BÜYÜK VATANSEVERLİK SAVAŞI

22 HAZİRAN 1941 – 9 MAYIS 1945

SOVYETLER BİRLİĞİ'NİN İKİNCİ DÜNYA SAVAŞI TARİHİ

ALEKSEY ISAYEV
ARTYOM DRABKIN

ÇEVİRİ VE NOTLAR: CUMHUR KAYGUSUZ

Kronik

BÜYÜK VATANSEVERLİK SAVAŞI
22 Haziran 1941 – 9 Mayıs 1945
(Sovyetler Birliği'nin İkinci Dünya Savaşı Tarihi)

–

ALEKSEY İSAYEV & ARTYOM DRABKİN

KRONİK KİTAP: 445
İkinci Dünya Savaşı Tarihi: 19

YAYIN YÖNETMENİ
Adem Koçal

ÇEVİRİ VE NOTLAR
Dr. Cumhur Kaygusuz

EDİTÖR
Ali Kaan Cerit
Dr. Mustafa Öztürk

KAPAK TASARIMI
Kutan Ural

MİZANPAJ
Kronik Kitap

1. Baskı, Kasım 2023, İstanbul

ISBN
978-625-6774-06-3

Rus Evi Ankara'ya destekleri için teşekkür ederiz.

RUS EVİ

KRONİK KİTAP
Şakayıklı Sk. N°8, Levent
İstanbul - 34330 - Türkiye
Telefon: (0212) 243 13 23
Faks: (0212) 243 13 28
kronik@kronikkitap.com

Kültür Bakanlığı Yayıncılık Sertifika No: 49639

www.kronikkitap.com
kronikkitap

BASKI VE CİLT
Optimum Basım
Tevfikbey Mah. Dr. Ali Demir Cad. No: 51/1
34295 K. Çekmece / İstanbul
Telefon: (0212) 463 71 25
Matbaa Sertifika No: 41707

YAYIN HAKLARI
© A.V. İsayev, A.V. Drabkin, 2023, "Velikaya Otechestvennaya Voyna 1941-1945" özgün adıyla İzdatelstvo Yauza tarafından yayımlanan, telif hakları Rusya Federasyonu Dışişleri Bakanlığı Bağımsız Devletler Topluluğu, Yurtdışında Yaşayan Yurttaşlar ve Uluslararası İnsani İşbirliği İşlerinden Sorumlu Federal Ajansı (Rossotrudniçestvo) Türkiye Cumhuriyeti Temsilciliği - Rus Evi Ankara aracılığıyla alınan bu kitabın Türkiye'deki tüm yayın hakları Kronik A.Ş.'ye aittir. Tanıtım amacıyla yapılacak alıntılar dışında hiçbir şekilde kopya edilemez, çoğaltılamaz, yayımlanamaz.

BÜYÜK VATANSEVERLİK SAVAŞI

22 HAZİRAN 1941 – 9 MAYIS 1945

SOVYETLER BİRLİĞİ'NİN İKİNCİ DÜNYA SAVAŞI TARİHİ

ALEKSEY İSAYEV
ARTYOM DRABKİN

ÇEVİRİ VE NOTLAR: CUMHUR KAYGUSUZ

Kronik

Aleksey İsayev

1974 yılında Özbekistan'ın Taşkent şehrinde dünyaya geldi. Şimdiki adı Ulusal Nükleer Araştırmalar Üniversitesi olan Moskova Fizik Mühendisliği Enstitüsü'nden mezun oldu. İlk gençlik yıllarından itibaren başlayan tarih araştırmaları tutkusu Rus arşivlerinin açılmasından sonra çok daha farklı bir boyuta geçti ve Rusya Federasyonu Merkez Arşivleri ve Askeri Arşivlerde çalışmaya başladı. Büyük Atayurt Savaşı'nın Başlangıcında Güney-Batı ve Güney Cephelerinde Gerçekleştirilen Harekatlar ve Çarpışmalar konulu doktora tezini 2012 yılında Moskova Beşeri İlimler Üniversitesi'nde savundu. Özellikle Bagration Harekâtı'na dair yaptığı çalışmalar büyük ses getirdi. Rusya Federasyonu Genelkurmay Başkanlığı Askeri Akademisi Askeri Tarih Enstitüsü'nde Kıdemli Araştırmacı olarak çalışmaktadır.

Artyom Drabkin

1971 yılında Moskova'da dünyaya geldi. Moskova Pedagoji Üniversitesi Biyokimya Fakültesi'ni bitirdikten sonra yüksek lisans ve doktora eğitimlerini de aynı üniversitede tamamladı. İkinci Dünya Savaşı üzerine yaptığı çalışmalarla tanındı. Rus kamuoyunun büyük ilgisine mazhar olan "Ya Pomnyu - Hatırlıyorum" adlı çevrimiçi interaktif tarih projesini 2001-2014 yıllarında yönetti. Gazilerle yaptığı röportajların derlemesini ve yayımını yaptı. Tv dizileri ve belgesellere senaryolar yazdı.

Dr. Cumhur Kaygusuz

Ondokuz Mayıs Üniversitesi Çarşamba İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi Tarih Bölümü öğretim üyesi. Nijniy Novgorod Lobaçevskiy Devlet Araştırma Üniversitesi Tarih Fakültesi yüksek lisans mezunu (kızıl diploma - şeref derecesiyle). Nijniy Novgorod Lobaçevskiy Devlet Araştırma Üniversitesi Uluslararası İlişkiler ve Dünya Tarihi Enstitüsü doktora mezunu (Rusya Eğitim ve Bilim Bakanlığı'ndan üstün başarı bursu ile). Doktora eğitimi esnasında Rusya Bugün Haber Ajansı ve Rusya'nın Sesi Radyosu'nda dış tercüman olarak çalıştı ve öğrenim gördüğü kurumun Doğu Dilleri ve Kültürdilbilim Kürsüsünde Türkçe dersleri verdi. 2010 Nijniy Novgorod Rusça Olimpiyatı şampiyonu ve 2014 Puşkin Devlet Rus Dili Enstitüsü uluslararası makale yarışması birincisi.

İÇİNDEKİLER

ÇEVİRMEN NOTU **9**

TİTANLARIN DEVRİ **11**

SAVAŞA GİDEN YOLDA **21**
Molotov – Ribbentrop Paktı 21
Halhin Gol Muharebesi 38
İkinci Dünya Savaşı'nın Başlangıcı 43
Rus-Fin Savaşı (Kış Savaşı) 1939–1940 46
Kızıl Ordu'da Reform ve Yeniden Silahlanma 49
Barbarossa Planı'nın Doğuşu 56
"Ama İstihbarat Kesin Olarak Bildirdi!" 65
Sulhun Son Ayı 67
21 Haziran 1941 70

YİRMİ İKİ HAZİRAN **76**
Alman Sabotajcıların Eylemleri 77
İşgalin Başlangıcı 79
Tarafların Güçleri 84
İlk Tank Muharebeleri 87
Brest Kalesi 92
"Bize Savaşın Başladığı Söylendi" 96

HUDUT SAVAŞI **104**
Grodno'nun Düşmesi 104
İlk Tank Muharebeleri 105
Minsk'in İşgali 112
Batı Cephesi Savunma Hattının Kuşatma Altındaki Mevzilerinin Yarılması 117
Hudut Muharebelerinin Sonuçları 120

HARBİN İLK YAZI **123**
Mogilev Muharebesi 124

Smolensk Cephe Hattının Stabilizasyonu 127
SSCB Üst Yönetiminin Eylemleri 128
Seferberlik 130
Batı Cephesi Komutanlarının Yargılanması 131
Cephelerdeki Durum 133
Smolensk Muharebesi 135

KİEV MÜDAFAASI 140
Stalin Hattındaki Çarpışmalar 140
Kiev Civarındaki Çarpışmalar 147
Kiev Çemberi 151
Dnepropetrovsk Muharebesi 161

MOSKOVA MUHAREBESİ 165
Moskova Müdafaasına Hazırlık 166
Bryansk Cephe Hattının Düşüşü ve Vyazemski Çemberi 168
Mojaysk Müdafaa Hattı 177
Moskova Muharebesi'nin Sonuçları 187

RJEV KIYIMI 191
1942 Rjev-Vyazemski Taarruz Harekâtı 191
Seydlitz Harekâtı 196

ODESSA VE SİVASTOPOL MÜDAFAASI 199
Odessa Muharebesi 199
Sivastopol'a İlk Taarruz 204
Kırım Cephesi Bozgunu 211
Sivastopol'a İkinci Taarruz 217

LENİNGRAD MUHAREBESİ 230
Barbarossa Planı Açısından Leningrad 230
Luga Sınırı 230
Tallinn Geçidi 235
Kuşatma 243
Nevski Pyataçoku (Köprübaşı) 250
Tihvin ve Luban Taarruz Harekâtları 253
II. Şok Ordusu'nun Bozgunu 257
Tümgeneral Andrey Vlasov'un İhaneti 260
Ladoga Gölü Muharebeleri 263

ARKTİK SAVAŞI 265

HARKOV ÇEMBERİ **271**
Barvenkovo-Lozovaya Harekâtı 271
Kızıl Ordu'nun Mayıs Taarruzu 273
Harkov Felaketi 277
1942 Yazında Rjev Muharebesi 280
1942 Ağustos-Eylül Rjev Muharebesi 286
Mars Harekâtı 289

STALİNGRAD MUHAREBESİ **297**
Operasyon Planı "Blau" 297
Emir: "Bir Adım Dahi Geri Çekilmeyeceksiniz!" 299
Stalingrad'ın Stratejik Önemi 300
23 Ağustos Bombardımanı 306
Kente İlk Taarruz 311
Kente İkinci Taarruz 313
Kente Üçüncü Taarruz 315
Almanların Son Hücumları 317
Uranüs Harekâtı 319
Friedrich Paulus'un 6. Ordusu'nun Bozgunu 324
Çember Harekâtı'nın Sona Ermesi 327
Stalingrad Muharebesi'nin Sonuçları 329

LENİNGRAD KUŞATMASININ YARILMASI **331**

KAFKASYA MUHAREBESİ **336**
Geçit Muharebeleri 344
Kuban Köprübaşı 348

KURSK MUHAREBESİ **357**
Kursk Çıkıntısının Oluşumu 357
Tarafların Planları 367
Hisar 373
Kutuzov 390
Rumyantsev 392

UKRAYNA MUHAREBESİ **400**
Dinyeper Hava İndirme Operasyonu 403
Kiev'in Kurtuluşu 406
Korsun-Şevçenkovski Taarruzu 407
Batı Ukrayna'nın Kurtuluşu 414

LENİNGRAD KUŞATMASININ KALDIRILMASI **416**
Finlandiya'nın İkinci Dünya Savaşı'ndan Çekilmesi 421

KIRIM'IN KURTULUŞU **426**

GÜNEYDOĞU VE ORTA AVRUPA'NIN DÜŞMAN İŞGALİNDEN KURTULUŞU **432**
Yaş-Kişinev Operasyonu 433
Yugoslavya'nın Kurtuluşu 437
Budapeşte Muharebesi 439
Balaton Gölü Harekâtı 451
Çekoslovakya'nın Kurtuluşu 454

BELARUS VE BALTIKLARIN KURTULUŞU **460**
Bagration 463
Baltık Etrafının Kurtuluşu 478

ALMANYA MUHAREBESİ **482**
Vistül-Oder Taarruzu 482
Kızıl Ordu Askerleri ve Alman Siviller 499
Gündönümü Harekâtı 501
Königsberg Kuşatması 502

BERLİN'İN DÜŞÜŞÜ **510**
Seelow Tepeleri Muharebesi 517
Son Taarruz 527
Reichstag Üzerindeki Zafer Sancağı 534
Üçüncü Reich'ın Izdırabı 537

GOBİ VE HİNGAN ÜZERİNDEN **542**
Mançurya Operasyonu 545
Kuril Çıkarma Operasyonu 556

ZAFERİN BEDELİ **561**
Bir Başkomutan Olarak Stalin 561
Bir Askeri Lider Olarak Hitler 564
Savaşın En Başarılı Komutanı 566
Savaşta Yaşanan Kayıplar 568

İNDEKS **577**

ÇEVİRMEN NOTU

İnsanlık tarihinin en büyük acılarının yaşandığı İkinci Dünya Savaşı'nın neden olduğu siyasi, askeri ve iktisadi neticelerin etkisiyle ortaya çıkan uluslararası cepheleşme durumu ve mevzubahis cepheleşmenin yarattığı krizler, günümüzde de yoğun bir şekilde hissedilmektedir. Bu bağlamda, harp esnasında meydana gelen mühim hadiselerin ve kırılma noktalarının objektif bir şekilde tetkiki, hem o dönemin oldukça zorlu ve karmaşık koşullarının hem de günümüzün meselelerinin daha kapsamlı değerlendirilmesine olanak tanımaktadır.

1941'in Haziran ayında işgalci Alman ordularının topyekun taarruzunun ardından Sovyetler Birliği'nin savaşa girmesi, harbin çok daha geniş bir coğrafyaya yayılmasına neden olmuştur. Bununla birlikte, dönemin en güçlü ordusu olarak nitelendirilen ve Avrupa'nın neredeyse tüm endüstriyel potansiyelinden ve enerji kaynaklarından istifade eden Wehrmacht'ın yukarıda bahsi geçen aşamanın ardından fiilen SSCB topraklarında konuşlandığı da herkesçe malumdur. Dolayısıyla savaşın kaderini tayin eden kara muharebeleri Sovyet topraklarında cereyan etmiştir demek hiç de yanlış olmayacaktır.

Stalingrad Muharebesi'nin ardından inisiyatifin tamamen Kızıl Ordu'ya geçtiği harpte kazanılan büyük zaferin bedeli de bir o kadar büyük olmuş, milyonlarca asker ve sivil bu korkunç trajedi esnasında hayatını kaybetmiştir.

Sovyetler Birliği'nin İkinci Dünya Savaşı tarihini bütün yönleriyle ortaya koyan eser, özellikle Sovyet tarih yazımında ideolojik saiklerle kaleme alınan çalışmalarda göze çarpan eksiklik ve hatalara yönelttiği eleştirilerle, savaşa dair şehir efsanelerini tek tek çürütmesiyle ve her iki taraftan da çarpışmalara iştirak eden askerlerin hatıralarından istifade etmesiyle öne çıkmaktadır. Buna ek olarak, Mihail Katukov ve Andrey

Kravçenko gibi büyük komutanları bizlerle tanıştırması da bu kapsamlı çalışmanın en büyük artılarından biridir.

Ülkemizde oldukça geniş bir okuyucu kitlesine hitap eden İkinci Dünya Savaşı literatürünün büyük ölçüde Batılı yazarların imzasını taşıyan eserlerden oluştuğunu göz önünde bulundurduğumuz takdirde, Doğu Cephesi'nde yaşanan hadiseleri çağdaş Rus tarih yazımının bakış açısıyla ilk elden bizlere aktaran kitabın bu alanda büyük bir boşluğu doldurduğunu söylemek mümkündür. Eserin Türkçeye tercüme edilerek ülkemizde yayımlanması için çok büyük çaba sarf eden ve hiçbir yardımını esirgemeyen Rus Evi Ankara'ya ve Sayın İvan Tonkih'e teşekkür ederiz.

TİTANLARIN DEVRİ

Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nin, İkinci Dünya Savaşı'na katıldığı 1941-1945 yılları Rusya tarihinde daima *"Titanların Devri"* olarak anılacaktır. Vatanlarının istiklâl ve özgürlüğü için mücadele eden bu insanlar her ne kadar kendilerini böyle nitelendirmekten imtina etseler de her biri şüphesiz gerçek birer titandı[1]. Malum olduğu üzere devasa yapılar, işler ve projeler uzaktan bakıldıklarında daha iyi fark edilebilirler. Bu minvalde, harp yıllarında kanlarının son damlasına kadar mücadele edenlerin büyük azmini ve başarısını zaferin üzerinden geçen uzun senelerin ardından hak ettiği gibi takdir etmekteyiz. Öte yandan, silah, mühimmat ve sair askeri teçhizat imalatının doruğa çıktığı endüstri çağının ürünlerinin sayıları milyonlarla ifade edilen orduların eline verilmesiyle savaş alanlarında ortaya çıkan acımasızlığın tahayyülü bugün dahi oldukça güçtür. Günümüzde kitle imha silahlarına yönelik tasarım ve üretim faaliyetleri hız kesmeden sürse de dünya üzerindeki mevcut silahlı çatışmaların sınırlı bir alanda gerçekleşmesi az da olsa teselli vericidir. Fakat bugünkü çatışmalardan çok farklı olarak, İkinci Dünya Savaşı yıllarında Kızıl Ordu'nun komutan ve askerleri, silah arkadaşlarının ölümlerinin günlük bir rutin haline geldiği amansız koşullarda görev yapmaktaydı. Ölümün her an, her köşe başında kendilerini beklediğini çok iyi kanıksadıklarından olsa gerek, rütbelerinden bağımsız olarak ne general ne de er, kendisini asla güvende hissedemiyordu.

Oldukça iyi kamufle edilen tren istasyonlarını dahi hedef alan ani hava baskınları, nereden geldiği bile belli olmayan top mermileri, düşmanın acımasız sürprizleri ve milyonlarca insanın hayatına mal olan

1 Yunan mitolojisindeki efsanevi Altın Çağ'da dünyayı yönetmiş olan güçlü tanrılardan her biri.

mayınlar... Savaş yıllarında yaşanan trajedi öylesine muazzam kayıplara sebep olmaktaydı ki; günümüzdeki meskûn mahal çatışmalarında büyük tehdit unsuru olarak sayılan keskin nişancılar, İkinci Dünya Savaşı'ndaki pek çok ölümcül unsurdan sadece biri olmakla beraber en tehlikelileri arasında dahi yer almıyordu. Zira keskin nişancının namlusundan çıkan bir kurşun, 100 kiloluk bir top mermisinin ya da uçaklardan atılan 500 kiloluk bombaların yanında tabiri caizse sinek vızıltısı gibi kalmaktaydı. Çünkü yüksek tahrip gücüne sahip bu mühimmatlar düştükleri yerde adeta katliam yapıyor, özellikle kuşatma muharebelerinde "kaynar kazana"[2] isabet ettikleri anda orada bulunan ne kadar subay ve asker varsa, bunların tamamı geride hiçbir iz bırakmadan yok olup gidiyordu.

Rus tarih yazımında Velikaya Oteçestvennaya Voyna - Büyük Atayurt Savaşı olarak adlandırılan ve SSCB'nin İkinci Dünya Savaşı'na katıldığı zamanı kapsayan dönem tam üç yıl, on ay, on altı gün, yirmi saat ve bir dakika sürmüştür. Ya da farklı tabirler ile 46 buçuk ay; 202 buçuk hafta; 1418 gün; 34 bin 32 saat veya 2 milyon 41 bin 920 dakika. Lakin cephede sürekli ölümle burun buruna yaşama hissi askerler için zaman mefhumunu ortadan kaldırıyordu. Çünkü dönemin en güçlü ordusu olarak kabul edilen Wehrmacht[3] ile mücadele, insanın kendi iradesi ile yön verip etki edebileceği anlık bir olgudan ziyade tüm fiziksel ve psikolojik gücün mümkün olan en üst seviyede seferber edilmesini zaruri kılmaktaydı. Alman savaş makinelerine karşı yürütülen topyekûn direniş sürecinde tatbik edilen intikal, muharebeye hazırlık ve çarpışmalar normal bir insanın tahammül edemeyeceği seviyedeki yorgunluğun defalarca kez üstesinden gelinmesi manasına geliyordu. Buna ek olarak, harpte Kızıl Ordu mensubu askerlerin büyük çoğunluğunu da tankçılar ya da havacılar değil; piyadeler oluşturmaktaydı ve haliyle diğer birliklere nazaran çok daha fazla kayıp vermekteydiler.

Son derece engebeli arazi koşullarında günde 60 ila 70 kilometreye varan mesafeleri aşındırarak gerçekleştirilen ve haftaları alan uzun süreli intikaller Sovyet piyade birliklerinin rutinlerinden biri haline gelmiştir. Üstelik bu askerler mevcut silahlarına ek olarak palto, sırt çantası, gaz

2 Rusça askeri terminolojide "Kotyol" (Su kazanı, banyo kazanı, şofben) kelimesi, düşman birliklerin kuşatmasına maruz kalan ve yoğun ateş altında bulunan bölgeyi ifade etmek için kullanılır. Adaptasyon gereği "kaynar kazan" olarak tercüme edilmiştir.

3 1935-1945 dönemi Nazi Almanyası Silahlı Kuvvetleri.

maskesi, miğfer, kürek, şarjör ve mermi çantası gibi malzeme ve mühimmatı da yanında taşımaktaydı. Çetin şartlarda korkunç boyutlara varabilen fiziksel ve psikolojik yorgunluğa rağmen, sıcak temasın olduğu bölgelerde gerçekleşen çatışmalara geceleri verilen aralar esnasında dahi piyadelerin dinlenmeye zamanı kalmıyordu. Zira şafakla birlikte yeniden başlayacak olan Alman bombardımanında ve makineli tüfek ateşinde şarapnel parçalarına ya da düşman kurşunlarına hedef olmamak için devamlı siper kazmaları gerekmekteydi.

Nazi Almanyası'nın asla mağlup edilemez gibi görünen ordusu Wehrmacht ile mücadelede kazanılan başarıda ve Berlin'in ele geçirilmesinde en büyük rolü Kızıl Ordu'nun piyade birliklerinde görev yapan erler ve bunlara komuta eden genç subay ve astsubaylar oynamıştır. Ancak yeniçağın titanları olan bu askerlerin gösterdikleri büyük kahramanlıklar gelecek kuşaklara yeterince iyi bir şekilde ve olması gerektiği gibi aktarılamamıştır. Tam da bu noktada, Sovyet tarihçi Mihail Pokrovski'nin daha 1920'li yıllarda yaptığı önemli bir tespiti hatırlamakta fayda var: *"Tarih, geçmişte uygulanmış siyasetin günümüzdeki yansımasıdır"* Dolayısıyla Büyük Atayurt Savaşı[4] SSCB'deki resmi ideolojinin bir parçası haline gelmiş, buna bağlı olarak da tarih yazımı esnasında kaçınılmaz olarak bilimsellikten uzak birtakım popülist yaklaşımlar hayata geçirilmiştir. Mesela, Alman ordularının SSCB'ye saldırmasının hemen ardından, 17 Temmuz 1941'de SSCB Genelkurmayı ilk çarpışmaların sonuçlarını değerlendirmek üzere subaylardan teşkil bir teftiş grubunu cepheye gönderdi. Bu hamlenin hemen ardından da harp tarihi yazımında iki temel yaklaşım ortaya çıktı. Bir tarafta, Sovyet imali silah, mühimmat ve teçhizatın tartışmasız başarılı olduğunu her fırsatta dile getiren ve mutlak zaferden kesin bir biçimde emin olan yaklaşım, diğer tarafta ise ilk çarpışmalarda alınan mağlubiyetlerin bir daha yaşanmaması adına realist bir dile sahip olan eleştirel yaklaşım. Üstlendikleri misyonlara bağlı olarak, birinci kategoriye mensup literatürün ürettiği içerikler aslında herkes tarafından malumdu. Çünkü bu içeriklerin propaganda sürecinde kullanılan broşür, afiş ve gazeteler aracılığıyla tüm vatandaşlara ulaştırılması zorunlu tutulmuştu. İkinci

4 İkinci Dünya Savaşı'nın SSCB'nin de iştirak ettiği 1941-1945 dönemi, Rus ve Sovyet tarih yazımında "Büyük Atayurt Savaşı" olarak adlandırılmaktadır.

kategori ise tam tersine; sadece komuta kademesiyle sınırlı son derece küçük bir grup için erişilebilir durumdaydı ve içeriklerin hemen hemen tamamı *"çok gizli"* ibaresi taşımaktaydı.

1941-1945 dönemine ilişkin tarih yazımı, savaşın sona ermesinin ardından resmi propaganda kaynaklı meselelerin dışında bir başka sorunla daha karşı karşıya kalmıştır: Parti ve devlet kademelerinde önemli görevler üstlenen liderlerin harp yıllarından gelen *"askeri deha"* olarak anılma hırsı, savaşa istinaden kaleme alınan eserler üzerindeki etkisini ciddi manada hissettirmektedir. Dönemin iktidarını kayıtsız şartsız destekleyen bazı tarihçiler ya hadiseleri yapay bir havada gereğinden fazla abartarak aktarmış ya da tam tersi; kaleme aldıkları eserlerin kaynak olarak güvenilirliğinin ciddi manada sorgulanmasına sebep olacak bir biçimde belirli olayları ustalıkla gizlemeyi tercih etmişlerdir. Mesela, Prokhorovka mevkinde vuku bulan ve Büyük Atayurt Savaşı'nda Kızıl Ordu'nun en başarısız karşı taarruzlarından biri olarak nitelendirilen tank muharebesi, Sovyet devlet adamı Nikita Kruşçev'in[5] o cepheden sorumlu askeri konsey üyesi olması sebebiyle Kursk Muharebesi'nin *"kırılma anı"* olarak lanse edilmiştir. Yine Novorossiysk Bölgesinde gerçekleşen Malaya Zemlya Müdafaası da vatanlarını savunan Kızıl Ordu askerlerinin olağanüstü çabalarına, fedakârlıklarına ve kahramanlıklarına sahne olmasıyla birlikte, Sovyetler Birliği Komünist Partisi Merkez Komitesi Genel Sekreteri ve SSCB Yüksek Sovyeti Başkanı Leonid Brejnev'in o cephede Albay rütbesi ile görev yapmasından dolayı haddinden fazla abartılmıştır. Tam da bu sebeple halk arasında eleştirel nitelikteki kara mizah ürünü anekdot ve diyalogların yaygınlaştığını görmekteyiz: Mesela, savaş sonrası dönemde gerçekleştirilen sohbetler esnasında savaşa katılan bir asker diğerine: *"Ben Malaya Zemlya Müdafaasında kahramanca çarpışırken sen Stalingrad'da yatıyordun"*[6] ya da *"Büyük Atayurt Savaşı nedir? Büyük Atayurt Savaşı, Malaya Zemlya Muharebesi esnasında gerçekleşen sıradan ve küçük bir çarpışmadır"* şeklinde espriler yapabilmekteydi. Tüm bunlara ek olarak, SSCB'nin durgunluk dönemi olarak

5 SSCB lideri Nikita Kruşçev'in soyadının doğru okunuşu Hruşov (Rusça "Хрущёв") olmasına rağmen, Türkçeye İngilizce Khrushchev kelimesinin okunuşu olan Kruşçev geçmiş ve yaygınlık kazanmıştır.

6 Oysa hemen hemen aynı esnada devam eden Stalingrad Muharebesi'nde son derece kanlı çarpışmalar yaşanmış ve çok büyük kayıplar verilmiştir.

adlandırılan Brejnev iktidarında Savunma Bakanlığı görevine getirilen Mareşal Andrey Greçko'nun görev süresi boyunca da halk, Kafkasya Cephesini tabiri caizse hatmetmek durumunda kalmıştır. Çünkü Bakan Greçko, 1942 ve 1943 yıllarında Krasnodar ve Tuapse mevzilerinde görev yapan ordulara komuta etmiştir. Sonuç olarak, yukarıda kısaca ifade etmeye çalıştığımız faktörlerden mütevellit, Kruşçev döneminde basılan 6 ciltlik *"Sovyetler Birliğinin Büyük Atayurt Savaşı Tarihi: 1941-1945"* ve Brejnev döneminde basılan 12 ciltlik *"İkinci Dünya Savaşı Tarihi: 1939-1945"* adlı çalışmaların son derece ideolojik, abartılı ve eksik olduklarını söylemek mümkündür.

Sovyet tarih yazımında Büyük Atayurt Savaşı'nın farklı etaplarını konu edinen çalışmaların hemen hemen hepsinde birtakım önemli ihmal ve noksanlıklar göze çarpmakla birlikte, bu eksikliklerin ortaya çıkış sebepleri ise birbirinden farklı nitelikler göstermektedir. Mesela okuyucunun yoğun ilgisi ve merakı sebebiyle 1941-1942 yıllarını kapsayan ve Alman birlikleri karşısında birbiri ardına mağlubiyetlerin yaşandığı ilk etap, harbin ikinci yarısına nazaran çok daha farklı bir yaklaşımla tasvir edilmiştir. Yenilgiler döneminde birtakım büyük kayıpları olduğundan farklı aksettirmeye ya da topyekûn halde gizlemeye gayret eden Sovyet tarihçileri, zaferler döneminde ise Kızıl Ordu'nun kaçırdığı bazı önemli fırsatları ve Nazilerin bölgesel düzeyde kimi zaman elde ettikleri askeri başarıları görmezden gelmişlerdir. Özellikle 1942-1943 yıllarında Almanların ana kuvvetleri olan merkez ordularına karşı Rjev civarında verilen ve şiddetli çarpışmalara sahne olan kanlı mücadelelerin resmi savaş kayıtlarından çıkartılması da bahsi geçen duruma çok iyi bir örnek teşkil etmektedir. Bu bağlamda, ünlü şair Aleksandr Tvardovski tarafından kaleme alınan "Rjev'in dibinde yitip gittim" adlı şiirin uzun yıllar boyunca okuyucu üzerinde enteresan etkiler bırakmış olması da üzerinde durduğumuz meseleyi destekler niteliktedir. Çünkü Rjev, toplum nezdinde her ne kadar cephe üzerinde konumlanmış bir kent olarak bilinse de vatandaşların büyük bir kesimi burada yaşanan kanlı çarpışmalardan bihaberdi. Rjev Savaşı'nı uzun yıllar boyunca meraklı gözlerden gizleyen Sovyet tarihçileri böylece hem bu muharebede çarpışanlara karşı hem de harp tarihi yazımıyla alakalı affedilmez bir hata yapmış oldular.

Sovyet tarih yazımında nesnellik ilkesini sadece *"çok gizli"* ya da *"yalnız resmi kullanım içindir"* ibareli rapor ve belgelere dayanılarak

hazırlanan çalışmalarda görebilmekteyiz. Öyle ki, 1950'li yılların sonlarında basılan 4 ciltlik *"Büyük Atayurt Savaşı'nda SSCB Silahlı Kuvvetleri'nin Operasyonları"* adlı çalışma, içerdiği zengin istatistiki veriler ve komuta kademesince verilen kararlara ilişkin tarafsız değerlendirmeleriyle bu kategoride yer almaktadır. Askeri operasyonlara ilişkin kaleme alınan benzer eserlerin neredeyse tamamı harp akademilerinde Kızıl Ordu'nun kazandığı başarı ve edindiği mağlubiyetlere istinaden yazılmış ve geleceğin komutanlarını yetiştirmek üzere yayımlanmıştır. Siyasi baskıdan ya da lider kadro etkisinden mümkün mertebe izole edilerek hazırlanan bu resmi eserler, harpte vuku bulan hadiselerin gelişim süreçlerini başarılı bir şekilde aktarırken, gerek üslup gerekse de objektiflik bakımından çağdaş dönemde kaleme alınan eserlere yakın bir görünüm arz etmektedir. Lakin bu eserlerin eğitim-öğretim maksadıyla yazılmaları ve dar bir çevreye hitap etmeleri tarihi eser olma vasfını önemli ölçüde azaltmıştır. Bu durum her şeyden evvel Sovyet birliklerinin uğradığı kayıpların göz ardı edilmesiyle ilgilidir. Aslında kayıplar, düşmanlıkların şiddetini, birliklerin eğitimini ve komuta kademesince alınan kararların sahihliğini değerlendirmek adına en fazla ciddiye alınması elzem kıstastır.

SSCB'de basılan bu eserlerin bir başka noksanı da Wehrmacht'ın hamlelerinin askeri strateji açılarını açıklama noktasında ortaya çıkmaktadır. Çünkü Nazi ordularının savaş boyunca gerçekleştirdiği tüm eylemler Sovyet istihbaratının raporları doğrultusunda izah edilmekteydi. Ne var ki, askeri vakalar kronolojisinde önemli bazı boşluklar hemen göze çarpmaktadır. Ayrıca günümüze kadar ulaşan bir başka sorun ise savaşın başlangıç döneminde kaleme alınan Kızıl Ordu belgelerinin iyi koşullarda arşivlenerek korunamamasıydı. Sovyet piyade, tankçı ve topçu birliklerinin verdiği insanüstü mücadele ve gösterdiği kahramanlıklar halen Alman kriegstagebuch[7] ve geschichte[8] belgelerinden öğrenilmektedir. Burada önemli bir hususun altını çizmekte fayda var: Soğuk Savaş'ın yarattığı koşullar, Sovyetler Birliği ile Batılı devletlerin karşılıklı bilgi alışverişine önemli ölçüde engel olmuştur. Soğuk Savaş yıllarında Batı âleminde İkinci Dünya Savaşı'nda görev alan Alman birliklerinin icra ettiği tüm harekâtlara ilişkin arşiv belgelerine dayalı eserler birbiri ardına yayımlanırken, SSCB'de ise bu tür eserler

7 Savaş günlüğü, askeri harekât kaydı.

8 Askeri birliklerin faaliyet tarihi

sadece askeri tarih uzmanları tarafından çok sınırlı bir biçimde kullanılabilmiştir.

SSCB'de basılan ve Büyük Atayurt Savaşı'nı konu edinen hizmete mahsus askeri tarih araştırmaları, her ne kadar propaganda maksadıyla kaleme alınsalar da halkın bir yolunu bularak ulaşabildiği edebi nitelikteki çalışmalar için öneme haizdi. Çünkü bu özel kitaplar savaşın dehşet dolu atmosferini bizzat deneyimlemiş komutanlar tarafından yazılmışlardı. Nazi birliklerinin taarruzunu Brest yakınlarında göğüsleyen Batı Cephesi 4. Ordusu'na komuta eden Korgeneral Leonid Sandalov ve 2. Muhafız Suvari Kolordusu Komutanı Tuğgeneral Mihail Gretsov bu kumandanlar arasında yer almaktaydı. Buna rağmen hizmete özel olarak basılan söz konusu eserlerin üzerindeki katı gizlilik kuralı, bu çalışmaları kamuoyunun ilgisinden mahrum bıraktığı için SSCB'nin durgunluk döneminde askeri tarih konularında kapsamlı ve ciddi araştırmalar yapılamamıştır. Öyle ki; *"Büyük Atayurt Savaşı Belgeleri"* adlı eserin basımı bile Bryansk Cephesi'de 1941 yılında meydana gelen hadiselerin anlatıldığı cildin hazırlanması aşamasında askıya alınmıştır. Oysa arşivlerin kapalı olduğu böylesine sıkıntılı bir dönemde bu tip çalışmaların basılması, bilimsel araştırmalar açısından çok olumlu etki yapabilir; adeta bir katalizör rolü oynayabilirdi.

SSCB'nin dağılmasının ardından yüksek hasılatlı fantastik aksiyon filmleri ya da kadın okuyuculara yönelik aşk romanları ile birlikte Batılı ülkeler nezdinde oldukça tutulan bir tür olan *"tarihi mitlerin*[9] *teşhir edilerek çürütülmesi"* de Rusyalı okurlarca büyük ilgiyle karşılandı. Mareşal Georgi Jukov başta olmak üzere, savaş sonrasında efsane haline gelen pek çok Kızıl Ordu komutanın yanı sıra, Aleksandr Matrosov ve Zoya Kosmodemyanskaya gibi halk kahramanları bu akımdan en çok etkilenenler arasındaydı. Bahsi geçen bu akımın en parlak örneği ise Soğuk Savaş'ın buhranlı döneminde İngiltere'ye kaçan Sovyet Askeri İstihbarat subayı Vladimir Rezun'un *"Viktor Suvorov"* takma adıyla kaleme aldığı *"Ledokol-Buzkıran"* adlı kitaptır. Buzkıran ve benzeri kitapların savunduğu ortak düşünce 22 Haziran 1941'de başlayan felakete bizzat Stalin'in sebep olduğu görüşündeydi. Buna göre, yeni komünist rejimler kurmak isteyen Stalin, Avrupalı devletleri işgal etmek

9 Geleneksel olarak yayılan veya toplumun hayal gücü etkisiyle biçim değiştiren alegorik bir anlatımı olan halk hikâyeleri.

için harekete geçmiş ve bu durumu öngören Hitler de Kızıl Ordu'nun saldırısını 2 veya 3 hafta evvelden durdurabilmişti. Sovyetler döneminde ortaya çıkan büyük bilgi boşluğu ve özellikle harbin ilk etaplarında alınan mağlubiyetlerden kaynaklı kitlesel trajedinin kasıtlı olarak kamuoyundan gizlenmesi Suvorov'un ya da O'nunkine benzer eserlerin okuyucuların zihinlerinde derin izler bırakmasına zemin hazırlamıştır. Eski bir istihbarat subayı tarafından yazılan ve oldukça iddialı bir isme sahip olan bu kitap ve muadilleri, her ne kadar okuyucunun dikkatini çekse de içerik yönünden zayıf kalmaları sebebiyle tabiri caizse eğlencelik bir aldatmaca olmaktan öteye gidememişlerdir. Çünkü bu araştırmaların hemen hepsinin sözüm ona *"delil"* olarak dayandığı hadise ve belgeler, biraz yakından incelendiğine adeta iskambil kartlarından yapılan ve hafif bir esintide kolayca yıkılan evlere benzemektedir.

Büyük Atayurt Savaşı'na ilişkin olarak Moskova yakınlarındaki Podolsk kentinde bulunan Savunma Bakanlığı Merkez Arşivi'nde saklanan belgelere erişimin önündeki katı engelin ortadan kaldırılmasıyla tarih bilimi alanında kaydedilen müspet ilerlemeler daha fark edilir hale gelmiştir. Nitekim İkinci Dünya Savaşı'nın en önemli muharebelerinden biri olan ve gerçek hikâyesini çok az kişinin bildiği Kursk Savaşı ile ilgili detaylı bilgiler içeren pek çok kitap basılmaktadır. Hâlbuki o güne kadar SSCB ve hatta Batı'da Kursk Savaşı hep Sovyet komutanların anıları kaynak gösterilerek kaleme alınan ve belirli bir içerik düzenlemesi sürecinden geçerek basılan kitaplardan ibaretti. Gelinen noktada, erişime açılan arşiv belgeleri sayesinde, tıpkı bir cehennemi andıran 1943 yazında meydana gelen çarpışmalarda yaşanan kayıpların ve gösterilen kahramanlıkların gerçek hikâyesine ışık tutulabilmek mümkün hale gelmiştir. Vyazma, Stalingrad, Harkov, Sivastopol, Kerç, Almanya Muharebesi ve Berlin'in fethi... Erişime açılan arşiv belgeleri, tüm bu konular hakkında daha gerekçi araştırmalar yapmaya olanak sağlıyor. Ayrıca Rusya Federasyonu Savunma Bakanlığı tarafından birkaç yıl önce internet üzerinden paylaşıma açılan ve savaş sırasında hayatını kaybeden ve kaybolan askerlerin yanı sıra, kahramanlık madalyası almaya hak kazananların isimlerinin de yer aldığı veri tabanları *"Memorial"* ve *"Halkın Zaferi"* söz konusu süreçte önemli bir işlevi yerine getirmektedir.

Bununla birlikte titanların devrinde yaşanan gerçek olay ve kahramanlıklar, pek çok çalışmada kendisine yer bulan uydurma birtakım

senaryo ve propaganda faaliyetlerinin etkisiyle günümüzde bile gizemini muhafaza etmektedir. İlginçtir, devlet desteği ile çekilenler de dâhil olmak üzere, bu minvalde İkinci Dünya Savaşı'nı konu alan pek çok yapım, televizyon programlarının en çok izlenen zaman diliminde düzenli aralıklarla gösterilmektedir. Ünlü rejisör Nikita Mihalkov'un sözüm ona epik bir eseri olan *"Güneş Yanığı"* adlı serisi, skandal film *"Piçler"* ve izleyicilerden büyük ilgi gören *"Ceza Taburu"* adlı dizi bunlara örnek gösterilebilir. Tüm bu bahsi geçen yapımların ortak özelliği, Kızıl Ordu'yu acımasız Sovyet generaller tarafından kolayca feda edilebilen geri zekâlı askerlerden müteşekkil bir sürü şeklinde lanse etmeleridir. Yani ekranda Sovyet askerleri Alman askerlerine nazaran daha korkunç görünmektedir. Bu filmleri rehber edinerek Sovyet generallerin kendilerine emanet edilen canları korumak için hiç bir çaba sarf etmeyen duygusuz ve ahlak yoksunu birer despot olduklarını varsaysak dahi, yine de ciddi birtakım çelişkilerle karşı karşıya kalırız. Çünkü en basitinden devletin, kişisel varlığın ya da askeri kariyerin sürekliliği gibi birtakım temel stratejik sebeplerden ötürü insan hayatının korunması o dönem oldukça önemliydi. Yeri gelmişken önemli bir soruyu gündeme getirmekte fayda var: Olaylar tıpkı bu popüler yapımlarının iddia ettiği tarzda yaşansaydı ve verilen büyük kayıplar despot komutanların umurlarında olmasaydı, peki o zaman zaferler hangi askerlerle kazanılacak, işgal altındaki şehirler nasıl kurtarılacak ve kariyer basamakları nasıl çıkılacaktı? Bu tip dizi ve filmler harple ilgili toplumsal algıda öylesine büyük ve mantıksız bir idraka sebebiyet vermiştir ki; *"Yıldız"*, *"Brest Kalesi"* ve *"1944'ün Ağustos Ayında"* gibi başarılı yapımlar bile bu olumsuz havayı dağıtamamıştır.

Öte yandan, tarihi gerçeklerin Avrupa ülkelerinde ve bazı eski Sovyet cumhuriyetlerinde yürütülen Nazi propagandasına devlet düzeyinde dahi malzeme yapılması da oldukça acı bir izlenim yaratmaktadır. Örneğin Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı (AGİT) Parlamenterler Asamblesinin 2009 yılında aldığı kararla İkinci Dünya Savaşı'nın başlamasından Nazi Almanyası ve Sovyetler Birliği eşit derecede sorumlu ve suçlu kabul edilmiştir. Ancak burada gözden kaçırılmaması gereken çok mühim bir detay var: Aralarında Büyük Britanya, Fransa, Belçika, Norveç, Hollanda, Polonya, Yugoslavya ve Yunanistan'ın da olduğu devletleri bombalayan ve Avrupa'nın yarısını işgal ederek kurduğu

esir kamplarında 7 buçuk milyon insanı acımasızca katleden Sovyetler Birliği değildir. Yine hayatını kaybeden Kızıl Ordu askerlerinin anısına Estonya'nın başkenti Tallin'de dikilen Bronz Asker Anıtı'nın kent merkezinden sökülmesi için yürütülen kara kampanya, savaş zamanı Letonya SS birliklerinde görev yapanların katıldığı geçit törenleri ve yine Letonya ve Estonya'da dikilen SS anıtları ciddi birer gösterge niteliğindedir. Yaşanan ve yaşanmakta olan tüm bu olumsuzluklar, Baltık cumhuriyetlerinin 1940 yılında SSCB'ye dâhil olmasını gerekli kılan koşulların değil; 1945'de Hitler Almanya'sına karşı kazanılan zaferin detaylı ve objektif bir şekilde yeniden gözden geçirilmesini zaruri kılmaktadır.

Elinizdeki bu kitap, Büyük Atayurt Savaşı'nın kaderini tayin eden muharebelerin kronolojik anlatısından ziyade, harp yıllarının tarih yazımı hususunda ideolojik etkilerden sıyrılarak atılmış ilk objektif adım olma niteliğine haizdir. İyi bilindiği iddia edilen olayları yeni bir bakış açısıyla ele alan çalışma, 1941-1945 döneminin gerçek trajedisini ve ihtişamını tüm yönleriyle okuyucularına sunmaktadır. Rusya Federasyonu Savunma Bakanlığı'nın 8 Mayıs 2007 tarih ve 181 sayılı emri uyarınca Kızıl Ordu'ya ve SSCB Donanması'na ait gizli belgelerin erişime açılması ile birlikte daha önce tarihçilerin istifade edemediği pek çok kıymetli arşiv belgesi kitabın yazarları tarafından incelenmiştir. Sovyet arşiv belgelerinin ABD ve Almanya arşivlerinde yer alan Wehrmacht belgeleriyle karşılaştırılması ise milyonlarca cana mal olan ve tarihte eşi benzeri görülmeyen bu büyük savaşın eksiksiz bir resmini oluşturmaya olanak tanımaktadır. Sovyetler Birliği'nin acı bedeller ödeyerek elde ettiği büyük zafer, insanlığın ve dünyanın kaderini tayin etmiştir.

SAVAŞA GİDEN YOLDA

Molotov-Ribbentrop Paktı

Sovyetler Birliği ile Üçüncü Reich arasında 23 Ağustos 1939'da imzalanan ve Molotov-Ribbentrop Paktı olarak da bilinen saldırmazlık antlaşmasının hazırlık süreci, imza tarihinden çok daha önce başlamıştır.

Hitler'in iktidara gelmesinden iki yıl sonra Alman Silahlı Kuvvetleri'nin kurulmasına ilişkin *Gesetz über den Aufbau der Wehrmacht* kanunu 16 Mart 1935'te kabul edilerek yürürlüğe girdi. Etimolojik olarak Almancada *"Wehrmacht"* (Wehr: silah, savunma, direniş. Macht: güç, kuvvet, iktidar, etki, ordu) kelimesi herhangi bir ülkenin silahlı kuvvetleri manasına gelmektedir. Bu kanun ile 1935'de resmen kurulan Üçüncü Reich'in Wehrmacht'ı ayrı Yüksek Komutanlıklarca sevk ve komuta edilen Kara Kuvvetleri (***Heer***), Deniz Kuvvetleri (***Kriegsmarine***) ve Hava Kuvvetlerinden (***Luftwaffe***) oluşmaktaydı.

Aynı yılın Eylül ayına gelindiğinde Kiev civarında Kızıl Ordu birliklerinin iştirak ettiği geniş çaplı bir tatbikat düzenlendi. Birleşik Krallık, Fransa ve Çekoslovakya heyetlerinin da katıldığı bu tatbikat, Kızıl Ordu'nun uyguladığı manevra ve taktiklere ilişkin yabancı delegasyonların dile getirdiği şüpheli yaklaşımlar ve yorumlara rağmen genel olarak olumlu bir izlenim yarattı. Bu tatbikat neticesinde Sovyetler Birliği, yeni müttefiklerine Avrupa kıtasındaki istikrarı koruyacak bir güç olarak önemini hatırlattı. Dolayısıyla Almanya'nın giderek güç kazandığı bir süreçte tıpkı iki cephede birden mücadele etmek zorunda kalıp mağlup olduğu Birinci Dünya Savaşı'nda olduğu gibi yeniden milletlerarası bir koalisyon ile karşı karşıya kalabileceği intibası kısmi olarak verildi. Tam da bu durum nedeniyle olsa gerek Fransa ve

Çekoslovakya'yı sevk ve idare eden kadroların dikkatleri SSCB'ye yönelmiş ve bu üç ülke arasında karşılıklı yardım ve dayanışma antlaşması imzalanmıştır.

1938'in Mart ayında Avrupa'daki gergin siyasi hava giderek ısınmaktaydı. Alman birliklerinin 12 Mart gecesi Avusturya'ya intikal ettirilmesi başlarda biraz garipsense de ilhak yoluyla iki devletin birleşme süreci fiilen olaysız bir biçimde gerçekleşmiştir. İlerleyen günlerde Alman ordusunda görev yapacak olan Avusturya vatandaşı Joseph Wimmer söz konusu hadiseyi şu sözlerle anlatıyordu: *"Alman ordusunun ülkeye girişi son derece sakin karşılandı. O dönem Avusturya'da ciddi bir işsizlik sorunu baş göstermişti ve Almanların gelişi ile çalışabileceğimiz yeni bir işe kavuşmayı umut ediyorduk"*. Böylece anadili Almanca olan en büyük ikinci ülke ve Hitler'in yavru vatanı gibi niteliklere haiz Avusturya, Almanya'ya dâhil olarak fiilen Wehrmacht'ın asker ve subay kaynağı haline dönüşüyordu. Nitekim Eylül 1939'da Varşova'ya, Haziran 1940'ta ise Paris'e ilk kez giren Alman birliği unvanını elde eden ve 1941'de de Sovyetlerin Brest Kalesi'ne saldıran Wehrmacht'ın 45. Tümeni, aslında Avusturya Ordusu bünyesinde görev yapan 4. Viyana Tümeni'ninden devşirilmişti.

İngilizler yaklaşmakta olan büyük harpten ciddi manada korkmaktaydı. Birinci Dünya Savaşı esnasında 1916 yılında gerçekleştirilen hava saldırılarında Alman zeplinlerinden atılan bombaların Londra'da neden olduğu yıkımı çok iyi hatırlayan kamuoyu, geçen 20 yılı aşkın sürede askeri havacılıkta yaşanan önemli gelişmelerin tamamından haberdardı ve ne gibi bir yıkımla karşı karşıya kalınabileceği noktasında da adeta bir histeri krizi yaşıyordu. Gerçekten de kimyasal içerikli mühimmatlar hava saldırılarını korkunç bir hale getirmekteydi. Daha 1934 yılında bizzat Winston Churchill tarafından yaptırılan hesaplamalarda Londra'yı hedef alacak bir hava saldırısının neden olacağı tahribatın boyutları hesaplanmış ve 30 ila 40 bin civarında vatandaşın hayatını kaybedeceği tahmin edilmişti. İleride Birleşik Krallığa başbakan olarak hizmet edecek ve dünya tarihine geçecek Churchill asla korkak ya da ahmak değildi. Kendisinin emriyle 1936'da yeniden yaptırılan hesaplamalara göre, gelişen silah teknolojileriyle Londra'ya olası bir hava saldırısında 150 bin sivil ve askerin hayatını kaybedeceği öngörülmekteydi. Söz konusu şartlarda ülkedeki hava savunma sistemlerinin

harbe hazırlık seviyesi Sisli Albion[1] için kritik derecede öneme sahipti. Ne var ki, Kraliyet Hava Kuvvetleri'nin o tarihteki gücü hem nitelik hem de nicelik bakımından olması gerekenin çok uzağındaydı. Tüm bu eksikliklerin farkında olan dönemin Başbakanı Neville Chamberlain, 1938'de Çekoslovakya'da baş gösteren krizin öngörülen askeri yöntemlerle aşılması fikrini en son seçenek olarak değerlendirmekteydi. Güçlü ve dinamik bir siyasetçi olan Chamberlain'in bu tutumu Fransa Başbakanı Edouard Daladier'i de etkisi altına aldı ve bu meseleye ilişkin olarak Fransa da benzer nitelikte bir tavır sergiledi. Zira tıpkı İngiliz toplumu gibi Birinci Dünya Savaşı'nda yaşanan ağır kayıpların neden olduğu kitlesel sarsıntıyı henüz atlatamayan Fransızlar da Avrupa'da patlak verecek yeni bir savaşı kesinlikle istemiyordu.

Çekoslovakya topraklarında yaşayan ve sözüm ona Südet Almanları olarak adlandırılan nüfus ile hükümetin karşı karşıya gelmesi, Nazi Almanyası ile bu ülke arasında ortaya çıkan anlaşmazlığın görünürdeki nedeniydi. Bu duruma ek olarak, *"Alman ulusunun birleşmesi"* adı altında yürütülen siyasi süreç de Hitler'in bu bölgeye olan ilgisinin temelinde yatan nedenlerden biri olarak etkisini hissettiriyordu. Gerçekten de ihtiyaç halinde Güney Almanya'yı bombalamak için çok elverişli bir üsse dönüşebilecek bir kapasiteye sahip olan Çekoslovakya'nın iktisadi ve askeri açıdan bağımsız ve güçlü bir devlet olması Alman stratejistleri ciddi manada rahatsız etmekteydi. 1935 yılında Fransa, SSCB ve Çekoslovakya arasında imzalanan antlaşma da Berlin'in tehdit unsuru olarak gördüğü bu durumu gayet gerçekleştirilebilir kılmaktaydı. Tabi, komşu Çekoslovakya'nın gelişmiş savunma sanayisi de Hitler'in radarına girmişti. Tam da bu sebeple olsa gerek fırsatını buldukları her siyasi platformda Südet meselesini kaşıyan Almanlar, diğer taraftan ***"Grün"*** kod adını verdikleri gizli askeri gündemlerine uygun olarak Çekoslovakya'yı işgal planını hazırlamakla meşguldü. Mevzubahis planın ana fikri ise oldukça basitti: Maksimum sayı ve güçteki Alman birlikleri ile topyekûn bir taarruzla Çekoslovak ordusunun ani bir şekilde yenilgiye uğratılması.

Avrupa'daki mevcut barış ortamını ne pahasına olursa olsun koruma arzusu, İngiliz ve Fransız başbakanları Chamberlain ve Daladier'i

1 Özellikle edebiyatta Büyük Britanya'ya atıfta bulunmak maksadıyla kullanılan Roma'dan kalan alternatif bir tanımlama.

Hitler'e doğru bir takım adımlar atmaya mecbur bırakır: Müttefikleri olan Çekoslovakya'yı desteklemek yerine, 1938'in Eylül ayında ültimatom vermek suretiyle Südet bölgesinin Almanlara bırakılması hususunda Edvard Benes hükümetini ikna ederler. Böylece bazılarının korkuları, bazılarının ise gerçek planları bir süre daha meraklı gözlerden saklanır. Bu yaklaşım, daha sonra ortaya çıkacak Doğu'ya yönelik saldırı teorileri ve benzerleri için adeta bir katalizör işlevi görecekti. Fakat uluslararası camia nezdinde daha önceden imzalanmış antlaşmalar halen yürürlükteydi ve Çekoslovakya'daki anlaşmazlık hali doğal olarak bazı reaksiyonlara sebep olmaktaydı. Örneğin, imza atılan antlaşmalardan kaynaklanan yükümlülüklerin ciddiye alındığı bir hükümet tarafından yönetilen Sovyetler Birliği'nde 30 piyade tümeni ile 10 süvari tümeni seferber edilirken hava kuvvetleri ise teyakkuz durumuna geçirildi. Hatırlanacağı üzere, Rusya İmparatorluk Ordusu'nun 1914 senesindeki topyekûn seferberliği de Birinci Dünya Savaşı arifesinde en mühim kırılma anlarındandı. Tabi tüm bunlar olurken Stalin, İngiliz Başbakan Chamberlain'in 28 Eylül 1938'de nasıl bir bavulla Münih'e uçtuğundan habersizdir. Bavulunu Alman bombardımanı korkusu ve kişisel ihtirasları ile dolduran Chamberlain, bir yandan da yaklaşmakta olan seçimlere hazırlanıyordu. Milletlerarası bir meselede taraf olan bir ülkenin başbakanı rolüyle bu süreçte herhangi bir çözüm elde edemez ise sıradan bir siyasiye dönüşeceğini çok iyi bilen Chamberlain, 68 yaşında olması hasebiyle uluslararası seviyede büyük bir icraatın altına imza atma fırsatını da yeniden bulamayabilirdi.

Gelişmeleri dikkatle izleyen Adolf Hitler, ortaya çıkan krizin ivedilikle çözüme kavuşturulması; aksi halde Almanya'nın 1 Ekim 1938 itibarıyla askeri güç kullanılacağını dile getirir. Böylece İngiliz Başbakan ile Fransız meslektaşını siyaseten devre dışı bırakır. 29 Eylül'de Münih'te gerçekleştirilen görüşmeye ne Çekoslovakya'dan ne de SSCB'den herhangi bir delegasyon iştirak etmez. Yaşanan bu süreçte Hitler'in Südet krizi üzerine masa başında şifahen verdiği bir söze karşılık Çekoslovakya fiilen Almanlara bırakılır. Öte yandan, bu durum Polonya ve Macaristan'ın Çekoslovakya'ya yönelik etnik temelli toprak talepleri için de tehlikeli bir emsale dönüşür. Dolayısıyla milletlerarası bir izolasyona maruz kalan Çekler geri adım atmak durumunda kalır ve ardından Slovakya bağımsızlığını ilan eder. Fakat Münih Antlaşması'nın

en ağır sonucu Çek ordusunun sınır kuvvetlerini kaybetmek suretiyle Alman ordusu ile arasındaki güç dengesinde tamamen dezavantajlı duruma geçerek toprak bütünlüğünü koruma şansını topyekûn yitirmesidir. Böylece 1939 yılının Mart ayında Çekoslovakya'dan geriye kalan son toprak parçası da Üçüncü Reich tarafından hayata geçirilen sinsi bir planla ilhak edilmiştir.

Münih Antlaşması günümüzde özellikle Batılı uzmanlar tarafından Fransa ve Büyük Britanya'nın savaş öncesi dönemin dış politikadaki çöküşünün delili olarak değerlendirilmektedir. Bu duruma ek olarak, yine bu antlaşmayı niteleyen *"Münih"* kelimesi de Batı siyasi jargonunda teslimiyet ve başarısızlık kavramları ile neredeyse eş anlamlıydı. Zira Alman ordularının kabiliyetinin haddinden fazla abartıldığı harp yıllarında ortaya çıkmıştı. Açıkça söylemek gerekirse, Luftwaffe'nin gerçek potansiyeli ve gücü 1938'in Eylül ayında Londra'da yapılan değerlendirmelerde ifade edilenin çok daha altındaydı. Bir Alman hava saldırısında hayatını kaybedecek vatandaşların sayısı üzerine yapılan tahminlerde 160 bin gibi korkutucu bir rakam telaffuz edilmiş, ancak beş yıllık savaş boyunca Londra'ya gerçekleştirilen tüm Alman hava saldırılıları sonucunda yaşanan tüm kayıplar bu sayının altında kalmıştır. Öte yandan, Münih Antlaşması harbe hazırlanmaları için İngilizlere bir yıllık ek süre tanımıştır. Bu sayede de 1940 yazına doğru başlayan Britanya Savaşı'na iyi hazırlanan İngiliz hava savunması Alman pilotlara oldukça zor anlar yaşatmıştır.

Kaçınılmaz savaşın bir sene daha ertelenmesine ve silahlanma yarışının yavaşlamasına karşın, yine de Münih Antlaşması birtakım mühim siyasi ve askeri kayıpları beraberinde getirmiştir: İlk olarak, Çekoslovakya tüm askeri ve iktisadi imkânları ile adeta altın tepsi içinde Hitler'e hediye edilmiştir. İkinci olarak, Adolf Hitler'in demokratik rejimler için sık sık sarf ettiği *"solucanlar"* şeklindeki nitelendirme Alman kamuoyunda güç kazanmıştır. Üçüncü olarak, Mart 1938'de yaşanan bu hadiseler, daha sonra Moskova ile yürütülecek müzakerelerde ciddi bir sorun teşkil edecek *"dolaylı saldırganlık"* meselesinin ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştır. Son olarak da Molotov-Ribbentrop Paktı'nın imzalanması, SSCB'nin potansiyel müttefikleri olan Birleşik Krallık ve Fransa'nın mevcut güvenilirlik düzeylerinin Kremlin'in gözünde ciddi ölçüde azalmasına sebep olmuştur.

Chamberlain'in Münih sürecinde izlediği politikanın fiyasko ile sonuçlanması bazı acil önlemlerin alınmasını zorunlu kılmıştı. Mesela, mutabakatın imzalanmasından hemen sonra, 31 Mart 1938'de Birleşik Krallık, Polonya'ya bazı garantiler vermiş, kısa bir süre sonra da Fransa garantör sıfatıyla sürece dâhil olmuştur. Akabinde, 13 ve 14 Nisan tarihlerinde Türkiye, Yunanistan ve Romanya'ya da benzer garantiler verilmiştir. Ancak bahsi geçen garanti metinlerinde *"Gerekli koşulların ortaya çıkması halinde, Fransız hükumeti muhatabına elinden gelen tüm yardımı sağlama hususunda yükümlü olduğunu düşünecektir"* şeklindeki muğlak ifade ise dikkat çekmekteydi. Ayrıca, 14 Nisan'da İngiliz Dışişleri Bakanı Halifax, SSCB'nin Birleşik Krallık büyükelçisi İvan Mayski'ye *"Sayın Büyükelçi, Sovyet Hükumeti tıpkı Birleşik Krallık ve Fransa'nın Yunanistan ve Romanya hususunda yaptığı gibi Polonya ve Romanya'ya müşterek bir garanti vermeyi uygun görmez miydi?"* şeklinde bir soru yöneltir. İlginçtir ki, SSCB'nin Fransa'daki büyükelçisi Yakov Surits de aynı günlerde benzer bir öneri ile karşı karşı kalmıştır. Gerçi buradaki teklif içerik bakımından bazı farklılıklar göstermekteydi. Fransızların Surtis'e ilettikleri öneri tam olarak şöyleydi: *"Şayet Fransa, Polonya ve Romanya'ya verdiği destek sebebiyle Almanya ile savaşa girerse, o takdirde Moskova derhal Paris'e yardım ve destek sağlamalıdır."*

Sovyetlerin Fransa ve Birleşik Krallık büyükelçilerine doğrudan iletilen bu önerilerin yanı sıra, 15 Nisan'da Moskova'da gerçekleşen buluşmada dönemin Dışişleri Halk Komiseri Maksim Litvinov tarafından kabul edilen İngiliz büyükelçi Seeds, görüşme esnasında Litvinov'a *"Bu mesele hakkında Sovyet Hükumeti resmi bir açıklama yapmayı uygun görüyor mu?"* şeklinde bir soru yöneltir. Böylece SSCB'ye, Üçüncü Reich'in saldırganlığı durumunda devreye girecek garantilere iştirak etmesi açıkça teklif edilir. Moskova söz konusu öneriye 17 Nisan'da revize edilmiş bir karşı öneri ile yanıt verir. Zira ortaya çıkan hassas dengeler sebebiyle büyük devletler arasında çok taraflı siyasi antlaşmaların; üstelik askeri açıdan müttefikliği öngören mutabakatların imzalanması oldukça zordu. Tam da bu sebeple Avrupalı büyük devletlerin kısa bir zaman önce dağılan imparatorlukların ardından ortaya çıkan küçük devletlere çeşitli garantiler verdiği antlaşmaları tanzim etmek daha gerçekçi ve uygulanabilir bir seçenekti. Dolayısıyla yaşanan süreçte müttefikler müşterek bir deklarasyon imzalanmasını talep ettiyse de

SSCB yukarıda ifade edilen tarzda bir antlaşma konusunda ısrar etmiştir. Çünkü Stalin'i her şeyden önce çok sayıda Almanın yaşadığı Baltık devletleri olan Litvanya, Letonya ve Estonya'ya verilecek garantiler ilgilendiriyordu. Ayrıca Sovyet Hükümeti Mart 1939'da Çekoslovakya'nın başına gelenlerin Baltık devletleri için de tekrarlanabileceğinin bilincindeydi. Elbette böylesine bir dolaylı saldırganlık senaryosunun gerçekleşmesi ve Alman birliklerinin Baltık ülkelerine konuşlanması SSCB için çok büyük bir tehditti. Tahmin edileceği üzere, Ekim Devrimi'nin beşiği olarak nitelendirilen Leningrad'ın hemen yanı başındaki bu ülkeler, Sovyetlerin stratejik limanlarının ve en önemli askeri sanayi merkezlerinden birinin işgal edilmesine yol açabilirdi. Sonuç itibarıyla, doğrudan bir taarruzdan ziyade dolaylı saldırganlığın söz konusu olduğu konjonktürde, bahsi geçen tarzdaki karşılıklı yardım antlaşmalarının sağlam ve doğrulanmış bir temele dayandırılması zaruriydi.

İçinde bulunulan vaziyet tarafların birbirlerine karşı duyduğu güvensizlik sebebiyle giderek karmaşık bir hal almaktaydı: SSCB, Münih Antlaşması'nı imzalayan İngiliz ve Fransızlara şüphe ile bakıyordu. Müttefikler ise Stalin'in kısa bir zaman önce dile getirdiği dünya devrimi kavramını hatırlamakta ve buradan hareketle başlatılması muhtemel bir dolaylı saldırganlık dalgasına bizzat Sovyet liderin önderlik edebileceği kuşkusunu taşımaktaydı. Öte yandan, Birinci Dünya Savaşı'nda itilaf devletleri arasında imzalanmış olan ve müttefik birliklerin hangi durumlarda hangi cephelere sevk edileceğini öngören antlaşmalar bulunmasına rağmen, Rusya'nın Alman ordusunun yoğun taarruzuna maruz kaldığı 1915 senesinde yaşadığı büyük toprak kayıpları olumsuz bir tecrübe olarak devletin hafızasına kazınmıştı. İşte bu şartlarda 1939'un yaz aylarında müttefikler, herhangi bir kesin taahhütte bulunmadan SSCB'den savaşa katılmasını talep etmişlerdir. İlginçtir, daha sonra; savaşın tüm yıkımı ile devam ettiği 1942 senesinde Birleşik Krallık Başbakanı Winston Churchill'in Moskova'yı ziyareti sırasında Stalin kendisine şunları söyleyecektir: *"Sayın Başbakan, o dönem Birleşik Krallık ve Fransa hükümetleri Polonya'ya bir saldırı durumunda Almanlarla savaşmayı düşünmediler bile. Sadece Rusya, Birleşik Krallık ve Fransa arasında tesis edilecek güçlü bir siyasi ve diplomatik ortaklığın Hitleri korkutacağını ümit ediyorlardı. Ama biz Hitler'in bundan asla ve kati suretle çekinmeyeceğinden emindik"*. Bu sözden de anlaşılıyor ki, Sovyet

hükümeti öyle ya da böyle savaşın patlak vereceğini daha 1939'da tahmin etmişti. Lakin harbe taraf olacak büyük devletler açısından yararlı birtakım sonuçlar doğuracağı gerekçesiyle temellendirilen bir savaşı alenen kabul etmek de doğru olmazdı. Savaş, kısa sürüp zaferle sonuçlansa bile yine de halk için ızdırap ve ölüm demekti. İşte bu sebeple halka *"sizler için ivedi bir savaş istiyoruz"* demek, Sovyetler için tabiri caizse ahmaklıkla eş anlamlıydı. Fakat bununla birlikte, bahsi geçen realite, özellikle savaş sonrası yıllarda Batı tarafından tasarlanan ve SSCB'nin çevrelenerek izole edilmesini öngören karmaşık komploya zemin teşkil edecekti. Soğuk Savaş döneminde SSCB karşıtlarının uluslararası arenada kolaylıkla kullandıkları bu teori, söz konusu çevrelere Moskova'ya istedikleri zaman istedikleri yaftayı yapıştırma imkânını tanımıştır.

Uzak Doğu'da meydana gelen ve İngilizlerle Fransızların görmezden gelmeye çalıştığı önemli bir olayı yukarıda verilen gelişmeler dâhilinde değerlendirebiliriz. Bahsi geçen hadisenin aslında ne kadar mühim olduğunu anlamak için ise 1939'un Temmuz ayında patlak veren İkinci Halha Nehri Olayı bağlamında Halhin Gol Savaşı'nın genel bir değerlendirmesini yapmak yeterli olacaktır. Ayrıca dönemin ünlü istihbaratçıları arasında gösterilen Ramsay kod adlı Sovyet ajanı Richard Sorge'nin Tokyo'dan geçtiği şu bilgi notu kayda değerdir: *"Almanya, İtalya ve Japonya arasında askeri işbirliği üzerine yürütülen müzakereler devam ediyor. Buna göre, Almanya ile SSCB arasında bir savaş olması durumunda, Japonya otomatik olarak SSCB'ye karşı savaşa dâhil olacak. İtalya ve Almanya paktı ile Birleşik Krallık, Fransa ve SSCB arasında bir savaş olması durumunda ise Japonya yine otomatik olarak Almanya ve İtalya'ya katılacaktır."* İşte tam da bu bakımdan müttefiklerle yürütülen müzakerelerde Moskova'nın katı bir tutum takındığını söylemek çok da doğru olmayacaktır. Aksine, SSCB bir taraftan oldukça gerçekçi argümanlar ileri sürerken diğer taraftan da uzak doğuda karşı karşıya olduğu tehditleri müttefiklere yansıtmaktan imtina etmiştir. Elbette bu işin bir nevi acı reçete niteliğinde bir sonucu da olacaktı: SSCB Avrupa'da savaşa girdiği esnada aynı zamanda Japonya ile de karşı karşıya kalmıştır.

İşte Molotov-Ribbentrop Paktı evvelindeki genel siyasi vaziyete bakıldığında, bu antlaşmanın önceden planlı bir şekilde hazırlandığı söylemek oldukça güçtür. Ancak SSCB'nin dönemin Avrupa siyasetinde önemli bir konuma sahip olmasından ötürü Stalin'in önündeki

sürece usulüne uygun bir biçimde hazırlandığı ifade edilebilir. Şöyle ki: 1 Mayıs 1939'da Kızıl Meydan'da düzenlenen geçit töreninde Dışişleri Halk Komiseri Litvinov tribünde Stalin'in hemen yanında yer almıştır. 3 Mayıs sabahı ise İngiliz büyükelçi Seeds, Stalin tarafından kabul edilmiştir. Bir şeyler ters gitmesine rağmen hiç kimse hiçbir şeyden şüphelenmemişti. Ancak aynı günün akşamı Sovyetler Birliği Halk Komiserleri Kurulu Başkanı Vyaçeslav Molotov, mevcut görevini icra etmeye devam etmek kaydı ile yeni Dışişleri Halk Komiseri; yani dışişleri bakanı olarak atanmıştır. Yahudi kökenli Litvinov yerine Rus Molotov'un atanması, sık sık Almanlara doğru atılmış bir adım olarak yorumlansa da asında çok daha geniş bir perspektifte değerlendirilmesi gereken siyasi bir hamledir. Zira Moskova, Berlin ile ilişkilerde yeni bir sayfa açma niyetindeydi ve bu süreçte pek çok yükümlülüğü tek başına üstlenmiş Litvinov yerine herhangi bir diplomatik yükü bulunmayan Molotov'un tercih edilmesi önemli bir manevraydı.

Mayıs 1939 itibarıyla SSCB ve Almanya, herhangi bir karşılıklı müzakere sürecine girme arzusunda değildi. Üstelik 20 Mayıs'ta Almanya'nın Moskova büyükelçisi Friedrich-Werner Graf Von der Schulenburg da yeni bakan Molotov'dan oldukça sert cümleler işitecektir: *"Sayın Büyükelçi, Alman hükümetinin ticari ve iktisadi işbirliğini öngören müzakereler yerine bir tür siyasi oyun sahnelediği izlenimine sahibiz. Böyle bir oyuna iştirak etmesi için SSCB hükümetinden ziyade bir başka ortak aranmalıdır"* Gerçekten 1939'un yaz aylarına doğru iki ülke arasında gerçekleşecek diplomatik bir yakınlaşma ya da imzalanacak bir antlaşma hususunda Berlin'in ve Moskova'nın isteksiz olduğunu söylemek mümkündür. Zaten bizzat Hitler de Moskova büyükelçisi Von der Schulenburg'a gönderdiği 28 Haziran 1939 tarihli yazılı emirde *"Rusya ile iktisadi işbirliğini öngören müzakerelerin başlatılmasıyla ilgili değiliz"* şeklinde ifadeler kullanacaktır. Dolayısıyla bu dönemde SSCB'ye yönelik olarak atılan adımlar biraz da Alman büyükelçinin inisiyatifi ile atılmıştır demek çok da yanlış olmayacaktır. Zira Von der Schullenburg, Nasyonal Sosyalistler ve Komünistler arasındaki tüm ideolojik çelişkilere rağmen Sovyetler Birliği ile barış içinde bir arada yaşamayı savunan eski Alman diplomatik ekolünün bir temsilcisiydi.

Savaş arifesinde başlatılan SSCB-Almanya görüşmelerinde inisiyatif Berlin tarafındaydı. Bu konuya ilişkin olarak zaman zaman yapılan

değerlendirmelerde, Stalin'in Komünist Parti'nin 10 Mart 1939 tarihli 18. kongresinde İngiliz ve Fransız politikalarını sert ifadelerle eleştirdiği konuşmasının Hitler tarafından işbirliği daveti olarak algılandığı yönünde görüşler ileri sürülebilir. Lakin bu konuşma, Sovyet liderin Alman dış politikasına sempati duyduğu anlamı taşımamaktadır. Aksine, Stalin'in bahsi geçen konuşmasında Nasyonal Sosyalist Almanya, Japonya ve İtalya, *"saldırgan devletler bloku"* olarak nitelendirilmiştir. Temmuz 1939'a gelindiğinde Moskova-Berlin hattında işler giderek değişmeye başladı. Ribbentrop'un en fazla güvendiği diplomatlarından Dr. Julius Schnurre, *"Sovyetler Birliği ile ikili ilişkileri geliştirmeye yönelik girişimde bulunulması"* yönünde bir kararın bizzat Hitler tarafından alındığını belirtir. Mevzubahis ifadeyi Moskova'daki Alman Büyükelçiliği'nin danışmanlarından Gustav Hilger de tekrarlar ve Hitlerin *"Sovyetlerle karşılıklı anlayış temelinde yeni ilişkiler tesis etmek için inisiyatif almak istediğini"* iddia eder. Ardından 26 Temmuz'da SSCB'nin Almanya maslahatgüzarı G. Astahov ve ticaret temsilciliği yardımcısı Y. Babarin, Dışişleri Bakanı Ribbentrop'un emriyle iki devlet arasındaki olası işbirliği konularının ele alınması maksadıyla Schnurre tarafından Evest Restoran'da dostane bir akşam yemeğine davet edilirler. Moskova'nın söz konusu yemekten sonraki turumu ise nettir. Molotov'un 28 Temmuz'da Astahan'a gönderdiği telgrafta şunlar yazmaktaydı: *"Schnurre'nin açıklamalarını sadece dinlemeniz ve bunları Moskova'ya aktaracağınızı söylemekle yetinmeniz son derece isabetli olmuştur."*

Peki, 1939'un ortalarında Berlin'in Moskova ile bir anda bu kadar yakından ilgilenmesinin temelinde yatan sebep neydi? Nazi Almanyası Dışişleri Bakanlığı'nda müsteşarlık yapan deneyimli diplomatlardan Ernst von Weizsäcker, 30 Temmuz 1939'da kaleme aldığı kişisel günlüğüne şunları yazıyordu: *"Moskova'da yarım kalan müzakerelerin Rusya'nın Batılı devletlerin yanında savaşa girmesiyle sonuçlanması ihtimaline bağlı olarak, müttefikler bu yaz harbi başlatma kararını bize bırakmış gibi görünüyor. Şayet Rusya onlardan yana olmazsa, o takdirde büyük bir bunalımla karşı karşıya kalacaklar ve biz de Polonya hususunda canımızın istediği gibi hareket edebileceğiz."* Buradan hareketle Almanların, Kızıl Ordu'nun cephede olup olmamasından ziyade işin psikolojik boyu ile daha ilgili olduklarını söylemek mümkündür. Fakat tam da böyle bir konjonktürde Astahov'dan aldıkları yanıt soğuk duş

etkisi yaratmıştır. Zaten Weizsäcker de Moskova'nın pozisyonu ve ilgili yanıta ilişkin olarak daha sonra yapacağı değerlendirmede Alman diplomasisinin hareket kabiliyetini ve istikbalini bekleyen şeyin belirsizlik olduğunu belirtecektir. Yaşanan siyasi ve askeri gelişmeler karşısında SSCB'nin tepkisiz kalması Almanya'nın beklentisiydi. Moskova'nın bu işten çıkarı ise Anti-Komintern Paktı'na Almanlarla birlikte imza atan Japonya ile bozuk olan ilişkilerini yeniden restore etmek olabilirdi.

Lakin SSCB ile müttefikler arasında karşılıklı adımlar, formaliteden de olsa atılmıştı. İngiliz ve Fransız askeri misyonları uzun bir hazırlığın ardından eski bir yük ve yolcu vapuru olan City of Exeter ile ancak 5 Ağustos'ta Sovyetler Birliği'ne doğru yola çıkabildi. Leningrad'a bir haftada ulaşabilen delegasyonlar için Moskova'daki görüşmeler ise altı üstü ilave bir tedbir niteliğindeydi. Zira müttefikler bu istişarelere iştirak edecek olan delegasyonlara bir kruvazörü dahi çok görmüş, heyetler SSCB'ye eski bir vapurla gelmişti.[2] Fakat Moskova'da gerçekleşen İngiliz-Fransız-Sovyet müzakeresinin başarısızlıkla sonuçlanması müttefiklerin işi ağırdan alması ile bağlantılı değildi. Zira İngiliz ve Fransız heyetlerin Moskova'ya vardıkları 11 Ağustos tarihinde Berlin'deki en yetkili Sovyet diplomatlarından Astahov'a Almanlar ile yapılacak iktisadi işbirliği müzakerelerine başlama talimatı verilmişti. Moskova'daki müzakereler ise tam bir hayal kırıklığıydı. Söz konusu fiyasko bu delegasyonların tam yetkili olup olmamaları ya da heyetlerde görev alan isimlerle alakalı değildi. İngiliz askeri misyonunun başkanlık eden Amiral Reginald Drax, müzakerelerin ilk günü olan 12 Ağustos'ta söz alarak *"Elbette bir planımız var. Ancak müzakerelere aceleyle geldiğimiz için detaylı bir şekilde geliştirilmiş, kesin olarak hazırlanmış nihai bir planımız bulunmamakta"* şeklinde konuşur. Oysa Sovyet tarafının müzakerede müttefik delegasyonlarına sunulmak üzere geliştirdiği detaylı askeri eylem planı 4 Ağustos'ta hazırdı.

Moskova görüşmelerinin ikinci günü olan 13 Ağustos'ta müttefik delegasyonundan bir başka skandal itiraf daha gelir: Fransa heyetine başkanlık eden General Joseph Doumenc, Polonya ile ilgili askeri planlar üzerine kendisine yöneltilen bir soruya *"Şahsen, savaş halinde Polonya'nın sağlayacağı asker sayısını tam olarak bilmiyorum. Tek*

2 Savaşın hemen başlangıcında İngiliz Kraliyet Donanması çok sayıda kruvazörü kaybedecektir.

bildiğim, Polonya Ordusu'nun elindeki tüm güçlerle bize yardım etmek zorunda olduğu" şeklinde yanıt verip konuyu kapatıyor ve gündemin diğer maddelerine geçilmesini öneriyordu. SSCB askeri misyonu bu suretle Polonya'nın durumuna ilişkin olarak müttefiklerin net bir planı olmadığını ilk elden öğrenmiş olur. Öte yandan, Polonya ile uzun zamandır mutabakat halinde olan İngiliz ve Fransızların söz konusu mutabakatın detaylarını Moskova ile paylaşma ihtiyacı hissetmemeleri de bu vesileyle ortaya çıkmıştı. Konunun hassasiyetini tam olarak kavrayabilmek için ilginç bir tarihi detayı anımsamakta fayda var: Birinci Dünya Savaşı öncesinde askeri alandaki işbirliği konularını ele almak üzere Fransa ile Rusya İmparatorluğu arasında 1911 yılının Ağustos ayında gerçekleştirilen müzakerelerde görüşler net bir şekilde ifade edilmiş ve süreç sonunda somut sonuçlar elde edilmiştir. Dönemin Rus ve Fransız Genelkurmay başkanları Yakov Jilinski ile Auguste Dubail'in imzalarını taşıyan mutabakat protokolünde yer alan şu ifadeler ise oldukça önemlidir: Her iki Genelkurmay Başkanı da karşılıklı mutabakata uygun olarak, *"savunmaya yönelik savaş"* tabirinin *"sadece savunma maksatlı bir harp yürütüleceği"* manasına gelmediğini beyan etmektedir. Aksine, Rus ve Fransız ordularının hızlı bir taarruz harekâtına mümkün olduğu kadar aynı anda başlamasının mutlak bir gereklilik olduğu inancını taşımaktadırlar. Öte yandan, taarruz harekâtının zamanlaması da bu metinde açık bir şekilde belirtilmişti: "*Seferberliğin 12. gününde Fransız ordusu, sol kanatlarında yer alacak İngiliz ordusunun yardımıyla Almanya'ya karşı bir saldırı başlatmaya hazır olacaktı."* Oysa 1939'daki görüşmede ne Drax ne de Doumenc böylesine somut bir öneriyi gündeme getirmemişlerdir.

Yeri gelmişken, sözüm ona "herhangi bir ek çaba olmaksızın" Üçüncü Reich'in yenilgisinin temel ve doğrudan nedeni olduğu iddia edilen "iki cephede birden savaş" kavramı hakkında da birkaç söz söylemek elzemdir. Burada gözden kaçırılan çok önemli bir husus var: Bahsi geçen "iki büyük cephe" fiziksel olarak net bir şekilde birbirinden ayrıdır. Dolayısıyla müttefikler ile Kızıl Ordu'nun arasında herhangi bir askeri yardımlaşmadan (levazım, lojistik vb.) bahsetmek mümkün değildir. Hâlbuki bu iki ayrı cephenin arasındaki geniş coğrafyaya egemen Almanlar ise askeri birliklerini istedikleri noktaya istedikleri şekilde sevk etme imkânına sahipti. Bu gerçeklik *"iki cephe ile kazanılan*

sonuç" kavramını öyle ya da böyle soyut kılmaktadır. Bu duruma yakın tarihten bir örnek vermek gerekirse; 1967 ve 1973 Arap-İsrail savaşlarını hatırlamak faydalı olacaktır. Her iki savaşta da Araplar, Sina ve Golan tepeleri arasında İsraillilerin kolayca manevra yapmasına ve nihayetinde kendilerini bozguna uğratmasına hiçbir engel teşkil etmeyen çift cephe stratejisini benimsemiştir. Bu strateji o kadar etkisiz ve başarısız olmuştur ki, Arap Koalisyonu kuvvetlerini elverişsiz koşullarda zaman zaman ilerlemeye dahi zorlamıştır.

1939'da Moskova müzakerelerine katılan Sovyet delegasyonunun başkanlığını yürüten Sovyetler Birliği Savunma Halk Komiseri Kliment Voroşilov ve O'na eşlik eden Genelkurmay Başkanı Boris Şaposnikov müttefiklerin müzakere tavırlarındaki muğlaklıklarının yanı sıra, muhataplarının ayrıntılarıyla ortaya koyamadıkları plana ilişkin geliştirilecek bir çift cepheli askeri stratejinin zaferi vaat etmediğinin farkındaydılar. Dolayısıyla, bu aşamada görüşmelerin sonlanması gayet doğaldı. Ancak Almanya ile SSCB'nin o tarihte sınır komşusu olmamaları sebebiyle Sovyet heyeti son bir girişimde daha bulunarak lüzumu halinde askeri birliklerin Polonya üzerinden geçişi amacıyla bazı koridorlar açılması hususunda müttefiklerle bir uzlaşıya varmaya çalıştı. Kuzeyde Vilenski ya da Danzig, güneyde ise Galiçya olarak adlandırılan bu koridorlar Polonya'nın çevresinden dolanmaktaydı. Vilnüs'ün Litvanya'nın başkenti olduğu göz önünde bulundurulduğunda özellikle Vilenski koridoru Polonya'nın topraklarından dahi geçmemekteydi. Malum olduğu üzere, tarihte Çarlık Rusya'sına ait olan bu topraklar Smutnoye Vremya[3] döneminde başlayan iç savaş esnasında Polonya tarafından işgal edilmişti. Fakat Kızıl Ordu'nun kuzeydeki koridorlardan geçerek askeri açıdan potansiyeli ve gücü çok iyi bilinen Doğu Prusya'yı vurmasını öngören bu fikir, çok ciddi bir şekilde dile getirilmesine rağmen; o günlerde Batılı müttefiklerce tam olarak anlaşılamamıştı. Oysa Sovyet delegasyonunun Prusya ile ilgili olarak masaya taşıdığı bu koridor ve taarruz önerisi tarihi bir temele dayanmaktaydı: Birinci Dünya Savaşında General Aleksandr Samsonov komutasındaki 80 bin

3 IV. İvan'ın hayatta kalan son oğlu I. Fyodor'un 1598'deki ölümüyle (Rurik Hanedanı'nın sona ermesi) başlayan ve 1613'te I. Mihail Romanov'un meclis kararı ile Çar olmasıyla sona eren dönemdir. Bu döneme Çarlık Rusyası'nda kıtlık ve kargaşanın ülkeye egemen olduğu fetret devri denilebilir.

kişilik Rus ordusu Doğu Prusya'da çok ağır bir yenilgi almıştı. Bu nedenle Sovyetler de 1914'te yaşanan bozguna binaen Almanya'yı aynı topraklar üzerinde yenilgiye uğratmak adına büyük bir bedel ödemeye hazır olduğunu açıkça beyan etmekteydi.

Söz konusu şartlar altında Molotov-Ribbentrop Paktı'na giden yolu açan asıl önemli adım Almanya'dan geldi. Bizzat Hitler tarafından Stalin'e gönderilen 21 Ağustos 1939 tarihli telgraf, sürecin gidişatına ciddi bir ivme kazandırdı. Bahsi geçen mesajda Hitler muhatabı Stalin'e şunları söylüyordu: *"Mevcut durumda zaman kaybetmemenin yerinde olacağı kanaatindeyim. Bu sebeple, Dışişleri Bakanımı 22 Ağustos Salı ya da en geç 23 Ağustos Çarşamba günü kabul etmenizi öneriyorum. Kendisi son derece kapsamlı ve sınırsız yetkilere sahiptir."* Moskova'nın Berlin'e yanıtı ise diplomatik teamüllere göre ivedilikle olmuştu: Hitler'in telgrafını alan Stalin, iki saat içinde şu yanıtı verir: *"Sovyet Hükümeti, Sn. Ribbentrop'un 23 Ağustos'ta Moskova'ya yapacağı ziyareti kabul ettiğini size bildirmem konusunda tarafımı yetkilendirmiştir."* Aynı günlerde müttefiklerin gizli bir eylem planı olduğu, lakin bunu Moskova'dan sakladığı inancında olan Sovyet yönetimi, Ribbentrop'un Moskova'ya yapacağı ziyareti Batılı askeri misyonlarla müzakereleri yeniden canlandırmak için kullanmaya çalışsa da bu girişimlerin tamamı başarısızlıkla sonuçlanmış ve Savunma Halk Komiseri Kliment Voroşilov'a yalnızca durumdan duyduğu üzüntüyü ifade etmekten başka bir seçenek kalmamıştır. Öte yandan, Moskova'yı yakın bir tarihte ziyaret eden müttefik delegasyonu ile Alman delegasyonunun ağırlanma şartları arasındaki farkı da bu noktada ayrıca ifade etmek gerekir. Üçüncü Reich'in Dışişleri Bakanı Ribbentrop ve beraberindeki 50 kişilik kalabalık heyet 1938'deki ilhaktan sonra Almanya'ya devredilen eski Avusturya büyükelçilik binasına güçlükle yerleşirken, İngiliz ve Fransız heyetleri ise Moskova'nın en lüks otellerinde ağırlanmıştır. Yine Stalin'in Almanya ile yapılan bu mutabakata yaklaşımını karakterize eden bir başka önemli detay da antlaşmanın imzalanmasına ilişkin prosedürdür. Ne var ki bu pakt herhangi bir tören düzenlenmeden imza edilmiştir.

Karşılıklı saldırmazlığı öngören Molotov-Ribbentrop Paktı'nın genel manada Sovyetler tarafından önerilen versiyona uygun bir şekilde kaleme alındığı söylenebilir. Gizli bir ek protokol yapılmasına ilişkin

öneri ise Alman tarafından gelmiştir. Aslında gizli ek protokolle ilgili görüşler ilk kez 1939 Temmuz'unda, Almanların mutabakat zemini oluşturmaya yönelik girişimleri esnasında dile getirilmiş ve yapılacak bir iktisadi işbirliği antlaşmasına eklenmesi önerilmişti. Pakta eklenen gizli ek protokolde SSCB'nin çıkarlarını doğrudan ilgilendiren hususlar Baltık devletleri ve Moldova özelinde ele alınmıştır. İlgili madde kısa ama yeterince açıktır: *"SSCB'nin Besarabya'ya (Moldova'ya) olan ilgisi Sovyet delegasyonu tarafından vurgulanırken, Alman delegasyonu ise mevzubahis bölgeye karşı siyaseten ve tamamen ilgisiz olduğunu beyan etmektedir."* İmzalanan pakt ve ek protokol uyarınca 1940'ın yaz aylarında Moldova Kızıl Ordu tarafından işgal edilmiştir. Almanlar işgal esnasında silahlı bir direniş ile karşı karşıya kalınması halinde Kızıl Ordu birliklerinin Romanya'nın petrol üretim sahalarını bombalamaması hususunda Moskova'dan özel istekte bulunmuştu. Fakat Romanya Hükümeti, SSCB'nin tüm isteklerini yerine getirdiği için herhangi bir bombardıman söz konusu olmamış ve 28 Haziran - 3 Temmuz 1940 tarihlerini kapsayan dönemde Moldova ve Bukovina Sovyetler tarafından işgal edilmiştir. Baltık devletleri için ise süreç çok daha hızlı ve sorunsuz tamamlanmıştı. Nitekim Letonya, Litvanya ve Estonya ordu birliklerinin bir kısmı süratle Kızıl Ordu'ya dâhil edilmiştir.

Moskova'da imzalanan paktın müttefikleri her alanda geri çekilmeye zorlayacağını düşünen Hitler, Dışişleri Bakanı Ribbentrop'un muzaffer bir komutan edasıyla Berlin'e geri dönüşünün ertesi günü Polonya'ya saldırı emrini vermiştir. Yeni bir savaşın habercisi olan topların sesi 26 Ağustos'un sabahında adeta gök gürültüsü gibi yankılandı. Alman savaş makinesinin tekerlekleri giderek hızlanarak dönmeye başlarken Dr. Hans-Albrecht Herzner'in komuta ettiği sabotaj birliği Abwehrkommando'ya Yablunkovsky Geçidi'ni önceden ele geçirme ve Krakow'a giden yol üzerinde bulunan tünelin Polonyalılar tarafından havaya uçurulmasını önleme görevleri verildi. Alman sabotajcılar, karargâhlara saldırı emrini aldıktan sonra dağlara sızdı. Lakin Almanların tahmin ve beklentilerinin aksine, İngilizler ve Fransızlar siyasi pozisyonlarını korumayı yeğlediler. Hatta Hitler'in birliklerine saldırı emri verdiği saatlerde, Büyük Britanya Dışişleri Bakanı Halifax ve Polonya'nın Londra büyükelçisi Raczynski karşılıklı askeri yardım anlaşması imzalamışlardı. Bu esnada Almanlar için ilk olumsuz haber İtalya'dan

geldi. Londra'dan bilgi alan Mussolini, savaşa katılmayı reddettiğini resmen açıkladı. Cesareti kırılan Hitler, Polonya'ya saldırma emrini aynı gün içinde saat 20:30'da iptal etti. Ancak, dağlara sızmış olan Abwehrkommando birliklerinin bu iptalden haberi yoktu. Dolayısıyla Alman sabotajcılar 26 Ağustos sabahının erken saatlerinde Yablunkovsky Geçidi'ni ele geçirmiş, tüneli koruyan Polonya askerlerini esir alarak demiryolu deposuna kilitlemiş, ardından Wehrmacht'ın gelişini beklemeden geldikleri gibi sessizce dağlara doğru geri çekilmişlerdir. Şayet Abwehrkommando'nun başarıyla gerçekleştirdiği bu operasyona ilişkin haberler daha geniş çapta yankılansaydı, o takdirde İkinci Dünya Savaşı çok çok farklı bir şekilde başlayabilirdi.

Molotof-Ribbentrop Paktı'nın İkinci Dünya Savaşı'nın tetikleyicisi olduğu yönünde birtakım mecralar tarafından sık sık dile getirilen iddiaların Alman sabotaj birliğinin Yablunkovsky Geçidi'ne düzenlediği operasyon ile birlikle tutarsız hale geldiği aşikârdır. Zira bu operasyona bağlı olarak harbin ana aktörleri olan devletlerin pozisyonlarında herhangi bir değişiklik gözlemlenmemiştir. Ayrıca Londra'dan, Berlin'e verilen açık mesajda olası Polonya işgalinin Büyük Britanya ve Fransa koalisyonu ile bir savaş anlamına geleceği belirtildi. Bu uyarıyı ciddiye alan Hitler de verdiği emirle işgal harekâtını iptal etmiştir. Polonya'ya yönelik ilk işgal girişiminin iptalinin hemen ardından karşılıklı memorandumların, notaların, açıklamaların ve toplantıların havalarda uçuştuğu çok yönlü uluslararası diplomatik dans temelli karmaşık süreç yeniden başladı. Ancak Hitler işgal planını kafasına koymuştu. Obersalzberg'deki ünlü dağ evi Berghof'da 22 Ağustos'ta düzenlenen ve Polonya'nın işgalinin ele alındığı toplantıda *"Birleşik Krallık ve Fransa karşı önlemler alacak ve süreci devam ettireceklerdir. Batı cephesinde görev yapacak birlikler konuşlanmaya başlamıştır..."* şeklinde konuşan Hitler, her iki cephede birden savaşmaya hazır olduğunu açıkça ifade etmişti. Fakat operasyonun iptaline müteakiben durum, Alman Genelkurmayının Polonya'yı işgal için Nisan 1939'da hazırladığı Weiss Planı aşamasına geri dönmüştü. Yani hem Hitler'in SSCB ile pakt imzalayarak müttefikleri şoke etme girişimi hem de müttefik devletlerin Stalin ile müzakere masasına oturarak Hitler'i korkutma denemesi neredeyse aynı anda başarısız olmuştu. Peki, müttefikler Sovyetler Birliği ile kapsamlı bir askeri ittifaka gerçekten hazır mıydı? Bu soruya verilecek

yanıt muhtemelen olumlu olmayacaktır. Çünkü Birleşik Krallık ve Fransa koalisyonu, SSCB'nin askeri açıdan sahip olduğu kapasitenin çok da farkında değildi. Öte yandan Almanya, özellikle 1939'un Ağustos ve Eylül aylarında, Moskova için doğrudan bir askeri tehdit olarak kabul edilmiyordu. Bu sebeple müttefiklerle bir antlaşma yapılmasını öngören gündem maddesi Sovyetler için hayati derecede önem arz eden öncelikler listesinde yer almamıştır.

Berlin, Londra ve Paris hattında ise durum biraz daha farklıydı: Sovyetler Birliği ile yapılacak bir antlaşma hem Almanya hem de Birleşik Krallık-Fransa koalisyonu nezdinde, bu devletler tarafından yürütülen dış politikalara yardımcı bir araç olarak değerlendiriliyordu. Bir nevi diplomatik ve askeri joker olarak görülen Moskova önemli bir kozdu. Zira Stalin ile genel prensipler üzerine yüzeysel bir antlaşmaya varılmasının dahi karşı cephede umulan izlenim ve etkiyi yaratacağına inanılmaktaydı. Fakat bahsi geçen düşüncelerin pratikteki yansımaları bir taraf için saldırmazlık antlaşması (Molotov-Ribbentrop Paktı) olurken, diğer taraf için ise bir müttefiklik ya da en azından tek taraflı garantörlük antlaşması girişimi olmuştur. Yani, savaşı başlatacak olan saldırgan devleti dizginlemek maksadıyla kapsamlı bir antlaşma yapılması fikri hiç gündeme gelmemiştir. 1939 itibarıyla ortaya çıkan genel tabloyu objektif bir şekilde değerlendirdiğimizde, Avrupa'da birbirine karşıt iki cepheden Almanya-İtalya koalisyonunun Stalin ile askeri müttefikliğe hiç sıcak bakmadığını, Birleşik Krallık-Fransa koalisyonunun ise Moskova ile işbirliği sürecinde kesin hatlarla belirlenmiş askeri yükümlülükleri istemediğini net bir şekilde görmek mümkündür. Bu bağlamda, Molotov-Ribbentrop Paktı Avrupa'daki güç dengesini değiştirmemiştir demek çok da yanlış olmayacaktır. Zaten sürece askeri açıdan bakıldığında, Polonya'nın mutlak yenilgisinin ve işgalinin, Üçüncü Reich tarafından saniyesi saniyesine önceden belirlenmiş bir eylem planı ile sabit olduğu anlaşılmaktadır. Şayet Birleşik Krallık-Fransa koalisyonu Berlin'e karşı uygulamaya çalıştığı karmaşık sindirme ve psikolojik baskı diplomasisinden ziyade, harp şartlarında hayata geçirilecek net ve gerçekçi bir askeri plana sahip olsaydı, o takdirde Polonya hayatta kalabilirdi. Bununla birlikte, özellikle Moskova müzakereleri esnasında müttefikler tarafından ayrıntılı bir savaş planı ortaya konabilseydi, SSCB ile de bir antlaşma imzalanabilirdi.

Aslında koalisyonun süreçteki asıl hatası, uluslararası arenada gözlemlenen olaylar silsilesini "harp odaklı" değerlendirmekten imtina etme noktasında ortaya çıkmıştır. Ağustos ayındaki müzakerelerde ve Eylül ayında patlak verecek çatışmalar esnasında yaşanacak gelişmeler bu açıdan değerlendirilmelidir. Oysa Sovyetler Birliği, en başından beri "harp odaklı" bir pozisyonda kalmış ve muhataplarına uyarılarını buna göre yapmış, ancak sesini tam olarak duyuramamıştır. Üstelik Stalin cihan harbine iştirak edip etmeme ayrımında bir dizi koşulla karşı karşıya kalmıştır. Askeri açıdan ele alındığı takdirde, Münih Antlaşması Londra için neyi ifade ediyorsa, Molotov-Ribbentrop Paktı da Moskova için aynı manaya gelmektedir. Yani, bu mutabakatlar her halükarda başlayacak dünya savaşına hazırlık için en az bir yıl zaman kazanılması demekti. Sonuç olarak, yalnızca SSCB'nin savaşa girmesinin koşullarını belirlediğinden mütevellit Molotov-Ribbentrop Paktı'nı İkinci Dünya Savaşı'nın hemen öncesinde Avrupa siyasetinde yaşanan bir kırılma anı olarak kabul etmek teknik olarak mümkün değildir. Zaten sonrasında yaşanacak tüm diğer hadiseler de savaşın baş aktörleri olan Avrupalı güçlerin inisiyatifleri ile ortaya çıkacaktı.

Halhin Gol Muharebesi

1939 yılının Temmuz sonu ile Ağustos başlarında, SSCB'nin Primorskiy Krayı'ndaki[4] Hasan Gölü civarında Sovyetler Birliği ile Japonya arasında bir sınır anlaşmazlığı meydana geldi. Mevzubahis meselenin temel sebebi Moğolistan'ın doğusunda kalan ve Moğolistan Halk Cumhuriyeti ile işgal altındaki Mənçurya topraklarında Japon askeri yönetimi tarafından kurulmuş kukla Mançukuo Devleti arasında yer alan steplerdeki sınır çizgisinin belirsizliğiydi. Japon Kwantung Ordusu'nun[5] komuta kademesi ve Mançukuo Hükümeti, sınır hattının Halhin Gol Nehri boyunca uzandığını iddia ederken, buna karşın Moğol yönetimi ise nehrin doğusunda yer alan küçük bir köy olan Nomongan'ın doğu kesimlerindeki sınır çizgisini esas alıyordu. Aslında buradaki sınır anlaşmazlıkları 1939'dan çok daha önceye

4 Günümüzde Rusya'nın Uzak Doğu Federal Bölgesi'nde, Japon Denizi kıyısında bulunan idari bölgedir.

5 Japon İmparatorluk Ordusu'nun Asya üzerindeki kuvvetlerinden biri.

dayanmaktaydı ve her iki taraf da sorunu diplomasi yoluyla çözmeye niyetli değildi.

Bir yıl kadar önce yine aynı bölgede vuku bulan Hasan Gölü Muharebesi esnasında Japonların kontrolündeki iki tepe General Vasili Blyuher komutasındaki Kızıl Ordu birlikleri tarafından ele geçirilmişti. Fakat Japon Genelkurmayına göre, Hasan Gölü civarında 1938'de yaşanan çatışmalarda Sovyet birlikleri ne taktik ne de manevra açısından herhangi bir yenilik ortaya koyamamıştı. Dolayısıyla, 1937-38 Kızıl Ordu tasfiyelerinin[6] SSCB Silahlı Kuvvetleri'nin mevcut gücü ve kapasitesi üzerinde çok olumsuz etkiler yarattığı yönündeki istihbarat bilgisi de bu suretle doğrulanmaktaydı. Buradan hareketle, Kwantung Ordusu da SSCB'nin Mançurya topraklarına sızma girişimlerini engellemeyi amaçlayan daha sert angajman kuralını benimsemiştir. Sonuç olarak, bölgede devamlılık arz eden sınır anlaşmazlıkları 1939'un Mayıs ayında her iki ülkenin düzenli ordularının iştirak ettiği çatışmalara doğru evrildi. Bu arada önemli bir detayı da ayrıca ifade etmek faydalı olacaktır: SSCB ile Moğolistan arasında 1936'dan itibaren geçerli olan bir müttefiklik ve yardımlaşma antlaşması vardır. Söz konusu belge SSCB'nin bölgedeki askeri varlığının hukuki zemini teşkil etmektedir.

Zırhlı birlikler, topçu tugayları ve hava kuvvetlerinin de iştirak ettiği çarpışmalar Mayıs ayının ortalarında Halhin Gol civarında patlak verdi. Muharebeye katılan birliklerin toplam mevcutları birkaç bin kişiyi geçmediği için büyük ölçekli kayıplardan bahsetmenin mümkün olmadığı savaşın ilk etabında taraflar belirleyici bir sonuç elde edemedi. Fakat Japon pilotların hava muharebesinde üstünlüğü hemen ele geçirdiğini söylemek mümkündür. Zira Çin - Japon Savaşı'nda büyük deneyim elde eden Japon savaş pilotlarıyla Moğolistan'da konuşlu birliklerde görev yapan Sovyet pilotlarının boy ölçüşmesi o an itibarıyla oldukça zordu.

İlk çarpışmalar sonucunda beliren muğlak sonuçlar Sovyet yönetimini ivedi birtakım önlemler almaya sevk etmiştir. Buna göre, ilk olarak Hava Kuvvetleri Komutanı Tümgeneral Yakov Smuşkeviç'in başkanlığındaki özel bir heyet SSCB'nin en iyi 11 savaş pilotu ile birlikte Moskova'dan yola çıkarak 29 Mayıs'ta çatışma bölgesine ulaştı. Hemen ardından

6 Kızılı Ordu ve Sovyet Deniz Kuvvetleri mensubu muvazzaf subaylara karşı yürütülen geniş çaplı siyasi baskı ve tasfiye dönemi.

da silahlı kuvvetlerin en başarılı stratejistlerinden Georgi Jukov gözlemci statüsünde Moğolistan'a giderek kısa bir süre içinde 57. Özel Nişancı Kolordusuna komutan olarak atandı. Bu aşamadan sonra çatışma bölgesinde görev yapan bu kolordu 1. Ordu Grubu olarak adlandırıldı.

Haziran ayının ortalarında gelindiğinde Sovyet ve Moğol birliklerini mutlak yenilgiye uğratmak isteyen Japon karargâhı, bir taarruz operasyonu planlamıştı. Söz konusu plan, nehri geçtikten sonra Halhin Gol'un doğu kıyısına çıkmak suretiyle Moğol-Sovyet cephe hattının gerisine sızmayı öngörmekteydi. General Komatsubara'nın komuta edeceği taarruz harekâtını realize edebilmek için tank ve toplarla güçlendirilmiş bir tümenin yeterli olacağı varsayılıyordu.

Haziran ayı boyunca süreklilik arz eden takviyeler ile harbe devam eden taraflar özellikle Japon kara taarruzlarının arttığı esnada mücadeleyi büyük ölçüde hava sahasına kaydırmıştır. Temmuz ayının başında, Halhin Gol'daki hava filosunu yeni imal edilmiş uçaklarla takviye eden Sovyet Hava Kuvvetleri, 280 avcı uçağı ile bu alandaki niteliksel ve niceliksel üstünlüğü ele geçirir. Öte yandan Japon Hava Kuvvetleri'nin bölgedeki filosu ise savaşın başlangıcından itibaren yaklaşık 100-110 uçaktan teşkildi.

Sovyet ve Moğol birlikleri tarafından korunan geçiş bölgesine yönelik topyekûn Japon taarruzu, 1 Temmuz 1939 tarihinde Kızıl Ordu'nun koruduğu çıkartma kıyısının yaklaşık 20 kilometre kuzeyinde bulunan ve bölgeye hâkim olan tepelerin Kwantung Ordusu tarafından ele geçirilmesiyle başladı. 2 Temmuz'da Halhin Gol nehri üzerindeki geçiş noktası ve batı yakasındaki Bain-Tsagan tepeleri Japonların eline geçti. Lakin Japon tankları teçhizat yetersizliği sebebiyle nehri aşamayarak sadece çıkartma alanının kıyısındaki Sovyet-Moğol mevzilerine yapılan saldırılara iştirak edebildi. Elbette, 57. Kolordu'nun ana kuvvetlerine cephe gerisinden yapılacak Japon taarruzu gerçek bir felakete yol açabilirdi. Durumun hassasiyetini bilen Jukov ivedi bir kararla mekanize birliklerine Bain-Tsagan tepelerine saldırı emri verdi. Bunun üzerine büyük bir aceleyle taarruza geçen mekanize birlikler, herhangi bir ön hazırlık ve piyade desteği olmadan çatışmaya girdi. Çünkü sahadaki durum Japonların saldırısına en kısa sürede reaksiyon vermeyi gerekli kılmaktaydı. Sonuç olarak, karşı saldırı harekâtına katılan 133 tank ve 59 diğer zırhlı araçtan 77 tank ve 37 diğer zırhlı

araç kaybedilmesine rağmen Japon taarruzu durdurulabildi. Gerçekten de Jukov'un karşı taarruz emrinden sonra Japon piyadelerinin Halhin Gol'un doğu kıyısındaki Sovyet birliklerinin arkasına sızmak için ne zamanı ne de fırsatı kalmıştı. Tepeleri tutmaya çalışan Japonlar, Kızıl Ordu birliklerinin yoğun tank ve topçu ateşi altında mevzilerini terk etmek zorunda kaldı.

Cephe ardına sızma girişimi başarısızlıkla sonuçlanan Japon karargâhı, nehrin doğu kıyılarını tutan Sovet-Moğol birliklerini birkaç kez de cepheden topçu ateşiyle vurmayı denedi. Öte yandan, çatışma bölgesinde görev yapan Japon avcı-bombardıman uçaklarının sayısı da 150'ye ulaşmıştı. Özellikle 23-25 Temmuz'da Japon ordusu kuvvetli bir topçu saldırısı başlatarak taarruz boyunca Kızıl Ordu mevzilerine yaklaşık 25 bin top mermisi düşürdü. Japon topçu ateşine cevap veren Sovyet topçularının saldırısı ise çok daha şiddetli ve yoğun oldu. Böylece topçu destekli Japon piyadelerinin tüm saldırı girişimleri başarısızlıkla sonuçlandı. 1939'un Mayıs sonundan 25 Temmuz'a değin yaşanan çatışmalarda 5 binden fazla kayıp veren Japonlar müdafaaya geçmek durumunda kaldılar. Lakin Ağustos ayının hemen başında gerçekleştirilen Sovyet taarruzu da başarısızlıkla sonuçlandı. İlerleyen günlerde her iki taraf takviyelerle güç toplayarak yeni taarruz planları için hazırlık yapmıştı.

20 Ağustos 1939'da Sovyet 1. Ordu Grubunun bölgedeki birlikleri yaklaşık 50 bin asker ve subay, 530 uçak, 438 tank ve 385 diğer zırhlı araçlardan oluşuyordu. Buna karşın Japon kuvvetleri ise 6. Ordu'nun da çatışma bölgesine intikali ile yaklaşık 30 bin kişilik asker ve subaydan teşkildi ve birliklerin hava desteği de yaklaşık 200 uçaklık filo tarafından sağlanmaktaydı. Söz konusu şartlar altında yeni Japon taarruzu 24 Ağustos'ta başlayacak şekilde planlandı. Bu seferki plan Sovyet-Moğol birliklerinin sağ kanadı üzerine ani bir saldırı gerçekleştirmeyi ve düşman unsurlarını Halhin Gol'un çoğu kısmı bataklığa dönüşmüş kollarından biri olan Haylastın-Gol nehrine dökmeyi öngörmekteydi.

Kızıl Ordu birliklerinin 20 Ağustos 1939 sabah saat 06:15'te, topçu ve hava desteği ile Japon mevzilerine güçlü bir şekilde indirilmesiyle Japonların askeri planı sadece kâğıt üzerinde kaldı. Ardından, saat 09:00'da tüm cephe hattı boyunca başlatılan piyade saldırısı da Japonları zor durumda bıraktı. Kızıl Ordu bu saldırıda Kartaca ile Roma arasında

MÖ 2 Ağustos 216 tarihinde vuku bulan Cannae Muharebesi'nde Hannibal'ın uyguladığı kuşatma taktiğini örnek aldı. Buna göre, yoğun taarruzlarla düşmanı merkez istikamete zorlayan Sovyet birlikleri Japon birliklerini mekanize desteği sayesinde kanatlardan kuşatmış oldu.

Bizzat Georgi Jukov tarafından hazırlanan operasyonun en can alıcı noktası ise düşmanı çevreleyerek asıl darbeyi indirecek olan mekanize birliklerin görev yerlerine intikal hızıdır. Hem kuzey hem de güney kanatlarından saldıracak olan bu kuvvetler, taarruzdan çok kısa bir süre önce; yani, 19 Ağustos gecesi Halhin Gol'un batı kıyısına geçmiştir. Dolayısıyla 20 Ağustos sabahı Japonlar hiç beklemediği bir anda ani bir taarruzla karşı karşıya kalmıştır. Zira Japonların keşif kuvvetleri 19 Ağustos'a kadar geçen sürede nehrin doğu kıyısında zaten Temmuz ayından beri orada bulunan Moğol nişancılarını ve süvarilerinden başka bir şey görmüyordu.

Hiç beklenmeyen bir anda başlayan Sovyet saldırısı Japonları şaşırtmıştı. Zira istihbarat birimlerince tanzim edilen raporlarda Kızıl Ordu taarruzlarının Ağustos ayı başlarında yapılan harekâtlarla sınırlı kalacağı ifade ediliyordu. Öte yandan, Moskova'ya böylesine uzak bir bölgeye Sovyetlerin büyük bir askeri yığınak yapması olasılığı da Japon analistlerce kayda değer bulunmuyordu. Fakat Jukov'un komutasındaki 1. Ordu Grubu, topyekûn bir saldırı operasyonu için gereken birlikleri tedarik etme ve bunları bölgeye intikal ettirme süreçlerinde ortaya çıkan tüm sorunları çözmeyi başarmıştı. Tankların ve piyadelerin müşterek saldırısı o kadar hızlı olmuştur ki, 23 Ağustos akşamı, Japon birlikleri tamamen kuşatılma altına alınmıştır. Etrafı çevrili Japonlara karşı girişilen çatışmalar 1939 Ağustos'unun sonuna kadar sürdü ve neticede 31 Ağustos'ta Japon direnişi tamamen kırıldı.

16 Eylül 1939'da ilan edilen ateşkes ile muharebe sona ermişti. İlginç olan şu ki, Halhin Gol'da Kızıl Ordu'ya yenilen Japonya, 1941'de dönemin en kuvvetli ordusuna sahip Üçüncü Reich'in müttefiki olarak Sovyetler Birliği'ne karşı savaşa girmeyi reddedecekti. Elbette, Moğolistan sınırında alınan bu yenilginin Japonya'yı 1941'de engelleyen faktörlerden biri olduğu yönünde görüşler mevcuttur. Öte yandan, SSCB için ise bu muharebe sınırlı ölçekte olmasına rağmen, büyük bir ülkenin çok önemli kaynaklarını zafer uğruna sınırsızca kullandığı bir savaştı. Halhin Gol'a SSCB'nin en iyi pilotları ve uçaklarının yanı sıra,

her türden çok büyük miktarda mühimmat ve teçhizat da sevk edilmişti. Dolayısıyla tüm bu çabalar Kızıl Ordu'yu etkileyici bir zafere götüren yolun taşlarını döşemişti. Fakat yaklaşan İkinci Dünya Savaşı'nda açılacak cephelerde görev yapacak tek bir Sovyet ordusu bile Halhin Gol'daki 1. Ordu Grubu'na gösterilen seviyede bir yardımı, takviyeyi ve desteği alamayacaktır.

İkinci Dünya Savaşı'nın Başlangıcı

Müttefiklerin askeri eylem planlarında Moskova müzakereleri esnasında gözlemlenen eksiklikler, 1 Eylül 1939'da patlak veren İkinci Dünya Savaşı'yla birlikte belirmişti. Malum olduğu üzere, Batılı müttefiklerin Moskova'daki müzakere masasına taşıdığı planlarda özellikle Polonya için mantıklı bir koalisyon stratejisi veya net bir eylem tasarısından bahsetmek mümkün değildi. Buna ek olarak, Hitler'e verilen ve tamamen yararsız olan ültimatomla da kayda değer bir zaman kaybedilmiştir. Bu şartlar altında Birleşik Krallık ve Fransa, Almanya'ya ancak 3 Eylül'de savaş ilan edebildi. Fransız ordusunun 7 Eylül'de Almanya'nın güneybatısında yer alan Saarland eyaleti civarında ani bir şekilde gerçekleştirdiği Saar Taarruzu ise hiçbir etki yaratmadı. Bu harekât o kadar cılız ve etkisizdir ki, hava kuvvetlerinin iştiraki dahi çok derece sınırlı orandaydı. Zira Chamberlain'in 1938'deki aldığı kararları olumsuz yönde etkileyen Almanlar tarafından bombalanma korkusu halen sürdürmekteydi. İngilizler tam da bu sebeple Kraliyet Hava Kuvvetleri'ni savaşa sokmak için acele etmediler. Çünkü Londra'ya göre hava kuvvetleri gerektiğinde vatanı savunmak için en fazla ihtiyaç duyulacak ordu bileşenlerinden biriydi. Bütün bunlar Polonya'nın çöküşünü o kadar hızlandırmıştır ki, Wehrmacht'ın başarıyla tamamladığı Polonya seferi daha sonraları "Blitzkrieg'in[7] doğuşu" olarak adlandırılacaktır. Buna göre Almanların başarısının izahı son derece basitti: Batı cephesinde göstermelik bir savunma hattı bırak, elde ne kadar birlik varsa hepsini kullanarak Polonya'ya karşı topyekûn ve yoğun bir taarruza geç ve düşmanı kısa bir sürede tasfiye et. Taarruz stratejisinin özü bundan ibaretti.

7 II. Dünya Savaşı esnasında Wehrmacht'ın temel aldığı harp doktrinidir. Bu doktrinin temel prensibi, hızlı ve ani saldırılarla düşmanın organize bir şekilde savunma hattı kurmasını engelleyerek onu süratli bir şekilde yok etmektir.

Molotov-Ribbentrop Paktı ve bu antlaşmanın gizli protokolü, Polonya'nın işgali esnasında Alman birliklerine yardım sağlanması hususunda Sovyetler Birliği için herhangi bir taahhüt öngörmemekteydi. Yani, bölgedeki birliklerin Sovyet-Alman hududunun doğusunda kalan kesimlere intikallerinin takvimleri hiçbir şekilde belirtilmemişti. Üstelik protokol, Kızıl Ordu'ya mensup silahlı kuvvetlerin kullanılmasının gerekliliğine ilişkin bir madde de içermiyordu. Wehrmacht tanklarının 8 Eylül'de Varşova sokaklarında görüldüğüne ilişkin ilk haberlerin alınmasına müteakiben Kızıl Ordu Genelkurmayı tarafından Belarus ve Kiev askeri bölgelerinde görev yapan ordu birlikleri için *"Gizlice hazırlanın ve düşman birliklerini bir yıldırım taarruzu ile mağlup etmek amacıyla gerçekleştirilecek topyekûn bir saldırı için en geç 11 Eylül 1939'un gece yarısına kadar teyakkuza geçin"* şeklinde yazılı emirler hazırlandı. Lakin Polonya'nın başkentinin işgaline ilişkin bu mesajlar erken kaleme alınmıştı ve gerçek durumu tam olarak yansıtmıyordu. Bu yüzden SSCB birliklerinin çatışmalı bölgelere girişi bir süreliğine ertelendi.

Moskova, Polonya'da yaşanan dramın ilk etabının finalini sabırla beklemeye devam etti. 6 Eylül'de Varşova'dan Lublin'e taşınan Polonya hükümeti, 9 Eylül'de Kremenets'e, oradan da 13 Eylül'de Romanya sınırına yakın bir şehir olan Zalishchyky'ye geçti. Ardından da 18 Eylül gecesi tam kadro ülke sınırlarını terk etti. Aslında Sovyetlerin asker gönderme kararı almasında Polonya hükümetinin Romanya sınırını geçmesinin zamanlaması herhangi bir önem arz etmemekteydi. Aksine Kızıl Ordu'nun bazı birlikleri, 14 Eylül gibi erken sayılabilecek bir tarihte taarruz emrini zaten almıştı. Bu arada Almanlar çoktan doğuya geçmiş, Brest ve Lvov kentlerine ulaşmıştı. Bunun üzerine Belarus Cephesi Askeri Konseyi de 15 Eylül günü sabah saat 04:20'de 01 sayılı muharebe emrini verdi. Bu emre göre: *"Belarus, Ukrayna ve Polonya halkları kan kaybetmektedir. (.....) Belarus Cephesi orduları, 17 Eylül 1939 şafağı ile birlikte şu görevler doğrultusunda taarruza geçecektir: Toprak ağalarının ve kapitalistlerin boyunduruğundan kurtulmak maksadıyla direnişe geçen Belarus ve Polonya'nın isyancı işçi ve köylülerine yardımcı olmak ve Belarus'un batı kesimlerinin Almanya tarafından ele geçirilmesini önlemek. Bunlara ek olarak, Belarus Cephesi'nin en öncelikli ve ivedi göreviyse Litvanya sınırının doğusunda ve Grodno-Kobrin*

hattında hareket halinde olan Polonya birliklerini etkisiz hale getirmek veya teslim olmaya zorlamaktır."

Bu şartlar altında Kızıl Ordu 17 Eylül'de Ukrayna'nın ve Belarus'un batı kesimleri üzerinden harekete geçti. Burada bir ihanetten bahsetmek mümkün değil. Zira fiilen dağılmış olan Polonya ordusu Sovyet işgali olmasa bile en iyi ihtimalle bir hafta dayanabilecek durumdaydı. Batı istikametinde hareket eden Sovyet mekanize tugaylarına ve piyade birliklerine neredeyse hiçbir direniş gösterilememişti. Birkaç gün boyunca devam eden intikallerin ardından moralsiz Polonya ordusunun birlikleriyle girişilen çatışmalardan sonra Kızıl Ordu, batıdan ilerleyen Wehrmacht tümenleri ile karşılaştı. General Heinz Guderian komutasındaki 19. Mekanize Kolordusunca işgal edilen Brest kenti, Tümgeneral Semyon Krivoşein komutasındaki Kızıl Ordu 29. Zırhlı Tugayı'na törenle devredildi. Böylece 1918'de İtilaf Devletleri tarafından Polonya'nın doğu sınırı olarak önerilen Curzon Hattı sınırları içinde yer alan ve yaklaşık 13 milyon nüfusa sahip 196 bin kilometrekarelik (Polonya topraklarının %50,4'ü) alan SSCB'nin kontrolüne geçti. Akabinde Vilnüs bölgesi de 10 Ekim 1939'da imzalanan *"Vilnüs kent ve bölgelerinin Litvanya Cumhuriyeti'ne dâhil edilmesine ve Sovyetler Birliği ile Litvanya arasında karşılıklı yardıma ilişkin antlaşma"* uyarınca Litvanya'ya devredildi. 1939 yılının Kasım ayına gelindiğinde Ukrayna'nın ve Belarus'un batı kesimlerinde geçekleştirilen geniş katılımlı halk örgütlenmelerinin desteği ile bu bölgeler de Ukrayna ve Belarus Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri ile yeniden birleştirildi.

Batılı müttefiklerin Kızıl Ordu'nun Polonya'ya girmesine ilişkin reaksiyonu oldukça temkinli olmuştu. Polonya'nın Londra büyükelçisi Raczynski, Dışişleri Bakanı Halifax'a Birleşik Krallık'ın Polonya-İngiliz mutabakatı uyarınca neden Sovyetler Birliği'ne savaş ilan etmediğini sorduğunda *"Sn. Büyükelçi, Sovyet saldırganlığı mevzubahis olduğunda, SSCB'ye savaş açıp açmamaya ilişkin olarak kendi kararımızı verme hususunda tamamen özgürüz"* şeklinde bir yanıt aldı. İngiliz Savaş Kabinesi'ne gönderilmek üzere bizzat Winston Churchill tarafından kaleme alınan memorandumda ise şu ilginç ifadeler yer almaktaydı: *"Evet, bu süreçte Ruslar suçludur. Fakat Moskova'daki son müzakerelerde Mareşal Voroşilov'un dile getirdiği ve Polonya'nın müttefiki olunması halinde Rus ordularının Vilnüs ve Lvov'u işgal etmelerini öngören talep, tamamen*

yerinde ve mantıklıydı. Mevcut konjonktürde Rusların argümanları son derece akılcı olmalarına rağmen, her ne hikmetse Varşova tarafından reddedilmiştir. Sonuç olarak, bugün gelinen noktada Rusya, Polonya'nın düşmanı olarak bizim için de şüpheli bir dost niteliğine bürünmüştür. Bu tanımlamalar arasındaki fark da aslında göründüğü kadar büyük değildir. Öte yandan, Polonya'nın işgali esnasında Ruslar çok büyük mevcudu olan kuvvetleri seferber etmiş ve savaş öncesi konuşlandıkları mevkilerden ani bir şekilde çıkarak hedef bölgelere hızla intikal edebildiklerini göstermişlerdir. Şu an Almanya sınırında konuşlular. Dolayısıyla Almanlar taarruz için bir Doğu Cephesi açma fırsatından mahrum kalmıştır ve üstelik kendi doğu sınır hatlarını da devamlı olarak gözlemekle mükelleftir. Yani, büyük bir Alman ordusunun hudutta konuşlu bırakılması elzem. Bildiğim kadarıyla, General Maurice Gamelin, miktarı en az 20 tümen olarak tahmin ediyor. Bana göre 25 veya daha fazla da olabilir. Dolayısıyla, Almanya'nın savunma temelli bir doğu cephesinin potansiyel varlığından artık söz edilebilir."

Rus-Fin Savaşı (Kış Savaşı) 1939–1940

1939'un sonunda Sovyetler Birliği ile Finlandiya arasında başlayan ve harp tarih yazımına *"Kış Savaşı"* olarak giren mücadele, iki devleti birbirinden ayıran sınır hattının yeniden belirlenmesi maksadıyla 1938'de başlatılan müzakerelerin başarısızlıkla sonuçlanması üzerine ortaya çıkmıştır. Taraflar arası görüşmelerde önem atfedilen pazarlık maddelerinden biri olan Karelya'nın geniş toprakları için Moskova, Helsinki'ye Karelya Kıstağı'nda toprak mübadelesi ve Fin vatandaşlarının buralardaki taşınmazları için tazminat teklif etmiştir. Finlandiya Körfezi ile Ladoga Gölü arasındaki Karelya Kıstağı'nda 1920'li ve 1930'lu yıllarda inşa edilen Mannerheim Hattı'nın[8] da kaybı anlamında gelen bu mübadele önerisi Finlandiya'ya kesinlikle uymuyordu. Daha sonra Finlandiya Cumhurbaşkanı olarak da görev yapacak olan ve bahsi geçen savunma hattına adı verilen Mareşal Carl Gustaf Emil Mannerheim'in bu duvar için ifade ettiği şu sözleri de bu noktada hatırlamakta fayda var: *"Bu hat, dünyada benzerine az rastlanan ve uzun süre boyunca görev*

8 Ekim Devrimi'nden sonra olası bir Sovyetler Birliği taarruzuna karşı Finlandiya tarafından savunma maksadıyla inşa edilen ve Karelya Kıstağı'nda yer alan sur hattı.

yapabilen makineli tüfek yuvalarından ve bizzat benim önerim üzerine inşa edilmiş ve aralarında siperlerin de yer aldığı iki düzine yeni tip korugandan[9] *oluşmaktadır. Vatandaşlarımız söz konusu savunma duvarına Mannerheim Hattı adını verdiler. Gücünü inşaatında kullanılan malzemenin kalitesinden ya da proje verimliliğinden değil, askerlerimizin dayanıklılığından ve cesaretinden almaktaydı"*

Müzakerelerin başarısızlıkla sonuçlanmasının ardından Kızıl Ordu birlikleri Finlandiya topraklarında belirlenen hedeflere doğru 30 Kasım 1939'da saldırıya geçti. O günlerde olası bir Sovyet taarruzuna karşı teyakkuz halinde olan Fin birlikleri ise mobilize edilmişti ve beklenen saldırıyı püskürtmeye de tamamen hazır durumdaydı. Karelya Kıstağı, Ladoga Gölü ve Onega arasındaki mevki ile Karelya'nın kuzeyinde kalan bölgeler olmak üzere farklı yönlerden ilerleyen Kızıl Ordu birliklerinin 425 bin askeri mevcuttu. Karşı çatışma bölgesinde Fin birliklerinin 265 bin askeri görev yapıyordu. Mekanize birliklerin yoğun kullanımına rağmen, Aralık ayında Mannerheim Hattı'na yapılan Sovyet saldırısı, Kızıl Ordu birlikleri arasındaki iletişim ve koordinasyon zayıflığı sebebiyle başarısız oldu. Zira Kızıl Ordu askerinin betondan imal edilmiş ve uzun süreli makineli tüfek atışlarının yapılabildiği Fin mevzilerine yönelik düzenlenen taarruzlardaki acemilikleri göze çarpmaktaydı. Bununla birlikte, Sovyetlerin ince zırha sahip çok sayıda hafif tanktan teşkil mekanize birlikleri de düşmanın tanksavar topçu ateşi sebebiyle ağır kayıplar vermiştir. Öte yandan, Fin mekanize ve piyade birliklerinin karşı saldırı girişimleri de başarısızlıkla sonuçlanmıştır.

Kızıl Ordu'nun Karelya Kıstağı'nda başarısızlıkla sonuçlanan taarruz harekâtını Ladoga ile Onega gölleri arasında kalan bölgede alınan mağlubiyetlerle askeri bir felakete dönüşen olaylar izledi. Bu bölgede sorumluluk almaktan çekinen Kızıl Ordu komutanlarının pasifliğinden ve cephe hattının gerisindeki iletişimin bozukluğundan istifade eden Finlandiya Ordusu, karla kaplı arazide başarılı kayak yapan piyadelerinin de yardımıyla tedarik hatlarını ele geçirerek Sovyet tümenlerini kuşattı. Fin kuşatmasına maruz kalan bu birliklerin Ocak 1940'ta gelen şiddetli soğuklarla birlikte kayıpları daha da arttı. Rus-Fin Savaşı'nda görev yapan teğmen M. Lukinov, daha sonra kaleme

9 Betondan yapılmış mevzilerden oluşan tahkimat tipi.

aldığı anılarında Ladoga ile Onega gölleri arasında yaşanan trajediyi şu sözlerle anlatıyor: *"Cephe hattına yaklaşmaya başladığımızda ilk gördüğümüz manzara karşısında afalladık. Asker ve subaylarımızın karla kaplı donmuş bedenleri, ölümün onları yakaladığı andaki hallerini bire bir yansıtır şekilde, adeta birer heykel gibi öylece karşımızda duruyorlardı."* Bu aşamadan sonra, Fin birliklerinin harp alanında kazandığı zaferleri kanıtlayan pek çok fotoğraf dünya basınının sayfalarında yerini aldı. Bu durum Kızıl Ordu'nun itibarına büyük zarar verdi. Ayrıca Finlandiya ile girişilen bu savaşın ilk etabından elde edilen acı tecrübe, kış koşullarında görev yapacak birliklerin muharebe eğitimi ve operasyon planlama gibi stratejik konularda Sovyet Genelkurmayını daha dikkatli ve tedbirli olmaya zorladı.

1940 yılının Ocak ayında başlayan şiddetli donlar sebebiyle ortaya çıkan zorunlu duraklama dönemi Kızıl Ordu tarafından oldukça verimli kullandı. Bu zaman zarfında taze kuvvetler tesis eden Sovyetler, Mannerheim Hattı tahkimatlarına ve buralarda görev yapan Fin birliklerine tedarik sağlayan ikmal yollarına ilişkin önemli keşif operasyonlarıyla hedeflerin yerlerini tespit etti. Elde edilen koordinatlara uygun olarak gerçekleştirilen ağır topçu ateşi ile de bu tahkimatlar vuruldu. Dahası, Karelya Kıstağı'nın merkezine giden yolları kapatan Fin beton mevzilerinin büyük bir kısmının Sovyet topçu ateşiyle imha edilmesi Mannerheim Hattı'nın 11 Şubat'ta Vıborg ve Keksgolm yönlerinde yarılması ile sona eren yeni bir taarruzun başlatılmasının önünü açtı. Tahkimat hattının ve ikmal yollarının kaybının yanı sıra, istihkâm rezervlerinin de tükenmesi karşısında Finlandiya hükümeti müzakere masasına oturmak zorunda kaldı. Sovyet-Fin Savaşı'nı bir sonraki gün, yani 13 Mart'ta Moskova saati ile tam 12:00'da bitirecek olan antlaşma 12 Mart 1940'ta imzalandı. Cephede görev yapan gönüllüler arasında yer alan G. Prusakov, ateşkes gününü şu sözlerle anımsadı: *"13 Mart'ta saat tam 12'de ateşkes yapılacak şeklindeki emir tüm kısım ve birliklere ulaşmıştı. Lakin sabahın ilk ışıkları ile birlikte hem bizim taraftan hem de Finlandiya tarafından öyle bir topçu ateşi başlatıldı ki, her iki ordu da ellerinde ne kadar mühimmat varsa karşı tarafa tabiri caizse boca etti. Saat on iki de ise sinek vızıltısından başka bir şey duyulmuyordu. Tek bir atış bile yapılmadı. Ortalığı adeta bir ölüm sessizliği kapladı. Harpte bunun olabileceğine asla inanmazdım.*

Barış antlaşmasına göre, Karelya Kıstağı'nda yer alan ve Finlandiya'nın en büyük ikinci şehri olan Vıborg'un yanı sıra, Finlandiya Körfezi'ndeki bir dizi ada Sovyetler Birliği'ne geçmişti. Ayrıca Hanko kentindeki deniz üssünü otuz yıl boyunca kiralama hakkı da SSCB'ye verilmiştir. 430 bin Finli ise evlerini terk ederek ülkenin iç kesimlerine göç etmek zorunda kalmıştır. Antlaşmanın imzalanmasından bir gün önce Fin heyetine başkanlık eden Juho Kusti Paasikivi, devredilecek topraklarda kalan taşınmazlar için tazminat konusunu gündeme getirdiğinde, Rusya İmparatorluğu'nun 1721'de imzalanan Niştad Antlaşması uyarınca İsveç Krallığı'na iki milyon gümüş ödediğini hatırlatan Molotov, *"İmparator Büyük Petro'ya bir mektup yazın. Uygun görüp emir verirse, size tazminat öderiz"* demiştir.

Rus-Fin Savaşı'nda Kızıl Ordu'dan 127 bin, Fin Ordusu'ndan ise 23 bin asker hayatını kaybetmiştir. Dolayısıyla, Finlilere nazaran çok büyük kayıplar veren Sovyetler Birliği'nin uluslararası arenadaki itibarı önemli bir yara almıştır. Wehrmacht'ın eski generallerinden ünlü Alman askeri tarihçisi Kurt von Tippelskirch'in de belirttiği gibi, *"Rus-Fin Savaşı'ndan sonra Kızıl Ordu'nun mevcut harp yetenekleri, manevra kabiliyeti ve intikal hızı gibi hususlarda dünya genelinde olumsuz bir görüş ortaya çıktı. Kuşkusuz bu durum, Hitler'in SSCB'ye yönelik olarak daha sonra alacağı topyekûn taarruz kararının üzerinde önemli bir etki yaratmıştır."*

Kızıl Ordu'da Reform ve Yeniden Silahlanma

Finlandiya'ya karşı gerçekleştirilen Kış Savaşı'nın sona ermesinin ardından, Kızıl Ordu'da topyekûn bir reform sürecinin başlatılması maksadıyla Sovyetler Birliği yönetimi ivedilikle harekete geçmiştir. Bu reform sürecinde SSCB Silahlı Kuvvetleri'nin Ağustos 1939 itibarıyla 1 buçuk milyon olan mevcudu, Haziran 1941'de 5 milyon muvazzaf subay ve askere yükseltilirken, tüm bu süre boyunca sınır bölgelerinde görev yapan tümenler seferberlik zamanı mevcudunun yaklaşık %70'inde, iç bölgelerde görev yapanlar ise yaklaşık %30'unda tutulmuştur. Öte yandan, 1930'lu yıllarda ağırlıklı olarak tanklardan teşkil mekanize tugaylar da tankların, mekanize piyadelerin ve topçuların bir arada bulunduğu daha dengeli bir yapıya kavuşturulmuştur. Elbette bu reform sürecinde bazı önemli sıkıntılar da yaşanmıştır. Örneğin, nişancı piyade

birliklerinde destek görevini icra eden hafif tanklar 1941'in bahar aylarında tasfiye edilerek ve bunun sonucunda da kağıt üzerindeki adı *"mekanize"* olan piyade birlikleri tanksız kalarak harp alanındaki manevra yeteneğini büyük ölçüde yitirmiştir. İlginçtir ki, yukarıda bahsi geçen bazı önemli sıkıntılara rağmen, Stalin askeri okul mezunlarına hitaben 5 Mayıs 1941'de yaptığı konuşmada gururla şunları dile getirmiştir: *"Kızıl Ordu'da eskiden 120 tümenimiz vardı. Yaptığımız başarılı çalışmaların ardından bu sayıyı 300'e çıkardık. Üstelik 300 tümenimizin üçte birlik kısmı da mekanize birliklerden teşkildir."*

Silahlı kuvvetler bünyesinde gerçekleştirilecek reform sürecinin başlangıcında Sovyet hükümetinin attığı bir diğer önemli adım milli savunma sanayisinin modernizasyonudur. 1930'lu yıllarda savunma endüstrisini fiilen yeniden tesise girişen SSCB, yeni makine, malzeme ve teknolojilere büyük ihtiyaç duymaktaydı. Tam da bu dönemde Finlandiya'ya karşı verilen Kış Savaşı nedeniyle ciddi bir uluslararası izolasyona maruz bırakılan Moskova için tek çıkış yolu ise mecburen Berlin'den geçiyordu. Dolayısıyla belirli kalemlerdeki hammaddelerin ihracı karşılığında Almanya ile yapılan ticari ve ekonomik işbirliği, o sırada diğer pazarlardan tedarik edilemeyen son derece gerekli malzeme, ekipman ve teknolojilerin alınmasını mümkün kılmıştır. Sonuç olarak Almanlardan satın alınan modern teçhizat ve silahlar, Sovyet askeri endüstrisinin o dönem kaydettiği atılıma ciddi manada katkıda bulunmuştur. Örnek vermek gerekirse, Kızıl Ordu'nun en kuvvetli tanksavar silahı olan meşhur Kırkbeşlik (45-mm tanksavar topu), Alman Rheinmetall-Borsig AG firmasının ürettiği topun Sovyet tasarımcılar tarafından geliştirilen modernize bir versiyonu idi. Yine Mikulin M-17 motor da Alman BMW VI V-12 sıvı soğutmalı pistonlu uçak motorunun Sovyet lisanslı bir kopyasıydı ve aslında Bremen'de imal edilen ve Şubat 1940'ta Üçüncü Reich'ten satın alınan lisanslı bir BMW uçak motorunun bire bir kopyasıydı. Öte yandan, Sovyetlerin orta sınıf tankı olan T-34 ve T-76'nın üretiminde de Alman imalatı makine ve tezgâhlar kullanılmıştı.

Askeri havacılık endüstrisi de bu dönemde Sovyet bütçesinin harcama kalemleri arasında öncelikli maddelerden biri haline gelmiştir. Öyle ki, 1940 yılında askeri havacılık için ayrılan ödenekler, SSCB'nin tüm askeri bütçesinin %40'ını oluşturmaktaydı. Sonbahar aylarına

gelindiğinde, seferberlik şartlarına özgü imalat seviyesine çıkan Sovyet uçak fabrikaları, Almanların ortalama üretim rakamını 25 uçak/gün geçmeyi başararak günde 70 ila 100 birim arasında üretim rakamını yakalamıştı. Bu arada, askeri sanayinin diğer kollarında da benzer gelişmeler kaydedilmekteydi. Bu açıdan bakıldığında 1940 senesini zırhlı birlikler açısından da mühim yeniliklerin yaşandığı bir yıl olarak nitelendirmek çok da yanlış olmaz. Zira BT serisine mensup T-26 ve T-28 tipi tanklar yerine pek çok uzmana göre İkinci Dünya Savaşı'nın en iyi orta sınıf tankları olan T-34 ve T-76'nın yanı sıra, ağır sınıf KV-1 ve KV-2 tip tanklar da üretim bandından çıkmaya başlamıştır. 1941 kışı, Birinci Dünya Savaşı'ndan önce üretilmiş ve 1930'lu yılların başında da modernize edilmiş olan Rusya İmparatorluğu'ndan kalma 122-mm ve 152-mm obüslerden teşkil topçu sistemlerinin de sonu olmuştu. Söz konusu sistemlerin yerini 1938 modeller almıştır. Yine Finlandiya'ya karşı verilen Kış Savaşı'nda elde edilen saha deneyimi hafif makineli tüfeklerin üretim ve kullanım süreçlerinin yeniden gözden geçirilmesini zorunlu kılmıştı. Böylece üretiminde 1939'da kısıtlamaya gidilen Vasili Degtyaryov tasarımı 7,62 mm hafif makineli tüfek revize edilerek Haziran 1941'e kadar geçen zaman zarfında sınır birliklerinde kullanılmaya başlanmıştı. Bu suretle Wehrmacht piyade birliklerinde görev yapan rütbeli personele verilen makineli tüfek sayısına denk bir sayıya Kızıl Ordu nezdinde ulaşılmıştır. Yine Alman ordusunda bulunmayan SVT[10] tipi tüfekler de Sovyet birliklerinin kullanımına sunulmuştur. Tüm bu gelişmelere rağmen, Kızıl Ordu'nun yeniden silahlandırılıp donatılması proseslerinde birtakım eksiklikler ve zayıflıklar yine de göze çarpmaktaydı. Örneğin, o dönemde ileri teknoloji ürünü olarak nitelendirilebilecek ve hava taarruzlarına karşı son derece etkili bir silah olan 37 mm otomatik uçaksavarların üretimi, ancak 1939–1940 döneminde başlamıştır.

Almanlar ise topçu birliklerini 1920'li ve 1930'lu yıllarda dönemin ihtiyaçlarına göre topyekûn modernize etmişlerdi. Versay Antlaşması'nın kendilerine getirdiği resmi kısıtlamaları kendince yorumlayan Wehrmacht'ta, bu silahlar için sanki 1918'de tasarlandıklarına ilişkin bir indeks bile tanzim edilmişti. Bu şaibeli durum o kadar kanıksanmıştır

10 Samozaryadnaya Vintovka Tokareva (Kendinden yüklemeli Tokarev tüfeği)

ki, bazen Wehrmacht'ın Birinci Dünya Savaşı döneminden kalma silahlarla donatıldığına dair hatalı iddialar dahi gündeme getirilmiştir. Aslında Alman topçu tümenlerinin ana silahı olan 10.5 cm leFH-18 tipi hafif obüsün ilk prototipleri 1929-1930 döneminde Rheinmetall'de üretilerek 1935'te hizmete girmiştir. Alman alaylarının gözde silahı olan, 7.5 cm leichtes InfanterieGeschutz-18 veya kısaca 7,5 cm lelG-18 ise Birinci Cihan Harbi'nin hemen hemen ardından tasarlanmış ve 1927'de seri üretime girmiştir. 10 cm Kannone-18 1926–1930'da döneminde tasarlanıp geliştirilmiş ve 1933–1934'te de silahlı kuvvetlerin istifadesine sunulmuştu.

Elbette savaşın taraflarının sahip oldukları teknolojik imkânları ve endüstriyel kapasiteleri karşılaştırırken, harbe 1941'de iştirak eden Sovyetler Birliği'nin, Birinci Dünya Savaşı sırasında diğer Avrupa devletlerine karşı mücadele ederken kazandığı deneyime paralel olarak sanayileşmiş bir Avrupa devleti olan Almanya'ya karşı savaşa girdiğini hatırlamakta fayda var. Zira 1940 itibarıyla Almanya'da 125 bin metal kesme tezgâhı varken, SSCB'de ise sadece 58 bin kesim tezgâhı vardı. Bu durum doğal olarak Sovyet fabrikalarında üretilen topçu parçalarının sayısını etkilemişti.

Üretimine başlanan yeni T-34 ve KV tipi tankların ise ciddi mekanik ve yapısal sorunları vardı. 1940 sonbaharında gerçekleştirilen T-34 test sonuçlarından elde edilen hayal kırıcı veriler ışığında şu kısa rapor kaleme alınmıştır: *"Test için hazırlanan T-34 tankı, seri üretimi planlanan tank sınıfı için zaruri olan modern gereksinimleri karşılamaktan çok uzaktadır. Tespit edilen sıkıntılar şu şekildedir:*

a) *Tankın gözlem cihazları standartlara uygun değildir. Silah ve optik parçalardaki kusurlar, muharebe kompartımanının sızdırmazlığı hususunda ortaya çıkan problemler ve mühimmat rafının kullanımı kısıtlayıcı yanlış tasarımı nedeniyle tankın tahrip gücü tam kapasiteyle kullanılamamaktadır.*

b) *Motor gücü ve maksimum hız sınırının yanı sıra, tankın dinamik özellikleri de isabetsiz bir şekilde tasarlanmıştır. Bu durum, en uygun hız performansını ve motor verimliliğini düşürmektedir.*

c) *Yürüyen aksamın ana bileşenlerinden debriyaj ve buna bağlı sair mekanizmalar yeterince sağlam değildir. Dolayısıyla, tankın harp alanında taktiksel kullanımı şu an mümkün değildir.*

76 mm topla donatılmış T-34'ün eksiklikleri, optik cihazlarının düşük kalitesi, debriyaj ve sair mekanik aksam sıkıntıları ile sınırlı değildi. Hem orta sınıf T-34/76mm hem de ağır sınıf KV tipi Sovyet tanklarının en önemli dezavantajı, güçlerini aldıkları V-2 tipi dizel motorun çok yetersiz kalan gücü ve dayanıklılığı noktasında ortaya çıkmaktaydı. Çünkü giderek yaklaşan cihan harbinde cereyan edecek muharebelerde ihtiyaç duyulacak olan manevra kabiliyeti yüksek tanklar için bu motorların sağladığı 100 saatlik garanti çalışma süresi oldukça azdı.

Kızıl Ordu'nun uçak filosunda da benzer sorunlar vardı. Bu teknik sorunlar, Batı Özel Askeri Bölgesi 3. Kısım Kurmay Başkanı P.G. Begma'nın Büyük Atayurt Savaşı'nın başlamasından tam beş gün önce, 17 Haziran 1941'de Belarus Komünist Partisi Merkez Komitesi Birinci Sekreteri P.K. Ponomarenko'ya hitaben kaleme aldığı raporda şu sözlerle ifade edilmekteydi: *"41, 124, 126 ve 129. hava taarruz alaylarından teşkil 9. Müşterek Muharip Hava Komutanlığı'na yeniden silahlanma programı kapsamında toplamda 240 adet MiG-1 ve MiG-3 tipi uçak tahsis edilmiştir. Bu uçakların bizzat uçuş ekipleri tarafından gerçekleştirilen deneme-eğitim uçuşlarında, 12.06.1941'e kadar geçen süre zarfında 53 kaza meydana gelmiştir. Buna bağlı olarak 10 uçak tamamen kullanılamaz duruma gelmiş, 5 uçak fabrika onarımına ihtiyaç duymakta ve 38 uçak ise havacılık atölyelerinde büyük çaplı onarım gerektirecek şekilde hasar görmüştür. Nihai olarak 53 uçak kullanılamaz durumdadır. Öte yandan gövde ve motorlarda gözlemlenen çeşitli fabrika kusurları nedeniyle 100'den fazla uçak da geçici olarak hizmet dışıdır. Bu nedenle, 9. Müşterek Muharip Hava Komutanlığı bünyesinde görev yapan 206 muvazzaf pilotun uçabilmesi için hali hazırda uçuşa hazır 85-90 civarında MiG-1 ve MiG-3 tipi uçak vardır."*

Yeni avcı uçakların zaten çok da üstün olmayan manevra kabiliyetleri, donanımlarındaki silahlarda gözlemlenen bazı eksiklikler nedeniyle daha da kötüleşti. Aynı raporda ifade edilen şu hususlar da oldukça dikkat çekicidir: *"Bu yılın Nisan-Mayıs aylarında gerçekleştirilen tatbikatlarda BS*[11] *makineli tüfeklerin pek çoğu, çeşitli imalat kusurlarından mütevellit ateş etmemiştir."* Ayrıca Mig'lerde kullanılan 7.62 mm ŞKAS

11 II. Dünya Savaşı esnasında Kızıl Ordu bünyesinde görev yapan avcı uçaklarında sıklıkla tercih edilen 12.7 mm kalibreli Sovyet imalatı Berezin tipi makineli tüfek.

tipi makineli tüfekler de güven vermekten uzak bir görüntü çiziyordu. Bu sebeple, 9. Müşterek Muharip Hava Komutanlığı'nın mevcut durumuna istinaden hazırlanan ilgili raporda, yeni silahın sahip olduğu ciddi dezavantaj şu sözlerle kayda geçti: *"1 No'lu fabrika tarafından montajı gerçekleştirilen ŞKAS'larda ciddi sıkıntılar göze çarpmaktadır. Bu makineli tüfekler ya hiç ateş etmiyor ya da mekanizmaları devamlı olarak takılıyor."*

Harpten önce ortaya konulan eleştiriler göz önünde bulundurularak yapılan tahminler, savaşın patlak vermesinden kısa bir süre sonra Luftwaffe uçaklarıyla girişilen it dalaşlarında doğrulandı. Batı Cephesi Hava Kuvvetleri Karargâhı'nın 1941 raporunda, Mikoyan (Mig) tipi yeni avcı uçaklarının ateş gücünün Alman uçaklarına nazaran oldukça zayıf kaldığı şu şekilde ifade edilmiştir: *"Üretim bandından ilk çıkan partide yer alan MiG-3 uçaklarında, ŞKAS makineli tüfeklerine mermi aktaran besleme kafaları olması gerektiği gibi monte edilmemiş, bu sebeple de mekanizmanın senkromeç adlı bileşeni doğru çalışmamaktadır. 12,7 mm BS makineli tüfekle ilgili zaten pek çok sıkıntı mevcut. Bunlara bir de 7,62 mm ŞKAS'ın besleme problemi eklenince avcı uçaklarımız adeta birer barış güvercinine dönüşmektedir. Zira ya hiç ateş edemiyor ya da atış esnasında sürekli olarak tutukluk yapıyorlar."* Elbette bugün söz konusu raporlarda ifade edilen aksaklıkları okuduğumuzda o dönem bu uçaklarla görev icra eden pilotların cesaretlerine hayran kalmamak mümkün değildir.

1941 yılında Kızıl Ordu istihkâm birimlerinin en mühim önceliklerinden biri de beton uçak pistleriydi. Dönemin etkili isimlerinden SSKYK[12] Başkanı Semyon Timoşenko'nun bizzat iştirak ettiği KP-MK[13] ve SSCB Halk Komiserleri Konseyi'ne bağlı Savunma Komitesi'nin müşterek toplantısında söyledikleri oldukça ilginçtir: *"İlkbahar ve sonbahar yağmurlarından sonra ağırlaşan zeminle birlikte Batı cephe hattı boyunca askeri uçuşlar için en fazla 61 hava alanı kullanılabilir durumda olacaktır. Kiev ve Batı özel askeri bölgeleri özelinde ise bu sayı sadece 16'dır. Oldukça yetersiz."* Gerçekten de, Sovyet Hava Kuvvetleri aktif olarak gelişmekteydi ve acilen tatbikata ihtiyaç vardı. Dolayısıyla çamur içindeki pistlerin kurutulması ciddi bir sıkıntıydı. General

12 Sovyet Silahlı Kuvvetleri Yüksek Komutanlığı

13 Komünist Parti Merkez Komitesi

Timoşenko'nun bu meseleye ilişkin önerisi ise şu şekildeydi: *"Askeri havacılığın yılın her mevsiminde kesintisiz faaliyeti için, en azından 70 havaalanında beton ve asfalt pist inşa etmek gerekmektedir."* Bu önerinin akabinde yaşanan birtakım tartışmalardan sonra, beton pistlerle donatılacak hava meydanlarının sayısı önemli ölçüde genişletilmişti. Haziran 1941'e kadar devam eden çalışmalar kapsamında da Baltık Özel Askeri Bölgesinde 23, Batı Özel Askeri Bölgesinde 62 ve Kiev Özel Askeri Bölgesinde de 63 pist inşaatı hayata geçirilmişti. Fakat savaşın başlangıcına kadar tamamlanamayan pek çok pist projesinin şantiyesinde ise ani düşman taarruzu ile birlikte gerçek bir dram yaşanmıştır: Pist yapımı için kazılan alanların içinde mahsur kalan inşaat ekipleri, makine ve ekipmanlarıyla birlikte bombardıman ateşine maruz kalmış ve büyük kayıplar vermiştir. Buna ek olarak, 1941 baharında başlatılan beton pist projesi 22 Haziran'a kadar tüm hızıyla devam etmesine rağmen, inşaatlar sebebiyle hudut bölgelerindeki hava sahasının manevra ve reaksiyon imkânı da önemli ölçüde kısıtlanmıştı.

Elbette Kızıl Ordu'nun savaş öncesinde hayata geçirdiği en iddialı proje, beton uçak pistleri veya T-34 ve KV tankları değildi. Molotov Hattı olarak da bilinen ve sınır boyunca uzanan tahkimatların inşasını öngören topyekûn savunma projesi, Sovyetlerin harp öncesi dönemde yürüttüğü en kapsamlı askeri projeydi. Buna göre, hudut bölgelerinde yapımı planlanan ve UR[14] olarak adlandırılan müstahkem mevkilerin inşasına 1940 yılında başlanmıştı. Bu silahların konuşlandırılacağı bölgelerin tespiti için 1939'un sonbaharında yürütülen saha ve keşif çalışmalarına aralarında ünlü komutan Dmitri Karbışev'in de yer aldığı Sovyet istihkâm subayları iştirak etmiştir.

Yukarıda izah edilen hususlar bağlamında, kâğıt üzerinde mükemmel gibi görünen Molotov Müdafaa Hattı, aslında iki mühim ön koşulun varlığı halinde savaşın ilk etabında önemli bir rol üstlenebilirdi. Bunlar:

1. Projenin %100 oranında tamamlanması,
2. İnşası tamamlanan müstahkem mevkilerin istihkâm ve destek garnizonlarından ziyade, muharip birlikler tarafından tutulması gerekliliği idi.

14 Güçlendirilmiş mevkiler veya bölgelere verilen addır. Rusça "Ukreplennıye rayonı" ya da kısaca "UR" olarak tanımlanır.

Bu duruma ek olarak, Batı Özel Askeri Bölgesinde inşa edilen güçlendirilmiş mevkiler, yüksek düzeyde hazırlık seviyesine haiz olmalarına rağmen, sayıca yetersizdiler. Ayrıca, yerleşik müdafaa noktalarının tamamına gerekli silah ve mühimmat konuşlandırılamamıştı. Hattın muharebeye en hazır kısmı ise Kiev Özel Askeri Bölgesinde bulunuyordu ki; bunların neredeyse tamamı Alman taarruzu esnasında önemli işlev görmüş ve Büyük Atayurt Savaşı'nın ilk günlerinde yaşanan hadise akışı üzerinde somut etki göstermişti.

Barbarossa Planı'nın Doğuşu

Molotov-Ribbentrop Paktı'nın imzalanmasından sonra gerek Almanya'da gerekse SSCB'de yürütülen propaganda faaliyetlerinde önemli ve radikal değişiklikler gözlendi. Örneğin, Moskova'da sürekli hâkim durumda bulunan katı anti-faşist söylemin yerini genel bir anti-burjuva söylemi almış, sıradan vatandaşların Hitler'e karşı olan tutumu değişmese de mevzubahis antlaşma birçokları tarafından Sovyet sınırlarının dokunulmazlığının bir nevi garantisi olarak görülmüştü. Öyle ki, *"Ne savaşı? Savaş çıkmaz. Zira bizimkiler Almanlarla saldırmazlık paktı imzaladı!"; "Biz Almanya ile ticaret yapıyoruz. Şu an Berlin'e ekmek, petrol ve kömür gönderiyoruz. Bu koşullarda ne tür bir savaştan bahsedilebilir? Zaten Molotov da Hitler'e boşu boşuna gitmedi. Uzlaşıp barıştılar!"* şeklindeki sözleri hemen hemen her yerde duymak mümkündü. Öte yandan, Almanlar da SSCB'yi önemli bir ortak olarak görmeye başlamış, toplumdaki Moskova algısı belirli düzeyde farklılıklar göstermiştir. Savaştan sonra anılarını kaleme alan Alman subaylarından biri olan Wolfgang Morell, bakınız o günler için neler söylemiş: *"Rusya bizim için hep kapalı bir kutuydu. Evet, radyoda Moskova'dan yayın yapan bazı Almanları dinliyorduk ama bize ilginç gelmiyordu. Çünkü anlattıklarının tamamı propagandaydı. 1939'da bu antlaşma imzalandığında ülkelerimiz arasındaki ilişkilerde ciddi bir farklılık yaşandı. Biz ilk defa kanlı canlı Sovyet birliklerini, askerlerini, subaylarını, tanklarını gördük ve inanılmaz derecede heyecanlandık. Hatta askeri okuldan bazı arkadaşlarım Rusça öğrenmeye başladı. Neden Rusça öğrenmeye başladınız diye sorduğumuzda, bize gelecekte ülkelerimiz arasında yakın iktisadi münasebetler olacağını ve Rusça öğrenmenin artık gerekli olduğunu söylüyorlardı…*

Elbette Alman halkının bahsi geçen dönem itibarıyla ne SSCB ordusunda gerçekleştirilen topyekûn reformlar hakkında ne de Wehrmacht Genelkurmay Başkanlığı'nın SSCB'ye karşı geliştirdiği askeri operasyon planı hususunda en ufak bir fikri dahi yoktu. O dönem çok popüler olan *"Blitzkrieg"*[15] ya da *"Yıldırım Harbi"* terimi genellikle taarruza geçen Alman tanklarından, Junkers Ju-87 tipi bombardıman uçaklarından ve tozlu yollarda hızla ilerleyen motorize birliklerden yayılan motor gürültüsü ile ilişkilendirilmekteydi. Çünkü tüm bu birlikler ya da silahlar, tarihten gelen ebedi düşmanlıkların Almanya yararına olacak şekilde ivedilikle sona erdirilmesi gibi bir amaca hizmet etmekteydi ve zaten Wehrmacht'ın da uzun süreli bir yıpratma savaşı yapma fırsatı yoktu. Dolayısıyla Alman taarruz planları tasarlanırken Nazi savaş makinesinin rakiplerini hızla ezme olasılığı üzerinde durulmuştur. III. Reich nezdinde hâkim konumda olan bu fikir, düşman ordusunu daha askerlik çağında bulunan vatandaşların tamamını silahaltına almaya fırsat dahi tanımadan yok etme konsepti temelinde realize edilmekteydi. Örneğin Almanların saldırısına maruz kalan Polonya, Eylül 1939'a gelindiğinde, ülkede daha bir milyondan fazla askere alınabilecek durumda vatandaş bulunmasına rağmen bir devlet olarak varlığını sona erdirmek durumunda kalmıştır. Üstelik 1940 ateşkesine kadar Fransa'da da seferberliğe uygun durumda bulunduğu halde cepheye gitmemiş yüz binlerce vatandaş vardı. Bu bağlamda Wehrmacht'ın tüm Fransa harekâtı sadece 44 gün (10 Mayıs'tan 22 Haziran'a kadar), Polonya harekâtı ise sadece 36 gün (1 Eylül'den Polonya ordusunun son birliklerinin teslim olduğu 5 Ekim'e kadar) sürmüştür. Burada dikkat edilmesi gereken en önemli husus, her iki ülkenin de sınırlarında konuşlu müdafaa birliklerinin Almanlara karşı kayıp verdikleri esnada gereken hızda takviye edilememeleri noktasında ortaya çıkmaktadır. Zaten muharebe yeteneğini kaybetmeyen birliklere mensup askerler daha sonraları Fransız sivil direnişinin birer unsuru haline gelmişler ve 1944 Varşova Ayaklanması esnasında Alman tanklarının paletleri altında hayatlarını kaybedene kadar da mücadeleye devam etmişlerdir.

15 Almanların II. Dünya Savaşı esnasında benimseyip tatbik ettikleri savaş doktri verilen ad.

Taarruz planı tasarlanırken göze çarpan en mühim sorunlardan bir tanesi Sovyet-Alman sınır hattının tam merkezinde yer alan ve askeri operasyonlar için kesinlikle elverişli olmayan Pripyat bataklıkları idi. Bu bölge, bataklıkların kuzeyinde ve güneyinde konuşlanacak Alman birliklerinin birbirlerine destek vermelerini olanaksız kılıyordu. Bu nedenle, Pripyat bataklıklarının kuzeyinde, Belarus ile Baltık ülkelerinin arasında bulunan Suwalki kasabası yönünden ilerleyecek Hermann Goth komutasındaki 3. tank (zırhlı) grubu ve Brest mevkisinden taarruza kalkacak Heinz Guderian komutasındaki 2. tank (zırhlı) grubunun Kızıl Ordu birliklerini kuşatması öngörülüyordu. Pripyat bataklıklarının güneyindeki kuşatma birlikleri ise Ewald Von Kleist komutasındaki 1. tank grubu ve Eugen Schobert komutasındaki 11. Ordu'nun piyade taburundan oluşuyordu. Öte yandan Baltık mevkisinde de Erich Hoepner'in 4. tank (zırhlı) grubu ayrı bir operasyon görevi icra edecekti. Zaten Barbarossa Operasyonu'nun nihai amacı da Arkhangelsk-Astrahan Hattı boyunca sağlam bir müdafaa ve taarruz bölgesi oluşturmaktı.

Tabi tüm bu ciddi çalışmalara karşın, özellikle bazı kritik istihbarat verilerinin eksikliği, Sovyetler Birliği'ne karşı düzenlenecek askeri bir operasyonun planlama aşamasını ciddi şekilde geciktirmekteydi. Eski bir Luftwaffe generali olan ünlü Alman askeri tarihçisi Walter Schwabedissen bu husus hakkında bakınız neler söylemiş: *"Efendim, dünyanın geri kalanından tamamen izole durumda bulunduğu için "kapalı kutu" olarak nitelendirdiğimiz Rusya'dan istihbarat toplamak ciddi manada zordu. Zaten 1935'e kadar emekleme döneminde olan ve bu andan 1938'e kadar geçen 3 yıllık süre zarfında da Rusya'ya karşı özel bir adım atmayan Alman istihbaratının içinde bulunduğu çaresizlik, bahsettiğim durumu daha da karmaşık bir hale getirmiştir. Bir de 1939'da Sovyet-Alman Dostluk Antlaşması'nın imzalanmasından hemen sonra, Hitler'in talimatıyla hazırlanan ve Alman Silahlı Kuvvetleri Yüksek Komutanlığı'nın Sovyetler Birliği hakkında istihbarat toplanmasını yasaklayan kararname var... Bunun etkisi de çok menfi oldu. Şimdi biz istihbarat faaliyetlerini 1940'ın ortalarında yeniden başlattık ama o ana kadar çok zaman kaybetmiştik...*

Hazırlıklar aşamasında şiddetle istihbarata ihtiyaç duyan Almanlar, etkileri hissedilen bilgi açığını Junkers Ju-86 tipi uzun menzilli keşif uçakları ile donatılmış gizli bir Luftwaffe birimi olan Rovel Takımı (Kommando Rowehl) ile gidermeye çalışmışlardır. Adını kendisine

komuta eden Albay Teodor Rowel'den alan bu hususi birim, Ocak 1941'den itibaren Sovyetler Birliği'nin tüm stratejik noktalarını fotoğraflamaya başlamıştır. SSCB hava sahasının tamamının radarlar tarafından sürekli olarak izlenemediği göz önünde bulundurulduğunda, bu uçakların 10 bin metrenin üzerindeki irtifalarda yaptıkları görev uçuşları nispeten güvenli olmaktaydı. Lakin bahsi geçen keşif uçuşlarının bazıları görevlerini sorunsuz bir şekilde ifa edememiştir. Örneğin, 15 Nisan 1941'de Jitomir civarındaki stratejik mevkileri fotoğraflamak maksadıyla havalanan bir Ju-86R, motor arızası nedeniyle irtifa kaybederek kendini göstermek durumda kalmış ve Rovno bölgesinden havalanan bir Sovyet avcı uçağı tarafından vurulmuştur. Kızıl Ordu avcı uçağının makineli tüfek ateşi sonucu acil iniş yapan Junkers'ın pilotları, sorgulama esnasında Krakow civarında bir eğitim uçuşu yaptıkları esnada kayboldukları hususunda ısrarcı olsalar da sınırdan birkaç yüz kilometre içeride vurulmaları ve uçaktan çıkan Sovyetler Birliği sınır bölgeleri haritası kendilerini yalanlamıştır.

1941 Nisanının ortasından Haziran ayının ortasına kadar geçen 2 aylık süre zarfında, Rowel Takımı günde üç kapsamlı keşif uçuşu gerçekleştirdi. İstihbarat niteliğinde bilgi edinme sorumluluğu olan bu keşif uçaklarının temel görevi 1940 baharında yapılan benzer nitelikteki uçuşlarda toplanan bilgileri güncellemekten ibaretti. 1941'in Haziran ayında sürekli havalanan Junkers, Heinkel ve Dornier tipi uçaklar, Kızıl Ordu birliklerinin konuşlandığı bölgeleri fotoğraflamayı başardı. 1 Mayıs-10 Haziran döneminde 91, 10-19 Haziran döneminde ise tam 86 Alman istihbarat uçuşu tespit edilse de yüksek irtifada seyreden bu uçakların Sovyet-Alman sınırını geçerek gerçekleştirdikleri ihlallerin sayısı sanılanın katbekat üzerindeydi.

Almanların Rıbaçiy Yarımadası'nı[16] işgalinden birkaç gün önce, çift motorlu bir Junkers Ju-88, Sovyet uçaksavar bataryaları tarafından vuruldu ve bu uçakta uçuş mühendisi olarak görev yapan Alman subayı Josef Hausenblas hayatını kaybetti. Söz konusu hadise, Sovyetler Birliği ile harbe henüz girmemiş olan Luftwaffe'nin ilk kaybı olarak kayıtlara geçti. 19 Haziran 1941'de ise Kızıl Odu Kuzey Hava Filosu bünyesindeki 72. Havacılık Alayında görevli pilot üsteğmen V. Volovikov,

16 Rusya'nın Avrupa'da bulunan kesiminin en kuzeyde kalan kısmı olan yarımada.

Polikarpov I-153 Çayka tipi avcı uçağıyla havalanarak Sovyet hava sahasını ihlal eden ve hangi ülkeye ait olduğu anlaşılamayan çift motorlu uçaklara taarruz etmeye çalışmış, fakat bu esnada dört adet Messerschmitt Bf-109 avcı uçağının saldırısına maruz kalarak bulutların arasında gizlenmek durumunda kalmıştı. Yukarıda ana hatlarıyla izah etmeye çalıştığımız Rowel Takımı'nın özenle gerçekleştirdiği istihbarat uçuşlarından elde edilen kritik veriler, Alman genelkurmayının sınır bölgelerinde konuşlu Kızı Ordu Hava Kuvvetlerinin avcı uçaklarının pistlerden kalkmalarına bile fırsat tanımadan mağlup edilmelerini öngören devasa bir operasyonun planlanmasına imkân tanımıştı.

Aldolf Hitler ordusunu doğuya doğru ilerletmeye karar verdiği sırada Sovyetler Birliği'ni güçlü bir düşman olarak nitelendirmekten imtina etmekteydi. 1940 yılında hızlıca sona eren ilk Batı taarruzundan kısa bir süre sonra, başarının sarhoşluğunu doruklarında yaşayan Führer, Genelkurmay Başkanı Wilhelm Keitel'e şunları söylüyordu: *"Şimdi tüm dünyaya nelere muktedir olduğumuzu gösterdik. İnan bana Wilhelm, Rusya'ya karşı gerçekleştireceğimiz taarruz harekâtı buna kıyasla adeta bir çocuk oyuncağı olacak."* 1940 yazında tamamlanan Fransa işgalinin ardından her iki cephede birden savaşmanın getireceği riskleri hiç önemsemeyen Hitler, Rusya'yı yok edebilmek için 80 ila 100 kadar Alman tümenine ihtiyaç olacağını tahmin ediyordu. Nazi Almanya'sının tecrübeli komutanlarından olan Walther von Brauchitsch ve Franz Halder ile 5 Aralık 1940'ta yaptığı sohbette şöyle konuşuyordu: *"Beyler, Fransa'ya karşı kazanılan zafere kıyasla bu iş çocuk oyuncağı... Slavlar insan bile değil. Bunlar evrimin ilk aşamalarında takılıp kalmış tarih öncesi barbar bir kavim. Üstün ırka karşı kesinlikle direnemezler. Üstelik Bolşevizm onları daha da zayıflattı. Ordularının bir lideri yok. Bakınız, Alman silahlı kuvvetlerinin Sovyetler Birliği'ni ezmesi dört ya da beş aydan fazla sürmeyecektir."*

SSCB'ye saldırının maksat ve nihai hedefleri ise 31 Temmuz 1940'ta Berghof'ta gerçekleştirilen bir toplantıda bizzat kendisi tarafından şu şekilde formüle edilmişti: *"Biz şu an İngiltere'ye saldırmayacağız. Lakin İngiltere'nin potansiyel direnişinin temeli olan iradeyi ve bu iradenin kaynağını teşkil eden bazı yanılsamaları kıracağız. Ancak bunu yapabildiğimiz zaman Londra'nın pozisyonunda radikal bir değişiklik bekleyebiliriz. Şimdi denizaltı ve hava kuvvetlerinin kendi aralarında cereyan*

edecek muharebeler harbin sonucuna etki edecektir, lakin bu bir veya iki yıl sürer. İngiltere'nin nihai umudu Rusya ve Amerika'dır. Rusya'ya yönelik umutlar çöktüğü takdirde, Amerika da İngiltere'den ziyadesiyle uzaklaşacaktır. Zira Rusya'nın mağlubiyeti Japonya'nın Doğu Asya'da inanılmaz şekilde güçlenmesine sebep olacaktır." Yukarıdaki sözlerden Almanya'yı sevk ve idare eden çekirdek kadronun Fransa ve Polonya işgallerinden kaynaklanan stratejik çıkmazdan SSCB'yi ezmek suretiyle çıkmayı planlamakta olduğu anlaşılmaktadır. Zira III. Reich, Britanya'yı oluşturan adaları işgal ederek savaşın kaderini tayin etme fırsatına henüz sahip değildi. Dolayısıyla Hitler, uzun vadede de olsa İngiltere'nin Almanya'ya karşı bir zafer kazanmaya dair umutlarının bir şekilde yitirilmesinde büyük bir yarar görmekteydi. Ayrıca, Avrupa kıtasındaki son potansiyel düşmanın işgali Almanların tüm askeri sanayiyi donanma ve hava kuvvetlerini seferber etmesine de olanak tanıdı. İşte izah ettiğimiz söz konusu ruh haline sahip olan Führer 2 Şubat 1941'de bir araya geldiği Merkez Orduları grup komutanı Generalfeldmarschall Fedor von Bock ile önemli bir görüşme gerçekleştirdi. Von Bock, kaleme aldığı günlüğünde Hitlerin o günkü sözlerini şöyle kayda geçiriyordu: *"İngiltere'de iktidarda bulunan beyefendiler hiç de aptal değiller ve savaşı uzatmaya yönelik tüm girişimlerinin Rusya yenilir yenilmez tüm anlamını yitireceğini gayet iyi biliyorlar."*

Sovyetler Birliği'ne gerçekleştirilecek saldırı harekâtına istinaden 1940'ın yaz aylarında alınan siyasi kararın hemen akabinde Alman genelkurmayı, Kızıl Ordu'yu topyekûn bir yenilgiye uğratmak maksadıyla çeşitli askeri planlar geliştirmeye başlamıştır. Bu çerçevede hazırlanan ve tarihe *"21 Sayılı Direktif"*[17] olarak geçen nihai plan da bizzat Hitler tarafından 21 Aralık 1940'ta onaylandı. Kızıl sakalı ile bilinen ünlü Almanya Kralı ve Kutsal Roma İmparatoru I. Friedrich Hohenstaufen'i (1122-1190) onurlandırmak isteyen Adolf Hitler, bu plana *"Barbarossa"* adını verdi. Kutsal topraklara düzenlenen Üçüncü Haçlı Seferi'nin liderlerinden biri olan I. Friedrich Hohenstaufen, muharebelerden birinde atının üzerinden nehre düşerek boğulmuştu. SSCB'ye düzenlenecek saldırının nihai planına son derece "şanssız" bir tarihi şahsiyetin adını uygun gören Hitler, generallerine ise güvence vermekten

17 Weisung Nr. 21. Fall Barbarossa

geri durmuyordu: *"Beyler göreceksiniz, Barbarossa başladığında, dünya nefesini tutup sessizce olan biteni izleyecek!"*

Geniş kapsamlı Doğu Taarruz Planı üzerinde çalışan son kumandan, Stalingrad yakınlarında yok olacak Wehrmacht 6. Ordusu'na komuta edecek Genelkurmay Başkan Yardımcısı Generalfeldmarschall Friedrich Paulus'tu. Barbarossa planına göre Wehrmacht'ın temel ve nihai misyonu Kızıl Ordu'nun imhasıydı: "*Rusya'nın batı kesimlerinde konuşlu Kızıl Ordu kara kuvvetlerinin ana birlikleri, tank tugaylarımız ve diğer zırhlı ve mekanize birliklerimizin ani ve süratli ilerleyişi suretiyle gerçekleştirilecek operasyonlar marifetiyle son askerine kadar imha edilmelidir. Muharebeye hazır düşman birliklerinin geniş Rus topraklarına doğru geri çekilmesi kesin suretle engellenmelidir. Ana saldırının yönü başkent Moskova'dır. Operasyon senaryosuna göre taarruz harekâtı, Pripyat bataklıkları yönünden kuzey ve güney kesimlere ayrılmıştır. Burada gerçekleştirilecek ana saldırı operasyonu, Pripyat bataklıklarının kuzeyine odaklanmalıdır. Bu mevkide iki ordu grubunun toplanması elzemdir. Müşterek cephe hattının merkezi olarak işlev görecek bu grupların güney kanadı, özellikle takviye tank ve mekanize birliklerle Varşova bölgesinin kuzeyinden ilerleyecek ve Belarus'ta konuşlu düşman kuvvetlerini ezecektir."* Bu son derece cüretkâr ifadelerin yer aldığı 21 Sayılı Direktif, Hitler'in şu sözleri ile sona eriyordu: "*Başkumandanlarım olan beyefendilerden atacakları bir sonraki adımları hakkında sözlü raporlar bekliyorum."*Yani Hitler, ordu gruplarına komuta edecek generallere taarruzda üstlenecekleri görevleri genel terimlerle formüle edip detaylı operasyon planlarını geliştirmelerini emrediyordu.

1941'in Ocak ayında haritalar üzerinde bir dizi alternatif taarruz ve harekât senaryosu geliştiren Alman stratejistler, Wehrmacht'ın hareket alanı içerisinde kalan tüm operasyon mevkilerine ilişkin olası muharebe eylem planlarına ilişkin fikirleri formüle etmeyi başardılar. Tüm bu çalışmalardan elde edilen sonuçlar Berlin'de 31 Ocak tarihinde gerçekleştirilen hususi toplantıda ilgili komutanlara izah edildi. Toplantıda ilk sözü olan Mareşal Walter von Brauchitsch, ordu gruplarına komuta edecek generallere yaptığı sunumda Barbarossa Harekât Planı'nın Kızıl Ordu'nun Batı Dvina ve Dinyeper hattının batısında savaşacağı varsayımına dayandığını söyledi. Mevzubahis ifadeleri dinledikten sonra kafasında bazı şüpheler beliren Komutan Fedor von Bock ise günlüğüne

şunları yazıyordu: *"Halder'e, bahsi geçen nehirlerin önündeki toprakları Rusların kati surette tutacağı hususunda kesin bir bilgiye sahip olunup olunmadığını sorduğumda biraz düşündü ve "Böyle bir durum kuvvetle muhtemel dedi."* Bazı komutanların şüpheye düşmesine sebep olan toplantının ardından **Birliklerin Stratejik Yoğunlaşması ve Konuşlandırılmasına İstinaden Yönerge (Barbarossa Harekâtı)** başlıklı bir sonuç belgesi de kabul edilerek ilgili birimlere gönderilmiştir.

Barbarossa Planı ile belirlenen hedeflere ulaşmak için gerçekleştirilecek operasyonların ana unsuru olarak tank ve diğer zırhlılardan oluşturulan mekanize birlikler üzerinde karar kılınmıştı. Dönem itibarıyla gerek Almanya'da gerekse diğer gelişmiş ülkelerin ordularında zırhlı birlikler altın çağını yaşamaktaydı. Böylece tanklar II. Dünya Savaşı'nda cereyan eden muharebelerin ana aktörlerinden biri haline gelmiştir. Ancak burada önemli bir konuya değinmekte fayda var: II. Dünya Savaşı'nın ana unsurlarına dönüşen tankların özellikle Birinci Dünya Savaşı yıllarına kıyasla teknik özellik ve donanımlarında önemli değişimler meydana gelmiştir. 1916-1918 döneminin karakteristik özellikleri haline gelen zırhlı taarruzlarında, piyadelerin manevralarıyla uyumlu bir biçimde taktik destek unsuru olarak işlev gören tanklar, II. Dünya Savaşı'nın kara muharebelerinde ise bu çarpışmaların seyrine yön veren öncü rolleri üstlenmekteydi. Bu muazzam bir yenilikti. Çünkü bu suretle diğer birliklerden bağımsız yeni mekanize birlikler oluşturulmaktaydı. Mühendislik alanında önemli mesafe kat etmiş olan Almanlar, özel bir taktik avantaj sağlayan tankların hem imalatında hem de stratejik kullanımında rakiplerinin bir hayli önündeydi.

Barbarossa Planı'nın zaferle sonuçlanabilmesi amacıyla Alman Generallerden Ewald von Kleist, Heinz Guderian, Hermann Hoth ve Erich Hoepner tarafından komuta edilecek dört ayrı tank (panzer) grubu ya da ordusu oluşturuldu. Öte yandan Sovyetler Birliği'ne taarruz için tahsis edilen birlikler de "Kuzey" ***(Heeresgruppe Nord)***, "Merkez" ***(Heeresgruppe Mitte)*** ve "Güney" ***(Heeresgruppe Süd)*** şeklinde üç büyük ordu grubuna ayrıldı. Mareşal Wilhelm Ritter von Leeb komutasındaki Kuzey Ordusu Leningrad'a, Mareşal Fedor von Bock komutasındaki Merkez Ordu Moskova'ya ve Mareşal Gerd von Rundstedt komutasındaki Güney Ordusu da Kiev ve Donbass yönünde ilerleyecekti. Bahsi geçen Güney ve Kuzey ordu gruplarının bünyelerine birer

tank grubu dâhil edilirken, Moskova'nın kilidini açacak anahtar olarak görülen Merkez Ordu ise iki ayrı tank grubu olan Guderian ve Gotha ile takviye edildi.

1940-1941 kışında, Hermann Hoth komutasındaki tank birliğinin karargâhı, diğer üç ayrı panzer birliğinin karargâhlarıyla birlikte Doğu cephe hattına konuşlandırıldı. Aslında sadece iletişim araçlarına sahip bir grup yüksek rütbeli subaydan teşkil olan bu karargâhlar yaklaşan taarruzlar için keşif ve planlama yapıyordu. Zira modern savaş tarihinin en endişe verici ve heyecanlı keşfi olan tanklar, bölgeye saldırı harekâtının hemen arifesinde intikal etmeliydi. Taktik açıdan bir yanılsama yaratmak amacıyla da Barbarossa'ya iştirak edecek olan Wehrmacht birlikleri altı ayrı kademeye ayrıldı. Bunlardan dört tanesinin sadece piyadeleri Sovyet-Alman sınırına transfer edildi. Zırhlı birlik desteği olmayan bu yüksek mevcutlu piyade birlikleri, sanki Britanya Adaları'na yapılacak bir taarruz ve işgal harekâtını doğu yönünden desteklemek için konuşlandırılmış gibi görünüyordu. Wehrmacht 11. Piyade Tümeni 2. Piyade Alayı bünyesinde oluşturulan bir müfrezeye komuta eden Gottfried Evert, o günleri şöyle anımsıyor: *"Ordu içinde dolaşan bir ton söylenti vardı. Bir tanesine göre, Sovyetler Birliği güya bize Kafkasya'dan İran'a ve oradan da Afrika'ya geçiş izni verecekti ve biz de bunu bekliyorduk. Rusya'ya saldıracağımız hiç kimsenin aklının ucundan bile geçmiyordu...*

Barbarossa ile belirlemiş görevlerin ifası esnasında tank birliklerinin yanı sıra, hava taarruzu ve bombardımanlarını icra eden uçaklar da en mühim silahlar haline gelecekti. Zira Luftwaffe, Blitzkrieg'in öyle ya da böyle ana unsurlarından bir tanesiydi. Aslında III. Reich Hava Kuvvetleri ilk etapta kara kuvvetleriyle yakın bir işbirliğini hedeflemediği halde, 1941 yılı itibarıyla hava ile kara kuvvetlerinin tatbik ettiği müşterek operasyonlar Wehrmacht'ın elini son derece güçlendirmiştir. Hatta İspanya İç Savaşı deneyimi olan Almanlar, karadan yapılan saldırılar için hava desteğinin etkinliğinin ve gerekliliğinin son derece farkındaydı. Bu stratejiyi etkili bir şekilde uygulamak için de ana taarruz rotasında hava hâkimiyeti sağlamak şarttı. Düşman hava kuvvetleriyle mücadelenin en etkin yöntemlerinden biri de uçakların daha pistlerden havalanmasına fırsat verilmeden imha edilmesiydi. İspanya bu alanda Almanlara paha biçilmez bir tecrübe vermiş ve bu hususta

tatbik edilecek taktik ve stratejileri uygulamak için adeta bir eğitim alanı olmuştu. Mesela, Alman Lejyonu Condor'un aktif olduğu kuzey cephesinde 1936-1937 döneminde Cumhuriyetçiler tarafından kaybedilen 62 adet I-15 ve I-16 avcı uçağının yaklaşık üçte biri, hava bombardımanı marifetiyle pistten havalanamadan imha edilmişti.

"Ama istihbarat Kesin Olarak Bildirildi!"

Takvimler 1941'in Nisan ayını gösterdiğinde, Wehrmacht askerleriyle tıka basa dolu vagonlar dur durak bilmeksizin Doğu istikametine doğru hareket etmekteydi. Çünkü III. Reich'i sevk ve idare eden kadronun başındaki Hitler, Sovyetler Birliği'ne bir an önce saldırmak için gereken ne varsa yapıyor ve sık sık bir araya geldiği kurmaylarına şunları söylüyordu: *"Beyler, Rusya'nın silahlı kuvvetleri, adeta kilden yapılmış başsız bir Colossus[18] gibi... Kızıl Ordu'yu her halükarda mağlup ederiz ve bunun için de en uygun zaman dilimindeyiz. Görüyorsunuz, Rus ordusunun fiili bir lideri yok. Harbe hazırlık seviyeleri de acınacak düzeyde..."* İlginçtir ki, Hitler'in öne sürdüğü bu görüş o dönem Almanya'da görevli olan SSCB askeri ataşesi Tuğgeneral Vasili Tupikov'un Moskova için kaleme aldığı bir raporda da neredeyse kelimesi kelimesine tekrarlanıyordu. Bu raporda: *"Şüphesiz Almanlar, Kızıl Ordu'nun mevcut hazırlık seviyesinin ve zayıf yönlerinin farkındadır. Orduda sürdürülen rekonstrüksiyon[19] sürecinin hangi hızla ilerlediğini de biliyorlar. Ve tüm bu veriler olası bir taarruzun zamanlaması açısından kritik önem arz ediyor..."* Ehemmiyetini ve stratejik açıdan kıymetini objektif bir biçimde ancak bugün takdir edebileceğimiz bu uzun analitik rapor, 25 Nisan 1941'de Tuğgeneral Tupikov tarafından Moskova'ya gönderildi. Belgenin sonuç kısmında ise şu mühim tespitlere yer verilmişti:

1. *Almanların mevcut harp planlarında, SSCB ve Kızıl Ordu sıra dışı bir düşman olarak nitelendiriliyor,*
2. *Olası Alman taarruzu büyük ihtimalle sandığımızdan çok daha kısa bir zamanda, tahminen bu yıl içinde başlayabilir.*

18 Rodos Heykeli (Colossus of Rhodes): Rodos adasında bulunan Yunan tanrısı Helios'un heykeli

19 Yeniden yapılanma, yapılandırma.

Tupikov, Alman taarruzunun başlangıcına istinaden kesin bir tarih veremiyordu. Öte yandan bu önemli öngörü ve tespitler Sovyetleri idare eden çekirdek kadro tarafından umulan şekilde değerlendirilmedi.

Hemen mühim bir detaya da vurgu yapmakta fayda var: Alman harp planlarının imzalandıktan hemen sonra Sovyet istihbarat servisi marifetiyle Stalin'in masasına geldiği gibi oldukça yanlış olan bir kanı, özellikle çağdaş tarih yazımında kısa bir süre öncesine kadar hâkim konumdaydı. Aslında Sovyet istihbaratı tarafından elde edilen herhangi bir Alman harp planı yoktu. Bu durum hem Barbarossa Harekâtı hem de 1942-1943 dönemine istinaden hazırlanmış sair Alman planları için de geçerlidir. 1940'ın sonbaharından itibaren, özellikle sınır bölgelerinde faal olan istihbarat birimleri Wehrmacht birliklerinin Sovyet-Alman sınırında yoğun bir şekilde konuşlandığını bildirse de analiz ve raporlamadan sorumlu istihbaratçılar, Wehrmacht'ın SSCB'ye gerçekleştireceği saldırının olası tarihleri konusunda ciddi manada yanılmıştır. Nitekim ilk olarak, 1941'in Mart-Nisan aylarını işaret etmişler, ardından yine aynı yılın yaz aylarında, ancak ve ancak Londra teslim olduktan sonra Hitler'in taarruz emri vereceğini öngörmüşlerdir. Adını istihbarat tarihine altın harflere kazıyan efsane Sovyet istihbarat subayı Richard Sorge[20] ise Barbarossa Planı'nın Hitler tarafından imzalandığı esnada kaleme aldığı 28 Aralık 1940 tarihli raporunda 80 Alman tümeninin *"SSCB'nin izlemekte olduğu mevcut politikayı etkilemek maksadıyla"* Polonya'ya konuşlandığını bildirmiştir. Yine 19 Mayıs 1941'de gönderdiği raporunda Sorge, savaşın Mayıs sonunda başlayabileceğini, kesin Alman taarruzunun da 1-15 Haziran arasında gerçekleşeceğini tahmin ettiğini belirtse de *"Stalin'in tam olarak itimat ettiği istihbarat raporlarının varlığı"* şeklindeki görüş aslında bir efsaneden başka bir şey değildir. Meselenin özü; Sovyetlerin lideri Stalin, o dönem itibarıyla Almanların gerçek planları hakkında net bir bilgiye sahip değildi.

Sovyet istihbaratının savaşın arifesinde gerçekleştirmiş olduğu bilgi toplama faaliyetlerini, Kızıl Ordu Genelkurmay Başkanlığı İstihbarat Dairesi tarafından yürütülen askeri istihbarat ve Devlet Güvenlik Komitesi'nin yürüttüğü siyasi istihbarat çalışmaları olarak iki ana grupta

20 4 Ekim 1895'te Bakü'de dünyaya gelen Ramsay kod adlı Sorge, Almanya ve Japonya'da gazeteci olarak çalışmış ve 1941'de Tokyo'da yakalanmıştır. 3 yıl tutuklu kalmış ve 1944'te idam edilmiştir.

toplamak mümkündür. Fakat bu süreçte bariz bir handikap göze çarpmaktaydı: Sahadan alınan raporlar son derece zayıf bir analitik süreçten geçerek son kertede hedef makama ulaşıyordu. Bu durum kritik nitelikteki bilgilerin ikincil öncelikteki enformasyon yığınında kaybolmasına neden oluyordu. General Tupikov'un yukarıda ana hatlarıyla ele aldığımız kritik raporu da kaotik bir bilgi yığınından ziyade mühim bir durum analizini ihtiva ettiğinden ötürü güç de olsa lüzumsuz enformasyon yığınının arasından bir şekilde sıyrılabilmişti. Şayet stratejik öneme haiz tüm veriler benzer düzeyde bir analize maruz kalsaydı, o takdirde Sovyet istihbaratının Alman planlarını çok daha evvelden deşifre etmesi mümkün olabilirdi. Elbette taarruz tarihini doğru tahmin etmeyi zorlaştıran bir başka husus daha vardı: Wehrmacht'ın tam olarak hangi tarihte SSCB sınırını geçeceği bilgisini içinde bulunduğumuz gezegende yalnızca tek bir kişi bilebilirdi ki bu da Adolf Hitler'den başkası olamazdı. Üstelik, SSCB'ye bir Alman saldırısının gerçekleşip gerçekleşmeyeceği de tam olarak netlik kazanmamıştı. Hitler, çok satanlar listesinde bir numaraya kadar yükselen popüler kitabı Mein Kampf'ta (Kavgam) Doğu'daki birtakım toprakları fethetmek suretiyle Alman halkının yaşam alanını genişletmekten bahsediyordu. Ancak bunlar çok uzun vadeli planlardı ve 1941 itibarıyla hâkim olan konjonktürde III. Reich'ın eylem planları da dünyadaki mevcut askeri-politik gündeme göre belirleniyordu.

Sulhun Son Ayı

Harbe hazırlık seviyesi ve genel muharebe kapasitesi bakımından 1941 yılında gücünün zirvesinde bulunan Wehrmacht'ın hemen hemen bütün tümenleri teyakkuz halindeydi. Zira 1940 yazında teslim olan Fransa'nın yenilgisinden sonra Alman ordusu terhis edilmemiş, aradan geçen bir yıl boyunca da birlikler yoğun bir eğitime tabi tutulmuştu. Dolayısıyla 1939-1940 dönemi, Sovyetler üzerinde geniş manada tatbik edilecek olan Blitzkrieg – Yıldırım Harbi doktrini bağlamında Wehrmacht adına önemli bir deneyim olmuştur. Diğer tarafta Kızıl Ordu ise 1941 baharında bir sulh ordusu görüntüsü vermekteydi: Muharip birliklerin önemli bir bölümü sınır hattından ziyade iç kısımlarda yer aldırılmış, hudutlarda ise kısıtlı birtakım görevleri (seferberlik desteği, stratejik konuşlanma ve mevzilenme gibi) icra eden önleme-tedbir

birlikleri konuşlandırılmıştı. Fakat bunlar düşman kuvvetlerinin ilk darbesini geri püskürtme nokrasında oldukça zayıf kalacaktı. Çünkü Alman işgali fiilen başladığı esnada, Kızıl Ordu Genelkurmayı yeniden yapılanma ve örgütlenme süreçlerine yoğunlaştırılmış bir biçimde halen müstahkem mevziler ve hava kuvvetleri pistleri inşa etmekte; yeni hava taarruz ve mekanize birlikleri oluşturmaktaydı. Nitekim SSCB'nin lider kadrosu, Almanya'nın olası saldırısı için önlerinde daha çok zaman olduğu gibi bir yanılgı içerisindeydi.

Mevcut konjonktürde ülke hudutlarını savunup karşı taarruza geçebilecek bir ani teyakkuz ordusu tesis edebilmek için, Kızıl Ordu'nun ilgili bölgelere iki ila üç haftalık kesintisiz ve yoğun bir intikal gerçekleştirmesi lazımdı. Öte yandan, taarruzdan önce Almanların evvela siyasi bir talep ya da ültimatom ileri sürmesi ve buna bağlı olarak da siyasi arenada bir gerginlik yaşanması bekleniyordu. En azından Hitler daha önce Çekoslovakya ve Polonya'ya karşı bu taktiği uygulamıştı. Bu senaryoya göre, Moskova'nın Berlin'den beklediği siyasi manevralar, Sovyet birliklerinin ülkenin iç kesimlerinden hudutlardaki Baltık, Batı ve Kiev askeri bölgelerine kaydırılması için gereken haftaları fazlasıyla verecekti. Zaten Almanların taarruz kararı kesinleşmeden ülkede topyekûn bir seferberlik başlatmak ve bu kapsamda ordu birliklerini yeniden konuşlandırmak tehlikeliydi. Çünkü böylesi geniş katılımlı askeri manevralar, Hitler tarafından bir tehdit olarak algılanabilir ve III. Reich'in olası saldırısına etkin reaksiyon verebilmek adına alınacak önlemleri de sekteye uğratabilirdi. 1941'in Haziran ortalarına kadar devam edecek olan bu belirsizlik ortamında, Sovyetler Genelkurmayı'na ve Kremlin'e durmadan iletilen çelişkili istihbarat bilgileri de kritik seferberlik kararının alınmasını bir hayli geciktirmişti. Neticede Almanlar da herhangi bir ültimatom vermemiş ya da siyasi talepte bulunmamışlardır. Zira o dönem şöhretinin doruklarında olan ünlü Reich Propaganda Bakanı Joseph Goebbels'in tavsiyesi üzerine, Sovyetler Birliği'ne karşı dünya diplomasi tarihinde o güne kadar benzeri görülmeyen bir taktik olan *"mutlak sessizlik"* uygulanmaktaydı.

Haziran ayının ilk yarısı itibarıyla durum Moskova açısından giderek daha da tehdit edici bir hale geldi: İntikal halindeki Wehrmacht tümenlerinin ağır tank ve diğer mekanize birliklerden teşkil olunan beşinci ayağı Barbarossa Operasyonu'na iştirak maksadıyla ivedilikle

ilerlemeye başlamıştı. Avrupa'nın gelişmiş ulaştırma ağı, Almanların Büyük Britanya'nın olası müdahalesine karşı ani reaksiyon vermek için ihtiyaç duydukları birlikleri süratle oluşturmasına ve ardından söz konusu birliklerden de bir işgal ordusu yaratmalarına imkân tanımıştı. Buna karşın Sovyet istihbaratçıları ise Almanların olası taarruzunun başlangıcı için farklı tarihler vermek suretiyle kafa karışıklığı yaratmaya devam ediyorlardı. Bu muğlak ortamda huzuru iyice kaçan Sovyet lider kadrosu umutsuzca bir girişimde daha bulunarak savaşın başlamasından tam sekiz gün önce, 13 Haziran 1941'de İzvestiya gazetesinde, *"Sovyetler Birliği Telgraf (Haber) Ajansı'ndan"* ibaresiyle şu ilginç haber-bildiriyi yayımlattı: *"Kamuoyunu aydınlatması maksadıyla yetkilendirilen TASS*[21] *ilan ediyor... Özellikle son zamanlarda İngiliz basınında ve diğer yabancı basın kuruluşları nezdinde maksatlı bir şekilde yapılan haberlerde, SSCB ile Almanya arasında bir savaşın patlak vereceği şeklindeki söylentiler abartılı bir biçimde aktarılmaktadır. Sovyet yetkili makamlarına göre, Almanya'nın iki ülke arasında daha önceden imzalanmış antlaşmanın ilgili hükümlerine aykırı hareket ederek SSCB'ye karşı askeri bir harekât başlatma niyetine ilişkin söylentiler herhangi bir temelden yoksundur. SSCB'nin olası bir savaşa hazırlanmakta olduğu şeklindeki dedikodular da tamamen yanlış ve provokatif niteliktedir."* Gazeteyi okuyan Sovyetler Birliği vatandaşları bu garip mesajın tam olarak ne manaya geldiğini anlayamamışlardı. Bu gayet normaldi; çünkü söz konusu içerik zaten onlar için kaleme alınmamıştı. Aslında mevzubahis yarı örtülü mesajla Stalin, Hitler'i müzakere masasına oturmaya davet ediyordu. Lakin TASS'ın bu mesajına yanıt bekleyen Moskova, cevap olarak Almanların diplomatik kanallarındaki ölüm sessizliğiyle karşı karşıya kaldı.

Berlin'in mutlak sükunetini Stalin'in reaksiyonu izledi: Kuzey Kafkasya, Volga ve Oryol özel askeri bölgelerinde konuşlu dâhili birlikleri ve yine hudut hattının birkaç yüz kilometre uzağında yarı-teyakkuz halinde bulunan özel (sınır) nişancı birlikleri, batı sınırı istikametinde intikal emri aldı. Böylece SSCB lider kadrosu nihai kararını en sonunda vermiş ve tabiri caizse kırmızı düğmeye basmıştı. TASS'ın İzvestiya'da

21 TASS (Rusça: Telegrafnoye Agentsvo Sovyetskogo Soyuza - Sovyetler Birliği (Telgraf) Haber Ajansı), şimdiki ismiyle Rusya Haber Ajansı (Rusça: İnformatsionnoye Agentsvo Rossii): 1902 yılında kurumuş, Rusya'nın en büyük, dünyanın ise en büyük dört haber ajansından biri olan kamu iktisadi teşebbüsü.

yayımlanan ünlü bildirisinden tam üç gün sonra, Tokyo'dan Kremlin'e bir mesaj daha gönderen istihbaratçı Richard Sorge ise Alman taarruzunun Haziran ayının sonuna kadar ertelendiğini bildiriyordu. Biraz da bu sebeple Moskova'da hâkim olan genel kanı, sınıra zamanında ulaşabilmek için Kızıl Ordu'nun yeterli zamana sahip olduğu yönünde olsa da aslında çok geç kalınmıştı. Zira Alman işgaline bir haftadan az bir süre vardı ve Sovyet Genelkurmayı'nın düşman taarruzuna direnip saldırıları püskürtebilecek nitelikte bir güç oluşturabilmek için gereken zamanı da yoktu. On binlerce personelden teşkil kolordular sınırdan 100-150 kilometre kadar uzaktaydılar ve düşmanın ilk darbesini karşılamak durumunda kalan silah arkadaşlarına hiç bir suretle yardım edemeyeceklerdi. 22 Haziran'a kadar geçen süre zarfında Kızıl Ordu birlikleri, ülkenin batı hudut hattından Dvina'ya, oradan da Dinyeper'a kadar uzanan yüzlerce kilometrelik geniş alana dağılmış bir şekilde üç ayrı grup halinde konuşlanmıştı. Buna müteakiben, bahsi geçen muharip birliklerin ancak yarısından azı sınır müdafaa hattına yakın konumdaki birinci kademede bulunmakta, geriye kalanların büyük bir kısmı ya ülkenin derinliklerinde çakılı veya sınıra doğru intikal halindeydi. Buna karşın Alman orduları ise Sovyet sınırlarına büyük bir yığınak yapmış, Wehrmacht muharip birliklerinin yaklaşık % 80'i de ilk taarruz hattında hücum emrini beklemekteydi.

21 Haziran 1941

21 Haziran 1941'de Berlin yerel saatiyle 16:45'te, Moskova saatiyle ise 17:45'te Polonya'nın güney kesiminden başlatılan telsiz yayınında oldukça ilginç bir mesaj yankılanmaktaydı: *"Kahramanların Hikâyesi, Wotan, Necker, 15."* Aslında bu şifreli mesajda, Rusya'nın en korkunç günlerden biri olarak tarihe geçecek anın tam zamanı ifade ediliyordu. Şöyle ki: "Kahramanların Hikâyesi" SSCB'ye topyekûn taarruzun başladığını, "Wotan[22]" - 22 Haziran tarihini, "Neckar Nehri" ise sabaha karşı saat 3'ü işaret etmekteydi. Dakikayı ifade eden "15" ise Wehrmacht radyo operatörleri tarafından şifrelenmeden direkt olarak iletilmişti.

22 Odin - eski İngilizce ve eski Saksoncada Wōden, eski Felemenkçede Wuodan ve eski Almancada Wuotan adıyla bilinen Cermen tanrısı.

Alman Genelkurmayı'nın kırmızı düğmeye basması ile birlikte zaten sınırda konuşlu bulunan tüm piyade, zırhlı mekanize, motorize ve hava kuvvetleri birlikleri taarruza geçmiş, Nazi rejiminin vurucu gücü olan gamalı haçlı gri tanklar da tozu dumana katarak son sürat doğu istikametine yol almaya başlamıştı. Emri alan Wehrmacht birliklerinin birkaç saat içinde SSCB sınırını geçmesi ile birlikte, modern tarihin en korkunç harplerinden biri için de geri sayım başlamış oluyordu. Aynı günün akşam saatlerinde, ellerindeki el fenerleriyle birlikte kamp yerindeki askerlerine hitap eden bölük komutanları Hitler'in şu sözlerle başlayan mesajını hep bir ağızdan okuyorlardı: *"Doğu Cephesinin Kahraman Askerleri! Avrupa'nın kaderi, Alman İmparatorluğu'nun geleceği ve Alman halkının bekası artık sizlerin elinde. Kutlu davamıza karşı büyük bir saldırı hazırlığı içinde bulunan Sovyetler Birliği her ne pahasına olursa olsun durdurulmalı! Bu suretle ben de devletimizin ve halkımızın kaderini kahraman askerlerimizin ellerine bırakmaya karar vermiş bulunuyorum. Ülkemizin bekasını doğrudan ilgilendiren bu kutlu mücadelede Tanrı yardımcımız olsun!"*

Führer'in kritik mesajının Wehrmacht asker ve subaylarının yüzüne karşı okunmasının ardından orduda gergin saatler başlamıştı. 11. Piyade Tümeni nezdinde oluşturulan özel görevli müfrezelerden birine komuta eden Gottfried Evert, kaleme aldığı hatıralarında o anları şu sözlerle aktarıyor: *"Bölük komutanlarının Hitler'in mesajını okumasının ardından sabah saat beşte taarruza geçeceğimiz söylendi ve mühimmat verildi. Sonra yaşça benden çok büyük bir astsubay yanıma yaklaştı. Çok şaşkın, endişeli ve ne yapacağını bilemez görünüyordu. Bana "Teğmenim, Rusya'ya neden saldırdığımızı bana açıklayabilir misiniz?" diye sordu. Ona ne cevap verebilirdim ki? "Emir böyle" dedim."* Elbette Hitler'in mesajını dört gözle bekleyen rütbeliler de vardı. Örneğin, panzer kolordularının önde gelen kumandanlarından biri olan ve Rusya'ya saldırıyı adeta bir varoluş gayesi gibi içselleştiren Generaloberst[23] Erich Hoepner'in askerlerine aynı saatlerde verdiği şu emir, içeriğindeki net ve anlaşılabilir ifadeler ile dikkat çekmektedir: *"Kutlu mücadelemizin nihai gayesi, günümüz Rusya'sını taş taş üzerinde kalmayacak şekilde bir harabeye dönüştürmektir. Bu sebeple, başlatacağımız taarruz harekâtını bugüne kadar hiç görülmemiş bir acımasızlıkla yürütmekle mükellefiz. Günümüz Rusya'sını sevk ve idare eden*

23 Alman ordusunda Korgeneal'e denk bir rütbe (kolorduya komuta eden 3 yıldızlı general).

Bolşevik sisteminin hiçbir mensubuna kat-i suretle merhamet edilmeyecek!" Şimdiye kadar izah etmeye çalıştığımız genel görüntüden yola çıkarak Almanların bu harbe Sovyetlere nazaran daha fazla odaklanarak başladığını söylemek mümkündür. Çünkü 1939'da imzalanan Molotov-Ribbentrop Paktı ve hemen ardından yürütülen Sovyet propagandası toplum nezdinde yanlış bir düşüncenin hâkim olmasına yol açmıştı. Bu propagandaya göre, Alman toplumunun önemli bileşenlerinden biri olan proletarya oldukça güçlüydü ve Wehrmacht'ın dünyanın ilk işçi ve köylü devleti olan SSCB'ye saldırması durumunda da isyan edecekti.

Öte yandan, Alman medeniyetinin istikbalinin Sovyetler Birliği'nin işgal edilmesine bağlı olduğu fikrine katılmayan Alman asker ve subayların sayısı da azımsanmayacak kadar çoktu. Çünkü işgal ordusunda görev yapan yüz binlerce er, erbaş ve rütbeli arasında çok farklı görüşlere sahip insanlar bulunmaktaydı. Hatta bunların arasında komünistlere belli bir dereceye kadar sempati duyanlar bile vardı. İşte bunlardan biri olan istihkâmcı Alfred Liskow da Hitlerin mesajını okuyan bölük komutanı Teğmen Schultz'u dinledikten sonra sınıra doğru koşmuş ve Bug Nehri'ni yüzerek geçip Sovyet sınır muhafızlarına teslim olmuştu. Ardından büyük bir heyecan içerisinde sınırdaki Alman birliklerinin 22 Haziran şafağı ile birlikte saldırıya geçeceği bilgisini yoldaşlarına vermişti. Bu mühim bilgi, üniformasıyla nehri geçen Liskow'un daha elbiseleri kurumadan Stalin'e ulaştı. Mareşal Georgiy Jukov anılarında bu hadiseyi şöyle anlatıyor: *"21 Haziran akşamı telefon çaldı. Hattın öbür ucunda Kiev Özel Askeri Bölgesi kurmay başkanı olan Purkayev vardı ve bana bir Alman askerinin hudut muhafızlarına teslim olduğunu söyledi. Ardından 22 Haziran sabahı başlayacak bir saldırı için Alman birliklerinin ayrı kollardan ilerlediği iddiasında bulundu. Tümgeneral Purkayev'in anlattıklarını ivedilikle Halk Komiseriliği'ne ve bizzat Stalin'e bildirdim. Stalin bana "45 dakika içinde tüm halk komiseriyle birlikte Kremlin'e gelin" dedi. Tümgeneral Vatutin ve diğer yoldaşlarla birlikte hemen Kremlin'e gittik. Yolda, birlikleri bir an önce harbe hazır hale getirme kararını her ne pahasına olursa olsun aldırmamız gerektiği üzerine mutabakata vardık."*

SSCB'ye sempati duyan Alman bir onbaşının verdiği bilgiyle sınırlarda bekleyen Wehrmacht birliklerinden haberdar olan Stalin'in liderliğindeki Kremlin'de gerçekleştirilen üst düzey toplantıdan ivedilikle

tatbik edilmesi gereken bir seferberlik kararı maalesef çıkmadı. Hatta Stalin, teslim olan bu askerin ilettiği bilgilerin güvenilirliği hususunda bazı şüphelerinin olduğunu ifade etmişti. Öte yandan, toplantının iştirakçilerinden Sovyetler Birliği Savunma Halk Komiseri Semyon Timoşenko ise orada bulunan tüm kurmay heyetinin üzerinde söz birliği yapmışçasına mutabık kaldığı bir görüşü ısrarla savunuyordu: O ve silah arkadaşlarına göre, firar ederek Kızıl Ordu'ya sığınan bu Alman onbaşı doğruyu söylüyordu. İlginçtir; aynı gün Moskova'daki Alman büyükelçiliğinde görevli bir Sovyet ajanı olan Gerhard Kegel'den de benzer içerikli bir mesaj alındı. Kegel, şifreli iletisini *"harbin önümüzdeki 48 saat içinde başlaması kuvvetle muhtemel"* sözleriyle tamamlıyordu. Bu gelişmenin ardından Halk Komiserliği, birliklerin muharebeye hazır bir şekilde teyakkuza geçmesini önerse de söz konusu seçenek "çok erken ve riskli bir adım olacağı" gerekçesiyle Stalin tarafından reddedildi. Stalin'e göre, mevcut krizin barışçıl bir şekilde çözüme kavuşturulması için hala umut vardı. Bu nedenle birliklere sadece olası bir Alman provokasyonuna karşı uyanık olmaları yönünde bir direktif gönderilmesi kararlaştırıldı. Yani, SSCB lider kadrosu, 22 Haziran'da gerçekleştirilecek bir toplu taarruzdan ziyade Almanların evvela ayrı manevralarla Kızıl Ordu hudut muhafaza birliklerini ve/veya hava kuvvetlerini sınırın dışına çekip bir Casus Belli[24] yaratmak ve bu suretle de dünya toplumu nezdinde işgallerini meşrulaştırmak isteyeceği kanaatindeydi. Böyle bir durumda da topyekûn saldırının 22 Haziran'da değil, "Kızıl ve komünist barbarların vahşiliğini" Batı basınında ifşa eden kapsamlı bir propaganda kampanyasının ardından 25 veya 26 Haziran'da başlatılacağı öngörülüyordu. Hâlbuki bugün hepimizin malumu olduğu üzere, Alman askeri stratejistler bu seçeneği asla düşünmemişlerdi. Elbette 21 Haziran akşamı Kremlin'de yapılan toplantıya başkanlık eden Stalin'in görüşü bambaşkaydı.

Yukarıda bahsedilen olasılıklar göz önünde bulundurularak hazırlanan ve tarihe 1 No'lu Direktif olarak geçen belgeye toplantının sonunda nihai şekli verilmiştir. Kızıl Ordu birliklerine eş zamanlı olarak gönderilen direktif şu şekildeydi: *"Leningrad, Baltık, Batı, Kiev, Odessa askeri konseylerine hitaben. Suret: Deniz Kuvvetleri Halk Komiseri'ne hitaben.*

24 Ka'zus beli (Latince): Türkçeye "savaş nedeni" olarak tercüme edilen uluslararası ilişkiler terimi.

1) 22–23 Haziran 1941'de Leningrad, Baltık, Batı, Kiev ve Odessa Özel Askeri Bölgeleri nezdindeki cephe hatlarına ani bir Alman taarruzu gerçekleşmesi olasılıklar dâhilindedir. Mevzubahis saldırı kışkırtıcı nitelikteki birtakım manevralarla başlayabilir. 2) Birliklerimizin görevi, büyük karışıklıklara yol açabilecek bu tür provokasyonlara kapılmamaktır. Bununla birlikte, Leningrad, Baltık, Batı, Kiev ve Odessa Özel Askeri Bölgelerinde konuşlu birliklerimiz, Almanlar veya müttefikleri tarafından gerçekleştirilebilecek bir sürpriz saldırıya karşı da hazırlıklı olmalıdır. 3) Emrediyorum: a) 22 Haziran 1941 gecesi gizlice ilerlemek suretiyle hudut hattında konuşlandırılmış müstahkem mevzilerde bulunan atış noktalarındaki yerlerinizin başına geçin. b) 22 Haziran 1941 şafağından önce, nakliye uçakları da dahil olmak üzere, Hava Kuvvetleri envanterindeki tüm uçakları muharebe için hazırlanmış pistlere konuşlandırın ve dikkatlice kamufle edin. c) Tüm birlikleri harbe hazır duruma getirin. Görev bölgelerinizde kamufle olmuş bir şekilde teyakkuza geçin. d) Ek personel sevk etmeden mevcut hava savunmasını alarma geçirin. Kentleri ve stratejik noktaları karartmak için gereken tüm önlemleri alın. e) Özel bir talimat ya da emir olmadan bunların dışında başka hiçbir faaliyet gerçekleştirilmeyecektir. İmzalar Timoşenko. Jukov. 21.6.41" 1 No'lu Direktif her ne kadar "olası Alman provokasyonu" temelinde kaleme alınmış olsa da prensipte Kızıl Ordu birliklerini alarma geçirmek için yine de yeterli bir fonksiyon icra edebilirdi. Bu sebeple talimat metnini alan General Nikolay Vatutin, söz konusu emirleri zaman kaybetmeden askeri bölge komutanlıklarına iletmek maksadıyla Genelkurmay'a gitti ve böylece direktifin ilgili komutanlıklara gönderilmesi işlemi 22 Haziran saat 00:30'da tamamlandı.

Aynı anda Minsk'te de çok hareketli saatler yaşanıyordu. Batı Özel Askeri Bölgesi'ne komuta eden Orgeneral Dmirti Pavlov, acilen karargâha çağrıldı. Geç olmasına rağmen tüm kurmay kademesi görev başındaydı. Grodno'dan acilen gelen 3. Ordu Komutanı Tümgeneral Vasili Kuznetsov, Komutan Pavlov'a "Komutanım, mühimmatlar dağıtıldı, müstahkem bölgelere intikal ediyoruz" dedi. Görünüşe göre direktifte yer alan "olası Alman taarruzu" ibaresi Kuznetsov'u hiç şaşırtmamıştı. Çünkü Kızıl Ordu'nun komuta kademesinde yaklaşan kötülüğe dair bir beklenti hep vardı. Sınırın diğer tarafında; Polonya'nın kuzeydoğusundaki Suwalki'de Wehrmacht mekanize birliklerinin motorları çalışmaya başlamıştı.

Korgeneral Mihail Kirponos komutasındaki Kiev Özel Askeri Bölgesi'nin kurmay heyeti de 21 Haziran akşamından itibaren Tarnopol'de bulunan komuta merkezinden ayrılmamıştı. 22 Haziran 00:30'da Komutan Kriponos imzasıyla Genelkurmay'a gönderilen raporda, Wehrmacht'ın işgal harekâtını doğrulayan başka bir firari Alman askerinin daha Kızıl Ordu'ya sığındığı ifade ediliyordu. Bu durum derhal Stalin'e bildirildi. Bu arada, ünlü 1 No'lu Direktif, tüm özel askeri bölge karargâhlarında deşifre edilmekte, buralardan da hiyerarşiye uygun olarak ordu, kolordu, tümen ve alay komutanlıklarına ulaştırılmaktaydı. Elbette emrin bu hiyerarşide yer alan halkalardan ne ölçüde ivedilikle ilerlediği komutanların ani reaksiyonuna ve inisiyatifine bağlıydı. Dolayısıyla direktif gece 03:00 ila sabah 07:00 aralığında tüm birliklere intikal ettirilerek harp alarmı verildi. Öte yandan, 4. Ordu'ya komuta eden Tuğgeneral Aleksandr Korobkov'un da aralarında yer aldığı pek çok komutan divan-ı harp riskini göze alarak Sovyet-Alman hudut hattını tam kapasiteyle savunmayı öngören eylem planlarını devreye soktu. Harp alarmını müteakiben harekete geçen birlikler, hudut hattındaki mevzilerden duyulan topçu ateşinin gümbürtüsüne doğru ilerledi.

Meydan muharebeleri henüz başlamadığı halde Luftwaffe bombardıman ve avcı uçakları çoktan Sovyet hava sahasına girmişti. Çünkü Almanların hesabına göre, Wehrmacht hava ve kara taarruz birliklerinin aynı anda saldırıya geçmesi, hazırlık yapmak ve avcı uçaklarını pistlerden kaldırabilmek için Kızıl Ordu Hava Kuvvetleri'ne gereken zamanı kazandıracaktı. Kanatlarında ve kuyruklarında gamalı haçlar bulunan Alman bombardıman uçakları, Rovel Takımı (Kommando Rowehl) istihbaratçılarının çalışmaları sayesinde koordinatları tam olarak tespit edilen stratejik öneme haiz büyük Sovyet kentlerini, demir yollarını, havaalanlarını ve deniz üslerini bombalamak için havadaydı. SSCB'ye bomba yağdıracak bu uçaklar doğuya, henüz yükselen güneşe doğru ilerlerken daha bir gün önce Sovyet liselerinden mezun olan öğrenciler, okul orkestralarının çaldığı vals eşliğinde dans ettikten sonra hep beraber aynı şafağı karşılamaya gidiyordu. İşte o sabah güneş, Moskova'nın üzerine tam 03:45'te doğarken, Alman bombardıman uçakları ise bomba kapaklarını on beş dakika içerisinde açmak ve ölümcül yüklerini Sovyet kentlerinin üzerine boşaltmak maksadıyla taarruz rotalarını korumaktaydı.

YİRMİ İKİ HAZİRAN

İnsanlık tarihi açısından önemli bir kırılma anı olarak kabul edilen 22 Haziran 1941, SSCB ve Rusya tarihi için ise en mühim ve trajik günlerden biridir. Ayrıca, bir dizi mühim kriteri göz önünde bulundurduğumuzda da 22 Haziran 1941, dünya harp tarihinde eşi benzeri görülmeyen pek çok menfi hadisenin gerçekleşeceği sahnenin perdesini aralamıştır. Sivil hayattan savaş şartlarına ani ve radikal geçiş, dönemin ileri teknolojilerinin muharebe alanlarında tatbiki ve devasa ölçekteki geniş katılımlı vakaların inanılmaz bir olay örgüsüyle iç içe geçmesi bahsi geçen günlerin sadece bir kısmıdır. Yine, Sovyet-Alman cephesinde patlak veren savaşın ilk günü, harp sanatları tarihinde de yeni bir döneme işaret ediyordu. Zira daha önce yaşanmış olan büyük çaplı savaşlara iştirak eden devletlerin kendi aralarındaki münakaşalarından doğan husumetler, belirli bir süreç dâhilinde olgunlaşarak muharebe alanına yansımıştır. Böylece 22 Haziran'da başlayan harpte yüksek mevcutlu birlikler derhal muharebe alanlarına sevk edilmiştir. Tahmin edileceği üzere, 1904-1905 Rus-Japon Savaşı'nda, 1914-1918 Birinci Dünya Savaşı'nda ya da 1939-1940 Sovyet-Fin (Kış) Savaşı'nda başlangıçlar böylesi yoğun olmamıştı. III. Reich ile Sovyetler arasındaki askeri çatışma tabiri caizse yavaştan başlayıp etrafı saran bir yangın gibi değil, infilak eden bir cephanelik ya da yakıt deposu misali yıkıcı bir patlama şeklindeydi. Aslında Sovyet-Alman savaşının başlangıcı, birçok yönden Wehrmacht'ın 1 Eylül 1939'daki Polonya işgaline veya 1967 ve 1973 Arap-İsrail savaşlarına benzese de sayı ve kapsam bakımından, bahsi geçen bu harpler Sovyetler Birliği ile Almanya arasında vuku bulan savaştan çok daha küçük ölçekliydiler.

Alman Sabotajcıların Eylemleri

22 Haziran 1941 sabahının ilk ışıklarıyla Sovyet-Alman hudut hattında hâkim olan sükûnet, Wehrmacht'ın gizli görevlendirilmiş özel kuvvetlerine mensup sabotaj grupları tarafından bozuldu. Kızıl Ordu üniformaları giymiş 800. Özel Maksatlı Eğitim Alayı Brandenburg'a[1] mensup bu Alman sabotajcılar, SSCB sınırını çoktan geçmişti. Kılık değiştirenlerin yanı sıra, Hitler'in 21 Haziran akşamı birliklere gönderdiği mesajı işitmeden hududu geçen Wehrmacht askerleri arasında da bu sabotajcılardan vardı. Kendilerinin sebep olduğu ilk çatışma ise Grodno civarında gerçekleşti. Alman teğmen Kriegsheim komutasındaki bir Brandenburg grubu, Lipsk-Dabrovo yolu üzerinde bulunan köprü ve su setlerinin Sovyet askerleri tarafından havaya uçurulmasına mani olmak üzere emir almıştı. Sınırı geçmeye çalıştıkları esnada Sovyet sınır muhafız birliklerine yakalanan bu sabotajcıların eylem planı başarısızlıkla sonuçlandı. Büyük Atayurt Savaşı'nın ilk silahlı çatışması olarak tarihe geçen arbedenin ardından Almanlar geri çekilmek durumunda kaldı. Teğmen Kriegsheim komutasındaki bu sabotaj grubu toparlandıktan sonra farklı görevleri icra etmek maksadıyla Sovyet topraklarına yine girmiş, ancak herhangi bir varlık gösteremeden ciddi kayıplar vererek dağılmak durumunda kalmıştır.

İlk görevleri, huduttan birkaç kilometre uzaklıkta bulunan köprüleri ele geçirmek olan Brandenburg'a mensup sabotajcılar, bahsi geçen bölgelere hızlıca ulaşabilmek için motorlu taşıtlara ihtiyaç duymaktaydı. Bu sebeple 22 Haziran sabahının erken saatlerinde Kızıl Ordu'nun sınır hattında konuşlu bulunan askeri kamyon, otomobil ve diğer zırhlı araçları aramaya koyuldular.

Brest yakınlarında konuşlu Brandenburg 12. Bölüğüne dâhil grupların görevi de aynı şekilde sınırdan birkaç kilometre uzaklıkta bulunan Muhavets'teki köprüyü ele geçirmekti. Önce Kızıl Ordu'ya ait bazı kamyonları ve bir ambulansı ele geçiren sabotajcılar, intikal hedefleri doğrultusunda ilerleyen Alman piyadelerinin önüne geçip hızla yol almaya başladı. Orijinalleri ile bire bir benzer Sovyet üniformaları giymiş

1 Das Lehr-Regiment Brandenburg z.b.V. 800: III. Reich Silahlı Kuvvetleri İstihbarat Teşkilatı tarafından 1939 yılında kurulan özel görevli sabotaj ve karşı-istihbarat birliği

olan bu ekip Kızıl Ordu'da kullanılan Sovyet yapımı silahlar taşıyordu. İşin ilginç yanı, kendi el yazısıyla Rusça bir emir de kaleme alan Alman grup komutanı, bu emri köprünün muhafızlarına göstererek içinde bulunduğu aracın geçişi için gereken izni almayı da başarmıştı. Ardından çıkan çatışma sonucunda köprü Almanlar tarafından ele geçirilse de mühimmatları tamamen tükenen sabotajcılar takviye için tuttukları köprüyü geçici bir süre terk etmek durumunda kalmış, geri döndüklerinde ise köprü çoktan küle dönmüştü.

Hitler'in büyük doğu seferinin ilk saatlerinde önemli roller üstlenen Brandenburg mensupları, kritik öneme haiz bir dizi geçiş noktasını ele geçirmeyi başardı. Özellikle Brandenburg 12. Bölüğüne dâhil grupların Brest yakınlarındaki aktif eylemleri bu bağlamda dikkat çekicidir. Alman sabotajcılar o kadar profesyonel ve soğukkanlı hareket ediyorlardı ki; yolda karşılaştıkları Sovyet 12. Tank Bölük konvoyu tarafından durdurulan bir ekibi, Kızıl Ordu'nun subay ve askerine Rusça cevap verdikten sonra yoluna devam etmişti. Zira özel eğitimli Brandenburg askerleri, görev bölgelerine doğru ilerlerken karşılaştıkları düşman unsurlarla mümkün olduğu kadar kısa diyalog kurup, Rusça birkaç cümlelik iletişimin ardından hiç renk vermeden yola devam ediyordu. Bu şekilde Sovyet tankçıları atlatan bu sabotaj grubu da ele geçirmekle mükellef olduğu köprüye ulaşmış, burayı tutan muhafızlarla çatışmaya girip geçidin havaya uçurulmasını önlemişti. Lakin Almanlar bu köprüyü sadece birkaç saat koruyabildi: Sabah erken saatlerde vanası açık bir tanker, sağa sola benzin akıta akıta hızlıca köprüye girdi ve beklenmeyen bu olayın şaşkınlığı içindeki bazı Alman sabotajcıların açtığı ateş sonucu alev alarak infilak etti. Büyük olasılıkla, Kızıl Ordu 22. Tank Tümeni'ne ait olan bu tankerin şoförünün gösterdiği kahramanlığı bugün hayal etmek bile güç. Düşünsenize... Brest civarındasınız. 22 Haziran 1941 sabahı saat 6'da, huduttan patlama sesleri geliyor. Acımasız savaş kapınızı çalmış. Lakin hiç de panik olmayan gözü pek bir kahraman çıkıyor ve Alman zırhlılarının geçişine mani olmak için sabotajcıların ele geçirdiği bu köprüyü kendine has bir usulle havaya uçuruyor.

Brest yakınlarında oluşturulan 62. Müstahkem Bölge'de konuşlu Kızıl Ordu 18. Harici Topçu ve Makineli Tüfek Taburu'nda görev yapan Çavuş V. Osaulenko, Brandenburg'a mensup Alman sabotajcılar

ile ilk karşılaşmasını şöyle anlatıyor: *"22 Haziran günü öğlen saatleriydi. Kuzey garnizonu civarından geçerken 7-8 kişilik bir grup gördük ve hemen onlara yaklaştık. İçlerinden biri, komutanları olan asteğmenden özel bir emir aldıklarını söyledi. Tam o sırada bizden bir yüzbaşı da koşarak geldi ve bunu dinledikten sonra "Sen neden bahsediyorsun? Piç!" diye bağırdı. Ardından da Almanın kafasına sıktı. Sayıları gerçekten çok fazlaydı. Casuslar, sabotajcılar... Ne ararsan var. Fakat bunları üstlerindeki yepyeni üniformalar ele veriyordu. En çok da bizim yüzbaşı ve binbaşı üniformalarını giyiyorlardı. Yeterli düzeyde Rusça kelime hazneleri vardı. Sonraları bizden ele geçirdikleri motosikletlere ve otomobillere de binmeye başladılar. Bir de fark ettiğim kadarıyla, genelde üç ya da dört kişilik küçük gruplar halinde gezen bu sabotajcılar, iğneden ipliğe tam teçhizatlıydı. Yani, bizde ne eksikse onlarda vardı. Bu durum da onları ele veriyordu."*

İşgalin Başlangıcı

22 Haziran günü itibarıyla ihlal ettikleri Sovyet hava sahasında yüksek irtifalarda seyreden Alman avcı ve bombardıman uçaklarının üzerinden geçtikleri ormanlık ve bataklık alanlara henüz derin bir sessizlik hâkim olmasına karşın, kısa bir süre sonra başlayacak olan Alman topçu atışlarının şiddetli gürültüsü bu sükûneti bozacaktı. Luftwaffe kurmay başkanlığı, hava kuvveleri ile eş zamanlı bir hava harekâtı başlatmalarının, Sovyet avcı pilotlarının zamanında teyakkuza geçerek uçaklarını kaldırabilmek için gereken 30-40 dakikayı kazanmalarına fırsat vereceğini biliyordu. Gerçekten de Alman havacıların bu endişesi boşuna değildi. Kızıl Ordu avcı hava alaylarından birine komutan eden Pilot Yüzbaşı Yuri Berkal, topçu atışlarını duyar duymaz tüm sorumluluğu üzerine alarak derhal savaş alarmı verilmesini emretmişti. Böylece Yüzbaşı Berkal'ın Tarnovo Askeri Havaalanı'ndan kalkan pilotları sabah saat 04:50'de üç ayrı filo olarak havadaydı. Akabinde meydana gelen hava muharebesinde Sovyet pilotlar üç Alman uçağının imha edildiği bilgisini telsizden geçti. Sadece o gün Tarnovo'dan 74 kalkış yapıldı. Günün sonunda Sovyet pilotları, üç bombardıman uçağına ek olarak iki tane de Messerschmitt Bf 109 avcı uçağının imha edildiği raporunu verdi. Yüzbaşı Berkal'ın pilotları Almanlara karşı girdikleri bu hava muharebesinde 1 uçak kaybetti. Yine 1 uçak da muharebe görevinden

dönemeden zorunlu iniş yapmak durumunda kaldı. Fakat tam 27 adet MiG-3 ve 11 adet I-153 ise daha havalanmaya bile fırsat bulamadan Alman bombardımanı ile yerde kaybedildi. Yakın bir bölgede konuşlu olan 124. Hava Kuvvetleri Alayı'na komuta eden Pilot Binbaşı I. Polunin de askerlerini tam zamanında teyakkuza geçirmişti. Alayın ikinci komutanı Pilot Yüzbaşı N. Kruglov ve genç pilotlardan Teğmen D. Kokorev derhal havalanmış ve Teğmen Kokorev, çift motorlu bir Dornier Do 217 olarak tanımladığı Alman uçağını düşürmeyi başarmıştır. Aslında, Kokorev'in düşürdüğü bu uçak Almanların Doğu Cephesinde kaybettikleri ilk uçaklardan biri olan Messerschmitt Bf 110 tipi ağır avcı uçağıydı.

Çağdaş tarih yazımında yaygın olarak kullanılan ve bu sebeple de sık sık karşımıza çıkan bir kanıya göre, Sovyetler Birliği Hava Kuvvetleri Büyük Atayurt Savaşı'nın daha ilk dakikalarında Alman bombardımanı ile tamamen yok edilmiştir. Fakat bu görüş tam olarak gerçeği yansıtmamaktadır. Şöyle ki: Luftwaffe'nin 22 Haziran'da icra ettiği taarruz ve bombardıman başarılı olmakla birlikte, yukarıda bahsi geçen görüşte ifade edildiği gibi "uyku halindeki hava üslerine" yapılan ani taarruzlarla bir anda sona ermemiştir. Aksine, hedefteki hava üsleri o gün peş peşe gerçekleştirilen birden fazla hava saldırısına maruz kalmıştır. Dolayısıyla uçakların bakımından sorumlu teknisyenlerinin çok sayıdaki avcıyı aynı anda kalkışa hazırlamak için yeterli zamanları kalmamıştır. Ayrıca teknisyenlerin bu kadar geniş çaplı bir saldırıya yanıt verebilmek için gerekli miktarda yakıt tankeri, mühimmat ve otomatik marş kitleri de yoktu. Örneğin, 124. Alayın konuşlandığı üsse ve bu üsteki piste Alman avcı uçakları o gün yaklaşık 70 sorti gerçekleştirirken, Heinkel He 111 ve Messerschmitt Bf 110 ağır bombardıman uçakları ise söz konusu pisti rotasyon halinde devamlı olarak bombalamıştır. Yani, öyle ya da böyle Sovyet uçaklarının yakıt veya mühimmat ikmali için iniş yapmak durumunda kaldıkları her an, tepelerinde bir Alman bombardıman uçağı bitivermiştir. Sonuç olarak Almanlar, o gün pek çok Sovyet uçağını piste inmek durumda kaldıkları esnada ya da daha havalanmadan imha etmeyi başarmıştır. Dolayısıyla Kızıl Ordu Hava Kuvvetleri'nin birçok hava alayı, gün içinde peşi sıra gerçekleştirilen dört veya beş Alman hava bombardımanından sonra tamamen yok edildi. Kiev Özel Askeri Bölgesi'nde konuşlu 17. Avcı Havacılık Alayı'nda

görev yapan ve daha sonraları Sovyetler Birliği Kahramanı Nişanı ile ödüllendirilecek olan F. Archipenko, 22 Haziran'ı şöyle hatırlıyor: *"Biz o gün Alman bombardıman uçaklarının saldırılarına maalesef karşı koyamadık. Zira uçak teknisyenlerimiz ve uçuş ekibimizin neredeyse tamamı eş dost akraba ziyareti için Kovel kentindeydi."* Gerçekten de bu alayda görevli pilot ve teknisyenler her hafta sonu aileleriyle birlikte Kovel'e giderdi. 21 Haziran 1941 Cumartesi günü de istisna bir durum yaşanmamış ya da kendilerine herhangi bir emir ulaşmamıştı. Elbette gereken anda üste bulunmamalarının sonuçları çok ağır olmuştu. Yaşanan trajedi sadece 17. Alay ile sınırlı değildi: 64. Taarruz Alayı'nın pilot ve teknisyenleri de 22 Haziran sabahı geç saatlerde üsse gelmiştir. Çünkü daima izinli oldukları Pazar günü verilen alarmın kendilerine haber verilmeden yapılan bir tatbikatın parçası olduğunu düşünmüşlerdi. Maalesef alarm gerçekti ve üsteki pistte park halinde bulunan uçaklarının yarısı Alman uçakları tarafından bir anda imha edildi.

Burada önemli bir taktik hataya da dikkat çekmek gerekiyor: Sovyet Hava Kuvvetleri envanterinde bulunan uçakların, pratik servis hizmetleri ve bakım kolaylığı maksadıyla üslerde toplu halde bir ya da iki sıra halinde park düzeninde bulunmaları Alman bombardıman uçaklarının işini kolaylaştırmıştır. İşte bu uçaklardan birinde görev yapan Pilot Hauptmann[2] Gerhard Becker 22 Haziran sabahı gerçekleştirdikleri taarruzlardan birini şöyle hatırlıyor: *"Gece hava açıktı. Görüş mesafemiz gayet iyiydi. Hedefimiz, "Sıçan" diye lakap taktığımız Il-16'ların ve uçuş ekiplerinin konuşlandığı hava üssüydü. Piste doğru yaklaştığımızda bu uçakları birbirlerine çok yakın bir şekilde sıralanmış halde gördük. Bizim için inanılmayacak derecede kolay bir hedeftiler."*

Doğu Cephesi'nde patlak veren harbin ilk gününde Luftwaffe pilotları, Kızıl Ordu Hava Kuvvetleri'nin envanterinde bulunan ve havalanmayı başaran yaklaşık 400 uçağı düşürmeyi başardı. Buna ek olarak 800 kadar Sovyet uçağı da konuşlu bulundukları pistlerde yok edildi. En vahim hadiseler ise Almanların ana saldırı hedefi olan Belarus'ta yaşandı. Özellikle Sovyetler Birliği Kahramanı nişanına sahip Pilot Tuğgeneral Sergey Çernıh komutasındaki 9. Karma Hava Tümeni'nin kayıpları tahammül seviyesinin çok ötesindeydi. Dönemin en yeni teknolojileri kullanılarak üretilmiş ve yüksek irtifalara tırmanabilen 409

2 Yüzbaşıya denk Wehrmacht rütbesi

adet MiG-3'e sahip birliğin envanterindeki bu uçaklardan 347'si ilk gün kaybedilmiştir. Böylece Belarus Özel Askeri Bölgesi'nin toplam kaybı olan 738 uçağın 528'i daha havalanamadan Almanlar tarafından yerde imha edilmiş oluyordu. Söz konusu bozgunun ardından Batı Cephesi Hava Kuvvetleri Komutanı Kopets kendini vurarak intihar ederken 9. Karma Hava Tümeni Komutanı Tuğgeneral Çernıh ise müdafaa için gerekli emirleri zamanında vermemekten dolayı tutuklandı ve SSCB Yüksek Askeri Mahkemesi'nin kararıyla kurşuna dizilmek suretiyle idam edildi. İkinci Cihan Harbi'nin başlamasından hemen önce iki-üç yıl içinde teğmenlikten generalliğe hızla terfi ederek yüksek komuta kademesine yerleşen Kopets ve Çernıh şüphesiz çok yetenekli savaş pilotlarıydı. Lakin büyük çaptaki hava harp unsurlarını sevk ve komuta etmeye kesinlikle hazır değildiler.

22 Haziran'da düzenlenen Alman hava taarruzunda en az kayıp ise Güney'de, Odessa Özel Askeri Bölgesi'nde verildi. Bölgede konuşlu hava kuvvetleri birliklerine komuta eden Pilot Tümgeneral Fyodor Miçugin, Odessa'da daha önceden gerçekleştirilen tatbikatlara ve mevcut müdafaa planlarına uygun olarak uçakların toplu değil, birbirinden uzak olacak şekilde farklı alanlara konuşlandırılması emrini çok önceden vermişti. Bu sayede tüm bölge çapında yaşanan kayıplar sadece 6 uçakla sınırlı kaldı.

Berlin saatiyle 03:05'te başlayan yoğun Alman topçu ateşi, Sovyetler Birliği hudut hattı boyunca adeta kıyamet kopmuşçasına gürlerken aynı anlarda Wehrmacht 1. Panzer Tümeni'nin savaş günlüğüne de şu kayıt düşülüyordu: *"Gökyüzü ve yeryüzü büyük patlamalarla titriyor. Yoğun topçu ateşinin koruması eşliğinde taburlarımız taarruza geçti. Topçu ateşi 03.45'te aniden kesilmeden hemen önce, istihkâm ve nişancı bölüklerinden teşkil saldırı grupları da sınıra doğru sürünerek ilerlemekteydi. Hudut hattına varınca karşılarına çıkan ilk engelleri öylece kenara itip yollarına devam ettiler. Ardından el bombalarının infilak sesleri makineli tüfeklerin gürültülerine karıştı. Böylelikle şafak sökmeden evvel gökyüzü silahların namlularından çıkan alevlerle bir kez daha aydınlandı."* III. Reich'ın Sovyetler Birliği ile dört yıl sürecek çetin savaşı artık başlamıştı.

Büyük Atayurt Savaşı'nın çok acı olaylara sahne olan ilk günü, Kızıl Ordu asker ve subaylarının zihinlerine ve yüreklerine adeta kazınmıştı. Evet, giderek yaklaşan bir cihan harbinin yarattığı endişe ve gerginlik

atmosferi önceden hissedilmiş ve buna yönelik bazı hazırlıklar yapılmıştı. Fakat muharebelerin daha ilk gününde Sovyet birliklerinin bu kadar ağır kayıplar vereceği ve ardından da Moskova'ya, Leningrad'a ve hatta Volga'ya kadar geri çekilmek durumunda kalacağını kimse beklemiyordu. SSCB Silahlı Kuvvetleri 8. Ordu Grubu'na ait muharebe günlüğünde savaşın başlangıcı şöyle anlatılıyor: *"04.20 itibarıyla operasyon biriminin sığınağına giren Nöbetçi Binbaşı Andryuşyenko heyecanlı bir sesle "Almanlar tüm sınır hattı boyunca topçu atışına başladı" diye seslendi. Bu esnada 8. Ordu Grubu Kurmay Başkanı Tümgeneral Larionov ise 11. Nişancı Kolordu'nun komutanı Tümgeneral Şumilov ile telefonda konuşuyordu. Tümgeneral Şumilov, Almanların yoğun topçu atışı ve hava bombardımanı marifetiyle Taurogen'e saldırdığını ve komuta ettiği birliklere müstahkem mevzilere doğru ilerleme emri verdiğini kaydetti. Bizim topçu bataryalarının hazırlığı ise tam saat 04.00'da başladı."* Aslında Alman topçu birlikleri SSCB topraklarındaki hedeflere Berlin saatiyle tam 03:05'te; yani Moskova saatiyle 04:05'te ateş açmıştı. O ana kadar hudut hattının diğer tarafında konuşlanmış Wehrmacht asker ve subayları da her dakika saatlerinin kadranlarına bakıyor ve akrep ile yelkovanın üçü beş geçeyi göstermesini sabırsızlıkla bekliyorlardı. Kızıl Ordu birliklerine komuta eden yüksek rütbeli subaylar ise top atışlarının sarsıcı seslerini duydukları anda saatlerine baksa da psikolojik olarak ilk birkaç dakikayı fark etme noktasında zorluk yaşamışlardır. Zira ilk topçu ateşi, sanki hiç sona ermeyecek sonsuz bir kâbusu yaşatıyordu.

Topçu atışına müteakiben Moskova saatiyle 04:15'te Alman kara birlikleri de taarruza geçti. Wehrmacht 2. Panzer Tümeni'nde görevli Tankçı Albay Oskar Munzel, o tarihi anları şu sözlerle tasvir ediyordu: *"Büyük kalibreli silahlarla donatılmış topçu bataryalarından açılan yoğun ateş, önümüzdeki sis perdelerini adeta kırıyordu. Müstahkem mevzilerin etrafında mermi patlamaları duyulurken 03.15'te piyadeler de taarruza geçti. Yürüttüğümüz harekât düşman için tam bir sürpriz oldu. Neredeyse hiç direnç gösteremediler. Piyadeler, düşman müdafaa hattının doğu yakasına doğru ilerledi ve henüz inşaat halindeki beton tahkimatları rahatça ele geçirdi."*

İşgalci Wehrmacht unsurlarının Sovyetler Birliği topraklarındaki öncelikli hedefi sınır bölgelerindeki köprülerdi. Bunların hızla ele geçirilmesi gerekiyordu. Böylece söz konusu geçit noktaları, taarruz

kapsamında gerçekleştirilecek intikalleri inanılmaz ölçüde hızlandıracaktı. Çökme ya da vurulma ihtimallerine karşı önlemler de alınmış, mobilize ve yüzer geçitler sürekli hazırda bekletilmiştir. Ukrayna'nın batısındaki Sokal kenti yakınlarında bulunan köprünün ele geçirilmesi tam da bu duruma örnek sayılabilir. Buradaki hudut hattının diğer (Alman) tarafındaki dikenli teller sadece yanıltmadan ibaretti. Tellerin gerili olduğu direkler toprağa sabitlenmemişti. Taarruz emriyle birlikte köprüde nöbet tutan Sovyet sınır muhafızlarını vuran Alman piyadeleri, dikenli telleri hızla söküp yüz metrelik köprüyü kolayca ele geçirmiştir.

Böylesi muazzam bir işgal ordusu için ele geçirilen köprüler asla yeterli değildi. Bu nedenle Wehrmacht piyade birlikleri, Alman topçusunun koruma ateşine sahip olmanın sağladığı büyük avantajla tan yeri ağarmadan evvel Bug Nehri'ni tekneler üzerinde ivedilikle geçmiştir. O esnada Brest'in kuzeyinde ise üzerlerinde gamalı haçlar bulunan Alman panzerleri ağır ağır nehrin dibine batıyordu. Su altında bir süre ilerleyen bu zırhlılar, hiç bir şey olmamış gibi suyu dipten geçip karşı kıyıya çıkıvermişti. Dolayısıyla, genellikle özel kuvvetlere mensup su altı taarruz komandolarının icra ettikleri su altı görevi, modifiye edilmiş tanklar tarafından gerçekleştirilmiş oluyordu. Aslında bu zırhlı araçlar, Britanya kıyılarına çıkarma yapmak için tasarlanmış, ancak beklenmedik bir şekilde kendilerini Sovyetler Birliği topraklarında buluvermişti. Amfibi panzerler, Komutan Heinz Guderian'ın tank birliklerine mensup olduklarını gösteren beyaz bir "G" harfiyle süslenmişti. Birliklerini takip eden Guderian, bindiği bir hücumbotla sabah 06:50'de Bug Nehri'ni geçti. Brest'in güney kesiminde ilerleyen Almaların görevi çok daha kolaydı. Çünkü nehrin buradaki derinliği sadece bir metreydi ve Alman tankları doğu yakasına fazla bir zorluk çekmeden geçiyordu. İşgalin ilk saatlerinde stratejik öneme haiz köprübaşlarının tutulmasından sonra, hudut hattını ikiye bölen nehir ve ırmaklara kurulan yüzer köprülerden de binlerce tank ve diğer zırhlı aracın yanı sıra, piyade birlikleri de hızlıca Sovyet tarafına intikal etti.

Tarafların Güçleri

Peki, insanlık tarihi için dönüm noktalarından biri olarak nitelendirilen 22 Haziran 1941 Pazar günü SSCB hudut hattını geçen Alman

tank ve piyade birlikleriyle ilk sıcak teması sağlayan Sovyet birlikleri hangileriydi? Harbin tarafları olan devletlerin askeri potansiyellerini karşılaştırmak suretiyle farklı çalışmalar kaleme alan askeri tarihçilerin, yukarıda dile getirdiğimiz soruyu yanıtlamak maksadıyla yaptıkları analizler oldukça çarpıcıdır. Bu değerlendirmelerde bir tarafa Kızıl Ordu'nun Baltık, Batı ve Kiev özel askeri bölgelerine bağlı askerler ile onların kullandıkları tank, uçak, teçhizat ve silah sayısını koymaktadırlar. Değerlendirmelerin diğer tarafına ise Almanların Kuzey, Merkez ve Güney ordularının silah ve asker sayılarını yerleştirmektedirler. Bu analizler çerçevesinde ilk etapta zikredilen rakamlar hiç de büyük bir felaketin habercisi gibi görünmemektedir. Hâlbuki işgalci Wehrmacht kuvvetleri ile Kızıl Ordu'nun hudut hattında konuşlu birlikleri arasında aslında çok kritik bir fark vardı: Taarruz harekâtına iştirak eden Alman tümenleri sınır boyunca yoğun bir kitle halinde konuşlanırken, Sovyet kolordu ve tümenlerinin büyük kısmı ise ülkenin iç kısımlarından dağınık bir düzende Batı'ya doğru intikal halindeydi. Daha somut bir örnek vermek gerekirse, askeri literatürde *"tamamlanamamış konuşlandırma"* olarak adlandırılan bu süreci, 1 Eylül 1939'da Wehrmacht ile aniden karşı karşıya kalan Polonya ordusu da tecrübe etmek durumunda kalmıştı. Bahsi geçen hadisenin vuku bulmasına sebebiyet veren mekanizmayı daha iyi anlayabilmek ve izah edebilmek için de Alman birliklerine 24 saat içerisinde karşı koyabilecek; yani hudut hattından bir günlük yürüyüş mesafesinden daha az bir uzaklıkta bulunan Sovyet birliklerinin mevcutlarını bilmek gerekir. Zira sınırın 100 kilometre kadar doğusunda konuşlu Kızıl Ordu birliklerinin intikali, hudutta cereyan eden muharebelerin gidişatını hiçbir şekilde etkileyemezdi. Bir başka ifade ile stratejik 24 saatlik yürüyüş mesafesi kıstasını (üç ayrı özel askeri bölge komutanlığına rağmen) SSCB'nin 40 tümeni karşılarken, Wehrmacht'ın ise 100'den fazla tümeni bu kıstasa uygun bir pozisyondaydı. Dolayısıyla, saldırının başlangıç anında ana taarruz istikameti boyunca konuşlu Alman birliklerinin güçleri Kızıl Ordu'ya nazaran ezici bir üstünlüğe sahipti.

Sovyetlerin hudut hattını savunmakla mükellef Kızıl Ordu unsurları dağıtım noktalarında konuşluyken, kritik görevleri yürütmekle görevli topçu alayları ise hâlâ atış-eğitim poligonlarındaydı. Bu durumda tüm bu birlikler, sınırdaki müstahkem konumlara ulaşabilmek için onlarca

kilometrelik mesafeyi tez zamanda kat etmek durumundaydı. İşte tam da bu sebeple, 22 Haziran sabahının erken saatlerinde Wehrmacht birlikleri Bug Nehri'ni geçerek Sovyet-Alman sınır hattındaki engelleri teker teker aşarken, Kızıl Ordu birliklerinin önemli bir bölümü ise o anda henüz intikal halindeydi. Büyük Atayurt Savaşı'nın başlangıç saatlerinde hareket halindeki bu unsurlara teyakkuza geçmiş olan bazı birliklerin yanı sıra, hudut hattına 22 Haziran'dan önce ilerlemeye başlayan nişancı birlikleri de dâhildi. Bununla birlikte, intikal esnasında olası Alman hava saldırılarına karşı son derece savunmasız olan bu nişancı birliklerden Baltık bölgesinde konuşlu 48. Nişancı Tümeni, harbin ilk gününde Luftwaffe avcı ve bombardıman uçaklarının taarruzlarına açık hedef olmuş ve muvazzaf personelinin yaklaşık %70'ini dramatik bir biçimde kaybetmişti. Tabi burada söz konusu olan Kızıl Ordu birlikleri, gerçekleştirdikleri intikaller esnasında Almanların sadece hava saldırılarına maruz kalmıştır. Öte yandan, Karpatlar'da konuşlu 12. Ordu gibi cephenin görece daha risksiz bölgelerindeki unsurlar ise sınır hattına kayıp vermeden ilerleyebilmiştir. 22 Haziran'ın öğlen saatlerinde hududa doğru ilerleyen Sovyet tümenleri, işgalci Alman kuvvetlerinin ileri uçta görev ifa eden müfrezeleriyle karşılaşmaya başlamış ve ilk sıcak temasların ardından da Almanlarla kıyasıya bir mücadeleye girişilmiştir. Elbette Wehrmacht'ın mekanize birlikleri ve özellikle de panzer tümenleri sınır hattını neredeyse tamamen ele geçirdiği için Kızıl Ordu'nun hudutta herhangi bir pozisyonu tutabilmesi artık mümkün değildir. Dolayısıyla, bu durum bazı avantajları ve dezavantajları da beraberinde getirmiştir: Kızıl Ordu unsurları düşman taarruzlarını püskürtmek maksadıyla başlatılan müdafaa savaşına yoğun bir kitle şeklinde dâhil olduğundan cephe hattında 20-30 kilometre boyunca konuşlanamayarak, sağlam bir mevzi alamamıştı. Nitekim güçlü bir cephe veya müdafaa hattı oluşturamamıştır. Takip eden günlerde bu olumsuzluklar yoğun Alman kuşatmalarına zemin hazırlamıştır.

Alman taarruzunun başladığı 22 Haziran sabahının ilk saatlerinde, Kızıl Ordu'nun müdafaa etmesi gereken hudut hattında yalnızca sınır muhafaza birlikleri konuşlandığından, yukarıda ana hatlarıyla izah etmeye çalıştığımız 40'a 100 tümen oranı dahi fiilen uygulanamamıştır. Örneğin, sınır bölgesinde Baltık 10. Piyade Tümeni'nin yanı sıra, 5., 33., 90., 125. ve 188. tümenlerden üçer tabur bulunmaktaydı. Tüm bu

her birliklerin toplam mevcutlarının sadece üçte biri kritik önem arz eden yerlerde teyakkuz halindeydi. Yine Belostokski Çıkıntısı'na yakın sınır hattında da 10. Ordu bünyesinde görev icra eden 86. Nişancı Tümeni'nden üç tabur bulunmaktaydı. Söz konusu taburlar, sınır muhafızları ile koordineli bir biçimde insanüstü bir mücadele ile direndilerse de karalı bir şekilde ilerleyen Alman birlikleri tarafından yavaş yavaş kuşatılarak etkisiz hale getirilmişlerdir.

Yukarıda ana hatlarıyla aktardığımız çarpışmalarda Wehrmacht panzerlerine direnebilecek kapasiteye sahip en ideal kuvvetler Molotov Hattı boyunca yer alan müstahkem mevziler ve buralarda konuşlanmış birliklerdi. Bir nevi güçlendirilmiş sığınak olarak nitelendirilen bu mevziler adeta betondan minyatür birer kale haline getirilmişti. İşte Vladimir-Volinski mevkinde konuşlu müstahkem mevzilerde görev ifa eden Kızıl Ordu topçu taburları da 22 Haziran'da Alman 1. Tank Grubunu ve 44. Piyade Tümeni'ni yoğun ateşe maruz bırakmıştı. Svetlana müstahkem bölgesinde görev yapan Sovyet askerleri ise Bug Nehri'nin Brest'in kuzeyinde kalan kesiminde yer alan köprü üzerinde bir Alman zırhlı trenini etkisiz hale getirmişti. Öte yandan, Strumilovski müstahkem bölgesinin tahkimatları sayesinde de General Werner Kempf'in komutasındaki 48. kolordu ciddi kayıplar vererek 11. Panzer Tümeni'nin envanterindeki tanklar ile yoluna devam etmek zorunda kalmıştır. Molotov Hattı her ne kadar ilk günlerde ciddi bir direniş sergilese de savaşın başlangıcından yalnızca bir hafta sonra; 28 Haziran'da hattın en mukavemetli noktalarından biri olan Teğmen I. Fedorov komutasındaki Kartal müstahkem mevziisindeki makineli tüfekler de susmuştur.

İlk Tank Muharebeleri

22 Haziran 1941'de gerçekleşen piyade taarruzlarının ardından, Alman tank birlikleri hızlı bir şekilde hudut hattını aşarak Sovyetler Birliği topraklarına girmişti. Sovyet ve Alman tankları arasındaki ilk muharebe Minsk'e doğru saldırıya geçen Panzerwaffe'nin[3] istikamet rotası üzerinde gerçekleşti. Generaloberst Hermann Hoth'un komutasındaki 3. Panzer Grubu'nun ileri cephe hattında görev yapan müfrezeler,

3 (Panzertruppe), İkinci Dünya Savaşı esnasında Wehrmacht'ın panzer ve mekanize kuvvetlerinin işleyişinden sorumlu birimi.

hudutta ciddi bir direnişle karşılaşmadan, 22 Haziran gününün öğle saatlerinde Litvanya'nın güneyindeki Alytus kenti yakınlarındaki Neman geçidine yaklaşmıştı. Bu ordular, 37 mm'lik topa sahip PzKpfw 38 (t)[4] tipi tanklar ile donatılmıştı. Elbette Alytus yakınındaki tüm köprüler, gerektiğinde imha edilmek üzere için Sovyet birlikleri tarafından önceden dinamitlenmişti. Ancak 22 Haziran gecesi, bölge karargâhından sınır muhafaza birliklerine ulaşan acil emirde köprülere döşenen patlayıcı düzeneklerin derhal sökülmesi ifade ediliyordu. Bu son derece garip ve anlaşılmaz emrin, Kızıl Ordu muvazzaf subayı kılığında görev yapan Wehrmacht Brandenburg-800 özel kuvvetlerine mensup Alman sabotajcılar tarafından yazılmış olması kuvvetle muhtemeldir. Öyle ya da böyle, Alman öncü kuvvetleri stratejik açıdan büyük önem arz eden her iki köprüyü de imha edilmeden ele geçirmeyi başarmıştı. General Hoth daha sonra kaleme aldığı anılarında bu hadiseyi şu sözlerle anlatıyordu: *"Komutamdaki 3. Panzer Grubu'nun ana görevleri içerisinde yer alan Neman Nehri üzerindeki köprülerin sağlam bir şekilde ele geçirilmesi bizim için büyük bir sürprizdi."*

Ne var ki, Neman'ın kuzeyindeki köprüyü kolayca geçen Alman panzerleri burada daha önce konuşlanan Sovyet 5. Zırhlı Tümeni tarafından pusuya düşürüldü. Kızıl Ordu'nun söz konusu mevkide cereyan eden muharebedeki en önemli kozu, kısa bir süre önce tasarlanarak imal edilen 50 adet yeni T-34 tipi orta sınıf tanklardı. Bahsi geçen T-34'lere bir başka orta sınıf tank olan T-28'lerden 30 adet ve hafif zırhlı BT-7'lerden de 170 adet eşlik ediyordu. *"Otuz dörtlük"* olarak da adlandırılan Sovyet imali T-34'lerin zırhı, Wehrmacht'ın PzKpfw 38 (t) tanklarının 37 mm'lik top mermileri tarafından bir türlü delinemiyordu ve haliyle bu muharebenin tüm taarruz yükünü Alman topçu bataryaları çekmek durumunda kalıyordu. Öte yandan, güneydeki köprüyü geçen Alman panzerleri ise Sovyet topçularının yoğun bombardımanıyla karşılaşmıştı. Kızıl Ordu mekanize birliklerinin ve topçu taburlarının başarılı direnişi karşısında o günün akşamına kadar duraklayan düşman taarruzu, bölgedeki Alman birliklerinin taze kuvvetlerle takviye edilmesine müteakiben yeniden ilerlemeye başladı. Kuzeydeki

4 Panzerkampfwagen 38(t): İlk başlarda Çekoslovakya tarafından LT-38 adıyla imal edilen ve Nazi Almanya'sının Çekoslovakya'yı ele geçirmesinden sonra Alman ordusu tarafından II. Dünya Savaşı sırasında kullanılan tank.

köprübaşında pusuya düşen Almanlar, takviye birliklerin bölgeye intikaliyle birlikte Kızıl Ordu 5. Zırhlı Tümeni'nin mevzilerinin yan ve arka kısımlarına yeni bir saldırı operasyonu düzenledi. Bu taarruzun ardından tamamen kuşatılma tehdidiyle baş başa kalan Sovyet tankları daha büyük kayıplar vermemek için geri çekilmek durumunda kaldı.

22 Haziran akşamı Alman 3. Panzer Grubu karargâhında kaleme alınan değerlendirme raporunda Alytus Muharebesi, savaşın başlangıcından itibaren Wehrmacht 7. Panzer Tümeni'nin de iştirak ettiği "en geniş katılımlı tank muharebesi" olarak kayda geçirildi. Dolayısıyla Alman Genelkurmayının, Sovyetler Birliği'ni 24 saatten daha kısa bir süre önce başlayan topyekûn taarruz harekâtı bağlamında değil; bilakis 1 Eylül 1939'da patlak veren İkinci Dünya Savaşı'nın başlangıcından beri harp halinde olduğu düşman devletlerin arasında konumlandırmakta olduğunu söylemek mümkündür. Dördü ağır sınıf olmak üzere, toplamda on bir tankın (muhtemelen ağır sınıftan kasıt, PzKpfw IV[5]) kullanılamaz hale geldiği ifade edilen söz konusu rapora göre, Almanların toplamda verdiği kayıplar en az iki ila üç kat daha fazla olmalıydı. Alytus yakınlarında vuku bulan bu muharebede Sovyet 5. Zırhlı Tümeni'nin kayıplarını ise ağır olarak nitelendirebiliriz. Zira buradaki çatışmalara iştirak eden 45 hafif sınıf BT-7'den 30'u, 24 orta sınıf T-28'den – 16'sı ve 44 adet otuz dörtlükten de 27'si düşman ateşiyle kullanılamaz duruma gelmişti. Lakin harbin bu ilk gününde, 76,2 mm'lik topa sahip Sovyet yapımı T-34'lerin, üstün Alman teknolojisinin Doğunun geri kalmış barbarlarının tasarladığı silahlar üzerindeki mutlak hâkimiyetine yürekten inanan Nazileri bir nebze hayal kırıklığına uğrattığını söylemek mümkündür. Ayrıca Alytus Muharesi, Almanların Kızıl Ordu'nun ülkenin daha iç kesimlerinde mevzilenmiş mekanize kolordusu ile ilk sıcak teması olma özelliğine de sahiptir.

Neman üzerindeki bir diğer mühim geçiş noktası olan Litvanya'nın Merkine kasabası yakınlarındaki köprü ise Alytus civarındakilere nazaran çok daha kolay bir şekilde Almanların eline geçti. Üstelik bu köprü Alman tankları tarafından değil, Wehrmacht motorize birliklerinin genellikle keşif için cephenin ön hattında görevlendirilen unsurları olan

5 Panzer IV: Nazi Almanya'sının 1930'ların sonlarında geliştirdiği ve II. Dünya Savaşı esnasında Wehrmacht tarafından son derece yaygın olarak kullanılan orta sınıf tank.

motosikletli bölüklerce zapt edilmişti. Devamlı olarak müspet haberler alan General Hermann Hoth, Sovyetler Birliği'ne düzenlenen taarruz harekâtının başlangıç evresindeki memnuniyetini şu sözlerle dile getiriyordu: *"Ordu grubumuzun en önemli hedefleri arasında yer alan Neman üzerindeki üç köprünün herhangi bir zarar göremeden sağlam bir şekilde ele geçirilmesi bizim için büyük bir sürprizdi."* Elbette Hoth'un ve emri altındaki askerlerin kafasında çok daha cazip bir hedef olduğunu sarf ettiği şu sözlerden anlayabiliyoruz: *"Aslına bakarsanız, erinden yüksek rütbeli subayına kadar herkes bir an önce Moskova yoluna çıkmak için can atıyordu."* Hızlı bir ilerleme kaydeden Goth'un panzerleri Sovyet Litvanya'nın başkenti Vilnüs'ü de ateş altına aldı. Bu durum, Batı Cephesinde görev yapan Kızıl Ordu birliklerinin müstahkem mevzilerinin, Baltık Devletleri üzerinden aşılmasına ve Wehrmacht tarafından kuşatılmasına neden olmuştu.

Büyük Atayurt Savaşı'nın ilk tank muharebesi Litvanya'nın Alytus kenti yakınlarında gerçekleşmişti. Ancak aynı esnada Belarus'un Grodno kentine doğru yaklaşan Alman piyadeleri de Sovyet T-34 tanklarıyla zoraki tanışmalarını acı bir şekilde tecrübe etmiştir. Albay N. Studnev komutasındaki Kızıl Ordu 29. Zırhlı Tümeni, Alman taarruzu başlamadan çok önce Grodno bölgesine konuşlanmış ve Wehrmacht 8. Kolordusu'nun istikamet rotası üzerinde pozisyon almıştı. Her ne kadar adı tümen de olsa Albay Studnev'in emrinde 2 adet KV tipi ağır ve 26 adet T-34 orta sınıf da dâhil olmak üzere 66 tank vardı. KV ve T-34'lerin dışında kalanlar farklı modifikasyonlara sahip T-26 hafif piyade destek tanklarıydı. Alman saldırılarının başlamasıyla cephe karargâhı Luftwaffe bombardımanına maruz kalan 29. Tümen, derhal yeniden toplanma alanına doğru geri çekilmişti. İlk hava taarruzlarının sona ermesinin ardından da sabah saat 8 sularında Vistül ve Neman nehirlerini birbirine bağlayan Augustovski Kanalı'nın kıyılarında stratejik öneme haiz bölgeleri tutarak ileri cephe hattına bir keşif taburu göndermiştir. 29. Panzer Tümeni'nin Grodno'nun güneybatısında bulunan ormanlık bölgedeki yeniden toplanma alanına geri çekilmesinin ardından Albay Studnev, General Vasili Kuznetsov imzalı acil kodlu bir emir aldı. Emirde şunlar yazıyordu: *"Provokasyon marifeti ile birtakım kışkırtıcı faaliyetler gerçekleştirmek suretiyle Sovyetler Birliği'ni savaşa çekmek isteyen bazı düşman oluşumları, hudut hattımızı*

geçerek belirli bölgelere sabotaj çeteleri konuşlandırmış ve sınırdaki kentlerimizi de bombalamıştır. Emrediyorum: 29. Zırhlı Tümeni, 4. Nişancı Kolordu ile müşterek ve eş zamanlı olarak, Sopotskin-Kaleta yönünde ilerleyen düşman kuvvetlerini imha edecektir. Hudut hattı ise hiç bir suretle geçilmeyecektir. Görev tamamlandıktan sonra derhal rapor verilecektir." Tabi hemen burada ilginç bir hususun altını çizmek gerekiyor: General Kuznetsov'un bahsi geçen emrindeki *"Provokasyon marifeti ile birtakım kışkırtıcı faaliyetler gerçekleştirmek suretiyle Sovyetler Birliği'ni savaşa çekmek"* ifadeleri son derece dikkat çekicidir. Görünüşe göre, Kuznetsov belki de savaşın başladığına inanmak istemiyordu. Öte yandan, Sovyet sınırını geçen Alman kuvvetlerinin tam olarak hangi birliklerden teşkil oldukları da o anda bilinmemekteydi. Belki de bu yüzden Kızıl Ordu kumandanları, Wehrmacht'ın düzenli birlikleri sınırı çoktan geçmiş olmalarına rağmen, bilgi eksikliğinden olsa gerek bunları *"çete"* ya da *"oluşum"* olarak adlandırmıştır.

Kuznetsov'un emrinin ardından teyakkuz durumuna geçen ve karşı taarruza hazırlanan 29. Zırhlı Tümeni, 11. Mekanize Kolordu Komutanlığı'ndan revize edilmiş yeni bir emir daha aldı. Bu emirde şunlar yazıyordu: *"İlerlemekte olan düşmanı yok edin ve Sopotskin-Lipsk cephesine intikal edin."* Yine bu emre paralel olarak, 33. Zırhlı Tümeni komutanı Albay M. Panov da Lipsk-Avgustov yönünde ilerlenmesi hususunda bir emir alıyordu. Harekete geçen bu Sovyet birlikleri, muharebe alanına mekanize birlikler getirmek suretiyle, Alman saldırılarını durdurmayı ve hatta Wehrmacht'ın öncü birliklerini geri püskürtmeyi başarmıştı. Gün boyunca devam eden çatışmalarda yedi kilometre ilerleyen 29. Zırhlı Tümeni'nin elde etiği kazanımın bedeli ise çok ağırdı: Yoğun düşman ateşine maruz kalan tümenin neredeyse tüm tankları savaş dışı kaldı. Wehrmacht 9. Ordu Karargâhında o gün kayda geçirilen raporlara göre, 22 Haziran'da vuku bulan çatışmalara iştirak eden Alman 8. Piyade Tümeni sadece Grodno bölgesinde 80 civarında Sovyet tankını imha etmişti. Ancak General Kuznetsov'un takviye birlikleri cepheye sürmesiyle birlikte Alman piyadelerinin ilerleyişi geçici de olsa durdurulmuştu.

Grodno yakınlarında konuşlu bulunan Korgeneral Dmitri Mostovenko'nun komutasındaki Kızıl Ordu 11. Mekanize Kolordusunun tankları 22 Haziran'da kente ilerleyen Alman piyade birliklerine karşı

düzenlenen operasyonda kullanılmıştı. Sovyet tankçıları, burada da Almanları durdurmayı başarsa da kayıpları oldukça ağır olmuştu. Alman raporlarına göre, savaşın ilk gününde Grodno civarında cereyan eden çatışmalarda yaklaşık 180 Sovyet tankı imha edilmişti.

Savaşın henüz ilk günü, 11. Mekanize Kolordu bünyesinde görev yapan 3 adet KV tankı için son gün olmuştu. Bunlardan biri devrilerek bataklığa gömülürken, diğeri isabet alan gövdesinin büyük hasar görmesi sonucu hareket edemeyecek duruma gelmişti. İşin ilginç tarafı, Almanların harpte karşı karşıya kaldığı ilk KV olan bu tank hakkında hiçbir rapor kaleme alınmamış, adeta hiç yokmuş gibi davranılmıştı. Anlaşılan büyük savunma zafiyetleri bulunan ilk nesil KV'ler, kabiliyetsizlikleri duyurulmadan sessizce devre dışı bırakılmışlardı. Üçüncü KV de motor arızası sebebiyle önce atölyeden çıkamamış, ardından geri çekilme sırasında da Almanlar tarafından imha edilmişti. Böylece 1941 yazında bir anda ortadan kaybolan KV ve T-34'lerin nereye gittiği hakkında dile getirilen çeşitli soruları bu suretle yanıtlamış oluyoruz.

İlk gün çatışmalarının ardından kaleme alınan Alman raporlarında Sovyet tankçıları için "*20 ila 40 muharebe biriminden teşkil gruplar halinde inatla çarpışıyorlar*" şeklinde ifadeler kullanılırken, "*Wehrmacht'ın 37 mm'lik tanksavar topunun etkinliğinin ve imha gücünün karşılaşılan her türlü Sovyet tankına karşı yeterli olduğu*" da mütemadiyen belirtilmişti. Almanlar, Grodno civarındaki muharebelerde esir düşen Sovyet tankçılarını hemen sorguya çekmiş ve en son teknoloji ile imal edilen orta sınıf T-34 ve T-76 hakkında ilk güvenilir bilgileri edinmişlerdi. Esirlerin tankın üzerindeki silah ve ekipmanlara ilişkin verdikleri bilgiler kesin iken aracın zırhı hakkında ilettikleri ise tam olarak gerçeği yansıtmamaktaydı. Bununla birlikte, Kızıl Ordu'nun 22 Haziran 1941'de Almanlar tarafından imha edilen T-34'lerinin kesin sayısı halen bilinmemektedir.

Brest Kalesi

Sovyetler Birliği ile Nazi Almanyası arasındaki çarpışmaların gerçekleştiği sıcak temas noktalarında yaşanabilecek olası senaryolar içerisinde, Kızıl Ordu açısından en kötü olanının trajik bir biçimde vücut bulduğu bir mevki vardı: Brest Kalesi. Burası Alman topçu ve makineli tüfek

atışlarıyla delik deşik edilmiş duvarlarıyla Büyük Atayurt Savaşı'ndaki fedakârlıkların önemli sembollerinden biri olarak halen insanların kalbinde ve ruhunda yer almaktadır. Kale, Nazi işgalinin başladığı 22 Haziran 1941 itibarıyla 4. Ordu bünyesinde görev yapan 6. ve 42. nişancı tümenleri tarafından kışla olarak kullanılmaktaydı. Yani, stratejik savunma kabiliyetini uzun yıllar önce kaybetmiş olan bu kalenin herhangi bir müdafaa ya da taarruz operasyonunda rol alması planlar dâhilinde değildi. Zaten savaş öncesi belirlenen stratejilere göre, herhangi bir harp durumunda, kalede sadece bir tabur kalacaktı. Fakat burada konuşlu birliklerin geri çekilerek hudutta mevzilenmelerine yönelik emir, Alman topçu bataryalarının bombardımanından sadece yarım saat önce Brest Kalesi'ne ulaşmıştı. Dolayısıyla kaledeki iki birliğin tahliye bir yana; alarm vermek için bile zamanları kalmamıştı. Sonuç olarak, büyük bir kısmı savaşın ilk saatlerinde hayatını kaybedecek sekiz binden fazla personel burada sıkışıp kalmış, ilk bombardımandan sona hayatta kalan az sayıdaki asker ise 1941'de pusuya düşen ya da kuşatılan Kızıl Ordu askerlerinin alışılagelen bir reaksiyonu haline gelen *"kanının son damlasına kadar direniş"* yöntemini uygulamıştır.

6. Piyade Tümeni karargâhında o gün kaleme alınan harp raporu özetinde, Almanların ani ve korkunç darbesi şu sözlerle tanımlandı: *"Kışlalar, kalenin orta kısmında yer alan kışla yolları, iç köprüler, ana giriş kapıları ve komutan lojmanları 22 Haziran sabahı saat 04:00 sularında yoğun düşman ateşine maruz kaldı. Bu ani baskın, Kızıl Ordu personeli arasında şaşkınlığa ve paniğe neden oldu. Lojmanlarında istirahat ettikleri esnada saldırıya uğrayan komuta kademesinin önemli bir kısmı yaşamını yitirdi. Hayatta kalan komutanlar ise kalenin orta kısmındaki köprüye ve giriş kapılarına doğru gerçekleştirilen yoğun makineli tüfek ateşi nedeniyle kışlalara giremedi. Böylece, yarı giyinik durumdaki Kızıl Ordu askerleri ve başlarındaki astsubay ve asteğmenler, üst komuta kademesinin kontrolü dışında, küçük gruplar halinde veya teker teker kaleyi terk ederek su kanalını, Muhavets Nehri'ni ve dış surları Alman topçu, havan ve makineli tüfek ateşi altında aşmaya çalıştı. Kargaşa esnasında düzen sağlanamadığı için 6. Tümen'in birlikleri ile 42. Tümen'in birlikleri birbirine karışmış, saat 06:00 civarında da topçu ateşi yoğunlaştığından ötürü bu ana kadar geçen zaman zarfında yaşanan kayıpları net olarak hesap edebilmek mümkün olamamıştır."*

Bir anda gökyüzünü yırtarcasına patlayan top mermileri sadece kışlaları hedef almıyordu. Brest Kalesi'nin tüm çıkışları da ağır Alman topçu ve havan ateşi altındaydı. Bu sebeple Kızıl Ordu'nun 6. ve 42. nişancı tümenlerinde görev yapan asker ve komutanlar, herhangi bir müdafaa görevine sahip oldukları için değil; aksine dışarı çıkamadıkları için kalede sıkışıp kalmışlardı. Yapının güçlü kazamatlarının[6] dışında kalan hemen her şey Alman topçu birliklerince yerle bir edildi. Kalenin açık alanlarında konuşlandırılan topçu bataryalarının büyük kısmı savaş dışı kaldı. Topçu ve havan birliklerine zimmetli atlar da bu açık alanlardaki ağıllarda bağlı halde idi. Talihsiz hayvanlar, patlayan ilk top mermilerinin şarapnel parçalarına hedef oldu. Yine müşterek park alanındaki araçlar da isabet alarak adeta birer alev topuna dönüştü.

Kale tam bir can pazarı halini alırken Wehrmacht 45. Piyade Tümeni'ne mensup asker ve subaylar ise gözlem noktalarından Brest'in üzerinde yükselen alev ve duman bulutunu görüyor ve birbirlerine "bu cehennemde kimse hayatta kalamaz" diyordu. Ancak, durumun hiç de öyle olmadığını kısa bir zaman içinde öğreneceklerdi. Yangın, yapının iç kısımlarına doğru ilerlediğinde Almaların lastik hücum botları suya indirildi ve taarruz grupları kaledeki Terespol, Kobrin ve Volin tahkimatlarına çıkarma yapmaya başladı. Plana göre, Brest'in tamamen ele geçirilmesi için sadece sekiz saatleri vardı bu yüzden acele etmek durumundaydılar. Sabah saat 04:00 sularında sınır mevzisi olarak işlev gören Terespol Tahkimatı ve Hastane Adası olarak da adlandırılan Volin Tahkimatı Almanlar tarafından hemen işgal edildi. Küçük bir Alman taarruz grubu da Terespol Kapısı'ndaki köprüyü geçerek kaleye girmeyi ve tarihi kilise ile komuta kademesinin yemekhanesini ele geçirmeyi başardı. Saatler 06:23'ü gösterdiğinde, Alman tümen komutanlığından kolordu karargâhına iletilen mesajda kuzeyde bulunan Kobrin Tahkimatının kısa bir zaman içinde ele geçirileceği bilgisi verilirken, düşmanın direncinin girerek artmakta olduğu da ayrıca kaydedildi. Lakin Almanların kaleyi hızlı bir şekilde ele geçirme umutları bir anda suya düştü. Wehrmacht 45. Tümen'e ait resmi raporda *"mücbir sebep"* olarak adlandırılan bu olay şöyle aktarılıyor: *"Kalede meydana gelen çatışmalar hiç kimsenin*

6 Top ve havan mermilerinden korunmak maksadıyla inşa edilmiş müstahkem korunak veya obüs atışlarından ve hava taarruzundan korunmak için yerin altına kazılmış siper.

beklemediği bir karaktere ve seyre doğru evirildi. İlk birliklerimizin girişlerine müteakiben (tahminen birkaç saat sonra), Kolordu Komutanlığı, takviye ve yedek birliğimiz olan 133. Piyade Alayımızı da kalenin bir an önce zapt edilmesi için cepheye sürdü. Akabinde tüm tümen rezervleri de buraya hücum emri aldı. Maalesef asker; özellikle de subay kayıplarımız çok geçmeden içler acısı bir boyuta ulaştı. Öylesine çok subay kaybettik ki; Brest'e ilk taarruzlarla elde edilen kazanımlar bile sorgulanır hale geldi."

Terespol Tahkimatı etrafında cereyan eden çatışmaları Wehrmacht 45. Piyade Tümeni resmi tarihçisi Rudolf Gşepf şu ifadeler ile kayda geçiriyordu: *"Çok sayıda guguk kuşunun (keskin nişancının) yanı sıra, gayet iyi gizlenen diğer Sovyet askerleri de an itibarıyla takviye kuvvetlerimizin Batı Adasına geçmesine müsaade etmemektedir. Bu adada vuku bulan çatışmaların ilk gününde, 135. Piyade Alayı 3. Taburu ile 99. Topçu Alayi'nın 1. Bölüğü'nün karargâhları kuşatıldı ve bu birliklere komuta eden subaylarımız öldürüldü."* Batı Adası olarak adlandırılan müstahkem mevzide Almanlara başarıyla direnen bu askerler NKVD 7. Brest Sınır Müfrezesi 9. Sınır Karakolu'nda görevli Sovyet sınır muhafızlarıydı.

Wehrmacht 45. Piyade Tümeni Karargâhı'ndan saat 10:50'de Kolordu Komutanlığı'na geçilen mesajda da şunlar yazılıydı: *"Ruslar, bilhassa taarruz eden bölüklerimizi pusuya düşürmek suretiyle şiddetle direniyor. Kale içinde etkin bir şekilde mevzilenen düşman, 35 ila 40 adet tank ve zırhlı araç tarafından desteklenen piyade birlikleriyle topyekûn müdafaa düzenine geçti. Kızıl Ordu keskin nişancılarının isabetli atışları ise özellikle subay ve astsubay kayıplarımızı ciddi manada artırdı."* Saatler 14:30'u gösterdiğinde 45. Tümen Komutanı Tümgeneral Fritz Schlieper, kalenin iç kısmına yönelik operasyonların daha yoğun bir şekilde gerçekleştirilmesini öngören karargâh emrini reddediyordu. Böylece hali hazırda yapının farklı kesimlerinde mevzilenmiş Alman birliklerinin akşam karanlığına müteakiben geri çekilmesine karar verildi. Bu suretle topçu bataryaları Brest'i rahatça ateş altına alabilecekti. Fakat bu sefer de kaledeki tarihi kiliseyi ele geçiren 70 kadar Alman askeri, burada mahsur kalmıştı. Dolayısıyla sadece sekiz saat sürmesi beklenen Wehrmacht taarruzu günlerce sürdü. 2. Panzer Grubu komutanı Heinz Guderian, savaş sonrası hazırladığı anılarında Brest Kalesi için şu sözleri kaleme alıyordu: *"Bizim için oldukça önemli olan Brest Kalesi'nde konuşlu Kızıl Ordu garnizonu, birkaç gün boyunca muazzam bir direniş*

sergilemiş, kaleyi şiddetle savunmuştu. Neticede Batı Bug'dan Muhavets'e giden demir yolu ile sair otoyolları bize kapatmış oldular."

Sonuç olarak Brest Kalesi'ndeki olay seyri ve vaka örgüsü, Alman taarruzunun başladığı 22 Haziran'da vuku bulan genel senaryoya uygun bir gelişim göstermişti. Wehrmacht birliklerinin saldırının ilk saatlerinde son derece başarılı oldukları, fakat ilerleyen saatlerle birlikte Sovyet birliklerinin insanüstü bir direniş gösterdikleri Alman raporları ile sabit. Kalede mahsur kalmasına rağmen çabucak birkaç izole direniş grubuna ayrılan Sovyet garnizonu, tabiri caizse kanının son damlasına ve son kurşununa kadar savaştı. Binbaşı P. Gavrilov'un komutasındaki son organize direniş müstahkemi ise Almanlar tarafından ancak 29 Haziran'da düşürülebildi. Wehrmacht'ın Brest Kalesi'ndeki kayıpları, Almanların harbin ilk haftasında Doğu Cephesi'nde verdikleri toplam kayıpların %5'ini oluşturmaktaydı. Brest'teki müdafaa öylesine muazzam bir boyutta gerçekleştirilmiştir ki; son savunma mevzilerinin ancak Ağustos ayının sonunda; yani, Hitler ve Mussolini'nin kaleyi ziyaret etmesinin öncesinde ele geçirilebildiklerine dair kanıtlar mevcuttur. Üstelik Hitlerin Brest Kalesi'nin yıkıntılarından aldığı bir taş parçası Berlin'in 1945'te düşmesinin ardından Reich Şansölyeliği'ndeki çalışma ofisinde bulunmuştur.

"Bize Savaşın Başladığı Söylendi"

"22 Haziran'da saat tam dörtte Kiev bombalandı. Bize savaşın başladığını söylediler..." SSCB'de veya daha sonra Rusya Federasyonu'nda dünyaya gelmiş hemen herkese oldukça tanıdık gelen bu sözler, çok bilinen hüzünlü bir şarkıya ait. Luftwaffe uçaklarının doğuya, şafakta yükselen güneşe doğru uçtuğu 22 Haziran Pazar günü, Sovyet liselerinin bir gün önce düzenlenen mezuniyet törenlerinde orkestra eşliğinde arkadaşlarıyla vals yapan yeni mezunlar doğan güneşle birlikte kentteki buluşma noktalarında toplanmaya gidiyordu. Sovyetler için son derece karanlık bir dönemin habercisi olan o sabah güneş başkent Moskova'da 03:45'te doğmuş, bu esnada Alman bombardıman uçakları ise çoktan taarruz rotasına girmişti. 15 dakika sonra uçakların bomba yüklü bölmelerinin kapakları açıldı ve kente bombalar yağdı. Sovyet Ukrayna'nın başkenti olan Kiev'in hava taarruzlarına karşı savunulmasından 36. Hava

Kuvvetleri Tümeni sorumluydu. Dolayısıyla bu tümen 22 Haziran 1941 sabahı saat 04:00'da alarma geçirildi. Saatler 07:15'i gösterdiğinde yaklaşık iki düzine Alman bombardıman uçağı Kiev havaalanını iki bin metre irtifadan bombaladı. Teyakkuz halinde olan Kızıl Ordu avcı uçakları, bu taarruzdan sonra hızla batı yönüne doğru manevra yapan Luftwaffe uçaklarını yakalamaya çalıştıysa da muvaffak olamadılar. Zira bir İ-16[7] ile 1941 model Heinkel He-111'i yakalamak hiç de kolay değildi. Öyle ki, 36. Tümen'de görev yapan bir Sovyet pilotu düşmanını o kadar uzun süre kovaladı ki, artık yakıtı tükendiğinden ötürü acil iniş yapmak zorunda kaldı. Mevzubahis saldırıya rağmen 36. Tümen, savaşın ilk gününde havada ya da yerde herhangi bir kayıp yaşamamıştır.

Kentin çeşitli noktalarında Alman bombalarının yarattığı gürültü, Kızıl Ordu birliklerinin şehre yakın bölgelerde tatbikat yaptığını düşünen Kiev halkını ilk başlarda çok da korkutmadı. Tiyatro ve sinema sanatçısı Nikolay Dupak, anılarında o sabahı şu sözlerde anlatıyor: *"Cumartesi gününü senaryo okumakla geçirdim. Neredeyse tüm gün okumayla geçti ve geç saatte yattım. Fakat bir anda başlayan patlama seslerine uyandım ve ne olduğunu anlamak için balkona çıktım. Hemen yan dairedeki komşum da balkona çıkmıştı ve bana "neler oluyor?" diye sordu. 'Muhtemelen Kiev askeri bölgesinde görev yapan birlikler tatbikat yapıyor' dedim. Daha lafımı bitirir bitirmez belki 100 metre ötemizde, üzerinde gamalı haç bulunan bir uçak belirdi ve Dinyeper'in üzerindeki köprüyü bombalamak için manevra yaptı. Komşumun yüzü sapsarı olmuştu... Bana 'dostum bu hiç de tatbikata benzemiyor' dedi."* Alman hava saldırısına rağmen Kiev'de savaşın bu ilk gününde yine de büyük bir panik yaşanmıyordu. Kiev'de yaşayan R. Dolinsky de ilk güne dair şunları söylüyor: *"SSCB'nin en büyük spor kompleksi olan Kiev Merkez Cumhuriyet Stadyumu'nun açılış töreni o Pazar günü saat 17:00'da yapılacaktı. Projesi Mihail Greçina'ya ait olan stadyumun açılışı şerefine Dinamo Kiev ile Kızıl Ordu Moskova (CSKA) futbol takımları arasında bir de maç düzenlenecekti. Ama biz maçı beklerken radyodan yapılan bir anonsla Dinomo Kiev – Kızıl Ordu Moskova biletlerinin yıldırım harbinin sona ermesinden sonra geçerli olacağı bildirildi."* 22 Haziran Pazar gününün

7 Polikarpov tarafından üretilen Sovyet avcı uçağıdır. Dönem itibarıyla Kızıl Ordu Hava Kuvvetleri'nin ana taarruz ve müdafaa gücünü teşkil etmekteydi.

ilerleyen saatlerinde belediyecilik ve altyapı hizmetleri önceden planladığı şekilde devam etti. Kente sıcak su sağlayan iletim hatlarının genel temizliği için su kesintisine gidildi ve ekipler çalışmaya koyuldu. Beyaz Louis Armstrong olarak bilinen ünlü trompet sanatçısı Eddie Rosner'in yönetimindeki caz orkestrası yeni repertuvarıyla ilk konserini Büyük Kiev Sirki'nde verirken, Moskova Akademik Hiciv Tiyatrosu da *Küçük Kozlar ve Dengesiz Evlilik* adlı oyunlarını sahneledi. Yine şehrin bazı sinemalarda *Cephe Arkadaşları, Aşkın Şarkısı* ve *Müzik Tarihi* adlı müzikal filmler gösterilirken, Kommunar Sineması'nı dolduran Kievliler ise yönetmen İsidor Annenski'nin tüm dünyada sulh istedikleri halde mecburen savaşın ortasında kalan Sovyet pilotların hikâyesini anlattığı *Beşinci Okyanus* filmini izliyordu.

Ani Alman taarruzuyla 1939'dan beri süregelen dünya savaşının SSCB topraklarına sirayet etmesi, Kremlin için adeta şok tesiri yaratmıştı. Mareşal Georgi Jukov bu hususla ilgili bakın neler söylüyor: *"Wehrmacht'ın ilk saldırılarına müteakiben cephe hattından bize bilgi gelmeye başladı. Bu esnada Genelkurmay Birinci Başkan Yardımcısı General Nikolay Vatutin, Alman kara kuvvetlerinin hududun kuzeybatı ve batı kesimlerindeki bir dizi stratejik noktayı ağır topçu ateşi altına alıp taarruza geçtiğini bildirdi. Hemen Stalin'den misilleme yapılması ve işgalci düşman birliklerine karşı saldırı başlatılması emrini vermesini istirham ettik. Bize 'Evvela Molotov'un dönüşünü bekleyelim' dedi. Bundan kısa bir süre sonra Dışişleri Bakanı Molotov hızla kendisini beklediğimiz çalışma ofisine girdi ve 'Alman hükümeti bize savaş ilan etti' dedi. Bu sözleri duyan Stalin sessizce bir sandalyeye oturdu ve derin bir düşünceye daldı. Akabinde hepimiz için uzun ve sancılı bir bekleyiş başladı."* Lakin ilk şok dalgasının menfi etkisini çabuk atlatan Stalin ve kurmayları, ülkedeki tüm vatandaşların yaşamlarını olağanüstü harp koşulları çerçevesinde radikal bir şekilde değiştirecek olan son derece mühim kararları Kremlin'deki çalışma ofisinde almaya başladılar. Zira savaşın karmaşık, karanlık ve öngörülemez atmosferiyle doğrudan ilintili yeni bir kamu yönetimi sisteminin hayata geçirilebilmesinin yanı sıra, kriz yönetimi ve acil durumlar esnasında görevlendirilecek yetkilileri de bir an önce tanzim etmekle mükelleftiler. Savaş esnasında ülke yönetimi için elzem yapılanmalar olan Yüksek Komutanlık Karargâhı ve Devlet Savunma Komitesi'nin oluşturulması biraz zaman aldı. Buna rağmen

"Askerlik yükümlüğü bulunan vatandaşların seferberliğe iştiraki hakkında", "SSCB'nin belirli bölgelerinde sıkıyönetim ilan edilmesi hakkında", "Ülke sathında ilan edilecek sıkıyönetim hakkında" ve "Askeri mahkemelere ilişkin yönetmelikleri onaylama hakkında" kararnameler saldırının ilk günü Stalin tarafından imzalanarak yayımlandı.

Sovyetler için önemli bir dönüm noktasının başlangıcı olarak nitelendirilen 22 Haziran'ın akşam saatlerinde, hudut hattında ve sınıra yakın bölgelerde gün boyunca cereyan eden çatışmaların, daha önceden tahmin edildiği gibi bir Alman provokasyonu değil; aksine o çok korkulan Büyük Cihan Harbi'nin ayak sesleri olduğu en sonunda anlaşılmıştı. Fakat tüm bu yaşananlara rağmen, ne özel askeri bölge komutanlıklarında ne de Moskova'daki Genelkurmay Karargâhı'nda olan bitenin boyutu ve kapsamı halen net bir şekilde anlaşılamıyordu. Çünkü bizzat Stalin de dâhil olmak üzere, yönetim kademesinden hiç kimse olay akışına tam olarak hâkim değildi. Öte yandan, SSCB halkları açısından şok etkisi yaratan asıl faktör de Almanya'ya karşı bir savaşa girmekten ziyade, bahsi geçen harbin başlangıç anı ve şekli olmuştur. Çünkü Sovyet coğrafyasında bir savaş zaten beklenmekteydi. Fakat 1914 yazında patlak veren Birinci Dünya Savaşı'nda olduğu gibi birtakım ön koşullar bu sefer oluşmamış, tüm vatandaşların hissettiği belirgin siyasi krizler de yaşanmamıştı. Tabi Hitler'in SSCB'ye saldırmayı düşünmediğini iddia eden 14 Haziran 1941 tarihli TASS raporunun halkın önemli bir kısmı üzerindeki rahatlatıcı etkisi de bu şok dalgasının daha kuvvetli hissedilmesine sebep olmuştur. İşte tam da bu nedenle, ülkedeki en yetkili ikinci adam olan Halk Komiserleri Konseyi Başkan Yardımcısı Vyaçeslav Molotov'un 22 Haziran'ın öğle saatlerinde Alman saldırısını duyurduğu tarihi radyo konuşması 7'den 70'e herkes için ciddi bir darbe olmuştur. Molotov konuşmasını şu efsanevi sözlerle bitiriyordu: *"Yoldaşlarım! Bizim davamız haklı bir davadır. Düşman her hâlükârda yenilecektir. Zafer muhakkak bizim olacak!"*

Alman taarruzları sonuncunda patlak veren muharebelerin sıradan bir kışkırtma faaliyeti ya da sınır çatışması olmadığı 22 Haziran'ın son saatlerine doğru kurmay kademesi nezdinde nihai olarak anlaşılmıştı. Aynı anlarda turne vesilesiyle Minsk'te bulunan Moskova Maksim Gorki Sanat Tiyatrosu, Richard Sheridan'ın eserinden esinlenilerek kaleme alınmış *Skandal Okulu* adlı bir oyun sergiliyordu. Fakat ilginç

bir durum vardı: Bu oyunu Molotov'un radyo konuşmasını henüz duymamış az sayıdaki seyirci izliyordu. Birinci perdenin ardından aniden sahnede beliren bir subay savaşın başladığını ilan ederek, askerlik yükümlülüğü bulunanların zaman geçirmeden askerlik şubelerine başvurmaları gerektiğini söyledi. Bunu duyan seyircilerin bir kısmı salonu hemen terk ederken diğerleri ise kalıp ikinci perdeyi izledi. Akşam saatlerinde Moskova Maksim Gorki Sanat Tiyatrosu bir başka oyun daha sahneledi. Ne oyuncular ne de seyirciler o esnada Wehrmacht panzerlerinin birkaç gün içinde Belarus'un başkenti Minsk'e gireceğini tasavvur dahi edemiyordu.

22 Haziran 1941 tarihi, bilhassa savaşın ilerleyen yıllarında, milyonlarca Sovyet vatandaşının mutlu ve huzurlu bir hayat sürmeye dair beslediği umutların bir anda yerle yeksan oluşunun sembolü haline gelmiştir. Tabi harbin başlangıç evresinde bir başka önemli konu daha vardı: Halk, SSCB'nin gerek askeri gerekse imalat sanayi bakımından Üçüncü Reich'ten çok daha üstün olduğuna ilişkin propagandaya uzun yıllar boyunca maruz kalmıştı. Bu sebeple ülkede hâkim olan nefretle karışık öfke hali vatandaşların ilk tepkilerine dahi şu sözlerle yansımaktaydı: *"Şimdi o şerefsiz Almanlara günlerini göstereceğiz!"* Leningrad'da gazete almak için kuyruğa giren bir vatandaş ise şöyle konuşuyordu: *"Öyle Finlandiya'da olduğu gibi değil, artık sivil-asker herkesi bombalayacağız. Bütün yerleşim yerlerini topçu ateşi altına alacağız. Bırakın artık proletarya konuşsun, cephede ne yapması gerektiğini bilsin."* Şair Yulia Drunina da o günü şöyle hatırlıyor: *"Savaşın başladığı ilan edildiğinde düşman birliklerinin Kızıl Ordu tarafından yıldırım hızıyla bozguna uğratılacağından bir an bile şüphe duymadım. En çok da cepheye gitmek için fırsat bulamayacağımı ve elde edilecek zafere herhangi bir müspet katkı sağlayamayacağımı düşünüp endişeleniyordum."* Halkta; özellikle de genç vatanseverler arasında gözlemlenen bu tepki 1938'de gösterime giren ve gişede büyük başarı yakalayan "*Derin Darbe"* ve "*Şayet Yarın Savaş Başlarsa*" gibi zafer temalı filmler ve benzerleri ile 1939'dan itibaren yayımlanmaya başlayan askeri kurgu türündeki edebi eserlerin toplum nezdindeki etkisi ile açıklanabilir. Öyle ki; Nikolay Şapanov'un kaleme aldığı *İlk Darbe* adlı eser o dönem için muazzam satış rakamlarına ulaşmış ve yarım milyondan fazla basılmıştı. Elbette planlı olarak yürütülen "az kayıp vererek düşmanı kendi topraklarında mağlup

etme" içerikli propaganda da bu süreçte oldukça etkili olmuştu. Yukarıda kısaca izah etmeye gayret ettiğimiz genel psikolojik atmosferde Parti Merkez Komitesi Personel Eğitim ve Organizasyon Departmanı kaynaklı flaş haberler de radyo ve gazetelerde yer almaya başlamıştı: *"-Seferberlik mevcut planlara uygun ve son derece organize bir şekilde gerçekleşiyor! -Seferberliğe iştirak ederek silahaltına alınanların moralleri yüksek! -Seferberliğe katılanlar kendilerinden son derece emin! -Kızıl Ordu'ya gönüllü olarak yazılabilmek için yüz binlerce vatandaş başvuru yaptı! - Genç kızlar cepheye gitmek için orduya yazılıyor! -Fabrika, kolektif tarım üretim birlikleri ve diğer kurumlarda düzenlenen mitingler büyük bir coşkuya sahne oluyor!"*

Benzer duygular ve propaganda faaliyetleri cephenin diğer tarafında da hâkimdi. Wehrmacht 3. Dağ Tümeni'nde görev yapan bir asker olan Ehrt Siegfried, o günlerle ilgili anlarında şunları söylüyor: *"Harbin çok çabuk biteceğini düşünüyorduk. Çünkü Fransa, Polonya, Danimarka ve Girit'te kaydettiğimiz başarı ve elde ettiğimiz zaferler bizi böyle düşünmeye sevk ediyordu. Gerçekten de Rusları hemen yenilgiye uğratacağımızdan çok emindik."* Fakat genç neslin aksine, Birinci Dünya Savaşı'nı çok iyi anımsayan orta yaşlı Rus ve Almanlar, devam etmekte olan büyük harbin SSCB topraklarına yayılması ile birlikte herhangi bir coşku yaşamamıştı. Luftwaffe He-111 bombardıman uçağı telsiz operatörü Klaus Fritzsche daha sonra kaleme aldığı hatıralarında son derece ilginç tespitlere yer veriyor: *"SSCB'ye ilk taarruzların hemen ardından babamla konuştuk. Bana "oğlum, işte şimdi savaşı kaybettiğimizi düşünebiliriz" dedi... Kendisi de eski bir asker olan babamın en büyük hobisi Kızıl Ordu'nun mevcudu, potansiyeli ve silahlanma süreçleriyle ilgili tüm haberleri takip etmekti ve ne konuştuğunu gayet iyi biliyordu."*

Molotov'un 22 Haziran tarihli radyo konuşmasının ardından uzun süreli bir krizle karşı karşıya kalındığını anlayan Sovyet vatandaşları, tabii olarak çeşitli önemler almaya başladı. Mağaza ve marketlerde büyük kuyruklar oluşurken, insanlar başta tuz, kibrit, sabun ve şeker olmak üzere, dayanıklı tüketim, gıda ve temel ihtiyaç maddeleri satın alıyordu. Öte yandan, birçok tasarruf sahibi de bankalardan birikimlerini çekti ya da elindeki devlet tahvillerini nakde çevirmeye çalıştı. Moskovalı N. Obrınba bakın neler anlatıyor: *"Hepimiz mağazalara koştuk. Sokaklarda bir panik havası vardı. Herkes bir yerlere koşturuyordu. Mağaza ve*

marketlerde ne varsa yağmalarcasına satın alıyorlardı. Bize hiçbir şey kalmamıştı. Sadece bazı konservelerden vardı. Beş kutu alabildik ve ardından eve döndük". Bir başka başkentli V. Orlov ise o günü şöyle anımsıyor: *"- Molotov'un konuşmasını dinledikten sonra hudut bölgesindeki muharebeler ve genel durumla ilgili açıklanacak günlük bilgilendirme bültenini beklemeden düşünmeye başladık. Ne yapabilirdik? Annem 'Biliyorum, şimdi panik başlayacak ve herkes mağazalara koşacak. Her ihtimale karşı biz de stok yapmalıyız' dedi. Çünkü bir önceki savaşı da yaşadığı için deneyimliydi. Hemen elimizdeki tüm parayı saydık. Her zamanki gibi fazla bir paramız yoktu. Ardından un, bakliyat ve tuz almak için evden çıktım. Biz genelde alışverişimizi Arbat Sokağı'ndan Smolenskaya Meydanı'na çıkarken hemen köşede bulunan 2 No'lu büyük marketten yaptığımız için yine buraya gittim. Her zaman içinde birkaç müşteri bulunan mağazada bu sefer sokağa taşan büyük bir kuyruk vardı. Anlaşılan herkes sonu belli olmayan bir krizin kapıda olduğunu biliyordu ve alabileceği her şeyi stoklamak için de mağazalara koşmuştu. Düşünün, haber duyulalı daha bir saat bile olmamıştı! Neyse, kuyruğa girdim. İnsanlar gelmeye devam ediyordu. Oldukça geniş olan market hınca hınç doluydu. Ben kuyruğun ortalarındaydım. İnsanlar her şeyi ve ama her şeyi alıyordu. Bazıları taşıyabileceklerinden bile fazla alma telaşı içindeydi. Bu panik havasına süreklilik arz eden bir gürültü de eşlik ediyordu. Bir ara mağaza müdürü çıktı ve sitemle karışık bir şekilde "Yoldaşlar, arkadaşlar, neden panik yapıyorsunuz? Bakınız, depoda çok fazla ürün var. Hepinize yeter. Yani, yangından mal kaçırır gibi saldırmanın manası nedir? Evinize gidin lütfen. Daha sonra tekrar gelin ve neye ihtiyacınız varsa sakince satın alın" dedi. Sırada bekleyenler tek kelime dahi etmedi ve kimse de gitmedi. Zira insanlar verilen sözlere inanmıyordu. 40 dakika daha bekledikten sonra 2 ya da 3 paket tuz ve 3-4 kg. kadar un ve biraz da mısır gevreği alabildim. Çünkü yeterince param yoktu. Eve döndüm. Radyoyu açtım. Seferberlik hakkında yayımlanan kararnameler ve çeşitli emirler okundu. Sonra neşeli müzikler ve zafer şarkıları çalındı. Sınırda olan bitenle ilgili halen tek bir haber dahi yok..."*

Sovyetler için Büyük Atayurt Savaşı'nın bu ilk günü, Kızıl Ordu Genelkurmay Başkanlığı tarafından kaleme alınan ve tarihe 3 No'lu Direktif olarak geçen belgenin yayımlanması ile sona eriyordu. İstikrarlı bir cephe hattının bulunmaması, istihbarat akışının cılızlığı ve mücbir nedenlerle birer cepheye dönüşen özel askeri bölgeleri sevk ve idare eden

karargâhların, Alman işgal birliklerinin güç ve stratejisini net bir şekilde değerlendirmelerine olanak tanımamıştı. Dolayısıyla bu karargâhların 22 Haziran akşamı itibarıyla Genelkurmay'a ilettikleri raporlara Moskova'nın yanıtı olarak nitelendirebileceğimiz 3 No'lu emirde şu hususlar yer almaktaydı: *"Batı ve kuzey-batı cephelerini savunmakla mükellef birlikler Suvalki koridorunu kesecek ve Minsk'e doğru taarruza geçen Alman panzerlerini kuşatacak. Güneybatı cephesinde konuşlu 5. ve 6. ordulara mensup en az 5 mekanize kolordu ise bölgedeki tüm hava kuvvetlerinin desteğiyle eş zamanlı olarak karşı taarruza geçerek Lublin yönündeki Vladimir-Volunski ve Krıstınopol mevzilerinde ilerleme kaydeden düşmanı kuşatıp etkisiz hale getireceklerdir. Böylece 26 Haziran'a kadar Lublin bölgesi düşman kuvvetlerinden temizlenmiş olacaktır."* Gerçekte olan biten ise 3 sayılı direktifte ifade edilenlerle taban tabana zıttı. Şöyle ki: Wehrmacht'ın ana taarruz rotaları üzerinde bulunan tüm müstahkem mevziler Heer[8] birliklerinin saldırı operasyonlarıyla çökmüş ve bütün direnç noktaları da kırılmıştı. Alman panzerlerinin ve diğer zırhlı araçlarının oluşturduğu uçsuz bucaksız konvoylar ise Sovyet topraklarının derinliklerine doğru hızla ilerlemekteydi. Yani, Kremlin'in ne "harbe hazırlık" ne de "provokasyonlara karşı uyanık olma" emirleri güçler arasındaki dengesizliğe etki edememiştir. Daha önce de bahsettiğimiz 100'e karşı 40 tümen realitesi Almanların elini ciddi manada güçlü kılmaktaydı. Tıpkı Napolyon Bonapart'ın da ifade ettiği gibi *"büyük ordular her zaman haklıdır"* gerçekliği savaş alanında bir kez daha tekerrür etmekteydi. Çünkü o "büyük ordular", 22 Haziran 1941 tarihinde Wehrmacht kurmaylarının ve harp stratejistlerinin emri altındaydı.

Almanların ani saldırılarının ilk günde elde ettiği başarılarına rağmen Kızıl Ordu'nun ana kuvvetlerini bir anda savaş dışı bırakamamıştı. Harbin bu ilk günü, büyük meydan muharebelerinin vuku bulmadığı ve sınır bölgesi ile sınırlı, tarafların birbirlerini tarttıkları meskûn mahal çatışmalara sahne olmuştur. Yani tarihe geçecek olan o geniş katılımlı tank savaşları, çaresiz kalan askerlerin ve hatta sivillerin Alman mevzilerini bir şekilde aşarak gerçekleştirecekleri intihar saldırıları ya da büyük hava muharebeleri henüz başlamamıştı.

8 Nazi Almanyası'nın kara kuvvetleri ve ana kuvveti olan Heer, kurulduğu 1935 senesinde 21 tümenden teşkil iken, 1943'e gelindiğinde yüzlerce tümene ve 6.5 milyon mevcuda ulaşmıştır.

HUDUT SAVAŞI

Büyük Atayurt Savaşı'nın ilk gününde ciddi ilerleme kaydeden Alman mekanize birlikleri, özellikle Suvalki, Brest ve Sokal civarında kısa zamanda ciddi mesafe kat ederek Sovyetler Birliği'nin iç kesimlerine doğru ilerledi. Dolayısıyla Alman panzerleri SSCB'nin en büyük kentleri arasında yer alan ve stratejik açından büyük önem taşıyan Leningrad, Kiev ve Minsk'e oldukça yakın bir konumdaydı. Yani, Üçüncü Reich'e karşı harp, Kızıl Ordu Genelkurmayı'nda daha önceden planlanan senaryolardan tamamen farklı bir surette gerçekleşmekteydi.

Grodno'nun Düşmesi

Barbaroṣsa Harekâtı'nın başlangıç evresinde Sovyet Batı Cephesi'ne komuta eden General Dmitri Pavlov ve kurmayları, Wehrmacht'ın eş zamanlı olarak başlattığı çok sayıdaki saldırı operasyonuyla bir anda karşı karşıya kalmıştı. Brest'ten Minsk'e giden kara yolu boyunca önüne çıkan tüm engelleri aşan Almanlar, Grodno – Bialystok istikametinde hiç durmadan taarruz ediyor, buralardaki Sovyet müstahkem mevzileri ve savunma noktaları da hızla çöküyordu. Müdafaa hattındaki 3. Ordu'ya komuta eden Tümgeneral Vasili Kuznetsov, komutanı Pavlov'a o gün verdiği raporda oldukça ürpertici şeyler söylemek zorundaydı: *"Komutanım, 56. Piyade Tümeni'nden geriye sadece adı kaldı."* General Kuznetsov bu cümleyi ifade ederken sesi titriyordu. Gerçekten de müdafaadan sorumlu tümenlerin her birinden sadece birkaç yüz asker kalmıştı. Fakat büyük kayıp veren bu birlikler kanlarının son damlasına savaşmaya devam etmiştir. Örneğin, Binbaşı T. Yakovlev komutasındaki 213. Nişancı Piyade Alayı, kalan mevcudu ile başarıyla savunduğu

mevziisinden 26 Haziran'da çıkarak karşı taarruza geçmişti. Böylece Neman Nehri'ni geçerek Gozha Köyü yakınlarında ormanlık araziye intikal etmiş ve Almanları bir süre daha püskürtmeyi başarmıştır.

23 Haziran itibarıyla topyekûn Alman kuşatması tehlikesi ile karşı karşıya kalan Kızıl Ordu Batı Cephesi birlikleri, Grodno'yu terk etmek zorunda kaldı. Bu zorunlu karar, Kuznetsov'un komutasındaki 3. Ordu'nun elini oldukça zayıflatmış, ilerleyen günlerde yaşanan çarpışmalarda avantajın Almanlara geçmesine neden olmuştu. Çünkü Grodno'da önemli miktarda mühimmat, teçhizat ve erzak stoku bulunmaktaydı ve kent terk edilirken bu ikmal ve mühimmat depolarının sadece bir kısmı imha edilebilmişti. Bundan ötürü Kuznetsov'un cephe karargâhına 24 Haziran'da gönderdiği raporda tümenlerin mühimmatla ilgili çok büyük bir açmaz içine girdiği bildirilmişti. Buna karşın, Wehrmacht 9. Ordusu İstihbarat Başkanlığı'nın aynı tarihli raporunda ise şu ifadeler yer almaktaydı: *"Stratejik öneme haiz Grodno kenti tamamen kontrol altına alınmış ve içlerinde büyük miktarda silah, mühimmat ve erzak bulunan çok sayıda depo da ele geçirilmiştir."*

İlk Tank Muharebeleri

Sovyetler Birliği'nin sınır bölgelerinde konuşlu Kızıl Ordu kuvvetlerinin sahip olduğu az sayıdaki avantajlardan biri de mekanize kolorduların envanterlerinde bulunan tanklardı. Sadece Batı Özel Askeri Bölgesi'nde aşağı yukarı 10 bin kadar Sovyet tankı bulunuyordu. Tıpkı savaş yıllarının hemen öncesinde gösterime giren 1939 tarihli Traktörcüler (Rusça "Traktoristı") adlı filmde söylenen o ünlü şarkı gibi: *"Alevlerle gürleyen ve çelik zırhlarıyla parıldayan bu heybetli makineler, tüm güç ve hiddetiyle büyük bir sefere çıkacak..."* Ülkede tertip edilen tüm geçit törenlerinde güçlü motorlarından çıkan gür sesleriyle boy gösteren tank konvoyları, Sovyetler Birliği'nin askeri-teknik açıdan gücünün ve potansiyelinin açık birer göstergesiydi. Üstelik Kızıl Ordu'nun tankçıları, savaşın kaderini tayin edebilecek nitelikteki muharebelerde düşmanı yenebileceklerine yürekten inanıyordu. Ayrıca komuta kademesi de tanklara çok güveniyordu. Bu sebeple tanklar, Büyük Atayurt Savaşı'nın ilk saatlerinden itibaren tüm taarruz ve püskürtme harekâtlarının asli unsurlarından biri olarak işlev görmüştür.

Genelkurmay'a göre Alman orduları en kısa sürede Sovyet tanklarının paletleri altında çiğnenecek, ezilecek ve yok edilecekti. Tanklardan teşkil Sovyet birliklerinin yüksek harekât ve manevra kabiliyeti, bu mekanize unsurların Wehrmacht'ın taarruz istikametine doğru hızla ilerlemelerini mümkün kılmıştı. Fakat çeşitli modifikasyonlarla güçlendirilmiş Sovyet imali hafif sınıf tanklar olan BT ve T-26'nın karşı saldırı operasyonlarında kullanılmaları intihar ile eşdeğerdi. Çünkü bu hafif tankların üzerindeki 45 mm'lik top, nokta atışı dışında etkisizdi. Uygun olmayan teknolojiyle üretilen mermileri, yüksek mukavemete sahip Alman panzerlerinin zırhına çarptığı anda tabiri caizse dağılıyordu. Bununla birlikte, BT ve T-26'nın 1941 yılının uluslararası muharebe standartlarına göre oldukça ince olan zırhları ise Nazi tanklarının isabetli karşı atışlarına dayanamıyordu.

Batı cephesinin farklı kesimlerinde eş zamanlı olarak başlayan tank muharebelerinde elde edilen neticeler, Kızıl Ordu için tam bir felaketti. Savaşın ikinci gününde Belarus'un Prujanı kasabası yakınlarında karşı karşıya gelen Sovyet ve Alman tank tümenleri arasında gerçekleşen muharebe, adeta bir katliama dönüşmüştü. Zira sadece birkaç saat içinde 100'den fazla T-26 tankı isabet alarak infilak etmiş ya da savaş dışı kalmıştı. Harbin üçüncü gününde Ukrayna'nın Voynitsı Köyü civarında vuku bulan sadece tek bir çarpışmada Kızıl Ordu çoğu T-26 olmak üzere, 150 civarında tankını kaybetti. Alman imali tanksavar silahlarla yapılan isabetli atışlar, Sovyet hafif tankları için ölümcüldü. Savaşın dördüncü gününe gelindiğinde, Baltık bölgesindeki Poşile kasabasının yakınlarında Sovyet BT hafif tanklarının iştirak ettiği bir karşı saldırı operasyonu düzenlendi. 28. Zırhlı Tümeni'nin envanterinde bulunan 130 tankın taarruza geçtiği bu harekâtta sadece birkaç saat içinde 80'den fazla Sovyet tankı düşman ateşi ile etkisiz hale getirildi. Bundan tam üç gün sonra, Ukrayna'nın Stanislavçik nahiyesi civarında bu kez 200'den fazla BT karşı saldırıya geçti. Bateşek Tank Tümeni Komutanı F. Anikuşin daha sonra kaleme aldığı anılarında bu muharebe hakkında şu satırları yazmıştır: *"Bizim BT-7 tipi tankları kullanmak suretiyle gerçekleştirdiğimiz karşı taarruz operasyonları, düşman için ciddi bir tehdit oluşturmuyordu. Çünkü Almanlar için hafif sınıf BT'lere karşı tanksavar silahlarla bir müdafaa organize etmenin hiç bir zorluğu yoktu. Bu koşullarda BT-7 tanklarının ateş gücü çok etkisiz kalıyordu."* Komutanın ifade

ettiği durum, cephenin farklı kesimlerinde vuku bulan muharebelerde tekrar tekrar yaşandı.

Kızıl Ordu'nun zırhlı birlikleri üzerindeki teknik-taktik üstünlüklerine tam bir güven içerisinde savaşa giren Alman tankçıları, savaşın ikinci gününde biraz sarsılmıştı. Wehrmacht 11. Panzer Tümeni'nin tankçılarından Gustav Schrodek, Almanların Büyük Doğu Seferi'nin ikinci gününde iştirak ettiği muharebede yaşadıklarını şu ilginç ifadelerle aktarıyor: *"İşte Rus tankları tam karşımızda. İlk mermiyi yolluyoruz. Tam isabet! Kuleden vurduk. Zaman kaybetmeden ikinci atışı da yapıyoruz ve bir tam isabet daha. Fakat o da ne? İki defa vurduğumuz tank sakince manevra yapıyor. Bu garip durum diğer tanklarda görev yapan silah arkadaşlarım için de geçerli... Fakat bize hep tanklarımızın Rus tanklarına nazaran çok daha üstün olduğu, onları sadece bir kez vurmamızın yeterli olacağı söylendi. Hani; nerede bu üstünlük?"* Karşı taraftaki garip Sovyet tankları ise Alman panzerlerine kıyasla çok daha isabetli atışlar yapıyor ve kulelerinden vurdukları panzerler anında savaş dışı kalıyordu. İşte Ukrayna'nın Radzehov kasabası yakınlarında 24 Haziran'da gerçekleşen bu muharebede yeni nesil Sovyet tankları ilk defa savaş meydanına çıkmıştı. Bu çarpışmayı 6. Mekanize Kolordu'nun Grodno'da ve 4. Mekanize Kolordu'nun Nemirov'da başlattığı karşı taarruzlar izledi. Generaloberst Franz Halder, kendisini bir miktar hayal kırıklığına uğratan yeni Sovyet tankları için günlüğüne şunları yazdı: *"Güney ve Kuzey Ordu gruplarımızın hemen önünde bir anda ortaya çıkan yeni Rus tankının imha gücü çok fazla. Görünüşe göre bu Rus tankının topu 80 mm'lik. Hatta Kuzey Ordular Grubu Ana Karargâhı'ndan bize ulaşan bir raporda bu yeni tankın 150 mm'lik topa sahip olduğu yazıyor. Lakin şahsi kanaatime göre, bu pek de ihtimaller dâhilinde değil."* Aslında bu son derece doğru bir istihbarat bilgisi idi: MT-1 tip şasinin üzerine inşa edilmiş ağır sınıf KV-2 tankları 152 milimetrelik bir topa sahipti ve Litvanya'nın Raseiniai kenti civarında gerçekleşen muharebelerde aktif rol üstleniyordu.

Kızıl Ordu'nun yeni tanklarını Almanlar ilk etapta yaklaşık ağırlıklarına göre "45 tonluk Rus tankı" ya da "52 tonluk Rus tankı" şeklinde adlandırıyordu. Fakat sır gibi saklanan isimler kısa zamanda öğrenildi. Almanların başına daha sonra çok bela açacak olan bu tanklar KV ve T-34'ten başkası değildi. Wehrmacht'ın işgal harekâtından kısa bir

zaman önce ordu envanterine giren Sovyet savaş makineleri, hafif sınıf BT ve T-26'lara kıyasla çok daha iyi silahlara ve zırha sahipti.

Wehrmacht'ın 4. Zırhlı Ordu Grubu 6. Panzer Tümeni bünyesinde görev yapan birlikler, 24 Haziran sabahı Raseiniai kasabası yakınlarındaki Dubisse Nehri üzerindeki önemli bir köprüyü ele geçirdi. Fakat bu geçiş noktasını tutan Almanlar, kısa bir süre sonra KV-1 ve KV-2 tipi ağır tanklara sahip Sovyet 2. Zırhlı Tümeni'nin karşı saldırısına maruz kaldı. Çatışmalarda Alman zırhlılarının 3,7 cm kalibre tanksavar silahlarına karşı savunmasız oldukları hemen anlaşıldı. Dubisse'deki Sovyet karşı saldırısı başarılı oldu ve Seckendorff 6. Panzer Tümeni'nin ana savaş gücü ağır darbe aldı. Almanlar yeni Sovyet tanklarını durdurmak için tahrip gücü yüksek topçu bataryaları ile çok namlulu roketatarları kullanıyordu. Saat 13:00 sularında bir KV, 150 mm'lik bir Alman obüs mermisi ile isabet aldı. Buna karşın KV'ler ise Wehrmacht'ın topçu bataryalarını imha edip, Almanların Çekoslovak üretimi 35 (t) tipi tanklarını etkisiz hale getirdi.

Saatler 17:30'u gösterdiğinde, Seckendorff 6. Panzer Tümeni'ni kurtarmakla mükellef takviye birlikler 88 mm uçaksavar silahlarıyla muharebe alanına intikal etti. Bu aşamadan sonra Almanlar, Sovyet tank taarruzunu durdurup karşı atağa geçti ve birkaç Sovyet tankını da imha etmeyi başardı. Muharebe alanında kalan enkaz halindeki tankların tetkiki ve esir düşen Sovyet tankçılarının sorguları esnasında elde edilen bilgiler, Almanlara KV-1 ve KV-2'nin teknik özelliklerini eksiksiz bir şekilde öğrenme imkânı tanıdı.

25-26 Haziran tarihlerinde Brodı, Raseiniai, Lvov ve Radzehov mevkilerinde Alman piyade birliklerine karşı gerçekleştirilen saldırı operasyonlarında yeni Sovyet tankları daha fazla sayıda kullanılmaya başlandı. Fakat bu savaşlarda KV'lerin ve T-34'lerin sanıldığı kadar sağlam olmadıkları ortaya çıktı. Örneğin, 26 Haziran'da Brodı yakınlarında gerçekleşen muharebede 12. Zırhlı Tümeni'nin kayıpları, 5'i KV ve 18'i T-34 olmak üzere toplamda 33 tank olarak gerçekleşti. Aynı gün bir başka büyük kayıp daha yaşandı ve Radzehov'daki çarpışmada aynı anda dokuz KV tankı Almanlar tarafından imha edildi. Zira hudut bölgelerinde vuku bulan tank muharebelerinde yüksek manevra kabiliyeti çok mühim bir etkiye sahipti ve bu durum da T-34 ve KV'lerin teknik nedenlerle çok zorlanmasına; kademeli olarak savaş dışı kalmasına yol

açıyordu. Ayrıca hareketli aksamlarının ve motorlarının güvenilirlikleri de bu tipteki çarpışmalar için pek yeterli görünmüyordu.

Yeri gelmişken önemli bir hususu ifade etmekte yarar var: Savaşın başlangıcında işgalci Alman birliklerini hedef alan Sovyet tank taarruzlarının tamamen faydasız olduğunu savunan ve çağdaş tarih yazımında kimi zaman karşımıza çıkan görüş çok da doğru değildir. Söz konusu düşüncenin aksine, bu karşı taarruzlar, Alman birliklerini duraklatmıştır. Şayet mevzubahis saldırı operasyonları düzenlenmemiş olsaydı, o takdirde hudut hattı boyunca konuşlanmış sınır muhafaza birliklerinin tuttuğu müstahkem mevkilerin çöküşü çok daha hızlı gerçekleşirdi. Kızıl Ordu'nun her an tanklarla karşı saldırıya geçeceği endişesi, Almanları kanatları daha fazla savunmaya ve daha temkinli ve ağır bir şekilde ilerlemeye zorlamıştır. Hatta Wehrmacht Güney Ordular Grubu'nun 29 Haziran'da kayda geçen günlük harp raporunda da Alman birliklerinin Lvov'daki ilerleyişinin Sovyet ağır tanklarının desteğiyle gerçekleştirilen karşı saldırılar yüzünden yavaşladığı ifade edilmiştir.

Sovyet karşı taarruzlarına destek veren tankçıların gerçekleşen muharebelerde ağır kayıplar vermiş olması, doğal olarak akıllara şu soruyu getirmektedir: Böylesi bir taktik gerçekten doğru muydu? Bu suale yanıt vermeden önce, 1941 yazında Almanların stratejik ve taktik açıdan üstün; tüm çarpışmaların zamanını ve yerini de belirleyebilme serbestisine sahip olduğunu göz önünde bulundurmak gerek. Bu sebeplerden ötürü, öylece pusu kurup düşmanı beklemek fiilen hiç bir işe yaramazdı. Çünkü Almanların bir sonraki darbeyi nerede ve hangi yöne doğru vuracağı kesinlikle bilinemiyordu. Bu durumda tek çözüm, karşı taarruza geçerek düşmanı müdafaaya zorlamaktı. Zaten bahsi geçen türdeki karşı saldırıların başarısı, kısmi başarısı veya başarısızlığı birçok farklı etkene bağlıdır. Bakınız, Kızıl Ordu'nun tankçı desteği ile düzenlediği karşı saldırı operasyonlarında yaşanan kayıplarda ağır topçu bataryaları ile piyade noksanlığının yanı sıra, Sovyet mekanize birliklerinin başarısız organizasyon yapısı, komutanların harp deneyimi eksikliği ve askeri birimler arasındaki zayıf iletişim de rol oynamıştı. Yine ikmal ve tedarik süreçlerindeki aksaklıklar da etkili olmuş, Kızıl Ordu tankçılarını müşkül durumda bırakmıştır. Sovyetler Birliği'ne saldıran Alman Genelkurmayı, Barbarossa Harekâtı için 4078 tank ve kundak

motorlu topçu sistemi[1] tahsis etmişti. Wehrmacht'ın bu operasyonda görev alan bir zırhlı tümeninde en az 200 tank ve 2147 zırhı araç bulunurken, Kızıl Ordu'nun bir zırhlı tümeninde ise 375 tank ve sadece 1360 zırhı araç vardı. Alman tanklarının cephe gerisine düzenlediği başarılı saldırılarla ikmal yollarını kaybeden Sovyet birlikleri, özellikle geri hizmetler noktasında yakıt, mühimmat ve yedek parça temini sıkıntısı yaşadı ve dolayısıyla büyük kayıplar verdi. Öyle ki; hafif hasarlı, arızalı ya da sadece yakıtı biten çok sayıdaki sağlam tank ve zırhlı araç bu yüzden kolayca düşmanın eline geçmişti. Ayrıca yeni nesil T-34 ve KV tanklarının zayıf mekanik aksamları da büyük sorunlara neden oldu. Söz konusu hadiseye verilebilecek en somut örnek ise Kızıl Ordu 8. Mekanize Kolordu'ya bağlı 12. Zırhlı Tümeni'nin başına gelenlerdi. 26 Haziran'da gerçekleşen muharebeye parça ve yakıt sorunu sebebiyle bu birlikteki 300 tanktan sadece 75'i katılabilmişti. Üç gün sonunda elde çalışır durumda sadece 9 adet KV ve 7 adet T-34 kalmıştı. Oysa harpte düşman ateşiyle kullanılmaz hale gelenlerin toplam sayısı 39 idi. Geriye kalan sapasağlam tanklar ise ya yakıtları bittiği ya da basit mekanik arıza yüzünden öylece Almanlara bırakılmışlardı.

Sovyet Güneybatı Cephesi Komutanlığı, Generalfeldmarschall Ewald von Kleist komutasındaki Alman zırhlı birliklerine karşı 25 Haziran'da kapsamlı bir taarruz harekâtı düzenlemeye karar verdi. Bu harekât, dünya savaş tarihinin en büyük tank muharebelerinden birinin başlangıcı olacaktı. Kiev Özel Askeri Bölgesi'ne iştirak eden 5 ayrı mekanize kolordu, hafif sınıf BT ve T-26'lardan T-35 ve KV-2 gibi her türden ve tipten 2.800 tankı bünyesinde barındırıyordu. Ewald von Kleist'in emrinde 450'si PzKpfw III ve IV olmak üzere yaklaşık 800 Panzer ve kundak motorlu topçu sistemi vardı.

Çatışmaların başlamasıyla birlikte Konstantin Rokossovski'nin komutasındaki 9. Mekanize Kolordu'nun kuzeybatıdan, Nikolay Feklenko'nun 19. Mekanize Kolordusu'nun ise güneyden taarruz etmesi planlanmıştı. Daha sonraları Sovyet Rus Kurtuluş Ordusu adlı rezil oluşumu kuracak olan Andrey Vlasov'un komutasındaki 4. Mekanize Kolordu'nun, Ignati Karpezo'nun 15. Mekanize Kolordusu'nun ve

1 Kundak motorlu topçu sistemi (KMT), tekerlekli ya da paletli bir şase üzerine inşa edilmiş ve başka bir araç tarafından çekilmeksizin bağımsız bir şekilde hareket ve manevra kabiliyeti olan toplar için kullanılan bir terimdir.

Dmitri Ryabışev komutasındaki 8. Mekanize Kolordu'nun da Dubno yönünden düşman birliklerine ani bir taarruz gerçekleştirmesi planlanmıştı. Fakat kâğıt üzerinde çok güçlü bir darbe gibi görünen bu stratejinin bazı zaafları da vardı: 4. ve 15. Mekanize Kolordu zaten farklı muharebelere iştirak etmiş ve yıpranmıştı. 8. Mekanize Kolordu ise son birkaç günde 400 kilometre mesafe kat etmiş ve oldukça yorulmuştu. Donanım, silah ve mühimmat bakımından zayıf olan 9. ve 19. Kolordular da hızla doğu yönünde ilerlemekteydi.

Karşı saldırı harekâtının alelacele bir şekilde planlanmış olması, birlikler arası koordinasyon eksikliği, ilk etapta direnci kırılan düşman birliklerin imha edilmesinden ziyade birkaç güçlü; lakin koordinasyonsuz taarruzun gerçekleştirilebilmesine sebep oldu. 19. Mekanize Kolordu ilk saldırının ardından 25 Haziran akşamı Dubno bölgesine intikal etti ve burada tam bir gün boyunca savaştı. Fakat Almanların kuşatma tehdidi ile karşı karşıya kalınca geri çekilmek zorunda kaldı. Operasyona geç kalan 9. Mekanize Kolordu ise sadece 26 Haziran'da, hedef bölgesine dahi ulaşmadan bir saldırı yapabildi. Ardından 19. Mekanize Kolordu'ya destek olarak geri çekildi. Kötü gidişatı terse çevirebilecek güney taarruzlarının da zamanlaması çok kötüydü. Dolayısıyla 4. ve 15. kolordular Dubno'ya doğru herhangi bir ilerleme kaydedemedi. Bütün bu sıkıntılara rağmen 8. Mekanize Kolordu'nun taarruzları daha başarılıydı. Karargâhtan birbiriyle çelişkili emirler almasına rağmen 18. Kolordu, 28 Haziran'da Dubno'ya yaklaştı. Burada Almanların 16. Panzer Tümeni'ne ağır darbeler indiren 18. Kolordu, yine de Dubno'ya girmeyi başaramadı. Sovyet tank birliklerinin son devleri olan ve tüm geçit törenlerinde parıl parıl parlayan 5 taretli[2] ve ilgi çekici T-35'ler ise büyük kalibreli Alman uçaksavar silahlarının ağır darbelerine maruz kaldıkları Verba Köyü yakınlarında vuku bulan muharebede cayır cayır yandı.

Kızıl Ordu mekanize kolordularının çelikten çenesi düşmanının boğazına gerektiği gibi kenetlenemedi. Fakat her ne kadar koordineli olmasalar da yine de taarruzları ile Alman panzer tümenlerine kayıp verdirdiler. Öte yandan mükemmel zırhlı KV ve T-34'ler de Wehrmacht'ın anti-tank silahlarından teşkil sivri dişlerini törpülemeyi başardı. Yakıtı ya da mühimmatı biten yüzlerce sağlam tank ise Almanların eline

2 Taret: ZPT, tank, savaş gemisi ya da müstahkem mevzilerde topun makine aksamını ve personeli koruyacak biçimde yapılmış zırhlı kule.

geçen savaş bölgelerinde kaldı. Bu kapsamlı karşı saldırıların sonucunda, Generalfeldmarschall Ewald von Kleist komutasındaki Alman zırhlı birlikleri 1 Temmuz akşamına kadar sürecek bir gecikme yaşamıştır. Alman karargâhında görevli savaş tarihçisi, saygı duyduğu Kızıl Ordu tankçılarının çabalarını şu sözlerle kayda geçirdi: *"Ruslar her ne kadar kayıp verse de yine de birliklerin ilerleyişini bir süre durdurmayı başardılar. Bu suretle kendilerine saygı duyulmasını sağlamakla kalmadılar, öte yandan zaman da kazandılar. Elbette bizim panzerlerin cephe yarma harekâtları ile boy ölçüşemezlerdi. Sonuçta Ruslar ağır kayıplar verdi. Ama asıl kuvvetlerini bir şekilde geri çekmeyi başardılar."*

Minsk'in İşgali

Oldukça hızlı bir şekilde cereyan eden Alman işgaline karşı 6. Mekanize Kolordu, Kızıl Ordu Batı Cephesi Komutanlığı'nın son kozları arasındaydı. Çünkü söz konusu birliğin envanterinde 350'si KV ve T-34 olmak üzere, yaklaşık 1000 adet tank bulunuyordu. Fakat Alman panzerlerinin Sovyetler Birliği'nin iç kesimlerine doğru ilerlemesinden evvel bu işgal harekâtına güçlü bir şekilde karşı koyabilmek adına bu kolordunun tam olarak hangi istikamette kullanılacağı yönündeki kritik kararın savaşın daha ilk gününde alınması elzemdi. Sovyet General Vasili Kuznetsov'un komutasındaki 3. Ordu'nun operasyon alanı olan Grodno, o an itibarıyla ana muharebelerin yaşandığı sıcak çatışma bölgesi durumundaydı. Cephede görev yapan ileri keşif ve istihbarat birlikleri de Wehrmacht panzerlerinin özellikle burada yoğunlaştığı ve Kızıl Ordu birliklerine asıl darbeyi Grodno'da vurdukları yönünde bilgi veriyordu. Söz konusu istihbarat raporlarını okuyan cephe komutanı Dmitri Pavlov, bir an bile tereddüt etmeden elindeki en güçlü rezerv kuvvet olan 1000 tanktan teşkil 6. Mekanize Kolordu'yu, Grodno'da kullanmaya karar verdi.

Bu arada ilk şoku atlatan Kızıl Ordu Hava Kuvvetleri karşı taarruz harekâtına iştirak etti. Zira Almanların Sovyet Hava Kuvvetleri'ni hedef alan bu ilk darbesi oldukça kuvvetli olsa da ölümcül değildi. Dolayısıyla Batı Cephesi'nin oldukça yıpranmış hava gücü düşmana bir şekilde direnmeye gayret etmiştir. 24 Haziran günü 27 adet Tupolev SB tipi bombardıman uçaklarından oluşan bir filo, General Heinz

Guderian'ın Şara Nehri üzerindeki geçiş noktasında biriken tank ve zırhlılarına saldırdı. Başarılı hava taarruzu ile Alman panzerlerine büyük kayıplar verdiren ve Şara'daki geçişi imha eden Sovyet filosu üsse dönerken düşman avcı uçaklarının saldırısına uğradı ve 10 uçağını kaybetti. Bu kısmen başarılı ilk hava taarruzunun ardından Bobruysk'a giren Alman zırhlı birlikleri Sovyet Hava Kuvvetleri'nin bir numaralı hedefi haline geldi. Lakin cephe karargâhında kaleme alınan saldırı emrinin eksikliklerle dolu içeriği, pilotlara pek de güven vermiyordu. Bu emirde: *"Batı Cephesi Hava Kuvvetleri bünyesinde görev yapan tüm birliklere: Derhal gruplar halinde saldırıya geçin ve Bobruysk civarındaki düşman tanklarını ve geçit noktalarını aşamalı olarak yok edin."* yazıyordu. Emrin ilgili birliklere ulaşmasının ardından avcı uçaklarının destek ve koruması olmadan Berezina'daki geçitlere 30 Haziran'da yapılan saldırılar, yaklaşık 50 adet İlyuşin DB-3 tipi uzun menzilli bombardıman uçağının kaybedilmesine neden oldu. Ayrıca Luftwaffe avcı uçakları tarafından etkili bir şekilde korunan düşman panzerlerinin karadaki saldırıları da Kızıl Ordu'ya büyük kayıplar verdirmişti.

6. Mekanize Kolordu'nun sıcak çatışma bölgesine sürülmesini öngören karar, prensip olarak hem Stalin'in ve hem de Genelkurmay'ın üzerinde mutabık kaldığı stratejilere uygundu. Fakat daha sonra bu tercihin çok yanlış olduğu acı bir şekilde anlaşıldı. Çünkü Grodno'daki durumu izah eden istihbarat raporlarında *"panzer konvoylarının yığılması"*, *"güçlü karşı taarruz"*, *"geniş katılımlı ağır çarpışmalar"* gibi ifadeler sıkça yer alsa da aslında bölgede sadece Wehrmacht 9. Ordu'ya mensup piyade birlikleri bulunmaktaydı. Dolayısıyla cephenin bu kesimine gerçekleştirilen büyük saldırı harekâtı, General Guderian'ın komutasındaki 2. Panzer Grubu'nun ilerleyişini zerre yavaşlatmamıştır. Çünkü Sovyet 6. Mekanize Kolordu'nun taarruzları Alman piyadelerin müstahkem mevzilerine umutsuzca çarparken, Guderian'ın tank ve zırhlıları hızla Minsk'e doğru ilerlemekteydi. Ayrıca Kızıl Ordu kurmaylarının çok güvendiği ağır tanklar da Alman uçaksavar silahlarının güçlü ateşi ve Luftwaffe bombardıman uçaklarının hava saldırıları sonucunda önemli kayıplar veriyordu.

Elbette 1941 itibarıyla Kızıl Ordu'da görev yapan kurmay kadro, günümüzde sahip olunan bilgi teknolojilerinden yoksundu. Bu bağlamda, Alman işgalinin ilk günü Sovyet hava üs ve pistlerini hedef alan

Luftwaffe saldırıları, Kızıl Ordu Hava Kuvvetleri komuta kademesini havadan keşif imkânından büyük ölçüde mahrum bırakmıştır. Öte yandan, Batı Cephesi komutanı General Dmitri Pavlov da bilhassa Brest civarındaki Wehrmacht birliklerinin taarruz gücünü ve potansiyelini hafife almıştır. Bundan ötürü Kızıl Ordu komuta kademesi, yetersiz enformasyon ve çelişkili istihbarat raporlarının yarattığı belirsizlikler içinde karar vermek durumundaydı. Avantajı iyi değerlendiren Almanların devasa ölçekteki 2. Panzer Grubu da boyutlarına rağmen iyi bir şekilde gizlenerek büyük mesafeleri katetmişti.

Ancak beklenmedik bir gelişme yaşandı ve savaşın üçüncü günü sabah erken saatlerde Belarus'un Slonim kenti yakınlarında başarılı bir karşı saldırı operasyonu icra eden Kızıl Ordu tankçıları, bir Alman mekanize müfrezesini mağlup etti. Çatışmada etkisiz hale getirilen Alman subayların üst aramaları esnasında Wehrmacht'ın harekât planını en ince detaylarına kadar gösteren bir harita da ele geçirildi. Savaşın ilk günlerinin kaotik atmosferinde büyük öneme haiz bu son derece kıymetli belge, en doğru yetkili olan cephe komutanı Dmitri Pavlov'a ivedilikle ulaştırıldı. Çok tecrübeli bir tankçı olan Komutan Pavlov, Almanların haritasına bakar bakmaz yaptığı korkunç hatanın farkına vardı. Sahadaki durum, tahmin ettiği gibi değildi: Wehrmacht'ın Brest'ten Minsk-Bobruysk istikametine doğru ilerleyen üç ayrı panzer tümeni vardı. Oysa kendilerine gelen istihbarat raporlarında sadece tek bir tümenden bahsediliyordu. Yüksek tahrip gücüne sahip bu devasa tümenlerin intikali, Batı Cephesi'nde konuşlu Sovyet birlikleri için ölümcül sonuçlar doğurabilecek bir kuşatma tehdidi manasına gelmekteydi.

Tam da bu noktada General Pavlov'un hakkını teslim etmekle mükellefiz. Zira çok güç şartlar altında olmasına rağmen, hiç zaman kaybetmeden ve tüm riskleri üstlenerek oldukça radikal bir karar almış ve birliklerinin doğu istikametinde topyekûn geri çekilmesini emretmiştir. Devam eden harpteki en önemli kozu olan 6. Mekanize Kolordu'yu da hemen Slonim'e yönlendiren Pavlov, bu hamlesiyle Grodno yakınlarındaki muharebede zaman kaybetmekte olan 6. Kolordu'yu hali hazırda ülkenin iç kesimlerine doğru ilerlemekte olan Alman panzer tümenlerini karşılaması için en stratejik mevkiye yönlendirmiştir. Lakin çok geç kalınmıştı... Guderian'ın panzer ve zırhlıları, çoktan Slonim'e girmiş ve Bialystok-Minsk otoyolunu ele geçirmişti. Genellikle ormanlık ya da

geniş bataklıklara kaplı Belarus'ta özellikle kara yollarının kontrol altına alınması, işgalci Almanlar için kritik derecede öneme haizdi. Çünkü büyük bir otoyolun geçici olarak kesilmesi dahi, süregelen harekâtta dengeleri bir anda değiştirebiliyordu.

SSCB'deki Alman panzerlerini sevk ve idare eden General Hermann Hoth ve General Heinz Guderian, Barbarossa'nın başlangıç etabında elde edilen başarıların ardından başkent Moskova'ya derhal taarruz edilmesini öngören bir planı yüksek perdeden dile getirmeye başlamıştı. Fakat Wehrmacht Genelkurmayı sahadaki komutanların aksine daha temkinliydi. Minsk'in doğusunda konuşlu Kızıl Ordu birliklerinin kuşatılması da harekâtın selameti için son derece mühimdi. Alman panzer gruplarına komuta eden kararlı komutanlara Genelkurmay'ın kesin emri iletildi: *"Ana hedefiniz Minsk'tir!"* Komutanların yukarıdan gelen bu emre tepkileri farklı oldu. Moskova'yı ele geçiren muzaffer komutan olma hayalini kuran Hoth, kurmaylarına uzun bir süre bağırıp çağırdıktan sonra mecburen Belarus'un başkentine doğru harekete geçti. Guderian ise gelen emri derhal uygulayıp doğu istikametinde tüm hızıyla ilerlemeye devam etmiştir.

Bu esnada Sovyet Yüksek Komutanlığı tarafından kaleme alınarak Batı Cephesi Komutanlığı'na gönderilen direktifte *"Minsk şehri tam bir kararlılıkla savunulacak ve bu direniş olası düşman kuşatmasını yarana kadar devam edecektir..."* ifadeleri yer alıyordu. Wehrmacht taarruzunun ilk anlarından itibaren Luftwaffe bombardıman uçaklarının hedefi haline gelerek büyük ölçüde yanan Belarus'un başkenti Minsk, isle karışık kapkara bir dumanla kaplıydı. Emri altındaki birliklerle Almanlardan önce kente varan Dmitri Pavlov, çok az zamanı olmasına rağmen, Minsk'i aşılması zor bir kaleye dönüştürmek için olağanüstü gayret sarf etmişti. Batı Cephesi'nin bu inatçı komutanı, ilk düşman taarruzlarında geniş bir cephe sathında çarpışan birkaç nişancı piyade tümeninden oluşan yedek birliklerini Minsk'e çekti. Ayrıca Minsk'in batısındaki eski Sovyet-Polonya sınırında yer alan tahkimatlar, müdafaanın başarısı için az da olsa umut veriyordu. 1930'ların hemen başında inşa edilen bu müstahkem mevziler, o günlerin stratejik planlarına göre Stalin Hattı'nın bir parçasıydı. Aslında, iki büyük cihan harbi arasındaki dönemde pek çok ülke kendi hudut bölgelerinde çeşitli uzunluk ve niteliklerde savunma hatları inşa etmişti. İşte SSCB'nin inşa ettiği

hatlar da Fransa'daki Maginot, Finlandiya'daki Mannerheim ve Almanya'daki Siegfried hatları ile benzer özellikler taşıyordu.

Alman Genelkurmayı'ndan gelen kesin taarruz emrine itaat etmek durumunda kalan General Hoth, iki büyük mekanize kolordudan teşkil ana güçleri Minsk'e doğru atağa kaldırdı. Lakin savaşın beşinci gününün sonunda yine de şehri ele geçiremedi. Hatta Stalin Hattı'nın özellikle boş izlenimi uyandıran kısmından geçmeye çalışan bir Alman panzer tümeni, bölgede pusuya yatmış Kızıl Ordu birlikleri tarafından saldırıya uğrayarak durdurulmuştu. Bu aşamadan sonra hayal kırıklığına uğrayan Hoth günlüğüne şunları yazıyordu: *"İlk teşebbüslerimizde muvaffak olamadığımızdan dolayı elimizde kalan diğer tümenleri Sovyet tahkimat hattını kırmak için otoyoldaki mevzilere yönlendirmek durumunda kaldık ve şiddetli çarpışmalar neticesinde bu hattı kırabildik."* Minsk yakınlarında vuku bulan bir başka muharebede ise Sovyet 100. Piyade Tümeni ile karşı karşıya gelen Wehrmacht 7. Panzer Tümeni'nin 25. Tank Alayı'na komuta eden Albay Karl Rottenburg etkisiz hale getirilmişti. Kendisinin cansız bedeninin hemen yanı başında içi belge ve haritalarla dolu bir evrak çantası duruyordu. Bu çantadan alınan çok önemli bilgiler sayesinde Alman panzer gruplarının mevcut konumları artık neredeyse tamamen biliniyordu. Ancak daha önce de ifade ettiğimiz gibi çok geç kalınmıştı. Kaçınılmaz bir son olarak yaklaşan Wehrmacht kuşatması karşısında General Dmitri Pavlov'un elinden olan biteni izlemekten başka bir şey gelmiyordu. Bu esnada Minsk kuzey taraftan kuvvetli bir darbe aldı ve söz konusu saldırıyla paralel olarak hareket eden Alman panzerleri de güneyden şehre yaklaştı. Ön cephe hattında konuşlanan yedek birlikler mevzilerini çoktan terk etmek durumunda kalmıştı. 6. Mekanize Kolordu ise Bialystok yakınlarında yarı yarıya Alman kuşatması altındaydı ve kurtulma ihtimali ise yok denecek kadar azdı. Barbarossa Harekâtı'nın hemen öncesinde Almanların olası saldırı planlarını, potansiyelini ve imha gücünü değerlendirirken yapılan hataların bedeli çok ağır olacaktı. Nitekim iki gün süren muharebenin sonunda Minsk yakınlarında konuşlu müstahkem mevzilerdeki Sovyet birliklerinin direnişi kırıldı ve 28 Haziran'da Alman panzerleri Belarus'un başkentine girdi.

İşgalci Alman kuvvetleri tarafından ele geçirilen ilk büyük şehir olan Belarus'un başkenti Minsk'in düşmesi, Sovyetler Birliği'ni sevk ve idare

eden tepe yönetim kadrosu üzerinde adeta şok etkisi yaratmıştır. Çünkü bu kadrolara mensup çok az sayıdaki idareci, Minsk'te vuku bulan elim hadisenin savaşın yedinci günü gibi son derece kısa bir zaman zarfında gerçekleşebileceğini tahmin etmişti. Hatta savaşın sona ermesinden sonra yayılan bir söylentiye göre, Wehrmacht panzerlerinin Minsk'e girdiğini öğrenen Stalin, depresyona girmiş ve tam bir hafta boyunca ortalıkta gözükmemişti. Öte yandan, 1990'ların sonlarında paylaşıma açılan bazı özel belgelerin arasında yer alan ve Stalin'in Kremlin'deki çalışma ofisine yapılan ziyaretlerin kaydedildiği defterdeki bilgiler, söz konusu söylentiyi kısmen de olsa doğrular niteliktedir. Çünkü Büyük Atayurt Savaşı'nın ilk günlerinde Stalin'in çok sayıda yetkili tarafından ziyaret edildiğini gösteren kayıtlarda, 29-30 Haziran tarihleri arasında yaklaşık 24 saatlik süre boş bırakılmıştı. Dolayısıyla, Minsk'in düşman kuvvetlerinin eline geçtiği bilgisini ileten raporun Kremlin'e ulaşmasından hemen sonra bıçak gibi kesilen ziyaretçi akışı, Stalin'in bir hafta boyunca süren inzivasına ilişkin tartışma ve söylentilere yol açmıştır diyebiliriz.

Batı Cephesi Savunma Hattının Kuşatma Altındaki Mevzilerinin Yarılması

Kızıl Ordu ile Wehrmacht birlikleri arasında oldukça kanlı çarpışmaların yaşandığı Haziran 1941 muharebelerinin üzerinden seksen yılı aşkın bir süre geçti. Mevzubahis vaka zincirini günümüzün çağdaş bakış açısıyla değerlendirdiğimiz takdirde, General Dmitri Pavlov'u zamanında vermediği ya da veremediği pek çok mühim karar ve emirlerle suçlayabiliriz. Fakat Pavlov, ele geçirilen düşman haritalarını tetkik eder etmez, büyük bir Alman kuşatması ile karşı karşıya kaldığını anlamış ve tüm birliklerine derhal geri çekilmelerini emretmişti. Böylece Batı Cephesi'nin tankçı komutanı, Kızıl Ordu'nun sayıları yüz binlerle ifade edilen asker ve subayının hayatını kurtarmıştı. Pavlov'un emrini alan Sovyet birlikleri konuşlandıkları mevzileri terk ederek doğuya; Volkovısk, Slonim ve Minsk istikametinde çekilmeye başlarken bu birliklerde görev yapan asker de asla teslim olmayı düşünmemişti. Düzenli bir şekilde geri çekilen bu unsurlara daha sonra General Vasili Kuznetsov'un 3. Ordusu da iştirak etmişti. Fakat bahsi geçen birlikler her ne kadar belirli bir düzen içinde çekilseler de Alman piyadeleri tarafından

adım adım takip edilmiş ve Luftwaffe uçaklarının aralıksız olarak düzenlediği saldırılara da hedef olmuştu.

Barbarossa Harekâtı başlamadan önce olası bir kuşatma karşısında nasıl bir taktik izlenmesi gerektiği hususunda yeterince deneyim ve bilgiye sahip olmayan Sovyet birliklerinin Batı Cephesi'nde yaşadığı sıkıntılar, Belarus'un Volkovısk mevkiinde bulunan dar geçit kesiminde daha da arttı. Volkovısk'ın yoğun ormanlık ve bataklıklarla dolu engebeli arazisinde batıdan doğuya doğru ilerledikçe birliklerin kullanabileceği yol ve geçit sayısı giderek azalmaktaydı. Buradaki darboğazı büyük güçlüklerle aşmaya çalışan birlikler, Minsk'in batısında kendilerini bekleyen iki ayrı Alman panzer grubu tarafından kuşatılmış olan bir bölgede kendini buldu. Lakin General Kuznetsov'un emri altındaki birlikleri oldukça hızlı ve etkin bir şekilde yönetmesi, düşmanın kendilerini dar geçitte pusuya düşürmesine olanak tanımadı. Ardından Wehrmacht'ın ileri saflarda görev yapan müfrezeleri, önce Neman Nehri'ne kıyısı bulunan Mostı kasabasını, ardından da Zelvyanka Nehri üzerindeki Peski kasabasını terk etmek zorunda kaldı. Böylece Sovyetler Birliği topraklarında cereyan eden muharebelerde şimdiye kadar ilk defa, Alman birlikleri ele geçirdikleri bir mevziiyi terk etmek zorunda kaldı. Sonuç olarak Kuznetsov'un başarılı taktikleri sayesinde, Pavlov'un oldukça hırpalanmış 3. Ordusu, söz konusu darboğazı kayıpsız geçerek Minsk'in batısındaki Novogrudok kasabasındaki güvenli bölgeye intikal etti. Minsk yakınlarında bir araya gelen Kuznetsov ve Pavlov, kurmayları ile birlikte derhal acil bir toplantı gerçekleştirdi. Şiddetli fikir tartışmalarının ve görüş ayrılıklarının yaşandığı bu istişare toplantısında gündeme gelen partizan ya da milis taktiği ile savaşı sürdürme önerisi Vasili Kuznetsov tarafından kesin bir dille reddedildi. Ardından ikici gündem maddesi olan Alman kuşatmasının nasıl yarılacağı konusuna geçildi. Hermann Hoth'un birliklerinin konuşlandığı kuzeydoğu ile Heinz Guderian'ın birliklerinin mevzilendiği güneydoğu istikametleri arasında bir seçim yapmak gerçekten çok güçtü. Uzun bir değerlendirmenin ardından ikinci istikamette mutabık kalındı. Çünkü Guderian'ın panzerlerinin tuttuğu bölge üzerinden Kızıl Ordu'nun kontrolü altındaki iç kesimlere daha hızlı ulaşmak mümkündü.

Panzerleri ile Moskova'yı ele geçirmeyi kişisel bir saplantı haine getiren Generaloberst Heinz Guderian şayet Wehrmacht Genelkurmayı'nın

emirlerini yerine getirme noktasında silah arkadaşı Hermann Hoth kadar kararlı olsaydı, o takdirde Minsk yakınlarında sıkıştırılmış olan Kızıl Ordu birliklerinin Alman ablukasını kırma şansı yok denecek kadar az olurdu. Ancak talih bu kez Kuznetsov ve Pavlov'un askerlerinden yanaydı. Moskova'yı ele geçiren muzaffer komutan olma hayali ile yanıp tutuşan Guderian, emri altındaki 2. Panzer Grubu'nu doğuya, Berezina ve Dinyeper yönüne doğru hareket ettirdi. Hermann Hoth daha sonra kaleme aldığı anılarında bu hadiseyle ilgili olarak *"Tüm çabalarımıza rağmen, yine de 2. Panzer Ordusu ile bağlantı kuramadık"* şeklinde nazik ifadeler kullanmıştı. Cephe Ana Karargâhına gönderdiği resmi raporda ise *"2. Panzer Ordusu, Genelkurmay'dan gelen kesin emre rağmen Minsk'in doğusunda ve güneyinde konuşlu 3. Panzer Ordusu ile birleşip kuşatmayı tamamlama görevini ifa etmemiştir."* diyerek Guderian'ı dolaylı da olsa sert bir şekilde eleştiriyordu. Öte yandan Novogrudok yakınlarında olası bir kuşatma yarma girişimine karşı Almanlar tarafından inşa edilen mevzilerin özellikle güney ve güneydoğusunda kalan kısımları mukavemetli olmaktan çok uzaktı. Dolayısıyla Hoth'un bu zayıf noktaları aşarak kuşatmayı yaracak olan Sovyet birliklerini uzaktan izlemekten başka bir şansı kalmamıştı. Elbette Minsk'in diğer tarafında karargâh olarak kullanılan sığınaktaki Kuznetsov'un tüm bu olan biteni bilmesi mümkün değildi. Ama kendisinin çok iyi bildiği ve mutlak suretle yerine getirmekle mükellef olduğu bir görevi vardı. Bu vazife her ne olursa olsun askerlerini Alman kuşatmasından çıkarmak ve daha güvenli iç bölgelere intikal ettirmekti. Sonuçta harekât başarı ile sonuçlandı ve kuşatma yarıldı. Fakat Sovyetlerin ana cephe hattı çoktan doğuya çekilmişti. Düşmanın ablukasından çıkmayı başaran Kızıl Ordu askerlerinin şimdi önünde ormanlık arazide haftalarca sürecek uzun ve zorlu bir yürüyüş bulunuyordu.

1941'in yaz aylarında Wehrmacht ablukasını kırmak sıkça gerçekleşen bir durum olsa da, Kuznetsov'un emri altındaki birliklerin mevcudu göz önünde bulundurulduğunda Minsk civarındaki harekât oldukça büyük bir başarıydı. Çelik gibi sağlam bir iradeye ve mesleki ahlaka sahip olan General Vasili Kuznetsov, biraz da şansın yardımı ile askerlerini kurtarmıştı. Fakat herkes bu kadar şanslı değildi. Kuznetsov'un askerleri ormanlık arazi üzerinden ülkenin iç kesimlerine doğru ilerlerken, yaklaşık 270 bin kadar asker ve subaydan teşkil Kızıl

Ordu birlikleri ise Bialystok ve Minsk yakınlarında Almanlar tarafından çepeçevre kuşatılmıştı. Sayıca kendilerinden iki kat daha fazla olan Wehrmacht birliklerinin ablukasını kırmak için büyük gayret gösteren Sovyet birlikleri, Zelvyanka ve Şara nehirleri üzerindeki dar geçitleri aşmak maksadıyla Alman mevzilerine tüm gücüyle saldırdı ve 6. Mekanize Kolordu'nun yeni KV ve T-34 tankları sayesinde de bu noktaları ele geçirdi. Durumun kötüye gittiğini gören Wehrmacht Cephe Karargâhı, kuşatmayı yarmaya çalışan Kızıl Ordu birliklerinin Slonim tarafına intikal girişimlerini engellemek için tüm piyade birliklerinin yanı sıra, Guderian'ın 2. Panzer Ordusu'nun önemli bir kısmını da bölgeye sevk etti. Sonuçta asker sayısı açısından büyük üstünlüğe sahip Alman birlikleri savaş alanında görevini yaptı ve abluka altındaki tüm Sovyet birlikleri Temmuz ayının ilk günlerinde etkisiz hale getirildi.

İşgalci Wehrmacht birliklerine karşı Güneybatı Cephesi'nde verilen mücadele ise büyük ablukaların yaşanmadığı muharebelerle geçti. Yeni imalat ağır sınıf KV ve orta sınıf T-34 tanklarının yaklaşık 800'ü bu bölgede görevlerini icra ediyordu. Ayrıca Güneybatı Cephesi, Almaların ilk hava taarruzlarının ardından elindeki uçak filosunun önemli bir kısmını koruyabilmişti. Dolayısıyla Kızıl Ordu'nun bombardıman uçakları burada ilerleyen panzer ve zırhlılardan teşkil Alman mekanize konvoylarına kanatlardan ve özellikle de geriden başarılı saldırılar gerçekleştirmişti. Bu sebeple Barbarossa'nın ilk haftasında Wehrmacht, Ukrayna'da sadece 150-170 kilometre mesafe elde edebilmişti. Fakat Batı Cephesi'nin yaşadığı felaket, görece başarılı Güneybatı Cephesi'nin bir anda doğu istikametine doğru 450 ila 600 kilometre geri çekilmesine neden olmuştu.

Hudut Muharebelerinin Sonuçları

Sovyetler Birliği açısından büyük bir yenilgiyle sonuçlanan hudut muharebeleri neticesinde, Moskova'nın 1939'dan itibaren büyük çabalarla batıda kazandığı tüm topraklar, Besarabya, Estonya ve Karelya hariç olmak üzere kaybedildi. Üstelik on sekiz günlük zaman zarfında işgalci Wehrmacht Birlikleri, ana hedefleri olan Moskova'ya ulaşmak için kat etmeleri gereken yolu da yarıladı. Buna karşın müdafaa pozisyonundaki Kızıl Ordu, oldukça büyük kayıplar vermişti. Üç haftadan kısa bir sürede envanterindeki silah, mühimmat, teçhizat ve özellikle de savaş

uçaklarının yaklaşık %20'sini kaybeden Sovyetlerin asker personel kaybı ise %8 idi. Fakat kritik önem arz eden zırhlı birliklerin yarıya yakını ve bilhassa da yeni imalat T-34 ve KV tip tankların neredeyse tamamı Almanlarca yok edilmiş veyahut ele geçirilmişti.

Stalin'in Şahinleri olarak adlandırılan Kızıl Ordu Hava Kuvvetleri'nin gökyüzündeki mücadelesi de yenilgi ile sonuçlandı. Barbarossa Harekâtı'nın ilk etabında 7500 uçağını kaybeden SSCB, Alman Hava Kuvvetleri Luftwaffe'nin 1000 uçağını düşürmüş ve 800'üne de ağır hasar verdirmişti. Bu menfi rakamlar, Alman Genelkurmayı'nın tahminlerinin çok üzerindeydi. Dolayısıyla Sovyetler Birliği'nin iç kesimlerindeki stratejik hedefler olan otoyolları, köprüleri, tren istasyonlarını ve ağır sanayi tesislerini derhal imha etmesi gereken Junkers ve Heinkel tipi çift motorlu bombardıman uçakları, mecburen sıcak çatışmaların yaşandığı bölgelere sevk edilmek durumunda kalındı. Zira Heer Birlikleri'nin yürüttüğü taarruz harekâtının başarısı doğrudan hava desteğine bağlıydı. Bu sebeple Luftwaffe'nin ileri teknoloji ürünü uzun menzilli bombardıman uçakları, mecburiyetten kanatlı birer topçu bataryasına dönüşerek muharebe alanındaki zırhlı ve piyade birliklerinin havadan desteklenmesi maksadıyla kullanıldı. Söz konusu durum, Kızıl Ordu Birlikleri'nin daha iç kesimlerdeki yeni savunma hatlarına intikalini ve oldukça önemli olan Sovyet ağır sanayi tesislerinin tahliyesini de neredeyse kayıpsız bir şekilde mümkün kılmıştı.

Bialystok ve Minsk mevkilerinde vuku bulan kanlı çarpışmaların ardından Almanlar üç yüz binden fazla Sovyet vatandaşını esir aldı. Esir düşenlerin arasında Kızıl Ordu'da görev yapan asker ve subayların yanı sıra, eli silah tutabilecek çok sayıda sivil de vardı. Şayet Minsk civarında Alman ablukası altında kalan Sovyet birlikleri inatla direnmeseydi, o takdirde esir düşen sivil ve askerlerin sayısı yarım milyonu aşabilirdi. Alman taarruzunda aktif rol üstlenen topçu birliklerine komuta eden Generaloberst Franz Halder de insanüstü bir direniş gösteren Kızıl Ordu askerlerinin akıl almaz davranışları karşısındaki şaşkınlığını şu sözlerle günlüğüne aktarıyordu: *"Ele geçirdiğimiz bazı mevzilerde konuşlu düşman tanklarında görevli mürettebat, nadir de olsa zırhlı araçlarını terk ediyor. Genellikle kendilerini tanklarına kilitleyen bu askerler, evleri gibi benimsedikleri aracı teslim etmektense, kendileriyle birlikte havaya uçurmayı tercih etmekte..."* Wehrmacht taarruzunun ilk günlerinde

Sovyetler Birliği'nin 5'te 1'i kadar kayıp veren Üçüncü Reich'in söz konusu zayiatı, 1940'ta zaferle sonuçlanan Fransa Seferi'ndeki toplam kayıplarını aşmıyor, kendisine ulaştırılan raporları büyük keyifle okuyan Adolf Hitler ise Doğu Seferi'nin ilk günlerinde elde edilen sonuçlardan memnuniyetini şu sözlerle ifade ediyordu: *"Beyler, ben kendimi her zaman düşmanın yerine koyarak strateji üretmeye ve gidişatı da karşı tarafın gözüyle değerlendirmeye gayret ediyorum. Bakınız, düşman bu harbi fiilen kaybetmiştir. Rusların o çok övündükleri tanklarını ve hava kuvvetlerini harekâtın en başında devre dışı bıraktığımız çok iyi oldu. Kaybettikleri tanklarını ve uçaklarını bir daha asla yerine koyamayacaklar."*

Barbarossa Harekâtı'nın ilk günlerindeki Alman taarruzlarına karşı göğsünü siper eden Kızıl Ordu Birlikleri, 1941 Hudut Savaşı'nın gerçek kahramanlarıdır. Dünyaca ünlü ABD'li askeri tarihçi Albay David M. Glantz, bu isimsiz kahramanlar için şunları söylüyor: *"İşgalci Wehrmacht ordularına karşı ilk bakışta beyhude ve mantıksız birer çabadan ibaret gibi görünen Sovyet saldırıları, insanüstü bir gayret ve azimle devam etmiş, neticede Alman birliklerinin harp potansiyelini ve tahrip gücünü fark ettirmeden yıkıma uğratmıştır. İşte tam da bu sebeple Hitler, stratejisini değiştirmek zorunda kalmış ve Almanların Moskova yakınlarında tadacakları büyük mağlubiyete giden yolun ilk taşları da döşenmiştir. Wehrmacht saldırılarının ilk günlerinde yeryüzünde adeta cehennemi yaşayan Sovyet subay ve askerleri, bu son derece ani ve acımasız savaş deneyimini, daha sonra düşmanlarına korkunç kayıplar verdirmek için kullanmışlardır."* İlk Alman saldırılarıyla gerçekleştirilen muharebelerin ardından oluşan büyük enkaz ve trajedi ile özdeşleştirilen bu "hızlandırılmış harp deneyimi", "Büyük Atayurt Savaşı'nın şanlı Sovyet generalleri" olarak kitaplarda yerini alacak Konstantin Rokossovski, Pavel Rotmistrov, İvan Chernyakhovski, Dmitri Lelyuşenko ve diğer pek çok subayı teğet geçmiştir. Çünkü Batı Cephesi'nde kanlı çatışmalar yaşandığı esnada, adı geçen bu generaller, emirlerindeki birlikleriyle doğu istikametine doğru geri çekilmekle meşguldü. Sonuç olarak, isimleri günümüzde pek de hatırlanmayan birçok subay, emirleri altındaki kahraman askerleriyle hudut hattında bir anda yüzleşmek zorunda kaldıkları Nazi savaş makinesine karşı kanının son damlasına kadar çarpışmış ve yeryüzündeki cehennemi tecrübe etmiştir demek pek de yanlış olmayacaktır.

HARBİN İLK YAZI

Alman birliklerinin savaşta üstünlüğü elinde tutmaya devam ettiği Temmuz 1941'in ilk haftasında Wehrmacht Kuzey Orduları Grubu, Pärnu-Tartu hudut hattını aşarak Estonya'ya girerken, Erich Hoepner komutasındaki Panzer Grubu ise Pskov ve Ostrov kentlerini işgal etti. Mareşal Hans Günther von Kluge'nin komuta ettiği 4. Panzer Ordusu ile cephenin tam merkez kısmında birleşen Hoth ve Guderian'ın zırhlı birlikleri de Vitebsk-Orşa-Mogilev hattına ulaşarak Dinyeper direnç hattını kırmak üzere hazırlığa başladı. İç kısımlara doğru ilerleyen Alman birliklerine karşı taarruz ile yanıt vermek isteyen General Alekseenko ve Vinogradov'un komutasındaki 5. ve 7. Mekanize Kolordularının Vitebsk kentinin batısında kalan Senno-Lepel civarında gerçekleştirdikleri saldırı operasyonu da çok sayıda tankın eş zamanlı olarak kullanımı için elverişli olmayan arazi koşulları sebebiyle çok sıkıntılı başlamıştı. Beş gün boyunca süren çarpışmalarda ciddi kayıp veren bu kolordular ana savunma hattına geri çekilmek durumunda kaldı. Söz konusu mağlubiyet, Stalin için askeri bir yenilgiden ziyade kişisel bir trajediye dönüşmüştü. Çünkü 7. Mekanize Kolordu bünyesinde görevli büyük oğlu Yakov, bir obüs bataryasına komuta ettiği esnada Almanlar tarafından esir alınmıştı.

Güneyde hızla ilerleyen Ewald von Kleist'in panzerleri, Kızıl Ordu Hava Kuvvetleri'nin istikrarlı bombardıman ve büyük çabasına rağmen, Jitomir ve Berdiçev'i işgal ederek Kiev istikametine doğru tam yol ilerledi. Fakat Güney Cephesi'nden batı yönüne kaydırılan 4. ve 16. Mekanize Kolordular ile birlikte Almanlara direnen General Mihail Lukin'in mekanize tümenleri bu mevkide onların birliklerini durdurmayı başardı. General Lukin'in dağcı piyade ve nişancı birliklerinin cephe gerisine sızarak gerçekleştirdiği ani saldırılara maruz kalan von Kleist'in ordusu,

öngörülen tahminlerin gerisinde kalmıştır. Öte yandan, Kişinev'e yaklaşmakta olan Generaloberst Eugen von Schobert komutasındaki 11. Ordu da müttefikleri Rumenler ile birlikte Besarabya'ya[1] müşterek bir saldırı başlattı.

1941 Hudut Savaşı'nda elde edilen büyük başarıdan sonra kendini dev aynasında gören ve her şeye muktedir olduğuna ciddi ciddi inanan Alman Genelkurmayı, Sovyetler Birliği'ne karşı kazanılacak zaferi çantada keklik olarak görmeye başlamıştı. Zira esir düşen yüz binlerce Kızıl Ordu askeri, imha edilen ya da ele geçirilen binlerce tank ve sair teçhizat Wehrmacht'ın giderek yaklaşan sözüm ona kutlu zaferinin ayak sesleri değil de neydi? Bu zafer sarhoşluğuna Üçüncü Reich'in Genelkurmay Başkanı Franz Halder bile kapılmıştı. Zira muzaffer bir komutan edası ile kaleme aldığı günlüğüne şunları yazıyordu: *"Rusya'ya karşı başlattığımız taarruz harekâtının 14 gün içinde zaferle sonuçlandığını söylemek hiç de abartı olmaz. Bu aşamadan sonra Daugava ve Dinyeper nehirlerini geçeceğiz. Artık ana meselemiz düşmanın silahlı kuvvetlerini mağlup etmekle alakalı değil... Şu anki hedefimiz Rusların ağır sanayi tesisleri. Bunları hemen ele geçirmeliyiz."*

Mogilev Muharebesi

Alman ordusunun yeni hedefi Smolensk'ti. Ancak, Barbarossa'yı planlayan Wehrmacht kurmaylarının başlarda öngöremediği iki mühim faktör Temmuz 1941'de kendini göstermeye başlamıştı. Birincisi, Almanların Büyük Doğu Cephesi, SSCB'nin iç kesimlerine doğru koni şeklini almıştı. Yani, Sovyet hududunu bütünleşik bir kitle halinde geçen üç Wehrmacht ordu grubu, artık Baltıklar'dan Ukrayna'ya kadar geniş bir alana yayılmış durumdaydı. İkinci olarak, ülkenin iç kesimlerinde yer alan özel askeri bölgelerde konuşlu Kızıl Ordu Birlikleri de savaşa dâhil olmuştu. 22 Haziran'da başlayan Alman işgalinden evvel hudut hattına yetişemeyen bu ordular, şimdi Dinyeper ve Daugava'da teyakkuz halinde Nazileri bekliyordu.

Temmuz ayının başlarında SSCB'nin iç kesimlerinden bölgeye intikal eden Kızıl Ordu Birliklerinin yoğun olarak konuşlandığı stratejik

1 Prut ve Dinyester nehirlerinin arasında kalan ve günümüzde Moldova'nın yer aldığı kadim bölge.

noktalardan biri de Dinyeper'deki Mogilev kentiydi. Almanların ileri keşif görevlerini icra eden müfrezeleri, General Mihail Romanov'un emrindeki 172. Tümen tarafından savunulan Mogilev'e 3 Temmuz'da yaklaştı. Bu aşamadan kısa bir süre sonra kent, Wehrmacht Merkez Ordu Komutanlığı'nın öncelikli hedeflerinden biri haline geldi ve 24. Kolordu bünyesindeki 3. Panzer Tümeni buraya sevk edildi. Tümen 12 Temmuz sabahı taarruz için Mogilev'in batı kesiminde konuşlandı ve geniş çaplı bir panzer taarruzundan önce mutlak suretle gerçekleştirilen ve bu yönüyle de artık bir gelenek haline gelen Luftwaffe bombardımanı başladı. O esnada Wehrmacht 3. Panzer Tümeni'nde görev yapan emekli Albay Horst Zobel o anları şu sözlerle aktarıyordu: *"3. Panzer Tümeni olarak iki ayrı taarruz grubu ile Mogilev'e bir saldırı başlattık. Sağdaki grup biraz ilerledi, fakat güçlü düşman direnişi sebebiyle durdu. Soldaki grup ise büyük bir talihsizlik yaşadı: Bu kesimde panzerlere destek vermesi gereken motosikletli piyadelerimiz kuma saplandı ve hücum hattına ulaşamadı. Ardından bölüklerden birinin komutanı da büyük bir yanlışa imza atarak piyade desteği olmaksızın panzerlerle taarruza geçti. Üstelik bu saldırının istikameti, düşmanın mayın döşediği ve pek çok siper kazdığı Mogilev Garnizonu'na ait eğitim alanıydı. Dolayısıyla mayın tarlasına giren zırhlılar hareket edemez duruma geldi ve ardından Rusların yoğun top ve tanksavar ateşine maruz kaldı. Sonuç olarak, operasyon başarısız oldu. Bölük komutanı öldürüldü ve 13 tankımızdan 11'i zayi olarak kayıtlara geçti. Düşman beklediğimizden daha dişli çıkmıştı. Mecburen operasyonu durdurduk."*

Büyük Atayurt Savaşı'na iştirak eden Kızıl Ordu birliklerinin elde ettiği ilk büyük başarılardan biri olan Mogilev Müdafaasının ilk etabı, Moskova'da büyük ses getirdi. Öyle ki; ülke sathında yayın yapan büyük gazetelerin muhabirleri hızla Mogilev'e geldi. İmha edilmiş düşman panzerlerini yerinde gören bu muhabirlerin arasında daha sonra dünya çapında üne kavuşacak olan şair ve yazar Konstantin Simonov da bulunuyordu. Enkaza dönen Alman panzerlerinin fotoğrafı İzvestiya gazetesinde yayımlandı. İlginç bir detay ise; Mogilev'deki savunmaya komuta eden General Romanov, Simonov'un sonraları kaleme alacağı ünlü romanı *Yaşayanlar ve Ölüler*'in ana karakteri General Serpilin için ilham kaynağı olmuştur.

Üç hafta boyunca devam eden şiddetli çarpışmaların ardından Almanların kuşattığı Mogilev'deki terk edilmiş bir okul binasında bir araya gelen Tümgeneral Mihail Romanov ve diğer komutanlar, Wehrmacht ablukasının kırılması maksadıyla son çare olarak bir taarruz operasyonunun tertip edilmesinde karar kıldı. Buna göre Dinyeper'ın sol yakasını müdafaa eden Kızıl Ordu Birlikleri kuzey yönündeki Almanlara saldıracak, Dinyeper'ın sağ kıyısını savunan birlikler ise önce nehir boyunca güneybatı istikametinde ilerleyecek, ardından iç kesimlerde konuşlu birliklere katılmak için doğuya yönelecekti. Kuşatmayı yarmak için gece yarısı düzenlenen operasyon, şiddetli yağmur altında başladı. Şehrin etrafını kademeli bir şekilde abluka altına almış Alman piyade birliklerinin kuvvetli mevzilerine gerçekleştirilen taarruz, her ne kadar beyhude bir girişim gibi görünse de birkaç birlik kuşatmadan çıkmayı başardı. Bahsi geçen birlikleri sevk ve idare eden Tümgeneral Mihail Romanov ise Eylül sonunda esir düştü ve aldığı kurşun yaralarının sonucunda 3 Aralık 1941'de vefat etti.

Mogilev Muharebesi'ne ilişkin olarak Wehrmacht 7. Kolordu Karargâhı'nda yazılan resmi raporda şu ifadelere yer verildi: *"Kızıl Ordu tarafından güçlendirilmiş devasa bir mevziye dönüştürülen Mogilev'e yapılan saldırı, gözü dönmüş düşman birliklerince tutulan stratejik bir noktanın ele geçirilmesi amacıyla tertip edilmiş müstakil bir operasyon olarak nitelendirilmektedir. Özellikle kanatlarda ve cephe gerisinde olup bitenlere karşı duyarsız olsalar da Ruslar burada kanlarının son damlasına kadar direndi. Dolayısıyla kentteki ve civarındaki her bir siper, makineli tüfek yuvası ya da müstahkem mevzi için ayrı ayrı savaşmamız gerekti."*

Fakat Alman karargâhının gözden kaçırdığı bir başka detay daha vardı: Mogilev Muharebesi'ne iştirak eden 7. Kolordu, burada haddinden fazla zaman kaybederek Smolensk civarında cereyan eden çok daha mühim çarpışmalara destek verememiştir. Yani, 46. ve 47. kolorduları Smolensk'te desteklemek yerine Merkez Orduların oldukça gerisinde kalan bir şehir için savaşan 7. Kolordu, Smolensk veya Yelnya yakınlarında intikal halindeki Alman birliklerine zamanında katılabilseydi Dorogobuj veya Yartsevo bölgesine girebilir ve Hermann Hoth'un 3. Panzer Ordusu ile temasa geçebilirdi. Bu durumda da Smolensk'te vuku bulan çarpışmaların sonucu çok daha erken bir evrede tayin edilebilirdi.

Smolensk Cephe Hattının Stabilizasyonu

Minsk'in düşmesinin ardından SSCB'nin iç kesimlerine doğru harekete geçen Hermann Hoth ve Heinz Guderian'ın panzer grupları, Smolensk'in doğu kesiminde yeniden birbirlerine yaklaşacaktı. Ancak Minsk deneyiminden farklı olarak, bu kez Smolensk'te aşılmaz bazı engeller vardı. General Hoth bu hususta günlüğüne şunları yazıyordu: *"Smolensk ve Yartsevo'ya kuşatma hattında intikal etmemize rağmen Guderian'ın komutasındaki 3. Panzer Grubu ile iletişimi bir türlü sağlayamadık. Dolayısıyla ablukayı tesis edecek unsurlar arasında önemli bir boşluk meydana geldi."* Yalnız bu sefer mesele, Moskova'yı gözüne kestiren Guderian'ın inatçılığı değil, emri altındaki mekanize birliklerin Sovyetler Birliği'nin iç kesimlerinden gelen Kızıl Ordu Birlikleri'nin saldırısına maruz kalmasıydı. Böylece silah arkadaşının desteğinden mahrum kalan Hoth'un emri altındaki Panzergruppe[2] de önemli kayıplar verdiği savunma operasyonları sonuncunda Almanlardan geri alınan ilk büyük Sovyet şehri olan Velikie Luki'den ayrılmak zorunda kaldı. İş öyle bir noktaya geldi ki; piyadelerden kopan Alman panzerleri, sayıca çok üstün olmalarına rağmen mağlubiyet tehlikesiyle karşı karşıya kalmış ancak çok radikal denilebilecek taktiksel değişikliklerle mevcut gidişatı lehine değiştirmeyi başarmıştı. Smolensk civarında da hiç beklemediği kadar uzun kalan Wehrmacht, kenti savunan birliklerin etrafındaki kuşatmayı ancak Ağustos ayında tamamlayabildi.

Smolensk yakınlarındaki cephe hattının kontrol altına alınması, Kızıl Ordu'nun daha iç kesimlerde konuşlu ana birliklerine ulaşmaya çalışan ve mevcutları birkaç askerden 1500'e kadar değişiklik gösteren irili ufaklı birçok grup için adeta kurtuluş oldu. Minsk ablukasını yardıktan sonra ormanlık arazide bir ay boyunca yürüyen General Vasili Kuznetsov ve emrindeki askerler de bu sayede Rogaçev-Mogilev demir yolu boyunca uzanan cephe hattına ulaşmış ve bölgedeki partizanların yardımıyla da diğer Kızıl Ordu unsurlarıyla bir araya gelmişti. Batı Cephesi'nde cereyan eden muharebelerde Alman ablukasına maruz kalan birliklere mensup olan bu küçük gruplar, cephe hattının güvenli kısmına geçtikten sonra, Alman işgalcilerine karşı savaşmak için yeniden tertip edilen müdafaa operasyonlarına iştirak etmişti. 1941'de

2 Wehrmacht Panzer Ordusu ya da Grubuna Panzergruppe adı verilmektedir.

harp deneyimi elde eden komutanlar Sovyet Genelkurmayı için oldukça değerliydi. Bu sebeple Minsk kuşatmasını yaran General Kuznetsov ivedilikle 21. Ordu'nun başına atandı.

SSCB Üst Yönetiminin Eylemleri

3 Temmuz 1941'de radyodan halka hitap eden Stalin, tarihe geçen konuşmasına şu sözlerle başlıyordu: *"Yoldaşlar! Vatandaşlar! Kardeşlerim! Ordumuzun ve donanmamızın yılmaz neferleri! Sizlere sesleniyorum dostlarım!"* Burada hemen mühim bir detaya da temas etmek isteriz: Rus tarih yazımında sıkça tercih edilen Büyük Atayurt Savaşı kavramı da Stalin'in "Büyük" ve "Ata yurdu" ifadelerini ayrı ayrı kullandığı bu konuşmasının ardından yaygın bir şekilde kullanılmaya başlanmıştır. Radyo konuşmasında cephe hattının selameti, düşmanın mağlup edilmesi ve Avrupa'nın faşizmden arındırılması için ülkenin sahip olduğu tüm imkânların seferber edilmesi çağrısında bulunan lider, sözlerinin devamında şunları söylüyordu: *"Düşman çok zalim ve acımasızdır. Sovyetler Birliği'nde yaşayan halklar, özgür olarak hayatlarına devam mı edecek yoksa köleliğe mahkûm mu olacak? Bu mesele bugün bizler için adeta bir ölüm kalım meselesi haline gelmiştir. Vatandaşlarımızın bu gerçeği anlaması, kaygılanmadan yaşamaya devam etmeyi bırakması, bir an önce harekete geçmesi ve tüm çabalarını düşmana asla acımayan yeni bir askeri temelde yeniden teşkil etmesi zaruridir. Sovyet halkları Alman faşizminin ve bu sakat fikrin zehirlediği orduların Atayurdumuza karşı öfke, kin ve nefret dolu bir şekilde harekete geçtiğini görmektedir."* Kızıl Ordu'nun Batı Cephesi'nde yaşadığı lokal mağlubiyetlere de değinen Stalin, Üçüncü Reich'in Sovyetler Birliği'ne karşı ani bir şekilde başlattığı taarruz harekatının nedenlerini de analiz etmeye çalıştı ve ardından Alman saldırısını püskürtmek için alınması gereken bir dizi stratejik önlemin ana hatlarını belirtti: *"Geçici olarak terk edilen bölgelerde düşmanın kullanabileceği tek bir lokomotif, tek bir vagon, tek bir ekmek veya bir litre dahi benzin bırakılmamalıdır. Almanların istifade edebileceği her şey koşulsuz olarak kat-i suretle imha edilmelidir. Ele geçirdiklerini düşündükleri bölgelerde her halükarda rehavete kapılacak olan düşman kuvvetleri ve bunların suç ortakları için içinden çıkılamaz koşullar yaratacak, düzenlerini bozacak ve onları her fırsatta takip edip yok edeceğiz. Hali hazırda Moskova ve Leningrad'da gönüllülerden teşkil halk milis*

Sovyetler Birliği Dışişleri Bakanı V. M. Molotov,
Reich Şansölyeliği'nde verilen resepsiyonda Adolf Hitler'le, 13 Kasım 1940.
İkilinin tercümanlığını Alman diplomat Gustav Hilger yapıyor.

Dışişleri Bakanı Molotov, SSCB ile Almanya arasındaki
Saldırmazlık Paktı'nı imzalıyor. Molotov'un arkasında *soldan sağa:* Genelkurmay
Başkanı B. M. Şapoşnikov, Alman diplomat R. Schulze-Kossens, Alman Dışişleri
Bakanı J. von Ribbentrop, Stalin, Almanya Sovyet temsil heyeti başkanı V. N. Pavlov.

Kızıl Ordu askerleri Alman birliklerinin Brest'teki seremonik ricatını izliyorlar, 22 Eylül 1939. Geçici sınır anlaşmasına göre Brest, Sovyet işgal bölgesinde kalıyordu.

6.5 mm'lik Fedorov taarruz tüfekleriyle teçhiz OSNAZ (Sovyet Özel Görev Gücü) istihkâmcıları, bir Fin koruganının beton duvarı üstündeler, 1940 Şubat-Mart.

Leningrad sakinleri, Sovyet-Fin Savaşı'nın sona ermesinin ardından
Karelya Kıstağı'ndan T-28 tanklarıyla dönen
20'nci Tank Tugayı askerlerini selamlıyorlar, 1940 Nisan.

Sovyet MiG-3 avcı uçakları montaj atölyesinde.

Hava meydanındaki MiG-3 filosu.

Sovyetler Birliği'nin ilk beş mareşali. *Oturanlar soldan sağa*: M. N. Tukaçevski, K. E. Voroşilov, A. I. Yegorov. *Ayaktakiler soldan sağa:* S. K. Budyonni, V. K. Blyuher. Büyük Temizlik sırasında Tukaçevski, Yegorov ve Blyuher kurşuna dizildi.

Üstte: Barbarossa Harekâtı'nın arifesinde Josef Stalin, 1941.

Altta: Üçüncü Reich Dışişleri Bakanı Joachim von Ribbentrop, Berlin'de düzenlenen basın toplantısında Sovyetler Birliği'ne savaş ilan edildiğini duyurdu, 22 Haziran 1941.

Bug Nehri üzerindeki demiryolu köprüsü yakınlarında bulunan demiryolu hattındaki Alman taarruz takımı, 22 Haziran 1941.

Leningrad'da bulunan Kirov Fabrikası'nda çalışan işçiler savaşın patlak verdiğini öğreniyorlar.

Wehrmacht askerleri Grodno'ya giriyor, 1941 Haziran.
Arka planda Bernardine Kilisesi görülüyor.

Almanların ele geçirdikleri Kobrin'deki
Lenin heykelinin önünde vurulan Sovyet T-26 tankı, 1941 Haziran.

Smolensk yakınlarında inşası süren bir tanksavar hendeği,
26 Temmuz 1941.

Smolensk'in 8 kilometre batısındaki bir tren istasyonunun
Alman bombardımanı sonrasındaki hali, 1941 Temmuz.

kuvvetleri oluşturulmaktadır. Halkımızın bütün gücü düşmanı yenmek için seferber olacaktır! Kutlu zaferimiz için ileri!"

Stalin'in SSCB kamuoyunu adeta şoke eden konuşması, ülkedeki kitle bilincinin askeri maksatlarla yeniden şekillendirilmesi sürecinde mühim bir rol oynadı. Hudut Savaşı'nın kaybedildiğini öğrenen vatandaşlar, kendilerini bekleyen harbin uzun ve çetin olacağını anlamışlardı. Stalin'in tarihi konuşması yalnızca halkı aydınlatmakla kalmadı, aynı zamanda bir araya gelip kenetlenmesine de vesile oldu. Radyo yayınının hemen ardından İçişleri Halk Komiserliği NKVD tarafından gerçekleştirilen çalışmalarda, kamuoyu duyarlılığında ciddi bir iyileşme olduğu kaydedildi. Cephedeki durumun ciddiyetini ve karşı karşıya bulunduğu tehlikenin ne kadar büyük olduğunu idrak eden halk, kendisine doğruların söylenmesinden memnundu. Ağustos ayının başında ülke dev bir garnizona dönüştü. Tüm kadrolar ordunun ve müdafaa operasyonunun ihtiyaçları için çalıştı. Kentlerdeki dükkânların pencereleri kum torbalarıyla kapatıldı. Tüm avlu ve bodrumlara sığınaklar inşa edildi. Batı Cephesi'nde kaydedilen görüntülerden oluşan harp günlükleri, haber filmleri ve diğer savaş temalı filmler de sinema salonlarında gösterime girdi. İlk günlerin şoku artık geride kalmıştı. Savaş, günlük hayatın bir parçası haline dönüşüverdi.

10 Temmuz'da imzaladığı kararla Başkomutan olarak Kızıl Ordu'nun yönetimini eline alan Stalin, bir de Stratejik Ana İstikamet Komutanlığı oluşturdu. Buna göre, kuzeybatı istikameti Mareşal Kliment Voroşilov, batı istikameti Mareşal Semyon Timoşenko ve güneybatı istikameti ilgili stratejik kararlar da Mareşal Semyon Budyonnıy komutası altındaki kadrolara devredildi. 12 Temmuz 1941 tarihi ise Hitler karşıtı uluslararası koalisyonun ortaya çıkışına sahne oldu. SSCB ile Büyük Britanya heyetleri arasında Moskova'da imzalanan Almanya'ya Karşı Verilen Savaşta Gerçekleştirecek Müşterek Eylemler Hakkında Sovyet-İngiliz Antlaşması ile taraflar, birbirlerine yardım ve destek sağlamayı, ayrıca müşterek rıza olmadıkça da düşmanla herhangi bir ateşkes veya barış antlaşması müzakere etmemeyi ya da imzalamamayı taahhüt altına aldılar. Kızıl Ordu'da görev yapan askerlerinin bozulan morallerini yeniden tesis etmek için 1940'ta tasfiye edilen siyasi komiser kadrosu 16 Temmuz'da alınan kararla yeniden açıldı. 30 Temmuz 1941'de de SSCB ile sürgündeki Polonya Hükümeti arasında Diplomatik İlişkilerin Restorasyonu, Almanya'ya

Karşı Savaşta Karşılıklı Yardım ve Sovyetler Birliği Topraklarında Bir Polonya Ordusunun Kurulması Antlaşması imzalandı.

Seferberlik

Barbarossa Harekâtı'nın Sovyet toplumunda yarattığı ilk şok dalgası atlatıldıktan sonra ülke sathında tertip edilen askeri seferberlik 1941'in yazında gerçekleştirildi. Orduya silah ve teçhizat üreten savunma sanayi fabrikalarında çalışan işçiler, traktör ve biçerdöver operatörleri hariç olmak üzere 1918-1923 döneminde dünyaya gelen erkeklerin tamamı silah altına alındı. Evlatlarının ve eşlerinin vatan müdafaası için cepheye doğru yola çıktığını gören annelerin ve eşlerin gözyaşları sel oluyordu. Artık kırsal kesimdeki emeğin tamamı kadınların omuzlarındaydı. İlk genel seferberlik esnasında Kursk Oblastı'nda[3] ikamet eden Dmitri Bulgakov, izlenimlerini şu sözlerle aktarıyordu: *"Radyo konuşmasının üzerinde iki gün geçmişti ki; askerlik çağındaki tüm gençlerin köy konseylerine başvurması gerektiğini belirten bir emir yayımlandı. Gençleri savaşa uğurlayan köylüler hep birlikte ağladı. Ardından Eylül ayında da 1890 ila 1923 yılları arasında dünyaya gelen ve herhangi bir engeli bulunmayan tüm erkeklerin askere alındığı ve güneydoğudaki ana toplanma bölgesine sevk edildiği açıklandı."* Öte yandan, seferberlik kapsamındaki askere alımlarla aynı anda organize edilen gönüllü nişancı mangaları ile halk milisleri kuvvetlerine kaydolmak için de hem erkek hem de kadın vatandaşlar uzun kuyruklar oluşturuyordu. Moskovalı Natalya Peşkova o anı şu sözlerle aktarıyordu: *"Liseyi yeni bitirmiştim. Mezuniyet kutlamamız Kızıl Meydan'da düzenlendi ve hemen ertesi gün savaş başladı. Kendi kendime "Jeanne d'Arc'tan[4] neyim eksik?" diye sordum ve hemen Komsomol[5] Bölge Komitesi'ne koştum. Orada bizim okulun masasını bulup kaydoldum. Ardından ilk yardım ekibi eğitimine gönderildim."*

3 Bir çeşit idare birimi ya da merkezi. SSCB'de yüz ölçümü ve nüfus bakımından özerk cumhuriyetlerden sonra ikinci sırada yer alan "oblast", Türkçeye genellikle "bölge" veya "eyalet" olarak tercüme edilse de söz konusu kavramlar oblastı tam olarak karşılamamaktadır.

4 Fransa ile İngiltere arasında 14. ve 15. yüzyıllarda devam eden Yüz Yıl Savaşı'nda ülkesi Fransa saflarında zaferle sonuçlanan bir dizi muharebeye iştirak eden (15. yüzyılın ilk yarısında) Fransız kadın asker ve azize.

5 Sovyetler Birliği Komünist Partisi Gençlik Kolları

İşgalci Wehrmacht ordularına karşı cephede mücadele vermek isteyen sıradan vatandaşların motivasyon kaynakları birbirinden farklı niteliklere haizdi. Kimi ülkesine olan bağlılığı ve sevgisi sebebiyle orduya yazılırken, kimi cepheye giden arkadaşlarından ayrılmamak için gönüllü oluyordu. Bu duruma ek olarak, ilerleyen zamanla birlikte cepheden gelen haberlerle yakın arkadaşlarının ya da akrabalarının muharebelerde hayatını kaybettiğini öğrenen insanlarda ortaya çıkan kişisel intikam isteği de önemli bir motivasyondu. Savaş patlak verdiği sırada sivil havacılık okulundan henüz mezun olan ve kendini bir anda Hava Harp Okulu'nda bulan Nikolay Smolski'nin cepheye gitme isteği ise bambaşka bir nedene dayanıyordu. Smolski o günkü duygularını şu sözlerle aktarıyordu: *"Beni Yedek Havacılık Alayı'na aldılar. O kadar çok yedek pilot vardı ki; muhtemelen bana sıra gelene kadar savaş biterdi. Derhal öne çıkmak ve kendimi göstermek için bir fırsat kollamaya başladım. Çünkü harpten sonra çocuklarım bana "Herkes savaştayken sen ne yapıyordun baba?" diye soracaktı. Onlara nasıl bir cevap verecektim?"* Takvimler 1941'in kış aylarını gösterdiğinde açlık gibi bambaşka bir etken daha ortaya çıktı. *"Her şey cephe için! Her şey zafer için!"* sloganlarıyla ilan edilen topyekûn seferberlik şartlarında, besin zincirinin ilk halkasında cephedekiler yer aldığı için vatandaşlar yetersiz beslenmeye başlamıştı. Böylesi bir ortamda cephede pişen yemeğin daha iyi ve bol olduğunu bilen erkekler de orduya yazılmak için büyük çaba sarf etmişti.

Batı Cephesi Komutanlarının Yargılanması

Novogrudok ve Volkovysk civarında yoğun düşman ateşine maruz kalan Kızıl Ordu Birlikleri verdikleri ağır kayıpların ardından mevzilerini terk ederken, Batı Cephesi'nin Başkomutanı General Dmitri Pavlov da emri altında görev yapan silah arkadaşlarının makûs talihine bir manada ortak oluyordu. Almanlara karşı verilen kapsamlı savaştaki ilk muharebelerin cereyan ettiği Batı Cephesi'nde alınan büyük yenilgi, genel anlamda Kızıl Ordu'nun ve Sovyetler Birliği'nin itibarına güçlü bir darbe vurmuştu. Bu zor durumdan çıkmak ve gündemi farklı bir mesele üzerinden belirlemek isteyen SSCB tepe yönetimi, ivedilikle bir günah keçisi ya da günah keçileri arayışına girmiştir. Kremlin'e göre, Heinz Guderian emrindeki Wehrmacht panzerlerinin Brest Kalesi'ni

aşarak Minsk'e girmesinden sorumlu tutulacak komutanlar pek tabii divan-ı harbe çıkarılabilir ve sert bir biçimde cezalandırılabilirdi. Batı Cephesi Başkomutanı Pavlov'un ve Kurmay Başkanı Tuğgeneral Vladimir Klimovskih'in yanı sıra, Almanlara Brest yakınlarında karşı koymaya çalışan 4. Ordu'nun Komutanı Korobkov ve diğer bazı üst düzey komutanlar hemen tutuklandı. İçişleri Halk Komiserliği'nde gerçekleştirilen sorgusunda, Alman ordularına karşı Belarus'ta alınan mağlubiyetin somut ön koşullarına ve nesnel sebeplerine sık sık atıfta bulunan Pavlov, kendisine yöneltilen suçlamaları kesinlikle kabul etmedi. Meseleyi günümüzün bakış açısı ile değerlendirdiğimiz takdirde, emir ve kararlarında kötü niyetli bir yaklaşım sergilemeyen General Pavlov'un o günkü tezlerinde haklı olduğunu söylemek pek de yanlış olmaz. Zira yaptığı hatalar, o dönemin Sovyet komutanları için oldukça sıradandı. Sonuç olarak, askeri savcılığın yönelttiği düşmanla işbirliği komplo suçlamasından beraat etseler de *"korkaklık, duyarsızlık ve geç emir verme, kararsızlık hali, emri altındaki birliklerin komuta ve kontrolünü kaybetme"* suçlarından hüküm giyen Batı Cephesi'nin eski komutanları kurşuna dizilmek suretiyle idam edildi. 1941 yazında alınan mağlubiyet sebebiyle başlatılan divan-ı harpte yargılama ve idam dalgası sadece Batı Cephesi komutanları ile sınırlı kalmamıştır.

Burada yeri gelmişken oldukça ilginç ve trajik bir vakadan da bahsetmek gerekir: Batı Cephesi'nde görev yaptığı esnada Almanlar tarafından esir alınan Kızıl Ordu 4. Zırhlı Tümen Komutanı Tuğgeneral Andrey Potaturçev, oldukça uzun bir esaretin ardından 1945'te serbest bırakılmış, ancak NKVD'nin özel tetkik ve sorgusu esnasında Sovyet makamlarınca bir kez daha tutuklanmıştır. Potaturçev'in davası ile ilgili soruşturmanın detayları bugün dahi bilinmemektedir. Çünkü sorgulama ve yargılama esnasında kayda geçirilen tutanakların imha edilmiş olma ihtimali oldukça yüksektir. Fakat Potaturçev'in esir olduğu dönemde Almanlara verdiği ifadelerin tutanakları ise korunmuştur. Kendisini sorgulayan Wehrmacht subaylarına Kızıl Ordu'nun en mahrem bilgilerini vermekte hiçbir beis görmeyen Potaturçev, silahlı kuvvetlerin örgütsel yapısı hakkında ayrıntılı ifadeler vermiş ve hatta çeşitli şemalar dahi çizmişti. Bu tür çok gizli bilgilerin açıklanması, devlet güvenlik kurumlarının harpten sonra yürüttüğü özel incelemelerin sonuçları üzerinde son derece olumsuz bir etkiye sahipti. Öte yandan,

Potutarchev'i sorgulayan Almanlar bile bir Kızıl Ordu kumandanının böylesine mahrem bilgileri kendileriyle kolayca paylaşması karşısında şaşkın ve kızgındı. İlgili Wehrmacht raporundan okuyalım: *"Emri altındaki tümenin teşkilat yapısı, potansiyeli ve tahrip gücünün yanı sıra, genel manada Rus zırhlı birliklerinin taktiksel ilkeleri ve eylem planları hakkında da kendi iradesiyle isteyerek bilgi veriyor. Görünüşe göre, bunu yapmakla, subaylığın en kutsal ilkesini ihlal ettiği ve bizim de bunu kınadığımız hiç aklına gelmiyor. Potaturçev, bizler için pek tabii bir nitelik olan ulusal şeref ve göreve sadakat duygusundan yoksun bir kimsedir."*

Potaturçev Nazilerle işbirliği yapan tek Kızıl Ordu subayı değildi. Wehrmacht 57. Mekanize Kolordu Karargâhı İstihbarat Başkanlığı'nın ilgili raporundan: *"Şimdiye kadar esir alınan tüm mahkûmlarda müşterek bir davranış ve eğilim gözlemlemekteyiz. Savaş esiri statüsündeki Kızıl Ordu askerleri, sahip oldukları herhangi bir bilgiyi paylaşma konusunda son derece istekli. Bunların arasında sadece siyasi komiserler ilkeli bir tavır sergileyip işbirliği teklifimizi reddediyor. Subaylar da dâhil olmak üzere, bütün esirler, cephede kendilerine durmadan anlatılan kötü Alman muamelesi sebebiyle büyük bir korku içinde."* İşte esir düşüp daha sonra serbest bırakılan Sovyet asker ve subaylarından bazılarının NKVD bünyesinde yapılan sorgulamalarının ardından tutuklanmalarının temel sebepleri, yukarıdaki Alman raporunda net bir şekilde açıklanmaktadır. Dolayısıyla, Potaturçev'in ülkesine döndüğünde yeniden tutuklanması ve aylarca hapis yatması da oldukça haklı gerekçelere dayanmaktaydı denilebilir. Yine kendisinin hem İçişleri Halk Komiserliği NKVD hem de Sovyetler Birliği'ndeki mevcut iktidar hakkında daha sonra sarf edeceği sert sözler, durumunu daha da içinden çıkılmaz bir hale getirmişti. Tutuklu bulunduğu askeri hapishane hücresinde Temmuz 1947'de hayatını kaybeden Potaturçev ile birlikte Batı Cephesi komutanlarının yargılanma ve cezalandırılma süreçleri sona ermiştir.

Cephelerdeki Durum

Taarruz harekâtına kısa bir ara veren Wehrmacht Kuzey Orduları, 10 Temmuz 1941'den itibaren Leningrad'a doğru ilerlemeye başladı. Porhov-Pskov hattına ulaşan Erich Hoepner komutasındaki 4. Panzer Ordusu, birbirinden farklı iki istikamet olan Leningrad ve Novgorod

hedeflerine ilerleyen iki ayrı zırhlı kolordudan teşkildi. Hoepner'in faaliyetlerinden haberdar olan Kızıl Ordu Kuzeybatı Cephe Komutanlığı ise düşmanı Finlandiya Körfezi'nden İlmen Gölü'ne kadar uzanan ve müstahkem mevzilerle güçlendirilmiş Lujski müdafaa hattında karşılamaya karar verdi. Sahadaki durumu lehlerine çevirmek isteyen Almanlar da hattı direkt geçmek yerine etrafından dolaşmayı tercih etti. Bu aşamadan sonra bir kolordu Kingisepp kentinin yakınlarına intikal ederken, General Erich von Manstein komutasındaki ikinci kolordu ise Novgorod'a gitti. Ancak birbirlerinden oldukça uzaklaşan bu birliklerin aralarındaki iletişim kesildi.

Von Manstein'in emri altındaki birliklerinin çaresizliğinden derhal istifade eden Kızıl Ordu Karargahı'ndan gelen emri hızla yerine getiren Tümgeneral Vasili Morozov komutasındaki 11. Ordu, 14 Temmuz'da düzenlenen operasyonla Almanların 56. Kolordusuna kuvvetli bir darbe indirdi. Von Manstein'ın 8. Panzer Tümeni ve İstihkâm Alayı tamamen kuşatıldı ve kolordunun tüm tedarik kanalları kesintiye uğratıldı. Kızıl Ordu'nun ilk etapta başarıyla icra ettiği bu kuşatma harekâtı, 1. ve 21. Mekanize Kolorduların yanı sıra, 22. Estonya Piyade Kolordusu ve 183. Letonya Nişancı Tümeni tarafından icra edilmekteydi. Eski Baltık devletlerinin ordularına mensup asker ve subaylar, Kızıl Ordu arması dikilmiş Estonya ve Letonya üniformalarıyla çıktıkları savaş alanında yoldaşları olan Sovyet askerleri ile omuz omuza ve kanının son damlasına kadar işgalci Almanların gırtlağına çökmeye çalışıyordu. Dört gün boyunca devam eden şiddetli çarpışmalarda Kızıl Ordu Birlikleri büyük çaba sarf etse de Wehrmacht panzerleri ablukayı kırmayı ve güçlü bir cephe hattını da yeni baştan tesis etmeyi başardı. Harp esnasında mareşalliğe kadar yükselecek olan Erich von Manstein, savaş sonrası dönemde kaleme aldığı anılarında o günleri şöyle hatırlıyordu: *"Soltsı ve Mşaga arasında konuşlu 8. Panzer Tümeni'nin ana kuvvetleri ile Kolordu Karargâhı'nın bağlantısı kesildi. Düşman ayrıca güneyde konuşlu ana birliklerimizle olan iletişimimizi de kesti. Açıkça söylemek gerekirse, o esnada içinde bulunduğumuz durumun kıskanılacak hiç bir tarafı yoktu. Sonraki birkaç gün ise çok kritikti. Düşman kuşatmayı sürdürmek için elinden gelen her şeyi yaptı. Buna rağmen, 8. Panzer Tümeni olarak ablukayı Soltsı'nın batı istikametinde kırmayı ve ana birliklerimize yeniden iştirak etmeyi başardık. Bu krizin 18 Temmuz'da tam olarak aşıldığı düşünülebilir."* Kızıl

Ordu'nun başlarda kısmen de olsa başarı kaydettiği bu abluka operasyonunda birtakım çok gizli Alman belgeleri ele geçirildi. III. Reich yapımı kimyasal silahların ve Wehrmacht panzer tümenlerinin harp koşullarında kullanımına ilişkin talimatların yer aldığı bu dokümanlar, gerçekten çok ama çok kıymetliydi. Kimyasal silahlarla ilgili olan tüm belgeler, Sovyet propaganda aygıtı tarafından derhal kullanılmaya başlandı. İkinci grupta yer alan belgeler ise uçsuz bucaksız Panzerwaffe ordularıyla etkili bir biçimde savaşabilmek için zaruri olan yeni taktiklerin geliştirilmesi sürecinin önemli bileşenlerinden biri haline geldi.

Novgorod istikametinde mukavemetli bir taarruz dinamiği oluşturmak isteyen Alman birliklerinde uzun süreli bir yeniden yapılanma süreci başlatılmıştı. Üç haftanın ardından 9 Ağustos'ta harekete geçen Naziler ilk seferden farklı olarak, bu kez Novgorod'dan Ladoga Gölü istikametine ilerlemek suretiyle Leningrad'a taarruza devam edebilmişti. Anlaşılan Kızıl Ordu'nun Lujski müdafaa hattı, Soltsı civarındaki karşı taarruzları ve abluka girişimleri, kuzeyin başkenti Leningrad'ı Temmuz-Ağustos 1941 döneminde Almanlar tarafından işgal edilmekten fiilen kurtarmıştı.

15 Ağustos'ta Novgorod'u işgal eden Almanlar, akabinde Volkhov'u da geride bıraktı. Leningrad'ı hedefine alan Heer birliklerinin hemen güneyinde konuşlu 22. Ordu ise Tümgeneral Filip Yerşakov komutasında Velikiye Luki'yi yeniden ele geçirdi. Kenti bir buçuk ay boyunca tutmayı başaran 22. Ordu, Smolensk ve Novgorod arasında yer alan ana harekât alanına dâhil olmak isteyen Hermann Hoth komutasındaki 3. Panzer Grubu'nun tüm girişimlerini de boşa çıkardı. Böylece Velikiye Luki, Moskova yakınlarında başlayacak büyük kış karşı taarruzundan önce Kızıl Ordu tarafından kurtarılan en büyük kent olarak tarihe geçti.

Smolensk Muharebesi

Heinz Guderian'ın emri altındaki Wehrmacht 29. Mekanize Tümeni 15 Temmuz'da Smolensk'in güney sınırına ulaştı. İlginçtir, Almanların önemli bir hedef olarak değerlendirdikleri bu kent, o tarihte kendisini müdafaa edebilecek sayıda asker, silah ve teçhizattan yoksundu. İlerleyen zamanlarda Batı Cephesi Komutanlığı tarafından oluşturulan özel bir komisyonun hazırladığı raporda, şehrin o esnadaki müdafaa

potansiyeli şu şekilde değerlendiriliyordu: *"14 Temmuz itibarıyla kentin savunmasında kullanılabilecek unsurlar ve mevcutları aşağıdaki gibidir: Seferberlik kapsamında oluşturulmuş iki piyade taburundan teşkil bir nişancı alayı (yaklaşık 2 bin asker), 39. Yedek Nişancı Alayı'ndan sevk edilen bir tabur (yaklaşık 1200 asker), 8. İkmal İstasyonları Bakımı Taburu (754 asker), 159. Nişancı Alayı'na mensup bir müstakil müfreze (yaklaşık 150 asker), Polis ve NVKD personellerinden teşkil müfrezeler (tam mevcutları belli değil), 10. İstihkâm Taburu (30'u tüfekli olmak üzere 793 asker), bir asayiş taburu (276 asker), 4. Motorize Taburu (657 asker). Toplam personel sayısı: 6 bin 500 civarı."*

Lakin küçük gruplardan oluşan bu zayıf silahlı birlikler, ilk Alman taarruzlarına karşı hiç beklenmedik bir şekilde kenti müdafaa etmeyi başardı ve Smolensk, General Guderian için kolay bir lokma olmadı. Wehrmacht 47. Kolordu Karargâhı'nda kayda geçirilen muharebe günlüğünden okuyoruz: *"29. Piyade Tümeni, 71. Piyade Alayı ile birlikte sağ kanattan taarruza geçti. 15. Piyade Tümeni'ne mensup kuvvetler ise akşam saatlerinde yaklaşabildiği Smolensk'in hemen dışından geçen Krasnıy-Smolensk yolu boyunca konuşlandı. 71. Alay saat 22.00'de kent merkezine doğru taarruza geçerken, bu esnada 15. Alay da güneybatı kesiminde konuşlu düşman birlikleri ile savaştı. Havanın kararmasıyla şehirdeki tüm ev ve iş yerlerinin pencerelerinden tanksavar silahları da dâhil olmak üzere farklı tip ve kalibrelerdeki silahlarla açılan yoğun ateş 71. Alay'a ağır kayıplar verdirdi. Şehri müdafaa eden sivil ve askerler ellerine geçirdikleri kesici ve delici nitelikteki silahlarla göğüs göğüse çarpışıyor."* İlgili muharebe günlüğünün son kısmında yer alan göğüs göğüse çarpışmalar, Merkez Ordu'nun bir sonraki değerlendirme raporuna da dâhil olacaktı. Almanların 29. Mekanize Tümeni, Smolensk Muharebesi'nde ağır kayıplar verdi. Öyle ki; 14-19 Temmuz döneminde verilen kayıplar bakımından bu tümen 2. Panzer Ordusu'nun en fazla kayıp veren birliği olmuştu. Bu süre zarfında Almanlar 185'i ölü, 795'i yaralı ve 8 de kayıp olmak üzere toplamda 988 kayıp vermiştir. 21 Temmuz gününün akşam saatlerinde, Kızıl Ordu'nun elinde sadece kentin kuzeybatı kesimi kalmıştı.

Smolensk'e sonradan intikal eden Sovyet birliklerine 16. Ordu Komutanı Tümgeneral Mihail Lukin bizzat komuta ediyordu. Zaten kenti geri almak için sevk edilen bu birlikler, 16. Ordu'nun eksik mevcutlu

unsurlarından ve kademeli olarak intikal eden yedek birliklerinden teşkildi. Tümgeneral M. Lukin, Batı Cephesi'nden geri çekilmek durumunda kalan 19. ve 20. ordulara mensup kısmen dağılmış birlikleri de yeni baştan toparlayıp Smolensk Muharebesine dâhil etmeye çalıştıysa da aceleyle oluşturulan bu müfrezelerden zayıf örgütsel yapılanma sebebiyle çok da verim alınamamıştır.

Yine Kızıl Ordu topçu bataryalarının yaşadığı mühimmat noksanlığı da Smolensk'te mücadele veren Sovyet birliklerinin çabaları üzerinde menfi bir etki gösterdi. Tümgeneral Lukin o günleri şu sözlerle satırlara döküyordu: *"Smolensk'te cereyan eden şiddetli muharebeler 22 ve 23 Temmuz'da da devam etti. Biz intikal edene kadar kentin büyük bir kısmını ele geçirmiş olan düşman, her evi inatla savundu. Tüm taarruz operasyonlarımızı yoğun havan ve makineli tüfek atışı ile karşıladılar. Panzer ve topçu birliklerine ek olarak, alev makineleri de vardı. 60 metre öteye alev atabilen bu silahların menziline giren her şey küle dönüyordu. Alman uçakları da gündüz saatlerinde birliklerimizi bombaladı. Daha önce 129. Piyade Tümeni'nin tam üç kez ele geçirdiği ve kent mezarlığının arkasında bulunan stratejik alanda 152. Piyade Tümeni'nin de katılımıyla vuku bulan şiddetli çatışmalar devam etti. Özellikle bu kesimdeki muharebeler, çoğu zaman kahraman birliklerimizin muvaffak olduğu göğüs göğüse çarpışmalara dönüşmekteydi. Taarruzumuz o kadar kuvvetliydi ki, Guderian'ın emrindeki 47. Zırhlı Kolordu bünyesindeki 29. Mekanize Tümeni'nin ölü ve ağır yaralı askerlerini taşımak için zamanı bile yoktu.* Fakat Tümgeneral Mihail Lukin ve silah arkadaşı Tümgeneral Pavel Kuroçkin'in emirlerindeki 16. ve 20. ordular, Almanların cephe gerisinden başarıyla tatbik ettiği kuşatma harekâtı ile abluka altına alınacak ve ertesi gün olan 28 Temmuz 1941'de Kızıl Ordu birlikleri Smolensk'i terk edecekti.

Smolensk'in işgalinin ardından memnuniyeti bir kat daha artan Hitler, alelacele yaptığı açıklamada, Moskova'yı ele geçirme görevini Wehrmacht piyade birliklerinin rahatlıkla yerine getirebileceğini, iki panzer ordusunun ise Kiev ve Leningrad'a düzenlenecek taarruz operasyonlarına destek maksadıyla güney ve kuzey istikametlerinde intikale başladıklarını muzaffer bir lider edasıyla yüksek perdeden dile getiriyordu. Fakat Hitler'in atladığı bir başka detay daha vardı: Bir aydır sürekli taarruz halinde olan Wehrmacht'ın kayıpları ciddi boyutlara ulaşmış

ve askerlerin şevki de kırılmaya başlamıştı. Bu esnada Batı Cephesi'nin güneyinde intikal halinde olan Tümgeneral Vasili Gerasimenko komutasındaki Sovyet 21. Ordusu, Gomel kentinden batı istikametinde bir karşı taarruz başlattı ve Guderian'ın Panzer Ordusu'nun güney kanadını ve Heer'in 2. Ordusu'na mensup piyade tümenlerini durdurdu. Sovyet müdafaa hattının gerisinde toplanan ve 35 tümenden teşkil yedek ordu da derhal karşı saldırı harekâtına iştirak etti. Bu aşamadan sonra Kızıl Ordu'nun üstünlüğü ele almasının zaruri olduğunu düşünen Stalin de kitlesel karşı taarruzların etkili olacağı kanaatine varmıştı. Sovyet Komutan Konstantin Rokossovski emrindeki birliklerin ve Smolensk yakınlarında Almanların kuşatmasına maruz kalan orduların müşterek çabaları sonuç verdi ve Smolensk'teki Nazi ablukası 1 Ağustos'ta kırıldı. Bu gelişme, her şeye muktedir olduğunu düşünen Generaloberst Franz Halder'i tabiri caizse depresyona soktu. Halder'in bizzat kaleme aldığı günlükte *"7. Panzer Tümeni'nin tarifi mümkün olmayan bir ızdırap içerisinde büyük kayıplar yaşaması kuvvetle muhtemel. Smolensk'te kuşatılan düşman, maalesef doğu yönüne bir çıkış açmayı başardı."* şeklinde yazıyordu. Söz konusu ablukanın kırılmasından sonra Almanlar, Kızıl Ordu'nun Yartsevo kentinin yakınlarındaki başarılı müdafaası ile burada neredeyse üç ay beklemek durumunda kaldı.

İnatçı bir direnişle düşmanı işgal ettiği Smolensk ve civarında tutan Kızıl Ordu, yeni takviye birliklerin meydana getirilebilmesi için önemli bir zaman kazanıyordu. Bu arada Wehrmacht'ın kedisine direnen bu Sovyet birliklerini büyük ve küçük çaplı "kaynar kazanlarda"[6] yok etme stratejisi de çok daha karmaşık hale gelmişti. Almanlar bahsi geçen planı, Kızıl Ordu'nun yeni birlikleri ve taze kuvvetleri cepheye intikal etmeden önce gerçekleştirmek zorundaydı. Heer Genelkurmay Başkanı Franz Halder meşhur günlüğünde o günleri şu sözlerle anlatıyordu: *"11 Ağustos 1945 itibarıyla içinde bulunduğumuz genel durum açık bir şekilde göstermektedir ki; totaliter bir rejimle yönetilmesine ve bulunduğu coğrafyaya özgü tüm tabii güçlüklere rağmen yine de bir şekilde harbe hazırlanan devasa Rusya'yı gerçekten çok hafife almışız. Ortaya koymuş olduğum bu tespit, tüm iktisadi ve örgütsel süreçleri, iletişim yöntem ve araçlarını ve özellikle de Rusların askeri yeteneklerini kapsamaktadır.*

6 Kuşatmaya maruz kalan ve yoğun ateş altında bulunan bölge

Harekâtın başlangıcında, birliklerimize karşı yaklaşık 200 kadar düşman tümeni vardı. Gelinen noktada hakkında malumat sahibi olduğumuz düşman tümenlerinin sayısı 360'a çıktı. Elbette Kızıl Ordu'nun bu tümenleri bizimkiler kadar iyi donanımlı değil. Ayrıca taktiksel ve komuta kabiliyeti açısından da bizimkilere nazaran daha zayıf. Fakat ne olursa olsun, bu tümenler var ve teyakkuz halinde. Şimdi biz bunlardan bir düzinesini yensek bile, Ruslar hemen yeni bir düzine daha oluşturacaklar." Halder'in Sovyet savaş esirlerinden alınan bilgilere dayanarak ifade ettiği bu 360 sayısı, cephede çarpışmakta olan Sovyet tümenlerinin değil, Kızıl Ordu'nun o an sahip olduğu tüm birliklerin toplam sayısıdır.

1941'in Ağustos ayında Almanya'daki hastaneler yaralılarla dolup taşıyordu. İsterseniz Berlin'deki mevcut durumu ve genel atmosferi İsveçli bir gazetecinin haber merkezine geçtiği şu mesajdan öğrenelim: *"Berlin'deki tren istasyonlarında biriken insan kalabalığına tam bir ölüm sessizliği hâkim. Polonya ve Doğu Prusya'dan hareket eden ve binlerce yaralı askeri taşıyan trenlerin ardı arkası kesilmiyor."* Alman Genelkurmayı'nın sözüm ona her şeye hâkim stratejistleri, Sovyetler Birliği'nin Fransa olmadığını ve tek bir ezici darbeyle işgal edilmesinin de teknik açıdan imkânsız olduğu nihayet anlamıştı. Artık Almanların temel savaş doktrini olan Blitzkrieg yerine, Üçüncü Reich'ın her halükarda yenilgiye mahkûm olacağı zorlu bir yıpratma savaşı başlıyordu.

KİEV MÜDAFAASI

Kızıl Ordu'nun 1941'in Haziran ayında gerçekleşen Hudut Harbi'nde aldığı mağlubiyetin ardından, ilk Alman taarruzlarını karşılayan yorgun ve hırpalanmış Sovyet tümen ve alayları, iç kesimdeki eski sınır hattının gerisine doğru çekildi. Bu bölgedeki müdafaa hattı üzerinde konuşlu müstahkem mevzilerin sağlamlığına ve tahrip gücüne çok güvenen kurmay kadro, Alman işgalcilerin taarruzlarını püskürtmenin ve akabinde Batı'ya doğru göndermenin mümkün olacağına yürekten inanmaktaydı. Bahsi geçen hat, Ukrayna'daki Stalin Hattı idi. Burada konuşlu topçu bataryalarının ve makineli tüfek yuvalarının yoğun atışlarına karşı ilk taarruzu gerçekleştiren Wehrmacht unsurları ise dönemin en yetenekli Alman komutanlarından biri olarak kabul edilen Ewald von Kleist'in komutasındaki 1. Panzer Ordusu'nun öncü keşif birlikleriydi. Zira Kleist ve askerleri 1940'ta gerçekleştirilen Fransa'yı işgal harekâtında özellikle müstahkem mevzilerden teşkil savunma hatlarını aşma hususunda paha biçilmez bir deneyim kazanmıştı.

Stalin Hattındaki Çarpışmalar

Birinci Dünya Savaşı esnasında müstahkem mevzilerden teşkil edilen düşman savunma hatlarını kırma stratejileri üzerine önemli bir tecrübe kazanmış olan Alman ordusu, iki dünya savaşı arasında gerçekleştirdiği tatbikatlarda deneyimlerini daha da geliştirmişti. Düşmana ait müdafaa hatları üzerindeki müstahkem mevkileri ele geçirmek için eğitim almış olan Wehrmacht özel harekât müfrezeleri, istihkâmcılar ve hafif topçularla takviye edilmiş küçük; lâkin çok etkin piyade birlikleriydi. Muharebe sırasında düşman savunmasının derinliklerine sızan

bu müfrezeler, makineli tüfek yuvalarının aralarındaki ölü alanlardan istifade ederek hedeflerindeki beton sığınaklara yaklaşıyordu. Akabinde sığınağın kapısını bir top mermisi veya patlayıcı ile havaya uçuran Almanlar, ardından ölüm kusan alev makinelerinin saçtığı cehennem ateşiyle müstahkem mevkide görev yapan personeli yakarak öldürüyordu. Dolayısıyla, taktik avantajı elinde tutan von Kleist'in emrindeki motorize piyadeler için Stalin Hattı'nı kırmak kâğıt üzerinde belki biraz zor ama yerine getirilebilir bir görevdi. Heer 1. Panzer Ordu komutanı, bir an bile tereddüt etmeden askerlerine Sovyet beton sığınaklarını imha etmelerini emretti.

Von Kleist'in panzerleri Stalin Hattı'na eş güdümlü olarak birkaç stratejik nokta üzerinden taarruza geçti. Kiev istikametinde yer alan Novograd-Volın müstahkem mevkiinde cereyan eden şiddetli çarpışmalar üç gün boyunca devam etti. Sovyet Birlikleri'nin inatçı direnişi, Alman 14. Panzer Tümeni muharebe günlüğüne şu ifadelerle geçiyordu: *"Beton sığınaklardan gelen güçlü baraj ateşi ve Kızıl Ordu Hava Kuvvetleri'nin bombardımanı nedeniyle ilerleme kaydedemedik. Saat 15.30'da üzerimize doğru pike yapan Sovyet bombardıman uçaklarının ani baskınından sonra taarruz gruplarımız büyük kayıplar verse de, yine de beton sığınakların gerisine sızmak suretiyle her bir müstahkem mevkiyi ayrı ayrı imha etmeye çalıştılar. Akşam saatlerinde nihayet ilk makineli tüfek yuvasını ele geçirdik. Fakat çok zayiat verdik. Her bölükten aşağı yukarı 40 asker hayatını kaybetti."* Büyük zorluklarla müstahkem bölgeden geçen Almanlar 8 Temmuz'da Jitomir otoyoluna çıkmayı başardı. Bu çatışmalarda yaşananlara Wehrmacht topçusu L. Shpiller'in anılarıyla devam edelim: *"Alayımızın idari denetleme müfrezesinin telefoncusu olarak bu savunma savaşlarına iştirak ettim ve bizim 152 mm obüslerimizin düşman tanklarına nasıl doğrudan ateş açtıklarına tanık oldum. Maalesef çok korkunç ve hafızalardan asla silinmeyecek başka şeyleri de defalarca kez görmek zorunda kaldım. Çok acı ve kanlı bir yaz mevsimiydi."*

Novograd-Volın'ın güneyinden geçen ve Ukrayna'nın başkentine giden otoyolu tutan Ostropolski müstahkem mevkisindeki beton sığınaklar da Lyubar kasabası yakınlarında konuşlu Alman panzerlerinin saldırısına uğradı. Yaşananlar Wehrmacht 16. Panzer Tümeni muharebe günlüğüne şu cümlelerle geçti: *"Ruslar tahkimatlarını sanki köylüler tarafından inşa edilmiş sıradan birer kulübe veya baraka gibi kamufle*

etmişti. Bize bu küçük müstahkem mevzilerden aniden ateş açtılar. Bu arada düşmanın sahra topları da taarruz halindeki zırhlılarımızın yan kısımlarını hedef alıyordu. İlk şoku atlattıktan sonra, 08.30'da 21 cm Mörserleri[1] *kullanmaya karar verdik ve böylelikle düşmanın direnişini kırdık. Panzerlerin taarruzu da Rusların savunma hattı boyunca yeniden organize olmalarına mani oldu."* Öğlen vakitlerinde direnişin son mevzisi düştü ve Almanlar Lyubar-Novıy Miropol üzerinden Berdiçev istikametine doğru ilerlemeye devam etti.

Barbarossa ile başlayan Wehrmacht taarruzunu Sovyetler Birliği'nin eski sınır hattı boyunca engellemeye yönelik umutlar giderek tükeniyordu. Eski hudutta konuşlu Sovyet tahkimatlarını hedef alan Alman saldırılarının başlamasından tam dört gün sonra von Kleist'in panzerleri Stalin Hattı'nın doğusuna geçmeyi başarmıştı. Tahkimatların Alman saldırısına engel olamadığı bilgisini alan Kızıl Ordu Güneybatı Cephesi Komutanı Korgeneral Mihail Kirponos ise kurmaylarına dönerek *"Düşmanın müdafaa hattını aşması bize pahalıya mal olacak!"* diye bağırıyordu.

Novograd-Volınsk civarında açılan boşluktan istifade etmek suretiyle Stalin Hattı'nı geçen Alman zırhlıları, doğu yönündeki kara yolu üzerinden tozu dumana katarak Kiev'e doğru ilerledi. 24 saatten daha kısa bir zamanda yaklaşık 70 km ilerleyen von Kleist'in panzerlerinin öncü grubu, 9 Temmuz sabahı Jitomir'e ulaştı. Bu gelişmenin ardından Berlin ile iletişime geçen Wehrmacht Güney Orduları Kurmay Başkanı da son derece net ve kararlı bir şekilde *"III Motorize Kolordu'nun iştirak edeceği ani bir baskınla Kiev'i ele geçirmek için emirlerinizi bekliyoruz."* diyordu. Fakat Hitler bu fikre sıcak bakmıyor, güney istikametine yapılacak bir manevra ile Kızıl Ordu'nun ana unsurlarının Ukrayna'nın batı kesiminde kuşatılmasını istiyordu. Von Kleist ise bütün riskleri üzerine alarak Kiev'e doğru yola devam etme hususunda ısrarlıydı. Büyük bir başarı elde edebilmek için sadece birkaç günü vardı. Şayet hızlıca hareket edip kayda değer bir başarı kaydedemezse, o takdirde Hitler'in iradesine boyun eğip, hiç istemediği halde birliklerini güney istikametinde hareket ettirmek durumunda kalacaktı. Çanlar artık Sovyet Ukrayna'nın başkenti için çalıyordu. 1941 yılında Güneybatı Cephesi

1 II. Dünya Savaşı'nda Wehrmacht müstakil topçu tabur ve bataryalarının kullandığı ağır havan topu

Harekât Dairesi Başkanlığı görevini yürüten Mareşal İvan Bagramyan'ın o günlere ilişkin hatıralarına kulak verelim: *"Nöbetçi subayım yanında daha önce hiç görmediğim bir binbaşı ile karargâhtaki çalışma ofisime girdi. Uykusuzluktan yorgun düşmüş ve artık iltihaplanmaya başlamış gözleriyle tekmil veren binbaşı, yüzündeki teri mendiliyle sildikten sonra bakışlarını köşede duran damacanaya dikerek susuzluktan çatlamış dudaklarını araladı ve boğuk bir sesle "Biraz su alabilir miyim komutanım?" diye sordu. Ardından doldurduğu bardağı bir yudumda kafasına dikti ve konuşmaya başladı. Jitomir civarında ortaya çıkan faşist tanklarını yakından gören bu binbaşımız bana çok detaylı bir rapor getirmişti."*

Almanların Kiev'e saldırıya geçmek üzere olduğunu öğrenen Sovyet Genelkurmayı, elindeki tüm yedek birlikleri alelacele Kiev'e konuşlandırmaya başladı. Bu yedek birlikler paraşütçüler, tankları bozulan ya da imha edilen tankçılar ve NKVD mensuplarından oluşturulmuştu. Ayrıca Stalin Hattı'ndaki müdafaa operasyonuna iştirak etmeye fırsat bulamayan sair birlikler de artık Kiev'deydi. Kent yakınlarındaki ilk çarpışmalar iki gün sonra gerçekleşti ve Jitomir Otoyolu boyunca ilerleyen Almanlar, İrpin Nehri'ne ulaştı. İçişleri Halk Komiserliği NKVD bünyesinde kurulan 4. Alay'da görev yapan V. Kozaçenko o günlerde yaşadıklarını şu cümlelerle aktarıyordu: *"İşgalcilerin zırhlıları bir taraftan köprüye doğru ilerlerken diğer taraftan da bizim mevzilere ateş ediyordu. Askerlerimiz düşman kuvvetlerine makineli tüfek ateşiyle karşılık verdi. Alman tankları nehre iyice yaklaştığında ise çok şiddetli bir patlama meydana geldi."* Kara yolu üzerindeki stratejik köprü havaya uçurulmuştu. Bu aşamadan sonra Kızıl Ordu tahkimatlarından Almanların üzerine kurşun yağmaya başladı. İrpin'i geçerek ani bir saldırıyla Kiev'e girmek isteyen Heer birliklerinin söz konusu girişimi başarısız olmuştu. Wehrmacht zırhlı birlikleri Sovyet savunmasını aşmak maksadıyla bir kaç girişimde daha bulunsa da sonuç değişmedi. Ukrayna'nın başkentini ölümüne savunan Kızıl Ordu askerleri asla pes etmiyor, kente ulaşımı sağlayan köprüleri tek tek havaya uçuruyordu. Kiev müstahkem bölgesi artık Sovyet savunmasının bel kemiği haline gelmişti. Üzerlerindeki kamuflaj ağlarından kurtulan beton tahkimatlardaki makineli tüfekler düşmanın üzerine adeta ölüm kusuyordu.

Zırhlı birliklerin Kiev'i hedef alan müşterek taarruzu ilk bakışta hızlı bir zafer vaat etmekten çok uzaktı. Panzerlere destek olması

gereken piyadeler ise harekât bölgesinin çok uzağında bir yerlerde henüz intikal halindeydi. Dolayısıyla Sovyetler 5. Ordusu'nun hızla tatbik ettiği karşı taarruzlar, kuzey hattından Jitomir Otoyolu boyunca uzanan Alman mekanize birliklerinin kanadına ağır darbeler indiriyordu. Bu şartlarda Ewald von Kleist'in panzerleri Kiev'den hiç çıkamama tehlikesi ile karşı karşıyaydı. Wehrmacht Güney Orduları Komutanlığı, maruz kaldığı sıkıntıları hiç gizlemeden Berlin'den gelen mantıklı emirlere uydu. Böylece Alman saldırısının bir sonraki hedefi, Vinnitsa istikametini tutan Letiçevski müstahkem bölgesi oldu.

Sovyet ve Alman piyade birlikleri arasında şiddetli çarpışmalara sahne olan Letiçevski Muharebesi 15 Temmuz'da başladı. Müstahkem bölgede görev yapan Kızıl Ordu komutanlarından biri, Almanların saldırıları karşında güç durumda kalan sığınakların desteklenmesi için topçu birliğinden hemen yardım istedi. Obüs topçu alayı komutanının *"Yoldaş, mühimmatım yok ama söz veriyorum, elimden geleni yapacağım."* yanıtı ise içinde bulunulan sıkıntılı durumu net bir şekilde özetliyordu. Bu mesajın ardından Wehrmacht özel taarruz müfrezelerine ciddi bir kayıp verdiremeyen on atış yapılabildi. Dolayısıyla bölgedeki beton tahkimatlar önce Alman topçusu ve sair saldırı grupları tarafından vuruldu ve ardından tahrip gücü yüksek patlayıcı mühimmatla da imha edildi. Bu olay Wehrmacht 4. Dağ Tümeni muharebe günlüğünde şu cümlelerle yerini almıştı: *"Nihai aşamada yüksek kalibreli topçu ve uçaksavar topçu birliklerimizin yoğun bombardımanının ardından, saat tam 10.00'da, dağcı piyade ve istihkâm müfrezelerinden oluşan özel harekât grupları konuşlandıkları mevzilerden çıkmak suretiyle muharebeye dâhil oldu. Bu birliklerimiz için gereken atış desteği, ağır topçu bataryalarımız tarafından sağlandı. Tüm Rus tahkimatları ve diğer beton sığınaklar peş peşe imha edildi ve planlanan hedefler ele geçirildi. Arından müdafaa hattını geçen birliklerimiz daha iç kesimlere doğru ciddi manada ilerleme kaydetti. 21.30 itibarıyla tüm sıcak temas noktalarında düşman etkisiz hale getirildi. Bu suretle Stalin Hattı geniş bir alanda kırılmış oldu."* Sovyet savunmasında açılan büyük gedik, müstahkem bölgedeki müdafaa tedbir ve faaliyetlerini fiilen işe yaramaz hale getirmişti. Hattın diğer kesimlerini tutmaya devam eden birliklerin kanatlardan ve cephe gerisinden olası bir Alman baskınına maruz kalmaması için eski sınır hattı terk edildi ve bölgedeki tüm Kızıl Ordu unsurları doğu istikametinde çekilmeye başladı.

Letiçevski tahkimatlarının çöküşü, Sovyet Genelkurmayı nezdinde endişe ile karşılanmıştı. Kızıl Ordu Güney-Batı Cephesi Komutanı Mareşal Semyon Budyonnıy, 17 Temmuz'u 18'e bağlayan gece Yüksek Komutanlık Karargâhı'na hitaben oldukça isabetli tespitler yaptığı bir durum değerlendirme raporu kaleme aldı. Bu raporda, aslında stratejik açından büyük önem arz eden eylem planının ana hatları şu şekilde ortaya koyuluyordu: *"Tespitler: 1 - Almanların Letiçevski müdafaa hattını aşmasının ardından bambaşka bir realite ile karşı karşıya bulunmaktayız. Şu an cephedeki genel durumu, Wehrmacht taarruzundan önceki haline getirmek mevcut kuvvetlerimizle mümkün gözükmemektedir. 2 - 6. ve 12. orduların artık fiilen Alman işgali altında olan bölgelerde daha fazla direnmeye çalışması, önümüzdeki bir ya da iki gün içinde geriden abluka altına alınmalarına ve peyderpey etkisiz hale getirilmelerine yol açabilir."* Raporun hemen ardından büyük risk altındaki bu iki ordunun geri çekilmesi için Genelkurmay'dan bir de ivedi talimat talep eden Mareşal Budyonnıy'nin ileri görüşlü hamlesi sayesinde 6. ve 12. ordular, Dinyeper istikametindeki Belaya Tserkov bölgesine çekildi. Her ne kadar mevzileri asla terk etmeme yönünde kesin bir emir olsa da, kuşatma tehlikesi altındaki Kızıl Ordu unsurlarının geri çekilmesine engel olmak son derece mantıksız olurdu.

Kızıl Ordu birliklerinin doğu istikametinde gerçekleştirdiği planlı geri çekilme harekâtı başarılı bir şekilde devam ederken, söz konusu intikali uzaktan gözlemekle yetinen Wehrmacht 1. Dağ Tümeni Komutanı Tümgeneral Hubert Lanz günlüğüne şunları yazıyordu: *"Elimizden hiçbir şey gelmiyor. Rusların buradan ayrılıp doğuya doğru gitmelerini öylece izliyoruz."* General Franz Halder ise olaya daha farklı bir açıdan bakıyor ve Sovyet meslektaşlarının hakkını şu sözlerle teslim ediyordu: *"Düşman, fiilen kuşatma tehdidi altında kalan birliklerini geri çekmesinin bir yolunu buldu. Bizim 17. Ordu'nun öncü müfrezelerine şiddetli karşı saldırı operasyonları düzenlerken, aynı esnada riskli bölgelerden çekilmeyi başardılar. Bu stratejik hamleleri eş zamanlı olarak gerçekleştirmek, askeri açıdan büyük bir beceri gerektirir."* Lakin Berdiçev istikametinde ciddi mesafe katetmiş olan von Kleist'in 1. Panzer Ordusu, geriye çekilmekte olan 6. ve 12. ordulara ağır bir darbe indirdi. Hitler'in güneye dönme emrine uymak zorunda kalan bu panzer tümenleri, doğuya doğru intikal eden Kızıl Ordu unsurlarının kanat ve arka kısımlarını hedef

alan taarruzlar düzenledi. Böylece Almanların 17. Ordusu'nun kuşatma tehdidinden kaçan Sovyet birlikleri, 3 Ağustos 1941'de Sinyukha Nehri'nin doğu yakasını ve Pervomaysk kentini kontrol eden von Kleist'in panzerleri tarafından ablukaya alındı ve yaklaşık yüz bin Sovyet askerinin etrafı kuşatıldı.

Podvısokoye Köyü civarında kuşatılan Kızıl Ordu birliklerinin ölüm kalım mücadelesi 15 Ağustos'a kadar devam etti ve Sovyet askerlerinin yalnızca küçük bir kısmı bu ablukayı yarabildi. O esnada Kızıl Ordu zırhlı birliklerinde görev yapan dünyaca ünlü tıp bilimcisi Ion Degen, daha sonra kaleme aldığı anılarında kuşatmadan nasıl çıktıklarını şöyle anlatıyordu: *"Birliklerimizin sağ kalan unsurları, insanüstü bir çaba ve inatla kendi yoluna gitmeye devam etti. Biz de tam on dokuz gün boyunca cehennemi yaşadık. Sadece aklını kaybedecek derecede saplantılı insanlarda gözlemlenebilecek bir ısrarla mücadeleye devam etik ve silah arkadaşım Saşa ile birlikte ablukadan kaçmayı başardık. Hep gece vakti yürüdük. Köylere asla girmedik. Yeşil elma ve buğday tanelerinin yanı sıra, köylülerin terk ettikleri sebze bahçelerinden ne bulabildiysek; onlarla karnımızı doyurmaya çalıştık. Zaten söz vermiştik. Asla teslim olmayacaktık. Şayet düşman etrafımızı sararsa, el bombası kullanmak suretiyle faşistlerle birlikte kendimizi de havaya uçuracaktık."* 6. Ordu Komutanı Tümgeneral İvan Muzıçenko ve 12. Ordu Komutanı Tuğgeneral Pavel Ponedelin'in yanı sıra, bazı kolordu ve tümen komutanları da esir düştü. Almanlar tarafından bu bölgede esir alınan çok sayıdaki Kızıl Ordu asker ve subayını oldukça trajik bir son bekliyordu: Düşman işgaline karşı vatanını savunan bu kahramanların pek çoğu, Wehrmacht'ın Sovyetler Birliği topraklarında tesis ettiği ilk toplama kamplarından biri olan Umanskaya Çukuru'nda açlıktan ve hastalıktan hayatını kaybedecekti.

Başarıyla tatbik ettikleri Umanskaya Kuşatma Operasyonu'nun ardından Berlin'den gelen yeni emirlerle Karadeniz'e kadar inen 1. Panzer Ordusu Nikolaev kentine girdi. Buradaki tersanelerde yapımı henüz tamamlanmış yarım bir savaş gemisinin yanı sıra bir kruvazör ve iki denizaltı da Alman birliklerinin muazzam savaş ganimeti oluyordu. Wehrmacht tankçıları dev tersanelere, buralardaki vinçlere ve adeta karaya vurmuş dev balinalar misali yana devrilmiş denizaltılara anlamsız gözlerle bakarken Ewald von Kleist ise kendi kendine şu retorik soruyu sordu: *"Tanrı aşkına, bizim ne işimiz var burada?"* Kilometrelerce

uzunluktaki panzer konvoylarına istikamet veren tankçıların zihninde geride bıraktıkları silah arkadaşlarının gömüldükleri yerler ve yanmış Alman zırhlılarının silueti kaybolmuyordu. İşte tüm bu çabaların sonucunda, Sovyetler Birliği'ne karşı başlatılan Barbarossa'nın ana hedefi olan Moskova yerine Karadeniz kıyısındaki bu tersanelere ulaşmışlardı.

Kiev Civarındaki Çarpışmalar

Wehrmacht unsurlarının Kiev civarındaki bekleyişi çok uzun sürmedi. Almanların 6. Ordusu'na mensup piyade birlikleri oldukça uzun ve zorlu bir intikal sürecinin ardından Temmuz 1941'in son günlerinde nihayet şehre yaklaşmıştı. Artık Ewald von Kleist'in panzer ve zırhlılarının iştirak ettiği kaotik taarruzlar yerine, metodik bir saldırı süreci başlıyordu. Zira 6. Ordu'nun envanterinde tahrip gücü çok yüksek uzun menzilli ağır toplar, alev makineleri ve ileri teknoloji ürünü pek çok farklı taarruz silahı bulunmaktaydı. 30 Temmuz'da gerçekleştirilen operasyonla kentin savunma hattına kuvvetli bir darbe vuruldu ve Wehrmacht piyadeleri İrpin Nehri'ni geçerek Kiev'in güneyindeki müstahkem bölgeye saldırdı. Düşman piyadelerinin şiddetli taarruzlarına maruz kalan Kızıl Ordu nişancı birlikleri mevzilerini terk ederek geri çekildi ve böylece Kiev Müstahkem Bölgesi'nde konuşlu pek çok tahkimat Almanlarca kuşatıldı. Fakat bu beton sığınaklarda görev yapan müfrezeler, planlı geri çekilmenin geçici olacağı ve mevcut cephe hattının yeniden tesis edileceği umuduyla görev yerlerini terk etmemişlerdi. İşte Kremenişe Köyü yakınlarında konuşlu Teğmen Vladimir Yakunin komutasındaki 131 numaralı tahkimat da bunlardan biriydi ve Almanların dur durak bilmeyen saldırılarını ısrarla püskürtmeye devam ediyordu. Bu gözü pek müfrezenin komutanı olan genç Teğmen Yakunin, subay rütbesini savaşın başlamasından sadece birkaç gün önce; 13 Haziran 1941'de almıştı. Çok direnmelerine rağmen Alman özel harekâtçıları sığınağın önce arka kapısını, ardından da alt kata açılan demir kapağı havaya uçurmayı başardı ve Yakunin'le birlikte tüm silah arkadaşları Alman kurşunlarının hedefi haline geldi. 131 numaralı tahkimatın hemen yakınındaki 127 numaralı tahkimat da üç gün boyunca direnerek düşmanın nehri geçmesini engelledi. Ancak mühimmatı tükenen bu askerlerin de makineli tüfekleri sustu ve yine aynı yöntemle

kapıyı havaya uçuran Almanlar, tıpkı diğerleri gibi 127 numaralı sığınağı da imha etti.

Takvimler 4 Ağustos'u gösterdiğinde Almanlar tam kapasiteleri ile bir kez daha saldırdı. Güçlü bir topçu bombardımanının ardından taarruza kalkan Heer piyadeleri, Sturmgeshütz III[2] tipi KMT'lerin doğrudan desteği ile ilk avantajı elde etti ve Kızıl Ordu müdafaasının sol kanadında bir gedik açmak suretiyle kısa zamanda müstahkem bölgenin ikinci hattına ulaştı. Lakin bu başarı Almanlara pahalıya mal olmuştu. Franz Halder askerlerinin o günkü kayıplarını günlüğüne şu sözlerle yazıyordu *"Güney Orduları Grubu'na mensup birliklerimiz Kiev yakınlarında vuku bulan çarpışmalarda çok ağır kayıplar veriyor. Öyle ki; 6. Ordu her gün 1600 civarında askerini kaybediyor."* Buna karşın Kiev Müstahkem Bölgesi'ni müdafaa eden Kızıl Ordu birlikleri ise 3, 4 ve 5 Ağustos'ta yaşanan çatışmalarda toplamda 2200 kayıp vermişti.

Kiev'e yakın bölgelerde cereyan eden muharebelere gönüllü halk milislerinden oluşturulan taburlar da katılıyordu. Yeterince iyi silahlanmış olan Kievli milislerin kendilerine ait zırhlı bir treni dahi vardı. Fakat hiçbiri asker olmayan bu sıradan vatandaşlar, cepheye sevk edilmeden önce sadece 2 ya da 3 haftalık bir askeri eğitim alabilmişti. Zorlu bir çarpışmanın ardından ekseriyetle en çok kaybı bu milisler veriyor, karargâha da ilk önce hayatını kaybeden bu partizanların pasaportları, parti kartları veya nüfus kayıt defterleri ulaşıyordu.

İkinci savunma hattını hedef alan saldırılar 6 Ağustos'ta başladı. Alman taarruzunun her anını aşama aşama izleyen görgü tanıklarından biri olan Binbaşı Pavel Şafarenko o günleri şu sözlerle ifade ediyordu: *"Savaş alanını kalın bir sis bulutu kaplamıştı. Dağılmaya başladığı zaman, Krasny Traktir Köyü ve Teremki Çiftliği civarında bir anda beliren Nazileri gördük. Hiç duraksamadan müfrezeler ve mangalar halinde gruplara ayrıldılar. Ardından StuG III tipi KMT'ler de bölgeye intikal ederek bu Alman piyadelerine destek hizmeti verdi. Hareket halindeyken ateş ederek bize doğru hücum ediyorlardı."* Kızıl Ordu'nun havan topları ve diğer topçu bataryaları kendilerine doğru kademeli bir şekilde yaklaşan Almanları vurdu ve çok kanlı bir savaş başladı. Mevzilerin gün

2 StuG III veya Saldırı topu III: Wehrmacht'ın II. Dünya Savaşı esnasında kullandığı en mühim taarruz silahlarından biri olan Sd.Kfz.142 tipi KMT (kundağı motorlu topçu sistemi), Panzer III şasesi üzerine inşa edilmiştir.

boyunca karşılıklı olarak birkaç kez el değiştirdiği muharebede hızlı bir zafer bekleyen Halder, akşam saatlerinde günlüğüne *"Kiev yakınlarındaki tahkimatlardan teşkil müstahkem bölge aşıldı."* yazıyordu. Ertesi gün, Wehrmacht piyadeleri Kiev'in banliyöleri olan Pirogovo, Mışelovka ve Goloseyevski Les civarındaki orman ve tarım enstitülerine ait yerleşkelere girdi. Bu aşamadan sonra kâğıt üzerinde Almanların sadece bir adım daha atması kâfi görünüyordu. Nihayet Dinyeper üzerindeki tüm köprüler ele geçirilecekti.

8 Ağustos akşamı saat 21:00 sularında Sovyet mevzilerinde konuşlu topçu bataryaları aniden gürledi ve bundan tam on dakika sonra Kızıl Ordu karşı taarruzu başladı. Manzarayı gören Alman piyadeleri gözlerine inanmıyordu: Uçuş tulumlu ve kasklı Sovyet pilotlar kendilerine saldırıyor ve makineli tüfekleriyle de durmadan üzerlerine ateş ediyordu. Kiev'i savunan Sovyet Birlikleri'nin vaziyetinin çok kritik olduğu ve bu sebeple de pilotların son çare olarak kara taarruzuna iştirak ettikleri yanılgısına kapılan Almanlar, zaferin artık çok yakın olduğu düşüncesine kapılmıştı. Ancak durum onların düşündüğünden çok daha farklıydı. Kendilerine saldıran bu tulumlu ve kasklı askerler, gelecekteki Stalingrad Muharebesi'nde büyük bir destan yazacak olan Albay Aleksandr Rodimtsev'in komutasındaki 5. Hava İndirme Tugayı'nın paraşütçü komandolarıydı. 1941'de elit piyade olarak kullanılan Sovyet paraşütçüleri, stil ve renk olarak pilotlarınkine çok benzer bir tulum giyer, bu da onları ilk bakışta havacılardan ayırmayı güçleştirirdi. Normal piyadelere nazaran daha hafif silah ve mühimmatla donatılmış olan bu paraşütçü komandolar, çok iyi bir eğitime ve yüksek morale sahip oldukları için özellikle gece savaşlarında çok önemli roller üstlenmiştir. Daha sonra keleme aldığı anılarında Kiev'deki operasyon hakkında "*Bu muharebeyi kazanacağımıza yürekten inanıyordum*" diye yazan Albay Rodimtsev'in paraşütçüleri, Heer piyadelerini Sovyet Ukrayna'nın başkentinden yer yer iki-üç kilometre kadar geriye doğru itmeyi başarmıştı. Zira "kanatlı piyade" olarak nitelendirilen paraşütçülerin buradaki görevi, yedek birlikler bölgeye intikal edinceye kadar düşman ilerleyişini bir şekilde geciktirmekti ve bunda da başarılı oluyorlardı.

Kızıl Ordu Güneybatı Cephesi Karargâhı'nda kayda geçirilen operasyon raporunda, 8 Ağustos'a ilişkin şu bilgiler yer aldı: *"284. Nişancı Piyade Tümeni, Kiev Müstahkem Bölgesi'nin savunulması maksadıyla*

hali hazırda icra edilmekte olan harekâta destek vermek için Kiev demir yolu üzerinden bölgeye intikal etmektedir. Ayrıca akşam saatlerinde iki ayrı destek birliği daha kente ulaşmıştır." Stalin Hattı boyunca ve Umanskaya civarında savaşan tüm Sovyet birlikleri, çarpışmaların çoğundan mağlup ayrılsa da, aslında asıl görevi olan düşmanı oyalamak suretiyle gereken zamanı fazlasıyla kazanmıştı. Zira büyük bir direnişe sahne olan uzun haftalar boyunca Sovyet Genelkurmayı bu süreçte yeni piyade tümenleri oluşturmayı başarmıştı. Harbin kaderinin tayin edileceği bir anda savaş alanında olmak için cephe gerisinde eğitilen ve silahlandırılan bu taze kuvvetlerin arasından iki yeni Sovyet tümeni tam zamanında Kiev'e gelmiş ve kelimenin tam anlamıyla ayağının tozuyla savaşa girmişti. Yeniden kurulan 37. Ordu, bünyesindeki dört nişancı tümeni ve bir hava indirme birliği ile hemen geniş çaplı bir karşı saldırı operasyonu başlattı. Almanların elindeki Teremki ve Mışelovka 11 Ağustos'ta, Tarasovka, Çabanı, Novoselki ve Pirogovo ise 12-14 Ağustos'ta işgalden kurtarıldı. Ayrıca Yurovka yolu civarında direnmeye devam eden 205, 206 ve 207 numaralı tahkimatların etrafındaki abluka da Tarasovska operasyonu esnasında kırıldı. Kiev Müstahkem Bölgesi'ndeki birinci ve ikinci müdafaa hatları, 37. Ordu'nun başarıyla tatbik ettiği karşı saldırı harekâtı sonucunda yeni baştan restore edildi. Ağustos ayının ikinci yarısında Kızıl Ordu karargâhlarında kaleme alınan raporların içerikleri birbirine yaygın olarak benziyordu. Bu hususta kullanılan klişe cümle *"Kiev Müstahkem Bölgesi'ndeki cephe hatlarında herhangi bir düşman faaliyeti gözlemlenmemektedir."* şeklindeydi. Öte yandan, Luftwaffe'nin Kiev'i hedef alan hava saldırıları durmuştu. İlerleyen günlerde kente yapılan bir başka Wehrmacht taarruzu ise Kızıl Ordu birlikleri için mutlak bir zaferle sonuçlandı. Burada özellikle bir hususu belirtmek gerekiyor: Dikkat edileceği üzere, Ukrayna'nın başkentine yakın mevkilerde cereyan eden Ağustos muharebeleri boyunca kentteki yaşam normal bir şekilde devam etmiş, elektrik ve su temininde ya da toplu taşımada herhangi bir aksaklık ortaya çıkmamıştı. Tiyatrolar, kütüphaneler, sinemalar ve hatta sirk bile tıpkı harpten önce olduğu gibi faaliyetlerine ara vermemişti. Elbette bu durum Kievlilerin olan bitene karşı duyarsızlığından kaynaklanmıyordu. Sadece ordularına sonsuz bir güven duyan Kiev halkının müdafaa harekâtına olan inancı tamdı. Bu arada Güney-Batı istikametindeki birlikler de

Ukrayna'nın sağ kanadındaki pozisyonlarını terk edip Dinyeper'ın doğu kıyısında mevzilendi. Çükü buradaki geniş nehir yatağı, niceliksel açıdan Almanlara göre zayıf kalan tümenlerin bile Wehrmacht saldırılarını püskürtmesine olanak tanımaktaydı.

Ağustos 1941'e ilişkin genel bir değerlendirme yapmak gerekirse, bir dizi ağır yenilgiye rağmen Kızıl Ordu'nun mevcut konumunda bir miktar istikrar kazandığını söylemek mümkündür. Kuzeybatı Cephesi Luga Nehri'nin sağladığı avantajı iyi kullanma hesapları yaparken, Smolensk Muharebesi'nin ardından Batı Cephesi de kentin kuzeyinden güneydoğusuna doğru uzanan yeni bir cephe hattı kuruyordu.

Kiev Çemberi

Temmuz 1941'de gerçekleşen Smolensk Muharebesi'nin sona ermesine yalnızca birkaç gün kala strateji değişikliğine giden Adolf Hitler 34 sayılı direktifini imzaladı. Bu direktifte; *"Şu andan itibaren Merkez Ordu Grubu en uygun arazi koşullarından istifade etmek suretiyle savunmaya geçecektir. 2. ve 3. panzer grupları ise aktif çarpışma bölgelerinden derhal çekilecek ve büyük bir hızla kayıplarını telafi edilecektir."* deniliyordu. Hedefine öncelikli olarak Moskova'ya değil, Ukrayna, Kırım ve Leningrad'ı koyan Hitler, söz konusu direktif ile bu kararını tescillemiş oluyordu. Bu bağlamda, Wehrmacht'ın en güçlü kara unsurları olan General Hoth ve Guderian komutasındaki panzer ordu grupları da Kuzey ve Güney ordu gruplarının operasyonlarına iştirak etmeye başlamıştı. Fakat bu aşamadan sonra özellikle Ukrayna'da konuşlu Sovyet birliklerinin inatçı direnişiyle karşılaşan Hitler, Barbarossa Harekâtı'nın temel stratejisinde bir kez daha değişikliğe gitmek zorunda kaldı. Çünkü Kırım'dan havalanacak Kızıl Ordu bombardıman uçaklarının Romanya'daki petrol rafinerilerini bombalaması kuvvetle muhtemeldi. Bu şartlarda Heinz Guderian'ın emrindeki 2. Panzer Ordusu da yeni plana göre güneye, yani Sovyet Güneybatı Cephesi'nin arka tarafında doğru ilerleyecekti.

Doğu Prusya'daki Lötzen yakınlarında bulunan son derece gizli piste 23 Ağustos 1941'de yumuşak bir iniş yapan Junkers tipi askeri yolcu-nakliye uçağındaki Guderian, yanına aldığı notlarını son bir kez daha gözden geçirdi. Moskova'yı ele geçiren komutan olmayı arzulayan

2. Panzer Ordusu komutanı, Führer'i ikna edebilmek için Hitler Karargâhı Kurt İni'ne[3] gelmişti. Hitler'in Kiev istikametine geri dönme hususundaki kararından vazgeçmesini ve Moskova'ya yönelik bir taarruz emri vermesini isteyen Guderian, rapor sunumu esnasında aradığı şansı şu diyalogla yakaladı:

- Sayın Guderian, emriniz altındaki birliklerin mevcut askeri imkânlar ve harp potansiyeli ile bir başka büyük hedef için de gayret gösterebileceği kanısında mısınız?

- Hitler'im, şayet birliklerimde görev yapan her bir asker için net ve somut bir hedef tayin edilir ise cevabım kesinlikle evet!

- Elbette, anlıyorum. Siz sözü yine Moskova'ya getireceksiniz.

- Evet Hitler'im. Madem bu hususa değindiniz, o takdirde görüşlerimi ifade etmeme lütfen müsaade buyurun.

Bu diyaloğun ardından söz alan Guderian, Genelkurmay'ın kararlarına neden itiraz ettiğini tüm detaylarıyla tek tek açıkladı: Yaklaşmakta olan kış mevsiminin getireceği riskler, Moskova'nın bir demir yolu ve kara yolu kavşağı olarak stratejik önemi, Wehrmacht Doğu Seferi'nin kaderini tayin edecek büyük çarpışmalardan önce panzerleri koruma ihtiyacı... Fakat kendisini dikkatle dinleyen Hitler, Moskova'ya taarruzun gerekliliği için ortaya koyduğu tüm argümanları reddetti ve *"Generallerim savaş ekonomisinden kesinlikle anlamıyor"* cümlesi ile de olası bir tartışmayı daha başlamadan sona erdirdi. Artık Alman birliklerinin ana muharip gücü tamamen Kiev'e yönelikti.

Dinyeper Nehri'nde uzun süredir devam eden sessizlik, 30 Ağustos 1941 gecesi ortalığı aniden aydınlatan düzinelerce projektöre eşlik eden makineli tüfek ve topçu bataryalarının gürlemeleri ile bozuldu. Sazlık alanlarda ustaca gizlenen Alman istihkamcılar, teknelerini hızla nehre doğru indiriyordu. Motorları boğuk bir sesle çalışan bu tekneler, güvertelerindeki askerleri nehrin karşı yakasına geçirdi. Dinyeper'ın sol yakasını tutmaya çalışan Kızıl Ordu bölüğünün direnişi kısa sürede kırıldı. Buradaki Kremençug geçit noktası Almanların kontrolüne geçti. Fakat bu gelişme, ilk başlarda Sovyet Genelkurmayı nezdinde fazla bir

3 Führerhauptquartier Wolfsschanze: 1941'de Sovyetler Birliği'nin işgali için başlatılan Barbarossa Harekâtı kapsamında Doğu Prusya'daki Rastenburg'da inşa edilen bu özel karargâh, 1941-1944 döneminde Adolf Hitler'in Doğu Cephesi ana karargâhı olarak hizmet vermiştir.

endişe uyandırmadı. Ne de olsa, bahsi geçen bölge sadece düşman piyadeleri tarafından işgal edilmişti. Pekâlâ geri alınabilirdi. Kızıl Ordu kurmay kademesinin o sıralarda asıl çekindiği düşmanı Alman tank birlikleri Panzerwaffe idi. Bu yüzden Alman piyade birlikleri ciddiye alınmıyordu. Bu arada Guderian'ın 2. Panzer Ordusu da güneye; Kiev savunma hattının arkasına doğru hamle yaptı ve burada Tümgeneral Andrey Yeremenko komutasındaki Bryansk Cephesi birlikleri tarafından yürütülen bir karşı saldırı operasyonu ile karşılandı. Lakin çok az sayıda tanka sahip Yeremenko'nun askerleri, Alman panzer selini durdurmayı başaramadı. Eylül 1941'e kadar Sovyet cephe karargâhının emrinde büyük bir zırhlı unsur bulunmaması gerçekten büyük bir sorundu. Dolayısıyla Yeremenko'nun komutasında yalnızca tek bir tank tümeni vardı ve sadece piyadenin çabasıyla kesin bir sonuç elde etmek de neredeyse imkânsızdı. Wehrmacht 2. Panzer Ordusu'nun istikameti üzerinde konuşlu General Vasili Kuznetsov'un 21. Ordusu'nda da sadece 16 adet tank kalmıştı. Bu durumda Kızıl Ordu'nun Dinyeper savunması aslında tek bir darbeyle dağılmıştır diyebiliriz. Eylül ayının başlarında, Guderian'ın emrindeki 2. Ordu bünyesindeki 2. Das Reich Motorize SS Tümeni de savunma hattını kırdı ve Komutan Kuznetsov'un birliklerinin arkasında yer alan Desna Nehri'nin üzerindeki köprüyü ele geçirdi. Böylece nehre doğru çekilen Sovyet birliklerinin kullanabilecekleri yegâne köprü de Almanlara geçmiş oldu. Bu aşamadan sonra tüm topçu bataryalarının ve ağır silahların bulundukları yerde öylece bırakılması gerekti. Aynı kaderi General Mihail Potapov komutasındaki 5. Ordu da yaşayacaktı.

Kızıl Ordu'nun Kiev yakınlarındaki durumu her geçen gün daha da kötüye gidiyordu. Yüksek Komutanlık makamının 5. Ordu'nun Desna Nehri'nin gerisine çekilmesini öngören harekât planı, kısmen başarılı olabilmiş ve Alman kuşatması ağır kayıplara yol açmıştı. Köprüyü 2. SS Motorize Tümeni'ne kaptıran Sovyet askerleri ise yüzerek karşı kıyıya geçiyor, dolayısıyla ağır silahlarını, mühimmatlarını, teçhizat ve erzaklarını istemeye istemeye geride bırakıyordu.

Guderian'ın panzerleri 10 Eylül'de Sovyet Ukrayna'nın başkentini savunan birliklerin gerisinde bulunan Romnı'ya girdi. Bu gelişmenin ardından Güneybatı Cephe Komutanlığı çekilmek için izin istediyse de Alman panzerlerinin ilerleyişinin engellenebileceğini düşünen

Moskova, bu kararı bir süre erteledi. Çünkü Kremençug geçidine ulaşmak isteyen Guderian'ın evvela 180 kilometrelik bir mesafeyi kat etmesi gerekiyordu. Üstelik bunu düz bir hat boyunca ve Sovyet karşı saldırılarına maruz kalarak gerçekleştirmesi lazımdı. Öte yandan, geçidi tutan Alman piyadeleri ise ciddi bir tehlike oluşturmuyordu. O esnada von Kleist'in panzerleri de Sovyet istihbaratı tarafından Dinyeper'ın alt kısımlarında görülmüştü. Tabi Dinyeper hattından geri çekilecek Güneybatı Cephesi birliklerinin intikal esnasında düşman tarafından pusuya düşürülmesi de kuvvetle muhtemeldi. Böyle bir şeyin gerçekleşmesi halinde, kısa bir süre önce vuku bulan Umanskaya faciasının bir benzeri bu kez çok daha büyük bir ölçekte tekrarlanabilirdi. Yani mevcut şartlarda ortaya çıkan Alman kuşatması tehdidi, geri çekilen birliklerin kaybedilmesi tehdidine nazaran daha düşük bir önceliğe sahipti. Bu sebeple Kızıl Ordu birliklerinin Kiev'den çekilmesini öngören herhangi bir talimat tanzim edilmedi. Zaten Eylül ayının ilk on gününde Wehrmacht birliklerinin konumu ve durumu hakkında Sovyet Genelkurmayı'na iletilen istihbarat bilgileri de göz önünde bulundurulduğunda, böyle bir tercih gayet makul görünmekteydi.

Sovyetler Birliği'nin izlediği siyasi strateji bakımından Kiev'in işgalci birliklere karşı savunulması son derece önemliydi fakat durum giderek içinden çıkılmaz bir hal alıyordu. Öte yandan, 10 Eylül 1941'de Ukrayna'nın başkentinde konuşlu 37. Ordu'da ise yaklaşık 100 bin personel görev yapmaktaydı. Genelkurmay Başkanı Boris Şaposnikov'un emri ile 11 Eylül gecesi yapılan olağanüstü toplantıda söz alan Güneybatı Cephesi komutanı Mihail Kirponos, bölgedeki son rezerv kuvvet olan 37. Ordu'yu karşı taarruz harekâtında kullanma önerisini şu sözlerle gündeme getirdi: *"Komutanım, müdafaa hattımızı aşmak suretiyle iç kesimlere sızarak Kiev Özel Askeri Bölgesi'ni tasfiye etme amacıyla hareket eden düşmanı halen yok edebilmek için önemli bir fırsata sahibiz."* Silah arkadaşı Kirponos'u dikkatle dinleyen Şaposnikov, bazı kontra argümanlar ile bu teklifi reddederek cephe hattının diğer tarafında bulunan tüm Kızıl Ordu unsurlarının geri çekilmesinin artık bir zorunluluk olduğunun da altını şu sözlerle çizdi: *"Bakınız, Alman ablukasını bir şekilde kırmayı başarıp Desna Nehri'ni geçmekte olan pek çok birliğimiz var. General Potapov'un komutasındaki 5. Ordu'nun üç tümeni de şu an nehir üzerindeki tüm geçit noktalarından istifade ederek*

geri çekilmektedir. Bizim organize bir şekilde hareket ederek bu birlikleri korumamız lazım. Ancak o zaman müspet bir sonuç elde edebiliriz."

Bu toplantıdan sadece birkaç saat sonra, Güney-Batı İstikameti komutanı Mareşal Semyon Budyonnıy, Kremlin'e gönderdiği 11 Eylül tarihli raporunda şu mühim hususlara dikkat çekiyordu: *"Düşman birliklerinin şu ana kadar geçen zaman zarfında icra ettiği operasyonlar göz önünde bulundurulduğu takdirde, Güneybatı Cephemizin Novgorod-Severski ve Kremençug istikametinden kuşatılmak istendiği anlaşılmaktadır. Bu bağlamda, ya bölgedeki birliklerin doğuya kaydırılması ya da Kiev Özel Askeri Bölgesi'nin şimdilik terk edilmesi uygun olacaktır kanaatindeyim."* Aynı gün Stalin ile Güneybatı Cephesi kurmay heyeti arasında gerçekleştirilen görüşmede de konu doğu istikametinde olası bir geri çekilme önerisine gelmişti. Burada söz alan Stalin, General Kirponos'a Umanskaya Çukuru'nda yaşanan felaketi şu sözlerle hatırlattı: *"Cephe hattındaki nehre doğru çekilme öneriniz bana oldukça tehlikeli görünüyor. İsterseniz yakın geçmişte yaşananları bir kez daha anımsayalım. Önceden Dinyeper Nehri gibi çok daha mukavemetli bir müdafaa hattınız vardı. Buna rağmen, birlikler geri çekilirken tam iki ordu kaybettiniz. Düşman da adeta kaçan birliklerimizin sırtında Dinyeper'ın doğu yakasına kolayca geçiverdi. Soruyorum size, şimdi aynı durumun bir kez daha tekerrür etmeyeceğinin garantisi nedir?"*

İşin ilginç tarafı, Stalin'in sözüm ona gereksiz bir inatçılık sergilediği ve Kiev'i ne pahasına olursa olsun tutmaya çalıştığı şeklinde bir şehir efsanesi de sonradan ortaya çıkmış ve hatırı sayılır bir düzeyde yayılmıştır. Fakat Stalin ile Kriponos arasında geçen konuşmadan da anlaşılacağı üzere bu dedikodunun gerçekle uzaktan yakından ilgisi bulunmamaktadır. Başkomutan unvanı ve yetkisi ile hareket eden Stalin'in Güneybatı Cephesi unsurlarının geri çekilmesine ilişkin belirlediği tek koşul, Psel Hattı'nda bir müdafaa organizasyonu ile birlikte Guderian'ın ilerleyen birliklerine karşı taarruz düzenlenmesinden ibaretti. Ayrıca, Stalin bu kararların tamamını son derece deneyimli bir stratejist olan Genelkurmay Başkanı Boris Şaposnikov ile tam bir fikir birliği içinde almaktaydı. Stalin ve kurmayları müşterek çabalarla Kirponos'u düşmanla savaşmaya, Dinyeper'de bir şekilde tutunmaya ve Kiev'i de terk etmemeye ikna etmeyi başardılar. Elbette Mareşal Şaposnikov'un tartışılmaz otoritesi de bu hamlede çok mühim bir rol

oynamıştır. Sonuç olarak, Güneybatı Cephesi komutanı Kirponos'a *"Kiev'den ayrılmayın ve Genelkurmay'ın izni olmadan köprüleri havaya uçurmayın"* talimatı verildi. Geri çekilme fikrine sıkı sıkıya bağlı bir başka kumandan olan Mareşal Budyonnıy ise Güneybatı İstikameti Komutanlığı görevinden alındı ve kendisinin yerine Mareşal Semyon Timoşenko atandı. Ayrıca, Yüksek Komutanlık Karargâhı'nın emrinde bulunan yedek birlikler de Güneybatı Cephesine tahsis edildi. Toplam asker sayısı bakımından Kiev'deki birliklere nazaran daha az mevcuda sahip bu birlikler de Romnı bölgesine doğru alelacele yola koyuldu.

Sovyet cephesinde tüm bu gelişmeler yaşanırken, Kremençug civarında konuşlu Wehrmacht 1. Panzer Ordusu ise Dinyeper Nehri'nin üzerine süratle kurulan son teknoloji ürünü iki kilometrelik dev yüzer köprüden geçiş yapmakla meşguldü. Mobilize düşman birliklerinin yeniden toparlanma sürecinin bu kadar hızlı bir şekilde gerçekleşebileceğini tahmin etmeyen Sovyet istihbaratı da söz konusu gelişmeyi fark edememişti. Yağan yağmurla birlikte Alman tanklarının geçişi bütün gece devam etti ve von Kleist'in panzer tümenleri günün ilk saatlerinde saldırıya geçti. Bu taarruz sayesinde Guderian'ın zırhlılarının daha önce bahsettiğimiz 150 ila 180 kilometrelik mesafeyi hızla kat ederek Kremençug geçit noktasına intikali de kolaylaşmaktaydı. Almanlar gerçekten Sovyet kurmay heyetinin tüm hesaplama ve tahminlerini altüst eden bir hamle yapmıştı. Zira Kızıl Ordu'nun bu bölge özelinde aldığı tüm önlemler, kuzeyden gelebilecek tehditleri savuşturmayı amaçlamaktaydı. Fakat öldürücü darbe güneyden geldi. Alman 1. Panzer Ordusu tarafından 2. Panzer Ordusu'nun konuşlandığı kesime doğru gerçekleştirilen ani intikal, Sovyet kurmaylarını adeta şoke etmişti. Savaştan önce SSCB'nin Almanya'daki askeri ataşesi olan Güneybatı Cephesi Kurmay Başkanı Tuğgeneral Vasili Tupikov da Genelkurmay'a ve Güneybatı İstikameti Başkomutanlığı'na 13 Eylül akşamı gönderdiği özel raporda durumun vahametini şu şekilde aktarıyordu: *"Romnı'ye giren düşmana Lohvitsa civarında mevzilenmiş özel müfrezelerin dışında karşı koyabilecek herhangi bir ordu unsurumuz bulunmamaktadır. Dolayısıyla Almanların söz konusu ilerleyişi onlar açısından sorunsuz bir şekilde devam etmekte. Sizlerin de malumu olduğu üzere, yaşayacağımız felaketin başlamasına sadece birkaç gün kalmış bulunmaktadır."*

Tupikov'un raporunu, Güneybatı Cephesi Askeri Konseyi'nin tüm üyelerinin imzasını taşıyan ve oldukça benzer tespitlerin yer aldığı bir bilgilendirme metni izledi. Fakat Tupikov'un raporundan farklı olarak, bu metinde olası bir felaket senaryosu yerine yapıcı olarak nitelendirilebilecek şu tavsiye yer alıyordu: *"Mevcut durumdan çıkış için halen bir seçenek mevcuttur. Bunun için de Kiev Özel Askeri Bölgesi'ndeki birliklerin derhal geri çekilmesi ve Kuznetsov ve Potapov'un komutasındaki mevzilere intikal etmesi gerekmektedir."* Silah arkadaşlarına nazaran tecrübe eksikliği yaşamasına rağmen bu mantıklı önerinin fikir babası bizzat Kirponos idi. Fakat Moskova'da işler karışıktı. Çünkü ilk başlarda ne tür hamleler yapılabileceği hususunda tereddüt yaşayan Genelkurmay Başkanı Şaposnikov'un net bir kararı yoktu. Bu sebeple olsa gerek Tupikov'un *"malum felaketin başlangıcı"* şeklindeki durum tespitine şu son derece sıradan öneri ve garip birtakım ifadelerle yanıt veriyordu: *"Cephedeki tüm unsurlarımıza asla geri çekilmeyi düşünmeden kanlarının son damlarına kadar savaşmaları için ilham vermek gerekmektedir. Yoldaş Stalin'in 11 Eylül tarihli talimatlarını harfiyen yerine getirin. Kuşatma yanılsamasından kaynaklı menfi atmosferin askerlerden ziyade öncelikli olarak Güneybatı Cephesi Askeri Konseyini ve 37. Ordu Komutanı'nı etkisine aldığına inanıyorum."* Güney-Batı İstikamet Komutanlığı'ndaki değişiklik ve yaşanan şok dalgası, Kiev'de konuşlu birliklere verilmesi gereken geri çekil emrinde affedilmez bir gecikme yaşanmasına sebep oluyordu.

Bu arada Sovyet birliklerinin Almanlar tarafından kuşatılması artık bir "yanılsama" olmaktan da çıkıyordu. Bir hafta boyunca devam eden şiddetli yağışların ardından havanın şaşırtıcı derecede açık ve güneşli olduğu 14 Eylül Pazar günü saat 18:20 sularında Guderian'ın 2. Panzer Ordusu'nun 3. Zırhlı Tümeni ile von Kleist'in 1. Panzer Ordusu'nun 9. Zırhlı Tümeni Lohvitsa civarında bir araya geliyordu. Böylece Kızıl Ordu Güney-Batı Cephesi Karargâhı'nın hesaplamalarına göre tam 532 bin Sovyet vatandaşı ve askeri kuşatılmış oluyordu.

Bu gelişmenin ardından ancak üç gün sonra Güney-Batı İstikamet Komutanı Mareşal Timoşenko'nun emri ile 16 Eylül'de Ahtırka'dan kalkan askeri uçakla Priluki'ye gelen Albay İvan Bagramyan, komutanının düşüncesini ve talimatını Kirponos'a şu sözlerle aktarıyordu: *"Mareşal Timoşenko mevcut durumda, organize ve planlı bir geri çekilmeyi hayata geçirmeyi düşünüyor. Güneybatı Cephesi birlikleri için bunun*

tek uygun çözüm olduğu kanaatinde." Fakat geri çekilme isteğini zaten çok uzun zamandır dile getiren ve her seferinde engellenen Kirponos bu sözler karşısında şüpheye düşmüştü:

– Albayım, bana yazılı bir emir getirdin mi?

– Hayır komutanım. Mareşal bu talimatın sözlü olarak iletilmesini emretti.

– Yazılı emri alana kadar hiçbir şey yapamam. Zira son derece ciddi bir mesele ile karşı karşıyayız... Tamamdır Albayım, gidebilirsin.

Yüksek Komutanlık Karargâhı'nın yazılı izni alınmaksızın terk edilmesi kesinlikle yasak olan Kiev kenti ve müstahkem bölgesini kapsayan "geri çekil" emri, kısa bir süre sonra bir kez daha (lakin bu kez yazılı olarak) cephedeki tüm unsurlara iletildi. Fakat bu çok geç kalmış emir, Alman kuşatması altındaki bölgelerde eninde sonunda başlayacak olan panik dalgasını geciktirmekten başka bir işe yaramadı. Böylece, 17 Eylül akşamı saat 17.00 itibarıyla söz konusu emri alan 21. Ordu harekete geçti ve 5. Ordu'nun konuşlu bulunduğu Romnı – Lohvitsa istikametinde ilerlemeye başladı. Kiev Müstahkem Bölgesi'nde görev yapan bir başka Sovyet unsuru olan 37. Ordu da kenti terk ettikten sonra 5. Ordu'nun ikinci kademesinde görev yapacaktı. 26. Ordu ise müstakil bir istikamet olan Lubnı'ya doğru çekiliyordu. Kendisine bağlı tüm birliklere geri çekil emri gönderen Kirponos'un komutasındaki Cephe Karargâhı da 18 Eylül sabahı saat 03:00'da Uday Nehri'nin kuzey kıyısına çekildi.

Kızıl Ordu birliklerinin Kiev'den çekilmesi için gereken nihai izin SSCB Yüksek Komutanlık Karargâhı tarafından 17 Eylül saat 23:40'ta verildi. Komutanlık makamının müsaadesine istinaden harekete geçen 37. Ordu da 19 Eylül gecesi Kiev'i terk ederek Dinyeper'ın doğu yakasına doğru geri çekildi. İçişleri Halk Komiserliği NKVD bünyesinde oluşturulan 4. Tümen'e komuta eden Albay Fyodor Mazhirin o anları şu sözlerle aktarıyordu: *"Sonbaharın ilk günleri ile birlikte hava aniden serinlemişti. Fakat 19 Eylül günü şaşırtıcı derecede güneşli ve sıcaktı. Dinyeper Nehri üzerindeki açık mavi gökyüzü insana huzur veriyordu. Sabah saat 11 civarında taarruza geçen Naziler, şehrin güneybatı eteklerindeki mevzilerimizi ağır topçu ateşine tuttu. Ardından kente bağlanan köprülere doğru adım adım ilerlediler. Hemen alarm verdik. Komuta merkezimizden demir yolu köprüsünün üzerindeki yoğun ateşi ve siyah*

duman bulutlarını görmek mümkündü. Darnitski köprüsü havaya uçuruldu. Akabinde zaten katran ve benzin boca ettiğimiz ahşap bir köprü olan Navodnitski de alev aldı. Sonra bu köprüdeki kontrol noktamızın hemen önünde devasa bir alev topu gürledi ve patlamanın ardından Dinyeper'in suları enkaz yığını ile kapandı." Dinyeper üzerindeki köprüler havaya uçurulduktan sonra, 37. Ordu doğu istikametinde; Yagotin yönünde geri çekilmeye başladı. Fakat ablukayı kırmaya yönelik organize bir gelişme mevzubahis değildi. Zira 16-20 Eylül tarihlerinde Kızıl Ordu Güneybatı Cephesi birlikleri birkaç farklı direnç noktası nezdinde bölünmek durumunda kalmıştı. 21. Ordu bünyesinde faaliyet gösteren 55. Piyade Tümeni'nin uçaksavar topçu müfrezelerinden birine komuta eden A. Honyak, daha sonra kaleme aldığı anılarında o günleri ve yaşanan çaresizliği şu sözlerle aktarıyor: *"Durum iyice kötüye gidip umutlarımızı yitirmeye başladığımız esnada, tümen komutanı tüm sorumluluğu üzerine alarak topçu bataryalarının havaya uçurulmasını ve gruplar halinde kuşatmadan çıkmayı emretti. Bataryamızı havaya uçurduk ve beş askerimle birlikte yola çıktım. Fakat burası Ukrayna... Her yer alabildiğine bozkır. Orman yok, saklanacak yer yok... Geceleri ilerleyip gündüzleri gruplar halinde saklanıyoruz. İçimizden bir kişi devamlı olarak gözcülük yaptığı için sırayla uyumaya çalışıyoruz. Bu durum 5-6 gün boyunca devam etti. Çok yorgunduk. Uykusuzluktan devamlı bir rüya halinde idik. Gerçeklik algımız kayboluyordu. Tabancamı hep paltomun cebinde sakladım. Çaresiz kalacağım bir esnada kafama sıkmayı düşünüyordum. Sırayla dinlenmeye çalıştığımız bir anda nöbetteki askerim de uyuyakaldı ve Almanlar bizi gündüz uykumuzdan uyandırdı."*

Kiev'den çekilen Kızıl Ordu birliklerinin 20 Eylül'e kadar geçen süre zarfında yeniden toplandıkları altı ayrı Oçag[4] meydana gelmişti. Bunlardan 1 No'lu Oçag, Zolotonoş müstahkem mevkisinin 20 ila 30 kilometre kuzeydoğusundaki bölgede konuşlu 26. Ordu'nun sağ kalan birliklerinden teşkildi. Yavaş yavaş küçülerek 24 Eylül'e kadar varlığını devam ettiren bu askerler, Orjitsa istikametinde doğuya doğru ilerlemeye çalıştı. Kiev'in 40 ila 50 kilometre güneydoğusunda yer alan 2 No'lu Oçag ise 37. ve 26. ordulardan geriye kalan birlikleri bünyesinde

4 Rusça "Очаг": Türkçe "Ocak" kelimesinden türetilmiş, ateşin yandığı kapalı ve açık mekânların yanı sıra, belirli bir süreliğine toplanma ya da barınma maksadıyla inşa edilmiş veya oluşturulmuş sığınak ve mekânları da ifade etmek için kullanılan isim.

barındırmaktaydı ve 23 Eylül'e kadar dayanmayı başarabildi. Öte yandan, 3 ve 4 numaralı oçaglar da 5. ve 21. ordu birliklerinden oluşuyordu. Piryatin'in 20 ila 30 kilometre güneydoğu ve doğusundaki bölgelerde 23 Eylül'e kadar çarpışmaya devam eden bu askerler "Piryatinskaya Grubu" olarak anıldı. Son olarak, 37. Ordu birliklerinden oluşan ve Kiev'in 10 ila 15 kilometre kuzeydoğusundaki bölgede 21 Eylül'e kadar direnen 5 No'lu Oçag, düşmana önemli kayıplar verdirirken, yine 37. Ordu birliklerinden oluşan bir diğer direniş grubu olan 6 No'lu Oçag da Yagotin bölgesinde 24-26 Eylül tarihlerinde Alman kuşatmasına karşı organize bir şekilde dayanmayı başardı.

Her ne kadar geri çekiliyor olsalar da Kızıl Ordu birlikleri asla toplu bir şekilde teslim olmuyor ve direnmelerine olanak tanıyan tüm silah, mühimmat ve teçhizat tükenene kadar çarpışmaya devam ediyordu. Alman kuşatmasına maruz kalan Sovyet askerleri önce bir şekilde ablukayı yarmaya çalışıyor, başaramadıkları noktada da bu kez düşman birliklerinin aralarındaki ölü noktalardan sızmaya gayret ediyorlardı. Mareşal İvan Bagramyan o günlerde yaşananları şu sözlerle kaleme alıyordu: *"Bizim birlikler Kiev'den çekilirken Almanlar da özellikle Sula Nehri'nin çoğu bataklık olan havzasının coğrafi niteliklerini kendi lehlerine kullandılar. Panzerlerle desteklenen küçük özel harekât müfrezeleriyle nehrin karşısındaki tüm köprüleri ele geçirdiler ve böylece de tüm taarruz potansiyellerini tıpkı mobilize bir yedek güç misali nehrin öte yakasındaki iç kısımlara konuşlandırdılar. Bu ablukayı kırmak imkânsıza yakındı. Dolayısıyla sadece ölü alanları değerlendirebilen gruplarımız düşman tarafından fark edilmeden nehrin doğu kıyısına giden yollardan istifade edebildi ve kuşatmadan sağ çıktı."* Bu arada Güneybatı Cephesi Komutanı Korgeneral Mihail Kirponos da Almanlar tarafından kuşatılan pek çok askerinin kaderini paylaşacaktı. Karargâhta görev yapan kurmaylarından biri Kirponos'un son anlarını şöyle anlatıyor: *"Komutan sol bacağına isabet eden bir kurşunla yaralandı. Bizden destek alarak sekerek yürüdü ve civardaki su kaynağına zar zor ulaştıktan sonra da oturdu. Paltosunu omuzlarına koymamamızı rica etti ve gülümseyerek "Yahu, bu sol bacağımdan yana da hiç şansım yok" dedi. Silah arkadaşım Burmistenko ve karargâh doktoru yanına gittiler. Doktor pansuman yaparken komutan da sigarasından derin bir nefes çekti. Tam da o anda; yaklaşık dört metre kadar ötede bir alev topunun yükseldiğini gördüm. Hiçbirimiz patlamayı*

duymamıştık. Çünkü infilakın şok etkisi ile yere serilmiştik ve geçici sağırlık yaşıyorduk." Mihail Kirponos, yakınında patlayan bir Alman mayınından saçılan şarapnel parçalarıyla hayatını kaybetmişti. Komutandan kısa bir süre sonra, Güneybatı Cephesi Kurmay Başkanı Vasili Tupikov, Cephe Askeri Konseyi üyesi Mihail Burmistenko ve kurmay subayların pek çoğu da vatan savunmasında hayatını kaybedecekti.

Kiev Cehennemi, SSCB açısından son derece korkunç ve trajik olarak nitelendirilen bir netice ile sonlanmış ve bin yıllık savaş tarihinin de en büyük kuşatması olarak kayıtlara geçmiştir. Kızıl Ordu Güney-Batı Cephesi Karargâhı'nın verilerine göre, tam 532 bin Sovyet vatandaşı ve askeri bu bölgede Alman kuşatmasına maruz kalmış ve bunlardan sadece 15 ila 20 bin civarında Kızıl Ordu mensubu ablukadan sağ çıkmayı başarabilmiştir. Wehrmacht birliklerinin kuşattığı Sovyet askerlerinin yerel direnişleri ise Eylül 1941'in sonuna kadar devam etmiştir. Almanlar tarafından savaş ganimeti olarak ele geçirilen az sayıdaki (yaklaşık 50 adet) Sovyet tankı da Kiev'de yaşanan felaketin bir nevi sembolü haline gelmiştir. Heinz Guderian, harpten sonra kaleme aldığı anılarında Kiev Harekâtı'ndan şöyle bahsediyor: *"Kiev için gerçekleştirilen muharebelerde elde ettiğimiz müspet sonuçlar, hiç şüphesiz büyük bir taktiksel başarı manasına geliyordu. Fakat bu taktiksel başarının savaşın sonraki evreleri açısından stratejik bir değere sahip olup olmadığı ise çok şüpheliydi."*

Dnepropetrovsk Muharebesi

Dinyeper Hazvası'nın stratejik öneme haiz bir başka kenti olan Dnepropetrovsk'ta cereyan eden çatışmalar ve Kızıl Ordu'nun buradaki direnişi, Sovyet tarih yazımında Kiev Muharebesi kadar yer bulamamıştır. Kulağa her ne kadar paradoksal gelse de, burada direnen Sovyet askerlerinin mücadelesi enteresan bir şekilde daha çok düşman tarafından takdir edilmiştir. Zira Almanlar için Dnepropetrovsk, Dinyeper Havzası'nda icra ettikleri taarruz harekâtını daha ileri seviyeye taşıyamadıkları tek mühim geçiş noktası olmuştu. Kasten havaya uçurulmayan köprüden geçen Wehrmacht mekanize birlikleri, neredeyse bir ay boyunca burada sıkışıp kalmış ve taarruzun sonraki evrelerine geçememişti. Öte yandan, Alman komuta kademesi ise askerin

moral-motivasyonunu düşürmemek için geri çekil emri de verememişti. Dnepropetrovsk'ta cereyan eden çarpışmalar, panzerler kadar etkili zırhlılara sahip olmayan Kızıl Ordu'nun Nazi savaş makinesine karşı neler yapabileceğini oldukça açık bir şekilde göstermiştir. Özellikle bu bölgede adeta savaşın tanrıları olarak kabul edilen Sovyet topçuları, silahlı mücadeleyi sürdürmenin teknik bir çözümü olarak askeri işlevsellikte zirve yapmıştır. Dnepropetrovsk'taki konuşlu Sovyet topçu bataryalarının etkin bombardımanı, Wehrmacht birliklerini geçiş noktası olan köprübaşında sıkıştırmış ve ikmal yollarını da kullanılmaz hale getirmiştir. Böylece Alman taarruzu durdurulmuş ve Wehrmacht zırhlı birlikleri de şarapnel yağmuru altında kapana kısılmıştır.

Bu arada 19 Eylül'de Kiev'e giren Alman birlikleri de hızlı bir şekilde kente konuşlanmıştı. Lakin şehrin ana caddesi olan Kreşatik üzerinde yer alan ve Wehrmacht kurmaylarının karargâh ve mesken olarak kullanmaya başladığı binalara daha önceden döşenen patlayıcılar 24 Eylül'de NKVD mensupları tarafından havaya uçurdu. Büyük patlamalar ve yangınlar sonraki günlerde de devam etti. Detskiy Mir (Çocuk Dünyası) mağazası, Alman garnizonunun ve civar mahallelerin karargâhı olarak kullanılmaya başlanan Continental Hotel ve Karl Marx Caddesi'ndeki büyük sirk de havaya uçurulan büyük yapılar kervanına katıldı. Kent müdafaası için vatandaşlar tarafından hazırlanarak binaların çatı katlarında saklanan çok sayıdaki molotof kokteylinin çatışmalarda alev almasıyla başlayan korkunç yangın da tam dört gün sürmüş ve Kreşatik Caddesi'nden geriye hiçbir şey kalmamıştır. Planlı sabotaj faaliyetleri ve büyük yangın sebebiyle yaklaşık 940 büyük konut kompleksi ve idari bina kullanılmaz hale gelmiş, yaklaşık 50 bin vatandaş da evsiz kalmıştır. Naziler bu olayları, Kiev'de daha sonra gerçekleştirecekleri Yahudi soykırımı için bahane olarak kullanacaktır.

28 Eylül'de kentin hemen her yerine asılan iki bin kadar duyuruda şu emir yer alıyordu: *"Wehrmacht Kiev Karargâhı'ndan: Yahudi vatandaşlar şehrin belirli noktalarında kendilerine tahsis edilmiş mahallerde yer alan konutlara yerleştirilecektir. Bu sebeple tüm belge, para ve değerli eşyalarını alarak Melnikova ve Degtyarevskaya caddelerinin köşesinde yarın sabah toplanmaları emrolunur."* Sabahın erken saatlerinden itibaren on binlerce kişi şehrin dört bir yanından duyuruda belirtilen toplanma yerine akın etti. Ardından Alman askerlerinin gözetimi altında

Melnikova Caddesi boyunca ilerleyen Kievliler şehrin dış kısmında yer alan Babi Yar yoluna yönlendirildi. Buradaki geçide ulaştıklarında tüm erkek, kadın ve çocuklara soyunmaları, kıyafetlerini ve değerli eşyalarını ayrı ayrı yerlere koymaları emredildi ve gruplar halinde civardaki dar geçit yoluna doğru ilerlemeleri söylendi. Bu geçidin karşı tarafına ise iki ağır makineli tüfek yuvası yerleştirilmişti. 29 ve 30 Eylül tarihlerini kapsayan iki günlük süre zarfında Standartenführer[5] Paul Blobel komutasındaki SS Sonderkommando[6], Wehrmacht 6. Ordu birlikleri ve Ukraynalı gönüllülerden oluşan işbirlikçi Kievskiy Kuren'in[7] yardımlarıyla tam 33 bin 771 Yahudi'yi Babi Yar'da katletti. Bu rakam şehir merkezinde yaşayan Yahudi nüfusunun neredeyse tamamına eşitti. Makineli tüfeklerin gürültüleri, vadinin üzerinde daireler çizen Alman uçağından yapılan müzik yayını ve motor gürültüsü ile bastırıldı. Nazilerin ve yerli işbirlikçilerinin düzenlediği bu katliamda hayatını kaybeden çocuk ve yetişkinlerin cansız bedenleri 60 metre genişliğinde ve 3 metre derinliğindeki dev bir çukura gömüldü. Kentin uzak kesimlerinde ve civar köy ve kasabalarda ikamet eden Yahudilerin infazları ise 1, 2, 8 ve 11 Ekim tarihlerinde gerçekleştirildi ve yaklaşık 17 bin sivil vatandaş daha kuruşuna dizildi. Bundan sonra tamı tamına 103 hafta boyunca da her Salı ve Cuma günü, Naziler artık Rus, Ukraynalı veya Çingene olup olmadığına bakılmaksızın yakaladıkları tüm sivil vatandaşları Babi Yar'a getirip katletti ve bu bölge devasa bir uluslararası toplu mezara dönüştü. Konuya ilişkin çalışmalar yürüten tarihçilere göre, toplu infaz yeri olarak iki yıl boyunca kullanılan Babi Yar'da 29 Eylül 1941'den 29 Eylül 1943'e kadar geçen süre zarfında 150 ila 220 bin kadar sivil, Naziler tarafından kurşuna dizilmiştir. Kievli H. Rybakov'un o günlere ilişkin anılarında şu cümleler yer aldı: *"Aynı binada yaşadığımız ve sık sık görüştüğümüz komşu ailenin bir kızı vardı: İroçka Gofştein. Çok güzel bir kızdı. Ah, ne muhteşem saçları vardı... Tanrı şahittir, birbirimizi deliler gibi seviyorduk. Mezun olduktan sonra*

5 SS-Standartenführer (Alay önderi ya da lideri): Nazi Almanyası'nda, Nasyonal Sosyalist Alman İşçi Partisi NSDAP'a bağlı paramiliter kuruluşlardan Schutzstaffel (SS)'de kullanılan bir rütbe olup Albay rütbesine denktir.

6 1938-1945 yılları arasında Schutzstaffel (SS) büro mensuplarından kurulmuş amaca özel silahlı gruplar SS-Sonderkommando olarak adlandırılmıştır.

7 Kiev Kuren: Büyük Atayurt Savaşı esnasında işgalci Nazilerin yanında Sovyetler Birliği'ne karşı savaşan işbirlikçi Ukraynalılardan teşkil paramiliter kuruluş.

evlenecektik. Fakat savaş başladı ve ailem Kiev'den ayrıldı. Ben de cepheye çağrıldım. İroçka'nın ailesi ise kaldı. Bana dairemize iyi bakacağını yazdığı ve cepheye gönderdiği tek mektubunu halen saklarım. Harp sona erdi ve Eylül 1945'te Kiev'e geri döndüm. Doğup büyüdüğüm şehri tanıyamadım. Kent merkezi tam bir harabeye dönüşmüştü. Biz savaştan önce Yaroslavskaya Caddesi 11 / 7 adresinde yaşıyorduk ama gittiğimde binanın yerinde olmadığını gördüm. Neredeyse hiçbir arkadaşımı bulamadım. Kıymetli, biricik İroçka'mı sordum. Nişanlımın annesi ve erkek kardeşi maalesef Babi Yar'a götürülmüş, kendisi ise bir şekilde saklanmayı başarmış. Fakat başka bir komşumuz olan Vera adındaki kadın onu Almanlara ihbar etmiş. Naziler bizim avluya girmiş ve onu herkesin gözünün önünde sıradan bir iş yaparcasına vurmuş. Bütün bunları öğrendiğimde işbirlikçi Vera'yı kendi ellerimle öldürmek istedim. Altı ay boyunca onu aradım ve şehrin başka bir mahallesinde buldum. Ama Tanrı bana müsaade etmedi ve beni bu ölümcül hatadan kurtardı. Gittim ve bu işbirlikçi kadını polise bildirdim. Komiser ile aramızda aynen şöyle bir diyalog geçti:

– Bak kardeşim, kent düşman işgalinden kurtarıldıktan sonra geri dönen Yahudiler kendilerine ihanet edenlerle hesaplaştı ve o işler artık bitti. Harp, her şeyi sildi. Bu saatten sonra eğer bir delilik yaparsan seni tutuklayıp hapse atmak durumunda kalırız.

– Amirim, bu hain kadının ne yaptığını biliyor musunuz?

– Evet biliyorum. Ama Almanlara yardım edenlerin hepsini hapse atmaya kalksak, o takdirde abartmıyorum; şehrin yarısını mahkemeye çıkarmamız gerekir.

İroçka hayatımın gerçek aşkıydı. Ben onun koruyucu meleği idim. Ama müstakbel eşimi maalesef kurtarmadım... O zamandan bu yana altmış yıldan fazla geçti, ama onu hatırlamadığım tek bir günüm bile yok."

Wehrmacht birliklerinin ve onlarla işbirliği yapan hainlerin Kiev'de işledikleri savaş suçları, III. Reich'ın Sovyetler Birliği'nde ne tipte bir "yeni düzen" kuracağının ilk mühim göstergelerinden biri olmuştu. İki devlet arasındaki basit bir dizi anlaşmazlık ve düşmanlıktan kaynaklanan bu savaş, Kiev'de yaşananlardan sonra tüm Sovyet halkları için bir ölüm kalım mücadelesine evrilmişti. Sovyetler bu savaşı ya kazanacak ya da sonsuza kadar yok olacaktı. İşte bu aşamanın ardından Nazi Almanya'sı ile harp, Sovyet vatandaşları için gerçek bir Atayurt Savaşı haline geldi.

MOSKOVA MUHAREBESİ

Ağustos 1941'in son günlerinde Barbarossa'ya iştirak eden Heer unsurlarının bilhassa kanatlarda icra ettikleri ani manevralar sebebiyle kayda değer bir biçimde zayıflayan Wehrmacht Merkez Grup Kuvvetleri, bu esnada Kızıl Ordu'nun karşı taarruzlarını karşılamak durumda kalmıştı. Gerçekten de Sovyet askerlerinin büyük bir cesaret örneği sergileyerek gerçekleştirdikleri saldırı operasyonları, bölgesel düzeyde fark edilir bir etki yaratmış, özellikle Tümgeneral İvan Russiyanov komutasındaki 24. Ordu 1. Muhafız Tümeni'nin 6 Eylül'de Yelnya kentinin düşman işgalinden kurtarılması için ortaya koyduğu mücadele de Almanların sinir uçlarına dokunmuştu. Neredeyse tüm Heer müdafaa hattına yayılan bu saldırıya ilişkin olarak Hermann Hoth bakın neler yazmış: *"Özellikle alt komuta düzeyinde fark edilir derecede mühim kayıplar var. Önceki Kızıl Ordu taarruzlarına nazaran kayıp ve hasar çok daha fazla ve bahsi geçen bu kayıpların da sadece bir kısmı telafi edilebildi."* Generaloberst Hoth'un da belirttiği gibi, Alman birliklerinin gücü giderek tükeniyordu ve Barbarossa Planı dâhilinde yürüttükleri görevleri yerine getirip getiremeyecekleri hususunda da bazı şüpheler ortaya çıkmıştı. Buna karşın, Kızıl Ordu unsurları ise çok kritik bir durumla karşı karşıyaydı. Çünkü Güneybatı Cephesi'nin Wehrmacht tarafından ablukaya alınması, müdafaa hattında devasa bir boşluk yaratmış ve Sovyet kurmay heyetinin elini oldukça zayıflatmıştı. Örneğin, Vasili Kuznetsov'un 21. Ordusu mecburen ikiye bölünmüş ve kısmen de olsa kuşatılmıştı. Ancak bu menfi gelişmeye rağmen, 21. Ordu Karargâhı yine de teyakkuz halinde kalmaya devam etmiş ve yeniden tanzim edilen Güneybatı Cephesi'nin çekirdeğini teşkil eden önemli bileşenlerinden biri olmuştu. Sonuç olarak, Smolensk civarındaki karşı taarruz

muharebelerinin sadece düşman birliklerini değil, aynı zamanda Kızıl Ordu unsurlarını da tükettiğini söylemek mümkündü. Bu sebeple Alman Panzer Gruplarına mensup ana kuvvetlerin Moskova istikametine yönelişi, Kiev bölgesindeki muharebeler henüz sona ermeden başlamıştı. Dolayısıyla savaş artık başkent Moskova'nın da kapısını çalıyordu.

Moskova Müdafaasına Hazırlık

Eylül 1941 itibarıyla savunma hazırlıklarına son hızla devam eden Moskova, eski canlı ve neşeli görüntüsünden artık çok uzakta, ölüm havasının her daim kol gezdiği yarı hayalet bir metropole dönüşmekteydi. Gökyüzüne bakan uçaksavarlar, şehrin üzerinde asılı duran gri balonlar, sokaklara kurulmuş barikatlar, tanksavar demir kirpiler ve kâğıttan şeritlerle kapatılmış pencere camları... Hepsi geceleri zifiri karanlığa gömülen kentin kasvetli ve gergin havasını daha da boğucu hale getiriyordu. Hava Kuvvetleri tarafından şehrin dört bir yanına asılmış bilgilendirme afişleri ise vatandaşları şu sözlerle uyarmaktaydı: *"Penceredeki ışık düşmana yardım ediyor!"* Çünkü Alman bombardıman uçaklarının Moskova'ya ilk saldırısı 22 Temmuz gecesi, yani Barbarossa'nın başlamasından tam bir ay sonra gerçekleşmişti. Büyük operasyondan hemen önce Luftwaffe pilotlarına hitap eden komutanları *"İngiltere'de taş taş üzerinde bırakmadınız. Şimdi yeni hedefiniz Moskova. Emin olun, çok daha kolay olacak. Çünkü Rusların sadece birkaç projektörü ve az sayıda uçaksavar silahı var. Ayrıca balonları ve gece uçabilen avcı uçakları da yok"* diyordu. Fakat bu ifadelerin tamamının koca bir yalandan ibaret olduğu kısa bir zamanda anlaşılacaktı. Birbirinden farklı kalibrelerde binden fazla uçaksavar tarafından savunulan Moskova'da konuşlu radar istasyonları, Alman bombardıman uçaklarının taarruzunu önceden haber vermişti. Kızılyıldız armalı avcı uçaklarını derhal kaldıran Sovyet pilotlar, projektörlerin aydınlattığı gökyüzünde düşman bombardıman uçaklarını teker teker indiriyordu. Hidrojen dolu baraj balonları ise Londra'daki balonlardan çok daha yüksekte; adeta birer hava mayını misali Moskova semalarında asılı durumdaydı. Bu balonlara ya da çelik kablolarına çarpmak istemeyen Alman pilotlar da daha yüksek irtifalara tırmanmak ve dolayısıyla taşıdıkları bombaları çok daha az bir isabet oranıyla bırakmak zorunda kalıyordu. Öte yandan, her ne kadar düşük

bir isabet söz konusu olsa da bahsi geçen bombalar nihayetinde Sovyetlerin başkentine öyle ya da böyle düşüyordu. Belorusski Tren Garı'nın bazı depoları ve vagonlarının yanı sıra, kent telefon santrali ve bazı askeri depolar bombardımanda yandı. Ayrıca 6 yangın bombası ve 250 kilo ağırlığındaki bir beton delici bomba Kremlin yerleşkesine düştü. Büyük Kremlin Sarayı'nın çatısını ve görkemli Aziz Georgi Salonu'nun tavanını delen bu bomba, binaya nüfuz etmeyi başarsa da şans eseri patlamadı. 12 Ağustos gecesi Nikitski Kapısı'na düşen 1 tonluk dev bomba ise 12 metre derinliğinde ve 32 metre çapında bir krater oluşturdu. Yukarıda ana hatlarını özetlemeye çalıştığımız şartlarda, Eylül ayına kadar aralıksız süren Luftwaffe bombardımanları istenilen sonuçları elde etmekten çok uzak kaldı. Üstelik operasyonlarda verilen uçak ve personel kaybı ise Alman kurmayların öngördüğünün oldukça üzerindeydi.

Ülkenin daha iç kesimlerinde yer alan Stalingrad'daki hazırlıklar Stalingrad Traktör Fabrikası'nın üretim bantlarında ve kentteki poligonlarda hummalı bir şekilde devam etmekteydi. Evet, 1941'in yaz aylarında cereyan eden büyük muharebelerde Kızıl Ordu seri yenilgiler almıştı ama bununla birlikte çok önemli olan saha deneyimini kazanmış ve etkin harp eğitim tekniklerini de geliştirmişti. İşte bahsi geçen bu eğitim teknikleri arasında en mühimlerden biri olan "tankçıların doğrudan fabrikalarda eğitimi" kapsamında büyük başarılar kaydedilmiştir. Kısa bir zaman önce küçük bir arıza sebebiyle tanklarını muharebe alanında öylece bırakan mürettebatın yerine, T-34'lerin montajını ilk evreden itibaren yerinde izleyen ve bu inatçı savaş makinesini sıfırdan toplayabilecek nitelikte yeni tankçılar eğitilmişti. İşte Stalingrad'da tesis edilen bu uzman tank tugaylarından birinin komutanı da adı henüz ülke çapında duyulmamış olan kırk bir yaşındaki Albay Mihail Katukov'du. Emri altındaki askerler çok genç olmalarına rağmen, hemen hepsi de oldukça tecrübeliydi. Çünkü bu tankçılar, Umanskaya Çukuru faciasını yaşamış ve Alman kuşatmasından mucizevi bir şekilde kaçan bir tank tümeni ile Stalingrad'a gelmişlerdi. Bu şartlarda muharebeye hazırlık için yürütülen çalışmalar da adeta bir tür askeri taktik deney haline gelmişti. İlerleyen zamanlarda Mareşal rütbesi ile Kızıl Ordu'nun zırhlı birliklerine komuta edecek olan Katukov, harpten sonra kaleme aldığı anılarında o günleri *"Müdafaa esnasında kuracağımız tank pusularının maksimum verimlilikle nasıl*

çalışacağını düşünmediğim, taktik geliştirmediğim bir an bile yoktu" sözleriyle anımsıyor. İşte bu atmosferde yepyeni 34'lükleri teslim alan Albay Katukov'un emrindeki uzman zırhlı tugayı, 23 Eylül'de Stalingrad'dan Moskova bölgesine doğru yola çıktı.

Bryansk Cephe Hattının Düşüşü ve Vyazemski Çemberi

Almanlarca Barbarossa Planı'na göre taarruzun üçüncü veya en geç dördüncü ayında Moskova'nın ele geçirilmesi öngörülmesine rağmen, 1941'in Ağustos ve Eylül aylarında Moskova istikametinde fırtına öncesi sessizlik hâkimdi. Temmuz'da vuku bulan Smolensk Muharebesi'nde Sovyet Birlikleri'nin sergilediği inatçı mukavemet ve Wehrmacht'ın kanatlarında görev yapan birliklerin çatışma bölgesinin çok gerisinde kalması, Alman komuta kademesini Moskova harekâtını askıya almaya zorlamış, buna bağlı olarak Ostaşkov-Vyazma-Bryansk Hattı boyunca güneyden kuzeye uzanan 600 kilometre uzunluğundaki cephe de ileri hamleler yapamamıştı. Dolayısıyla, Moskova taarruzu ancak ve ancak Kiev'in düşmesinden ve Leningrad istikametindeki atılımın peşi sıra yeniden başlatılmıştı. Bu arada, Sovyet topraklarındaki Nazi savaş makinelerinin icra etmekle mükellef olduğu yeni görevleri içeren Wehrmacht Yüksek Komutanlığı 35 No'lu Direktifi de bizzat Hitler tarafından 6 Eylül 1941'de imzalanarak yürürlüğe girdi. Bu yönergeye göre, "Timoşenko'nun Ordusu" olarak adlandırılan ve Batı istikametinde intikal halinde olan Sovyet Birlikleri, kış mevsimi başlamadan önce kati suretle etkisiz hale getirilecekti. Bunun için de Alman askeri doktrininin klasik sayılabilecek taktiklerinden biri olan zırhlı tümenlerin desteği ile çift kademeli kuşatma tekniği tatbik edilerek Vyazma civarındaki Kızıl Ordu unsurlarının bertaraf edilmesi düşünülmüştü. Operasyona "Tayfun" kod adı verildi. 1941'de gerçekleşen pek çok müdafaa operasyonunda olduğu gibi Kızıl Ordu birlikleri için buradaki asıl sorun, Wehrmacht cephe karargâhının tasarladığı planlarının belirsizliğiydi. Sovyet kurmayları düşmanın Smolensk-Yartsevo-Vyazma hattı boyunca uzanan karayolu boyunca hücuma geçeceğini varsayıyordu. Dolayısıyla en kuvvetli ve donanımlı ordu unsurları Konstantain Rokossovski'nin komutasında düşmanı karşılamak üzere bu bölgeye

toplandı. Barbarossa'nın ilk etabında olabildiğince süratli ilerlemeye çalışan Almanlar, binlerce zırhlıdan oluşan Heer mekanize kolordularının hareket kabiliyetini kolaylaştırdığı için genellikle otoyollarda ilerlemeyi tercih ediyordu. Ancak Moskova için düzenlenen bu harekâtta söz konusu yöntem terk edilmiş ve Leningrad önlerinde konuşlu bulunan Erich Hoepner komutasındaki 4. Panzer Ordu Grubu ana yolları kullanmadan, olabildiğince gizli bir şekilde başkent yakınlarında bulunan toplanma alanlarına intikal etmişti.

Wehrmacht takviye kuvvetlerinin sahadaki varlığı, düşmanın tek bir noktadan ziyade, birden fazla istikamette taarruza geçebilmesine olanak tanıyordu. Öte yandan Moskova için gerçekleştirilen operasyonu maskelemek için de oldukça ilginç bir dezenformasyon kampanyası yürütülmüştü. Bu çarpıtıcı bilgilere göre; Leningrad yakınlarında konuşlu 4. Panzer Ordu Grubu'nun merkez karargâhına mensup bir telsiz operatörü özellikle geride bırakılmış, rutin olarak devam eden telsiz mesajları ilk etapta deşifre edilemese bile, Sovyet askeri istihbaratçılarını yanıltmayı başarmış ve Alman panzer ordusunun Leningrad önlerinde olduğu algısını kuvvetlendirmişti. Tabi çoktan Moskova'ya hareket eden bu zırhlıların yerine ilgili bölgede sadece bir telsiz istasyonu bulunmaktaydı. Bu dezenformasyon faaliyeti sonucunda elde edilen başarının yanı sıra, III. Reich'in kurmayları devasa orduları aynı hedefe eş zamanlı olarak hareket ettirmek suretiyle bir başka başarının daha altına imza atıyordu. Zira tarihte ilk kez üç devasa panzer ordu grubu aynı anda ve aynı yönde taarruza geçmişti. 1941'in Eylül ayının son günlerinde Generalfeldmarschall Fedor von Bock'un komutasındaki Wehrmacht Merkez Ordu Grubu'nda görev yapan personel sayısı 1 milyon 800 bine, panzer sayısı 1700'e, top ve havan topu sayısı ise 14 bine ulaştı. Moskova'yı ele geçirmeyi adeta saplantı haline getiren Alman Genelkurmayı'nın planlarına göre, Duhovşhina bölgesinden 3. Panzer Grubu'nun, Roslavl bölgesinden 4. Panzer Grubu'nun ve Şostka bölgesinden de 2. Panzer Grubu'nun başlatacağı yoğun taarruzlar, başkenti savunan Kızıl Ordu ana unsurlarını kuşatarak yok etmek için kâfi olacaktı. Akabinde de Moskova tıpkı olgun bir armut misali ağacın altında hazır bekleyen Almanların ağzına düşecekti.

Başkenti savunacak Sovyet birlikleri ise üç cephede birleşti: Batı Cephesi'ne Korgeneral Ivan Konev, Bryansk Cephesi'ne Korgeneral

Andrey Yeremenko ve Takviye/Yedek Cephe'ye de Mareşal Semyon Budyonnıy komuta ediyordu. Bu üç cephedeki birliklerin toplam personel sayısı ise 1 milyon 250 bin kişiydi. Ayrıca 500'den fazla avcı ve bombardıman uçağı ile destekleniyorlardı. Bunlara ek olarak, 800 adet uzun menzilli bombardıman uçağı da daha savaşın ilk günlerinde muharebeye iştirak edecekti. Ancak, bahsi geçen rezervler sürece dâhil olana kadar, Luftwaffe 2. Filo bünyesinde görev yapan 1300 kadar Alman uçağı havadaki üstünlüğü açık ara ele geçirmişti.

Giderek yaklaşan yıkıcı fırtınanın ilk gök gürültüsü Moskova'nın 300 kilometre kadar güneyindeki Bryansk civarında patladı. Cephe Komutanı Korgeneral Yeremenko ani gerçekleşecek bir Alman taarruzunu beklemekle birlikte, mevzubahis darbenin önemli bir kara ve demiryolu kavşağı olan Bryansk'a doğrudan vurulacağını düşünmekteydi. Lakin Luftwaffe bombardıman uçaklarının motorlarından yayılan ve vahşi kükremeleri andıran gürültü ile Heinz Guderian'ın panzerlerinin taarruzunun başlangıcını haber veren bombaların infilak çığlıkları 30 Eylül sabahının erken saatlerinde hiç beklenmeyen bir yerden; 120 ila 150 kilometre daha güneyde bulunan Şostka ve Novgorod-Severski civarından geldi. Ani taarruzdan üç gün sonra, Alman panzer konvoyları General Yeremenko'nun Bryansk yakınlarında konuşlu birliklerinin arkasına sarkmayı başardı ve Kızıl Ordu'nun bölgedeki ana kuvvetleri Heer unsurlarınca kuşatıldı. Ortaya çıkan dev boşluktan doğu istikametine hızla ilerleyen Alman zırhlıları da iki gün sonra Sovyetlerin yalnızca müstakil takviye birliklerinin bulunduğu Oryol'a ulaştı.

Zırhlarında Heinz Guderian'ın soyadının ilk harfi olan "G" logosu bulunan panzerler, Wehrmacht askerlerinin "Küçük Moskova" diye isim taktıkları Tula'ya ulaşmıştı. Sovyetler Birliği'nin başkentine açılan kapının anahtarı olarak nitelendirilen kent güneyden saldırıya uğradığında Kızıl Ordu komuta kademesi de en acil durumlar için öngörülen tedbirleri almak zorunda kaldı. Böylece karşı karşıya kalınan krizi aşabilmek adına Tula'nın 180 km. kadar güneyindeki Oryol'a ivedilikle gereken takviye destek, paraşütçü birliklerin bölgeye sevk edilmesi sağlanarak alışılmadık bir çözüm bulundu. Paraşütçülerle tıka basa dolu TB-3[1] ve

1 Tupolev TB-3: Tupolev tasarım bürosu tarafından geliştirilen Sovyet imali ağır bombardıman uçağı. 1930'larda tasarlanıp üretilen TB-3, dünyanın ilk serbest kanatlı ve dört tekerlekli ağır bombardıman uçağı olma özelliğine sahiptir.

Li-2[2]ler Almanların ağır uçaksavar ateşine rağmen 6 binden fazla tam teçhizatlı paraşütçü komandoyu başkentten 500 kilometre uzaktaki intikal noktasına ulaştırmayı başardı. Bu paraşütçülerin ana görevi, otoyol boyunca ilerleyen panzer konvoylarının Tula'ya yaklaşmasını olabildiğince geciktirmekti. Oryol-Mtsensk otoyolunda bir dizi başarılı sabotaj operasyonunu gerçekleştirmek suretiyle Wehrmacht'ın oldukça kuvvetli birlikleriyle mücadeleye girişen cesur komandoların yardımına ise Stalingrad'daki üretim bantlarından kısa bir süre önce çıkan ve daha sonra Almanların başına büyük bela olacak yepyeni T-34'ler yetişti. Albay Katukov'un T-34 kullanan uzman tankçıları, burada gerçekten fark yaratmıştı.

Mtsensk civarında Wehrmacht'ın panzerleriyle amansız bir çarpışmaya giren Katukov, Stalingrad poligonlarında geliştirdiği tank pusu taktiklerini fiilen tatbik ediyordu. Aslında ana içeriği Kızıl Ordu zırhlı birliklerinin harbe hazırlık talimatlarında mevcut olan bu taktiklerin doğru bir şekilde nasıl uygulanması gerektiği ne var ki tüm komutanlar tarafından bilinmemekteydi. Sovyet 4. Tank Tugayı'nın kurnaz kumandanı ise bu konsepti kullanarak pusuya dayalı çok sağlam bir zırhlı birlik doktrini inşa etmişti. Katukov'un ünlü taktikleri, taarruz pozisyonundaki Alman birliklerini boş yere bol miktarda mühimmat harcamak zorunda kaldıkları yanlış konumlara intikale zorluyordu. Öte yandan, tank pusu taktiğinin püf noktası ise panzer katili T-34 için her şeyden önce uygun bir sığınak belirlemekti. Arazinin kıvrımlı kesimlerinde, saman yığınlarının ya da binaların arkasında saklanan tankların düşman unsurlarınca fark edilmeden hızla değiştirilebilmeleri için de birkaç farklı mevzi önceden hazırlanıyordu. Zaten pek çok otoriteye göre İkinci Dünya Savaşı'nın en iyi orta sınıf tankı olan T-34-76, 1941'in sonbaharında 1 kilometre mesafeden uygun mühimmatla yapılan atışla herhangi bir Alman panzerini savaş dışı bırakabiliyordu.

Tabi yukarıda bahsi geçen operasyonların başarı ile sonuçlanabilmesi, pusuda bekleyen Sovyet tankçıların soğukkanlılığına bağlıydı. Albay Katukov'un şu ifadeleri de bu düşüncemizi destekler nitelikte: *"Pusu görevini icra eden tankçılarımız düşman panzerleri ya da ZTP'leri ile*

2 Lisunov Li-2: Sovyet imali nakliye ve hafif bombardıman uçağı olan Li-2, Amerikan menşeli Douglas DC-3 tip uçağın lisanslı üretim modeli olup adını ünlü havacılık ve uzay mühendisi Boris Lisunov'dan almaktadır.

aralarında 200 ila 300 metre kalana kadar atış pozisyonuna geçmiyordu. Çünkü Alman zırhlılarının yakın mesafede bulunması isabet oranımızı ve tahrip gücümüzü önemli ölçüde artırmaktaydı." Mtsensk yakınlarında cereyan eden çarpışmalarda tatbik edilen yeni taktikler işe yaramıştı. Öyle ki; emrindeki T-34 mürettebatı ile tam 52 düşman tankını hurdalığa gönderen Üsteğmen Dmitri Lavrinenko, en başarılı panzer avcısı olarak Sovyet zırhlı birlikler tarihine geçti. Heinz Guderian'ın o ana kadar sürekli ilerleme kaydeden zırhlı birlikleri Oryol-Tula hattında duraklamak zorunda kalmıştı. "Hızlı Heinz" daha sonra kaleme aldığı anılarında o anları bakın nasıl hatırlıyor: *"Yeni Rus tanklarının ve bu tanklara komuta eden kurmayların sahada sergiledikleri performans ve en önemlisi de icra ettikleri sıra dışı taktikler hakkında tanzim edilen günlük raporlar bizde büyük hayal kırıklığı yarattı. Ayrıca o dönem kullandığımız tanksavar silahlarımız da yalnızca uygun koşullar altında T-34 tip tanklara karşı etkili olabiliyordu."* Otuz dörtlük olarak da adlandırılan T-34'ler aslında savaşın ilk gününden itibaren kullanılmış; fakat her zaman yeterince etkili bir performans sergileyememişti. Ancak bu yüksek potansiyelli Sovyet savaş makinesi, Katukov gibi komutanların ve Lavrinenko gibi uzman tankçıların elinde adeta birer panzer katiline dönüştü. Kızıl Ordu 4. Tank Tugayı tarafından kazanılan bu değerli süre, Tula müdafaasını güçlendirmeyi mümkün kıldı ve Guderian'ın emrindeki panzer ordu grubuna mensup birlikler tarafından "Küçük Moskova"ya yapılan saldırı başarısızlıkla sonuçlandı. Komutan Heinz o gün yaşadıkları hezimeti günlüğüne şu cümlelerle aktarıyordu: *"Moskova istikametinde intikal halindeyken icra edilecek bir taarruz ile şehri ele geçirmeye yönelik girişimimiz, Ruslar tarafından güçlü bir tanksavar ve hava savunmasıyla karşılandı ve başarısızlıkla sonuçlandı. Tula civarında çok sayıda panzeri ve tecrübeli subayı kaybettik."*

2 Ekim'de topyekûn taarruza geçen Alman Merkez Ordu Grubu'nun panzer ve piyade birlikleri, Smolensk-Vyazma karayolunun her iki tarafından Roslavl ve Duhovşina yakınlarında konuşlu Kızıl Ordu Rezerv-Takviye ve Batı cephelerine saldırdı. Almanların Smolensk-Vyazma karayolunun kuzeyini ve güneyini vurma planı ilk etapta işe yaramış gibi görünüyordu. Zira Wehrmacht Cephe Karargâhı tarafından belirlenen hedef bölgelerdeki savunma gerçekten zayıftı. Bu netice, 3. Panzer Ordusu karargâh raporuna *"Ani başlayan taarruz düşman için*

tam bir sürpriz oldu. Rusların direnci beklenenden çok daha zayıf çıktı" sözleriyle geçti. Ancak panzerlerin ilk darbesinden kurtulmayı başaran Sovyet birlikleri şiddetli bir direniş ortaya koyuyordu. Bu direnişle ilgili olarak bir Alman karargâh raporunda şu ifadeler geçiyordu: *"Muharebe alanında güneyden ve kuzeyden intikal eden hava taarruzu destekli Rus tank tugayları ile 6. panzer ve 129. piyade tugaylarımız arasında Güney Holm-Jirkovski kesiminde şiddetli çarpışmalar vuku buldu. Çok sayıda personel ve zırhlı kaybettik."* T-34'lerin etkin karşı saldırısından kaçan Alman panzer konvoylarını kontrol altına almak artık mümkün değildi.

Alman panzer ordularının Sovyetlerin iç kesimlerine doğru yaptığı atılımlar, Kızıl Ordu Yüksek Komutanlık Karargâhını doğuya doğru çekilmeyi düşünmeye sevk etmişti. Batı Cephesi Komutanı İvan Konev, 4 Ekim'de Stalin'e verdiği raporda düşmanın cephe gerisine sızma ihtimalinin önemli bir tehdit haline geldiğini açıkça ifade ediyordu. Fakat Stalin geri çekilmeye karşıydı. Zaten Genelkurmay Başkanı Boris Şaposnikov da geri çekilmeye kati suretle izin vermiyordu. Üstelik Sovyet Genelkurmayı'nın tüm kadroları savaşın başladığı andan itibaren mağlubiyetin ihtimalini bile düşünmemekteydi. Öte yandan, Moskova'dan çok uzakta bulunan Hitler'in görkemli Alman zaferinden en ufak bir şüphesi dahi bulunmuyordu. 4 Ekim'de Berlin Spor Sarayı olan Berliner Sportpalast'da kürsüye çıkan Hitler, kendisini çılgınlar gibi alkışlayan kalabalığa şunları söylüyordu: *"Şu anda Doğu Cephesinde görkemli olaylar yaşanıyor. Tarihi bir ana tanıklık ediyoruz. Kahraman birliklerimiz dünya harp tarihine geçecek devasa bir operasyon yürütüyor. 48 saattir devam etmekte olan taarruzumuz, doğudaki düşmanın nihai yıkımına yol açacaktır!"*

Sovyet tepe yönetiminin karşı yöndeki tüm ısrarına rağmen, geri çekilme Kızıl Ordu için artık bir zorunluluk haline gelmişti. Fakat Sovyet birliklerinin geri çekilme sürecinde yaşanan gecikme, Almanların bu unsurları kuşatma ve yok etmeye yönelik şansını her geçen saat daha da artırmaktaydı. Bu şartlar altında, Yüksek Komutanlık Karargâhı geri çekilme konusunda cepheden gelen ısrarlara daha fazla direnç gösteremedi ve 5 Ekim akşamı birliklere geri çekil emri verildi. Bundan tam iki gün sonra, iki ayrı Wehrmacht panzer ordu grubuna mensup zırhlı birlikler Vyazma bölgesinde bir araya geldi ve o esnada geri çekilmekte olan Sovyet unsurları Almanların çelikten duvarları ile karşı karşıya

kaldı. Panzerlerin ölümcül ablukasından bir şekilde kurtulmayı başaran tümen ve tugaylar organize hareket kabiliyetini yitirmişti. Hemen hepsi karargâhla teması kaybetti. Birçoğu nerede olduklarını bilmiyor ve düşmanın konumunu tahayyül dahi edemiyordu. Kızıl Ordu'nun düzensiz zaruri yürüyüşü başlamıştı. Teknik açıdan daha üstün bir düşmanla karşı karşıya kalan Sovyet birliklerinin morali gerçekten bozuktu. Kızıl Ordu'nun yaşadığı psikolojik buhran Resmi belgelerde bile açıkça ifade edilmeye başlanmıştı. 43. Ordu Karargâhı'nın günlük harp raporunda şu cümleler yazıyordu: *"Tümenlerimiz çok ağır kayıplar verdi. Almanların hava taarruzları bizleri müşkül durumda bırakıyor. 20-25 uçaktan teşkil gruplar halinde sistematik baskınlar yapıyorlar. Her an gerçekleşebilecek Alman hava saldırısının yarattığı koku iklimi, birliklerde görev yapan personeli adeta delirtti. Herkes aklını oynatmış gibi."* Wehrmacht Genel Kurmayı'nın Moskova'ya taarruz için Luftwaffe'ye tahsis ettiği son teknoloji ürünü binden fazla uzun menzilli bombardıman uçağı, sistematik ve etkin kullanımlarıyla korkunç bir güç haline gelmişti. Alman hava saldırıları, daha önceki muharebelerde sinirleri zaten yıpranmış olan Kızıl Ordu asker ve subaylarının psikolojik dengesini iyice bozuyordu.

Bryansk ve Vyazma yakınlarında konuşlu bulunan Sovyet Birlikleri, etraflarını saran Alman ablukasının yarattığı kaynar kazandan çıkmaya çalışarak doğu istikametinde onlarca kilometre yürüdü. Geri çekilmek durumunda kalan bu askerler, Almanlar tarafından adım adım takip ediliyordu. Kızıl Ordu 17. Piyade Tümeni'nde gönüllü milis olarak görev yapan dünyaca ünlü minereloji ve meteor araştırmaları uzmanı, akademisyen Leonid Kulik'in günlüğünde o anlarla ilgili şu epik satırlar yer almaktadır: *"Serin bir Ekim gecesinde balta girmemiş bir ormandayız. Son derece dar olan yol, adeta sinsi bir yılan misali sonsuzluğa doğru kıvrılarak ilerliyor. Arabalarla, silahlarla, atlarla ve insanlarla tıka basa dolu bu yol bizi savaşın eşiğine götürüyor. Tüfekler ve makineli tüfekler bir anda gürledi! Kadim ve bir o kadar da lanetli savaş tanrısının sembolü olan Mars gezegeni, gece yarısı gökyüzünden süzülürcesine uzanan dalların aralarındaki boşluklardan, o uğursuz kan kırmızısını andıran ışığını üzerimize doğrultuyor. Her adımımda botumun kenarından fışkıran kanla karşılamaya gidiyorum onu... İşte getirdim! Binlerce kez lanet olsun sana! İşte, istediğin kurbanı getirdim sana! Al ve vatanımın yolundan çekil artık!"*

Werhmacht Merkez Orduları'na mensup ana kuvvetlerden oluşan zırhlı kuşatma birlikleri, İvan Konev'in Batı Cephesi'ni ve Semyon Budyonnıy'in Rezerv Cephesi'ni tıpkı çelik bir mengene misali sıkıştırıyordu. Aralarında elitlerden teşkil Das Reich'ın[3] da bulunduğu bazı zırhlı ve mekanize tümenler ise doğu istikametinde hızla ilerlemekteydi. Hitler'e göre, Sovyetler Birliği'nin başkenti çok yakında işte bu askerler tarafından ele geçirilecekti. Vyazma yakınlarındaki her iki Kızıl Ordu cephesinin Heer Birliklerince kuşatılmasını ve ardından da Moskova'ya doğru gerçekleştirilecek muzaffer yürüyüşü öngören Alman senaryoları, ilk başlarda gerçekleşiyor gibiydi. Yuhnov'dan Moskova'ya doğru ilerlemekte olan panzerlerin yolunun üzerinde ise o anda sadece Binbaşı İvan Starçak'ın komuta ettiği paraşütçü komandolardan oluşturulmuş özel bir sabotaj müfrezesi bulunmaktaydı. Düşman hatlarının arkasına sızmaya hazırlanan Starçak, Wehrmacht taarruzunun sebep olduğu yıkımı ve ön saflarda görev yapan Kızıl Ordu Birliklerinin düzensiz bir şekilde geri çekildiğini 4 Ekim akşamı haber almıştı. Ancak geri çekilme veya doğu istikametinde daha iç kısımlara intikal gibi seçenekler bu komandoların lügatinde bulunmuyordu. Binbaşı Starçak bu hususta şu cümleleri dile getirmiştir: *"Yol kenarındaki bir direğe asılı bulunan mesafe levhasını parçalamaları için yoldaşlarıma emir verdim. Ardından parçalanmış bu levhayı silah arkadaşlarıma gösterdim ve onlara şöyle seslendim: Kızıl Ordu'nun kahraman askerleri! Bakınız, bu levhanın üzerinde "Moskova 205" yazıyor. Yani bulunduğumuz mevkiden Moskova'ya olan mesafe sadece 205 kilometre. İşgalci Naziler başkente panzerleri ve diğer zırhlı araçlarıyla birkaç saat içinde varmayı umuyor. Ama ant olsun ki; onların bu planlarını bozacağız!"*

Starçak'ın paraşütçüleri Ugra Nehri'nin her iki yakasını birbirine bağlayan köprünün etrafında mevzilendi. Kızıl Ordu birliklerinin geri çekilmekte olduğunu bildikleri için de bu önemli geçiş noktasını ilk etapta havaya uçurmamaya karar verdiler. Köprüden geçen tüm araçlar paraşütçüler tarafından tek tek kontrol ediliyordu. Ertesi gün şafakta köprüye ulaşan son Sovyet zırhlılarının hemen arkasından sert köşe hatlarına sahip gri renkli Alman ZPT'leri ve panzerleri göründü. Düşman derhal ateş açarak taarruza geçti. Fakat Wehrmacht'ın ünlü

3 II. SS Panzer Tümeni: Waffen-SS'e bağlı 38 tümenden biri olan ve Das Reich olarak adlandırılan bu birlik, II. Dünya Savaşı'nda Nazi ordusunun en deneyimli ve sert çatışmalara iştirak etmiş tümenlerinden biri olarak öne çıkmıştır.

yıldırım harbi doktrini olan Blitzkrieg burada pek de işe yaramıyordu. Sadece çeşitli kalibrelerde tüfeklere, tabancalara ve Molotof kokteyllerine sahip Sovyet paraşütçüleri, Nazileri köprübaşında saatlerce durdurdu ve ancak öğleden sonra köprüyü havaya uçurarak geri çekildi. Bu şekilde bir mevziden diğerine intikal eden Binbaşı Starçak'ın kahraman askerleri tam beş gün boyunca savaştı. Cephe gerisinden Starçak'ın mevziisini devralmaya gelen bir tank tugayı onlara ulaştığında yol kenarındaki mesafe tabelasında "180" rakamı yazılıydı. Yani Almanlar bu beş gün boyunca sadece 25 kilometre ilerleyebilmişti. Fakat söz konusu sabotaj operasyonlarının bedeli çok ağır oldu. Nitekim 430 uzman paraşütçüden sadece 29'u hayatta kalabilmişti.

Sadece birkaç gün önce Moskova'yı müdafaa etmek için personel sayıları yüz binlerle ifade edilen Kızıl Ordu Birliklerinden bir kalkan oluşturan üç ayrı cephenin tümenleri dağılmıştı. Birçok asker kuşatma altında hayatını kaybederken, birçoğu da dağınık gruplar halinde geri çekildi. Böylesine bıçak sırtı bir durumda ülkeyi ve orduyu ancak ve ancak seçkin ve gözü pek bir lider kurtarabilirdi. Kötü gidişatın boyutu netleşip geri çekilme emri verildiğinde, Stalin kuşatma tehdidi altındaki Leningrad'da bulunan Orgeneral Georgi Jukov'u arayarak şu sözleri sarfetti: *"General, size tek bir sorum var: Hemen bir uçağa binip Moskova'ya gelebilir misiniz? Yuhnov bölgesindeki Rezerv Cephe'nin sol kanadında meydana gelen sıkıntılar ve gerekli önlemler hakkında Karargâh bizzat sizinle görüşmek istiyor."* Görüşmenin ardından telefonu kapatan Orgeneral Georgi Jukov hemen Moskova'ya uçtu. Daha sonra Mareşal rütbesine terfi edecek olan komutan Jukov, harpten sonra kaleme aldığı anılarında Moskova'daki görüşmeyi şöyle anlatıyordu: *"Kremlin'e vardığımda Stalin hastaydı. Soğuk algınlığından dolayı kötü görünüyordu ve beni keyifsiz bir şekilde karşıladı. Verdiğim selamı başını sallayarak yanıtladı ve hemen haritanın başına geçti. Ardından Vyazma bölgesini işaret ederek şöyle dedi: Bakınız, burada çok zor bir durum söz konusu. Orada gerçekten olan biten hakkında Batı Cephesi'nden ve Rezerv Cephe'den kapsamlı bir rapor alamıyorum. Hak verirsiniz ki; düşmanın nerede ve hangi grup içinde ilerlediğini, birliklerimizin de ne durumda olduğunu bilmeden sağlıklı karar verebilmemiz mümkün değil... Hemen Batı Cephesi karargâhına gidin ve durumu dikkatlice inceledikten sonra uygun gördüğünüz bir esnada beni oradan arayın. Telefonunuzu bekliyor olacağım.*

Stalin'in telefonundan Jukov'un cepheye intikaline kadar geçen 48 saatte, söz konusu sıkıntılar, ülke tarihinde o zamana kadar hiç görülmemiş düzeyde bir felakete dönüşmüştü. Duruma zaten aşina olan Jukov, oldukça sade ama korkunç olan şu sonuca vardı: *"Aslında Batı istikametinde hiçbir savunma mevziimiz yoktu. Dolayısıyla herhangi bir suretle doldurulamayan, kapatılacak hiçbir yeri bulunmayan devasa boyutlarda bir boşluk oluşmuştu. Çünkü orada müdafaa namına gerçekten tek bir şey yoktu. Bununla birlikte, Bryansk, Batı ve Rezerv cephelerinin emrinde de herhangi bir yedek birlik bulunmamaktaydı. Bu şartlarda Moskova'ya giden tüm yollar fiilen açıktı."* Alman kurmayları da bu hususta Jukov'dan farklı düşünmüyordu. Wehrmacht Yüksek Komutanlık Karargâhı'nın raporunda şu cümleler kaleme alınmıştı: *"Düşman, Vyazma'nın doğusunda intikal halinde olan birliklerimizin Moskova'ya doğru ilerleyişini durdurabilecek büyük bir kuvvete sahip değil. Yol üzerinde sadece İçişleri Halk Komiserliği NKVD'ye mensup polislerin olduğu bazı küçük müfrezeler var."* Adolf Hitler'in kısa bir zaman önce Berlin Spor Sarayı'nda yaptığı konuşmada vurgulayarak bahsettiği "nihai yıkım" Kızıl Ordu için oldukça yakın görünüyordu.

Mojaysk Müdafaa Hattı

Smolensk'in düşmesinin ardından Moskova'ya 150 kilometre uzaklıktaki Mojaysk civarına Temmuz ayında inşa edilen müdafaa hattı, başkente doğru ilerleyen Alman panzerlerinin önündeki tek engeldi. Kalıcı bir garnizonu bulunmayan bu hatta sadece onu inşa eden istihkâm birlikleri konuşluydu. Öte yandan, hattaki müstahkem mevzilerin ve tahkimatların büyük bir kısmı boştu ve acilen burada görev yapacak tugaylara ihtiyaç vardı. Podolsk Piyade ve Topçu Okulları'nın öğrencileri ile Kremlin Harbiyelileri olarak da bilinen Yüksek Konsey - Lenin Piyade Okulu'nun öğrencileri bu son derece önemli mevziiye ilk ulaşanlardı. Geleceğin kurmay subayları olacak bu parlak zihinli gençler, karşı karşıya kalınan kritik durum sebebiyle şimdi birer uzman er olarak en ön safta düşmanı göğüsleyecekti.

Fakat sayıları birkaç bini bulan askeri akademi öğrencileri, neredeyse iki yüz kilometrelik bir cephede konuşlu mevzileri doldurmaya yetmedi. Kati suretle takviye birliklere ihtiyaç vardı. Aslında teorik

olarak Mojaysk'a destek olabilecek tümenler mevcuttu. Çünkü Moskova Özel Askeri Bölgesi'nde henüz eğitim safhasında bulunan yedi ayrı nişancı tümeni bulunmaktaydı. Ancak henüz temel harp eğitimi almakta olan bu acemi askerler düşmanın karşısına çıkmaya hazır değildi. Tahmin edileceği üzere, gerekli eğitimden yoksun acemi birlikler, daha ilk çarpışmada bir mum misali yanıp tükenebilir ve düşmanı en fazla birkaç saat geciktirebilirdi. Genelkurmay Başkanı Mareşal Boris Şaposnikov da Stalin'in o esnada alınacak bir mağlubiyetin izahının yapıldığı bir rapordan ziyade, yarın alınabilecek başarılı bir sonuca ihtiyaç duyduğunun farkındaydı. Bu koşullar altında Sovyet kurmay kademesi Büyük Atayurt Savaşı'nın en riskli kararlardan birini almak zorunda kaldı: Kuşatma altındaki Leningrad'da Eylül 1941'de kıtlık başlamıştı ve düşman ablukasındaki kente erzak ikmali neredeyse imkânsız hale gelmişti. Yüksek Komutanlık Karargâhı, bu ablukayı kırabilmek için Leningrad yakınlarında güç toplamaya başladı. Lakin Vyazma yakınlarında yaşanan felaketten sadece birkaç saat sonra bu operasyon iptal edildi ve Leningrad'da bulunan tümenlere Mojaysk Hattı'na doğru hareket eden trenlere binmeleri emredildi. Bu esnada sayıları on binlerle ifade edilen milisler ise cepheden uzaktaydı. Yeniden tesis edilen unsurların arasında ise yeterli harp seviyesine sahip çok az birlik vardı. Bunlar, daha önce cereyan eden muharebelere katılmış ve bir şekilde sağ kalmayı başarmış az sayıdaki muharip askerlerdi.

Wehrmacht Merkez Ordu Grubu Karargâhı'nın istihbarat dairesinin, Ekim ayının ortalarında cepheden gelen müspet raporların yarattığı olumlu atmosferde ciddi bir zafer beklentisi içine girdiğini kendi raporunda geçen şu ifadelerden anlayabiliriz: *"Düşman, şu an Moskova'ya doğru ilerleyen birliklerimize karşı uzun vadeli bir direniş gösterebilecek konumda değil. İlk taarruzlarımızdan sonra dağılan düşman birliklerinden geriye kalan unsurlar da kuzey veya güney yönünde geri çekildi."* Ancak, Moskova'ya doğru hareket eden ilk Wehrmacht birlikleri, çok geçmeden kara talihlerine isyan edecekti. Moskova'yı fetheden birlik olmak için birbirleriyle yarışan Heer mekanize unsurları, Mojaysk Hattı'ndaki Sovyet birliklerinin beklenmedik ve son derece inatçı direnişiyle karşılaştı. 3. Panzer Tümeni'nin envanterindeki bir T-II tipi hafif tanka komuta eden Ludwig Bauer'in anılarındaki şu cümleler dikkat çekicidir: *"Rus direnişi çok ama çok güçlüydü. Çatışmalar şiddetli ve çok*

ağır geçiyordu. Zaman zaman mühimmatla ilgili sorunlar da yaşadık. Çünkü çok fazla atış yapmak zorunda kalıyorduk. Rus piyadesinin nasıl bu kadar güçlü bir direniş gösterdiğini bir türlü anlayamıyordum."

Napolyon'unun büyük ordusuna karşı 1812'de verilen şanlı mücadeleye sahne olan Borodino'da bu sefer Ekim 1941'de yine şiddetli bir savaş vuku buluyor, ülkenin uzak doğusundan buraya intikal eden 32. Nişancı Tümeni, SS Das Reich ile kafa kafaya çarpışıyordu. Tümenin karargâhı, Borodino Savaşı esnasında Rus İmparatorluk Ordusu Başkomutanı olan Mareşal Kutuzov'un karargâhının bulunduğu yere kurulmuştu. Tümene komuta eden Albay Viktor Polosuhin, muharebe sahasını dürbünle incelerken kurmaylarına şunları söylüyordu: *"Beyler, kutsal bir yerdeyiz. Böylesine aziz bir toprağın üzerinde düşmanla kötü savaşma gibi bir lüksümüz yok."* Bölgeye ulaşan ilk Alman panzerleri Moskova-Minsk karayolunda ortaya çıktı. Otoyol boyunca iki ayrı konvoy halinde ilerliyorlardı. Fakat bu yolun her iki tarafında tanksavarlara donatılmış Sovyet tahkimatları vardı. Yelnya Köyü'nün yakınlarındaki yol nehre doğru derin ve dar bir şekilde iniyordu. Düşman tanklarının düzlüğe inmesini bekleyen Sovyet topçuları bir anda bombardımana başladı. Dar geçitten geri dönemeyen panzerler sıkışıp kaldı ve Almanların zırhlı konvoyu peyderpey yok edildi. Batı Cephesi komutanı Georgi Jukov'un emri kesindi. Mojaysk Hattı'ndaki inatçı savunmaya her ne pahasına olursa olsun devam edilecekti. Çünkü bu çarpışmalarda kazanılan her gün, her saat ve her dakika Sovyetler Birliği'nin iç kesimlerinden Moskova'ya yeni bir tümeni sevk etmeyi mümkün kılıyordu.

Mojaysk müdafaa hattındaki lokal muharebeler birkaç gün daha devam etti. Burada görev yapan Kızıl Ordu 32. Nişancı Tümeni'nin yanı sıra, 20. Tankçı Tugayı'nın kahraman askerleri de muazzam bir direniş gösteriyordu. Tugay envanterindeki bir KV tipi ağır tanka komuta eden A. Bodnar o gün şahit olduklarını şu sözlerle yazıyordu: *"Almanlar bizim 32. Tümen'in kontrol ettiği Borodino'ya intikal ettiğinde tugayımız geri döndü ve savunmada kaldı. KV tankımı yoldaşlarımla birlikte öyle güzel gizlemiştik ki; siperden dışarı çıkan 76 mm'lik topumun namlusunun ucundan başka hiçbir şey görünmüyordu. Bu nedenle, sakince bekledim ve faşistlerin iki zırhlı personel taşıyıcısını 500 ila 600 metre mesafeden avladım. ZPT'lerin içindeki Almanlar yanan araçlardan*

dışarı atladıklarında da makineli tüfekle hepsini etkisiz hale getirdim." Wehrmacht efsanesi SS Das Reich (2. SS Panzer Tümeni), Borodino'da çok büyük kayıplara uğradı. Komutanlarının çoğu ya öldürüldü ya da yaralandı. Tümen komutanı SS-Oberstgruppenführer[4] Paul Hausser ise burada gözünü kaybetti ve askeri kariyerinin sonuna kadar Borodino anısı olan göz bandıyla bir korsan gibi dolaştı.

Borodino'dan fazla uzak olmayan Maloyaroslavets yakınlarında ise Podolsklu genç harbiyeliler adeta destan yazıyor, Albay Aleksandr Naumov'un komutasındaki 312. Nişancı Tümeni ve batıdaki kuşatmadan sağ çıkan 53. Nişancı Tümeni ise askeri öğrencilere destek olmak maksadıyla hızla Maloyaroslavets'e ilerliyordu. Alman tarihçi Paul Karel'e göre, burada beş gün boyunca devam eden çarpışmalarda taarruz halinde olan Alman birlikleri ağır kayıplar vermiş, tabur ve bölük komutanlarının çoğu da ya hayatını kaybetmiş ya da yaralanmıştır. Almanlar, inatla geçit vermeyen bu gençlerin müdafaasını imha gücü yüksek yoğun bombardıman ile kırmaya çalıştı. Wehrmacht'ın tahrip edici korkunç silahlarının etkilerini Podolsk Topçu Okulu öğrencisi İ. Makuha şu cümlelerle satırlara döktü: *"Bulunduğumuz sığınağa doğrudan isabet eden bir mühimmattan kaynaklı patlayıcı dalga bizi yere serdi. Havaya savrulan beton parçaları adeta sağanak yağmur gibi tepemize yağdı. Gözlerimizden ve kulaklarımızdan kan geliyordu. Yedi şarapnel parçası vücuduma isabet etti ve beyin sarsıntısı geçirdim."* Lakin Podolsklu Harbiyelilere karşı var gücüyle savaşan düşman sadece üç yüz metre ilerleyebilmişti. Daha sonra askeri öğrencileri pas geçmeye çalıştılarsa da bu kez kendilerine doğrultulmuş uçaksavarların kuvvetli atışlarıyla karşılaştılar. Geniş bir oyukta adeta sıkışıp kalan Alman panzerleri birbiri ardına yanarak infilak etti ve harbiyelilerin gerisine sızmaya çalışan bu 14 zırhlıdan sadece biri kurtulabildi. Moskova hava savunmasından sökülerek buraya getirilen uçaksavarlar, bir tanksavar silahı olarak gerçekten çok iyi iş çıkarmıştı.

Ekim ortasına kadar geçen süre zarfında Kızıl Ordu birlikleri, mevcut cephe hattında istikrarsız da olsa bir denge yakalamayı başardı. Medin ve Mojaysk civarında ilerlemeye çalışan 57. Panzer Kolordu

4 Orgeneral rütbesine denk olan Oberstgruppenführer rütbesi, 1942-1945 yılları arasında Nazi Almanyası'nda Reichsführer-SS rütbesi hariç en yüksek Allgemeine SS rütbesiydi.

Karargâhı'nın ilgili raporunda şu cümleler geçiyordu: *"Rus mevzilerini ele geçirmek için gerçekleştirilen son muharebelerin, harekâtın başlangıcından bu yana vuku bulan en şiddetli çarpışmalar olduğu bildirildi. Düşman şiddetli bir direniş sergiliyor ve sulh zamanında inşa edilmiş sağlam beton tahkimatlarını etkili kullanıyor. Panzer ve sair zırhlı kayıplarımız, operasyonun başlangıcından Ekim ortasına kadar büyük ölçüde arttı."* Görünüşe göre, Moskova'ya ilk girecek olan "şanslı muzafferleri" silah arkadaşlarından artık kimse kıskanmıyordu.

Moskova'yı müdafaa edenler sadece askeri öğrenciler ve kısa bir zaman önce oluşturulmuş tümenler değildi. 1941 Ekim ayının ortalarındaki kritik günlerde, Alman Merkez Ordu Grubu'nun devasa kuvvetleri, kuşatma altındaki Vyazma ve Bryansk yakınlarında hiçbir suretle teslim olmayan ve son savaşlarını veren Sovyet unsurları tarafından durduruldu. 300 kilometrelik kuşatma hattında 24 ayrı Wehrmacht tümenini geride tutmayı başaran Kızıl Ordu askerleri Almanlar için gerçekten çetin cevizdi. 7. Panzer Tümeni'ne komuta eden Hans von Funk günlüğüne şunları yazıyordu: *"Kuşatmaya müteakiben yürütülen operasyonlar, tümenlerimizin iştirak etmesi gereken en ağır muharebelerdi. Tüm grenadier müfrezelerimiz neredeyse son askerine kadar yok edildi."* Bazı Kızıl Ordu unsurları ise buradaki kaynar kazandan sağ çıkmayı başarmıştı. Fakat bir hafta boyunca devam eden çatışmalarda direnici kırılan üç ayrı cephenin birliklerine mensup askerler Almanlar tarafından esir alındı. Türgeneral Mihail Lukin de yaralanarak bir bacağını kaybetti ve esir düştü. Mareşal Fedor von Bock günlüğüne o anları şu sözlerle yazıyordu: *"On binlerce Rus savaş esirinin perişan bir halde Smolensk'e doğru adeta sürünürcesine ilerlediğini düşünmek dahi çok korkunç. Bunlardan bazıları muharebelerde aldıkları yaralar yüzünden karayolu üzerinde düşüp ölüyordu."* Alman komutanı dehşete sevk eden zor durumdaki Kızıl Ordu askerlerinin birçoğu, 1941/42 kışında esir kamplarında hayatını kaybetti. Öte yandan, kuşatma altındaki Kızıl Ordu unsurlarıyla yapılan savaşlar esnasında Almanlar çok zaman kaybetmişti ve sonbahar yağmurlarından sonra çok ağırlaşan yolları aşmak durumundaydılar. Von Bock günlüğüne endişeyle şunları da kaydediyordu: *"Ordu grubumuza mensup zırhlı birlikler yavaş yavaş çamura ve bataklığa saplanmaya başladı."*

Wehrmacht'ın Moskova'ya doğru gerçekleştirdiği Ekim taarruzunun başarısızlıkla sonuçlanması, ilginçtir; Batılı tarihçiler tarafından yalnızca

kötü hava koşullarıyla açıklanmaktadır. Örneğin, ünlü Alman tarihçi Paul Karel, ilgili çalışmasında durumu şu sözlerle açıklıyor: *"Yağmur dünyayı bir bataklığa çevirmişti. Aşılmaz bir bataklığa... Mareşal von Bock işte bu bataklığa yenik düştü."* Ancak yağışlı mevsimde çamur ve balçıkla kaplanan yolların her iki taraf için de aynı olumsuz etkiyi yaptığı mantıklı her uzmanın malumudur. Yani bu bataklık, Almanların taarruzuna engel teşkil ettiyse, o halde Kızıl Ordu'nun savunma manevralarına da mani olmuştur. Albay Katukov, emrindeki T-34'lerden oluşan tank tugayının Batı Cephesi'nin sağ kanadına hangi şartlarda intikal ettiğini bakın nasıl anlatıyor: *"Tanklar ve zırhlı personel taşıtları oldukça bozuk köy yollarında güçlükle ilerliyordu. Bizim yepyeni Otuz dörtlükler bile yumuşak zemindeki çukurlara saplanıp kalıyordu. En zorlu intikalimizdi. Egzozlarından yoğun duman çıkan tanklar, derin çukurların içinde kafese kapatılmış vahşi hayvanlar gibi kükrüyordu. Askerler sıkışan savaş tanrılarını çamurdan çıkarmak için insanüstü çaba gösterdi. ZPT'ler ise kurtulmayı başaran tanklar tarafından çekildi. Aksi takdirde saplanıp kalırlardı."* Alman tarihçinin kaderine üzüldüğü Von Bock'un bizzat kendisi bile Moskova fiyaskosunun ana nedeni olarak *"düşmanın direnme yeteneğinin yanı sıra, personel ve malzeme açısından rezervlerinin hafife alınmasını"* göstermişti. Mevsim kaynaklı arazi şartları ve ağır zemin ise Alman Mareşal tarafından hezimetin yalnızca sair sebeplerinden biri olarak ifade edilmiştir.

Alman panzer ordularının Kasım ayında icra ettikleri taarruzlarda gerçekleştirdikleri karmaşık manevralar, Wehrmacht unsurlarını özellikle kanattan gelebilecek saldırılara karşı zayıflamıştı. Kızıl Ordu'nun ilerleme kaydeden tümenleri, işgalcileri abluka altına almaya çalışarak önce Klin'e, daha sonra da batı istikametine doğru intikaline devam etti. Bu arada büyük kayıp veren Alman zırhlıları umutsuzca geri çekilmekte, yakıtı biten veya arızalanan panzer ve ZPT'ler ise yol kenarlarında öylece terkedilmekteydi. Beklenmedik geri çekilme, çelik gibi sinirleri olduğu iddia edilen Wehrmacht Birliklerinde disiplinin hızla gevşemesine yol açtı. General der Panzertruppe[5] Ferdinand Schaal'ın günlüğünde bu husus hakkında şöyle ifadeler yer alıyor: *"Askeri disiplin giderek kaybolmaya başladı. Her geçen gün daha fazla asker, silahlarını*

5 1935 yılından itibaren III. Reich Silahlı Kuvvetleri'nde kullanılmaya başlanan General der Panzertruppe rütbesi, zırhlı birlikleri sevk ve idare eden komutanlara verilirdi. Günümüzde Bundeswehr tarafından da kullanılmaktadır.

bırakmak suretiyle batıya doğru yola çıkıyor. Başlarında herhangi bir subay bulunmayan bu silahsız askerler, ellerine geçirdikleri yük hayvanlarına bağladıkları kızaklara hayatta kalmalarına yetecek kadar erzak yüklemişler. Hava saldırıları esnasında hayatını kaybedenler ise gömülmüyor, öylece çürümeye terk ediliyor." Benzer bir durum Moskova'nın güneyinde bulunan Tula kenti yakınlarında da ortaya çıkmıştı. Bölgede görev yapan Guderian'ın anılarına bir kez daha kulak verelim: *"Yüksek Komutanlık Makamının ciddi hatalarının sonuçları ile karşı karşıya kaldığımızı düşünüyordum. Yüreğimin derinliklerinde hissettiğim acıyla 6 Aralık gecesi bir karar aldım ve geri çekilme emri verdim. Zira Moskova yakınlarındaki çabalarımız artık beyhude idi. Daha güvenli bir müdafaa hattına çekilip orada mevzilenmek çok daha mantıklı olacaktı."*

Muharebenin başında taarruz eden taraf müdafaaya, savunmada olan taraf ise saldırıya geçmişti. Mihail Katukov'un anılarında ise şu sözler yerini alıyordu: *"Eski sloganımız olan 'Geriye bir adım dahi atma!' yerini, yeni taarruz çığlığımız olan 'Hücum!'a bırakmıştı. Düşmanı hiç ara vermeksizin püskürtüyor, istikamet üzerindeki yerleşim bölgelerinde yeniden mevzilenmesine de izin vermiyorduk! Emrimdeki zırhlı tugayın günlük harp raporlarında artık sadece 'İmha edilen düşman zırhlıları' ve 'Ele geçirilen düşman zırhlıları…' ifadeleri dikkat çekiyordu."* Buna karşın Wehrmacht'ın kudretli mareşallerinden Fedor von Bock, Kızıl Ordu'nun karşı taarruzunun başlamasından iki hafta sonra birliklerine şu emri verdi: *"Düşman yalnızca şiddetli direnişle karşılaşacağı yerde taarruzdan vazgeçecektir. Onu buna zorlayacaksınız. Herhangi bir tümen ya da tugay komutanının inisiyatifi söz konusu olsa dahi, tüm geri çekilme manevralarının sadece ve sadece benim kişisel iznimle gerçekleştirilmesini emrediyorum."*

Bryansk ve Vyazma hattında Moskova için çok kritik olan zamanı elde eden Binbaşı Starçak'ın yeni baştan oluşturulan paraşütçü komando taburu başkent yakınlarında başlatılan karşı taarruza katılmıştı. Saldırı emrinden tam on gün sonra Alman birliklerin gerisine iniş yapan bu paraşütçüler, Wehrmacht zırhlılarının yolları üzerindeki tüm köprüleri havaya uçuruyor, telgraf tellerini kesiyor ve düşman ZPT'lerini pusuya düşürürken, çok zor anlar yaşayan Almanlar ise yakıt depoları dolu sağlam tanklarını, zırhlı araçlarını, motosikletlerini ve kamyonlarını öylece bırakıp kaçıyordu. Sovyet sabotajcılarının eylemleri, Heer askerleri için adeta kâbus olmuştu. Düşmanın gerisine inip ani

baskınlar yapan Starçak'ın müfrezeleri, bir hafta gibi kısa bir zamanda Kızıl Ordu'nun ilerleme kaydeden birlikleri ile bir araya geldi.

1941-42 kışı, Rusya'nın Avrupa'da bulunan kesiminde son 140 yılda kaydedilen en soğuk kış mevsimiydi. 5 Aralık'ta gerçekleşen şiddetli don olayı, pek çok Wehrmacht askerinin hayatına mal oldu. Gottfried Ewert o dondurucu soğuğu şu sözlerle dile getirmiştir: *"Tüm olumsuzluklara karşın, halen taarruz edecek gücümüz vardı. Fakat moralimiz çok bozulmuştu. Sebebini izah edeyim... Düşünün, hava sıcaklığı sıfırın altında 40 derece ve kışlık üniformanız yok. Bunun yerine sadece astarsız bir pardösü, ince bir pantolon ve postallarınız var. Pamuklu içlik zaten yok! Yahu, kışlık şapkamız bile yoktu! Donan kulaklarımıza sardığımız kepler vardı ama bu da bir işe yaramıyordu. Çok ama çok soğuktu! Donuyorsun, resmen donuyorsun. Elbette böyle bir durumda muharebeyi ve taarruzu değil, nasıl hayatta kalacağını, nasıl kendini ısıtabileceğini düşünüyorsun. Savaş kimsenin umurunda değildi artık. Ayaklarımın çok çabuk üşüdüğünü hatırlıyorum. Karda deri çizmelerle veya postallarla yürürken ayağınız ıslanır ve içeride biriken su anında donar. Birkaç saat sonra da bacaklarınız donmaya başlar. Donma kaynaklı ölümler bir anda muharebe kaynaklı ölümleri solladı. Botlarımıza gazete doldurduk. Hayatını kaybeden Rus askerlerin ayaklarındaki kışlık keçe çizmeleri aldık. Bacaklarımıza ve kalçalarımıza gazete sardık ama lanet kâğıtlar kayıp düşüyordu!"* Donma kaynaklı ölümler bazı Alman birliklerinde %70'e ulaşmıştı. Wehrmacht 71. Topçu Alayı'ndan Joseph Dec ise o günleri şu sözlerle satırlara döküyordu: *"O kadar soğuktu ki, askere dağıtılan ekmek somunlarını baltayla kesiyordum. İlk yardım paketlerimiz taşlaştı, benzinimiz dondu, topçu sistemlerinin optikleri bozuldu ve ellerimiz metal aksama yapıştı. Dondurucu soğuğun bastırması ile birlikte yaralı silah arkadaşlarımız birkaç dakika içinde hayatını kaybetti. Birkaç şanslı arkadaş, Sovyet askerlerinin donmuş cansız bedenlerini ısıtıp, bunların üzerinden kışlık Rus üniformalarını almayı başardı."* Piyade ve topçu birliklerin soğukla imtihanına panzer orduları da dâhil oldu. 1 Zırhlı Tugay'da görev yapan Panzerwaffe Yarbay Grampe, karargâha verdiği raporda eksi 35 derecelik düşük sıcaklıklar nedeniyle zırhlıların muharebe dışı kaldığını bildiriyordu: *"Komutanım, tank kuleleri sıkışmış; manevra kabiliyetlerini yitirmiştir. Zırhlılarımızın optik cihazları buzla kaplı... Makineli tüfeklerimiz ise seri atış imkânından mahrumdur."*

Napolyon'un devasa ordusunun makûs talihi, Demokles'in kılıcı misali, Alman birliklerin üzerinde sallanmaya başlamıştı. Wehrmacht 4. Ordu Kurmay Başkanı General Günther Blumentritt, SS komuta kademesinin o günlerdeki psikolojisini şöyle anlatıyor: *"Napolyon'un her şeye muktedir generali Caulaincourt'un anıları, komutanımız Generalfeldmarschall Hans Günther von Kluge'nin her daim masasındaydı. Komutan, bu anı kitabını adeta İncil gibi hatmediyordu. Maruz kaldığımız olaylar silsilesi de Fransızların 1812'de yaşadıklarıyla örtüşmeye başlamıştı."* Büyük beklentilerle taarruz ettiği Rusya'dan kaçmak zorunda kalan Napolyon'un hep yanında olan sadık generali Armand Augustin de Caulaincourt, Wehrmacht'ın elit kadrolarını ciddi manada rahatsız eden anılarında, Napolyon'un Grande Armeesi'nin Rusya'daki yok oluşunun karanlık ve kasvetli detaylarını epik bir dille aktarmaktaydı: *"2 Aralık... Öylesine bir soğuk ve ayaz var ki, nöbet tutup devriye atmak imkânsız hale geldi. Her adımda, zayıflıktan veya bilinç kaybından öylece olduğu yere yığılıp kalan donmuş askerleri görmek mümkün. Binlerce askerimin donarak ölümü izlemek durumunda kaldım. Tüm yollar bu zavallıların cansız bedenleriyle kaplıydı."* İşte Caulaincourt'un aktardıklarını kulaklarına küpe yapan Almanlar, Moskova'dan geri çekilirken her ne pahasına olursa olsun böylesine yıkıcı ve acı bir mağlubiyetten kaçınmaya çalışmıştır. Kızıl Ordu'nun Aralık ayında tertip ettiği karşı taarruzun neticesinde başkent önlerinden 120 ila 150 kilometre kadar püskürtülen Wehrmacht, İkinci Dünya Savaşı'ndaki ilk büyük yenilgisini alıyordu. Bununla birlikte, tüm dünya basını terk ya da imha edilmiş binlerce Alman zırhlısının, panzerinin, uçağının yanı sıra, esir alınmış on binlerce Alman askerinin fotoğraflarını yayımlıyor, Sovyetlerin kayda aldığı belgeseller ise sinema salonlarında izdihama neden oluyordu.

Kızıl Ordu karşı taarruzu esnasında atılım yapan Sovyet birlikleri, Alman ordularının kendi aralarındaki iletişimini birkaç yönde kesmek suretiyle bazı lokal kuşatma manevralarını da icra etmişti. Abluka altında kalan ordularını kurtarmak isteyen III. Reich Genelkurmayı ise derhal havadan ikmale başlamıştı. Mühimmat, gıda ve kritik önem taşıyan yakıtın Kızıl Ordu kuşatmasındaki Wehrmacht Birliklerine hava yoluyla taşınması, Almanların birçok kilit noktayı elinde tutmasına olanak tanımıştı. Örneğin, Demyansk civarında kuşatılan yüz bin

kadar Nazi asker ve subayı, hava ikmali sayesinde tam üç ay direnmeyi başarmıştı. 19 Şubat'tan 18 Mayıs 1942'ye kadar geçen süre zarfında, Luftwaffe envanterindeki askeri nakliye uçakları, Moskova'dan çekilen birliklere mühimmat, malzeme ve gıdayı ulaştırmak için 24 bin 303 sorti yapmış, 15 bin 446 ton kargo teslim etmiş ve 22 bin 903 yaralı askeri de ablukadan çıkarmıştı.

Bu arada, Kızıl Ordu da birliklerini hava yoluyla ikmale başlamıştı. 1942'nin Ocak ayında ana üslerden 150 ila 200 kilometre kadar uzaklaşan Belov'un konvoyları ile 10. Ordu'nun piyade birliklerine çok sayıda nakliye uçağı tahsis edilmişti. 10 adet PS-84 tipi nakliye uçağı ile 12 adet TB-3 tipi bombardıman uçağı, iki gün içinde bu askerlere 102 ton kadar mühimmat, gıda ve yakıt ulaştırmıştı. Ancak Sovyet ordusunun hava ikmal kanalları oluşturmaya yönelik olanakları, Almanlara nazaran oldukça kısıtlıydı. Örneğin, Sovyet hava nakliye operasyonlarında sıkça kullanılan Polikarpov U-2 tip eski uçakların taşıma kapasitesi, Alman Junkers Ju-52'lerle kıyaslanmayacak ölçüde azdı. Dolayısıyla, hava ikmal operasyonlarındaki bu zaaf, özellikle 1942'nin bahar ve yaz aylarında Lyuban, Holm-Jirkovski ve Barvenkov bölgelerinde mevzilenen düşmanın gerisine sızan Kızıl Ordu birliklerini çok güç durumda bırakmıştır.

1941-42 kışında, hem Wehrmacht hem de Kızıl Ordu bir dizi büyük hava indirme operasyonu gerçekleştirdi. 1942'nin Ocak ve Şubat aylarında icra edilen kapsamlı harekâtta görev alan 180 adet PS-84, Li-2 ve TB-3 tipi askeri nakliye uçağı, 10 binden fazla Kızıl Ordu paraşütçüsünü Vyazma bölgesinde bulunan düşman mevzilerinin gerisine indirdi. Fakat olumsuz hava koşulları ve koordinasyon eksikliği nedeniyle planlanan başarı bir türlü elde edilemedi. Öte yandan, Moskova yakınlarında başlayan karşı taarruz aralıksız devam etmiş ve başkenti doğrudan tehdit eden işgal tehlikesi ortadan kaldırılmıştı. Kalinin ve Batı cephelerinde çarpışan birliklere ise Vyazma'ya girme ve Alman Merkez Ordu Gruplarının ana tedarik hatlarını kesme gibi iddialı bir görev verilmişti. Fakat Moskova önlerinde bozguna uğrayarak uçurumun kenarına gelen Almanlar, Batı Avrupa'da konuşlu tümenleri Doğu Cephesi'ne hızla aktarmış; taze kuvvetleri cepheye intikal eden Mareşal Günther von Kluge de etkili manevralarla muharebe alanlarına istikrarlı bir biçimde tutunmayı başarmıştı. Böylece Almanlar kaçarken oluşan

boşluklardan istifade ederek Vyazma'ya giren Sovyet birlikleri (Mihail Yefremov, İvan Maslennikov ve Pavel Belov'un komutasındaki piyade, süvari ve paraşütçüler) von Kluge'nin zırhlı ve piyadeleri tarafından ablukaya alınmıştı. Tümgeneral Yefremov'un 33. Ordusu kuşatmayı yarmaya çalışırken yenilmiş, düşmanın eline geçmek istemeyen kumandan intihar etmişti. Kısa bir süre sonra Tümgeneral Maslennikov'un 39. Ordusu da aynı kaderi paylaşmıştı. Daha başarılı olan Pavel Belov'un birlikleri ise ormanlık araziden Kirov bölgesine geçmiş ve orada konuşlu Kızıl Ordu unsurlarına katılmıştı.

Moskova Muharebesi'nin Sonuçları

Moskova'ya son sürat ilerleyen Almaların aynı hızla geri dönüşü, III. Reich Genelkurmayı ve Merkez Ordular Grubu Kurmay Başkanlığı nezdinde bir dizi görev değişikliğine neden oldu. Kara Kuvvetleri Baş Komutanı Mareşal Walther von Brauchitsch, 19 Aralık tarihli kararname ile tüm yetkilerini bizzat Hitler'e devrederken, Mareşal Fedor von Bock da aynı gün Merkez Ordular Grubu Komutanlığı görevinden alındı ve yerini daha önce 4. Ordu'ya komuta eden Akıllı Hans (Kluger Hans) lakaplı Mareşal Gunther von Kluge'ye bıraktı. Bahsi geçen önemli değişikliklere sahne olan anlarda, pek çok komutan da görevden alınıyor, OKH[6] Başkomutanı Korgeneral Franz Halder ise kişisel günlüğünün 25 Aralık tarihli sayfasına şunları yazıyordu: *"Guderian, Merkez Ordular Grubu Kurmay Başkanlığı'na danışmaya tenezzül dahi etmeden Oka ve Zuşa nehirlerinin kesiştiği kesime doğru geri çekildi. Bu gelişmeye sert tepki gösteren Ordu Grup Komutanlığı, Hitler'den Guderian'ı derhal görevden almasını istedi ve Hitler de Guderian'ı hemen görevden azletti."* Ama asıl önemli gelişme 4. Panzer Ordusu'nun yönetim kademesinde yaşanmıştı. Generaloberst Erich Hoepner askerlikten ihraç edilerek, tüm özlük haklarından ve emekli maaşından yoksun bırakıldı. Daha sonraları, 20 Temmuz 1944'te Hitler'e karşı düzenlenen ve başarısızlıkla sonuçlanan suikast girişimine de iştirak eden Hoepner, divan-ı harp kararıyla asılacaktı.

6 Oberkommando des Heeres (OKH) Kara Kuvvetleri Yüksek Komutanlığı: Nazi Almanya'sında 1935-1945 yılları arasında Kara Kuvvetleri Heer'in başkomutanlığına verilen addır.

Yüksek komuta kademesinden 185 üst düzey kumandanı görevden alan Hitler, büyük bir öfke patlamasıyla her ne pahasına olursa olsun ordunun geri çekilmemesini emrediyordu. Böylece yedek birliklerle takviye edilen Wehrmacht, Kızıl Ordu'nun ani darbesinin neden olduğu şoku kısmen de olsa atlattı ve kuşatmalardan çıkarak organize bir şekilde geri çekilmeyi başardı. Moskova önlerinden geri çekilirken direnç hatlarındaki kalan boşluklar da Alman Genelkurmayı'nın acil kodu ile bölgeye sevk ettiği rezerv unsurlarla yavaş yavaş dolduruldu.

Moskova'yı ele geçirmek isteyen Almanlara karşı Aralık ayında gerçekleştirilen karşı taarruz harekâtında elde edilen başarı, Wehrmacht'ın artık devamlı olarak geri çekileceğini varsayan pek çok Sovyet komutanın erkenden zafer kutlamaları yapmasına ve sağlıklı karar verememesine neden oldu. Bu bağlamda Yüksek Komutanlık Karargâhı, zaten kuşatma altında bulunan Leningrad'dan Karadeniz'e kadar uzanan tüm cephe hattı boyunca yeni bir saldırı başlatmaya karar verdi. Zira en kısa zaman içinde, mümkün olduğu kadar fazla sayıda yerleşim birimini Alman işgalinden kurtarma yönünde; özellikle de komuta kademesinde güçlü bir istek vardı. Bu fikirlerden etkilenen Stalin de ülkenin iç kısımlarında yeni oluşturulan takviye birliklerin tamamını Sovyet-Alman Cephesi'nin kanatlarına sevk etmekle yetinmiyor, aynı zamanda Jukov'un en kuvvetli ordularından birine de tabiri caizse el koyuyordu. Georgi Jukov bu durumu şu cümlelerle kağıda döktü: "*Emri aldıktan sonra şahsen Stalin'i aradım ve 'Yoldaş Başkomutan, bakınız cephe hattımız çok geniş. Birliklerin yeniden toplandığı kesimler hariç olmak üzere, hemen her yönde şiddetli çarpışmalar devam ediyor. Şu anda yürüttüğümüz taarruz tamamlanana kadar Birinci Şok Ordusu'nu geri çekmemenizi istirham ediyorum' dedim. Stalin cevap vermeden telefonu kapattı"* Bu telefon görüşmesinin ardından, Moskova karşı taarruzunun ana kuvvetlerinden biri olan Birinci Şok Ordusu cepheden çekildi ve yerini Tümgeneral Andrey Vlasov'un komutasındaki 20. Ordu'ya bıraktı.

Kızıl Ordu'nun Aralık 1941'de yürüttüğü karşı saldırıda görev alan Sovyet birliklerinin gerekli eğitim düzeyinden ve harp deneyiminden yoksun olduğunu bu noktada özellikle belirtmek gerek. Bu bağlamda Jukov'un o dönem emri altındaki birliklerin komutanlarına gönderdiği bir talimatta yer alan şu ifadeler de oldukça dikkat

çekicidir: *"Görevden alınmak istemiyorsanız, şunları yerine getirmeniz gerekmektedir: Yerleşim yerlerimize yönelik düşman saldırılarını durdurun. Rakım avantajı olan yüksek mevzilere yönelik saldırıları durdurun. Sadece vadiler ve ormanlık araziler boyunca ilerleyin."* Öte yandan, Kızıl Ordu'ya silah ve mühimmat sağlayan sanayi kuruluşlarının ülkenin iç kesimlerine zorunlu tahliyesi nedeniyle cephane, topçu bataryası, tank ve diğer pek çok teçhizat hususunda sıkıntılar yaşanmaktaydı. Yapılan taktik hatalar, Kızıl Ordu Birliklerinin harp potansiyelinin olduğundan çok daha fazla tahmin edilmesi ve cephane ikmalinde yaşanan aksaklıklar, Sovyet karşı taarruzunun 1942 baharından itibaren yavaş yavaş etkisini kaybetmesine sebep olmuştu. Dolayısıyla birlikler, Almanları 100 ila 200 kilometre daha ileri itebilmiş ve bu aşamadan sonra durmak zorunda kalmıştır.

Almanların ünlü savaş doktrini olan yıldırım harbi ya da bilinen adıyla Blitzkrieg, Moskova Muharebesi'nde direnişle karşılaşmış, Doğu Cephesi'nde giderek batağa saplanmaya başlayan III. Reich'ın artık kazanma şansının olmadığı uzun süreli bir yıpratma savaşına dönüşmüştü. Aylarca süren seri mağlubiyetlerin ardından, başkent savaşında kazanılan bu zafer, Kızıl Ordu asker ve komutanlarının yanı sıra, ülkenin iç kesimlerinde ve işgal altındaki batı topraklarında yaşayan vatandaşların da moralini yükseltmişti. Aralık 1941'de Almanların esir kampından kaçmayı ve Belarus'un doğusundaki evine sağ salim dönmeyi başaran Anatoliy Honyak o günleri şu cümlelerle aktarıyordu: *"Kasabaya yaklaştığımda bir adam aniden önüme çıktı ve "Kardeşim! Bugün sana çok güzel, çok müjdeli bir haberim var: Biliyor musun? Almanlar Moskova'dan sürüldü! Tam anlamıyla mağlup oldular!" dedi. Aradan o kadar zaman geçmesine rağmen, her seferinde bu anı hatırlayıp ağlıyorum."* Alman işgali altındaki köyleri, kasabaları ve kentleri tek tek özgürleştiren birlikler, Nazilerin "yeni düzeni" hangi yöntemlerle inşa ettiğini kendi gözleriyle görüyordu. Bu arada, esaretten kurtulan askerler de Kızıl Ordu saflarına dönmeye başlamıştı. Siyasi komiser Boris Markus bu hususta şöyle yazıyordu: *"Alman işgalinden sağ çıkan sivil vatandaş ve askerler dönmeye başlamıştı. Wehrmacht kadrolarının işleri eline yüzüne bulaştırdığını anlatıyorlardı. Kolektif tarım üretim birliklerini feshetmemişler ama aynı zamanda düzgün de çalıştıramamışlardı. Esir aldıklarının tamamını zorla kamplara sürmüş ve ölümlerine sebep*

olmuşlardı. Komünistlere ve Yahudilere ise soykırım yapıyorlardı." Böylece Sovyet halklarının topyekûn savaşması ve mücadele etmesi için çok gerekli olan toplumsal öfke ve nefret ortaya çıkıyordu.

Sovyetler Birliği'nin kalbi olarak nitelendirilen Moskova için gerçekleştirilen müdafaa savaşı ve karşı taarruz harekâtı sonucunda Kızıl Ordu, 500 binden fazla Alman asker ve subayının yanı sıra, 1300 civarında panzer ve 2500 kadar da topçu bataryası, ZPT ve uçağı etkisiz hale getirmişti. Wehrmacht'ın 1939'da yürüttüğü Polonya Harekâtı'ndaki 44 binlik ve 1940 Fransa Harekâtı'ndaki 154 binlik kayıpları göz önünde bulundurulduğunda III. Reich'ın SSCB topraklarındaki kayıplarının önemi daha net anlaşılabilir. İlginçtir; harpten sonra gerçekleştirilen Nürnberg Duruşmaları'nda sanık koltuğunda oturan Wehrmacht Genelkurmay Başkanı Wilhelm Keitel'e Barbarossa Operasyonu'nun başarısız olduğunu ne zaman fark etmeye başladığı sorulduğunda da Alman Mareşal tek bir kelime ile yanıt vermiştir: "Moskova".

RJEV KIYIMI

Sovyetler Birliği'nin geniş bir karayolu ulaşım ağının ve altyapısının bulunmadığı kuzey batı kesiminde yer alan demiryolları ve bunları birbirine bağlayan istasyonlar, her iki taraf için de stratejik öneme haizdi. Malum olduğu üzere, muharip orduların öncü birlikleri; özellikle cephelerin ön saflarında icra edilen taarruz operasyonları esnasında büyük miktarlarda silah, sair mühimmat, teçhizat, yakıt ve erzak tedarikine ihtiyaç duyarlar. İşte harp boyunca gerek Kızıl Ordu gerekse Wehrmacht, bahsi geçen tedarik hatlarını korumaya ve karşı tarafın da bunlara ulaşımını mümkün olduğunca sıkı bir şekilde engellemeye çalışmıştır. Ana hatları ile izah etmeye çalıştığımız bu gerçek, Sovyet-Alman cephesinin kuzeybatı kesimindeki kilit yol kavşaklarından biri olan Rjev'i öne çıkarmaktaydı. Bu arada, 1941'in Ekim ayında bu şehirden kuzey ve kuzeydoğu istikametlerinde geri çekilen Sovyet unsurları, o esnada 43 yaşında olan Korgeneral İvan Konev'in komutasında kısa bir süre önce tesis edilen Kalinin Cephesi'nde tekrar bir araya getirildi.

1942 Rjev-Vyazemski Taarruz Harekâtı

Wehrmacht Merkez Orduları Karargâhı'nda 18 Aralık 1941 akşamı gerçekleştirilen buluşmada bir araya gelen Mareşal Fedor von Bock ve mevkidaşı Gunther von Kluge, kapalı kapılar ardında ilginç bir görüşme gerçekleştiriyordu. Kızıl Ordu'nun Moskova önlerinde başlattığı karşı taarruz operasyonunun henüz ikinci haftasıydı ve Alman birliklerinin cephede peşi sıra aldığı mağlubiyetler sebebiyle karargâhtaki genel atmosfer ve psikolojik durum da pek iç açıcı değildi. İlginçtir, Sovyetlerin başkentinden geri çekilmek durumunda kalan von Bock'un

bizzat Hitler tarafından görevden alındığını henüz kimse bilmiyordu. Yapılan resmi açıklamada, sözüm ona ağır kış şartlarında sağlığı bozulan mareşalin dinlenmek ve iyileşmek için izne çıkacağı ifade edilmişti. İşte bu şartlar altında von Kluge ile bir araya gelen komutanın tüm görevlerini halefine devredebilmek için sadece birkaç saati vardı. Harp alanlarındaki mevcut durumdan ziyade, Barbarossa'nın yakın gelecekte sebebiyet vereceği vakalar zincirine ilişkin beklentilerle de ilgili bir bilgilendirme olarak nitelendirebileceğimiz bu görüşmeden sonra von Bock, günlüğüne şunları yazmıştır: *"Kluge ile yaptığımız görüşmede, kendisine düşman unsurların bizim 9. Ordu'nun kuzey kanadına yoğunlaşmasının getireceği risklerden bahsettim. Çünkü böylesi bir odaklanma, Merkez Ordu Grubu'nun kuzey kanadına karşı büyük bir Rus taarruzuyla sonuçlanabilirdi."*

Söz konusu buluşmadan kısa bir süre sonra, Kalinin'den Rjev'e çekilen Almanların 9. Ordusu, Volga'nın kollarından biri olan Tudovka'nın yine bu nehir ile kesiştiği bölgeye konuşlanmıştı. Bu arada, Mareşal von Bock'un Sovyetlerin bir sonraki hamlesine ilişkin yaptığı tahminin oldukça isabetli olduğunu kanıtlar nitelikte gelişmeler de yaşanıyordu. Zira Kızıl Ordu Yüksek Komutanlık Karargâhı'ndan Kalinin Cephesi'nin komutanı Konev'e o günlerde gönderilen bir direktifte şunlar yazılıydı: *"Gjatsk-Smolensk demiryolunu ve Vyazma'nın batısındaki karayolunu kesmek suretiyle düşmanı ana iletişim ve ikmal imkânlarından yoksun bırakmanız emredilmiştir."* Bu önemli görev, yaklaşık 60 bin kişiden teşkil 39. Ordu'ya emanet edilmişti. Öte yandan, 23 bin mevcutlu 29. Ordu'nun önce bu taarruzu desteklemesi, akabinde Rjev'i ele geçirmesi gerekmekteydi. Sovyet birliklerinin icra ettiği operasyonunun başlangıç aşaması SSCB için oldukça umut vericiydi. Sıcak temas bölgesinin görece dar bir sektöründe tutunan 39. Ordu, Rjev'in batısındaki Alman savunmasını kırmış ve işgalci Merkez Ordu Grubu'nun ana ikmal yollarına doğru ciddi mesafe kat etmişti. 39. Ordu'yu takip eden 29. Ordu ise Rjev'i düşman işgalinden kurtarmak için kente iki farklı yönden yaklaşmayı başarmıştı. O kritik günleri 29. Ordu 252. Piyade Tümeni 787. Topçu Alayı bünyesinde görev yapan müfreze komutanı M. Lukinov şu sözlerle aktarıyordu: *"Almanlar oldukça hızlı ve mobilize bir şekilde geri çekilmekteydi. Biz de hemen hemen aynı hızla takipteydik. Fakat bu takibat esnasında sık sık Alman havan ateşine maruz kalıp, önemli kayıplar*

veriyorduk. Kurtardığımız kasaba ve köylerde yaşayan vatandaşlarımız bizi coşkuyla karşılıyordu. Almanların zulmünden ve baskısından çok çeken bu insanlar, tanık oldukları her şeyi anlatıyordu. Bir seferinde adını şimdi tam olarak hatırlamadığım küçük bir köyde gecelemek için durmuştuk. Yaşlı bir çiftçi yanımıza geldi ve şunları söyledi: 'Yoldaş, biliyor musunuz? Almanlar da çeşit çeşit, farklı farklı oluyor... Kısa bir zaman önce buradaydılar. Bazıları benim kulübemde, diğerleri de komşu evlerde konakladı. Başlarındaki subay, askerlerini sürekli takip ediyordu. Bizi rahatsız etmelerine veya soymalarına kesinlikle müsaade etmedi. Noel zamanı kendi aralarında eğlenip, mızıka çaldılar. Fakat cepheye intikal emrini alır almaz hemen sessizleşip üzgün bir tavır takındılar. Bahsettiğim subay biraz Rusça konuşuyordu. Burayı terk edeceklerini ve yerlerine de SS birliklerinin geleceğini söyleyip, bizi uyardı. SS birliklerinde görev yapanların yağmacı oldukları bilgisini verip, değerli ne varsa saklamamızı tembih etti. Ama bununla birlikte başka vakalar da yaşandı. Mesela, komşu köyde ağlayan bir bebek Alman askerlerinin uykusunu böldüğü için beşiğinde süngülenerek öldürüldü. Ağlayan annesini de çırılçıplak soyup kara kışta sokağa attılar ve öylece donarak ölmesini izlediler.'

29. ve 39. Orduların Rjev yakınlarında gerçekleştirdiği saldırı operasyonlarından iyice bunalan Alman cephesi, tam manası ile çökme tehlikesiyle karşı karşıyaydı. Wehrmacht 6. Piyade Tümeni'nde görev yapan askeri hekim Heinrich Haape yaşadıklarını şöyle anlatıyordu: *"Bize destek olmaları için istihkâm ve levazım birliklerinden ve cephe gerisindeki diğer alaylardan asker gönderdiler. Bu adamlar normal şartlarda demiryolu tamiratında, yol ve köprü yapımında çalışıyordu. Anladığım kadarıyla bizim komutanlar, gözlerine kimi kestirmişlerse bizimle beraber cehenneme gitmeleri için buraya; yani, cephe hattına göndermişti. İşin ilginç tarafı, bu askerlerin çatışma deneyimi yoktu ve birçoğu da silahsızdı. Bu arada, Ruslar tekrar saldırdı ve yoğun topçu ateşi altında kaldık. Karşılık verdik ama karanlıkta düşman hızla yer değiştiriyordu. İstihkâm ve levazım birliklerinden sevk edilen acemiler cesurca mevzilerini savundu. Fakat Rus makineli tüfek atışlarıyla ardı sıra ölüyorlardı. Henüz on iki saat önce bizim birliklere intikal eden 130 adamdan 104'ünün hayatını kaybettiği yoklamada ortaya çıktı. Kalan 26 askerin 20'si ise yaralanmıştı."* Kalinin Cephesi'nin başarıyla icra ettiği saldırı operasyonu, Olenino civarında konuşlu 13. Alman Kolordusu'nun kuşatılmasına imkân tanımıştı.

Wehrmacht 9. Ordu Komutanı Korgeneral Adolf Strauss, 16 Ocak'ta bizzat Hitler tarafından görevden alınırken, yerine "Hitler'in İtfaiyecisi" lakaplı tankçı komutan Walter Model atanıyordu. Model'in ordu karargâhına ilk gelişi ile ilgili oldukça popüler bir hikâyeyi de bu vesile ile aktarmak gerek. Söylentiye göre, göreve başlar başlamaz derhal bir karşı taarruz organize etmeyi öneren Walter Model'e operasyon birimi başkanı şöyle bir soru yöneltir: *"Komutan, bahsettiğiniz bu operasyon için yanınızda hangi birlikleri getirdiniz?"* Soruyu şaşkın bir ifade ile dinleyen komutan *"Kendimi getirdim"* der ve ardından kahkahayı patlatır. Elbette benzer birçok tarihi hikâye gibi, bu diyalog da büyük olasılıkla uydurmadan ibarettir. Çünkü o tarihlerde Wehrmacht Merkez Karargâhı, Kızıl Ordu'nun Moskova yakınlarında başlattığı karşı saldırının sebep olduğu ilk şok dalgasını çoktan atlatmıştı. Strauss'un görevden alınmasından bir gün önce Hitler, Merkez Ordu Grupları bünyesindeki tüm birliklerin geri çekilmesini emretmiş, bu emri alan işgalci Heer unsurları da Rjev'in kuzeyinde ve Yuhnov, Zubtsov ve Gzatsk'ın doğusunda kalan sözde "Koenigsberg Mevkii"ne çekilerek konuşlanmıştı.

Merkez Ordu Grubu'nun geri çekilmesi, mevcut cephe hattının toplam mesafesini kısaltmış ve bu sayede Mareşal Günther von Kluge de Walter Model'in 9. Ordu'sunu birkaç tümen ile destekleyebilmişti. Bahsi geçen unsurlar, Alman Karargâhı'nın bu bölgede bir karşı saldırı başlatmasına ve Olenino civarında kuşatma altında bulunan 13. Kolordu ile iletişime yeniden imkân tanıyan temas bölgesini tesis etmesine önemli ölçüde katkı yapmıştı. Öte yandan, Sovyetlerin Kalinin Cephesi'nde görev yapan 29. ve 39. orduların ikmal hatları da Almanlarca ele geçirilmişti. Çok zor durumda kalan Komutan İvan Konev'in birlikleri ise Kuzey-Batı Cephesi'ne mensup Kızıl Ordu unsurlarının Velij, Velikiye Luki ve Holm'a yönelik başarılı taarruzları ile son anda felaketten kurtarılmıştı. Meydana gelen gelişmelerin ardından ciddi değişikliğe uğrayan Sovyet-Alman cephe hattı da kıvrılarak Rjev çıkıntısının batı kesimini oluşturmuştu. Tabi Almanlar her ne kadar ilerleme kaydetse de Belıy ile Nelidovo arasındaki geçiş koridoru halen Kızıl Ordu'nun kontrolündeydi. Böylece Sovyetlerin 29. ve 39. orduları geride kalan ana güçlerle devamlı temas halinde kalıyordu. Yaklaşan tehlikenin farkına varan Kalinin Cephesi komutanı Konev, 21 Ocak'ta verdiği emirle

30. Ordu'nun tüm birlikleriyle Rjev hattının gerisine hareket etmesini istedi. Fakat 30. Ordu'ya komuta eden Dmitri Lelyuşenko, bu karara itiraz ederek silah arkadaşı Konev'i bizzat Başkomutanlık makamına şikâyet etti. Ancak bu şikâyeti görmezden gelen Stalin, 29. ve 39. Orduları ile Kalinin Cephesi'nin ana unsurlarını birbirine bağlayan koridoru genişletmek için elinden geleni yapan Konev'in kararlarını desteklemeye devam etti.

Mareşal von Kluge'nin birbiri ardına kendisine gönderdiği tümenleri birliklerine dâhil eden Model, saflarını sıklaştırmakla meşguldü. Burada bahsi geçen Wehrmacht unsurları oldukça hırpalanmış olmalarına rağmen, SS "Das Reich" de dâhil olmak üzere, pek çok zırhlı ve motorize tümenin savaşma kabiliyetini ve potansiyelini korumasına imkân tanımıştır. Tam zamanında yetişen yedek ve takviye unsurlar sayesinde General Model, rakibi Konev'in tüm saldırılarını püskürtmüş ve Monçalovski ormanlarında konuşlu 29. Ordu'yu da 5 Şubat itibarıyla kuşatmıştır.

Kuşatma altında yoğun Alman ateşine maruz kalan askerlerini kaynar kazandan kurtarmak isteyen Konev, 29. Ordu'nun etrafındaki Wehrmacht ablukasına bir dizi şiddetli darbe ile tepki verdi. Lakin 25 bin personel mevcutlu 30. Ordu'nun tahrip gücü, sürekli olarak takviye edilen Das Reich'in oluşturduğu bariyeri aşmak için yeterli gelmiyordu. İyi bir planlamacı olan Walter Model, kendisine gönderilen yedekleri direkt ön saflardaki alaylara ve taburlara sevk ediyor ve taze güçlerle farklı yönlerde ilerlemeler kaydediyordu. Açılacak gedik ve koridorlardan geçme teşebbüslerinin beyhude olduğunu anlayan Konev, alışılmadık bir karar verdi ve 17 Şubat'ta Alman kuşatmasının bazı kesimlerine yönelik bir hava saldırısı gerçekleştirildi. Yine bu harekât kapsamında kuşatma hattının güneyinden arka kısmına intikal eden paraşütçü komandolar da 29. Ordu'yu kurtarmak için yapılan atılımın öncü kuvvetleri oldu. Fakat tüm bu çabalara rağmen 29. Ordu, 14 bin kayıp vermekten kurtulamadı. Bölgedeki Kızıl Ordu unsurları ise Smolensk-Vyazma karayolunu kesmeyi başaramadı ve böylece 1941/42 kışında Almanların merkez ordularını batı istikametinde azami ölçüde püskürtmeyi öngören planlar tatbik edilemedi.

Kızıl Ordu Kalinin Cephesi'nin kayıpları, Ocak-Nisan 1942 itibarıyla 123 bini ölü ve kayıp olmak üzere, toplamda 341 bine ulaştı.

Aynı dönemde Batı Cephesi'nin Rjev yakınlarındaki kayıpları da 30 bini ölü ve kayıp olmak üzere yaklaşık 105 bin asker olarak kayıtlara geçti. Almanların 9. Ordusu ise 1942'nin ilk dört ayında cereyan eden muharebelerde 50 binden fazla askerini kaybetti.

Seydlitz Harekâtı

1942'nin baharında ve yaz mevsiminin hemen başlarında emri altındaki birlikleri Rjev civarında konuşlandıran von Kluge, Wehrmacht Merkez Ordu Grubu'nun tuttuğu mevzilerin arkasına sızmak isteyen Kızıl Ordu'ya engel olmak maksadıyla bir dizi özel operasyon emri vermişti. Almanların burada karşı karşıya kaldığı en büyük tehdit unsuru, Holm-Jirkovski mevkiinde yer alan ve Sovyetlerin 39. Ordusu ile 11. Süvari Kolordusu tarafından tutulan çıkıntıydı. Bölgede görev yapan Kızıl Ordu topçu müfrezesi komutanı M. Lukinov o çile dolu günleri şu sözlerle satırlara döktü: *"Zaten gerektiğinden çok daha az sayıda olan piyadelerimizin durumu pek de iç açıcı değildi. Birlikteki atların neredeyse hepsi açlık ya da Alman topçu bombardımanıyla telef olmuştu. Atlar bir yana; artık askerlerin vücutları bile yetersiz beslenmeden dolayı ödem tutup şişmeye başlamıştı. Muharebe alanında durum öyle sıkıntılıydı ki; hareket edemeyecek kadar hastalanıp tedavi için sevk edilen askerlere diğer silah arkadaşları gıptayla bakıyordu."* Bahsi geçen güçlüklere karşın SSCB Başkomutanlık Karargâhı, son derece büyük fedakârlıklarla ele geçirilen bu bölgeyi her ne pahasına olursa olsun terk etmek istemiyordu. 9. Ordu'nun mukavemetinden bunalan Almanlar ise söz konusu direnç noktasını geçebilmek maksadıyla Temmuz ayında Seydlitz Operasyonu'nu devreye soktu. Operasyona adını veren ünlü Prusyalı komutan Friedrich Wilhelm Seydlitz (1721-1773), 1756-1763 Yedi Yıl Savaşı esnasında vuku bulan ve 18. yüzyılın en kanlı muharebelerinden biri olarak kabul edilen 1758 Zorndorf Savaşı'nda tatbik ettiği şok süvari saldırısı ile Rus ordusuna karşı galip gelmeyi başarmıştı.

Wehrmacht'ın "ani" olmasını planladığı bu darbe, kapsamlı bir düşman taarruzunu zaten bekleyen Kızıl Ordu için sürpriz olmayacaktı. Çünkü İvan Konev, 30 Haziran gibi son derece erken bir tarihte Holm-Jirkovsky çıkıntısında görev yapan birliklerin komutanına şu uyarıyı yapmıştı: *"Önümüzdeki günlerde Belıy civarından kuzey ve*

kuzeydoğu istikametlerinde bir düşman saldırısının gerçekleşmesi ihtimaller dâhilindedir." 39. Ordu Komutanlığı'ndan Konev'e hitaben gönderilen yanıt mesajı ise hazırlık ve teyakkuz seviyesini gösterir nitelikteydi: *"Komutanım! En olumsuz şartlarda çarpışmaya; yani, kuşatma altında kalsak dahi orduyu hiçbir suretle geri çekmeden son kurşuna, son süngüye kadar savaşmaya hazırız. Bunun için sadece mühimmata ve erzaka ihtiyacımız var."*

Kısa süreli topçu ateşi ve Junkers Ju-87 tipi bombardıman uçaklarının icra ettiği hava saldırısı düzenlendi. Ardından, 2 Temmuz 1942 saat 03:00'da başlayan Alman taarruzuna iştirak eden Wehrmacht 1. ve 2. Panzer Tümenleri, 5 Temmuz Pazar günü Belıy-Olenino karayolu üzerinde yer alan bir köy olan Puşkari yakınlarında bir araya geldi. Söz konusu hamlenin ardından Sovyetlerin 39. Ordusu'nun ve 11. Süvari Kolordusu'nun tüm unsurlarıyla birlikte 22. ve 41. Orduların önemli bir kısmı da Heer tarafından kuşatılmış oldu. Kızıl Ordu birliklerinin ablukayı kırma teşebbüsleri ise birkaç gün devam etti. Bu muharebelere iştirak eden 17. Piyade Muhafız Tümeni'nin iletişim subayı V. Polyakov, o anları şöyle anlatıyordu: *"Karargâhta bir kıyamet günü atmosferi hüküm sürüyordu. Silah arkadaşlarım ellerinden gelen her şeyi yaptıkları halde neticenin değişmeyeceğini hissetmeye başlamıştı. Ancak atalet mi dersiniz, yoksa kökleşmiş görev alışkanlığı ile mi açıklarsınız bilemiyorum; bu askerler omuzladıkları büyük yükü sonuna kadar, güçleri tükeninceye kadar taşıyordu."* 39. Ordu'ya komuta eden Tümgeneral İvan Maslennikov ablukadan uçakla çıkarılırken, ağır yaralanan yardımcısı İvan Bogdanov ise kaldırıldığı hastanede hayatını kaybetti. Kahramanca çarpışan 18 bin Kızıl Ordu askerinin ölümcül kuşatmadan kendi başına çıkmayı başarmasına rağmen, Kalinin Cephesi'ne mensup 22., 39. ve 41. orduların ve 11. Süvari Kolordusu'nun toplam kayıpları yaklaşık 61 bin olarak kayıtlara geçti. İvan Konev'in cephe hattının kanatlarını savunmasız bırakmak pahasına Rjev'i pas geçerek yürüttüğü kış saldırısının bedeli ağır olmuştu.

Seidlitz Operasyonu'nun tamamlanmasıyla birlikte, Rjev çıkıntısı nihai şeklini almıştı. Buna göre, merkez noktası tıpkı haç biçimindeki bir mezar taşına benzeyen ve stratejik açıdan büyük öneme haiz bölge, Moskova-Rjev-Olenino-Velikiye Luki ve Torjok-Rjev-Sıçevka-Vyazma demiryolu hatlarını ihtiva etmekteydi. Bu özelliği ile Rjev, Wehrmacht

Merkez Ordu Grubu'nu yenilgiye uğratmak isteyen Sovyet kurmayları için büyük bir engeldi. Zira Sovyet-Alman cephesinin merkezinden işgalci Alman birliklerinin gerisine sızacak Kızıl Ordu unsurlarının demiryolu üzerinden istikrarlı bir biçimde ikmali ancak ve ancak Rjev'in kontrol altına alınmasıyla mümkün olabiliyordu. Bu durumu çok iyi bilen Almanlar da bu kenti tüm güçleriyle ellerine tutmaya gayret etmişti. Öte yandan, Wehrmacht'ın Moskova'ya en yakın geçiş noktası olan Rjev çıkıntısından Sovyetlerin başkentine 150 kilometre kadar bir mesafe vardı. Bu sebeple Almanları Moskova'dan olabildiğince uzaklaştırmak isteyen Kızıl Ordu için de Rjev hem askeri hem de siyasi açıdan önemliydi.

ODESSA VE SİVASTOPOL MÜDAFAASI

Odessa Muharebesi

1941'in yaz aylarında vuku bulan kara ve hava muharebelerinde pek başarılı sonuçlar elde edemese de, SSCB Silahlı Kuvvetleri'nin işgalcilere nazaran nispeten kuvvetli olduğu başka yönler de vardı. Dünya harbinin başlangıcında, Karadeniz'de konuşlu Sovyet filosu, 1 zırhlı, 5 kruvazör, 3 firkateyn ve 13 muhrip geminin yanı sıra, 44 adet de denizaltıdan oluşmaktaydı ve bu özelliği ile Karadeniz'de lider konumdaydı. Filoya o dönem 42 yaşında olan Tümamiral Filipp Oktyabrski komuta ediyordu. Sovyet Başkomutanlığı, uzun savaş yıllarının ilk yaz mevsiminde, varlığı artık kâğıt üzerinde kalan belirli kentleri ve müdafaa hatlarını ne suretle olursa olsun teslim etmemek için pek çok emir verse de ordu unsurlarının büyük çabalarına rağmen bu talimatlar yerine getirilememişti. Ancak Stalin'in *"Odessa'dan asla vazgeçilmeyecek ve Karadeniz Filosu'nun yardımlarıyla son asker kalıncaya kadar savunulacak"* şeklindeki emri Kızıl Ordu tarafından güçlükle de olsa yerine getirilebilmişti. İlk başlarda Tümgeneral Georgiy Safronov'un; 20 Ağustos 1941'den itibaren de Tuğgeneral İvan Petrov'un komuta ettiği Primorski Ordusu söz konusu başarıda belirleyici bir rol üstlenmişti.

Wehrmacht'ın 4. Ordusu'na mensup devşirme Rumen birlikleri General Konstantin Konstantinesku'nun komutasında Odessa'ya intikal ederken, Rumen kurmayları ciddi bir savunma hattı bulunmayan bu kentin hemen düşeceği hususunda hemfikirdi. Fakat Odessalıların da yardımlarıyla toplam uzunluğu yaklaşık 250 kilometreyi bulan müdafaa hatlarını oldukça kısa bir sürede inşa etmeyi başaran Kızıl Ordu, işgalcilerin bu planlarını bozdu. Şehri direkt taarruz ile ele geçiremeyeceğini

anlayan düşman, başlattığı abluka operasyonunu 13 Ağustos'ta tamamlamak suretiyle Odessa'yı karadan kuşattı. Tam da bu aşamada devreye giren Karadeniz Filosu ise ordunun ve vatandaşların tüm ihtiyaçlarını deniz yoluyla tedarik etmeye başladı. Böylece dört Sovyet tümeni, düşmanın 14 tümen ve 2 tugaydan teşkil kuvvetlerinin saldırısını püskürtmeyi başardı. Eylül ayına gelindiğinde Alman Genelkurmayı, 17 tümen ve 2 tugayı daha bu muharebeye dâhil etti. Böylece bölgedeki ordu unsurlarının birbirlerine oranı, Alman-Romen birliklerinin lehine olacak şekilde 1'e 7 gibi muazzam bir farka dönüştü. Sadece 303 topçu bataryası, 2 adet çalışır durumda tankı ve 19 da uçağı bulunan Odessalı muhafızlar, neredeyse hiç zırhlıları olmamasına rağmen, Alman ve Romen birliklerinin şehri ele geçirme girişimlerini göğüsledi. Voroşilov Piyade Taburu gönüllülerinden O. Kisyeleviç tanık olduğu anları şu sözlerle anlattı: *"Çoğumuz tüfekle ateş etmeyi dahi bilmiyordu... Bize Kızıl Ordu üniforması giydirdiler ve tryohlineykaları*[1] *da ellerimize tutuşturdular. Ardından mi̇ğfer, kurutulmuş erzak, matara ve siper kazmak için kürek verip acilen cephe hattına sevk ettiler. Görev bölgemize gece geç saatte vardık ve hemen siper kaz emri aldık. Siperleri kazdıktan kısa bir süre sonra, sabahın ilk ışıklarıyla birlikte düşmanın havan ve topçu bombardımanı başladı. Sonra Rumenler taarruza kalktı. Biz de onlara ateşle karşılık verdik ve geri çekilmek zorunda kaldılar. İlk iki günümüz böylece siperde geçti. Fakat cephanemiz tükenmeye başlamıştı. Cephe karargâhı sanki bizi unutmuştu. Mermi gelmiyordu. Rumenleri geri püskürtülecek mühimmatın kalmadığı bir esnada bizim 45 mm'lik seyyar topların cephe gerisinden yaptıkları destek atışları sayesinde hayatta kaldık."*

Takvimler 20 Ağustos'u gösterdiğinde Odessa Harekâtı'na iştirak eden Romanya 1. Panzer Tümeni'nin envanterinde bulunan 105 adet Skoda R-2 tipi hafif tanktan 85 tanesi Kızıl Ordu birliklerince imha edilmişti. Fakat Eylül ayının sonlarında tahkimatlarını güçlendirmeyi başaran ve yaklaşan kış savaşına da iyiden iyiye hazırlanan Primorski Ordusu, 30 Eylül 1941'de Başkomutanlık Karargâhı'ndan beklenmedik şu emri aldı: *"Kendilerine verilen görevleri cesurca ve dürüstçe yerine*

1 Rusça "Трёхлинейка": Rusya İmparatorluk Ordusu'nda yüzbaşı olarak görev yapan Sergey Mosin ve Belçikalı Nagant şirketinin mühendisleri tarafından 1891 yılında tasarlanıp, aynı yıl üretimine başlanan Mosin-Nagant marka elle kurmalı piyade tüfeği.

getiren kahraman asker ve subaylar! Odessa savunma bölgesinde görev icra eden birlikler en kısa süre içinde Kırım yarımadasındaki yeni pozisyonlarına intikal edecektir." Bu ani gelişmenin nedeni Kırım'da meydana gelen hadiselerdi.

Sovyetler Birliği'ni işgal planı olan Barbarossa'nın başlangıç etabında hiçbir şekilde yer almayan Kırım, Kızıl Ordu Hava Kuvvetleri'nin Romanya'daki petrol üretim sahalarını hedef alan başarılı saldırılarının ardından Alman kurmay kademesinin başını ağrıtmaya başlamıştı. 23 Temmuz 1941 tarih ve 33 sayılı Wehrmacht Başkomutanlık emir metinin ek kısmında Hitler, *"Öncelikli göreviniz, Ukrayna'ya ve bilhassa Kırım'a hâkim olmaktır"* şeklinde bir ifade kullanmıştı. Yine aynı yıl tanzim edilen 12 Ağustos tarih ve 34 sayılı emirde ise Hitler'in şu ifadeleri dikkat çekicidir: *"Romanya'daki petrol üretim sahaları açısından büyük tehdit olan Sovyet hava kuvvetlerinin adeta bir üs gibi kullandığı Kırım'ı mutlak suretle ele geçirin."* Bu sözlerden de anlaşılacağı üzere, Adolf Hitler'i Güney Ordu Grubu güçlerinin önemli bir kısmını ivedilikle Kırım'a sevk etmek zorunda bırakan Sovyet pilotları, Barbarossa Operasyonu'nun dengesini önemli ölçüde bozmuştu.

30-31 Ağustos 1941'de Berislav olarak da bilinen Kahovka civarında bulunan ve Dinyeper üzerindeki önemli geçiş noktalarından biri olarak kabul edilen stratejik köprübaşı, Eugen von Schobert komutasındaki Alman 11. Ordusu tarafından ele geçirildi. Eylül ayının başlarında Wehrmacht istihkâm birliklerinin yoğun çabası ile genişletilen bu geçit sayesinde, genel Alman taarruzuna Kırım yönünde istikamet verilebilmişti. Fakat Alman kuvvetlerinin belkemiği olan bu unsurların Kırım'a hareketi, Heer ordularının bilhassa kanatlarına yönelik bir karşı saldırıyı başlatabilmek için gereken koşulları da yaratıyordu. Bu bağlamda, Kızıl Ordu Güney Cephesi Karargâhı, Melitopol yakınlarındaki Kahovka köprüsünden geçen Alman birliklerinin yeniden bir araya gelmesini engellemek maksadıyla özel bir operasyon planı geliştirdi.

18. ve 9. orduların ayrıntılı bir biçimde hazırlanan taarruz harekât planları 19 Eylül'de karargâhın onayına sunuldu. 20 Eylül'de de cephe komutanlığının henüz onay yanıtı gelmeden bu orduların taarruz görevleri tahsis edildi ve başlangıç için de 23 Eylül tarihi uygun görüldü. Fakat Kiev faciasının neticelerini gayet iyi anımsayan kurmay kademesi bu teşebbüsü desteklemekten uzak bir görüntü çizdi.

Karargâhça onaylanmayan bu operasyon, her şeye rağmen hayata geçirildi. Almanların "Timoşevka Hendeği Karşı Saldırısı" olarak adlandırdığı Sovyet operasyonuna ismini veren ve Dinyeper'den Azak Denizi'ne kadar uzanan devasa hendek, onu gören herkesin hafızasında silinmez bir iz bırakmakla birlikte, geliştirilen planla öngörülen faydayı sağlayamamıştı. Çünkü bu bölgede görev icra eden Alman ve Rumen tümenlerin envanterlerinde bu hendekte imha edilecek herhangi bir panzer bulunmamaktaydı.

Kızıl Ordu'nun tank ve topçu desteğini arkasına alan 18. Ordu, Dinyeper'e paralel bir şekilde ilerlemek suretiyle ilk gün 10 km kadar mesafe kat etmeyi başardı. Bu esnada Sovyet unsurlarına karşı tutunamayan 4. Rumen Dağcı Piyade Tugayı ise bozguna uğradı ve topçu bataryalarının da çoğunu kaybetti. Söz konusu saldırı, o günlerde Bolşaya Belorazka civarında konuşlu bulunan Wehrmacht 13. Jager Alayı'nın, düzensizce geri çekilen Rumen birliklerini bünyesinde yeniden bir araya getirdiği mevkide durduruldu. Fakat bu sefer de Almanların 170. ve 72. Piyade Tümenleri arasında bir boşluk yakalayan 9. Ordu, 10 kilometre daha ilerledi. Akabinde, 170. Piyade Tümeni'nin kanadını pas geçerek Yelizavetovka'ya girmek için teşebbüste bulundu.

Bu şiddetli darbeyi savuşturmak isteyen Alman kurmayları, Kırım'a intikal etmekte olan 49. Dağ Kolordusunu ilgili bölgeye konuşlandırmak durumunda kalmıştı. Bu esnada önemli bir gelişme yaşandı ve Perekop'taki Sovyet tahkimatlarından teşkil müdafaa hattı kırıldı. Malum olduğu üzere, 1940'ta Girit Adası'nı ele geçirmek isteyen Almanlar, çok başarılı bir çıkarma operasyonu icra etmiş ve ilgili harekâta istinaden hazırlanmış etkili bir reklam kampanyasını da uzun süre yürütmüştü. Benzer bir senaryonun Kırım'da tekrarlanmasından korkan Sovyet komuta kademesi de elindeki birliklerin önemli bir bölümünü yarımadaya dağıtmış, işte bu durum da Almanların Perekop'taki Kızıl Ordu tahkimatlarını kırmasına ve İşun pozisyonlarına kadar ulaşmasına izin vermişti. Yukarıda bahsi geçen hatta açılan gedikler, Kırım'ın iç kesimlerinde bulunan Simferopol, Kerç, Feodosia ve en önemlisi; Karadeniz Filosunun ana üssü olan Sivastopol'un yolunu açıyordu.

Sovyet-Alman cephesinin bu sektöründe konuşlu Kızıl Ordu unsurlarını takviye edebilecek tek rezerv kuvvet, envanterinde 40 civarında BT, T-37A ve T-38 tip tankların yanı sıra, bir miktar da STZ-NATI

tipi ersatz tankı[2] bulunan ve kuşatma tehlikesi ile karşı karşıya kalan Primorski Ordusuydu. Söz konusu ordunun tahliyesi elzemdi ve mevzubahis plan Sovyet kurmaylarınca dikkatlice hazırlandı. Karadeniz Filosunun gemilerinin topçu desteği sayesinde, bu orduda görev icra eden topçu bataryaları ve personeli Odessa'dan ilk çıkarılanlar oldu. 16 Ekim gecesi ise son birlikler de mevzilerini terk etmek suretiyle limana ulaşmayı başardı ve buradan gemilerle tahliye edildi. 1 Ekim'den 16 Ekim'e kadar geçen süre zarfında aşamalı olarak yürütülen bu plan kapsamında 86 bin askeri personel, 15 bin sivil vatandaş, 462 topçu bataryası, 25 bin ton mühimmat ve 50 tank ve zırhlı araç Odessa'dan Kırım'a deniz yoluyla transfer edildi.

Sovyetlerin 9. ve 18. ordularının Melitopol yakınlarında gerçekleştirdiği taarruz harekâtı, Sivastopol için bir kurtuluş olmanın yanı sıra, Primorski Ordusunu askeri açıdan son derece riskli hale gelen Odessa'dan tahliye etmeyi ve şehrin etrafındaki çarpışmaları uzun süreli lokal harp aşamasına dönüştürmeyi de mümkün kılmıştı.

Ana hatlarıyla aktarmaya gayret ettiğimiz Melitopol Operasyonu, cihan harbinin mühim kırılma anlarından biri olarak nitelendirilen Stalingrad'ın da bir nevi provası olarak tarihe geçmiştir. Burada icra etmek istedikleri saldırının kesintiye uğraması nedeniyle Alman kurmayları Rumen ordusunun gerçek potansiyeli hakkında nihai bir sonuca varamamıştı. Ancak harbin son aşamalarında kaleme alınan Wehrmacht raporunda şu ifadeler geçiyordu: *"Rumen askeri cesurdu... Lakin harbe eksik hazırlıkları ve zayıf silahları göze çarpıyordu. Öte yandan Rumenlere verilen modası geçmiş tanksavar ekipmanları da yetersizdi. Rus tanklarının muharebe alanına girmesiyle, Rumen unsurlarının olası mukavemetinden bahsetmek mümkün olmaktan çıkmıştı. Yine bu birliklerde komuta fonksiyonunu icra eden ve çoğunluğu astsubay ve düşük rütbeli subaylardan teşkil kumandanların hazırlık ve tecrübe seviyeleri de mücadelenin gereksinimlerini karşılamaktan çok ötedeydi. Bu, kapsamlı bir harp eğitimi almamış olmalarının ve tecrübe eksikliğinin bir sonucuydu. Bu sebeple, Rumen unsurların harbe dâhil olması, hiçbir müspet sonuca*

2 NI tip tank: 1941'in yaz aylarında gerçekleşen Odessa müdafaası esnasında ortaya çıkan acil ihtiyaçtan mütevellit, bölgedeki ağır sanayi tesislerinde görev alan mühendislerce ivedilikle tasarlanarak traktör şasi ve motoru üzerine imal edilen hafif zırhlı.

vesile olamamıştır. Rumen birliklerinin söz konusu eksikliklere rağmen, sonraki aşamalarda daha fazla görevlendirilmeleri ise 1942-1943'te vuku bulan Don Cephesi felaketine yol açan mühim faktörlerden biridir."

Sivastopol'a İlk Taarruz

Sivastopol istikametinde ilerlemekte olan Alman zırhlılarından oluşan dev konvoyun arka kısmı, yakıt ikmali ve teknik hizmetler için Bahçesaray yakınlarında bulunan elverişli mevkide duraklamıştı. Cephe hattından oldukça uzakta yer alan bölgede kendilerini güvende hisseden Almanlar, panzerlerin ve yakıt tanklarının tam ortasında bir anda patlayan top mermilerinin yarattığı şokla sarsıldı. Birbiri ardına infilak eden akaryakıt tankerlerini mühimmat kamyonları izledi. Bu ani taarruz, Alman asıllı Rus Yüzbaşı Georgiy Aleksander komutasındaki Kızıl Ordu Sivastopol 30. Kıyı Müdafaa Bataryasının 305 milimetrelik dev toplarının ezici darbesinden başka bir şey değildi. Azami menzilden gerçekleştirmesine rağmen, atışları şaşırtıcı derecede isabetli olan 30. Batarya, Sovyetlerin Karadeniz Filosunun ana üssünü savunan iki kule bataryasından biriydi. Her bir tanesi 470 kg ağırlığında mühimmatı 28 kilometreye kadar ateşleyebilen iki ayrı 305 mm'lik topa sahip bir çift taretten oluşan bu caydırıcı gücün inşaat projesine Birinci Dünya Savaşı'ndan önce başlanmış, ancak yaşanan pek çok sıkıntı sebebiyle söz konusu proje ancak 1930'ların ikinci yarısında tamamlanabilmişti. Emir gereği geçmekle mükellef oldukları Sivastopol yolunun karşı kıyıda konuşlu Sovyet topçuları tarafından sürekli bombalanması, ilk büyük şokun ardından Wehrmacht askerleri için olağan hale gelmişti. Anti-tank mühimmatları kullanan Wehrmacht birliğinde görev yapan Gottlieb Biedermann, o günleri şöyle anımsıyordu: *"Şimdi efendim, Sivastopol kalesinin kuzey kesiminde bulunan Rus topçusu çok uzun mesafeden tam isabet kaydediyor ve bizim birliklere ciddi kayıplar veriyordu. Dolayısıyla yolu bizden önce kat etmekle mükellef olan zırhlı araçların evvela geçmesi ve bu suretle de düşman topçusunun dikkatini çekmesi çok daha güvenliydi. Maksim Gorki I olarak adlandırılan bu kalenin zırhlı kulelerinden gönderilen 305 mm'lik ağır mühimmatın tahrip gücü o kadar yüksekti ki, kara yolunda büyük kraterler açılmasına sebebiyet veriyordu."*

Odessa'dan tahliye edilen kıyı ordusu İşun'daki mevzilere gereken zamanda ulaşamadığı için, Sivastopol otoyoluna bir an önce ulaşmak arzusunda olan Generalfeldmarschall Erich von Manstein'ın komutasındaki işgalci birlikler Kırım'a girmeyi başarmıştı. Bu aşamadan sonra yarımadanın güneyindeki Yayla dağlarına çekilen Primorski Ordusu, daha sonra kıyı şeridindeki Yalta karayolu boyunca Sivastopol'a doğru intikal mecburiyetinde kaldı. O esnada küçük bir garnizon tarafından korunmakta olan Sivastopol, aslında Wehrmacht 11. Ordusu için Alman kurmayların tabiriyle "kolay bir lokma" idi. Fakat bu kolay lokma, işgalcilerin gırtlağına takıldı. Sovyet destek birliklerinin cesaretli mukavemeti ve 30. Topçu Bataryasının kuvvetli bombardımanı, Wehrmacht'ın saldırısını ciddi manada geciktirmişti. Bu fırsattan istifade eden Primorski Ordusu da 9 Kasım'a kadar kentin etrafında güçlü bir savunma hattı kurdu. Almanların Sivastopol'u ele geçirmeye yönelik ilk girişimleri başarısızlıkla sonuçlanırken, 4 Kasım'da Primorski Ordusu komutanı Tuğgeneral İvan Petrov başkanlığında Sivastopol savunma bölgesi kuruldu. Bu müspet gelişmeden tam 3 gün sonra da 7 Kasım 1941 tarihinde, bölge komutanlığına Koramiral Filipp Oktyabrski atandı. Emir-komuta zincirindeki iletişim ve kontrol süreçlerinin etkin bir şekilde yönetilebilmesi için söz konusu özel müdafaa bölgesi, her biri oldukça deneyimli mevzi komutanları tarafından yönetilen dört farklı sektöre ayrıldı. İlk sektör Balaklava (Primorskoye) istikametini içerirken, ikinci sektör Yalta-Sivastopol karayolunu, üçüncüsü orta ve doğu istikametlerini ve dördüncüsü de Bahçesaray-Sivastopol yönünü kapsamaktaydı.

Almanların Sivastopol saldırısının etkisinin en fazla hissedildiği anlarda, kentte yaşayan siviller olabildiğince hızlı bir şekilde deniz yoluyla tahliye edilmekteydi. Hem yaralıları hem de askeri kargoları taşımak için işletilen bir nakliye gemisi olan Armeniya (Ermenistan) da söz konusu operasyona iştirak eden gemilerden biri idi. Can havli ile kendilerini limana atan vatandaşlar, kendilerini bekleyen bu emektar gemiye oldukça hızlı ve düzensiz bir şekilde binmişti. 6 Kasım saat 17.00'da Sivastopol limanından demir alan Armeniya önce Yalta'ya, 7 Kasım sabahı da Kafkasya kıyılarına ulaştı. Fakat saatler 11:29'u gösterdiği esnada bir Alman torpido uçağının saldırısına uğradı ve tam dört dakika içinde battı. Gemide bulunan 4500 civarındaki sivil yolcudan

sadece sekizi kurtarılabildi. Bu, Sovyet filosunun İkinci Dünya Savaşında yaşadığı en büyük felaketti.

28 Kasım 1941'de kaleme aldığı günlüğünde Sivastopol saldırısının 4 ila 5 gün sürmesinin planlandığını belirten Generaloberst Franz Halder'in öngörülerinin tutmama olasılığı ortaya çıkmıştı. Çünkü Von Manstein'ın orijinal planına göre, tam da o gün başlatılması gereken Sivastopol taarruzu, şiddetli yağmurların hazırlık aşamasını aksatması sebebiyle gecikmişti. Bu yüzden harekâtın başlangıç tarihi, Alman komutanlığı tarafından birkaç kez revize edilmek durumunda kaldı. Wehrmacht stratejistlerinin buradaki ana hedefi Kuzey Körfezi idi. Öte yandan, Balaklava'dan Sivastopol'a uzanan Yalta karayolu da ilk bakışta işgalciler için daha fazla avantaj sağlıyor gibi görünüyordu. Çünkü yolun her iki tarafında da tankların kullanımına uygun geniş düzlükler vardı. Bu nedenle, Primorski Ordusu komutanı Tuğgeneral İvan Petrov da Yalta karayolunu etki alanı içine alan Sivastopol müdafaa hattının ikinci kesimine odaklanmıştı. Ancak, von Manstein'ın planları farklıydı: Kuzey Körfezi'ne erişim, Primorski Ordusunu ikmal eden Sivastopol Limanının ele geçirilmesi, dolayısıyla kentin savunmasına ölümcül bir darbenin vurulması manasına gelmekteydi.

Kızıl Ordu Karadeniz Filosu'nun operasyondan sorumlu kurmayları ile 10 Aralık'ta Novorossiysk'e gelen Koramiral Filipp Oktyabrski, burada istişare ettiği silah arkadaşlarına Almanların çok yakında Sivastopol'den geri püskürtüleceğini ve bu sayede de yakın bir gelecekte Kırım'ın işgalci unsurlardan tamamen temizleneceğini söylüyordu. Oktyabrski bu beyanlarında samimiydi. Çünkü Almanları Kırım'dan söküp atmak maksadıyla gündeme gelen geniş katılımlı bir çıkarma operasyonu, tam da o esnada planlanmaktaydı. Aralık 1941'in ilk günlerinde Sovyet kurmaylarınca gündeme getirilen bu çıkarma harekâtının tüm detayları, Transkafkasya Cephesi Karargâhı'nda kaleme alınan 13 Aralık tarihli direktifte belirtilerek formüle edildi. Buna göre denizden Kırım'a çıkacak tüm unsurlar en geç 19 Aralık'a kadar hazır hale gelecek ve çıkarma Kerç ve Feodosia olmak üzere iki ayrı noktaya yapılacaktı. İlk aşama Karadeniz Filosunun çıkarma gemileri ile icra edilecek ve çok sayıda seçkin deniz piyadesinin de görev yaptığı 79. Piyade Tugayı buralardaki ilk atılımı gerçekleştirecekti. Sonraki aşamalarda ise limanlar kullanılacak, bunun için de iki ayrı piyade tümeni

önemli roller üstlenecekti. Ancak, Sovyet çıkarmasının düzenleneceği 19 Aralık'tan iki gün önce başlayan Alman taarruzu tüm planları alt üst etti ve Wehrmacht'ın ana saldırı istikametine ilişkin yapılan yanlış analiz ve tahminler de savunma süreçlerinde krize yol açtı. Sivastopol'den Kızıl Ordu Yüksek Yüksek Komutanlık Karargâhına gönderilen telgrafta yer alan son derece açık ifadeler de bu durumu doğrular nitelikteydi: *"Düşman saldırılarının aynı hızda devam etmesi durumunda, Sivastopol garnizonu en fazla 3 gün dayanabilir. Arz ederiz."*

Kritik gelişmeler, Primorski Ordusunu kurtarmak isteyen Sovyet kurmaylarını acil önlemler almaya zorladı: 79. Piyade Tugayı alelacele savaş gemilerine bindirildi ve Oktyabrski komutasındaki filo da 20 Aralık'ta Sivastopol'a doğru yola çıktı. Görev bölgesine intikal eder etmez derhal savaşa giren 79. Tugayı ertesi gün bir piyade tümeni daha takip etti. 22 Aralık'ta da Karadeniz Filosu topyekûn Sivastopol savaşına girdi ve belirli bir rotasyon planına göre hareket eden gemilerin topları da neredeyse bir gün boyunca hiç durmadan ateş etti. Alman saldırısı nihayet Stalin Kalesi önünde durdurulmuştu. Bu arada, enteresan bir detayı paylaşmakta fayda var: Barbarossa kapsamında görev yapan Alman kurmaylar, özellikle Sivastopol'deki devasa Sovyet tahkimatlarına SSCB ile özleşen GPU[3], Çeka[4], Sibirya, Maksim Gorki, Molotov ve Stalin gibi kurum ve kişilerin adını vermiştir. İlginçtir, bu tür adlandırmalar 1853-1856 Kırım Savaşı sırasında da düşman kumandanlar tarafından Rus tahkimatlarına verilmişti. Burada bahsi geçen Stalin Kalesi ise çok büyük bir müstahkem mevzi olmadığı halde, bulunduğu irtifa sebebiyle bu ismi almıştı. Tahkimatı savunan deniz piyadelerinden G. Zamihovski o günleri şöyle anlatıyordu: *"Bu bataryayı korumak maksadıyla, içlerinde benim de olduğum gönüllü deniz piyadeleriyle bir müfreze kuruldu. İki gün boyunca topçu kulesinin eteklerinde Alman piyadeleriyle çarpıştık. O kadar yaklaştılar ki, dikenli tellere yakın kesimlerde neredeyse göğüs göğse mücadele oldu. Sıcak temas noktasında müfrezemize mensup çoğu silah arkadaşım hayatını kaybetti... Omzumu süngüyle deldiler ama yine de mevziimi terk edip sıhhi tabura gitmedim. İşte bazılarımız bir şekilde hayatta*

3 Rusça "ГПУ" (Gosudarstvennoye politiçeskoye upravleniye): Devlet Siyasi Müdürlüğü

4 VÇK ya Çeka: Tüm Rusya Karşı-Devrim ve Sabotajla Mücadele Olağanüstü Komisyonu

kaldı ve 31 Aralık akşamı birliklerimize döndük. Parabellum tipi beylik tabancasını ganimet olarak aldığım bir subay da dâhil olmak üzere, bizzat etkisiz hale getirdiğim sekiz Alman için Cesaret Nişanına layık görüldüm."

Sovyet Genelkurmayı tarafından hayata geçirilen acil durum önlemleri sayesinde, işgalcilerin Sivastopol'u 4-5 gün içerisinde ele geçirmeye yönelik planları ilk etapta engellenmiş gibi görünse de, genel durum yine de kritikti. Alman birliklerinin her an Kuzey Körfezi'ne girebilme ve mühimmat ve erzak ikmali için stratejik önem arz eden liman ve rıhtımları bombalama ihtimaline karşın Sovyet kurmayları da Kerç ve Feodosia'ya yönelik bir hava indirme operasyonu düzenleme kararı aldı ve öncü paraşütçü müfrezeler 26 Aralık'ta Kerç'e indi. Sovyetler Birliği Kahramanlık Nişanı sahibi topçu subayı Mihail Borisov Almanlarla çarpışma anlarını şu cümlelerle kâğıda döküyordu: *"Beni çok fena deniz tutar. Bulabildiğimiz tüm teknelere binip, paraşütçü komandolara destek olmak için deniz yoluyla ilgili operasyon bölgesine gitme emri almıştık. Deniz tutmasından dolayı kötü hissettiğim için güverteye çıktım ve bir direğe yaslandım. Tam o anda başımın üstünden Alman uçakları geçti. Taşıdıkları bombaları birer ikişer üzerimize bıraktılar. Bir tekne hemen battı, sonra ikincisi... Böyle böyle toplamda dokuz gemi kaybettik. Ben o kadar berbat bir durumdaydım ki, bir ara ayağa kalktım ve daha fazla ızdırap çekmemek için bir bombanın direkt kafama düşmesi için Tanrı'ya dua ettim. İnsan psikolojisi gerçekten çok enteresan... Yani o anda öyle bir ruh hali içindesiniz ki, sanki hayatta deniz tutmasından daha kötü bir şey yokmuş gibi geliyor. Neyse efendim, bizim paraşütçüler iner inmez ufak geçit noktalarında mevzilenmeyi başardılarsa da yarımadanın iç kesimlerine ilerleyemediler. Çünkü Almanlar bizi bekliyordu. Ona göre hazırlık yapmışlardı ve çıkarma operasyonumuza direndiler. Bizim Sivastopol muhafızları ise artık son güçleriyle çarpışıyordu."*

1 Aralık gecesinin zifiri karanlığında Feodosia'ya ulaşmak isteyen Kızıl Ordu denizcileri basit ama oldukça orijinal bir çözüm buldu. Operasyondan 24 saat önce gizlice Feodosia açıklarına yaklaşan Şuka adlı denizaltı, çıkarma için gerekli koordinatları henüz güneş batmadan doğru bir şekilde belirlemeyi başardı. Hemen akabinde iki ayrı navigasyon şamandırasını da koordinatları kesin olarak tanımlanmış olan noktalara bıraktı. Gece karanlığında hücumbotlardan biri körfeze girdi ve kıyıdaki deniz fenerini ele geçirip ve imha edecek özel harekât

müfrezesini görev bölgesine ulaştırdı. Bu aşamanın ardından çıkarma gemileri limanda serbestçe dolaşmaya başlamıştı. Geriye sadece limana giden yolu kapatan bariyerleri aşmak kalmıştı. Lakin bir komutanın korkaklığı yüzünden tam da bu esnada neredeyse büyük bir trajedi yaşanacaktı. Bariyeri sabote etmekle mükellef hücumbotlardan birinin komutanı olan denizci teğmen V. Gayday, 29 Aralık saat 04.00'te intikal etmesi gereken bölgeye ancak saat 06.00'da yanaştı ve görevi tamamlamadan tamamen keyfi bir şekilde Novorossiysk limanına gitmek üzere Feodosia'dan ayrıldı. Kısa bir süre sonra Askeri Mahkeme tarafından yargılanan bu subay kurşuna dizilmek suretiyle idama mahkûm edildi. Bu arada limana giren ikinci hücumbot, düşman tarafından tutulan tüm rıhtımları makineli tüfek ateşiyle taradı ve körfezin girişini içeriden engelleyen bariyere yaklaştı. Almanların burada gözden kaçırdığı bir gedik olduğu keşfedildikten sonra derhal "geçiş serbest" manasına gelen iki işaret fişeği atıldı ve projektör ile çıkarma kuvvetlerinin yolu aydınlatıldı. Böylece çıkarmanın ilk aşamasında görev alan 79. Tugay'ın kayıpları, kısa bir süre önce Transkafkasya'nın yerel halklarının katılımı ile tesis edilmiş birliklerle ikmal edildi. Karşılaştıkları sorun ise daha önce hiçbir muharebeye katılmamış olan bu askerlerin ivedilikle girdikleri çatışma sebebiyle ufak çaplı bir şok geçirmeleriydi.

Feodosia Çıkarması, Almanları şaşkına çevirmişti. Wehrmacht'ın Kerç Yarımadası'ndan sorumlu 42. Kolordusu'na komuta eden Tümgeneral Hans von Sponeck hiç tereddüt etmeden geri çekilme emri verdi. Komutan Manstein bu karara şiddetle karşı çıksa da sonucu değiştiremedi ve işgalciler Kerç Yarımadası'nı ivedilikle terk etti. Bu aşamanın ardından von Sponeck kolordu komutanlığından uzaklaştırılıp tutuklandı ve bizzat Hermann Göring'in başkanlık ettiği bir askeri mahkemece ölüme mahkum edildi. Fakat Hitler sürece müdahil olarak bu kararı altı yıllık hapis cezasına çevirdi. Temmuz 1944'te Hitler'e karşı düzenlenen başarısız suikast girişiminden sonra, von Sponeck bu kez Himmler'in emriyle vuruldu. İlgili çıkarma operasyonu, Sovyet komutanlığının beklentilerini tam manasıyla karşıladı. Alman birlikleri Sivastopol'e doğru gerçekleştirilen Kızıl Ordu taarruzunu durdurmak için şehirden çekilmek ve ele geçirilen mevzileri de terk etmek zorunda kalmıştı. Erich von Manstein anılarında şöyle yazıyordu: *"Sivastopol civarında konuşlu birliklerimiz çok zor durumda kalmıştı. Buraların*

ivedilikle takviye edilmesi elzemdi. Herhangi bir gecikme, ölümcül sonuçlara yol açabilirdi."

Tümenlerin Sivastopol'den çekilmesinin ardından 1942 yılının Ocak ayında bölgeye geri dönen Alman 11. Ordusu, Feodosia'yı yeniden ele geçirdi ve böylece Kızıl Ordu, Kırım'a personel ve mühimmat sağlayan önemli bir limanını kaybetmiş oldu. Bu gelişmenin ardından Tümgeneral Dmitri Kozlov komutasındaki Kırım Cephesi birlikleri Akmonayski Kıstağı'na doğru çekildi. Kızıl Ordu Yüksek Komutanlık Karargâhı, Feodosia'nın kaybından sonra Silahlı Kuvvetler Ana Siyasi Departmanı başkanı Lev Mehlis'i olağanüstü temsilci sıfatıyla Kırım'a gönderdi. Kremlin daha önceleri cephenin sıcak noktalarına Georgi Jukov veya Aleksandr Vasilevski gibi deneyimli askeri liderleri temsilci olarak göndermişti. Mehlis ise her ne kadar Stalin'in kişisel güveni kazanmış bir parti yetkilisi ve enerjik bir siyasi olsa da askeri hususlarda pek bilgili değildi. Çok iyi anlaşan iki silah arkadaşı olan Tuğgeneral İvan Petrov ve Koramiral Filipp Oktyabrski, Odessa'da birlikte ne kadar iyi iş çıkardılarsa, ilk baştan itibaren yıldızları barışmayan Mehlis ve Kırım Cephesi komutanı Kozlov bir o kadar kötü çalıştı. Stalin'e gönderildiği telgraflardan birinde Kozlov'u "açgözlü bir toprak ağası" olarak adlandıran Mehlis, Başkomutan'dan Rokossovski'yi Kozlov'un yerine buraya göndermesini istedi.

Svanetiya nakliye gemisinin 17 Nisan 1942'de batırılması, Karadeniz'deki Sovyet nakliye filosu için büyük bir darbe oldu. Zaten 1941 boyunca Almanlar gerçekleştirdikleri saldırılarda toplamda 23 gemi batırmış ve yaklaşık 500.000 tonajlı 26 gemiye de ciddi manada zarar vermişti. 1942 yılında Luftwaffe hava taarruzlarının artan etkinliği, Sovyetleri ciddi bir endişeye sevk etti. Çünkü genelde tek bir uçakla icra edilen Alman saldırıları artık farklı yönlerden gelen grupların topluca iştirak ettiği filo taarruzlarına dönüşmüştü. Üstelik Karadeniz'de görev yapan Alman pilotlar, daha önce Batı Cephesi'nde pek çok müttefik nakliye gemisini batıran ünlü pilot Werner Baumbach tarafından eğitiliyordu. Ayrıca, 1941'de Akdeniz'de faaliyet gösteren 1. Eğitim Filosu'nun etkili bir bombardıman grubu da Karadeniz'e sevk edilmişti. Dahası, Kızıl Ordu'nun o yıllarda Sivastopol'a giden gemileri havadan koruyabilecek kadar uzun menzilli avcı uçakları da yoktu. Söz konusu durumla ilgili bir rapor kaleme alan Koramiral Filipp Oktyabrski, 1

Şubat itibarıyla 43.200 ton olan taşıma kapasitesinin 1 Nisan'a gelindiğinde 27.400 tona düştüğünü Kremlin'e bildirdi. Yani, iki ay gibi kısa bir süre içinde denizde seyir halinde ve limanda demirli bulunan nakliye gemilerine yönelik Alman hava saldırılarında, Kırım Cephesi'ni ve Sivastopol'ü ikmal eden nakliye filosunun %36'sı yok edilmişti.

1942'de bölgede ortaya çıkan yakıt ihtiyacını Kafkasya petrol sahalarını ele geçirerek çözmek isteyen Hitler, yeni bir taarruz planı geliştirdi. Fakat Petrol üretim sahalarına doğru intikal edecek birliklere geriden yapılabilecek bir olası Sovyet saldırısı gibi ölümcül sonuçlara sebebiyet verebilecek bir sorun vardı. Savaşın en kritik anlarında böyle bir kayıp asla kabul edilemezdi. Bu nedenle, Alman Yüksek Komutanlığı'nın 1942'nin Şubat ayında kaleme alınan emrinde Hitler'in şu ifadelerine yer verildi: *"Güney Ordu grubunun en ivedi görevi, Kerç Yarımadası'na olabildiğince hızlı bir şekilde geri dönmek ve ilgili taarruza daha fazla kuvvet tahsis edebilmeyi olanaklı hale getirmek için de Sivastopol'u ele geçirmektir."* Böylece, von Manstein'e Kırım'da konuşlu Sovyet unsurlarını etkisiz hale getirme gibi zor bir görev verilmiş oluyordu. Emrinde Blitzkrieg'in iki önemli bileşeni olan panzer ve bombardıman uçaklarını bulunduran bu komutana kısa bir süre önce tesis edilen 22. Panzer Tümeni de verildi. Cephedeki gelişmeleri dikkatle takip eden Alman Genelkurmay Başkanı Franz Halder ise günlüğüne *"Kırım ve bilhassa Kerç, hava kuvvetlerimizin öncelikli hedefi haline geldi"* diye yazıyordu. Çünkü muharebe alanındaki birliklere yönelik hava desteği konusunda tanınmış bir uzman olan Baron Wolfram von Richthofen'in komutasındaki 8. Filo da Moskova'dan Kırım'a sevk edilmişti. Trappenjagd adı verilen bu operasyonun 5 Mayıs'ta başlaması planlanıyordu.

Kırım Cephesi Bozgunu

20-25 Mayıs tarihlerinde gerçekleştirilmesi planlanan yeni bir taarruz için hazırlığa başlayan Kızıl Ordu'nun yorgun askerleri, Kırım'ın çatışma bölgesinden oldukça uzak bir yükseklikte bulunan asi topraklarını ellerindeki küreklerle bıkkın bir şekilde kazıyordu. İvedilikle ikmal ve istirahate ihtiyaç duyan bu tümenler, rotasyon gereği ön hattan çıkarıldı. Fakat 44. Ordu Komutanı, her ihtimale karşı geri çekilen bu birliklere dinlenmemelerini ve mevzide de olası düşman taarruzuna ayrıca

hazırlamalarını emretti. Bu gelişme üzerine Kırım Cephesi Komutanı Dimitri Kozlov ise *"İnsanları artık rahat bırakın ve saldırı operasyonuna hazırlanmalarına müsaade edin"* diyerek tüm ek görevlerin derhal iptalini emretti. Daha önceleri yürütülen saldırı operasyonlarındaki başarısızlıklar ve Stalin'in has adamı Lev Mehlis'in provokatif müdahaleleri, Kozlov'un cesaretini kıramıyordu. Lakin Kırım Cephesi komutanın tüm icraatları, Silahlı Kuvvetler Ana Siyasi Departmanı başkanı Mehlis tarafından "şiddetli Alman korkusunun bir tezahürü ve olası Wehrmacht tehdidinin de haddinden fazla abartılması" olarak nitelendirilmekteydi. Bu arada, Luftwaffe bünyesinde yaşanan koordinasyon eksikliğinden mütevellit, "Toy Avı" adı verilen taarruz operasyonunun 5 Mayıs olan başlangıç tarihi Erich von Manstein tarafından 8 Mayıs'a ertelenmişti. Tam da o günlerde ilginç bir gelişme yaşandı ve savaşmak istemeyen bir Hırvat pilot Sovyet tarafına uçarak teslim oldu ve Alman taarruzunun 10 ila 15 Mayıs arasında bir tarihte başlayacağı bilgisini verdi. Ancak bu bilginin o esnada herhangi bir önemi kalmamıştı. Zira Kızıl Ordu, Almanların Vladislavovka-Kerç yolu boyunca saldırmasını zaten bekliyordu. Dolayısıyla, Sovyetlerin 51. Ordusu buradaki mevzileri ve tahkimatları çoktan tutmuştu ve cephedeki tüm zırhlıların da yaklaşık %40'ı buraya intikal etmişti. Bu, Kırım'da konuşlu KV ağır tanklarının ve orta sınıf T-34 tanklarının %80'i manasına geliyordu.

Şafakla birlikte çöken sisten bir anda fırlayan amfibi çıkarma taşıtları birbiri ardına kıyıya yanaşmaya başladı. Hızla sahile çıkan Alman askerler, kelimenin tam manasıyla bir cehennem ateşi ile karşılandı. Sovyet yapımı alev silahları ve makineli tüfekler adeta ölüm kusuyordu. Ancak Kızıl Ordu'nun yoğun karşılama ateşinin ilk aşaması sona erdiğinde, Almanlar tutunacak bir mevzi elde etmeyi başardı. Çıkarma araçları kıyıya ulaşırken, Alman topçularının bombardımanı da tüm sahil boyunca gürlemeye başlamıştı. Kırım Cephesi'nde konuşlu üç Sovyet ordusunun mevzileri mayın tarlalarıyla korunmaktaydı. Bu sebeple, özellikle Primorski sektöründe faaliyet gösteren düşman topçuları, ilk olarak bu mayın tarlalarını hedef almıştı. Topçu ateşi ile mayınları uzaktan havaya uçuran Wehrmacht unsurları, piyadeler ve zırhlılar için gereken yolu açmayı başardı. Ardından Sovyet siperleri ve topçu mevzileri Luftwaffe pilotlarının tahrip gücü yüksek hava saldırılarına maruz kaldı. Bu esnada Sovyet savunma hatlarının inşası esnasında

yapılan bazı hatalar da göze çarpmaya başladı. Söz konusu yanlışlardan biri, düşman panzerlerini imha etmekle görevli topçu bataryalarının görece zayıf mevzilere yerleştirilmesiydi. Bu sebeple von Manstein'ın ilk şok darbesi, Kızıl Ordu 63. Tümeninin ilk savunma hattını hızla kırmayı başardı. Müdafaa hattındaki bir diğer kritik hata da ilk savunma hattı ile ikincisi arasındaki kısa mesafeydi. Bu nedenle, Alman topçuları hiç pozisyon değiştirmeden ikinci hattaki tahkimatları kolayca vurabildi. Almaların cephedeki eylem planı oldukça basit bir şekilde tekrarlanıyordu. Evvela mayın tarlalarını topçu ateşiyle temizleyip akabinde Luftwaffe hava saldırısı ile hedef mevzilerini zayıflatıyorlardı. Ardından da zırhlı unsurlarla destekli piyade saldırısıyla hedefleri imha ediyorlardı.

Sovyet kurmaylarının net bir savunma planının bulunmaması, Almanların neredeyse hiçbir direnişle karşılaşmadan doğu yönünde ilerlemesine sebep oldu. Evet, cephe gerisinde konuşlu Sovyet birlikleri vardı ama bunlar da tutunabilecekleri tahkimatlardan yoksundular. Kısa bir zaman önce Kırım Cephesi komutanı Kozlov'un, sabahtan akşama kadar kürek salladıkları için acıdığı askerler, şimdi çıplak bozkırda düşman saldırılarına açık bir şekilde savunmasız kalmıştı. Kızıl Ordu'nun bazı unsurlarında başlayan kaos ve panik hali ise bir salgın misali yayılıyordu. Cephe Karargâhı tarafından kaleme alınan operasyon raporunda yer alan *"Birlikler gereken direnişi göstermeden, savunmakla mükellef oldukları mevzilerini izinsiz olarak terk etmektedir"* şeklindeki ifadeler moral bozucuydu. Saldırının ikinci gününün sabahı, Almanlar 22. Panzer Tümenini de muharebeye dâhil etti. Von Manstein, Fransa'yı ele geçirmek için 1940'ta uyguladığı Orak Darbesi planını daha küçük bir ölçekte yeniden devreye soktu. Buna göre, Sovyet savunmasının derinliklerine intikal eden 22. Panzer Tümeni, hemen Azak Denizi'ne; yani, Kırım Cephesi'nin ana kuvvet unsurlarının arkasına sarktı. Bu aşamanın ardından Kırım için yapılacak nihai muharebeye sadece birkaç saat kalmıştı. Fakat 9 Mayıs günü öğleden sonra, Syuruk-Oba Kurganının eteklerinde Alman Panzerleri ile Sovyet KV tipi ağır tanklarının yıkıcı savaşı başladı ve von Manstein'ın yıldırım taarruzu bir süre durmak zorunda kaldı. Gece geç saatlerde Mehlis ve Kozlov, cephedeki son gelişmeleri bizzat Stalin ile müzakere etti ve birliklerin Kerç Yarımadası'nın ortasında doğal bir savunma hattı olan

Türk Duvarı'na[5] çekilmesi kararlaştırıldı. Başkomutan, Kırım savunmasına yön veren liderler ile görüşmesini şu sözlerle sonlandırdı: "*Düşmanı Türk Duvarı'nın önünde alıkoymayı becerir ve bu suretle zaman kazanabilirseniz, o takdirde bunu bir başarı olarak kabul edeceğiz.*" Stalin görünüşe göre, Kırım'da yeni bir cephe hattı kurulması ihtimaline artık inanmıyor, sadece ve sadece Kızıl Ordu'nun organize bir şekilde geri çekilmesiyle ilgileniyordu.

Kırım Cephesi'nde görevli 47. ve 51. Ordular, ağır sınıf KV ve orta sınıf T-34 tipi tankların korumasında Azak Denizi kıyısındaki dar şerit boyunca geri çekildi. Bu unsurların artık net bir hedefi vardı: Her ne pahasına olursa olsun Türk Duvarı'nı ele geçirip mevzilenmek. Fakat son sürat ilerleyen Alman birlikleri, cephenin bu güçlerinin önünü kesmek suretiyle Türk Duvarı'na ulaşmalarını önledi. Fakat bu arada söz konusu sur dizisi, aralarında topçu subay okulunun öğrencilerinin de yer aldığı, aceleyle toplanmış bazı Kızıl Ordu Birliklerince ele geçirildi. Bu öğrencilerden biri o anları şu cümlelerle anlatıyordu: *"Şimdi Naziler bizim hattan 100 ila 150 metre uzakta konumlandıklarında çok isabetli atışlar yaptık. Fakat daha sonra panzerler buraya intikal etti ve ciddi kayıplar vermeye başladık."* Tahrip gücü yüksek Wehrmacht unsurlarının yetersiz kaldığı noktalarda ise Almanlar çeşitli harp hilelerine ve taktiklerine başvuruyordu. Örneğin, geri çekilir gibi yapan zırhlı bloklarının arkalarına mevzilenip bu araçların çıkardığı toz bulutunun görüş mesafesini düşürmesiyle surlara yaklaşmayı başarıp, sürpriz bir saldırı ile Türk Duvarı'nın ortasındaki tahkimatları aşmışlardı. 14 Mayıs gecesi, Kırım Cephesi birliklerine son savunma hattı olan Kerç'e çekilmeleri emredildi. Her yanı açık bozkırda geri çekilen konvoylar Almanlar için kolay avdı. Baron von Richthoffen'in 8. Hava Kuvvetleri Filosunun gerçekleştirdiği bombardımanlarda çok sayıda asker hayatını kaybetti. Kızıl ordu 380. Müstakil Uçaksavar Topçu Birliği'nde görev yapan M. Berdaçev de gördüklerini şöyle ifade ediyordu: *"Şafakta dağın zirvesine tırmandıktan sonra aşağı baktık. Gördüğümüz manzara karşısında çok şaşırdık ve korktuk. Aşağıda, böyle sanki bütün deniz Kerç yönünde geri çekiliyordu. Yani nasıl anlatsam... Yukarıdan bakınca adeta dev bir karınca yuvası doğuya doğru hareket etmeye başlamış gibi görünüyordu.*

5 Prekop ya da Türk şaftı: Kırım ile Ukrayna arasında bir nevi bağlantı ve geçit mevkii olan Perekop Kıstağı'nda yer alan bir sur dizisine verilen isimdir.

Cephenin dağıldığını anladık. Geri çekilen tüm birlikler birbirine karışmıştı." Aynı gün, Stalin'in kendisine gönderdiği telgrafla geri çekilme emri alan Lev Mehlis'in içinde bulunduğu ruh hali, söz konusu telgrafa verdiği yanıtta kendini gösteriyordu: *"Ülkemizi rezil ettik ve bu yüzden lanetlenmeyi hak ediyoruz. Sonuna kadar savaşacağız. Düşman hava kuvvetleri maalesef bu savaşın neticesini tayin etti."* Kerç dramı olarak nitelendirebileceğimiz sürecin son günlerinde, Kremlin'in baş siyasi subayı artık ölümü aramaya başlamıştı. Düşman ateşine rağmen makam aracına atlayan Mehlis, çıldırmışçasına ileri atılarak son bir çabayla geri çekilmekte olan birlikleri durdurmaya çalışıyordu.

Almanların Kerç'e tutunmayı başarmasının ardından, Kızıl Ordu envanterindeki hafif sınıf T-26 tanklarının alev silahları ile modifiye edilmiş versiyonu olan OT-133'ler çarpışmalara dâhil olurken, Karadeniz Filosunun gemileri de denizden top ateşi ile bu unsurları desteklemekteydi. Takvimler 15 Mayıs'ı gösterdiğinde, Başkomutanlık Karargâhı'ndan şu emir geldi: *"Kerç'i kat-i suretle teslim etmeyin. Tıpkı Sivastopol'da olduğu gibi mukavemetli müdafaa operasyonları tertip edin."* Ancak bu emir, mevcut realite ile bağdaşmıyordu. Çünkü Kerç'i bir dayanak noktası olarak tutabilmek, 15 Mayıs itibarıyla artık mümkün değildi. Üstelik Sivastopol'un aksine, Kerç'te tahrip gücü yüksek kıyı topçuları da yoktu. Bir de tüm bunların üzerine 16 Mayıs'ta şehirde sokak çatışmaları patlak verdi ve Kırım Cephesi'nde görev yapan tümenlerden geriye kalan birlikler, Kerç Yarımadası'nın doğu ucundaki Yenikale'ye çekildi. Bu aşamanın ardından sadece bu unsurları kurtarıp, Taman Yarımadası'na tahliye etmek mümkündü. Bahsi geçen tahliyenin zaruri hale gelmesinin sebebi ise 16 Mayıs gecesi mühimmat depolarında yaşanan korkunç patlamaydı. Patlamalar öyle şiddetliydi ki, kent baştan aşağıya kararmıştı. İşte bu atmosferde Kızıl Ordu Kırım Cephesi birliklerinin hayatta kalan unsurlarının Kerç Yarımadası'ndan Taman Yarımadası'na tahliyesi 15 - 20 Mayıs tarihleri arasında devam etti.

Karadeniz'in kuzeyinde bulunan ne kadar mavna, gırgır teknesi, mayın tarama gemisi, çeşitli tipte balıkçı teknesi, nakliye gemisi, römorkör, torpido ve devriye botu varsa, hepsi en yakın deniz üssü ve limanlarda toplanmıştı. İsterseniz bu aşamadan sonra yaşanan kaos ve dramı, olayların en yakın tanıklarından biri olan M. Berdaçev tarafından

kaleme alınan şu satırlardan okuyalım: *"Kerç'teki rıhtımlara vardığımızda muharebe alanında tanık olduğumuz korkunç hadiselerin etkisi altındaydık. Emin olun, yaşama isteğimizi artık kaybetmiştik. Birer yaşayan ölü misali, öyle boş boş etrafa bakıyorduk. On binlerce insan bu rıhtımlara yığılmıştı. Hiçbir düzen yoktu. Organize tahliye ise hak getire! Durumumuz gerçekten umutsuzdu. Gece geç saatlerde Taman'dan gelen tekneler kıyıya doğru yaklaşmaya başlayınca, amansız bir arbede başladı. İş öyle bir noktaya geldi ki, perişan durumda bulunan ve her ne pahasına olursa olsun kaçmak isteyen bu insanlar, teknelere ilk önce binip yer kapabilmek için birbirlerine ateş ettiler. Bunun üzerine denizciler kıyıdan uzaklaştı ve insanları suyun içinden tek tek toplamaya başladı. Bu arada Alman uçakları da sürekli tepemizdeydi. Gece gündüz bombardımana maruz kaldık ve abartmıyorum yüzlerce, binlerce ceset dalgalar halinde kıyıya vurdu. İnsanlar boyunlarına kadar gelen suyun içinde tekneleri bekliyordu. İlk gece tekneye binemedim. Sabah erken saatte komutanlardan emir geldi: "İleri! Almanları biraz da olsa püskürtmek zorundayız! Aksi takdirde tahliye bekleyen sivil ve askerler faşist topçusuna yem olur." Çaresiz kıyıda toplandık ve en az bizim kadar çaresiz teğmenlerin komutasındaki bazı müfrezelere iştirak ettik. İlginçtir, bu acılı ve kanlı günlerde kıyıdaki en yüksek rütbeli subaylar genç teğmenlerdi. Daha yüksek rütbeli bir komutan hiç görmedim. Neyse… Böylece arka arkaya tam üç gün boyunca bütün gün savunma hattını bir şekilde tuttuk. Süngü savaşına bile katıldım. Gündüz gerçekleşen çarpışmalardan sağ çıkmayı başarabilen silah arkadaşlarımla denize inip boyunlarımıza kadar gelen suda bekleyip tekne yolu gözledik. Birkaç asker derme çatma sallar ya da şişirdikleri şambreller ile kıyıdan uzaklaşmaya çalıştı. Ama boğazda öyle bir akıntı vardı ki, Kerç Boğazı'nı bilenler hemen bizi uyarıp, bunun intihar olduğunu söylediler. Almanlar tabi hiç boş durmadı. Sürekli olarak kıyı boyunca topçu ateşi ve havan toplarıyla bizi hedef aldılar. Çok isabetli atışlar yaptılar. Zira cepheden geri çekilen binlerce askerin yanı sıra, sivil ve yaralıların da toplandığı ufak bir kara parçasını vurmaktaydılar. Bir de hava baskınları vardı tabi… Bunlar bizim için bir kâbus gibiydi. Patlayan her Alman bombasının ardından, düştüğü yerde yanmış ve parçalanmış et yığınları kalıyordu. Ancak ve ancak üçüncü gece, yine bir Alman hava taarruzu sırasında, aşırı yüklemeden dolayı neredeyse alabora olacak küçük bir balıkçı teknesine binmeyi başardım. Güverteye çıkabilen herkes, sudaki silah arkadaşına yardım etti."*

İşte bu elim hadiselerin yaşandığı Kerç'te düzenlenen tahliye operasyonuyla 140 binden fazla asker ve sivil kurtulmayı başardı. Bunlardan 120 bini tekne ve gemilerle boğazı geçerken, bazıları da şiddetli akıntıları derme çatma sallar ile geçmeye çalışırken hayatını kaybetti. Kırım Cephesi'nin ölü, kayıp ve esirlerden teşkil toplam kaybı da yaklaşık 150 bin olarak kayıtlara geçti.

Sivastopol'a İkinci Taarruz

Alman subayların yönetiminde 5 gün boyunca yürütülen hazırlık çalışmalarının ardından 6 Haziran Cumartesi günü başlayan topçu bombardımanı, Sivastopol yakınlarındaki Sovyet mevzilerini dev bir çekiç misali dövmeye başlamıştı. Canavar gibi kükreyen Wehrmacht bataryalarından fırlayan mermilerden biri, Kızıl Ordu'nun 30 Numaralı müstahkem bataryasını teşkil eden iki kuleden birinin zırhlı çatısını delip, silaha ciddi manada zarar verdi. Kule ertesi sabah faaliyete geçse de, yalnızca tek bir namluyla ateş edebiliyordu. Yine aynı bataryayı hedef alan başka bir Alman mühimmatı ise düştüğü yerde patlamadı ve böylece Sovyet uzmanlar da infilak etmeyen bu top mermisini inceme imkânı buldu. O anda kadar benzeri görülmemiş iki metrelik çelik bir canavar olan bu mermi, 600 mm kalibreye sahipti ve Karl-Gerät[6] olarak bilinen ve 2 ila 6 Haziran arasında toplamda 18 mühimmat ateşlemiş olan obüsün namlusundan çıkmıştı. Bundan tam bir gün önce, 800 mm'lik dev Dora Topu da Sivastopol'daki ilk atışını yapmıştı.

Erich von Manstein'ın komutasındaki Alman 11. Ordusu'nun envanterinde 785 Alman ve 112 Rumen menşei top bulunmaktaydı ve bu bataryaların büyük bir kısmı da Kuzey Körfezi'ni hedef alan yeniden gruplandırmalarda yoğunlaşmıştı. İşte bu şartlarda inisiyatif kullanan von Manstein, Aralık 1941 saldırı senaryosunun revize edilmiş tekrarını bu sefer daha büyük bir güçle yeniden sahnelemek için kolları sıvadı. Yalta karayolu boyunca bir destek harekâtını da içeren bu operasyona "Mersin Balığı Avı (Störfang)" adı verildi. Barbarossa'nın başlangıcından itibaren genellikle manevra ve taktik hamlelerle dikkat

6 Karl-Gerät, II. Dünya Savaşı esnasında Rheinmetall tarafından tasarlanmış kendinden tahrikli kuşatma ve taarruz obüsüdür. Bu silah, harpte kullanılan en büyük kendinden tahrikli kuşatma ve taarruz obüsü olarak tarihe geçmiştir.

çeken Alman operasyonlarının aksine, Sivastopol'a yönelik bu saldırı salt ateş ve tahrip gücüne dayanıyordu. Fakat etkileyici bir rakama ulaşan sayısal silah üstünlüğüne rağmen, Alman topçuların yoğun bombardımanı herhangi bir zaferi garanti etmekten uzak bir görüntü çizdi. Her şeyden evvel, büyük kalibreli topların kullandığı mühimmatlar oldukça sınırlı sayıdaydı. Ayrıca bunların namlu ömrü de çok azdı. Dolayısıyla, Heer unsurları bu operasyonda daha güvenilir bir destek olan saha topçularına güvenmekteydi. Üstelik Manstein'ın kendinden tahrikli dev obüsleri için de sadece iki haftalık mermi stoku bulunmaktaydı. Zaten saldırının başlamasından önce, 2 Haziran'dan 6 Haziran'a kadar geçen süre zarfında 11. Ordu, söz konusu stokların % 9'unu teşkil eden 42 bin mühimmatı da kullanmıştı.

Revize edilmiş Alman planlarının hayata geçirildiği andan itibaren, Aralık 1941'de tecrübe edilen Sivastopol deneyimini dikkate alan Primorski Ordusu Komutanı Tuğgeneral İvan Petrov, dört ana sektörden teşkil müdafaa sistemini güçlendirmeye çalışmıştı. Buna göre, Haziran 1942 itibarıyla Kuzey Körfezi'nin eteklerindeki en kuvvetli tahkimatlara sahip olan üçüncü ve dördüncü sektörlere ek olarak, bu müstahkem bölgelerden herhangi birine destek verebilecek bir piyade tümeni de teyakkuz halinde yedekte tutulmuştu. 6 Haziran'da Sivastopol müdafaa bölgesinin toplam personel sayısı yaklaşık 119 bin kişiydi. Ancak hemen hemen tüm kalibre ve sınıflarda mühimmat ve teçhizat eksikliği gibi önemli bir sorun söz konusuydu. Kızıl Ordu 7. Deniz Piyade Tugayı Komutanı Yevgeni Jidilov gördüklerini şu ifadelerle dile getirdi: *"Bir kıtlık durumu vardı. Ama bu kıtlık erzakla değil, mühimmat ile alakalıydı. İmalatçılarımızın seri üretim çabalarına ve hızına rağmen, ihtiyacımız olan mermi ve mayınlar her geçen gün daha az miktarlarda elimize ulaşıyordu."* Müdafaa faaliyet planı kapsamında sadece 30 ve 35 numaralı kıyı savunma bataryalarına tam mermi sağlanabildi. Zaten 1942'nin ilk aylarında, Kırım Cephesi'ne sadece sahra topları için mühimmat sağlanabiliyordu. Her ne kadar Sivastopol'a giden trafik yoğunluğu bu dönemde artmış olsa da, nihai intikal noktalarına erişim hususunda sıkıntılar yaşanmaktaydı. Bu sebeple Sovyet kurmayları, hantal ve ağır nakliye araçlarından ziyade Karadeniz Filosu bünyesindeki savaş gemilerine daha fazla güvenmek durumundaydı. Bahsi geçen gemiler gerçekten de düşman taarruzlarına karşı yüksek mukavemet

göstermişler, bunlardan biri olan Voroşilov Kruvazörü de Mayıs sonunda Sivastopol'e bir deniz piyade tugayını başarıyla çıkarmıştı. Bu haberi aldıktan sonra öfke krizine giren Luftwaffe 8. Hava Kolordu komutanı Generalfeldmarschall Wolfram Freiherr von Richthofen, kurmaylarına *"Baylar! Bizim torpido bombardıman uçakları bu düşman kruvazörüne tam 29 torpido atışı yaptığı halde, nasıl olur da biri dahi isabet edemedi, bana biri bunu izah etsin"* sözleriyle tepki göstermişti.

Ne var ki, madalyonun diğer yüzü ise farklı bir realiteyi yansıtmaktaydı. Çünkü yukarıda belirtilen yüksek hızlı deniz araçlarının, ağır ve hantal lojistik süreçlere nazaran taşıma kapasitesi, dolayısıyla mühimmat teslim oranı oldukça düşüktü. Öyle ki, Primorski Ordusu'nun ivedilikle talep ettiği mühimmatlar ancak iki ayda teslim edilebilmişti. Ancak her halükarda, Sovyet birliklerinin geri çekilecek başka bir mevziisi de bulunmamaktaydı. Zaten Kuzey Kafkas Cephesi komutanının imzasını taşıyan 28 Mayıs 1942 tarihli direktifte yer alan *"Sivastopol ne pahasına olursa olsun elde tutulacak. Kafkas kıyılarına asla geçiş olmayacak!"* şeklindeki ifadeler, durumun hassasiyetini ortaya koymaktaydı. Gerçekten de, sağlam kalan nakliye gemileri ve Karadeniz Filosunun envanterindeki savaş gemileriyle 100 bin kişiyi şehirden tahliye etmek imkânsızdı. Sonuç olarak, Karadeniz kalesinin muhafızları ya kazanmak ya da ölmek durumundaydı.

Alman piyade taarruzunun hemen öncesinde, 7 Haziran 1942 sabahı gerçekleştirilen topçu hazırlık bombardımanı, Sivastopol'da konuşlu Kızıl Ordu mevzilerini yoğun ateşe maruz bıraktı. 600 milimetrelik devasa Karl-Gerät tipi kendinden tahrikli kuşatma obüslerinin sadece ilk gün boyunca ateşlediği 54 beton delici mermi, bombardımanın yoğunluğu ve tahrip gücü bakımından gösterge niteliğine haizdir. Alman topçularının öncelikli hedefleri yine 30 numaralı Maksim Gorki topçu bataryasıydı. Fakat Alman obüsleri onca mühimmata rağmen, yine de batarya kulesini vuramadı. Sadece tek bir mermi, bataryanın betonarme kısmına çarpıp üç metre kalınlığındaki duvarı deldi ve kimyasal filtre odasına çarptı. Bu arada söz konusu Heer topçu bombardımanı, Luftwaffe'nin güçlü hava saldırıları ile destekleniyordu. Bu kapsamda Alman 8. Hava Filosu da 7 Haziran'da yaklaşık 1400 sorti icra etmişti. Böylesine güçlü bir topçu ve hava taarruzundan sonra Sovyet savunmasının iskambil kâğıtlarından yapılmış bir ev misali çökmesi

gerektiği fikri, Alman kurmayları nezdinde giderek daha popüler hale geliyordu. Ancak yukarıda ana hatlarını aktardığımız aktif hazırlık operasyonun ardından ilerleyen Alman piyadeleri, Belbek Nehri'ni aşarak Sivastopol'ün üçüncü ve dördüncü savunma sektörlerine doğru bir ya da iki kilometre sokulmayı büyük zorluklarla başarabildi. Luftwaffe Generalfeldmarschalli Wolfram von Richthoffen'ın kişisel günlüğünden şu cümleleri okuyoruz: *"Bu oldukça meşakkatli bölgenin en az bir kilometresini ele geçirmeye yönelik operasyonda piyademiz ağır kayıplar verdi. Beklenen büyük ve hızlı atılım gerçekleşmedi. Rus topçusunun ve müstahkem mevziilerdeki makineli tüfeklerin ateşi durumu zorlaştırdı. Yukarıdan bakınca tüm ufuk çizgisi devasa bir alev şeridi ile kaplı gibiydi."* İşgalci Wehrmacht unsurları büyük kayıplar veriyordu. Örneğin, Kuzey Körfezi istikametinde ilerlemeye çalışan Alman tümenleri bir günde 2400 kayıp vermişti. Buna karşılık Primorski Ordusunun kayıpları ise 1500 personel civarındaydı. Öte yandan Erich von Manstein'ın komutasındaki 11. Ordu bünyesinde görev icra eden Alman topçuları saldırının ilk gününde yaklaşık 4 bin ton mühimmat tüketmişti. Bu, eldeki toplam mühimmatın neredeyse dörtte biriydi. Almanların mermi ve mühimmat stokları hızla eriyor; piyade ise ciddi kayıplar veriyordu. Buna karşın hedeflenen Kuzey Körfezi'ne ulaşmak için önlerinde çok uzun bir mesafe vardı.

9 Haziran gecesi önemli bir karar veren Tuğgeneral İvan Petrov, üçüncü ve dördüncü savunma sektörlerini güçlendirmek maksadıyla o ana kadar rezerv kuvvet olarak beklettiği 345. Piyade Tümeni'ni muharebeye sürdü. Bu esnada 30 ve 35 numaralı topçu bataryaları ise ilerleyen Wehrmacht unsurlarını etkili bir bombardımana maruz bıraktı. Tüm bu mukavemete rağmen Alman piyadesi, Sovyet savunmasını tabir-i caizse kemirmek suretiyle yavaşça Kuzey Körfezi'ne doğru intikaline devam etti. Bir Alman askerin anılarında şöyle yazıyordu: *"Yakıcı güneş, miğferlerimizi kızgın birer fırına çevirmişti. Kafalarımız adeta pişiyordu. Terk edilmiş muharebe meydanını ise kesif bir kadavra kokusu sarmıştı. Tahayyül dahi edemeyeceğiniz bir sinek sürüsü vardı. Bu sineklerin ve kokunun yarattığı mide bulantısı yemek yememize mani oluyordu."* Saldırının ilk beş gününün ardından elde edilen neticeler, Almanlar açısından cesaret kırıcıydı. Luftwaffe 8. Filosu, taarruzun başlarında yakaladığı sorti/isabet oranını sadece bir buçuk gün sürdürebildi. Öyle

ki, Wolfram von Richthoffen, pilotlarına taşıdıkları tüm bombaları tek dalışta maksimum doğrulukla hedefe yollamayı emretmek zorunda kaldı. 600 milimetrelik Karl obüsleri tüm mühimmatı yaktıkları için 10 Haziran'da sessizliğe gömülürken, 420 milimetrelik Gama havanları ise mermileri tükendiği için 13 Haziran'da sustu. Görünüşe göre, Von Manstein'ın 11. Ordusunun nefesi tükenmeye başlamıştı.

13 Haziran sabahının erken saatlerinde Sivastopol'a yaklaşan Gürcistan adlı nakliye gemisi, daha yoldayken maruz kaldığı Alman hava taarruzu sonucu ağır hasar görmüştü. Fakat ölümcül darbe, gemi liman girişinden iskeleye doğru ilerlediği anda geldi. 500 kilogramlık iki ayrı bombanın isabet ettiği Gürcistan hızla battı. Stratejik açıdan büyük önem arz eden bu ikmal partisinden su yüzüne çıkanlar liman açıklarından toplanırken, gemi ile birlikte batan yaklaşık 500 ton mühimmat ise Sivastopol'un muhafızları için çok ağır bir darbe oldu. Elim hadiseyi haber alan Koramiral Filipp Oktyabrski, merkez karargâha gönderdiği telgrafta bu olayı *"Personelin ve özellikle de mühimmat stoklarının mevcut durumu felaketten hallice"* sözleriyle izah ediyordu. Ortaya çıkan yeni şartlarda, Sivastopol'u savunan topçuların günlük tüketimi, kendilerine teslim edilmekte olan mühimmat miktarının çok çok gerisinde kalmıştı.

Aynı gün Stalin Kalesi olarak adlandırılan 365. Topçu Bataryası'nın etkili menzil alanını kat etmeyi başaran Almanların ilk taarruzunda bataryanın komutanı Üsteğmen Pyanzina ağır yaralandı. Çarpışmanın en kritik anında risk alan Kızıl Ordu askerleri, Alman piyadesi kendilerine çok yaklaştığından ötürü karşı saldırıya geçti ve işgalcilerle göğüs göğüse çarpıştı. İlk etapta Alman saldırısı püskürtülse de, çok fazla can kaybı yaşanmış ve sadece bir müfreze hayatta kalabilmişti. Onların da tamamı yaralıydı. Bataryayı savunan Sovyet askerlerinin güçlerinin tükendiğini anlayan Almanlar, hızla yeniden toplanarak 7 panzerle birlikte yeniden saldırdı. Bu taarruzun artık geri püskürtülemeyeceğini anlayan Üsteğmen İvan Pyanzin, o esnada çok kan kaybetmesine rağmen, yine de karargâha şu mesajı geçmeyi başardı: *"Düşmana karşı koyabilecek silah ya da mühimmat yok. Neredeyse tüm personelim etkisiz halde. Mevkilerimizi topçu bombardımanına tutun."* Bunlar Pyanzin'in son sözleriydi. Kızıl Ordu'nun ilgili bölgeyi hedef alarak cephe gerisinden başlattığı topçu saldırısından sonra, hayatta kalabilen birkaç asker, gece geç saatte hattın gerisindeki unsurlara intikal edebildi.

SSCB Yüksek Prezidyumu Başkanlığı'nın 24 Temmuz 1942 tarihli kararnamesi ile söz konusu çarpışmada hayatını kaybeden Üsteğmen İvan Pyanzin, Sovyetler Birliği Kahramanı Nişanına layık görüldü. Wehrmacht'ın muktedir komutanlarından Erich von Manstein ise daha sonra kaleme aldığı anılarında bu başarısını şu sözlerle hatırladı: *"Kış ayları boyunca teşebbüs ettiğimiz tüm taarruzları püskürten Stalin Kalesi'ni nihayet 13 Haziran günü ele geçirmeyi başardık."* 11. Ordu komutanı von Manstein'ın oldukça mühim bu hedefi ele geçirilmesi, Alman Genelkurmayı'nda stratejik bir başarı olarak değerlendirildi. Dolayısıyla, Hitler 11. Orduya üç piyade alayı daha tahsis etmiş ve Baron von Richthofen'in 8. Hava Filosunun sürekli üssünü Harkov'a kaydırmaktan da vazgeçmişti. Sonuç olarak, Blau Planına göre hazırlanan Alman yaz taarruzunun başlangıcı böylece süresiz olarak ertelenmiş oluyordu. Sivastopol muhafızlarının inatçı müdafaası, Sovyet-Alman cephesindeki genel durumu ve gidişatı tümden etkilemişti.

İlerleyen birkaç gün boyunca giderek bir yıpratma muharebesine dönüşen Sivastopol Savaşı'nda Alman piyadeleri her ne kadar kayıp verse de, yine de adım adım ilerlemeye devam etti. Kızıl Ordu 30. Topçu Bataryasının tahrip gücünü anımsayan bir Heer askeri yaşadıklarını şöyle anlatıyordu: *"Bu müstahkem bataryada her an savaşa hazır dört ayrı 305 mm top vardı. Rusların bu silahları, bizim taarruza geçen piyadelere çok kayıp verdirdi. Bir kilometreden daha az bir menzilde muazzam derecede yıkıcı bir tahrip güçleri vardı. O kadar isabetli atıyorlardı ki, neredeyse onları kıskanacak duruma geldik. 30. Batarya ataşe başladığında, silahlarından çıkan gürlemeler savaşın genel uğultusunu bastırıyor ve açıkça ayırt ediliyordu."* 17 Haziran günü Almanlar tarafından kuşatılan 30. Bataryanın etrafındaki mayınlı arazi de Wehrmacht topçusunun atışları ile temizlendi ve bu aşamanın ardından bataryada görevli personel yeraltı sığınağına indi. Batarya komutanı Binbaşı Georgiy Aleksander, düşmanın eline geçmesini istemediği silahları, dizel motorları ve bataryadaki kuleyi besleyen elektrik santralini havaya uçurmaya karar verdi. Ancak beş gün sonra müstahkem mevziiye girmeyi başaran düşman, hayatta kalan topçuları esir aldı. Binbaşı Aleksander ise beraberindeki birkaç deniz piyadesi ile birlikte tahliye kanalından kaçtı. Her ne kadar sivil kıyafetler giymiş olsalar da, yerel bir işbirlikçi vatan haininin ihbarı ile yakalandılar ve

Almanların kontrolündeki Simferopol hapishanesinde işkence gördükten sonra vurularak öldürüldüler.

Israrlı taarruzlarına devam eden Alman birlikleri, 20 Haziran'da cephenin kuzey kesimini tamamen işgal etti. Bu gelişme tıpkı Erich von Manstein'ın da beklediği gibi Sovyet gemileri marifetiyle Kızıl Ordu birliklerine mühimmat, sair ikmal ve diğer tedariklerin durdurulması anlamına geliyordu. Hatta o günün öğlen saatlerinde intikal eden Komintern adlı kruvazör de limana yanaşamamış ve Novorossiysk'e geri dönmek durumunda kalmıştı. Kuzey kesimlerin Wehrmach unsurlarınca işgal edilmesinin ardından, sadece Kamışhova, Kazaçya ve Streletskaya koyları kullanılabilir durumda kalmıştı. Buralara yanaşabilen muhripler, denizaltılar ve diğer küçük tonajlı gemiler bazı tahliye görevlerini icra edebiliyordu. 21 Haziran günü 20 adet PS-84 Douglas tipi nakliye uçağından oluşan Moskova Özel Amaçlı Hava Grubu çalışmaya başladı. O esnada ağır yaralı olan deniz piyadesi Grigoriy Zamihovski yaşadıklarını şöyle anlatıyordu: *"Hersones'teki havaalanında tahliye edilmeyi bekleyen binlerce yaralı asker, açık arazideki sahra sedyelerinde yatıyordu. Fakat bir nakliye uçağı en fazla 25 kişi alabiliyordu. Pilotlar tüm bu saha boyunca yürüdüler. Yanlarında Havaalanı Bakım Taburundan genç Ermeni askerler vardı. İçlerinden bir pilot uçağa alacağı bir yaralıyı parmağıyla işaret etti. Bundan sonra herkes pilotlara umutla ve acıyla bakmaya başladı. Benim yattığım yeri geride bıraktıkları anda birden bir başka pilot döndü ve eliyle beni göstererek 'şu yelekli denizciyi de alın' dedi."*

Nakliye uçakları kullanmak suretiyle hayata geçirilen hava ikmal hattı, Sivastopol'de konuşlu birliklere bir günde en fazla 30 ila 40 ton kadar cephane, mühimmat ve teçhizat teslim edebiliyordu. Oysa Karadeniz Kalesinin muhafızlarının direnebilmesi için günde yüzlerce tona ihtiyaç vardı. İşte bu şartlarda, Novorossiysk Limanı'nda toplanan ve sayıları milyonlarla ifade edilen mühimmatın Sivastopol'a sevki son derece güçleşmişti. Örneğin 22 Haziran 1942'de 29 ton mühimmat, 1,5 ton yiyecek ve 17 ton yakıt teslim ettikten sonra 50 yaralı askeri tahliye eden Şuka-205 tipi denizaltı, dönüş yolunda Luftwaffe torpido ve bombardıman uçaklarının saldırısına uğramış, dümenleri sıkışan Şuka-205 güçlükle Novorossiysk'e ulaşabilmişti. Benzer bir görevi icra eden S-32 tipi bir denizaltı da 26 Haziran'da Sivastopol'a getirdiği mühimmatı teslim ettikten sonra Yalta'nın güneybatısında manevra

yaparken Alman bombardıman uçakları tarafından vurulmuş ve 48 mürettebatı ile birlikte Karadeniz'in sularına gömülmüştü. Ertesi gün, kuşatma altındaki şehre defalarca kez giden Taşkent adlı muhrip gemi ise ağır hasar görerek batmaktan son anda kurtulmuştur.

Fakat Sivastopol muhafızlarını Kuzey Körfezi üzerinden yürütülen Sovyet tedarikinden mahrum bırakan von Manstein, kendisini de güç bir duruma sokmuştu. Zira Primorski Ordusu birinci ve ikinci savunma sektörlerini güvenle elinde tutmaktaydı ve şehir teslim olmaktan çok uzak bir görüntü çiziyordu. 21-28 Haziran tarihleri arasında bahsi geçen sektörlere yönelik Alman saldırıları etkisiz kaldı. 11. Ordu bünyesinde görev yapan 30. Kolordu, Sapun Dağı'ndaki Sovyet müdafaa hattını kırmayı başaramadı. Von Manstein bu durumu şöyle izah ediyordu: *"Maruz kaldığımız şartlarda yapılacak en iyi hamlenin, ana taarruzun istikametini güney kanadına kaydırmak olduğunu düşündük. Yani, o an bize öyle geldi... Ancak piyade tümenlerimizin cephenin kuzey sektöründen güneyine intikali günler alacaktı. Bu da düşmana dinlenme ve toparlanma fırsatı verirdi."* Luftwaffe 8. Hava Filosunun sorti sayısı azalırken, filo komutanı Baron Wolfram von Richthoffen de Harkov'a doğru yola çıkmıştı. O esnada, Sivastopol bir kez daha tüm düşman saldırılarına karşı koyabilecek gibi görünmekteydi. Öyle ki, 35. Kıyı Savunma Bataryasının hemen yakınında, büyük gemilerin yanaşabilmesi için aceleyle bir iskele bile inşa edilmeye başlandı. Şayet von Manstein birliklerini güneye kaydırmaya karar vermiş olsaydı, bahsi geçen iskelenin inşaatını tamamlamak ve kruvazör marifetiyle mühimmat ve gıda alabilmek mümkün olurdu.

29 Haziran sabahı henüz gün ağarmadan önce, yoğun bir sis perdesi kuran Almanlar, Kuzey Körfezi dumanla kaplandığı ve görüş mesafesi neredeyse 1 metreye kadar düştüğü esnada 130 hücumbotu hızla suya indirip, hemen ardından başlayan güçlü topçu destek ateşinin ve sis perdesinin avantajıyla körfezi geçtiler ve güney kıyısına inmeyi başardılar. Olası düşman taarruzunu güney kıyısından beklemeyen Primorski Ordusu'nun bu kesimde konuşlu unsurları ise oldukça zayıftı. Dolayısıyla, Sovyet Genelkurmayı'nın tahminlerinin aksine, von Manstein beklenmeyen bir yerden vurmayı başarmış oluyordu. Kuzey Körfezi'ni geçen Alman unsurları, tek bir hamle ile birinci ve ikinci sektörlerdeki birliklerin arkasına sızmış ve bir taşla iki kuş vurmuştu.

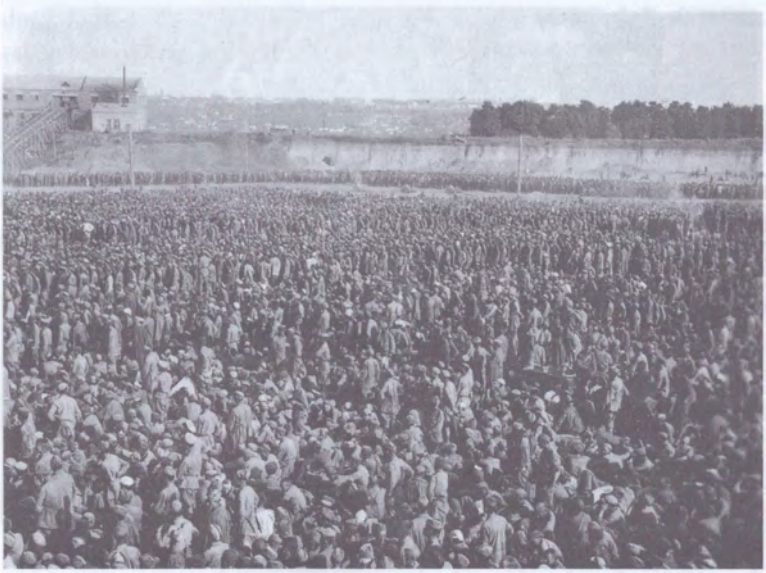
Vurulan ve acil iniş yapmak zorunda kalan, 2. Bombardıman Filosu "Holzhammer"a ait bir Dornier DO 17Z. Demidov, 1941 Temmuz.

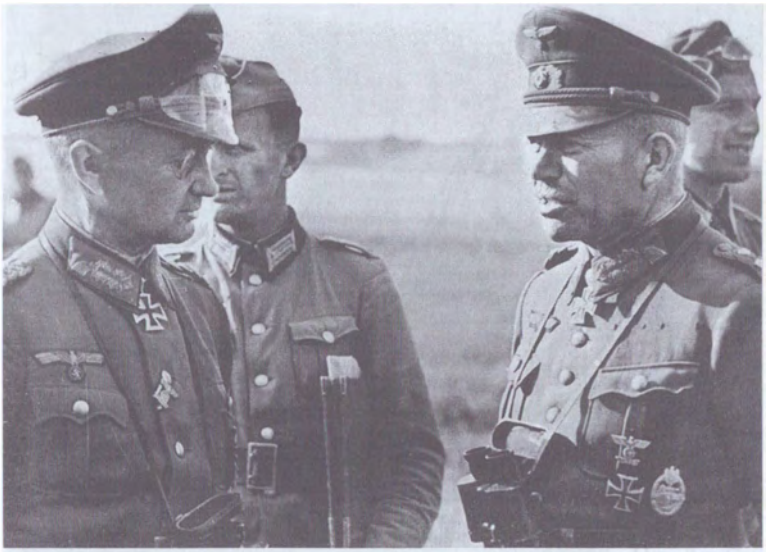
Kızıl Ordu askerleri, uçaksavar ateşi sonucunda düşürülen 3. Avcı Grubu'na ait bir Alman BF-109F2 avcı uçağını inceliyorlar. Kiev'in batısı, 1941 Temmuz.

17. Piyade Kolordusu Komutanı Tümgeneral İvan Galanin (*en sağda*), cephe hattından savaşı takip ediyor, 1941 Temmuz.

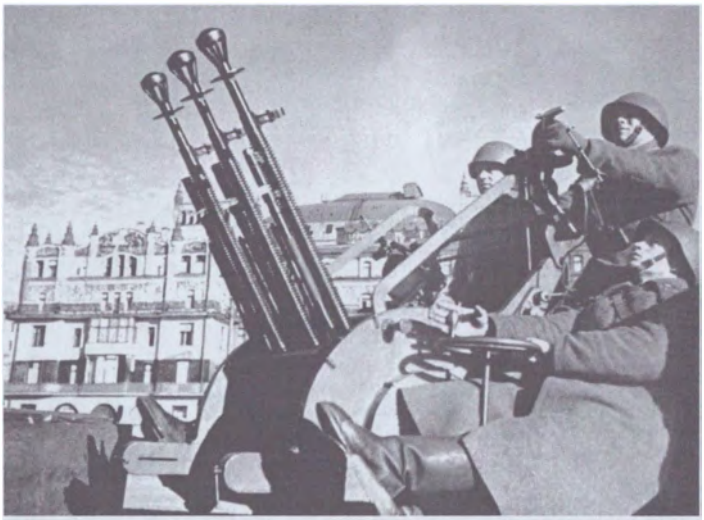
Umanskaya Çukurunda toplanan Rus savaş esirleri, Almanya ve Polonya'daki toplama kamplarına gönderilmeyi bekliyorlar, 1941 Ağustos.

3. Panzer Tümeni Komutanı Tümgeneral Walter Model ve
2. Panzer Grubu Komutanı Kıdemli Orgeneral Heinz Guderian, 1941 Yazı.

Moskova Oteli'nin çatısına konuşlanmış bir Kızıl Ordu uçaksavarı, 1941.

Moskova'nın merkezindeki Sverdlov Meydanı'nda (şimdi Teatralnaya Meydanı) kurulu, üç adet 12.7 mm DShK makineli tüfekle oluşturulmuş uçaksavar. Arka planda Metropol Otel'in binası görülüyor.

Cephaneliğinden aldığı isabet neticesinde alev topuna dönen ve kulesi ayrılan Sovyet yapımı orta sınıf T-34-76 tankı. Merkez Ordu Grubu, 1941 Ekim.

Üstte: Batı Cephesi Komutanı General Jukov görev başında. Solda ise Kurmay Başkanı Vasili Sokolovskiy görülüyor.

Altta: 1939 yapımı Sovyet 85 mm'lik topu yükleniyor. Tanksavar olarak da kullanılan bu top, Moskova Muharebesi'nin sembollerinden biri haline geldi.

Kızıl Meydan'da 7 Kasım 1941'de gerçekleştirilen geçit töreninde fotoğraflanan T-34-76 tipi orta sınıf tanklar.

Cepheye! 112. Piyade Tugayı askerleri cepheye gidiyorlar. Sovyetler Birliği'nin dört bir yanından gelen askerler ve birlikler, cephelere demiryollarıyla taşınıyorlardı.

Mojaysk yakınlarında imha edilen bir Katyuşa,
1941 Ekim.

İntikal halindeki Sovyet T-60 hafif tank konvoyu.

17'nci Tank Tugayı'ndan Teğmen N. Kinder (en sağda) komutasındaki Sovyet KV-1 ağır tankının mürettebatı, 1941 Kasım.
Bu fotoğraftan iki hafta sonra mürettebatın tamamı hayatını kaybetti.

Kızıl Ordu askerleri kamyonlarla Moskova sokaklarında.
Kamyonlar ve arabalar, başkent savunması sırasında Kızıl Ordu'nun manevra yapabilmesini sağlayan yegane araçlardı.

Bu intikalle eş zamanlı olarak Yalta karayolu boyunca da bir saldırı başlatıldı. Dönemin en üst seviyedeki mühendislik tasarımlarını muhabere alanına taşıyan Wehrmacht, burada cereyan eden çarpışmalarda uzaktan kontrol edilebilen tanketteler[7] kullandı. Söz konusu saldırı operasyonunda başarılı hamleler yapan işgalci Alman birlikleri, Sapun Dağı'na ulaşarak, bölgedeki tüm Sovyet savunmasının çökmesine yol açan geniş platoyu da ele geçirmeyi başardı.

Sapun Dağı'nın kaybı ve Kuzey Körfezi kıyısında giderek güçlenen Alman unsurları, Sivastopol müdafaasının 30 Haziran sabahında fiilen çöktüğü anlamına geliyordu. Üstelik ileri mevzilere yakın bölgelerde konuşlu ikmal depoları da kaybedilmiş, dolayısıyla mühimmat tedarik süreçlerinde vahim olarak nitelendirilebilecek bir durum ortaya çıkmıştı. Tam da o esnada, savaşın en tartışmalı kararlardan biri alındı ve Karadeniz Filosu ile Primorski Ordusu'nun komuta kadrolarına yönelik "derhal tahliye" emri verildi. Aslında pratik açıdan bakıldığında, bu oldukça anlaşılabilir bir hareketti. Çünkü son derece uzun ve zorlu bir eğitim sürecinin ardından yetiştirilebilen bir kurmay subay, topyekûn savaş durumunda riske edilmeyecek kadar değerli bir kaynaktı. Mesela Stalingrad'da kuşatılan Generalfeldmarschall Friedrich Paulus'un 6. Ordusunda görev yapan üst düzey subay ve generaller de (özellikle de ikmal ve istihkâm sınıfından olanlar) uçaklarla bölgeden tahliye edilmişti. Stalingrad'dan kurtarılan bu komutanlar, daha sonra Batı Cephesinde, müttefiklere çok fazla problem çıkaracaktı. Bu arada Koramiral Filipp Oktyabrski de bölgedeki Kızıl Ordu unsurlarının müdafaa kabiliyetini iki ila üç gün içinde kaybedeceğini öngören bir raporu karargâha göndererek emri altındaki komutanların ve üst düzey subayların hava koridoru ile tahliyesi için müsaade istedi. Aynı günün akşamı Kafkasya'ya uçan Oktyabrski'nin ardından havalanan 13 nakliye uçağı ile kurmay kademeden 232 subay ve general bölgeden çıkarıldı. Yeri gelmişken önemli bir detayı belirtmekte fayda var: Aslında Amiral Oktyabrski'nin Sivastopol'den tahliye için herhangi bir izne ihtiyacı yoktu. Çünkü Deniz Kuvvetleri Halk Komiseri Nikolay Kuznetsov,

7 Hafif ya da orta yoğunlukta zırhla kaplanmış, görünüm olarak küçük bir tanka benzeyen piyade destek araçları olan tankettelerin pek çoğunun tasarımında taret kullanılmamıştır. Gövdelerine ekli ağır makinalı tüfek ya da çeşitli çaplarda bomba atar silahlar bulunmaktadır.

Karadeniz Filosunun komuta merkezini daha Nisan 1942'de Kafkasya'ya taşımakta ısrar etmiş, ancak filo komutanı Sivastopol'de kalma konusunda direnmiş ve kenti son ana kadar savunmuştu.

Primorski Ordusu'nun ve Sivastopol Müdafaa Komutanlığı'nın kurmay heyetlerinin hava ve deniz yoluyla tahliyeleri binlerce asker ve sivilin gözlerinin önünde gerçekleşmekteydi. Bu sebeple bazı fevri hadiseler de yaşanıyor, zaman zaman kalabalığın arasından komutanlara küfrediliyor veya subaylar çeşitli sözlü hakaretlere maruz kalıyordu. Bu şartlarda Primorsky Ordusu Askeri Konseyi ve Ordu Karargâhından 63 personeli tahliye etmek için rıhtıma yanaşan Şuka-209 tipi denizaltı da kendisine hücum eden kalabalık nedeniyle zor anlar yaşadı. Tahliye umuduyla yüzerek denizaltıya ulaşan Kızıl Ordu askerleri, üst güverteye tırmanmaya çalışırken, aşırı yük tehlikesinden korkan mürettebat tarafından suya geri itiliyordu. Gece geç saatlerde Novorossiysk Limanına doğru hareket eden bu denizaltıyı 117 üst düzey subay ve generali taşıyan L-23 takip etti. Ancak, yine de birçok komutan askerleri ile birlikte kalmayı tercih ediyordu. Örneğin Kıyı Müdafaa Hattı Kurmay Başkanı Yarbay İvan Kobalyuk ile Karadeniz Filosu Hava Kuvvetleri 3. Özel Havacılık Grubu askeri komiseri Albay Boris Mihaylov bindikleri uçaklardan gönüllü olarak inmiş ve içlerinden Albay Mihaylov 1 Temmuz'da Hersonese'de hayatını kaybetmişti. NKVD Sınır Müfrezeleri komutanı Yarbay Gerasim Rubtsov ise Sivastopol'da kalmış, daha sonra esir düşmemek için kendini vurmuştu. Yine Denizaltı ile tahliye esnasında Tuğgeneral Petrov da kendini vurmaya çalışmış, ancak silah arkadaşları tarafından son anda engellenmişti.

Tahliye operasyonuna uçak ve denizaltıların yanı sıra, mayın tarama gemileri, devriye gemileri ve torpido botları da iştirak etmişti. Ordu ve donanmanın 2 bin civarındaki komuta personelini tahliye etmek için 2 Temmuz gecesi organize edilen operasyon ise başarısız olmuş, yalnızca kıyıya yaklaşan gemilere bir şekilde yüzerek ulaşmayı başarabilenler tahliye edilebilmişti. Sonuç olarak, toplamda 559 komuta personeli ve 1116 astsubay ve er Kafkasya'ya gelebilmişti.

Komuta kademesinin tahliyesi, Sivastopol muhafızlarının üzerinde ağır bir etki ve psikolojik travma yaratmıştı. Olası bir esaret tehlikesi ile karşı karşıya kalan asker ve siviller ihanete uğramış gibi hissediyordu. Tabi bununla birlikte, Sivastopol müdafaasının çökmesinin asıl

sebebinin komutanların tahliye edilmesini öngören emir olmadığı da açık bir gerçektir. Zira söz konusu emir imzalandığı esnada, Primorski Ordusunun savunma hatları zaten düşman tarafından tahrip edilmişti. Sivastopol Savaşı'nın sona ermesinden sonra, Almanlar ve müttefikleri olan Rumenler 97 bin esir alındığını duyurdu. Fakat bu rakam, propaganda için en az iki kat şişirilmişti. Çünkü 1 Haziran 1941'de, 106 bin 625 asker ve subaydan teşkil Sivastopol Askeri Savunma Bölgesine, Haziran ayının ilerleyen günlerinde 23 bin 500 asker daha takviye edildi. Buna göre, Sivastopol'deki birliklerde görev yapan toplam personel sayısı 130 bin 125'e ulaştı. Haziran ayında yaşanan çatışmalarda Kızıl Ordu'nun 31 bin 68 askeri hayatını kaybederken, 1207 yaralı asker de hastanelerde hayatını kaybetti. 17 bin 894 yaralı ise Kafkasya'ya götürüldü. 1 Temmuz'dan 10 Temmuz'a kadar geçen süre zarfında, Sivastopol'den 1726 kişi daha tahliye edildi. Dolayısıyla, Alman kuşatmasına maruz kalan kentte 78 bin 230 kişi kaldı. Bunlardan bazıları partizan birliklerine katılmayı başarsa da çoğu hayatını kaybetti. Sonuç olarak "97 bin esir" ifadesi gerçek rakamlarla uyuşmamaktadır. Öte yandan, Sivastopol müdafaasının son komutanı olan Tuğgeneral Pyotr Novikov ise esir düşmüştü. Sivastopol'de son ana kadar görev yapan Kızıl Ordu askeri S. Severinov yaşadıklarını şöyle anlatıyordu: *"30 Haziran sabahı şafakla birlikte düşman topçu ateşi ve hava bombardımanı başladı. Ancak bizim sektör, hafif makineli tüfeklerin başındaki nişancıların isabetli atışları, 45 ve 76 mm toplarımız ve el bombalarımızın yardımıyla müdafaada sıkıca tutunmayı başardı. Benim görevli olduğum mevziide zırh delici mermilerimiz bulunuyordu. Gece yarısına yakın saatlerde Pyotr Novikov'dan 'Çarpışarak Kamışhovaya Körfezi'ne doğru hareket edin. Şayet tahliye mümkün değilse, o takdirde dağlardaki mağaralara mevzilenin' şeklindeki son telsiz mesajını aldık. Kayalık sahil boyunca ilerlemeye çalıştık. Suyun üzerinde kalabilmek için tahta parçalarını kullandık. Pantolonlarımızı şişirip destek almaya çalıştık. Ancak dik kayalara çarpan güçlü dalgalar ilerlememize izin vermedi. 2 ve 3 Temmuz günlerinde karanlık çöktükten sonra, partizanlara birlikte yukarı tırmanmak için teşebbüste bulunduk. Çok azımız başarabildi. Bu yüzden, pek çoğumuz kayalıklara geri dönmek durumunda kaldı. Naziler tam üstümüzde, uçurumun kenarı boyunca devriye geziyordu. 4 Temmuz akşamı düşman hücumbotları yaklaştı ve mağaralara sığınanlara ateş açtı. Son mermilerimizi kullanarak*

karşılık verdik. 5 Temmuz sabahı yine düşman gemileri görüldü. Ateşle karşılık verdik, ancak cephanemiz tükendi. Çoğumuz denk ve adil olmayan bu muharebede hayatını kaybetti, geriye kalanlarsa esir düştü."

Sivastopol'un hayatta kalan son muhafızları, Hersones Burnu'nda toplandı. Son umutları denizdi. Çünkü Streletskaya Körfezi'nde demirli hasarlı gemiler arasında, çalışan motorlara sahip Taymır adlı römorkör de bulunuyordu. Bunun üzerine iki adet DŞK[8] tipi makineli tüfek yerleştiren askerler Kafkasya'ya ulaşmayı başarmıştı. Yine bu bölgede mucizevi bir şekilde hasar almamış tüm tekneler kullanılmış, ayrıca etraftaki tüm malzemelerden farklı sallar yapılmıştır. Örneğin bu sallardan bir tanesi üç tonluk bir kamyonun gövdesinden yapılmış ve pnömatik sistemlerde kullanılan 12 ayrı büyük lastik bölüm üzerine monte edilmişti. Bu sala binen 7 asker, yanlarına aldıkları bir çuval pirinç, 10 gün boyunca kendilerine yetecek kadar su, silahlar ve mühimmatla yola çıktı. Öte yandan, 4 Temmuz gecesi kıyıdan uzaklaşmaya çalışan başka sallar ise düşman ateşi ile battı. Kamyon kasasından bozma salları ile demir alan gözü pek askerler ise açık denize çıkmayı başardı. Sivastopol'a giden bir Sovyet devriye botu ile karşılaştılar ve güverteye çıkarak Herson'a ulaştılar. Fakat geriye kalanlara ulaşmak artık mümkün değildi. Almanlar, Fiolent Burnu'ndan Herson deniz fenerine kadar kıyıyı projektörlerle devamlı aydınlatıyor, herhangi bir hareket fark ettikleri anda hedefi ağır ateşe tutuyorlardı. Dolayısıyla, pek çok tekne ve sal geri dönmek zorunda kalmıştı.

Sivastopol trajedisi olarak kayıtlara geçen elim hadisenin nihai aşaması 4 Temmuz'da gerçekleşti. Topçu hazırlık ateşinin ardından, panzerlerle birlikte hücum eden Almanlar, Herson Burnu'na girdi ve kentin bir şekilde hayatta kalmayı başarmış muhafızlarını büyük gruplar halinde esir almaya başladı. 1942'nin korkunç Temmuz ayında, Karadeniz Filosunun hafif deniz araçlarıyla yalnızca birkaç bin Sovyet askeri kaçmayı başarabildi. Fakat oldukça ilginçtir; yaklaşık iki yıl kadar sonra, aynı mevkii Kızıl Ordu tarafından ele geçirilecek ve 1944'ün Mayıs ayında, tam da Herson Burnu üzerinde, bu kez Wehrmacht askerleri Romanya'ya kaçabilmek için umutsuzca sal ve kayık inşa ediyor olacaklardı. Sovyetler Birliği Kahramanı deniz piyadesi Nikolay Starşinov

8 Sovyet yapımı 12,7 mm'lik ağır makineli tüfek.

o anları şöyle anımsıyor: *"Güvertede ayakta tek bir asker dahi yoktu. Hepimiz uzanır vaziyette yatıyorduk. Çünkü herkes yaralıydı. Bu suretle barutla kapladığımız kana bulanmış sargı ve bandajlarımızı tuzlu sudan korumaya çalışıyorduk. Yaşadıklarımız o kadar korkunçtu ki, genel ruh halimiz içler acısıydı. Hareketsiz donuk bakışlar, sanki taşlaşmışçasına hareketsiz yatan silah arkadaşlarım ve o kanlı bandajlar... Hepsi aklıma ve yüreğime kazındı."*

Tam 250 gün ve gece boyunca savaşan Sivastopol, Sovyet birlikleri tarafından terk edildi. Fakat Sovyetlerin Karadeniz kalesinin bu kadar uzun bir süre müdafaa edilmesi, Büyük Atayurt Savaşı'nın tüm gidişatını ciddi bir şekilde etkilemişti. Wehrmacht 11. Ordusu ve ona bağlı 80 ağır topçu bataryası, 1942 yılının ilk yarısı boyunca Kırım'da çakılı kalmış, dolayısıyla Alman Genelkurmayı'nın planladığı gibi Leningrad taarruzuna iştirak edememişlerdi. Şayet tahrip gücü son derece yüksek olan bu büyük kuvvetler, plana uygun bir şekilde Leningrad operasyonuna iştirak edebilseydi, o takdirde Almanlar 1942'nin ilkbahar veya yaz aylarında stratejik öneme haiz Leningrad'ı ele geçirebilir, bu da Baltık Filosunun kaybına ve Murmansk'tan Moskova'ya kadar tüm cephede bozguna yol açabilirdi. Sonuç olarak, Sivastopol'u hayatları pahasına kararlı bir şekilde savunan Primorski Ordusu'nun kahraman askerleri aslında Leningrad'ı, Murmansk'ı ve Moskova'yı kurtarmıştır demek yanlış olmayacaktır.

LENİNGRAD MUHAREBESİ

Barbarossa Planı Açısından Leningrad

1940'lı yılların başlarında 2,5 milyonu aşan nüfusuyla Sovyetler Birliği'nin en büyük ve mühim ikinci kenti olan Leningrad, Baltık Denizi'nin en stratejik limanına sahip olması sebebiyle Alman taarruz harekâtının ana hedeflerinden biri haline gelmişti. Zira Barbarossa Planında Moskova'ya yönelik bir saldırının ancak ve ancak Leningrad'ın ve Baltık Filosunun ana üssü olarak kabul edilen Kronstadt'ın ele geçirilmesinin ardından başarılı olabileceği belirtilmekteydi.

Doğu Cephesinde vuku bulan şiddetli çarpışmaların patlak vermesi, planın bu kısmında herhangi bir değişikliğe sebep olmadı. Nitekim 30 Haziran 1941 tarihli Wehrmacht Genelkurmay Başkanlığı harp günlüğünde şu ifadelere yer verildi: "*Hitler, Merkez Ordu Gruplarının ön saflarında görev icra eden panzer tümenlerinin büyük bir kısmını kuzeye, Leningrad istikametine yönlendirmeyi planlamaktadır. Çünkü Leningrad'da bulunan sanayi tesislerinin hızla ele geçirilmesi, operasyonun ileriki aşamaları için kritik öneme haizdir.*" Ayrıca tedarik süreçleri Baltık Denizi üzerinden yürütülen yüksek kaliteli İsveç demir cevheri de o tarihlerde III. Reich savaş sanayisi için oldukça önemli bir hammaddeydi. Bu bağlamda, Leningrad ile birlikte Sovyetlerin Baltık Filosunun etkisiz hale getirilmesi de Almanların öncelikli görevlerinden biri haline gelmişti. Sovyet Donanmasının Baltık Denizi'nde gerçekleştirebileceği deniz taarruzları, Almanların çelik üretimi için çok büyük sorun yaratabilirdi. Böyle bir duruma kesinlikle tahammül edilemezdi.

Luga Sınırı

Almanların 1941'in Temmuz ayında başlattığı Leningrad taarruzu, ilk etapta Kızıl Ordu unsurlarınca Luga savunma hattında durduruldu.

175 km uzunluğa ve 12 km genişliğe sahip bu müdafaa hattına adını veren Luga Nehri üzerindeki tahkimatlar, savaşın ilk ayında Leningradlı vatandaşlar ve kentte bulunan yedek birlikler tarafından inşa edilmişti. Ağustos 1941'in son günlerinde Staraya Russa civarında kapsamlı bir karşı saldırı düzenleyen Kızıl Ordu, ilk başlarda müspet sonuçlar alsa da, daha sonra Alman birliklerince önce geri püskürtüldü, daha sonra da kısmen kuşatılarak mağlup edildi. Tabi bu manevrayı icra etmek durumunda kalan Wehrmacht Kuzey Ordu Grubu, Sovyet karşı saldırısını püskürtmek için bölgeye ciddi miktarda uçak ve yedek birlik sevk etmek durumunda kalmış ve böylece Kızıl Ordu da zaman kazanmıştı.

Bu arada harekete geçen Finlandiya Birlikleri de Karelya Yarımadasında bir saldırı başlattı ve olağanüstü bir gayretle adım adım Petrozavodsk ve Keksholm'a doğru ilerleme kaydetti. İşin ilginç yanı, bu operasyonu gerçekleştiren Finlerin ana saldırı gücü ise 1939-1940 Kış Savaşı'nda ele geçirdikleri Sovyet yapımı tanklarla donatılmış bir zırhlı tümendi.

Leningrad kapılarına dayanan düşman tehdidine rağmen, kentte bulunan Kirov fabrikasının aralıksız çalışan üretim bantlarından Sovyet tasarımı ağır sınıf KV tankları birbiri ardına çıkmaya devam ediyordu. İşte bu tanklardan birine komuta eden Üsteğmen Z. Kolobanov'un ve emrindeki mürettebatın Gatçinski mevkiinde gösterdikleri kahramanlık tarihe geçmişti. Yaklaşan Alman işgaline karşı bizzat tümen komutanı tarafından haritada işaretlenen yollarda görev yapacak olan Kolobanov'un ve askerlerinin aldığı emir çok açıktı: *"İşgalci faşistlere asla geçit verilmeyecek! Hayatınız pahasına direnin ve son nefesinize kadar mukavemet edin!"*. 20 Ağustos 1941'de vazife bölgesine intikal eden Üsteğmen Kolobanov, idaresindeki KV ile araziye hâkim bir yükseltide dikkatlice pusuya yattı ve yaklaşan Alman zırhlı konvoyunun öncü keşif unsurları olan motosikletli birliklerin dikkatinden de kaçmayı başardı. Alman panzerleri otoyolda belirir belirmez, konvoydaki ilk ve son zırhlı, KV-1 tipi tankın tahrip gücü yüksek topundan yapılan isabetli atışlarla anında hareketsiz hale getirildi. Bunun ardından oldukça dar olan otoyolda mahsur kalan panzerler bir şekilde kurtulabilmek için çırpındıysa da, 76 milimetrelik KV-1 topunun atışlarıyla birer birer sustu. Kolobanov ve askerleri yarım saat içinde tam 98 adet zırh delici mermi yakarak, 22 Alman panzerini savaş dışı bıraktı. Söz konusu zaferin ardından kahraman tankçılar Sovyetler Birliği Kahramanı nişanı

ile onurlandırılmak istense de, Leningrad Cephesi karargâhından bir komutan bu fikre sıcak bakmadı. Buna rağmen Üsteğmen Kolobanov Kızıl Bayrak Nişanıyla, emrindeki mürettebat ise çeşitli nişan ve madalyalarla ödüllendirildi.

Eylül 1941'de, Leningrad önlerinde konuşlu Alman 41. Mekanize Birliğinden bir kurmay subayı, kaleme aldığı günlüğünde Sovyet tanklarının harp sahasındaki etkinliğini şu sözlerle açıklıyordu: *"Düşmanın bize direnebilecek kadar piyade birliği yok. Lakin bunların sahip oldukları ağır sınıf tanklar, bizim için aşılması çok zaman alan ciddi birer engel niteliğindedir."* Elbette Alman savaş makinesi Wehrmacht'ın topyekûn taarruzunun tüm bileşenlerini sadece tanklarla durdurmak imkânsızdı. Bir Alman mekanize birliği Krasnogvardeysk'e ilerlerken, bir diğeri ise Luban ve Tosno müdafaa hatlarını yarmayı başardı ve böylece Leningrad'ı ülkeye bağlayan tüm demiryolları ve otoyollar 30 Ağustos itibarıyla işgalciler tarafından kesildi. Bu arada kuzey yönünden saldırıya geçen Finliler de, müttefikleri olan Almanlarla eşzamanlı olarak kente yakın kesimlerde konuşlandı. Bu aşamanın ardından Neva Nehrinin kıyılarına kurulmuş olan şehre kesintisiz elektrik sağlayan Svirskaya ve Volkhovskaya hidroelektrik santralleri de sustu. 8 Eylül'de Ladoga Gölü'ne kadar ulaşan Almanlar, Şlisselburg'u ele geçirdi ve böylece yakın tarihte eşi benzeri bulunmayan ve tamı tamına 872 gün sürecek olan Leningrad kuşatması fiilen başlamış oldu.

Leningrad'ın sivil nüfusunun abluka marifetiyle sistematik bir şekilde yok edilmesini öngören özel operasyon, Barbarossa'nın en başından itibaren bizzat Hitler tarafından planlanmıştı. Wehrmacht taarruzunun henüz 17. günü olan 8 Temmuz 1941'de, Alman Genelkurmay Başkanı Franz Halder'in günlüğünde yer alan son derece çarpıcı ifadeler de bu durumu kanıtlar niteliktedir: *"Hitler'in Moskova ve Leningrad'ı yerle bir etme kararı kritik öneme haizdir. Çünkü bu şehirlerde ikamet eden sivillerden tamamen kurtulmazsak, o takdirde bunları kış boyunca beslemek durumunda kalacağız. Dolayısıyla mevzubahis şehirleri yok etme görevini öncelikli olarak hava filomuz yerine getirmeli, panzerler mümkün olduğunca kullanılmamalıdır. Böylesine geniş çaplı bir operasyon, yalnızca Bolşevizmi değil, genel olarak Rusları da merkezi idareden yoksun bırakacak bir 'halk felaketi' ile sonuçlanacaktır."* Söz konusu planlara, Doğu Cephesi'nde vuku bulan büyük harbin ilk aylarında

Alman Genelkurmayı'nda kaleme alınan resmi emirlerde de rastlamak mümkündü. 28 Ağustos 1941'de Franz Halder tarafından Kuzey Ordu Grubu için imzalanan Wehrmacht Yüksek Komutanlık emrinde de şu sözlere yer verildi: *"Emrediyorum: 1. Leningrad şehrini kent merkezine mümkün olduğunca yakın bir hat oluşturmak suretiyle abluka altına alın ve kimseden teslim olmasını talep etmeyin. 2. Stratejik açıdan önem arz eden Baltık mevkiindeki son kızıl direniş merkezi olan bu şehrin, bizim açımızdan büyük kayıplar vermeden olabildiğince çabuk bir şekilde yok edilebilmesi için buraya piyade kuvvetleriyle saldırmak kesinlikle yasaktır. Düşmanın hava savunma sistemleri çökertildikten ve savaş uçakları da düşürüldükten sonra, su şebekeleri, erzak depoları, elektrik santralleri ve enerji dağıtım istasyonları imha edilerek nüfusun kendini müdafaa ve hayatta kalma yeteneği bertaraf edilmelidir. Askeri tesisler ve düşmanın savunma kapasitesi, yoğun hava bombardımanı ve topçu ateşi ile bastırılmalıdır. Halkın kuşatmanın dışına çıkma girişimleri ise gerektiği takdirde silah kullanılarak engellenmelidir."*

Almanların planlarına karşın, Sovyetler Birliği'ni sevk ve idare eden kadrolar da en kötü senaryolar için birtakım hazırlıklar yapmıştı. Bu bağlamda, kent savunması için büyük öneme sahip tahkimatlar, sivil tahliyesini kolaylaştıracak biçimde inşa edilmişti. Zaten olası en kötü senaryo, düşmanın Leningrad'ı ele geçirmesiydi. Savaşın patlak vermesinden tam bir hafta sonra; 29 Haziran günü çocukların şehirden ivedilikle tahliyesi için bir emir verildi. O tarihte küçük bir çocuk olan ünlü şair Aleksandr Gorodnitski, tahliye sürecini şöyle anımsıyordu: *"Savaşın başlamasından hemen sonra, 1941 yılının Temmuz ayında annem, görev yaptığı ilkokulun 1. sınıf öğrencileri ile birlikte beni de alıp, Valday kasabası yakınlarında bulunan bir köye bıraktı. Çünkü 1939 yılında gerçekleşen Finlandiya Savaşından hemen önce hazırlanan tahliye planına uygun olarak, çocukların bu civarda korunması öngörülmekteydi. Annem gibi on binlerce Leningradlı da küçük çocuklarını buraya gönderdi. Fakat daha sonra bizleri yaklaşmakta olan Almanların geçiş yolunun tam üzerine yerleştirdikleri anlaşıldı... Zira Wehrmacht'ın intikalinde Valday, Leningrad'a nazaran çok daha yakın bir konumdadır. Topçu bataryalarının nasıl gürlediğini, gökyüzünün adeta yandığını ve saldırılardan kaçanların uzun konvoylarını anımsıyorum. İşgalci Almanların öncü birlikleri hızla yaklaşıyordu. Bunu öğrenen birçok ebeveyn, çocuklarını geri alabilmek için*

Leningrad'dan bulunduğumuz yere akın etti. Ben ve annem ancak Ağustos ayında, bölgeyi terk eden son konvoylardan biri ile St. Petersburg'a geri dönebildik. Malaya Vişera tren istasyonundaki hava bombardımanını ve vagonların altında nasıl saklandığımızı çok net hatırlıyorum."

Alman birliklerinin 1941'in Eylül ayında Şlisselburg'a girmesinden hemen önce, 700 binden fazla Leningradlı ülkenin daha güvenli olan iç kesimlerine gönderildi. Ancak Leningrad gibi büyük bir şehri kısa zaman zarfında tamamen tahliye etmek mümkün olmadığı için 400 bini çocuk olmak üzere, 2 milyon 485 bin kişi Nazi birlikleri tarafından kuşatıldı. Bunların dışında Baltık bölgesinden ve diğer komşu bölgelerden gelen 300 binden fazla sığınmacı da kentteydi ve sadece 30 gün yetecek kadar yiyecek ve yakıt stoku mevcuttu. Açlık tehdidi, Leningradlılar için kaçınılmazdı. Yüzbinlerce sivil vatandaşın ölümle burun buruna olduğunu fark eden Moskova, Eylül 1941'de kuşatılan kentin etrafındaki çemberi kırmaya çalıştıysa da, Alman birliklerini Leningrad'dan geri püskürtmeye yönelik ilk girişimler, askeri unsurların ve mühimmat tedarik süreçlerinin olması gerektiği gibi örgütlenememesi sebebiyle başarılı olamadı.

Hitler'in Leningrad'ı ele geçirmeleri için ordularına verdiği süre dolmak üzereydi. Fakat Wehrmacht Kuzey Ordu Grubu'nun bilhassa Luga ve Staraya Russa yakınlarında kaybettiği günler ve haftalar Alman kurmayları için tahammül edilemez seviyeye ulaşmıştı. Sovyet başkentine saldırı zamanı geldiği anda geçici olarak bu ordu grubuna tahsis edilen tüm panzer ve uçaklar Moskova'ya doğru harekete geçti. Durumdan son derece rahatsız olan Generalfeldmarschall Wilhelm von Leeb ise 11 Eylül'de kaleme aldığı günlüğüne *"Kara Kuvvetleri Heer'in Yüksek Komutanlığı, emrimizde görev icra eden 7 ayrı mekanize tümenin 15 Eylül'den itibaren kendisine tahsis edilmesini ısrarla talep ettiğinden, korkarım son derece ciddi bir zaman sıkıntısı baş gösterecektir"* diye yazıyordu. Aynı günün akşam saatlerinde, Sovyetler Yüksek Komutanlık Karargâhının direktifi ile Leningrad savunmasından sorumlu komutan olarak atanan Orgeneral Georgi Jukov ise iki gün sonra kente gelecek ve Kızıl Ordu askerlerinin direnişine önemli katkı yapacaktır. Jukov ile birlikte kurmay subayları da şehir müdafaasına iştirak etmiş, cephe komutan yardımcılığına Sovyetler Birliği Kahramanı Nişanı sahibi Tuğgeneral İvan Fedyuninski atanmıştır.

Kendine has komuta yeteneği ve bitmek tükenmek bilmeyen enerjisiyle işe başlayan Jukov, Leningrad savunmasının organizasyonunu tamamen üzerine alarak, müdafaa operasyonunu topçu birliklerinin tahrip gücü yüksek atış potansiyeli üzerine kurgulamaya başladı.

Tallinn Geçidi

22 Haziran 1941 günü yapılan değerlendirmede 2 amiral gemisi, 2 en yeni model hafif kruvazör ve 21 muhripten teşkil Baltık Filosu, SSCB donanmasının en güçlü filosu olarak dikkat çekiyordu. Dolayısıyla, Sovyetler Birliği savunma sanayiinin merkezi olan Leningrad'ın, teorik olarak bir düşman taarruzunun öncelikli hedefi olması pek de şaşırtıcı değildi.

Kızıl Ordu'nun kara ve hava kuvvetlerinin aksine, Sovyet Donanmasının Büyük Atayurt Savaşı'na hazırlıklı olduğu ve ilk düşman saldırılarını başarıyla püskürttüğü yönündeki görüş, genel manada kabul edilmektedir. Gerçekten de, daha 19 Haziran 1941 gibi erken bir tarihte, olası bir taarruza karşı teyakkuz haline geçme emri verilmiş, tüm üslerde devriye ve sürekli havadan keşif görevleri icra edilmişti. Harbe tam hazır bir şekilde teyakkuza geçme emri ise 21 Haziran gece yarısından çok kısa bir süre önce Donanmadan Sorumlu Halk Komiseri Nikolay Kuznetsov tarafından verilmişti. Ancak bunla birlikte, Sovyetlerin Baltık ve Karadeniz filolarının, Luftwaffe için öncelikli bir hedef olmadıkları da kabul edilmelidir. Çünkü Baltık Filosunun Tallin'de bulunan ana üssü bile herhangi bir Alman hava taarruzuna maruz kalmamıştı. Tam da bu noktada Baltık Donanması envanterinde bulunan L-3 denizaltısının komutanı Kaptan Pyotr Grişçenko'nun 22 Haziran tarihli seyir raporuna göz atmakta fayda var. Raporda *"06/22/41 saat 04:30'da tahrip gücü yüksek bombaların patlamalarından kaynaklanan gürültüyle uyandık."* diye yazılıyordu. Bakınız, L-3 tipi denizaltı o esnada Letonya'nın Liepaja limanında konuşludur ve Kaptan Grişçenko'yu uyandıran bombalar, Sovyet gemileri veya denizaltılarını değil, Liepaja havaalanındaki uçakları hedef almıştı. Zaten Luftwaffe bombardıman uçaklarının hedefi bu limanlarda konuşlu gemiler ve denizaltılar olsaydı, o takdirde Almanlar, Pearl Harbor misali bir baskını gerçekleştirebilirdi. Fakat Alman Genelkurmayı, mayın döşemek suretiyle Sovyet Donanmasını kendi üslerine hapsetmeyi planlamaktaydı. Söz konusu

planı icra edebilmek için de savaşın başlamasından birkaç gün önce, Alman torpido botları Finlandiya kıyılarındaki koylara girip, buralarda kılık değiştirdiler. O esnada fiilen tarafsız kalan Finliler de bu suretle SSCB'ye karşı savaşa girmiş ve 21-22 Haziran gecesi Almanlara hiç müdahale etmeden bunların hedefledikleri mevzilere ulaşmalarına olanak tanımıştı. Mayın döşeme üzerine kurulu stratejik baraj operasyonu, doğrudan Helsinki'de bulunan Kriegsmarine[1] Amirali Hans Bütow tarafından yönetilmişti.

Baltık Filosunun Liepaja'da konuşlu unsurları, savaşın başlangıcından bir hafta sonra, 29 Haziran'da icra ettikleri geri çekilme operasyonunda, 7 denizaltı ve Lenin adlı muhrip gemisini kaybetmişlerdi. Operasyon kapsamında limandan ayrılan gemiler, tıpkı Alman bombalarına hedef olarak pruvası kopan hafif kruvazör Maksim Gorki gibi, Luftwaffe uçakları tarafından vurulma ya da Kriegsmarine torpido botlarına veya mayınlarına çarpma riskiyle karşı karşıya kaldı. Savaşın ilk bir buçuk ayında toplam 6 Sovyet muhribi, mayınlar ve hava taarruzu sebebiyle kaybedildi. Eski donanma komutanı Amiral Yuri Panteleyev, savaşın ardından kaleme aldığı anılarında söz konusu süreci şu sözlerle açıklıyordu: *"Faşist filonun aslında Finlandiya Körfezini işgal etme gibi bir planı yoktu. Tam tersine; hareket kabiliyetimizi engellemeye yönelik bir girişimleri söz konusuydu. Elbette biz bunu bilmiyorduk. Dolayısıyla bir mayın ve topçu pozisyonu kurguladık ve bu operasyon esnasında Maksim Gorki adlı kruvazörümüzün burun kısmını ve bir muhrip gemimizi kaybettik."*

Baltık Denizi'nde tertip edilen Sovyet müdafaasının temeli, Batı Estonya Takımadaları ve Finlandiya Körfezi'nin kuzey kıyısında bulunan Hanko Deniz Üssü idi. Buralarda konuşlu kıyı topçu birlikleri ve çok daha önceden döşenen mayınlar, düşman filosunun Leningrad'a girmesine izin vermemişti. Bu suretle Heer ve Kriegsmarine için büyük sorun teşkil eden Estonya'daki Kızıl Ordu unsurlarını etkisiz hale getirme görevi de Generalfeldmareşal Georg von Küchler'in komutasındaki 18. Orduya verildi. Temmuz ortasında Tallinn istikametinde harekete geçen Alman birliklerinin mevcudu, yapılan takviyelerle ikiye katlandıktan

1 Nazi Almayası silahlı kuvvetleri nezdinde başlatılan topyekûn yeniden yapılanma süreci kapsamında 1935 yılında kabul edilen kanunla kurulan III. Reich Deniz Kuvvetleri'dir.

sonra Hitler, von Küchler'i bizzat arayarak kendisinden Estonya'yı ve sıkıntıya esas teşkil eden takımadaları ivedilikle ele geçirmesini emretti. Burada gerçekleştirilen kapsamlı taarruz ile ana darbeyi Kızıl Ordu müdafaa hattının merkezine indiren Wehrmacht, Sovyet savunmasını ikiye bölmeyi başardı ve 7 Ağustos'ta Finlandiya Körfezi kıyılarına ulaşarak Tallinn yakınlarındaki Kızıl Ordu unsurlarını kuşattı.

Tallinn'e doğru ilerleyen Alman birliklerine ateş açan Kirov Kruvazörü, düşmanın ağır topçu bombardımanına maruz kaldı. Bu nedenle bu kruvazör ve Tallinn Körfezi'nde konuşlu diğer Sovyet savaş gemileri, oluşturulan sis perdesinin arkasına saklanmak suretiyle manevra yapmak durumunda kaldı. Sovyet Donanmasının ana kozu olarak nitelendirilen savaş gemileri Haziran ayında Tallinn'den çıkıp Kronstadt'a ulaşmayı başardı. Fakat her ne kadar Finlandiya Körfezi'nin girişinde oluşturulan mayın tarlaları temizlense de, Baltık Filosu kuvvetlerinin büyük bir kısmı limanda kalmıştı. Bu yüzden Sovyet Kara Kuvvetleri Komutanlığı, düşmana oranla gözle görülür güç eksikliğine rağmen, Estonya'yı tutmaya karar verdi. Sınır hattına yakın kesimlerde vuku bulan muharebelerde oldukça hırpalanan 8. Ordu birlikleri, Tallinn ve Kingisep'e çekilirken, ordu açısından büyük önem arz eden cephane, teçhizat, mühimmat ve gıda stokları ise Estonya'dan deniz yoluyla tahliye edildi. Baltık Filosu bu nakliyeleri Tallinn üzerinden gerçekleştirmişti.

1941 Ağustosunun son günlerinde Sovyet birlikleri, Baltıkları neredeyse tamamen terk etmeye zorlanmıştı. Lakin Tallinn ve Batı Estonya Takımadaları, düşmanın boğazına takılan birer kemik olarak kalmaya devam ediyordu. Zira buralardaki donanma unsurları, işgalcilerin Riga Körfezi ve Finlandiya Körfezi'ne girişlerini kapatmıştı. Bu duruma ek olarak, Saaremaa Adası da Almanya'ya en yakın Sovyet hava üssü olarak işlev görmekteydi. Bu sebeple Almanlar ve müttefikleri olan Finliler, Sovyet gemilerinin manevra kabiliyetini ciddi manada kısıtlayacak bir abluka oluşturmak üzere harekete geçtiler. O esnada Sovyetlerin Baltık Filosunun aktif olarak kullandığı biri kıyıdan, diğeri de Finlandiya Körfezi'nin ortasından geçen iki serbest geçit hattı bulunmaktaydı. Almanlar, "Yuminda" kod adını verdikleri ve 2500 mayından oluşan dev bir mayın tarlasıyla körfezi ve bu iki geçidi Sovyet gemilerine kapattı. Kobra adlı mayın gemisi tarafından 9

Ağustos'ta döşenen ilk mayın tarlası, iki hafta içinde Alman 5. Mayın Gemisi Filosuna mensup Kobra, Kenigin Louise, Kaiser, Rolland ve Brummer gemilerince genişletildi ve toplamda bu bölgeye 19 farklı mayın tarlası döşendi. Ağustos ayının son haftasında, bir Sovyet deniz taarruzu bekleyen Alman ve Fin mayın gemileri, Yuminda Burnu açıklarına 12 mayın tarlası daha döşeyip ve 170 mm sahra toplarından oluşan bir kıyı bataryasını da buraya konuşlandırdı. Ağustos ayının sonunda toplam sayı 2828 mayına çıktı. Bölgede keşif görevini yapan Sovyet mayın tarama gemisi T-213 Krambol 11 Ağustos'ta bir mayına çarparak batarken, Vyaçeslav Molotov adlı nakliye gemisiyle bir muhrip sınıfı gemi de aynı gün ağır hasar aldı. Takvimler 24 Ağustos'u gösterdiğinde, Novik tipi bir başka muhrip gemisi olan Engels ve mayın tarama gemileri T-209 Knecht ve T-214 Bugel de Yuminda'daki Alman mayınlara çarparak infilak ettiler.

Düşman unsurları tüm çabalara rağmen, Sovyet gemilerinin gerçekleştirdiği tahliye ve nakliye operasyonlarını tamamen durdurmayı başaramadı. Baltık Filosu bünyesinde görev yapan mayın tarama gemileri, Almanların döşediği mayın tarlalarında bazı geçitler açmıştı. Özel ekipmanlara ve trol düzeneğine sahip bu gemiler mayınların bağlı olduğu halatları kesiyor, yüzeye çıkan mayınlar da makineli tüfek atışıyla imha ediliyordu. Bu suretle 12-28 Ağustos tarihleri arasında 7 bin yaralı Sovyet askeri deniz yoluyla tahliye edilmişti. Fakat Almanların herhangi bir temasa ihtiyaç duymayan manyetik mayınları da vardı ve bunlar Kızıl Ordu donanması için gerçek bir felakete dönüştü. Çünkü bu mayınlar boyut olarak çok küçük olmalarının yanı sıra, hedef geminin manyetik alanı tarafından tetiklendiği için oldukça etkiliydi. Moskova, savaş öncesi dönemde mayın tarama gemilerinin tasarımına gerekli yatırımı yapmamanın bedelini çok ağır ödüyordu.

Stalin tarafından Kuzeybatı orduları başkomutanı Mareşal Kliment Voroşilov'a 26 Ağustos 1941'de gönderilen telgrafta şu ifadeler yer alıyordu: "*Talinn'in tamamen terk edilmesi ve kentte konuşlu birliklerin gemilerle tahliye edilmesi hususundaki teklifinize katılıyorum.*" Şehri savunan birliklerin eksik yönlerinin Sovyet deniz topçusunun bombardımanı ile kapatılmasını öngören plan işe yaramamıştı. O günlerde Belarus ve Ukrayna'da kuşatılan Kızıl Ordu unsurlarının kurtulma şansı da kalmadığı için 8. Ordunun kıyıya doğru geri çekilmek

zorunda kalan birlikleri filonun yardımıyla tahliye edilebilirdi. Öte yandan Tallinn'i tek etme emri, yaklaşık 150 savaş gemisi ile birlikte 75 nakliye gemisinin de bir seferde Kronstadt'a intikal ettirilmesi manasına gelmekteydi. Dolayısıyla emri alan tüm bu gemiler, düşmanın yoğun topçu ateşi, torpido botu saldırıları ve hava taarruzlarına maruz kalarak mayın tarlalarının arasından 220 deniz mili yol kat ettiler. Ancak, 27 Ağustos günü saat 23:00 sularında operasyon bölgesine giren gemilerin ihtiyaç duyduğu elverişli koşullar gözlerinin önünde bir bir kaybolmaya başlamıştı. Trol tertibatlı mayın tarama bot ve gemilerinin önceden açığa çıkardığı mayınların net bir şekilde göründüğü esnada başlayan fırtına, tüm hesapları alt üst etti.

Mayın tarlalarından geçiş, 28 Ağustos günü öğlen saatlerinde başladı. Operasyonda görev alan Sovyet denizcilerinin kaydettikleri ilk büyük başarı, düşman kıyılarda konuşlu topçu bataryalarını geçmek oldu. Filonun merkezinde konumlanan gemiler önceden açılan güvenli geçidi kat etti ve kıyıdaki Alman donanma bataryalarının menzil sınırında bulundukları esnada topçu atışına maruz kaldı. İlk atışları bertaraf eden Sovyet savaş gemileri, filodaki nakliye gemilerini bir sis perdesi ile maskeledi ve Almanların isabetli atış yapma imkânını elinden alarak, bunların alacakaranlıkta Yuminda'ya yaklaşmalarına olanak tanıdı. Önde hareket eden 5 ayrı mayın tarama gemisi, kendilerini takip eden gemiler için 3 kablo (yaklaşık 560 metre) genişliğinde bir güvenlik koridoru tesis etti. Sovyet gemileri mayınlardan paravanlar ile korunuyordu. Dışarıdan bakıldığında küçük uçaklara benzeyen ve kablolara denize indirilmiş küçük şamandıralardan teşkil bu bariyerler, gemi hareket halindeyken hidrodinamik etkiyle yanlara doğru hareket ediyor ve mayınları bir nebze olsa da geminin gövdesinden uzakta tutuyordu. Lakin paravanlar her derde deva değildi. İlerleyen saatlerde mayın tarama gemileri TShch-71 "Krab" ve TShch-56 "Barometer" ile birlikte S-5 ve Shch-301 denizaltıları, muhrip gemiler "Artyom", "Volodarski", "Kalinin", "Skori", "Yakov Sverdlov", devriye gemileri "Sneg" ve "Tsiklon" ile 31 ayrı nakliye ve yardımcı gemi mayınlara çarparak battı. Tabi bununla birlikte, mayın infilakları her zaman gemilerin batmasına sebep olmuyordu. Örneğin, saat 21:30'da bir mayına çarpan amiral gemisi Minsk, patlamaya rağmen hareket etmeye devam etti ve 29 Ağustos akşamı Kronstadt açıklarına demirledi.

Zifiri karanlıkta Yuminda üzerinden gerçekleştirilen intikal, mayın tarama gemisi eksikliği nedeniyle hem nakliye hem de savaş gemilerinde ciddi kayıplara neden oldu. Başka bir ifade ile Baltık Filosu komuta kademesi tarafından yapılan hatalar, zaten zor olan durumu daha da kötüleştirdi. Bahsi geçen yanlış kararlardan ilki, mayın tarlalarında açılan geçitleri işaretlemek için karayollarındaki kilometre taşları gibi işlev gören özel şamandıraları kullanmayı reddetmekti. Baltık Filosu kurmaylarına göre, düşman işaretleri fark edecek ve bunları gemilerin rotalarını ortaya çıkarmak için kullanacaktır. Oysa Tallinn geçiş operasyonu esnasında Almanların bu bilgiyi kullanmak için yeterli zamanları yoktu. İşte bu kritik hata nedeniyle, Sovyet gemileri kilometre taşlarıyla işaretlenmemiş şeritten çıkarak mayınlara çarpmıştı. Bu duruma ek olarak, operasyona iştirak eden mayın tarama gemilerinin manevra eksikliğini de ikinci yanlış olarak nitelendirebiliriz. Çünkü mayın tarama gemileri, filodaki gruplar arasında yapmaları gereken geçiş ve rotasyonları zamanında gerçekleştirememişlerdir. Operasyona katılan donanma telsiz operatörü İ. Saksin yaşadıklarını şu sözlerle anlatıyordu: *"Akşam saat on civarında görev yaptığım geminin burun kısmının hemen dibinde bir patlama duyuldu ve ardından hızla batmaya başladık. Zifiri karanlıkta olduğumuzu hatırlıyorum. Derhal kenara koştum ve suya atladım. En şaşırtıcı ve korkunç olanı neydi biliyor musunuz? Piyadeler tüfeklerini bırakmadan, tam teçhizat suya atlamıştı. Ben botlarımı bile fırlatıp tüm gücümle batan gemiden yüzerek uzaklaştım. Sonra tüm denizciler bir çember oluşturup yan yana yüzdük. Daha sonra suyun üzerinde yüzen bir tahta bulduk ve sırayla üçer kişilik ekipler halinde bu kütüğe tutunduk. Kurtulanlar arasında tek bir Kızıl Ordu piyadesi olmadığını, sadece denizcilerin sağ kaldığını anımsıyorum."*

Kızıl Ordu Baltık Filosu komutanı Amiral Vladimir Tributs, 29 Ağustos sabahı oldukça kritik bir karar verdi. Komutanın söz konusu hamlesi o kadar hassastı ki; sırf bu emri için daha sonra şiddetli eleştirilerin hedefi haline gelecekti. Şöyle ki; tahliye esnasında gruplara liderlik eden kruvazör ve muhripler, amiralin emri doğrultusunda, onlar kadar yüksek hızlara çıkamayıp geride kalan pek çok gemiyi arkada bırakıp filonun ana üssüne doğru yollarına devam etmiştir. Bu sebeple korumasız kalan bu gemilerin büyük bir kısmı da kısa sürede Alman bombardıman uçaklarının hedefi olmuş ve Tallinn'den demir alan

75 nakliye gemisinden 12'si mayınlar tarafından, 19'u ise Luftwaffe uçaklarınca batırılmıştı. Şayet kruvazörler, tahliye görevini icra eden gemileri korumak için hız düşürseydi, o takdirde Alman uçaklarının saldırıları neticesinde yaşanan kayıplar çok daha az olabilirdi. Oysa Amiral Tributs'un her ne pahasına olursa olsun, en kıymetli savaş gemilerini korumaya yönelik düşüncesi galip gelmiş ve kendisi stratejik önemi olan bu savaş makinelerini güvenceye alma yolunu tercih etmiştir. Sonuç olarak Baltık Filosunun en büyük üç savaş gemisi olan Kirov, Leningrad ve Minsk, Kronstad Üssüne büyük bir hasar almadan ulaşmayı başarmıştı. Tahliye görevi esnasında düşman ateşine maruz kalarak batan Novikov serisi muhriplerinden Yakov Sverdlov adlı geminin komutanı A. Spiridonov ise o günü şöyle anlatıyordu: *"İsabet aldık ve Yakov Sverdlov'un köprüsünün hemen arkasında büyük bir alev ve ardından da duman bulutu yükseldi. Köprüdeki tüm mürettebat tahrip gücü yüksek mühimmatın etkisi ile sağa sola savruldu. İçlerinden bazıları denize uçtu. Ben telgraf cihazına doğru yüzüstü düştüm ve bir an için bilincimi kaybettim... Kendime gelip geminin arka kısmına baktığımda, o bölgede de şiddetli bir patlamanın meydana geldiğini gördüm. Pruva hızla suya gömüldü. Geminin arkası döndü ve yükseldi. 3-4 dakika sonra da köprü suyla temas etti. Pruvada kalan 10-15 kişilik mürettebata suya girmelerini emrettim. Denizciler ve subaylar cesurca mücadele edip kendilerini suyun üzerinde tuttular. Faka bu sefer de daha önceden döşenmiş su altı (derinlik) bombaları patlamaya başladı ve kuvvetli hidrolik şoklara maruz kaldık. Bu sebeple pek çok silah arkadaşımızı kaybettik. Çok azımız hayatta kalabildi. Daha sonra bir destroyer bize yardım etti ve Kronstadt'a ulaştık."*

Genel hatları ile değerlendirildiğinde, bahsi geçen tahliye operasyonu ile Kızıl Ordu 10. Kolordu birliklerinin önemli bir kısmını yıkımdan kurtarmak suretiyle bu asker ve subayların Leningrad civarında vuku bulan muharebelere iştirak etmelerini olanaklı kılan oldukça başarılı bir deniz manevrası gerçekleştirdiğini söylemek mümkündür. Toplamda 112 savaş gemisinin yanı sıra, 23 nakliye gemisi de Kronstadt'a ulaşmayı başarmıştı. Öte yandan, Tallinn'i savunmakla mükellef 18 binden fazla asker gemilerle tahliye edilse de, kentin tüm muhafızları gemilerine bindirmek mümkün olmamıştı. Wehrmacht rakamlarına göre, Sovyet birliklerinin terk ettiği Tallinn'de 11.432 esir, 97 topçu

bataryası ve 144 de uçaksavar ele geçirilmişti. Tallinn tahliye operasyonunda yaşanan kayıplar ağır olsa da, asker ve sivillerin çoğu kurtarılmıştı. Gemilere bindirilen 28 bin kişiden 17 bini Kronstad'a ulaşmış, yaklaşık 11 bin kişi ise Alman mayınları ve bombardımanlarıyla hayatını kaybetmişti.

Leningrad'daki mevcut topçu bataryalarının üçte birine denk olan 45 adet 100 mm ve üzerindeki kalibredeki deniz topunun, Tallinn tahliye operasyonu ile intikaline müteakiben hassas bölgede konuşlu toplam büyük kalibreli top sayısı 131'e ulaşmıştır. Almanların Eylül saldırısı esnasında oldukça verimli atışlar yapan bu silahlar, 25 binin üzerinde mühimmatı hedeflerine göndermişti. Neva Nehri'nin Finlandiya Körfezi'ne dökülen kısmında ve şehrin ticaret limanlarında demirli Marat Zırhlısı, Maksim Gorki ve Petropavlovsk kruvazörleri ve amiral gemisi Leningrad'ın yanı sıra, Opıtnıy ve Smetlivıy adlı muhripler de atış pozisyonu almışlardı. Kronstadt grubundan ise Ekim Devrimi, Kirov, Minsk, Silnıy, Svirepıy, Surovıy, Slavnıy ve Gordıy'ın da bu ekibe dâhil olmasıyla Alman piyadeleri ve panzerleri, bir apartman yüksekliğinde toprak sütunlarını gökyüzüne savuran Sovyet topçu ateşi altında taarruz etmek zorunda kalmıştı. Ayrıca, Leningrad'ın batısında, Finlandiya Körfezi'ne yakın bir konumda bulunan Oranienbaum mevkiinde kurulmuş Krasnaya Gorka kıyı müdafaa kalesinden de ilerleyen Alman birliklerine ateş açılmıştı. Buradaki 305 milimetrelik toplarının atış menzili oldukça uzundu. Ayrıca deniz topçusunun kullandığı tahrip gücü yüksek mermiler de sahra toplarına nazaran korkunç bir güce sahipti. Etkili menzil içerisinde, düşman zırhlılarını kelimenin tam anlamıyla paramparça ediyorlardı. Oranienbaum'daki Alman taarruzu durdurulmuş, Heer birlikleri bir kez daha çok önemli zamanları kaybetmişti. Von Leeb öfkeyle kaleme aldığı günlüğüne *"Von Küchler, Rus savaş gemilerinin ağır topçu ateşinden kaynaklanan hasardan şikâyet ediyor"* diye yazarken, Oranienbaum yakınlarında konuşlanmış Wehrmacht 18. Ordunun komutanı Georg von Küchler, bir topçu subayı olarak aslında ne konuştuğunu gayet iyi biliyordu.

Sovyet Donanmasının ağır topçu ateşinin yardımıyla, Leningrad'ın dış mahallelerine sadece 7 kilometre kala Wehrmacht'ın Eylül saldırısı durduruldu. O esnada Almanlar, kentin kalbinde yer alan Kışlık Saray'dan da yalnızca 16 kilometre uzaklıktaydı.

Kuşatma

Alman kuşatmasının ilk ayında şehrin sokaklarına 1500 civarında hoparlör yerleştirilmişti. Kente enformasyon akışını sağlayan radyo yayını, düşmanın ani hava taarruzu ve topçu bombardımanları hakkında devamlı bilgi aktarıyordu. Kuşatmanın her aşamasını deneyimleyen bir Leningradlı olan V. Lazdina şöyle diyordu: *"Şehir radyosu biz sıradan yurttaşlara gerçekten çok yardımcı oluyordu. Hem evde hem de işte radyo her daim açıktı. Hava saldırısı ve topçu bombardımanı ile ilgili uyarılara ek olarak, haber de yayınlıyorlardı. Dünyada, ülkemizde ve şehrimizde neler oluyor, hepsini radyodan öğreniyorduk. Ayrıca cepheden gelen mektupları okuyor ve istek şarkılar da çalıyorlardı. Genç Galina Vişnevskaya'nın anonslarını dün gibi anımsıyorum. Hava saldırısı veya topçu bombardımanı esnasında ise yayınlar kesilirdi. İnsanların radyonun faal olduğunu bilmeleri için de yayına metronom sesi verilirdi."* Lazdina'nın bahsettiği metronomun hızlı vuruş sayısı bir hava saldırısı alarmı, yavaş olan vuruş ritmi ise taarruzun sona erdiği anlamına geliyordu. Leningradlıların pamuk ipliğine bağlı yaşamlarının bir ifadesi olan metronomun ritmik sesi, çok acı hadiselerin vuku bulacağı bu kuşatmanın sembollerinden biri haline gelmiştir.

Almanların Leningrad'a yönelik olarak başlattıkları hava bombardımanlarının etkinliği ilk etapta oldukça zayıf kalmıştı. Zira kentte konuşlu Sovyet uçaksavarlarının yoğunluğu, Londra ve Berlin'de konuşlu uçaksavarlardan tam sekiz kat daha fazlaydı. Başka bir ifadeyle, 100 kilometrekarelik alan üzerine yerleştirilen 1000 uçaksavar bataryası Luftwaffe pilotlari için büyük sorun teşkil ediyordu. Bu pilotlardan biri olan Hans-Ulrich Rudel günlüğüne *"Kıyıyı geçer geçmez büyük bir uçaksavar ateşi bölgesi başlıyor. Bunların atışları tek kelimeyle ölümcül... Mühimmatın gökyüzünde infilak ettiği anda ortaya çıkan siyah duman, adeta kalın bir bulut misali görüş açısını sıfıra indiriyor"* diye yazıyordu. Ancak Leningrad için asıl tehlike unsuru, Luftwaffe uçaklarından ziyade muazzam düzeyde tahrip gücüne sahip Alman topçusuydu. Öyle ki, *"Saygıdeğer vatandaşlar, sokağın bu tarafı topçu bombardımanı sırasında en riskli bölgedir"* şeklindeki uyarılar kentteki pek çok binanın duvarına bir anda yazılıvermişti. Bununla birlikte Almanlar, topçu atışı için iyi birer referans noktası olan yüksek binaları ve su kulelerini hedef almaktan

imtina etmişlerdi. Dolayısıyla Nazi savaş makinesi Wehrmacht'ın güçlü darbeleri şehrin köprülerine, yerleşim bölgelerine ve fabrikalarına iniyordu. Leningradlı bir vatandaş olan V. Gromov, o günleri şöyle hatırlıyordu: *"Civar köy ve kasabalardan Leningrad'a gelenler büyük bir şaşkınlık yaşıyordu. Çünkü hemen her gün maruz kaldığımız bombardımanın izleri neredeyse her yerde görülebiliyordu: Yıkılmış binalar ve mahvolmuş sokaklar... Artık periyodik aralıklar ile alarm sireni çalıyor ve hoparlörden 'Bölge topçu ateşi altında. Herkes sığınaklara inecektir. Sokak ve caddelerde araç kullanmak ikinci bir emre kadar yasaktır' şeklinde anonslar yapılıyordu. Böyle bir atmosfer, kente yeni gelenler için elbette ürkütücüydü. 'Bombardıman Sığınağı' tabelasını nasıl panik içinde aradıklarını anımsıyorum. Gerçi her yerde işaretler vardı. Ayrıca sığınakların girişinde ellerinde gaz maskeleri olan görevliler de bulunuyordu. Bunlar genellikle kapıları açar, gelenlere yardım eder ve vatandaşlara gerekli bilgileri verirlerdi. Tabi kuşatma altındaki Leningrad'a yeni gelen vatandaşlar için bu durum çok farklıydı. Çok şaşkındılar ve korku içindeydiler. Fakat üç, bilemedin dört bombardımandan sonra tüm bunlara alıştılar. Adapte olma ve alışma güdüsü her şeyi ve herkesi ele geçirdi. Sonuç olarak açlığa, soğuğa, kavgaya ve hayatta kalma mücadelesine mecburen alıştılar."* Kentte bulunan anıtların bombardımandan zarar görmemesi için kum torbaları ve metal kalkanlarla kapatılması gerekiyordu. Bu büyük ölçüde yapılabilse de şehre yakın sayfiyelerdeki birçok tarihi eser ya imha edilmiş ya da çalınmıştı. Örneğin, dünya mimarisinin şaheserleri arasında gösterilen Çarlık Kasabası Tsarskoye Selo'daki Büyük Yekaterina Sarayı ile Petergof'taki Büyük Saray yağmalanmış, Kral I. Friedrich Wilhelm'in İmparator I. Petro'ya hediye ettiği Kehribar Odası ise parça parça sökülerek yurt dışına kaçırılmış ve sırra kadem basmıştı.

Eylül ayında Paris'te görev yapan III. Reich büyükelçisiyle bir araya gelen Hitler, kendisiyle yaptığı sohbette şunları söylüyordu: *"Baltık Denizi'ne zehrini aktıran bir şer yuvası olan Petersburg yeryüzünden kesinlikle silinmeli. Şehir şu an abluka altında. Geriye tek bir şey kalıyor. O da, yoğun topçu ateşine maruz bırakmak, içme suyu ve elektrik şebekelerinin yanı sıra, halkın yaşamı için gerekli olan ne varsa da hepsini bombalamak."* Takvimler 8 Eylül'ü gösterdiğinde, Leningrad için hayati derecede önemli olan ve çoğunlukla ahşap yapılardan oluşan Badayevski gıda depoları Alman bombardımanının öncelikli hedefi haline geldi. Yoğun

ateşin parıltısı ve göğe yükselen duman bulutu şehrin en dış mahallelerinden bile görülebiliyordu. Vatandaşlar küle dönen şeker ve un stoklarıyla ilgili korkunç haberi kulaktan kulağa aktardı. Fakat durum, kent sakinlerinin hayal edebileceğinden çok daha vahimdi. Kısmen yanmış olan gıda, ancak bir hafta yetecekti ve Leningrad'ın her gün en az 1000 ton yiyeceğe ihtiyacı vardı. Hava yolu ile de gerekli asgari miktarın ancak %10 ya da 20'sine tekabül eden 100 ila 200 ton civarı gıda tedarik edilebilirdi. Her ne kadar Ladoga Gölü'nün hemen yanı başında da olsa, şehre temiz su verebilmek de ciddi bir sorundu.

Coğrafi konumundan kaynaklanan sert iklim koşulları sonucu üzerinde meydana gelen fırtınalar ile ünlü Ladoga Gölü, özellikle küçük tekneler için büyük tehlike arz ettiğinden, doğrudan nakliye rotaları için elverişli değildi. Bu sebeple 18. yüzyılın ilk çeyreğinde, yani İmparator Büyük Petro döneminde, Neva ile Volhov arasında 117 kilometre uzunluğunda bir kanal dahi açılmıştı. Leningrad taarruzuna müteakiben Ladoga Gölü'nün güney kıyılarına doğru yapılan Alman saldırıları, hem demiryolu hem de su kanalı üzerinden gerçekleştirilen nakliye trafiğini kesintiye uğrattı. Dolayısıyla kenti savunmakla mükellef birlikler gölün batı kıyısındaki mevcut iskeleyi büyüterek yeni baştan inşa etmek zorunda kaldı. İskelenin tamamlanmasıyla birlikte ilk mavnalar, Wehrmacht ablukasının başlamasından tam bir hafta sonra suya indirildi ve böylece literatüre Hayat Yolu olarak geçecek parkur ortaya çıktı. Hayat yolu üzerinden yürütülen ilk bir aylık faaliyette 10 bin ton gıda maddesi Leningrad'a ulaştırılsa da, söz konusu rakam kentin ancak 10 günlük ihtiyacını karşılamaktaydı. Temmuz ayında, karne sistemine geçilmesiyle, Leningradlı işçiler günde 800 gram ekmek alırken, bakmakla yükümlü oldukları aile üyelerine ise 400'er gram ekmek tahsis edildi. Fakat Ekim ayının başında bu rakamlarda yarı yarıya kesintiye gidildi. Kasım ayının sonunda ise şehir toplu ölümün eşiğinde bulunuyordu. Günlük ekmek dağıtımı işçiler için 250 grama ve nüfusun geri kalanı için de 125 grama indirildi. Ayrıca ekmeğin kalitesi de düşüyordu. Badaevski depolarından kalan yanmış unun yanı sıra, Gosznak para basım merkezinde bol miktarda bulunan selüloz hamuru da ekmek hamuruna karıştırılıyordu. Kentte korkunç bir açlık başlamıştı. Alman kuşatmasını canlı atlatmayı başaran A. Gorodnitski o elem dolu günleri şu sözlerle anlatıyordu: *"İnsanlar açlıktan sokağın*

ortasında düşüp ölmeye başlamıştı. Bizi hayatta tutmak isteyen babam, sabahtan akşama kadar yiyecek olarak kullanılabilecek bir şeyler arıyordu. Her ne olursa... Yeter ki, belirli bir kalori değeri bulunsun. Ve gazeteler... Örneğin patates kabuklarından neler yapılabileceğine dair tarifler yayınlıyorlardı. Patates kabuğu bitince, ağaç kabuğu; o da bitince kâğıt yiyorduk. Bulabildiğimiz her şeyi pişiriyorduk. Kış bastırdığında bütün kediler ve köpekler sokaklardan kayboldu. Babamın ahşap tutkalından çorba gibi bir şey pişirmeye çalıştığını çok net hatırlıyorum. Maalesef tutkal çorbası yenilebilecek gibi değildi. Kokusu öyle berbattı ki, o kadar sene geçmesine rağmen, düşününce halen burnum sızlar."

Yetersiz beslenme sebebiyle ortaya çıkan ilk vakalar 1941'in Kasım ayının başlarında hastanelerde izdihama sebep olmuş, sadece Kasım 1941'de Leningrad'da açlıktan ölenlerin sayısı 11 bin olarak kayıtlara geçmişti. Kuşatma günlerini yaşayan V. Lazdina yaşadıklarını şu sözlerle aktarıyordu: *"Her vatandaşa dağıtılan yemek kartından kesilen kuponlarla yemek yiyebileceğimiz kantin-yemekhane tipi yerler açılmıştı. "Şrotı" denen bir yemeği hatırlıyorum... Böyle bir tür beyaz kütle idi. Tam olarak neyden yapıldığı da belli değildi. Bir kez yedim ve ardından mideme kramplar girdi. Efendim, bu kantinler farklıydı. Bazıları iyi yemek yaparken, bazılarının çıkardığı yemeği yemek mümkün değildi. Muhtemelen daha dürüst insanların çalıştığı bazı yemekhanelerin önlerinde uzun kuyruklar oluşuyordu. Bunların içinde en iyisi Leningrad Demiryolu Taşımacılığı Enstitüsünün arkasında, Moskovski Caddesi üzerindeki kantindi. Gerçekten burada çıkan yemeğin tadı daha iyiydi."*

26 Eylül 1941'de dengelenen Leningrad cephe hattı, Ocak 1943'e, yani abluka kırılınca kadar neredeyse hiç değişmedi. Eylül sonunda Kızıl Ordu Leningrad Cephesi birliklerinin durumu şu şekildeydi: Oranienbaum bölgesindeki kıyı şeridinde konuşlu 8. Ordu, Petergof'un batısındaki mevzilerini güçlendirdi. Leningrad'ı güneyden dirençli bir şekilde savunan 42. ve 55. ordular, Pulkovo-Bol bölgesinin güney kesimlerinde tesis etmiş oldukları müstahkem mevzileri kuvvetlendirdiler. Nevski Operasyon Ordusu, Neva Nehri'nin sağ yakasındaki hattı savunurken aynı esnada nehrin sol yakasındaki Moskovskaya Dubrovka bölgesinde bulunan geçişe hâkim olmak için savaşıyordu. Kenti kuzeyden savunan 23. Ordu da eski Finlandiya hudut hattı boyunca uzanan Karelya kıstağındaki konumunu kuvvetlendirdi. Kızıl Ordu

Genelkurmayı'nın emriyle 26 Eylül'de Leningrad Cephesine sevk edilen 54. Ordu ise Ladoga Gölü'nün güneyinde savaşıyordu.

1941-1942'nin soğuk kış günleri, kentte sıkışıp kalanlara ümit veriyordu. Zira Ladoga Gölü donacak ve donmuş göl üzerinden kente yiyecek taşınabilecekti. Fakat Ladoga'nın zor ve öngörülemez koşulları bir kez daha sahneye çıkmıştı. Hava çok soğuk olmasına rağmen göl o kış asla tamamen donmadı ve üzerindeki buz tabakası da sık sık çatlayıp kırıldı. Öte yandan, Alman topçu bataryalarının kıyıya çok yakın olmaları bir başka sorundu. Takvimler 20 Kasım'ı gösterdiğinde buzun kalınlığı yer yer 18 santimetreye ulaştı ve önce at arabaları, iki gün sonra da hafif kamyonlar gölün üzerinde belirdi. Fakat çok dikkatli olmak gerekiyordu. Bu yüzden iki tonluk nakliye kamyonları en fazla iki veya üç büyük çuval taşıyabiliyordu. Bu kadar dikkate rağmen, yine de araçlar zaman zaman suya gömülüyordu. Durum öyle bir hal almıştı ki, sürücüler her an batacakmış gibi kamyonlarını yan çamurluk üzerinden sürmeye başladı. Çünkü bu sayede gerektiğinde hemen atlayıp canlarını kurtarabiliyorlardı. Bazen daha fazla yük alabilmeleri için kamyonlara kızaklar da takılıyordu. Erzak ve ilaç teslimatını yapabilen araçlar, dönüş yolunda vatandaşları tahliye ediyordu. Ancak tüm bu insanüstü çabalara rağmen, sadece Aralık 1941'de tam 53 bin Leningradlı açlıktan hayatını kaybetti.

Yaklaşık 30 kilometre uzunluğunda ve tamamen buzdan teşkil Hayat Yolunun üzerinde pek çok mola yeri ve ilk yardım noktası konuşlandırıldı. Hava şartlarına ve muharebenin seyrine göre günlük nakliye rotasında değişiklikler yapılıyordu. Konvoyları olası düşman saldırısından korumak için, Wehrmacht birliklerinin ele geçirdiği kıyı şeridinden 8 ila 12 kilometre uzakta iki ayrı savunma hattı tesis edilmişti. Kızıl Ordu askerlerinin donmuş göl üzerinde kar kütlesi ve buz kalıplarından inşa ettiği mevzilere ise makineli tüfekler ve uçaksavarlar yerleştirildi. Ancak bütün önlemlere rağmen aralıksız bir şekilde Hayat Yolunu hedef alan Alman hava taarruzları ve topçu bombardımanları büyük kayıplara sebep oluyordu. Nakliye operasyonun sadece ilk haftasında 52 kamyon Wehrmacht atışlarıyla ya suya gömüldü ya da kullanılamaz duruma geldi. Düşman saldırıları sebebiyle buz tabakası üzerinde ortaya çıkan hasar, özellikle gece gerçekleştirilen nakliyeyi çok riskli bir hale getiriyordu. Görüş mesafesinin çok azaldığı gece koşullarında

zaten çok da sağlam olmayan buzun üzerindeki hasarlı bölgeler, araçları anında yutuyordu. Buna bağlı olarak, Hayat Yolunun faaliyete geçtiği ilk ayda 300'e yakın nakliye kamyonu sulara gömüldü. Ancak tüm bu güçlüklere ve kayıplara rağmen, hedeflenen tedarik rakamları tutturuldu ve 25 Aralık 1941 itibarıyla Leningrad'daki günlük ekmek tahsisi yükseltildi. Bir ay sonra ekmek gramajları yeniden güncellendi ve işçiler için günlük 500 gram ve bakmakla yükümlü oldukları aile üyeleri için de 300 gram seviyesine ulaşıldı. Ardından kente bakliyat, makarna ve sıvı yağ tedarik edildi ve Nisan ayından itibaren de tüm yemekhanelerde etli yemekler verilmeye başladı. Hayat Yolu üzerinden gerçekleştirilen 24 saatlik ortalama nakliye hacmi, şehrin günlük gıda talebini aştı. Leningrad'a gıda getiren kamyonlar, geri dönerken vatandaşları da tahliye ediyordu. Böylece dondurucu kış aylarında, kamyonlar yarım milyondan fazla sivili kuşatmanın dışına çıkardı.

Hayat Yolunda büyük fedakârlıklarla elde edilenlere rağmen, özellikle 1942'nin Ocak ve Şubat aylarında günde ortalama 4 bin vatandaş açlık, dondurucu soğuklar, bombardıman ve hastalıktan dolayı hayatını kaybetti ve bu iki ay, Leningrad kuşatmasının en korkunç ayları olarak kayıtlara geçti. Ocak ayının ilk yarısında şehrin çalışmayan nüfusu için hiçbir şekilde gıda dağıtımı yapılamadı. Elektrik üretimi de savaş öncesindeki seviyelerin ancak %4'üne denk bir şekilde devam edebildi. Aniden bastıran dondurucu ayazla birlikte sıcaklık -30 derecenin altına düştü ve sıhhi tesisat ve ısıtma şebekesi devreden çıktı. Vatandaşlar bir nebze olsun ısınabilmek için ne buldularsa yaktılar. O korkunç günlerde kentte yaşam mücadelesi veren E. Skryabina, günlüğüne şunları yazıyordu: *"Ölüm, her adımda karşınıza çıkan ve kanıksanmış bir olgu haline geldi. Alışmıştık artık. Çok sıradandı. Sabah evden çıkıyorsunuz ve sokakta öyle boylu boyunca uzanan cansız bedenler görüyorsunuz. Onları kaldıracak kimse olmadığı için de uzun bir süre oldukları yerde öylece yatıyorlardı."* İşte bu korkunç manzaraya ve büyük kayıplara rağmen, şehir dur durak bilmeden çalıştı. Cepheden sadece 4 kilometre uzakta yer alan Kirov Fabrikası, üretim bantlarındaki tankların imalat ve onarım işlerini bir gün bile aksatmadı. Öyle ki, henüz yarı yarıya monte edilmiş ağır sınıf KV tanklarının fabrikanın dış duvarlarında açılan deliklerden düşmana ateş açtığı bile oldu. Çok acı olaylar da yaşanıyordu. Bunlardan bir tanesi, şimdiki adı Aziz İsaak Meydanı olan Vorovski

Meydanı'nda bulunan Sovyetler Ziraat Enstitüsü'nde gerçekleşti. Bu kurumda çeşitli bakliyat ve diğer tarımsal mahsullerden oluşan çok değerli bir tohumluk koleksiyon bulunmaktaydı. Enstitünün 28 çalışanı vardı ve tamamı kuşatma sırasında açlık sebebiyle hayatını kaybetti. Fakat daha sonra anlaşıldı ki, açlıktan ölmelerine rağmen, birkaç ton bakliyat ve patates içeren tohumluk koleksiyona hiç dokunmamışlardı.

Peki, kuşatma altındaki bu şehir neden teslim olmadı? Ya da başka bir ifade ile soracak olursak, teslimiyet, açlıktan ölen sivillerin hayatını kurtarabilir miydi? Bu suallerin yanıtını, Hitler'in 22 Eylül 1941 tarih ve 1601 sayılı emrinde bulmak mümkündür. Bu emirde şu ifadeler yazılıydı: *"Sovyet Rusya'nın yenilgisinin ardından Leningrad adlı yerleşim biriminin mevcudiyetini sürdürmesinin hiçbir ehemmiyeti yoktur. Bu sebeple, kenti kuşatan birliklerimizin tüm kalibrelerdeki topçu bataryalarını kullanmak suretiyle ve hava saldırıları eşliğinde Leningrad'ı yerle bir edip haritadan silmesi gerekmektedir."* Wehrmacht Kuzey Orduları komutanı Wilhelm Ritter von Leeb'in planlarında da Leningrad'da yaşayan sivil halkın gıda ihtiyacından bahsedilmiyordu. Von Leeb o günleri günlüğüne şu cümlelerle yazıyordu: *"Pskov-Luga hattından Leningrad'a ulaşan tek bir demiryolum var. Kara kış koşullarında zar zor aşabildik. Şimdi acıkan askerlerimi rahatça besleyebilirim."* Wehrmacht'ın tüm ikmal planlarından sorumlu generali Eduard Wagner ise o günlerde kaleme aldığı günlüğünde Almanların niyetini çok daha net bir şekilde şu sözlerle ifade ediyordu: *"Hiç şüphe yok ki, bu Leningrad'ın açlıktan kırılıp ölmesi gerekmektedir."* İşte bu şartlarda kenti ve sivil vatandaşları ancak ablukayı kırarak kurtarmak mümkündü. Öte yandan, Leningrad sadece büyük bir şehir değildi. Sovyetlerin en büyük sanayi tesisleri ve Kızıl Ordu Baltık Filosunun ana üssü de buradaydı. Leningrad'ın düşmesi, ABD ve Büyük Britanya'nın SSCB'ye mal, askeri teçhizat ve mühimmat tedarik ettiği Murmansk limanının da kaybına yol açacaktı. İşte kuşatma yıllarında çok büyük bir mücadele veren bu kent, kaderi tüm insanlık tarafından takip edilen, ülkenin en büyük kültürel ve manevi merkezi haline gelmişti. Leningrad'ın direnişi, Büyük Atayurt Savaşı'nın en mühim süreçlerinden ve kırılma anlarından biridir.

Tam da bu noktada özellikle ifade edilmesi gereken bir başka husus daha var: Nazilerin kuşatmasına maruz kalan Leningrad'da yaşanan öldürücü kıtlık, Leningrad Oblastı'nda yer alan tüm kasaba ve köylerde

de yaşanmıştır. Çarlık Kasabası olarak da bilinen Tsarskoye Selo'nun sakinlerinden L. Osipova yaşadıklarını günlüğüne şu sözlerle yazmıştı: *"Tarih 24 Aralık. Dondurucu soğuk ve ayaz dayanılmaz düzeyde. Her gün yüzlerce insan yataklarında açlıktan ölüyor. Almanların işgaliyle Tsarskoe Selo'da yaklaşık 25 bin kişi kaldık. Bunlardan 5 ya da 6 bini yakın köylere dağıldı. 2 bin kişi de bombardımanlarda hayatını kaybetti. Son sayımda hepi topu 8 bin kadar vatandaşın sağ kaldığı anlaşıldı. Ölüm o kadar sıradanlaştı ki, mesela 3 gün sonra; 27 Aralık'ta tanıdıklarımızdan birinin veya birkaçının öldüğünü duymak hiç de şaşırtıcı değildi. Sokaktan geçen arabalar ölüleri evlerinden topluyordu. Gatçina yolunun her iki tarafının da cansız bedenlerle kaplı olduğunu söylüyorlar. Bu talihsiz insanlar ellerinde kalan işe yarar ne varsa hepsini toplayıp bir parça yiyecek ile takas etmek için yollara düşmüştü. Muhtemelen yolda içlerinden biri dinlenmek için oturdu ve ardından kalkamadı... Sonra diğerleri de onu takip etti. Bu arada, buradaki huzurevinde açlıktan perişan halde olan yaşlıların, bizim bulunduğumuz bölgeden sorumlu komutana hitaben bir mektup kaleme aldıklarını ve açlıktan ölen diğer huzurevi sakinlerini yemek için izin istediklerini de duyduk."*

Nevski Pyataçoku (Köprübaşı)

Leningrad'ı çevreleyen ablukayı dışarıdan müdahale ile kırabilmek için öncelikle Neva Nehri'ni geçmek şarttı. Fakat kuşatma altında hiç kesilmeden devam eden düşman taarruzlardan dolayı oldukça yıpranan Kızıl Ordu unsurları için nehrin karşı kıyısını hedef alan bir operasyon çok ciddi kayıplara yol açabilirdi. Bu nedenle Neva'nın sol yakasında bir geçiş noktası oluşturmaya ve kenti kurtarmaya gelen birliklerle kıyıda buluşmaya karar verildi. İşte Nevski Pyatoçoku olarak bilinen köprübaşı ya da geçit noktası, bu yüzden Leningrad Savaşı'nın efsanelerinden biri haline gelmiştir. 20 Eylül'ü 21'e bağlayan yağmurlu gecede Moskovskaya Dubrovka mevkii yakınlarında, 115. Tümen'de görev yapan Yüzbaşı V. Dubik komutasındaki küçük bir müfreze, balıkçı tekneleri ve derme çatma sallarla nehri geçti, sessizce düşman mevzilerine tırmandı ve Alman siperlerine sızmak suretiyle stratejik öneme haiz bu noktayı ele geçirdi. Hazırlıksız yakalanan Wehrmacht askerleri, böyle bir saldırıyı beklemedikleri için ilk başta zayıf bir direniş gösterseler de,

mecburen mevzilerini terk etmek zorunda kaldı. Elde edilen bu başarı, geriden intikal eden takviye Sovyet birlikleri tarafından hemen pekiştirildi ve operasyona iştirak eden diğer unsurlarla bir deniz piyadesi tugayı da hemen Neva'yı geçti.

Durumu kendi lehine çevirmek isteyen Alman cephe komutanlığı, emri altındaki 7. Hava Tümeni'nin iki alayını acilen bölgeye sevk etti. Bu birliklere mensup Wehrmacht paraşütçüleri çok şiddetli cereyan eden muharebelere iştirak edip Sovyet müdafaa hattının daralmasına sebep oldu. Şayet Nevski Pyatoçoku, yalnızca dışarıdan gelebilecek olası taarruzları karşılamak maksadıyla işlev gören bir platform olsaydı, o takdirde Ekim ayında çökmesi muhtemel olurdu. Fakat bu dirençli bariyer, bir karşılama noktası olmaktan çok daha fazlasıydı. Öte yandan, eş zamanlı olarak başkente hücum eden Alman birlikleri de Moskova kapılarında durdurulmuş, işgalci Nazi birliklerinin takviye umutları bir başka bahara kalmıştı. Bu arada Komünist Partinin Leningrad'dan sorumlu yetkilisi Andrey Jdanov ile görüşen Stalin, durumu oldukça net bir şekilde şu sözlerle analiz ediyordu: *"Bakınız, eğer önümüzdeki birkaç gün içinde ilgili mevkideki düşman hattını kırıp, ülkenin geri kalanıyla kuvvetli bir bağlantı kuramazsanız, o zaman tüm birlikleriniz esir düşecektir. Bahsettiğim bağlantının yeniden kurulması yalnızca Leningrad Cephesi birliklerine ikmal sağlamak için değil, aynı zamanda gerektiğinde; yani kenti teslim etmek durumunda kalırsak, birliklerin güvenli bir şekilde doğuya çekilebilmesi için de gereklidir."* Stalin'in bu direktifinin hemen ardından Nevski Pyatoçokuna taze kuvvetler gönderildi. Operasyona katılan 20. Piyade Tümeninin subaylarından İ. Popov o günleri şöyle anlatıyordu: *"Yoğun düşman ateşi nehri aydınlatıyordu. Patlayan mühimmat ve mayınlar sebebiyle su adeta fokurdamaktaydı. Patlamalarla nehrin tam ortasında oluşan dev bir dalga, Şemelyev'in teknesini yutuverdi. Teknedeki askerlerin öldüğü düşündük. Ama kısa bir süre sonra yüzerek kıyıya doğru ilerlediklerini gördük. Fakat tam da bu esnada, geçiş noktası Almanlar tarafından vuruldu ve yalnızca sınırlı bir alanda genişleme sağlanabildi."*

Alman kuşatmasını içeriden kırmaya yönelik olarak Kasım ayında icra edilen yeni operasyon da başarısız olunca, Leningrad'daki günlük ekmek tahsisi bir vatandaş için 125 grama kadar düştü. Cephede muazzam bir mücadele veren Kızıl Ordu askerleri de oldukça yetersiz

besleniyordu. 8 Kasım 1941'de Münih'te halka hitap eden Hitler ise zaferden emin bir tavırla şu sözleri dile getiriyordu: *"Bu saatten sonra Leningrad'ın güvenebileceği hiçbir şey kalmadı. Er ya da geç düşecek. Birliklerimizin kuvvetli ablukasını kimse kıramaz. Leningrad'ın kaderinde açlıktan ölmek var."* Bu esnada Stalin ise Leningrad Parti Komitesi Birinci Sekreteri ve Leningrad Cephesi Askeri Konseyi Üyesi Jdanov'a şu tavsiyeleri veriyordu: *"Piyade birlikleri tank desteği olmadan muharebeye kesinlikle girmemeli. Ağır sınıf KV tanklarını nehrin sol kıyısına konuşlandırmak için gereken önlemleri alın. Bir de tümenlerin en cesur askerlerinden teşkil avcı gruplarını kullanarak bir veya iki müşterek alay kurulsun. Bu askerlere çıkış yolunun açılmasının harbin ve ülkenin kaderi için ne kadar mühim olduğunu anlatın."* KV sınıf tanklar gerçekten de Nevski Pyatoçokuna transfer edildi. Büyük çaba sarf edilmesine rağmen kuşatma çemberi kırılamasa da, ilerleyen Kızıl Ordu askerleri köprübaşının yakınında konuşlu Alman siperlerini ele geçirdi. Kasım ayı boyunca burada vuku bulan çarpışmalar, Nevski Pyatoçoku tarihinin en kanlı muharebeleri oldu ve Kızıl Ordu beş binden fazla askerini kaybetti. 115. Piyade Tümeni 576. Piyade Alayı'nın müfreze komutanlarından Y. Poreş yaşadıklarını şöyle anlatıyordu: *"Müfrezemiz kıyıya çıktığında, tüm siperlerin ve siperlerin arasındaki tünellerin donmuş cesetlerle dolu olduğunu gördük. Bir mermi veya şarapnel tarafından yakalandıkları yerde öylece uzanıp ebedi uykuya dalmışlardı. Bu manzarayı hatırlamak şu an bile büyük acı veriyor. Ama gördüklerimi zihnimden ve kalbimden silmem mümkün değil. İki yoldaşımla birlikle mevzilendiğimiz sığınak donmuş cesetler kullanılarak tamir edilmişti. Yani, yıkılan duvarlarda açılan boşluklar, adeta beton gibi kaskatı kesilen bedenlerle kaplanmıştı ve rahat ateş edebilmek için de aralarında yer yer boşluklar bırakılmıştı. Nevski Pyatoçoku denilen bölgenin tamamı, devasa bir mezarlıktı. Ama alışılagelmiş mezarlıklardan farklı olarak, buradaki bedenlerin hiçbiri gömülmemişti."*

Yılın son günlerine doğru geçit noktasında cereyan eden muharebelerin yoğunluğu azalmaya başladı. Zira çetin kış koşullarında savaşan Wehrmacht ve Kızıl Ordu unsurları ciddi manada yorulmuştu. Almanların 96. Piyade Tümeni bünyesinde görev icra eden 284. Alayın komutanı Albay Hartwig Polman, Nevski Pyatoçoku için *"Ruslar, geçit noktası ve köprübaşı yaratma hususunda inanılmaz bir beceri sergilemekle kalmıyor, aynı zamanda ellerinde tutmak için de olağanüstü bir inatla*

savaşıyor" diye düşüncelerini belirtiyordu. Sovyetlerin bu bölgedeki kayıpları üzerine tarihçiler ve araştırmacı gazeteciler arasındaki tartışmalar hala devam etse de, esasen Nevski Pyatoçoku muharebelerinin birkaç ay sürdüğü ve bu süre zarfındaki kayıpların da 50 bin civarında gerçekleştiği bilinmektedir.

Tihvin ve Luban Taarruz Harekâtları

Leningrad'ı çevreleyen Alman ablukasını kaldırmak için 1941 sonbaharında yapılan ilk teşebbüsler oldukça zayıf bir şekilde organize edilmişti. Çünkü SSCB'yi sevk ve idare eden çekirdek kadro, her şeyden evvel Moskova'nın müdafaası ile meşguldü. Ocak 1942 itibarıyla düşman kuvvetleri Moskova ve Rostov'dan püskürtüldüğünde, sıra Leningrad'da düzenlenecek geniş çaplı bir operasyona gelmişti. Söz konusu harekât sadece ablukayı kırmaya yönelik değildi. Aynı zamanda düşmanı kuşatarak imha etmeyi de öngörüyordu. Mevzubahis operasyon, hedefleri bakımından ilk bakışta oldukça iddialı görünse de, Moskova önlerine kadar gelen Alman ordusuna karşı yürütülen operasyonda elde edilen başarılar, benzer bir senaryonun Leningrad'da da gerçekleşebileceğine dair beklentileri kuvvetlendirmekteydi. Buna göre, Leningrad'a intikal edecek Kızıl Ordu unsurları açılacak dar bir geçitten değil, Volhov Nehri'nin kıvrıldığı bölgeden dolanmak suretiyle Almanların Kuzey Ordu Grubu'nun kanatlarına ve gerisine hücum edecek ve böylece Luga, Lyuban ve Volosovo otoyol kavşaklarını ele geçirecekti.

İklim şartları ve coğrafi konum bakımından oldukça zorlu olan Leningrad Bölgesi, birçok bataklık ve sık ormanla kaplı olduğundan tankların kullanımı için elverişli değildi. Dolayısıyla, zırhlı araçların desteğiyle gerçekleştirilecek saldırı operasyonları, yalnızca bataklıkların yakınında bulunan otoyollar veya demiryolu bentleri boyunca mümkündü. Bu sebeple, müspet başarıların elde edildiği diğer cephelerden farklı olarak, Leningrad'daki Alman kuşatmasını tanklarla kırmaya çalışmak neredeyse imkânsızdı. İkinci Dünya Savaşı'nın kralları olan tanklar burada işe yaramıyordu. İşte tam da bu yüzden Kızıl Ordu, Leningrad civarında tatbik ettiği harekât ve özel operasyonlarda hiçbir zaman mekanize kolordu kullanmamış, yalnızca piyade ve topçu birliklerini sahaya sürmüştü.

Leningrad'ı ele geçirmek isteyen Wehrmacht'ın düzenlediği ilk fırtına harekâtının başarısızlıkla sonuçlanmasının ardından, Kızıl Ordu tümgenerali İvan Fedyuninski, karargâhtan aldığı talimat doğrultusunda emri altındaki birliklere ablukanın dış sınırına intikal emri verdi. Artık Sovyet askerlerinin görevi müdafaa değil, tam tersi taarruzdu. General Fedyuninski savaştan sonra kaleme aldığı anılarında, o günleri şöyle anlatıyordu: *"Harp boyunca en müşkül zamanları 1942 yılının kış mevsiminde Pogostye yakınlarında deneyimledim. Mga ile Tihvin arasında yer alan sık ormanlık ve bataklıkla kaplı bölgede tam dört ay süren yorucu, kanlı ve neticesinde herhangi bir başarı da elde edemediğimiz çarpışmalar sinemde acı dolu anılar bıraktı."* Pogostye civarında mevzilenen Almanlar, buradaki yüksek demiryolu setini, üzerinde pek çok makineli tüfek yuvası bulunan bir tür kale duvarına dönüştürmüştü. Buna karşın, Sovyet ağır sanayisinin ülkenin iç kesimlerine tahliyesi nedeniyle üretimde yaşanan düşüşe bağlı mühimmat sıkıntısı, Kızıl Ordu'nun topçularını kısmen susturmuştu. Baltık Filosunun tahkimat ve gemilerinde bulunan tahrip gücü yüksek topların menzili ise kuşatmanın dış cephesine ulaşamamaktaydı. Öte yandan, 1941/42 kışında Sovyet piyadelerinin eğitim ve deneyimi de gerekli seviyede değildi. Bu yüzden, zaten yetersiz olan topçu hazırlık atışlarının ardından zamanında harekete geçemeyen piyade, Almanların toparlanıp tekrar atış pozisyonlarını almalarına imkân tanıyordu. Sonuç olarak, Sovyet piyadelerinin Pogostye yakınlarındaki her saldırı girişimi, Alman makineli tüfeklerinin mermi yağmuru ile geri püskürtüldü. Çok kısıtlı bir ilerleme kaydeden birliklerin kayıpları ise kabul edilebilir rakamların ziyadesiyle üzerindeydi.

Etkili taarruz için yeterli cephane ve mühimmata sahip olmayan Tümgeneral Fedyuninski'nin askerleri, düşmanı kurnazlıkla mağlup etmeye çalışıyordu. Bu bağlamda Wehrmacht'ın savunmasındaki boşluklardan istifade eden bir tümen, düşman hattının arkasına sızmayı başarmıştı. Söz konusu gelişmenin ardından, Almanlar gerideki tedarik konvoylarını koruyabilmek için pek çok unsuru buraya kaydırsa da, Pogostye yakınlarındaki düşman müdafaasını kırmaya yönelik tüm Kızıl Ordu girişimleri başarısız oldu. Aslında Lyuban yakınlarında düzenlenen geniş çaplı Sovyet taarruzu, ilk etapta umut vaat etmekteydi. Çünkü Yüksek Komutanlık Karargâhının emriyle cepheye intikal

eden 2. Şok Ordusu, burada çarpışan Sovyet unsurları için önemli bir avantaj sağlamıştı. Ayrıca, Wehrmacht istihbaratı tarafından 2. Şok Ordusu'nun konumu ve istikameti hakkında aktarılan enformasyon da Mareşal Wilhelm Ritter von Leeb'in karargâhında paniğe yol açmıştı. Sovyet ordusu, Alman savunmasının görece daha zayıf olduğu geçitte bir anda ortaya çıkıverdi. Fakat dondurucu Kış soğuklarının başlamasıyla birlikte Leningrad'da kapana kısılan sivil vatandaşların günlük ölüm oranlarının ciddi bir şekilde yükselmesi, Alman kuşatmasını yarmak isteyen Sovyet birliklerini ivedilikle hareket etmeye mecbur bırakıyordu. Maalesef aceleyle icra edilen bu manevraların menfi sonuçları da operasyonun daha ilk saatlerinden itibaren etkisini gösterdi. Bu mevkide taarruz eden tümenlerden birine komuta eden Albay İ. Antyufeyev yaşadıklarını şu sözlerle anlatıyordu: *"Nehri geçip sol kıyıya çıkan birliklerimiz, düşmanın ağır makineli tüfek ve havan topu ateşine maruz kaldı. Bizim topçular ise Almanların ne bu ateşine karşılık verebildi ne de bizi koruyabildi. Dolayısıyla, etkili taarruz için gereken zaman ve imkândan yoksun kaldık."* Bölgedeki operasyona destek vermesi gereken Kızıl Ordu topçusunun elinde ihtiyacı olan cephanenin sadece dörtte biri vardı. Bu sebeple kısa bir süre içinde Sovyet birlikleri önceki konumlarına geri çekilmek zorunda kaldı. Birkaç gün sonra, Luban civarında yeni bir Sovyet taarruzu başladı. Fakat bu sefer Alman savunmasını kırıp, sık orman ve bataklıklar arasından 30 kilometre kadar ilerlemeyi başardılar. Artık Leningrad'ı müdafaa eden birliklerle aralarında 30-35 km. kadar bir mesafe kalmıştı.

Luban'daki Kızıl Ordu saldırısının ardından durum Alman komutanlığı için giderek umutsuz bir hal almaktaydı ve en makul çözüm de birliklerin geri çekilmesiydi. Fakat Hitler, buradaki Wehrmacht unsurlarının geri çekilmesini yasaklamıştı. Kuzey Ordu Grubuna komuta eden Wilhelm Ritter von Leeb istifasını sundu ve istifa Hitler tarafından kabul edildi. Yeni komutan, Korgeneral Georg von Küchler oldu. Fakat Von Küchler'in buradaki görevi oldukça zordu. Çünkü emri altındaki Kuzey Ordu Grubu, tek bir adım dahi geri çekilmeden, Kızıl Ordu'nun kuşatmayı kırmak için gerçekleştireceği tüm operasyonları geri püskürtecekti. Wehrmacht'ın çökmekte olan müdafaa hattını bir arada tutacak yeni bir fikre acilen ihtiyaç vardı. Von Küchler'in kurmayları, cephenin geri kalanını zayıflatma pahasına, tedarik ve destek

gibi hayati derecede öneme haiz rolleri icra eden kara ve demiryollarını sağlam bir şekilde tutmaya karar verdi. İşte bu karar Alman birliklerine başarı getirdi. Gıda, silah, mühimmat, teçhizat ve yedek birliklerin cepheye sevk edildiği yolları kontrol altında tutmayı başaran Wehrmacht, bu sayede savunmadaki boşlukları hızla doldurdu.

Bu esnada Sovyetlerin 2. Şok Ordusu'nda görev yapan birlikler Zamoşye ve Spasskaya Polist köyleri arasında uzanan beş kilometrelik bir koridorda oluşturulan hat boyunca mevzilenmişti. Kızıl Ordu askerlerinin yeterli miktarda cephanesi, yiyeceği ve yakıtı kalmamıştı. Dolayısıyla kış mevsiminin sonuna doğru personel sayısı artan 2. Şok Ordusu'nda kıtlık başladı. Askeri konvoyların ve hatta topçu birliklerin envanterinde bulunan atların neredeyse tamamı kesilip, yenildi. 944. Topçu Alayının müfreze komutanlarından Y. Ryabov o zor günleri şu cümlelerle ifade ediyordu: *"Şubat ayında gıda sevkiyatı tamamen durdu ve günlük tayın istihkakımız yalnızca bir tane suharike[2] düştü. Askerler arasında açlık baş gösterdi ve tıpkı bizim gibi aç olan atlar kesilmeye başlandı. Bu atları 'düşman ateşi ve mayın infilakı sebebiyle zayi' olarak kayıtlara geçiriyorduk. Tuz da yoktu. Bir seferinde sabah erken saatlerde, dışarısı henüz karanlıkken telefoncu Balonoçkin geldi ve 'Yoldaş teğmen, mahan (at etine verdiğimiz isim) için gidebilir miyim?' diye sordu. Ben de izin verdim. Doğma büyüme Sibiryalı olan Balonoçkin, at eti almaya giderken kemerine bir balta takar ve kayakları üzerinde hızla ortadan kaybolurdu. En fazla iki saat sonra geri döner ve muhtemelen öldükten sonra donan atların bedenlerinden kestiği etleri silah arkadaşlarına teslim ederdi. Bu etler önce ince ince doğranır, sonra kovalara yerleştirilir ve uzun süre kaynatılırdı. Su yerine kar kullanıyorduk çünkü civarda temiz su kaynağı da yoktu. Saatlerce pişirilen at etini herkes dört gözle beklerdi. Hazırlanan etler tuzsuz olarak pay edilirdi. Şayet suharikiniz varsa ve at etine katarsanız, o takdirde krallara layık bir öğüne sahiptiniz."*

Şubat ayında taarruz gücü tükenen Kızıl Ordu birlikleri, kendilerini bir yarı kuşatmanın içinde bulsa da, mevzilerini kararlı bir şekilde savunmaya devam etti. Bilhassa bataklık arazide güçlük yaşayan Sovyet askerlerinin siperleri hızla su dolmaktaydı. Bu nedenle siperlerin içlerine yeni zemin inşa etmek gerekiyordu. Durum her ne kadar zor da olsa,

2 Suharik (Rusça "сухарик"): Rusya'da çay ve kahve ile yaygın olarak tüketilen ve tazeliğini uzun süre koruyan bir tür şekerli peksimet.

felaket olarak nitelendirilemezdi. Fakat yorgun ve aç olan Kızıl Ordu birlikleri önemli kayıplar vermişti ve yeni planın öngördüğü hedeflere ulaşmaları da artık mümkün görünmüyordu. Mart ayında Wehrmacht Kuzey Ordu Grubu komutanı Georg von Küchler ile görüşen Hitler, Leningrad'daki Alman kuşatmasını yarmak için taarruz eden Sovyet birliklerinin kuşatılmasını talep etti. İlgili istek üzerine tasarlanan operasyona "Raubtier – Vahşi Yırtıcı" adı verildi. Hitler'in talebine müteakiben iki hafta içerisinde hazırlanan beş ayrı Alman tümeni, 2. Şok Ordusu'nun cephe üssüne iki taraftan saldırdı ve beş gün süren şiddetli çatışmaların ardından Sovyet unsurlarının cephe gerisi ile olan bağlantısı kesildi.

Lakin Almanların sevinci kısa sürdü. Bir hafta sonra General Kirill Meretskov, diğer Sovyet ordularından topladığı karma bir taarruz ordusuyla saldırıya geçti ve Almanlar tarafından kuşatılan Sovyet unsurlarına doğru ilerlemeye başladı. Bu manevradan tam üç gün sonra, Stalin'e rapor veren Volhov Cephesi komutanı, 2. Şok Ordusu'nun cephe gerisi ile iletişimini sağlayan hattın düşmandan kurtarıldığını bildirdi. Fakat bahsi geçen koridorun genişliği yalnızca bir buçuk ila iki kilometre olduğundan, bu bölgenin tam olarak kurtarıldığını söylemek mümkün değildi. Zira halen düşman ateşine hedef olan koridordan güvenli geçiş, ancak ve ancak geceleri mümkün olabilmekteydi. Ama öyle ya da böyle, Almanların vahşi yırtıcısı artık evcilleştirilmişti. 2. Şok Ordusu'nun cephe gerisi ile bağlantısının yeniden tesis edilmesi, operasyondan sorumlu Wehrmacht 18. Kolordu komutanının Von Küchler'in emriyle görevden alınmasına sebep oldu.

II. Şok Ordusu'nun Bozgunu

Moskova istikametindeki çatışmaların yavaş yavaş sona ermeye başladığı 1942 Mart'ında, şiddetli muharebelerden sağ çıkan Batı Cephesi birlikleri artık tükenme noktasındaydı. Dolayısıyla bu unsurlardan diğer bölgelere intikal mümkün görünmüyordu. Söz konusu şartları analiz eden Sovyetler Yüksek Komutanlık Karargâhı, ihtiyaç duyulan bölgelere en iyi operasyonel beyinlerini göndermeye karar verdi ve Leningrad yakınlarında konuşlu birlikleri iki yeni komutanla güçlendirmek suretiyle Lyuban operasyonunu canlandırmaya yönelik bir hamle yaptı.

Moskova yakınlarında vuku bulan muharebelerde ciddi başarılar elde etmiş komutanlar olan General Govorov ve General Vlasov, Leningrad'a doğru yola çıktı.

Almanların 1942'nin yaz mevsimi için tasarladıkları taarruz planı, Leningrad istikametinde yapılacak topyekûn bir saldırı operasyonunu öngörüyordu. Bu geniş katılımlı harekâtın önündeki en mühim engel ise Wehrmacht unsurları arasındaki bağlantıyı tehdit eden Sovyet birliklerinin bölgedeki varlığıydı. Bu sebeple, 2. Şok Ordusu'nun mutlak suretle yenilgiye uğratılması elzemdi. Harekete geçen General von Küchler'in kuvvetleri, ilk önce Nevski Pyatoçok'unun civarında konuşlu Sovyet birliklerine hücum etti ve Nisan ayında bu geçit noktasında sadece bin kişilik bir Kızıl Ordu unsuru kaldı. Neva Nehri'nin üzerindeki buz tabakası eriyip kırıldığında ise Almanlar bu kez nehrin sağ kıyısından taarruza geçti. Sıkışıp kalan 2. Şok Ordusu ne ilerleyebiliyor ne güçlü bir müdafaa hattı oluşturabiliyordu. O günlerde 2. Sok Ordusu'na komuta eden General Klıkov ağır bir rahatsızlık geçiriyordu ve kaderin kötü bir cilvesi ile işbirlikçi Rus Kurtuluş Ordusu'nun gelecekteki kurucusu olacak Tümgeneral Andrey Vlasov, tam da Hitler'in doğum günü olan 20 Nisan'da Klıkov'un yerine ordunun başına getirildi. Seçenekleri giderek azalan Leningrad Cephesi komutanı General Hozin, Vlasov'un atanmasından üç hafta sonra oldukça riskli bir teklifi gündeme getirdi ve 2. Şok Ordusu'nu geri çekerek fiilen işgal altındaki bölgeyi terk etmeyi önerdi.

Hozin'in önerisine yanıt, aynı günün akşamı geldi. Yüksek Komutanlık Karargâhı, 2. Şok Ordusu'nun geri çekilmesi maksadıyla gerekli hazırlıkların yapılmasına ilişkin öneriyi onaylamıştı. Karardan son derece memnun olan Hozin, ertesi gün Vlasov'a hazırlıklara başlamasını emretti. Fakat yaklaşık 40 bin kişinin kısmi kuşatmadan çıkarılması gerçekten zor bir işti. Araçlar için gereken yakıtın tedarik edilmesi ve yol hazırlığı, birliklerin geri çekilme hızını etkileyen ana faktörler oldu. Vlasov'a göre ordunun kısıtlı hareket imkânı tanıyan bir geçit üzerinden çekilmeye hazır hale gelmesi Mayıs sonunu bulabilirdi.

Sovyetlerin 2. Şok Ordusu'nu imha etme emri alan Wehrmacht Kuzey Ordu Grubu, söz konusu taarruza, ilgili Kızıl Ordu unsurlarının harekete geçmesinden tam 24 saat önce başladı. Böylelikle Vlasov'un komutasındaki birlikler, artık Alman topçusunun yoğun

bombardımanı altında geri çekilmek zorundaydı. Bu son derece güç durum, yapılan ölümcül bir hatayla daha da içinden çıkılmaz bir hal aldı. Birlikler, tahliye edilecekleri dar geçidin müdafaasını güçlendirmek yerine, cephenin gerisine intikal etmişti. Böylece Alman taarruzunun başlamasından bir hafta sonra Vlasov'un askerinin cephe karargâhı ile iletişimi kesildi ve Wehrmacht ablukası büyük çabalar ve olağanüstü kayıplarla ancak 3 hafta sonra, 19 Haziran'da kısmen kırılabildi. Kızıl Ordu 87. Süvari Tümeni bünyesinde görev icra eden 828. Tanksavar Taburunun özel görevli müfrezelerinden birine komuta eden İ. Adamskiy o anları şöyle anlatıyordu: *"Ölüm vadisi... Orada yaşananları anlatacak bir kelime dahi bulamıyorum. Adeta bir mahşer yeri, bir cehennem ortamı... Gördüklerim, dehşet kavramının açık bir tezahürüydü. Doğrudan üzerimize ateş açılıyor, Almanların ormanın her iki tarafında konuşlandırdığı makineli tüfekler ölüm kusuyordu. Bizim görevimiz, geri çekilme emri alan 2. Şok Ordusu askerlerinin geçeceği ve sadece 300 metre genişliğindeki koridoru Almanlardan korumaktı. Önce hepsini vurduk. Orman yanıyordu, önümüzde bataklık dahi yanıyordu ve yoğun dumandan gökyüzü görünmez haldeydi. Fakat Almanların sonu gelmiyor, bir türlü tükenmiyorlar... Ormanın içinden sürekli çıkıp geliyorlar. Hedefimiz olan mevzileri tam üç kez etkisiz hale getirdik. Önümüzde yüzlerce, hatta belki binlerce cansız beden var. Öylece alt alta üst üste uzanıyorlar. Alman askerleri ile bizimkilerin naaşları ve uzuvları artık birbirine karışmış. Acayip bir kargaşa hali... Kuşatmadan sağ çıkacak kadar şanslı olanlar, yoldaşlarının ve düşman askerlerinin bedenleri üzerinden kâh koştu, kâh yürüdü, kâh süründü. Korkunç bir katliamdı. Cehennem böyle bir yer olsa gerek. Her yerde ölüler vardı. İğrenç bir ceset kokusu ortalığı sarmıştı. Uzun süren Alman kuşatmasından bir şekilde sağ çıkan bizim askerler ise açlıktan deliye dönmüş birer iskelet gibiydi. Bunların hemen yemelerine izin verilmedi. Sadece bir parça ekmek ve küçük bir kaşık yulaf lapası verildi. Bu tayınları hemen yediler ve yine ekmek alabilmek için sıraya girdiler. Birçoğu daha sonra bağırsak düğümlenmesinden tarifsiz acılar içinde kıvrana kıvrana öldü."*

Takvim yaprakları 23 Haziran'ı gösterdiğinde, 2. Şok Ordusu'nun konuşlandığı alanın tamamı artık düşman topçularının menzili içinde kalmıştı. Kızıl Ordu 305. Tümen bünyesinde görev yapan topçu batarlarından birine komuta eden A. Dobrov da yaşadıklarını şu sözlerle

satırlara döktü: *"Çok sıkıntılı bir durumla karşı karşıyaydık. Konuşlu bulunduğumuz 2 kilometrekarelik alan baştan sona vuruldu. Her yerde ölü ve yaralılar vardı. Silah arkadaşlarımızdan kimi aklını kaçırmış öylece kahkaha atıp bağırıyor, kimi yaralarının acısını unutmak için içki veya morfin arıyor, kimi ilkyardım istiyor, kimi ise acılarına son vermek için arkadaşlarından kendisini vurmasını talep ediyordu. Bakın, Almanlar orada bize saldırmadı. Tıpkı vahşi bir hayvan avlar gibi önce etrafımızı sardılar ve ardından bizi uzaktan topçu ateşi ile katlettiler."*

Kapana kısılan 2. Şok Ordusu birliklerince organize edilen karşı taarruz ve kuşatma yarma operasyonu, ertesi günün akşamı gerçekleşti. Alman ablukası dışında konuşlu uzun menzilli Sovyet topçu bataryaları tarafından da kısmen desteklenen bu gece saldırısı, düşman toplarının ve makineli tüfeklerinin çapraz ateşi altında icra ediliyordu. Sabaha doğru koridor nihayet bloke edilebildi ve Vlasov'un emrindeki ordunun hayatta kalan unsurları ormanlık alana dağılmak suretiyle, küçük gruplar halinde çıkış buldu. Haziran ayı sonunda yoğun düşman ateşinden kurtulan Kızıl Ordu askerlerinin sayısı on bine ulaşırken, Almanlar ise burada otuz bin Sovyet askerini esir aldıklarını açıkladı.

Tümgeneral Andrey Vlasov'un İhaneti

2. Şok Ordusu'nun mağlubiyetinden iki hafta sonra Leningrad ve Novgorod bölgelerinin sınırında yer alan Tuhoveji Köyünde saklanan Tümgeneral Andrey Vlasov, 11 Temmuz 1942'de Almanlarca yakalanarak esir düştü. Generali ihbar eden işbirlikçi köylüye hizmetlerinin karşılığı olarak bir inek, on paket maraş otu[3], iki şişe kimyon votkası ve Alman 18. Ordusu Komutanlığından bir onur belgesi verildi. Her ne kadar Almanlarca esir alınan Sovyet generallerin sayısı bir elin parmaklarını geçmese de, Vlasov ilk etapta sıradan bir savaş esiri olarak muamele gördü. Fakat bununla birlikte Naziler, propaganda maksadıyla Vlasov'u alenen aşağılamaktan geri durmadı ve Vinnitsa civarında esir düşen Kızıl Ordu subayları tren istasyonundan esir kampına kadar General Andrey Vlasov'un emrinde uygun adım yürütüldü. 1941'de Ukrayna'da vuku bulan muharebelerde savaşan komutanı herkes tanımıştı.

3 Nicotiana rustica: Bilhassa dilaltına yerleştirilmek suretiyle kullanıldığında keyif verici olarak etki gösteren bitki.

Tüm bu aşağılanmaya, alaya ve kirli propagandaya rağmen, Vlasov'un esir düşmesi, Wehrmacht'ın bazı kurmay kademeleri tarafından farklı şekilde değerlendirilmiş, adeta bir fırsat olarak kabul edilmişti. Çünkü Hitler'in Sovyetler Birliği'ni işgal politikasının Sovyet halkları nezdinde yarattığı memnuniyetsizlik ve öfke, Wehrmacht Yüksek Komutanlığı ve Alman İstihbaratı tarafından biliniyordu. Sovyet halklarına yapılan zulüm, Alman ordularına karşı halk nezdinde örgütlenmekte olan direnişi kuvvetlendirmekteydi. Oysa işgal sürecini kolaylaştırabilmek için kısıtlı da olsa, Stalin'den memnun olmayan kesimlerin sempatisini kazanmak, Wehrmacht'ı bir kurtarıcı gibi pazarlamak lazımdı. Bu nedenle, muhalif düşüncelere sahip vatandaşların Sovyet toplumunu bölmek ve zayıflatmak için kullanılması elzemdi. Hareketin başında da bir Almanın değil, Kızıl Ordu'nun mühim bir komutanı olan bir Sovyet vatandaşının bulunması stratejik açıdan öneme haizdi.

Vlasov'un devşirilmesini öngören eylem planı sessizce hayata geçirildi ve Rusçaya ileri seviyede hâkim bir Alman subayı Vinnitsa'daki esir kampına geldi. Fakat harpte esir düşmüş bir Sovyet generaline direkt işbirliği önerilemezdi. Bu sebeple, karşılıklı iletişim ve istişare sürecinde ilk başlarda inisiyatif Vlasov'a bırakıldı. Kızıl Ordu generali konuşuyor, Almanlar ise dikkatle dinliyordu. Bahsi geçen görüşmeler bir sohbet havasında gerçekleştiriliyor ve genellikle generalin savaştan önceki hayatı ve Sovyet hükümetine karşı genel tutumu üzerine konuşmalar yapılıyordu. Kırsal kesime yönelik Sovyet politikalarından memnun olmayan Vlasov'a göre, sadık komünistler de dâhil olmak üzere, pek çok vatandaş, 1930'ların son yıllarında yaşanan menfi hadiselerin Stalin'in kişisel ihtirasları ve yanlış politikalarından kaynaklandığını düşünmekteydi. Bu ifadelerin ardından aradıkları fırsatı yakalayan Almanlar, generale *"Sayın komutan, kendi halkına bile bu kadar zulmeden Stalin'e karşı mücadele, sadece Almanların işi midir? Bu kutlu davaya Rusların ve Sovyetler Birliği'nin diğer halklarının da destek vermesi gerekmez mi?"* şeklinde bir soru yöneltti. Bu aşamadan sonra düşmanla işbirliği fikrine daha sıcak bakmaya başlayan Vlasov, birkaç gün içerisinde saf değiştirdi.

İşgalci orduya katılmak suretiyle kendi vatanına ve halkına ihanet eden Vlasov, ilk etapta propaganda faaliyetleri ile ilgilendi ve 1942'nin

Aralık ayında basılıp dağıtılan *"Rus Komitesinin Kızıl Ordu askerlerine ve komutanlarına çağrısı" ve "Neden Bolşevizme karşı savaşmayı tercih ettim? (Tümgeneral Andrey Vlasov'un Halka Açık Mektubu)"* adlı broşürleri yazdı. Bahsi geçen broşürlerden ilki, esasen Rus Kurtuluş Ordusu'nun kuruluş bildirisiydi. Düşman kuvvetleri ile işbirliği yapacak olan bu oluşumun görevleri şunlardı: *"a) Stalin ve kadrolarının devrilerek Bolşevizmin yok edilmesi, b) Almanya ile onurlu bir barış yapılması ve c) Almanya ve diğer Avrupa halklarıyla işbirliği ve dayanışma içerisinde Bolşeviklerin ve kapitalistlerin kat'î sûrette yer almadığı yeni bir Rusya'nın yaratılması."* İşin ilginç yanı, Rus Komitesinin siyasi kanadı, "özel mülkiyet, teşebbüs hürriyeti, sosyal adalet ve işçilerin her türlü sömürüden korunması" gibi birbirleriyle taban tabana zıt söylem ve fikirlerin tuhaf şekilde birleşimiydi. Zira farklı nedenlerden ötürü Sovyet rejiminden memnun olmayan tüm SSCB vatandaşlarını kısa bir sürede aynı potada eritip bir araya toplamaları gerekmekteydi.

General Vlasov'un imzasını taşıyan yüz binlerce Rusça broşür, Alman uçaklarından ön saflardaki Kızıl Ordu siperlerine atıldı ve tüm esir kamplarına dağıtıldı. Hemen ardından propaganda faaliyetlerini yoğunlaştıran Vlasov, çoğu savaş esiri olan işbirlikçilerden yeni silahlı birlikler oluşturma planını hayata geçirdi. İşgalci Alman ordularının saflarında savaşacak Rus Kurtuluş Ordusunun ilk ve son tümeni, 1944 sonbaharında kurulabildi. Bu tümen, savaşın ancak son etabında, 1945'in Nisan ayında gerçekleşen Oder Köprüsü müdafaasında görev üstlendi. Fakat burada bozguna uğrayarak geri çekildi ve Çekoslovakya yönünde ilerleyerek dağıldı. Kurmay kadrosu ve birim komutanları ise müttefikler tarafından yakalanarak tutuklandı.

Kaleme aldığı broşürler sayesinde adı duyulan Vlasov'a destek veren tüm işbirlikçiler, Vlasovcular olarak adlandırıldı. Esasında Tümgeneral Andrey Vlasov'un kurduğu tümende görev almayı kabul eden askerler, Kızıl Ordu'nun geri hizmetlerinde çalışan silahsız savaş esirleriydi. Dolayısıyla, ciddi bir muharebe deneyimi ya da eğitimleri yoktu. Berlin'in düşmesine müteakiben 1945'in Mayıs ayında Çekoslovakya'da yakalanan Vlasov ve arkadaşları 1946 yılının 30 ve 31 Temmuz tarihlerinde Moskova'da basına kapalı bir şekilde yargılandı. SSCB Yüksek Askeri Mahkemesi'nin kararıyla vatana ihanetten suçlu bulunan sanıklar Butyrskaya hapishanesinin avlusunda asılarak idam edildi.

Ladoga Gölü Muharebeleri

Leningrad'ı çevreleyen Alman kuşatması, 1942'nin baharında da kırılamadı. Havaların ısınmaya başlaması ile birlikte Ladoga Gölü'nün üzerindeki buz tabakası eriyor, kenti kış boyunca besleyen Hayat Yolu yavaş yavaş sulara gömülüyordu. 20 Nisan 1942'de büyük bir buz kütlesinin parçalanması sonucu yaşanan felakette 80 civarında erzak kamyonu kaybedildi. Ayrıca yaz mevsimi ile birlikte yoğunlaşarak artacak olan Wehrmacht taarruzları, Sovyetler kurmay kademesinde endişeye sebep oluyordu. Çünkü gölün her iki yakasındaki limanlar ve bu limanlarda demirli bulunan gemiler, açık birer hedefti. Luftwaffe 1. Hava Filosu komutanı Korgeneral Alfred Keller'in o günlerde Alman Genelkurmayı'ndan aldığı direktifte, *"Leningrad'dan gerçekleştirilen sivil tahliyelerinin ve kente gıda sevkiyatının her ne suretle olursa olsun kesinlikle engellenmesi gerektiği"* vurgulanıyordu. Sert geçen kış mevsimi sebebiyle Alman saldırı operasyonlarının ilk hazırlıkları 22 Mayıs'ta gerçekleşti. Bundan birkaç gün sonra, Sovyet uçaksavarları ve ağır makineli tüfekleri tarafından karşılanan düşman hava saldırıları başladı ve kısa süre içinde bölgede konuşlu her mavnaya yüksek kalibreli birer uçaksavar yerleştirildi. Ladoga'da görev yapan Kızıl Ordu subaylarından Yüzbaşı N. Ozarovskiy o gün yaşadıklarını şöyle anlatıyordu: *"28 Mayıs 1942 günü düşman uçakları bir anda ortaya çıktı ve limanı bombalamaya başladı. Biz zaten teyakkuz halindeydik. Derhal gemilerden ateş açtık. Nazilerin yüksek manevra kabiliyetine sahip Yu-88 tipi uçakları, dalışa geçiyor ve 200-300 metre irtifadan taşıdıkları bombaları üzerimize bırakıyordu. Tepemizdeki bir bombardıman uçağını vurduk. Gövdesinde birkaç mermi patlayan Junkers, 70 derecelik bir açıyla yere çakılıp infilak etti."* Ladoga Gölü'ndeki Kızıl Ordu uçaksavarları, bölgeyi oldukça etkili biçimde savunuyordu. Öyle ki, Alman hava saldırıları sebebiyle tedarik sürecinde yaşanan kayıp, toplam tedarik, nakliye ve tahliye hacminin % 1 dahi değildi.

Luftwaffe hava taarruzunu suyun üzerinden ve altından gelen saldırılar izledi. Almanların müttefiki olan Finlerin filosu zayıftı. Bu nedenle Haziran 1942'de İtalyan torpido botları Ladoga Gölü'ne sevk edildi ve 4 adet MAS[4] tipi torpido botu Akdeniz'den yola çıkarak bü-

4 Motoscafo Armato Silurante: II. Dünya Savaşı esnasında İtalyan Deniz Kuvvetleri envanterinde bulunan yüksek süratli torpido botlarına özgü sınıf tanımlaması.

tün Avrupa'yı dolaşıp Finlandiya Körfezi üzerinden Ladoga'ya geldi. Fakat bu aşamada düşmanın olası tüm hamlelerine karşı hazırlıklı olan Sovyet kurmayları birtakım önlemler almıştı. Doğrudan Kızıl Ordu Genelkurmayı'ndan emir alan özel görevli bir hava filosu bölgede teyakkuz halindeydi ve düşman hücum ve torpido botlarını hedef alan başarılı bir bombardıman gerçekleştirdi. Beklenenin aksine, İtalyan denizciler Ladoga'da müspet operasyonlara imza atamadılar. Ladoga'da konuşlu Kızıl Ordu donanmasının savaş gemilerinin yoğun ateşi altında görev icra etmek zorunda kalan İtalyanların ateşlediği ve belirli bir derinlikte ilerleyen torpidolar da suyun hemen üzerinde seyreden mavnaları vuramıyor, altlarından geçip gidiyordu.

Ladoga üzerindeki Sovyet iletişim ağını ve bilgi akışını hedef alan en büyük düşman operasyonu ise Suho Adası Çıkarmasıydı. Volhov Nehri'nin göle döküldüğü kesimin kuzeyinde yer alan ve üzerinde bir deniz fenerinin bulunduğu yapay bir ada olan Suho'yu ele geçirmek isteyen Alman ve Fin kurmayları, "Brezilya" kod adını verdikleri özel bir operasyon planladı. Göldeki tüm trafik ve iletişim için büyük önem arz eden deniz fenerinin yok edilmesi, burada kullanılan şifre sistemlerinin ele geçirilmesi ve adanın etrafının mayınlanmasını öngören operasyonun Kızıl Ordu'nun bölgedeki tedarik ve nakliye faaliyetlerine ağır bir darbe vuracağı düşünülüyordu. 22 Ekim 1942 sabahı erken saatlerde gerçekleştirilen hava bombardımanının ardından düşman deniz piyadeleri adaya çıktı. Fakat Kızıl Ordu'nun bu operasyona yanıtı gecikmedi. Çok sayıda avcı ve bombardıman uçağının iştirak ettiği karşı saldırı sonucunda adaya çıkan tüm düşman unsurları etkisiz hale getirilirken, Almanlar ve Finliler toplamda 17 çıkarma gemilerini kaybetti ve operasyon da başarısızlıkla sonuçlandı. Sonuç olarak, 1942'de Ladoga Gölü'nde meydana gelen muharebelerin ardından, Alman hücumbotu filosu dağılmış, İtalyan torpido botlarında görev yapan denizciler de sağlam kalan gemilerini müttefikleri olan Finlilere teslim edip, güneşli ve sıcak anavatanlarına geri dönmüşlerdi.

ARKTİK SAVAŞI

Büyük Atayurt Savaşı esnasında stratejik açıdan öneme sahip olan Murmansk, "The Lend-Lease Act"[1] kapsamında müttefiklerden SSCB'ye gönderilen yardımların tedarik süreçleri açısından kilit işlev gören bir limandı. Savaş boyunca Sovyetler Kuzey Filosunun Barents Denizi'nin kayalık sahilindeki ana deniz üssü olarak işlev gören bu liman şehri, Alman ordusunun devamlı tehdidi altındaydı ve iklim bakımından Kuzey Kutbu'nu aratmayacak ölçüde sert koşulların hâkim olduğu bölgeyi savunmak da insanüstü bir çaba gerektirmekteydi. Tabi bahsi geçen koşullar düşman birlikleri için de geçerliydi. Dolayısıyla işgalci birlikler, uzun kutup gecelerinin yarattığı zorlu atmosferde ve manyetik fırtınaların telsiz iletişimini ciddi şekilde sekteye uğrattığı koşullarda taarruz etmek durumundaydı. Öte yandan, Beyaz Deniz'den Onega Gölü'ne kadar uzanan geniş alan üzerinde sürekli olarak konuşlu bir cephe hattı da bulunmamaktaydı. Bu sebeple tüm askeri operasyonlar sadece beş istikamette ya da cephe hattında gerçekleştirilebiliyordu. Bunlar; Murmansk, Kandalaşka, Kestenga, Uhta ve Rebolsk idi. Bahsi geçen hatlar içinde en geniş olan Murmansk'ın hat uzunluğu 120 kilometre civarındaydı. Diğer hatların uzunluğu ise 40 ila 50 kilometre arasında değişmekteydi. Fakat her birinin arasındaki mesafe 240 kilometreye kadar ulaşıyordu. Yani, cepheler arasında çok büyük boşluklar vardı.

Kuzey Kutbu'na yakın bir konumda bulunan Wehrmacht unsurları için Barbarossa Planına uygun olarak, nispeten daha sınırlı şu görev belirlendi: *"Büyük Doğu Seferine iştirak eden 21. Ordu Grubunun*

1 ABD'nin Ödünç Verme ve Kiralama Kanunu kapsamında İngiltere, Fransa, SSCB, Çin ve diğer müttefik ülkelere 1941 ila 1945 yıllarını kapsayan dönemde silah, mühimmat ve askeri teçhizat vermesini öngören destek programı.

en önemli görevi, Norveç'in savunulmasıdır. Buna ek olarak, söz konusu kuvvetler kuzey istikametinde; bilhassa Petsamo bölgesindeki maden sahasına yönelik operasyonlarda ve Arktik Okyanusu üzerinde bulunan hattın müdafaası için kullanılmalıdır. Ardından bu unsurlar, Fin birlikleriyle birlikte taarruza geçecek ve Rusların elindeki Murmansk bölgesinin kara ile olan bağlantısını sağlayan ikmal hattını kesmek için buradaki demiryoluna doğru ilerleyecektir."

Görüldüğü üzere, Sovyetlerin Kuzey Filosunun önemli bir limanını ve deniz üssünü ele geçirmek maksadıyla Murmansk'ı hedef alan saldırı planı, Norveç'in müdafaasına kıyasla Alman komutanlığı açısından ikincil önceliğe sahip bir görev niteliğine haizdi.

Bu plana göre, operasyonun ilk gününde sınır hattında konuşlu Sovyet birliklerinin direnişi kırıldıktan sonra Titovka mevkii ile Rıbaçiy Yarımadası'nın ele geçirilmesi, ardından üç veya dört gün içinde de Kola Körfezi ile Murmansk'ın düşmesi gerekiyordu. Söz konusu harekâtı icra edecek olan Wehrmacht'ın Norveç Dağ Komando Birlikleri, Kola Yarımadası'nda bulunan Rus birliklerinin bağlantısını kesmek için Rovaniemi - Salla - Kandalakşa Demiryolu boyunca Murmansk'ın güneyinden Beyaz Deniz'e ilerleyecek ve ardından birliklerin bir kısmı taarruza geçecekti. Akabinde kuzeyde, Murmansk yakınlarındaki unsurlara katılacaklar ve Onega Gölü civarındaki Fin birlikleriyle birlikte müşterek operasyonlara devam edeceklerdi.

Kızıl Ordu Polyarnoye Deniz Üssünün üzerinde seyreden ilk Luftwaffe uçağı, 18 Haziran 1941 günü öğleden sonra göründü. Bu bir Focke-Wulf Fw 189 Uhu tipi keşif uçağı idi. Oldukça düşük irtifalarda seyreden uçağa o gün ateş açılmadı. Fakat 19 Haziran günü öğleden sonra uçaksavar ateşi ile isabet alan Fw 189, üssüne güçlükle dönebildi. Büyük Atayurt Savaşı'nın Kuzey Kutbu etabı, bölgedeki kentlerin, kasabaların, sanayi tesislerinin, sınır karakollarının ve deniz üslerinin Alman Hava Kuvvetleri tarafından 22 Haziran 1941 gecesi bombalanması ile başladı.

Petsamo bölgesinde organize edilen Alman taarruzu, 28 Haziran'da Titovka Köyü civarında başlatıldı. Heer dağcı birliklerinin ana unsurları, henüz müdafaayı organize edememiş olan 95. Alaya saldırdı. Oluşan panikle Titovka'ya doğru düzensiz bir şekilde çekilmeye başlayan Kızıl Ordu 95 Alayı, destek maksadıyla için kendisine yaklaşan 325. Alayı da beraberinde sürükledi.

Titovka bölgesinde nispeten kolay başarılar elde eden düşman, Rybaçiy ve Sredniy yarımadalarındaki 23. Müstahkem Bölgede konuşlu garnizonu hedef aldığı taarruzlarda ise istediği sonuçları elde etmekten çok uzak bir görüntü çiziyordu. Zira bu müstahkem bölgeye komuta eden Albay M. Paşkovskiy, oldukça mukavemetli savunma yapılarını savaş başlamasına bir ay kala inşa ettirmeyi başarmıştı. Üç adet 130 mm ve dört adet de 100 mm kıyı topçu bataryasının konuşlu bulunduğu Sredniy Yarımadasını üç gün boyunca ele geçirmeye çalışan Almanlar, her seferinde geri püskürtüldü.

Zapadnaya (Batı) Litsa Nehri civarında konuşlanan 52. Tümen de mevzilerini tutmayı başarmıştı. Alman avcı ve bombardıman uçaklarının saldırısını ağır uçaksavar ateşiyle karşılayan 52. Tümen, peş peşe birkaç düşman taarruzunu daha püskürttü. İntikal esnasında Zapadnaya Litsa'yı geçemeyeceklerini anlayan Almanlar, takviye unsurların bölgeye ulaşmasını beklemek maksadıyla iki gün boyunca herhangi bir faaliyette bulunmadı. Bu iki günlük arayı Sovyet cephe komutanlığı da verimli bir şekilde değerlendirdi. Bölgeye doğru düzensiz bir biçimde çekilen 95. ve 325. alaylar yeniden düzenlenerek harbe hazır hale getirildi ve Murmansk'ın sağ kanadında savunma pozisyonu aldı. Temmuz ayı boyunca şiddetli çatışmaların vuku bulduğu bölgede çaresizce nehri geçmeye çalışan Almanlar, devamlı olarak taarruz etmelerine rağmen, hedeflenen noktalarda istediklerini elde edemediler. Ancak Temmuz'un son günlerinde Zapadnaya Litsa'nın doğu yakasında küçük bir köprübaşını ele geçirmeyi başardılar.

İşgalci Nazi ordusunun bölgedeki ek operasyonu Kandalakşa istikametinde 24 Haziran'da gerçekleştirildi. Cephenin bu bölümünde Sovyet hattını geçmek için ilk girişimlerini yapan Almanlar, hiç de beklemedikleri bir biçimde geri püskürtüldü. Takvimler 1 Temmuz 1941'i gösterdiğinde daha geniş çaplı bir taarruz operasyonu daha düzenleyen Almanlar, yine somut bir başarı elde edemedi. Düşman birlikleri, kıyıdan yalnızca 75 ila 80 kilometre kadar ilerleyebildi ve burada Kızıl Ordu tarafından durduruldu.

Kandalakşa mevkiindeki muharebeler Temmuz ayı boyunca devam etti. Ağustos ayının başlarında planlanan hedeflere ulaşamayan Almanlar, SS Nord Tümenini[2] Kestenga bölgesine sevk etmeye karar verdi.

2 6. SS Dağ Tümeni olarak da bilinen ve II. Dünya Savaşı'nda Waffen-SS bünyesinde görev icra eden Alman askerî birliği.

Çünkü Alman cephe komutanlığı, bölgedeki Kızıl Ordu kuvvetlerinin bir kısmının Alakurti'den çıkıp Kestenga yönüne intikal etmesinden endişe duymaktaydı. Bu sebeple, Nord Tümenini yeniden konuşlandıran Wehrmacht kurmayları, takviye edilmiş bir Fin taburunu da eş zamanlı olarak Sovyet birliklerinin arka tarafına doğru gönderdi. Finliler Nyam İstasyonu civarındaki yolu kesip buradaki bağlantıyı devre dışı bırakmak ve Kandalakşa üzerinden Louhi istikametine gerçekleştirilecek her türlü intikali de engellemekle mükellefti.

Kendilerine verilen görevi başarıyla yerine getiren Finliler, Sovyet birliklerinin tek ikmal yolunu ele geçirip inatla savundular. Yiyecek ve mühimmat tedariki aksayan Kızıl Ordu unsurları, tam iki hafta boyunca saha depolarından kısıtlı bir şekilde ikmal edilebildi. 14. Ordu karargâhının bulunduğu Murmansk ile kurulan telsiz bağlantısı ise oldukça aksak ve sıkıntılı bir biçimde işlemekteydi. Bu arada bir Fin taburu da Kızıl Ordu'nun beş piyade ve üç topçu alayını kuşattı. Bölgede konuşlu diğer Sovyet birliklerinin yardıma gelip, yolu Finlilerden temizlemesi ve tüm nakil süreçlerini kontrol altına alması iki hafta sürdü.

Sovyet birliklerinin gerisine sarkan Fin taburunun üzerindeki baskıyı hafifletmek isteyen Wehrmacht unsurları Lısaya Gora mevkiinde kuvvetli bir taarruz başlattı ve bölgede mevzilenmiş olan Sovyet birliklerini Alakurti'nin 4 km kadar doğusuna, eski hudut hattına yakın bir yere çekilmeye zorladı. Fakat düşmanın ilerlemeye yönelik ek girişimlerinin tamamı başarısız oldu ve Eylül 1941'den Eylül 1944'e kadar geçen zaman zarfında buradaki cephe hattı hiçbir değişiklik göstermedi.

Kızıl Ordu'nun 242. Piyade Alayı ve 104. Topçu Tümeni, harp başlamadan sadece birkaç gün önce Kestenga bölgesine sevk edilmişti. Temmuz ayının başlarında, Almanların 169. Piyade Tümeni'ne bağlı bir piyade alayının Kestenga yönünde bir taarruz başlattığı esnada vuku bulan ilk sıcak temas 8 Temmuz günü Tungozero Köyü yakınlarında gerçekleşti. Heer birliklerinin güçlü saldırısı karşında mevzilerini tutamayan Kızıl Ordu birlikleri geri çekildi ve 10 Temmuz'da Almanlar Sofyanga Nehri'ne ulaştı. O andan Temmuz ayının sonuna kadar geçen sürede başka bir çarpışma olmadı. İşgalci birlikler huduttan Sofyanga Köyü'ne bir yol inşa ederken aynı esnada Sovyet savunma hattını inceliyor ve nehri geçip Kızıl Ordu mevzilerini daha da geriye itmeye hazırlanıyordu.

3 Ağustos günü Alman topçu bombardımanı ile taarruza geçen Wehrmacht unsurları, nehri geçmeyi başarıp ve Kızıl Ordu taburlarından birini kısmen kuşattı. Pyaozero'ya çekilmek zorunda kalan bu tabur, düşman ablukası içinde savaşmaya devam etti ve ardından bataklık araziden geçerek Kestenga bölgesine ulaştı ve diğer Kızıl Ordu unsurlarına iştirak etti. Sofyanga'daki çatışmalar üç gün devam etti. Verdikleri ağır kayıpları önemsemeyen Almanlar, nehri birkaç yerde daha geçerek diğer Sovyet taburlarının müdafaa hatlarının derinleşmesine yol açtı. Kızıl Ordu'nun bazı unsurları geri çekilmek zorunda kalırken, 8 Ağustos günü Louhi istasyonunun 60 km kadar batısında yer alan merkez mevkii yakınlarındaki çatışmalar ise devam etmekteydi.

8 gün boyunca aralıksız süren çatışmalarda 242. Alay ağır kayıplar verdi. Bu esnada esir düşen bir Alman askeri, düşman karargâhının yedek birlikleri geri çektiği bilgisini verdi. Ardından bir panzer taburu ile desteklenmiş SS Nord, muharebe bölgesine intikal etti. 14. Ordu Askeri Konseyi güç durumda kalan 242. Alay'a yardım etmeye çalıştı ve Kandalakşa'da konuşlu bir tank bölüğü destek için buraya sevk edildi. 12 Ağustos günü iki ayrı Fin taburu ve SS Nord'un bir taburu ormandan geçerek Kestenga - Louhi karayolunun 34. kilometresine ulaştı. Almanları ve müttefikleri Finlileri bu mevkide Sovyetlerin 5. Tugayının gerideki mevzilerini müdafaa eden unsurlarının yanı sıra, Louhskiy Nişancı Taburu ve 72. Sınır Müfrezesi karşıladı. İkmal kanallarını kaybeden 5. Tugayın ana birlikleri, kuşatma içinde savaşmak durumunda kaldı. Çatışmalar çok şiddetliydi ve ne 7. ne de 14. Ordu'nun bu 5. Tugaya destek için gönderebilecek yedek birliği vardı.

Kliment Voroşilov'un tavsiyesi üzerine inisiyatif alan Karelya Cephesi Askeri Konseyi üyesi Gennadiy Kupriyanov, Arkhangelsk'te konuşlu 88. Piyade Tümeni'nin Kestenga bölgesine ivedilikle sevk edilmesi talebiyle bizzat Stalin'e başvurdu. Bu öneriyi kabul eden Stalin'in emriyle, 12 Ağustos'u 13'e bağlayan gece 88. Tümen alarma geçirildi ve hızlıca kendisini bekleyen vagonlara bindirildi. Arkhangelsk'ten yola çıkan konvoylar, henüz yapım aşamasında olan Obozerskiy-Soroka demiryolu üzerinden 48 saatten daha kısa bir sürede Kestenga'ya 75 km uzaklıktaki Louhi istasyonuna ulaştı. 15 Ağustos akşamı 88. Piyade Tümeni'nin öncü unsurları intikal esnasında muharebeye dâhil oldu ve Almanları 6 ila 8 km geri itmeyi başardı.

Eylül ve Ekim boyunca Kestenga civarında yaşanan çatışmalarda büyük kayıp veren Almanlar, takviye birlikler bölgeye sevk edilmeden yeni bir taarruz gerçekleştiremedi. 25 Ekim'de yeniden harekete geçen Wehrmacht, Sovyetlerin 88. Tümeninin müdafaasına ayrı noktalardan eş zamanlı saldırılar başlatarak hattın zayıf kesimlerini test etti. İki saatlik güçlü bir topçu bombardımanın ardından 2 Kasım'da başlayan taarruzda Karelya cephesinde ilk kez geniş çaplı bir hava operasyon yürüten Luftwaffe'nin 40 bombardıman uçağı ikişer kez sorti gerçekleştirdi.

11 Kasım'a kadar saldırmaya devam eden Almanlar ve Finliler, hedefledikleri Louhi istasyonunu ele geçiremediler. 12 Kasım'da durdurulan taarruzun ardından cephe hattı, Louhi istasyonunun 40 kilometre kadar batısında kaldı. Finliler ana üslerine geri dönerken, Almanlar ise kışla ve konut inşa ederek yaklaşan kış mevsimine hazırlanmaya başladı.

Kuzey Kutbu'na yakın bölgelerdeki çatışmalar 8 Eylül 1941'de yeniden başlamıştı. Kandalakşa ve Louhi istikametinde planladıkları hedeflere ulaşamayan Alman kurmayları, Wehrmacht'ın Norveç ordusunun ana kuvvetlerini Murmansk yönüne sevk etti. Ancak takviye edilmiş Alman dağcı birliklerinin buradaki saldırısı da başarısız oldu. Polyarnıy kesiminde ilerleyen Almanların kuzey grubu, dokuz gün boyunca devam eden muharebede yalnızca 4 km kadar ilerleyebildi. 15 Eylül'e kadar inatla taarruz eden Güney grubu ise Luftwaffe'nin desteğiyle Titovka-Murmansk yolunu kesti ve Murmansk bölgesine gerçekleştirilen ikmal operasyonları üzerinde ciddi bir tehdit unsuru haline geldi. Buna karşın, bölgedeki kuvvetlerinin bir kısmını Kuzey Filosu ve donanma topçularıyla destekleyen Sovyet 14. Ordusu ise 17 Eylül günü bir karşı saldırı başlattı ve Wehrmacht 3. Dağcı Piyade Tümeni'ni mağlup edip, Zapadnaya Litsa Nehri'ne doğru püskürttü. Bu aşamanın ardından Alman Genelkurmayı Murmansk'ı hedef alan taarruz harekâtını durdurdu ve III. Reich'ın Kuzey Kutbu'ndaki Blitzkrieg'i küçük kuvvetlerin iştirak ettiği mevzii çatışmalarına dönüştü.

Sovyetlerin Kuzey Kutbu müdafaa hattı, Almanların hudut içine doğru fazla mesafe kat edemediği ve bazı kesimlerde de sınırı hiç geçemedikleri tek cephe hattına dönüştü. Batı Litsa Nehri boyunca Kızıl Ordu ile Wehrmacht arasında vuku bulan şiddetli çarpışmaların başladığı 1941'in son aylarından itibaren en istikrarlı ve mukavemetli direnişlere sahne olan bu hat, 1944'ün Ekim ayına kadar varlığını sürdürdü.

HARKOV ÇEMBERİ

1941'in Aralık ayında Başkent Moskova yakınlarında düzenlenen geniş çaplı karşı saldırı operasyonunda ciddi başarı elde eden Kızıl Ordu, Sovyet-Alman cephe hattının tüm çatışma noktalarında üstünlüğü eline alabilmek amacıyla yeni bir hamle daha gerçekleştirdi. Güney-Batı istikametinden sorumlu Mareşal Semyon Timoşenko, Moskova yönünde ilerleyen Batı Cephesi birliklerine destek verdikten sonra, Almanları topyekûn bozguna uğratmak maksadıyla çok daha büyük bir taarruz operasyonu düzenlenmesini teklif etti. Timoşenko'ya göre, Donbass ve Krivorojye kesimlerinde ezilecek olan düşmanın Kuzey Kafkasya'ya yönelik tüm planları suya düşecekti. Timoşenko'nun bu fikirleri Yüksek Komutanlık Karargâhı tarafından onaylandı. Donbass'ta konuşlu Wehrmacht ordularını etkisiz hale getirip savaş dışı bırakacak taarruzun ana vurucu gücü ise 1941'in sonbaharında oluşturulan yeni bir ordu olacaktı. Bu önemli görev, Stalingrad bölgesinde oluşturulan 74 bin kişilik 57. Ordu'ya verildi.

Barvenkovo-Lozovaya Harekâtı

Literatüre "Barvenkovo-Lozovaya" adıyla geçen taarruz harekâtı, 18 Ocak 1942'de başladı. Söz konusu plan, Güneybatı ve Güney cephelerinin kanatlarında konuşlanan ve birbirine bitişik konumda bulunan Kızıl Ordu birliklerinin saldırısıyla Balakleya ve Artyomovsk şehirleri arasındaki düşman savunmasını kırıp, taarruzu Zaporojye yönünde geliştirmeyi öngörüyordu. Ayrıca bu operasyon ile Almanların Donbass-Taganrog ordu grubunun gerisine sızılacak, böylece Wehrmacht'ın ana kuvvetleri Azak Denizi kıyılarına doğru itilecek ve batıya kaçış yolları da kesilmiş olacaktı.

Operasyonun ilk dört gününde başarıyla tatbik edilen manevralar neticesinde, Sovyet birlikleri düşman cephesini 75 kilometre genişliğindeki bir hat boyunca yardı ve ana saldırı yönlerinde de 25 kilometre derinliğe kadar ilerledi. Saldırının plana uygun bir şekilde gelişimi için ana vurucu güç olarak kullanılması gereken müstakil mekanize unsurlar bu operasyona iştirak etmiyordu ve bu durum Kızıl Ordu Birlikleri için ciddi bir sorun teşkil ediyordu. Müstakil mekanize unsurların yerine taarruz potansiyeli kısıtlı ve yüksek manevra kabiliyeti sınırlı tank tugaylarıyla takviye edilen süvari birlikleri vardı. Ayrıca askeri sanayi alanında üretim yapan tesislerin ülkenin iç kısımlarına tahliyesi devam ettiğinden Sovyet birlikleri cephane sıkıntısı da çekmekteydi. Tüm bu etkenler, Almanların müstahkem mevzilerini hedef alan saldırılarda istenilen sonuçların alınmasına engel teşkil ediyordu. Bu sebeple, özellikle kavşak noktalarında kurulmuş olan Alman mevzileri, adeta birer kale gibi işlev gördü ve derinlere ilerlemiş olan Sovyet birliklerinin ikmal edilmesini büyük ölçüde engelledi. Ocak ayının sonunda, tanklarla güçlendirilmiş süvari birliklerinin Alman savunması karşısındaki zayıflığı nedeniyle Barvenkovo-Lozovaya Operasyonu durduruldu. Dolayısıyla, Güneybatı ve Güney Cephelerinde görev icra eden Sovyet birliklerin Dinyeper'e ulaşmasını ve düşmanın Donbass ordu grubunu çevrelemesini öngören görevler de yerine getirilemedi.

Başarısız taarruz operasyonu nedeniyle ortaya çıkan Barvenkovo çıkıntısı, üzerinde konuşlu Kızıl Ordu unsurları için adeta bir tuzak haline geldi. Savaş, SSCB topraklarında devam etmekte olduğu için siyasi başarısızlıktan çekinen Sovyet komuta kademesi, olası kanat saldırılarına karşı savunmasız kalınmasına rağmen, Dinyeper'e kadar uzanan bu geçitten asker çekmedi. Mevcut durum, iki cephe arasında bulunan bu dar çıkıntının ikiye bölünmesiyle daha da riskli bir hal aldı.

Fakat tüm bu olumsuzluklara rağmen, Barvenkovo-Lozovaya operasyonu, tıpkı 1942 kışının diğer saldırı harekâtları gibi, savaş ganimeti bakımından oldukça verimliydi. Sovyet birlikleri 658 top, 40 panzer ve zırhlı araç, 843 makineli tüfek, 331 havan topu, 6013 otomobil, 573 motosiklet, 1095 bisiklet, 23 telsiz istasyonu, 100 binden fazla mayın, çeşitli kalibrelerde 80 bin kadar top mermisi, 1 milyondan fazla fişek ve 23 bin el bombası ele geçirdi. Yine çok sayıda mühimmat ve askeri malzeme içeren 430 vagon, 24 depo ve 2400 römork da Kızıl Ordu'nun envanterine dâhil oldu.

Kızıl Ordu'nun Mayıs Taarruzu

Barvenkovo çıkıntısının kaderinin nihai olarak belirleneceği 1942 ilkbaharında, savaşın genel seyri bakımından Sovyet kurmayları nezdinde iyimser bir hava hâkimdi. Güneybatı istikameti komuta kademesinde Mart ayının hemen başında yapılan değerlendirmelerde, Moskova'da hezimete uğrayan Almanların, başkenti ele geçirmek için ilkbaharda yeniden taarruza geçeceği ifade ediliyordu. Ayrıca cephenin güney kesimi ile ilgili olarak da Kafkasya'daki petrol kaynaklarına egemen olmak isteyen büyük düşman kuvvetlerinin Severski Donets ve Taganrog Körfezi arasında gerçekleştirecekleri saldırının beklenmesi gerektiği belirtiliyordu. Bununla birlikte, yeni müstakil mekanize unsurların tank kolorduları şeklinde oluşturulmak suretiyle cephenin kritik bölgelerinde göreve başlamaları Sovyet komutanlığındaki mevcut iyimserlik havasını güçlendirmekteydi. Çünkü bu, Kızıl Ordu'nun düşman savunmasının derinliklerine doğru bir atılım gerçekleştirme hususunda en fazla ihtiyaç duyduğu birliklere artık kavuştuğu manasına geliyordu.

Cephenin güneybatı istikametinden sorumlu komuta kademesi, aslında Barvenkovo-Lozovaya Operasyonu'nun daha genişletilmiş bir versiyonu olarak kabul edilebilecek bir plan daha geliştirdi. Tıpkı önceki harekâtta olduğu gibi, bu operasyonun da ana hedefi Donbass ve Harkov'un düşman işgalinden kurtarılmasıydı. Söz konusu saldırı için kullanılacak geçiş noktası da hem Harkov hem de tüm Donbass'ta konuşlu düşman birliklerinin üzerine doğru sarkan Barvenkovski çıkıntısı olacaktı.

Fakat bu operasyona iştirak etmeleri için çok sayıda yedek birliğin Güneybatı istikametine sevk edilmesini öngören teklif, Yüksek Komutanlık Karargâhı tarafından reddedildi. Sonuç olarak, Wehrmacht Güney Ordular Grubunun oluşturduğu cephe hattının tamamını kuşatmayı amaçlayan bir saldırı yerine, daha sınırlı bir operasyonun icra edilmesi hususunda mutabık kalındı. Harekâta iştirak edecek Sovyet birliklerinin görevi, güney ve kuzey yönlerden yapılacak taarruzlar ile Harkov'un kurtarılmasıydı. Buna karşın, 12 Şubat'ta imzalanan Wehrmacht Genelkurmay Başkanlığı Operasyon Komutanlığı'nın emriyle Barvenkovski çıkıntısının yok edilmesine karar verildi ve bölgede konuşlu Alman Güney Ordu Grubu komutanlığı da stratejisini söz konusu yeni emre uygun şekilde güncelledi. Mareşal Fedor von Bock'un

10 Mart'ta kaleme aldığı günlüğünde bu emirle ilgili şu sözler yazıyordu: *"Cephedeki mevcut durum yüksek komuta kademesine sunuldu. Gelen emir, İzyum çıkıntısının çözülmesinin peşi sıra düzenlenecek taarruzlarla bölgenin topyekûn tasfiye edilmesi gerektiği şeklinde."* Mevzubahis emre ve harekât planına ek olarak, Wehrmacht Güney Ordu Grubu, hem Merkez Ordu Grubundan hem de Almanya'dan sevk edilen yeni tümenlerle güçlendiriliyordu.

1942'nin Mayıs ayına her iki taraf da hücum planlarıyla girdi. Artık cephenin kaderi, kimin daha önce saldıracağına ve taarruzun ne ölçüde başarılı olup olmayacağına bağlıydı. Zamanında Ruslarla çaresizce savaşan Prusya kralı II. Frederick'in (1712-1786) onuruna Almanların "Friedericus" adını verdikleri operasyonun gerçekten müspet bir şekilde sonuçlanıp sonuçlanmayacağını kimse kestiremiyordu. Öte yandan, Harkov yakınlarında gerçekleştirilecek Sovyet taarruzunun planı ise basit olmasına rağmen iyi düşünülmüştü. Buna göre, Harkov'a güneydoğudan yaklaşan 6. ve 38. Orduların piyade birlikleri düşmanı çevreleyecek, Barvenkovski çıkıntısından ilerleyen 21. ve 23. Tank Kolorduları ile 3. Muhafız Süvari Kolordusu da şehrin kuzey yönünden savaşa girecekti.

Kızıl Ordu Güneybatı Cephesi birliklerinin saldırısı 12 Mayıs sabah 06:30'da başladı. İki gün boyunca süren çatışmalarda kuzey yönünden saldıran birlikler, 56 kilometre genişliğindeki bir cephede düşman müdafaasını yarıp geçti. Bu harekâta katılan 28. Ordu 20 ila 25 kilometre kadar ilerlemesine rağmen, devreye giren iki Alman panzer tümeninin karşı saldırısı, ilerleyişi ciddi manada yavaşlattı. 14 Mayıs'ı 15 Mayıs'a bağlayan gece, bu kez güneyden saldıran kuvvetler 55 kilometre genişliğinde ve yer yer 25 ila 40 kilometre derinliğinde bir cephede düşman müdafaa hattını kırmayı başardı. Tam da bu anda operasyonun selameti için en kritik kararlardan biri verildi. Kuzey grubunun mutlak zaferinden önce harekete geçmek istemeyen 6. Ordu komutanı General Avksentiy Gorodnyanskiy, 21. ve 23. tank kolordularının savaşa girmelerini erteledi. Bu arada yeni tümenlerle takviye edilen Wehrmacht 6. Ordu ise güçlenerek mevzilerini sağlamlaştırdı.

15 Mayıs'ta başlayan Luftwaffe hava taarruzuna iştirak eden Alman uçaklarından atılan tahrip gücü yüksek bombaların etkisiyle 28. Ordunun saldırısı fiilen durmuştu. Kızıl Ordu 175. Tümen askerlerinden Y.

Okişev o günlerde yaşadıklarını şöyle anlatıyordu: *"Harkov civarında katıldığımız muharebe, tüm harp boyunca verdiğimiz en zorlu mücadeleydi. Aralıksız devam eden düşman bombardımanı, korkunç kayıplarımız, komutanlarımızın yaşadığı kafa karışıklığı ve yetersiz cephane... Bir topçu bataryamıza komuta eden subayla aramızda şöyle bir diyalog geçti: – Komutanım, bakın şurada Alman tankları var. Sizin menzilinizde. Kabak gibi ortadalar. Vursanıza! Neyi bekliyorsunuz! – Evet asker. Keşke mühimmat olsa da vursak!' Bu kısa konuşmanın ardından kendilerine sadece iki adet mermi verildiğini ve bunları ateşledikten sonra ne ile savaşacaklarını sordu. Evet, genel manada bitmek bilmeyen çarpışmalar, sıcak, açlık ve bombardımandan ibaret bir hayat yaşıyorduk... Üstelik Almanlar uçaklarına taktıkları sirenlerle zaten bozuk olan psikolojimizi daha da bozuyordu."* Okişev'in anlattıklarına rağmen, 14 Mayıs'a kadar geçen sürede Wehrmacht Güney Ordu Grubuna komuta eden kurmayların panik içinde oldukları söylenebilir. Fedor von Bock, o sırada Berlin'de bulunan Franz Halder'i telefonla aradı ve Ewald von Kleist'in emrindeki ordunun güney kanadından yapacağı saldırıyla Sovyet taarruzunun durdurulacağına ilişkin düşüncenin çok da mantıklı olmadığını şöyle dile getirdi: *"Bakınız, mevcut güçlerle yapılacak saldırının arzu edilen müspet sonuçları ve başarıyı getirmesi pek olası değil. Lakin hemen sizden önce konuştuğum Kleist, düşmandan önce saldırmamız halinde taarruzun başarılı olacağını düşünüyor. Ben bu kararı kendi başıma alamam. Barvenkovski çıkıntısının güney cephesine taarruz yerine, Kleist'in cephesinden üç veya dört tümeni geri çekmeyi ve bunları Harkov'un güneyinde meydana gelen boşluğu ivedilikle doldurmak için kullanmayı öneriyorum."* Aslında, Kızıl Ordu'nun taarruzu, Friederikus operasyonunu bir fiyaskonun eşiğine çoktan getirmişti. Ancak devreye giren Halder riskli bir karar aldı ve Hitler'i kararının doğruluğuna ikna etti. Barvenkovski çıkıntısının güney cephesini hedef alan ve tartışmalara konu olan saldırı, planlanan zamanda başlayacaktı.

Cephenin güneybatı istikametinden sorumlu Kızıl Ordu komutanı Mareşal Semyon Timoşenko, 15 Mayıs'ta verdiği emirle harbin gidişatını değiştirmeye muktedir ana kozları olan 21. ve 23. tank kolordularını sahaya sürdü. 16 Mayıs günü sabahın ilk ışıklarıyla 6. Ordu Berestovaya Nehri'ni geçti ve taarruz için tank kolordularını beklemeye başladı. Fakat ilkbaharın son aylarına özgü kuvvetli yağışlar sonrası

nehir yer yer 10 ila 20 metre kadar genişliğe ulaşıyordu ve yatağı da bataklığa dönüşmüştü. Dolayısıyla istihkâm birliklerinin geçişi güvenli hale getirebilmesi için tankların nehre girmesi bir gün daha ertelendi. Bu sırada Alman komutanlığı da eksik bir biçimde gerçekleştirilecek olan Friederikus operasyonuna hazırlanmaktaydı.

Barvenkovski çıkıntısının güney kanadını Korgeneral Rodion Malinovski komutasındaki 9. ve 57. ordular savunuyordu. Harkov Operasyonunda ciddi görevler üstlenmeyen ve genel olarak kendi haline bırakılan Malinovski'nin askerlerinin sahip oldukları silah ve teçhizatlar, sayı bakımından istikrarlı bir müdafaa için kabul edilebilir seviyenin sınırındaydı. Bu şartlarda 20 kilometrelik bir cephe hattında savunmaya geçtiler. 17 Mayıs sabah saat 04:00'da General Ewald von Kleist komutasındaki Wehrmacht birlikleri, Barvenkovski çıkıntısının güney kesimini hedef alan ve bir buçuk saat süren topçu bombardımanına başladı. Topçu saldırısını panzerlerin taarruzu izledi. Sabah saat 08:00 sularında Sovyetlerin 9. Ordusu'nun her iki yöndeki savunma cepheleri kırıldı. Öğle saatlerinde 20 kilometre ilerleyen Almanlar, Barvenkovski eteklerinde bir çarpışma başlattı. Zaten sıkıntılı olan durum, ilerleyen Alman birliklerinin Kızıl Ordu'nun güney cephesindeki iletişim merkezini yok etmesiyle daha da kötüleşti.

Kızıl Ordu Güney Cephesi Komutanlığı, Wehrmacht taarruzunu ancak 17 Mayıs günü öğleden sonra öğrenebildi. O ana kadar geçen zaman zarfında, 9. Ordu'nun savunması fiilen kırılmıştı ve von Kleist'in komutasındaki Alman birlikleri Sovyetlerin bölgedeki operasyonel rezervleriyle savaşmaktaydı. Alman birliklerinin saldırısına ilişkin enformasyon eksikliği, muharebenin cereyan ettiği bölgeye yakın bir konumda bulunan 2. Süvari Kolordusu ve 14. Piyade Muhafız Tümeni'nin olup bitenden habersiz bir şekilde bütün gün öylece beklemelerine yol açmıştı. Günün sonunda Mareşal Timoşenko bu rezervleri etkinleştirdi ve General Malinovski de durumu düzeltebilmek maksadıyla sürece müdahale etti. Cephenin güney kanadında adeta bir felaketin yaşandığı esnada 21. ve 23. tank kolorduları harekete geçti. 21. Kolordu 05:00'de saldırırken, 23. Kolordu ise Berestovaya Nehri'ni geçerken zaman kaybettiği için saat 08:00'de ilerlemeye başladı. Bu andan itibaren 21. ve 23. tank kolorduları 15 kilometre, 6. Ordu'nun piyade birlikleri ise 6 ila 10 kilometre kadar ilerlemeyi başardı.

17 Mayıs gününün sonunda Sovyetlerin Güneybatı Cephesi Karargâhı, 38. Ordu'nun istihbaratçıları tarafından ele geçirilen ve Alman komutanlığının 11 Mayıs'tan itibaren Balakleya bölgesinden saldırıya geçmeyi planladığını gösteren belge ve haritaları teslim aldı. Bu belgeler, Fridericus Operasyonu'nun orijinal versiyonunun operasyonel planları hakkında detaylı bilgi vermekteydi. Belgeleri inceleyen Semyon Timoşenko, söz konusu planları Güney Cephesine yönelik Alman taarruzu ile karşılaştırdı ve düşmanın Barvenkovski çıkıntısını tamamen kesmeyi planladığı sonucuna vardı. Ardından Wehrmacht saldırısını durdurup, geri püskürtmek için bir dizi acil önlem alınmasına karar verildi. 18 Mayıs saat 00:35'te 6. Ordu komutanına telsizle ulaşılıp 23. Tank Kolordusu'nu muharebe alanından çekmesi ve Bereka Nehri hattına sevk etmesi emredildi. Bu nehir, Barvenkovski'nin kuzeyinden geçiyordu ve uygun bir savunma hattı işlevi görebilirdi. Buna ek olarak tank taburları ve tanksavar silahlarla desteklenmiş 343. Piyade Tümeni de İzyum şehrine doğru yola çıktı.

Mareşal Timoşenko, savunma cephesini güneye kaydırırken, Alman komutanlığı ise General von Kleist'in emrindeki taarruz kuvvetlerini batıya konuşlandırmaya karar verdi. Bu hamle düşmanın İzyum çıkıntısını temizlemesine imkân tanıyordu. Bu olumsuz gelişmeyi, Bereka Nehri müdafaasının işe yaramaması sebebiyle 9. Ordu'nun tüm cephe hattında oluşturulan Sovyet savunmasının çöküşü izledi. 23. Tank Kolordusu'nun sıcak temas bölgesinden çekilmesini öngören emir de çok gecikmişti. Öyle ki, bu emir alındığında Tuğgeneral Yefim Puşkin'in tankçıları 266. Piyade Tümeni'nin askerleriyle birlikte taarruza devam ediyordu.

Harkov Felaketi

Takvimler 19 Mayıs'ı gösterdiğinde, muharebeye iştirak eden Alman ve Sovyet birlikleri, yeniden toparlanma ve mevzilerini sağlamlaştırma çalışmalarına başladı. Kızıl Ordu 131. Tank Tugayı'nın telsizcisi L. Maydanik bu hareketliliği şöyle anlatıyordu: *"Birliklerimiz durdu ve karargâhta acil toplantılar yapıldı. Muhabere askerleri sürekli olarak karargâh ile diğer cephe komutanlıkları arasında mekik dokuyordu. Bu arada, son derece uğursuz bir kelime olan "kuşatma" da kulaktan kulağa*

gizlice yayılmaya başlamıştı." Sovyet kurmayları, kuzey yönünde bulunan Balakleya civarındaki saldırıyı püskürtmeye hazırlanıyordu. Buna karşın Almanlar ise sahadaki tüm taarruz birliklerinin istikametini doksan derece çevirmek suretiyle bölgeye intikal eden Sovyet birliklerine doğru batı yönünde yeni bir saldırı başlattı. Bu karmaşık manevralarla Mareşal Timoşenko'nun hemen hemen tüm savunma planları altüst olmuştu.

Wehrmacht 3. Mekanize Kolordusu'nun 20 Mayıs'taki saldırısı, Kızıl Ordu Güneybatı Komutanlığı yedek birliklerinin konuşlandığı cepheye neredeyse paralel bir şekilde, batı istikametinde başlatıldı. 57. Ordu'nun sol kanadını bozguna uğratan Almanlar, aniden Bereka Nehri'ne doğru dönerek kuzey istikametinde bir taarruz daha gerçekleştirdi. 22 Mayıs günü bölgedeki Kızıl Ordu unsurlarının tamamı Wehrmacht birlikleri tarafından ablukaya alındı ve böylelikle Sovyetlerin 21 tümeni, 2 tank kolordusu, 5 müstakil tank tugayı ve pek çok topçu, istihkâm ve destek birlikleri Harkov'daki "kaynar kazana" düşmüş oldu.

Alman kuşatmasına maruz kalan birlikleri kurtarabilmek maksadıyla, zırhlı kuvvetlerden sorumlu cephe karargahının ikinci komutanı Tuğgeneral Andrey Şevnyov'un yönetiminde konsolide bir tank birliği oluşturuldu. 25 Mayıs'ta bu kolordu, kuşatmanın dış cephesinin çeşitli kesimlerini hedef alan saldırılar başlattı. Bu arada, kuşatmanın ön kısmını içeriden yarabilmek için de iki ayrı şok grubu operasyona dâhil edildi. Plana göre ilk grup, 6. Ordu'dan geriye kalan kullanılabilir durumdaki tüm tankları alıp 21. Tank Kolordu komutanı Tuğgeneral Grigoriy Kuzmin'in emrinde kuşatmayı yarıp geçecekti. 5. Muhafız Tank Tugayı da kendilerine eşlik ediyordu. Fakat bu abluka kırma operasyonuna iştirak eden 22 bin askerden sadece 5 bini geri dönebildi. Tank tugayına komuta eden Tuğgeneral Nikolay Mihaylov yaralandı ve esir düştü. Karın bölgesinden patlayıcı bir kurşunla vurulan Tuğgeneral Kuzmin ise esir düşeceğini anladığı anda intihar etti.

6. ve 57. orduların asker ve subaylarından oluşan ikinci şok grubu, Tuğgeneral Yefim Puşkin'in komutasındaki 23. Tank Kolordusu unsurları büyük uğraşları sonucunda kuşatmadan çıkarıldı. 131. Tank Tugayı'nın telsizcisi L. Maydanik yaşadıklarını şu sözlerle aktarıyordu: *"Askerler büyük bir kalabalık halinde bize doğru geliyorlardı. Hızlı ama sessizce yürüdüler. Biz de bu insan seline kapıldık. Kalabalığın içinde kaç*

kişi olduğunu söylemek zor, belki beş yüz, belki bin, belki daha fazla... Taarruz ettiğimizi anladım. Piyade, süvari, havancı, topçu ve tankçılardan teşkil bu oluşumun en önünde bir süvari albayı vardı. Fakat kuşatma çemberi de daralarak yoğunlaşmakta, cephanemiz giderek tükenmekteydi. Çaresizlik içinde birçok silah arkadaşım gönüllü olarak teslim olmaya gitti. Ben de gizlendiğim yerden çıktım ve gözlerimin önündeki baş döndürücü görüntünün dehşeti ile sarsıldım. Uzun bir vadi boyunca, binlerce askerimizden oluşan mahşeri bir kalabalık vardı. İçlerinden bazıları ellerini havaya kaldırmış bir şekilde yürüyordu. Evet, hepsi tutsaktı! Daha dün son derece zinde olan bu savaşçıların o hallerinden eser kalmamış! Kamburlaşmışlar... Sanki yerde bir şey arıyormuşçasına kendi ayaklarına bakıyorlar ve herkes sessizce yürüyor. Sadece binlerce adımın takırtısı duyuluyor."

Yaşanan tüm olumsuzluklara rağmen 30 Mayıs'a kadar geçen süre zarfında yaklaşık 27 bin Kızıl Ordu asker ve subayı bir şekilde kuşatmadan çıkmayı başardı. Operasyonun başarısızlık ile sonuçlanması, Güneybatı İstikameti Askeri Konseyi tarafından bizzat Stalin'e gönderilen 30 Mayıs 1942 tarihli raporda *"Harkov'u hedef alan düşman taarruzunun çok iyi planlanmış organize bir saldırı olması ve Barvenkovski müdafaa hattının beklenenden önce düşmesi"* cümlesiyle açıklandı. 10 Mayıs-31 Mayıs döneminde Güneybatı istikametinde görevlendirilen Sovyet birliklerinin kayıpları 267 bin olarak gerçekleşti. Almanların tuttuğu kayıtlara göre ise Harkov civarında gerçekleşen muharebelerde 239 binden fazla Sovyet askeri esir düşerken, Kızıl Ordu envanterine kayıtlı 2026 top, 1249 tank ve 540 uçak ya imha edildi ya da savaş ganimeti olarak ele geçirildi.

Almanlara teslim olanlar arasında vatan hainleri de vardı. Örneğin, 41. Piyade Tümeni komutanı Albay Vladimir Boyarski, Almanlarla işbirliği yapmayı kabul eden 2. Şok Ordusu eski komutanı General Andrey Vlasov'a katıldı ve Nazi işbirlikçisi Rus Kurtuluş Ordusu'nun kuruluş manifestosunu imzalayan subaylardan biri oldu.

Harkov mağlubiyetinin en trajik sonuçlarından biri de 1941'in Eylül ayında Kiev'de vuku bulan "kaynar kazandan" sağ çıkmayı başaran deneyimli üst düzey komutanların pek çoğunun hayatını kaybetmesidir. Güneybatı Cephesi Komutan Yardımcısı Tümgeneral Fyodor Kostenko, 6. Ordu Komutanı Tümgeneral Avksentiy Gorodnyanskiy, Askeri Konsey Üyesi ve Cephe Kurmay Başkanı Tuğgeneral İvan Vlasov,

57. Ordu Komutanı Tümgeneral Kuzma Podlas, Tuğgeneral Andrey Anisov ve Ordu Grubu Komutanı Tuğgeneral Leonid Bobkin bunlardan bazılarıdır.

Harkov'da yaşanan büyük trajediyi öğrenen Stalin, buradaki operasyonun başarısızlıkla sonuçlanmasını "tam bir felaket" olarak nitelendirdi. Akabinde söz konusu yenilgiyi Rus İmparatorluk Ordusunun 1914'te Doğu Prusya'da aldığı mağlubiyetle karşılaştıran başkomutan, yenilgiden sorumlu tuttuğu komuta heyetine şunları söyledi: *"Güneybatı cephe komutanlığı üç hafta boyunca sürdürdüğü anlamsız strateji yüzünden sadece Harkov'u kaybetmedi... Buna ek olarak, düşmana 18 ya da 20 tümen vermeyi de başardı. Bu yenilgi, feci sonuçları bakımından Rennenkampf ve Samsonov'da yaşananlara eşdeğer bir felakettir. Güneybatı istikameti komutanı yoldaş Timoşenko, yoldaş Bagramyan ve yoldaş Kruşçev, bakınız, şayet sorumlu olduğunuz cephenin yaşadığı ve şu anda da yaşamaya devam ettiği felaketi tüm ülkeye bildirseydik, o takdirde korkarım ki sizlere karşı çok ciddi tepki gösterilirdi."*

1942'nin ilkbaharında Harkov'da alınan mağlubiyet, Kızıl Ordu için ağır bir darbe olmuştu. Buna karşın Sovyet komuta kademesi, 1941 trajedisinin tekrarından kaçınmanın hala mümkün olduğuna ve yaz aylarında da intikam alınabileceğine inanıyordu. Bunu gerçekleştirebilmek için de askeri danışman olarak hizmet ettiği Çin'den yeni dönen 42 yaşındaki Tümgeneral Vasili Çuykov gibi genç komutanların sevk ve idaresinde yedek ordular oluşturuluyordu. Öte yandan piyade, topçu ve askeri mühendislik okullarında eğitim gören kursiyerler yorgunluktan sınıflarda uyuyakalmaktaydı. Eğitim kamplarında ise yüzbinlerce asker ve genç komutan yoğun muharebe provaları yapıyordu. Ordu günde on iki saat çalışmasına rağmen, Moskova yakınlarında elde edilen zafer sayesinde moraller yüksekti. İşte bu atmosferde 1942 senesi III. Reich ile savaşta belirleyici bir dönüm noktası olacaktı.

1942 Yazında Rjev Muharebesi

Barbarossa Harekâtı'nın başlangıcında yaşanan şokun ardından Rjev yakınlarında oluşturulan Kızıl Ordu cephesi, diğer müdafaa hatlarına nazaran daha sakindi. Batı Cephesinde konuşlu 20. Ordu'nun eski kurmay başkanı General Leonid Sandalov atmosferi şöyle tasvir ediyordu:

"Özellikle sisin olmadığı açık havalarda, karşımızdaki Alman siperlerinde görev yapan askerlerin nöbet değişimini, yemek pişirdiklerinde sığınaklarının bacalarından çıkan dumanı ve siperde biriken suyu kovalarla nasıl boşalttıklarını çıplak gözle görebiliyorduk. Akşamları ise bu düşman siperlerinden armonika sesleri geliyordu. Geceleri de her iki siper arasında kalan tarafsız bölge, ara sıra atılan işaret fişekleri ile aydınlatılıyordu." Elbette tüm bu sakinliğe ve günlük hayat rutinine rağmen, er üniforması giyinmiş kıdemli Sovyet subayları tarafından düşman cephe hattı dürbünle dikkatlice inceleniyordu. Gözlemler ve hesaplamalar neticesinde Derja Nehri'nin kıvrıldığı kesimde yer alan düşman siperleri, olası Sovyet taarruzu için en uygun bölge olarak seçildi. Bahsi geçen saldırı planına göre, burada düzenlenecek bir operasyonla Rjev ve Zubtsov kentleri ele geçirilecek, akabinde bölgeden geçen Volga ve Vazuza nehirlerinde sağlam birer mevzi kazanılacak ve buralara geçiş noktaları ve tahkimatlar inşa edilecekti. Operasyona Kalinin ve Batı cephelerinden dörder ordu iştirak etti. 20. Ordu karargâhında "Sverdlovsk" kod adı verilen harekât kapsamında görev icra edecek birinci grubun 28 Temmuz'da, ikinci grubun ise 31 Temmuz 1942'de taarruza geçmesine karar verildi.

Cephenin diğer tarafında yer alan Alman karargâhında da taarruz planları yapılıyordu. 1941'in sonbaharında düzenlenen Tayfun Operasyonunun fiyaskoyla sonuçlanmasına rağmen, Moskova halen Wehrmacht yüksek komuta kademesinin odak noktasındaydı. Zira Sovyetlerin başkentinin ele geçirilmesi, Doğu Seferi'ne oldukça hızlı ve de muzaffer bir nokta koyacaktı. Dolayısıyla Moskova'nın işgalini öngören yeni plana "Kremlin" adı verildi. Çünkü Aralık 1941'de başkente taarruz eden Alman ileri müfrezeleri Kremlin kulelerini çıplak gözle gördüklerini iddia etmişlerdi ve Moskova, Wehrmacht'ın hemen hemen tüm mensuplarının kutsal rüyasıydı. Bu bağlamda Gunther von Kluge'nin karargâhı, konuşlu bulunulan kesimde stratejik öneme sahip Suhiniçski çıkıntısını ilk hamlede ele geçirmeyi hedefleyen kurnaz bir plan geliştirdi. Harekâtın ikinci etabında da panzerlerin açılan boşluktan geçmesi ve güneyden Moskova'ya saldırması gerekiyordu. Moskova istikametindeki Wehrmacht Merkez Ordu Grubu, bölgesel nitelikteki taarruzlar için halen yeterli güce sahipti. İlk hedef olarak Suhiniçski çıkıntısının seçildiği yeni operasyona "Kremlin" demek biraz saçma olacağı için bu nedenle harekâtın kod adı "Smerç-Tornado" olarak değiştirildi.

Smerç Operasyonunun başlangıç tarihi 7-9 Ağustos olarak planlanmıştı. Buna göre, batıya doğru çıkıntı yapan yay biçimindeki hattı kesmek için güneyden Korgeneral Rudolf Schmidt'in 2. Panzer Ordusu ve kuzey istikametinden de Mareşal Walter Model'in 9. Ordusu taarruza geçecekti. Almanlara göre, Sovyet birliklerinin Suhiniçski bölgesinde kuşatılması, Kızıl Ordu'nun Batı Cephesine ağır bir darbe olacak ve Wehrmacht Merkez Ordu Grubunun sağ kanadının da toparlanmasına imkân tanıyacaktı.

Ne var ki, Yüksek Komuta Kademesinde belirlenen tarihler, sahada her an değişen şartlar sebebiyle kesin bir nitelik taşımıyordu. Çünkü çarpışan taraflarından kimin taarruzu daha önce başlatıp, üstünlüğü eline alacağı anlık gelişmelere doğrudan bağlıydı. Sovyetlerin 20. Ordusunun geri cephe bölgesine U-2 tipi askeri uçakla ulaşan Kurmay Başkanı Leonid Sandalov endişeli gözlerle izlediği manzarayı, kişisel günlüğüne şu ifadelerle geçirdi: *"Tüm yollar sağanak yağışlar nedeniyle yer yer sular altına kalmış. Zemin çok ağırlaştığı için de arabaların hemen hepsi çamura saplanmış. Sadece kuvvetli atların çektiği yüklü arabalar büyük zorlukla ilerleyebiliyor."* Kızıl ordu Batı Cephesi'nin geniş çaplı taarruzu kuvvetli yağışlar sebebiyle ertelendi. Havaların biraz düzelmesi ile birlikte, İvan Konev'in komutasındaki Kalinin Cephesinin birlikleri, 30 Temmuz'da ilk saldırıyı başlattı. Operasyon planına göre 30. Ordunun, saldırının ikinci gününün sonunda Rjev'i düşman işgalinden kurtarması gerekiyordu. Cephedeki topçu birliklerinden sorumlu komutan Koreneral Nikolay Hlebnikov'un emriyle oldukça senkronize bir bombardıman başlatan Sovyet bataryaları, düşmanın ana savunma hattının ilk iki mevziisini yok etti. Günün sonunda Alman cephesi kırılmıştı ama Walter Model'in halen bölgeye sevk edebileceği yedek birlikleri vardı. Bu bağlamda, 6. Infanterie-Division[1] konuşlu bulunduğu Sıçevka'dan demiryolu ile derhal bölgeye intikal etti.

Rjev'in dış mahallelerinde patlak veren şiddetli çatışmalar, lokal muharebelerin uzaması sebebiyle adeta küçük birer cehenneme dönüşmüştü. Kentin kuzeyinde yer alan Polunino Köyü civarında vuku bulan çarpışmalara iştirak eden Wehrmacht tabur komutanlarından Wolfganfg Hoke yaşadıkları bu çatışmaları şu sözlerle anlatıyordu: *"Biz açık biçimde, birbirimizden olabildiğince uzak bir şekilde ön hatta hareket*

1 Wehrmacht 6. Piyade Tümeni

ediyorduk. Düşman topçu ve havan toplarından çıkan cehennem ateşi siperlerimize yağdı. Mühimmat infilaklarından kaynaklı yoğun duman da görüş açımızı sıfıra indiriyordu. Bakınız, maruz kaldığımız bombardımanın şiddetini tasavvur dahi edemezsiniz. Farklı kalibrelerdeki Sovyet topçu batarya ve roketatarlarının bitmek bilmeyen taarruzu ve o Katyuşaların[2] *tarif edilemez korkunç sesi insanı dehşete düşürüyordu. Bunlar yetmezmiş gibi bir de Rusların bombardıman ve avcı-bombardıman uçakları tepemize bomba yağdırıyordu. Doğu Seferi'nin başlangıcından itibaren Rusya'da böyle bir durumla hiç karşılaşmamıştık. Tanrı şahidimdir ki, o ana kadar biz en zoru geride kaldı diye düşünüyorduk. Ama Rjev'deki durumu görünce, geçen süre zarfında aslında hiçbir zorluk yaşamadığımızı anladık. Şarapnellerden korunmak için çukurdan çukura, siperden sipere koşuyorduk. İlk hattaki sipere 500 metre kala durduk ve ileriden bize doğru gelen yaralı askerler geldikleri yerlerin çok ama çok kötü olduğunu söyledi. Orada muazzam kayıplar verdik. Ruslar teçhizatımızı ve silahlarımızı kullanılmaz hale getirip mevzilerimizi de yerle bir etti."*

1942'nin Ağustos-Eylül dönemindeki Rjev muharebeleri; yaşanan trajedi, mücadele yoğunluğu ve verilen kayıplar bakımından, Alman ve Sovyet görgü tanıklarınca Stalingrad Savaşı ile mukayese edilmişti. Ünlü Sovyet yazar ve savaş muhabiri İlya Erenburg Rjev'de yaşadıklarını şu cümlelerle satırlara dökmüştü: *"O esnada Stalingrad'a geçmeyi başaramamıştım... Ama Stalingrad'dan aşağı kalmayan Rjev'de tanık olduğum hadise ve manzaraları asla unutmayacağım. Tamam, belki diğer cephelerde çok daha fazla insanın hayatını kaybettiği başka çarpışmalar da oluyordu ama özellikle burada çökmüş bir evin duvarı, küçük bir tepe ya da beş-altı ağaç için haftalarca süren muharebeler yaşandı."* Erenburg'un Alman meslektaşı savaş muhabiri Jurgen Schuddekopf ise Ekim 1942'de yayımlandığı ve büyük ses getiren makalesinde şu çarpıcı ifadeleri yazıyordu: *"Doğuda gerçekleştirilen Alman taarruzu Volga'da yer alan iki mühim noktaya ulaştı: Stalingrad'a ve Rjev'e... Peki, cephede tam olarak neler oluyor? Stalingrad Muharebesinin neredeyse tıpa tıp aynısı, daha küçük ölçeklerde bir yıldır Rjev yakınlarında gerçekleşiyor. Bundan tam bir yıl önce Alman birlikleri ilk kez Volga'ya ulaşmıştı... İşte o zamandan beri, Volga'nın üst kesimlerinde yer alan bu toprak parçası için üç*

2 BM-13 Katyuşa (Rusça: БМ-13 Катюша): II. Dünya Savaşı'nda Kızıl Ordu tarafından kullanılan Sovyet yapımı çok namlulu roketatar.

ayrı büyük savaş yaşandı. Dördüncüsü ise en şiddetli olanıydı ve iki aydan daha fazla sürdü."

Kızıl Ordu Batı Cephesi birlikleri 4 Ağustos 1942 sabahı saat 6:15'te, Pogoreloye Gorodişe Köyü bölgesinde başlayan sağır edici topçu taarruzu ile saldırıya geçti. O ana kadar savaş meydanlarında pek görülmeyen 203 mm kalibrelik B-4 obüslerinin yüksek tahrip gücüne sahip mühimmatları Almanların üzerine ölüm yağdırıyordu. Stalin'in Balyozları olarak da anılan bu obüslerin ateşlediği 100 kilogramlık mühimmatların vurduğu Wehrmacht sığınakları peşi sıra havaya uçtu. Sovyet topçusunun bir buçuk saatlik hazırlık atışları, Katyuşaların yaylım ateşi ile sona erdi. Savaş boyunca bu roketlerin tiz çığlığını duyan Alman askerlerinin pek azı hayatta kalabiliyordu. Katyuşaların ardından piyadeler de hücuma geçti ve Batı Cephesi'nin taarruzu başladı. Kızıl Ordu askeri B. Gorbaçevski'yi çatışma ortamını şu sözlerle dile getiriyordu: *"Silah arkadaşlarım "İleri, ileri! Tepeye üç yüz metre kaldı, yolun yarısından fazlasını çoktan geçtik!" diye bağırıyordu. Sonra bir anda tepedeki Alman siperlerinden makineli tüfek ateşi başladı. Bu makineli tüfek yağmuru bizi bir süre durdursa da topçu desteği yardıma yetişti. Bizim obüslerden atılan mühimmatın düştüğü yerlerde parçalanmış bedenlerle birlikte devasa toprak pınarlarının göğe doğru yükseldiğini gördük. Şarapneller ise tıpkı zehirli akrepler misali düşmanın içine işliyor, cesetleri ve toprağı lime lime ediyordu."*

Özel görevli bir saldırı müfrezesi, bölgedeki demiryolu boyunca uzanan düşman savunma hattının altı kilometre kadar içine girip, Sinyaya Nehri üzerindeki demiryolu köprüsünü ve ahşap köprüleri ele geçirmeyi başardı. Almanların köprüleri havaya uçurmak için önceden döşediği mayınlar ise çoktan etkisiz hale getirilmişti. Taarruzun ilk gününün öğle saatlerinde Pogoreloye Gorodişe Köyü'ne giren Sovyet Birlikleri, işgalci düşman unsurlarını birkaç saat içinde köyden uzaklaştırdı. Geri çekilen Wehrmacht Garnizonu ise köyün güneybatı eteklerine yakın Derja Nehri üzerindeki köprüyü geçmeye çalışırken Kızıl Ordu tarafından bozguna uğratıldı ve askerlerinin çoğu esir düştü.

20. Ordu unsurlarının icra ettiği iki günlük operasyon sonucunda, Almanların 18 kilometre genişliğinde ve 30 kilometre derinliğindeki savunması tamamen çökertildi. Vazuza ve Gjat nehirlerinin kesiştiği bölgeye ulaşan Sovyet öncü birliklerinin yeni görevi bu iki nehri geçerek

bir geçiş noktası ele geçirmekti. Almanlar için son derece önemli olan Sıçevka'nın ise 7 Ağustos'ta kurtarılması planlanmıştı. Zira Wehrmacht'ın Rjev'i savunmakla mükellef unsurları Vyazma'dan Sıçevka'ya uzanan bir demiryolu hattıyla ikmal ediliyordu. Bu hattın Kızıl Ordu tarafından ele geçirilmesi, kaçınılmaz olarak bir ikmal krizine yol açacak ve Rjev savaş öncesi durumuna dönecekti. Vazuza ve Gjat nehirlerinin kesiştiği bölgede ilerleyen Kızıl Ordu Birlikleri, düşmanın şiddetli direnişiyle karşılaştı. Eş zamanlı olarak savaş alanında beliren beş yeni Alman tümeninin üçü zırhlı, ikisi ise piyade tümeniydi. Bu arada ana ulaşım yollarını her ne pahasına olursa olsun korumakla görevlendirilen Mareşal Walter Model ise Smerç kod adı verilen operasyonu terk etmek zorunda kaldı ve bu gelişmenin hemen ardından da büyük bir tank savaşı patlak verdi.

Sıçevka'ya ve son derece kritik öneme haiz demiryoluna sadece birkaç kilometre kalmasına rağmen, Sovyet askerleri için nihai hedefe ulaşmak her geçen dakika daha da zorlaşıyordu. Öyle ki, her yüz metrede bir şiddetli çarpışmalar vuku buluyor ve büyük kayıplar veriliyordu. Sahada kurmayları ile durum değerlendirmesi yapan Mareşal Jukov, ele geçirilen köprübaşlarında ve geçiş noktalarında mevzilenerek buraları müdafaa etmeye karar verdi. Çünkü çok dar alanları hedefleyen lokal çarpışmalar, düşmanın savunmasını kademeli olarak gevşetmek isteyen Kızıl Ordu için sıkıntı yaratmaya başlamıştı. Dolayısıyla, taarruzun vuracağı nihai darbenin istikameti değiştirildi ve Karmanovo'da konuşlu düşman tahkimatları yeni hedef haline geldi. Karmanovo, ön cepheden Yauza Nehri, kanatlardan da geçişe elverişsiz bataklıklarla doğal bir korumaya sahipti ve böylece batısından Sıçevka'ya giden yolu güvenilir bir şekilde kapatan sağlam bir kale gibi işlev görüyordu. Bu bölgedeki operasyona katılan Kızıl Ordu askeri N. Gujva Karmanovo'da Almanlarla yaptıkları mücadeleyi şöyle anlatıyordu: *"İlk başta sık ormanları geçtik. Ama Karmanovo'ya yaklaştığımızda ormanlık arazi bitti ve açık arazi başladı. Devasa çayırın sonundaki nehrin ardındaki tepenin üzerinde ise Karmanovo vardı. Almanlar oraya iyice mevzilenmişti. İşin kötü yanı, Karmanovo'daki tüm binalar tuğladan inşa edilmişti. Hepsi birer tahkimat gibiydi. Aynı anda belki bin kişiye birden saldırdık ve Alman makineli tüfekleriyle tabiri caizse biçildik. Ben de taarruz esnasında bacaklarıma isabet eden kurşunlarla oldukça ciddi bir şekilde yaralandım."*

Sovyet birliklerinin Pogoreloye Gorodişe Köyü'nden Vazuz'a doğru intikali, Karmanovo'nun kuşatılmasını gerekli kılmıştı. Mareşal Jukov'un makam şoförü A. Buçin *Prohorovka'da* gördüklerini şu cümlelerle aktarıyordu: *"Herkes Prohorovka'yı çok iyi bilir. Lakin 1942'nin 9-10 Ağustos günlerinde Vazuza ve Gjat nehirlerinin birbirlerine çok yakın bir şekilde kıvrıldıkları o küçük bölgedeki şiddetli savaşı kaç kişi biliyor? Efendim, bu iki gün boyunca vuku bulan tank savaşına her iki taraftan da 1500 civarında zırhlı katıldı. Prohorovka'da açık bir alanda savaşan tanklar, burada ise sık ormanlık arazide ve bataklıklarda sıkışıp kalmıştı. Ağaçların arasından güç bela geçtiler. Askerler göz göre göre öldüler ve çoğunun ismi bile bilinmiyor. Gözlerimin önünde, savaşın korkunç uğultusuna karşı tanklarımız konvoylar halinde ilerledi. Benden daha genç, takriben 25 yaşlarındaki erkeklerin solgun ve bitkin yüzleri aklımdan çıkmıyor. Bunların çoğu için Karmanovo ormanları, kısa yaşamlarında görmeyi başardıkları son şey olmuştur. Bu ormana girdiler ve bir daha da çıkamadılar."* 23 Ağustos'a kadar devam eden şiddetli muharebelerin ardından Karmanovo, işgalci Alman birliklerinden tamamen temizlendi. Kızıl Ordu taarruzunun kapsamı genişletildi ve böylece Wehrmacht'ın kaybettiği bölgeleri yeniden ele geçirme şansı da kalmadı.

Rjev yakınlarında bulunan Polunino da 21 Ağustos'ta düşman işgalinden kurtarıldı ve böylelikle Kalinin Cephesi birlikleri Rjev'in duvarlarına kadar ulaştı. Kenti müdafaa etmekle görevlendirilen Alman komutan Walter Model ise kendisine üç veya dört yeni tümen gönderilmesi halinde mevcut pozisyonları tutabileceğini belirterek, aksi takdirde mevzileri terk edebileceğini ima etti. Bu şantajla da yetinmeyen 9. Ordu komutanı Model, ayrıca talep ettiği tümenler kendisine ulaştırılmaz ise *"savaşın nasıl sürdürülmesi gerektiğine dair"* bir talimatnameyi de Günther von Kluge'den resmen talep etti. Sonuç olarak Mareşal Model'e isteği yeni birliklerin gönderileceği sözü verildi.

1942 Ağustos-Eylül Rjev Muharebesi

1942 yaz mevsimi için planlanan Sovyet taarruzunda bazı önemli sapmalar yaşansa da, Kızıl Ordu'nun kudretli komutanlarından Georgi Jukov ve İvan Konev'in orduları oldukça etkileyici sonuçlar elde etmişti. Bu başarılardan ilki, Alman komutanlığının planlarının Kızıl

Ordu tarafından bozulmasıydı. Zira Suhiniçski çıkıntısını hedef alan Wehrmacht taarruzu, Berlin'in istediği şekilde sonuçlanmamıştı. Yine savaşın gidişatı açısından son derece önemli mevkiler düşman işgalinden kurtarılmış ve Sovyet birlikleri Rjev-Sıçevka demiryoluna yaklaşmıştı. Bir başka önemli husus da Rjev bölgesinin Ağustos 1942 itibarıyla Kızıl Ordu'nun ilerleme kaydettiği ve işgal altındaki topraklarını kurtardığı tek bölge olma özelliğine haiz olmasıydı.

Tam da bu esnada Başkomutan Stalin, Batı Cephesi karargâhını özel hattından aniden aradı. Mareşal Jukov o anı şu sözlerle anlatıyordu: *"Yoldaş Stalin Batı Cephesindeki genel durum hakkında bilgi aldıktan sonra bana, 'Bir an önce Yüksek Komutanlık Karargâhına gelmeniz gerekiyor. Kurmay başkanınızı şimdilik vekil olarak bırakın ve yerinize kimin cephe komutan olarak atanması gerektiğini de düşünmeye başlayın'* dedi ve telefonu kapattı." Acilen başkente çağırılan Jukov, buradan Stalingrad'a uçtu. Ardından Kalinin Cephesi komutanı İvan Konev, Batı Cephesi komutanlığına atandı. Söz konusu değişiklik, Rjev muharebelerinde tatbik edilen Sovyet stratejilerinde ister istemez bazı farklılıkların yaşanacağı manasına da gelmekteydi. Çünkü Sıçevka'ya ilerlemeyi reddeden General Konev, tüm dikkatini Rjev'i hedef alan taarruz üzerinde yoğunlaştırmıştı. Böylece, Moskova-Velikiye Luki demiryolunun kurtarılması meselesi, Alman birliklerinin Rjev bölgesinden sürülmesi suretiyle çözüme kavuşturuldu. Ardından Rjev'in batısından geçen Volga'ya varan Konev'in askerlerinin nehri geçip şehre girme girişimleri ise başarısız oldu.

Rjev kent merkezi için gerçekleştirilen muharebeler Ağustos ayının son günlerinde ve Eylül ayının başlarında patlak verdi. Kızıl Ordu kurmaylarına göre, kente birkaç kez taarruz etmek kâfi gelecek ve muharebeye iştirak edecek son tabur da nihai zaferi getirecekti. Gerçekten, bu düşüncelerin asılsız olduğu pek de söylenemez. Çünkü 1 Eylül'de Alman Genelkurmayı'na bir talep gönderen Walter Model, kendisine ivedilikle takviye birlik gönderilmediği takdirde Rjev'i tahliye için Yüksek Komutanlık makamından izin istemişti. Korgeneral Franz Halder de 30 Ağustos tarihli günlüğüne endişe ile *"Zubtsov bölgesinde ve Rjev'in kuzeyinde konuşlu 9. Ordu'nun durumu oldukça kritik"* diye yazmıştı. Her iki taraf ın da topçu bataryalarına çok güvendiği çarpışmalara bizzat katılan Kızıl Ordu 215. Piyade Tümeni askerlerinden İ. Maslennikov yaşadığı çatışmanın şiddetini şu sözlerle anlatıyordu: *"Gürültü öylesine şiddetliydi*

ki, konuşmak istediğiniz bir silah arkadaşınızın hemen yanında durup, kulağının dibinde bas bas bağırmanıza rağmen hiçbir şey duyulmuyordu. Bu arada çöken sis, düşman mevzilerine yaklaşmayı mümkün kıldı. Fakat iyi mevzilendikleri için ilk denememizde sokaklara sızamadık."

Mareşal Model'in emrine mecburen verilen Division Großdeutschland'ın[3] subay ve askerleri, başarısızlıkla sonuçlanacağı en başından itibaren belli olan karşı taarruz operasyonlarına devamlı olarak gönderildikleri için kazan kaldırmalarına rağmen, Ekim ayına kadar geçen zaman zarfında Rjev için verilen savaşın yoğunluğu Walter Model'in savunmadaki başarısı sebebiyle yavaş yavaş azaldı. Çünkü kendisine bitmek tükenmek bilmeyen bir rezerv ve tedarik akışı sağlandı. Öyle ki, Wehrmacht 9. Ordu komutanı Model'in emrine, Rjev'de bulunduğu sürece ayrı alay ve taburlar halinde 11 tümen destek gönderilmişti. Temmuz 1942'de toplam personel sayısı 250 bin olan Model'in ordusu, tüm kayıplarına rağmen Eylül ayında 290 bin mevcuda yükseldi. Ağustos-Eylül 1942 savaşlarında bu ordunun toplam kaybının 60 bin olduğu düşünülürse, Alman Genelkurmayı'nın kendisine verdiği desteğin büyüklüğü daha iyi anlaşılabilir. Rjev ve Sıçevka'da eş zamanlı olarak ilerleyen iki Sovyet cephesinin birlikleri ise aynı dönemde 314 bin kayıp verdi. Kızıl Ordu tankçısı A. Bodnar yaşadıkları tecrübesizlikleri şöyle anlatıyordu: *"1942 taarruzu, Kızıl Ordu'nun yaz aylarında gerçekleştirdiği ilk saldırıydı. Evet, daha önce yazın hiç hücuma geçmemiştik ve yazlıkçı bir Almana nasıl vuracağımızı da bilmiyorduk. Ben öncü birliklerimizin bir veya bir buçuk kilometre gerisinde bulunan birlikteydim. Öylece ilerliyordum ve aniden ölü ve yaralı askerlerimizle dolu bir arazi gördüm. Bunlar yepyeni üniformaları olan muhafızlardı. Bu genç adamları oradaki tahkimatta oturan bir Alman makineli nişancısı öldürmüştü ve kalan askerlerimizi de resmen biçiyordu. Bakınız, bizim askerler ölüm de dâhil olmak üzere her şeye hazırdı ama başlarındaki tecrübesiz komutanlar doğru şekilde taarruz etmeye hiç hazır değildi. Tüm samimiyetimle söylüyorum, biz gerçekten nasıl savaşacağımızı bilmiyorduk ve doğru savaşmayı Stalingrad'a kadar Almanlardan öğrendik. Stalingrad'dan sonra da artık ders almamıza gerek kalmadı. Çünkü nasıl yapılacağını öğrenmiştik."*

3 Büyük Almanya Tümeni: II. Dünya Savaşı'nda piyade, mekanize piyade ve panzer tümeni olarak görev icra etmiş Waffen-SS ile Wehrmacht'ın oluşturduğu Alman Ordusunun en elit iki tümeninden birisidir.

Mars Harekâtı

Rjev bölgesini düşman işgalinden kurtarmak maksadıyla 1942'nin sonbaharında, kod adı "Mars"[4] olan yeni bir taarruz operasyonu planlandı. Tıpkı Stalingrad için hazırlanan Uranüs Operasyonu gibi, bu harekât da kod adını güneş sisteminden alıyordu ve her iki operasyonun pek çok ortak noktası da bulunmaktaydı. Çünkü ikisi de büyük düşman kuvvetlerini parçalara ayırmak ve kuşatmak için tasarlanmış, somut hedefleri olan saldırılardı. Plana göre Mars'ta 700 bin personel ve 1700 tank, Uranüs'te ise 670 bin personel ve 1300 tank görev icra edecekti.

Stalingrad'dan Batı cephesine geri dönen Georgi Jukov, gördükleri karşısında çok da memnun kalmamıştı: 20. Ordu'nun daha önce ele geçirdiği Vazuza'daki köprü geçiş noktası hiçbir suretle genişletilmemiş, üstüne üstlük Rjev'i geri almak için Eylül 1942'de General Konev komutasında yürütülen operasyonlar için de çok çaba ve para harcanmıştı. İşte Mars operasyonu ile İvan Konev'in şehri doğrudan hedef alan taarruz stratejisinden Mareşal Jukov'un düşman iletişim ve bağlantı yollarını hedef alan lokal saldırı stratejisine dönüş gündeme gelmişti. Kızıl Ordu unsurları arasındaki iletişim zayıflığı ise hava kuvvetlerinin ve üç ayrı mekanize kolordunun savaşa dâhil edilmesiyle telafi edildi. Bu suretle Mars Operasyonu bir kuşatma savaşı şeklini alıyor, Rjev çıkıntısına taarruz edecek Batı ve Kalinin cephesi unsurlarının burada konuşlu Wehrmacht 9. Ordusunu kuşatıp mağlup etmesi gerekiyordu.

Bu esnada Novosokolniki ve Velikiye Luki kesimlerinde ortaya çıkan yeni Alman kuvvetlerinin varlığı Kızıl Ordu istihbaratı tarafından tespit edildi ve söz konusu gelişme üzerine 2. Mekanize Kolordu Velikiye Luki'ye sevk edildi. Mareşal Günther von Kluge'nin Smolensk'teki karargâhında ise endişeli bir hava hâkimdi. Wehrmacht Yüksek Komutanlığı Karargâhından güneye gönderilmesi gereken takviyelerin listesi geldiğinde, bu direktife şiddetle itiraz eten Von Kluge, *"Zaten Ağustos'ta zar zor dayandık. Operasyonel rezervlerimiz olmadan Kasım ve Aralık'ta bize ne olacak?"* sözleriyle tepkisini ortaya koydu.

Mars Operasyonunun ilk taarruzunun gerçekleştirileceği 25 Kasım günün sabahında güneybatı yönünden esen sert rüzgâr, beraberinde

4 "Mars", Roma savaş tanrısıydı ve Roma panteonunda Jüpiter'den sonra ikinci sıradaydı.

kara bulutlar getirmişti. Aniden bastıran yoğun kar yağışı görüş mesafesini yirmi adıma kadar düşürdü. Hava muhalefeti Jukov ve Konev'in planlarında bazı değişikliklere neden olsa da, Mars Operasyonu, kötü hava koşullarında başlatılan ne ilk ne de son Sovyet harekâtıydı. Fakat Sovyetlerin 20. Ordusu'nun Rjev çıkıntısının doğu kesimini hedef aldığı saldırısı daha başlangıçta ciddi birtakım sorunlarla karşılaşmıştı. Bölgedeki düşman müdafaası kırılamamış, büyük çabalara rağmen çok dar bir geçit açılabilmişti. Mevzubahis gelişme üzerine Sıçevka-Rjev demiryolunu ele geçirip buradaki iletişimi kesmesi gereken tank ve süvari birliklerinin Alman müdafaasını zorlamasına karar verildi. Fakat bu değişiklik, Vazuza civarındaki geçiş noktalarında kaosa ve tıkanıklığa yol açtı. 175. Piyade Alayı 1. Muhafız Piyade Bölüğü telsiz operatörlerinden L. Polonski, o günleri savaştan sonra kaleme aldığı hatıralarında şöyle anlatıyordu: *"Tüm hücumlarımız Almanlar tarafından püskürtüldü. İyi mevzilenen düşman bize çok zarar vermişti ve kayıplarımız da inanılmaz düzeydeydi. Aradan geçen onca yıla rağmen bir olayı asla unutamıyorum: Pek çok birliğimiz açık alanda toplanmıştı. Almanların gerisine sızması planlanan süvariler ileri pozisyonlara sevk edildi. Saklanacak hiçbir yerleri yoktu. Alman makineli tüfeklerinden çıkan mermiler hepsine isabet etti. Bir anda tırpanla biçilen başaklar misali düştüler! Bu katliama rağmen kimse bu cesur askerlere ölümcül düşman ateşinden korunabilecekleri en yakın ormanlık araziye çekilme emri vermedi. Bütün o devasa alan süvarilerimizin ve atlarının cansız bedenleriyle kaplandı... Saldırı başarısız olmasına rağmen inatla taarruza sürüklendik."*

Kötü hava koşulları Kızıl Ordu uçaklarının havalanmasını engellemiş ve düşmanı yukarıdan ezme planlarını bozmuştu. Bununla birlikte, harekâtın diğer bölgelerinde gerçekleştirilen taarruzlar, genel manada başarılı bir şekilde devam ediyordu. Belıy kesiminin güneyinde General Mihail Solomatin'in emrindeki 1. Mekanize Kolordu, bölgede konuşlu Luftwaffe tümeninin savunmasını kırdı ve Alman müdafaa hattının derinliklerine doğru hızla ilerledi. Luçesa vadisinde ise Mihail Katukov komutasındaki mekanize birlikler yavaş ama oldukça emin adımlarla ilerliyordu. Farklı sektörlerdeki inatçı Sovyet saldırılarına karşı koymak isteyen Model ve Kluge ise ellerinde ne kadar yedek birlik varsa, hepsini sıcak temas bölgelerine sevk etti. Ayrıca Alman Genelkurmayı, Smolensk yakınlarında bekleyen yedek birlikleri de von Kluge'ye gönderdi.

20. Ordu'nun sektöründeki Alman savunması aynı anda iki panzer tümeni ile desteklenmekteydi. Tuğgeneral Vladimir Kryukov'un komutasındaki Sovyet tankçıları ve 2. Muhafız Süvari Kolordu birlikleri büyük çabalar sonucunda Sıçevka-Rjev demiryoluna ulaşmayı başarsa da, kontrolünü sağlayamadı. Zırhlı bir trenin yardımıyla taarruz eden Almanlar, hayati derecede önem arz eden bu ikmal yolunun kontrolünü 1 Aralık'ta yeniden ele geçirmeyi başardı. Fakat bahsi geçen demiryolu artık Sovyet topçularının etkili menzilinde olduğu için, Alman trenleri gündüz vakti ancak kar fırtınasında hareket edebiliyordu.

Savaşın gidişatını Sovyetlerin lehine olacak şekilde değiştirmeye yönelik umutlarını koruyan Mareşal Jukov, bu amacını gerçekleştirebilmek için her türlü çabayı sarf ediyordu. Yandaki konuşlu birliklerden bir tank tümenini çıkaran komutan, Kalinin cephesine monte ettiği bu zırhlılarla Wehrmacht müdafaasını yarıp geçmek için hamle yapmaya hazırlandı. Fakat evvela Mihail Solomatin'in emrindeki kolordunun Kalinin birliklerine mukavemet eden Alman birliklerinin gerisine güçlü bir darbe indirmesi gerekiyordu. Öte yandan, işlerin tıkanmaya başladığı bir anda gerçekleştirilen yeni bir saldırı da Sıçevka-Rjev demiryolu üzerindeki Alman ikmal hattının kesilmesi için umutları güçlendirdi. Sovyet piyadeleri demiryoluna çok yaklaşmıştı. Görünüşe göre son bir adım daha yeterli gelecek ve düşmanın savunması çökmeye başlayacaktı. Alman cephe karargâhı artık bir felaketle karşı karşıyaydı. 22. Ordunun Luçesa Vadisi'ndeki ilerleyişini ilk başta hafife alan Mareşal Model, bu ordunun öncüsü olan mekanize kolordunun zorlu araziye rağmen sağlam adımlarla ilerlemesi üzerine kurmaylarıyla birlikte adeta şoka girdi. Üstelik Belıy şehrine giden yolların büyük kısmı da Kızıl Ordu tarafından kesilmişti. Almanların artık kullanabilecekleri tek hat, Katukov'un tanklarının bir adım ötesindeki Olenino-Belıy otoyoluydu. Walter Model panik ve acele ile son yedeklerini bu sektöre sevk etmek zorunda kaldı ve Heer piyadeleri, Sovyet saldırısına karşı müdafaa yapmak üzere Olenino'dan kamyonlarla sıcak temas noktasına nakledildi. Fakat Olenino-Belıy otoyolunu kesmek ve Rjev çıkıntısının batısındaki tüm Alman savunmasını çökertmek için Katukov'un yeterli tankı yoktu. Çünkü operasyonun başlangıcında 270 olan tank mevcudu 70'e kadar düşmüştü. Bu sebeple Katukov otoyola sadece iki kilometre kala durmak zorunda

kaldı. Böylece Almanların 9. Ordusu, Belıy garnizonu ile arasındaki son bağlantıyı elinde tutabildi.

Smolensk'te konuşlu Wehrmacht yedek unsurlarının Rjev muharebelerine dâhil olmasıyla Sovyet birliklerinin durumu kritik seviyeye yaklaştı. General Solomatin'in emrindeki ordunun kanadına sağlam bir darbe indiren Almanlar, Kızıl Ordu'nun bu unsurlarının ve Ural Gönüllü Kolordusunun önemli bir bölümünü kuşatmıştı. 14 Aralık akşamı Jukov'dan kuşatmayı yarmak için izni alan Solomatin'in emriyle taarruz eden Sovyet 20. Ordusu'nun bu girişimi ise Mareşal Walter Model'in askerleri tarafından püskürtüldü.

Aralık ayının ikinci yarısına gelindiğinde Rjev çıkıntısının civarında vuku bulan çatışmaların yoğunluğu azaldı. Mars Operasyonu, uzun yıllar boyunca bir daha hiç gündeme gelmemesi ve unutulması gereken bir hadiseye dönüştürülüyor gibi bir durum söz konusuydu. Başarısızlığın asıl nedeni olarak, Mihail Solomatin'in emrindeki mekanize birliklerinin saldırıya açık bir kanatla taarruza geçmesinin sebep olduğu aşırı riskli durum gösterildi. Ancak, Rjev için gerçekleştirilen büyük operasyon öncesinde Sovyet istihbaratının yanlış hesaplamaları da buradaki bozgunda önemli rol üstlenmiştir. Almanlara esir düşen Kızıl Ordu subaylardan birinin sorguda söylediği gibi, *"saldırının en önemli anlarında ortaya çıkan Alman yedek kuvvetlerinin sağlam duruşu, gidişatı radikal bir şekilde değiştirmişti"* Wehrmacht Yüksek Cephe Komutanlığının istihbarat raporu da Sovyet kurmaylarının Alman yedek birliklerini hiç hesaba katmadığı, ele geçirilen Kızıl Ordu haritalarında hiçbir Alman rezervinin işaretlenmemiş olduğunu doğruluyordu. Mars Operasyonuna katılan Batı ve Kalinin cephelerinin kayıpları 216 bin kişiyi bulurken, Alman 9. Ordusunun kayıpları ise 53 bin 500 olarak gerçekleşti.

Taarruz harekâtının başarısızlıkla sonuçlanması, özelikle komuta kademesinde bazı cezalandırmaları ve görevden almaları beraberinde getirdi. İvan Konev, cephe kuvvetlerine usulüne uygun bir şekilde liderlik edemediği için Batı Cephesi komutanlığı görevinden alındı. Ancak kısa sürede yüksek komutanlık makamının güvenini bir şekilde yeniden kazanmayı başardı. Kalinin Cephesi bünyesinde görev icra eden üç ayrı ordunun tatbik ettikleri taarruzların başarısızlığı, Kalinin Cephesi komutanı Tümgeneral Maksim Purkayev'in kariyerinin sonu oldu. Georgi Jukov'un çok eski bir arkadaşı olan Purkayev, SSCB'nin doğu sınırına

gönderilerek kızağa çekildi. 41. Ordu'nun görevden alınan komutanı Tuğgeneral German Tarasov'a ise kendini yeniden kanıtlama fırsatı verildi. 1943'ün Şubat-Mart aylarında Konstantin Rokossovski'nin saldırısına iştirak eden 70. Ordu'ya liderlik eden Tarasov, burada da başarısız olunca görevden alındı ve 1944 sonbaharında 53. Ordunun yardımcı komutanlığını yaptığı esnada Macaristan'da hayatını kaybetti. 41. Ordu topyekûn dağıtıldı ve Büyük Atayurt Savaşı'nın sonuna kadar Kızıl Ordu'da bu isimle bir başka oluşum tesis edilmedi. 20. Ordu komutanı Nikolay Kiryuhin de görevinden alındı ve ikincil istikamette görev icra eden 38. Ordunun komutan yardımcısı olarak savaşı tamamladı.

Mars Operasyonu hiç şüphe yok ki Kızıl Ordu'nun en başarısız operasyonlarından biri olarak tarihe geçmişti. Ancak olumsuz yönlerine rağmen bu operasyonun Sovyet Birliklerinin genel askeri stratejisi üzerinde olumlu bir etkisi de söz konusudur. İlk olarak, Rjev yakınlarında takılıp kalan Alman Ordusu'nun son derece kuvvetli olan yedek birliklerinin Stalingrad'a sevk edilmesi önlenmişti. Şayet Wehrmacht'ın söz konusu yedekleri Stalingrad'a intikal edebilseydi, o takdirde çok daha feci sonuçlar ortaya çıkabilirdi. İkincisiyse, Mareşal Walter Model'in 9. Ordusu Rjev'de ağır kayıplar vermiş, Sovyet topçuları ve tankları, III. Reich'in en elit birliklerine mensup eğitimli asker ve subaylarını sistematik bir şekilde etkisiz hale getirmişti.

Velikiye Luki civarında gerçekleştirilen Sovyet taarruzu ise 24 Kasım 1942 günü saat 11:00'da düşman cephesindeki keşif muharebesi ile başlamıştı. 25 Kasım sabahında ise 3. Şok Ordusu'nun ana kuvvetleri saldırıya geçmişti. Hızla gelişen harekâtın üçüncü gününde Alman 83. Piyade Tümeni Komutanlığı'ndan Wehrmacht kolordu karargâhına gönderilen raporda Velikiye Luki'nin kuşatıldığı bildiriliyordu. Teslim olma teklifini içeren ültimatom Almanlarca reddedildi ve bu aşamadan sonra Velikie Luki bir tür küçük Stalingrad'a dönüştü. Tamamen kuşatılan Alman garnizonu, uçak ve planörlerin yardımıyla havadan tedarik edildi.

Velikiye Luki'de mücadele veren Kızıl Ordu'nun en önemli kozu hava kuvvetleriydi. Kasım sonu ve Aralık başında vuku bulan çarpışmalara hiç katılmayan 3. Hava Ordusu, Velikiye Luki'deki Wehrmacht birliklerinin üzerine ölüm yağdırdı. 1 Ocak günü büyük oranda Sovyetlerin eline geçen kentte sıkışan Almanların son mevziisi ise şehrin

tarihi kalesiydi. Kaleyi ele geçirmek için düzenlenen nihai saldırı operasyonunun hemen öncesinde büyük bir hava saldırısı yapıldı ve Pe-2[5] tipi bombardıman uçaklarında görev yapan uzman mürettebat, kalede mevzilenmiş düşmanın üzerine 250 kilogramlık bombaları tam isabetle bıraktı. Hava bombardımanını Sovyet piyadesinin saldırısı izledi ve kale, 16 Ocak günü sabah saat 07:00'da alındı. Sovyet kayıtlarına göre Velikiye Luki'de 54'ü subay olmak üzere 4 bin Alman askeri esir düştü.

Velikiye Luki muharebelerinin 17 Ocak 1943'te sona ermesinin ardından çok önemli bir kavşak noktası Kızıl Ordu'nun kontrolüne girmiş oluyordu. Bu gelişme üzerine Mareşal Günther von Kluge, zaten ağır kayıplar vermiş olan 4. ve 9. orduların kuşatmaya maruz kalıp Stalingrad'da yok olan Friedrich Paulus'un 6. ordusunun kaderini paylaşmaması maksadıyla Rjev çıkıntısını terk etmek için 26 Ocak'ta bizzat Hitler'den izin istedi. Von Kluge'nin bu inisiyatifi Genelkurmay Başkanı Korgeneral Kurt Zeitzler tarafından da desteklendi. Bilhassa Moskova istikametinde zaman zaman gündeme gelen geri çekilme önerilerini her zaman reddeden Hitler, bu kez 6 Şubat'ta, yani 6. Ordu'nun Stalingrad'daki yenilgisinden birkaç gün sonra von Kluge'ye izin verdi. Gerçekten de Kluge ve Zeitzler'in endişeleri yersiz değildi. Zira Paulus'un ordusunun Stalingrad'da yok edilmesinden sonra, Sovyet kurmayları birkaç orduyu içeren bir cepheyi Batı istikametinde topyekûn serbest bırakmıştı. Bu muazzam cephe, Konstantin Rokossovski'nin Don Cephesi idi.

İşgalci orduların batı sınırına doğru sürülmesi için tasarlanan yeni operasyonlarda önemli işlev görecek olan Don Cephesi, Merkez Cephe olarak yeniden adlandırıldı ve Kursk bölgesine sevk edildi. Rokossovski'nin yeni görevi, Bryansk'ın etrafından dolaşıp, Smolensk'te konuşlu Wehrmacht Merkez Ordu Grubunun cephe gerisine sağlam bir darbe indirmekti. Bu fikir hayli cesur ve iddialı olmakla birlikte, Kızıl Ordu Karargâhının başarıyı beklemek için geçerli nedenleri vardı. Çünkü Sovyetler, Stalingrad muharebelerinde potansiyeli çoktan test edilmiş olan müthiş tank ordularına sahipti.

5 Petlyakov Pe-2: Vladimir Petlyakov tarafından tasarlanan Sovyet imali hafif bombardıman uçağıdır. Oldukça hızlı ve dayanıklı olan uçak, yüksek manevra kabiliyeti sayesinde II. Dünya Savaşı'nın en iyi taarruz uçaklarından biri olarak kabul edilmektedir.

Kuşatılma korkusu ve mağlubiyet endişesini iyiden iyiye hissetmeye başlayan Alman 9. Ordusu'nun kurmay heyeti, Rjev'i güvenli bir şekilde terk edebilmenin yollarını aramakta ve olası tahliye planları üzerinde de titizlikle çalışmaktaydı. Üstelik bu inisiyatifler, Hitler'in resmi izninden çok daha önce gündeme gelmişti. Tahliye operasyonunun kod adı "Buffel" olarak belirlendi ve 4 Şubat'ta yeni bir savunma hattının inşasına başlandı. Fakat 325 bin subay, astsubay, askerin yanı sıra, sayıları 40 bini bulan Hivilerin[6] 100 kilometreden fazla bir mesafede geri çekilmesi çok da kolay bir iş değildi. Üstelik geri çekilmenin tam ortasında Kızıl Ordu'nun gerçekleştirebileceği bir saldırı da Alman birlikleri için felakete dönüşebilirdi.

General Rokossovski'nin ordularının Stalingrad'dan sevki, çalışır durumdaki demiryollarının kapasitelerinin yeterli gelmemesi sebebiyle önceden tespit edilen programın gerisinde kalmıştı. Dolayısıyla, 15 Şubat'ta başlaması arzulan taarruz gerçekleşmedi ve ancak 25 Şubat'ta sınırlı miktardaki birliklerin katılımıyla başlayabildi. Wehrmacht birliklerinin Rjev'den çekilmesi ise 1 Mart akşamı başladı ve arka kısmı koruyan muhafızlar 2 Mart'a kadar şehirde kalıp, kenti terk etmeden önce Volga'nın karşı kıyısı ile bağlantıyı sağlayan köprüyü havaya uçurdular. Şehirden geçen demiryolunun önemini çok iyi bilen Hitler, bu köprünün havaya uçurulmasını bizzat duymak istedi ve özel bir telefon hattı üzerinden yapılan görüşmede köprünün patlayıcılarla imha edilmesi esnasında ortaya çıkan korkunç kükremeyi kendi kulakları ile dinledi. Sovyetler 30. Ordu 220. Tümen sıhhi müfreze komutanlarından M. Burlakov yaşadıklarını şu sözlerle anlatıyordu: *"Garip bir sessizlik vardı. Ne Almanlardan ne de bizden çıt dahi çıkmıyordu. Yavaş yavaş, bizim askerler siperlerden dışarı çıkmaya başladı ve sonra bir bağırtı duydum: "Faşistler kaçmış!"*

Alman birliklerinin geri çekilme operasyonu kademeli olarak tüm Rjev çıkıntısına yayıldı ve 9. Ordu'nun tümenleri kademeli bir şekilde geri çekildi. Bu esnada Wehrmacht birlikleri, ellerinin uzanabildiği ne varsa, hepsini havaya uçurdu. Örneğin Vyazma kentini yerle bir edip, yolları üzerinde ne kadar köprü, telgraf direği ve demiryolu varsa, tamamını imha ettiler.

6 Hilfswilliger ya da Hiwi: II. Dünya Savaşı esnasında Almanların SSCB'yi işgal harekâtında Mihver Devletleri ile işbirliği yapan Sovyet grupları tanımlayan terim.

Rjev yakınlarında savaşan eski Wehrmacht askerleri, kimi zaman verdikleri demeçlerde, Alman birliklerinin bu kenti namağlup bir şekilde terk ettiğini söylemekteydi. Ancak bu görüş, Doğu cephesindeki genel durumu bilmeyen sıradan askerlerin yanlış söyleminden başka bir şey değildi. Doğru tespit ise tam olarak şöyledir: Walter Model'in 9. Ordusu, Stalingrad'da yok olan Friedrich Paulus'un 6. Ordusunun trajik kaderine ortak olmamak için mecburen geri çekilmiştir.

Rjev Mahşeri, Kızıl Ordu için oldukça zor geçen 1942 yılının önemli sembollerinden biri haline gelmişti. Gerçekten de, Ocak 1942'den Mart 1943'e kadar geçen süre zarfında Rjev civarında görev yapan Sovyet birliklerinin asla telafisi mümkün olmayan kayıpları 390 bin olarak kayıtlara geçti. Yaralıları da hesaba kattığımız takdirde, bahsi geçen kayıplar 1 milyon 160 bindi. Lakin Rjev'deki madalyonun diğer yüzü de vardı: Kızıl Ordu her ne kadar müspet bir sonuç elde edememiş olsa da, Wehrmacht 9. Ordusu'nun buradaki mağlubiyeti, Almanların işgal planını bozmuştu. Rjev çıkıntısı dev bir girdap misali, Alman birliklerinin en değerli yedeklerini yutmuş, Kızıl Ordu'nun saldırıları sonucunda III. Reich'ın en değerli kaynakları olan Wehrmacht ve Waffen SS'in elit birlikleri defalarca kez etkisiz hale getirilmişti. 3 Nisan 1943 tarihinde bizzat Hitler'in elinden Şövalye Demir Haçı alan General Model, bu tarihten yalnızca iki hafta sonra büyük bir mağlubiyet ve şok yaşamıştı. Çünkü Hitler'in planına göre Model'in 9. Ordusu, Hisar kod adı verilen bir taarruz operasyonuna katılacaktı. Fakat geri çekilmek zorunda kalan Model'in artık bu taarruz operasyonunda herhangi bir fonksiyon icra etmesi teknik olarak mümkün değildi. Artık emrinde, tabiri caizse limon gibi sıkılmış birliklerden oluşan sözüm ona "büyük" bir ordu vardı.

STALİNGRAD MUHAREBESİ

Operasyon Planı "Blau"

Wehrmacht komuta kademesi tarafından 1942'nin yaz ayları için geliştirilen genel harekât planı, Kafkas petrollerini ele geçirme üzerine kurgulanmıştı. Çünkü böylesine büyük bir başarı, iki cephede birden savaşan III. Reich'ın yakıt sıkıntısını çözecek ve Sovyetler Birliği'ni de en kıymetli petrol kaynağından mahrum bırakmayı mümkün kılacaktı. Büyük Atayurt Savaşı'nın hemen öncesinde, SSCB'deki toplam petrol üretiminin %71'i Grozni ve Maykop'tan, %24'ü ise Bakü petrol bölgesinden elde edilmekteydi. Almanların Güney Ordu Grubu karargâhında 1 Haziran 1942'de gerçekleştirilen toplantıya bizzat katılan Hitler: *"Benim burada istişare edilen meselelerin nihai çözümüne ilişkin şahsi görüşüm, Rus kuvvetlerinin daha kapsamlı bir şekilde mağlup edilerek Kafkasya bölgesini işgal etme temelinde şekilleniyor. Bakınız, şayet Maykop ve Grozni petrollerini ele geçiremezsem, o takdirde savaşı terk etmek zorunda kalırım"* şeklinde konuşmuştur. Gerçekten de Wehrmacht'ın Sovyet topraklarında yer alan ana petrol kaynaklarını ele geçirmesi, Kızıl Ordu birliklerini hareketsiz bırakabilirdi. Tam da bu sebepten mütevellit, Blau Operasyonunun başlamasından ve Sovyet-Alman cephesinin güney kesimindeki Kızıl Ordu müdafaasının kırılmasından sonra, Güney Ordu Grubu birliklerinin bir kısmını kendi bünyesinde bir araya getiren Wehrmacht A Ordu Grubu, bahsi geçen petrol sahalarına doğru harekete geçmiştir. A Grubunun çekirdek kuvveti ise Kafkasya petrollerini ele geçirmek gibi son derece zor bir görevi üstlenen Ewald von Kleist'in 1. Panzer Ordusu'ydu.

Wehrmacht yaz taarruz harekâtının ana hedeflerinin yer aldığı 41 sayılı direktif 5 Nisan 1942'de Hitler tarafından imzalanarak yürürlüğe

girdi. Buna göre, merkezi sektörde kazanılan mevziler korunurken, kuzey istikametinde Leningrad ele geçirilip, müttefik Finliler ile temas sağlanacak ve hemen ardından da Kafkasya'ya doğru bir atılım yapılacaktı. Başlangıçta kod adı "Siegfried" olarak belirlenen Alman yaz taarruz planı, kısa bir süre sonra "Blau – Mavi" adını aldı. Böylece 1939'da Polonya'ya karşı yürütülen "Weiß – Beyaz", 1940'ta Belçika, Hollanda, Lüksemburg ve Fransa'yı hedef alan "Gelb – Sarı" ve bilhassa Fransa harekâtının Paris'in ünlü Champs Elysees bulvarında düzenlenen Wehrmacht zafer geçit töreniyle sona eren ikinci aşaması olan "Rot-Kırmızı" harekâtları ile başlayan renk serisi "Blau" ile tamamlanacaktı. Çünkü bu operasyon ile Kafkas petrolleri ele geçirilecek, Kızıl Ordu tankları yakıtsız bırakılacak ve bu suretle de Hitler'in rüyaları gerçekleştirilecekti.

Blau'nun ilk etabında görev alacak Alman unsurlarının Kursk'un ve Harkov'un kuzeydoğusunda bulunan bölgelerde konuşlandırılmasını öngören süreç, 1942'nin Haziran ayının son günlerinde tamamlanmış ve 28 Haziran'da yola çıkan Alman panzerleri Doğu Cephesinin güney kısmına girerek Voronej, Stalingrad ve Rostov'a hücum etmişti. Wehrmacht taarruzu ile birlikte kontrolden çıkan Kızıl Ordu birliklerinin geri çekilmeleri ise adeta bir izdihama dönüşmüştü. Mevzilerini korumayı başaramayıp mağlup olan Sovyet unsurları herhangi bir organizasyon ya da eylem planından yoksun geri çekilmeleri esnasında Millerovo yakınlarında Almanlar tarafından kuşatıldı. Büyük bir öfke ile Stalingrad Cephesi komutanı Semyon Timoşenko'yu arayan başkomutan Stalin: *"Neden Karargâha bu birliklerin nereye gittiğini ve onlara ne olduğunu söylemiyorlar? Bu askerler savaşmaya devam mı ediyor, yoksa esir mi düşüyor? Bakın, bu orduların mevcudunda tam 14 tümen vardı. Bu ne demek biliyor musunuz? Bu 100 binden fazla asker demektir! Karargâh bu tümenlerin nereye gittiğini derhal bilmek istiyor!"* diye bağırarak mareşalin yüzüne telefonu kapattı. Ancak kendisine daha sonra verilen yanıt, öfkesini ve hayal kırıklığını katlamaktan başka bir işe yaramadı. Birkaç gün sonra Timoşenko görevinden alındı ve yerini gelecek vaat eden komutanlar arasında gösterilen Tuğgeneral Vasili Gordov'a bıraktı.

Wehrmacht'ın oldukça gelişmiş özelliklere sahip savaş makinesini durdurabilmek için kesinlikle çok sayıda yedek birliğe ihtiyacı vardı.

Bu kritik anlarda ülkenin doğu kesiminde yer alan pek çok tren istasyonunda ise bir emir eş zamanlı olarak yankılanıyordu: "Vagonlara!" Akabinde yedek birlikler Stalingrad'a doğru harekete geçti.

Emir: "Bir Adım Dahi Geri Çekilmeyeceksiniz!"

1941 yılının uğursuz hayaleti, tıpkı lanetli bir hortlak gibi bir kez daha Kızıl Ordu asker ve subaylarının gözleri önündeydi. Stalingrad Cephesi'nin piyade tümenlerinden birinin yardımcı komutanı, silah arkadaşlarına şunları söylüyordu: *"1941 Eylül'ünün tekrarlandığı izlenimine sahibim. O zaman da düşmana karşı durmak için bir araya gelip mücadeleye hazırlanmıştık. Ama daha sonra etrafımız sarıldı ve her şeyi geride bırakmak zorunda kaldık. Sanıyorum aynı şarkıyı bir kez daha dinlemek durumundayız."* Bu arada, cephe komutanın değiştirilmesi de istenen sonucu getirmemişti. Birlikler birbiri ardına kent ve kasabaları düşmana teslim ederek geri çekilmeye devam etmekteydi. Yüksek Komutanlık Karargâhına da hemen her gün Kızıl Ordu'da yaşanan bozgunlar hakkında ayrıntılı raporlar gönderiliyordu. Meydana gelen menfi durumun farkında olan Stalin, daha sonraları askerler arasında *"Bir adım dahi geri çekilmeyeceksiniz!"* sloganı ile efsaneleşen 227 sayılı ünlü emrini 28 Temmuz'da imzaladı. Emre göre, Kızıl Ordu'nun sonsuz bir şekilde geri çekilme fırsatı bulunduğu, devasa ülkenin çok fazla toprağı olduğu, çok zengin bir devlet olan SSCB'nin çok fazla nüfusa sahip olduğu ve ekmeğin hiçbir zaman tükenmeyeceği gibi kritik öneme haiz bilgilerin bilhassa askerler arasında devamlı olarak ifade edilmesi gerekiyordu. Ayrıca Sovyet birliklerinin mukavemet gücünün ve moral-motivasyonunun yükseltilmesi için de bozgunculukla mücadele tedbirleri hayata geçirilecekti. Emir metninde şu cümleler vardı: *"Birliklerini ve mevzilerini keyfi olarak terk eden komutanlara, siyasi komiserlere ve askerlere artık müsamaha gösterilemez. Daha da önemlisi, birkaç provokatörün veya korkağın koca bir tümeni paniğe sevk etmesine komutanların ve siyasi komiserlerin hiçbir suretle izin vermemesi gerekmektedir. Bu tip eylemlere karşı asla taviz verilmeyecektir. Tüm provokatörler ve korkaklar anında olay yerinde infaz edilmelidir."*

Stalin'in 227 sayılı emri, yürürlüğe girdiği andan itibaren Kızıl Ordu saflarında farklı tepkilere neden oldu. Pek çok asker ve subay

tarafından müspet bir gelişme olarak değerlendirilen emir için *"Çok daha önce yayınlanmalıydı... O takdirde kışın mevzilendiğimiz bölgeleri terk etmezdik."* şeklinde yorumlar yapıldı. Ancak bu emirden sonra da pek bir şeyin değişmeyeceğine ya da tıpkı önceki emirler gibi yerine getirilmeyeceğine inananlar da çoktu. Bu duruma ek olarak, 227'ye göre kendi silah arkadaşlarına ateş etme hakkına sahip özel görevli baraj müfrezelerinin oluşturulması ise Kızıl Ordu askerleri arasında silahlı çatışma çıkabileceği spekülasyonlarına neden oldu. Stalingrad savunmasına iştirak eden bir havacılık okulu öğrencisinin anılarında şu sözler yazılıydı: *"Bizim Komsomol*[1] *teşkilatlarında görev yapan organizatörlerden teşkil özel müfrezeler oluşturmaya başladılar. Ben de iştirak ettim. Bize gösterilen yerde baraj hattını kurduk ve içinde bekleyeceğimiz siperleri kazdık. Daha sonra bizi sıraya dizdiler ve bölük komutanı herkese tek tek yaklaşıp 'Cepheden kaçan silah arkadaşlarınızı vuracak mısınız?' diye sordu. 'Hayır, yapamam' dedim. Bana, 'O zaman kendini vur. Aksi takdirde seni, beni, hepimizi vururlar' dedi."* Stalingrad Cephesi Komutanı Gordov, bahsi geçen baraj müfrezelerinde en gözü pek asker ve subayların görev yapmasını emretse de bu müfrezeler, firar etmek isteyen askerlerin teşebbüslerinin engellenmesi noktasında pek bir işe yaramadı.

Stalingrad'ın Stratejik Önemi

Eski adı Tsaritsın (Çariçin) olan Stalingrad, Ekim Devrimi'nden daha önce, Çarlık döneminde bir savunma sanayi merkezi haline gelmişti. Bu sebeple Rus İç Savaşı esnasında vuku bulan Tsaritsın müdafaası, Beyaz ve Kızıl ordular arasındaki en büyük ve kanlı savaşlardan biri olarak tarihe geçmiştir. SSCB'nin endüstrileşme döneminde Volga askeri sanayiinin merkezi olarak gelişimini hızla devam ettiren kentte, Büyük Atayurt Savaşı'nın arifesinde 445 binden fazla vatandaş ikamet etmekte ve 126 dev sanayi işletmesi de faaliyet göstermekteydi. Bunlardan Stalingrad Traktör Fabrikası'nın o ana kadar ürettiği 300 bin traktör, 1942 yılında ülkedeki toplam traktör sayısının yarısından fazlaydı. Tarımsal üretimde kullanılan STZ-3 ve STZ-5 tipi paletli traktörler, savaşın başlamasıyla topçu birliklerinde kullanılmış, 1942 yılına gelindiğinde ise roketatarlar da STZ-5 şasisine monte edilmişti. Savaşın başlamasından

1 Sovyetler Birliği Komünist Partisi' in gençlik yapılanması.

kısa bir süre önce tank üretiminde de uzmanlaşan kurum, Harkov'un kaybından ve bu kentteki imalat ekipmanlarının Urallara tahliyesinden sonra, bir süre T-34-76 tip orta sınıf tankların ana üreticisi olmuştu. Yine Stalingrad'da bulunan Barrikadı Fabrikası da ülkenin en büyük topçu parçaları üreticileri arasında yer almaktaydı ve atölyelerinde de 203 mm kalibreli B-4 obüsleri monte ediliyordu. Krasnıy Oktyabr tesisi ise yılda 776 bin ton çelik ve 584 bin tondan fazla da haddelenmiş metal üretmekteydi.

Hitler'in şahsen planladığı petrol harekâtı bakımından ele alındığında, adını Sovyetler Birliği'nin liderinden alan bu şehrin iktisadi ve siyasi önemi ikinci planda kalmaktaydı. Çünkü ülkenin hayati ulaşım yolları üzerinde bir kavşak noktası olan Stalingrad, Orta Asya ve Urallara giden karayollarına sahip olması ile stratejik öneme haiz bir ulaşım merkeziydi. SSCB'nin orta kesimlerini Kafkasya'ya bağlayan bu şehir, analitik bir bakış açısıyla değerlendirildiği takdirde, Kafkasya'da ilerleyen Alman birliklerinin kanadını hedef alan kuvvetli bir Kızıl Ordu taarruzunun pek ala ekseni haline gelebilirdi. Buna asla izin verilemezdi ve bu nedenle de Almanların 41 sayılı direktifi uyarınca daha Nisan 1942 gibi son derece erken bir tarihte Stalingrad yönünde saldırıya geçilmesi gerekiyordu. Takvimler 23 Temmuz'u gösterdiğinde, Doğu Cephesi'nin güney kesimini hedef alan bir taarruz harekâtı olan Braunschweig Operasyonunun devamına ilişkin 45 Nolu Wehrmacht Yüksek Komutanlığı direktifi yayınlandı. Böylece Wehrmacht B Ordu Grubu'nun Stalingrad'ı işgal etme görevinin şu detayları ilan edilmiş oldu: *"Daha önce emredildiği gibi, B Ordu Grubu'nun öncelikli görevi, Don Nehri'ndeki Rus savunma mevzilerini tüm silah ve teçhizatlarıyla birlikte tasfiye etmektir. Akabinde Stalingrad'a saldırılacak ve orada yoğunlaşan düşman birlikleri mağlup edilerek şehir ele geçirilecektir. Buna müteakiben Don ile Volga arasındaki kıstak kesilecek ve nehir ulaşım hatları da kontrol altına alınacaktır."*

45 numaralı direktif uyarınca Stalingrad'ı ele geçirme görevi, Don Nehri'nin sağ ve sol kıyılarını takip ederek şehre ilerleyen Wehrmacht 6. Piyade ve 4. Panzer ordularına verildi. Bu orduların ihtiyaç duyduğu hava desteği ise Luftwaffe 4. Filosunun ana unsurlarınca sağlanacaktı. Ayrıca Wolfram von Richthoffen'in emrindeki 8. Hava Kolordusu da mevzubahis harekâta dâhil edilerek Temmuz ayının sonunda

Tatsinskaya ve Oblivskaya bölgesinde tesis edilen hava üslerine taşındı. Böylece Stalingrad'a intikal eden Alman orduları, Luftwaffe'nin Doğu Cephesindeki en güçlü ve elit havacı birliklerini bünyesine katmış oluyordu.

SSCB'yi işgal planı olan Barbarossa Operasyonu'nu tasarlayan ekip içinde yer alan Tümgeneral Friedrich Paulus'un komutasındaki 6. Ordu 270 bin personel, farklı kalibre ve tiplerde 3400 topçu bataryası, 350 panzer ve 1100 uçaktan teşkildi. Alman birliklerinin icra edeceği taarruzu püskürtmekle mükellef olan Stalingrad Cephesi ise 300 bin personel, 5500 topçu bataryası, 230 tank ve 1000 uçağa sahipti. Kızıl Ordu birliklerinin kağıt üzerindeki küçük sayısal üstünlüğü, mevcut kuvvetlerin 500 kilometrelik bir cephe hattına en iyi şekilde yayılması zorunluluğu ile dengelendi. Buna karşın Paulus, batı istikametinden Stalingrad'a nokta atışı bir saldırı gerçekleştirebilmek için ordusunu tıpkı yumruk misali bir araya getirmişti. Her ne kadar Harkov-Stalingrad hattında iki ay boyunca devam eden muharebelerde, Sovyet topçuları 400 Alman tankını devirmeyi başarsa da, savaş alanı çoğunlukla Almanların kontrolünde olduğu için, isabet alan bu tankların önemli bir kısmı mobil-sahra atölyelerinde tamir edilerek yeniden aktif mücadeleye döndürüldü.

Başkomutan Stalin'in öngörüleri, kimi zaman olağanüstü denebilecek düzeyde isabetliydi. Zira Stalingrad bölgesindeki tahkimatların ve sair müdafaa yapılarının inşaatı daha 1941'de başlatılmış ve 1942 baharında gerçekleşen kısmi bozgun sürecinin sona ermesinin ardından da tam kapasite devam ettirilmişti. Bu stratejik kenti çevreleyen surların yapımında piyade tümenleriyle birlikte Stalingrad ve çevre kasabalarda ikamet eden yaklaşık 100 bin sivil görev aldı. Hummalı çalışmalar sonucunda dört ayrı müdafaa kademesi inşa edildi.

Aktif bir çatışma bölgesine dönüşen Harkov-Stalingrad yolu üzerinde oldukça sıra dışı bir mevkii bulunmaktaydı: Söz konusu alanda kuzeyden güneye doğru akan Don Nehri bir noktada doğu istikametine kıvrılıyor ve Stalingrad bölge sınırları içinde Volga'ya neredeyse birleşecek kadar yaklaşıyordu. Ancak Volga ile kısa bir mesafede paralel akan Don, onunla birleşmeden güneybatıya dönerek geniş bir yay oluşturmaktaydı. Doğu yönüne bakan bu tabii yay, 135 bin kişilik Kızıl Ordu unsurlarınca korunuyordu. Arkalarına nehrin yer yer 25 ila 30 metre

yüksekliğinde dik bir kıyısını alan Sovyet askerleri için en büyük tehlike, alandaki coğrafi koşulların sebep olduğu bazı geçit noktalarıydı. Bunlar gerçekten ciddi birer tehdit unsuruydu. Çünkü düşman panzerlerinin geçitlere girmesi, Kızıl Ordu birliklerinin kuşatılması demekti. Sonuç olarak, Volga virajı adı verilen bu alanı müdafaa eden askerlerin düşmanı durdurmak ya da ölmek şeklinde sadece iki alternatifi bulunmaktaydı.

23 Temmuz 1942'de başlayan Stalingrad taarruzunun ilk etabında Alman istihbaratı neredeyse mükemmel çalıştı. Zira Wehrmacht saldırısı, Sovyet birliklerinin hiç beklemediği ve Kızıl Ordu savunmasının zayıf olduğu kesimleri hedef almıştı. Fakat buna rağmen, alışılagelmiş Blitzkrieg geleneğine uygun yıldırım hızında bir zafer de söz konusu değildi. Nitekim Sovyet birliklerinin müdafaa hattı tam olarak çökertilememiş ve panzerlerin Don Nehri'nin karşı kıyısındaki geçitlere çıkışı da gerçekleşmemişti. Sürece müdahil olan Sovyet kurmayları, ilk hattı yarmayı başaran düşman zırhlılarına bir dizi sağlam darbe indirmeyi başaran tank tugaylarını tam zamanında teyakkuza geçirip, ilgili bölgeye sevk etti ve nihayetinde Almanlar da mecburen durmak zorunda kaldı. O anlarda Alman Genelkurmay Başkanı Franz Halder günlüğüne *"Paulus'un ordusunun kuzey kesiminde ağır müdafaa savaşları var"* notunu düşerken, Don Nehri'nin kıvrımını savunan Kızıl Ordu unsurlarının cesareti ise Alman yüksek komuta kademesini Doğu Cephesi stratejisini yeniden gözden geçirmeye zorlamıştı. Sonuç olarak, Alman Genelkurmayının yeni emri ile Friedrich Paulus'un 6. Ordusu takviyelerle güçlendirilmiş ve buna ek olarak Hermann Hoth'un 4. Panzer Ordusu Stalingrad'a konuşlandırılmıştı. İşte bu gelişmelere müteakiben Stalingrad'ın önemi her geçen gün daha da artıyordu.

Bölgedeki Alman kuvvetlerinin hızlı bir şekilde takviye edilerek güçlendirilmesi, muharebe sahasındaki durumu anında değiştirdi. İlk taarruzdan iki hafta sonra yeniden saldıran Paulus, bu kez Sovyetlerin 62. Ordusunun ana güçlerini kuşatmayı başardı. Alman ablukası altındaki Kızıl Ordu unsurları, izleyen birkaç gün boyunca düşmanın her yönden gelen yoğun baskısına karşı mücadele etti. Don Nehri kıvrımındaki mevzilere yakın bir konumda kuşatılmış tümenlerden birinin komutanı, buradaki muharebeleri ünlü gazeteci ve yazar Konstantin Simonov'a daha sonra yazdığı bir mektupta şöyle anlattı: *"Sonuna kadar direndik. Mauser marka silahımı kaç kez doldurup boşattığımı bile hatırlamıyorum.*

Makineli tüfeklerle mukavemette bulunduk. Durum içinden çıkılmaz hale gelince bizden birkaç komutan kendini vurdu. Bin civarında kayıp verdik ama düşmandan çok daha fazlasını aldık." Elbette muharebedeki güçler eşit değildi. Wehrmacht'ın ölüm kusan canavarlarının ateşine maruz kalan yedek orduların askerleri, nehrin doğu yakasına çekilmek zorunda kaldı. General Vasili Çuykov, daha birkaç hafta önce eğitimlerini tamamlamış olan bu yeni birliklere, savaşın yalnızca ilk birkaç günü komuta edebildi. Çünkü 64. Ordu'nun komutasını Tümgeneral Mihail Şumilov'a devretmek zorunda kalmıştı ve bu görev değişikliği Çuykov'un pek hoşuna gitmemişti. Fakat harbe kolordu komutanı olarak başlayan Şumilov, kısa bir süre önce tümgeneralliğe yükselmiş olsa da, Büyük Atayurt Savaşı'nın daha ilk gününden itibaren cephedeydi ve komuta kademesi O'na çok daha fazla güveniyordu. Şumilov, silah arkadaşı Çuykov'a bağımsız karar alabileceği bir görev verdi ve kendisini ordunun kanadındaki özel bir kuvvete komutan olarak atadı.

Hermann Hoth'un emrindeki panzer ordusunun Stalingrad'a intikali, Kızıl Ordu'nun dengesini bozmuştu. Yaklaşık 110 bin civarında personeli bulunan bu dev ordunun, çeşitli kalibrelere 1600 topu ve 100 adet de son teknoloji ürünü panzeri vardı. Engebesiz arazide gerçekleştirilen 150 kilometrelik intikalin ardından Sovyet birliklerinin geri cephesine sızan panzerler, Stalingrad'ın güneydoğusundaki küçük bir tren istasyonu olan Abganerovo civarında pusu kuran Sovyet askeri öğrenci alayları, Katyuşalar ve tankçı müfrezelerin inatçı direnişiyle karşılaştı. Bahsi geçen unsurlar, Koreneral Andrey Yeryomenko'nun komutası altında kısa bir süre önce tesis edilen Güneydoğu Cephesi bünyesinde görev icra etmekteydi. 9 Ağustos akşamı Genelkurmay Başkanı Korgeneral Aleksandr Vasilyevski ile bir görüşme gerçekleştiren Tümgeneral Mihail Şumilov, Abganerovo'ya dair izlenimlerini şu sözlerle aktardı: *"Komutanım, sıcak temas noktalarını gözlemlemek maksadıyla gönderdiğim pilotlar, Abganerovo ve civarında bulunan her şeyin yandığını bildirdi. Anlaşılan, bizim Katyuşalar orada çok ciddi işlerin altına imza atmış."* Alman saldırısının oldukça umut verici başlangıcı, Stalingrad kent merkezine taşınamamış, Hoth'un panzerleri paramparça olmuştu. Abganerovo'da elde edilen başarı, Stalingrad müdafaasına iştirak eden her iki cephenin de koordinasyonundan sorumlu olan Yeryomenko'nun yükselişine ciddi manada katkıda bulundu.

Don Nehri'nin kıvrıldığı kesimde bir ay boyunca devam eden şiddetli çatışmaların ardından Kızıl Ordu'nun direnişinin kırılmak üzere olduğuna samimi bir şekilde inanan Friedrich Paulus, Stalingrad'ı tek bir genel taarruz ile alabileceği gibi bir yanılgı içindeydi. Takvimler 21 Ağustos'u gösterdiğinde cephede meydana gelen olaylar silsilesi çok hızlı bir gelişim seyri izledi. Sabah erken saatlerde Don Nehri üzerinde bir anda beliren 112 çıkarma gemisi ve 108 hücumbotu kuvvetli Sovyet ateşi ile karşılaşsa da, Almanlar nehrin doğu kıyısında bir toprak parçasını ele geçirmeyi başardı. Bundan tam bir gün sonra tesis edilen seyyar köprüler ile karşıya geçen panzerler, Stalingrad'a süratle ilerlemeye başladı. Dolayısıyla, o ana kadar Alman zırhlıları ile şehir merkezi arasında bulunan 60 kilometrelik mesafe sadece birkaç saat içinde geçilmiş oldu.

14. Panzer Kolordusu bünyesinde görev icra eden 16. Panzer Tümeni, 23 Ağustos Pazar gecesi nehre kurulan140 metrelik seyyar bir köprüden Don'u geçti ve sabah 04:30'da da Sovyet birliklerinin bölgedeki tahkimatlarını imha ederek doğu istikametinde taarruza kalktı. Volga'ya doğru yapılan bu atılım, Almanların harp günlüğüne şu ilginç ifadelerle kaydedildi: *"Zorlu bir mücadelenin ardından tümenimiz Tatar duvarını aşmak suretiyle Kotluban kasabasının güneyindeki Frolov-Stalingrad demiryolunu kesti. Tüm trenler alevler içinde kaldı. Görünüşe göre düşman birlikleri gafil avlanmıştı. Taarruzumuz hızla ilerledi. Öğle vakti, sağ kanttaki panzer komutanlarımız, Volga Nehri kıyısında 40 kilometre boyunca uzanan Stalingrad şehrinin son derece güzel siluetini görme imkânına nail oldu. Göğe yükselen yangın dumanlarının arasından su kuleleri, fabrika bacaları ve yüksek binalar görünüyordu. Çok uzaklarda, kuzeyde yönünde ise kentin büyük katedrali göze çarpmaktaydı."*

Wehrmacht 16. Panzer Tümeni'nin başarılı saldırı operasyonunun ardından Stalingrad, Alman askerlerinin bir adım ötesinde teslim olmaya hazır bir görüntü veriyordu. Moskova, olayların böylesine menfi bir gelişim seyri izlemesini beklemediği için şaşkınlık içindeydi. İşin kötü tarafı, kentte ikamet eden sivil vatandaşların tahliyesi de zamanında gerçekleştirilememiş, çevre köy ve kasabalardan gelenlerle birlikte şehir merkezinde yüzbinlerce insan birikmişti. 23 Ağustos'a kadar geçen zaman zarfında sayıları 400 bine ulaşan bu sivillerin yaklaşık 100 bini tahliye edilebilmiş, Stalingradlıların büyük bir kısmı ise şehirde

kalmıştı. 24 Ağustos'ta toplanan Kent Müdafaa Komitesi, kadınların, çocukların ve yaralıların Volga'nın sol kıyısına ivedilikle tahliye edilmesine ilişkin bir karar aldı. Fakat çok zaman kaybedilmişti. Stalingrad nehir filosu ve Volga askeri filosu tarafından gerçekleştirilmesi planlanan tahliye operasyonuna tüm rıhtımların 23-24 Ağustos'ta Alman hava saldırılarıyla yok edilmesinden sonra, yolcu vapurları, balıkçı ve nakliye tekneleri ile devam edilebildi. Tahliyenin bu aşaması da Alman hava saldırıları ve topçu ateşi altında gerçekleşti. Örneğin 700 yaralı taşıyan Borodino adlı vapur vurularak batırıldı ve sadece 300 kişi kurtarılabildi. Yine sivil vatandaşları harp bölgesinden çıkarmaya çalışan Stalin adlı yolcu gemisi de vuruldu ve 1200 kişiden sadece 152'si yüzerek hayatta kalabildi.

23 Ağustos Bombardımanı

23 Ağustos gününün öğlen saatlerinde Stalingrad'a azami süratle yaklaşan 6. Panzer Ordusu'na Wolfram von Richthoffen'in emrindeki 4. Hava Filosu'nun Ju-87 Stuka tipi bombardıman uçakları da eşlik ediyordu. Batı istikametinden gelerek yerdeki panzerleri geride bırakan bu uçakların gövdelerine monte edilmiş olan Jericho trompeti adı verilen aparattan çıkan sinir bozucu ses ise yaklaşmakta olan hava taarruzunun habercisiydi. İşte bu şartlarda Büyük Atayurt Savaşı tarihinde vuku bulan en güçlü hava saldırısı başlamış oldu. Stalingrad'ı hedef alan topyekûn saldırının ehemmiyeti, Hitler'in 23 Temmuz 1942 tarihli 45 sayılı direktifinde de *"Stalingrad şehrinin bir an önce ortadan kaldırılması, Doğu Seferinin seyri bakımından özel bir önem taşıyor"* sözleriyle ifade edilmişti.

Ağustos itibarıyla Stalingrad Hava Savunma Kolordusu envanterine kayıtlı 566 uçaksavar topu ve 470 adet uçaksavar makineli tüfeği vardı. Bu Sovyet hava savunması, her biri bir alay olmak üzere, yedi farklı kısma ayrıldı. Topçu ve ağır makineli tüfek bataryalarında, genellikle kadın gönüllüler görev yapmaktaydı. Şehirdeki ilk hava saldırısı alarmı, açık ve güneşli bir günde çaldı. Pek çok vatandaş yankılanan sirenleri tatbikat olarak değerlendirse de, Alman uçaklarının gökyüzünde belirmesi ve hava savunma bataryalarının düşman uçaklarına ateş açmasından sonra, insanlar panik içinde sağa sola koşmaya başladı. Kuşatmadan canlı çıkmayı başaran Stalingradlılardan biri bu hava baskınını bakın

nasıl anlatıyor: *"Hava saldırısı ilk başta radyodan duyuruldu. Ardından yayın kesildi ve hoparlörden yalnızca periyodik aralıklara tıklamalara benzer sinyaller duyuldu. Sonradan öğrendiğimize göre, bu sinyaller radyo istasyonunun çalışır durumda olduğu manasına geliyormuş. Pazar günüydü ve savaş koşullarında haftanın yedi günü aralıksız çalışılmasına rağmen o esnada binlerce insan sokağa döküldü. Orada, gözlerimizin önünde, eşi benzeri görülmemiş bir manzara beliriyordu. Batı yönünden giderek artan bir gürültüyle, devasa büyüklüğe sahip kara bir bulut yaklaşıyordu ve bulutu oluşturan uçaklar uzaktan bile açıkça seçilebiliyordu. O kadar çoktular ki, saymak mümkün değildi. Yüksek devirli motorlarıyla sağır edici bir şekilde kükreyen ve ağzına kadar bomba yüklü düşman uçaklarından oluşan bulut, dev bir buldozer gibi yavaşça üzerimize doğru geldi."* Stalingradlı vatandaşlar bir sonraki radyo yayınını ancak şehrin düşman birliklerinden temizlenmesinden sonra duyacaklardı.

Özellikle 30'lu yıllarda bir sanayi merkezi olarak hızla büyüyen Stalingrad, modernizasyon ve kentsel dönüşüm süreçlerini henüz tamamlayamamıştı ve bu yüzden halen çok fazla sayıda ahşap yapıya sahipti. Bahsi geçen ahşap binalar arasında yakıt depolama tesisleri ve büyük ambarlar da bulunmaktaydı. Bu durumu dikkate alan Almanlar, söz konusu hava taarruzunda özellikle yangın bombaları kullandılar. Ağustos güneşiyle zaten kavrulan şehir, adeta barut gibi parladı. Stalingrad'ın merkezindeki binaların %80'i bombardımanın daha ilk gününde yıkıldı. Düşman tarafından imha edilen petrol deposundan sızan petrol ve benzin Volga'ya aktı ve önce nehir, ardından da Stalingrad kıyısındaki vapurlar alev aldı. Mareşal Andrey Yeryomenko o an yaşananları şöyle anlatıyordu: *"Bomba patlamalarından kaynaklanan alev ve duman bulutları göğe yükseliyordu. Sonra petrol depolama tesislerinin bulunduğu bölgede meydana gelen devasa alevler de göğe yükseldi ve bu ateş denizi acı ve keskin kokulu bir duman getirdi. Yanan depolardan Volga'ya akan benzin ve petrol de tutuştu. Nehrin yüzeyi ve Stalingrad kıyısındaki buharlı gemiler yanıyordu. Sokakların ve kaldırımların asfaltı eriyip kokmaya başlamıştı ve telgraf direkleri de bir kibrit çöpü misali anında parlıyordu. Komuta karargâhının hemen karşısında yer alan pamuk fabrikasının tüm binaları alev ve duman bulutları içinde kalmıştı. Kısa bir sürede çoğu çöktü. Ayakta kalanların kömürleşmiş iskeletleriyse korkunç bir şekilde tütüyordu."*

Sovyetler Birliği'nin en güzel şehirlerinden biri olan Stalingrad, yalnızca birkaç saat içinde harabeye dönmüştü. Kentin merkezi semtleri olan Krasnooktyabrskiy, Traktorozavodskiy ve Voroşilovskiy ilçeleri büyük hasar görürken, güneyde bulunan Kirovskiy ise Alman bombardımanına henüz maruz kalmamıştı. Şehre propaganda broşürleri ve savaş esiri geçiş belgeleri de atan Luftwaffe 4. Hava Filosu, 23 Ağustos'ta tam 1500 sorti gerçekleştirdi. 1000 ton bombanın atıldığı bu saldırıya iştirak eden 600'den fazla uçaktan yalnızca üçü düşürülebildi. O gün Stalingrad'da 40 bin vatandaş hayatını kaybetti. Ağustos günlerinin korkunç bombardımanlarından kurtulan Stalingradlılar daha sonra şehri terk etmek zorunda kaldı. Kimi Volga'yı bir şekilde geçmeyi başarırken kimi de Alman işgali altındaki çevre köylere gitti. Fakat bununla beraber, kenti savunmak için gönüllü olarak kalanlar da vardı. Yaşanan sokak savaşlarına katılan bu vatandaşların ise çok azı sağ kalabildi.

Paulus'un emrindeki panzerler 23 Ağustos öğleden sonra saat dört civarında Volga Nehri'nde ulaştı. Kuzeyden Stalingrad'a intikal eden bu Alman zırhlılarında görev yapan mürettebat, uzaktan dürbünle izledikleri kentte yanan binalardan başka bir şey göremiyordu. Buna göre, hava taarruzundan sonra yanmakta olan şehre girmeleri operasyonun tamamlanması için yeterli olacaktı. Fakat yanılıyorlardı... Bir anda ortaya çıkan Sovyet piyade ve tankçıları, Alman birliklerini gafil avlayıp, işgalcilere şiddetli bir darbe indirdi. Bunlar, Yüksek Komutanlık Karargâhının emriyle Voronej'den Stalingrad'a trenlerle acilen sevk edilen Kızıl Ordu unsurlarıydı. Yük vagonlarından ivedilikle indirilen T-34'ler, şehrin yanan sokaklarından geçerek Wehrmacht panzerlerinin karşısına dikilirken, Franz Halder ise 27 Ağustos'ta kaleme aldığı günlüğüne öfkeyle şunları yazıyordu: *"Görünüşe göre, Voronej kesiminde bir sükûnet durumu söz konusu... Orada daha önce bize saldıran birlikler, bu kez Stalingrad yakınlarında oraya çıktı."*

Bir yumruk misali Volga istikametine hamle yapan Wehrmacht birlikleri, Kızıl Ordu'nun Ağustos ayının sonunda tatbik ettiği şiddetli karşı taarruz operasyonlarıyla vurulmuştu. Stalin'in cephedeki askerlere emri açıktı: *"Yoldaşlar! Müdafaa hattımızda geçiş noktaları açan düşmanı kuşatın ve imha edin. Bunu gerçekleştirebilecek gücünüz var. Yapabilirsiniz ve yapmakla mükellefsiniz!"* Söz konusu emre müteakiben iki ayrı yedek ordunun yanı sıra, Sovyet Genelkurmayı'nın en iyi operasyonel

beyinleri olan Korgeneral Aleksandr Vasilevski ve Orgeneral Georgi Jukov da Stalingrad'a geldi. Cephenin genel durumu hakkında bilgi alan Jukov ve Vasilevski, daha sonra Başkomutana verdikleri raporda şu hususların altını çizdiler: *"Başarıyla tatbik etmiş olduğumuz süratli taarruz operasyonu, işgalci düşman kuvvetlerinin ana unsurlarını Stalingrad istikametinden çıkarak ordu grubumuza yönelmeye zorlamıştır. Şayet bu saldırıyı düzenlememiş olsaydık, o takdirde Stalingrad düşmanın eline kolayca geçebilirdi."*

Almanların 6. Ordusuna komuta eden Friedrich Paulus, Volga'ya gerçekleştirilen atılım harekâtından sonra bizzat Hitler imzalı bir telgraf aldı. Bu telgrafta şu bilgiler yer almaktaydı: *"Her ne olursa olsun, mevcut pozisyonlarınızı kesinlikle tutacaksınız!"* Bu arada Wehrmacht B Ordu Grubu komutanı Mareşal Maximilian von Weichs de kurmaylarına şu emri veriyordu: *"4. Panzer Ordusu'nun elde ettiği mutlak zafer, düşmanı Stalingrad-Voroponovo-Gumrak hattının güneyinde ve batısında ezici bir yenilgiye uğratabilmek için müthiş bir fırsat yaratmıştır. Bu bağlamda, kent merkezinin tamamen ele geçirilmesi maksadıyla iki ordumuz arasındaki temasın hızlı bir şekilde sağlanması hayati derecede önemlidir. Cephedeki diğer Wehrmacht unsurlarıyla temas edene kadar taarruzu emrediyorum!"* Lakin emir-komuta zincirinin tepesinden yağan bu Alman emirleri, çoğunlukla iyi dilek temennisinden başka bir işlev görmedi: Mareşal von Weichs tarafından Sovyetlerin 62. ve 64. ordularının Stalingrad'ın eteklerinde kuşatılması ve ardından savunmasız kentin ele geçirilmesini öngören operasyon başarısızlıkla sonuçlandı. Bununla birlikte Kızıl Ordu da Almanları Volga'dan tam manasıyla geri püskürtmeyi başaramadı. Şehrin kuzeyinde konuşlu düşman unsurlarını hedef alan Sovyet saldırıları püskürtüldü ve cephede birkaç gün boyunca herhangi bir hareket gözlemlenmedi.

Stalingrad'dan uzak bir tepede konuşlu Alman cephe karargâhında sessizlik hâkimdi. Çünkü Stalingrad'ın ele geçirilmesine ilişkin tahminler, birkaç günden birkaç haftaya uzamıştı. Bu arada Berlin'de rahat makam koltuğunda oturan Franz Halder ise iyimserliğini koruyarak şu sözleri dile getiriyordu: *"Stalingrad'ın kent merkezine yönelik saldırı, iyi bir hazırlıkla 14 veya 15 Eylül'de sonuç verir kanaatindeyim. Yani, bu işin tamama erdirilmesi aşağı yukarı 10 gün daha sürecektir."* Fakat Hitler'le bir araya gelmek için 12 Eylül'de Ukrayna'nın Vinnitsa kentine uçan Paulus, orada bulunan

tüm komutanların hevesini kursağında bıraktı. Çünkü emrindeki 6. Ordu, Temmuz'daki görüntüsünden çok uzaktaydı. Kızıl Ordu ile beklemedikleri kadar şiddetli bir mücadeleye girişen Alman birlikleri, çok büyük kayıplar vermişti. Öte yandan, Don'dan Volga'ya uzanan Wehrmacht cephesinin sol kanadının müdafaası için de aslında taarruz için kullanılacak olan elit birlikler görevlendirilmişti. Bu brifingin ardından Hitler, Stalingrad'ı ne zaman alacağını sorduğunda ise Paulus şu yanıtı verdi: *"Muharebelerden bitkin düşen birliklerimizin az önce izah etmiş olduğum durumu ve Rusların inatçı direnişi dikkate alındığında, size nihai bir tarih söylemem mümkün değildir. Ek olarak, muharebeye hazır durumda bulunan en az üç tümene daha ihtiyacım olduğunu da bu vesile ile ifade etmek isterim."* Görüşmenin ardından Paulus'un ordusu, Hermann Hoth'un ordusundan sevk edilen iki tank tümeninin de aralarında yer aldığı yedeklerle yeniden takviye edildi. Artık Stalingrad taarruzunun ana vurucu gücü panzerlerdi.

Stalingrad'ın tüm umudu, Don Nehri'nin kıvrıldığı kesimde vuku bulan şiddetli muharebelerde savaş yeteneğini hiçbir suretle kaybetmemekle birlikte çok büyük kayıplar veren 62. Ordu'ya bağlıydı. Kafkasya'ya gönderilmeyen piyade tugayları ve NKVD 10. Tümeni'nin bir araya getirilmesiyle tesis edilen bu orduda aktif olarak kullanılabilen 50 civarında tank bulunmaktaydı. Ayrıca ağır hasarlı olduğu için hareket edemeyen 20 ila 30 kadar tank da sabit birer topçu bataryası olarak kullanılmak üzere kısmen zemine gömülmüştü. İşte bu zor koşullar altında Sovyet kurmayları, Alman komuta heyetinin Vinnitsa'daki toplantısından önce önemli bir karar alarak Korgeneral Aleksandr Rodimtsev'in komutasındaki 13. Muhafız Piyade Tümeni'nin 9 Eylül gibi erken bir tarihte 62. Ordu'ya takviye olarak Stalingrad'a sevk etti. Ayrıca 12 Eylül akşamı bir mühim gelişme daha yaşandı ve 62. Ordu yeni komutanına kavuştu. Kurmay başkanı Mareşal Nikolay Krılov yeni komutan ile ilk kez görüşmesini şöyle anlatıyordu: *"Kırık kapının yerine astığımız pelerini aralayan uzun boylu ve yiğit görünümlü bir general hafifçe eğilerek sığınağa girdi. Kararlı adımlarla bana doğru ilerleyerek daktiloyla yazılmış bir belgeyi masama koydu ve tokalaşmak için elini uzatarak 'Bendeniz Çuykov' dedi."*

General Vasili Çuykov Stalingrad'a vardığı esnada, kendisine emanet edilmiş olan 62. Ordu kent merkezine çekilmek zorunda kalmıştı. Zira bu ordu, diğer Kızıl Ordu unsurları ile teması kaybetmiş ve Wehrmacht taarruzlarıyla da cephenin ön ve yan kısımlarından Volga'ya

doğru bastırılmıştı. Bu gelişmenin ardından Sovyet kurmay heyetinden pek çok komutan, Stalingrad'ın daha fazla savunulabileceğine inanmıyordu. Hatta NKVD Stalingrad Bölge Dairesi başkanı Aleksandr Voronin, 13 Eylül'de Moskova'ya gönderdiği resmi talep yazısında *"Şayet Kızıl Ordu şehri terk ederse, o takdirde nasıl bir eylem planını hayata geçirmeliyiz?"* diye soruyordu.

Kente İlk Taarruz

Stalingrad kent merkezine yönelik ilk saldırı 14 Eylül 1942'de başladı. Almanlar, uzun tetkiklerin ardından Sovyet müdafaa hattında zayıf bir nokta bulmayı başarmıştı. Bahsi geçen zayıf halka, Temmuz ayından beri yalnızca 50 ila 130 askerden oluşan az sayıdaki alaylarla savaşan ve envanterinde sadece bir tane obüsü bulunan 112. Piyade Tümeni'ydi. Mamaev Kurganı'na giren Almanlar, kısa bir süre sonra merkezi ele geçirmek için önemli bir aşama olarak nitelendirdikleri Volga'ya ulaştı. Stalingrad'ın düşmesi artık an meselesiydi. Hermann Hoth'un 4. Panzer Ordusu'ndan alınan yeni tümenler şehrin sokaklarına girdi. Fakat her bodrum katı, her metruk bina ve her bir kırık tuğla yığını Sovyet birlikleri tarafından çapraz ateşle birbirlerini destekleyebildikleri birer atış noktasına dönüştürülmüştü. Bu mevzileri savunan kahramanlar hayatları pahasına geri çekilmediler. General Çuykov, mucize eseri halen çalışan birkaç tank ve karargâhta görevli tüm askerlerden oluşan son yedeklerini de muharebe alanına gönderdi. Artık bir koruma müfrezesi yoktu. Çünkü generalinden erine kadar ateş edebilecek kim varsa, hepsi işgalcilerle çarpışıyordu. Göğsünü siper eden bu askerlerin motivasyonu ise korku değil, komutanları Vasili Çuykov'un yaptığı net durum açıklamasıydı: *"Yoldaşlar, kahraman silah arkadaşlarım! Bakınız, Volga'nın ötesinde bizim için savunulabilecek bir toprak yoktur. Ya burada tutunacak, ya da aziz vatanı faşistlerin zulmüne teslim edeceğiz."* Şiddetli sokak savaşlarının ardından Wehrmacht birlikleri, şehrin güney kesimini ve Stalingrad Tahıl Depolarını ele geçirmeyi başardı. Çuykov'un 62. Ordusu ile General Mihail Şumilov'un komutasındaki 64. Ordu'nun teması da böylelikle kesilmiş oldu.

Tüm dünyada gişe rekorları kılan "Kapıdaki Düşman" adlı filmde oldukça dikkat çeken bir sahne vardır. Bu sahnede silahı ve mühimmatı

olmayan Sovyet askerleri Stalingrad'da düşman kuvvetlerine karşı taarruz etmektedir. İşte filmin yapımcıları tarafından kurgulanmış olan dramatik görüntülerin gerçekten yaşandığına dair belgesel nitelikte hiçbir kanıt yoktur. Aksine, kente intikal eden Kızıl Ordu destek birlikleri ve unsurları, tam teçhizatlı olmalarının yanı sıra, şehir savaşlarına daha uygun otomatik tabanca ve hafif makineli tüfek gibi ek silahlara da sahipti.

Aleksandr Rodimtsev'in komutasındaki 13. Muhafız Piyade Tümeni, kentte devam eden yangınların yaydığı cehennem ışığıyla aydınlanan Volga'nın doğu yakasında nihayet belirmişti. Kente intikal etmeden önce bizzat Vasili Çuykov tarafından uyarılan Rodimtsev, askerlerine sokak savaşlarına uygun teçhizat ile taarruz edilmesini emretmişti. Bu sebeple birçok piyade, cephe savaşlarında kullanılan tüfekler yerine hafif makineli tüfekler, otomatik tabancalar ve tanksavar tüfekleri taşıyordu. Sokak savaşları için donatılan Rodimtsev'in tümeni 15 Eylül gecesi Stalingrad'a girdi. Bu operasyona katılan savaş gazisi Georgi Potanski yaşadıklarını şöyle anlatıyordu: *"Sabaha karşı saat ikide teyakkuz halinde beklediğimiz kıyıya bir tekne yaklaştı. Subay bizi hemen uyardı: 'Yoldaşlar sakın konuşmayın, sigara içmeyin ve gürültü yapmayın.' Tekneye yaklaşık yüz kişi bindik. Volga'nın ortasına geldiğimizde Almanlar teknemizin motor sesini duydular ve bize ateş açtılar. İlk mermiler teknemize isabet ettiğinde kıyıya yaklaşık elli metre vardı. Motor sustu ve batmaya başladık. Pantolonum ve atletim dışında çıkarabileceğim her şeyi çabucak çıkardım ve bir makineli tüfek ve iki el bombasıyla Volga'ya atladım. Çok zorlandım ama yine de yüzerek kıyıya çıktım. Benim gibi otuz kadar silah arkadaşım da kıyıya çıkabildi. Geri kalan arkadaşlarım ise boğularak hayatını kaybetti."*

Rodimtsev'in kahraman askerleri, Almanları merkez geçiş noktasından temizledikten sonra tren istasyonunun kontrolünü ele geçirdi ve şehre hâkim olan Mamaev Kurganı için de taarruz etmeye başladı. Böylece Wehrmacht unsurlarının Stalingrad'ın merkezine yayılmasını öngören düşman planı da askıya alınmış oldu. Bu arada General Çuykov da karşı saldırıya geçti ve 19 Eylül'de vuku bulan kanlı çarpışmaların ardından Mamaev Kurganı geri alındı. Şehri müdafaa eden Çuykov ve Rodimtsev'in birlikleriyle temas sağlanması maksadıyla Moskova'nın emriyle aynı gün Stalingrad Cephesi'ne büyük bir taarruz başlatıldı. Almanlar bu saldırıyı büyük zorluklarla püskürtmeyi başarsalar da, takviye ve tedarik yolları Kızıl ordu tarafından tamamen kesilmişti.

Kente İkinci Taarruz

Stalingrad'da yaşanan şiddeti çatışma ve bombardımanlar iki hafta boyunca aralıksız devam etti. İnisiyatifi eline geçirmek isteyen Friedrich Paulus, 27 Eylül'de ikinci bir saldırı operasyonu başlattı. Bu esnada Vasili Çuykov'un görevi ise kentteki ağır sanayi tesislerini savunmaktı. Kızıl Ordu'nun muharip kuvvetleri azalsa da, giderek artan pratik harp deneyimi Sovyet birliklerinin mücadelesini yeni ve yaratıcı taktiklerle zenginleştirmeye olanak tanıyordu. Dolayısıyla, Almanların çok övündükleri hava bombardımanları ile aslında kendileri için bir sorunlar yumağı yarattığını söylemek çok da yanlış olmayacaktır. Zira Wehrmacht'ın ana vurucu gücü olan panzerler, yerle bir olan kentte adım başı ortaya çıkan kırık tuğla yığınlarının ve bina kalıntılarının üzerinden kolayca geçemiyor, her an bir köşeden veya bodrum katından atılan el bombalarının veya Molotof kokteyllerinin hedefi oluyordu. Üstelik Alman pilotların bombardıman için ihtiyaç duydukları işaret noktalarını tespit etmek de giderek daha zor hale geliyordu. Çünkü havadan devasa gri bir arazi olarak görünen harabeler arasında Kızıl Ordu birliklerinin bulunduğu konumları ayırt etmek çok güçtü. Ek olarak, Heinkel tipi bombardıman uçakları da tasarımları gereği nokta atışından ziyade, taşıdıkları ölümcül kargoyu birkaç yüz metrelik bir alana bırakabiliyordu. İşte tam da bu sebeple General Çuykov, düşman hava taarruzu esnasında birliklerine düşman mevzilerine mümkün olduğunca yaklaşmalarını emretmiş, bu sebeple Sovyet ve Alman savunma hatları arasındaki mesafe yer yer 10 ila 30 metreye kadar düşmüştü. Sonuç olarak, Luftwaffe kurmay heyeti, kendi pozisyonlarını vurma riski çok yüksek olduğu için bu yatay bombardımanları durdurmak zorunda kalmıştı.

Daha önce gerçekleştirilen operasyonlarda taarruza kalkan piyade birliklerinin önünü açma noktasında çok başarılı olan Heinkeller, Stalingrad'da hiçbir işe yaramıyordu. Bu soruna çözüm bulmak isteyen Almanlar, hedefine dik pozisyonda dalarak bomba bırakan ve nokta atışı hususunda daha başarılı olan Junkers Ju-87 Stuka tipi dalış bombardıman uçaklarını kullanmaya başladı. Günde altı saat boyunca sorti yapmak zorunda kalan Junkers pilotları ruhen ve bedenen tükenme noktasındaydı. Burada görev yapan bir Alman pilot, üç aylık muharebe boyunca tam 228 sorti yaptığını belirtti. Söz konusu rakam, İkinci

Dünya Savaşı'nın önceki üç yılında icra ettiği tüm görevlerde gerçekleştirdiği sorti sayısına eşitti. Stalingrad muharebelerine katılan bir Alman askeri çatışmalarda yaşadıklarını şu sözlerle anlatıyordu: *"Ju-87'ler sürekli olarak Orlovka'ya dalıyor, düşman mevzilerini bombalıyordu. Ancak Ruslar mevzilerini bırakmadılar. İnatla direndiler ve bu saldırıyı da öğlene kadar püskürttüler."*

62. Ordu'nun envanterinde bulunan tahrip gücü yüksek uzun menzilli topçu bataryaları, bizzat Çuykov'un emriyle hava saldırılarına karşı daha güvenli bir bölge olan Volga'nın doğu yakasına nakledilmişti. Bu hamle, kritik derecede öneme haiz olan bataryaların düşman hava taarruzlarından kurtulmasını sağlamış ve cephane tedarik süreçlerini de kolaylaştırmıştı. Ancak, General Çuykov bu hamle için gereken onayı Genelkurmaydan çok zor almıştı. Çünkü söz konusu radikal emir, her şeyden evvel askerler üzerinde olumsuz bir intiba yaratacaktı. Kızıl Ordu topçusu İ. Şilayev o günlerde askerlerin bu emir karşısında neler hissettiklerini şu sözlerle ifade etti: *"Birliklerimizde görev yapan askerler, ağır topların Volga'nın uzak kıyısına nakledildiğini görünce büyük bir üzüntü yaşadı. Herkes Stalingrad'ın yakında terk edileceğini, yüksek kalibreli bataryaların sevkinin de bunun bir işareti olduğunu söylemeye başladı."* Ancak daha sonra gerçekleşen muharebeler, Çuykov'un kararının ne kadar doğru olduğunu onaylar nitelikte neticeler verdi. Karşı kıyıdan gelen topçu ateşi, Stalingrad'ı müdafaa eden taburları her daim destekliyordu. Volga'yı yüzerek geçen Georgi Potanski o anı şu sözlerle anlatıyordu: *"Topçu bataryaları için gözlem pozisyonum ilk başta kıyıdaki bir siperdeydi. Ardından birliklerimiz yakındaki bir değirmeni ele geçirdiğinde oraya geçtim. Dördüncü kattaki bir pencereden koordinatları belirleyip bizim topçulara bildiriyordum. Ama dürbünle değil, periskopla… Çünkü etrafta çok sayıda keskin nişancı vardı ve başımı pencere pervazından yukarı kaldırdığım anda, beni hemen öldürülebilirlerdi. Düşmanın nereye toplandığını tespit edip, hemen topçulara koordinatlarını bildiriyorduk. Akabinde Volga'nın doğu yakasından gelen cehennem ateşiyle gözümüzün önünde havaya uçuyorlardı."*

Sürekli yer değiştirmek zorunda olan Vasili Çuykov'un karargâhı, petrol depolarının bulunduğu mevkideki açık bir alana taşınmak zorunda kalmıştı. Başlarına bela olan Çuykov'un ve silah arkadaşlarının yerini belirleyen Almanlar ise derhal bu karargâhı ve etrafındaki tüm yapıları

bombalamaya başladı. Mevcut petrol tanklarında yakıt bulunmamakla birlikte, şiddetli bombardıman sebebiyle kurmay kadro tam üç gün boyunca etrafı ateş çemberine dönen bir tuzağa kilitlenmişti. Aynı günlerde Volga'nın doğu yakasında bulunan Stalingrad Cephesi komutanı Andrey Yeryomenko dahi Çuykov'un hayatta olup olmadığı bilinmiyordu. En sonunda Chuikov'dan bir mesaj geldi: *"Komutanım, en çok dumanın ve ateşin olduğu yerdeyiz!"* Almanlar, mevzilerini bırakmak istemeyen Kızıl Ordu unsurlarını Volga'ya doğru iterek saldırıyı daha da yoğunlaştırarak 4 Ekim'de istasyon bölgesini ele geçirdiler. Burada kuşatma içinde kalan Sovyet birlikleri, Tuğgeneral Viktor Joludev'in komutasındaki 37. Muhafız Piyade Tümeni'nin şehre girmesiyle kurtarıldı.

Kente Üçüncü Taarruz

Volga'da kıyısındaki Stalingrad için verilen destansı savaşlarda boyun eğmeyen Kızıl Ordu neferlerini bir türlü alt edemeyen Almanlar, 14 Ekim'de başka bir saldırı daha başlattı. Bu seferki darbe, traktör fabrikasının olduğu bölgede konuşlu birlikleri hedef almıştı. Düşmanın üç piyade ve iki tank tümeni, bu tesisi savunan 37. Muhafız Piyade Tümeni'ne karşı harekete geçti. Tümen komutanı General Joludev, eline aldığı makineli tüfeğiyle hayatta kalma mücadelesi veren askerleriyle omuz omuza savaşıyordu. Kendilerine yardıma gelen Albay İvan Lyudnikov'un 138. Piyade Tümeni'nin intikaline az bir süre kala Almanlar ani bir manevrayla, Barrikadı Fabrikasına da saldırdı. Nehrin doğu yakasından gelen Katyuşa roketlerinin yaylım ateşi Wehrmacht taarruzunu durdursa da Nazi birlikleri, Sovyetlerin 62. Ordusu'nu ikiye bölerek Volga'ya çoktan ulaşmıştı. Panzerler, yıkılan atölyelerde cereyan eden kısa ama kanlı bir çarpışmanın ardından Stalingrad Traktör Fabrikasına girdi.

15 Ekim günü taarruza devam eden Almanlar ile arasında sadece birkaç yüz metre kalan General Çuykov, karargâhta görev yapan küçük kardeşi Fyodor'u yanına çağırıp, konuşmasına *"Önümüzdeki yirmi dört saat çok kritik olacak"* şeklinde yarı resmi bir tonla başladı. Ardından duraksadı ve birkaç saniye boyunca kardeşiyle birbirlerine bakıştılar. Sonra sesi biraz değişerek abi kardeş konuşmasına daha uygun bir tona bürünerek şu sözleri sarfetti: *"Fyodor, içimizden biri buradan canlı*

çıkmalı. Almanlar tüm bariyerleri yarıp geçtiğinde makineli tüfeğimi alıp Volga kıyısındaki son hatta askerlerimle birlikte çarpışacağım. Asla pes etmeyeceğim. Savaşarak öleceğim. Bu şehirden hiçbir suretle ayrılmayacağım." 16 Ekim'de de devam eden çarpışmalar Çuykov'un karargâhından sadece 320 metre uzakta vuku bulurken, İvan Lyudnikov'un 138. Piyade Tümeni Stalingrad'a girerek Barrikadı Fabrikası'ndaki muharebeye dâhil oldu ve Alman birliklerinin saldırısı bir kez daha durduruldu. Hitler, tüm çabalara rağmen Stalingrad'ın bir türlü düşmemesi karşısında öfkeden adeta deliye dönmüştü.

Ekim ayının sonunda Kızıl Ordu askerleri canlı olarak ele geçirdikleri ya da teslim olan Wehrmacht askerlerinin tıraş olmayı ve yıkanmayı çoktan bıraktıklarını fark etti. Elbette, kentte yaşanan su sıkıntısı bu duruma etki ediyordu ama Stalingrad'dan önce bitli bir Alman askeri görmek mümkün değildi. Bu arada Almanlara parazitlerle mücadele etmeyi, kendileriyle işbirliği yapan Rus firariler olan Hiviler öğretmişti. Buna göre, sadece kenarları yüzeyde kalacak şekilde tüm giysiler toprağa gömülüyor, toprak altından dışarı çıkan bitler ateşle imha ediliyordu.

Buna karşın Kızıl Ordu'da çok daha disiplinli bir görüntü söz konusuydu. Çatışmaların ağırlığına ve durumun ciddiyetine bakılmaksızın, yaralı olmayan her asker mutlaka haftada bir kez Volga kıyısındaki hamam bölgesine gider ve banyodan sonra bir takım temiz iç çamaşırı alırdı. Ayrıca nehrin kıyısında, adeta birer kırlangıç yuvasını andıran pek çok sığınağın arasında askerler, saat ve ayakkabılarını nerede tamir ettirebileceklerini ya da ellerindeki fazla malzemeyi ihtiyaç duydukları bir başka malzeme ile nasıl takas edebileceklerini biliyorlardı. İşte "bakmadan el sallıyoruz" adlı ünlü cephe hattı geleneği de tam burada, Stalingrad'da ortaya çıkmıştır. Buna göre, bir Kızıl Ordu askeri diğerine yaklaşıp bir eliyle kendi cebine, diğer eliyle de yoldaşının cebine dokunup "bakmadan el sallıyoruz" diyerek ceplerdeki malzemelerin takası gerçekleştirebiliyordu. Bu girişimi reddetmek mümkün değildi. Böylece bir sigara izmariti bir sigara tabakasıyla veya bir çakmak, bir tabanca ya da parayla takas ediliyordu. Zaten herkesin ölümle burun buruna yaşadığı bir ortamda, hiçbir malzemenin maddi bir değeri yoktu.

Her ne kadar Volga kıyısına kadar geri çekilmek zorunda kalsalar da, Kızıl Ordu askerleri yine de bir şekilde sosyal yaşamı tesis etme çabası içindeydi. O günleri Stalingrad cephesinde yaralanan A. Merejko

şu sözlerle anlatıyordu: *"Sıcak temasın yaşandığı ve her an binlerce askerin hayatını kaybettiği ön cepheden sadece birkaç yüz metre geride ordunun günlük hayatı devam ediyordu. Tüm askerler, Volga kıyısındaki sığınaklardan hangisinde iyi bir saatçi veya kunduracının olduğunu, nerede bıçak bileyebileceklerini ve kimin gramofonu olduğunu çok iyi biliyordu... Çoğu terk edilmiş ve yıkılmış olan dairelerin bulunduğu kent merkezinden çekilirken, hepimiz bir gramofon plağı bulmak için uğraşırdık. Zira o şartlarda plaklar, ağırlıkları kadar altın ediyordu. Zaten çok fazla müzik aletimiz de yoktu. Bizi en çok neşelendiren enstrüman ise akordeondu. Ancak Almanlarda çok az vardı. Bu sebeple ele geçirmek de zor oluyordu. Sonuç olarak gramofon, Stalingrad'ın kralıydı."*

Almanların Son Hücumları

Friedrich Paulus komutasındaki Wehrmacht 6. Ordusunun Stalingrad'da icra ettiği son geniş çaplı operasyon 11 Kasım'da başladı. Barrikadı Fabrikası'ndan çıkan Alman birlikleri Volga'ya ulaştıktan sonra ve Albay İvan Lyudnikov'un 138. Piyade Tümeni'ni kuşatıp 62. Orduyu üç parçaya ayırdı. Volga'dan 200 metre uzaklıkta bir mevziiyi tutan Lyudnikov ve askerleri, burayı tam bir buçuk ay boyunca savundular. 650. Piyade Alayı'nın makineli tüfekçilerinden M. Rosenberg o günleri bakın nasıl anlatıyor: *"Makineli tüfeğimle mevzilenmemiz emredilen bodrum katına konuşlandım ve tüm abluka dönemini orada geçirdim. Makineli tüfeğim ile arkamızdaki Volga Nehri arasındaki mesafe 50 metreden biraz fazlaydı. Takım olarak hep bir aradaydık. Ben, ikinci makineli tüfekçi Tatar Ahmet, bir muhaberatçı ve dört asker daha... Koruduğumuz bodrum katı, müdafaa edebileceğimiz son sınırımızdı. Çünkü ötesi yoktu... Kulağa her ne kadar acıklı gelse de gerçek tam olarak böyleydi. Arkamızda nehir vardı. Almanlar saldırıya başladı. Kendilerine dağıtılan uyuşturucu haplarla kafayı bulup taarruz ettiler, ayıkken taarruz ettiler, yirmi metre mesafeye kadar yaklaştılar ve sürekli saldırdılar... Bir ara o kadar çok taarruz ettiler ki, bizim muhaberat askeri karargâhı arayıp bulunduğumuz konuma topçu ateşi açılmasını dahi istedi. Gerçekten berbat bir durumdaydık. Sonra açlık belası ortaya çıktı. Ama bir noktada artık doğru düşünememeye, gerçeklikten kopmaya başlıyorsunuz. İşte o esnada artık ne kendime ne de Almanlara hiç acımadım... Müdafaa ettiğimiz her bir tuğla parçası için acımasızca*

savaştık. Geceleri ise çevredeki fabrikaların bağlantı ve tünel yollarına sızıp diğer silah arkadaşlarımızdan yiyecek ve mühimmat aldık. Aynı yollara Almanlar da sızıyordu. Onların maksadı ise bizi bir şekilde Volga'ya itmekti... Bu tünellerde pek çok kez göğüs göğüse çarpışmak durumunda kaldık. Çok korkunç şeyler gördüm ve yaşadım. Benim Alman imali bir süngüm vardı ve tünellerdeki yumruk yumruğa, göğüs göğse mücadelelerde bu süngü ile pek çok Almanı öldürdüm. Savaştan sonra istemsizce bu anları yeniden hatırlamaya başladığımda, aslında deneyimlediğimiz şeyin ne kadar insanlık dışı olduğunu ve her birimizin insanlıktan çıkarak nasıl birer vahşi hayvana dönüştüğümüzü daha iyi anladım."

Kızıl Ordu Birlikleri'nin tedarik edildiği geçiş yolları sürekli ateş altındaydı. Üstüne üstlük, bastıran kış soğuklarıyla birlikte Volga donduğu için gemiler de Stalingrad'a cephane ve erzak teslim edemiyordu. Yalnızca eski kervan develeri gibi tıka basa yüklenen U-2 tipi askeri nakliye uçakları, taşıdıkları mermi ve kraker torbalarını yukarıdan bırakmaktaydı. Yeterli paraşüt bulunmadığı için hayati derecede önem arz eden bu kargolar genellikle alçak irtifalarda gerçekleştirilen uçuşlarla teslim ediliyor, votka şişeleri ise kırılmamaları için iptidai paraşütlerle atılıyordu. Bölgede görev yapan Sovyet pilotlar her gece on iki sorti yapmalarına rağmen, Kızıl Ordu askerlerinin ihtiyaç duydukları gıda ve mühimmatın tamamının hava yoluyla sağlanması fiilen imkansızdı. Bu zor şartlar altında Stalingrad'ın son muhafızlarının makûs kaderi çoktan tayin edilmiş gibi görünüyordu.

Yukarıda ana hatlarıyla izah etmeye çalıştığımız olumsuz gidişat, Sovyet takviye kuvvetlerinin kanatlardan Stalingrad'a intikal etmesinin ardından yavaş yavaş normale döndü. Şehir merkezindeki çatışmalar ise Alman tümenlerini birer birer yutmaya başladı. Zor durumda kalan Paulus, son çare olarak Wehrmacht'ın en elit unsurları olan Hermann Hoth'un tankçılarını Stalingrad sokaklarına tabiri caizse fırlatmak zorunda kaldı. Kızıl Ordu topçusu V. Voytsekhoviç bu durumu şöyle anlatıyordu: *"Bir fabrikanın yakınlarındaki bir bina için savaştık ve zemin katı ele geçirdik. Duvarların dibine hendekler kazdık ve mevzilendik. İşin ilginç tarafı, binanın ikinci katında Almanlar vardı ve tavandaki bir delikten bize el bombaları atıyorlardı. Aşağıdan ateş ederek onları uzaklaştırdık. Kapana kısılmışlardı ama biz de çok açtık. Birkaç gün krakerden başka bir şey yemedik ve ardından bize içinde yemek olan metal bir kap*

getirildi. Sibiryalı bir asker seyyar ocağı kurdu ve yemeği ısıtmak için metal kabı ocağın üstüne koyduğu anda Almanlar bir el bombası daha attı ve patlama sonucu seyyar ocakla beraber yemek de havaya uçtu. Sibiryalı öfkeden deliye döndü. Bir makineli tüfek kaptı ve ikinci kata koştu. Arkasından iki asker daha gitti ve yukarıda kıyamet koptu. Biz yetişene kadar Sibiryalının peşinden koşan iki asker hayatını kaybetti. Fakat orada bulunan altı Almanı öldürmüşlerdi. Faşistlerin ikinci katta bir telefonu olduğunu gördük. Almanca bilen askerlerimizden biri telefonu aldı ve karşısına çıkan Wehrmacht subayına ana avrat dümdüz gitti."

Uranüs Harekâtı

Sonbaharın son aylarında Stalingrad'ın ele geçirilmesinden ziyade yaklaşan 1942/43 kışını düşünen Hitler, Friedrich Paulus'a zorlu kış koşullarına dayanıklı ve ısıtma sistemleri olan panzer sığınaklarının ivedilikle inşa edilmesini emretti. Çünkü Wehrmacht Yüksek Kurmay Kademesi nezdinde hâkim olan görüş, Rusların büyük çaplı hedeflere yönelik geniş çaplı bir taarruz başlatacak konumda olmadıkları yönündeydi. Berlin'deki beklenti ve tahminler, daha çok Kızıl Ordu'nun Moskova yakınlarında konuşlu Alman Merkez Ordu Grubuna yönelik nokta atışı bir saldırı gerçekleştirebileceği üzerine idi.

Görünüşe göre, Almanların silahlı kuvvetlerini sevk ve idare eden kadrolar, rakiplerini çok hafife alıyordu. Çünkü Eylül muharebelerinin en şiddetli olduğu anlarda bile, Kızıl Ordu'nun en iyi operasyonel beyinleri, Sovyet-Alman cephesinde gözlemlenen istikrarsız dengeyi Moskova'nın lehine bozabilecek olası alternatifler hakkında düşünmeye başlamıştı. Yani, Wehrmacht'ın 6. Ordusuna öylesine kuvvetli bir darbe indirilmeliydi ki, bu yumruğu yiyecek olan Paulus, Stalingrad'ı ebediyen unutmalıydı. Mareşal Georgi Jukov şehrin savunma stratejisiyle ilgili görüş alış verişinde Stalin ile yaşadığı bir anısını şu sözlerle anlatıyordu: *"Alexander Vasilyevski'yi kenara çektim ve sessizce başka bir çözüm aramamız gerektiği söyledim. Ani bir hareketle haritadan başını kaldıran Stalin "Alternatif çözüm nedir?" diye sordu. Yoldaş Stalin'in bu kadar hassas bir kulağı olduğunu hiç düşünmemiştim. Beraberce masaya yaklaştık. Bize 'Beyler, hemen Genelkurmay'a gidin ve Stalingrad bölgesinde ne yapılması gerektiğini dikkatlice düşünün' dedi."*

Yukarıda bahsi geçen alternatif çözümden kasıt, genel stratejide yapılacak radikal bir değişiklikti. Artık mevcut kuşatmayı yarmaktan ziyade, kentin çevresindeki ablukayı tesis eden düşman kuvvetlerinin topyekûn yok edilmesi fikri tartışılıyordu. Cephe komutanı Andrey Yeryomenko'nun Stalin'e gönderdiği raporda *"Bu konuyu bir aydır düşünüyorum ve Don Cephesi'nden başlatılacak saldırı için en iyi rotanın Kletskaya-Sirotinskaya cephesi ile Kalaç arasındaki istikamet olduğu kanaatindeyim"* ifadelerini kullanmasının ardından plan daha da somutlaştı. Çünkü Yeryomenko'nun bu tespiti, Stalingrad savaşının başladığı bölge olan Don Nehri kıvrımında yeni bir taarruz manasına geliyordu. Yüksek Komutanlık ve Genelkurmay karargâhları Yeryomenko'nun fikrini kabul etmişti. Harekâtta kilit rolü üstlenecek olan mekanize kolordunun Stalingrad'ın güneyindeki bozkırlarından saldırıya geçmesi planlandı.

Almanların o anlarda tahmin bile edemeyeceği bir eylem planı olan operasyon, 1942'nin Kasım ayında hazırdı. Öncekilerden farklı olarak, bu seferki taarruzun hedefleri uzun vadeliydi. Operasyona "Uranüs" kod adı verildi. Üç ayrı cephede gerçekleştirilecek olan harekâta Güneybatı Cephesi (190 bin personel), Don Cephesi (192 bin personel) ve Stalingrad Cephesi (260 bin Personel) iştirak edecekti. Bu üç Sovyet cephesine karşı düşmanın ise 3. Rumen Ordusu (170 bin personel), 4. Rumen Ordusu (75 bin personel) ve Wehrmacht 6. Ordusu (330 bin personel) bulunmaktaydı. Fakat Kızıl Ordu nezdinde operasyonun daha ilk etabında baş gösteren sorunlar, komuta kademesinde birtakım endişelere sebep oldu. Taarruzun ilk günü olarak tespit edilen 19 Kasım 1942 gecesi şiddetli bir kar fırtınası çıkmış ve görüş mesafesi de neredeyse sıfıra düşmüştü. Bu durum, hava saldırısı desteğinin alınamayacağı manasına gelmekle birlikte, Uranüs Operasyonu'nu iptal etmek veya ertelemek için de artık çok geç kalınmıştı. Dolayısıyla mekanize kolordu Volga'yı geçmek durumunda kaldı. Zira açık bozkır arazide saklanacak bir yerleri bulunmuyordu. Üstelik kar fırtınasına rağmen her an Almanlar tarafından fark edilebilirlerdi. Sonuç olarak, hava koşullarının normalleşmesinin beklenmesi, düşmana karşı taarruza geçme fırsatı verebilirdi. Sabah 07:30'da önce Kızıl Ordu topları gürledi ve hemen ardından da Katyuşalar ateşlendi. Tank muharebeleri konusunda Almanlar kadar saha deneyimi bulunmayan Rumenlerin savunma

hatları, Sovyet tanklarının ilk darbesi ile çöktü. Wehrmacht 22. Panzer Tümeni son anda yetişerek Rumenleri kurtarmayı başarsa da, herhangi bir karşı saldırı gerçekleştirebilecek durumda değildi. Çünkü Almanların bu tümeni uzun süredir yedekteydi ve haftalardır hareketsiz bir şekilde bekleyen panzerlerin elektrik kabloları, Kızıl Ordu'nun sürpriz müttefikleri olarak devreye giren fareler tarafından kemirilmişti.

Bir gün sonra Stalingrad'ın güneyinde bir Sovyet saldırısı daha başladı ve Andrey Yeryomenko komutasındaki Stalingrad Cephesi unsurları Uranüs Operasyonuna katıldı. Hava halen çok kötüydü ve dolayısıyla görüş mesafesi de oldukça kısaydı. Bu sebeple söz konusu kesimde de hava taarruzu yapılamadı. Fakat tüm olumsuz koşullara rağmen, Kızıl Ordu'nun güçlü tank saldırıları ile Romanya 4. Ordusunun savunması hızla çökertildi. İki ayrı Sovyet cephesinin zırhlıları ve on binlerce askeri kuzey ve güney istikametlerinden birbirlerine doğru intikale başladı. Ancak aralarında uzun bir mesafe vardı. Kar fırtınası sebebiyle hava keşif desteğinden yoksun olarak gerçekleştirilen operasyondaki genel durum giderek kötüleşti. Kolordu neredeyse kör bir şekilde ilerliyordu. Yol üzerindeki köyler ise ya uzun zaman önce Alman bombardımanıyla yok edilmiş ya da sakinleri tarafından öylece terk edilmişti. Bu sebeple, kar birikintilerinin ve sis bulutlarının ardından her an Alman yedek birlikleri çıkabilirdi.

Büyük muharebelerin seyrinin bir avuç askerin kahramanlığı ile aniden değişmesi, dünya savaş tarihinde sıkça rastlanan bir durumdur. İşte 22 Kasım 1942'nin alacakaranlığında, iki motosikletli müfreze, beş tank ve bir zırhlı personel taşıyıcıdan oluşan küçük bir Sovyet Birliği, Yarbay Georgi Filippov'un komutasında Don Nehri'nin Kalaç kesiminde bulunan köprüye doğru yaklaşıyordu. Stratejik açıdan kritik önem arz eden bu köprüyü uzun zamandır ellerinde tutan Almanlar, Kızıl Ordu tanklarının cephenin bu kadar iç kısmına girebileceğine asla inanamazdı. Bu yüzden farları açık bir şekilde sakince gelen zırhlıları ilk başta kendilerinden sandılar. Çünkü muharebelerde ele geçirilen Rus yapımı T-34'lerin Wehrmacht zırhlı birliklerinde eğitim için kullanılması, alışılagelen bir uygulamaydı. Bu sebeple Filippov'un emrindeki birliğin az sayıda araç ve personele sahip olması büyük bir avantaj yaratmıştı. Köprüyü tutan muhafızlar Sovyet askerlerine yaklaştıklarında artık çok geçti. Almanlar köprüyü havaya uçurmayı başaramadı.

Kalaç Geçidi'nin ele geçirilmesiyle daha da ilerleyen Sovyet unsurları, Yeryomenko'nun tanklarının Don'un doğu yakasında hızlıca toplanmasını sağladı. Bu sayede Uranüs Harekâtı'nın dördüncü gününde Stalingrad Cephesi'nin mekanize birlikleri, Kalaç ve Sovetskiy civarında Güneybatı Cephesi'nin tank ordusuyla birleşti ve Friedrich Paulus'un 6. Ordusunun etrafındaki kuşatma çemberi kapanmış oldu. Fakat bahsi geçen kuşatma, Alman birliklerinin hemen imha edilecekleri veya teslim olacakları manasına gelmiyordu. Zaten düşman mevzilerinde de herhangi bir panik yoktu.

Paulus'un ordusunun tamamen kuşatılmasından sonra Berlin'de başlatılan yüksek istişare toplantılarında, 1942 başlarında Moskova'da başarıyla tatbik edilen hava ikmal köprüleri fikri yeniden gündeme geldi. 22 Kasım'da gerçekleştirilen toplantıda konuşan Luftwaffe Komutanı Korgeneral Hans Jeshonek de bizzat Hitler'e *"tesis edeceğimiz hava ikmal köprüsü, 6. Orduya günde 350 ton gıda, mühimmat ve yakıt sağlayabilir"* şeklinde bilgi verdi. Fakat gerçekte "kaynar kazana" giren Wehrmacht 6. Ordusu'na günde en fazla 100 ton kargo teslim edilebiliyordu. Bu durumun temel nedeni, Sovyet avcı uçaklarının ve uçaksavar topçularının aktif mücadelesiydi. Öyle ki, Kızıl Ordu pilotlarının rahatça avladığı Junkers-52 tipi uçakların gündüz uçmaları 19 Kasım tarihli Genelkurmay emri ile yasaklandı.

Paulus kuşatmanın ertesi günü Hitler imzalı bir radyogram aldı. Mesajında 6. Ordu'nun III. Reich'ın bekası için taşıdığı öneme vurgu yapan Hitler, Sovyet ablukasının tam zamanında kaldıracağına dair güvence veriyordu. Bu arada, bölgedeki tüm Wehrmacht unsurlarına Stalingrad'ı tutmaları emredildi. 6. Ordu karargâhında kaynar kazandan bir atılım ile kurtulabilmenin mümkün olduğuna dair görüşler ileri sürülürken, kurmaylarına katılmayan Paulus ise çok kademeli bir savunma hattının tesis edilmesini ve kuşatmanın dışarıdan gelecek Alman taarruzu ile yarılmasını savunuyordu. Paulus'un yaveri Albay Wilhelm Adam, komutanının o günlerdeki ruh halini şu sözlerle anlatıyor: *"Komutan öne doğru eğilip, odada bir ileri bir geri yürüyordu. Genellikle gergin olduğunda gözü seğirirdi. Fakat bu sefer her zamankinden farklı olarak, yüzündeki kasların hemen hepsi daha sık seğirmeye başlamıştı."*

Kapana kısılan Paulus'u ve askerlerini kurtarmayı hedefleyen harekât planı, Wehrmacht'ın en iyi operasyonel beyinleri arasında gösterilen

Mareşal Erich von Manstein'a emanet edildi. Bu bağlamda, Fransa'dan kısa bir süre önce gelmiş olan yeni bir tank tümeni de dâhil olmak üzere, bölgedeki tüm rezervler seferber edildi ve operasyona da "Kış Fırtınası – Wintergewitter" adı verildi. Hazırlıkları neredeyse üç hafta devam eden operasyonun ilk etabını Von Manstein kazandı. 6. Ordu'yu kuşatan Sovyet birliklerini hedef alan taarruz güneybatıda yer alan Kotelnikovo-Stalingrad demiryolu boyunca gerçekleştirildi ve kuşatmanın dış cephesi kırıldı. Bundan tam iki gün sonra Başkomutan Stalin, General Vasilevski'ye şu emirlerin yer aldığı bir telgraf gönderdi: "*Başta mekanize birlikleri olmak üzere, Yakovlev'in tüm orduları güneye doğru intikal etmeli ve kuşatmayı yarmaya çalışan düşmana direnen Kotelnikov'un askerlerinin arka kısmına konuşlandırılmalı.*" Aslında "Yakovlev", Yüksek Komutanlık Karargâhının rezervinden gönderilen 2. Muhafız Piyade Ordusu'nun komutanı Korgeneral Rodion Malinovski'nin lakabıydı. Ancak, Stalin'in söz konusu emirlerine ilişkin uygulama süreci, istenilenden daha yavaş gerçekleşiyor, sürece ilişkin kaleme alınan ordu raporları da adeta kıyameti andıran şöyle bir tablo çiziyordu. "*Konvoylar geride kalıyor. Yakıt sıkıntısından mütevellit motorlu taşıtlar kontak kapatmak zorunda kaldı. Tahliyeden sorumlu birliklerle herhangi bir iletişim sağlanamıyor.*"

Von Manstein'ın akıllıca planlanmış darbesini ancak mekanize kolordu püskürtebilir ve böylece Volga bozkırlarındaki birliklerin güneydeki Kalaç'a intikali sağlanabilirdi. Sovyet zırhlıları taktik gereği Alman panzer konvoylarıyla kafa kafaya mücadele etmek için açık araziye çıktı ancak hemen savunmaya geçti. Şayet bu aşamada Wehrmacht birlikleri, onları bir veya iki gün içinde mağlup edebilseydi, o takdirde Stalingrad Savaşı, Almanlar için daha az elem, acı ve keder manasına gelebilirdi. Fakat Kızıl Ordu mekanize birlikleri gerçekten ölümüne savaşıyordu. Bu durumu Fransa'dan getirilen 6. Panzer Tümeni'ne komuta eden Korgeneral Erhard Raus şu sözlerle doğruluyor: "*Düşman mevzileri, Kızıl Ordu üniformalarının rengiyle neredeyse bire bir eşleşen sarı-kahverengi bozkır çimenlerinin üzerindeydi ve çok iyi kamufle edilmişti. Bu sebeple bazı talihsiz Alman askerleri, daha kendilerine nereden ateş açıldığını dahi anlayamadan öldürüldü.*" Sonuç olarak, inatla direnen mekanize kolordu, Korgeneral Rodion Malinovski komutasındaki 2. Muhafız Piyade Ordusu'nun ana kuvvetleri bölgeye gelene kadar Wehrmacht'ın taarruzunu durdurmayı başardı.

Paulus'un tabutuna son çiviyi bizzat Alman Genelkurmayı ve silah arkadaşları çaktı. Kış Fırtınası Operasyonu, Malinovski'nin emrindeki birliklerin direnişiyle karşılaştığında, Berlin'den arayan Tuğgeneral Friedrich Schultz, Sovyet kuşatması altındaki Paulus'u ablukayı yarıp geçmeye bir şekilde ikna etmeye şu sözlerle çalışıyordu: *"Saldırıyı bir an önce başlatmalısınız. Ne kadar çabuk olursa o kadar iyi... Bekleyemezsiniz."* Fakat Paulus ve kurmayları artık bir atılım yapma kararlılığına ve cesaretine sahip değildi. Onlara yardıma gelen Manstein'ın birlikleri de kısa bir zaman içinde durdurulmakla kalmadı, aynı zamanda batı istikametinde geri püskürtüldü. Böylece 6. Ordu'nun kurtuluşu için son umutlar da tükendi. Noel'de Paulus, von Manstein ile yaptığı telsiz konuşmasında *"operasyonel durum, ordunun feda edilmesini gerektirmedikçe saldırıya devam etme"* talebinde bulundu lakin kendisi de makûs talihinin gayet farkındaydı. Zira ilk defa *"feda"* kelimesini kullanmıştı. Gerçekten de teslim olmaktan başka bir çare yok gibi görünüyordu. Fakat buna rağmen askerlere ve astsubaylara, *"Belçika ve Almanya'dan yeni kurularak yardıma gönderilen iki yeni panzer ordusunun beklendiği"* yalanı söylendi. 1942'nin son günlerinde Wehrmacht 6. Ordusu'nun 13 bin Rumen, 19 bin 300 işbirlikçi Hivi ve 6 bin yaralı da dâhil olmak üzere, toplamda 250 bin mevcudu bulunmaktaydı.

Friedrich Paulus'un 6. Ordusu'nun Bozgunu

1943'ün Ocak ayının ilk günlerinde Friedrich Paulus'un 6. Ordusunu çevreleyen Konstantin Rokossovski'nin Don Cephesi 281 bin personelden teşkildi. O zamana kadar Stalingrad'ı kuşatan Alman birliklerinin büyük bir kısmı batı yönüne, Rostov ve Harkov'a doğru hareket etmişti. Bu sebeple Rokossovski'nin ve emrindeki 281 bin askerin SSCB'nin diğer bölgelerinde cereyan edecek büyük savaşlara intikal edebilmesi için mümkün olan en kısa sürede buradaki görevi tamamlaması gerekiyordu. Bu şartlarda Stalingrad'da kuşatılan Alman birliklerini imha etme operasyonuna "Halka (Rusça "Koltso")" kod adı verildi.

Personel sayısı bakımından düşmana karşı büyük bir üstünlüğü bulunmayan Rokossovski'nin, topçu bataryası ve tanklarda ise Paulus'un 6. Ordusuna nazaran ciddi miktarda üstünlüğü bulunuyordu. Öyle ki, ana taarruz yönünde konuşlanan Kızıl Ordu unsurları, piyade

sayısı olarak üç kat, topçu bataryası bakımından ise tam 15 kat üstündü. Zaten Topçu Mareşali Nikolay Voronov'un Yüksek Komutanlık Karargâhı temsilcisi olarak Don Cephesi'ne atanması da hiç tesadüf değildi. Çünkü burada piyade tümenlerinden ziyade, Alman birliklerinin güçlü bir topçu saldırısıyla imha edilmesi planlanmaktaydı.

Kızıl Ordu operasyonu başlamadan önce Friedrich Paulus, ordusunu olaysız bir şekilde teslim edebilmesine imkan tanıyan bir ültimatom aldı. Sovyet kurmayları tarafından kaleme alınan bu resmi mektup, gereksiz tantana ve propaganda retoriği olmadan cephedeki durumun açık ve nesnel bir değerlendirmesini içermekteydi. Sovyet komuta kademesi, doğruluğu savaş sonrasında dahi sorgulanamayan acı gerçekleri Paulus'a net bir biçimde gösteriyordu. Gerçek o ki, Almanlar ellerindeki havaalanlarının tamamını kaybetmiş ve yardıma gelen Von Manstein'ın ordusu da geri çekilmişti. Fakat tüm bu gerçeklere karşın General Friedrich Paulus, Wehrmacht Kara Kuvvetleri Heer'in Yüksek Komutanlığı ile yapılan müzakereler ve Hitler'in kişisel emri sonrasında Sovyet ültimatomunu reddetmiş ya da reddetmek zorunda kalmıştı.

Öte yandan, silah bırakıp teslim olma imkânı Wehrmacht 6. Ordusu'nda görev yapan sıradan askerlere de tanınmış, bunun için bir U-2 uçağı Alman mevzileri üzerinde alçak uçuş gerçekleştirmiştir. 1200 metre irtifada pilot F. Lyaşçenko gazı kesip küçük bir dönüş yaptığı esnada denizci piyade K. Ovsişer, uçağa bağlanan hoparlörlerden aşağıdaki birliklere Almanca bir ültimatom okudu: *"Dikkat! Dikkat! Stalingrad bölgesinde kuşatılan Alman askerleri ve subaylarına hitaben! (Achtung! Achtung! An deutsche Soldaten und Offiziere, die im Raum Stalingrad eingekesselt sind!)"* Duyuruya ilk başlarda herhangi bir tepki vermeyen Almanlar daha sonra uçağa ateş açtı. Zira askerlerin çoğu Reich ve Belçika'dan sözüm ona yola çıkan panzerlerin çok yakında yardıma geleceğine inanıyordu. Bazıları ise bu söylentilerin palavradan ibaret olduğunu bildiği halde, SSCB'de yaptıkları zulümlerin benzerlerine olası Sovyet esaretinde maruz kalmaktan korkmaktaydı. Her şeye rağmen, katı Alman disiplini kaynar kazanda bile kendini gösterdi. Korkaklık, hırsızlık ve yağma gibi suçlardan hüküm giyen pek çok asker, divanı harp kararıyla kurşuna dizildi. Buradan hareketle, Paulus'un abluka altındaki askerlerinin silahlı bir güruha dönüşmeyip, halen disiplinli bir ordu olarak kaldığını söylemek mümkündür.

Alman 6. Ordusunu imha etmeye yönelik operasyon, kulakları sağır eden topçu hazırlık ateşiyle 10 Ocak'ta başladı. Batıdan doğuya yaklaşık 60 kilometre ve kuzeyden güneye de yaklaşık 40 kilometrelik bir alanda konuşlanmış olan Almanlar, ateş hattının batı kesiminden doğu yönüne, Volga ve Stalingrad'a doğru sürüldü. Halen geri çekilecek kadar bir alana sahip olmalarına rağmen, hayati önem arz eden Luftwaffe nakliye uçaklarının indiği hava alanlarını kaybettiler. Bunun üzerine Hermann Göring'in koordinasyondan sorumlu yardımcısı, Luftwaffe Genel Müfettişi Mareşal Erhard Milch 15 Ocak 1943'te tedarik süreçleriyle ilgili menfi durumu niteliksel olarak değiştirmeye yönelik son bir girişim olarak bölgeye gönderildi. Fakat 16 Ocak gecesi Almanların ana hava üssü olarak kullandığı Pitomnik Havaalanı Kızıl Ordu tarafından kurtarıldı. Bu, bir hava üssünün kaybından çok daha fazlasıydı. Çünkü Pitomnik, bilhassa radar bakımından iyi donanımlı bir havaalanıydı ve elden çıkması Luftwaffe'nin hava köprüsüne büyük darbe indirmişti. Almanlar acil pist ihtiyacını Gumrak civarındaki küçük havaalanının hızla dönüştürülmesi ile çözmek istedi ama burada bir telsiz istasyonu bile bulunmamaktaydı. 16 Ocak'ta hazır olduğu bildirilmesine rağmen, Mareşal Erhard Milch'i taşıyan Yu-52 buraya inemedi. Daha sonra bir Heinkel He-111 ile bölgeye inebilen Milch, 4. Hava Filosunun personel treninde 16 Ocak'ta düzenlenen toplantıda duydukları karşısında ise adeta şok oldu. Kendisine verilen rapora göre, eldeki nakliye uçaklarının sadece % 20'si uçabilecek durumdaydı.

Kızıl Ordu'nun avcı ve bombardıman uçakları, Alman nakliye operasyonları için kullanılan havaalanlarına yönelik saldırıların yoğunluğunu arttırmıştı. Özellikle Tatsinskaya ve Salsk'ın kaybından sonra Zverevo'da kurulan yeni Alman hava üssü, 17 Ocak 1943'te Sovyet uçaklarının saldırısına maruz kaldı. Taarruz sonucu 9 adet Ju-52 alevler içinde kalırken, 12 tanesi de ağır hasar aldı. Genellikle bölgedeki Alman hava üsleri iyi organize edilmiş uçaksavar ateşi ile sıkı bir şekilde korunuyor ve bunlara yönelik saldırıların etkinliği oldukça düşük bir seviyede seyrediyordu. Fakat Zverevo'daki hava savunması yalnızca bir bataryada 75 mm uçaksavar ve bir bataryada da 37 mm makineli tüfek ile sağlanmıştı. Dolayısıyla bu avantajlı durum, Sovyet pilotlarının bu taarruzdaki başarısını tahmin edilenin çok ilerisine taşıdı. Öte yandan çarpışmaların yoğun yaşandığı bölgedeki diğer Alman hava üslerindeki pistler de Sovyet bombalarıyla delik deşik edildiği

için Alman nakliye uçakları iniş takımlarını kırıyor ve Luftwaffe'nin mağlubiyetinin birer anıtı olarak indikleri yerde bir daha hareket edemeyecek şekilde kalıyorlardı. 24 Kasım 1942'den 31 Ocak 1943'e kadar Luftwaffe, bu bölgede 488 uçak (266 adet Ju-52, 165 adet He-111, 42 adet Ju-86, 9 adet FV-200, 5 adet He-177 ve 1 adet de Ju-290) ve yaklaşık 1000 kadar da uçuş personelini kaybetti. Böylesine büyük bir darbenin açtığı derin yara savaşın sonuna değin bir daha asla iyileşemedi.

14. Panzer Kolordusu komutanı General Hans-Valentin Hube, Erhard Milch'in özel karargâhındaki çalışmaları devam ettirmesi için 19 Ocak sabahı çağrıldı ve 20 Ocak'ta görev yerine intikal etti. İlk icraat olarak Stalingrad kazanından kesinlikle kurtarılması gereken verimli ve yeminli subayların listesini hazırlayıp karargâha gönderdi. Hube, 1944'ün kış aylarında Doğu Cephesi'nin güney kesiminde vuku bulacak ve Kızıl Ordu'nun gerçekten çok zor durumda kalacağı muharebelerdeki başarısından dolayı, III. Reich'in en yüksek ödüllerinden biri olan Meşe Yaprağı, Kılıç ve Elmas ilaveli Şövalye Demir Haçı'na layık görülecekti. Stalingrad'dan mucizevi bir şekilde kaçan bu tek kollu generalin kariyeri Nisan 1944'teki bir uçak kazasıyla sona ermişti. Hube'nin hazırladığı listede yer alan pek çok yüksek rütbeli subay ve general kaynar kazandan çıkarıldı. Böylece, 14. Panzer Kolordusu komutanı General Hube'ye ek olarak, 60. Motorize Tümen komutanı Tuğgeneral Kollerman, 51. Kolordu bünyesindeki 79. Piyade Tümeni'nin komutanı Tümgeneral Kont von Schwerin, dağıtılmış 94. Piyade Tümeni'nin komutanı Tümgeneral Pfeiffer, 305. Piyade Tümeni komutanı Tuğgeneral Steinmetler ve 384. Piyade Tümeni komutanı Tümgeneral von Gablenz gibi isimler Stalingrad'dan tahliye edildi. Yukarıdaki isimlerin dışında, daha düşük rütbeli olmalarına rağmen, gelecek vaat eden bazı subaylar da kuşatmadan çıkarıldı. Örneğin, Kurmark Panzer-Grenadier-Tümeni'ne 1945'te komuta edecek Binbaşı Willy Langeit bunlar arasındaydı. Sert askeri disiplin ve görülen lüzum, Almanları komuta kademesini korumaya ve onları ölüme mahkûm ordunun saflarından ayırmaya zorlamıştı.

Çember Harekâtı'nın Sona Ermesi

Paulus'un emrindeki Alman birliklerinin son mevzileri Stalingrad'ın harabeleri oldu. 24 Ocak'ta Hitler'e hitaben bir rapor kaleme alan Paulus,

sözlerini *"Führerim, ordunuz geride kalanların hayatlarını kurtarmak maksadıyla, derhal teslim olmak için izninizi istiyor"* sözleriyle tamamlıyordu. Ancak Hitler kararlıydı ve şu yanıtı veriyordu: *"Teslim olmayı kesinlikle yasaklıyorum. Ordu, mevzilerini son askere ve son kurşuna kadar koruyacak."* Bu cevaptan kısa bir süre sonra kaynar kazan, şehrin merkezinde sıkışan güney kısım ve Traktör Fabrikası civarında kuşatılan kuzey kısım olarak iki bölgeye ayrıldı. 6. Ordu'nun karargâhı güney kısımdaydı. Paulus, 30 Ocak'ta Führer imzalı bir radyogram mesajı daha aldı: *"Mareşalliğe terfi ettiğiniz için tebrikler."* Fakat pragmatik bir düşünce yapısına sahip olan Paulus için boş rütbenin pek bir manası yoktu. Bu sebeple teslim olma seçeneğini değerlendirmeye başladı. Bunun üzerine 6. Ordu Kurmay Başkanı Tuğgeneral Arthur Schmidt, karargâh tercümanına beyaz bayrak alarak meydana gitmesi ve teslim olabilecekleri Sovyet komutanları bulması talimatını verdi. Kızıl Ordu 38. Motorize Piyade Tugayı operasyon bölümü başkanı Üsteğmen F. İlçenko ile ilk görüşmeler yapıldıktan sonra, 31 Ocak sabahı 64. Ordu karargâhından bir heyet, ordunun harekât dairesi başkanı Tuğgeneral İvan Laskin başkanlığındaki yürütme komitesinin bulunduğu binanın bodrum katında olağanüstü toplandı.

30 Ocak'ta Paulus'u Wehrmacht'ın en yüksek askeri rütbesi olan Mareşalliğe terfi ettiren Hitler, gönderdiği radyogramda, *"savaşta hiçbir Alman mareşalinin yakalanmadığı"* bilgisini de sözlerine eklemişti. Bu, Paulus'un intihar etmesi için üstü kapalı bir mesajdı. Ancak, sonuna kadar dayanma emrini yerine getiren çiçeği burnunda Mareşal, intihar etmeyi gerekli görmedi ve 31 Ocak sabahı kurmayları ile birlikte teslim oldu.

Şehrin kuzeyinde sıkışıp kalan Korgeneral Karl Strecker'in komutasındaki Wehrmacht 11. Piyade Kolordusu 2 Şubat'ta tamamen kuşatıldı. Stalingrad Savaşı'nın son topçu taarruzlarını yerinde görmek için Krasnıy Oktyabr (Kızıl Ekim) Fabrikası'nın kalıntılarındaki gözlem noktasına gelen Vasili Çuykov, savaş sonrası kaleme aldığı hatıralarında o anları şöyle anlatıyor: *"Taarruz öğlen saat 12'de başladı. Topçuların hazırlık ateşi kısa sürdü. Çünkü sadece görünür hedeflere ateş ettiler. Nazilerin harabeler arasında nasıl koşuştuğunu gördük. Ardından piyade birliklerimizin ve tanklarımızın taarruzu başladı. Hayatta kalan Naziler bu son saldırıya direnmek istemedi. Ellerini kaldırdılar. Süngülerinde beyaz paçavralar vardı."* İki yüz gün boyunca gece gündüz süren, dünya tarihinin en büyük savaşlarından biri böylece sona eriyordu.

Sovyet birliklerinin başarıyla icra ettiği Halka-Çember Operasyonu sonunda 91 bin Alman askeri esir düşerken, 6 bin top, 1500 panzer, 80 bin zırhlı araç ve pek çok sair teçhizat da savaş ganimeti olarak ele geçirilmişti. Müttefiklerin henüz Normandiya kıyılarından Fransa'ya çıkmamış, uçaklarının da Alman endüstrisini, sentetik yakıt fabrikalarını ve Romanya petrol sahalarını yoğun bir şekilde bombalamamış olduğu gerçeği göz önünde bulundurulduğunda, Stalingrad, halen oldukça güçlü oldukları bir zamanda Almanlar için çok büyük bir yenilgi ve hayal kırıklığıydı. Dikkat edileceği üzere, Alman resmi harp tarihinin sekizinci cildi, 1944 yazında Sovyet stratejik taarruz operasyonu Bagration esnasında icra edilen kuşatmanın Wehrmacht tarafından kırılmasını destansı ifadeler ile anlatmaktadır. İşte Almanların hakkında tek bir kelime dahi etmediği Stalingrad'da Wehrmacht unsurlarının kuşatmayı yaracak bir koridoru hiç olmamıştı. Felaketten kurtulan birkaç ayrıcalıklı komutan, uçaklarla kaynar kazandan kaçırılmıştı. Büyük şans eseri, kişisel çabaları ile hayatta kalmayı başaran askerler ise ya mayına basarak ya da kör bir kurşunla hayatını kaybetmişti.

Stalingrad Savaşı'nın Sonuçları

Harp bölgelerinde ortaya çıkan büyük çaplı kaynar kazanlar çok korkunçtur, çünkü normal savaş şartlarının altında düşmanla asla yüz yüze gelmeyecek olan geri hizmet personelleri de bu kazanlarda kıyıma uğrar. Levazımcılar, aşçılar, terziler, berberler, sağlık personelleri ve şoförler... Tamamı ya yayılım ateşine kurban gider ya da esir düşer. Bu gerçek, kuşatma savaşları esnasında ortaya çıkan yüksek kayıp rakamlarını da açıklamaktadır. Çünkü bölgesel nitelikteki bir savaşta, tüm kanlı çarpışmalara rağmen, harp makinesi düzgün çalışmaktadır. Yaralılar cephe gerisine götürülür, geri hizmette çalışanlar ise günlük işlerine bakar. İşte bu açıdan Stalingrad Muharebesi, sadece açıklayıcı nitelikte bir savaş tecrübesi olmaktan çok daha fazlasıydı.

Dünyaca ünlü Alman askeri tarihçi Rüdiger Overmans'ın hesaplamalarına göre, 1943 yılının Ocak ayında Wehrmacht'ın Doğu Cephesindeki telafisi olmayan kayıpları 180.310 personel olarak gerçekleşmiştir. Bu rakam, kanlı savaşlara sahne olan 1943 yılı için aylık temelde en yüksek değerdi. Savaş boyunca Almanlar için en korkunç dönemler

olan 1944'ün Haziran ve Temmuz aylarında bile Stalingrad'daki kayıp rakamları görülmemişti. Zira bu aylarda sırasıyla 142 bin 79 ve 169 bin 881 Alman askeri yaşanan çatışmalarda hayatını kaybetmiş, ancak Ağustos 1944'te kayıtlara geçen 277 bin 465 kayıp ile Stalingrad kayıpları aylık temelde diğer ayları geride bırakmıştı.

Stalingrad Savaşı'na iştirak edip sağ kalmayı başaran Kızıl Ordu askerleri, Sovyetlerin en seçkin savaşçıları haline geldi. Çünkü aktif muharebe deneyimine ek olarak, özgüven, zaferin tadını hissetme ve Wehrmacht'ın en büyük felaketlerinden birini kendi gözleriyle görme gibi diğer birçok Kızıl Ordu askerinde olmayan bazı niteliklere sahip olmuşlardı. Volga kıyısında 1943 yılının Nisan ayında sona eren bu savaşta görev icra eden Sovyet orduları muhafız rütbesine layık görüldü. Buna göre İvan Çistyakov'un 21. Ordusu 6. Muhafız, İvan Galanin'in 24. Ordusu 4. Muhafız, Vasili Çuykov'un 62. Ordusu 8. Muhafız, Mihail Şumilov'un 64. Ordusu 7. Muhafız ve Aleksey Jadov'un 66. Ordusu da 5. Muhafız Ordusu adını almıştır.

Stalingrad Muharebesi, Kızıl Ordu ve Wehrmacht'ın genellikle birbirlerinin daha güçlü oldukları alanlarda kendilerini kanıtladıkları sıra dışı bir muharebe örneğidir. Şöyle ki, savaşın genelinde topçu birlikleri bakımından Kızıl Ordu güçlü olarak kabul edilirken, Stalingrad'da, Paulus'un ordusunun topçu bataryaları sayıları ve güçleri ile dikkat çekmişti. Bilhassa 1942'nin yaz aylarında tatbik edilen Alman taarruzlarında Wehrmacht'ın tahrip gücü yüksek topları, Heer unsurlarının Stalingrad sokaklarında ihtiyaç duydukları geçitleri açmıştı. Öte yandan, ani manevra kabiliyeti de geleneksel olarak Almanların güçlü tarafı olarak lanse edildi. Fakat Uranüs Operasyonu'nda görev yapan Sovyet birliklerinin başarısı, Kızıl Ordu mekanize birliklerinin manevra kabiliyetiyle doğrudan bağlantılıydı.

LENİNGRAD KUŞATMASI'NIN YARILMASI

Leningrad üzerindeki Alman ablukasının kırılması, Kızıl Ordu ve SSCB açısından sadece bir prestij meselesi olarak değerlendirilmemelidir. Çünkü donmuş Ladoga Gölü üzerinden Leningrad'ı ülkeye bağlayan tek rota olan Hayat Yolu; gıda, mühimmat ve yakıt bakımından kentin ve cephenin yalnızca en acil ihtiyaçlarını tedarik edebiliyordu. Söz konusu şartlarda, yedek birliklerle takviye dilmiş Wehrmacht Kuvvetlerinin yeni bir taarruz harekâtı gerçekleştirmeleri halinde, ablukanın dış cephesinde direnen Kızıl Ordu unsurları çok güç durumda kalabilirdi. Bu sebeple, 1942 yılının Kasım ayında Yüksek Komutanlık Karargâhı temsilcileri Georgi Jukov ve Kliment Voroşilov ile bir araya gelen Volhov ve Leningrad cephelerinin komuta kademeleri, ablukayı nihai olarak kırma hususunda mutabakata vardı ve operasyona "İskra-Kıvılcım" kod adı verildi.

Daha evvel tatbik edilen operasyonlarda edinilen başarısızlıklardan çok mühim dersler çıkarılmıştı. Bu bağlamda, Lyuban Hattı üzerinden geniş bir harekât alanı yerine, dar bir koridor açılarak ilerleme kaydedilmesine karar verildi. Kızıl Ordu Birliklerinin giderek artan manevra kabiliyetinin yanı sıra, mühimmat ve teçhizat tedarik süreçlerinde gözlemlenen iyileşme de Almanların bir buçuk yıllık sürede oluşturduğu kuşatma hattının aşılabilmesi için umut veriyordu. Ne var ki, işgalcilerin cepheye her an sevk edebilecekleri yedek birlikler tüm bu planları boşa çıkarabilirdi. Bu sebeple düşmana birbirine denk güçte iki ayrı darbe indirilmesine karar verildi. Bahsi geçen darbelerin ilki Orgeneral Kirill Meretskov komutasındaki Volhov Cephesi unsurları tarafından dışarıdan, ikincisi ise Tümgeneral Leonid Govorov'un

emrindeki Leningrad Cephesi birliklerince abluka çemberinin içinden vurulacaktı. Şayet Almanlara rezerv birlikleri toplama fırsatı verilmez ise, o takdirde bu iki darbenin Wehrmacht ablukasını oldukça derin bir biçimde kırma şansı vardı.

Ablukanın içinden yürütülecek operasyonun doğal zorluklarına ilaveten, harekâtta görev yapacak Leningrad Cephesi unsurları Neva Nehri üzerindeki ölümcül engelleri de aşmak zorundaydı. Her şeyden önce, Alman mevzilerinin ön kısmındaki buz tabakasına zarar gelmemesi için topların yalnızca direkt olarak ateş etmesi gerekiyordu. Yine buz kırıklarının bulunduğu kısımlarda Kızıl Ordu birlikleri tahtalar, merdivenler ve diğer ekipmanlar yardımıyla bu tehlikeli alanları aşabilmek için özel bir çaba sarf etmeliydi. Öte yandan, hafif tankların da Neva buzunun üzerinden geçmesi elzemdi. Üstelik bölgenin geri kalanında çok yaygın olan bataklık arazi şiddetli soğuklara rağmen tamamen donmamıştı ve tanklar sık sık çamura saplanıyordu. O günlerde cephe komutan yardımcısı olan Tuğgeneral İvan Fedyuninskiy gördüklerini şu sözlerle anlatıyordu: *"İki ayrı cephemize mensup birliklerin arasındaki mesafe en fazla 12 ila 15 kilometre idi. Sulh zamanında böyle bir mesafeyi üç saatte yürümek mümkündür. Fakat kuşatmayı nihai olarak kaldırmak için başlattığımız operasyon esnasında bunu yapmak hiç kolay değildi. Çünkü düşman bahsedilen alandaki tahkimatlarını çok sıkı bir şekilde takviye etmişti. Haritamın tamamı işgalcilerin müstahkem mevzilerinin ve topçularının atış konumlarını gösteren işaretlerle doluydu."*

Kızıl Ordu Birliklerinin eşzamanlı taarruzu, 12 Ocak sabahı topçu hazırlık ateşi ile başladı. Uzaktan gelen top gürlemelerini duyan Leningradlılar, olup biteni tahmin etmekle yetiniyordu. Son topçu ateşinden sonra donmuş Neva Nehri, Moskovskaya Dubrovka'dan Şlisselburg yönüne doğru taarruza geçen Sovyet askerleri ile doldu. Fakat atağa kalkan dört tümenden sadece iki tanesi birkaç kilometre ilerleyebildi ve Neva üzerindeki geçiş hamlesi başarısızlıkla sonuçlandı. Kızıl Ordu'ya karşı daha önce verdikleri kanlı mücadelelerde elde ettikleri deneyimleri unutmayan Almanlar, bölgedeki birliklerini çok sıkı bir biçimde takviye etmişti.

Sovyet piyadelerine destek olmakla mükellef tanklar bölgedeki taş ocakları, derin hendekler ve bomba kraterleri arasında oldukça yavaş bir şekilde manevra yapmak durumundaydı. Bu sebeple Alman

tanksavar topçuları için kolay hedef haline geldiler. Fakat buna rağmen operasyon, genel manada başarılı bir gelişim seyri izliyordu. Düşmana içeriden ve dışarıdan vurulacak eş zamanlı darbe planı, pratikte mükemmele yakın sonuçlar vermişti. Taarruzun başlamasından iki gün sonra, Leningrad ve Volhov cephelerine mensup Kızıl Ordu birlikleri arasında sadece iki kilometrelik bir mesafe kaldı. Lakin bu son iki kilometre, çok zorlu bir mücadeleye sahne oluyordu: Vurulan ve çamura saplanan tanklar sebebiyle zırhlı desteği kalmamıştı. Artık her şey piyade birliklerinin eylemlerine bağlıydı. Cephe komutan yardımcısı General Fedyuninski bizzat ön cepheye gitti ve Alman rezervlerinin olası intikalinden önce aksiyon alabilmek maksadıyla daha hızlı ilerleme emri verdi. Emre müteakiben gündüzleri dinlenip geceleri savaşan özel harekât müfrezeleri oluşturuldu ve böylece düşmana dinlenme fırsatı verilmedi. Tüm bunlara karşın Wehrmacht ise inatçı yol savunma taktiklerine tutarlı bir şekilde bağlı kaldı ve muharebelerden önce pek göze çarpmayan 1 ve 5 numaralı işçi yerleşimlerini gerçek birer kaleye dönüştürdü. Zira Mga tren istasyonuna giden tek yol bu yerleşimlerin içinden geçiyordu. Kızıl Ordu unsurlarınca ele geçirilmesi, Alman müdafaasının darboğazda çökmesi demekti. Bu arada, Kuzey Ordu Grubu'nun yedekleri de yoldaydı. Fakat Kızıl Ordu'nun durmadan ilerleyen birlikleri, Ladoga Gölü kıyılarında ve Şlisselburg yakınlarında konuşlu Alman unsurlarına neredeyse onları kuşatacak kadar yaklaşmıştı. Söz konusu gelişmenin ardından Kuzey Ordu Grubu komutanı Georg von Küchler çok zor bir seçimle karşı karşıya kaldı: Yolda olan rezervleri beklemek ya da darboğazdan geri çekilmek... Kurmayları ile istişare ettikten sonra bekleme emri verdi. Çünkü daha önce mevzilerini tutmayı başarmışlardı ve bir kez daha yapabilirlerdi.

Volhov Cephesi birlikleri, Almanların tuttuğu işçi yerleşimlerine doğudan yaklaşıp taarruz etti ama yoğun düşman ateşi sebebiyle söz konusu kaleler ilk etapta alınamadı. Ardından İskra Operasyonu için tercih edilen çift darbe taktiği bir kez daha işe yaradı: Bir anda ortaya çıkan Leningrad Cephesi unsurları yerleşimlere batıdan taarruz etti ve Wehrmacht savunması daha fazla dayanamadı. Georgi Jukov o anları şöyle hatırlıyordu: *"O esnada 1 No'lu işçi köyü yerleşimine yakın bir noktadaydım. Abluka hattını içeriden ve dışarıdan aşan askerlerimizin büyük bir sevinçle birbirlerine koştuklarını gördüm. Sinyavino Tepeleri*

bölgesinden düşmanın yaptığı top atışlarına bile aldırış etmeyen bu askerler hasret ve mutlulukla birbirlerine sarıldılar. Bu, gerçekten çok uzun zamandır beklenen bir kavuşmaydı." Cephenin diğer tarafında ise Mareşal von Küchler, uzun ve parlak askeri kariyerinde ilk kez tecrübe ettiği yenilginin acısı ile yüzleşiyordu. Daha bir gün önce Sinyavino'ya güvenli bir şekilde çekilebilme imkânına sahip olan birlikleri tamamen kuşatılmış, 1 ve 5 numaralı işçi yerleşimleri asıl sahiplerine geri dönmüştü.

Leningrad ablukasına yönelik taarruz operasyonunda elde edilen başarı, yalnızca askeri açıdan değil, siyasi bakımdan da çok büyük öneme sahipti. 18 Ocak 1943 gecesi gerçekleştirilen radyo yayınında Sovinformbüro spikeri Yuri Levitan'ın *"yedi günlük şiddetli çatışmaların ardından, Volhov ve Leningrad cephelerine mensup kahraman birliklerimiz 18 Ocak itibarıyla bir araya gelmiş ve böylece Leningrad kuşatmasını kırmışlardır!"* şeklindeki sözlerinin ardından, Sovyet vatandaşlarının neredeyse tamamı yaklaşan zaferi hissetmeye başlamıştı. Volhov Cephesi 377. Piyade Tümeni'nin yayın organı Frontovaya Pravda (Cephe Gerçeği) gazetesinin muhabiri şair Pavel Şubin'in ünlü Volhovskaya Zastolnaya (Volhov Ziyafeti) şarkısını ithaf ettiği kahramanların hayalleri nihayet gerçek olmuştu:

Haydi içelim!
Müfreze komutanlarının,
Karlar altında hayatını feda edenlerin,
Leningrad'a gidenlerin,
Aziz ruhları bataklıklarda gezinenlerin,
Zalim düşmanın boğazını sıkan kahramanların,
Şerefine içelim!

Alman birliklerinin Ladoga Gölü'ne ikinci bir çıkarma yapma olasılığını devre dışı bırakmak isteyen 67. ve 2. Şok Ordularının birlikleri derhal savunmaya geçti. Bu stratejik hamle, Leningrad'da kalan birçok vatandaşın hayatını kurtarmanın yanı sıra, bir yıl sonra yani Ocak 1944'te ablukanın tamamen kaldırılması için gereken ön koşulları da yarattı.

1942/43 kış mevsimi, Büyük Atayurt Savaşı'nın en önemli kırılma anları arasında gösterilen mühim zaferlerin elde edildiği bir dönem olarak tarihe geçmiştir. Leningrad kuşatmasının kırılması ve bilhassa Friedrich Paulus'un 6. Ordusu ile iki Rumen ordusunun Stalingrad'da

yenilgiye uğratılması, Nazi Almanyası'nı kelimenin tam manasıyla dehşete düşürmüştü. Ülkede üç günlük yas ilan edilmiş ve III. Reich Propaganda Bakanı Joseph Goebbels bu ulusal yası bir nevi Wagner Festivaline dönüştürmüştü. Çünkü ülkenin her yerindeki tüm hoparlörlerden Hitler'in en sevdiği besteci olan Wagner'in trajik müziği duyulmuştu. Stalingrad, o tarihte güçlerinin zirvesinde olan Almanlar için büyük bir felaketti. Wehrmacht için bu yenilgi, Kızıl Ordu'nun 1942 yazında Voronej ve Millerovo yakınlarında aldığı mağlubiyetle aynı manaya geliyordu. Çünkü sözüm ona sarsılmaz Alman cephesinde devasa bir boşluk ortaya çıkmış, bu serbest alanı büyük çaplı saldırılar için rahatça kullanan Sovyet birlikleri de Don havzasındaki İtalyan ve Macar ordularını gafil avlamıştı. Akabinde Almanlar, Kafkasya'dan aceleyle geri çekilmeye başlamış, Bakü petrolünü ele geçirmeyi çok arzulayan Hitler bu önemli kaynağa asla ulaşamamıştı. Paulus teslim olduğunda, Kızıl Ordu 1942 yazında kaybettiği mevzileri hemen hemen geri kazanmıştı. Sovyet birliklerinin söz konusu kış taarruzu, ancak Kursk'un düşman işgalinden kurtarılmasından sonra, Mart 1943'te duracaktı.

KAFKASYA MUHAREBESİ

III. Reich'ın Sovyetler Birliği topraklarında yürüttüğü savaşın en önemli hedefleri arasında Kafkasya petrolleri de bulunmaktaydı. Panzerlerin yüksek miktarlardaki yakıt ihtiyacı ve milli petrol endüstrisinin hammadde eksikliği, Berlin'i sentetik yakıt üretimine sevk edip, petrol bakımından zengin müttefikleri olan Macaristan ve Romanya'ya da bağımlı hale getirmişti. Bu şartlar altında Kafkasya petrollerini ele geçirmek maksadıyla bir taarruz düzenleme fikri ilk kez 31 Temmuz 1940'ta, henüz Barbarossa için gerçekleştirilen planlama çalışmalarının ilk etabında bizzat Hitler tarafından dile getirilmişti. Zira Kafkasya üzerinden İran'a yapılacak bir atılım (Barbarossa'nın başarıyla ile tamamlanması durumunda), Alman operasyonlarının daha geniş bölgelerde tatbik edilebilmesi için bir katalizör işlevi görecekti. Ancak genel planlardan ayrıntılı bir Kafkasya planına geçiş, ancak 1941 sonbaharında gerçekleşti ve Ekim ayında OKW[1] Operasyon Dairesi'nde Kafkasya'ya özel ilk harekât planını hazırladı. Bu plan, Kafkasya'nın kuzey kesimlerinin ele geçirileceği Kasım 1941'den 1942'nin Eylül ayına kadar realize edilecek altı ayrı aşamayı öngörüyor, Temmuz - Eylül 1942 döneminde gerçekleştirilecek son üç aşama ise Transkafkasya, İran ve Irak'ta icra edilecek faaliyetleri içeriyordu. Söz konusu plân 24 Ekim 1941'de onaylandı. Gerçekten de Alman yüksek komuta kademesi, Kafkaslar üzerinden gerçekleştirilecek bir atılımın, Wehrmacht'ın Ortadoğu'daki sorunlarına kolay bir çözüm olacağına inanmaktaydı. 7 Kasım 1941'de Mareşal Brauchitsch ile bir araya gelen Hitler de görüşme esnasında Kafkasya petrol yatakları

1 Oberkommando der Wehrmacht: III. Reich Silahlı Kuvvetleri'nin 1938 ile 1945 arasındaki başkumandanlık makamı.

konusuna değinmiş ve bahsi geçen bölgenin 1942'nin ikinci yarısında ele geçirilmesinin oldukça uygun olacağını söylemişti.

Ana hedefi Bakü petrolüne erişim olan Blau Operasyonu, 28 Haziran 1942'de Alman birliklerinin taarruzu ile başladı. Fakat Manıç Nehri üzerindeki Veselovskiy Barajı'nın Wehrmacht Brandenburg-800 Alayına mensup sabotajcılar tarafından ele geçirilmesinden kısa bir süre sonra, 27 Temmuz 1942'de ismi bugüne kadar belirlenemeyen bir Sovyet kahraman tarafından havaya uçurulması, Almanların planlarına sekte vurdu. Patlama su seviyesinin hızlı bir şekilde yükselmesine neden oldu ve dolayısıyla Alman birliklerinin geçişi çok zorlaştı. Baraj duvarının infilakına müteakiben, üç ila dört kilometrelik bir alana adeta bir deniz gibi yayılan Manıç'ı geçmek için panzerler teker teker feribotlarla taşınmış ve bu durum Sovyetlerin Kuzey Kafkas Cephesi'nin iki ordusuna geri çekilmeleri için zaman kazandırmıştı.

Kuzey Kafkas Cephesi komutanı Mareşal Semyon Budyonni tarafından kaleme alınan ve Manıç Nehri üzerindeki barajın havaya uçurulduğu gün Moskova'ya gönderilen kapsamlı değerlendirme raporunda, bölgedeki tüm birliklerin Kafkasya Çıkıntısı ve Terek Nehri hattına çekilmesi öneriliyordu. 28 Temmuz'da "Bir adım dahi geri çekilmeyeceksiniz!" olarak da bilinen ünlü 227 sayılı emri imzalayan Stalin, bununla eş zamanlı olarak Budyonni'nin geri çekilme önerisini de onaylamıştı. Her ne kadar "Bir adım dahi geri çekilmeyeceksiniz!" sloganı genel bir stratejiyi sembolize ediyor olsa da, Sovyet komuta kademesinin askeri çıkarlarını tamamen göz ardı etmesi manasına da gelmemekteydi. Terek'in sarp kıyıları ve etrafındaki yüksek dağlar, müdafaa için oldukça avantajlı bir konum sağlıyordu. Bununla birlikte, geri çekilme sürecinde yaşanabilecek olası bir gecikme, Kızıl Ordu Birliklerinin kuşatılmalarına ve yenilgiye uğramalarına da yol açabilirdi. Çünkü yedek orduların büyük bir kısmı zaten Stalingrad'daydı ve Kafkasya'da yaşanabilecek kayıpların telafisi kesinlikle mümkün değildi. Geri çekilme onayına müteakiben Terek Hattının savunulabilmesi için hazırlıklara başlandı. Buna göre, Kızıl Ordu'nun bazı tümenleri hazır durumdaki müstahkem bölgeye ulaşacak ve orada düşman panzerleriyle savaşacaktı. Aslında Mareşal Budyonni, Başkomutan Stalin'den Kafkas dağlarına çekilme onayı istemek için her türlü haklı gerekçeye sahipti. Çünkü bölgedeki dağlar, tıpkı bir duvar gibi Almanlar ile Bakü petrolü arasındaki yolu

kapatıyordu. Hazar'dan Karadeniz'e kadar yaklaşık 1300 kilometre boyunca devasa bir sırt halinde uzanan bu dağlar üç kısma ayrılmaktaydı:

1. Doğu Kafkasya: Abşeron Yarımadası'ndan Kazbek Dağı'na kadar 500 kilometre,
2. Orta Kafkasya: Kazbek Dağı'ndan Elbruz Dağı'na kadar 200 kilometre ve
3. Batı Kafkasya: Elbruz Dağı'ndan Anapa'ya kadar olan 500 kilometre.

İşte denizden 3200 metre yükseklikte bulunan bu kar ve buz krallığı ile Terek'in hızlı akıntısı, Grozni ve Bakü petrol sahaları için tabii birer muhafız işlevi görmekteydi.

Wehrmacht taarruzunun başlangıç etabında dağcı komando ile desteklenmiş panzerlerini Vladikavkaz'dan Tiflis yönüne bir yarma operasyonu ile intikal ettirmek isteyen Ewald von Kleist'e göre, Batı Kafkasya'nın geçişlerine hâkim olmak harbin gidişatı bakımından oldukça mühimdi. Ancak Alman Genelkurmayı Kleist'in bu planını reddetti ve emrindeki dağcı birlikleri panzerlerden ayırarak derhal Batı Kafkasya'ya sevk etti. Çünkü Hitler'in direktifine göre, Ordu Grubu A'nın öncelikli görevi, *"düşmanın Karadeniz'deki limanlarını ve filosunu kaybetmesine müteakiben Karadeniz'in tüm doğu kıyısına hâkim olmak"* idi. Sonuç olarak, Hermann Hoth'un 4. Panzer Ordusu'nun Stalingrad'a ivedilikle sevk edilmesiyle birlikte, zaten oldukça sınırlı olan A Grubu'nun kuvvetleri üç farklı istikamete ayrılmak durumunda kalmıştı.

Mareşal Budyonni'nin elindeki zırhlı trenler önemli birer kozdu. O tarihlerde Kuzey Kafkas Cephesi komutanlığının emrinde yaklaşık 30 civarında zırhlı tren vardı ve 23 Ağustos'ta Mozdok istasyonunda mevzilenen 20 numaralı zırhlı tren de Alman işgali altındaki yerleşim yerlerine ateş açmıştı. Zırhlı trenden açılan ateşe yaklaşık iki saat sonra cevap veren Almanlar ise 50 kadar panzeri Mozdok'un kuzeybatısındaki yola konuşlandırdı. Bölgeye intikal eden panzerleri anında geri püskürtmeye karar veren Yüzbaşı S. Borodavko ve askerleri kendilerine destek için gelen 11. Muhafız Piyade Kolordusu unsurlarıyla Mozdok civarında bir araya geldi.

Mozdok'un batısındaki demiryolunu geçen Wehrmacht panzerlerine doğrudan ateş açan 20 numaralı zırhlı tren, Kafkasya Muharebesi'ne iştirak eden ilk Kızıl Ordu unsuru olmuştu. Trenin topçuları

7 panzeri devirmeyi başarsa da, aracın top taretinde, yakıt deposunda ve komutan vagonunda ağır hasar oluşmuştu. Mozdok zırhlı tren grubu komutanı Yüzbaşı S. Borodavko düşman ateşi ile hayatını kaybetti. Ardından zırhlı platformlardan biri de alev alınca trenin siyasi komiseri G. Abramov, tüm personele infilak etmekte olan treni terk etmelerini emretti. Bu esnada Yüzbaşı İ. Kuçma'nın emrindeki 19. zırhlı tren, yoldaki üç düşman panzerini daha imha ederek 20. trenin yardımına geldi. Öte yandan, düşmanın karşı ateşi bir zırhlı lokomotifi, bir zırhlı platformu ve bu platform üzerindeki bir topu devre dışı bırakınca, bu trenin mürettebatı da görev yerlerini terk etmek zorunda kaldı.

Çatışmanın ardından 20. zırhlı trende görevli askerlerden 19, 19. zırhlı trende görevli askerlerden ise yalnızca 23 kişi hayatta kalabildi. Fakat Kızıl Ordu trenlerinin bu taarruzu sonrası tam 14 panzer etkisiz hale getirilmiş, dolayısıyla düşmanın saldırı harekâtı birkaç saat ertelenmişti. Transkafkasya Cephesi Kuzey Kuvvetleri Grubu Komutanı Tümgeneral İvan Maslennikov'un 28 Ağustos 1942 tarihli emriyle, 19. ve 20. zırhlı trenlerde görev yapan personel, gösterdikleri cesaret ve kahramanlık sebebiyle şeref madalyasına layık görülmüştür. Mozdok zırhlı tren grubunun komutanı Yüzbaşı Borodavko ve siyasi komiseri Abramov ise, hayatlarını kaybetmelerinden sonra Sovyetler Birliği'nin en yüksek nişanı olan Lenin Nişanı ile ödüllendirilmişti.

Batı ve Orta Kafkasya'nın en yüksek rakımlı geçitlerine zamanında çekilmeyi başaran Kızıl Ordu birliklerinin ayak izlerini, dağlarda icra edilecek operasyonlar için özel olarak eğitilmiş ve donatılmış Alman birlikleri izliyordu. Fakat bu Alman askerlerinin bir başka özelliği daha vardı: Hepsi ya Avusturya'nın dağlık bölgesi Tirol'de ya da Güney Almanya'nın diğer dağlık bölgelerinde doğup büyümüştü. Bu sebeple Kafkasya dağlarında sanki kendi memleketlerindeymişçesine hareket ediyorlardı. Üstelik yanlarında küçükbaş sürüleri ve dağlarda icra edilecek operasyonlarda kullanılmak üzere özel üretilen topları da vardı. Tüm eğitimlerini Alplerde almış bu komandoların yanı sıra, General Konrad'ın 49. Dağcı Piyade Kolordusu'nun mühim bir bileşeni olan General Egelseer'in 4. Dağcı Piyade Tümeni'nin iki ayrı yüksek irtifa taburu da, daha önce Fransa ve Yugoslavya'da girdiği savaşlarda deneyim kazanmış olarak Kafkasya'ya intikal etti. Görevleri oldukça iddialıydı: *"Elbruz'un batı kesiminden Kafkasya'yı aşarak Tiflis'e ulaşmak."*

Bu arada soğukların bastırmasıyla geçitleri ele geçirebilmek için sadece birkaç haftası kalan Almanların, bu dağ yollarından sadece Karadeniz'e çıkmaları bile, kıyıdaki Sovyet birliklerinin kuşatılması ve yenilgiye uğratılması manasına gelecekti.

Oldukça kritik bir durumla karşı karşıya bulunan Transkafkasya Cephesi Komutanlığı, zirvelerin ve yüksek rakımlı dağ geçitlerinin kendi birlikleri için de aşılması mümkün olmayan birer engel olduğuna inanıyordu. Mareşal Andrey Greçko'nun anılarında bu birliklerle ilgili şöyle yazıyordu: *"Ön saflarda görev yapan komuta personelinden pek çok subayın dağlarda herhangi bir operasyon deneyimi yoktu. Bu sebeple bahsi geçen birliklerimizin müdafaa ve taarruz taktikleri, zirve geçişleri esnasında, o kesimlerin niteliklerine uygun olarak organize edilmiştir. Lakin tüm çabalara karşın, düşman unsurlarının geçişlerine müsaade eden bir dizi patika keşfedilemediği için buralarda gerekli tedbir alınamadı."* Kafkas dağlarındaki geçitleri müdafaa etmekle mükellef birliklerin ana kuvvetleri, Karadeniz'e daha yakın olan eteklerde konuşluydu. Bu yüzden, zaten tabii bir muhafazası bulunan geçitlere yalnızca küçük müfrezeler intikal ettirildi. Örneğin Maruh Geçidi, yalnızca bir piyade bölüğü tarafından savunulurken, Kluhor Geçidi ise iki piyade bölüğü ve bir istihkâm müfrezesi tarafından korunuyordu. Üstelik söz konusu geçitlerin kuzey yamaçlarında keşif bile yapılmamıştı. İşte bu dikkatsizliğin bedeli çok geçmeden kanla ödenecekti.

Kluhor'u hedef alan ilk düşman taarruzu 15 Ağustos'ta gerçekleştirildi. Bölgedeki karmaşık patikaları iyi kullanan Alman dağcı komandolardan teşkil iki özel müfreze, ağır makineli tüfekleri ve havan toplarıyla birlikle saatler süren bir tırmanışı tamamladı ve kayalık sarp yokuşları aşarak, geçitte konuşlu Sovyet unsurlarını kuşattı. Beklenmedik bir şekilde düşmanı arkalarındaki yamaçlara konuşlanmış ve tepeden kendilerine silah doğrultmuş olarak gören Kızıl Ordu askerleri ise mevzilerini terk edip geçitlerden yukarı doğru çekilmek zorunda kaldı. Fakat sadece deneyimli dağcıların aşabileceği dik kayalıklar, karla kaplı yamaçlar ve buzul yarıkları Sovyet askerleri için ölümcül birer tuzağa dönüştü ve pek çoğu ya düşerek ya da kendilerini takip eden düşmanın ateşi ile hayatını kaybetti.

Kızıl Ordu'nun iletişim konusunda yaşadığı sıkıntılar, dağ geçitlerindeki durumu felaketin eşiğine getirdi. Öyle ki, Kluhor Geçidi'ndeki çatışmalara ilişkin bilgi, Almanların geçidi ele geçirmesinden ancak iki

gün sonra, 17 Ağustos'ta cephe karargâhına gönderilebildi. Bunun üzerine Suhum Askeri Okulu öğrencileri ve bir NKVD taburundan teşkil yedek kuvvetler hemen buraya gönderildi. Yüksek Komutanlık Karargâhı imzalı 20 Ağustos 1942 tarihli telgraf mesajı ise ön koşulları zaten acı bir şekilde tecrübe edilen mevcut durum hakkında kaleme alınmış şu uyarıyı içeriyordu: *"Düşman, özel olarak eğitilmiş dağcı birliklere sahip. Zorlu arazi koşullarında oldukça etkili hareket edebilen bu işgalci unsurlar, Kafkasya Sıradağlarından geçen her bir yolu, geçidi ve patikayı kullanacaktır. Transkafkasya bölgesine girmek isteyen düşman için Kafkas Sıradağlarının aşılmaz bir engel olduğunu düşünen komutanlar derin bir yanılgı içerisindedir. İçinde bulunduğumuz koşullarda, yalnızca müdafaa için dikkatlice ve ustalıkla hazırlanmış ve inatla savunulacak müstahkem hatlar geçilemez."* Ne yazık ki, merkezden gelen bu telgraf, oldukça gecikmiş bir uyarı idi. Takviye kuvvetler, ilk saldırıdan ancak bir hafta sonra, 22 Ağustos'ta Kluhor Geçidi'ne intikal edebildi. Fakat aradan geçen süre zarfında Almanlar geçidin güney yamaçlarına çoktan inmişlerdi. Her ne kadar daha fazla ilerlemeleri durdurulsa da, karşı saldırılarla geri püskürtülemediler.

18 Ağustos'ta Elbruz'un güney yamaçlarına ulaşan Alman dağcı komandolar, "Krugozor" ve "Onbirler Sığınağı" adlı turistik tesisleri ele geçirdi. O tarihte dünyanın en yüksek dağ oteli olan ve adeta bir zepline benzeyen üç katlı Onbirler Sığınağı, düşman tarafından hızla bir kaleye dönüştürüldü. 21 Ağustos sabahı saat 11:00'da Wehrmacht dağ birliklerinden oluşan özel bir dağcı komando grubu da Avrupa'nın en yüksek dağ zirvesi olan Elbruz'da gamalı haçlı bayraklarını ve iki dağ tümeninin sancaklarını göndere çekti. Askeri açıdan hiçbir şey ifade etmeyen bu eylem, III. Reich propagandası için çok geniş ölçüde kullanıldı. Alman basını, göndere çekilen bayrağın görselini *"Kafkasya ve halklarının fethi!"* başlıklı haberlerle tam sayfadan verdi. Lakin Hitler bu haberleri okuduktan sonra çok öfkelenmişti. Hitler'e en yakın Nazi yetkililerinden biri olan Reich Silahlanma ve Savaş Endüstrisi Bakanı Albert Speer bu durumu şu sözlerle anlatıyordu: *"Haberlere öylesine sinirlenmişti ki, birkaç gün sonra bile, herkesin önünde, bu çılgın dağcılara ağır küfürler ederek 'Savaşın tam ortasında ellerine geçirdikleri bir oyuncakla oynayan bu ahmaklar, Sohum istikametinde düzenlenecek bir yarma operasyonu üzerinde yoğunlaşma emri verdiğim halde, gidip aptal gibi bir turistik tesisi işgal ediyorlar. Hepsinin askeri mahkemede yargılanması gerek!' diye bağırıyordu."*

Elbrus'taki geçitlerin ve mevzilerin kaybı Moskova'da ciddi endişeye sebep olmuştu. Bu sebeple ivedi olarak bölgeye gönderilen Sovyet Güvenlik Sekreteri ve Sovyet Gizli Polis şefi Lavrenti Beriya, 23 Ağustos'ta Devlet Savunma Komitesi üyesi sıfatıyla Sohum'a geldi ve geçitleri kaybeden 46. Ordu komutanı Tuğgeneral Vasili Sergatskov'u görevden aldı. 46. Ordu'nun görevi, Karadeniz kıyısından Uç-Tapalyar Dağı'na kadar olan kesimi, Sohum-Poti kıyı şeridini ve Kafkas Sıradağlarının zirvelerindeki dağ geçitlerini savunmaktı. Bu bağlamda, Maruh Geçidi'ni Alman dağcı birliklerinden kurtarmak maksadıyla Sergatskov, ordusunun bir kısmını, Sovyetler Birliği için doğrudan bir tehdit oluşturmayan Türkiye sınırından kendi inisiyatifi ile çekmişti.

Nazi bayrağının Elbruz'da göndere çekildiğine dair haberleri dinleyenler arasında Ewald von Kleist de vardı. Wehrmacht propaganda aygıtlarından Panzer Voran adlı gazete, 1. Panzer Ordusu'nun şiddetli bir kar fırtınasında bu dağın zirvesinde gerçekleştirdiği kahramanca saldırıyı, okuyucuyu zevkten dört köşe yapacak abartılı ve süslü ifadelerle uzun uzun anlatıyordu. Ağustos 1942'nin son günlerinde Terek Nehri hattına ulaşan Kleist'in askerlerinin karşısında bu kez aşılması gereken sarp yamaçlar ve hızlı akıntılar vardı. Harekete geçen Alman dağcıları, hücumbotlarına binerek karanlıkta ve yoğun ateş altında Terek'i geçip Mozdok'un güney kesiminde bir köprübaşını ele geçirdi. Söz konusu geçiş noktasının kaybı, Kızıl Ordu'nun cephe komutanı Mareşal Semyon Budyonni'nin kariyerinin tabutuna son çiviyi çaktı ve Rus İç Savaşı'nın bu efsanevi kahramanı Kafkasya'daki görevinden alınarak Büyük Atayurt Savaşı'nın kalanını süvari komutanı olarak geçirdi.

Fakat Almanların Terek'teki ilerleyişi, büyük zorluklarla karşılaştı. Bölgeye hâkim yüksekliklere mevzilenen Sovyet topçuları, köprübaşını tam isabet vuruyordu. Bunun üzerine taarruza geçen Wehrmacht unsurları, bu sefer de Katyuşaların yaylım ateşinin yanı sıra, tanksavar ve obüs toplarının hedefi oldu ve durmak zorunda kaldı. Görevden alınan Mareşal Budyonni'nin "avantajlı sınırları savunma stratejisi" nihayet meyvelerini vermişti. Bu arada Luftwaffe'nin ana vurucu gücünün Stalingrad'a gönderilmesi de Kızıl Ordu Hava Kuvvetlerinin Kafkasya'da çok daha rahat hareket etmesine olanak tanıdı ve uçaklar köprübaşı için verilen mücadelede çok önemli roller üstlendi. Buna ek olarak, savaşın ilk aylarında ödenen büyük bedeller sonucunda edinilen deneyimden, Kızıl

Ordu Hava Kuvvetleri nezdinde başlatılan topyekûn reform sürecinden de istifade ediliyordu. Bu bağlamda, 1942'nin Mart ayında Hava Kuvvetleri komutanı olarak atanan General Novikov, tüm havacılık unsurlarını birleşik hava orduları bünyesinde bir araya getirmeyi önermişti. İşte bu hamlenin tatbiki, hava taarruz operasyonlarının yönetimini ve koordinasyonunu büyük ölçüde basitleştirmiş ve Sovyet pilotlarının taktiklerini de önemli ölçüde değiştirmişti. Operasyonlarda karma havacılık unsurlarının kullanımını terk eden Kızıl Ordu nezdinde kolordu seviyesinde çok daha homojen bir yapıya sahip avcı, saldırı ve bombardıman filoları oluşturuldu. Eskiyen İ-153, İ-16 ve SB-2 tipi uçakların yerini de yavaş yavaş yeni teknolojilere sahip Yak, İlyuşin ve Lavoçkin'ler almaya başladı.

Kanatlarında ve gövdelerinde kızıl yıldızlar bulunan savaş uçakları, Almanların Terek Nehri üzerinde inşa ettiği dubalı köprüyü yoğun bombardımana maruz bırakarak batırdı. 4. Hava Ordusu komutanı General Konstantin Verşinin'in piyade olarak başlayan kariyeri, kara birlikleriyle etkileşime özel bir önem vermesine sebep oluyor, bu durum da operasyonların başarısında olumlu bir rol oynuyordu. Yüksek istişare toplantılarında *"evvela biz kara kuvvetlerini korumakla mükellefiz, onların bizi koruma gibi bir misyonu yok"* fikrini sık sık tekrar eden Verşinin'e göre, hava kuvvetlerinin müstakil bir harp yürütmesinden ziyade, kara kuvvetlerine her daim destek sağlaması elzemdi. Emri altındaki pilotlarını, *"Yoldaşlar! Görevinizin hedeflerini tam olarak kavrayabilmek için evvela müşterek ordu komutanının planını detaylı bir biçimde bilmeniz gerekiyor. Ancak o takdirde potansiyelinizi tam olarak idrak eder ve gücünüzü de en verimli biçimde nasıl kullanacağınızı bilirsiniz"* sözleriyle uyaran Konstantin Verşinin, Kafkasya Savaşı'nın ilk günlerinde cephenin kuzey grubuna komuta eden General İvan Maslennikov ile devamlı temas halindeydi.

Mozdok civarındaki köprübaşını tutmaya çalışan Wehrmacht unsurları, Sovyet tankçılarının düzenli aralıklarla gerçekleştirdiği saldırı operasyonlarına maruz kalıyordu. SSCB'nin iç kesimlerinde bulunan fabrikalarda imal edilen tanklar Transkafkasya Cephesi birliklerine istenilen miktar ve zamanda tedarik edilemese de, Lend-Lease Programı[2] kapsamında İran üzerinden Kafkasya'da çarpışan Kızıl Ordu unsurlarına

2 Birleşik Krallık, SSCB, Çin, Fransa ve müttefik ülkelere yönelik olarak ABD tarafından 1941 ila 1945 yıllarını kapsayan dönemde uygulanan savaş malzemesi destek programı.

çok sayıda Amerikan ve İngiliz yapımı zırhlı araç tedarik edilmişti. Buna göre, 1 Ekim 1942 itibarıyla, Transkafkasya Cephesi'nin envanterinde bulunan 300 civarındaki tankın %42'sini İngiliz ve Amerikan zırhlıları oluşturmaktaydı. Orta sınıf T-34'lerin oranı %20, ağır sınıf KV'lerin oranı ise sadece %2 idi. Geriye kalan %36'lık kısım ise çeşitli Sovyet yapımı hafif tanklardan teşkildi. Lend-Lease Programı uyarınca Kafkasya'ya teslim edilen Stuart[3] ve Valentine[4] tipi tanklar, harp potansiyeli ve muharebe kabiliyeti bakımından T-34, KV ve işgalci Wehrmacht'ın panzerlerine göre daha zayıftı. Bu ithal zırhlılar, hafif sınıf Sovyet tankları olan BT, T-26, T-60 ve T-70 ile ise ya denk ya da onlardan üstündü. Bu sebeple Terek'te Almanların tuttuğu köprübaşına yapılan ilk taarruzlar, Kızıl Ordu'nun Stuart ve Valentine ile donatılmış tank taburlarınca gerçekleştirilmişti. Kafkasya'yı ele geçirmek isteyen Almanların karşısına çıkan ABD ve İngiltere yapımı tank ve ağır silahlar, Wehrmacht askerlerine önemli bir gerçeği anımsatma noktasında çok etkili olmuştu. Zira bu silahları gören askerler neredeyse tüm dünyanın III. Reich'e karşı savaştığını net bir biçimde anlamaktaydı.

Geçit Muharebeleri

Wehrmacht unsurlarının Harkov ve Rostov üzerinden Terek'e hızlı bir şekilde intikalinin ardından, Alman saldırısı bir süreliğine durdu ve 1942'nin Eylül ayının sonlarına doğru da 1. Panzer Ordusu'nun birlikleri Elkhotov Kapıları adını verdikleri geçiş bölgesinin başlangıç kısmını genişletmeye çalıştı. Almanların kapı olarak nitelendirdikleri bu kesim, Osetya'nın Elkhotovo Köyü yakınlarındaki Sunjenski Dağları üzerindeki bir geçitti ve ele geçirilmesi durumunda panzerler Ordzhonikidze ile birlikte Gürcistan ve Osetya Askeri Karayollarına hâkim olabilirdi. Fakat bu dar geçit, binlerce tanksavar mayını, tanksavar hendeği, kirpi ve dikenli tel ile sıkıca kapatılmıştı. Büyük bir gayret ile taarruz eden işgalciler, Elkhotovo'yu almayı başarsa da, geçidi kırmaya yönelik tüm girişimleri hüsranla sonuçlandı. Deneyimli bir komutan

3 M3 Stuart ya da General Stuart: ABD tarafından üretilen ve müttefikler tarafından II. Dünya Savaşı sırasında yaygın bir biçimde kullanılan hafif tank.

4 Valentine Piyade Tankı ya da Mk III: Düşük maliyetli olması sebebiyle II. Dünya Savaşı esnasında Birleşik Krallık tarafından en fazla üretilen ve kullanılan tank sınıfındaki zırhlı savaş aracı.

olan Ewald von Kleist, bu köprübaşını genişleterek Ordzhonikidze'ye intikal için yeterli güce sahip olmadığını anladı. Kafkasya'da olup bitenler karşısında son derece öfkeli olan Hitler ise Alman ordusunun bu bölge için kendisine verdiği taahhütlerin hiç birini yerine getirememesi üzerine 9 Eylül'de Mareşal Wilhelm List'i A Ordu Grubu komutanlığı görevinden aldı ve Kafkasya'daki birliklerin komutasını bizzat kendisi üstlendi. Böylece III. Reich liderinin sayısız unvanlarına bir tane daha eklenmiş oluyordu: Doğu Cephesi Ordu Grup Komutanı.

Özel görevli Sovyet müfrezeleri, dağ yolları boyunca ilerleyen işgalci Almanlara karşı bölgedeki dar patikaları ve sarp geçitleri daha etkin kullanmaya başladı. Çünkü artık bu bölgede iyi dağcılık eğitimi almış elit birlikler görev yapıyordu. İlginç ama oldukça işlevsel üniforma ve teçhizatlarıyla askerden çok dağcıya benzeyen bu Kızıl Ordu askerlerinin temel misyonu, kapsamlı keşif operasyonlarını yerine getirmekti. Çünkü sadece titiz bir gözlem sonucunda elde edilen veriler sayesinde yüksek dağ yollarında konuşlu düşman mevzilerinin yerleri tam olarak tespit edilebiliyordu. İşte düşmana karşı başarıyla tatbik edilen bu operasyonlardan biri de Eylül ayı başlarında Kluhor istikametinde vuku buldu. Yüksek rakımlı yaylalardan geçen oldukça dolambaçlı bu yol, Wehrmacht komandolarının geri çekilmesine sebep olmuştu. Tam da bu esnada keşif görevinde olan Sovyet dağcılar, geçide doğru ilerleyen Alman askerlerden teşkil büyük bir konvoy gördüler. Aralarındaki mesafe çok fazlaydı ve düşmana hızlı biçimde ulaşmak imkânsız gibiydi. Dağ müfrezesinin kahraman askerleri, işgalcilerin avuçlarının içinden kaçıp gitmesini can sıkıntısıyla izlerken kanatlarında kızıl yıldızlar bulunan üç avcı uçağı bir anda havada belirdi. Müfrezenin askeri mühendis komutanı A. Gusyev o anları şöyle anlatıyordu: *"Pilotlarımız üstün uçuş becerilerinin yanı sıra, aynı zamanda dağların özelliklerine hâkim olmanın avantajı ile de taarruz etti. İlk önce konvoyu hedef aldılar. Fakat ip gibi dizilmiş faşistler çok uzun bir mesafeye yayıldığı için bu saldırının etkisi sınırlı oldu. Bunun üzerine bizim avcı uçaklar, Almanların bulunduğu yolun üzerindeki dağların yamaçlarını bombalamaya başladı. İnfilak eden mühimmat pek çok büyük kayayı parçalara ayırdı ve yoluna çıkan her şeyi öğüten dev bir taş çığı, Nazilerin üstüne doğru adeta uçtu. Yamaç bir anda sarı renkli yoğun bir toz bulutuyla kaplandı. Bulut dağıldığında, düşman konvoyunun tamamen imha edildiğini gördük. Taşlardan oluşan çığ dalgası neredeyse tüm işgalcileri süpürmüştü."*

1942 yılının Eylül ayında geçitlerdeki genel durum, istikrarsız bir denge niteliğindeydi. Alman dağcı komandolar, söz konusu yüksek rakımlı geçitlerden Karadeniz'e inme planlarını gerçekleştiremezken, buna karşın Sovyet dağcıları da, dağ yolları üzerindeki kontrolü yeniden tesis etmek suretiyle kaybettikleri mevzileri geri kazanamadı. Takvimler 28 Eylül 1942'yi gösterdiğinde ise II. Dünya Savaşı tarihinin en sıra dışı muharebelerinden biri, 4000 metreden daha yüksek bir rakımda gerçekleşti. On birler Sığınağı adlı otele mevzilenen işgalcileri buradan çıkarmak maksadıyla makineli tüfek, havan topu ve keskin nişancı tüfekleriyle donatılmış yaklaşık 100 kişilik bir özel harekât bölüğü kurulmuştu. Seçkin muharip askerlerden oluşan bu gruba Teğmen İ. Grigoryants komuta ediyordu. Sabahın erken saatlerinde yüksek dağ otelinde konuşlu Alman müfrezesinin nöbetçileri alarm verdiğinde, Naziler kulaklarına inanamadılar. Zira 4800 metre yükseklikte patlayan ağır makineli tüfeklerin gürlemeleri kulakları sağır edercesine şiddetliydi. Çevredeki buzul boyunca düşman savunmasının etrafından dolaşan Sovyet dağcılar yukarıdan saldırmıştı. Saldırı etkili menzil dışından geldiği için oteli koruyan Almanlar özel dağ toplarını kullanma fırsatı bulamasalar da inatla direndiler. Çarpışma birkaç saat sürdü ve Teğmen Grigoryants'ın müfrezesinden sadece dört asker hayatta kaldı. Ağır yaralanan komutan ise esir düşeceğini anlayınca intihar etti. On birler Sığınağı işgalci faşistlerin elinde kalsa da, Sovyet dağcılar bir kez daha yüksek irtifalarda savaşabileceklerini kanıtladı. Bu muharebeden birkaç gün sonra ise dondurucu kış soğukları kendini göstermeye başladı ve Çığ ve donma sebebiyle yaşanan kayıplar, hem Wehrmacht hem de Kızıl Ordu unsurları için bölgedeki savaş kayıplarını aşmaya başladı.

Sonbahar ile birlikte sertleşen hava koşullarının geçitleri kapatması sayesinde bölgedeki dağ tümenlerinin artık kendi emrine verileceğini düşünen Ewald von Kleist, ciddi şekilde yanılıyordu. Çünkü A Ordu Grubu'nun yeni komutanı Adolf Hitler'in Berlin'den gönderdiği talimatnamede Tuapse yakınlarındaki dağ komando tümenlerini yeniden bir araya getirme emri verilmişti. İrtifanın Kafkas Sıradağlarının diğer kesimlerine nazaran çok daha düşük olduğu Tuapse'deki ortalama yükseklik yaklaşık 1000 metreydi. Dolayısıyla, Alman dağcı komandolara bir kez daha dağları aşarak denize ulaşma görevi verildi. Wehrmacht 17. Ordusuna mensup birlikler daha önce de Tuapse'ye ilerlemiş ama başarılı

olamamıştı. Fakat bu kez dağcı komandoların intikaliyle, ormanlarla kaplı dağlık yamaçlarda mevzilenen Kızıl Ordu'nun savunmasını aşmak mümkün hale gelmişti. İlk taarruz, Alman kurmaylarını umutlandırdı. Komandolar, Tuapse'ye giden otoyolu savunan Sovyet birliklerinin gerisine sarkmayı ve 32. Muhafız Piyade Tümeni'nin iki alayını kuşatmayı başarmıştı. Fakat Sovyet savunmasının çökmek üzere olduğunu düşünen işgalcilerin hevesi kursağında kaldı: İlk şoku atlatan Tuapse muhafızları, bir dizi karşı saldırı başlattı ve Wehrmacht birliklerinin ilerleyişi önce yavaşladı ve kısa bir süre sonra da tamamen durdu. Akabinde bölgedeki çatışmalar düşük yoğunluklu bir şekilde Aralık ayına kadar devam etti.

Almanların Terek'teki köprübaşını genişletmeye yönelik operasyonu Kızıl Ordu tarafından başarılı bir şekilde kontrol altına alınmasına rağmen, bu girişim Sovyet komuta kademesini ciddi manada endişelendirmişti. Yoğun görüşmelerin ardından, kuvvetli bir tank ve piyade darbesiyle o bölgedeki işgalci unsurların tasfiye edilmesine karar verildi ve topyekûn taarruz için de 3 Kasım 1942 tarihi üzerinde karar kılındı. Transkafkasya Cephesi'nin tüm güçleri bölgede cereyan eden muharebelerin seyrini değiştirecek bu savaş için bir araya gelecekti. Fakat cephenin diğer tarafında da hummalı bir çalışma yürütülmekteydi. Güçlü, enerjik ve şartlardan iyi istifade eden bir komutan olarak bilinen Ewald von Kleist, Terek civarındaki geçidin Wehrmacht'ın Kafkasya operasyonunun odak noktası olmasına asla müsaade edemezdi. Bu sebeple ana taarruzun istikametini değiştirmeye ve Baksan ile Nalçik üzerinden Ordzhonikidze'ye girmeye karar verdi. 25 Ekim'de Nalçik'e saldıran Alman piyadelerini ertesi gün de panzerler takip etti ve Nalçik yakınlarındaki Sovyet birliklerinin birleşmeleri engellenerek, güçlü hava ve panzer saldırılarıyla müdafaa hatları hızla çökertildi. Neticede Nalçik, kısa süren sokak çatışmalarının ardından Alman ve Rumen birlikleri tarafından ele geçirildi.

Alman panzerlerinin Nalçik üzerinden yaptığı atılım sebebiyle Kızıl Ordu Hava Kuvvetleri ivedilikle bölgeye sevk edildi. Zira Ewald von Kleist'in zırhlıları, Avrupa'da daha önce tatbik ettikleri Blitzkrieg'lerin hızına kavuşmuşçasına ilerliyordu. Taarruzun başlamasından kısa bir süre sonra panzerler Ordzhonikidze'ye yakın kasabalara ulaştı. Fakat Almanların sevinci kısa sürdü. Çünkü Transkafkasya Cephesi'nin Terek'teki köprübaşını ezmek için hazırladığı şok yumruğu, Ordzhonikidze civarında yeniden toplanmıştı. Sovyet karşı taarruzu 6 Kasım'da

başladı ve Gizel Köyü yakınlarında konuşlu iki Alman panzer tümeni unsurları kuşatıldı. Silah, teçhizat ve araçlarını bırakıp kaçan Wehrmacht askerleri, çok ağır kayıplarla geri çekilmek zorunda kaldı. 12 Kasım'a kadar devam eden çatışmalarda Kızıl Ordu'nun Gizel bölgesinde ele geçirdiği savaş ganimetleri ise 100'den fazla panzer, ve iki binden fazla araç olarak kayıtlara geçti. 1942/43 kış harekâtının ilk Stalingrad'ı olan Kafkasya'nın Ordzhonikidze kesiminde ciddi bir başarı kaydedilmişti. Artık Tiflis'e yönelik olası bir Alman taarruzu, tartışma konusu dahi olamazdı.

Kızıl Ordu'nun Kafkasya müdafaasına iştirak eden özel görevli bir dağcı müfrezesi 1943'ün Şubat ayında Elbruz'a tırmandı ve zirvedeki faşist paçavrasını indirerek Sovyetler Birliği bayrağını göndere çekti. O kahraman müfrezeye komuta eden Gusyev o günü şu sözlerle ifade ediyordu: *"Bayrağı göndere çektiğimizde içimizi büyük bir neşe duygusu kapladı. 'Şanlı bayrağımız gökyüzünde dalgalanıyor! Zafer!' diye bağırdık. Bu duygu selini gerçekten kalbimizde gururla hissettik. Böyle bir şey insanın başına hayatta sadece bir kez gelir."*

Kuban Köprübaşı

Friedrich Paulus'un komutasındaki Wehrmacht 6. Ordusunun Stalingrad'da kuşatılması, Alman komuta kademesini Kuzey Kafkasya'daki birliklerini ivedilikle geri çekmeye zorladı. Çünkü Sovyet T-34'lerinin Rostov'a ilerlemesi, Kafkasya'daki tüm Alman birliklerinin kuşatılmasına ve mağlubiyetine yol açabilirdi. Söz konusu şartlarda A Ordu Grubu'nu uzaktan, Berlin'den yönetmek sadece manasız değil, aynı zamanda tehlikeli hale gelmişti. Böylece sahadaki von Kleist, 1942'nin Kasım ayının son günlerinde Hitler'in yerini aldı. Kafkasya'ya ilişkin geri çekilme planları Berlin'de çoktan hazırlanmıştı ve 1. Panzer Ordusu plana uygun bir şekilde Rostov üzerinden hızla geri çekilmeyi başardı. Fakat 17. Ordu o kadar şanslı değildi. İntikal edip üslendiği ilk konum olan Kuban Platzdarmına ironik bir şekilde geriye doğru püskürtülen 17. Ordu'nun hayatta kalmasını sağlayan en mühim motivasyon ise Paulus'un askerlerinin Stalingrad'da maruz kaldıkları felaket oldu. Stalingrad'daki trajediyi Kafkasya'da yaşamak istemeyen Berlin, Kuban Platzdarmındaki birlikleri tedarik ve tahliye etmek için Şubat 1943'te devasa bir nakliye

uçağı filosu tahsis etti. Kısa mesafedeki Kırım'dan kurulan bu hava köprüsü sayesinde 17. Ordu ani bir bozgundan kurtulmayı başardı.

Gelişmeler üzerine Wehrmacht Yüksek Komutanlığının 13 Mart 1943 tarihli emriyle, A Ordu Grubuna bir görev daha verildi: *"Her ne pahasına olursa olsun, Taman Köprüsü ve Kırım Yarımadası asla terk edilmeyecek!"* Emri teslim alan von Kleist ve kurmayları Taman müdafaasına ilişkin olarak hazırladıkları raporu, 3 gün sonra Hitler'in karargâhına gönderdi. Von Kleist durumu şu sözlerle izah ediyordu: *"çok sayıda Rus askerini sıkıştırmanın yanı sıra, Rus filosunun aktif operasyon olanaklarını da sınırlayacak şekilde avantajlı bir konuma sahip Kırım'ın başarıyla savunulması, olumlu bir siyasi etki yaratacaktır."* 1943'ün bahar aylarında Kursk'ta vuku bulacak büyük bir savaşın beklentisiyle Sovyet-Alman cephesinin tamamında bir durgunluk yaşanırken, Kuban'daki çatışmalar hız kesmeden devam ediyordu. Bu doğrultuda, Taman Yarımadası'ndaki Alman tahkimat sistemi olan Mavi Hattı aşıp, bölgeyi ele geçirmek amacıyla Kızıl Ordu Kuzey Kafkas Cephesi birlikleri, 29 Nisan-15 Mayıs tarihleri arasında bir taarruz operasyonu gerçekleştirdi. Altı gün süren şiddetli çatışmaların ardından Alman müdafaa hattı üzerindeki pek çok kilit noktasından sadece biri olan Krımskaya Köyünü ele geçirebilen Sovyet unsurlarının daha sonraki taarruzları ise Luftwaffe'nin kuvvetli hava bombardımanı ile engellenmişti. Bahsi geçen Alman hava saldırıları Kerç Yarımadası'ndaki üslerden kalkan 1400 Alman uçağı tarafından gerçekleştiriliyordu. Harekât, derin kademeli bir tahkimat sistemi olan Mavi Hattın bir türlü geçilememesinden ötürü Moskova'nın emriyle 15 Mayıs'ta durduruldu.

Kızıl Ordu Yüksek Komutanlık Karargâhının emriyle 1943'ün hemen başında tasarlanmış bir saldırı planı daha vardı: Krasnodar'ı hedef alan ve başarıyla tatbik edilmesi halinde, düşmanın Kuzey Kafkasya'daki birliklerinin ikmal yollarının kesilmesine olanak tanıyacak olan bu plan, Almanları geri çekilme imkânından da mahrum bırakacaktı. "Dağlar" ve "Deniz" başlıklı iki ayrı bölümden oluşan planın ilk kısmı Goryaçiy Klyuç bölgesinde yapılacak bir taarruz ile Krasnodar'ın düşman işgalinden kurtarılmasına yönelikti. Ardından Rostov'a doğru ilerleyen Alman ordu grubunun kaçış yollarının kesilmesi öngörülüyordu. Planın ikinci kısmı ise Tuğgeneral İvan Petrov'un emrindeki Karadeniz grubunun karadan taarruzuyla eş zamanlı olarak Novorossiysk'e düzenlenecek

çıkarma ve hava indirme operasyonlarını içermekteydi. 11 Ocak 1943 tarihinde Stalin tarafından onaylanan planın birinci kısmı olan Dağlar Operasyonu, hemen ertesi gün başladı. Oldukça çetin mücadelelere sahne olan bu operasyonda tüm imkânlarını seferber eden Kızıl Ordu Birlikleri, Krasnodar'ın güneyindeki Wehrmacht tahkimatlarını 23 Ocak'ta kırmayı başardı. Böylece, Alman birliklerinin Kuzey Kafkasya'dan tahliye edilmesine olanak tanıyacak yollar kesilmiş oldu. Akabinde Şubat başına kadar süren şiddetli çatışmalar sonrasında Azak Denizi'ne kadar ulaşan Sovyet unsurları, Maykop'u düşman işgalinden kurtardı.

Bahsi geçen Operasyonun deniz aşaması, Karadeniz Grubu bünyesinde görevini icra eden 47. Ordu kuvvetlerinin Novorossiysk yakınlarındaki Alman müdafaasını kırmasına müteakiben denizci piyadelerin harekât bölgesine çıkarılmasına olanak tanıyordu. Buna göre ana çıkarma grubu, Güney Ozereyka bölgesindeki gemilerden çıkacak, Mışhako Burnu yakınlarındaki Staniçka bölgesindeki tali çıkarma ise düşmanın dikkatini dağıtacaktı. Albay D. Gordeyev komutasındaki ana çıkarma grubu, iki deniz tugayı, bir piyade tugayı, bir hava indirme alayı, bir makineli tüfek taburu, bir tank taburu ve bir tanksavar topçu alayından oluşuyordu. Binbaşı T. Kunikov komutasındaki yardımcı çıkarma grubu ise ağır silahları bulunmayan 275 denizciden teşkildi. Sayıca az olsalar da oldukça deneyimli ve iyi eğitimli birer savaşçı olan bu kahramanlar, Gelencik'teki üste yoğun eğitime tabi tutulmuştu.

Çıkarma operasyonunun Tuğgeneral İvan Petrov'un emriyle 4 Şubat sabahı başlatılmasına karar verildi. Koramiral Filipp Oktyabrski'nin komuta ettiği harekâta Koramiral Lev Vladimirski'nin emrindeki savaş gemisi grubu atış desteği, Tuğamiral Nikolay Basisti'nin emrindeki gemi grubu da nakliye ve çıkarma desteği verecekti. Çıkarma harekâtını icra edecek olan birlikler üç farklı limanda hazır bekliyordu. Gemilere bindirmeler eş zamanlı olarak başlatıldı. Fakat Gelencik'teki birinci çıkarma grubu gemilere yerleştirilirken yaşanan organizasyon eksiklikleri ve kötü hava koşulları, gemilerin limandan çıkışını 80 dakika kadar geciktirdi.

Söz konusu gecikmeyi ilgili birimlere bildiren Tuğamiral Basisti, destek grubu komutanı Koramiral Lev Vladimirski'den gemilerden açılacak hazırlık ateşini bir buçuk saat ertelemesini istedi. Harekât komutanı Koramiral Oktyabrski'nin emrini beklemeden harekete geçen Vladimirski, atışları ertelemek için inisiyatif kullansa da, uzun süre bekleyecek olan

gemilerin çıkarma noktasının yerini düşmana belli edeceğinden çekinen Oktyabrski, durumu öğrendiği anda plana göre ateş açılmasını talep etti. Fakat komutanın bu emri de 45 dakika gecikmeli bir şekilde uygulanabildi. Bu arada tüm olup bitenlerden habersiz bir şekilde kendi icra planını tatbik eden hava kuvvetleri ise paraşütçüleri ilgili bölgeye tam zamanında indirdi. Üstüne üstlük, gemilerden açılan hazırlık ateşinin etkinliğinin planlanandan çok daha düşük olması sebebiyle, düşmanın tahrip gücünün önemli bir kısmı etkisiz hale getirilemedi.

Operasyona aralarında Krasnıy Krım ve Krasnıy Kavkaz kruvazörlerinin de yer aldığı Karadeniz Filosunun en büyük gemileri katılıyordu. Harekâtta görev alacak ilk taarruz müfrezesinin çıkışı, MO-4 tipi avcı tekneleri ile gerçekleştirilecekti. Güney Ozereyka bölgesindeki bu çıkarma operasyonunu güçlendirmek için de ayrı bir tank taburunu kullanılacaktı. Bunun için Amerikan yapımı 30 adet hafif sınıf M3 Stuart, 3 ayrı mavnaya yüklendi. Her birine 10 tank ve 2 kamyon yüklenen mavnalar mayın tarama gemileri tarafından iniş bölgesine çekildi. Bu arada Alupka, Yalta ve Gelencik römorkörlerinin kıyıya çıkarma için gereken destek platformları kıyıya getirmesi gerekiyordu.

Çıkarmada görev alacak ana kuvvetler, operasyon bölgesine hazırlık atışlarından sonra ulaştı. Kıyıya yanaşan avcı teknelerini tespit eden Alman projektörleri, düşman toplarının ve makineli tüfeklerinin rahat hedef almasına imkân tanımıştı. Sahili tutan Rumen piyade tümeninin yanı sıra 88 milimetrelik Alman uçaksavar bataryaları da çıkarma kuvvetlerine direndi. Bu uçaksavarlar, bilhassa Güney Ozereyka civarında konuşlu her tipteki çıkarma gemisi için ölümcül derecede tehlike arz ediyordu. Sonuç olarak, operasyonu atışlarıyla desteklemesi gereken savaş gemileri kıyıya hiçbir şekilde yanaşamadı. Deniz piyadesi İ. Fomenko o anları şöyle anlatıyordu: *"Karadeniz'in buz gibi sularına atladık. Bazılarımız merdivenden koşar adım, bazılarımız ise yanlardan balıklama... Su, uzun boylu askerlerin göğüs hizasındaydı. Pek uzun boylu olmayan silah arkadaşlarımın ise sadece kafaları suyun üzerindeydi. Gemiyi düşmanın atış menzilinden hızla çıkarmak için acele eden denizciler, hepimizi iterek güverteden aşağı attı. Almanlar kıyıda iyi mevzilenmişti. Muhaberattan bir üsteğmen hemen vuruldu ama hiç kimse bu ölüme aldırış etmedi. Çünkü bir an önce kıyının ele geçirilmesi gerekiyordu ve adeta bir makine gibi çalışmamız lazımdı. Fakat sahile paralel yamaçlar, faşistleri kruvazörün ateşinden koruyordu."*

Tüm çıkarma rampalarının yanı sıra, tankların büyük bir kısmını da kaybeden denizciler, yine de 10 tane Stuart tankını sağlam bir şekilde karaya çıkarmayı başarmıştı. Tanklarla birlikte çıkarmanın ilk kademesinde görevli 1500 kadar asker de sahildeydi. Deniz piyadesi F. Monastırski anlatıyor: *"Çıkarma esnasında bizim paraşütçüler hemen ağır ateşe maruz kaldı. Projektörler, sağa sola koşuşturan, sahilde açılan koridorlardan kıyının iç kesimlerine hızlıca koşan askerleri aydınlatıyordu. Karaya çıkmayı başaran tanklarımız ise olduğu yerde durdu. Bunlardan bazılarına düşman mermileri isabet etti, bazıları da hemen alev aldı. Rıhtımlarda topçu ateşine hedef olan mavnaların güvertelerindeki tanklar da yanıyordu. İskele zaten düşman menzili içindeydi ve hiçbir gemi yanaşamıyordu. Dağların güney yamaçlarında konuşlu düşman topları ve makineli tüfekleri, deniz kıyısını cehenneme çevirmişti."* Kıyıda büyük zorluklarla karşı karşıya kalan Sovyet karargâhı, operasyondan vazgeçmeye ve tüm çıkarma kuvvetlerini geri çekmeye karar verdi. Fakat tüm bu olumsuzluklara rağmen, bir grup Sovyet denizcisi düşman mevzilerinin yan ve arka kısımlarına sızmayı başarmıştı. İşte bu savaşçıların gözü pek taarruzları ile cesaretini yitiren Alman bataryalarından sorumlu komutan, emrindeki askerlere tüm 88 mm uçaksavarları imha ederek geri çekilme emri verdi. Almanlar arasında ortaya çıkan panik dalgası, Rumen ordusu üzerinde de moral bozucu bir etki yaptı. Kaçmayı başarabilen Rumenler haricinde kalanlar ise Sovyet denizcilere teslim olmaya başladı.

Sovyet denizciler tüm zorluklara rağmen çıkarma mücadelesini kazanmıştı. Ancak önemli bir sorun vardı: Ana çıkarma kuvvetlerini taşıyan gemiler çoktan bölgeden ayrılıp, kendi üslerine doğru yola çıkmıştı. Durmanın intiharla aynı manaya geldiğini bilen deniz piyadeleri düşmanı zorlamaya devam etti ve çalışır durumdaki birkaç tankın desteğiyle Güney Ozereyka'yı ele geçirdiler. Biraz dinlendikten sonra ilerlemeye devam eden Kızıl Ordu askerleri akşam saatlerinde Glebovka'ya ulaşıp, bu bölgenin de güney kesimlerini düşman unsurlarından temizlediler. Fakat pes etmeyen Almanlar, Sovyet denizcilerden sayıca çok daha üstün olan yedek kuvvetleri derhal bölgeye sevk etti. Söz konusu düşman birliği bir dağcı komando taburu, bir tank taburu, dört topçu ve iki tanksavar bataryası ile çeşitli kalibrelerde uçaksavar silahlarından teşkildi. Öte yandan, müttefikleri olan Rumenler de Sovyet

Moskova yakınlarında KV-1 ağır tankıyla desteklenen Sovyet piyade taarruzu.

Kar üstüne mevzilenen, PTRD-41'le teçhiz edili Sovyet tank avcıları,
1942 kışı.

Ele geçirilen bir PzKpfw III tankını inceleyen Kızıl Ordu askerleri, 1942 yazı.

Leningrad sokaklarında yürüyüş halindeki kadın tüfek taburu, 1941 sonbaharı.

Üstte: 1941/42 kışındaki ilk ablukada, Leningrad'ın ana caddesi Nevski Bulvarı. Bina, bir Alman bombardımanı sırasında hasar almış halde.

Altta: Sovyet 115. Piyade Tümeni askerleri Nevski Çukuru'ndaki siperlerde, 1941 Eylül.

Novgorod yakınlarındaki İlmen Gölü civarında konuşlu
Alman 20 mm'lik Flak 30 uçaksavarı, 1942 Ağustos.

Rus Kurtuluş Ordusu'nun gelecekteki lideri Tümgeneral Andrey Vlasov,
esir düşmesinin ardından Wehrmacht 18. Ordu Komutanı Kıdemli Orgeneral
Georg Lindemann tarafından sorgulanıyor, 1942 Ağustos.

Savaştan en çok etkilenenler yine sivillerdi. Can havliyle evlerini terk eden sivillerin döndüklerinde bulacakları tek şey harabelerdi, Rjev, 1942.

İntikal halindeki Alman kundağı motorlu topçu birliği.
En öndc F serisi Stug III, arka planda daha eski D veya E serileri görünüyor.

62'nci Ordu Komutanı Korgeneral Çuykov karargahında. En solda Tümgeneral N. I. Krilov, oturan Korgeneral K. A. Gurov, en sağda ise Tümgeneral A. I. Rodimtsev.

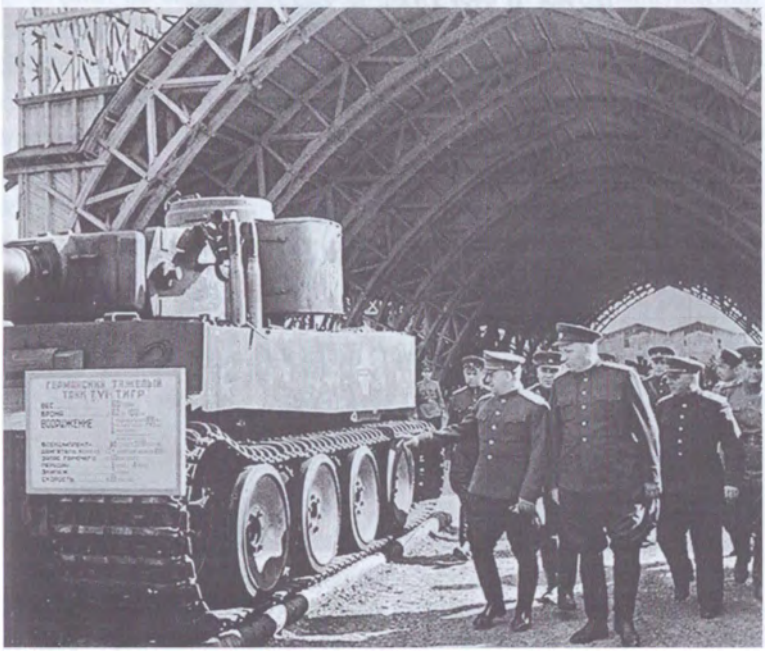

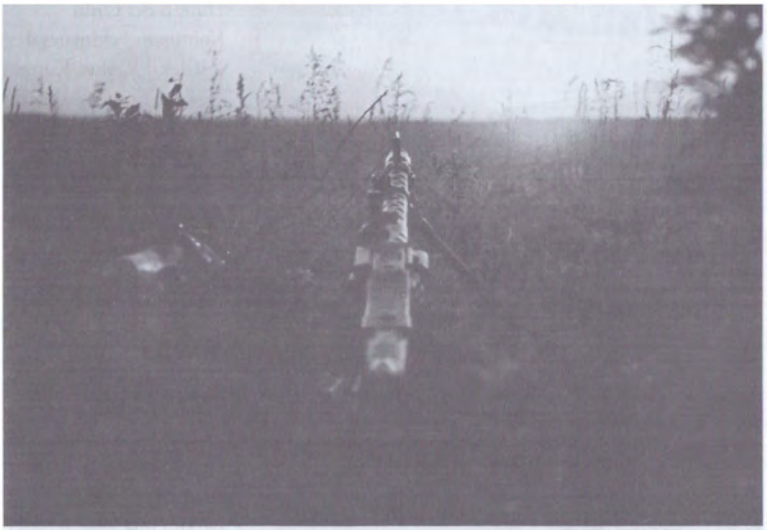
Krasnıy Oktyabr - Kızıl Ekim Fabrikası yakınlarında harabeye dönen bir binanın içinden ateş açan Sovyet askerleri, 1942.

Üstte: 6'ncı Ordu Komutanı Feldmareşal Friedrich Paulus, Kurmay Başkanı Korgeneral Arthur Schmidt ve emir subayı Albay Wilhelm Adam, Beketovka yakınlarındaki 64. Sovyet Ordusu karargâhında, 31 Ocak 1943.

Altta: Jukov, Voronov ve Voroşilov, ele geçirilen silahların sergilendiği Moskova'daki Gorki Parkı'nda sağlam halde ele geçirilen ilk Tiger tankını inceliyorlar. 502. Ağır Panzer Taburu'na ait Panzer 100, 1942 sonbaharında Leningrad yakınlarında ele geçirildi.

Belgorod yakınlarındaki mevziinde bir Alman MG-34 makineli tüfeği, 1943.

Finler tarafından Petrozavodsk'ta toplama kampına alınan Sovyet çocuk esirler, şehrin Sovyetlerce kurtarılmasının ardından, 28 Haziran 1944. Finlerin Sovyet Karelyası'nı işgal etmelerinden sonra 6 tane toplama kampı kuruldu. 6 numaralı bu kamp, Perevaloçnaya bölgesinde yer alıyordu ve 7 bin kişiyi barındırıyordu.

askerlerin denize erişimini kesecek şekilde kıyıda yeniden pozisyon almıştı. Daha fazla mücadele etmenin beyhude olduğuna kanaat getiren küçük bir paraşütçü grubu, partizanlarla buluşmayı umarak Abrau Gölü istikametinde çekilirken, hayatta kalan denizci piyadeler ise Mıshako'ya girmeye karar verdi. F. Monastırski o anları şu cümlelerle ifade ediyordu: *"Faşistlerin tankları yaklaştı. Tanksavar tüfekleri ile ateş açıp, el bombaları fırlattık. Birçok yoldaşım burada son nefesini verdi. Fakat Nazi tankları da ya alev aldı ya da hareket edemez duruma geldi. İşte o andan itibaren daha da cesaretlendik ve ileri atıldık. Akabinde Ozereyka Nehri yakınında bazı mevzileri ele geçirdik. Gün boyunca orada kaldık. Herkes denize bakıp yardım gelip gelmeyeceğini düşünüyordu. Sonra ana çıkarma unsurlarının Mıshako'ya intikal ettiğini öğrendik ve kendi başımıza oraya ulaşmak üzere harekete geçtik."*

Destek çıkarma kuvvetlerinin icra ettiği tali operasyonlar ise çok daha başarılı sonuçlar verdi. Planlanan zamanda kıyıya yanaşan gemiler, zifiri karanlıkta Alman mevzilerine topçu saldırısı başlatmak maksadıyla atış pozisyonlarına geçti ve nihayet 4 Şubat gününün ilk dakikaları geldi çattı. İlk başlarda Novorossiysk'in kıyıya en yakın banliyölerinin bulunduğu Staniçki'den bakıldığında hiçbir şey görünmüyordu. Fakat öncü destek gemisinden ilk topçu ateşi yankılanıp, ardından düzinelercesi onu izlediğinde, denizin üzerinde kızıl bir parıltı belirdi. Çıkarma birliklerini taşıyan Sovyet taarruz tekne ve hücumbotları, düşmanın ağır makineli tüfek ateşine rağmen son sürat kıyıya doğru yol aldılar. Kızıl Donanmanın cesur denizcileri kendilerini taşıyan teknelerin yan kısımlarından buzlu suya atlayıp, sahile koşuyordu. Kıyı şeridine yakın birçok sıcak temas noktasında göğüs göğüse çarpışmalar yaşandı. El bombası ve sair mühimmat patlamalarının anlık aydınlatmalarında, tüfeklerin metalden imal dipçikleri birer yıldız gibi parlıyordu. On dakika içinde Nazilerin ilk kıyı savunma hattı çöktü ve işgalciler demiryolunun gerisine çekilip beyhude direnişlerine devam ettiler. O esnada sahra telsizinin başında olan çıkarma komutanlarından SSCB Kahramanı Sezar Kunikov, açık frekanstan şu mesajı okudu: *"Çıkarma alayı başarıyla intikal etti! İlerlemeye devam ediyoruz komutanım. Takviye kuvvetleri bekliyoruz."* Elbette açık frekanstan iletilen bu mesaj şifreliydi ve planlı olarak iletilmişti: Böylece ikinci kademe birliklerin de görev yerlerine intikal ettiği, operasyonu sevk ve idare eden Sovyet

komuta kademesine bildirilmiş ve bu mesajı şüphesiz dinleyen düşman da çıkarma kuvvetinin gerçek sayısı ve gücü hususunda yanıltılmıştı.

4 Şubat'ın ilk saatlerinde Mıshako'ya çıkan 800 kadar denizci piyade, etraftaki düşman mevzilerini seri bir şekilde temizleyerek köprübaşını genişletmeye başladı. İşgalcilerle sık sık göğüs göğüse çarpışan bu askerler, ustaca kullandıkları süngü ve el bombaları sayesinde siper savaşlarında çok etkili sonuçlar alıyordu. Çıkarma müfrezesi siyasi komiser yardımcısı N. Starşinov yaşadıklarını şöyle anlatıyordu: *"Çatışmalar sırasında ele geçirilen topçu bataryalarının sayısı giderek artmaya başladı. Komutan Kunikov, ele geçirilen tüm silahları toplama emri verdi ve hemen gayri resmi bir 'savaş ganimeti bölüğü' kurdu. Şifreli telsiz mesajından sonra çıkarma kuvvetlerimizin büyük olmadığına inanan Almanlar, ele geçirdiğimiz savunma hattına yönelik alelacele misilleme saldırıları başlatmıştı. İşte muharebe esnasında kurulan bu savaş ganimeti bölüğü, tam da o anda devreye girdi. Düşmandan ele geçirdikleri silahları faşist panzerlerine ve obüslerine karşı o kadar isabetli kullandılar ki, Naziler kendilerini karşılayan cehennem ateşinde bir anda küle dönüyordu."*

Kızıl Ordu denizcileri ele geçirdikleri sahili tutmayı başarmıştı. Acil bir şekilde durum değerlendirmesi yapan cephe karargâhı da bu bölgeyi bir platzdarm olarak kullanmaya ve Güney Ozereyka'dan çekilen kuvvetleri buraya yönlendirmeye karar verdi. İşte Staniçka yakınlarındaki bu platzdarm, daha sonra Malaya Zemlya adıyla tarihe geçecekti. Büyük kuvvetler buraya sevk edildikten sonra, Mart 1943'te Novorossiysk'e taarruz eden Sovyet birlikleri, Tsemesskaya Körfezi'nin doğu kıyısı boyunca ilerlemesi gereken 47. Ordu'nun Almanlar tarafından durdurulması sebebiyle ilk aşamada kenti kurtaramadı. Fakat hiç pes etmeyen denizciler, iki ay boyunca devam eden çatışmalarda Malaya Zemlya'daki platzdarmı batıdan doğuya 8 kilometre ve kuzeyden güneye ise 6 kilometre genişletmeyi başardı. Bu sayede tüm deniz piyade unsurları da dâhil olmak üzere, 18. Ordu kuvvetlerinin önemli bir kısmı buraya nakledilmiş oldu. Malaya Zemlya'da sayıları giderek artan piyade ve topçu birliklerine T-60 tipi hafif tanklar da eklendi. Sonuç olarak, bu bölgede yoğunlaşan Kızıl Ordu unsurları, Novorossiysk'te konuşlu Alman garnizonu için büyük bir tehdit olmaya başladı.

Malaya Zemlya'da oluşturulan Sovyet platzdarmını bir yarma operasyonu ile bölmek ve bölgedeki Sovyet birliklerini denize dökmek isteyen Almanlar, Nisan ortalarında Neptün Operasyonu'nu başlattı. Harekâtın icrası için General Wetzel'in komutasında özel görevli bir ordu tesis edildi. 4 piyade tümeninden teşkil bu ordunun 27 bin personeli ve 500 civarında topu vardı. Wetzel'in grubuna yaklaşık 1000 uçaktan oluşan Luftwaffe filosu hava desteği verecekti. Öte yandan, Malaya Zemlya ile Kafkasya limanları arasındaki Kızıl Ordu bağlantısını sabote etmesi gereken 3 denizaltı ve bir torpido botu filosu da operasyona denizden katkı sağlayacaktı.

17 Nisan gününün ilk ışıklarıyla başlayan topçu hazırlık ateşi ve hava bombardımanının ardından saldırıya geçen Almanların kuvvetli taarruzlarına rağmen, bölgede konuşlu Kızıl Ordu unsurları büyük bir çabayla mevzilerini korumayı bildi. Fakat 8. ve 51. piyade tugaylarının müdafaa ettiği tahkimat hatlarının kesişim noktasında zayıf bir halka keşfeden işgalciler, büyük kayıplar vermelerine rağmen bu alandan geçmeyi başardılar. Artık düşman ile sahil arasında sadece birkaç kilometre kalmıştı. Platzdarmı ikiye bölmek için son hamleyi de yapan Wehrmacht birlikleri, tüm rezervlerini derhal Sovyet cephesindeki bu çukurun içine doğru yönlendirdi. Birkaç gün boyunca devam eden kanlı çarpışmaların ardından Almanlar 20 Nisan'da Malaya Zemlya'ya yönelik bir taarruz daha başlattı. Fakat Kızıl Ordu Yüksek Komutanlık Karargâhının aynı gün aldığı kararla, yedek hava kuvvetlerinin Kuban'a devredilmesi sonucu gökyüzünde beliren kızıl yıldızlı uçaklar, karadaki Sovyet birlikleri lehine bir dönüm noktası oldu.

Uçaklardan cesaret alan piyadeler ve denizciler, kanlarının son damlasına kadar kahramanca savaşarak, Sovyetler için kritik derecede öneme haiz bu platzdarmın düşman birliklerince ikiye bölünmesine hiçbir suretle müsaade etmediler. Çatışmalar, Neptün Operasyonu'nun başarısız olduğunu kabul etmek zorunda kalan Wehrmacht cephe karargâhının birlikleri önceki konumlarına çekmeye başladığı 25 Nisan'a kadar devam etti. Böylece Novorossiysk'in düşman işgalinden kurtuluşunda önemli bir rol üstlenecek olan Malaya Zemlya platzdarmı, Sovyet birlikleri tarafından tutulmuş oldu.

Novorossiysk'i kurtarmak için harekete geçen Moskova, 1943'ün Eylül ayında yeni bir operasyon daha planladı. Mevzubahis taarruzdaki

en mühim görevi, Novorossiysk limanına büyük bir çıkarma harekâtı ile intikal edecek birlikler icra edecekti. Bu maksatla dört farklı ana grup şeklinde üç çıkarma birliği ve bir de çıkarma destek birliği oluşturuldu. İskelelerdeki düşman atış mevzilerinin imha edilmesinden ve kıyı boyunca uzanan Wehrmacht tahkimatlarının ele geçirilmesinden sorumlu olan bu gruplara Karadeniz Filosuna ait 150 civarında savaş gemisi, hücumbot ve sair gemi tahsis edildi. Operasyona Koramiral Lev Vladimirski komuta edecek, Novorossiysk Deniz Üssü komutanı Tuğamiral Georgi Holostyakov da çıkarma kuvvetlerini sevk ve idare edecekti. 10 Eylül gecesi Gelencik'ten hareket eden gemiler, birkaç saat sonra atış pozisyonu alarak liman ve kıyıdaki Alman hedeflerini topçu ateşine tuttu. Bu esnada çıkarmayı icra edecek denizcileri ve piyadeleri taşıyan iniş destek gemileri de hedef noktalarına tam yol ilerdi. Eş zamanlı olarak başlatılan hava taarruzu Almanlara göz açtırmıyordu. Taarruz grubundan 9 torpido botu iskelelerdeki düşman mevzilerine saldırıp, çıkarma gruplarını hedeflerine ulaştırdı ve limanın açık olduğu sinyalini verdi. Bu arada 13 torpido botu daha kıyıdaki düşman hedeflerine saldırdı. Birkaç dakika sonra, üçüncü bir gemi grubu tam hızla limana girdi ve tüm rıhtımları ve çıkarma alanlarını hedef alan torpidolar koordineli bir biçimde ateşledi. Birkaç dakika içinde hücumbotlar da limana girmeye başladı ve kıyıya bir anda yaklaşık dört bin asker çıktı. Fakat çıkarma operasyonunda kaydedilen bu hızlı gelişim, Malaya Zemlya'dan intikal eden 20. Piyade Kolordusu birliklerinin yanı sıra, 318. Piyade ve 55. Muhafız Tümeni birliklerinin de Tsemesskaya Körfezi'nin doğu kıyısı boyunca çok az ilerleyebilmesi sebebiyle sekteye uğradı. Bu yüzden deniz piyadelerinin liman ve civarında konuşlu unsurları birbirinden koptu ve koordinasyon imkânından mahrum kaldı. Fakat ertesi gün ikinci kademe birliklerin Novorossiysk'e çıkmasıyla 55. Muhafız Piyade Tümeni ve 5. Muhafız Tank Tugayı'nın ana kuvvetleri de savaşa girdi ve durum Kızıl Ordu'nun lehine döndü. Bir hafta devam eden kanlı çarpışmalardan sonra Novorossiysk 16 Eylül günü düşman işgalinden kurtarıldı. İşgalci Almanların 17. Ordusu'nun 1943'ün Ekim ayında Kuban platzdarmından Kırım'a tahliyesi ile de Kafkasya Savaşı sona erdi ve 1941'de bizzat Hitler tarafından planlanan Kafkas Petrolü Seferi tamamen başarısızlıkla sonuçlandı.

KURSK MUHAREBESİ

Kursk Çıkıntısının Oluşumu

İkinci Dünya Savaşı'nın en kuvvetli orduları arasında gösterilen Friedrich Paulus komutasındaki Wehrmacht 6. Ordusu'nun Stalingrad'da kuşatılmasının ardından Doğu Cephesini yeniden organize etmek zorunda kalan Almanlar, 1943'ün kış aylarında sahadaki stratejik üstünlüğü mecburen Kızıl Ordu'ya devretmişti. Bu durumdan derhal istifade eden Sovyet komuta heyeti, Stalingrad'ın bir nevi tekerrürü olarak nitelendirilen iki büyük taarruz operasyonu daha tatbik etmiştir. Söz konusu harekâtlar, Ostrogojksk-Rossoşi ve Voronej-Kastornoye operasyonlarıydı.

15 Ocak 1943 tarihinde başlayan ilk operasyon, Voronej ve Güneybatı cephelerine mensup kuvvetler ile 18. Müstakil Piyade Kolordusu tarafından gerçekleştirildi. Bu taarruz sonucunda, Macar 2. Ordusu ile İtalyan Alp Kolordusu tamamen imha edildi. Bu durum Wehrmacht 2. Ordusu'nun sağ kanadının tamamen açılmasını anlamına geliyordu. Nitekim bu fırsatı iyi değerlendiren Kızıl Ordu kurmayları, 24 Ocak'ta Voronej ve Bryansk cephelerinin birbirlerine bitişik konumdaki kanatlarını kullanmak suretiyle Voronej-Kastornoye Operasyonu'nu başlattı. Birbirini takip eden bu iki harekât sonucunda Almanların B Ordu Grubunun ana kuvvetleri mağlup oldu ve Sovyet-Alman cephesinde 400 kilometrelik bir boşluk meydana geldi.

Birbiri ardına elde edilen başarılar, istikrarlı bir şekilde ilerleyen cephe kuvvetlerinin komuta heyetlerine ve Moskova'daki Yüksek Komutanlık Karargâhına daha büyük atılımlar için ilham vermekteydi. İşte Harkov Sanayi Bölgesi ile Belgorod'u düşman işgalinden kurtarmak için tasarlanan "Zvezda-Yıldız" kod adlı operasyon ile Donbass'ta

konuşlu Alman ordu grubunu kuşatmak için planlanan "Skaçok-Sıçrama" harekâtı bu şekilde ortaya çıktı. Bahsi geçen operasyon planları, muhteviyatları bakımından Stalingrad'daki karşı taarruza nazaran çok daha iddialıydı. Fakat mekanize ve tank birliklerinin daha önce iştirak ettikleri muharebelerde yıpranmış olmaları nedeniyle bazı sıkıntılar da gözlemlenmekteydi. Dolayısıyla bu operasyonlar, Kızıl Ordu'nun müstakil tank birlikleri için bir nevi mukavemet testi işlevi görecekti. Bu şartlarda Skaçok Operasyonu 29 Ocak 1943'te başlarken, Zvezda Harekâtı ise Voronej-Kastornoye Operasyonu ile düşman birliklerinin tamamının imha edilmesi sebebiyle Skaçok'tan kısa bir süre sonra, 2 Şubat'ta başladı. Taarruzun ilk gününde, Pavel Rıbalko'nun emrindeki piyade tümenleri ve tank ordusu 20 kilometre kadar ilerledi. Takvimler 8 Şubat'ı gösterdiğinde Albay Romanov'un komutasındaki özel görevli mekanize birlikler bünyesinde görev yapan 183. Piyade Tümeni de Belgorod kentinin batı kesimini ele geçirerek, kuzeybatı, batı ve güney istikametindeki tüm yolları kontrol altına aldı. 9 Şubat sabahı kent merkezine giren Sovyet birlikleri, Belgorod'u işgalci Almanlardan tamamen temizledi. Artık kuzeydoğudan Harkov'a giden yol sonuna kadar açıktı. 10 Şubat gecesi gerçekleştirilen saldırılarla da Peçenegi ve Çuguyev kurtarıldı ve Donetsk'in kuzeyi zorlandı. Böylece güneydoğudan Harkov'a düz bir hat üzerinde oldukça kısa bir mesafe kalmış oldu.

14 Şubat itibarıyla Harkov'daki genel durum, bilhassa Wehrmacht açısından oldukça kritik olarak nitelendirilebilir. Zira Das Reich Tümeni komutanı General Herbert-Ernst Vahl tarafından Paul Hausser'e hitaben kaleme alınan ve 15:30'da gönderilen resmi raporda, rezerv birliklerin tamamen tükendiği ve tümenin şehrin doğusundaki cepheyi daha fazla tutamayacağı ifade edilmekteydi. Tümen bünyesindeki birliklerin durumuyla ilgili gerçekçi bir analizin yer aldığı rapor Vahl'ın şu fiili ültimatomu ile sona eriyordu: *"Akşam olmadan tümene geri çekilme emri verilmez ise, o takdirde şehrin doğu eteklerini müdafaa eden birlikler kaybedilecektir."* Raporu okuduktan sonra Hubert Lanz'ın karargâhı ile telsiz bağlantısı kuran Hausser, saat 16:30'da geri çekilme emri için izin isteyip, şayet resmi izin alınamaz ise bu emri bizzat kendisinin vereceğini sözlerine eklese de, aynı derecede şu kesin yanıtı aldı: *"Şehrin her koşulda tutulması yönündeki önceki direktifleri hatırlatmak isteriz. Ayrıca Das Reich Tümeni'nin geri çekilmesi, elit Grossdeutschland*

Tümeni'nin sağ kanadını zayıflatacaktır. Böyle bir durum asla kabul edilemez." Hausser'in bu tavsiye ile karışık uyarılara tepkisi oldukça hızlı oldu. Saat 16:45'te, Lanz'ın karargâhına gönderdiği yeni bir telsiz mesajıyla Das Reich için geri çekilme emrini çoktan verdiğini söyledi. Bundan tam 40 dakika sonra da Hausser'e "Hitler'in Harkov'u en son askere kadar savunmaya ilişkin emri" hatırlatıldı.

Hitlerin emirlerini sonuna kadar uygulama konusunda oldukça ısrarlı olan Lanz, II. SS Panzer Kolordusu karargâhına resmi emirler göndermekle yetinmeyerek akşam 18:00'da Hausser'i bizzat aradı ve şehirden çekilme emrini derhal iptal etmesini istedi. Hali hazırda çekilmekte olan birliklerin geri dönerek Harkov'u tutmasının oldukça güç olduğunu izah eden Hausser'i dinlemek istemeyen Lanz kararlı ve tehditkâr bir tutumla talebini yineledi. Bu görüşmeden 15 dakika sonra Hausser, Das Reich'ı telsizle arayıp şehri son askere kadar müdafaa etme emri verdi. Ancak çoktan başlamış olan geri çekilmeyi durdurmak fiilen imkânsızdı. Saat 22:00'da Das Reich karargâhından gönderilen raporda, kentten ayrılan birliklerin telsiz bağlantılarının kesildiği ve ilgili emri kendilerine iletmenin mümkün olmadığı belirtildi. Böylece Berlin'in, Yüksek Komutanlığın ve Cephe Komutanlığının kesin emirlerine rağmen, Hausser'in kolordusunun önemli bir kısmı, Şubat gecesinin karanlığında şehrin karlı sokaklarını geride bırakarak Harkov'dan ayrıldı.

15 Şubat sabahı şehre giren ilk Sovyet Askeri Birliği, Tuğgeneral Sarkis Martirosyan'ın komutasındaki Kızıl Ordu 340. Piyade Tümeni oldu. Güney İstasyonunu ele geçirdikten sonra şehir merkezine intikal eden bu tümen, Dzerjinski ve Tevelev meydanlarındaki düşman direnişini kırdıktan sonra, Alman işgaline kadar Ukrayna Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti Merkez Yürütme Komitesinin faaliyet gösterdiği binayı da temizledi. Ardından 1142. Piyade Alayı'ndan bir grup asker bu binanın çatısında bulunan göndere SSCB bayrağını çekti. Saat 11:00'da General Aleksandr Kostitsın'in emrindeki 183. Piyade Tümeni ise Dergaça bölgesinde konuşlu SS Büyük Almanya unsurlarının müdafaasını yarıp şehrin kuzey kısmına ulaştı.

III. Reich için işler hiç iyi gitmiyordu. Kendisine eşlik eden avcı uçaklarıyla birlikte 17 Şubat'ta Zaporojye semalarında beliren gümüş

renkli Focke-Wulf Fw 200 Condor[1] da bu durumun açık bir tezahürüydü. Zira cephede olup biteni yerinde görmek ve tüm olası senaryoları istişare etmek isteyen Hitler, kişisel aşçısından Korgeneral Alfred Jodl'a kadar geniş bir heyetle birlikte Güney Ordu Grubu karargâhına ani bir ziyaret gerçekleştirmişti. Propaganda bakanı Goebbels'in kişisel günlüğündeki kayıtlara göre, von Manstein ile Hitler arasındaki konuşma oldukça tatsız geçti. Zaten Hitler, onu ordu grubu komutanlığı görevinden azletmek arzusuyla Zaporojye'ye uçmuştu. Çünkü Berlin'e gönderilen tüm raporlar, Güney Ordu Grubu cephesinde yaşanan derin krizin korkutucu bir görüntüsünü çiziyordu. Dolayısıyla Hitler de von Manstein'ın bu sıkıntıları giderebileceği hususunda derin şüpheler içerisindeydi.

Aksi yöndeki tüm emirlerine rağmen Harkov'un teslim edilmesine çok öfkelenen Hitler'in Güney Ordu Grubu karargâhında yürütülen istişarelerde çözüme kavuşturmak istediği ilk mesele, bu kentin nasıl geri alınacağı idi. Grup komutanı von Manstein ise aksine, ilk önce Dinyeper'a yönelik Kızıl Ordu taarruzunun durdurulması gerektiğini ısrarla gündeme getiriyordu. Bu fikir çatışmasında esasen politika ve askeri strateji karşı karşıyaydı. Çünkü politika, Sovyetler Birliği'nin en büyük beşinci şehri olan Harkov'un bir prestij meselesi haline geldiğinden ve cephenin önündeki kadar arkasındaki kamuoyunun da psikolojik durumunun önemli olduğundan bahsederken, askeri strateji ise Dinyeper üzerindeki demiryolu köprülerinin yanı sıra, Donbass ve Harkov civarındaki birliklerin gerisine uzanan demiryolu hatlarının da değerinden söz ediyordu. Elbette mevcut demiryolu hatlarının bir kısmının kaybı, tüm birliklerin kuşatılması anlamına gelmiyordu. Ancak bununla birlikte, karayoluyla tedarik ve teslimat sürelerinin artması, cephedeki birliklere gıda, yakıt ve mühimmat tedarikinde ciddi aksamalar yaşanacağı manasına gelmekteydi. Sonuç olarak, yeterince tedarik edilemeyen tümenlerin Kızıl Ordu taarruzları sonucu imha olmaları hiç de uzak bir ihtimal değildi.

Menfi durumlarla doğrudan yüzleşmek bazen en büyük politikacılar üzerinde bile ayıltıcı bir etki yaratır. Sovyet birliklerinin Dinyeper'den 40 ila 50, Zaporojye'den ise sadece 100 kilometre uzaklıkta

1 Focke-Wulf Flugzeugbau AG firması tarafından yolcu taşımacılığı için tasarlanıp üretilen uzun menzilli, dört motorlu ve çelik gövdeli Alman uçağı.

olduğuna dair alınan rapor da sadece generaller için değil, bizzat Hitler için de soğuk duş etkisi yapmıştı. Zira sağlam bir müdafaa hattının bulunmadığı koşullarda güçlü motorları olan çelik paletler için bu mesafe son derece kısaydı. Hitler'in acı reçeteyi yutma zamanı gelip çatmıştı. Güney Ordular Grubu'nun karargâhında gerçekleşen bu görüşmeyi ünlü Alman tarihçi Paul Karell şu sözlerle anlatıyordu: *"Hitler, cephe kurmay heyetinin kendisini özellikle yanılttığını düşünüyordu. Güney Ordular Grubu harekât dairesi başkanı Albay Busse'ye şüpheyle baktı ve 'Bu hususta daha fazla bilgiye sahip olmak istiyorum' diye homurdandı. Ve sanki o ana kadar bir işaret bekliyormuşçasına dikilen Busse bir anda ayrıntıları teker teker izah etmeye başladı. Haritayı göstererek, 'Führerim, Sovyetlerin 267. Piyade Tümeni tam burada, Krasnograd'ın güneyinde bulunuyor' dedi. Daha sonra işaret parmağını Pavlograd'ın üstüne götürdü ve '35. Muhafız Piyade Tümeni'nin tank taburu da Pavlograd'ı aldı. Şehri savunması gereken İtalyan tümeni ise kaçtı' şeklinde sözlerine devam etti. Hitler artık dişlerini sıkarak haritaya bakıyordu."*

Karargâhtaki Nazilerin gündemini meşgul edip fazla mesai yapmalarına sebep olan tank taburu, Kızıl Ordu 25. Tank Kolordusu'nun 175. Tank Tugayı'ndan Yüzbaşı M. Zakiyev'in taburuydu. Elbette o esnada Zakiyev, başarıyla icra ettiği görevlerinin Zaporojye'de bir araya gelen Alman generallerin ve Hitler'in üzerinde nasıl büyük bir etki yarattığını tahmin edemezdi. Gerçekten de Sovyet tanklarının giderek yaklaşmakta olduğu gerçeği, Hitler'i mantıklı düşünmeye zorluyordu. Kendisine eşlik eden delegasyonun da nazik uyarısıyla, von Manstein'ın verdiği kararı onayladı ve Vinnitsa'daki karargâhına dönmek üzere sinirli bir şekilde toplantı odasından çıktı. Avcı uçaklarının eşlik ettiği Focke-Wulf Fw 200 Condor'una binen Hitler, Zaporojye semalarına yükseldiğinde, von Manstein rahat bir nefes alarak ufukta kaybolan uçağa baktı ve hemen ardından planını uygulamaya başladı.

Wehrmacht'ın 1942/43 kış harekâtının tüm seyrini değiştirecek olan taarruz, 18 Şubat günü sabah saat 05:00'da başladı. Krasnograd ve Pereşepino üzerinden Harkov ile Dnepropetrovsk'u birbirine bağlayan otoyolu hedef alan söz konusu operasyon, bölgeyi savunan Kızıl Ordu unsurlarının inatçı mukavemeti ve çok sayıdaki mayın tarlasına rağmen, başarılı bir gelişim seyri izledi. Alman taarruzlarının olmazsa olmazları Junkers 87'lerin saat 11:00 sularında gökyüzünde belirmesiyle Besek

Köyü civarında mevzilenen Sovyet birlikleri ağır bombardımanın hedefi oldu. Tahrip gücü yüksek bombaların infilaklarıyla ortaya çıkan duman bulutunun her yeri kaplamasının ardından başlayan topçu ateşi ile birlikte saldırıya geçen Almanlar, Pereşepino ve Orel Nehri üzerindeki köprüyü ele geçirmek için hamle yaptı. II. Panzer Kolordusunun SS tümenlerine mensup unsurlar hiç durmadan köprüyü geçti ve civardaki Kızıl Ordu mevzilerine saldırdı. El bombalarının patlamaları ve ağır makineli tüfeklerin gürlemeleri sessiz kış gecesini adeta cehenneme çevirmişti.

Savaşın korkunç uğultusu Pereşepino yakınlarındaki Sovyet garnizonunu ayağa kaldırdı. Köprüyü ele geçiren Nazilere karşı hemen karşı saldırıya geçilse de, Almanlar tüm bu taarruzları geri püskürttü. Barbarossa'nın ilk aşamalarının tatbik edildiği 1941 yılında genellikle mekanize birliklerin ikinci kademesinde saldıraya geçen SS'ler, 1943'te değişen şartlar sebebiyle daha fazla ön saflarda görev icra etmeye başlamıştı. Çünkü ani taarruzlarla düşmanı şaşkına çevirme sırası artık Kızıl Ordu'ya geçmişti. İşte Harkov yakınlarındaki bu taarruzda da Wehrmacht, ünlü savaş doktrini Blitzkrieg'e uygun yıldırım taarruzunu fiilen son kez tatbik ediyordu.

General Fyodor Haritonov'un emrindeki 6. Ordu'nun ana vurucu gücü olan piyade ve zırhlı unsurların tamamen kuşatılmasından sonra SS tümeninin bir sonraki hedefi kısa bir süre önce terk etmek mecburiyetinde kaldıkları Harkov oldu. Büyük baskı altında kalan Kharitonov, 24 Şubat'ta önemli bir karar aldı ve tüm birliklerine saldırı görevlerini kesip, müdafaa pozisyonuna geçmelerini emretti. Aynı günün öğlen saatlerinde, Güneybatı Cephesi komutanlığından Balakleya yönüne çekilmesi ve Orelka, Artelnaya ve Krasnopavlovka bölgesinde yoğunlaşması yönünde bir emir daha geldi.

Harkov muharebeleri her iki taraf için de oldukça güç koşullarda devam etmekteydi. Öyle ki, Wehrmacht için kilit öneme haiz görevleri yerine getiren Totenkopf Tümeni 26 Şubat'ta çok önemli bir komutanını kaybetti: Özellikle esir ve toplama kampları konusunda uzman isimler arasında gösterilen SS Generali Theodor Eicke, ön cephede olup biteni daha yakından görmek maksadıyla bir Fisiler Storch[2] ile

2 Fieseler Fi 156 Storch: Fieseler tasarım ve imalat ofisince II. Dünya Savaşı öncesinde ve sırasında üretilen küçük irtibat uçağı. Başarılı bir tasarıma sahip olması sebebiyle üretimi 1950'li yıllara kadar sürdürülmüştür.

uçtuğu esnada Orelka şehri yakınlarındaki Artelnoye mevkiinde konuşlu Sovyet uçaksavar bataryasının hedefi oldu. Kızıl Ordu birliklerinin bulunduğu yere düşen bu uçağı bulmak için ertesi gün özel bir SS keşif-taarruz grubu görevlendirildi. 2 Sturmgeshütz III tipi KMT, 3 Ganomag tipi zırhlı personel taşıyıcı ve 2 adet motosiklet müfrezesinden oluşan müstakil grup Totenkopf Tümeni'nin destek topçu ateşi ile harekete geçti. Uzun uğraşların ardından Eicke, yardımcısı ve pilotun cesetleri uçağın enkazı ile birlikte bulundu. Bu ölümün resmi kanallarca da doğrulanmasının ardından daha önce Totenkopf Panzer Grenadier Alayı'na komuta etmiş olan SS Brigadeführer Max Simon, Eicke'nin yerine atandı.

Sovyetlerin Güneybatı Cephesine mensup unsurlar, 28 Şubat'tan 3 Mart'a kadar geçen süre zarfında organize bir şekilde Severskiy (Kuzey) Donetsk Nehri hattına çekildi. Birliklerin oldukça hızlı bir şekilde geri çekilmesi, yüksek komuta kademesi nezdinde endişe yaratsa da, ateş hattında ölüm kalım savaşı veren bu tümen ve birliklerin manevraları tamamen somut sebepler temelinde şekillenmekteydi. Zira 19 Şubat itibarıyla 29 bin personele sahip 6. Ordu'nun müdafaa ile mükellef olduğu cephe hattı 200 kilometre idi. Üstelik bu cephenin şok gruplarının kuşatılmaları coğrafi avantajlardan istifade ederek konumlarını koruyan birliklerin kanatlarında büyük boşluklar oluşmasına yol açmıştı. Bu boşluklar, ancak organize bir geri çekilme ile doldurulabilirdi.

Güneybatı Cephesi'nin karşı taarruza yönelik tüm girişimleri Almanlarca durduruldu. Bilhassa 6. Ordu'nun ana kuvvetlerinin mağlubiyeti Wehrmacht Güney Ordu Grubu'nun Harkov bölgesinde toplanan Sovyet birliklerinin kanadını vurmasına imkân tanıdı. Takvimler 3 Mart'ı gösterdiğinde ise işgalci Alman unsurlarının her yönden başlattığı topyekûn saldırılarıyla 3. Tank Tümeni ve 6. Ordu, tüm cephe hattı boyunca geri çekildi. Bütün bu gelişmelerin yanı sıra, Pavel Rıbalko'nun 12. ve 15. Tank Kolordularının düşman tarafından Kegiçevskiy Kaynar Kazanında kuşatılarak kısmen imha edilmesi de Sovyet komuta kademesini mobilize yedeklerden mahrum bırakmıştı. Böylece Von Manstein'ın bizzat Hitler'e verdiği sözü (Kızıl Ordu'ya terk edilen kenti geri almak) hayata geçirebilmek için gerçekleştirilen Harkov Savaşı'nın ikinci etabı fiilen başladı. Alman birliklerinin kontrollü baskısı üzerine karşı taarruza geçen 6. Ordu'nun ileri mevzilerde

görev yapan unsurlarının büyük bir kısmının savaş dışı kalmasının ardından oluşan boşluğu kapatmak isteyen Sovyet kurmayları, cephenin diğer sektörlerinden ivedilikle getirtilen rezervleri SS Panzerlerinin paletlerinin önüne atmak durumunda kaldı.

Harkov'u ele geçirmek için tasarlanan taarruz operasyonun hazırlıkları esnasında bir aydan uzun bir süre aktif çatışma alanını hiçbir suretle terk edemeyen II. SS Panzer Kolordusunun genel durumu çok da parlak değildi. Das Reich ise tabiri caizse perişandı ve çalışır durumda sadece 26 tankı vardı. Alman zırhlıları, uygun bakım yapılmadan ve yedek parça değişimi olmaksızın yaklaşık bin kilometre kadar yol kat etmişti. Buna karşın, 10 tane Panzer-II de dâhil olmak üzere, 40 panzeri olan Leibstandarte'de işler biraz daha iyi gidiyordu. Fakat her an harbe girebilecek 49 panzeri (30 Pz.III, 14 Pz.IV ve 5 adet Tiger) olan Totenkopf hepsinden çok daha iyi bir görüntü çizmekteydi. Aslında, Totenkopf ve Leibstandarte'nin envanterinde bulunan zırhlıların bir kısmı Dergaçi şehrini ele geçirmek için 10 Mart'ta düzenlenen operasyonda kullanılmış ve savaş dışı kalmıştı. Bu taarruzda Totenkopf'un Tiger tipi panzerleri büyük başarı kaydetmişti. Dergaçi'nin Wehrmacht zırhlıları tarafından ele geçirilmesinden ve Leibstandarte'nin şehrin doğusundaki Çerkasskoe Köyü civarına konuşlanmasından sonra, Harkov'a kuzey istikametinden yapılacak bir saldırı için her şey hazırdı. Kente doğu istikametinden ise Das Reich Tümeninin Deutschland Alayı taarruz edecekti. Tümenin ikinci alayı olan Der Führer de şehrin etrafından güney yönüne ilerleyecekti.

16 Şubat 1943'te düşman işgalinden kurtarılan Harkov, o andan itibaren olası bir taarruza karşı hazırlanmaktaydı. Kentte bir garnizon olarak konuşlanan 62. Muhafız Piyade Tümeni askerleri ve sivil vatandaşlar her gün hendek kazıp, Wehrmacht panzerleri için birbirinden farklı tipte binlerce tuzak inşa etmişti. Bu bağlamda, kısa bir süre içinde hazırlanan barikatlar sayesinde, olası bir taarruz durumunda Almanların birden fazla müdafaa kademesini geçmeleri gerekecekti. Bu esnada mühim bir gelişme yaşandı ve Voronej Cephesi komutanı Flipp Golikov'un 2 Mart tarihli emriyle, 1942 Kırım savunma operasyonlarının kahramanlarından, cephe komutan yardımcısı Tümgeneral Dmitri Kozlov, kenti müdafaa eden birliklerin başına atandı. Fakat önemli bir sorun vardı: Şehirde konuşlu unsurları eş zamanlı olarak komuta ve kontrol

için gereken iletişim araçları mevcut değildi. Bu sebeple SS panzerleri müstakil konvoylar halinde yeniden kente girdiğinde, Tümgeneral Kozlov, tıpkı 3. Tank Ordusunun o günkü raporunda belirtildiği gibi "bilinmeyen bir istikamette" şehri terk etti. Bu aşamanın ardından şehri savunan birliklere Sovyetler 3. Tank Ordusunun komutan yardımcısı Tuğgeneral Yevtihiy Belov komuta etmeye başladı. 62. Muhafız Piyade Tümeninin de çekilmesine müteakiben kentte kalan Kızıl Ordu unsurlarının büyük kısmı daha önceden inşa edilen tuzakların konumlarını bilmedikleri için bunlara çarparak büyük kayıplar verdiler.

Belgorod karayolunun hemen kenarında konuşlu olan Leibstandarte SS Adolf Hitler Tümeni, 11 Mart günü sabah erken saatlerde üç ayrı koldan kent merkezini hedef alan bir saldırı başlattı. Tümenin II. Panzer Grenadier Alayı, Kızıl Ordu 86. Tank Tugayının karşı saldırısı ile durdurulurken, diğer alayı ise daha hızlı hareket edebilmesi sayesinde şehrin ana meydanına ulaştı. Fakat kendilerini bekleyen 179. Tank Tugayının karşı taarruzları ile geri çekilmek zorunda kaldı.

Cadde savaşlarında istediği sonucu alamayan Hermann Hoth, 12 Mart'ta taktik değiştirerek SS tümenlerini kent merkezinde kullanmaktan vazgeçti. Zira II. SS Panzer Kolordusu'nun sokak çatışmalarına dahil olması, şehir savunmasını kendilerine uygun bir biçimde dizayn eden Kızıl Ordu askerlerinin uzun süre direndikten sonra hiçbir kayıp vermeden Harkov'dan ayrılabilecekleri manasına geliyordu. Bu nedenle Hoth, IV. Panzer Ordusu komutanı Hausser'e gönderdiği emirle, Das Reich Tümeninin yerini Totenkopf'a bırakarak şehir çatışmalarından çekilmesini istedi. Emrin ardından şehrin bir kilometre kadar içlerine girmiş olan Das Reich Tümeni geri çekildi ve ikiye bölündü. Deutschland Alayı kuzeydeki Sovyet mevzilerine taarruz ederken, Der Führer ise güney istikametinden Harkov Lokomotif Fabrikasına saldırmak için teşebbüste bulunacaktı. Böylece 12 Mart günü, Hoth'un Harkov operasyonunu baypas etmek için yaptığı hamleler ile geçti.

Das Reich Tümeninin şehirden çekilmesinden sonra, Waffen-SS Generali Josef Dietrich'in emrindeki unsurlar kente yönelik taarruz operasyonuna tek başına devam etti. Fakat Harkov'daki operasyona katılan Alman panzer ve KMT'leri, şehri müdafaa eden Sovyet birliklerinin bodrum katlara yerleştirdikleri 76,2 mm'lik toplar sebebiyle çok zorlanıyordu. Öyle ki, 12 Mart gecesi Leibstandarte Tümeninin elinde

çalışır durumda 17 adet Pz.IV ve 6 adet de Pz.III kalmıştı. Tiger tipi panzerlerin ise tamamı tamirde idi. Bu şartlar altında sokak savaşlarına giren Leibstandarte, her bir lokal muharebe için, bir adet tank ve birer adet de 75 ve 150 mm ağır piyade topuyla desteklenen saldırı müfrezeleri oluşturdu. Ardından Leibstandarte'nin 1. Piyade Alayı adım adım ilerleyerek belirtilen atış noktalarını imha etti ve kısa sürede merkez meydana ulaştılar. Bu arada 2. Panzer Grenadier Alayı ise paralel bir istikamette eşzamanlı intikalle yavaş yavaş şehrin Kızıl Meydanına ulaştı. Joachim Peiper'in emrindeki tabur da kuşatma altındaki Mayer'in mezarlıkta konuşlu keşif taburunu kurtarmak için bir atılım yaptı.

Harkov Bölgesi'nin Wehrmacht 48. Panzer Kolordusu tarafından 18 Mart'ta tamamen kontrol altına alınması, II. SS Panzer Kolordusu'nun kuzey istikametine dönerek, Belgorod'a yönelmesine imkân tanıdı. Öte yandan 16 Mart'ta, yani 3. Panzer Ordusu birliklerinin Harkov'dan ayrılmasından bir gün sonra, Leibstandarte Tümeni'nin 2. Panzer Grenadier Alayı da Borisovka'da konuşlu Büyük Almanya unsurlarının üzerindeki baskıyı hafifletmek için Harkov-Belgorod karayolu boyunca saldırı için hazırlıklara başlamıştı. Fakat bu tümenin savaşa hazır durumda yalnızca 29 panzeri bulunuyordu.

Leibstandarte'den sevk edilen unsurlar ile güçlendirilen Joachim Peiper'in taburu Belgorod'u ele geçirmekle görevlendirildi. Tamirden çıkan Tiger tipi panzerler ile birlikte Pz.IV'leri teslim alan Peiper'e, Ju-87 bombardıman ve Me-110 çift motorlu avcı uçaklarıyla hava desteği de sağlanacaktı. 18 Mart sabahı saat 06:45'te harekete geçen Peiper, saat 10:00'da karargâha gönderdiği mesajda, Belgorod'un 1 km güneyinde bulunan Krasnoye Köyü'nün ele geçirildiğini bildirdi. O esnada Sovyetlerin 40. ve 69. orduları arasında büyük bir boşluk bulunması ve 21. Ordu'nun da Oboyan bölgesine intikal etmesi sebebiyle Belgorod tamamen savunmasızdı. 11:35'te bir mesaj daha yollayan Peiper, *"Belgorod şehrinin baskın bir saldırı ile kolayca alındığını"* bildirdi. 12:10'da bölgeye ulaşan Kızıl Ordu tankları karşı taarruza geçse de Sovyet birlikleri Belgorod'u geri almayı başaramadı ve öğleden sonra, Das Reich Tümeni'nin Deutschland Alayı da güneyden Belgorod'a girdi. Lakin kentin Alman birlikleri tarafından zaten ele geçirildiğini bilmeyen Luftwaffe pilotları yanlışlıkla Deutshland'ı hedef aldı ve söz konusu alay, dost ateşi ile önemli kayıplar verdi.

Erich von Manstein'ın büyük umutlar beslediği topyekûn karşı taarruz harekâtı, 19 Mart'ta başarısızlıkla sonuçlandı ve bu operasyona iştirak eden SS tümenlerinin her biri hem personel hem de teçhizat bakımından ağır kayıplar verdi. Bu arada Sovyet-Alman cephesinde geleneksel duraklama dönemi olan bahar mevsimi de yaklaşmıştı ve Ladoga Gölü'nden Karadeniz'e kadar hemen hemen tüm cephede sessizlik hâkimdi. Çünkü çamura gömülerek bataklığa dönüşen tarla ve yolların kuruması gerekiyordu ve yaz mevsiminde icra edilecek operasyonların da planlanması lazımdı. Söz konusu koşullar altında Sovyet kurmayları iki basit; ama son derece önemli sorunun yanıtını arıyordu: "Ne yapmalıyız?" ve "Düşman ne yapacak?". İki yıl boyunca verdikleri ağır kayıplara rağmen Sovyet birlikleri, Almanları yaz mevsiminde yenmeyi öğrenmişti. Bununla birlikte, III. Reich mühendisliğinin son ürünü olan yeni ağır sınıf Tiger tipi panzerlerin ortaya çıkışı, Kızıl Ordu'yu endişeye sevk ediyordu. Acaba Tiger ile takviye edilmiş Wehrmacht zırhlılarının taarruzları sonucunda tıpkı 1941 ve 1942'de olduğu gibi Volga, Kafkasya ve hatta Moskova'ya kadar geri çekilmek zorunda kalınacak mıydı? Şubat ayında Leningrad yakınlarında ele geçirilen Tiger tipi bir panzerin eğitim sahasında detaylı bir şekilde incelenmesinin ardından, Topçu Mareşali Nikolay Voronov, Stalin ile yaptığı acil bir toplantıda *"Yoldaş Stalin, bu tanklarla savaşmak için gereken tanksavarlar ve mühimmata sahip değiliz"* itirafında bulundu. Gerçekten de test sonuçları felaketti: Sovyet yapımı orta sınıf T-34 tankına monte edilmiş 76 mm'lik F-34 tank topu, Tiger'ın yan zırhını 200 metreden bile delemiyor, 56 tonluk bu Nazi canavarıyla yalnızca manevra kabiliyeti kısıtlı ağır toplar başa çıkabiliyordu. Ancak muharebe esnasında elde edilen sonuçlar, eğitim alanındakilerden farklı olabiliyordu. En azından önceki savaşlarda yaşanan, tam olarak buydu…

Tarafların Planları

Çalışmamızın bu kısmına çok önemli bir tespit ile başlamak isteriz: 1942-43 Kış mevsiminde Kızıl Ordu'nun ağır darbelerine maruz kalıp ciddi mağlubiyetler yaşayan Wehrmacht, her şeye rağmen oldukça güçlü ve tehlikeli bir düşman olarak Sovyet topraklarındaki varlığına devam etmişti. Üstüne üstlük, Doğu Cephesi'nde konuşlu birliklerin

sürekli takviye ihtiyacının yanı sıra, müttefik işgali tehdidi altındaki Avrupa'da yeni askeri birlikler tesis etme ihtiyacı sebebiyle de savaşın başlangıcına kıyasla Alman ordusunun toplam personel sayısı artık çok daha fazlaydı. Sonuç olarak, özel görevli SS birlikleri ve Luftwaffe'nin bazı filoları hariç olmak üzere, 1943'ün ilk yarısında Sovyetler Birliği topraklarında 3 milyon 115 bin kişilik bir işgalci ordusu bulunmaktaydı. Yani, Barbarossa Harekâtı'nın başladığı 22 Haziran 1941'deki 3 milyon 200 bin kişilik personel sayısı ile hemen hemen aynı rakam söz konusuydu. Öte yandan, askeri birlik sayısı bakımından da 1943 model Wehrmacht çok daha kuvvetliydi.

SSCB'nin başkenti Moskova'yı 3 ayda ele geçirme hayalleriyle Sovyet topraklarına taarruz emri veren Hitler, aradan geçen iki yıla yakın sürede istenilen sonuçlardan çok uzakta olan ordusu için kaleme aldığı "6 sayılı Operasyon Emrini" 12 Nisan 1943'te imzaladı. İlgili metinde şu ifadeler geçiyordu: *"Hava koşulları müsaade eder etmez, bu yılın ilk büyük taarruzu olan Hisar Harekâtını başlatmaya karar vermiş bulunmaktayım. Bu harekât, belirleyici nitelikte bir öneme haiz. Öyle ki, bu operasyon ile elde edeceğimiz neticeler, cephedeki üstünlüğü bu yılın ilkbahar ve yaz aylarında bize vermeli. Bu bağlamda, tüm hazırlık faaliyetlerinin büyük bir özen ve enerji ile gerçekleştirilmesi elzem. Harekât kapsamında icra edilecek ana taarruzlarda en iyi birlikler, en iyi silahlar, en yetenekli komutanlar ve bol miktarda da mühimmat kullanılmalıdır. Her komutan ve her asker, bu operasyonun belirleyici önemini idrak etmekle mükelleftir. Kursk civarında elde edeceğimiz büyük zafer, tüm dünya için adeta bir olimpiyat meşalesi misali sembol haline gelecektir."* Psikolojisi giderek bozulan Hitler'in süslü ve iddialı birtakım ifadeler ile dile getirdiği Hisar Operasyonu'na ilişkin eylem planı aslında oldukça basit, hatta gayet ilkeldi. Çünkü Wehrmacht'ın Doğu Cephesi'nin 1943'teki ana istikametleri doğrultusunda hazırlanmıştı. Şöyle ki; 1943'ün kışında Doğu Ukrayna'da Kızıl Ordu'nun gerçekleştirdiği saldırılar ve hemen ardından Wehrmacht'ın karşı saldırıları neticesinde, merkez konumda 150 km derinliğe ve 200 km genişliğe sahip, batı istikametine bakan bir çıkıntı oluştu. İşte bu çıkıntı, daha sonra kayıtlara Kursk Çıkıntısı adıyla geçecek olan Sovyet-Alman cephesiydi. Hitler, bu çıkıntının biri kuzeyden ve diğeri güneyden olmak üzere, giderek birbirine yakınlaşan iki ayrı darbe ile kesilmesini emretmişti. Bu doğrultuda

Kursk Çıkıntısının kuzey cephesi Wehrmacht Merkez Ordu Grubu, güney cephesi ise Wehrmacht Güney Ordu Grubu tarafından taarruza uğrayacaktı. Şayet müspet sonuçlar alınırsa, o takdirde Sovyet savunmasında dev bir boşluk açılacak, böylece Hisar Operasyonu'nu, Panter Operasyonu takip edecek ve Donbass sınırında konuşlu Kızıl Ordu birliklerinin gerisine sızılacaktı.

Stalin'in kriz yöneticisi olarak çalışmaya başlayan Georgi Jukov, Harkov'un bir kez daha Almanların eline geçmesinin ardından cephedeki durumu istikrara kavuşturmak maksadıyla Başkomutanın emriyle Kursk'a hareket etmişti. Bölgede incelemelerini tamamladıktan sonra Yüksek Komutanlık Karargâhı Temsilcisi sıfatı ile 8 Nisan'da kaleme aldığı resmi mektubu doğrudan Stalin'e gönderdi. Raporunda düşmanın 1943 ilkbahar-yaz planları hakkındaki düşünce ve öngörülerini tek tek sıralayan Jukov, Almanların Kafkasya petrolü için 1942'de icra ettikleri operasyona benzer nitelikte geniş çaplı bir harekâtı yürütmek için gereken miktarda yedek birliğe sahip olmadığına inanıyordu. Bu hususta fikirlerini de şu sözlerle Stalin'e iletti: *"Yoldaş Stalin, gerçekçi bir değerlendirme yapmak gerekirse, ilk aşama için 13 ila 15 kadar panzer tümeni de dâhil olmak üzere, tüm kuvvetlerini toplayan düşman, çok sayıda uçağın desteğiyle saldıracaktır. Ayrıca batı istikametinden, yani, Seym ve Psel nehirleri arasındaki Vorojbı bölgesinden Kursk'a kadar olan cephe hattımızı kesmeye yönelik bir yardımcı taarruz da beklenmelidir."* Jukov'un bu izahatı, Hitler'in Hisar Harekâtına ilişkin emrinin cephe karargâhlarına tebliğ edilmesinden tam bir hafta önce kaleme alınmıştı. Askeri bir deha olan Jukov, Hisar'ın genel planını oldukça isabetli bir şekilde tahmin etmişti: Düşman, Kursk Çıkıntısının kuzey ve güney cepheleri boyunca eşzamanlı ve birbirine yaklaşan iki ayrı taarruz icra edecekti.

Bütün kış boyunca ilerleyen Kızıl Ordu birliklerinin enerjilerinin tükenmesi ve unsurlar arasındaki iletişim sıkıntıları nedeniyle Nisan ortasında Sovyet komutanlığı müdafaa pozisyonuna geçme kararı aldı. Bu kısa vadeli planlamanın temel fikrini ise iki kelimeyle açıklayabiliriz: "Bilinçli Savunma". Mareşal Jukov bu durumu şöyle anlatıyordu: *"Başkomutan, her zamankinden daha dikkatli bir şekilde, hiç konuşmadan düşüncelerimizi dinledi. Kursk bölgesinde yoğunlaşmaya ilişkin önerimizi kabul ettiği halde, yine de Moskova istikametinden çekiniyordu. Silah arkadaşım Mareşal Aleksandr Vasilyevski de net bir şekilde durumu*

izah etti. Stalin yine de endişeliydi ve askerlerimizin büyük faşist panzer tümenlerinin tahrip gücü yüksek darbelerine dayanıp dayanamayacağı hususundaki şüphelerini gizlemiyordu." Tabi tüm bunlarla beraber, yaklaşan Wehrmacht birliklerini hedef alan bir saldırı için yedek birlikleri harcamak da oldukça riskliydi. Çünkü savaşın üçüncü yılında teknolojinin tüm nimetlerinden istifade eden Almanlar, her tipteki Sovyet tankına rahatlıkla karşı koyabilecek tanksavar silahlara sahipti. Dolayısıyla planlamadaki herhangi bir hata, son derece trajik sonuçlara ve çığ gibi büyüyen bir felakete yol açabilirdi. Sovyet kurmayların aldığı bu kararın doğruluğu, kısa bir süre sonra yazılan Sovyet istihbarat raporlarıyla da onaylanacaktı.

Düşman işgalinin başlamasıyla birlikte daha önceden icra edilen birçok savunma operasyonunun aksine, 1943'ün yaz aylarında Sovyet Yüksek Komutanlık Makamı, Wehrmacht'ın planlarıyla ilgili çok sağlam istihbarat verilerine sahipti. Bunlardan en mühim olanı ise 7 Mayıs 1943'te elde edildi. O gün, SSCB Devlet Güvenliği Halk Komiserliği Londra Temsilciliği, Moskova'daki Devlet Savunma Komitesine bir mesaj gönderdi. Raporda, Nazi Mareşali Maximilian von Weichs'in 25 Nisan'da Wehrmacht Yüksek Komuta Karargâhı Harekât Daire Başkanlığına gönderdiği ve İngiliz istihbaratı tarafından ele geçirilen bir telgraf metnine atıfta bulunuluyordu. Söz konusu enformasyon, Albion - Bletchley Park'ta yer alan Kodlar ve Şifreler Okulu uzmanlarından John Cairncross tarafından yakalanmış ve Birleşik Krallık'taki efsanevi istihbarat ağı Cambridge Beşlisi'nin kurucusu olan İngiliz vatandaşı Sovyet istihbarat subayı Kim Philby'ye teslim edilmişti.

Generalfeldmarschall von Weichs'in İngilizler tarafından ele geçirilip deşifre edilen telgrafı, Hisar Harekâtı'nın eylem planını ve sahadaki Sovyet birliklerinin genel durumunun bir değerlendirmesini içeriyordu. İlgili telgrafın detaylı analizinin ardından Sovyetlerin yurtdışı istihbarınca hazırlanan rapor, kısa bir süre sonra Kızıl Ordu Genelkurmay Başkanlığı'na iletildi. Böylece Alman birliklerinin Kursk-Belgorod-Maloarhangelsk hattında planladıkları saldırıların ana istikametleri, artık Moskova tarafından biliniyordu. Bu mühim verilerin ışığında kaleme alınan Başkomutanlığın şu direktifi, 8 Mayıs akşamı tüm cephe karargâhlarına ivedilikle sevk edildi: *"Alınan bazı bilgilere göre, düşmanın 10-12 Mayıs'ta Oryol-Kursk ve/veya Belgorod-Oboyan istikametinde taarruza*

geçmesi kuvvetle muhtemeldir. Yüksek Komutanlık Karargâhı emrediyor: Birinci müdafaa hattındaki birlikler ve tüm rezerv unsurlar olası bir düşman saldırısını karşılamak için en geç 10 Mayıs sabahına kadar savaşa hazır hale getirilecektir. Olası düşman taarruzu, hava destekli olacaktır. Dolayısıyla, muharebelerin ilk anından itibaren hava üstünlüğünü kazanabilmek için hava kuvvetlerimizin avcı ve bombardıman filoları her an havalanacak şekilde teyakkuza geçecektir."

Hitler'in iddialı zafer nutuklarına rağmen, Berlin'de beklenmedik gelişmeler yaşanıyor, pek çok sağduyulu Alman komutan Hisar'a karşı çıkıyordu. Öyle ki, Merkez Ordu Grubuna komuta eden Mareşal Hans Günther von Kluge, Hitler'e açıkça itiraz etmiş, General Walter Model ise Luftwaffe'nin havadan yaptığı keşiflerde elde edilen veriler ışığında bambaşka bir gerçeği dile getirmişti. Çünkü kuzey istikametinden Kursk çıkıntısına saldıracak olanlar O'nun birlikleriydi. Dersine iyi çalışan Model, Sovyet kurmaylarının cephenin özellikle bu kesiminde oldukça derin ve dikkatlice organize edilmiş bir savunma hazırladığını kanıtladı ve Hisar Taarruz Harekâtını yeterli güç seviyesine ulaşılıncaya değin ertelemeyi önerdi. Model'in bir yıldan fazla bir süredir Rjev Çıkıntısını başarıyla savunması ve daha önce büyük bir saldırı operasyonuna hiç komuta etmemiş olması bu önerinin ortaya çıkmasında büyük rol oynamıştı. Daha da önemlisi, emrindeki orduda görev yapan subay ve askerlerin müstahkem mevzileri kırmaya yönelik herhangi bir pratik tecrübesi bulunmuyordu. Çünkü Walter Model, bir savunma dehası idi ve işi belirli bir bölgeyi müdafaa etmekti. Wehrmacht Merkez Ordu Grubu Harekât Dairesi Başkanı Graben, daha sonra verdiği bir mülakatta, Model'in herhangi bir ertelemeden ziyade, Hisar'ın topyekûn iptalini önerdiğini düşündüğünü belirtmiştir. Çünkü Graben'e göre, Walter Model, Sovyet komuta kademesinin sabrını kaybedeceğine ve bizzat taarruza geçeceğine inanmaktaydı. Böylece, kendi uzmanlık alanı olan müdafaa ile iştigal edebilecekti. Fakat resmi raporlarda geçen beyanlara göre Model, Hisar'ın ertelenmesinden ve ancak gerekli güç toplandıktan sonra başlatılmasından yana bir tavır almıştı. Panzer birlikleri müfettişi olarak atanan Korgeneral Heinz Guderian ise Wehrmacht zırhlılarının durumunu en iyi bilen komutan olarak, eldeki panzerlerin böylesine büyük bir operasyona hazır olmadığını ve Hisar'ın muvaffakiyetle neticeleneceğine dair ciddi şüpheleri olduğunu dile getirdi. Guderian'a göre

bu girişim çok ama çok riskliydi ve savaş Almanya'nın elindeki en son kaynakları büyük bir hızla tüketiyordu. Hisar'ın olası başarısı, Doğu Cephesindeki stratejik üstünlüğü sürdürebilirdi, ancak başarısızlığı onarılamaz kayıplara yol açacaktı. Tüm bu değerlendirmeleri dinleyen ya da dinliyormuş gibi yapan Hitler, *"Başarısızlık olmamalı"* sözleriyle operasyonun başlamasını bir ay ertelemeyi kabul etti.

Taarruzun başlangıç tarihinin 1 ay süreyle ertelenmesi, çok daha fazla yeni tasarım silahı cepheye göndermeyi mümkün kılması nedeniyle Hitler'i umutlandırmaktaydı. Malum olduğu üzere, Hitler kendi imzası ile cephe komutanlıklarına sevk edilen 15 Nisan tarihli harekât emrinde, *"Ana taarruzlar için en iyi tümenler ve en iyi silahlar kullanılmalıdır"* şeklinde ifadeler kullanmıştı. Böylece, Sovyet birlikleri tarafından hâlihazırda gayet iyi bilinen ağır sınıf Tiger tipi panzerlere ek olarak, orta sınıf Panter tipi panzerlerin ve Ferdinand[3], Hummel[4] ve Hornisse[5] tipi kundağı motorlu topların (KMT'lerin) da Kursk'ta sahaya sürülmesi planlandı. 88 mm'den 150 mm'ye kadar değişen çaplarda tanksavar toplarına sahip yeni KMT'lerin Alman zırhlı birlikleri nezdinde hizmete girmesi, kâğıt üzerinde avantajın bir miktar Wehrmacht'a kaymasına sebep oldu.

Alman Genelkurmayı Hisar'ın nispet sonuç verebilmesi için toplamda 777 bin personele sahip bir gücün kâfi geleceğini hesaplamıştı. Elbette söz konusu rakam tek bir ordu bünyesinde toplanmıyordu: Merkez Ordu Grubuna mensup 9. Ordu'nun 335 bin personeli, çeşitli kalibrelerde 3630 topu ve 920 adet panzeri vardı. Kursk'un batı hududunda konuşlanan 2. Ordu'nun 110 bin personeli, 940 topu ve 31 adet KMT'si bulunmaktaydı. Operasyona Mareşal Erich von Manstein komutasında iştirak edecek olan Güney Ordu Grubu birlikleri ise 4. Panzer Ordusu ve Kempf Ordu Grubu olarak ikiye bölünmüştü: Birincisinin envanterinde 223 bin personel, 1089 panzer ve 1774 top, ikincisinin envanterinde de 108 bin personel, 419 panzer ve KMT ve 1073

3 Wehrmacht'ın II. Dünya Savaşı esnasında kullandığı Panzerjäger serisi tank imha edici KMT. "Ferdinand" adını bu aracı çizen Ferdinand Porsche'den almıştır.

4 Wehrmacht tarafından II. Dünya Savaşı esnasında kullanılan ve Geschützwagen III/IV tipi zırhlı şasesi üzerine yerleştirilen 150 mm'lik obüsten teşkil KMT.

5 Wehrmacht tarafından II. Dünya Savaşı esnasında kullanılan ve 88 mm'lik Panzerabwehrkanone tipi uzun namlulu tanksavar topuna sahip KMT.

top mevcuttu. Wehrmacht birliklerinin yukarıda belirtilen mevcutlarla gerçekleştireceği saldırıyı Konstantin Rokossovski'nin Merkez Cephesi ve Nikolay Vatutin'in Voronej Cephesi karşılayacaktı. Bu maksatla 1943'ün Temmuz ayında Rokossovski'nin komutasında 712 bin personel, 12 bin top ve 1800 tank ve KMT varken, Voronej Cephesinde ise 626 bin personel, 1700 tank ve 8 bin 700 top vardı. İlk konumlara ve pozisyonlara göre Rokossovski'nin birlikleri Vatutin'in birliklerine nazaran daha avantajlı bir konumdaydı. Zira Vatutin'in askerleri çoğunlukla bozkır ve açık alanlardaki mevzileri tutuyordu. Söz konusu tabloda manevra üstünlüğü ise başlangıçta tamamen Almanlarda idi...

Hisar

Teyakkuza geçildikten sonra günler günleri kovalamasına rağmen Alman saldırısı bir türlü başlamamış, bu sayede Kızıl Ordu unsurları da yaklaşan muharebelere hazırlık için zaman kazanmıştı. Bu fırsattan istifade eden Voronej Cephesi kendi müdafaa hattında 4200 kilometre siper ve 500 kilometre tanksavar engeli inşa etmiş, 6. Muhafız Piyade Ordusu ise savunmakla mükellef olduğu bölgeye 75 bin anti-personel ve 90 bin anti-tank mayını döşemişti. Kızıl Ordu topçuları M. Abdulin ve V. Krısov Alman zırhlıları karşısındaki durumu şöyle anlatıyorlardı: *"T-34'lerimiz hemen her gün siper ve mevzi hazırlığına iştirak ediyor, üzerimizden büyük yük kaldırıyorlardı. Tüm bu işlerin yanı sıra, Molotof kokteyli hazırlamayı ve tanksavar patlayıcılar ile taarruz etmeyi de öğrendik. Ardından, son model Alman panzerleri Tiger ve Panter ile nasıl başa çıkılacağına dair talimatnameler basıldı ve bize dağıtıldı. Söz konusu talimatlarda yer alan çizimlerde bu zırhlıların zayıf noktaları kırmızı oklarla gösteriliyordu. Hepsini inceledik ve elimizdeki 122 mm'lik obüslerin bu hayvanların zırhını delemeyeceğini anladık."* Wehrmacht panzerlerine karşı daha önce Moskova ve Stalingrad'da verilen mücadelelerde başarı kaydeden topçular tek tek tespit edilip Kursk'ta oluşturulan yeni birliklerde müfreze komutanı olarak görevlendirildiler. Yüksek skorlara sahip batarya nişancıları için de gerçek bir "kelle avı" tertip edildi ve iki ay boyunca en yetenekli nişancılar bulunarak özel görevli tanksavar avcı alaylarında görevlendirildi. Günlük istihkakları ve cephaneleri Başkomutanlık kararnamesi ile artırılan bu tanksavar alayları, Tiger

tipi panzerlere benzer zırha sahip hareketli modeller ile poligonlarda sürekli atış talimi yaptı. Bu arada Kızıl Ordu açısından çok önemli bir gelişme daha yaşandı ve hava kuvvetlerinin en etkili uçaklarından biri olan İl-2[6], 1943'ün Haziran ayında yepyeni bir tanksavar mühimmata kavuştu. Kısaca PTAB olarak adlandırılan bu yeni tasarım yüksek patlayıcılı tanksavar mermisini varlığı, bizzat Stalin'in emriyle Kursk Savaşı başlayana kadar gizli tutuldu.

Fakat "planlı müdafaa" fikri, emri altındaki birlikler çok geniş bir alana yayılmış olan Voronej Cephesi komutanı Nikolay Vatutin'in hiç hoşuna gitmiyordu. Çünkü elverişsiz koşulların vuku bulması halinde, bahsi geçen kasıtlı ya da planlı savunma, cephenin topyekûn çökmesine ve büyük bir felakete yol açabilirdi. Buna karşın tıpkı bahar aylarında Harkov'da olduğu gibi taarruza geçmek ise Vatutin'e çok daha mantıklı geliyordu. Çünkü Voronej Cephesi takviyelerle gücünü geri kazanmıştı ve tüm birlikler aktif bir operasyona hazırdı. Tam da bu noktada Walter Model'in, Sovyet komuta heyetinin sabrını yitireceği ve er ya da geç saldırıya başlayacağı yönündeki tahminlerinin oldukça isabetli olduğunu da ayrıca ifade etmemiz gerekmektedir. Almanların taarruzu ağırdan alması, Stalin'i de germişti. Kızıl Ordu Genelkurmay Başkanı Aleksandr Vasilyevski bu durumu şu cümlelerle ifade ediyordu: *"Silah arkadaşım Nikolay Vatutin, yaz mevsiminin elverişli koşullarından istifade edebilmek için taarruzu bizim başlatmamız gerektiği yönündeki öneriyi defalarca kez gündeme getirdi. Bana sürekli olarak heyecanlı bir şekilde 'Yoldaş komutan, çok uyuyoruz. Bu sebeple en ideal zamanı kaçıracağız. Bakınız, düşman ilerlemiyor ve sonbahar geliyor. Yakında tüm planlarımız boşa çıkacak. Artık kazma küreği bırakalım ve ilk biz taarruz edelim. Bunun için yeterli gücümüz var' diyordu. Başkomutan ile yaptığımız günlük istişarelerde onun da huzursuz olduğunu fark ettim. Bir keresinde bana Vatutin'in onu aradığını ve taarruza en geç Temmuz ayının ilk günlerinden evvel başlamamız hususunda ısrar ettiğini söyledi. Stalin' göre, bu önerinin ciddi bir şekilde irdelenmesi gerekiyordu. Bu yüzden Vatutin'e Voronej Cephesi hakkındaki görüşlerini hazırlayıp derhal Karargâha rapor etmesini emretti."*

6 Şturmovik İl-2 (Rusça "Самолет-штурмовик Ил-2"): Sergey İlyuşin tarafından yer hedeflerinin imhasına yönelik olarak 1938'de tasarlan Sovyet imali İlyuşin-2, tüm zamanların en çok üretilen üçüncü uçağıdır.

Çaydan daha sert bir içecek tercih etmemesiyle ünlü Vatutin gibi alkol karşıtı bir komutanın bile zaman zaman votka içerek sakinleşmesini gerektirecek bazı olaylar yaşanabiliyordu. Tıpkı Kızıl Ordu tarafından tamamen tesadüf eseri düşürülen bir Alman keşif uçağından çıkan haritada, Sovyet müdafaasına ait koordinatların kesin bir doğrulukla işaretlenmiş olması gibi... Hızla reaksiyon gösterildi ve konum değişikliklerinden sonra U-2 tipi keşif uçaklarıyla bu birliklerin kamuflajlarının yeterliliği kontrol edildi.

Cephede uzun süren bekleyişler ciddi sorunlara gebedir... 2 Temmuz 1943 günü saat 02:00 sularında Batı, Bryansk, Merkez, Voronej, Güneybatı ve Güney cephe komutanlıkları 30144 sayılı Başkomutanlığın şu direktifini aldı: *"Elde edilen verilere göre, Almanların 3-6 Temmuz döneminde taarruza geçebilecekleri öngörülmektedir. Olası düşman saldırısını püskürtmeye hazır olunması ve hâlihazırda yürütülen gözlem ve keşif faaliyetlerinin büyük bir titizlik ile icra edilmesi emredilmiştir."* Fakat söz konusu emir, tüm istikametlerdeki cephe karargâhlarına aynı anda gönderilmişti. Buradan hareketle, son dakikaya kadar Sovyetler Başkomutanlığının, Alman saldırısının ne yönden geleceği hususunda tam bir bilgiye sahip olmadığını söylemek mümkündür. Lakin sıradan bir Alman askeri tüm şüpheleri ortadan kaldıracaktı. Kızıl Ordu 72. Muhafız Piyade Tümeni 222. Alayı istihbaratçılarından L. Malikin bu hususta şu sözleri dile getirdi: *"Alman saldırısının yakında başlayacağını hissediyorduk. Bizim alayımız 3 Temmuz gecesi fiilen teyakkuza geçti ve ardından tümen komutanı Tuğgeneral Losev'in 'Her ne pahasına olursa olsun, bülbül gibi şakıyacak bir Alman ele geçirin!' şeklindeki emri bize tebliğ edildi: Bunun üzerine grubumuz bir Alman astsubayını yakaladı ve tümen karargâhına teslim etti. Ancak bu astsubay, taarruzun tam olarak ne zaman başlayacağını bilmiyordu. Yalnızca Hitler'in 'Reich'in yiğit neferlerini belirleyici nitelikteki son savaşı kazanmaya' çağıran hitabetinin birliklere okunduğunu söyledi. Dolayısıyla yine kelle avına çıktık."* Aranan bülbül, ertesi gün ele geçirildi. Ön cephe hattındaki mayınları temizleyen Alman istihkâm askeri Bruno Formel, Sovyet istihbarat ve keşif müfrezesi tarafından kıskıvrak yakalanmıştı. Sorgulama esnasında Wehrmacht birliklerinin istenilen hazırlık seviyesine geldiğini belirten Formel, taarruzun 5 Temmuz günü Avrupa saatiyle sabah 02:00'da Kursk istikametinde başlayacağı bilgisini verdi ve

Belgorod-Kursk istikametinde eş zamanlı bir saldırının gerçekleştirileceğini de sözlerine ekledi.

Alman askerin verdiği bilgilere göre, saldırının başlamasına çok az bir süre kalmıştı. İvedilikle toplanan Sovyet cephe kurmayları, Naziler için tatsız bir sürpriz hazırlanması hususunda mutabık kalıp, ani bir topçu taarruzu gerçekleştirilmesine karar verdiler. Plana göre, düşmanın saldırmasını sessizce beklemek yerine, Wehrmacht tümenleri ve SS birliklerinin yoğunlaşmaya başladıkları bölgeler Kızıl Ordu topçusu tarafından yoğun bombardımana tabi tutulacaktı. Temmuz gecesinin zifiri karanlığının sessizliğini Sovyet toplarının senkronize gürlemeleri bozdu. Almanların yoğunlaştıkları konumları her yerde %100 doğrulukla tahmin etmek mümkün olmasa da, yoğun topçu ateşi kaçınılmaz olarak bir şekilde hedefini buluyordu. Hisar'a iştirak eden bir Wehrmacht tümeninin günlük karargâh raporunda şu cümleler geçiyordu: *"Düşman, taarruzun başlangıç konumuna ulaşmayı mümkün kılan ve adeta bir otoyol gibi kullanabileceğimiz tüm vadileri hallaç pamuğuna çevirdi. Tiger sınıfı panzerlerimizin geçişleri için gereken köprüleri inşa etmeye fırsat bile bulamadık."* Kızıl Ordu 8. Muhafız Havacılık Alayı İl-4[7] seyrüsefercisi[8] Teğmen V. Roşenko savaşın cereyan ettiği anları şöyle anlatıyordu: *"5 Temmuz gecesi aldığımız emir doğrultusunda, düşmanın elindeki demiryolu kavşağını bombalamıştık. Uçaklarımız dönüş yolunda iken ön cephe hattında tasavvur dahi edilemeyecek bir kıyametin vuku bulduğunu gördük. Her iki taraftan yoğun ateş açılmış ve yeryüzü cehenneme dönmüştü."*

Sovyet topçusu henüz susmadan, bu sefer Alman güdümlü mermilerinin ve tahrip gücü yüksek mühimmatlarının infilak sesleri duyulmaya başladı. Nazilerin topçu hazırlık ateşi eşi benzeri görülmemiş derecede kuvvetliydi. Bu sefer dersine iyi çalışan Alman kurmaylar, Kızıl Ordu'nun aylarca inşa ettiği tahkimatları kırmanın hayati derece önemli olduğunun farkındaydı. Wehrmacht 6. Piyade Tümeni'ne komuta eden Tuğgeneral Horst Grossmann'ın savaştan sonra kaleme

7 Dalnıy Bombardirovşik İl-4 (Rusça "Дальний бомбардировщик Ил-4"): Selefi İlyuşin DB-3'ün üzerine geliştirilmiş olan ve Kızıl Ordu tarafından II. Dünya Savaşı'nda kullanılan uzun menzilli torpido/bombardıman uçağı.

8 Gemi ve uçaklarda navigasyondan sorumlu personel. Askeri uçaklarda ve gemilerde ise bu görevi ifa eden personel, subay sınıfından seçilir ve seyrüsefer subayı olarak adlandırılır.

aldığı anılarında taarruz şöyle anlatılıyordu: *"Taarruza başladıktan kısa bir süre sonra, cephenin karşı tarafında sadece ateş ve duman görülebiliyor ve mühimmat infilaklarının yarattığı gürültü duyulabiliyordu. İşte bu ateş yağmurunun; yani, taarruz toplarımızın ve ağır piyade silahlarımızın eşzamanlı koruması altında düşman mevzilerine saldırıyorduk."* 1943 yılının yaz mevsiminde Kızıl Ordu, bilhassa müdafaa muharebelerinde artık somut bir deneyime sahipti. Bu nedenle savunma üzerine geliştirilen stratejiler, geçen iki yıllık sürede elde edilen tecrübelerin üzerine inşa edildi. Sonuç olarak, her cephede üç ayrı savunma hattı hazırlandı. Kursk Çıkıntısındaki müdafaa sisteminin temelini de anti-tank kaleleri ve anti-tank mevzileri oluşturdu. Aktif savaş deneyimi, tanksavar silahların bulunduğu müstahkem mevzileri cepheye paralel bir şekilde konuşlandırmanın doğru olmadığını söylüyordu. Bu sebeple, bahsi geçen mevzileri, düşman zırhlılarının oluşturduğu konvoyların geçiş ve intikal rotalarına ayrı birer kale misali, kompakt bir şekilde yerleştirmek çok daha etkili sonuçlar verecekti. Öte yandan, Kursk'a inşa edilen her bir anti-tank kalesi ve mevziisi, yirmi kadar tanksavar silahına ve tanksavar tüfeğine sahipti. Çok yönlü savunma için uyarlanmış olan bu mevzilerde konuşlu her bir silahın farklı yönlere ateş açabilme imkânı bulunmaktaydı. Dolayısıyla, panzerleri daha ince olan yan zırhlarından vurmak mümkündü. Bunun için anti-tank mevzileri arasındaki açıklıklar 600 ila 800 metreyi geçmeyecek şekilde bırakıldı. Lakin gelişmiş bir müstahkem sisteminin inşası çok fazla çalışmaya mal oluyordu. Kızıl Ordu'nun tanksavar alaylarından birinin silah subayı olan M. Badigin cephede yaşadığı zorlukları şu sözlerle anlatıyordu: *"Harpteki en zor şey çalışmaktır. Fiziksel açıdan büyük efor sarf etmeniz gerekir ve bazen çatışmalara iştirak etmek insana çalışmaktan daha kolay gelir. Şunu söylemek istiyorum... Diyelim ki, 45 mm'lik bir topu sabitleyecek ve kamufle edeceksiniz, o takdirde 30 metreküp toprak çıkarmanız lazım. 76 mm'lik bir top için ise yaklaşık 56 metreküp toprak çıkarmanız gerekir. Onlarca askerimle beraber hiç durmadan kazdık. O kadar çok kazdık ki, belki ömrümüzün geri kalanında bir daha o kadar toprak kazmayacaktık."* 85 mm'lik toplardan oluşan uçaksavar bataryaları, kritik bölgeleri panzer saldırılarından korumak için konuşlandırıldı. Bunların uçaklara ateş etmeleri yasaktı. Sadece panzerleri hedef alacaklardı. Bu bağlamda 4 farklı topçu alayı, Stalingrad'da ele geçirilen Alman yapımı tanksavar

ve uçaksavar silahlarıyla donatıldı. Su-122 tipi KMT'ler de 130 mm'ye kadar zırh delebilen yeni mühimmatlarına kavuştu. Bu bir devrimdi. Çünkü söz konusu mühimmatlar, Sovyet KMT'lerinin son model Alman panzerlerini delik deşik edebileceği manasına geliyordu.

Kursk'un ön saflarında görev yapan bir Sovyet askeri olan L. Malikin, Almanların büyük umutlar beslediği Hisar Operasyonunun başlangıç etabını şöyle anımsıyordu: *"Patlamaların yarattığı korkunç gürültü ve şok dalgası ile birlikte makineli tüfeklerimizi kaptığımız gibi sığınaktan çıkıp, mayın tarlalarının içlerine doğru uzanan siperlere koştuk. Mühimmatlar ve mayınlar çok yakınımızda infilak ediyordu. Her patlamada siper duvarları sarsılıyor, yerden yükselen toprak bir yağmur misali üzerimize yağıyordu. Bu esnada dikine kazılmış olan siperlerde toz ve duman içinde hızla hareket etmeye çalıştık. Birkaç adım ilerleyip patlama sarsıntısı ile düşüyorduk. Bizim alayın savunma hattını hedef alan düşman topçu hazırlık ateşi bu şartlarda bir saatten fazla sürdü. Ardından düşman topçu ateşi giderek azalmaya başladı ve ön hattan gelen makineli tüfek sesleri daha net duyulmaya başlandı. Tüm müdafaa bölgesi boyunca uzanan kalın bir sis perdesinin altında şiddetli bir muharebe başladı ve ardından Naziler saldırıya geçti."* Almanlar Kursk Çıkıntısının kuzey kesimi boyunca gerçekleştirdikleri ilk taarruzda o zamanın en ileri teknolojilerini kullanıyordu. Öyle ki, son model panzerlerin ve KMT'lerin mayın tarlalarından güvenle ilerleyebilmesi için Borgward tipi uzaktan kumandalı tanketler bile sahadaydı. Ancak geniş muharebe alanlarında çok rahat manevra yapabilen Ferdinandlar, Kursk'taki mayın tarlalarında çakılıp kalıyordu. Zira Borgwardların güvenli geçiş için bıraktıkları izler, yoğun topçu atışı ve hava taarruzu esnasında patlayan mühimmatların açtıkları yeni çukurlar yüzünden kayboluyor, Wehrmacht zırhlıları yoldan çıkıp mayınlara hedef oluyordu. Evet, belki Sovyet tanksavar silahları ağır sınıf Alman KMT'lerinin kalın zırhlarını delemiyordu, ama mayınlar bu canavarların paletlerini parçalayıp, onları hareketsiz kılıyordu. Ayrıca Sovyet topçuları, keskin nişancı hassasiyeti ile hedefe gönderdikleri tanksavar mühimmatlarıyla Ferdinand tipi KMT'lerin alt takımlarını parçalıyor ve yürüyen aksamlarına büyük zarar veriyordu. Böylelikle taarruzun ilk gününün akşamına kadar geçen süre zarfında Alman zırhlılarının hemen hemen yarısı, aldıkları ağır hasar sonucu hareketsiz bir şekilde oldukları yere çakılıp kaldı.

Wehrmacht 2. Panzer Tümeni Vespe Taarruz Batarya komutanlarından Walter Heinlein anlatıyor: *"Cehennemdi... Tek kelime ile cehennemdi. Havada bir sürü Kızıl Ordu uçağı vardı, ben diyeyim onlarca, siz deyin yüzlerce... Rus topçularının ateşi ise ölümcüldü. Sağımızda ve solumuzda ne kadar panzer varsa hepsi devrildi. Kundağı motorlu toplarımız ise çamura saplandı. Tamam, silahlarımızı halen ateşleyebiliyorduk ama yoğun duman ve patlama seslerinden ne hedefleri doğru düzgün tespit edebildik ne de adam akılı bir komut verebildik. Orada olan biten şey tam anlamıyla bir delilikti...*

Kursk Çıkıntısının güney kesimine taarruz eden Tiger ve Panter sınıfı panzerler de benzer sorunlarla yüzleşti: Yoğun Sovyet topçu atışı, mayın temizleme faaliyetini fiilen imkânsız kılıyor, üstün Alman mühendisliğinin son mucizesi olarak lanse edilen Panzer VI'lar mayınlara çarparak tek tek devre dışı kalıyordu. Wehrmacht Güney Ordu Grubunun günlük harp raporuna göre, Büyük Almanya, 3. Panzer ve Das Reich gibi son derece medyatik zırhlı tümenlerinin pek çok panzeri daha ilk günden savaş dışı kaldı. Totenkopf'un taarruza iştirak eden zırhlıları ise mayın tarlalarına girdikleri anda topyekûn sırra kadem bastı. Öyle ki, müttefiklerin Kara Baron lakabını taktığı ünlü Alman tank komutanı Yüzbaşı Michael Wittmann da 5 Temmuz'da bir mayına çarparak Tiger tipi panzerini kaybetti. Hareket halindeyken Sovyet savunmasını kırmayı öngören Alman planı boşa çıkmıştı. Blitzkrieg artık kâğıt üzerindeki boş bir kavramdan başka bir şey değildi. Wehrmacht panzer ve piyade tümenleri, kelimenin tam anlamıyla Sovyet tahkimatlarının oluşturduğu labirentte kaybolmuştu. Bir Kızıl Ordu tanksavar topçu mevziisini imha eden panzerlere hemen diğerinden ateş açılıyordu. 48. Panzer Kolordusu kurmay başkanı Friedrich Wilhelm von Mellenthin'in günlüğünde cephede cereyan eden vaziyet şöyle anlatılıyordu: *"Rusların en becerikli oldukları alan kamuflaj... Bir kere bunu vurgulamak gerek. Yani, ilk panzer muharebe sahasına girene kadar tek bir mayın tarlası, tek bir tanksavar mevziisi tespit edemedik. Ancak bizim zırhlılar mayınlara patır patır basıp havaya uçmaya, Sovyet tanksavar silahlarına ördek gibi hedef olmaya başladıkları anda düşmanı görebildik."* Bununla birlikte, Alman birliklerinin sahip olduğu zengin savaş tecrübesi ve son model teçhizatlar yine de işini yapıyordu. Taktik değiştiren Naziler, güçlerini dar alanlarda yoğunlaştırdı ve panzer birlikleri adeta bir kama

gibi hareket etti. Bu kamaların sivri uçlarını, Sovyet tanksavar savunmasını yok edecek olan ağır sınıf Tiger tipi panzerler oluşturdu. Tiger'ları orta ve hafif sınıf panzerler izledi. Sovyet savunmasındaki en küçük bir boşluğu bile değerlendiren Almanlar, tüm güçleriyle boşlukları genişletti. Üstelik Kursk Savaşı'nın ilk gününde von Manstein'ın emrindeki ordu, yaklaşık 400 Luftwaffe uçağı ile destekleniyordu. Hava bombardımanı, tanksavar kalelerine ve mayın tarlalarındaki koridorlara büyük zarar verdi. Ayrıca alana düşen mühimmatlar, mayınların patlamasına neden oluyor, dolayısıyla panzerler için yeni güvenli koridorlar açılıyordu. Elbette bahsi geçen operasyon için muazzam miktarlarda ekipman ve mühimmat kullanılmaktaydı. Fakat cephenin derinliklerinde daha az mayın tarlası olduğunu düşünen Almanlar gözünü budaktan esirgemiyor, eldeki tüm cephaneyi tabiri caizse boca ediyordu. Nitekim SS Panzer Kolordusu, Sovyet müdafaasının ilk kademesini 17 saat içinde geçmeyi başardı. Voronej Cephesi komutanı Nikolay Vatutin'in buna tepkisi ise rezervinde tuttuğu tankçıları savaşa dâhil etmek oldu. Bahsi geçen unsurlar, Hisar başlamadan önce, kritik bir bölgeye hızla intikal edebilecek şekilde savunma kademelerinin derinliklerine gizlenmişti. Bu rezervlerin en kuvvetlisi, Mihail Katukov'un emrindeki 1. Tank Ordusu idi. Vatutin'in planına göre, düşman panzerlerinin atılımı kararlı bir karşı saldırı ile durdurulacak ve alandaki inisiyatif ele geçirilecekti.

Yeni Alman panzerleri ile ilk karşılaşmalar cesaret kırıcıydı. Daha savaşın birinci gününde keskin dişlerini gösteren bu canavarların ilk kurbanları, Amerikan yapımı tanklarıyla muharebeye giren müstakil bir zırhlı alayı oldu. Panther Tugay komutanı Dekker'in kaleme alıp Guderian'a gönderdiği raporda cephede yaşanan patlamalar şöyle anlatılıyordu: *"En son teknoloji ile üretilen silahlarımızdan bihaber sekiz tane General Lee (M3) tankı, bize 2200 metre kadar yaklaştı. Sadece birkaç vuruşla onları yok ettik. Tıpkı Noel zamanı atılan havai fişekler gibi patladılar. Bunlardan bir tanesi benim panzerimden yapılan bir atışla havaya uçtu."* Gerçekten de Dekker'in anlattığı bu hadise Sovyet makamlarınca da onaylanmıştır ve tamamen gerçektir. Fakat küçük bir detay var: Kızıl Ordu 245. Müstakil Tank Alayı, o gün 8 değil, 9 tank kaybetmişti. Mihail Katukov daha sonra kaleme aldığı anılarında, ordusunun ileri tugaylarından birine komuta eden Aleksandr Burda'nın kendisine verdiği raporu şöyle anlatıyor: *"Yeni Alman panzerleriyle ilk*

defa savaşan subayım heyecanla anlatmaya başladı. Görevli olduğu bölgede düşman sürekli taarruz ediyordu. Elli ila yüz civarında panzer intikal halindeydi. Ön sırada Tiger ve Panter tipi zırhlılar vardı. 'Çok zorlanıyoruz Yoldaş Komutan! Vuruyoruz, vuruyoruz mühimmat sekiyor. Kesinlikle zırhlarını delemiyoruz' dedi. 'Peki, hangi neticeleri aldınız?' diye sordum. 'Sadece kayıplar... Kayıplarımız korkunç düzeyde Yoldaş Komutan... Tugayın yüzde altmışını kaybettik' şeklinde yanıt verdi."

Gerçekten de 49. Muhafız Piyade Tugayı'na komuta eden Binbaşı Aleksandr Burda'nın deneyimlediği korkunç kayıplar, Sovyet karşı taarruzu hususunda kuvvetli şüphelerin doğmasına sebep olmuştu. Şöyle ki: 1943'ün yaz aylarında Kursk civarında savaşan Sovyet yapımı T-34-76 tipi tankların Panzer VI Tiger'ları devre dışı bırakabilmek için onlara en az 500 metre yaklaşması ve görece daha ince olan yan zırhlarını vurması gerekiyordu. Buna karşın Wehrmacht'ın Tiger ve Panterleri ise 2000 metreden yaptıkları atışlarla T-34'lerin ön zırhını rahatlıkla deliyordu. İşte Kızıl Ordu 1. Tank Ordusu'nun verdiği büyük kayıplar, Mihail Katukov'u endişeye sevk etmiş ve şüphelerini komutanı Vatutin'e iletmeye zorlamıştı. Fakat Katukov raporuna herhangi bir yanıt alamadı. Bunun yerine, bizzat Stalin tarafından arandı ve Başkomutan kendisinden olası alternatif eylem planları hakkında konuşmasını istedi. Bunun üzerine Katukov, tankların belli bir konumdan; mümkünse pusudan ateş etmek için kullanılmasını önerdi. Böylece düşman zırhlıların 300 ila 400 metre menzile kadar yaklaşması beklenecek, etkili atış mesafesine girdiklerinde de imha edileceklerdi. Bu öneriyi dinleyen Başkomutan bir süre sessiz kaldı ve ardından *"Tamam, karşı taarruza geçmeyeceksiniz"* dedi. Bu görüşmeden sonra derhal harekete geçen Katukov, tanklarını ve motorize piyadelerini, ikinci savunma hattına çekilen Tümgeneral İvan Çistyakov'un 6. Muhafız Ordusu ile omuz omuza konuşlandırdı. Artık bu iki ordu, ikinci müdafaa hattına saldıracak düşmanı pusudan ateşle karşılayacaklardı.

Tümgeneral Andrey Kravçenko'nun komşu sektörde konuşlu 5. Muhafız Tank Kolordusu ise tam olarak Nikolay Vatutin'in emirleri doğrultusunda hareket etmek zorundaydı. Vatutin cephede yaşadığı güç durumu şu cümleyle anlattı: *"Bizzat ordu komutanı tarafından yetkilendirildiğini söyleyen Albay Nikiforov geldi ve kolordum karşı taarruza geçmezse silah kullanmak durumunda kalacağını söyleyerek beni tehdit*

etti." Aslında 1941 ve 1942 felaketlerinin acı tecrübeleri, Kızıl Ordu kurmayları tarafından gayet net biçimde anımsanıyordu. Bu sebeple Alman birlikleri cephe gerisine ulaştığında neler olabileceğini üç aşağı beş yukarı herkes bilmekteydi. Benzer bir durumun Kursk'ta meydana gelmesine hiçbir koşulda izin verilemezdi. Fakat doğrudan ordu komutanından gelen bu emrin yerine getirilmesi, çok trajik sonuçlara yol açacaktı: Kravçenko'nun kolordusu Almanlar tarafından her iki kanattan da kuşatıldı ve Sovyet tankçıları topyekûn bir mağlubiyetten tesadüfen buldukları bir boşluk sayesinde son anda kurtuldu. T-34 tank komutanı Üsteğmen E. Krasnotsvetov o anı şöyle anlatıyordu: *"Sabah saat 02:00 sularında, zifiri karanlıkta tamamen tesadüf eseri bulduğumuz boşluktan istifade eden tanklarımız ardı sıra kuşatmanın dışına çıkmaya başladı. Sonra yakınlardaki bir çiftliğin yanında konuşlu ileri müfrezenin solunda bir düşman keşif uçağı göründü ve birkaç işaret fişeği ateşledi. Hemen ardından vadiye hâkim bir tepedeki obüsümüz bir anda alev aldı. Bu zırhlımız düşman tarafından vurulmamıştı. Muhtemelen kurmay subaylarımız, içindeki belgeleri düşmana bırakmak istememiş ve kendileri ateşe vermişti. Tankçılarımız hiç durmadan kuşatmanın dışına çıkmaya devam etti. Üstlerinde asılı olan işaret fişekleri de sönmeye başlamıştı. Havanın aydınlanmasıyla birlikte köyün yakınındaki çalılıklara gizlenmiş düşman tanksavarlarını gördük. Tankçılarımız bu hedeflere hemen ateş edip onları püskürttü."* Böylelikle 5. Muhafız Tank Kolordusu bir günde envanterindeki toplam zırhlının yarısından fazlasına tekabül eden 100 civarındaki tankı kaybetmiş oldu.

Nikolay Vatutin, aceleyle verdiği emirlerin yanlışlığını Zırhlı Birlikler komutanı Pavel Rotmistrov'a daha sonra şu sözlerle itiraf etmiştir: *"Bizim, aslında herkesten evvel benim, bir karşı taarruzu değil de, bizim tanklardan çok daha üstün düşman panzerlerinin darbesini püskürtmeyi düşünmemiz gerekiyordu. Bir Rus atasözü 'Yedi kere ölç, bir defa kes' der. Ancak mesele şu ki, çok uzun zamandır ölçüm yapmak için hiç fırsatımız olmadı. Olaylar çok hızlı ve kendiliğinden gelişti. Düşman, müdafaamızın ikinci hattını tehdit etti. İntikal halindeyken bu hattı pekâlâ yarıp geçebilirdi."* Yedek kuvvetlerin harbe iştirakleri esnasında yaşanan gecikmelerin genellikle savunma derinliğinin hızlı bir şekilde kaybolmasına yol açtığını bilen Sovyet kurmayları, geçmiş yıllarda yaşanan acı tecrübelerin baskısı altındaydı. Kızıl Ordu zırhlılarının karşı saldırıları, en azından

düşmanı bir süre engelliyordu. Ama ağır sınıf Panzer VI Tiger tipi makinelerin sürece dâhil olmasıyla, Almanlar ibreyi kendilerine çevirmişti.

Merkez Cephe komutanı Konstantin Rokossovski de Kursk Savaşı'nın ilk saatlerinde bir karşı taarruz emri vermişti. Buna göre, Wehrmacht panzerlerine Tümgeneral Aleksey Rodin'in 2. Tank Ordusu saldıracaktı. Rokossovski, savaşın ilk gününün akşam saatlerinde harekete geçmek istese de, birliklerin toplanması ertesi sabaha kadar devam etti. Dahası, Rodin'in kolordularından yalnızca bir tanesi tamamen savaşa hazır durumdaydı. Sovyet müdafaa hattının ikinci kademesini hedefleyen panzer kamasına karşı saldırı, sabahın ilk ışıklarıyla düzenledi. Orada görev yapan bir Alman zırhlı subay yaşadıklarını şu sözlerle anlatıyordu: *"Çok uzaklarda konuşlu düşman topçu bataryasından yapılan atışlar, bizim taburun üzerine bir ateş yağmuru gibi yağıyordu. Aynı anda, üstlerine piyadelerin oturduğu birkaç düşman tank konvoyu da bize saldırdı."* Karşı saldırı beklenen başarıyı getirmemiş, taarruzdan birkaç saat sonra Sovyet tankçıları önceki konumlarına çekilmişti. Akşama doğru başka bir kolordu da pozisyon alıp saldırıya geçti. Ancak o da başarılı olamadı. 50'ye yakın T-34, yaz yağmurunun ardından büyük bir tarlada kalın siyah dumanlar içinde kalmıştı. Karşı saldırının menfi sonuçlarından dolayı hayal kırıklığına uğrayan Konstantin Rokossovski, söz konusu taktiği tamamen yararsız görmüyordu. Çünkü komutan, bu taarruzlar sayesinde "gerekli unsurları ve zırhlıları en kritik istikamette yoğunlaştırmak için zaman kazanıldığını" düşünüyordu. Fakat savaşın ikinci gününde elde edilen sonuçların ardından Rokossovski stratejisini değiştirdi ve böylece Aleksey Rodin'in tankçıları savunmaya geçti. Artık tanklar, Sovyet piyadelerinin müdafaasını bir arada tutan yapı taşları gibi işlev görecekti.

Rokossovski'nin yeni taktikleri çok kısa süre içinde müspet sonuçlar vermişti. Sahadaki durumu dikkatle inceleyen Walter Model, karşı hamle yaparak o ana değin rezervde tuttuğu 4. Panzer Tümeni'ni savaşa dâhil ederek Sovyet savunmasının zayıf halkası olan Teploye Köyüne sevk etti. Bununla birlikte, Model'in bu tümeni emrine verdiği kolordunun komutanı olan General Joachim Lemelsen ise ana saldırı istikametindeki tüm panzerleri tek bir Burmeister Tugayı'nda toplamayı tercih etti. Lemelsen'e göre, Kızıl Ordu müdafaasının Olkhovatka civarındaki dar bir kesimine büyük bir ordu ile yapılacak taarruz,

başarıyla sonuçlanacaktı. O anlarda neler yaşandığını 4. Panzer Tümeni'nde görev yapmış bir Alman subayı şöyle anlatıyordu: *"Ruslar, panzerlerin geçiş yolları üzerinde zırhlı top ve makineli tüfek yuvaları olarak kullanabilecekleri, tüm baskın ve taktik açıdan mühim konumlarda olan müstahkem mevziler hazırlamıştı. Yere gömülmüş tankları imha etmek çok zordu. Çünkü çok iyi gizlenmişlerdi ve namluları toprağın üzerinde olduğu için rahatça ateş ediyorlardı. Tuttukları pozisyonların arazi ve konum avantajı, etraflarından dolaşmaya ve onları arkadan vurmaya izin vermiyordu."* Burmeister Tugayı'nın tüm saldırıları sert Sovyet savunmasına çarptı. Walter Model, iştirak ettiği muharebeleri cephenin ön saflarından yönetmeyi tercih eden bir komutandı. Bu durum, bir yandan savaş alanını görmeye olanak tanıdığı için etkin bir idare sürecini mümkün kılarken, diğer yandan komutanın karargâha devamlı olarak ulaştırılan güncel bilgi ve verilere erişimini kısıtlıyordu. Sonuç olarak Model, Lemelsen'in aldığı keyfi kararları ve kayıplarını ancak akşam saatlerinde öğrenebildi ve haliyle çok öfkelendi. Fakat geç kalınmış, Teploye Köyünü hedef alan kuşatma harekâtı için fırsat kaçmıştı. Çünkü cephenin bu bölgesindeki Sovyet savunması çok güçlenmiş ve tüm darbelere dayanıklı hale getirilmişti.

Kursk Çıkıntısının kuzey kesiminde vuku bulan muharebenin bir başka kilit noktası da adeta harabeye dönen Ponıri tren istasyonuydu. Harpten hemen sonra burayı ziyaret eden dünyaca ünlü Sovyet yazar ve şair Konstantin Simonov istasyonla ilgili olarak şunları kaleme alıyordu: *"Savaşın tüm acımazlığını iliklerinize kadar hissedeceğiniz Ponıri'nin muharebelerden sonraki halini kat-i suretle unutmam mümkün değil: Harabeye dönmüş istasyon binaları ve bunların arasından bir işaret parmağı gibi yüzeye çıkan ve ilginç bir şekilde halen çalışan su pompası…"* Ponıri'yi mutlak suretle ele geçirmek isteyen Almanlar, sağlam kalan Ferdinand tipi KMT'lerden ve Brummbar[9] taarruz toplarından özel görevli müstakil bir operasyon grubu toplamış, ağır zırhlı araçlardan teşkil kuvvetlerin ani taarruzuyla istasyonu savunan Sovyet unsurlarının gerisine derinlemesine sızmayı başarmıştı. Fakat burada tatsız bir sürprizle karşılaşan

9 Sturmpanzer IV: II. Dünya Savaşı esnasında Wehrmacht tarafından kullanılan ve piyade birliklerine destek vermek amacıyla üretilmiş bir taarruz topudur. Panzer IV şasesi kullanılarak üretilen bu silaha müttefik istihbaratçıları Brummbar takma adını vermiştir.

Wehrmacht askerleri, pusuda bekleyen Sovyet tanksavar topçu alayının çapraz ateşine maruz kaldı. Bu muharebede 159. Muhafız Topçu Alayı 2. Taburu nişancısı, 19 yaşındaki Çavuş Mihail Fomin, 2 ağır sınıf Tiger ve 5 orta sınıf Panter panzeri, 1 tanksavar topunu ve 1 bölükten fazla düşman askerini etkisiz hale getirmiş, yaralı olmasına rağmen hayatını kaybedene kadar ateş etmeye devam etmişti. Büyük bir kahramanlığa imza atan Fomin, ölümünden sonra Sovyetler Birliği Kahramanı unvanına layık görülmüştü. Alman ağır tanklarının ani manevrası; Sovyet hava bombardımanlarının yanı sıra tanksavar topçu ateşi ve çok sayıda kara mayını tarafından durduruldu. Ancak Kızıl Ordu savunmasının derinliklerine girmeyi başaramadılar. Birkaç gün boyunca devam eden şiddetli çatışmalardan sonra ne Olkhovatka'da ne de Ponıri'de kesin bir başarı elde edemediler. Böylece Walter Model'in Kursk çıkıntısının kuzey yüzüne yaptığı taarruzun gücü daha savaşın beşinci gününde tükendi. İlerleyen günlerde yaşanan çatışmalar ise Almanlara taktiksel manada herhangi bir başarı getirmedi.

Sovyetler Merkez Cephesi, düşmanı yıpratma görevini başarıyla ifa etmiş ve artık karşı taarruzu düşünmenin vakti gelmişti. Mareşal Jukov gerçekleştirdikleri taarruz öncesinde Stalin ile yaptığı konuşmayı şöyle anlatıyordu: *"Kursk Savaşı'nın beşinci günü Stalin beni aradı. Genel durum değerlendirmesinin ardından 'Plana uygun olarak, Bryansk Cephesi'ni ve Batı Cephesi'nin sol kanadını harekete geçirmenin zamanı gelmedi mi?' diye sordu. 'Haklısınız yoldaş Komutan. Burada, yani Merkez Cephe sektöründe, düşmanın artık birliklerimizin müdafaasını yarıp geçebilecek bir gücü yok' diye yanıtladım ve 'Düşmana yeniden organize olması için fırsat vermemek adına, Bryansk Cephesi'nin tüm kuvvetleri ve Batı Cephesi'nin sol kanadı derhal saldırıya geçmelidir. Bunu yapmazsak, Merkez Cephesi planlanan karşı taarruzu başarıyla gerçekleştiremeyecektir' diye devam ettim. 'Katılıyorum. Derhal Popov'a gidin ve Bryansk Cephesini harekete geçirin' dedi ve 'Bryansk Cephesinin saldırısını başlatmak ne zaman mümkün olacak?' diye sordu. 'Ayın 12'sinde' dedim. 'Uygundur' diyerek onayladı."* Böylece Kursk Çıkıntısındaki planlı Kızıl Ordu müdafaasının sona ereceği tarih Sovyet Yüksek Komutanlığı tarafından belirlenmiş oldu.

Savaşın beşinci gününde Merkez Cephe'nin savunması istikrara kavuşmuş olsa da, Voronej Cephesi'nde işler yolunda gitmiyordu. Zira bu cephenin konuşlandığı arazinin coğrafi nitelikleri, hareketli bir

muharebenin tatbik edilmesine ve etki noktalarının devamlı olarak konum değiştirmesine olanak tanımaktaydı. Yeri gelmişken önemli bir tespiti dile getirmekte fayda var: Merkez Cephe'nin konuşlu olduğu bölgede, cephenin 90 kilometresine panzerle erişmek mümkün iken, Voronej Cephesi'nde ise 200 kilometrenin tamamı düşman panzerlerin erişimine açıktı. Dolayısıyla Almanlar, Nikolay Vatutin'in birliklerince inşa edilen üç savunma hattından ikisini yavaş ama emin adımlarla aştı. Elbette bunun bir bedeli de vardı: Sovyet tanksavar savunması, 1941-1942 dönemine nazaran çok daha işlevsel ve etkiliydi. Ayrıca Panterlerin zırhları Panzer VI'ya göre daha inceydi. Sonuç olarak, Hisar Harekâtı'na iştirak eden 200 Panterden muharebenin beşinci gününde sadece 16 tanesi sağlam kaldı. Bununla birlikte Wehrmacht en ufak hatayı bile affetmiyor ve avantaja çeviriyordu. Öyle ki, geri çekilen Sovyet unsurlarını hızla takip ederek Kızıl Ordu'nun üçüncü savunma hattına ulaştılar. Kızıl Ordu operasyonel cephe raporunda o günler şu cümlelerle kayda alınıyordu: *"Düşman panzerlerinin atılımının başarıya ulaşmasının temel sebebi şudur: Wehrmacht zırhlı ve motorize birlikleri Teterevino'dan İvanovskiy Vyselok'a giden yolu kullanarak geri çekilen tanklarımızı ve sair araçlarımızı çok hızlı bir biçimde takip etmişti. Dolayısıyla bu yola anti-tank mayını döşemek için zaman kalmamıştır."* Piyade A. Bolmosov ise anılarında o günleri şöyle hatırlıyordu: *"Üçüncü savunma hattının arkasında ciddi bir mevzi yoktu. Bize verilen emir doğrultusunda 11 Temmuz gecesi Oktyabrskiy Devlet Çiftliği'ne gittik ve buraya yeni bir mevzi kazmaya başladık. Subaylar yanımıza gelip 'Yarın büyük bir savaş olacak. Kendiniz için siper kazın. Unutmayın, bu siperler ya mezarınız ya da kaleniz olacak' dedi."* Almanların kademeli savunma bölgelerini aşıp harekât komuta merkezinin bulunduğu alanına girmesini önlemek için taze kuvvetlere ihtiyaç vardı. Yüksek Komutanlık Karargâhının 12 Temmuz tarihli kararıyla, Voronej Cephesinin stratejik rezervleri olan Tümgeneral Aleksey Jadov'un 66. Müşterek Piyade Ordusu ve Tümgeneral Pavel Rotmistrov'un 5. Muhafız Tank Ordusu savaşa dâhil oldu. Her iki ordu da kavurucu Temmuz güneşinin altında uzun intikaller gerçekleştirdi. Sovyet Genelkurmayı yaklaşık 100 bin personelden teşkil bu iki orduyu savaşa sokarak durumu kendi lehine çevireceği inancındaydı. İntikale katılan bir SU-152 tipi KMT'de mühimmat sorumlusu olan tankçı B. Nazarov o günlerde yaşadıkları

meşakkati şöyle anlatıyordu: *"Cephenin ön hattına ulaşmak için gece gelen emirle yola çıktık. Bütün gece ve ertesi gün boyunca ilerledik. Kapaklar açık olmasına rağmen, KMT'nin içindeki ısı inanılmazdı. Fırına sürülmüş bir yemek misali ağır ağır pişiyorduk. Üstelik KMT komutanı İvaniç kapaklardan dışarı sarkmayı yasaklamıştı. Biz de kıyafetlerimizi çıkartarak neredeyse anadan üryan bir biçimde yola devam ettik."*

Voronej Cephesi komutanı Nikolay Vatutin, rezerv birliklerin gelişini dört gözle bekliyordu. Çünkü sadece yedeklerin katkısıyla düşmanın bir sonraki saldırısına gereken reaksiyonu verebilecekti. İki rezerv ordunun intikali ile nihayet taarruz aşamasına geçiliyordu. Buna göre, Pavel Rotmistrov komutasındaki 5. Muhafız Tank Ordusu'nun, Oboyan üzerinden Kursk'a ilerleyen Alman birliklerinin kanadını vurması gerekiyordu. Lakin bu operasyondan hemen önce gerçekleşen beklenmedik bir Alman saldırısı, Rotmistrov'un tankları için belirlenmiş taarruz başlangıç pozisyonlarının bulunduğu Prohorovka'nın Wehrmacht'a geçmesine sebep oldu ve planları bozdu. Sovyetlerin üçüncü savunma hattının kırılması artık an meselesiydi. 1. SS Leibstandarte Adolf Hitler Panzer Tümeni hiç durmadan ileri atıldı. Ama Psel Nehri civarında konuşlu Sovyet topçusunun direnişiyle karşılaştı ve ağır ateş altında geri çekilmek zorunda kaldı. SS Tümeni olduğu yere çakılıp kalmıştı. Başka bir SS tümeni olan Totenkopf sürece dâhil oldu ve Psel'deki köprübaşını genişletmeye çalışırken Sovyet kurmaylarının yüzlerce tankı konuşlandırabileceği uygun ve pürüzsüz arazi Almanların elinde kalmaya devam etti. Tam da bu esnada Nikolay Vatutin zor bir seçimle karşı karşıya kaldı: Üçüncü savunma hattına giren düşmanı yenmek için bir karşı saldırıya şüphesiz ihtiyaç vardı. Fakat bu görevi ifade edecek olan 5. Muhafız Ordusu'nun tankları, Psel Nehri ile demiryolu arasındaki 4,5 kilometrelik dar ve engebeli bir koridorda ağır aksak ilerlemek durumundaydı. Tank tugaylarının son derece elverişsiz arazi şartları sebebiyle peş peşe birkaç konvoy halinde ve büyük zorluklarla yapacağı intikalin olası risklerini bilen komutan, hiç istemediği halde yine de karşı taarruza devam edilmesini emretti.

5. Muhafız Tank Ordusu'nun tugayları, Alman telsiz istihbaratına herhangi bir enformasyon vermemek için mutlak iletişim sessizliğine riayet ediyordu. Bu sayede Sovyetlerin büyük ölçekli zırhı kuvvetlerinin yoğunluğu gizlenmiş oldu ve yaklaşık 400 tank ve KMT'den teşkil

demir yumruk Prohorovka yakınlarındaki başlangıç pozisyonuna girdi. Dünya harp tarihine geçecek bu savaşın başlangıç etabı Rotmistrov'un anılarında şöyle anlatılıyordu: *"Muhafız havan topu alaylarının yaylım ateşi duyulduğunda, topçu hazırlık ateşimiz henüz durmamıştı. Bu, telsiz istasyonumuzdan yayın yapan genç teğmenim V. Konstantinov'un 'Çelik, Çelik, Çelik!' mesajına müteakiben taarruzun başladığının işaretiydi. Söz konusu mesajı hemen sair birliklerimizin komutanlarının sinyalleri izledi."* 12 Temmuz sabahı erken saatlerde havalanan Alman keşif uçağı, üzerlerinde kızıl yıldızlar bulunan büyük tank konvoylarının hızla yaklaştığını tespit edip, bulundukları konumları mor renkli iz bırakan roketlerle işaretledi. Wehrmacht 9. Panzer Tümeni müfreze komutanı Ludwig Bauer o anları şu sözlerle dile getiriyordu: *"Hayatta önem verdiğim tek bir renk var, o da mor... Yani, Alman kara ve hava keşif birliklerinin düşman tanklarını gördüklerinde ateşledikleri roketin bıraktığı izin rengi. Savaşın üzerinden yıllar geçti. Ama ne zaman bu rengi görsem, hemen Kursk'u anımsarım ve içimi müthiş bir endişe ve korku kaplar."* Sovyet tanklarının aniden ortaya çıkışını haber veren bu mor roketler, kısa bir süre sonra Alman ileri karakollarının mevzilendikleri bölgelerin üzerinde de yükseldi.

Fakat Prohorovka civarında mevzilenen SS Tugayı Leibstandarte Adolf Hitler'in birliklerini hedef alan demir yumruk, planlandığı gibi indirilemedi. Şöyle ki; bilindiği üzere, tanklar büyük kütleler halinde hareket ettiklerinde birbirlerini korurlar. Yani, bir grup üyesi düşman tanksavarına hedef olursa, diğer grup üyeleri bu saldırıya hemen reaksiyon gösterip ilgili tanksavar bataryasına ateş açar. Bununla beraber, küçük zırhlı gruplarının taarruzu ise böyle bir avantaj sağlamaz. Prohorovka'nın elverişsiz coğrafi koşulları yüzünden dar alanda manevra yapma zorunluluğu, ilk kademeyi yaklaşık 100 tankla sınırlandırmış, bu sebeple ilk bir saatte birinci kademe büyük kayıplar vermişti. Her ne kadar iki ayrı Kızıl Ordu tugayı yardıma koştuysa da, kayıplar çok ağırdı. Karşı taarruzun ilk saatlerinde elde edilen sonuç gerçekten cesaret kırıcıydı: İki ya da iki buçuk saat devam eden bu muharebede Kızıl Ordu 29. Tank Kolordusu elindeki tankların ve KMT'lerin yarısından fazlasını kaybetmişti. 170. Tank Tugayının müfreze komutanı V. Bryuhov yaşananları şöyle anlatıyordu: *"Tanklar alev alev yanıyordu. Mühimmatların patlamalarının etkisiyle beş tonluk taretler parçalanıp*

15-20 metre öteye uçuyor veya üst zırh plakaları adeta yırtılıp göğe yükseliyordu. Hayatta kalan tankçılar korku ve dehşet içindeydi. Tahrip gücü yüksek düşman silahına hedef olan tanklarımız güçlü patlamalarla bir metal yığınına dönüşüp, hareketsiz şekilde yanıyordu. Önüne geleni yutan açgözlü alevler, sıcaktan korlaşmaya başlayan zırhı yalayarak siyah duman bulutları yükseltti. Tanklarıyla birlikte askerler de yanıyordu. Çoğu görev yaptıkları zırhlının içinden çıkmaya bile fırsat bulamadı. İnsanı dehşete düşüren haykırışları ve yardım çığlıkları bugün bile zihnimi ve ruhumu karartıyor. Alev alan tanklardan bir şekilde çıkmayı başaran şanslılar ise yerde yuvarlanarak tulumlarındaki alevleri söndürmeye çalıştı. Bunların da pek çoğu, bir düşman mermisi veya şarapnel parçası ile yaşamını yitirdi."

Düşmanın ani reaksiyonu ve sergilediği inatçı mukavemet, Rotmistrov'u darbenin istikametini değiştirmeye zorladı. Öğleden sonra, Psel Nehri kıyısı boyunca harekete geçen Sovyet tankçıları, buradaki geçiş noktasını kuşatarak 3. Waffen-SS Panzer Tümeni Totenkopf'un mevzilerine sızdı. Almanlar, büyük zorluklarla ve kayıplarla Kızıl Ordu tanklarını geri püskürtmeyi ve Psel'in kıvrıldığı noktadaki köprübaşına yönelik tehdidi ortadan kaldırmayı başardı. Bu esnada civardaki bir ormanlık arazinin arkasına saklanan Binbaşı P. İvanov komutasındaki 15 adet T-34'ten teşkil bir grup, demiryolu boyunca ilerleyip Komsomolets Devlet Çiftliğine girdi. Neredeyse 5 kilometre boyunca düşman müdafaasının derinliklerine inen bu cesur tankçılar, daha sonra ağır sınıf Tiger tipi panzerlerle ölümüne bir mücadeleye girişti. Birkaç saat süren zırhlı muharebesinin ardından İvanov'un grubu durduruldu ve otuz altı yaşındaki tabur komutanı silah arkadaşlarıyla birlikte bir tankta yanarak hayatını kaybetti.

Sovyetlerin Prohorovka'daki kayıpları oldukça ağırdı. 12 Temmuz itibarıyla 5. Muhafız Tank Ordusu'na bağlı iki kolordunun envanterindeki zırhlıların yarısı imha olmuştu. Düşmana ezici bir darbe indirmek artık mümkün değildi. Fakat Wehrmacht unsurlarının personel, silah ve teçhizat kayıpları da yüksekti. İlginçtir, savaş sonrası dönemde kaleme alınan pek çok çalışmada, burada yaşanan hadiseler abartılarak lanse edilmiştir. Bu furyaya bizzat Pavel Rotmistrov da dâhil olmuş, anılarında Prohorovka Muharebesi'nin başlangıcı için *"İki büyük tank çığı birbirine yaklaşıyordu"* gibi ifadeler kullanmıştır. Gerçekte, ne Almanların ne

de Rotmistrov'un söz konusu savaşta devasa tank birlikleri yoktu. Mevzubahis muharebeye her iki taraftan yaklaşık 200'er zırhlı katılmıştı.

Prohorovka civarında tanklarla tatbik edilen Sovyet karşı saldırısı, Hitler'in Hisarını çökertebilecek nitelikte öneme haiz bir savaş haline gelemedi. Zira göğüs göğüse geçen muharebede Alman panzerleri istenilen miktarlarda imha edilememişti. Ancak karşı saldırının başarısızlığına rağmen, Nikolay Vatutin'in askerleri yine de kazançlı çıkmayı bildi. Sovyet müdafaasının üzerine giden panzer kaması, Rotmistrov'un tank ordusunun saldırısı ile karşılanırken, iki Alman kolordusunun müdafaa hattını yaran çok daha küçük Kızıl Ordu unsurları ise cepheyi farklı bir yönde forse etti. Dolayısıyla bu istikametteki Alman birlikleri de saldırılarını sınırlandırmak ve savunma pozisyona geçmek zorunda kaldı. Wehrmacht 48. Panzer Kolordusu Komutanı General Otto von Knobelsdorff'un muharebe raporları, Sovyet karşı saldırısı sebebiyle ortaya çıkan kaos halini net bir biçimde tasvir etmektedir: *"Kolorduların müşterek batı ve kuzey cephelerine yapılan saldırılar, verilen emirlerin ve genel harekat planının uygulanmasını müşkül durumda bırakıyor. Alınan çelişkili kararlar nedeniyle ana unsurların bağlantı organizasyonu oldukça karıştı ve görünüşe göre bunları yeniden düzene sokmak biraz zaman alacak."* Acı gerçekler ortaya çıkmış, her geçen gün daha fazla sayıda Alman komutan, Hisar Operasyonu'nun pilinin bitmekte olduğunu anlamaya başlamıştı.

Kutuzov

Sovyet yüksek komuta kademesinin planladığı gibi, Batı ve Bryansk Cephelerinden 12 Temmuz'da topyekûn bir saldırı başlatıldı. Operasyona 1812 yılında gerçekleşen Napolyon'un Rusya Seferi'nde Fransızları geri püskürten efsanevi Rus mareşali Mihail Kutuzov'un soyadı verildi. Harekâtın amacı, işgalci Alman birliklerinin ana unsurlarını Kursk Çıkıntısının kuzey kesimine yoğunlaştıkları anda ani bir baskınla gafil avlamaktı. Kızıl Ordu'nun bu darbesi, Wehrmacht ordu gruplarının gerisindeki Oryol'un kuzeyinden gelecekti. Süreçteki tek risk, Yüksek Komutanlık Karargâhının rezervlerinden Kutuzov Operasyonu'na tahsis edilen orduların operasyonun başlamasından birkaç gün sonra bölgeye intikal edecek olmalarıydı. Sovyet saldırısının başlangıcını haber

veren topçu hazırlık ateşi daha önce hiç olmadığı kadar kuvvetliydi. Öyle ki, Wehrmacht'ın ön saflarındaki tahkimatları kelimenin tam anlamıyla hallaç pamuğu gibi havaya savruluyordu. Hazırlık bombardımanının ardından harekete geçen Kızıl Ordu askerleri birinci müdafaa hattında neredeyse hiçbir direnişle karşılaşmasa da, ikinci kademeye yaklaştıklarında düşmanın mukavemeti yoğunlaştı. Zira Kursk'un güney cephesinden birkaç gün önce sevk edilen Luftwaffe unsurları bu noktada konuşlanmıştı. Bu uçakların Walter Model'i yaklaşan mağlubiyetten kurtaracağı düşünülüyordu. İlerleyen Sovyet tank oluşumlarını hedef alan Alman hava taarruzu, Hisar'ın ana unsurlarının muharebe bölgesinden tahliye edilmesi için gereken zamanı kazandırdı. Kızıl Ordu saldırısında hırpalanan bu tümenlerin artık yeni bir görevi vardı: Walter Model'in komutası altında Oryol civarında oluşturulan savunma hattını sağlamlaştırmak.

Kursk Çıkıntısının kuzey kesiminde cereyan eden muharebeye bir sonraki ivmeyi Kızıl Ordu Başkomutanlığının emriyle operasyonun başlamasından bir hafta sonra bölgeye intikal edip, savaşa giren rezerv kuvvetler verdi. Fakat bu iki yeni ordu muharebeye dâhil olduğunda, Alman savunması gerekli istikrarı elde etmişti.

Wehrmacht'ın Oryol Çıkıntısındaki ana iletişim ve tedarik hattı olan Oryol-Bryansk demiryolu, ilk başlarda kolayca ulaşılabilecek bir mesafede görünüyordu. Öyle ki, özel görevli müstakil müfrezeler bu hedefe doğru ilerlemiş ve yolu sabote etmişti. Fakat işgalciler için hayati öneme haiz bu atardamarı kesmek mümkün olmadı. Sonuç olarak, Kutuzov Operasyonu ile ulaşılması gereken hedefler gerçekleştirilemese de, sürekli kuşatma tehdidi altında bulunan Model, birliklerini geri çekmek durumunda kaldı. Evet, belki de Wehrmacht 6. Ordusu'nun Stalingrad'da kuşatılıp kaynar kazanda imha edilmesine benzer bir felaket yaşanmamıştı... Ancak Alman komuta kademesinin gururuna çok ciddi bir darbe indirilip psikolojik üstünlük ele geçirilmiş, Nazi birlikleri, Oryol çıkıntısının dibindeki Hagen hattına çekilmek zorunda kalmıştı. Takvimler 5 Ağustos gününü gösterdiğinde Oryol, Kızıl Ordu tarafından kurtarıldı ve buradaki lokal çatışmalar Ağustos ortasında yavaş yavaş azalarak sona erdi.

Rumyantsev

Kızıl Ordu için Güney Cephesinde genel bir taarruza geçiş, Kursk Çıkıntısının diğer birimlerine göre daha geç tatbik edilebilmişti. Çünkü Voronej Cephesi'nin istikrarını koruyabilmek için Aleksey Jadov ve Pavel Rotmistrov'un yedek ordularının kullanılması gerekiyordu. Bu sebeple, müdafaadan taarruza hemen geçmek mümkün değildi. Dolayısıyla, cephenin toparlanması neredeyse üç hafta sürdü ve Belgorod ve Harkov yakınlarındaki Sovyet saldırısını öngören Komutan Rumyantsev Operasyonu ancak 3 Ağustos'ta başlayabildi. Bu harekâta da 18. yüzyılda Prusya'ya karşı verilen Yedi Yıl Savaşı (1756-1763) esnasında Rus birliklere komuta eden Pyotr Rumyantsev'in adı verilmişti. Operasyonun nihai versiyonu, Başkomutanlık Karargâhının 22 Temmuz 1943 tarihli talimatları temelinde tasarlanmıştı. Buna göre, ana darbenin Harkov'un batısından Voronej ve Step Cephelerinin birbirlerine paralel kanatları üzerinden vurulmasına karar verildi. Bu seçenek, Kızıl Ordu'nun büyük birliklerine sair birtakım manevralar yaptırmaya gerek duymadığı için zaman açısından önemli bir kazanç sağlıyordu. Çünkü müdafaa savaşları esnasında Voronej'in sol, Step Cephesinin de sağ kanadında oluşan gruplaşmalar, temel olarak saldırı planının bu versiyonunun tatbik edilmesi için yeterliydi.

Sovyet taarruz planının ana fikrini tek kelimeyle ifade etmek gerekirse, o takdirde "hız" kavramı, bu tanıma tam olarak uyacaktır. Plan, tank ordularının ortalamaların çok üzerinde bir hızla ilerlemesini öngörüyordu. Yani, üç ya da dört gün içinde 100 ila 120 kilometre ilerlemek durumundaydılar. Bu bağlamda 5. Muhafız Tank Ordusu, ilk gün 40, sonraki günlerde de 30 olmak üzere üç günde 100 kilometre mesafe kat edecekti. Böylesine hızlı bir intikal, Alman rezerv unsurlarının konuşlu bulundukları Donbass'tan çıkıp gelmesinden çok daha önce Harkov yolunun kesilmesini sağlayacaktı.

Prohorovka'da vuku bulan muharebeden sonra Hisar'ın şok yumruğunu oluşturan Alman zırhlı tümenleri, cephenin farklı sektörlerine dağılmıştı. SS tümenleri Das Reich ve Totenkopf, Mius Nehri üzerindeki bulunan ve Almanların yoğun bir şekilde takviye ettikleri savunma hattında konuşlanmış, envanterindeki tüm silah ve teçhizatı bu tümenlere devreden Leibstandarte SS Adolf Hitler Tümeni ise Reich'a

geri dönmüştü. Grossdeutschland Tümeni de Merkez Ordu Grubunun bir parçası olarak Karaçyev bölgesindeki Sovyet taarruzunu püskürtmeye çalışıyordu. Hisar esnasında her iki tarafın da verdiği ağır kayıplar nedeniyle Sovyet saldırısının bu kadar hızlı bir şekilde başlamasını beklemeyen Wehrmacht Güney Ordu Grubu komutanı Mareşal Erich von Manstein, olası bir taarruza karşı koyabilmek adına bulabildiği her yerden güç toplamaya çalışıyordu. Kendisinin anıları operasyon anlarından şöyle bahsediyor: *"Düşman, Hisar Operasyonu sırasında verdiği muazzam kayıplarını bizim beklediğimizden çok daha hızlı bir sürede telafi etmeyi başarmıştı."*

En güçlü zırhlı tümenlerin Donbass'ı müdafaa etmek ve Merkez Ordu Grubuna destek olmak maksadıyla aceleyle farklı koordinatlarda konuşlandırılması, Alman savunmasının diğer operasyonlara nazaran daha hızlı bir şekilde kırılmasına sebep oldu. Mihail Katukov ve Pavel Rotmistrov'un tank orduları son sürat ilerliyordu.

2 Ağustos gününün son saatlerinde Kızıl Ordu'nun Voronej ve Step Cepheleri, tüm hazırlık tedbirlerini yerine getirmek suretiyle operasyon planına uygun bir taarruz için başlangıç pozisyonunu aldı. Bu, Almanlar için büyük ölçüde beklenmedik bir gelişmeydi. Von Manstein anılarında o günleri şöyle anlatıyordu: *"Biz Hisar Harekâtı'nı icra ederken, düşmanı kesinlikle yeneceğimiz inancını taşıyorduk. Öyle ki, kazanacağımız başarı, bu cepheyi uzun bir süre tamamen bize ait kılacaktı. Fakat düşmanın beklediğimizden çok daha erken bir taarruz başlatması, umutlarımızı tabiri caizse suya düşürdü ve ordu grubunun bilhassa kuzey kanadındaki gidişat, bizim için ölümcül bir seviyeye evrildi."*

Ani Sovyet saldırısı, Wehrmacht Güney Ordu Grubu Karargâhının yanı sıra, cephenin ileri siperlerinde bekleyen Alman askerleri için de beklenmedik bir durumdu. Topçu hazırlık ateşi, 3 Ağustos sabahı 05:00'da Alman müdafaasının ön saflarındaki tüm tahkimat ve mevzileri hedef alarak başladı ve sadece 5 dakika sürüp 05:05'te sona erdi. Bu, elbette bir şaşırtmacaydı ve sessizlik 05:35'te yeniden kükreyen Sovyet topçusunun kuvvetli ateşiyle bozuldu. Bu aşamadan sonra topçu bombardımanı tam üç saat boyunca devam etti.

Topçu hazırlık ateşinin sonlarına doğu işgalci Nazileri başka bir sürpriz daha bekliyordu: 07:55'ten 08:15'e kadar tüm toplar, düşmanın ileri siperlerinden ikinci müdafaa hattının sınırına kadar menzilde

artan bir oranda (kademeli bir şekilde) ateşlendi. Bu arada, Sovyet piyadeleri tam saat 07:55'te ilk siperlere yaklaşmaya ve bunları ele geçirmeye başladı. Piyade birliklerinin telsiz sinyalleriyle, ağır kalibreli silahların yaylım ateşi yavaş yavaş ön cepheden Alman savunmasının derinliklerine doğru aktarıldı.

Topçu hazırlık ateşine Kızıl Ordu Hava Kuvvetleri de destek veriyordu. 20 - 30 uçaklık gruplar halinde icra edilen ve düşmanın rezerv birlikleri ile topçularının bulunduğu konumları hedef alan hava bombardımanı, topçu atışlarıyla eş zamanlı olarak gerçekleştirildi.

Ölümcül ateş yağmurunu müteakiben saat 08:15'te T-34'ler Almanların ön siperlerine girdi. Voronej Cephesi 5. Muhafız Ordusu'na mensup piyadeler ana düşman savunma hattından yaklaşık 2 km kadar içeri girince saat 13:30'da 1. ve 5. Muhafız Tank Orduları da savaşa dâhil oldu. Bunların görevi, düşman savunmasının taktiksel açıdan önem arz eden kesimlerine yapılan atılımı tamamlamak ve ana kuvvetlerle birlikte 5 km mesafedeki operasyonel derinlikte somut başarı kazanmaktı.

İsterseniz o anları Sovyetler 1. Tank Ordusu komutanı Mihail Katukov'dan dinleyelim: *"Cephede açılan boşluğa giren Sovyet tanklarının görkemli ilerleyişini unutmam mümkün değil... O anlar dakika dakika zihnime kazındı. Beş kilometrelik koridorun sağ tarafında iki ayrı kolordu konvoyu biçiminde ilerledik. Solumuzda yer alan 5. Muhafız Ordusu'nun tankları da aynı formatta hareket ediyordu. Yak tipi uçaklardan teşkil bir filo bizi havadan korudu. Konvoylarımız arasında görsel temas vardı. Daha önce hiçbirimiz Sovyet tanklarının düşman cephesinde açılan bir koridorda bu denli yoğunlaştığını görmemiştik."*

Voronej Cephesi birliklerinin icra ettiği geniş kapsamlı taarruzun ilk gününde, ana istikametteki düşman savunması tüm taktik derinliğine kadar kırıldı ve 5. ve 6. Muhafız Ordularının piyadeleri 8 ila 12 km kadar ilerleme kaydetti. Piyade ile koordineli bir şekilde hareket eden Voronej Cephesi'nin tankçıları, düşmanın ikinci savunma hattını kırmak için sıcak temas noktasında çarpışmaya girdi. Fakat temiz bir taktiksel atılım yerine silahlı çatışmaya dâhil olmak, operasyon planına göre öngörülen zırhlı ilerleme hızını önemli ölçüde düşürdü. Böylece 1. Tank Ordusu sadece 12 km ilerleyebildi. 5. Muhafız Ordusunun tankçıları ise plana daha fazla riayet ettikleri için yer yer 20 ila 25 km derinliğe kadar ilerledi.

Kızıl Ordu Step Cephesi'nin taarruz bölgesindeki icraatları da benzer bir senaryoya göre cereyan etti. Belgorod civarındaki mevzileri savunmakla mükellef Wehrmacht 11. Kolordusu'nun eski komutanı Erhard Raus o günü şu cümlelerle anlatıyordu: *"Rusların dar bir alana yoğunlaşan cehennem ateşi, müdafaa hattında inşa ettiğimiz tüm tahkimatları ve sığınakları bir anda yok etti. Patlamaların etkisiyle göğe yükselip etrafa saçılan kütük ve molozlar, tıpkı birer bariyer misali hayatta kalan Alman askerlerinin kaçış yollarını kapatıyordu. Sadece düşman mühimmatlarının toprak üzerinde açtığı kraterlere yapışarak şeytani ateşten kurtuluş arayabilirdiniz. Bunu başaran askerlerimiz, Sovyet piyadelerinin kaçınılmaz saldırısını çaresiz bir şekilde bekliyordu."*

Güçlü topçu hazırlık bombardımanına rağmen, Belgorod civarında taarruza geçen Step Cephesi birlikleri mutlak bir başarı elde edemedi. Bunun üzerine İvan Konev'in emrindeki hava filosunun düşmana demir bir yumruk indirmesine karar verildi. 12 ila 24 uçaktan teşkil taarruz gruplarının kesintisiz sortileriyle başlayan hava saldırısında 08:30'dan 08:45'e kadar geçen 15 dakikada, düşman direnişinin bağlantı noktaları önemli ölçüde tasfiye edildi. Daha sonra 80 avcı uçağı tarafından korunan yaklaşık 100 kadar Petlyakov Pe-2 sahneye çıktı ve düşmana muazzam bir darbe daha vurdu: 7 kilometrekarelik bir alana konuşlanan Alman tahkimatları ve birliklerinin üzerine 110 ton bomba bırakan kanatlı tanklar, 1 kilometrekarelik alan için 17 ton mühimmat kullanmış oldu. Fakat şiddetli siper savaşları yine de birkaç saat sürdü. Alman savunmasını kıran son darbeyi ise saat 15:00'da savaşa giren 1. Mekanize Kolordusu vurdu ve 53. Ordu birlikleri ile Step Cephesi'nin 69. Ordusunun sağ kanadı bir günde 7 ila 8 km civarında ilerledi.

Elde edilen müspet sonuçların ardından 4 Ağustos sabahı cepheye daha cesur bir şekilde bakan Vatutin, Alman savunmasının derinliklerinde mekanize unsurların iştirak edeceği yeni bir muharebenin planını kafasında çoktan tasarlamaya başlamıştı. Konuya ilişkin olarak Stalin'e hitaben kaleme aldığı raporda, Rotmistrov'un tanklarıyla birlikte 27. Ordu'dan üç tank birliğinin daha Bogoduhov bölgesine konuşlandırıldığı takdirde, her yöne rahatlıkla hareket edebilecek ve batıdan Harkov'a giden tüm yolları kesebilecek nitelikte kompakt bir tank yumruğu oluşturulabileceğinden bahsetmişti. Ayrıca, Psel ve Vorskla nehirleri arasında gerçekleştirilecek bir taarruz için 47. Ordu'nun

Boroml Trostyanets istikametindeki intikalinin öneminin de altını çizen Vatutin, bu inisiyatifi ile ana vuruş gücüne paralel bir saldırı fikrinden bir kez daha istifade etmek istediğini göstermişti. Fakat Sovyet hücumunda bazı aksaklıklar ortaya çıkmaya başlamıştı. Örneğin 6. Tank Kolordusuna komuta eden General Getman, Tomarovka savaşına hiçbir suretle dâhil olmama ve bu müstahkem düşman mevziisini yalnızca bloke ederek intikale devam emrini bizzat Katukov'dan almasına rağmen, 4 Ağustos sabahı her yönden tahkim edilmiş Tomarovka'yı hedef alan bir saldırı başlattı. Durumdan haberdar olan Katukov, sürece şahsen müdahil olarak 6. Tank Kolordusunu Tomarovka'dan geri çekerek yerine motorize bir piyade tugayı sevk etse de, Tomarovka için gerçekleştirilen ve başarısızlıkla sonuçlanan söz konusu taarruzda 6. Tank Kolordusu 21 tank ve 300 personelini kaybetti.

Takvimler 5 Ağustos'u gösterdiğinde Belgorod düşman işgalinden kurtarıldı. Aynı günün akşamı Moskova'da senkronize bir şekilde patlayan topların gürlemeleri bu büyük hadisenin neden olduğu toplumsal coşkunun muhteşem bir tezahürüydü. Oryol ve Belgorod'u kurtaran kahramanların onuruna Büyük Atayurt Savaşı'nın ilk havai fişekleri gökyüzüne atılmıştı. Kentleri işgalcilerden temizleyen Kızıl Ordu askerlerini bu şekilde selamlama fikri bizzat Stalin'e aitti. Zira Başkomutan, bahsi geçen şehirlerin Almanlardan arındırılmasının ardından gittiği Rjev'in Horoşevo Köyündeki cephe karargâhında kutlama töreni emrini bizzat kaleme alıp imzalamıştı. 5 Ağustos'ta düzenlenen selamlama töreninde 124 top on iki pare atış yapmış, havai fişekler ise her yerden görülebilmeleri için Moskova'nın farklı semtlerindeki stadyumlara ve spor sahalarına yerleştirilmişti. Bu tören, daha sonra Kızıl Ordu tarafından kurtarılan her bir kent için düzenlenmiş ve bir gelenek haline gelmiştir.

Sovyet birlikleri savaş boyunca birkaç kez el değiştiren Harkov'a doğru bir kez daha yürüdü ve taarruzun dördüncü gününde Mihail Katukov'un cesur tankçıları Bogoduhov'a girdi. Katukov'un anılarında o an şöyle ifade ediliyordu: *"Şehri savunan Alman birlikleri, Sovyet tanklarının bu kadar ani bir şekilde ortaya çıkmasını hiç ama hiç beklemeyen Wehrmacht yedekleriydi. Bu nedenle bizim açımızdan görece kolay, ama güzel bir zafer oldu."* Buradan Poltava - Harkov demiryoluna ulaşan T-34'ler, söz konusu mevkide bir Alman karşı saldırısına maruz

kaldı. Manstein, hırpalanmış panzer tümenlerini yeniden bir yumruk haline getirmiş ve Harkov'u elinde tutabilmek için beyhude bir şekilde ateşe atmıştı. Böylece Katukov'un 1. Tank Ordusu'nun öncü tugayları panzerler tarafından kuşatıldı ve ordu geri çekilerek müdafaa pozisyonu almak durumunda kaldı. Tıpkı Almanların Hisar Operasyonunun birkaç hafta önce batağa saplandığı gibi, Sovyet saldırısının da başarısızlığa uğrama ihtimali ortaya çıkmıştı. Bu başarısızlık karşısında yukarıdan gelen tepki ise çok sert oldu. Nikolay Vatutin, kendisini arayan Başkomutan'dan sağlam bir azarla birlikte şu sözleri işitti: *"Başarıyı pekiştirmeden ve şok taarruz gruplarının bilhassa kanatlarını sıkı bir şekilde güvence altına almadan, önüne çıkan her düşman tahkimatına saldırıp, mümkün olan en geniş bölgeyi ele geçirme arzusu, stratejik hedeflerimizle kesinlikle örtüşmemektedir. Bakınız! Böylesine plansız bir saldırı, kuvvetlerimizin dağılmasına yol açar ve düşman cephesinin derinliklerinde büyük mesafe kat etmiş ve kanatlardan henüz emniyete alınmamış birliklerimizin yan ve arka taraflarını açık hedef haline getirir."*

Korgeneral İvan Konev'in komutasındaki Step Cephesinin saldırı temposu da düşüyordu. Bu cepheye mensup unsurlar, Almanlar tarafından adeta bir kaleye dönüştürülen Harkov'un dış müdafaa hatlarına ulaşmış olsalar da, gözü pek ve ani bir sapma manevrasına ihtiyaç duymaktaydı. Çünkü şehre cepheden yapılacak bir taarruz ağır kayıplara yol açacaktı. 5. Muhafız Tank Ordusu komutanı Pavel Rotmistrov, tam da bu esnada birbiriyle çelişen iki ayrı emir aldı. Biri onu, Harkov'a saldıran birliklere yardım etmeye gönderirken, diğeri ise Mihail Katukov'un ordusuna destek vermekle mükellef kılıyordu. Zira Alman karşı saldırısından tam iki gün önce Rotmistrov'un ordusu İvan Konev'in emrine verilmiş, bu durum tam bir kafa karışıklığı halinin ortaya çıkmasına sebep olmuştu. Rotmistrov bu emirlerden hangisinin yerine getirilmesi gerektiği hususunda Askeri Konsey Üyesi P. Grişin ve Cephe Kurmay Başkanı V. Baskakov ile bir tartışma dahi yaşadı. Bahsi geçen durum kendisinin anılarında şöyle anlatılmıştı: *"Kafamızı karıştıran emirleri aldıktan sonra bir araya geldik ve Grişin bana 'Yoldaş komutan, bu kararlardan birini öyle ya da böyle kabul etmelisin' dedi. 'Ben, durum netleşene kadar kendimi ve askerlerimi savunmaya çoktan karar verdim' diye yanıtladım. Sonra Grişin heyecanla, 'Ama sonuçta, emirleri zamanında yerine getirmediğimiz için divan-ı harpte yargılanabilir ve*

vurulabiliriz' diye devam etti. O'na 'Bak, buradan ayrılırsak ve Almanlar Bogoduhov'u ele geçirirse, o takdirde sizi değil ama beni kesinlikle yargılayıp vururlar. Böyle bir durumda, Voronej Cephesi'nin tüm sol kanadının gerisi düşman saldırısına açık bir hale gelir' dedim." Askeri Konsey Üyesi ve Cephe Kurmay Başkanı, Rotmistrov'un Georgi Jukov'a hitaben hazırladığı raporu imzalamayı reddetseler de kendisinin verdiği kararın ne kadar isabetli olduğu ortaya çıkacak ve 5. Muhafız Tank Ordusu Alman karşı saldırısına son verecekti. Bu sayede Voronej Cephesi'nin öncü birliklerini geriden tehdit eden düşman panzerlerinin olası atılımı başlamadan önlenmişti. Bogoduhov bölgesindeki Alman karşı saldırısını püskürttükten sonra, 5. Muhafız Tank Ordusu istikamet yönünü Harkov'a çevirdi.

Pavel Rotmistrov'un tankçılarının taarruzundan sonra, Wehrmacht'ın Harkov Grubu batı istikametinden çok derin bir şekilde çevrildi. Bu aşamada Alman birliklerinin elinde yalnızca bir demiryolu ve bir de otoyol kalmıştı. Hitler siyasi nedenlerle Mareşal Erich von Manstein'dan şehri her ne pahasına olursa olsun elinde tutmasını talep etmişti. Bu hususta oldukça hassas olan Hitler, Harkov'dan geri çekilmeye yönelik ısrarlı talepleri yüzünden Kempf Ordu Grubu komutanı General Werner Kempf'i de görevden azletmişti. Bu ordu von Manstein'ın eski kurmay başkanı General Otto Voller'in emrine verilerek adı da 8. Ordu olarak değiştirildi. Fakat Harkov'u tutmak artık teknik olarak mümkün değildi ve olası her teşebbüs Alman birliklerinin kuşatılıp imha edilmesiyle sonuçlanacaktı. Olayları realist bir bakış açısıyla değerlendiren von Manstein, bir Stalingrad daha yaşamamak adına 22 Ağustos günü öğleden sonra kenti terk etme emri verdi. Elbette geri çekilmek, birlikleri her zaman savunmasız hale getirir. Bu durumu avantaja çevirmek isteyen İvan Konev hiç tereddüt etmeden bir gece saldırısı başlattı ve 23 Ağustos'un öğlen saatlerinde Harkov düşman işgalinden kurtarıldı. Aynı günün akşamı başkent Moskova, bu sefer Ukrayna'nın en büyük ikinci şehrini kurtaran kahramanları coşkuyla selamlıyordu.

Zorlu Kursk Muharebesi, hem müdafaa hem de taarruz aşamalarında Kızıl Ordu'nun mutlak zaferiyle sona erdi. 1943'ün Temmuz ve Ağustos aylarında aldığı yenilgilerin ardından Wehrmacht'ın Doğu Cephesi bir daha hiçbir suretle istikrara kavuşamadı. Hitler'in büyük önem verdiği Hisar Operasyonu, Sovyet-Alman cephesindeki stratejik

inisiyatifi ele geçirmek amacıyla tertip edilen son büyük Alman saldırısı olarak tarihe geçti. Kursk'tan sonra Almanlar, ara sıra yerel mahiyette bazı karşı saldırılar düzenlese de, savaşın sonuna kadar sadece müdafaa yapmak durumunda kaldı. Yani, savaşın geri kalan iki yılında inisiyatif tamamen Kızıl Ordu'ya geçmiş ve Wehrmacht Güney Ordu Grubu birliklerinin Dinyeper'e doğru kitlesel geri dönüşü başlamış oldu. Geldikleri gibi gidiyorlardı. Fakat geri çekilen Almanlar, insanlık onuruna sığmayacak işlerin altına imza atıyor, artlarında kelimenin tam anlamıyla kömüre dönüşmüş topraklar bırakıyorlardı. Rus ve Ukrayna köylerini, tarlalardaki ekinleri yakıyor, köylünün hayvanlarını çalıyor, köprüleri ve tren istasyonlarını havaya uçuruyor ve sivil vatandaşları köle gibi çalıştırmak amacıyla silah zoruyla vagonlara doldurup Almanya'ya götürüyorlardı. Ama kaçınılmaz son gelmekteydi. Kahraman Sovyet birlikleri Ukrayna'yı da kurtaracaktı.

UKRAYNA MUHAREBESİ

Wehrmacht birliklerinin Kursk'ta yenilgiye uğramasının ardından Smolensk'ten başlayıp Azak Denizi'ne kadar uzanan 1400 kilometre uzunluğundaki Sovyet-Alman cephesi batı istikametinde hareket etmeye başlamıştı. Kızıl Ordu tümenlerinin forse ettiği topyekûn taarruz, farklı cephelerin iştirakleri ile gerçekleştiriliyordu. 1943'ün Ekim ayında Merkez, Voronej, Step, Güneybatı, Güney, Belarus (24 Ağustos 1943'ten itibaren 1. Cephe) ve 1., 2., 3. ve 4. Ukrayna Cepheleri toplamda 2 milyon 650 bin personel, 51 bin top, 2400 tank ve 2850 uçakla bu taarruzu müşterek bir şekilde icra etmekteydi. Dolayısıyla Alman Genelkurmayı'nın ve Wehrmacht'ın Kızıl Ordu'yu durdurabileceği sağlam bir savunma hattına şiddetle ihtiyacı vardı. Bu bağlamda, Sovyetler Birliği'nin en büyük nehirlerden biri olan Dinyeper, Alman kurmayları tarafından bir savunma konumu olarak tercih edildi ve Hitler 15 Eylül 1943 tarihli talimatıyla Wehrmacht Güney Ordu Grubuna Dinyeper'deki tahkimatlara çekilme emri verdi. Düşmanı adım adım takip etmeye başlayan Sovyet ordusunda görev yapan topçu V. Ulyanov'un anılarında bu taarruz şöyle kaleme alınmıştı: *"Dinyeper'e yürüyüş oldukça zordu. Akşam hava biraz kararınca başlar, sabaha ve hatta gün ortasına kadar hiç durmadan devam ederdik. Günde 40 kilometre kadar yürüyorduk. İntikalimizden dolayı yolda inanılmaz bir toz bulutu vardı. Öyle yoğundu ki, bazen nefes bile almakta zorlanıyorduk. Birkaç gün sonra yağmurlar geldi ve size bahsettiğim bu tozu, her adımı büyük zorluklarla atılan geçilmez bir çamura, bir bataklığa dönüştürdü."*

Kızıl Ordu 1943 Eylül'ünün son günlerinde geniş bir cephe yayılımında Dinyeper'e ulaştı. Nehrin sağ kıyısı oldukça dik ve sarptı. Bu yüzden Alman müdafaa sistemini ve tahkimatlarını ele geçirmek zorlaşıyor

ve düşmanın sürekli gözlem ve keşiflerinden saklanmak da imkânsız hale geliyordu. Sonuç olarak Dinyeper, konum itibarıyla Kızıl Ordu ile Ukrayna'nın verimli toprakları arasında bir engeldi ve aşılması elzemdi.

Ülkenin verimli topraklarından bahis açılmışken, mühim bir hususu da belirtmekte fayda var: Alman işgali esnasında Ukrayna'dan Üçüncü Reich'a devamlı olarak büyükbaş hayvan, çeşitli gıda mamulleri, bakliyat, Sovyet teknolojisi ile üretilmiş araç ve bilhassa endüstriyel tezgâhlar gönderilmişti. Ülke öylesine sömürülmüştür ki, verimli kara toprak bile çalınarak Alman tarlalarına dökülmek üzere götürülmüştü. Ost-arbeiter[1] olacak Ukraynalı gençlerin zorla doldurulduğu vagonlar da devamlı olarak Almanya'ya hareket etmişti. Bu esir işçilerin statüleri ve nasıl kullanılmaları gerektiği, işgal altındaki bölgelerden sağlanacak kaynakların Alman ekonomisine zorunlu entegrasyonu için hazırlanan iktisadi programın fikir babası SS Obergruppenführer (Korgeneral) Fritz Sauckel tarafından şöyle formüle edilmişti: *"Besleyin, barındırın ve minimum bakım maliyeti ile maksimum verimlilik elde edecek şekilde kullanın."* III. Reich'ın önde gelen politikacılarından Heinrich Himmler de bu zihniyeti basitçe şöyle ifade etmiştir: *"10 bin Rus kadının bizim birlikler için bir tanksavar hendeği kazarken yorgunluktan geberip gebermemeleri umurumda bile değil. Ben yalnızca Almanya için bir tanksavar hendeğinin hazır olup olmadığıyla ilgileniyorum."*

Oldukça gelişmiş bir metal endüstrisine sahip Ukrayna, Alman askeri sanayisi için paha biçilmez bir maden gibiydi. Krivoy Rog'da demir cevheri, Donbass'ta kömür çıkarılıyordu. Zaporojye'de döküm demir ve çelik üretiliyor, Nikopol'de eritilen manganez ise çeliği inanılmaz ölçüde kuvvetlendiriyor ve panzerlerin zırhları da bu şekilde imal ediliyordu. İşte genişliği bazı kesimlerde 4 kilometreye ulaşan Dinyeper'in Nazi savaş ekonomisi için vazgeçilemez bir kaynak haline gelen Ukrayna ile Kızıl Ordu arasında dev bir hendeğe dönüşmesi gerekiyordu. Hitler'in 11 Ağustos 1943 tarihli emrinin yürürlüğe girmesinin ardından Kerç Yarımadası, Moloçnaya Nehri, Dinyeper ve Soj Nehri boyunca uzanıp Gomel'e geçen, oradan da doğu istikametinde Orşa, Vitebsk, Nevel ve

1 OST – Arbeiter: II. Dünya Savaşı yıllarında Sovyetler Birliği'nin işgal atındaki topraklarında yaşayan ve Nazi Almanyası tarafından esir işçi olarak çalışmaya zorlananlara Naziler tarafından verilen isim. OST-Arbeiter'ler ekseriyetle Ukrayna'dan temin edilmekteydi.

Pskov'a devam eden Doğu Duvarı adlı stratejik savunma tahkimat sistemi son sürat inşa edildi. İlginçtir, arkada güçlü bir savunma hattına sahip olmanın generalleri geri çekilmeye teşvik edeceğine inanan Hitler, Kursk hezimetine kadar geçen süre zarfında tahkimat inşasıyla ilgili herhangi bir çalışma yürütülmesini kat-i suretle yasaklamıştı.

Sovyet zırhlılarının Dinyeper'e ilerleyişini bir şekilde yavaşlatmak isteyen Wehrmacht Güney Ordu Grubu komutanı Erich von Manstein, birliklerine insanlık onuruna yakışmayacak bir şekilde geride kömüre dönüşmüş enkaz ve topraktan başka hiçbir şey bırakmamalarını emretti. Bu talimatı alan Almanlar büyük ve küçükbaş hayvanları çaldı, tüm sağlam motorlu araçları gasp etti, tahıl ambarlarını yağmalayıp, tarım makinelerini, endüstriyel imalat tezgâhlarını ve esir işçi olarak kullanılmak üzere insanları vagonlara doldurup demiryolu üzerinden Almanya'ya gönderdi. Ukrayna'dan çıkaramadıkları ne varsa, hepsini yakıp yok ettiler. Von Manstein bu suçların hesabını daha sonra İngiliz mahkemesi önünde verecek olsa da, 1943'ün sonbaharında imha edilen demiryolları, Sovyet birliklerinin yakıt ve mühimmat ikmali noktasında ciddi sıkıntı yaşamalarına sebep olmuştu. Psel, Sula, Uday, Suraya ve Gnilaya Orjitsa nehirleri üzerinde de tek bir sağlam köprü kalmadığı için de Kızıl Ordu'nun pek çok araç, teçhizat ve yüksek kalibreli topu geride kalmıştı.

Dinyeper'e ulaşmayı başaran ilk Kızıl Ordu unsurları arasında Tümgeneral Andrey Kravçenko'nun emrindeki 5.Muhafız Stalingrad Kolordusunun tankçı birlikleri yer alıyordu. Zira Kiev'in kuzeyindeki Lyutej bölgesinden geçen Desna Nehri'nin geniş yatağı bile bu çılgın tankçıları durduramamıştı. Zırhlı araçlarını bulabildikleri her türlü malzeme ile izole eden askerler, su seviyesi taretlerin ortasına kadar ulaştığı halde kör bir şekilde sürdükleri tanklarıyla birkaç saat içinde karşı kıyıya çıktı. Ancak çok daha derin ve geniş Dinyeper'i bu şekilde geçmek mümkün değildi. Dolayısıyla 38. Ordu'ya mensup piyadeler çok daha ilkel ve doğaçlama yöntemlerle karşıya geçip, nehrin sağ kıyısına konuşlanmıştı. Kiev'in güneyinde yer alan Veliky Bukrin kentine ulaşan 40. ve 3. Muhafız Tank Orduları, nehrin buradaki genişliği yaklaşık 600 metre olduğu için geçişleri esnasında oldukça zorlandı. Tankların ağırlığına dayanabilecek geçici bir köprü yapmak için neredeyse 1000 kadar kazık çakılmak zorunda kalan Sovyet askerlerinin çetrefilli

görevi, yoğun Alman topçu ateşi ve hava taarruzları altında tam 10 gün sürdü. Bu zamanı iyi değerlendiren Naziler, sağlam bir müdafaa sistemi kurmayı başardı. Durumu kurmaylarıyla değerlendiren Voronej Cephesi komutanı Nikolay Vatutin, Ukrayna'nın başkentini düşman işgalinden kurtarabilmek için Lyutej ve Bukrin köprübaşlarından düzenlenecek bir taarruz ile şehri kuzeyden ve güneyden geniş bir şekilde kuşatmayı planladı. Bukrin köprüsündeki ana vurucu güç Tümgeneral Pavel Rıbalko'nun 3. Muhafız Tank Ordusu, Lyutej'deki demir yumruk ise Andrey Kravçenko'nun 5. Muhafız Tank Kolordusu olacaktı.

Dinyeper Hava İndirme Operasyonu

Stratejik açıdan büyük önem arz eden Veliky Bukrin bölgesindeki köprübaşının ele geçirilmesi maksadıyla Eylül ayının ilk haftasında 1., 3. ve 5. Muhafız Hava İndirme Tugaylarının iştirak edeceği bir hava indirme harekâtı planlandı. Büyük bir gizlilik içinde tasarlanan operasyonla ilgili herhangi bir bilgi sızıntısına meydan vermemek adına, söz konusu plana ilişkin olarak yüksek rütbeli subayların dışında hiç kimseye enformasyon aktarımı yapılmadı. Düşman müdafaa hattının gerisinde tertip edilecek bir operasyonun taşıdığı risklerin farkında olan paraşütçüler ise ölüm olgusunu çoktan içselleştirmişti. Çünkü paraşütçülerin psikolojik hazırlık süreci, mümkün olduğu kadar çok düşmanı etkisiz hale getirme konsepti temelinde kurgulansa da, en nihayetinde onları ölümle her an yüzleşmeye hazır bir şekilde motive etmekteydi. Büyük Atayurt Savaşı ile ilgili en dokunaklı filmlerden biri olan "Bir Askerin Türküsü" adlı yapıtın yönetmeni Grigori Çuhray, savaşta paraşütçü komando olarak görev yapmış ve bahsi geçen operasyonlara bizzat iştirak etmişti. İkinci Dünya Savaşı'na katılan Kızıl Ordu paraşütçülerinin ruh halini kendisi şu sözlerle özetliyordu: *"Göğsümüze bağladığımız bir kemere takılı el bombasını kalbimizin hemen üzerinde taşıyorduk. Bakınız, hiç kimse bizden bunu yapmamızı istemedi. Biz paraşütçüler olarak, kritik bir anda kendimizi havaya uçurmak ve bu dünyayı terk ederken birkaç düşmanı da yanımızda götürmek için bu yöntemi kendi kendimize geliştirdik."* Harekât planına göre düşman hatlarının gerisine intikal edildikten sonra 30 kilometre genişliğinde ve 15 ila 20 kilometre derinliğinde bir geçit ele geçirilecek ve ana kuvvetler gelene kadar 2-3

gün boyunca tutulacaktı. Operasyonu icra edecek olan hava indirme tugayları, hedef bölgeden 200 kilometre kadar uzaklıkta bulunan Lebedin, Smorodino ve Bogoduhov hava meydanlarında toplandı. Fakat iyi çalışan Alman istihbaratı, başlamak üzere olan harekât hakkında bilgi sızdırmayı başarmıştı. Paraşütçüler Lebedin Havaalanına vardıklarında, aniden bir hava saldırısı alarmı verildi ve gökyüzünde bir Alman bombardıman uçağı belirdi. Fakat bu uçak, bomba yerine Rusça olarak kaleme alınmış çok sayıda broşür attı: *"Sizi sabırsızlıkla bekliyoruz! Mutlaka gelin! Söz veriyoruz, sıcak ve içten bir karşılama olacak!"* Grigor Çuhray'ın anılarında şu ifadelere de yer verilmişti: "*Bu broşürler bizi hiç ama hiç endişelendirmedi. Bizim için gerçekten "sıcak bir karşılama" hazırlayabilselerdi, o takdirde önceden uyarma ihtiyacı duymazlardı şeklinde mantık yürüttük."*

24 Eylül 1943'te başlayan Dinyeper Hava İndirme Operasyonu'na ilişkin detaylı harekât planı, tugay komutanlarına operasyondan ancak 24 saat önce teslim edildi. Tabur ve bölük komutanları ise emirlerindeki paraşütçüler uçağa binmeden yalnızca bir buçuk saat önce harekâtın amaç ve hedeflerini öğrenebildiler. Dolayısıyla müfreze komutanları da görev dağılımlarını havada yapabildi. Paraşütçüler uçaklara bindiği esnada çok hızlı hareket edildiği için büyük bir karmaşa yaşandı. Her müfrezeye yetecek sayıda seyyar telsiz istasyonu bulunmasına rağmen, bu cihazlar bazı uçaklarda 5-6 adet, bazılarında ise hiç bulunmayacak şekilde taksim edildi. Öyle ilginç durumlar yaşanıyordu ki; örneğin, cephe kurmay başkanıyla aynı uçakta yer alan 3. Hava İndirme Tugayı komutanı, yanına tek bir uzun menzilli seyyar telsiz dahi almamıştı. Bu aksaklıklar yetmezmiş gibi, iki kişiden oluşan telsiz ekiplerinin de ekseriyetle farklı uçaklarda uçtuğu ortaya çıktı. Deneyimli paraşütçüler, bu menfi koşullar altında, yere indikleri zaman koordinasyonun zor olacağını hemen anlamıştı. Ancak bunlar, yaşanacak asıl sıkıntıların yalnızca başlangıcıydı. Zira harekâta iştirak eden pilotların çoğu, indirme bölgesine tamamen yabancıydı. Kızıl Ordu'nun uzun menzilli havacılık faaliyetlerinden sorumlu komutan yardımcısı Havacı Mareşal Nikolay Skripko, operasyona hazırlık aşamasında Georgi Jukov ile yaptığı konuşmayı şöyle anımsıyordu: *"Komutan Jukov, hava indirme operasyonunun hazırlık aşamasında gizlilik esasına azami şekilde riayet edilmesini emretti ve bana 'Yoldaş, burası akademi değil. Önceden herhangi bir plan*

yapmayın. Sadece düşman bölgesinin derinliklerindeki hedeflere nokta atışı saldırı düzenleyecek bombardıman uçaklarının operasyon sahasından geçmesine izin veriyorum. Bunların dışındaki tüm uçaklar için ilgili hava sahası operasyon gerçekleştirilene kadar kapalıdır' dedi." 24 Eylül itibarıyla hava şartları elverişsiz hale geldiği için bombardıman uçakları, hava indirme operasyonu öncesinde yapılması gereken taarruzu gerçekleştiremedi.

Alman uçaksavar topçularının yoğun ateşine maruz kalan Sovyet pilotlar, planlanan koordinatların dışına çıkmaya mecbur kaldı. Fakat daha da kötüsü, Alman uçaksavar silahlarından kaçan bu pilotlar, önceden belirlenmiş 500 metrelik irtifa yerine, paraşütçüleri 1000 ila 2000 metre irtifadan atmaya başladı ve bu sebeple askerlerin pek çoğu daha havadayken hayatını kaybetti. Yere canlı bir şekilde inebilecek kadar şanslı olanlar ise yüksek iniş irtifası nedeniyle birbirlerinden çok uzakta bulunan konumlara inebildi. Paraşütçü P. Nejivenko, o an yaşadıklarını şu sözlerle anlatıyordu: *"Tüm tugayın 7 ila 10 kilometrelik bir yarıçap içinde atlaması gerekiyordu. Ama pilotların manevraları, bizi Rjişev'den Çerkass'a 100 kilometrelik bir mesafe boyunca atlamaya mecbur bıraktı."* 5. Hava İndirme Tugayı'na mensup 100'den fazla paraşütçü ise Kızıl Ordu'nun mevzilerine iniş yaptı. Fakat en büyük sıkıntı, Sovyetlerin ön cephe istihbaratının Wehrmacht rezervlerinin operasyondan bir gün önce hava indirme alanına geldiğini bilmemesiydi. Almanlara ait iki piyade tümeni, bir motorlu tümen ve bir panzer tümeni paraşütçülerin ineceği alanda yoğunlaşmıştı.

25 Eylül 1943'ün ilk saatlerinde, Bukrinski köprübaşı bölgesine yaklaşık 3 bin kadar paraşütçü inmeyi başarsa da, seyyar iletişim cihazlarının ve telsiz operatörlerinin uçaklar arasında yanlış bir şekilde taksim edilmesi nedeniyle, bunlar arasında etkin bir bağlantı sağlanamadı. Kalan tüm atlayışlar iptal edildi ve yerdeki paraşütçüler, Almanlar tarafından kuşatılmış bir şekilde kendi hallerine bırakıldı. Düşman, izci köpekler ve hatta uçak marifetiyle her yerde Sovyet paraşütçülerini arıyordu.

25 Eylül sabahı, Dinyeper Hava İndirme Operasyonunun tamamen çöktüğü ve Velikiy Bukrin'in batı ve kuzeybatısındaki hatları ele geçirerek düşmanın intikalini engellemeyi amaçlayan görevin icra edilemeyeceği ortaya çıktı. Bununla birlikte, hayatta kalan paraşütçüler çok büyük işlerin altına imza attılar. İlk önce Nazilerden uzaklaşıp

güvenli bölgelere geçiş yapan bu cesur askerler, yavaş yavaş büyük müfrezelerde bir araya gelip, partizanlarla iletişime geçtiler. Yaklaşık 1200 kadar Sovyet paraşütçüsü partizanların kontrolündeki bölgeye kaçmayı başardı. Geri kalanlar ise ya hayatını kaybetti ya da esir düştü. Paraşütçüler ağır kayıplarına rağmen, önemli sayıda Alman mekanize unsurunun dikkatini başka yöne çevirdi ve bu sayede Sovyet birliklerinin Dinyeper'i geçmesi kolaylaştı. Resmi arşiv verilerine göre, düşman hatlarının gerisinde vuku bulan çatışmalarda paraşütçüler partizanlarla birlikte 3 binden fazla işgalci Nazi asker ve subayını etkisiz hale getirmişti. Ayrıca 19 ayrı yerde düşman kontrolündeki demiryolu hattını sabote edip kullanılamaz hale getirmiş, 15 yük trenini raydan çıkarmış, 52 panzeri, 6 KMT'yi, 18 çekiciyi ve 227 sair aracı da imha etmişti.

Kiev'in Kurtuluşu

Nikolay Vatutin'in askerleri Ekim ayı boyunca büyük çaba sarf etseler de, Bukrin ve Lyutej köprübaşlarını (geçit bölgelerini) bir türlü aşamadı. İşgal ettikleri Sovyet topraklarında daha önceden vuku bulan muharebelerde çok yıpranmış olmalarına rağmen, iki Alman panzer tümeni Andrey Kravçenko'nun tankçılarına direnmeyi başarmış ve bölgedeki genel durum "istikrarsız denge" haline dönüşmüştü. Yani, Almanlar Sovyetlerin elindeki köprübaşlarını tasfiye edemezken, Kızıl Ordu da batı istikametinde ilerleme kaydedemiyordu. Hitler'in "doğu surları" çatlamıştı, ancak bir türlü kırılamıyor ve Kızıl Ordu'nun yolunda ciddi bir engel olarak varlığını sürdürüyordu. Genelkurmayın Ekim 1943'te verdiği kararla Voronej ve Step cepheleri, 1. ve 2. Ukrayna cepheleri adını aldı. Bu arada kış yaklaşıyor ve Dinyeper kıyılarındaki cephe hattında önemli bir değişiklik gözlenmiyordu. Yukarıda bahsettiğimiz istikrarsız denge durumunu Kızıl Ordu'nun lehine olacak şekilde değiştirmek için kararlı bir eylemi hayata geçirmek elzemdi. Kritik anlarda önemli kararlara imza atan Vatutin, bu sefer de elindeki tüm tank birliklerini kullanmak suretiyle tek bir köprübaşı üzerinden güçlü bir darbe indirebilmek maksadıyla taarruz planını değiştirdi. Böylece, 3. Tank Ordusu tüm tankları, KMT'leri, ZPT'leri, kamyonları ve 40 bin personeli ile bir gece ansızın Bukrin'den Lyutej'e nakledildi. Andrey Kravçenko ve Pavel Rıbalko'nun tankçıları düşmana karşı artık omuz

omuza ilerleyecekti. Sovyet cephesinin en iyi tank unsurları tek bir yumruk haline gelmişti.

Kızıl Ordu'nun 5 Kasım sabahı başlayan müşterek topçu ve zırhlı taarruzu, Alman müdafaasını hızlı bir şekilde ikiye böldü. 3. Tank Ordusu'nun öncü birlikleri, Kiev-Jitomir otoyolunu keserek, Ukrayna'nın başkentini beyhude bir şekilde müdafaa etmeye çalışan Almanların ani geri çekilme için kullanabilecekleri önemli bir otoyolu ele geçirdi. Aynı günün akşam saatlerinde Kravçenko'nun tankçıları kuzeyden Kiev'e yaklaştı. Kasım'ın 5'ini 6'sına bağlayan gece, sağanak bir yağmur gibi başlayan top ve havan atışlarının yanı sıra, roket ve izli mermiler de Kiev sokaklarını adeta gündüz gibi aydınlattı. T-34'ler şehir merkezine doğru ilerlerken, Almanlar korku içinde süratle kaçıyordu. 6 Kasım sabahı kent işgalcilerden temizlenmeye başlandı ve Bolşevik Devrimi'nin yıldönümü olan 7 Kasım'da Ukrayna'nın başkenti düşman işgalinden kurtarıldı. Ekim ayı boyunca Kiev'e ilişkin pek çok emir alan Vatutin'in birlikleri, şayet şehri tutmaya çalışan Alman unsurlar daha erken pes etmiş olsaydı, bu görevi çok daha erken hayata geçirebilirdi. Dolayısıyla Sovyet tarih yazımında savaştan sonra ortaya çıkan "yıldönümü saldırısı" bir şehir efsanesinden başka bir şey değildi demek çok da yanlış olmaz. Bu efsaneyi ortaya atan yazarlar, Kızıl Ordu'nun Kiev'i düşman işgalinden mutlak suretle 1917 Ekim Devrimi'nin yıldönümünde kurtarmakla mükellef kılındığı gibi bir iddiayı gündeme getirseler de, gerçekte Vatutin, kaçan düşmanı kovalamaları için tankçılarına derhal takip emri vermişti. Yani, kenti 7 Kasım'da kurtarmayı garantilemek için zırhlılarını Kiev önlerinde bekletmekten imtina etmiş, yakalanabilen her düşman unsurunun etkisiz hale getirilmesini öncelikli hedef olarak tespit etmişti.

Korsun-Şevçenkovski Taarruzu

Ukrayna'nın başkenti Kiev'in Nazi işgalinden kurtarılmasından sonra, General Kravçenko'nun kahraman 5. Tank Kolordusu'na bir onursal isim daha verildi ve bu birlik "Muzaffer Stalingrad ve Kiev Tank Kolordusu" olarak anılmaya başlandı. 1943-1944 kışında, Sovyet-Alman cephesinin güney kesimleri devasa boyutlarda manevraların icra edildiği geniş katılımlı bir savaşa sahne oluyordu. Bu dönemde Wehrmacht'ın sağlam kalan panzer birliklerinin büyük çoğunluğu Ukrayna

topraklarında bulunduğu için Kızıl Ordu'nun elit mekanize unsurları olan Sovyet tank ordularının da neredeyse tamamı ülkenin batı kesiminde yoğunlaşmıştı. Ukrayna'nın geniş düzlükleri, bahsi geçen görkemli tank savaşları için en uygun şartları sağlıyordu. Ortaya çıkan ihtiyaç üzerine Büyük Atayurt Savaşı esnasında Sovyetler Birliği'nde kurulan son ordu olan 6. Tank Ordusu Ocak 1944'te Ukrayna'da kuruldu. Böylece önceden tesis edilen 5 ayrı tank ordusuna bir yenisi daha eklendi. 1944 yılı, Sovyet Birliklerinin ana vurucu gücü olarak nitelendirilen tank ordularının senesi olacaktı. Yeni kurulan 6. Tank Ordusu'na liderlik etmek, tüm Kızıl Ordu generalleri için gerçek bir onurdu. Ancak Başkomutanlık Karargâhının emriyle bu şeref, gözü pek askerleriyle birlikte Kiev'i kurtaran Sovyetler Birliği Kahramanı Nişanı sahibi Andrey Kravçenko'ya verildi.

Sovyetlerin yeni tank ordusunun ilk taarruzları, kuruluşundan yalnızca birkaç gün sonra gerçekleşmeye başladı. Kasım 1943 ile Ocak 1944'ü kapsayan dönem boyunca cereyan eden muharebelerin ardından 1. ve 2. Ukrayna cepheleri, Dinyeper'deki köprübaşlarından çok daha ileride bulunan Jitomir ve Kirovograd'a intikal etti. Bu aşamadan sonra, Almanların elinde, sadece Kanev bölgesinde yer alan ve Hitler'e göre, Kiev ve Kremençug civarında konuşlu Sovyet birliklerinin kanatlarına ve gerisine düzenlenecek karşı taarruz için sıçrama tahtası olarak kullanılabilecek bir çıkıntı kaldı. Gerçeklik algısını giderek kaybeden Hitler, halen Ukrayna savaşını çevirebileceklerine ve Doğu Duvarı olarak adlandıran hattı yeniden kurabileceklerine inanmaktaydı. Fakat Hitler'in o esnada atladığı çok önemli bir detay vardı: Bu çıkıntı, Sovyet kurmay heyetinin de odak noktasındaydı ve stratejik açıdan sağladığı avantaj, bir şekilde törpülenmesini zorunlu kılıyordu. Bu sebeple Dinyeper'de konuşlu Wehrmacht tümenlerinin kuşatılması için harekete geçildi ve Korsun-Şevçenkovski Operasyonu adı verilen harekât 24 Ocak'ta başladı. Bu harekât kapsamında işgalci Wehrmacht unsurlarına ilk darbeyi indiren 2. Ukrayna Cephesi oldu. İki gün sonra 1. Ukrayna Cephesi de savaşa katıldı. İki cephenin tank orduları hızla ilerliyordu. Süreçte aktif rol üstelenen Kravçenko'nun 6. Ordusu, 245 tank ve KMT'siyle operasyonun beşinci gününde Zvenigorodka bölgesine ulaşan Pavel Rotmistrov'un 5. Muhafız Tank Ordusu ile bir araya gelerek Wehrmacht birliklerinin etrafındaki kuşatma çemberini

kapattı. İki ayrı Alman kolordusuna mensup yaklaşık 60 bin Nazi askeri artık Sovyet ablukasındaydı. Alman cephe raporlarında bu kuşatma, Sovyet ablukası altındaki kolordu komutanlarından birinin anısına Stemmermann Grubu kod adını aldı. Düşmanı kuşatan iki Sovyet tank ordusu, rotalarını hemen güney yönüne doğru çevirdi. Zira dışarıdan açılacak bir koridor üzerinden kuşatma altındaki Alman kolordularını kurtarmaya yönelik girişimleri püskürtmeleri gerekiyordu.

Almanların gösterdiği olağanüstü direniş, büyük ölçüde birlik komutanlarının olası bir kuşatmadan her halükarda kurtarılacaklarına olan inançlarından kaynaklanmaktaydı. Bu nedenle Alman tümenleri, kuşatma tehdidi altında olsalar dahi geri çekilmeyi en son seçenek olarak değerlendirme eğilimindeydi. Fakat mevcut güven duygusu, Stalingrad'da ciddi bir şekilde sarsılmıştı. Bu nedenle Alman Yüksek Komutanlık Karargâhı, benzer bir hezimetin Korsun-Şevçenkovski'de tekrar vuku bulmaması için ne gerekiyorsa yapmaya karar verdi. Sovyet ablukasındaki askerlerine bir mesaj gönderen Hitler, *"Sırtınızı tıpkı sağlam bir duvara yaslamış gibi bana güvenebilirsiniz. Bu kaynar kazandan kurtulacaksınız. Yapacağınız tek şey son kurşuna kadar direnmek"* derken, Alman 1. Panzer Ordusu komutanı Tümgeneral Hans Hube ise kuşatmadaki birliklere telsizle yolladığı kısa mesajda: *"Size yardım edeceğim, Hube..."* diyordu. Cesaret verici bu mesajlara ek olarak, kaynar kazanda kalan birlikler ivedi olarak kurulan hava köprüsüyle düzenli olarak yakıt ve mühimmat da almaya başladı. 60 bin mevcutlu bir orduyu, Stalingrad kazanında kapana kısılan Friedrich Paulus'un 300 bin mevcutlu 6. Ordusuna nazaran besleyebilmek çok daha kolaydı.

Korsun-Şevçenkovski'deki çatışmalar sadece Berlin'de değil, Moskova'da da anbean takip ediliyordu. Ukrayna'da elde edilen bu büyük başarı, ilk etapta planlı bir şekilde Sovyet kamuoyu ile hemen paylaşılmadı. Kravçenko ve Rotmistrov'un tankçılarının bir araya gelmelerinden ancak 5 gün sonra, Sovyet Bilgi Bürosu Sovinformbüro'nun günlük bülteninde şu sözler duyuldu: *"Birkaç gün önce 1. ve 2. Ukrayna cephelerine mensup birliklerimiz, müşterek olarak icra ettikleri operasyonla dokuz piyade ve bir panzer tümeninden teşkil düşman grubunun etrafındaki kuşatma çemberini kapatmıştır."* Stalin, bu kıymetli avın Kızıl Ordu'nun avuçları içinden kayıp gitmesinden çekiniyordu. Üstelik elde edilen müspet sonucun ülke ve dünya kamuoyuna duyurulmasının

ardından, geri adım atmak da mümkün değildi. Kuşatmayı yarabilecek bir Wehrmacht atılımı, Kızıl Ordu'nun itibarına gölge düşürebilirdi. 1944'ün yazında müttefik kuvvetlerin Avrupa'ya büyük bir çıkarma yapmasından önce böylesine bir başarısızlık asla kabul edilemezdi. Kuşatmayı yarmak için tüm imkânlarını seferber eden Almanlar ise büyük panzer kuvvetleri topladı. Öyle ki, nicelik ve nitelik bakımından, Friedrich Paulus'un Stalingrad'da sıkışan 6. Ordusunu 1942'de kurtarmaya çalışan kurtarma grubunu bile geride bıraktılar.

Korsun-Şevçenkovski mevkiinde kuşatılan Wehrmacht birliklerini kurtarmak için tertip edilen Alman taarruzu, Sovyet Enformasyon Bürosu'nun Ukrayna'da elde edilen başarılara ilişkin yayınladığı bültenden tam bir gün sonra başladı. Hermann Breit ve Nikolaus von Forman komutasındaki iki Alman panzer birliğinin iştirak ettiği atılım operasyonunda, Sovyetlerin 5. ve 6. Muhafız Tank Orduları, kuşatmanın dış cephesinden vuruldu. Andrey Kravçenko'nun tankçıları, Schwere Panzerregiment Bake Alayı'nın 80 adet Tiger ve Panter ile takviye ettiği Breit Kolordusunun ani saldırısına uğramıştı. 1944'ün Şubat ayı itibarıyla Kızıl Ordu'nun ana muharebe tankı, zırh ve donanım bakımından Almanların Tiger ve Panter tipi panzerlerinden çok daha zayıf olan T-34-76'lardı. Aradaki dengesizliğin ortaya çıkardığı sıkıntılar yüzünden Georgi Jukov, defalarca kez Kravçenko'ya sitem etse de, Breit Kolordusunun ağır panzerlerinin darbelerine karşı eldeki mevzileri korumak gerçekle bağdaşmıyordu. 5. Muhafız Tank Ordusu yavaş yavaş geri çekilmeye başladı ve onları takip eden Alman zırhlıları, aceleyle inşa edilmiş Sovyet müdafaa hattına girip Lysyanka Köyünü ele geçirdi. Fakat bu sınırlı başarıya rağmen, kaynar kazandaki Nazilerle temas edebilecekleri noktadan çok uzaktaydılar. Duruma reaksiyon gösteren Tümgeneral Semyon Bogdanov'un komutasındaki 2. Tank Ordusu derhal 6. Tank Ordusunun yardımına koştu. Muharebe son derece çetin koşullarda gerçekleşti ve taraflar planladıkları manevraları icra edemedi. 1941/42 ve 1942/43 kışlarına kıyasla 1943/44 kışı şaşırtıcı derecede yumuşak geçiyordu. Dolayısıyla bütün yollar çamurla kaplıydı ve zırhlılar güçlükle hareket edebiliyordu. İşte bu olağanüstü koşullarda Sovyet-Alman cephesinin kalbi Korsun-Şevçenkovski'de atmaktaydı. Tam da bu esnada Kızıl Ordu'nun yeni ağır sınıf tankı olan İS (İosif-Josef Stalin) sahneye çıktı. Bu tank, Almanların Tiger'larına

Sovyetlerin yanıtıydı. Üretim bandından çıkar çıkmaz doğrudan cepheye gelen İS'ler, eski tip 85 milimetrelik topla donatılmıştı. Ancak çok yakında 122 milimetrelik güçlü toplara sahip olacak ve Alman panzerlerinin en tehlikeli düşmanı haline geleceklerdi. Tiger tipi panzerlerden teşkil 503. Ağır Panzer Taburu ile Panterlerden oluşan D Taburunun birleşimi ile meydana gelen Becke Ağır Panzer Alayı ile İS'ler arasında Lisyanka yakınlarında gerçekleşen ilk çarpışmanın kazananı olmadı. Sovyet tankçıları Almanları Lisyanka'dan püskürtemezken, Yarbay Franz Becke'nin ağır tank alayı ise bir adım dahi ilerleyemedi.

Birkaç gün devam eden çatışmalarda ibre Kızıl Ordu'ya kaymış, Korsun-Şevçenkovski geçit bölgesi artık "Dinyeper'deki Stalingrad" olarak adlandırılmaya başlanmıştı. Kaynar kazandaki Almanların üzerine Sovyet uçaklarından atılan bombaların yanı sıra, Almanca kaleme alınmış broşürler de atılıyordu. Düşman askerlerine kuşatmadan çıkamayacakları bilgisinin verildiği bu broşürlerde, teslim olmalarının kendileri için en makul çözüm olduğu ifade ediliyordu. Ek olarak, Stalingrad'da esir düşen Wehremacht Topçu Generali Walther von Seydlitz-Kurzbach da bir hoparlörle Alman askerlerine seslendi. Fakat ablukadaki Naziler bu ateşkes teklifini reddetti. Bu arada Kızıl Ordu, hiç beklemediği anda tatsız bir sürpriz ile karşılaştı: Kaynar kazandaki Alman tümenleri, etraflarındaki kuşatmayı kendi güçleri ile kırmaya başladı. Son bir gayret ile birkaç kilometre ilerleyip Şanderovka Köyünü ele geçirdiler ve yardıma gelen Breit'in panzerleri ile aradaki mesafeyi 5 kilometreye kadar düşürdüler. Durumdan son derece rahatsız olan Stalin, Mareşal Jukov'a ivedilikle şu telgrafı çekti: *"Korsun civarında kuşatılan düşman grubunun Şanderovka istikametinde icra ettiği atılım, zayıflayan 27. Ordu'nun zamanında takviye edilmemesi sebebiyle gerçekleşmiştir."* Başkomutanın bu saptaması dikkate alındı ve Rotmistrov'un 5. Muhafız Tank Ordusu istikametini kuşatmanın iç cephesine çevirdi.

Şubat ayının ortalarında başlayan dondurucu soğuklarla birlikte Herman Breit'in panzerleri Gniloy Tikiç'i geçti ve Lisyanka Köyü üzerinden şiddetli tank çarpışmalarının yaşandığı Şanderovka'ya ulaştı. Muharebe alanına intikal eden düşman zırhlılarını göğüsleyen Kravçenko ve Bogdanov'un tankçıları ise önce müdafaa pozisyonu alıp, ardından karşı taarruza geçti ve tekrar savunma pozisyonlarına döndü. Alman hücumunun ön saflarında aktif rol üstlenen Tiger ve Panter

tipi panzerlerin sayısı giderek azalıyor, Breit'in zırhlıları sürekli olarak yakıt sıkıntısı çekiyordu. Bu tümenlerin ihtiyaç duyduğu yakıt ve mühimmat, hava köprüsü ise tedarik edilmekteydi. Ağır sınıf Panzerler için 200 litrelik varillere doldurulan benzin, nakliye uçaklarıyla bu birliklere alçak irtifadan atıldı. Bazıları zarar görüp kırılırken, büyük bir kısmı panzerlere ulaştı. Güney Ordu Grubu komutanı Erich von Manstein, Stalingrad'da yaşananları hafızasına kazımıştı: O dönem Paulus çok büyük bir hata yaparak, Mışkovka'ya kadar ulaşan panzerlere doğru ilerlemeyi reddetmiş ve kuşatmadan çıkma şansını elinin tersiyle itmişti. Von Manstein aynı yanlışı tekrarlamak istemiyordu ve Stemmermann'ın grubuna derhal şu talimatı gönderdi: *"Kendi imkânlarınızla ivedi bir şekilde Jurjenitsa hattındaki 239 numaralı tepeyi kararlı bir şekilde geçerek, ardında konuşlu III. Panzer Kolordusu ile temasa geçmenizi emrediyorum."* Fakat von Manstein'ın emri yanlış anlaşılmıştı: Kızıl Ordu'nun kuşattığı tümenlerin komutanları, 239 numaralı tepenin Breit'in kolordusu tarafından tutulduğunu ve yalnızca oraya ulaşmaları gerektiğini düşündüler. 16 Şubat akşamı harekete geçen Almanlar, arızalı ve yakıtsız panzerleri imha ederek, başlarına geleceklerden habersiz bir şekilde karanlıkta Şanderovka Köyünden çıkmaya başladı.

Köyde düşman araçlarının biriktiğini fark eden Sovyet keşif müfrezeleri söz konusu bilgiyi cephe karargâhına bildirdikten sonra Pilot Yüzbaşı Viktor Zayevskiy ve Pilot Teğmen Vladimir Lakatoş şu emri aldı: *"Topçu bataryalarının rahat nişan alabilmesi için köyü hemen ateşe verin."* 392. Havacılık Alayı'nda seyrüsefer subayı olarak görev yapan Lakatoş o anı şöyle anlatıyordu: *"Öyle bir kar fırtınası ki, hava adeta donmuştu. Görüş mesafesi yok gibi bir şeydi... Bulutlar 80 ila 100 metre irtifadaydı. Bir haberci geldi ve 'Yoldaş komutan, havaalanına çağrıldınız' dedi. Dışarı çıktım. Göz gözü görmediği için sürekli atılan işaret fişeklerini kılavuz alarak komuta merkezine ulaştım. Yüzbaşı Zaevskiy geldi ve 'Vladimir, abluka altındaki düşman grubu üzerine bir uçuş görevi var, ne dersin?' diye sordu. 'Tamam. Madem görev var, o takdirde hemen uçalım' dedim. Gerekli tüm mühimmatları alıp Po-2 tipi uçağımıza yükledik. Hava çok soğuk olduğu için sertleşen zeminden fırtınaya rağmen havalandık ve 80-100 metre irtifada yol almaya başladık. İki kişilik uçağı onar dakikalık periyotlar halinde dönüşümlü kullandık. Şanderovka'ya*

yaklaştığımızda bir aydınlatma bombası attım ve köyün ortasında toplanan düşman araç ve panzerlerini gördüm. Hemen kimyasal içerikli yangın bombalarını da attık ve köy meydanı bir anda alevlerle kaplandı." Bu son derece önemli sortiyi başarıyla icra eden Zayevskiy ve Lakatoş, Sovyetler Birliği Kahramanı Nişanına layık görüldü. Bu köyde yaşananları işgalci Naziler de dile getirmişti. 5. SS Gönüllü Taarruz Tugayı Wallonia'ya komuta eden ünlü Belçikalı Nazi Leon Degrel o günü şöyle anlatıyordu: *"Saat 22:00 sularında infilak eden yangın bombalarının ardından başlayan Sovyet topçu ateşi köyü hedef aldı. Yangın bombaları yüzünden evler yanıyordu. Alevler köyü gündüz gibi aydınlattığı için Sovyet topçu bataryalarındaki nişancıların işi kolaylaşmıştı. Kafamıza attıkları her mermi, kesin bir doğrulukla hedefini buluyordu. Dar yola dizilmiş tüm ZPT, KMT ve panzerler cayır cayır yanıyordu. Şarapnellerden kaçmak için kendimizi karların içine gömdük. Her yerde yaralı ve ölü askerler ve atlar vardı. İnlemeleri korkunçtu."* Yavaş yavaş küle dönüşen Şanderovka'dan canlı çıkmayı başaran Alman piyadeleri dağınık bir şekilde karanlığa girip, kar fırtınasında gözden kayboldular.

General Wilhelm Stemmermann'ın birlikleri Sovyet topçusuna hedef olan silah arkadaşlarından biraz daha şanslıydı. Çünkü ertesi gün aşırı hava muhalefeti nedeniyle bombardıman uçakları havalanamadı. Aksi takdirde, açık alanda ilerlemeye çalışan Alman konvoylarının Sovyet uçakları karşısında hiçbir şansı olamazdı. Fakat Wehrmacht askerlerinin şansı, Sovyet birlikleri tarafından çoktan tutulan ve zapt edilmesi mümkün olmayan bir kaleye dönüştürülen 239 numaralı tepede sona erdi. Tepenin etrafından dolaşmak zorunda kalan Nazi birliklerine mensup yaklaşık 20 bin asker Gniloy Tikiç'in kıyısında mahsur kaldı. Ana kuvvetlerle bağlantı kurmak için sadece nehri geçmeleri gerekiyordu. Fakat sıcak yaz aylarında sığ bir dereye dönüşen bu nehir, 1944 yılının Şubat ayında yaşanan 3 haftalık bir erimenin ardından yer yer 20 ila 30 metre genişliğe kadar ulaşmıştı. Artık ortalama insan boyunu aşan bir derinliğe sahipti ve oldukça hızlı akıyordu. İstihkâm birimlerini ve mühendislik ekipmanını kaybetmiş ve kuşatılmış Alman birlikleri için bu ciddi bir engeldi çünkü nehirde herhangi bir köprü ya da balıkçı teknesi yoktu. Gniloy Tikiç'in kıyıları, binlerce düşman askerine mezar oldu. Kısa bir süre içinde Sovyet tankları da nehre kuzeyden yaklaştı ve bu aşamadan sonra Almanların geri çekilişi kaotik

bir kaçışa dönüştü. Nehri yüzerek geçmeye çalışan Wehrmacht askerlerinin büyük kısmı hızla akan buzlu suda boğuldu. Tüm teçhizat ve ağır silahlarını geride bırakarak kaçan Almanların yarıya yakın bir kısmı ise buradaki kaynar kazandan canlı çıkmayı başardı. Kuşatılmış unsurlara komuta eden General Stemmerman da 18 Şubat gecesi gerçekleştiren bir atılım sırasında öldürüldü ve emrindeki 18 bin asker Sovyet birlikleri tarafından esir alındı.

Korsun-Şevçenkovski'de gerçekleşen muharebenin ardından hem Moskova'da hem de Berlin'de zafer kutlamaları yapıldı: Sovyetler Başkomutanlığı, iki ayrı Alman birliğinin mağlup edilmesinde öne çıkan kahramanları ödüllendirdi ve müttefik ABD'nin bombardıman uçakları da "Dinyeper'deki Stalingrad" yazılı yüzbinlerce bilgi broşürünü Almanya semalarına bıraktı. Aynı anlarda Berlin'de düzenlenen kutlamalarda ise Hitler, Ukrayna'nın Çerkassi bölgesinde kuşatılan Wehrmacht unsurlarına yardıma giden birliklerin komutan ve subaylarını kabul ediyordu. General Hermann Breit, Şövalye Demir Haçı ile ödüllendirildi. Ancak tüm bu tiyatronun Nazi propaganda aygıtı tarafından tertip edildiğini bizzat Alman kurmayları da bilmekteydi. Korsun-Şevçenkovski Muharebesi, Kızıl Ordu'nun Ukrayna'daki ilerleyişini hızlandıran bir katalizör işlevi görmüştü. Sovyet ablukasını kırmak için limitlerinin çok üzerinde mücadele eden panzer birlikleri, artık asla eskisi kadar kuvvetli olamadı. Bilhassa Lisyanka Köyü istikametindeki koridorda pek çok sayıda zırhlısını bırakmak zorunda kalan Wehrmacht'ın taarruz potansiyeli büyük darbe aldı. Alman birlikleri artık etkili bir şekilde karşı saldırı yapamıyordu.

Batı Ukrayna'nın Kurtuluşu

Korsun-Şevçenkovski Muharebesi tüm şiddetiyle devam ederken hız kesmeyen 1. Ukrayna Cephesi, batı istikametinde istikrarlı bir şekilde ilerleyerek Rovno ve Lutsk'u düşman işgalinden kurtardı. Tankçıların iştirak etmediği bu taarruzda süvari ve piyade birlikleri aktif rol üstlendi. Kızıl Ordu'nun başarılı intikalinin sonucunda, Alman Güney Ordu Grubu'nun ana kuvvetlerinin mevzilendiği bölgenin hemen üzerinde yeni bir çıkıntı daha oluştu. 3. ve 4. Muhafız Tank Orduları, süvarilerin ele geçirdiği bu çıkıntıya gizlice ilerledi. Planları, güney yönünde

yapılacak ani bir darbe ile Hans Hube'nin 1. Panzer Ordusu'nun gerisine sarkmaktı.

Korsun-Şevçenkovski operasyonunun tamamlanmasından iki hafta sonra başlayan taarruz, Rovno ve Lutsk yönünden bir darbe beklemeyen Almanlar için sürpriz oldu. Müdafaa hatları hemen kırıldı ve iki ayrı Sovyet tank ordusu operasyonel alana giriş yaptı. Kısa bir süre sonra Mihail Katukov'un 1. Tank Ordusu da peşlerinden geldi ve böylece Wehrmacht 1. Panzer Ordusu kanatlarından sıkı bir şekilde kuşatılıp, Andrey Kravçenko'nun emrindeki Sovyet tanklarının çoktan ele geçirdiği Dinyester'e doğru itildi. Takvimler 25 Mart'ı gösterdiğinde kuşatma halkası Kamenetz-Podolskiy civarında tamamen kapatıldı ve yaklaşık 200 bin Nazi askeri kaynar kazana girdi. Bu haber karşısında öfke krizine tutulan Hitler, Fransa'da konuşlu bir SS panzer birliğinin derhal bölgeye sevk edilmesini emretti. Müttefiklerin icra edeceği Normandiya Çıkarmasının başlamak üzere olduğu dikkate alındığında, oldukça riskli bir karardı.

300 panzere sahip yeni bir SS birliğinin savaşa dâhil olmasından sonra, Hube'nin ordusunun batıya doğru yaptığı atılım, kazandaki Alman birliklerinin güneye doğru ilerlemeye çalışacağından emin olan Sovyet kurmayları için bir sürpriz oldu. Bu suretle işgalci Almanlar kuşatmadan kaçmayı başardı ve 1. Panzer Ordusu tamamen imha edilemedi. Ancak bahsi geçen atılım esnasında Naziler pek çok sağlam Tiger ve Panter tipi panzerle birlikte yüzlerce KMT, ZPT ve sair teçhizatı da öylece geride bıraktı. Bu suretle bariz teknolojik üstünlüğe sahip olan Alman panzer birlikleri, Kızıl Ordu unsurlarının 1944'ün kış mevsiminde tatbik ettiği başarılı manevra ve mükemmele yakın emir-komuta zinciri sayesinde Sovyet birliklerine yenilmiş oldu.

LENİNGRAD KUŞATMASININ KALDIRILMASI

İskra Operasyonu'nun 1943'ün Ocak ayı itibarıyla sona ermesinin ardından, mücadeleye bir süre ara verip dinlenmek için çok erken olduğu anlaşıldı ve Leningrad ile Volhov cephelerine mensup unsurların birleşmesinden üç hafta sonra Şlisselburg Rotası adı verilen yeni bir demiryolu döşendi. Önemli işlev görecek olan bu yol, ön cephe hattından sadece 5 kilometre uzaklıkta bulunmasından ötürü, Alman topçusunun sürekli ateşi altındaydı. Üstelik Kuzey Ordu Grubu'nun rezervleri, Sinyavinskiy Tepeleri'nin tahkimatlarını zapt edilemez sabit bir kaleye dönüştürdüğü için cephe hattını bu demiryolundan uzaklaştırmak fiilen mümkün değildi. Köprübaşını alabilmek için bazı atılımlar gerçekleştirilse de 1943 boyunca herhangi bir somut başarı elde edilmedi.

Sinyavinskiy Tepeleri'nin ön saflarda görev yapan Alman piyadelerin kendilerine sadakatle hizmet eden eski Mauser K98 tipi tüfekleri, daha önce hiç kimsenin görmediği yepyeni makineli tüfeklerle değiştirdi. Üzerinde MP-43[1] damgası bulunan yeni silahlar, ilk bakışta dayanıksız ve kırılgan göründükleri için Wehrmacht'ın bazı tümenlerinde hayal kırıklığı yaşanmasına sebep oldu. Aslında MP-43'ün tasarım çalışmalarına savaştan önce başlanmıştı. Bu yeni silahın en mühim özelliği, 300 ila 600 metre arasındaki etkili mesafeden yüksek isabetle atış yapmayı mümkün kılan mermileriydi. 1943'te geliştirilen yeni nesil mermilerin ve silahın sahada denenebilmesi için hafif makineli tüfekler

1 StG 44 - Sturmgewehr 44: II. Dünya Savaşı esnasında Wehrmacht piyadeleri için tasarlanıp üretilen silahın MP 43 ve MP 44 gibi versiyonları da mevcuttur. Dünyanın ilk modern makineli taarruz tüfeği olarak kabul edilmektedir.

Leningrad'da konuşlu 18. Ordu'ya gönderildi. Elbette bu tercih rastgele değildi... Zira Heer birliklerinde oluşturulan küçük müfrezelerin piyade muharebelerinde en fazla kullanıldığı bölge Leningrad'dı.

Volhov'da cereyan eden ilk muharebelerden sonra Sovyet piyadelerinin eğitim ve hazırlık süreçlerinde önemli ilerlemeler kaydedilmesi sebebiyle Alman müdafaası çok zor günlerden geçmekteydi. Şöyle ki, II. Dünya Savaşı'nda görev yapan herhangi bir Alman piyade oluşumu, kural olarak MG-34[2] veya MG-42[3] tip silahı kullanan bir makineli tüfek nişancısının etrafında tesis ediliyordu. Makinelinin yanı başındaki piyadelerin öncelikli görevi, karşı tarafa kurşun yağdıran MG nişancısını korumaktı. Fakat Wehrmacht tarafından uzun yıllar boyunca başarıyla tatbik edilen bu yöntem, Leningrad'da işe yaramadı. Çünkü Kızıl Ordu'nun her geçen gün gelişen piyadeleri, topçu ve havan unsurlarıyla etkileşimlerini arttırmış ve silah kullanımında da mükemmele yakın bir şekilde ustalaşmıştı. Böylece, topçu hazırlık ateşinin ardından taarruza geçen Sovyet piyadeleri, Alman makineli tüfeklerini çarpışmaların daha ilk dakikalarında yere sermeye başladı. Makineli tüfekten mahrum kalan Alman müfrezelerin, Kızıl Ordu'nun PPŞ[4] tipi hafif makineli silahlarla donatılmış askerleri karşısında şansı yok denecek kadar azdı. Bu şartlar altında ortaya çıkan yeni tüfek, gidişatı kökten değiştirdi. MP-43'ün kullanıldığı ilk çarpışmalardan sonra, Wehrmacht Kuzey Ordu Grubu askerleri bu tüfeğin yeteneklerinden çok memnun kalmış, yeni tasarım silah paramparça olan öz güvenlerini geri kazanmalarına yardımcı olmuştu. Gottfried Evert o anları şöyle dile getiriyordu: *"1943'te Sturmgewehr adlı yeni bir silaha kavuştuk. Bu otomatik tüfeklerin ilk uygulama testleri bizim alayda gerçekleştirildi. Benim de mensubu*

2 Maschinengewehr 34: 1934 yılında üretilip 1935 yılında ordu envanterine girmiş Alman imali hava soğutmalı, 7.92 mm Mauser tipi mühimmat atan hafi/orta sınıf makineli tüfek.

3 II. Dünya Savaşı esnasında Wehrmacht birlikleri için 1942'de üretilen ve pek çok uzmana göre en iyi makineli tüfek tasarımlarından biri olarak nitelendirilen Alman imali makineli tüfek. 7,92 mm mühimmat kullanan bu silah, mermi atım hızı bakımından hafif/orta sınıf bir makineli tüfeğin ulaşabileceği en yüksek hız olan 1200 adet/dakika değerine ulaşmıştır.

4 PPŞ-41 (Rusça: Пистолет-пулемёт Шпагина): Georgi Şpagin tarafından tasarlanan ve Sovyetlerin II. Dünya Savaşı sırasında en fazla sayıda ürettiği silahlar arasına yer alan 7.62 mm'lik hafif makineli tabanca/tüfek.

bulunduğum tabur, yeni taarruz tüfekleriyle yeniden donatılan ilk taburdu. StG, savaş potansiyelimizi inanılmaz ölçüde arttıran harika bir silahtı. Bir defa, kısa mermilere sahipti ve bu sayede şarjöre daha fazla mühimmat yerleştiriliyordu. İlk başlarda ufak tefek aksaklıklar yaşadık ama bunlar hemen düzeltildi. Bu tüfeğe sahip her Alman askeri, bir MG nişancısına dönüşüyordu. Çok başarılı sonuçlar elde edildikten sonra anlamadığımız bir şekilde bu tüfekleri bizden aldılar. Fakat 1943'ün sonlarında Kolpino yakınlarında vuku bulan çatışmalarda StG olmadan müdafaa yapamayacağımızı anladık ve el konulan silahlar çok hızlı bir şekilde iade edildi."

1943'te gerçekleştirilen denemelerde kendini kanıtlayan MP-43'lerin neredeyse tamamı Kuzey Ordu Grubu'na gönderildi. Öyle ki, Ocak 1944'te Sinyavinskiy Tepeleri'nde konuşlu Wehrmacht 11. Piyade Tümeni 1000 adet MP-43'e sahipti. Bu sayı, Sovyet-Alman cephesindeki diğer tümenlerin elindeki tüfeklerin ortalamasının çok üzerindeydi. Mevzilerine yapılacak bir Sovyet saldırısında Kızıl Ordu'nun kayıpları kesinlikle ağır olurdu. Cephede çığır açan yeni silah, kısa bir süre sonra, 1944 modelinin adı olan StG 44 - Sturmgewehr 44 olarak anılmaya başlandı.

Leningrad ablukasını bütünüyle kaldırmak isteyen Sovyet Genelkurmayı, 1944 yılına yeni bir taarruz planıyla girdi. Sinyavinskiy Tepeleri'ndeki Alman savunmasını kırmaya yönelik tüm teşebbüslerin başarısızlıkla sonuçlanması nedeniyle, bu sefer farklı bir strateji tatbik edilecekti. Uzun müzakerelerden ardından Oranienbaum yakınlarındaki bir bölge, yeni taarruz operasyonunun başlangıç pozisyonu olarak belirlendi. Finlandiya Körfezi kıyısında bulunan bu köprübaşı, Eylül 1941'de tutulmuş ve o zamandan beri cephenin ikinci sektörü olarak muhafaza edilmişti. Fakat bu seçim, bazı riskleri barındırıyordu. Zira Alman ateşi altında Finlandiya Körfezi boyunca ilerleyen birlikleri sürekli olarak tedarik etmek ve daha önce keşif yapılmamış bir istikametteki Wehrmacht tahkimatlarını kırmak oldukça zordu. Yeni plana göre, Leningrad'ın etrafındaki Alman birliklerinin kanatlarına ve gerisine köprübaşından yapılacak bir atılımla darbe vurulacaktı. Bu maksatla 1943 sonbaharının son günlerinde Oranienbaum'a yığınak yapılmaya başlandı. Ablukanın dış cephesinden iç cephesine hareket eden 2. Şok Ordusuna liderlik eden Tuğgeneral İvan Fedyuninski orada yaşadıklarını şöyle anlatıyordu: *"Askerleri taşıyan gemi ve mavnalar, çok sessiz bir şekilde*

Oranienbaum köprüsüne geceleri yelken açtı ve şafakta Leningrad'a mümkün olduğu kadar gürültülü bir şekilde geri döndüler. Nazilere köprübaşını tahliye ettiğimiz izlenimini vermeye çalışıyorduk." Oranienbaum'dan yapılacak taarruzun bir avantajı da vardı: Baltık Filosunun hem gemi hem de kıyı topçu bataryaları bu operasyonu destekleyebilirdi. Fedyuninski, bunun için kalibresi 100 milimetreden fazla olan 100 civarında topu bu operasyona dâhil etti. Bahsi geçen silahların arasında, Marat Ssavaş Gemisi'nin 305 milimetrelik topları ve Krasnaya Gorka Kıyı Kalesindeki 305 milimetrelik bataryalar da bulunuyordu.

Alınan tüm önlemlere rağmen, Kızıl Ordu birliklerinin Oranienbaum'da yoğunlaşmaya başladığına ilişkin veriler Almanlara sızdırılmıştı. Fakat Mareşal Georg von Küchler, istihbarat raporlarına rağmen, Leningrad Cephesi'nin ihtiyaç duyduğu askerlerin yalnızca kuşatma altındaki şehrin sakinleri arasından karşılanabileceği kanısındaydı. Öte yandan, Wehrmacht 18. Ordu komutanı Korgeneral Georg Lindemann da emri altındaki birliklerin tüm düşman saldırılarına karşı koyabileceğine dair güvence veriyordu. Ancak vakaları ve harbin seyrini realist bir bakış açısıyla değerlendirmeye çalışan von Küchler, hayal âleminde yaşamamak için özel bir çaba sarf ediyor, tıpkı o dönemin birçok Alman komutanı gibi, askeri çıkarlar ile Hitler'in "ne pahasına olursa olsun mevzileri tutun" şeklindeki histerik emirleri arasında seçim yapmak zorunda kalıyordu. İnisiyatif alan von Küchler, cesaretini toplayarak Hitler'e cephedeki birlikleri inşa halindeki Panter Savunma Hattına çekmeyi önerdi. Hitler, daha "çekilme" kelimesini duyduğu anda bu öneriyi reddetti. Fakat o esnada Wehrmacht Kuzey Ordu Grubu Karargâhı topyekûn bir geri çekilme için zaten hazırlanmakta ve tüm bu süreç Berlin'deki Yüksek Komutanlıktan gizlenmekteydi.

Kızıl Ordu'nun icra ettiği Leningrad-Novgorod Stratejik Taarruz Operasyonu 14 Ocak 1944 günü başladı. Harekâtın ilk günlerinde ne gazetelerde ne de radyoda hiçbir haber yapılmamasına karşın, topların gürlemelerini duyan Leningradlılar, Alman kuşatmasının sonunun geldiği anlamışlardı. Orduda ve halkta öyle bir ruh hali vardı ki, bu saldırının başarılı bir şekilde sonuçlanacağından kimsenin şüphesi yoktu. Toprak topçu bombardımanı ile sallanıyordu. Oranienbaum köprüsüne yakın mevkilerde konuşlu Alman savunması, gemilerdeki bataryaların ateş kasırgasıyla adeta yeryüzünden süpürüldü. Alman piyadeleri

topçu ve makineli tüfek desteğini kaybetmişti. Tek tük kalan makineli yuvalarının Sovyet hücumunu engelleme şansı yoktu. Kızıl Ordu'nun beklenmedik şekilde vurduğu güçlü darbe, tüm Alman müdafaa hattının hızla çökmesine sebep oldu. Sovyet saldırısını püskürtmek isteyen Mareşal von Küchler, emrindeki birlikleri Mga bölgesinden çıkarmak için Hitler'den izni istedi. Ancak Hitler bir türlü yanıt vermedi ve bu muallak durum, cephedeki Almanlar için ölümcül birtakım sonuçlar doğurdu: StG 44 - Sturmgewehr ile donatılmış tümenin Sinyavinskiy Tepeleri'nden sevki gecikti ve Alman hattından geriye sadece enkaz kaldı.

Operasyonun başlamasından tam bir hafta sonra Sovyetlerin 2. Şok Ordusu ve 42. Ordusuna mensup unsurlar Ropşa bölgesinde bir araya geldi. Kızıl Ordu'nun bu harekâtta elde ettiği savaş ganimetleri 85'i ağır olmak üzere 265 Alman topçu bataryası oldu. Bu toplar 2 yılı aşkın bir süre hemen her gün Leningrad'ı bombalamıştı. Sovyet ablukası, von Küchler'in organize geri çekilmeye ilişkin tüm planlarını rafa kaldırdı. Alman birliklerinin aşamalı geri çekilmesi alelacele bir kaçışa dönüştü. Cephe hattı, Leningrad'dan giderek uzaklaştı. Toplar sessizleşti ve sonra uzun zamandır beklenen sessizlik ve sükûnet birkaç gün sonra nihayet sağlandı.

Resmi verilere göre, Nazi Almanyası silahlı kuvvetleri Wehrmacht'ın icra ettiği Leningrad kuşatması boyunca, yaklaşık 642 bin Sovyet vatandaşı hayatını kaybetti. Öte yandan, savaş tarihçilerine göre ise bu rakam 850 bini aşmaktadır. Ancak burada üzerinde hassasiyetle durulması gereken konu, kuşatma yıllarında hayatını kaybeden sivillerin sadece %3'ünün hava bombardımanlarında ve topçu atışlarında öldüğüdür. Kalan %97'lik kesim açlıktan ölmüştür. Büyük Atayurt Savaşı'nın başlangıcından itibaren yaklaşık 1 milyon 800 bin kişi Leningrad'dan tahliye edildi ve Alman ablukası kaldırıldıktan sonra şehirde kalanların sayısı ise 560 bin idi. Yani, 1941 yazı itibarıyla kayda geçen nüfusun beş katından daha az.... Sovyetler Birliği, sadece Leningrad Muharebesi'nde verdiği kayıp, Amerika Birleşik Devletleri ve Büyük Britanya'nın II. Dünya Savaşı boyunca verdikleri toplam kayıptan daha fazladır.

Leningrad'da yaşanan hezimetin ardından von Küchler, Hitler tarafından Kuzey Ordu Grubu komutanlığı görevinden alındı ve yerine "Savunma Dâhisi" olarak anılan Korgeneral Walter Model atandı.

Almanlar, müdafaa hattını küçültüp yoğunlaştırmayı mümkün kılan Çudskoye Gölü'nün de yer aldığı Narva ve Pskov belgelerine doğru geri çekilerek istikrarlı bir savunma hattı oluşturmayı başardılar. Böylece 1944 baharında Kızıl Ordu birlikleri ile Wehrmacht unsurları arasındaki çatışmalar, cephenin kuzeybatı istikametinde geçici bir duraklama dönemine girdi.

Finlandiya'nın İkinci Dünya Savaşı'ndan Çekilmesi

Alman ablukası Kızıl Ordu tarafından topyekûn tasfiye edilirken, kuzey istikametindeki Fin birlikleri Leningrad yakınlarında konuşlu durumdaydı. Kızıl Ordu Başkomutanlığının emriyle 1944'ün Şubat ayında Helsinki'ye yönelik üç büyük hava baskını gerçekleştirildi. Fakat bu geniş katılımlı operasyonlarda ülkeye verilen hasar küçük çaplıydı: Başkent semalarında beliren yüzlerce uçağın taşıdığı bombaların bilinçli bir şekilde sadece % 5'i kente atılmıştı. Sovyetlerin uzun menzilli askeri havacılık birliklerine komuta eden Mareşal Aleksandr Golovanov gerçekleştirilen bombardımanı şöyle anlatıyordu: *"Stalin'in talimatlarını aldıktan sonra, Leningrad Cephesi birliklerinin taarruz operasyonlarını desteklemek maksadıyla gerçekleştirdiğimiz baskınlarla eş zamanlı olacak bir saldırı için hazırlık emri verdim. Finlandiya'nın askeri ve sanayi tesislerini hedef alacak bu taarruzda Helsinki limanını, demiryolu kavşaklarını ve şehrin eteklerinde bulunan askeri tesisleri bombalayacaktık. Sivil halkın yaşadığı mahalleler ise kesinlikle hedef alınmayacaktı. İlk baskın için 200 civarında uçak gönderdik. 27 Şubat gecesi gerçekleştirdiğimiz baskında ise daha fazla uçak görev aldı. Şayet ikinci göreve iştirak eden bu uçaklar, taşıdıkları tüm bombaları Helsinki'ye atmış olsaydı, o takdirde kent haritadan silinirdi diyebiliriz. Bu baskın bizim son uyarımızdı... Kısa süre sonra Stalin'den bir emir daha aldım. Başkomutan, Finlandiya'ya yönelik harp faaliyetlerini durdurmamızı istiyordu. Bu, Finlandiya'nın savaştan çekilmesine ilişkin müzakerelerin başladığı anlamına gelmekteydi."*

Müttefiklerin icra ettiği Normandiya çıkarmasından tam 4 gün sonra, 10 Haziran 1944'te Sovyetlerin Vıborg-Petrozavodsk taarruzu başladı. Baltık Filosunun aktif desteğini arkasına alan Kızıl Ordu, Karelya Kıstağı'nda konuşlu Finlandiya tahkimatlarına teker teker girip 20 Haziran'da Vıborg'a saldırdı. Bu aşamadan sonra Finliler, "VKT

Hattı" olarak da adlandırılan üçüncü müdafaa hattı Vyborg-Kuparsaari-Taipale'ye çekildiler ve Doğu Karelya'daki tüm yedek birliklerini buraya sevk ederek güçlü bir savunma sistemi tesis etmeyi başardılar. 19 Haziran'da askerlerine seslenen Mareşal Mannerheim, *"Her ne pahasına olursa olsun üçüncü savunma hattını tutmamız gerekiyor. Bu pozisyonun kırılması, müdafaa yeteneklerimizi kat-i suretle zayıflatacaktır."* şeklinde konuştu. Bu konuşmadan 2 gün sonra, 21 Haziran'da taarruza geçen Sovyet birlikleri 28 Haziran'da Petrozavodsk'u kurtardı.

Sovyet saldırılarına karşı etkili tanksavar silahlarına şiddetle ihtiyaç duyan Finlandiya, söz konusu askeri teçhizatları ancak Nazi Almanyası'ndan temin edebilirdi. Fakat bunun için III. Reich'ın bir şartı vardı: Finlandiya, Almanya'nın bilgisi ve onayı dışında SSCB ile müstakil bir sulh antlaşması imzalamayacaktı. Bu taahhüdün yazılı hale getirilebilmesi için Almanya Dışişleri Bakanı Joachim von Ribbentrop 22 Haziran'da Helsinki'ye hareket etti. Ancak 23 Haziran akşamı Fin Hükümeti, Sovyetler Birliği Hükümetinden şu mesajı aldı: *"Finliler bizi birkaç kez aldatmaya yeltendikleri için, bugün Cumhurbaşkanı ve Dışişleri Bakanı tarafından imzalanan ve Finlandiya'nın teslim olmaya hazır olduğunu belirten bir mesajın bizzat hükümet tarafından Moskova'ya iletilmesi ve barış talebiyle Sovyet Hükümetine başvurulması gerekmektedir. Finlandiya makamlarından bu mesajın alınması durumunda, Moskova Finlandiya heyetini kabul etmeye hazırdır."* Bu mesajın ardından Finliler çok zor bir seçimle karşı karşıya kaldı: SSCB'ye kayıtsız şartsız teslim olmak ya da Almanya ile taahhüt karşılığı bir anlaşma imzalamak. Sonuç olarak, 26 Haziran'da Finlandiya Cumhurbaşkanı Ryti, kendisinin veya hükümetinin Berlin'in bilgisi dışında herhangi bir sulh arayışı içinde olmayacağını taahhüt ettiği resmi bir mektubu tek başına imzaladı.

20 Haziran'dan 24 Haziran'a kadar VKT Hattını geçmeye çalışan Kızıl Ordu unsurları istenilen başarıyı elde edemedi. Fakat Tali civarında vuku bulan çatışmalar esnasında düşmanın savunmasında bazı zayıf noktalar olduğu keşfedildi. Üstelik bu zayıf noktalar, Sovyet tanklarının taarruzu için oldukça uygun arazi şartlarına sahipti. 25 Haziran'dan itibaren bu sektörde yoğun bir şekilde zırhlı kullanan Kızıl Ordu, Finlandiya savunmasının derinliklerine 4 ila 6 kilometre kadar ilerledi. Dört gün süren çatışmaların ardından Fin ordusu geri çekildi ve İhantala civarında yeniden müdafaa pozisyonuna geçti. 30 Haziran'da

meydana gelen nihai çarpışma burada vuku buldu. Doğu Karelya'dan sevk edilen son Fin unsuru olan 6. Tümen, mevzilerine tutundu ve müdafaayı istikrara kavuşturmayı başardı. Yüzde 90'ı 300 metre ila 3 kilometre genişliğindeki su engellerinden teşkil hattı iyi savunan Finlandiya ordusu, dar geçitlerde güçlü tahkimatlar oluşturdu.

Vyborg Körfezi'nde yeniden hareke geçen Kızıl Ordu, 1-7 Temmuz döneminde birkaç adayı ele geçirilip VKT Hattının kanatlarına çıkarma operasyonu düzenleme teşebbüslerinde bulundu. 9 Temmuz'da bu hattı geçmek için son bir girişimde daha bulunan Sovyet unsurları, yoğun bir sis perdesi altında Vuoksa Nehri'ni geçti ve karşı kıyıdaki önemli bir geçiş noktasını zapt etti. Finliler karşı saldırılar düzenlemelerine rağmen, rağmen köprübaşını tutan birlikleri tasfiye edemediler ve bu mevkideki mücadele 20 Temmuz'a kadar devam etti. Hattı başka istikametlerde geçme girişimleri ise Finliler tarafından püskürtüldü. 12 Temmuz 1944'te Başkomutanlık Karargâhı, Leningrad Cephesine Karelya Kıstağı'nda savunma pozisyonu alma emri verdi. Ardından Karelya Cephesi birlikleri taarruzlarına devam ettiler ve 9 Ağustos'ta Kudamguba-Kuolisma-Pitkyaranta hattına ulaştılar.

Cumhurbaşkanı Ryti'nin 1 Ağustos 1944'te istifa etmesinin ardından, Mannerheim 4 Ağustos'ta Finlandiya Parlamentosu'nda yemin ederek Finlandiya Cumhurbaşkanı oldu. 25 Ağustos'ta Finliler, Stockholm'deki SSCB Büyükelçiliği aracılığıyla SSCB'den barış şartlarını bildirmesini istedi. Sovyet Hükümeti, İngiltere ve Amerika Birleşik Devletleri ile üzerinde mutabakata varılan iki koşul öne sürdü: *"Almanya ile ilişkileri derhal kesin ve ülkenizde konuşlu Wehrmacht Birliklerini 15 Eylül'e kadar topraklarınızdan çıkarın..."*

Şayet Alman unsurları geri çekilmezse, o takdirde Finliler bu Wehrmacht birliklerini sınır dışı etmek ve/veya silahsızlandırarak tutuklamak durumundaydı. Mannerheim, ülkesinde konuşlu Alman birliğine komuta eden Korgeneral Rendulich ile bir görüşme gerçekleştirdi. Alman general önerilen sürenin gerçekçi olmadığını ve birliklerini zamanında geri çekebilmek için yeterli vakti bulunmadığını, bununla birlikte, kendilerini hızlandırmaya yönelik zorlayıcı girişimlere de şiddetle karşı koyacağını söyledi. Bu görüşmeden sonra Almanlar ülkede terör estirmeye başladı. Tüm stratejik köprüleri havaya uçurup Fin adalarını ele geçirmeye çalıştılar. Bunun üzerine Mannerheim, 22 Eylül 1944'te

imzaladığı kararnameyle, Korgeneral Rendulich ile tüm askerlerinin tutuklanmaları için gerekli hazırlıkların yapılmasını emretti.

1 Ekim'de harekete geçen Fin birlikleri, Almanlar tarafından işgal edilen bölgeye bir çıkarma yaptı ve böylece Laponya Savaşı adı verilen muharebe başladı. 1945 baharına kadar devam eden bu lokal harpte Fin ordusu, Alman birliklerini Norveç'e doğru iterek yavaş yavaş kuzeye ilerledi. Bu çarpışmalarda 950 Alman ve 774 Fin askeri hayatını kaybetti.

Finlandiya'nın savaştan çekilmesi konusunda resmi bir uyarı niteliğine haiz mektup Mannerheim tarafından 2 Eylül'de imzalandı ve Hitler'e gönderildi. Finlandiya Yüksek Komutanlığının tüm cephedeki düşmanlıkları sona erdirme emri de 4 Eylül'de yürürlüğe girdi ve Sovyet ile Fin Birlikleri arasındaki çarpışmalar sona erdi. Sovyetler Birliği ise düşmanlıkları sona erdirme emrini bir gün sonra, 5 Eylül'de verdi. Dolayısıyla gün boyunca Sovyet birlikleri içlerinde parlamenterler ve gönüllü silah bırakan vatandaşların da bulunduğu pek çok kişiyi tutukladı. Daha sonra bu olay, bürokratik bir gecikmeye bağlandı ve haksız olarak tutuklanan herkes serbest bırakıldı.

19 Eylül'de Moskova'da SSCB, Finlandiya ve savaş halindeki ülkeler adına hareket eden İngiltere arasında bir ateşkes anlaşması imzalandı. Bu mutabakata göre Finlandiya aşağıdaki koşulları kabul etti:

-Petsamo sektöründe Sovyetler Birliği'ne ek bir imtiyaz verilerek 1940 sınırlarına geri dönülecektir.

-Helsinki yakınlarındaki Porkkala Yarımadası SSCB tarafından 50 yıllığına kiralanacaktır (Yarımada 1956'da Finlere iade edildi).

-SSCB'ye Finlandiya üzerinden asker gönderme hakkı verilecektir.

-Finlandiya 6 yıl boyunca toplam 300 milyon dolar tutarında malı savaş tazminatı olarak ödeyecek.

-Komünist Partinin faaliyetleri üzerindeki yasak kaldırılacak.

II. Dünya Savaşı tarihinin en geniş çaplı ve en uzun kent müdafaası olan Leningrad Savaşı, Almanlar için hezimetle sona erdi. Kuzeyin başkentine rahat bir intikal ve dar kapsamlı bir taarruz ile kolayca girebileceklerine inanan Wehrmacht Kuzey Ordu Grubu, iki buçuk yıl boyunca ormanlarda ve bataklıklarda meydana gelen şiddetli çatışmalara saplanıp kaldı. Doğu Cephesindeki Wehrmacht birliklerinin

neredeyse beşte birini oluşturan bu devasa ordu, Almanların en pasif unsuru haline geldi. Leningrad kuşatmasını koşulsuz destekleyen Alman Genelkurmayı, bu kuvvetleri Moskova'da, Stalingrad'da veya Kursk'ta kullanma imkânından mahrum kaldı. Ayrıca Volhov ve Sinyavino'daki savaşlar da bilhassa Kızıl Ordu piyadeleri için mükemmel birer okul haline geldi. Piyade savaşlarında çığır açan Alman yapımı StG tipi makineli tüfeklerin seri üretiminin istenilen seviyeye bir türlü ulaşamamasından dolayı, Wehrmacht'ın tek makineli tüfekli standart piyade müfrezelerini, taktik konusunda ustalaşan Sovyet piyadeleri adeta hallaç pamuğuna çevirdi. Ancak bu tek başına yeterli değildi: Kızıl Ordu'nun savaşı kazanabilmek için tank ordularını da etkili kullanması ve bu alanda da ustalaşması gerekiyordu. İşte Leningrad'dan çok uzakta, Harkov ve Stalingrad civarındaki açık arazilerde de bu mesele halledildi ve Sovyet tank ordularının manevra operasyonlarının yeni taktikleri başarıyla geliştirildi. Volga üzerindeki Rus kenti Stalingrad'ın ismini ilk defa 1942'de duyan dünya kamuoyu, bu adı sonsuza dek hatırlayacaktı.

KIRIM'IN KURTULUŞU

Sovyet-Alman cephesinin güney kesiminde Kızıl Ordu'nun üst üste elde ettiği başarılar, Rumen ve Alman birliklerinin Kırım'da kapana kısılmasına yol açmıştı. Buna karşın, anakaradan dar kıstaklarla ayrılan Kırım'ı müdafaa etmek, Wehrmacht açısından diğer mevkilere nazaran daha kolaydı. Örneğin, sadece 14 km genişliğe sahip olan Perekop Kıstağına yapılacak bir atılımda Sovyet zırhlılarının manevra alanı yok denecek kadar azdı. Öte yandan, 1944 baharında Almanlar, Perekop ve Sivaş'taki tahkimatlarını da çok ciddi şekilde güçlendirmişti. Bu bölgelerde konuşlu Nazi makineli tüfek yuvaları ve kamufle edilmiş obüsler olası bir Kızıl Ordu taarruzuna anında yanıt verebilecek şekilde teyakkuz halindeydi.

Kırım'daki Rumen birliklerine komuta eden Mareşal Antonescu, Şubat ayında bir araya geldiği Hitler'den askerlerini yarımadadan derhal tahliye edebilmek için müsaade istemişti. Fakat Kırım'ın Kızıl Ordu'ya bırakılması halinde Sovyet bombardıman uçaklarının Romanya'yı daha iyi vurabileceğini söyleyen Hitler, Antonescu'yu ikna etmeyi başardı. Elbette bu teoriyi ortaya atan Hitler'in Romanya'nın güvenliği dışında bir başka endişesi daha vardı: Kırım'ın kaybı, o sıralar III. Reich'a krom cevheri ihraç eden Türkiye'nin savaş dışı pozisyonunu doğrudan etkileyebilirdi. Alman birlikleri için hayati öneme sahip Rumen petrolü ve Türk kromu, Kırım yarımadasının mutlak suretle muhafaza edilmesini gerekli kılmaktaydı.

Son derece kritik gelişmelerin yaşandığı süreçte Kriegsmarine Başkomutanı Karl Doenitz, bizzat Führer'e yaptığı bilgilendirmede, gerekli görülmesi halinde Wehrmacht 17. Ordusunun deniz yoluyla Kırım'dan hızlı bir şekilde tahliye edilebileceği hususunda güvence verdi.

Amiral Doenitz'in bu sözü, Alman birlikleri Odessa'yı kontrol ettiği sürece geçerliliğini korumuş, fakat Kızıl Ordu'nun Sovyet-Alman cephesinin güney kesimindeki taarruz operasyonlarının aralıksız bir şekilde devam etmesi, işleri zorlaştırmıştı. Wehrmacht A Ordu Grubunun 10 Nisan 1944'te Odessa'yı kaybetmesiyle Ewald von Kleist, A Ordu Grubu komutanlığından alındı ve yerini Korgeneral Ferdinand Scherner'e bıraktı. 7 Nisan'da Kırım'ı ziyaret eden Scherner, denetlemenin ardından bir araya geldiği Hitler'e gülümseyerek *"Führerim, Kırım'da her şey yolunda! Yarımadayı uzun yıllar boyunca sorunsuz bir şekilde savunabiliriz"* demişti.

Perekop, Sivaş ve Kerç hattında 8 Nisan 1944 günü gürleyen Sovyet topçu bataryaları, ortalığı cehenneme çevirdi. Hazırlık ateşinin ardından alev makineleri ile takviye edilmiş T-34'lerin desteğini alan Kızıl Ordu piyadelerinin taarruzu başladı. Akabinde Perekop'taki Wehrmacht mevzilerinin arkasına hücumbotlarla yapılan çıkarma operasyonu ile Almanların Kırım savunması hızla çöktü ve 17. Ordu komutanı Korgeneral Erwin Gustav Jeneke, Güney Ordu Grubu Karargâhından geri çekilme için onay istedi. Bu aşamadan sonra Almanlar, Kerç'ten Sivastopol'e doğru hızla geri çekildi. En azından 1942'de Kızıl Ordu'nun savunduğu kadar Sivastopol'u müdafaa etmeyi uman Hitler, anlamsız inatçılığını sürdürme hususundaki istikrarını korumaktaydı. Bu arada, Perekop, Sivaş ve Kerç hattında icra edilen Sovyet taarruzunun başarıyla neticelenmesi, dönemin Türk Hükümetinin 21 Nisan'da yaptığı açıklamayla III. Reich'a krom cevheri arzını durdurduğunu ilan etmesine neden oldu. Bu gelişmeden kısa bir süre sonra Ankara, 2 Ağustos'ta yapılan bir başka açıklama ile Almanya ile iktisadi ve diplomatik ilişkilerin kesildiğini tüm dünya kamuoyuna duyurdu.

Alman ve Rumen birliklerinin Kırım'dan ivedilikle tahliye edilmesi, Sovyet taarruzu ile hemen hemen aynı anda başlamıştı. Karadeniz'de icra edilecek olan Alman tahliyesi için en ciddi tehdit ise Sovyet donanmasına ait kruvazör ve muhrip gemilerdi. Fakat 3 büyük Sovyet muhrip gemisinin Alman bombardıman uçakları tarafından Ekim 1943'te batırılmasının ardından Stalin, Karadeniz Filosu envanterindeki büyük gemilerinin kesinlikle riske atılmamasını emretmişti. Öte yandan, 1941–1943 döneminde ağır kayıplar veren denizaltı filosu da çok yıpranmıştı. Bu sebeple Alman ve Rumen birliklerinin

Kırım'dan tahliyesini önleme görevinin bütün yükünü Hava Kuvvetleri üstlenecekti.

Çatışmalardaki duraklama, yüksek tahrip gücüne sahip Kızıl Ordu toplarının Sivastopol'a getirilmesini mümkün kılmıştı. Sovyet keşif müfrezelerinin Alman makineli tüfek yuvalarının koordinatlarını belirlemesinin ardından 5 Mayıs 1944'te başlayan ve tam bir buçuk saat süren topçu hazırlığının tamamlanmasıyla Sivastopol'u hedef alan taarruz operasyonu başlatıldı. Fakat 1944 model Alman müdafaasının mukavemeti, 1942 model Sovyet savunmasınınkine nazaran çok daha zayıftı. Birkaç gün içinde çöken Wehrmacht tahkimatları, Alman birliklerinde önlenemez bir kaosun yaşanmasına sebep oldu ve tam da bu yüzden Sivastopol Körfezi'nin kuzey kıyısının Kızıl Ordu'nun kontrolüne girdiği bilgisi Kriegsmarine Komutanlığına verilemedi. Sonuç olarak, tahliye için 9 Mayıs'ta Köstence'den gelen tüm Nazi gemileri ve onlara eşlik eden bazı denizaltılar, Sovyet topçusu tarafından kolayca avlandı.

Karadeniz Filosu komutanı Filipp Oktyabrski, Sivastopol yakınlarında devam eden Alman tahliye operasyonuna iştirak eden gemilere saldırmak için en azından eski destroyerleri kullanmak üzere Başkomutanlıktan müsaade istemiş, ancak bu fikre karşı çıkan Moskova, Amiral Oktyabrski'nin mayın tarama gemilerini dahi riske atmasını yasaklamıştı. Dolayısıyla, düşman tahliye operasyonunu sabote etme görevi hava kuvvetlerinin sorumluluk alanında kalmaya devam etti. O tarihte Karadeniz Filosu Hava Kuvvetleri, bilhassa bombardıman taarruzları konusunda büyük deneyim kazanmıştı ve nokta atışı saldırıları ile ses getiriyordu. İşte bu şartlarda Totila ve Thea adlı son model Alman gemileri 10 Mayıs'ı 11 Mayıs'a bağlayan gece, kendilerine eşlik eden muhafızlarla birlikte Sivastopol'a ulaştı ve kıyıdan iki mil kadar uzakta demir atarak düzensiz bir şekilde Hersonesos'un[1] güneybatısındaki rıhtımlarına çekilen askerleri beklemeye başladı. Sovyet bombardıman uçakları aniden gökyüzünde belirdiğinde, tahliye işlemi tüm hızıyla devam etmekteydi. Gövdesine 100 kilogramlık 3 bomba isabet eden Totila hemen alev alarak yanmaya başladı ve bir başka İlyuşin'in vurduğu son darbe ile de üzerindeki yüzlerce askerle birlikte hızla battı.

1 Kırım Yarımadasının güneybatısında M.Ö. 5. yüzyılda kurulan ve o zamanlar Taurica adıyla bilinen Antik Yunan kolonisi. 2013 yılında UNESCO tarafından Dünya Mirası olarak ilan edilmiştir.

Sovyet uçaklarının saldırısı sonrası demir alan ikinci nakliye gemisi Thea ise Kızıl Ordu pilotlarının isabetli atışlarıyla önce kontrolden çıktı ve ardından güvertesindeki 2 bin kadar askerle birlikte Karadeniz'in derinliklerinde gözden kayboldu. Böylece Wehrmacht 17. Ordu unsurlarının tek bir operasyonla tahliye edilmesini öngören eylem planı, başarısızlıkla sonuçlandı.

49. Kolordu komutanı Topçu Generali Walter Hartmann'ı Kırım'da vekil olarak bırakan Wehrmacht 17. Ordu komutanı General Karl Almendinger, 11 Mayıs gecesi bir torpido botu ile Köstence'ye kaçtı. Kriegsmarine komuta heyetinin tahliye hususunda verdiği güvencenin boşa çıkması, 17. Ordu topçularının tüm ağır silahlarını havaya uçurmasına neden olmuştu. Böylece tahrip gücü yüksek silahlardan yoksun kalan Alman birliklerinin yenilgisi bir trajediye dönüştü ve 17. Ordu'nun son unsurlarının komutasını devralan 73. Tümen komutanı General Boehme 12 Mayıs sabahı teslim oldu. Buna müteakiben 111. Tümene komuta eden General Gruner yakalandı ve 336. Tümen komutanı General Hagemann da ölü olarak ele geçirildi. İngiliz savaş muhabiri Alexander Werth topçu bombardımanını şöyle anlatıyordu: *"Hersonesos'un görüntüsü tek kelimeyle korkunçtu. Topçu bombardımanı sonucu açılan kraterler sebebiyle surların önündeki ve arkasındaki tüm alanda tek bir düzlük bile kalmamıştı. Katyuşaların yaylım ateşiyle adeta kavrulup kömürleşen toprak ise binlerce Alman miğferi, tüfeği, süngüsü ve sair teçhizatı ile kaplıydı. Cesetlerin neredeyse tamamı gömüldü. Ama yıkılan deniz fenerinin etrafındaki suyun üzeri yine de ölü Almanlar vardı. O kadar çoktular ki, suyu görmek mümkün değildi."* Kırım'da konuşlu 17. Ordu kelimenin tam anlamıyla hezimete uğramıştı. Yaklaşık 70 bin kayıp veren Wehrmacht'a karşın 18 bin kayıp veren Kızıl Ordu açısından Kırım'ın düşman işgalinden kurtarılması, Büyük Atayurt Savaşı'ndaki en başarılı operasyonlarından biri olarak tarihe geçti.

Sovyetlerin zaferle sonuçlanan 1943/44 kış ve bahar taarruzlarından sonra, Kızıl Ordu'nun 1944 yazında ana saldırı istikametinin yine Ukrayna olacağı hususunda Alman kurmay kademesi nezdinde tam bir görüş birliği vardı. Bu sebeple Wehrmacht Kuzey Ukrayna Ordu Grubu, diğer cephelerden sevk edilen panzer tümenleri ve bombardıman uçaklarıyla güçlendirildi. Fakat Kızıl Ordu, Nazileri ters köşeye yatırdı ve Haziran darbesini hiç beklenmedik bir yerde; Belarus'ta vurdu.

Bagration Harekâtı başlamıştı... Sovyet-Alman cephesinin bu kesimde de çökmesiyle birlikte yakın bölgelerde konuşlu tüm panzer tümenleri, Merkez Ordu Grubuna destek için birbiri ardına Belarus'a gönderildi ve dolayısıyla Ukrayna'daki cephe zayıfladı. Fakat panzer birlikleri Kuzey Ukrayna Ordu Grubundan çekilmesine rağmen, buradaki Alman komuta heyeti elindeki güce halen güvenmekte, Tuğgeneral Friedrich Wilhelm von Mellenthin *"Bir Rus saldırısı durumunda iki panzer tümenimiz ile durumu eski haline getirebiliriz"* şeklinde konuşmaktaydı. Bahsi geçen iki panzer tümeni cephe hattının gerisine çekildi ve olası Sovyet atılımlarını savuşturması beklenen Hermann Breith'in komutasındaki 3. Kolorduya tabi kılındı.

Kızıl Ordu 1. Ukrayna Cephesi'nin Lvov'a taarruzu 14 Temmuz günü başladı. Cepheyi hızla aşan piyade ve tankçılar Alman müdafaasında açılan boşluğa girdi. Wehrmacht savunma planına göre, yedekte bekleyen General Breith'in 3. Kolordusunun bu aşamada devreye girip Sovyet tanklarına karşı durması bekleniyordu. Ancak 1944 yazında gökyüzünün tek hâkimi olmayı başaran Kızıl Ordu pilotları Almanların tüm umutlarını boşa çıkardı. Tuğgeneral von Mellenthin'in anılarında Nazilerin yaşadıkları mağlubiyet şu cümlelerle okurlara aktarılıyordu: *"Çok kritik bir hata yapan 8. Panzer Tümeni komutanı, maalesef talimatlara aykırı hareket etti ve General Balck'in kesin emrine rağmen, zaman kazanmak için Zoloçev-Yezerna karayolu boyunca ilerlemeye başladı. Bu intikal esnasında uzun konvoylar halinde hareket eden 8. Panzer Tümeni, Rus uçakları için açık hedef haline geldi ve çok büyük kayıplar verdi. Birçok panzer, KMT ve kamyon hava bombardımanında imha edildi ve karşı saldırıya ilişkin tüm planlarımız suya düştü."* Wehrmacht'ın karşı saldırısını daha başlamadan bitiren Kızıl Ordu'nun tankçıları ise o anlarda Alman savunmasının derinliklerine doğru son sürat ilerlemekteydi. 1. Ukrayna Cephesi'nin başarılı taarruzu, Wehrmacht 13. Kolordusunun, Brodi kenti yakınlarında sık ormanlık ve bataklık arazilerle kaplı bir mevkide kuşatılmasına yol açtı. Bu arada, SS Galiçya olarak bilinen Ukraynalı işbirlikçilerden teşkil 14. SS Grenadier Tümeni de kuşatılmış 13. Kolordu'ya dâhildi.

Brodi yakınlarında kuşatılan Alman birliklerinin kaynar kazandan çıkmaya yönelik tüm teşebbüsleri başarısızlıkla sonuçlandı. Devamlı olarak Sovyet hava taarruzlarına maruz kalan işgalcilerin direnişi 22

Temmuz'da kırıldı ve abluka altındaki 13. Kolordu'dan geriye kalan tüm unsurlar ya yok edildi ya da esir düştü. Cephedeki durum üzerinde hiçbir etkisi olmayan SS Galiçya hezimete uğradı. Zira vatandaşı oldukları SSCB'ye karşı savaşan bu Ukraynalı gönüllüler, Sovyet topçuları ve bombardıman uçakları için kolay birer hedef haline gelmişti.

Brodi kazanını hızla geride bırakan kahraman tankçılar Lvov'a doğru koşsa da, rezerv birlikleri iyi organize eden Almanlar, burada başarılı bir savunma organize etmişti. Şehre doğudan yapılan ilk saldırılar müspet sonuç vermedi. Bunun üzerine 3. Tank Ordusu kuzeyden, 4. Tank Ordusu ise güneyden kente girdi. Sovyet tanklarının Lvov'un batı mahallelerinde göründüğü haberi, düşman birlikleri arasında paniğe yol açtı. Alman subay ve askerlerinin Berlin'e olan güveni her geçen gün erirken Lvov civarında vuku bulan muharebenin yedinci gününde Naziler, Batı Ukrayna'nın en büyük kentini terk ederek kaçtı.

Lvov'u kurtardıktan sonra Sovyetler Birliği'nin savaş öncesi hudut hattının bulunduğu Ukrayna'nın batı kesimini uygun adımlarla geçen Kızıl Ordu, Alman birlikleriyle hiç temasa girmeden Varşova'ya doğru yol almaya başladı ve Polonya'daki önemli köprübaşlarından biri olan Sandomierz de Temmuz ayının sonunda ele geçirildi. Nitekim Almanya'nın kalbi olan Oder'e 1945'in Ocak ayında vurulacak demir yumruğun çıkış noktası bu köprübaşı olacaktı.

GÜNEYDOĞU VE ORTA AVRUPA'NIN DÜŞMAN İŞGALİNDEN KURTULUŞU

Ukrayna'da başarıyla icra edilen Kızıl Ordu taarruz operasyonlarının ardından Karadeniz'e bitişik hale gelen Sovyet-Alman cephesinin güney kanadı, iktisadi açıdan kritik önem arz eden bölgelere erişim olanağı tanımasından mütevellit güncelliğini korumaya devam etti. Zira III. Reich'ın sanayisine ve bilhassa savaş makinesine hayat veren en mühim kaynaklardan biri olan Romanya petrolünün olası kaybı, Hitler için telafisi mümkün olmayan bir zarar olarak kayda geçecekti. İşte bu yüzden Hitler, Romanya petrol sahalarına yönelik herhangi bir tehdide karşı her daim çok şiddetli tepki vermişti. Ukrayna için gerçekleştirilen kış muharebelerinden sonra, Sovyet-Alman cephesi Dinyester kıyısındaki Besarabya'da ve Romanya'nın Yaş kenti yakınlarında göreceli bir istikrar kazandı. O günlerde Hitler ile bir kez daha görüşmeye gelen Rumen Başkomutan Ion Antonescu, Hitler'e cepheyi Galati-Foçşani-Karpatlar hattına çekmesini tavsiye etti. Çünkü Karpatlar ve Tuna'nın alt kesimleri boyunca uzanacak bir hat, dağlık arazi ve akarsu gibi tabii engellerin savunmayı kolaylaştırması sebebiyle Dinyester civarındaki mevzilere nazaran daha istikrarlı bir müdafaa organizasyonu yapmaya olanak tanıyacaktı. Özellikle Foçşa Kapısı olarak adlandırılan Siret Nehri vadisinde, T-34'lerin manevraları için ancak 80 kilometrelik dar bir alan vardı ve bu bölgeye Antonescu'nun emriyle 1942'den beri 1500 civarında beton tahkimat inşa edilmişti. Dolayısıyla bir miktar toprak kaybedildiği takdirde, Romanya zapt edilemez bir kaleye dönüştürülebilirdi. Fakat Hitler, müttefik komutanın oldukça makul olan geri çekilme teklifini reddetti ve ancak çok gerekli bir halde böyle bir manevraya izin vereceğini söyledi.

Yaş-Kişinev Operasyonu

1944 yazının son günlerinde Rumen ve Alman unsurlarla oluşturulan cephe, Dinyester boyunca kıvrılarak uzanmaktaydı. Buradaki müdafaa organizasyonu, Stalingrad cephesinde yok edildikten sonra yeniden kurulan Wehrmacht 6. Ordu'ya emanet edilmişti. 6 rakamı, Almanlara her ne kadar şans getirmese de, yeni oluşturulan orduya inatla 6. Ordu ismini verdiler. Stalingrad hezimetiyle bir türlü yüzleşmek istemeyen Alman kurmaylar, bu karar ile muhtemelen Blitzkrieg ruhunu yeniden canlandırmaya çalışıyordu. Çünkü Stalingrad'a kadar muzaffer ve elit bir birlik olan 6. Ordu, Fransa'nın tarlalarında yürümüş, Kiev ve Harkov'u ele geçirmişti. Yeniden tesis edildiğine göre, artık Romanya'nın petrol sahalarını savunabilirdi. Yalnız oldukça ironik bir şekilde, bu ordunun kanatlarında tıpkı Stalingrad'da olduğu gibi, yine 3. ve 4. Rumen orduları konuşluydu. Söz konusu şartları analiz eden Sovyet kurmayları, klasik bir kuşatma operasyonu tasarladı. Buna göre, Rodion Malinovski komutasındaki 2. Ukrayna Cephesi ve Fyodor Tolbuhin komutasındaki 3. Ukrayna Cephesi, Dinyester'de konuşlu Alman unsurlarını kuşatarak saf dışı bırakacaktı. Andrey Kravçenko'nun 6. Tank Ordusu ise o esnada 2. Ukrayna Cephesine bağlıydı ve 1944 baharından itibaren hiçbir muharebeye iştirak etmeden baştan aşağı yenilenmişti. Artık 400'den fazla tanka ve KMT'ye sahipti. Sovyet-Alman cephesinin güney kesimindeki bu tek tank ordusunun önce Romanya petrolünü, ardından da Macaristan'ı ve Avusturya'yı fethetmesi planlanmıştı. Diğer Sovyet tank orduları ise çoktan faşist canavarın ini olan Almanya'yı gözüne kestirmişti.

Bu harekâta iştirak edecek olan Sovyet birliklerinin ana görevlerinden biri de operasyon hazırlığına ilişkin gizlilik rejimine kat'i surette riayet etmekti. Çünkü Almanların son derece gizli planı öğrenmesi halinde, Fokşa Kapılarına çekilip savaşı kısıtlı alandaki bir katliama dönüştürebilme ihtimali söz konusuydu. Fakat Kızıl Ordu'nun savaş boyunca kazandığı deneyim sayesinde taarruz harekâtı o kadar iyi kamufle edildi ki, Alman istihbaratçılar Sovyet ordusunun intikallerini, "düşman birliklerin Belarus'a ve/veya Ukrayna'ya sevk edilmesi" şeklinde yorumladı. Gerçekten de Almanlar, Dinyester'de sadece birtakım lokal saldırılar bekliyordu. Öyle ki, 1944'ün Ağustos ayında Berlin'e

bir rapor gönderen 6. Ordu komutanı General Maximilian Fretter-Pico, Kızıl Ordu operasyonundan bir gün önce kaleme aldığı belgede *"Bulunduğumuz mevkide özel bir şey yok. Her yerde sessizlik hâkim. Belki sağ kanadımızda bazı lokal düşman taarruzları vuku bulabilir."* şeklinde ifadeler kullanmıştı.

Tarihe Yaş-Kişinev Operasyonu olarak geçecek taarruz harekâtı, 20 Ağustos 1944'te başladı. Wehrmacht komutanlarından Tuğgeneral Wilhelm Willemer karşılaştıkları durumu şöyle anlatıyordu: *"Karnateni'nin batısındaki bir tepenin üzerine konuşlu tümen komuta noktamız, Rusların ağır topçu ateşi altındaydı. Oradan baktığımızda önümüzde korkunç bir görüntü belirdi: Dinyester Vadisinin tamamı koyu bir duman bulutuyla kaplanmıştı. Berrak mavi renklerdeki gökyüzünde parlayan güneş adeta sönmüştü."* Kanatlardaki Rumen tümenlerinin zayıf mukavemeti hızla ezildi. Ancak bu gelişmeye rağmen Almanlar, ilk başlarda Sovyet saldırısını fazlasıyla hafife alıp, Kızıl Ordu unsurlarının topyekûn taarruzunu yerel ve kısıtlı bir atılım olarak değerlendirmeyi tercih etti. Hatta taarruzun ikinci günü 6. Ordu'nun piyade tümenlerinden birinde spor şenliği bile düzenlendi. Sporcu Naziler uzaktan gelen top gürlemelerini duysalar da, yaklaşan felaketin gerçek boyutu hakkında en ufak fikirleri yoktu. Bu yüzden 6. Ordu, savaşın ancak üçüncü gününde geri çekilme emri alabildi. Düzenli bir şekilde başlayan geri çekilme, kısa sürede kaotik bir kaçışa dönüştü. Genel görünüm, Büyük Atayurt Savaşı'nın son dönemleri için çok sıradandı: Can havliyle kaçan Alman piyade ve zırhı konvoyları, Kızıl Ordu'nun İl-2 tipi uçaklarının hava saldırılarıyla büyük kayıplar veriyordu.

Wehrmacht 6. Ordusu'nun batı istikametindeki ivedi kaçış rotası üzerindeki en büyük engel Prut Nehri'ydi. Prut'u geçebilmek için olağanüstü çaba sarf eden Alman piyadelerinin Sovyet tanklarına karşı burada girişecekleri her türlü mücadele, öyle ya da böyle mağlubiyetle sonuçlanacaktı. Doğudaki cepheyi bırakarak hızla yola çıkan Naziler, Andrey Kravçenko'nun 6. Muhafız Tank Ordusu ile eş zamanlı olarak Prut yakınlarındaki Huşi kavşağına ulaştı. Düşmanı tam karşılarında gören T-34'ler ise fırsattan istifade ederek Alman piyade konvoylarını ezip geçti. Tankların ardından Kızıl Ordu piyadeleri de Prut'a intikal edip, doğu istikametinde mevzilendi. Korku içindeki Naziler bu

aşamanın ardından kapana kısılmış vahşi hayvanlar misali yeni kaçış yolları aramaya başladı. Ancak ertesi gün Sovyet askerleri beyaz iz bırakan bir roketin Prut semalarında süzüldüğünü gördü. Bu, işgalci Almanların tabutuna son çivinin de çakılacağı manasına geliyordu: Çünkü bu roket, Fyodor Tolbuhin komutasındaki 3. Ukrayna Cephesi'ne ait mobilize unsurların güneyden yaklaştığını haber vermekteydi. Artık Kızıl Ordu'nun iki cephesi birleşmiş ve Almanların 6. Ordusu kuşatılmıştı. Neticede, sağ kalan Alman ve Rumen birliklerin Siret Nehri boyunca geri dönmekten başka bir şansı kalmamıştı.

Dinyester ve Prut'ta meydana gelen muharebenin dördüncü gününde beklenmedik bir gelişme yaşandı ve Romanya'nın başkenti Bükreş'ten gelen şok edici haberle Almanların psikolojisi alt üst oldu. Rumenlerin Führeri Mareşal Ion Antonescu, genç Kral I. Mihai tarafından acilen saraya çağrılmıştı. Cephedeki gelişmelerden haberdar olan Kral, Sovyetler Birliği ile ivedilikle bir ateşkes yapılmasını talep etmiş, ancak Almanların yanında Siret'te savaşılması gerektiğini belirten Antonescu bu öneriyi reddetmişti. Fakat Romanya ordusunun III. Reich ile ittifak esnasında deneyimlediği bir dizi felaket, Rumen toplumunda savaş aleyhtarı fikirlerin canlanmasına sebep olmuştu. Genç kral beklenmedik bir kararlılık gösterdi ve Mareşalin derhal tutuklanmasını emretti. Hızla kurulan yeni hükümet tarafından ertesi gün yapılan açıklamayla Romanya'nın savaştan çekildiği duyuruldu. Bunun üzerine dönemin SSCB Dışişleri Bakanı Vysçeslav Molotov da hemen bir açıklama yaparak, Romanya topraklarının herhangi bir kısmını ele geçirme ve/veya Romanya'nın ulusal bağımsızlığını ihlal etme gibi bir niyetleri bulunmadığını belirtti. Ayrıca Rumen birliklerin silahlarını Alman unsurlarına çevirmeleri halinde, Kızıl Ordu'nun Rumen Ordusunu silahsızlandırmayacağı bilgisi de söz konusu açıklamaya eklendi. Antonescu'nun tutuklanmasından sadece üç gün sonra Rumen Ordusu silahlarını Wehrmacht'a karşı kullanmaya başladı.

Bununla birlikte, Romanya'da faaliyet gösteren Alman birlikleri, savaşma potansiyellerini ve muharebe yeteneklerini henüz tam manasıyla kaybetmemişti. Durum değerlendirmesi yapan Alman Yüksek Komutanlığı, Romanya'daki iktidarı devirmek için derhal harekete geçti ve Ploieşti'deki petrol rafinerilerini savunan uçaksavar birlikler hızla

Bükreş'e sevk edildi. Şayet Almanlar bu süreçte Fokşa Kapılarını tutmayı başarabilselerdi, o takdirde başında Antonescu'nun bulunduğu bir cunta rejimini askeri güçle pek ala kurabilirlerdi. Bunu tahmin eden Kızıl Ordu Genelkurmayı, Kravçenko'nun 6. Muhafız Tank Ordusunu Fokşa Kapılarını geçmekle ve düşmanın bu hatta bir mevzii edinmesini engellemekle görevlendirdi. Hızlı bir atılımla Focşani'ye intikal eden tankçılar, Almanların zamanında doldurmayı başaramadığı ve çoğu boş olan tahkimatlardan kolayca geçti ve böylece Nazilerin Romanya'da yer edinmeye yönelik umutları suya düştü. Ancak Sovyet ordusu hiç rehavete kapılmadı ve Kravçenko'nun kahraman tankçıları Romanya'nın derinliklerine, Ploieşti'deki petrol üretim sahalarına süratle ilerledi. Romanya'nın başkenti artık sadece 60 kilometre uzaklıktaydı. Bu aşamada Kravçenko'ya önemli bir görev daha verildi. İvedilikle hem petrol üretim sahalarına hem de Bükreş'e ulaşmaları gerekiyordu. Çünkü Sovyetlerin muzaffer tank ordusu, kendisini devirmek için Bükreş'e doğru ilerleyen Almanlara karşı mücadelede Kral I. Mihai için güvenilir bir destek olabilirdi.

Focşani'deki atılımdan üç gün sonra Ploieşti'ye ulaşan Sovyet tankçılarına müttefik uçakları havadan destek verdi ve kısa bir mücadelenin ardından General Andrey Kravçenko'nun tankları, Romanya petrol üretim sahalarının ve rafinerilerinin üzerindeki Alman hâkimiyetini sona erdirdi. Bu gelişme, hem askeri hem de iktisadi açıdan Nazi Almanyası ve Hitler için gerçek bir darbeydi.

Ploieşti'nin kurtarılmasından bir gün sonra 6. Tank Ordusu Bükreş'e ulaştı ve Almanların yeni Romanya hükümetini devirme planları çöktü. İşgalcilerin artık tek bir çıkış yolu vardı: Karpatlar üzerinden Macaristan'a geri çekilmek. Bu arada, 12 Nisan 1945'e kadar savaşmaya devam edecek olan Macaristan, III. Reich'ın en sadık müttefiki olduğunu kanıtlayacaktı.

Sovyet tankları Bükreş sokaklarına girdiğinde, kuşatılmış Wehrmacht 6. Ordusu bir şekilde direnmeye devam ediyordu. 1944'ün Eylül ayında birkaç başarısız abluka kırma teşebbüsünden sonra yenilgiyi kabul ettiler. İlginçtir, Friedrich Paulus'un 6. Ordusu Stalingrad'da iki ay direndikten sonra imha edilmişti. Sözüm ona Blitzkrieg ruhunu yeniden canlandırmak için büyük çabalarla tesis edilen Fretter-Pico'nun Romanya'daki 6. Ordusu ise sadece iki haftada bozguna uğramıştı.

Yugoslavya'nın Kurtuluşu

Yugoslavya'nın Alman işgalinden kurtuluşu için mücadele veren halk cephesinin lideri Mareşal Tito, Eylül 1944'te SSCB Devlet Savunma Komitesine bir başvuru yaparak Kızıl Ordu birliklerinin Yugoslavya'ya gönderilmesini talep etti. Çünkü Tito'nun liderliğindeki Yugoslavya Halk Kurtuluş Ordusu, Alman birliklerini yenmek ve Yunanistan'dan kuzeye doğru geri çekilmelerine engel olabilmek için gereken ağır silahlara ve tanklara sahip değildi. Bununla birlikte, çok önemli bir askeri güç olan Yugoslavya Halk Kurtuluş Ordusu'nda yaklaşık 400 bin personel görev yapmaktaydı. Eylül ayının sonunda Moskova'ya giden Tito, bir araya geldiği Stalin'le her hususta mutabakata vardı ve Yugoslavya Ulusal Kurtuluş Komitesi ile SSCB Hükümeti arasında Kızıl Ordu'nun Doğu Sırbistan topraklarına girmesini ve işgale karşı müşterek mücadeleyi öngören bir antlaşma imzalandı. Böylece Yugoslavya'nın doğu bölgeleri ve başkent Belgrad, Sovyet ve Yugoslav silahlı birliklerin işbirliği ile kurtarılacaktı. Her ne kadar Halk Kurtuluş Ordusu, o zamana kadar Nazileri ülkenin önemli bir bölümünden kovmayı başarmış olsa da, en büyük şehirler ve ana iletişim yolları halen Almanların elindeydi.

Eylül ayının sonunda Mareşal Fyodor Tolbuhin komutasındaki 3. Ukrayna Cephesi'ne mensup birlikler Bulgaristan üzerinden 600 kilometrelik bir intikali icra ederek Vidin yakınlarındaki Bulgaristan-Yugoslavya sınırına ulaştı. Güneyde de Pirot'tan Bulgaristan, Yugoslavya ve Yunanistan sınırlarının kesiştiği bölgeye kadar devam eden cephe hattında Bulgar unsurları konuşlanmıştı. Sovyet, Bulgar ve Yugoslav birliklerinin müşterek çabalarıyla Sırbistan'da bulunan düşmana kesin bir darbe vurmak için gereken fiili koşullar artık hazırdı. Bu maksatla 23 Eylül 1944'te Makedonya'da Yugoslav ve Bulgar kurmay heyetlerinin katıldığı bir toplantı düzenlendi ve Makedonya topraklarındaki Almanlara karşı da müşterek harekât hususunda uzlaşmaya varıldı. Ardından Romanya'nın Krayova kentinde tüm tarafların temsilcilerinin yer aldığı bir buluşma daha geçekleştirildi ve nihai ortak eylem planı üzerinde anlaşıldı. Bu buluşmada Sovyet komutanlığı Mareşal Biryuzov, Bulgar komutanlığı Savunma Bakanı Terpeşev ve Yugoslav komutanlığı da Mareşal Tito tarafından temsil edilmişti. Son olarak 5 Ekim 1944'te Yugoslavya topraklarında Alman birliklerine karşı yürütülecek

savaşlara Bulgar birliklerinin de katılmasına ilişkin bir Yugoslav-Bulgar anlaşması imzalanmış ve yasal süreç tamamlanmıştı.

Belgrad istikametindeki taarruz operasyonu 28 Eylül 1944'te başladı. İlk başlarda Alman birliklerinin sert direnişi nedeniyle yavaş ilerleyen harekât esnasında düşman, etkili bir mücadele sergilemekteydi. Geri çekilirken tüm köprüleri havaya uçuran ve yolları tahrip eden Almanların bilhassa müstahkem tahkimatlarda konuşlu müfrezeleri son adamına kadar savaşıyordu. Sırbistan'ın doğu kesimlerindeki dağlık arazileri yoğun çatışmalar sonucunda aşan Sovyet birlikleri, on iki günlük taarruz sonucunda Yugoslav topraklarında 130 kilometre kadar ilerleyerek Morava'yı zorladı ve 10 Ekim'de de Velika Plana ve Palanka bölgelerindeki iki önemli köprübaşını ele geçirdi. 14 Ekim'de Yugoslav piyadeler ile birlikte başkentin güney eteklerine ulaşan Sovyet tankları, kentin güneydoğusunda faaliyet gösteren ve müdafaa hattını güçlendirmek için Belgrad garnizonu ile temas kurmaya çalışan Alman birliklerini kuşatmaya başladı. Ardından 17 Ekim'de Sovyet ve Yugoslav birlikleri, 20 bin asker ve subaydan oluşan Wehrmacht grubunu kuşattı ve 19 Ekim'de de etkisiz hale getirdi.

Cephenin sağ kanadından ilerleyen 46. Ordu ciddi bir direnişle karşılaşmadan hareket ederek Tisza'nın doğusundaki işgalci unsurları temizledi. Belgrad taarruzu artık son aşamaya ulaşmıştı. Şehri tutabilmek için tüm unsurları kent merkezine konuşlandıran Nazilerin elinde birkaç Wehrmacht birliğinin yanı sıra, Sırp gönüllüler ve Rus Güvenlik Kolordusundan[1] toplamda 22 bin personel, 40 panzer, 170 kadar da uçaksavar ve havan topu bulunmaktaydı. Kent çevresindeki araziyi ve banliyö yerleşimlerini kullanan Almanlar, Belgrad'da iki savunma sistemini içeren güçlü bir müdafaa hattı oluşturmuştu. Öyle ki, Tuna'dan Sava'ya kadar tüm doğu ve güney savunma sistemleri tanksavar hendekleri, topçu mevzileri ve mayın tarlalarıyla kaplıydı. Ayrıca 360 derece atış yapılabilmesi için sokaklara ve kavşaklara özel betonarme atış noktaları inşa edildi ve tüm binalar savunmaya uyarlandı. Bu koşullar altında başlayan Belgrad muharebeleri 14-20 Ekim tarihleri arasında

1 Russisches Schutzkorps Serbien: Ekim Devrimi'nden sonra patlak veren Rus İç Savaşı'nda yenilgiye uğrayarak ülkeden kaçan Beyaz Ordu'nun mensuplarından ve bunların akrabalarından oluşan ve İkinci Dünya Savaşı'nda Wehrmacht saflarında Kızıl Ordu'ya karşı savaşan silahlı oluşum.

devam etti. İlk günlerde düşman grubunu birkaç parçaya ayırmayı ve şehrin güney ve doğu eteklerindeki tahkimatlarda çoğunu yok etmeyi başaran müttefikler, inatçı Nazi direnişi sebebiyle bir miktar yavaşlamak durumunda kaldı. Bu noktada önemli bir detaya da ayrıca temas etmekte fayda var: 1944 baharında ve yazında Belgrad'ı birkaç defa havadan bombalayan Batılı müttefiklerin aksine, Sovyet komutanlığı kentteki sivil nüfusun büyük çaplı yıkım ve kayıplara maruz kalmasını önlemeye çalışmış ve bu maksatla da bilhassa sokak çatışmalarında ağır silahların kullanımını sınırlandırmıştı. Belgrad'daki Alman direnişinin son merkezi olan Kalemegdan Kalesine 20 Ekim akşamı bir baskın düzenleyen Sovyet ve Yugoslav birlikleri, Yugoslavya'nın başkentini işgalcilerden tamamen temizledi ve böylece Belgrad Operasyonu sona erdi. Belgrad için gerçekleştirilen sokak savaşlarında 10 bin Nazi etkisiz hale getirilmiş, 8 binden fazlası esir düşmüştü. Sağ kalmayı başaran Alman birliklerin Belgrad'dan çıkışları ise işbirlikçi Rus Güvenlik Kolordusu tarafından sağlanmıştı.

Belgrad Operasyonu esnasında Sovyet birliklerinin kayıpları 19 bin personel, 53 tank ve KMT, 184 top ve havan topu ve 66 uçak olarak kayıtlara geçti.

Belgrad'da elde edilen neticeler, siyasi ve askeri açıdan büyük öneme sahipti. Çünkü Wehrmacht'ın Sırbistan Ordu Grubu tamamen imha edilmiş, F Ordu Grubu'nun önemli bir kısmı yok olmuş ve Yugoslavya'nın başkenti ve Sırbistan'ın büyük kısmı işgalden kurtarılmıştı. Öte yandan, E Ordu Grubu ise Yugoslav birliklerinin sürekli taarruzlarıyla ağır kayıplar vererek Yunanistan'dan geri çekilmek zorunda kalmıştı. Sırbistan'ın Nazi işgalinden kurtuluşu ile Yugoslavya'nın tamamen özgürleştirilmesi sürecinde büyük avantaj elde edildi ve Macaristan'da ilerlemekte olan Sovyet birliklerinin güney kanadı için gereken koşullar da sağlanmış oldu.

Budapeşte Muharebesi

Romanya petrolünün kaybından sonra acı gerçeklerle bir kez daha yüzleşmek zorunda kalan Hitler, son müttefiki olan Macaristan'daki yakıt rezervlerine sarıldı. Bu esnada Sovyet tank ve piyade tümenleri ise yavaş ama emin adımlarla Budapeşte'ye doğru ilerlemekteydi. Kızıl

Ordu'nun yaklaşan taarruz operasyonuna direnebilmek için Alman panzer birlikleri birbiri ardına Budapeşte'ye gönderildi. Ayrıca Hermann Breit'in Lvov'da hezimete uğrayan 3. Panzer Kolordusu da topyekûn yenilenmiş bir şekilde Macaristan'ın başkentine konuşlanmıştı. Tüm bu gelişmeler yaşanırken, Sovyetlerin 2. Ukrayna Cephesi bünyesinde faaliyet gösteren 6. Muhafız Tank Ordusu, Kravçenko'nun komutasında istikrarlı ilerleyişine devam ediyordu. Fakat son derece dar sokaklara sahip olan Budapeşte, Kızıl Ordu tanklarının manevra kabiliyetini önemli ölçüde kısıtladığı için Sovyet kurmayları kenti direkt hedef alan bir zırhlı taarruzundan ziyade, tankları ilk başta Tuna'nın sağ kıyısı boyunca konuşlandırdı. Savaş boyunca çok büyük işlere imza atan Kravçenko'nun tankçılarının tam da bu pozisyon üzerinden Almanlara vurduğu demir yumruk, Wehrmacht panzer birliklerinin dağılmasına yol açtı. Bu aşamada Breit, savaş sanatının tüm kural ve usullerine aykırı olarak tankları dar sokaklarda kullanmak durumunda kaldı. Evet, son model panzerler taarruz esnasında çok faydalıydı. Fakat Budapeşte'deki şehir savunmasında hiçbir işe yaramıyorlardı. Üstelik bu durum, 3. Ukrayna Cephesi'ne mensup birliklerin Tuna'yı geçip, güney istikametinden Budapeşte'ye yaklaşmasına da imkân tanıdı ve böylece Macar başkenti 1944'ün Noel'inde kuşatıldı.

Hitler'in her fırsatta dile getirdiği Festung (kale) tipi müdafaa konseptine bire bir uyan Budapeşte'nin Luftwaffe'nin hava köprüsü ile sürekli olarak tedarik edilmesi, savaşa hazır olma durumunu oldukça uzun süre korumayı mümkün kılmıştı. Fakat 3. Ukrayna Cephesi'nin Tuna Nehri'ni geçerek kentin güneyine yaptığı atılım, özellikle dış mahallelerdeki durumu önemli ölçüde değiştirdi. Sovyet komuta kademesinin bir sonraki adımı, Margarita Hattı üzerinden Macar başkentini tutan Nazilerin arkasına sarkmak oldu. Wehrmacht Doğu Ordusu Departmanı (Fremde Heere Ost) tarafından hazırlanan 12 Aralık 1944 tarihli istihbarat raporu ise yaklaşmakta olan Sovyet taarruzuna karşı çıkması planlanan savunmanın hiçbir şekilde istikrarlı bir mukavemet gösteremeyeceğini doğrular nitelikteydi. Çünkü 100 kilometrelik Margarita Hattı, toplamda 7 bin 800 personelden teşkil Alman ve Macar unsurlar tarafından korunuyordu ve bilhassa 36 kilometrelik bir kesimi de Kızıl Ordu'dan gelecek tek bir güçlü darbeyle anında ezilebilirdi.

Yürürlükteki stratejilerine sadık kalan Almanlar, Velence ve Balaton gölleri arasındaki mevkiden başlayacak bir karşı taarruz ile Budapeşte'nin güney kesimindeki Sovyet tehdidini ortadan kaldırmaya karar verdi. Bu bağlamda Hitler'in talimatlarını harfiyen uygulayan Alman Yüksek Komutanlığı, "Geç Hasat (Spaetlese)" kod adını verdiği bir operasyon planı hazırladı. Yaklaşık 400 zırhlıya ve 40 bin personele sahip Wehrmacht 3., 6. ve 8. Panzer Tümenlerinin icra edeceği bu taarruza Macar paraşütçülerden teşkil St. Laszlo Birliği de destek verecekti. Geniş katılımlı saldırı harekâtı, kötü hava koşulları, yakıt ve mühimmat tedarikinde yaşanan sıkıntılar nedeniyle birkaç kez ertelendi ve başlangıç tarihi önce 20 Aralık'a, ardından 22 Aralık'a kaydırıldı.

Fakat tam da bu tarihlerde 2. Ukrayna Cephesi'nin Budapeşte'nin kuzeyinde başarıyla tatbik ettiği operasyonlar, Nazilerin planlarını tabiri caizse altüst etti ve Geç Hasat Operasyonu için toplanan kuvvetlerin önemli bir kısmı mecburen geri çekilmek durumunda kaldı. Ancak bu manevralar, alışılagelmişin aksine çok tuhaf bir şekilde yapılmıştı. Wehrmacht Güney Ordu Grubu'na o dönem komuta eden Hans Frisner'in anılarında cephede icra edilen manevralar şu sözlerle kaleme alınıyordu: *"Kara Kuvvetleri Yüksek Komutanlığı, zaten o bölgede faal olan düşman unsurlarına ek olarak, bir de 6. Muhafız Tank Ordusu'na karşı taarruz emri verdi. Fakat o esnada bizim 3. ve 6. Panzer Tümenlerinin bütün zırhlıları ilgili hattı terk etmişti. Önceki plana göre, bu tümenlerin her ikisi de Komarno üzerinden Gron Nehri'nin doğusundaki bölgeye intikal edecek ve oradaki 8. Panzer Tümeni ile birlikte önce geçidi kapatacak, daha sonra da İpolseg'e bir saldırı başlatacaklardı. 8. Tümenin sağ kanadıyla temas kurdukları anda, 3. ve 6. Tümenlerin tüm panzerleri, KMT'leri ve ZPT'leri her an taarruz edecek bir şekilde Szekesfehervar bölgesinde yedek olarak bırakılacaklardı. Fakat savaş boyunca hiç tanık olmadığımız bir gelişme yaşandı ve tüm itirazlara rağmen bu iki tümenin motorize piyadeleri kasıtlı olarak panzerlerden koparıldı. İşin ilginç yanı, bu hata, Guderian gibi bir tank savaşı uzmanının kişisel emriyle yapıldı! Bu sözüm ona tedbir, tank birliklerinin muharebelerde kullanımına ilişkin tüm temel ilkelere aykırıydı. Dolayısıyla büyük şaşkınlığa sebep oldu."*

Frisner, Wehrmacht Yüksek Komutanlık makamının aldığı karara istinaden dile getirdiği sitemlerinde kısmen haklı da olsa, aslında pek çok hususu abartmaktaydı. Zira söz konusu hareketlilik Sovyet keşif ve

istihbarat müfrezelerinin de dikkatinden kaçmamış ve resmi raporlar ile belgelenmişti. Frisner'in iddia ettiği gibi geriye sadece panzerler değil, üç ayrı tümenden oluşan mekanize destek unsurları da kalmıştı. Üstelik bu tümenler, panzer alaylarının yanı sıra, çok sayıda Hummel ve Vespe tipi ZPT'lere ve KMT'lere sahip piyade taburlarını da içeriyordu.

Aslında Guderian bu hamlesiyle Geç Hasat Harekâtının icrası için özel olarak hazırlanmış ve üst düzey taarruz yeteneğine sahip elit harp birliklerini geride bırakmıştı. Ayrıca bu zırhlı grup içerisinde Heer 26. Panzer Tümeni'nden alınan Panter tipi orta sınıf zırhlılardan teşkil taburlar da vardı. 21 Aralık'ta başlayan Kızıl Ordu taarruzunun ardından, bu zırhlı gruplar General Günther von Pape komutasına verildi. Budapeşte'de konuşlu Panzerkorps Feldherrnhalle birliğine komuta eden von Pape'nin karargahı ivedilikle Tuna'nın batı yakasına nakledilmişti ve emrinde 300 ila 350 kadar panzer ve az sayıda piyade unsuru bulunmaktaydı.

Savaşın son yıllarında maruz kaldıkları sarsıcı darbeler neticesinde ideal formlarından çok uzakta olan Almanlar taarruza hazırlanırken, Sovyetlerin 3. Ukrayna Cephesi ise tüm hızıyla hedefe doğru koşmaktaydı. Başkomutanlık Karargâhının emriyle Budapeşte'nin güneybatısındaki düşman tahkimatlarını imha etme görevi alan 3. Ukrayna Cephesi birlikleri, daha sonra Estergon'dan Nesmey'e kadar olan ve göller bölgesi olarak adlandırılan sektörde saldırıya geçecekti. Böylece Budapeşte civarında savunma yapan Alman ve Macar birliklerinin batı istikametindeki kaçış yolları kesilecek, şehir de olgun bir meyve misali Sovyet birliklerinin ayaklarının dibine düşecekti.

20 Aralık 1944 sabahı başlayan ve bir saat süren Sovyet topçu hazırlık ateşinin ardından 11:15'te taarruza geçen 4. Muhafız Ordusu ile 46. Ordu'nun atılımlarıyla Almanların ilk müdafaa hattı kolayca kırıldı. Saat 14:00 civarında da siperlerin ikinci ve üçüncü kademeleri ele geçirildi. Günün sonunda kaydedilen toplam ilerleme ise yer yer 4 ila 6 kilometre olarak kayda geçti. Saldırının ikinci gününde 46. Ordu birliklerini bir karşı saldırı ile göğüsleyen Almanlar, 10. Muhafız Piyade Kolordusu'nun gerisine sızmayı başarsalar da genel manada Sovyet taarruzunu durdurmaktan uzak bir görüntü çizdiler. Çünkü Velence Gölü'nün kuzeyindeki otoyol, Kızıl Ordu tanksavar toplarının baraj ateşine maruz kalmış ve bu yüzden Wehrmacht panzerlerinin müspet

sonuç veren ilk teşebbüsleri sınırlı bir seviyede kalmıştı. 21 Aralık günü Sovyetlerin 4. Muhafız Ordusu'nun Szekesfehervar'a yönelik olarak başlattığı operasyon ise genel anlamda başarılı olsa da, istenilen hızda neticeler elde edilemedi.

22 Aralık'ta yeniden harekete geçen Alman kurmayları, von Pape'nin emrindeki panzer grubunun iştirak ettiği bir karşı saldırı ile Sovyet birliklerinin ilerleyişini durdurmak için umutsuz bir girişimde bulundu. Aşılamaz bir doğal bariyer olarak kabul edilen Velence Gölü hattına yaslanan Naziler, 46. Ordu'nun intikal halindeki unsurlarına kanatlardan saldırdı. Fakat Wehrmacht zırhlılarının bu taarruzları, Sovyet birliklerinin ilerleyişini durduramadı. 18. Tank Kolordusunun tanksavar topçularının ve tanklarının ağır ateşiyle karşılaşan Almanlar, ilk şokun ardından saldırıya devam etti ve tam da bu mevkide tank savaşları patlak verdi. Söz konusu çatışmalara iştirak eden 18. Tank Kolordusunun 170. Tank Tugayı, 22 Aralık'ta cereyan eden bu muharebelerde toplamda 13 adet T-34 tankını kaybetti. Sonuç olarak Wehrmacht zırhlı grupları, Velence Gölü'nden geçen otoyola hâkim olamadı ve ilk etapta elde ettiği lokal başarıları genel cephe hattına sirayet ettiremedi. Sovyetler 46. Ordu Karargâhında hazırlanan muharebe raporunda bu hususta şunlar yazıyordu: "*Margarita Hattını yarmak maksadıyla gerçekleştirilen muharebelerde 22 Aralık 1944 günü cereyan eden çarpışmalar, belirleyici nitelikte olmuştur. Zor koşullar altında oldukça hızlı bir şekilde değişen duruma uyum sağlamayı başaran birliklerimiz, ana taarruz istikametindeki intikali hiç kesmeden, mevcut kuvvetlerin bir kısmını kanatlara ve geriye sevk etmek suretiyle, operasyon için tehdit unsuru olan büyük ölçekli düşman tank grubunu imha etmeyi başarmıştır.*"

Von Pape'nin emrindeki Wehrmacht unsurlarının karşı saldırısı püskürtüldükten sonra, Almanların savunmada kalarak Sovyet taarruzunu kontrol altına alma teşebbüslerinin tamamı başarısızlıkla neticelendi. Hans Frisner'in anılarında bu durum şöyle anlatılıyordu: "*İpolseg'e gönderilen piyadelerinden mahrum kalan 3. ve 6. Panzer Tümenlerinin burada yaşadığı hezimet, alınan kararın yanlışlığını bir kez daha ortaya koymuş oldu. Çünkü panzerlerin taktiksel başarılarını pekiştirmenin ve cephenin ön hattındaki boşlukları kapatmanın elzem olduğu belirleyici bir anda ihtiyaç duyduğumuz piyadeler ortada yoktu. Bizden farklı olarak düşman ise göl civarındaki arazinin zorlu koşullarında ve*

kötü hava şartlarında piyade kullanmanın stratejik üstünlüğünün farkındaydı. Burada kalan panzer alaylarımız, büyük kayıplar vermelerine rağmen, akın akın gelen Rus piyade birliklerine karşı neredeyse hiçbir şey yapamadı. Sovyet piyadeleri, kelimenin tam anlamıyla tank unsurlarımızın yanından elini kolunu sallayarak geçip, bunların çevrelerini sardı. İşte bu aşamadan sonra panzerlerimizin ana merkezleri ve ikmal kaynakları ile olan bağlantıları tamamen kesilmiş oldu."

Cephede vuku bulan olay akışını doğru bir şekilde kavrayan Frisner'in aktardığı bilgilerde eksik kalan en önemli husus, Sovyetlerin çok hızlı hareket edebilen motorize piyadeleridir. Yani, burada dikkat edilmesi gereken asıl nokta, piyadenin sayısal üstünlüğünden ziyade, emirlere verdiği reaksiyonun hızıdır. Örneğin, çok mühim bir kavşak noktası olan Bicske, 24 Aralık'ta batı istikametinden süratle intikal eden 170. Tank Tugayı'nın motorize piyadeleri tarafından ele geçirildi. Geriden bir saldırı beklemeyen Almanlar için son derece kötü bir sürpriz olan bu hamle sonucunda işgalci Naziler tüm ekipmanlarını geride bırakarak aceleyle kuzey ve kuzeydoğu yönlerinde çekildiler. Bu atılım sonucunda Wehrmacht'ın 108 zırhlısı ve sair aracı ele geçirilirken, 200'e yakın kamyon ve aracı ise imha edilmiş, ayrıca 646 asker ve subayı da esir alınmıştı.

İşin ilginç ve bir o kadar da sıra dışı yanı, Sovyetlerin 18. Tank Kolordusunun neredeyse hiçbir düşman direnişiyle karşılaşmadan ve hiç kayıp vermeden durmaksızın ilerlemesidir. Beş saatlik bir intikalin ardından saat 13:00 sularında Estergon'u ele geçiren bu kolordu, Budapeşte çevresindeki kuşatma çemberini kapatmıştır.

Estergon'un Kızıl Ordu'nun kontrolüne geçmesinden kısa bir süre sonra piyade birlikleri, 18. Kolordunun tuttuğu hatta girmiş ve Budapeşte'den olabildiğince uzakta olacak şekilde bir dış kuşatma cephesi oluşturmaya başlamıştır. Alman-Macar birliklerinin Budapeşte'den olası bir kaçma girişimine karşın bu kentte bir tugay bırakan kolordu hiç durmamış ve Tuna boyunca batıya doğru intikaline devam etmiştir.

Budapeşte çevresindeki Sovyet kuşatması 27 Aralık 1944'te tamamen kapandı ve böylece Wehrmacht'ın 8. ve 22. SS Süvari Tümenleri, 13. Panzer Tümeni, Feldherrnhalle SA tümeni,[2] 271. Grenadier

2 Bir Panzergrenadier tümeni olan Feldherrnhalle, personelinin çoğunluğunu eski SA'ların oluşturmasından ötürü Feldherrnhalle SA Tümeni olarak da anılmaktadır. (ed.n.)

Tümeni'nin önemli bir kısmı, 10. Macar Piyade Tümeni, 12. Macar Rezerv Tümeni ve Macar Panzer Tümeni abluka çemberinin içinde kaldı. Ayrıca Macar Hussar Tümeni ve Macar gönüllülerden teşkil silahlı oluşumlar dâhil olmak üzere, bir dizi ayrı tabur ve tümen de Budapeşte'de kapana kısıldı. Ancak kuşatılmış bu düşman birliklerinin sayısına ilişkin Sovyet kaynaklarında ifade edilen verilerdeki bazı çelişkiler dikkat çekmektedir. Çelişkili verilere rağmen nihai rakamın 180 bine ulaştığını ifade etmek mümkündür. Yeri gelmişken bir mühim detayı da anımsatmakta fayda var: Harp konusunda hiçbir hevesi kalmayan Macar halkının Budapeşte müdafaası için Almanlarla işbirliğine sıcak bakmadığı ve bu sebeple de gönüllü unsurlarda istenilen personel sayısına ulaşılamadığı bariz bir gerçektir. Örneğin, Vannay Gönüllü Taburunun 1000 kadar silahlı milisi varken, büyük heveslerle kurulan Üniversite Taarruz Taburlarına kaydolan silahlı işbirlikçi sayısı da beklenenin çok altındaydı. Tabi kuşatma altındaki Macar birliklerinde görev yapan askeri personelin önemli bir bölümü de doğrudan veya dolaylı olarak ilk buldukları fırsatta cepheyi terk ederek kaçmıştı...

Budapeşte'yi müdafaa etmeye çalışan Nazi unsurlarının ve işbirlikçilerinin kesin sayısı tam olarak tespit edilememiştir. Zira bahsi geçen kuvvetler, pek çok farklı oluşumu bünyesinde barındırmaktaydı ve Sovyet kuşatmasının dış çemberi bunları yer yer ikiye ya da üçe bölmüştü. Mesela, söz konusu unsurlardan biri olan Feldherrnhalle Tümeninin dört ayrı panzer taburundan bir tanesi şehrin dışında kalmıştı. Aynı durum, 13. Panzer Tümeni için de geçerliydi. Bu birliğin bir panzer taburu, bir tanksavar alayı ve birkaç geri hizmet birimi kaynar kazanın dışındaydı. Bilhassa sıhhiye birliklerinin ablukanın dışında kalmaları, her iki Alman tümeni için felaketle sonuçlanan birtakım sıkıntıların baş göstermesine vesile olmuştur.

Macar tarihçi Christian Ungvari tarafından kaleme alınan çalışmada yer alan bilgilere göre, Budapeşte'de kuşatılan Macar birlikleri ve silahlı oluşumlarının toplam sayısı, polis ve gönüllü birlikleri de dâhil olmak üzere 55 bin 100 kişiydi. Alman birlikleri ise Budapeşte hastanelerinde yatan 1500 yaralı Wehrmacht askeri ile birlikte 42 bin 600 personelden teşkildi.

Budapeşte'deki birliklerinin sıkışıp kalması, Hitler'i taktik ve komutan değişikliğine gitmeye mecbur bıraktı. Böylece daha önce Wehrmcaht Batı Cephesi Ordu Grubuna komuta eden Hermann Balck, yeniden

kurulan 6. Ordu'ya 1944'ün Aralık ayında komutan olarak atandı. Artık görevi, Budapeşte'deki birlikleri Kızıl Ordu kuşatmasından kurtarmaktı. Doğu Cephesinde vuku bulan muharebelerin pek çoğuna iştirak eden Balck'ın aslında Batı Cephesinde ciddi bir deneyimi yoktu.

Büyük kitleleri peşinden sürükleyen demagogların anlık bir dürtünün etkisi altında aldıkları kararlar, genellikle alt kadroların uzun ve zahmetli bir çalışma sürecine girmeleri ile sonuçlanır. İşte kurmaylarının şaşkın bakışları altında Hitler'in fevri ve spontane bir şekilde verdiği taarruz emri de 24 Aralık 1944'te, yani Budapeşte çevresindeki Sovyet ablukasının kapanmasından tam bir gün önce gelmişti. Birkaç gün sonra, Alman savaş makinesinin çarkları bir kez daha dönmeye başladı ve on binlerce asker harekete geçti: III. Reich'ın Doğu Cephesindeki son rezervleri Macaristan'a gidiyordu. Varşova civarında konuşlu 4. SS Panzer Kolordusunun yanı sıra, 96. ve 711. Piyade Tümenlerinin yeni hedefleri Budapeşte oldu. Heer Genelkurmay Başkanı Korgeneral Heinz Guderian bu kararı şiddetle protesto etse de Hitler'i kararından vazgeçiremedi.

Yazılı olmayan kadim muharebe geleneklerine uygun olarak, SS Generali Karl Pfeffer-Wildenbruch komutasındaki 188 bin kişilik Wehrmacht Budapeşte Garnizonunundan silahlarını bırakıp teslim olmaları istendi ve 29 Aralık 1944 gecesi Almanca olarak gönderilen sesli mesajlarla Kızıl Ordu'ya mensup resmi temsilcilerin teslim şartlarını görüşmek için Alman tarafına geçecekleri belirtildi.

2. Ukrayna Cephesi resmi görüşmecileri grubuna, 317. Piyade Tümeni'nin siyasi komiserlerinden ve doğuştan Macar olan Yüzbaşı Mikloş Steinmetz başkanlık ediyordu. Kendisine eşlik eden bir tercüman ve şoför ile birlikte 29 Aralık sabahı saat 10:55'te, bindiği beyaz bayraklı araba ile Alman mevzilerine doğru yola çıktı. Nazi hattına yaklaşık 100 metre kala Steinmetz'in otomobiline makineli tüfekler ve 88 mm'lik topla ateş açıldı. Alev alan aracın sürücüsü yanarak hayatını kaybederken, arabadan atlayan komiser, Alman makineli tüfek kurşunlarına hedef oldu. Bu kalleşçe saldırıdan sadece tercüman yaralı olarak kurtulmayı başardı. Resmi temsilcinin ve şoförünün infazı ile bozulan sessizlik yerini yeniden şiddetli çatışmalara bıraktı. Steinmetz'in cansız bedeni 30 Aralık gecesi keşif müfrezeleri tarafından muharebe alanından çıkarıldı ve 18. Muhafız Piyade Kolordusu Karargâhına teslim edildi. Otopsisi esnasında komiserin cansız bedeninden yüze yakın mermi çıkartıldı.

3. Ukrayna Cephesi'ne mensup diğer heyet çok daha şanslıydı. Yüzbaşı İ. Ostapenko başkanlığındaki delegasyon, Tuna'nın batı yakasındaki Buda kesimindeki Alman cephe hattına hareket etti. İlk başta düşman ateşiyle karşılaşan heyet üyeleri, siper almak zorunda kalsalar da, beyaz bayrağın olumlu etkisi sayesinde ön cephe hattını yürüyerek geçtiler ve ardından bir otomobile bindirildiler. Gözleri bağlanan temsilciler 8. SS Süvari Tümeni'nin komuta merkezine götürüldü. Yüzbaşı Ostapenko, yanında getirdiği ültimatom içerikli nota mektubunu buradaki kıdemli bir subaya sundu. Mektubu teslim almaya yetkisi olmadığını belirten subay hemen telefonla komutanı Pfeffer-Wildenbruck ile temasa geçti. Oldukça uzun bir görüşmenin ardından üzgün bir ifade ile dönen subay, Sovyet meslektaşlarına ültimatomu kabul edemeyeceklerini bildirdi. Kızıl Ordu temsilcilerinin dönüşü de aynı şekilde gözleri bağlı olarak gerçekleşti. Ancak tarafsız bölgeye yaklaştıkları esnada kendilerine ateş açıldı ve Ostapenko hayatını kaybetti. Bu elim hadisenin kasıtlı mı yoksa kaza eseri mi gerçekleştiği bugüne kadar aydınlatılamamıştır. Bu arada, delegasyonun diğer iki üyesi Orlov ve Gorbatyuk, sağ salim geri dönmeyi başardılar.

Üçüncü ve son elçi grubu ise Huber ve Luis adlı iki esir Alman askeriydi. Onların gelişi de hoparlörler aracılığıyla önceden anons edildi. Saat 13:20 civarında ön cephe hattını geçen bu askerler, bir rivayete göre, hemen uçakla Viyana'ya götürüldüler. Kuşatma altındaki Almanlara teslim olmaları için resmi mektuplar götüren temsilcilerin saldırıya uğramaları hakkında Sovyet Enformasyon Bürosu tarafından hazırlanan 31 Aralık 1944 tarihli bültende şu ifadelere yer verildi: *"Harp tarihinde bu tip suçlara ender rastlanmaktadır. Zira kadim zamanlardan bu yana, elçiler dokunulmazlık hakkından her daim istifade etmiştir. Bu kutsal hak, eski gelenekler ve ahlaki normlarla korunmuş ve 1907 Lahey Sözleşmesi'nin "Karada Savaş Yasaları ve Gelenekleri Hakkında" başlıklı kısmında da yer almıştır. Hitler'in vahşi canavarları, tüm bu yazılı ve yazılı olmayan kanunların kendileri için hiçbir şey ifade etmediğini tüm dünyaya bir kez daha gösterdiler. Ayrıca bizzat imzaladıkları tüm anlaşmaları da yüzsüzce ayaklar altına almış oldular."* Bu mesaj Alman kamuoyunda belirli bir yankı uyandırdı ve herhangi bir sonuç vermese de, Wehrmacht Yüksek Komutanlık makamının emriyle bir soruşturma açıldı. Soruşturma kapsamında ifade veren Pfeffer-Wildenbruck, Sovyet elçilerin gelişini

tümüyle reddederek, sadece Kızıl Ordu notasını getiren 4 esir (gerçekte 2 asker olmasına rağmen neden böyle söylediği bilinmiyor) Alman askerden haberi olduğunu belirtti. Trajik hadiselere ilişkin olarak kaleme alınan Alman-Macar müşterek raporuna göre, Steinmetz'in bulunduğu otomobil bir mayına çarparak havaya uçmuş, Ostapenko ise ön cephe hattında spontane bir şekilde meydana gelen çatışmada hayatını kaybetmiştir. Oysa Stalingrad'da kuşatılan Alman ordusu, o dönem teslim ol çağrısı yapmak için kendileriyle temasa geçen Sovyet heyeti ile medenice görüşmüş ve bu tip hadiseler yaşanmamıştı. Bu manada Budapeşte'de çok daha farklı bir zihniyetin hâkim olduğunu söylemek mümkün... Çünkü savaşın sonlarına doğru Alman birliklerinin yapısı oldukça değişmişti: Paulus'un 6. Ordusu tecrübeli ve iyi eğitimli personellerden teşkilken, Budapeşte'deki SS unsurları ise balta girmemiş çam ormanlarından toplanan yobaz Alman köylülerinden oluşmaktaydı ve bu güruh, Alman ordusunun kadim geleneklerinden bihaberdi. Dolayısıyla Budapeşte kuşatması, taraflar arasındaki kin, nefret ve karşılıklı güvensizlik uçurumunu derinleştiren talihsiz ve trajik hadiselerle başlamış oldu ve 1945 boyunca müstahkem şehirler için gerçekleştiren müteakip savaşların tamamı da bu tarz formaliteler olmaksızın başlayıp bitti.

İlginç bir şekilde Budapeşte'de vuku bulan çarpışmalarda, zırhlılardan ziyade piyade, istihkâm ve topçu birlikleri daha fazla sorumluluk üstlenmişti. İkinci Dünya Savaşı'nın pek çok muharebesinde başrolde olan tanklar, Budapeşte'de çok fazla ön plana çıkmamış, piyadelerle eş zamanlı olarak devreye giren topçu ve kimyager (bombacı) istihkâm birlikleri şehri hedef alan geniş çaplı baskınlar düzenlemişti. Öte yandan, Kızıl Ordu'nun ateş kusan alev makinelerinden çıkan tıslamalar da Budapeşte'deki Almanlara cehennemi yaşatmıştı. Özellikle Macar başkentine az sayıda tankla taarruz eden 2. Ukrayna Cephesi'nin elinde çok sayıda alev makinesi bulunmaktaydı. Örneğin, 6 Ocak 1945'te saldırıya geçen 30. Piyade Kolordusu bünyesinde görev icra eden 173. Bölükte 150 kadar sırt çantası tipinde ROKS alev makinesi vardı. 18. Muhafız Piyade Kolordusunun ise ayrı bir ROKS taburu vardı. Bu silahlar gerçekten çok etkiliydi. Öyle ki, kentteki sokak savaşlarından birinde yıkılan bir eve pusu kuran Sovyet müfrezesi, sadece alev makinesi ile önlerinden geçen Alman panzerini etkisiz hale getirmişti. Elbette bu hadise bir istisnaydı. Alev püskürtücüler genellikle Almanların

mevzilendiği binaları ele geçirirken işe yarıyordu. Buna göre, istihkâm birlikleri binaların duvarlarını patlayıcılarla havaya uçuruyor, alev püskürtücüler de hemen oluşan boşluklara koşup, bu binaları cehenneme çeviriyordu. Mahzenlere saklanan düşmanı avlamak için de aynı taktik kullanılıyordu: Giriş katın zemininde patlayıcılarla delik açılıyor ve ardından alev makineleri bodrum katını ateşe veriyordu.

Peşte'yi acilen terk etmek isteyen Pfeffer-Wildenbruch, gereken izni 17 Ocak akşamı aldı ve Tuna üzerindeki köprülere doğru başlayan intikal, Almanlar ve yandaşları için gerçek bir kıyamete ve eziyete dönüştü. Çünkü Sovyet topçusunun ateşi sonucu ağır hasar gören Zincirli Köprü ve Elizabeth Köprüsünün dışındaki köprülerin tamamı yıkılmıştı. Geri çekilen Macar 1. Panzer Tümeni'nin malzeme sorumlusu Yarbay Alaios Vaida yaşanılanları şöyle anlatıyordu: *"Mahşeri andıran bir kaos hali vardı... Yanmakta olan sarayın yanından geçen sokaktaki insan seli kafamızı daha da karıştırıyordu. Kimse nerede olduğunu anlamıyor ve kalabalık öylece sürükleniyordu. Sadece hareket halindeydik ve nihai hedefimizi falan da görmüyorduk. Yanan evlerden dayanılmaz bir ısı yayılıyor, binalardan dökülen molozlar askerlerin ve araçların üzerine düşüyordu. Önümüzdeki Alman jandarması düzeni sağlamaya çalışsa da her 10-20 metrede bir duruyorduk. Etrafta patlayan mayınların sesleri duyuluyor, bu korkunç kükremelere makineli tüfek sesleri eşlik ediyordu. Kim kime ateş ediyor anlaşılmıyor, korkunç çığlıklar ve inlemeler işitiyorduk. Zincirli Köprünün önündeki meydana mucize eseri ulaştık. Bu esnada atılan fişeklerle ortalık gündüz gibi aydınlandı. Köprünün üzerinde devasa delikler açılmıştı. Bu deliklerden birinde bir Alman askeri aracı sıkışmış durumdaydı ve içindekiler büyük olasılıkla ölmüştü. Hemen ilerde Sovyet topçusunun ateşiyle infilak etmiş bir kamyon yanıyordu. Etrafından dolanmak zorunda kaldık. Her yerde parçalanmış cesetler vardı. Bazılarının üzerinden birkaç kez geçilmişti bile..."*

Kentin diğer yakası olan Buda'yı hedef alan taarruz, Aralık ayının son günlerinde 3. Ukrayna Cephesi bünyesinde görev yapan 46. Ordu birlikleri tarafından başlatılmıştı. Şehrin bu eski kesimindeki binaların çevresinde bulunan çok sayıda taş ve demir parmaklık Naziler tarafından savunma maksadıyla kullanılıyor, bu sebeple söz konusu binalar ancak etraflarındaki bariyerler havaya uçurulduktan sonra temizlenebiliyordu.

Budapeşte Muharebesi'nin en mühim kırılma anı, Alman unsurların güney kanadının Sovyet birliklerince izole edildiği 11 Şubat'ta yaşandı. Bu gelişme üzerine bir atılım yapmaya karar veren Pfeffer-Wildenbruch, düşüncesini Güney Ordu Grubu Karargâhına ancak son anda, 11 Şubat günü saat 17:50'de telsizle bildirdi ve mesaj iletilir iletilmez tüm haberleşme cihazları imha edildi. Zira geri çekilmesinin reddedileceğinden korkan Pfeffer-Wildenbruch, bu kaçış operasyonuna hiçbir şeyin müdahale etmesini istemiyordu. Kuşatmayı yarmak için hızla tasarlanan plan, mutlak bir gizlilik içinde yürütülmeye başlandı. Tümen komutanlarına saat 14:00'da, alay komutanlarına saat 16:00'da ve alt rütbeli subaylara da saat 18:00'da haber verildi. Pfeffer-Wildenbruch olası bir bilgi sızıntısından çok korktuğu için Macar komutanlara ise ancak intikale başlanırken haber verildi. Daha sonra Kızıl Ordu tarafından yakalanan veya teslim olan esirler, verdikleri ifadelerde, saat 18:00'da tüm birliklere atılıma hazırlanmaları ve intikale engel teşkil edebilecek veya konvoyları yavaşlatabilecek her şeyi havaya uçurmalarının emredildiğini söylemişlerdi. Böylece güçlerini şehir merkezinin kuzeyindeki dar bir alanda yoğunlaştıran 9. SS Dağ Kolordusunun unsurları saat 20:00 itibarıyla bahsi geçen atılımı başlattı.

180. Piyade Tümeni'nin mevzilendiği kuşatma hattını kısmen yarmayı başaran Alman unsurları, intikalleri esnasında batı ve kuzeybatı istikametlerinde ayrılmaya başladı. Alaios Vajda bu konuda şu sözleri dile getiriyordu *"Orada gördüklerimi unutmam mümkün değil. Çünkü tüm benliğime ve ruhuma nüfuz ettiler. Bulunduğumuz mevkii, sonsuz sayıda patlama, projektör ve roketlerle aydınlanmıştı. Sanki kıyamet gününü yaşıyorduk. Sağdan soldan izli mermiler uçuyor, her tarafta el bombaları patlıyordu. İlerlemek için ceset tepelerini aşmam gerektiğini söylersem sanırım abartmış olmam."*

Fakat Nazilerin ve yerli işbirlikçilerinin göz ardı ettiği önemli bir detay vardı: Sovyetlerin 2. Muhafız Mekanize Kolordusu ve 5. Muhafız Süvari Kolordusu, Budapeşte'den çıkan gruplara karşı harekete geçecek biçimde kuşatmanın hemen dışında konuşlandırılmıştı. Böylelikle 15 Şubat'a kadar geçen süre zarfında şehirden kaçan birliklerin büyük bir kısmı ya imha edildi ya da esir düştü. Ablukadan çıkmaya çalışan yaklaşık 28 bin asker ve subaydan yaklaşık 800'ü sağ kalıp ana birliklerine dönebildi. Şeytan Hendeği adı verilen hat boyunca özel bir rotada

ilerleyen Pfeffer-Wildenbruch şehirden çıksa da, kısa bir süre sonra O da kuşatıldı. Üstelik etraflarını saran grup, muharip Kızıl Ordu birlikleri değil, 3. Ukrayna Cephesinin 46. Ordusunun geri hattını koruyan NKVD 134. Sınır Alayının bir taburuydu. Sovyet sınır muhafız memurları ile dört saatlik bir çarpışmanın ardından çevredeki birkaç eve mevzilenen Almanlar ile kısa bir süre sonra teslim görüşmeleri başladı. Grubun komuta heyeti teslim olmayı kabul ediyor ama en azından binbaşı rütbesine sahip bir Sovyet subayı tarafından esir alınmayı şart koşuyordu. NKVD taburunda binbaşı olmadığı için bu rütbedeki subay, komşu istihkâm birliğinde bulunup getirtildi. Kısa süre sonra, etrafı sarılmış Almanların bu garip isteğinin sebebi açığa kavuştu: Teslim olanlar arasında 9. SS Dağ Kolordu komutanı Korgeneral Pfeffer-Wildenbruch da vardı.

Budapeşte'ye taarruz eden Kızıl Ordu birlik ve unsurlarının kayıpları, orta düzeyde gerçekleşmişti: 1 Şubat'tan 10 Şubat'a kadar Budapeşte saldırı gruplarına mensup 1048 personel hayatını kaybetmiş, 3407 personel ise yaralanmıştı. Görevin tamamlanmasıyla 17 Şubat'ta dağıtılan bu grup nezdinde faaliyet gösteren birlikler, Batı yönünde ilerleyen gruplara dâhil olmuş ve Macarların başkentine yönelik Sovyet saldırısı destansı bir şekilde sona ermiştir.

Balaton Gölü Harekâtı

"Balaton Gölü'nü hayatınızda sadece bir defa görseniz bile, bu deneyimi asla unutamazsınız. Çünkü Tanrı'nın lütfu olan bu muhteşem yer, devasa bir boya paleti misali gökkuşağının tüm renklerine sahip. Suyun mavi aynası, şaşırtıcı bir şekilde, turuncu kiremitli çatılar altındaki kıyıları ve yapıları zümrüt yeşilinin farklı tonlarında yansıtıyor. İnsanların Balaton hakkında şarkılar söylemesi asla bir tesadüf değil... Üstelik buraya ilişkin çeşitli efsaneler de anlatıyorlar." Macaristan muharebelerine iştirak eden bir Kızıl Ordu subayı, günlüğünün ilgili kısmına işte bu şiirsel girişle başlıyordu. Fakat Sovyet askerleri, bu muhteşem güzelliklere hayran olmak için çok yanlış bir zamanda; 1945'in Ocak-Mart döneminde bulundukları Macaristan'da hemen her gün ölümle burun buruna geliyorlardı. Lakin tüm bu olumsuzluklara rağmen, Macaristan manzaralarına yine de farklı gözlerle, muzaffer orduların kahraman

mensupları olarak bakıyorlardı. Savaşın sonu çok yakındı. Bu nedenle, ele geçirilen bölgelerdeki kirli gri karla kaplı üzüm bağları, ormanlar ve camları kırık evler, Kızıl Ordu için çok çok farklı görünüyordu. Elbette görünüşte sakin bir imaj çizen bu manzaranın güvenli olduğu asla söylenemez. Aslında Macaristan'daki genel durum oldukça düşmancaydı ve Sovyet tanklarının üzerine hiçbir yerde çiçek atılmıyordu. Ne de olsa Macaristan, Almanya'nın müttefikiydi ve askeri talih kısa bir süreliğine dahi Kızıl Ordu'dan uzaklaşır uzaklaşmaz, daha bir gün önce buruk bir şekilde kendilerine gülümseyen Macarlar, şiirsel girizgâhta belirtilen "turuncu kiremitli çatılar altındaki o güzel binaların" çatı katlarından Sovyet askerlerine ve subaylarına ateş açıyordu.

Budapeşte ablukasını kaldırmaya yönelik operasyonu eline yüzüne bulaştıran Hitler'in Macaristan'a olan saplantılı ilgisi devam etmekteydi. Öyle ki, III. Reich'ın en elit zırhlı oluşumları arasında gösterilen ve Batı Cephesinde görev yapan Josef Dietrich komutasındaki 6. SS Panzer Ordusu, beklentilerin aksine Berlin'e değil, ilginç bir şekilde Macaristan'a sevk edilmişti. Kızıl Ordu'yu Budapeşte yakınlarında yenme hayalleri kuran Hitler, önce Tuna boyunca uzanan cephe hattını eski haline getirmeyi ve ardından da Berlin'i müdafaa etmesi için SS'i merkeze çekmeyi planlamıştı. Fakat yine gözden kaçırdığı bir detay vardı: Macaristan'da ilerleyen Sovyet cepheleri tasavvur ettiğinden çok daha kuvvetliydi ve Wehrmacht'ın en güçlü oluşumlarından birini ezebilecek potansiyele sahipti. Bu durum Alman başkentine saldıracak Kızıl Ordu birliklerinin işini de oldukça kolaylaştıracaktı.

Bu seferki Nazi operasyonunun kod adı "Frühlingserwachen - Bahar Uyanışı" oldu. Adından da anlaşılacağı üzere, yeni harekât ile en başta Hitler olmak üzere, tüm Alman yüksek komuta kademesi, eski güçlerini yeniden kazanmayı umuyordu. Bu arada Alman halkı da sınırlarda başlayan çatışma ve bombardımanların sebep olduğu kâbustan uyanmak arzusundaydı. Bahar Uyanışı, giderek yaklaşmakta olan Kızıl Ordu unsurlarına Dunapentele, Dunafeldvar, ve Szekszard civarında üç ayrı darbe indirmeyi öngörmekte ve bunun için de 6. SS Panzer Ordusu ve 6. Ordu'ya bağlı 3. Panzer Kolordusu kuvvetleriyle Velence ve Balaton gölleri arasından güneydoğu istikametinde bir ana atılımı planlamaktaydı. Çünkü ancak bu suretle 3. Ukrayna Cephesi'nin birlikleri iki kısma ayrılacaktı. Ardından Tuna'nın batı kıyısı boyunca kuzeye

ve güneye ilerleyecek olan 6. Panzer Ordusu, Tuna'nın doğu yakasına intikal için Dunafeldvar ve Dunapentele bölgelerinde birer köprübaşı ele geçirecekti. İkinci darbe, 2. Panzer Ordusu tarafından Nagykanizsa bölgesinden Kaposvar yönünde yapılacaktı. Böylece, Tuna'nın batı kıyısındaki Sovyet köprübaşı ikiye bölünecekti. Fakat yine bir sorun vardı: 2. Panzer Ordusu sadece isimden ibaretti ve bünyesinde tek bir zırhlı tümeni dahi yoktu. Sonuncu olan üçüncü taarruzun ise Donij-Mikholyats bölgesinin kuzeyindeki Drava Nehri'nin güney yakasında konuşlu E Ordu Grubu birlikleri tarafından 6. SS Panzer Ordusu'nun intikal halindeki birliklerinin istikametine doğru yapılması gerekiyordu.

Orta Avrupa'nın en büyük gölü olan Balaton civarında başlayan ve literatüre II. Dünya Savaşı'ndaki son Alman taarruzu olarak geçen saldırı, kısa süre içinde 100 mm'lik SU-100[3] mühimmatlarının yıkıcı ateşi ile sekteye uğradı. 3. Ukrayna Cephesi birliklerinde bu KMT'lerden 80 adet vardı ve Berlin'e saldırmayı planlayan Jukov ve Konev'in birlikleri de dâhil olmak üzere, o dönem hiçbir cephede bu kadar fazla SU-100 bulunmuyordu. Yağışın bol olduğu ilkbaharın başlarında Macaristan'a saldırı emri veren Hitler'in tüm planları SS tümenlerinin çamura batan tankları ile birlikte gömüldü. Sovyet birliklerince esir alınan 6. SS Panzer Ordusu komutanı Sepp Dietrich'in bir sorgulama esnasında söylediklerine kulak verelim: *"Elde edilen ilk başarıyı geliştirmek maksadıyla panzerler harekete geçtiğinde, arazi şartları yüzünden hiçbir şey yapamadık. Şöyle ki, donmuş olduğu düşünülen zemin ve General Weller'in geçilebilir olarak belirttiği arazinin aslında bataklık olduğu ortaya çıkmıştı. Mutlak gizlilik rejimi nedeniyle keşif yaptırmam da yasaktı. Sonuç olarak, 132 panzerim ardı sıra çamura saplandı ve 15 adet Tiger II de taretlerine kadar gömüldü. Dolayısıyla taarruza ancak piyade devam edebildi."* Balaton'daki Almanların tabutuna son çivi, Korgeneral Vasili Glagolyeev'in 9. Muhafız Ordusu tarafından Mart ayının ortasında çakıldı. Sovyet tümenleri, Tuna Nehri'ni geçen Alman panzer ve KMT bineklerinin kanatlarına ve gerisine şiddetli darbeler indirdi. Kuşatma tehlikesi ile karşı karşıya kalan elit SS tümenleri de bir zamanlar herkesin gıpta ile baktığı o ihtişamlı zırhlı araçlarını terk ederek batıya doğru geri çekilmeye zorlandı.

3 Samohodnaya Ustanovka 100 (Rusça самоходная установка 100): D-10S tipi 100 mm tanksavar topuyla donatılmış Sovyet imali tank avcısı KMT.

İyi donanımlı 9. Muhafız Ordusu'nun ilk darbesine hızlı bir reaksiyon gösteren Almanlar, aceleyle tüm SS tümenlerini savaştan çekti ve Kızıl Ordu'nun taarruzuna karşı konumlandırdı. Bu sebeple saldırının ilk gününde Sovyet birlikleri yalnızca üç kilometre kadar ilerlemeyi başarabildi. Ardından tıkanan 9. Muhafız Ordusu'nun Andrey Kravçenko'nun 6. Muhafız Tank Ordusu ile güçlendirilmesine karar verildi ve muzaffer tankçıların sürece dâhil olmasıyla birlikte Sovyet saldırısı ivme kazandı. Böylece 2. ve 3. Ukrayna Cephelerine mensup birlikler, seçkin SS tümenlerini inatla iterek, onları daha batıya yani Avusturya'ya çekilmeye zorladı. Bu suretle, 6. Muhafız Tank Ordusu, Berlin istikametinde yoğunlaşan dört ayrı Sovyet tank ordusunun işini kolaylaştırmış oldu. Nisan ayı başlarında Viyana'ya yaklaşan Kravçenko'nun tankçıları, Avusturya'nın başkentinin etrafında icra edilen geleneksel kuşatma manevralarında etkin rol üstlendi ve Alman garnizonunu geriden gelen saldırılara karşı savaşmaya zorladı. Sonuç olarak, Viyana, Berlin Savaşı'nın başlamasından üç gün önce düştü.

Çekoslovakya'nın Kurtuluşu

Elde ettiği zaferlerle adını harp tarihine altın harflerle kazıyan 6. Muhafız Tank Ordusu için Avurturya'nın başkenti elbette son durak olmayacaktı. Zira Kızıl Ordu'nun şanlı zafer sancağı, Berlin'deki Reichstag binası üzerinde dalgalanırken, Hitler'in en acımasız yandaşlarından biri olan Mareşal Ferdinand Schörner'in Çek Cumhuriyeti'nde konuşlu Merkez Ordu Grubu direnmeye devam etmekteydi. Uzatmaları oynayan Schörner'in emrinde 9 bin 700 top, 2 bin kadar zırhlı, 1000 kadar savaş uçağı ve yaklaşık bir milyon da asker vardı. Yenilgiyi kabul etmek istemeyen Almanlara gerçekleri anımsatma görevini Mareşal Rodion Malinovski'nin emrindeki 2. Ukrayna Cephesi üstlendi. 4 Nisan 1945'te Bratislava-Brnov Taarruz Operasyonu esnasında Bratislava'yı alan Malinovski, Moravya'yı Nazilerden temizleyen General Yeremenko'nun 4. Ukrayna Cephesinin başlattığı Slovakya Harekâtını tamamlamış oldu.

İkinci Dünya Savaşı'nın en büyük taarruz operasyonlarından biri olan Moravya-Ostrava Harekâtı, Nazi işgali altındaki Çekoslovakya topraklarında yer alan geniş bir sanayi bölgesini ele geçirmek

maksadıyla 1945'in Mart ve Nisan aylarında gerçekleştirildi. Almanlar için stratejik açıdan büyük önem arz eden bu bölgeye kurulan kademeli savunma tahkimat sistemini bertaraf etmek için Sovyet birlikleri büyük tank grupları kullanmış, mevzubahis operasyonda her iki taraftan toplamda 300 kadar tank ve panzer görev yapmıştır.

Kızıl Ordu birliklerinin üstesinden gelmek zorunda olduğu müstahkem tahkimatlar, savaş yıllarından önce, Birinci Çekoslovak Cumhuriyeti döneminde Ostrava istikametini güvenceye alacak şekilde inşa edilmişti. Fakat kuzey istikametinden hızlı bir atılım yapan Mareşal İvan Konev'in 1. Ukrayna Cephesi birlikleri, Ore Dağlarının ve Südetlerin eteklerinde 400 kilometreden fazla uzunluğa sahip müstahkemlerde konuşlu düşman gruplarının üzerinde bir anda Demokles'in kılıcı misali sallanmaya başladı. Ancak, durum değerlendirmesi yapan Kızıl Ordu Başkomutanlık Karargâhı verdiği emirle 1. Ukrayna Cephesi'nin ana kuvvetlerini, o an çok daha mühim bir hedef olan Berlin'in ele geçirilmesine yönelik operasyona iştirak üzere Almanya'ya yönlendirildi. Böylece Konev, ana birliklerini 4 Mayıs'a kadar Elbe civarında konuşlu 1. Beyaz Rusya Cephesine aşamalı olarak devredip, geri kalan tüm kuvvetlerini de Prag'a sevk etti.

Prag'a topyekûn taarruz emrini içeren 2 Mayıs 1945 tarihli Başkomutanlık direktifi Malinovski ve Yeremenko tarafından aynı anda teslim alındı. Prag'a yürüyecek üç ayrı Sovyet cephesinin birliklerinde iki milyondan fazla personel görev yapmakta, 30 bin 500 top, 2 bin civarında tank ve KMT ve 3 binden fazla da savaş uçağı bulunmaktaydı. Almanların ve işbirlikçilerinin kuvvetlerine nazaran kâğıt üstünde ciddi bir üstünlük görünse de, bu durum asla kolay bir zafer anlamına gelmiyordu. Üstelik Moskova'da alınmakta olan anlık siyasi kararlar da askeri operasyonun tatbikini zorlaştırmakta, mevcut durumu daha karmaşık bir hale getirmekteydi.

Cephelerin birbirine yanaşık düzendeki kanatlarında mevzilenen Alman zırhlı birliklerini Sovyet şok ordularının güçlü darbeleri ile imha etmeye karar veren Kızıl Ordu kurmayları, bu planın uygulanması için Berlin bölgesinde ve Avusturya'da konuşlu Sovyet tanklarını hızla Prag'a yönlendirdi. Bu arada başında Karl Dönitz'in bulunduğu yeni Almanya hükümeti 3 Mayıs'ta bir araya gelip, Wehrmacht üst düzey komutanlarının da iştirak ettiği uzun bir toplantı yaptı. Çek Cumhuriyeti'ndeki

Alman birliklerinin durumunun umutsuz olduğu sonucuna varılan toplantıda, buna rağmen kentin Kızıl Ordu'ya hemen teslim edilmemesine, önce Sovyet komutanlığıyla müzakere edilip, birlikleri batıya çekilebilmek için uygun anın kollanmasına ve bir çıkış yolu bulunmasına karar verildi. Öte yandan İngiltere Başbakanı Churchill, komünizmin bilhassa savaş sonrası dönemde Avrupa'da hızla yayılabilme ihtimali karşısında son derece endişeliydi. Bu bağlamda ABD'nin yeni başkanı Harry Truman'a hitaben kaleme aldığı 30 Nisan tarihli mektubunda şu ifadeleri kullanıyordu: *"Sayın Başkan, Prag'ın ve Batı Çekoslovakya'nın mümkün olan en geniş topraklarının bizzat sizin birlikleriniz tarafından kurtarılmasının savaş sonrası durum üzerinde oynayacağı müspet etkiye ilişkin hiçbir şüphe bulunmamaktadır. Söz konusu durum, Çekoslovakya ve komşu ülkeler üzerinde ciddi bir etki gösterebilir."* Churchill bu ısrarlarını Mayıs ayının başında da devam ettirdi ve Amerikan birliklerinin Çekoslovakya'nın başkentine girmesi için lobi faaliyetlerini sürdürdü. Ancak Truman, Prag'a taarruz için fırsat kollayan Eisenhower'ın askeri planlarına kesinlikle müdahale etmek istemiyordu. Nitekim batı istikametindeki Plzen – Ceske Budevice – Karlovy Vary hattında Rusları beklemeye karar veren George Paton'un 3. Amerikan Ordusu da Çek Cumhuriyeti'ne girme hazırlıklarına başladı.

Kızıl Ordu Genelkurmay Başkanı General Antonov'a 4 Mayıs'ta bir mesaj gönderen Eisenhower, Çekoslovakya için önceden kararlaştırılan intikal hattını onayladığını, bununla birlikte Amerikan birliklerinin Prag'ın batı yakasını ele geçirilmesi manasına gelen Vltava Nehri'ne doğru olası geri çekilmenin de planlara eklenmesini istedi. Bu teklifi net bir dille hemen reddeden Antonov, düşmanın Prag grubunu yenmeyi amaçlayan bir operasyona çoktan başlandığını ve harekât bölgesinde ortaya çıkacak müttefik birliklerin yalnızca kafa karışıklığına, dost ateşine ve gereksiz kayıplara yol açabileceğini Amerikalı meslektaşına bildirdi. Bu yanıtı alan Eisenhower, 6 Mayıs'ta imzaladığı direktifle Amerikan birliklerine Çekoslovakya'ya girmemelerini emretti. Sovyet komutanlığının planlarına göre, Prag Operasyonu 7 Mayıs'ta başlayacaktı. Ancak yaşanan ani bir gelime, olay akışını değiştirdi: Tüm savaş boyunca ölü taklidi yapan Çek Mukavemet Teşkilatı, 5 Mayıs'ta işgalcilere karşı bir ayaklanma başlattı. İşin ilginç tarafı, neredeyse aynı şekilde, 1944 yazında Fransızlar da Amerikan birliklerinin kentle

intikalinden tam iki gün önce Paris'te bir ayaklanma başlatıp, her ne hikmetse bir anda Almanlarla hesaplaşmaya karar vermişlerdi. Neyse, Fransızların aniden uyanan direniş ruhunu bir yana bırakıp, konuyu daha fazla dağıtmamak adına Prag'a geri dönelim: General Kutlvaşr liderliğindeki İngiliz yanlısı yeraltı örgütü Bartoş, söz konusu isyan için Nazi işbirlikçisi Vlasovcu Rus Kurtuluş Ordusunun 1. Tümen komutanı General Sergey Bunyaçenko ile de temasa geçmişti. Özgürleşecek Çekoslovakya'da kendilerine siyasi sığınma hakkı verileceğine güvenen vatan hainleri, silahlarını uzun süre hizmet ettikleri Almanlara çevirmeyi kabul ettiler. Çek isyancılar, Sovyet komutanlığıyla herhangi bir temas kurmadı. Ayaklanmayı öğrenen Wehrmacht Merkez Ordu Grubu komutanı Mareşal Ferdinand Schörner ise öfkeden deliye döndü. Çünkü kendilerini bekleyen makûs talih konusunda hiçbir şüphesi bulunmayan Alman Mareşal, birliklerini her halükarda organize savaş gücü olarak bir arada tutmak ve Batılı müttefiklerin önüne bu şekilde çıkmak istiyordu. Koşulsuz teslimin kaçınılmaz olduğunu bilen Ferdinand Schörner, Ruslardan ziyade Amerikalılara teslim olmanın peşindeydi. Dolayısıyla cephe hattının gerisindeki bu ayaklanma, Amerikan birliklerinin mevzilerine giden kaçış yollarını kapattığı için derhal bastırılmalıydı. 6 Mayıs'ta harekete geçen Almanlar, isyancılara karşı panzer ve bombardıman uçakları kullanarak şehrin bir bölümünü yeniden ele geçirmeyi başardı.

Eski Nazi işbirlikçisi Sergey Bunyaçenko'nun 6 Mayıs'ta Prag'a giren tümeni, akşam saatlerinde kentin batı mahallelerini kontrol altına aldı. Ertesi gün sabah saatlerinde bir atılım daha yapan bu tümen, sağ yakaya intikal etmek suretiyle düşman hattını ortadan ikiye böldü. Fakat ülkedeki komünist kanaat önderlerinin ısrarları üzerine, Çekoslovak Ulusal Konseyi, Vlasovcularla işbirliğine son veren yeni bir karar aldı. Çünkü detaylı bir durum değerlendirmesi yapan konsey üyeleri, Kızıl Ordu kurmaylarının böylesi bir "ittifaka" nasıl tepki verebileceğini çok iyi anlamıştı. Bunyaçenko'nun karargâhına gelen konsey temsilcileri, verilen destek için General Vlasov'a hitaben kaleme alınmış bir teşekkür mektubunu teslim ettikten sonra, ilgili kararı resmen tebliğ ettiler. Bu gelişme üzerine dümeni Amerikalılara doğru kıran kırık kalpli Vlasovcular, isyancıların silah ve mühimmat yardımı teklifini de reddederek 7 Mayıs akşamı batıya doğru harekete geçti.

7 Mayıs günü Prag, isyancılar için çok zorlu mücadelelere sahne oluyordu. Kanlı sokak çatışmalarının şiddetlendiği bir anda General Kutlvaşr'ın karargâhına gelen Amerikalı subaylar, Pilsen kentinden öteye geçmeyi kesinlikle düşünmediklerini bildirdiler. Çeklerin bu gelişmenin ardından yardım alabileceği tek bir güç kalmıştı: Kızıl Ordu. Nihayet beklenen yardım tam zamanında geldi. Mareşal İvan Konev o anı şöyle anlatıyordu: *"Bu operasyonu icra ederken Mareşal Ferdinand Schörner'in panik ve aceleyle bulabildiği her yerden Prag'a asker topladığına dair istihbarat bilgisi aldık. Bunun üzerine 5 Mayıs'ta şok grubu birliklerine gönderdiğim direktifle 6 Mayıs sabahı taarruza geçmelerini emrettim."*

Konev'in emrini alan 1. Ukrayna Cephesi, kuzey istikametindeki Ore Dağları üzerinden ani bir atılım ile Prag'a taarruz ederken, Schörner'in birlikleri ise Çekoslovakya'dan topyekûn halde geri çekilmeye başlamıştı. Öte yandan, Nazilerin adeta bir kaleye dönüştürdüğü ve 1945'in Şubat ayından itibaren inatla direnen Breslau'da konuşlu 40 bin kişilik faşist garnizonunun direnişi de sona ermişti. Çünkü Sovyet Birlikleri tarafından tamamen kuşatılan bu garnizona komuta eden kurmaylar, daha fazla mukavemet göstermenin boşuna olduğunu en sonunda anlamıştı. Cephedeki gelişmelerden saniye saniye haberdar olan Mareşal Konev, emrindeki tüm ordulara düşmanı takip etmelerini emretti. Böylece 7 Mayıs itibarıyla 1. Ukrayna Cephesi birliklerinin icra ettiği taarruz, 400 kilometreden daha uzun bir hatta gerçekleştirilmekteydi.

7 Mayıs günü öğleden sonra telsizle kendisine ulaşan Mareşal Keitel'den "silah bırakıp, teslim olun" emri alan Schörner, bu emri kurmaylarına ve astlarına iletmekten imtina etti. İlginçtir, yakalandığı zaman Kızıl Ordu istihbarat subayları tarafından sorgulanan Schörner, *"Bakınız, ben bu 'teslim ol' emrini uygulamanın imkânsız olduğuna samimiyetle inandığım için herhangi bir eylemde bulunmadım ve birliklerime de bir şey söylemedim. Biz zaten bir geri çekilme planı geliştirmiştik..."* sözleriyle kendini haklı çıkarmaya çalışmıştı.

Wehrmacht Merkez Ordu Grubunun çevresindeki kuşatmanın tamamen kapandığını hisseden Almanlar, Çekoslovak Ulusal Konseyi ile müzakerelere başladı ve 8 Mayıs'ta teslim seçeneği üzerinde mutabakata varıldı. Buna göre, Alman birlikleri ağır silahlarını Prag sınırında, geri kalan tüm teçhizat, mühimmat ve silahları da Amerikan hattının hemen önünde bırakarak serbestçe batıya çekilebileceklerdi.

Bu durum, Alman birliklerinin önemli bir kısmının Sovyet esaretinden kaçmasını mümkün kıldı. İşgalcilerden bir an önce kurtulmak isteyen Çekler, daha fazla kan dökülmesin diye acele etmişti... Bu yüzden Çekoslovakya'da şartsız ve koşulsuz bir Nazi teslimiyetinden bahsetmek mümkün değildir.

Ore Dağları'ndaki geçitlerde mukavemet gösteren düşman unsurlarını saf dışı bırakan 1. Ukrayna Cephesi'nin sağ kanadına mensup 3. ve 4. Muhafız Tank Orduları, 9 Mayıs günü şafakla birlikte 80 kilometrelik bir atılım yaparak Prag'a ulaştı. Şehre ilk giren ise 25 yaşındaki Teğmen İvan Gonçarenko'nun komutasındaki 24 numaralı T-34 oldu. Öğleden sonra 4. Ukrayna Cephesi'nin 60. ve 38. ordularının öncü birlikleri de doğu istikametinden kente girdi ve Prag birkaç saat içinde Alman birliklerinin kalıntılarından tamamen temizlendi. Merkez Ordu Grubunun ana kuvvetleri tamamen kuşatılmıştı. Fakat mevzilerini terk ettikleri gerekçesiyle binlerce askerini sorgusuz sualsiz idam eden komutanları Schörner, o esnada bindiği uçakla Bavyera'ya doğru uçuyordu.

10 Mayıs'ta Chemnitz, Pilsen ve Ceske Budejovice bölgelerine ulaşan Kızıl Ordu birlikleri müttefiklerle temas kurdu. Ertesi gün Karlovy Vary'de ve Pilsen'in güneyindeki Klatovy'de buluştular ve birbirlerini tebrik ettiler. 11 Mayıs'tan 14 Mayıs'a kadar geçen süre zarfında Sovyet ablukasındaki tüm düşman unsurları silahlarını bıraktı. Teslim olanların arasında Nazi işbirlikçisi Bunyaçenko'nun Vlasovcu tümeni ve bizzat Andrey Vlasov da vardı. Tüm ısrar ve çabalarına rağmen, Amerikalılar onları kabul etmemişti.

BELARUS VE BALTIKLARIN KURTULUŞU

1944'ün yaz aylarında giderek güçleşen harp koşullarının etkisiyle topyekûn müdafaa stratejisine geçen III Reich, Fransa topraklarında tatbik edilmesi beklenen müşterek İngiliz Amerikan çıkarma harekâtının yarattığı etkin stres ve siyasi baskıyla mücadele içine girmişti. Bu arada, Kuzey Ordu Grubu'nun Leningrad'da ve Güney Ordu Grubu'nun Ukrayna ve Kırım'da yaşadığı hezimetlere rağmen, Sovyet-Alman cephesinin merkez sektöründeki durum göreceli bir istikrara sahipti. Çünkü Merkez Ordu Grubu mevzilerini bırakmamak adına yoğun bir mücadeleye girişmiştir. Nitekim 4. Ordu Dinyeper'in doğu yakasında bulunan oldukça geniş bir geçiş bölgesini insanüstü bir çabayla savunmuştu. Bu suretle, kış savaşlarında vermiş oldukları kritik kararlarla öne çıkan Alman subaylar, 1944'ün Mayıs ayında Berlin'de tertip edilen bir törenle ödüllendirildi. Başarılı faaliyetlerinden ötürü madalya almaya hak kazanan bu komutanlar arasında 1941 Moskova Operasyonu'nda yenilgiye uğrayan 3. Panzer Ordusu'na komuta eden Korgeneral Georg-Hans Reinhardt da bulunuyordu. Oldukça ilginçtir, 1944'ün yaz aylarında Belarus'un sık ormanlık arazilerinde vuku bulan mevzi savaşlarını sevk ve idare eden Reinhardt'ın "panzer ordusu" adını taşıyan ve tamamen piyadelerden teşkil ordusunda tek bir zırhlı unsuru dahi bulunmuyordu.

1944'ün yaz ayları itibarıyla genel cephe hattının çok ilerisinde bir çıkıntı halinde göze çarpan Wehrmacht Merkez Ordu Grubu'nun mevzileri, kayıtlara "Belarus Balkonu" olarak geçen kesimi oluşturmaktaydı. Kuzey istikametinde Vitebsk civarında Baltık sınırına kıvrılan bu çıkıntı, güneyde ise Ukrayna'nın Sovyet birlikleri tarafından kurtarılan

bölgelerinin hemen üzerinde adeta bir balkon misali asılıydı. Kızıl Ordu Yüksek Komutanlık Karargâhı yetkili temsilcisi olarak Batı Cephesine teftişe giden Korgeneral SergeyŞtemenko, anılarında o günleri şöyle anlatıyordu: *"Vitebsk ve Orşa bölgesinde ilerleme kaydedebilmek için süreklilik arz eden teşebbüslerimiz, kayda değer bir etki yaratmamakla birlikte, çok büyük kayıplara sebebiyet vermekteydi. Almanlar Belarus Balkonunu sıkıca savunuyordu."* Sovyet birliklerinin bahsi geçen bölgede icra ettiği operasyonların başarısızlıkla sonuçlanması, Devlet Savunma Komitesi nezdinde oluşturulan özel bir komisyonca soruşturuldu ve süreç sonunda tanzim edilen nihai rapora uygun olarak Sovyetlerin Batı Cephesi, 2. ve 3. Beyaz Rusya Cepheleri olarak ikiye ayrıldı. Böylece kolordu ve tümenlerin kontrol edilebilirliği artmış ve cephe karargâhları da kendi sorumlulukları içindeki sektörlere yaklaşmıştır. Kış harekâtında verdikleri isabetli emirlerle dikkat çeken Georgi Zaharov ve İvan Çernyakovski oluşturulan bu yeni cephelere komutan olarak atanmıştı. Kırım ve Sivastopol'ü düşman işgalinden kurtaran birliklere komuta eden Zaharov, Mareşal Jukov'un kişisel takdirini kazanmış bir kurmaydı. Dinyeper'deki Nazi bariyerini yerle bir eden 38 yaşındaki Çernyakovski ise Kızıl Ordu'nun en genç cephe komutanı olarak tarihe geçiyordu. Yüksek Komutanlık Karargâhının ve Başkomutan Stalin'in güvenini kazanan bu komutanlara ek olarak, emri altındaki tankçılarıyla güney istikametinde büyük zaferlere imza atan Pavel Rotmistrov da Belarus'a gönderildi.

Aslında 1944'ün baharında Sovyet Yüksek Komutanlığı batı yönündeki ana taarruz harekâtının Ukrayna'da mı yoksa Belarus'ta mı yapılması gerektiği hususunda bir ikilemle karşı karşıya kalmıştır. Meseleye ilişkin tüm analizlerden çıkan sonuçsa Ukrayna'da gerçekleştirilecek saldırının çok daha müspet sonuçlar vereceği yönündeydi. Çünkü burada kaydedilecek başarılar, Kızıl Ordu'nun Polonya ve Romanya'ya intikalini inanılmaz ölçüde hızlandıracaktı. Fakat bununla birlikte önemli bir risk durumu da mevzubahisti: Ukrayna üzerinden ilerleyen Sovyet birliklerinin kanadının, Wehrmacht Merkez Ordu Grubunun kademeli bir müdafaa sistemi kurduğu Belarus Balkonundan vurulması kuvvetle muhtemeldi. Bu durumu gören Sovyet kurmayları, Belarus çıkıntısını ortadan kaldırma ve Wehrmacht Merkez Ordu Grubunu bertaraf etme düşüncesiyle burada da bir saldırı operasyonu başlatmaya

karar verdi. Şayet operasyon başarılı olursa, o takdirde Sovyet birliklerini batıya götürecek yol sonuna kadar açılacak ve Ukrayna'da icra edilecek harekâtlar da rahatlıkla tatbik edilecekti. İlginçtir, Sovyet saldırısının hemen öncesinde Wehrmacht Genelkurmayı, tıpkı üç yıl önceki Sovyet Genelkurmayı gibi tereddütte kalmıştır. Çalışmamızın önceki bölümlerinde ifade ettiğimiz üzere, Kızıl Ordu'nun bilhassa 1941'de yaşadığı felaketlerin ana sebeplerinden biri, Alman planlarının belirsizliği olmuştu. Sovyet kurmayları Nazilerin ana taarruz istikametlerini tahmin ederken çeşitli nedenlerle defalarca yanılmış ve bunun bedeli de çok ağır olmuştu. Ancak 1944'te savaşın gidişatı radikal bir biçimde değişip, Kızıl Ordu stratejik üstünlüğü ele geçirince, Almanlar da benzer hataları yapmaya başlamıştı.

Sovyet ordularının 1943-44 kış mevsiminde ve 1944 baharında Ukrayna'da tatbik ettikleri operasyonlarda elde ettikleri başarılar ve yine aynı dönemde Belarus'ta maruz kaldıkları menfi neticeler, Alman Genelkurmayı tarafından dikkatle takip edilmekteydi. Genel bir durum değerlendirmesi yapan Wehrmacht kurmayları, yaklaşan yaz ayları ile birlikte başlayacak geniş çaplı Kızıl Ordu taarruzunda ana darbenin Ukrayna'da indirileceği sonucuna vardı. Fakat Hitler ve yakın çevresi, Kızıl Ordu'nun Baltık Denizi yönünde kuvvetli bir saldırı tatbik edeceğini düşünmekteydi. Savaştan sonra pek çok Wehrmacht komutanı, yenilginin faturasını Hitler'in inatçılığına kesmeye çalışsa da, aslında 1944 yazında Ukrayna'da büyük bir Sovyet saldırısının olacağını gayet iyi biliyorlardı. Zaten tam da bu nedenle Wehrmacht Kuzey Ukrayna Grubuna "savunma dâhisi" Mareşal Walter Model komuta ediyordu. 1942 yılında Rjev'de büyük işler yapan Model, 1944'ün ilk aylarında da Kuzey Ordu Grubu cephesini yeniden organize etmişti. 1943 sonbaharında bir trafik kazası geçiren Günther von Kluge'nin yerine de Hitler'e koşulsuz sadakati ile tanınan Mareşal Ernst Busch, Merkez Grubuna komutan olarak atanmıştı.

Haziran 1944 itibarıyla Merkez Ordu Grubu, 1100 kilometre uzunluğundaki bir cephe hattında konuşlu dört ayrı orduya sahipti. Bunlardan 2. Ordu, Pripyat bataklıklarındaki mevzileri tutmuş, geri kalanı da Vitebsk'ten Bobruysk'a kadar 700 kilometrelik bir yay boyunca yerleşmişti. Cephe gerisindeki unsurlarla birlikte toplam personel sayıları yaklaşık 900 bindi.

Kızıl Ordu'nun olası hamleleri üzerine alternatif senaryolar geliştiren Alman kurmay kademesi, ordunun en elit unsurları olan panzer ve uçakları cephe hattı boyunca en riskli gördükleri bölgelere konuşlandırmaya gayret gösterdi. Buna göre, 1944'ün Haziran ayında Kuzey Ukrayna Ordu Grubu'nun yedi panzer ve iki panzer-bombardıman tümeninin yanı sıra, dört tabur da ağır sınıf Tiger panzeri vardı. Merkez Ordu Grubuna ise yalnızca bir panzer tümeni, iki tank-bombardıman tümeni ve bir de Tiger taburu kalmıştı. Toplamda, Wehrmacht Doğu Cephesinin envanterinde yaklaşık 5 bin sağlam panzer ve KMT varken, Merkez Ordu Grubuna 550 civarında zırhlı tahsis edilmişti. Yani, toplam zırhlı sayısının ancak onda biri...

Bagration

Ukrayna'da birbiri ardına elde edilen zaferler, Kızıl Ordu komuta kademesinde herhangi bir rehavete yol açmamış; aksine, Sovyet genel taarruzunun sonraki aşamaları oldukça ihtiyatlı bir şekilde değerlendirilmişti. Öyle ki, Kızıl Ordu Yüksek Komutanlık Karargâhı yetkili temsilcisi Korgeneral Sergey Ştemenko, o günlerdeki genel durumu, *"Altı tank ordumuzun tümü, Alman panzerlerinin büyük bir kısmına karşı burada verilen çetin mücadelede görev üstlendi. Şimdi şanslarını bir kez de Belarus'ta denemelerine karar verildi. Ancak bu sefer daha dikkatli hazırlanacaklar"* sözleriyle ifade etmişti. Sovyetlerin yeni operasyonuna "Bagration" kod adı verildi. Karargâhta geliştirilen plan, 1. Baltık ve 1., 2. ve 3. Belarus olmak üzere, dört ayrı cephenin kendi istikametlerinden yapacakları saldırıları öngörüyordu. Buna göre, ilk etapta Vitebsk ve Bobruysk civarındaki Wehrmacht Merkez Ordu Grubunun kanatlarını teşkil eden unsurlar kuşatılacak, ardından kanatlarda açılan boşluklardan geçilecek, daha sonra doğuda konuşlu Alman 4. Ordusunun kaçış yolları kesilecek ve buradan da Belarus'un başkenti Minsk'te ilerlenecekti. Dört Sovyet cephesinin eş zamanlı olarak icra edeceği hareḳâta toplamda 1 milyon 200 bin personel, 5321 uçak, 4070 tank ve KMT katılacaktı. Fakat bu son derece iddialı görev, şablon olarak tatbik edilen alışılagelmiş askeri çözümlerin dışında, çok daha radikal kararlar alınmasını gerekli kılıyordu... 1. Belarus Cephesi komutanı Konstantin Rokossovski, harpten sonra verdiği bir demeçte, ilgili planı şu şekilde izah etmiştir: *"Düşman*

müdafaa organizasyonun konumu üzerine yapılan çalışmalar sonucunda elde edilen veriler ışığında, cephenin sağ kanadındaki farklı sektörlerden iki ayrı darbe vurulmasına karar verdik. Bu darbelerden biri, Rogaçev bölgesindeki 3. ve 48. ordular tarafından Bobruysk ve Osipoviçi'ye, diğeri ise 65. ve 28. Ordular tarafından Berezina-Ozarçi'nin aşağı kesimlerinden Slutsk yönüne vurulacaktı. Buradaki en önemli detay, her iki darbenin de ana darbe niteliğine haiz olmasıydı. İşte bu, topyekûn taarruz operasyonlarının planlanmasına ilişkin genel görüşe aykırı bir uygulamaydı."

Aslında Bagration, saldırı operasyonlarına ilişkin klasik Sovyet askeri yaklaşımını farklı bir seviyeye taşımıştı. Zira mevcut kuvvetlerin cephenin ana ve yardımcı sektörleri arasında dağıtılması sebebiyle uğranılan başarısızlıklardan çıkarılan dersler, 1944'ün en önemli harekâtlarından biri olacak Bagration'un farklı biçimde tatbik edilmesi üzerine ciddi tartışmalara sebep olmuştu. Yüksek Komutanlık Karargâhında 22 ve 23 Mayıs'ta gerçekleştirilen özel toplantılara katılan Rokossovski, taarruz kararını çok ısrarlı bir biçimde savunmak zorunda kalmıştı. Efsane komutan, söz konusu toplantıların ne kadar zorlu fikir mücadelelerine sahne olduğunu daha sonra kaleme aldığı anılarında şöyle anlatmıştır: *"Sağ kanatta eş zamanlı iki ana darbe kararım çok eleştirildi. Yüksek kurmay heyetinin düşünmesi için iki kez yan odaya gitmem ve onları yalnız bırakmam istendi. Her istişarenin ardından, kararımı daha da ısrarlı bir biçimde savunmak zorunda kaldım. En sonunda ikna olan Stalin, operasyon planını bizim sunduğumuz biçimde onayladı ve 'Cephe komutanının ısrarı, bu saldırının organizasyonunun dikkatlice planlandığını kanıtlıyor. Bu da oldukça güvenilir bir başarı göstergesidir' dedi."*

Yukarıda bahsi geçen ve standart kalıplarla uyuşmayan çözümler, Sovyet saldırılarının planlanmasına müspet katkıda bulunmuştu. Fakat burada bir hususu da açıklığa kavuşturmak gerekmektedir: Bagration Operasyonunun başlangıç etabında Vitebsk kenti, zaten yarı yarıya kuşatılmıştı. Ayrıca şehrin kuzey ve güney kesimlerindeki Alman müdafaasının derinliklerine giren tabii geçit noktaları da bulunmaktaydı. Elbette bu geçitler Almanlar tarafından özellikle sıkı bir şekilde korunuyordu. Dolayısıyla, kuşatmanın ölçeği ve yoğunluğu artırılarak bu tuzaklardan uzaklaşmaya karar verildi. Sonuç olarak Sovyet saldırısının iki kıskacı mevzubahis geçitleri kullanamayacak ve kuşatmayı kapatmak için birbirlerine doğru daha uzun süre intikal etmek zorunda kalacaktı. Ama bu

durum bazı avantajları da beraberinde getirmişti. Çünkü Sovyet birliklerinin önünde çok daha zayıf savunma hatları bulunuyordu.

Geniş katılımlı büyük saldırı harekâtlarının başarıya ulaşabilmesi için hazırlık aşamalarının kat-i suretle gizli tutulması gerekmektedir. Bu ilke, büyük ölçüde Bagration için de geçerliydi. Şayet bu büyük saldırı için yürütülen hazırlıklar Alman istihbaratı tarafından keşfedilmiş olsaydı, o takdirde Ukrayna'da konuşlu panzer ve uçaklar Belarus'a akın eder ve taarruz için zaten elverişsiz olan ormanlık ve bataklık arazide Kızıl Ordu için ölümcül bir rol üstlenebilirlerdi. Sovyet birliklerinin icraatlarının gizliliği, operasyona iştirak eden unsurların katı güvenlik önlemlerine uygun olarak sadece geceleri hareket etmesiyle sağlandı. Farlar kapalı bir şekilde yapılan gece sürüşünde, yönlendirme için yollara beyaz işaretler yerleştirildi ve kamyonların arka kısımları beyaza boyandı. Bu işaretler, zifiri karanlıkta bir konvoyun içinden oldukça net bir şekilde görülüyordu. Sollama kesinlikle yasaktı. Bu şekilde gece intikalleri sadece 22.00-04.00 saatleri arasında gerçekleştirildi ve sabahın ilk ışıklarıyla birlikte tüm araçlar durup, hemen saklandı. Gündüzleri sadece ve sadece özel geçiş izni olan otomobiller kullanılabiliyordu. Gündüz ve gece intikalleri esnasında tatbik edilen kamuflaj rejiminin kontrolü ise sürekli olarak birliklerin yoğunlaştığı alanların etrafında uçan Polikarpov Po-2 tipi küçük keşif uçakları tarafından yapıldı. Pilotlar bir aksaklık fark ettiklerinde, kamuflajı bozuk olan konvoya yukarıdan bir uyarı flaması atıyordu.

Sovyet Yüksek Komutanlığı'nın 1944 yaz taarruzunun ana darbesini vurmakla görevlendirildiği ordulara ilişkin her bilgi çok gizliydi. Öyle ki, müttefiklerin üst düzey liderlerine bile tek bir enformasyon sağlanmadı. Müttefiklerin icra ettiği Normandiya Çıkarması kapsamında yürütülen Overlord Operasyonu'nun başladığı 6 Haziran günü Stalin, İngiltere Başbakanı Winston Churchill'e şunları yazıyordu: *"Tahran Konferansı'nda varılan mutabakata uygun olarak Sovyet Birlikleri tarafından gerçekleştirilen yaz taarruzu, Haziran ayının ortasında cephenin önemli sektörlerinden birinde başlayacaktır. Kızıl Ordu'nun genel taarruz istikameti de birliklerin ardı sıra operasyonlarına dâhil olmasıyla kademeli bir şekilde belirlenecektir. Bu şekilde, Haziran ayının sonunda ve Temmuz boyunca yürütülecek saldırı operasyonları Sovyet Birliklerinin genel taarruzuna dönüşecektir."*

Son derece katı ve acımasız gizlilik önlemleri, Sovyet savaş makinesinin tüm kademelerine nüfuz etmişti. Genellikle iki veya üç kurmay subay tarafından el yazısı ile kaleme alınan cephe harekât planları, Moskova'ya bizzat komutanlarca bildiriliyordu. Cephe, ordu ve tümen gazeteleri sadece müdafaa operasyonlarına yer veriyor, güçlü sinyallere sahip telsiz istasyonlarının çalışmaları geçici olarak durduruluyordu. Ünlü Alman tarihçi Rolf Hinze de üzgün bir şekilde kaleme aldığı kitabında bu durumu, *"Ruslar, alışkanlıklarının aksine, bu sefer tam bir telsiz sessizliği sağlamış ve bu rejime riayet etmiştir."* şeklinde yorumlamıştır. Elbette Belarus'ta gerçekleştirilen bütün hazırlıkların, Alman istihbaratının dikkatinden kaçması beklenemezdi. Fakat bununla birlikte, Sovyet birliklerinin hata yaptığı ya da deşifre olduğu faaliyetlerin ölçeği çok küçüktü. Dolayısıyla, Naziler tarafından hafife alındılar. Örneğin Doğu Cephesindeki düşman birliklerin faaliyet ve konumlarını değerlendiren 13 Haziran 1944 tarihli Alman raporunda; Kızıl Ordu'nun Wehrmacht Merkez Grubunu hedef alan olası saldırı operasyonlarının, ana taarruz istikameti konusunda Alman Genelkurmayını yanıltarak, Karpatlar ile Kovel arasındaki bölgede konuşlu rezervleri çekmeyi zorlamak amaçlı olduğunu belirtilmişti. Bu raporun ardından rahat bir nefes alan Mareşal Ernst Busch, Sovyet saldırısından tam üç gün önce tatile çıkmıştı.

Bagration Harekâtına başlamadan önce gerçekleştirilen son stratejik hazırlık faaliyeti, mayın temizliği oldu. Taarruza iki gün kala başlayan ve sadece gece vakti yapılan temizlik çalışmalarında, düşman nezdinde herhangi bir şüphe uyandırmamak maksadıyla mayınlar tamamen kaldırılmamış, bulundukları yerde etkisiz hale getirilmişlerdi. Fakat 1944'ün bahar aylarında yerleştirilen son model Alman anti personel mayınlarını etkisiz hale getirmek oldukça zordu. Çünkü bu mayın tarlalarında özellikle yetiştirilen çim örtüsü, yeraltı katillerini güvenilir bir şekilde gizlemekteydi. İki kısa yaz gecesi boyunca insanüstü bir gayretle çalışan Sovyet askerleri, binlerce mayını olduğu yerde etkisiz hale getirdi. Öte yandan, 1944 yazında Kızıl Ordu, mayınlar konusunda radikal bir karar almış ve taarruz istikametindeki mayın tarlalarında geçit hattı açmak yerine, bu tarlaları tamamen temizlemişti. Böylece çatışmaların yoğunlaştığı esnada infilak eden teçhizat ve mühimmatlardan çıkan yoğun duman yüzünden tankçıların rotadan çıkması sonucu yaşanacak olası kayıplar önlenmiş ve bu mesele de kökten çözülmüştü.

Geriye sadece Almanların derin savunma kademelerindeki küçük mayın tarlaları kalmıştı.

Yüksek Komutanlık Karargâhının ilgili kararına göre, Bagration Opersayonun'nun başlangıç tarihi, Büyük Atayurt Savaşı'nın başlangıcının 3. yıl dönümüne denk gelecek şekilde planlanmamıştı. Fakat harekât için gereken mühimmatın sevkinde yaşanan gecikmeler ve birliklerin istenilen mevkilere intikallerinde meydana gelen aksaklıklar, operasyonun başlama tarihini 22 Haziran 1944'e ötelemişti. 1. Baltık ve 3. Belarus Cephelerinin 22 Haziran'da Vitebsk yakınlarında icra ettikleri öncü keşif görevi, ilerleyen saatlerde vuku bulan çatışmalarla muharebe seviyesine evrildi. Aslında bu keşifler, Alman müdafaasının detaylı bir şekilde tetkik edilip, düşmanın konumu hakkında daha önceden elde edilen istihbarat verilerinin tasdik edilmesi maksadıyla icra edilmişti. Çünkü Sovyet saldırısı başlamadan hemen önce, Almanlar karşı önlemler alarak tahkimatlarını güçlendirebilir, bu da kaçınılmaz olarak planlarda değişikliğe gidilmesini zorunlu kılabilirdi. Kızıl Ordu'nun öncü birlikleri ile Alman piyadeleri arasında 22 Haziran'da başlayan çatışmalara 23 Haziran sabahı başlayan topçu hazırlık ateşi ve Sovyet hava bombardımanı eşlik etti ve böylece operasyon başladı. Alman 3. Panzer Ordusu'nun Vitebsk civarındaki savunması birkaç saat içinde çökmüştü. Tankların ve topçu ateşinin desteği ile taarruza geçen Sovyet piyadeleri, yer yer 500 ila 1500 metre ilerleyerek, düşman savunmasının ilk mevzilerini ele geçirdiler. Ertesi gün her iki cephenin şok gruplarının ana kuvvetleri de savaşa dâhil oldu. Sturmgeshütz tipi KMT'lerin yardımıyla direnmeye çalışan Almanlar, Sovyet saldırı gruplarını taktik savunma bölgesinde tutmak için büyük çaba sarf etti. Çünkü Kızıl Ordu'nun bu hattı aşması halinde, karşı saldırılar için panzer ve mekanize tümenlere ihtiyaç duyulacaktı ve tatile çıkan Mareşal Ernst Busch'un ordusunda bunlardan çok az sayıda vardı. Üstelik Sturmgeshütz tipi KMT'ler de eski güçlerini kaybetmişti. Çünkü Bagration'a iştirak eden Sovyet yapımı T-34-85'ler, modifiyeli 85 mm'lik toplarıyla Almanların kâbusu olmuştu. Kızıl Ordu'nun Otuzdörtlükleri, ağır sınıf Tiger da dâhil olmak üzere pek çok panzer ve KMT'yi artık tek atışta etkisiz hale getiriyordu.

Topyekûn kuşatmaya maruz kalsalar bile, önemli kavşak noktalarında konuşlu büyük iletişim merkezlerinin, özel olarak tahsis edilmiş birlikler tarafından son kurşuna kadar savunulması gerektiğinde

yürekten inanan Hitler, savaşta işlerin ciddi bir şekilde değişmeye başladığı 1943'ün ikinci yarısında "müstahkem kaleler" yaklaşımını ortaya atmıştı. Elbette böylesine çılgın bir proje, durup dururken gündeme gelmemişti: Kavşakların Alman birlikleri tarafından tutulması, Kızıl Ordu'nun ilerleyen unsurlarına yakıt ve cephane ulaştırılmasını engelliyordu. Ancak bununla birlikte, bahsi geçen kaleleri tutan garnizonlar için bu taktik, bir çeşit intihardı. Zira Stalingrad'da yaşadıkları hezimetten sonra bu tip görevleri icra eden Wehrmacht birliklerinin tamamı ya teslim olmuş ya da imha edilmişti. İşte Vitebsk de bizzat Hitler tarafından kale olarak ilan edilmiş ve Kızıl Ordu'nun kuşatma tehdidine rağmen, Korgeneral Helmut Gollwitzer'in komutasındaki 53. Kolordunun şehirden çekilmesi kat'i surette yasaklanmıştı. Savaşın ilk gününün akşam saatlerinde kendisine gelen raporları dikkatle okuyan Reinhardt, birliklerin Vitebsk kapanından ivedilikle çekilmesini önerdi. Fakat tatilini yarıda kesmek zorunda kalan Mareşal Ernst Busch, bu öneriye Hitler'in ve Wehrmacht Yüksek Komutanlığının emri ile yanıt verdi: *"Her ne pahasına olursa olsun savunun!"*

Operasyonun üçüncü gününde, iki ayrı Sovyet cephesine mensup unsurlar Batı Dvina kıyılarında bir araya geldi ve Vitebsk'te konuşlu Alman birlikleri kuşatıldı. Aynı günün akşamı generallerinin ikna çabaları sonucunda çaresiz kalan Hitler, birliklerin büyük kısmının Vitebsk'ten çekilmesine izin vermekle birlikte, özel görevli bir tümenin "kalede" savunmada kalmasını emretti ve Genelkurmay'dan rütbeli bir subayın da paraşütle atlayarak bu emri şehre bizzat tebliğ etmesini istedi. Bu esnada üstünlüğü alan Reinhardt sürece bir kez daha müdahil olarak, böylesine önemli bir emri bizzat teslim etmesi gerektiğini söyledi. Hitler gerçekten çok şaşırmıştı. Fakat Reinhardt'ın bu çıkışından sonra, Vitebsk'te kuşatılan garnizona paraşütçü bir general ile yazılı bir emir gönderme çılgınlığı tekrar gündeme gelmedi ve Kurt İninden[1] kuşatılmış kente bir telsiz mesajı gönderildi: *"Bir tümen Vitebsk'te kalacak ve son adamına kadar müdafaaya devam edecek. Derhal komutanın adını bildirin."* Kale adı verilen kapanda ölüme terk edilen 206. Piyade Tümeni'nin komutanı Tümgeneral Alfons Hitter'di.

1 Führerhauptquartier Wolfsschanze (Führer Karargâhı: Kurt İni): Rastenburg'da yer alan ve 1941-1944 yılları arasında Doğu Cephesinde icra edilen Wehrmacht harekâtları esnasında Adolf Hitler tarafından kullanılan karargâh.

Vitebsk'te ve civarında kalan bazı Wehrmacht gruplarının etraflarındaki kuşatmayı yarma teşebbüsleri başarısızlıkla sonuçlandı. Kentten kaçabilen çok az sayıdaki Alman unsuru, izlerini kaybettirmek için şehrin güneybatısındaki ormanlık alana girse de burada sıkı bir çembere alındılar ve Kızıl Ordu topçusu ve bombardıman uçaklarının taarruzlarıyla kısa sürede imha edildiler. Wehrmacht 197. Piyade Tümeni'nin esir düşen komutanı Albay Proy, sorgulama sırasında bu saldırılarla ilgili olarak şunları söylemişti: *"Alaylarımız tam manasıyla gözlerimizin önünde birer birer eriyip gidiyor; silahlarını, araçlarını, cephanelerini, teçhizatlarını ve kişisel eşyalarını sağa sola fırlatan askerlerimiz can havliyle deliler gibi koşuyordu."* Vitebsk mevkiinde vuku bulan muharebenin beşinci gününün sabahında beyaz bayrak çeken Almanlar pes etti ve Korgeneral Gollwitzer ve cephe kurmay başkanı da dâhil olmak üzere, yaklaşık 17 bin Nazi askeri teslim oldu. Hitler'in kişisel emriyle kent merkezinde bırakılan Alman tümeni ise müdafaasında başarılı olamadı ve hızla şehre giren Kızıl Ordu birlikleri Batı Dvina üzerindeki köprüyü ele geçirdi. Tümgeneral Hitter liderliğindeki garnizonun sağ kalan unsurları akşam saatlerinde bir atılım yaptı. Ancak fazla uzaklaşamadılar ve kısa bir süre sonra generalle birlikte hayatta kalan asker ve subayları da Sovyet birliklerine teslim oldu.

Vitebsk ve civarını savunmakla mükellef Wehrmacht birliklerinin yenilgisi, Belarus'taki Alman cephe hattında 150 kilometrelik bir boşluk oluşmasına sebep oldu. Fakat burada üzerinde durulması gereken asıl mesele, son adamına kadar direnmesi emredilen garnizonun mevcudiyetine rağmen, şehrin hızla Kızıl Ordu'nun eline geçmesidir. Bu durum, fikir babalığını Hitler'in yaptığı "müstahkem kale tipi müdafaa" taktiğinin bizzat Alman generallerce sabote edildiğinin açık bir göstergesiydi. Öte yandan, Almanların kuşatmayı yarmak için tatbik etmeye çalıştıkları atılımlar ise bunların ormanlık ve açık arazide etkisiz hale getirilmesiyle sonuçlandı. Lakin Vitebsk'ten ders çıkarmak istemeyen Almanlar, "kale" doktrinini Berlin'e kadar inatla sürdürmeye devam etmiştir.

Bu arada, 1. Belarus Cephesi'nin taarruzu, diğer cephelerin saldırılarından daha geç bir tarihte, 24 Haziran 1944'te başladı. Söz konusu operasyonu Yüksek Komutanlık Karargâhı adına yerinde izlemek için Georgi Jukov, 3. Ordu'nun Rogaçev'deki gözlem noktasında görev yapan Tümgeneral Aleksandr Gorbatov'un yanına gitmişti. Rogaçev

civarında gerçekleştirilecek kara taarruzunun 1400 uçakla desteklenmesi gerekiyordu. Gorbatov'un emrindeki birliklerin Pariçi yakınlarındaki köprübaşına yönelik atılımına Sovyetler Birliği Hava Kuvvetleri Uzun Menzilli Filosunun 900 ağır bombardıman uçağı doğrudan hava desteği verecekti. Yine bu bölgede görevli olan Konstantin Rokossovski ise cephenin güney şok grubunun birlikleriyle kaldı ve Pariçi civarındaki ormanlık ve bataklık arazilerde askerleri ile birlikte ilerledi. Bataklık araziden rahatça geçebilmek için taarruzdan çok önce özel olarak hazırlanan Sovyet askerleri zor şartlarda yüzmeyi, bataklıkta yürümeyi, nehir akıntısından istifade ederek mesafe kat etmeyi ve ormanlık arazide hayatta kalmayı öğrenmişti. Mokrostupı adı verilen ve bataklık arazide ilerlemeyi kolaylaştıran yüzbinlerce hedik tipi ayakkabı sayesinde Belarus'un bataklıklarla kaplı ormanları Kızıl Ordu için mesele olmaktan çıktı. Aynı şekilde tüm silah ve teçhizatın taşınabilmesi için de benzer niteliklerde özel platformlar imal edildi ve etkin bir biçimde kullanıldı.

Rogaçev yakınlarındaki Alman mevzilerini vuracak pilotlara kılavuz olmaları maksadıyla köprübaşına dizilen kamyonlar farlarını doğu istikametine doğru yaktı. Böylece işgalci düşman unsurlarında fark edilemedi. Ancak seyir halindeki Sovyet uçaklarından net bir biçimde görünüyorlardı. Yine bombaları bırakacak olan nişancıları yönlendirmek için de özel meşaleler yakıldı. Tümgeneral Aleksandr Gorbatov, savaştan sonra kaleme aldığı hatıralarında o anları şöyle anlatıyordu: *"Hava tamamen kararduğında, düşman atış mevzilerini ve siperlerini vuracak olan filoya öncülük eden hafif uçağımızın giderek artan motor sesini duyduk. Sonra bu motor sesine uzun menzilli devlerin gürültüleri eklendi. Başlarımızın üzerimizden dalgalar haline geçiyorlardı. Çok kısa bir süre sonra yüzlerce alev şelalesinin oluşturduğu cehennem ateşinin parıltısı gökyüzünü kapladı ve ardından şiddetli patlamalar duyuldu."*

Gece bombardımanından birkaç saat sonra Kızıl Ordu avcı uçaklarının icra ettiği bir başka hava baskını ile operasyona devam edildi. Uçakların bıraktığı bombalarının infilakları sebebiyle etrafı kaplayan yoğun duman bulutu dağılır dağılmaz devreye giren Sovyet topçularının ve Katyuşaların sert darbeleri, Alman mevzilerini darmaduman etti. Topçu hazırlık ateşinin tamamlanmasından sadece birkaç dakika önce, mayın tarama ve imha araçları yola çıktı. Hem Rogaçev hem de Pariçi civarındaki taarruzlarda kullanılan bu araçlar, intikal rotası

üzerindeki mayın tarlalarına girip, arkalarındaki tanklar, KMT'ler ve ZPT'ler için gerekli güvenli koridorları başarıyla açtılar. Fakat tüm bu müspet gelişmelere rağmen, Rogaçev Taarruzu, önceden planlanan saldırı programının gerisinde kalmıştı. Çünkü Gorbatov'un askerlerinin forse ederek geçmeye çalıştığı Drut Nehri üzerindeki köprübaşında konuşlu Alman müdafaası oldukça inatçıydı. Pariçi Taarruzu ise tam tersine, saldırının daha ilk gününde Alman savunmasını dağıtmış ve Tümgeneral İssa Pliyev'in mekanize grubu ve tank kolordusu açılan koridor üzerinden atılıma geçmişti.

Bobruysk civarında tatbik edilen Kızıl Ordu harekâtının planlama aşamasında bizzat Konstantin Rokossovski'nin geliştirip, ısrarla üzerinde durduğu eşzamanlı çift ana darbe taktiği işe yaramıştı... Şöyle ki: Wehrmacht Merkez Ordu Grubu bünyesinde görev yapan tek panzer tümeni, ilk etapta Bobruysk'un doğusundaki Rogaçev yakınlarında başlayan Sovyet saldırısını püskürtmek için ileri atılmıştı. Ancak, bu esnada ikinci Sovyet taarruzunun da devreye girmesi, Almanları planlarını değiştirmeye zorladı ve 20. Panzer Tümeni ortaya çıkan yeni tehdidi savuşturmak için ivedilikle yeniden konuşlandırıldı. Fakat intikal halindeyken Pariçi hattındaki boşluk genişledi ve söz konusu bölgeyi bir tümenle kapatmak da mümkün olmadı. Öte yandan, çok hızlı bir şekilde yön değiştirmek zorunda kalan Almanlar, çok sayıda ekipmanı geride bıraktı. Rogaçev'de panzer desteğinden yoksun kalan Wehrmacht savunması kısa sürede çöktü. Saldırının dördüncü gününün sabahında, iki Sovyet mekanize zırhlı birliği Bobruysk'un kuzeyinde birleşerek Alman 9. Ordusunun etrafındaki kuşatmayı kapattı. Ablukanın tesisinden iki gün sonra da kuşatılmış Almanlar mücadeleden vazgeçti ve yaklaşık 24 bin Wehrmacht askeri Rokossovski'nin birliklerince esir alındı. Binlerce araç, teçhizat ve silah ise savaş ganimeti olarak Kızıl Ordu envanterine kaydedildi.

Vitebsk ve Bobruysk'ta kaydedilen başarı, Kızıl Ordu'nun bir sonraki stratejik adımı için gereken koşulları sağlamıştı. Dolayısıyla, Başkomutanlık Karargâhının 28 Haziran tarihli kararıyla operasyona iştirak eden cephe ordularının Minsk istikametinde yapacakları yeni saldırılarla düşmanı kuşatmaları emredildi. Bu taarruzdaki en belirleyici rolü, Pavel Rotmistrov'un komutasındaki 5. Muhafız Tank Ordusu üstlenecekti. Karargâh kurmayları tarafından hazırlanan taarruz

planına göre, bu ordunun Smolensk-Minsk karayolu boyunca bir atılım yapmasını öngörülüyordu. Çünkü böyle bir saldırının başarıyla neticelenmesi, Wehrmacht Merkez Ordu Grubunun gerisindeki ana yol kavşağının ele geçirilmesi demekti. Böylece işgalcilerin yenilgisi kaçınılmaz olacaktı. Fakat Minsk otoyolunun Orşa yakınlarındaki kesiminde konuşlu Alman savunmasını hemen kırmak mümkün olmadı. Tam da bu esnada devreye giren 3. Belarus Cephesi komutanı İvan Çernyakovski, çok kritik bir hamle yaparak, birliklerin daha önceden Vitebsk yakınlarında açtığı boşluğu kullanmaya karar verdi. Bu karara müteakiben Dvina ve Dinyeper arasındaki koridora, Rotmistrov'un emrindeki 500'den fazla tank ve KMT girdi. İlk iki gün boyunca ciddi bir direnişle karşılaşmayan zırhlılar, Almanların gerisinde stratejik öneme haiz bir nokta olan Borisov'a doğru hızla ilerlerken, Wehrmacht komuta kademesinde ise önemli değişiklikler gündeme gelmişti. Hızla çökmekte olan Sovyet-Alman cephesini eski haline getirmek maksadıyla "Savunma Dâhisi" bir kez daha kurtarıcı rolünde ortaya çıkıyordu. Stalin'in Minsk'e taarruz emrini verdiği gün Ernst Busch, Hitler tarafından Merkez Ordu Grubu komutanlığından alındı ve yerine Walter Model atandı.

Belarus stratejik saldırı operasyonu sırasında Kızıl Ordu'nun "mekanize-süvari" adı verilen birliklerinin icra ettiği faaliyetler oldukça etkili sonuçlar vermişti. Özellikle taarruz operasyonları kapsamında son derece hassas görevlerin yerine getirebilmesi için sağlam bir işlev gören 3. Muhafız Mekanize Süvari Kolordusunun da dâhil olduğu bu mekanize-süvari unsurları, yukarıdaki paragrafta bahsi geçen boşluğa girdikten beş gün sonra 150 ila 200 kilometre kadar mesafe kat etmiş, bu suretle de 3. Belarus Cephesi'nin 11. ve 5. Ordularının etkin bir biçimde ilerlemesini sağlamışlardı. Üstelik ileri uçta kritik görevlerini yerine getirirken, geri çekilen Alman birliklerinin cephe hatlarını yeniden tesis etme girişimlerini de sabote etmişlerdi.

Üç Sovyet cephesinin mekanize unsurları, farklı istikametlerden ilerlemek suretiyle Belarus'un başkenti Minsk'te bir araya geldi. Kuşatma tehdidiyle karşı karşıya kalan Almanlar, Berezina Nehri hattına doğru çekilmeye başladıysa da bu kaçış, Naziler için gerçek bir ölüm yoluna dönüştü. Çünkü nehrin karşı kıyısındaki birçok geçiş koridoru, Kızıl Ordu'nun öncü birlikleri tarafından çoktan tutulmuştu. Sadece

Mogilev-Minsk karayolu üzerindeki Berezino civarındaki köprü Almanların kontrolündeydi. Bu yüzden binlerce araç ve piyade konvoyu bu yöne akın etti. Fakat bir anda gökyüzünde beliren Sovyet uçakları, Wehrmacht'ın geri çekilen konvoylarını hallaç pamuğu gibi havaya savurdu. Bu geri çekilme görevine iştirak eden bir Alman askeri o anları şöyle hatırlıyordu: *"Savaş boyunca tanık olduğum en şiddetli saldırılara ve kayıplara köprüye çok yakın bir mevkide maruz kaldık. Ortalık mahşer yerine dönmüş, köprüye bir an önce girmeye çalışan araçlar birbirlerini yolun dışına itmişti. Asker ve subaylarımız da birbirlerine küfürler yağdırıyor ve karşılıklı yumruklar havada uçuşuyordu. Jandarmamız ise asayişi sağlayamıyor, Ruslar da havadan bizi biçmeye devam ediyordu."*

1944 yazında Belarus'ta yaşananlar, gitgide 1941 yazını andırmaya başlamıştı. Fakat bu sefer roller tamamen yer değiştirmişti. Artık geçit koridorlarında kuşatılan ve acımasız bombardımanlara maruz kalanlar Almanlardı. Hava saldırıları ile eziliyor, tümenleri ve kolorduları birbiri ardına dağılıyordu. Berezino boyunca yaya olarak geri çekilen büyük Alman piyade konvoyları, umutsuzca kendilerine çoktan yetişen Sovyet tanklarını atlatmaya çalışsa da, bu yarışmanın galibi daha en başından belliydi. Bu arada bölgedeki Alman bombardıman uçaklarının ilerleyen Sovyet birliklerinin gerisindeki stratejik hedeflere yönelik saldırılar için kullanılmaları gündeme geldi. Fakat stratejik hedeflerden ziyade hızla mesafe kat eden Sovyet tank konvoylarını geciktirmek için çaba sarf etmek durumunda kaldılar. Elbette mutlak hava üstünlüğünün Sovyet filosuna ait olduğu koşullarda, Heinkel-177'ler de dâhil olmak üzere, bu ağır bombardıman uçaklarının gündüz faaliyetleri bir nevi intihar manasına geliyordu ve doğal olarak Almanlar için ağır kayıplara yol açtı.

Ancak harekâttaki vaka gelişimi ve olay seyri her zaman Sovyetlerin lehine olacak bir biçimde vuku bulmuyordu. Operasyonun ilk haftası sona ererken, daha önceden Ukrayna'ya konuşlandırılmış olan Alman panzer tümenleri, Belarus'a gelmeye başladı. Müdafaa uzmanı Walter Model, bu canavarları tam olarak nereye yerleştireceğini iyi biliyordu. Söz konusu unsurlar arasında yer alan ve ağır sınıf pek çok Tiger'a sahip olan 5. Panzer Tümeni, Mareşal Rotmistrov'un 5. Muhafız Tank Ordusu'nun yoluna çıktı. Çoğunluğu Tiger ve Panter tipi panzerlerden teşkil iki yüz Alman zırhlısıyla çarpışan Sovyet tankçılarının Minsk'e intikali sekteye uğramıştı. Bu durum komuta kademesinde birtakım

hoşnutsuzluklara neden oldu. Mareşal Aleksandr Vasilevskiy, anılarında söz konusu hadiseyi *"O ana kadar savaşta hep zekice manevralar yapan 5. Muhafız Tank Ordusu, Ukrayna'dan gelen panzerlere karşı kendisinden beklenmeyecek şekilde durakladı."* sözleriyle aktarmıştır. Ancak gelişmeleri Moskova'dan saniye saniye takip eden Stalin'in tepkisi çok daha sertti: *"Başkomutanlık Karargâhı, 5. Muhafız Tank Ordusu'nun yavaş ve kararsız eylemlerinden memnun değil ve bu durumu ilgili birliğin komuta kademesinin gelişmelere yeterince hızlı tepki verememesine bağlıyor."* Sıkıntılı süreçlerin ve aksaklıkların çözüme kavuşturulması maksadıyla bölgeye özel bir komisyon gönderildi. Bu soruşturmaya katılan 39. Ordu Komutanı Korgeneral İvan Lyudnikov ise şu sonuca varmıştı: *"Bazı bölgelerde iyi pusu kuran Almanlar, tıpkı Moskova Muharebesi'nde Albay Katukov'un tankçılarının Heinz Guderian'ın panzerlerine karşı yaptığı gibi, statik pusu taktiklerini bize karşı başarıyla kullanmıştır."* Elbette bu muharebeler sadece Kızıl Ordu için değil, aynı zamanda Alman 5. Panzer Tümeni için de ağır kayıplara sebebiyet vermişti. İki hafta sonra Belarus'a vardıklarında 159 panzerden sadece 18'i kullanabilir durumdaydı ve tüm ağır sınıf Tiger tipi panzerlerini kaybetmişlerdi. Bir hususu daha belirtmekte fayda var: Minsk yolunda panzerlerle kapışan Rotmistrov'un tankçılarında bir tane bile 85 mm. topa sahip modifiyeli T-34 yoktu. Ellerindeki otuz dörtlüklerin tamamı 76 mm.'lik topa sahipti. Dolayısıyla panzerleri tek atışta indiremiyorlardı.

Önemli bir kara ve demiryolu kavşağı olan Belarus'un başkenti Minsk'in savunulması, Alman komutanlığı için kritik öneme haizdi. Bu sebeple kente ivedi bir şekilde "kale" statüsü verildi. Önlerindeki en büyük sorun ise Almanların bu kaleyi savunabilmek için yalnızca 2 bin kadar personelinin olmasıydı. Evet, korkunç birer savaş makinesi olan Tiger ve Panter sınıfı panzerler Sovyetlerin 5. Muhafız Tank Ordusunu başlangıçta durdurmuştu. Ancak istikrarlı bir savunma cephesi kuramadılar ve 3 Temmuz gününün ilk ışıklarıyla birlikte Kızıl Ordu'nun tankları kuzeydoğudan Minsk'e girdi. Plana göre Mareşal Rotmistrov'un tankçılarının şehre girmesi gerekiyordu. Fakat ilk gelenler General Aleksey Burdeiney komutasındaki 2. Muhafız Tank Kolordusuydu. Öğlen saatlerinde ise Rokossovski'nin 1. Muhafız Tank Kolordusunun zırhlıları güneydoğudan şehre girdi ve akşam saatlerinde ise kent işgalcilerden tamamen temizlendi.

Kızıl Ordu'nun 1. ve 3. Belarus Cephelerine mensup birliklerin Minsk'te bir araya gelmesi, kentin doğusunda toplanan üç Alman ordusunun sağ kalan unsurlarının etrafındaki kuşatma çemberinin kapatıldığı anlamına geliyordu. Bu esnada devreye giren 2. Belarus Cephesi birlikleri de abluka halkasını doğudan sıkıştırmak suretiyle Alman piyadelerini önüne katarak imha etmeye başlamıştı. 11 Temmuz'a kadar geçen süre zarfında Minsk civarında kuşatılan Nazilerin tamamı yenildi. Üstelik esir alınan 35 bin mahkûm arasında, üçü kolordu ve dokuzu da tümen komutanı olmak üzere, tam 12 üst düzey general bulunuyordu. Sovyet birlikleri sadece iki haftalık çatışmada, Wehrmacht Merkez Ordu Grubunu oluşturan 9 kolordunun 7'sini, 34 tümenin de 28'ini imha etmişti. Almanların Belarus'taki toplam personel kaybının 150 bini savaş esiri olmak üzere, yaklaşık 350 bin olduğu tahmin edilmektedir.

Alman komutanlığının Belarus'a konuşlandırdığı panzer tümenleri, Wehrmacht müdafaasının yeni yeni kırılmaya başladığı ilk aşamalarda belirleyici bir rol üstlenebilecekleri için ciddi birer tehditti. Fakat zaman içinde vuku bulan muharebelerde Alman piyadelerinin büyük bir kısmı yok edildikten ve cephe hattı çöktükten sonra, bu panzerler yalnızca Kızıl Ordu'nun ilerleyişini yavaşlatabildi. Sovyet kurmayları çok basit ama oldukça etkili bir taktik uyguluyordu. Şöyle ki; icra edilen tüm taarruzlar iki paralel istikamet boyunca gerçekleştirilmekte, bu istikametlerden birinde düşmanın inatçı direnişiyle karşılaşıldığı takdirde, birlikler komşu rotada yeniden toplanıp, kısa süre içinde önlerindeki bariyerin gerisine sızmaktaydı. Mesela Baranoviçi civarındaki çatışmalarda bu taktik uygulanmıştı. Önemli bir yol kavşağı olduğu için Naziler tarafından inatla savunulan Baranoviçi'yi doğudan bir darbe ile ele geçirmeye yönelik ilk teşebbüs başarısızlıkla sonuçlanmıştı. Önceden hazırlanmış savunma hattına güvenen düşman, çok inatçı bir direniş gösteriyordu. Fakat kentin güneyinde, Macar birliklerinin savunduğu zayıf bir nokta bulundu ve hemen harekete geçen mekanize-süvari birliği kuzeyden şehrin çevresine hücum etti. Kuşatma tehdidini hisseden işgalciler derhal kenti terk ederek kaçtı. Bu senaryo Berlin düşene kadar farklı yönlerde ve noktalara defalarca kez tekrarlandı.

Üç ayrı Alman ordusunu peş peşe mağlup eden Sovyet birlikleri, Batı'ya doğru intikallerine devam ederken, Nazilerin Kırım'daki yenilgisinden sonra Belarus'a nakledilen 2. ve 51. Ordular da 1. Belarus

Cephesi'nin sol kanadına iştirak ederek Kovel bölgesindeki mevzilerden topyekûn taarruza destek verdi. 28 Temmuz'dan 2 Ağustos 1944'e kadar geçen zaman zarfında 1. Belarus Cephesi birlikleri Vistül'e ulaştı ve Varşova'nın kuzey ve güneyinde yer alan Pulaw ve Magnuszew'deki köprübaşlarını ele geçirdi.

Wehrmacht 4. ve 9. ordularının mağlubiyetle tanıştıkları esnada Korgeneral Georg-Hans Reinhardt'ın emrindeki birlikler halen savaşabilecek durumdaydı ve bu da kendisinin Merkez Ordu Grubu komutanı olarak atanmasına yol açtı. 16 Ağustos'ta görevi devreden Walter Model, müttefiklerin çıkarma operasyonundan sonra parçalanan Batı Cephesini toparlamak için Normandiya'ya hareket etti. Çiçeği burnunda komutan Reinhardt, Vistül-Oder operasyonunda Kızıl Ordu'nun darbeleriyle imha olacak bu ordulara yalnızca altı ay komuta etmiş, ardından Hitler'in bir başka öfke krizi ile kızağa çekilmiş ve savaştan sonra da Amerikalılara teslim olmuştu.

Bagration Operasyonu ile Kızıl Ordu tarafından düşman işgalinden kurtarılan geniş bölgelerde, yalnızca seferberliğe yanıt veremeyen askerlik çağındaki erkekler değil, aynı zamanda on sekiz yaşına henüz ulaşmış gençler, partizanlar, eski askerler ve komutanlar da vardı. Bütün bu insan kitlesi derhal silahaltına alınıyor ve piyade birliklerine yollanıyordu. Bu şekilde göreve başlayan askerlere genellikle "kara gömlekliler" adı verilmiştir. Kızıl Ordu topçusu V. Zimakov, anılarında bu durumu şöyle anlatıyordu: *"Yerel halkın arasından seçilerek bir araya getirilen küçük bir takviye birliğimize ulaşmıştı. Bunlar 1926 ve 27 doğumlu gençlerdi. Onlara "kara gömlekliler" adını verdik, çünkü bunlara üniforma verilmemişti ve kapkara giyinmişlerdi."* İşte bu tanımlama, zorlu bir yoldan, tabiri caizse cehennemden geçerek gelen kahraman Sovyet askerlerinin, 1941'deki geri çekilme sırasında firar ederek işgal altındaki topraklara yerleşen eski yoldaşlarına karşı olumsuz tavırlarını da yansıtmaktaydı. Piyade G. Genkin ise ilgili durumu şu sözlerle açıklıyordu: "*Şimdi bu kara gömlekli piyadelerin yarısından fazlası, 1941 senesindeki Kızıl Ordu'nun eski askerleriydi. Peki, neden kötü muamele gördüler? İzah edeyim efendim: Bakınız, tamamı yaralı veya işkence görmüş askerlerden teşkil birlikler, 1943'ün sonunda kurtarılmış bir köye girdiğinde ve savaşın başlangıcında firar eden eski meslektaşlarından birkaçını orada sapasağlam gördüklerinde hangi duyguları hissetmelidir? Buyurun,*

siz yanıtlayın..." Bununla birlikte, kara gömlekliler herkes gibi savaşıp ve cesaretle mücadele ettikleri takdirde, Kızıl Ordu askerleri tarafından hemen benimsenip onay görmüşlerdir.

Kızıl Ordu'nun Belarus'taki zaferleri o kadar görkemli ve etkileyiciydi ki, Batılı müttefikleri ilgili durumu şüphe ile karşıladı. Müttefiklerin bu güvensiz tutumuna yanıt gecikmedi ve Sovyetler Birliği lider kadrosu, elde edilen müspet sonuçları alışılmadık bir şekilde tüm dünyaya göstermeye karar verdi. Avusturyalı besteci ve orkestra şefi Johann Strauss'un hayatına ve çalışmalarına adanmış ve o zamanlar çok popüler olan Amerikan yapımı bir müzikal filmden esinlenen NKVD, Büyük Vals adlı bir operasyon planladı. Buna göre, katı gizlilik rejimine uygun olarak, Belarus'tan trenlere bindirilen Alman savaş esirleri Moskova'ya gelmeye başladı. Ardından Moskova Hipodromu ve Dinamo Stadyumu kordon altına alındı ve esirler buralarda toplandı. Son olarak da 17 Temmuz sabahı yayınlanan Pravda gazetesinde, Alman savaş esirlerinin Moskova'da ibreti âlem için yürütüleceklerine dair bir haber yayımlandı ve ilgili metin radyodan da anons edildi.

Nazi savaş esirleri bu haberlerin ardından sokağa dökülen Moskovalıların önünden ağır adımlarla ilerliyordu. En önde 19 Wehrmacht generali vardı. Bu manidar "Geçit Törenine" iştirak eden katılımcılardan sadece onlar temiz traşlıydı. Generalleri binden fazla subaydan oluşan iki ayrı grup izledi. Bunların arkalarında uzun zamandır tıraş olmamış üniformalı askerler vardı. Bazıları bot yerine araba lastiklerinden yapılmış sandaletler giymişti. Mahkûmlar, Leningrad Otoyolu ve Gorki Caddesi boyunca Mayakovski Meydanı'na kadar yürüdüler ve burada iki gruba ayrıldılar. İlk grup sola döndü ve Sadovoye Koltso üzeriden Kursk tren istasyonuna gitti. Savaş esiri Josef Wimmer, o günü şöyle anlatıyordu: *"Subaylar önde, biz arakadaydık. Hiçbir yere bakmadık, sadece yürüdük ve iki gruba ayrıldık. Herhangi bir düşüncemiz yoktu. Ölü gibiydik. Bizim için her şey bitmişti. Şuursuz ve hissiz bir şekilde esir düşmüştük. Kursk tren istasyonuna geldik, 1200 kişi bir trene bindik ve yola çıktık."* Sağ tarafa dönen ikinci savaş esiri grubu ise Kırım Köprüsü üzerinden Kanatçikovo demiryolu istasyonuna yürüdü. Bu mahkûmlara, Djerzinskiy Tümeninin süvari alayından atlı askerler eşlik ediyordu. Savaşın başından beri saplantı haline getirdikleri Sovyet

başkentinin yollarında yürüme gayelerine nihayet ulaşan işgalcilerin başkent gezintisinden sonra geçtikleri tüm cadde ve sokaklar iyice yıkanarak temizlendi.

Büyük Vals kapsamında 57 binden fazla Alman asker ve subayı Moskova sokaklarında gezdirildi. Almanların bu ilginç yürüyüşü, resmi kayıtlara başkent üzerinden Sovyetler Birliği'nin doğu kesiminde bulunan esir kamplarına nakledilmeleri olarak geçti. Bununla birlikte, mağlupların sıra dışı "Geçit Töreni" uluslararası camiada çok büyük bir siyasi etki yarattı ve hem Sovyet vatandaşları hem de yabancı gözlemcilerin zihinlerinde derin izler bıraktı.

Baltık Etrafının Kurtuluşu

III. Reich'ın milli gururu Merkez Ordu Grubunun yenilgisi, hız kesmeden ilerleyen Kızıl Ordu için yepyeni fırsatlar yarattı. Artık Vistül hattından Doğu Prusya'ya geçerek Baltık ülkelerini Nazi işgalinden kurtarmak mümkündü ve tüm bu imkân ve olasılıklar değerlendirilecekti. Böylece General İvan Bagramyan'ın komutasındaki 1. Baltık Cephesi, Kırım'ın muzaffer muhafızları olan 2. ve 51. ordularla takviye edildi. Ayrıca İvan Çernyakovski'nin 3. Belarus Cephesi de batıya, Baltık ülkelerine doğru taarruza geçti. Almanların sıradaki "kalesi" Litvanya'nın başkenti Vilnius olmuştu. 15 bin kişilik bir garnizon tarafından savunulan bu kent, kenar mahallelere kazılan siperler ve bazı binalara kurulan tahkimatlarla Sovyet operasyonuna karşı hazır hale getirilmişti. Baltıklara ilerleyen Kızıl Ordu'nun Nazilerde yarattığı korku ve panik dalgasına kapılan Reinhardt, bu vesileyle ordu grup karargâhına acilen bir telgraf çekti. Bu kısa mesajdaki, sitem ve itiraflar, komutanın psikolojik durumunu yansıtması bakımından oldukça manidardır: *"Vilnius'u tutmaya yönelik girişimler, cephe hattında bir boşluk daha oluşmasına ve ciddi operasyonel sonuçlara yol açacaktır. Ben kendi adıma, bu husus üzerine karar verme hakkımı saklı tutuyorum. Sürekli düşündüğümün aksine hareket etmek zorunda kalıyorum ve artık gerçekten dayanamıyorum."* 8 Temmuz'da 3. Belarus Cephesi birlikleri Vilnius'un dış mahallelerine girdi ve ertesi gün şehir tamamen kuşatıldı. Bu aşamadan sonra Almanların yeni "kalesi" için verilen mücadele şiddetlendi ve Vilnius civarındaki çarpışmalar beş gün boyunca devam etti.

Kırım'ın muzaffer muhafız orduları tarafından takviye edilen 1. Baltık Cephesi, 20 Temmuz'da yeniden taarruza geçti. Stalingrad'dan bu yana sürekli saldıran Sovyet tankçıları, zaman içerisinde bilhassa derinlemesine hızlı atılım taktiklerinde oldukça ustalaşmıştı. Buna göre öncü rol üstlenen 3. Muhafız Mekanize Kolordusu, piyadeleri geride bıraktı ve günde 60 ila 70 kilometre yol kat ederek Litvanya'nın 4. Büyük kenti olan Siauliai'ye ulaştı. Fakat bu kentteki işgalcileri pas geçen T-34'ler, Nazilerin işini bitirme görevini arkadan gelen piyadelere bırakarak daha da ileri, Riga Körfezi'ne doğru son sürat ilerledi. 31 Temmuz sabahı, 8. Mekanize Tugay Komutanı telsizle kolordu karargâhına ulaştı ve *"Yoldaş Komutan, an itibarıyla Riga Körfezi'nin kıyısında bulunmaktayız"* dedi. Bu mesaj, askeri ve siyasi açıdan çok büyük bir öneme sahipti. Çünkü düşmanın Baltık grubunun tamamen izole edildiği anlamına geliyordu. Mesajı alan kolordu komutanı, hiç beklemeden cephe karargâhına bilgi verdi. Bu beklenmedik gelişme üzerine, kolordu komutanı, birliklerin konumu hakkında cephe komutanlığına bir kez daha rapor vermek zorunda kaldı ve en sonunda kıyıda bekleyen tugay komutanına şöyle bir emir verildi: *"Üç şişe alın, deniz suyu ile doldurun ve ağızlarını sıkıca kapatın. Suyun gerçekten de Baltık Denizi'nden alındığına dair imza attığınız bir raporu şişelere iliştirin ve kolordu karargâhına gönderin."* Emir derhal yerine getirildi ve deniz suyu ile dolu şişeler uçakla önce cephe karargâhına, oradan da Moskova'ya; Başkomutanlık Karargâhına gönderildi. Bir sonraki toplantıda, masanın üzerinde duran bu şişeler, Sovyet birliklerinin Baltık Denizi'ne çıkışının somut birer kanıtıydı.

Bagration Operasyonu'nu mükemmel bir şekilde icra eden Kızıl Ordu birliklerinin batı istikametindeki ilerleyişi, Baltık bölgesindeki durumu kökten değiştirdi. Şöyle ki, 1944'ün bahar aylarında Leningrad civarındaki saldırı operasyonları, Almanların Narva yakınlarında kurduğu Panter hattında durdurulmuştu. Göller arasındaki geçiş yollarını engellemek için önceden hazırlanmış ve zaman içinde müstahkem tahkimatlarla güçlendirilmiş bu hatta doğrudan yapılacak saldırıların ağır kayıplarla yol açacağı aşikârdı. Fakat Wehrmacht Merkez Ordu Grubunun mağlubiyeti, Panter hattının güney kanadını boşa çıkarmış, Sovyet öncü birliklerinin bu kesimi geçebilmeleri de mümkün hale gelmişti. Bu fırsat hemen değerlendirildi ve Leningrad Cephesi'nin

taarruzu 17 Eylül 1944'te başladı. Tartu bölgesinden kuzeye doğru bir atılım ile Narva'daki Alman grubuna geriden vurulan darbe sonucu, işgalciler aceleyle geri çekildi. Bu aşamanın ardından kısa bir süre daha ilerleyen birlikler Tallinn'e ulaştı ve Estonya'nın başkentini düşman işgalinden kurtarma şerefi, yine Estonyalı bir Kızıl Ordu Generali olan Lembit Pern'in komutasındaki 8. Estonya Piyade Kolordusuna verildi. Pern'in askerlerinin 21 Eylül'de girdiği kent, 22 Eylül'de işgalcilerden tamamen temizlendi.

Günümüz Estonya'sında, ülkenin SSCB'nin asli unsuru olduğu dönem, genellikle "Sovyet işgali" olarak adlandırılmaktadır. Ancak gerçek bir işgalin tam olarak neye benzediğini, SSCB Olağanüstü Devlet Komisyonu'nun "Nazilerin ve suç ortaklarının Estonya SSC'deki zulmüne ilişkin" 29 Kasım 1944 tarihli raporunda açıkça görmek mümkündür. Bu raporda şu cümleler yazmaktadır: *"Nazi ordularının üç yıl boyunca devam eden Estonya işgali sırasında, aralarında 2699 endüstriyel imalat tesisi, 21 bin konut, 76 hastane ve klinik, 400 okul, 86 kulüp ve sinema ve 6 tiyatronun da bulunduğu 63 bin bina, Almanlar tarafından yıkılmıştır. Ayrıca köylülerin 322 bin baş sığırı ve 107 bin baş atı da yine işgalci Nazilerce gasp edilmiş, ülkenin uğradığı toplam ekonomik zarar 16 milyar Rubleyi aşmıştır. İşgal öncesinde başarılı sağlık politikalarının uygulandığı ve toplum sağlığı açısından herhangi bir sıkıntının yaşanmadığı Estonya, Nazilerin buraya taşıdığı bulaşıcı hastalıkların yuvasına dönüşmüştür. Tifüs, dizanteri, difteri ve diğer benzer hastalıklar benzeri görülmemiş bir ölçekte yayılmıştır. Alman resmi verilerine göre, 1943 ve 1944'ün ilk altı ayını kapsayan 1 buçuk yıllık dönemde 3476 tifüs ve 7950 difteri vakası kayıtlara geçmiştir. En ağır ve yeri doldurulamaz kayıplar ise sivil ölümleridir. Nazi işgalinde tam 125 bin 307 Estonyalı toplama kamplarında ve hapishanelerde işkence görmüş ve öldürülmüştür."*

Baltıklardaki son Alman birlikleri, Kurlandiya Yarımadası'nda ablukaya alınan Wehrmacht Kuzey Ordu Grubu oldu. Hitler tarafından Baltık limanlarını bloke etmek ve Baltık Denizi'ndeki Alman nakliye operasyonlarının güvenliğini sağlamakla görevlendirilen bu grup, 25 Ocak 1945'te Kurlandiya Ordu Grubu (Heeresgruppe Kurland) olarak yeniden adlandırılmıştı. Komutanlarının ve bizzat Genelkurmay Başkanı Heinz Guderian'ın ısrarla dile getirdikleri taleplere rağmen Hitler, bu askerlerin Kurlandiya'dan tahliyesine izin vermeyi kesin bir dille

reddetti ve Kızıl Ordu, oldukça ironik bir şekilde bu bölgeyi "silahlı birtakım savaş esirlerinin tutulduğu kamp" olarak nitelendirdi.

1944 yazında muazzam işlere imza atan Kızıl Ordu, devasa boyutlarda bir operasyonu Belarus'ta başarıyla tatbik etmiştir. Dört ayrı Sovyet cephesinin 1000 kilometreden fazla bir hatta eş zamanlı olarak ilerlediği harekâtta, 23 Haziran'dan 29 Ağustos'a kadar düz bir çizgide 550 ila 600 kilometre kadar mesafe kat edilmiştir. Yine bu operasyon kapsamında girişilen muharebeler sonucunda Alman Merkez Ordu Grubunun ana kuvvetleri mağlup edilmiş ve çeşitli tahminlere göre, 17 ila 30 düşman tümeni tamamen yok edilmiştir. Konu üzerine çalışmalar yapan uzmanlar, Almanların Belarus'taki kayıplarının, 150 bini esir olmak üzere toplamda 350 bin personel olduğunu tahmin ediyor. Bagration ile Kızıl Ordu, Haziran 1941'deki yenilginin intikamını almıştır. Merkez Ordu Grubunun yenilgisi, 1. Ukrayna Cephesi'nin de taarruza kalkmasına ve Polonya'nın Sandomierz mevkiinde büyük bir köprübaşı oluşturarak buradan Vistül'e ulaşmasına imkân tanımıştır. Birkaç ay sonra, Almanya'nın kalbindeki Oder'i hedef alacak Sovyet saldırısının başlangıç pozisyonları Vistül'de tesis edilecek köprübaşları olacaktır.

ALMANYA MUHAREBESİ

Stratejik açıdan büyük önem arz eden Vistül'deki geçit noktaları, 1944 yazında Kızıl Ordu tarafından ele geçirilmişti. Fakat beklentilerin aksine, Almanya'yı hedef alan Sovyet saldırısı hemen başlamamış, dolayısıyla cephe hattının merkez sektöründeki operasyonel duraklama, uzunca bir süre devam etmişti. Takvimler 16 Ekim gününü gösterdiğinde, Tuğgeneral Basan Gorodovikov komutasındaki 3. Belarus Cephesi 184. Piyade Tümeni, Doğu Prusya sınırını geçmiş ve Alman topraklarına ayak basan ilk Sovyet birlikleri olmuştu. Geçiş esnasında Kızıl Ordu askerlerinin sınır noktasına diktiği tabelalar ise oldukça dikkat çekiciydi: *"Lanet olası Almanya işte bu noktada başlıyor!"* Bu arada Sovyet taarruzunu bekleyen Wehrmacht karargâhında ise zaman adeta durmuştu. Polonya'dan getirilen yedek birlikler, Ardenler'de icra edilecek bir karşı saldırı operasyonu için tahsis edilmişti. Ayrıca 1944 Noel'inde, bizzat Hitler'in emriyle, bir SS panzer tümeni Varşova'dan çıkarılıp, Macaristan'a sevk edilmişti. Görünüşe göre, Almanlar için en önemli müdafaa yönü olan Berlin istikametinde ciddi bir güvenlik endişesi söz konusuydu.

Vistül-Oder Taarruzu

Wehrmacht'ın temel stratejilerine yön veren kadroların yoğun mesai harcadığı Operasyonel Karargâhın resmi harp günlüğünü okuduğumuz takdirde, bilhassa Ocak 1945 itibarıyla, Sovyet taarruz planları ile ilgili yapılan genel değerlendirmenin ve Kızıl Ordu operasyonlarındaki uzun duraklamaların şu ifadelere yansıdığını görürüz: *"Karpatlar ile Doğu Prusya arasındaki kesimde konuşlu düşmanın yaklaşık iki aydır*

teyakkuz halinde bulunup, saldırıya geçmemesi, kısmen kötü hava koşullarından kaynaklanmaktadır. Şiddetli soğuklar ve görüş mesafesinin sürekli olarak düşük olması, düşmanın hava unsurlarını kullanmasına engel teşkil etmektedir."

Stratejik açıdan önem arz eden bölgelerin ön cephe hatlarında gözlemlenen sükûnetin geri planında hummalı çalışmalar yürütülmekte, özellikle de komuta kademesinde çok şiddetli tartışmalar yaşanmaktaydı. Böylece taarruza geçecek iki Sovyet cephesinin operasyon planlarının hazırlanması, 1 aydan fazla bir zamana yayıldı. Sonuç olarak, düşmanın Kielce-Radom grubunu imha edecek 1. Ukrayna Cephesi'nin planı 23 Aralık'ta, Varşova-Radom grubunu imha edecek olan 1. Belarus Cephesi'nin planı ise 25 Aralık'ta Başkomutanlık Karargâhına gönderildi ve her iki plan 29 Aralık 1944'te onaylandı.

Kızıl Ordu'nun dört ayrı cephesine mensup birlikler, 8-10 Ocak tarihlerinde taarruza hazır olmalarına rağmen, olumsuz hava koşulları nedeniyle harekât ertelenmişti. Yeri gelmişken, Vistül-Oder Operasyonu'na ilişkin oldukça yaygın olan bir yanlış bilgiyi de bu vesileyle düzeltmek isteriz: Gerçeklerle pek örtüşmeyen bu kanaate göre, Sovyet taarruzunun başlangıcı, Batılı müttefiklerin bazı istek ve taleplerine uygun bir şekilde tatbik edilmiştir. Bir başka ifadeyle, bu operasyon, İngiliz ve Amerikan Birliklerinin Ardenler'de yaşadığı güçlükler nedeniyle planlanandan birkaç gün önce başlatılmıştı. Fakat gerçekte Ardenler krizi 1944'ün son günlerinde çözüme kavuşturulmuş ve müttefiklerin kuzey ve güney istikametlerinden Houffalize'ye doğru 3 Ocak 1945'te başlattıkları müşterek saldırı, Almanları yavaş ama emin adımlarla geriye doğru itmişti. Bizzat Churchill'in Stalin'den yardım istediğine dair iddia da aslında Kızıl Ordu'nun Ocak 1945 planları üzerine basit bir ricadan başka bir şey değildi. Bu süreçte siyasi puanları toplayan Stalin, saldırıyı erken başlatma sözü verse de, operasyon planlanandan daha geç başlamıştı. Öte yandan, İvan Konev'in operasyonun başlangıçta 20 Ocak için planlandığı, ancak daha sonra 12 Ocak'a ertelendiği şeklindeki açıklamaları da Sovyet birliklerinin Sandomierz köprüsü civarında yoğunlaşmaya başladığı tarihler göz önünde bulundurulduğunda mantıksız gelmekteydi. Zira 9 Ocak itibarıyla bu köprübaşında beş piyade ve iki tank ordusunun yanı sıra, üç tane de müstakil tank kolordusu toplanmıştı. Bu kadar büyük bir silahlı kuvvetler kitlesini neredeyse iki

hafta boyunca sınırlı bir alanda tutmanın hiçbir mantıklı izahı yoktu. Aynı durumu 1. Belarus Cephesi'nin konuşlu olduğu bölgede de görmekteyiz: 5 Ocak'ta köprübaşına intikal eden 61. Ordu'yu 8 Ocak'ta 5. ve 33. Ordular izlemişti. Alman istihbaratının kolayca tespit edebileceği bu yoğunlaşma faaliyeti, gereğinden uzun devam ettiği takdirde, birlikler Wehrmacht topçu ateşinin ve hava saldırılarına hedef olabilir ve çok büyük kayıplar verilebilirdi.

Polonya'da konuşlu Wehrmacht A Ordu Grubu, gitgide gün yüzüne çıkan güç eksikliklerini yeni birtakım taktiklerle telafi etmeyi amaçlıyordu. Doğu Cephesinde uzun zamandır savaşan Naziler, acılarla dolu deneyimlerinden istifade ederek, Sovyet topçularının ilk ezici darbesinden kaçınmak maksadıyla oldukça etkili bir taktik geliştirmişti. Hatırlanacağı üzere, Stalingrad'dan sonra savaşta üstünlüğü ele geçiren Kızıl Ordu, her taarruzuna yoğun topçu ve roketatar ateşi ile başlıyor ve bu atışlara hedef olan Alman müdafaasının ilk siperleri de anında birer toplu mezarlığa dönüşüyordu. İşte bu nedenle, Sovyet topçu hazırlık ateşinden hemen önce, piyadelerin birinci siper hattından iki veya üç kilometre geride hazırlanacak ikinci siper hattına hızla bir şekilde çekilmesine karar verildi. Bunu gerçekleştirmek için de her 300 ila 500 metre mesafede bağlantı noktaları inşa edildi ve siperler birbirine bağlandı. Plana göre, Kızıl Ordu'nun imha gücü yüksek topçu ateşi kimsenin bulunmadığı mevzileri vuracak ve böylece Sovyetlerin tahsis ettiği mühimmat boşa gidecekti. Buna karşın, ikinci sipere çekilerek savaşabilme potansiyelini koruyan Wehrmacht unsurları ise topçu bombardımanından sonra hücuma kalkacak Kızıl Ordu piyadelerini makineli tüfek atışı ile karşılayacaktı. Yine, birinci ve ikinci siper hatları arasında inşa edilecek çeşitli müstahkem bariyerler, lokal mayın tarlaları ve dikenli teller de Almanlara taktiksel avantaj sağlayacaktı. Tabi bir detayı da ifade etmekte fayda var: Wehrmacht A Ordu Grubunun müdafaa sistemi, Polonya'nın en uzun nehri olan Vistül'e uygun olacak şekilde tasarlanmıştı. Yani Almanlar, Varşova'dan Karpatlar'a aralıksız uzanan bir cephe hattını değil, birkaç mühim koridoru, ya da başka bir ifade ile köprübaşını ve bunların çevresini tutmakla sorumluydu. Bahsi geçen köprübaşları şunlardı:

- Magnuşevski (Genişlik: 45 km. Derinlik: 18 km.),
- Pulawski (Genişlik: 30 km. Derinlik: 10 km.),
- Sandomierz (Genişlik: 70 km. Derinlik: 50 km.).

Almanlar, her ne pahasına olursa olsun ellerinde tutmak istedikleri bu koridorların her birini inatla savunabilmek için gereken tüm hazırlıkları yaptı.

Fırtına öncesi sessizlik esnasında cephenin Alman tarafında hissedilen gerginlik, komuta kademesinin en tepesinden siperlerdeki askerlere kadar herkese sirayet etmişti. Köprübaşlarına yakın bölgelerde sık sık duyulan motor gürültüleri ve Kızıl Ordu'nun artan keşif faaliyetleri Almanların radarına takılıyor ve geniş çaplı bir saldırı operasyonunun yakında başlayacağını işaret ediyordu. Savaşın son yıllarında hep hezimete uğramalarına rağmen, Wehrmacht'ın keşif-istihbarat müfrezeleri bu sefer başarılı bir göreve imza atmış ve Sovyetlerin 5. Şok Ordusunun Magnuşevski civarında toplandığını tespit etmişti. Bunun dışında, kendi isteği ile düşmana teslim olup Kızıl Ordu'nun taarruza geçiş zamanı hakkında Almanları bilgilendiren işbirlikçi Sovyet askerler de mühim bilgiler sağlamaktaydı. 1945 yılının Ocak ayında, yani III. Reich yok oluşa doğru koşar adım giderken, gönüllü olarak cephe hattını aşıp düşmana teslim olan bu insanları neyin motive ettiğini söylemek gerçekten oldukça zor. Firar eden askerlerden yaklaşmakta olan taarruz hakkında bilgi alan Wehrmacht birlikleri, Vistül civarındaki köprübaşlarında inşa ettikleri ilk siper hattını yeni taktiğe uygun olarak, her an terk edecek biçimde teyakkuza geçti. Öte yandan, aralarında 88 mm'lik güçlü toplarla donatılmış son model ağır sınıf Tiger II tipi panzerlerin de bulunduğu çok sayıda Alman zırhlısı bu köprübaşlarının hemen arkalarında savaşa hazırlanıyordu. Ön hatlardaki Wehrmacht birliklerinde görev yapan personel sayısı Sovyet istihbarat müfrezeleri tarafından doğru bir şekilde hesaplanınca, Alman rezervlerinin durumu hakkında o zamana kadar yapılan tahminlerin oldukça yanlış olduğu, dolayısıyla düşmanın hafife alındığı ortaya çıktı. Almanlar, ülkelerinin kaderini belirleyecek bir savaş vermek, düşmanlarının kanını akıtmak ve onları Üçüncü Reich'a en uygun koşullarda barış anlaşması yapmaya zorlamak için her şeyi yapacaktı.

Sandomierz koridoru civarında yoğunlaşan Sovyet birlikleri, karşılarındaki Almanları ezmek için 12 Ocak gecesi son kez yeniden gruplandı. Bu esnada motorlardan yükselen gürültüyü bastırmak için yüksek sesli müzik yayını yapılıyordu. Saldırı hazırlıkları tamamlandıktan sonra, Kızıl Ordu'nun mevzilerine kurulan hoparlörlerden şu sözler duyuldu:

Hür cumhuriyetlerin imha edilemez birliği,
Büyük Rusya sonsuza kadar bir araya geldi.
Çok yaşasın halkların iradesiyle yaratılan,
Birleşik, güçlü Sovyetler Birliği!

1 Ocak 1944'ten itibaren Enternasyonalin yerini alan yeni SSCB Milli Marşı, ilk defa bu kadar sıra dışı koşullarda seslendiriliyordu. Cephenin her iki tarafında endişeli bir bekleyiş içinde olan askerler, harp koşullarının yarattığı kaotik atmosferde farklı duygu ve düşüncelerle bu muhteşem marşı dinledi ve kısa bir duraklamanın ardından gürleyen yüzlerce topun adrese teslim gönderdiği mühimmatların infilakları kulakları sağır edercesine yankılandı. Uzun bir topçu hazırlık ateşi bekleyen Almanlar, taktiğe uygun olarak birinci siperden ikinciye çekilmek için hazırlanmaktaydı. Fakat atladıkları bir detay vardı: Alman savunma hattının tamamı Sovyet topçularının menzili içindeydi. Bu arada Nazilerin beklemediği bir gelişme yaşandı ve Kızıl Ordu'nun hazırlık ateşi yarım saat sonra sona erdi ve öncü taburlar hücuma geçti. Alman savunmasının ikinci siper hattına yaklaşan öncü birlikler burada düşman direnişiyle karşılaştıkları anda yeniden başlayan Sovyet topçu atışları bu sefer Nazilerin ikinci siper hattını vurdu. Hallaç pamuğu misali havaya savrulan Almanların Vistül'deki köprübaşlarını "geri çekilme ve ikinci siper hattıyla mühürleme" taktiği birkaç saat içinde yerle bir olmuştu. Wehrmacht Yüksek Komutanlık Karargâhında tutulan muharebe raporunda da Kızıl Ordu'nun söz konusu yarma tekniği şu ifadelerle takdir edilmiştir: *"İlk gün sonunda savunmamızı 25 km. derinliğe kadar yarmayı başaran düşman, tüm müstahkem tahkimatlarımızı aştı ve harp alanında anlık olarak değişen koşullara çok esnek bir biçimde uyum sağlayabileceğini kanıtladı."*

Almanların planlarına göre, Merkez Ordu Grubuna komuta eden Korgeneral Hans-Georg Reinhard'ın emrindeki panzerlerin karşı saldırıya geçerek Kızıl Ordu'nun ilerleyişini durdurması gerekiyordu. Ancak bunun yapılabilmesi için rezervde tutulan zırhlı birliklerin, Sovyet taarruzunun başladığı Vistül'e nakledilmesi gerekmekteydi. Yedek kolordudan yalnızca Grossdeutschland Panzer Tümenini öne süren Reinhard'ın bu hamlesine yanıt Konstantin Rokossovski'den geldi ve cephe rezervlerinden 500 Sovyet tankı muharebe sahasına girdi. Bu

gelişmelerden sonra Polonya'nın Kielce şehri civarında 70'den fazla Tiger I ve Tiger II tipi ağır panzere sahip bir Wehrmacht taburu T-34'lerin karşısına çıktı. Ancak yine göz ardı ettikleri önemli bir husus vardı: 1945'in başında Kızıl Ordu'nun tüm zırhlı birlikleri neredeyse yeni baştan donatılmıştı ve Otuz dörtlüklerin artık 85 milimetrelik uzun namlulu topları vardı. Bu, Sovyet tankçılarının Tiger I ve Panter tipi panzerleri eskiye nazaran çok daha rahat avlayabilmesi manasına geliyordu. İşte Kielce civarında Sovyet birliklerinin yoluna çıkan Tiger tipi panzerlerle 61. Muhafız Sverdlovsk-Lvov Tank Tugayı arasında Lisow köyü yakınlarında şiddetli bir çarpışma yaşandı ve Alman 424. Ağır Panzer Taburu imha edildi. Panzerlere komuta eden Binbaşı Samish'in de öldüğü bu çarpışmada Sovyet tankçıları da ağır kayıplar verdi ve komutanları Albay N. Jukov hayatını kaybetti. Jukov'un yerine tugay komutanlığına atanan Albay V. Zaytsev, savaştan sonra verdiği bir demeçte, bahsi geçen çarpışmayı *"Lisow köyüne vardığımızda çok üzücü bir manzara ile karşılaştık. Evlerin, ambarların ve ahırların toplu olarak bulunduğu kesimde yangın çıkmıştı. Her yerde yanmış ve parçalanmış tankların kalıntıları vardı. Ayakta kalan tek yapı olan evi, tugayın hem ilkyardım hem de komuta merkezi olarak kullandık"* sözleriyle anlatmıştı. Lisow'da muharebeye giren Kızıl Ordu tankçıları, karşılarındaki düşman kuvvetlerini hafife almış ve kazandıkları zafere rağmen ağır kayıplar vermişti. Şöyle ki, yeni geliştiren Alman panzeri Tiger II'den haberleri olmayan bu askerler karşılarında sadece Tiger I ve Panter tipi panzerler olduğunu düşünmüştü. Zira son model ağır Tiger II'nin zırhı eğimli olduğu için bu panzerler uzaktan orta sınıf Panterlere çok benzemektedir. Dolayısıyla Kızıl ordu tankçıları tasavvur ettiklerinden çok daha ağır bir direnişle karşılaşmışlardı. Kielce yakınlarında vuku bulan bu zırhlı savaşına Almanlar yaklaşık 450 panzer ve KMT ile iştirak edip Kızıl Ordu'ya ağır kayıplar verdirseler de, iki ayrı Sovyet tank ordusunun durdurmayı başaramamış ve kuşatılıp imha edilmişlerdi.

Alman zırhlı rezervlerinin yenilgisinin ardından Rokossovski bir hamle daha yaptı ve 5. Muhafız Tank Ordusunu da sürece dâhil etti. Bu darbe, düşman cephesinde gerçek bir kaosa neden oldu ve Reinhard derhal Hitler'i arayarak şu sözleri dile getirdi: *"Führer'im! bir düşman tankında bulduğumuz operasyon haritasına göre, Rusların tank ordusu Danzig'e yürüyor. Şayet bu hattımızı da yarıp geçerlerse, o takdirde hiçbir*

silahlı unsurumuzun bulunmadığı cephe gerisinden saldırıya uğrarız. Acilen geri çekilebilmek için izninizi istirham ediyorum." Böylece Hitler, Sovyet taarruzunun başlamasından sadece dokuz gün sonra birliklerine geri çekilme izni vermek zorunda kaldı. Ancak buna rağmen, Reinhard'ın, Rokossovski'nin birliklerini durdurması artık mümkün değildi. Sovyet tankları Frisches Huff'a ulaştı ve Doğu Prusya, III. Reich'tan ayrıldı.

Alman tank rezervlerinin Puławski ve Magnuşevski koridorlarındaki icraatları da aynı şekilde başarısızlıkla sona ermişti. Rokossovski'nin emrindeki 1. Belarus Cephesi'nin tank ordularının süratli taarruzu, Varşova civarında konuşlu Alman grubunu kuşatılma tehdidi ile karşı karşıya bıraktı ve uzun süredir acı çeken Polonya'nın başkenti 17 Ocak 1945'te düşman işgalinden kurtarıldı. Artık Berlin istikametinde sağlam bir müdafaa hattı değil, büyük bir boşluk vardı. Vistül'deki cephenin çökmesi ve Varşova'nın teslim olması üzerine Hitler, 17 Ocak'ta Josef Harpe'yi görevden alarak yerine Korgeneral Ferdinand Scherner'i atadı. Bundan iki gün sonra 9. Ordu komutanı Smilo von Lüttwitz de görevden alındı ve yerini Theodor Busse'ye bıraktı.

Alman komuta kademesindeki değişikliklerin cephedeki gidişatı müspet yönde etkilemesi artık mümkün değildi. Çünkü Sovyet tank orduları çok hızlı ilerliyor, kimi zaman Alman uçaklarının kalkış için hazırlandıkları pistlerde dahi aniden ortaya çıkıp bu havaalanlarını ele geçiriyordu. Örneğin, Luben bölgesindeki bir askeri piste 19 Ocak'ta giren T-34'ler, 60 adet Luftwaffe uçağını ele geçirmişti. Elbette ilk siperin terk edilmesini öngören Alman taktiği, her sektörde başarısızlığa uğramadı. 3. Belarus Cephesinin 13 Ocak 1945'te Doğu Prusya'da başlayan saldırısı, Vistül operasyonuna nazaran çok daha yavaş ilerlemiş ve düşmanın Königsberg bölgesine doğru yavaşça çekilmesiyle sonuçlanmıştı. Bu aşamanın ardından Alman Merkez Ordu Grubunun Zemland Yarımadası, Koenigsberg ve Güney olmak üzere, üç ayrı kola ayrıldığını görmekteyiz. Öte yandan, Doğu Prusya'daki olumsuz hava koşulları, Sovyet uçaklarının etkili bir biçimde kullanılmasına imkân tanımamıştı. Böylece geri çekilen düşman konvoyları imha edilememiş ve Königsberg civarında savaşa hazır durumda büyük bir Alman grubu yeniden bir araya gelmişti.

1. Ukrayna Cephesi'nin Ocak 1945'te başarıyla tatbik ettiği taarruz harekâtı, önemli bir endüstri merkezi olan Silezya'da konuşlu

Almanların abluka tehdidi ile karşı karşıya kalmasına sebep oldu. Fakat Sovyet kurmayları Nazilerin etrafındaki kuşatma halkasını bilinçli bir şekilde kapatmadı. Cephe komutanı İvan Konev, konuya ilişkin olarak yaptığı bir açıklamada, söz konusu kararın gerekçelerini şu sözlerle açıklamıştı: *"Budapeşte'de vuku bulan sokak savaşlarından gerekli dersleri çıkarmıştık. Taş ve betonarme binalara mevzilenip, bunların her birini ayrı birer kaleye çeviren düşmanla girişilecek her mücadele, uzun, inatçı ve ıstıraplı bir süreç anlamına geliyordu. Şimdi efendim bu Silezya Sanayi Bölgesi, 40'a 60 kilometre ölçülerinde oldukça geniş bir yer. Her tarafında büyük ölçekli fabrikalar ve sair sanayi işletmeleri var. Bu fabrika ve imalathanelerin özel bölümlerine ve hatta söndürülmüş devasa endüstriyel fırınlarına dahi mevzilenen düşman unsurlarına karşı mücadele, kaçınılmaz olarak çok uzun süre devam edecek ve neredeyse tüm askerlerimizin artık savaş sonrası dönem için planlar yapmaya başladıkları bir anda ağır kayıplara yol açacaktı. Bir de iktisadi açıdan bu kadar mühim bir yeri yok etmek zaten akıllıca değildi. Dolayısıyla, Başkomutanlık Karargâhı ile temasa geçtim ve düşmanın Silezya'yı terk etmesine müsaade etmeye karar verdik."* Almanların geçişi için kentin güneyinde 4 ila 6 kilometre genişliğinde açık koridorlar bırakan Kızıl Ordu, abluka halkasını kasten kapatmamış, sadece buna hazır olduğunu göstermişti. Fırsattan istifade eden Alman birlikleri de aceleyle Silezya'yı terk etti ve 29 Ocak'ta şehir tamamen Sovyet unsurlarının kontrolü altına girdi.

"Savaş artık kaybedilmiştir" – Hitler'in iktidara gelişinin 12. yıl dönümü vesilesiyle III. Reich Silahlanma ve Savaş Endüstrisi Bakanı Albert Speer tarafından kaleme alınan ve 30 Ocak'ta Reich Şansölyeliğine gönderilen mesaja, Silezya'nın kaybının ne kadar mühim bir gelişme oluğunu vurgulamak maksadıyla işte bu sözlerle başlanmış ve objektif bir durum tespiti yapılmıştı. Çünkü Ruhr bölgesinin bombalanmasından sonra ülkenin kömür ihtiyacının %60'ını karşılamaya başlayan Silezya madenleri artık düşmanın kontrolüne geçmiş ve demiryolları, elektrik santralleri ve fabrikalar için sadece iki haftalık bir kömür stoku kalmıştı. Bu duruma özellikle dikkat çeken Speer, sözlerini şöyle tamamlıyordu: *"Yukarı Silezya'nın kaybına müteakiben Alman savunma sanayii, artık cephenin sürekli ihtiyaç duyduğu cephane, mühimmat, silah ve panzer ihtiyacını belli bir derecenin üzerinde karşılama yeteneğinden mahrum kalmıştır. Böyle bir durumda, düşmanın teknolojik açıdan*

üstünlüğünü, askerlerimizin kişisel cesaretleri ve fedakârlıkları pahasına telafi etmek korkarım ki, imkânsız hale gelecektir." Bu tespit, III. Reich için yolun sonunun göründüğü anlamına geliyordu. Fakat her ne hikmetse, hayati derecede öneme sahip bu tespit, sadece üst düzey lider kadronun oldukça az sayıdaki mensubuna ulaşabildi ve cephede tel tel dökülmeye başlayan Wehrmacht, kendilerinden sürekli müdafaa ve fedakârlık talep eden Hitler'den emir almaya devam etti. Böylece fanatiklikten gözü dönmüş bir komutanın liderliğinde kuşatılmış ve neredeyse erzaktan tamamen yoksun bırakılmış Posen Garnizonu dahi, tam bir ay boyunca beyhude bir şekilde savaşmak zorunda kaldı. Silezya'nın kaybından sonra Almanya'nın tamamı bir "festung-kale" olmuştu ve ancak Berlin'in ele geçirilmesi, III. Reich'ın tasfiye sürecini hızlandırabilirdi.

Fiilen çöken Doğu Cephesini eski haline getirmek isteyen Hitler, aralarında Auschwitz'in de bulunduğu toplama kampları sisteminin, yani "sistematik ölüm fabrikalarının" yaratıcısı olan yoldaşı Reichsführer-SS[1] Heinrich Himmler'i yeni tesis edilen Vistül Ordu Grubunun komutanlığına atadı. 20 Temmuz 1944'te vuku bulan suikast girişiminden sonra Hitler'in profesyonel orduya olan güveni giderek azalmıştı. Bununla birlikte, son derece hassas bir bölgede görev yapacak bir unsurun komutanlığına Himler'in atanması, Alman silahlı kuvvetlerinin üst düzey kurmay kademesinde şiddetli tepkilere neden oldu. Öte yandan, bazı komutanlar ise söz konusu gelişmeye biraz daha ılımlı yaklaştı. Wisla Ordu Grubunun tümen komutanlarından Korgeneral Sigmund von Speinitz, bunlardan biriydi ve bu hususta şu sözleri dile getiriyordu: *"Hiç şüphesiz Himmler, büyük bir enerjiye, olağanüstü performansa ve net görüşe sahip bir adam… Olay akışını iyi analiz ediyor. Fakat asker değil... Askeri eğitimi yok!"*. Atamaya en başta tepki gösteren Guderian, Hitler'in kararını içselleştirdikten sonra, Doğu Cephesinde daha önce savaşan deneyimli bir kurmay subay olan General Walter Wenck'i kendisine yardımcı olması için Himmler'e gönderdi. Evet, gerçekten de Himmler'in askeri eğitimi yoktu. Fakat zirvede geçen uzun yıllar boyunca insanları anlamayı ve yönetmeyi öğrenmişti. Böylece verdiği ilk kararlardan biri, Poznan (Almanca "Posen") şehrine yeni bir komutan atamak oldu. Burada görev yapan General Mattern'in yerine, alelacele

1 SS'in en yüksek dereceli rütbesi olup, aynı zamanda Wehrmacht'ın Mareşal rütbesine de eşittir.

tuğgeneralliğe terfi ettirilen subay okulu komutanı, fanatik Nazi Albay Ernst Gonell atandı ve hemen kendisine Altın Alman Haçı ve Şövalye Haçı nişanları takıldı.

Luftwaffe Poznan Hava Üssüne giren Sovyet tankçıları ve mekanize piyadeleri, karla kaplı Heinkel-111 tipi uçakların arasında şaşkınlıkla yürüyordu. Vistül Operasyonu'nun başlamasından sonra, hava meydanlarında bekleyen Alman uçaklarının ele geçirilmesi, Sovyet tankçıları için artık sıradan bir iş olsa da, Poznan'daki durum biraz farklıydı. Çünkü Almanya'da baş gösteren yakıt krizi sebebiyle yüzlerce uçak burada çakılı kalmıştı. Nazilerin iddiasına göre yüzyıla damgasını vuracak olan Reich'ın görünüşe göre artık sonu gelmişti. Bu arada havalimanındaki yüzerce uçağı koruyamayan Wehrmacht Poznan garnizonu ise teslim olmak için çok da istekli görünmüyordu. 1. Tank Ordusu komutanı Mihail Katukov, Poznan deneyimini şöyle anlatıyordu: *"Poznan, tanklar için tuzaklarla dolu tipik bir ölüm labirenti gibiydi. Müdafaa için son derece iyi hazırlanmış dar sokaklarında Almanlar tüm tanklarımızı rahatça imha edebilirdi. Bu sebeple kurmaylarım A. Babacanyan ve İ. Dremov'a kenti kuzey ve güney istikametlerinden dıştan geçerek kuşatma çemberini kapatmalarını, tüm iletişimi kesmelerini ve Nazi garnizonunun batı yönünde kaçmasını engellemelerini emrettim. 25 Ocak'ta her iki tugay da Varta'yı geçti ve Poznan'ı kuşattı. Üstelik Dremov'un komutasındaki tankçılar, çok sayıda uçağın bulunduğu birkaç hava üssünü de ele geçirdi."* Katukov'un Poznan Harekâtına katılan askerleri ele geçirilen uçak sayısını 700 olarak rapor etseler de, esir düştükten sonra sorgulanan General Mattern, bölgedeki üslerde yakıt sıkıntısı nedeniyle çalışmayan 200 uçakları bulunduğunu söylemiştir. Sovyet tanklarının şehrin etrafındaki ablukayı kapatmasına müteakiben uçakların tamamı imha edilmişti. Bu olayın ardından cephe komutanı Georgi Jukov'a verdiği detaylı raporla, Poznan'a tanklarla hücum etmenin yanlış bir karar olacağını tüm üst düzey komuta kademesine kabul ettiren Katukov, 8. ve 69. Ordular gelene kadar kuşatmayı tutması için mekanize bir piyade tümeni bırakarak ilerlemek için izin aldı. Gözü pek tankçılar Berlin'e doğru yol alırken, Poznan'ın ele geçirilmesi işi, Vasili Çuykov'un komutasındaki 8. Muhafız Ordusu'nun Stalingrad gazileri olan muzaffer piyadelerine emanet edildi. Poznan'daki pozisyonları geçici olarak tutma görevini üstlenen askerler ise Berlin'e doğru

harekete geçen silah arkadaşlarının ardından imrenerek bakıyor ve arkalarından *"Yakında size yetişeceğiz!"* diye bağırıyordu.

Önemi bir demir ve kara yolu kavşağı olan Poznan'a yapılacak taarruz için kente yaklaşan Çuykov'un piyadeleri, 26 Ocak'ta Alman tahkimatlarını vurmaya başladı. 8. Muhafız Ordusu'nun muzaffer komutanı, harpten sonra kaleme aldığı anılarında Poznan saldırısının ilk etabını şöyle anlatıyordu: *"Özellikle batı istikametinden saldırmamaya dikkat ettik. Düşmanın burayı kullanıp kaleden çıkacağını düşünüyorduk. Dolayısıyla, kasıtlı olarak burada bir kaçış koridoru bıraktık. Fakat beklentilerimizin aksine, Alman garnizonu kuşatmadan çıkmak için hiçbir teşebbüste bulunmadı."* Kızıl Ordu'nun Poznan'ı ele geçirmeye yönelik ilk girişimlerinde, Wehrmacht müdafaasının iyi organize edildiği ve kolayca bertaraf edilemeyeceği anlaşılmıştı. Poznan, 18. yüzyılın sonunda Lehistan'ın üçüncü kez bölünmesinin ardından Prusya'ya dâhil olmuş, bu andan itibaren Prusyalılar şehri kademeli bir kaleye dönüştürmüşlerdi. Eski olmasına rağmen, Poznan'daki hisar ve bu hisarı birkaç kez çevreleyen ve kalınlıkları yer yer 3 metreye ulaşan sur duvarları, Almanlara güçlü bir savunma yapma imkânı tanıyordu. Sovyet saha topçularının ateşine rahatlıkla dayanan bu surları aşmak için Kızıl Ordu'nun 152 mm. kalibreye sahip topları yetersiz kalmaktaydı. Vistül'deki koridorları savunamayan Alman unsurlarından hayatta kalan ve alelacele harp sahasına sevk edilen birliklerden bir araya getirilen 60 bin kişilik Wehrmacht garnizonu, işte bu şartlarda beklemeye devam etti.

Büyük ve önemli yol kavşaklarında bulunan yerleşim yerlerinin, tamamen kuşatılmış olsalar olsa bile, güçlü garnizonlar tarafından sonuna kadar tutulmasını öngören "Festung-Kale" müdafaa konsepti, 1943'te bizzat Hitler tarafından ortaya atılmıştı. 1944'te Belarus ve Ukrayna'da vuku bulan muharebelerde bu strateji çok işe yaramasa da, Almanya Savaşının başlamasıyla birlikte durum radikal bir biçimde değişti: Kuşatılmış şehirlerin garnizonları ve buralara çekilen mağlup birlikler, Kızıl Ordu ablukasını yarmaya çalışmak yerine, giderek artan bir direnişle festung stratejisine bağlı kalıyordu. Dolayısıyla, kavşak noktadaki kent kuşatılsa bile, otoyollar ve demiryolları kapalı kalıyor, Alman işgalindeki şehirden ne tren ne de kamyon konvoyları geçebiliyordu. İlerleyen Kızıl Ordu birliklerinin tedarik süreçlerini sabote eden bu sıkıntının mutlak suretle çözüme kavuşturulması gerekmekteydi.

Öte yandan, Alman şehirlerinde çok sayıda betonarme endüstriyel tesis ve idari bina olması da işleri zorlaştırıyordu. Çünkü bu tipteki her bir yapı, kolayca kaleye dönüşebilirdi.

Poznan'ı hedef alan ikinci taarruz 28 Ocak'ta gerçekleştirildi. Alman Yüksek Komutanlık Makamının, aynı gün kaleme alınan değerlendirme raporunda, oldukça gerçekçi tespitler yer almaktadır: *"Karargâha iletilen veriler ışığında, garnizonun savaş potansiyelinin son derece düşük olduğu anlaşılmıştır. Bu nedenle, direnişin kısa bir süre daha devam edebileceği görüşü hâsıl olmuştur."* Saldırıdan hemen önce, Sovyetlerin 8. Muhafız Ordusu komutanı da Poznan garnizonuna bir ültimatomla şöyle seslendi: *"Ben, General Çuykov! Sizlere derhal silahlarınızı bırakıp teslim olmanızı teklif ediyorum. Bunu yaptığınız takdirde, hayatta kalacağınıza ve savaştan sonra anavatanınıza döneceğinize dair garanti veriyorum. Aksi takdirde imha edileceksiniz!"* Lakin tecrübeli ve fanatik bir Nazi olan Ernst Gonnel'in emrindeki Almanlar teslim olmayı reddetti ve neredeyse bir ay boyunca kapana kısılmış farelerin çaresizliği içinde direndi.

Poznan'ı teğet geçen Katukov'un tankçıları, III. Reich'ın başkentine doğru son sürat ilerliyor, her geçen saat Berlin'e daha da yaklaşıyorlardı. Almanya ile Polonya arasındaki eski sınır bölgesine ulaştıklarında, inşasına 1930'larda başlanan ve Doğu Duvarı olarak da adlandırılan Varta-Oder Tahkimat Hattı ile karşılaştılar. Müdafaa unsurlarının pek önemsenmediği Nazi Almanyası'nın dostlar alışverişte görsün mantığı ile devam ettirdiği bu proje, ilk başlarda Stalin Hattı gibi kâğıttan kaplanların özelliklerini taşımaktaydı. Çünkü Polonya'nın Eylül 1939'da işgal edilmesinden sonra yıldırım harbi doktrininin büyüsüne kapılan Naziler, Varta-Oder Hattını tamamen göz ardı etmiş, burada konuşlu silahların önemli bir kısmını Fransa, Lüksemburg, Belçika ve kısmen de Hollanda sınırı boyunca uzanan Batı Duvarı'na nakletmişlerdi. Bu sebeple Doğu Duvarı'nın inşaatı ve güçlendirilmesi ancak 1944'ün sonbaharında ciddi bir şekilde ele alınmıştı.

1944 Eylül'ünde başlatılan çalışmalarla oldukça güçlü bir tahkimat hattına dönüşen Varta-Oder Hattını ilk başta savunacak asker yoktu. Alman yedekleri çok gecikmişti. Dağınık bir şekilde hareket eden birlikler aceleyle tahkimatlara doğru ilerleseler de ilk mevzilere ulaşamadılar. Bu sayede Mihail Katukov'un emrindeki 1. Muhafız Tank Ordusu bünyesinde görev yapan öncü tugaylarından biri, uygun

adım düzeninde boş tahkimatların arasından geçmeyi başardı. Fakat sadece birkaç saat sonra, sığınaklarda mantar gibi bir anda biten Naziler, sert bir direniş başlattı. Güçlendirilmiş bölgeyi boydan boya geçen yola önceden açılan özel deliklere hızlıca ray parçaları yerleştirip, yolu tankların geçişine kapattılar. Bu gelişmenin ardından yoğun makineli tüfek atışına maruz kalan Sovyet zırhlıları şiddetli bir direnişle karşılaştı. Biraz daha ilerlemeyi başaran tankçılar, Alman müdafaasının derinliklerinde mecburen durakladı. Zira buradaki Wehrmacht komuta merkezine girmeye yönelik tüm girişimler başarısızlıkla sonuçlanıyor, Alman sığınaklarının zırhlı kapakları, Sovyet tanklarının ve KMT'lerinin atışlarına kolaylıkla dayanıyordu. Öyle ki, ağır sınıf JS tipi Sovyet takları bile, Panzerwerke adı verilen zırhlı tahkimatların kapaklarını imha edemiyordu. Kızıl Ordu'nun ağır topları ise çok geride kalmıştı. Tankçılar kuşattıkları Alman garnizonunun sığındığı tahkimatları umutsuzca dövmeye devam etti. Fakat çok büyük bir risk vardı: Yolda olan Wehrmacht yedekleri bölgeye intikal ederse, yoğun Alman atışına dayanamayabilir ve imha olabilirlerdi.

Kızıl Ordu açısından menfi olarak nitelendirilebilecek gelişmelere karşın, Varta-Oder Hattındaki tahkimatların tamamı, iyi eğitimli ve yüksek moralli Alman birlikleri tarafından savunulmuyordu. Şöyle ki: Vistül Ordu Grubunun çiçeği burnunda komutanı Heinrich Himmler, III. Reich'ın savaş öncesi sınırını müdafaa için 433. ve 463. Yedek Piyade Tümenlerini de bünyesinde barındıran 5. SS Dağ Kolordusu karargâhının Meseritz bölgesine taşınmasını emretmişti. Bunlardan 433. Yedek Piyade Tümeni, iki alaya ve üç topçu bataryasına sahipti. Bataryalardan ilkinde savaş ganimeti olarak ele geçirilen Sovyet yapımı 152 mm. obüs, ikincisinde - üç adet 105 mm. leFH ve üçüncüsünde de üç adet 75 mm. top bulunmaktaydı. Tanksavar birliği ise altı adet 88 mm. tanksavar silahı ve Ofenror tipi bomba fırlatıcılarından teşkildi. Yeterli havan topları ve makineli tüfekleri yoktu. Personel sayısı yaklaşık 4 bin kişiydi ve ciddi anlamda takviyeye ihtiyaçları vardı. Üstelik askerlerin çoğu da fiziksel performansları son derece düşük orta yaşlı vatandaşlardan oluşuyordu. Tümende tabur komutanı olarak görev yaparken esir düşen Yüzbaşı Diner Achel'in sorgulama esnasında verdiği bilgiye göre, emrindeki taburda yaşları 17 ila 48 arasında değişen ve çoğu da 35 yaşın üzerinde 600 kişi görev yapmaktaydı. İşte Yüzbaşı Achel'in

bu eksik taburu, tam 8 kilometre uzunluğundaki bir hattı savunmakla mükellefti.

Komuta kademesi, bu tahkimatlara destek olmaları için Volkssturm[2] milisleri göndereceklerini söylese de söz konusu unsurlar Yüzbaşı Achel'in görev yaptığı bölgeye asla gelmemişti. Çünkü Volkssturm militanlarını muharebelerde kullanma planlarını uygulamak için gereken silah ve mühimmat o anda Almanya'da bulunmamaktadır. Evet, envanterde Volkssturm taburlarını donatmak için minimum seviyede atış yapabilen eski tüfeklerden bir miktar vardı. Ancak bunlar milislerin tamamına yetmiyordu. Basit tüfeklerin üretimini öngören Volksgewehr adlı imalat programı ise gecikmiş ve beklenen sonuçları vermekten uzak bir görüntü çizmişti. Üniformaları bulunmayan Volkssturm taburlarının çoğu sivil kıyafetlerle, yağmurluklarla, paltolarla, çeşitli kep ve şapkalarla savaşa girdi. Bu insanların III. Reich'ın silahlı kuvvetlerini temsil ettiği yalnızca bir kol bandı ile ifade ediliyordu. Sonuç olarak, Volkssturm taburlarının savaş potansiyeli ve etkinliği son derece zayıf çıktı. İşte Swiebodzin şehri yakınlarında Volkssturm taburlarının tutmaya çalıştığı tahkimatlara yaklaşan Sovyet 1. Muhafız Tank Ordusu, Almanları ezerek Doğu Duvarını hızla geçti ve hattın ileri kesiminde kısmen kuşatılmış tank tugayını ablukadan çıkardı. Artık Oder istikametindeki taarruza kaldıkları yerden devam edebilirlerdi.

Swiebodzin'deki hezimet, Volkssturm'un tek yenilgisi değildi. Meseritz'in kuzeyinde cereyan eden muharebelerin seyri de benzer bir senaryoya uygun olarak gelişti. 31 Ocak'ta Meseritz yakınlarındaki Blazen'de Sovyet birliklerine teslim olan 128. Volkssturm Taburunda bölük komutanı olarak görev yapan 60 yaşındaki Teğmen Herman Shtep, verdiği ifadede kendisine emanet edilen tahkimatları nasıl müdafaa etmeye çalıştıklarını şu şekilde anlatmıştı: *"Bizim bulunduğumuz korugan, 1936'da inşa edilmiş iki katlı beton bir yapıydı. Tüm makineli tüfeklerle birlikte 50 kişiyi rahatlıkla barındırabilecek şekilde tasarlanmıştı. Fakat bununla birlikte, sığınağın çok önemli eksiklikleri de vardı... Mesela havalandırma iyi değildi ve bu nedenle içeride güçlükle nefes alıyorduk. Ayrıca ortam çok rutubetliydi. Duvarlardan devamlı su akıyordu. Sığmağın bu durumu,*

2 II. Dünya Savaşı'nın son döneminde bizzat Hitler'in emriyle kurulan Halk Kurtuluş Ordusu adlı silahlı örgüt. Bu örgüte mensup milisler, yaşları 16 ila 60 arasında olan erkeklerdi. Katılım için daha önce orduda görev yapma şartı yoktu.

askerleri ve diğer subayları büyük ölçüde hayal kırıklığına uğrattı. Ağır silah olarak, elimizde sadece 8 makineli tüfek vardı. Havan topu ise yoktu. Tam teşekküllü tanksavar silahlarımızın olmaması, müdafaanın çökmesine neden oldu. Şöyle ki: 31 Ocak günü öğleden sonra Rus tankları sığınağımıza doğru yaklaştı ve 100 ila 150 metre mesafede konuşlandılar. 6 adet tank vardı. Ayrıca, çok sayıda KMT ve tanksavar silahları da mevcuttu. Ben elimdeki zayıf silah ve eksik mühimmatla onlara karşı ne yapabilirdim ki? Dürbünümle tankları gördüğümde, mantığım galip geldi. Askerlerime şayet ateş etmezsek Rusların da aynısını yapacağını söyledim. Ve böylece teslim olmaya karar verdik. Ekipte biraz Rusça bilen bir arkadaş vardı. Beyaz bayrak çektik ve dışarı çıktık. Tercümanımız Ruslara teslim olmak istediğimizi haykırdı." Böylece Volkssturm, savunmakla mükellef olduğu Doğu Duvarı'nın ana savunma sektörlerinden birini tek bir atış dahi yapmadan 31 Ocak 1945 tarihinde Kızıl Ordu'ya teslim etmiş oldu.

Yeni bir cephe hattı boyunca gerçekleştirilen taarruz operasyonlarında görev alan her birlik, fetih yarışında birinci olmak ister. Fakat bu geleneksel müsabakada ipi önde göğüsleyen muzafferler, her zaman en hızlı ve en güçlü olanlardan ziyade, doğru zamanda doğru yerde bulunanlar arasından çıkmaktadır. İşte Vistül-Oder Operasyonu'nun final etabında Oder Nehri hattına ulaşmayı başaran 5. Şok Ordusunun öncü piyade birlikleri, yukarıdaki tanımlamaya bire bir uymaktadır. Bu unsurlar 89. Muhafız Piyade Tümeninin yardımcı komutanı olan Albay H. Yesipenko'nun komutasındaydı. 30 Ocak itibarıyla bizzat 5. Ordu komutanından Baiersdorf, Neudamm, Furstenfelde, Kinitz rotası boyunca ilerleyip, Oder'e ulaştıktan sonra düşmanı önleme ve Kinitz bölgesinde bir köprübaşını ele geçirme görevi alan Yesipenko'nun özel görevli müfrezesi, 21 ağır tip JS tankı, 12 KMT, 42 top ve 12 Katyuşa tipi roketatarın da aralarında bulunduğu 90 zırhlıdan teşkildi. Söz konusu emri almadan kısa bir süre önce, 26 Ocak günü saat 16:00'da Czarnkowo bölgesindeki Netze Nehri'ni geçen Yesipenko ve askerleri, sığınaklar ve uzun dikenli tel sıralarından oluşan bir Alman savunma hattı ile karşılaşmıştı. Müfrezenin kelimelerle tarif edilemeyecek kadar şanslı olduğu yer, tam da burasıydı. Ne bölgeye sevk edilen Alman birlikleri ne de cephe gerisindeki rezervler bu tahkimatlara ulaşamamıştı. Dolayısıyla Sovyet zırhlıları, Oder Hattına çıkan koridoru tutan bu hattı tabiri caizse ellerini kollarını sallayarak geçtiler.

Sessiz koruganları geçerek Almanya topraklarına giren müfreze, yol üstündeki tarla ve çiftlikleri birbiri ardına geride bırakarak, 1 numaralı Reichsstrasse otoyolu boyunca hiç durmadan ilerledi. Ortalama 30 ila 40 kilometre hıza sahiptiler. Fakat Oder'den sadece 15 kilometre uzakta, yakıt sıkıntısı çekmeye başladılar. Bunun üzerine Albay Yesipenko daha küçük çaplı mobil bir grup oluşturdu ve diğer araçların depolarındaki yakıt bu gruba aktarıldı. 31 Ocak günü saat 08:00 sularında buz tutan Oder'in üzerinden geçen mobil grup, Kienitz kasabasının yakınlarında önemli bir köprübaşını ele geçirdi. İşin ilginç yanı, müfreze Kienitz'e girdiği esnada Alman askerleri sokaklarda sakin bir şekilde yürümekte, subaylar ise restoranlarda yemek yemekteydi. Bu küçük Alman kasabasında herhangi bir Wehrmacht birliği konuşlu değildi. Ancak yakında bir uçaksavar okulu vardı. Askeri okul için çalışan Reicharbeitsdienst[3] mensuplarının yanı sıra, 13 eğitmen subay ve 63 askeri öğrenci teslim alındı. Öte yandan, bölgede tarım işçisi olarak istihdam edilen 57 Sovyet savaş esiri de serbest bırakıldı.

Köprübaşının ele geçirilmesinden bir gün sonra, hem 1. Belarus Cephesi'nin öncü unsurları hem de Kustrin bölgesinde konuşlu Alman birlikleri, detaylı durum analizi yaparak içinde bulundukları durumun karmaşık yönlerini ve bazı belirsiz olasılıkları analiz etmeye başladılar. Buna göre, Oder'in sağ yakasında manevra savaşı yapmayı planlayan Alman komuta kademesi, bunun yerine Kızıl Ordu'nun ele geçirdiği köprübaşlarında tesis edilen Sovyet müdafaasına çarpmak zorunda kalmış, buna bağlı olarak da Oder'in batı yakasında inşa edilmekte olan Nibelungen-Stellung adlı savunma hattı aniden önemsiz hale gelmişti. Öte yandan, Sovyetlerin 5. Şok Ordusunun durumu da çok parlak değildi. Tümenleri Alman başkentinden onlarca kilometre uzakta konuşlanmış olan bu ordu, Oder'de çakılı kalmıştı. Üstelik cephane tedarikinde yaşanan sorunlar, birliklerin savunma kabiliyetini ve köprübaşlarını genişletme potansiyelini önemli ölçüde azaltıyordu.

Cephe hattının başkente çok yakın bir konumda olması, Oder'deki Alman komuta merkezlerinin III. Reich'ın üst düzey liderleri tarafından tabiri caizse birer hac mekânına dönüştürülmesine sebep olmuştu. Amiral Doenitz, Reichsmarschall Goering, Reichsführer Himmler ve

3 II. Dünya Savaşı esnasında Wehrmacht'a destek sağlayan yardımcı bir kuruluş olan Reicharbeitsdienst, III. Reich'da işsizliği azaltmak için 1934'te kurulmuştur.

diğer pek çok ordu komutanı tarafından birer birer ziyaret ediliyorlardı. Fakat en şaşırtıcı ziyaret 3 Mart 1945'te bizzat Hitler tarafından gerçekleştirildi. Bu, Hitler'in savaş boyunca cepheye yaptığı ikinci ve son ziyaretti. İlk önce Harnekop'taki kolordu komuta merkezine giden Hitler, burada yer alan tarihi Heseler kalesinde General Berlin'in cephedeki durumla ilgili brifingini dinledi. Ardından 309. ve 303. Piyade Tümenlerinin komuta merkezlerini de ziyaret ederek gezisini tamamladı. Birlikler açısından bu ziyaret manevi bir destek olmakla beraber, Hitler'in kamburunu ve sürekli titreyen elini gören askerler için ise acı bir izlenim demekti. Komuta merkezinde kendisini gören subaylardan biri, savaştan sonra verdiği bir demeçte şunları söylemişti: *"Başı hafiften sallanıyordu. Bu durum beni çok etkilemişti. Sol eli sanki cansız bir şekilde asılıydı ve avuç içi ufak hareketlerle titriyordu. Çok hasta ve keyifsiz yaşlı adamlar olur ya, işte aynen onlar gibi hareket ediyordu. Yüzü, aşırı yorgunluğunu ve bitkinliğini yansıtıyordu. Canlı olan tek şey gözleriydi. Anında reaksiyon gösteren, tabii olmayan bir ateşle yanıyor gibiydi gözleri... Bakışları öfke doluydu...*

Sovyet kurmaylarının Berlin'e yönelik saldırıyı 1945'in Şubat ayında bir anda beklemeye almasının en önemli nedeni, iki cephe arasında kalan festung tipi Alman kalelerini kuşatma ihtiyacıdır. Zira yukarıda detaylı bir şekilde izah ettiğimiz Poznan'a ek olarak, Schneidemuhl, Arnswalde, Breslau, Glogau, Thorn ve diğer bazı mühim şehirler de "kale" fonksiyonunu icra etmekteydi. Bu duruma bağlı olarak, 16 Şubat 1945 tarihli Wehrmacht Yüksek Komutanlık Makamı harp günlüğünde *"Posen (Poznan) ve diğer kale kentlerde yürütülen direnişin bir sonucu olarak, düşmanın ilerleyişi gözle görülür bir şekilde yavaşlamıştır"* şeklinde ifadeler kullanılmıştı. Makûs talihi ile yüzleşmekten psikolojik hamlelerle kaçınmaya çalışan Wehrmacht kurmayları, festunglara derin manalar yükleseler de, Vistül-Oder Operasyonu sonuçları bakımından oldukça etkileyicidir. Sovyet birliklerinin yaklaşık üç hafta içinde, günde 20 ila 40 kilometre ilerleyerek 600 kilometre yol kat ettiği bu operasyon, Büyük Atayurt Savaşı'nın en hızlı taarruzu olarak tarihe geçmiştir. 35 ayrı Wehrmacht tümeni yenilmiş, bunlardan 25'inde görev yapan personelin yarısından fazlası etkisiz hale getirilmiş ve yaklaşık 150 bin asker de esir alınmıştır. Cepheyi düz bir hat boyunca aşan Kızıl Ordu, Berlin'e ulaşmış, önemli Nazi kuvvetleri de

Poznan ve Breslau'daki kaynar kazanların içinde kalmıştır. Almanların iki cephede birden yaşadığı sıkıntılar, giderek yaklaşan müttefik zaferini adeta müjdeliyordu.

Kızıl Ordu Askerleri ve Alman Siviller

SSCB'nin Nazi işgaline uğramasından itibaren Kızıl Ordu askerlerine planlı bir şekilde düşmandan nefret etmeleri öğretilmişti. Aksi takdirde savaşmak imkânsız hale gelirdi. Malum olduğu üzere, bir insanı öldürmek, genel kabul görmüş ahlaki ve dini normlarca yasaklanmıştır. Tam da bu sebeple, uygulamaya konulan Sovyet propaganda programında, insan doğasına ait en tiksindirici ve en aşağılık nitelikler Almanlarla özdeşleştirilmiş, düşmanın saldırganlığı ve zulmü her boyutuyla anlatılmıştı. Almanya'ya ilk ayak basan topçu müfrezelerinden birine komuta eden İ. Kobılyanski, harp yıllarını anlattığı bir röportajda şunları söylemişti: *"Savaş esnasında, Nazilerin hem kendi memleketlerinde, hem de SSCB de dâhil olmak üzere işgal ettikleri ülkelerde yaptıkları korkunç katliamlar yüzünden Almanların hepsinden ayrım gözetmeksizin nefret ediyordum."* Wehrmacht'ın işgal ettiği topraklarda gerçekleştirdiği soykırımdan haberdar olan Alman siviller, Kızıl Ordu'nun olası intikamından korktuğu için Doğu Prusya'dan akın akın kaçıyorlardı. Bununla birlikte SSCB ve Almanya'nın yaşam standartları arasındaki çarpıcı zıtlık da Sovyet askerleri arasında önemli bir sorunun gündeme gelmesine neden olmuştu: *"Bu kadar lüks içinde, son derece rahat koşullarda yaşayan Almanlar neden bizim topraklarımıza saldırdı ki?"* Mantıklı bir cevap bulamayan askerler, vandalizme yöneldi. Kızıl Ordu piyadesi Y. Bessonov Alman kasabalarında yaşananları şu sözlerle anlatıyordu: *"Bir an düşünün lütfen... Şimdi sıradan bir kasabaya giriyorsunuz ve oradaki tüm evlerin lüks ve iki katlı olduğunu görüyorsunuz. Üstelik çatıları da zarif kiremitlerle kaplı... Almanlar tarafından yakılarak küle dönen köylerimizin korkunç görüntüleri hemen aklımıza geldiği için biz de bu evleri yaktık. Sadece taştan yapılmış bacaları ayakta kaldı."*

Alman topraklarına giren birliklerin ilk günlerdeki saldırgan yaklaşımını fark eden Kızıl Ordu yönetimi, sürece hemen müdahale ederek gerekli önemleri aldı. Elbette SSCB'nin işgale uğradığı esnada ailesinin tamamı Nazilerce katledilen Sovyet askerlerinin Almanlarla kişisel

olarak hesaplaştığı bazı durumlar da vardı. Ancak Almanya'ya giren pek çok askerin acısı çoktan küllenmişti. Savaşta topçu subayı olarak görev yapan batarya komutanı L. Tsenz, bizzat müdahil olduğu bir vakayı şöyle hatırlıyordu: *"1945'te esirlere ve mahkûmlara dokunulmuyordu. Fakat 1944 için aynı şeyi söyleyemem... Pek çok linç ve infaz vakası yaşandı. Ben şahsen bu durumu hep engellemeye çalıştım. Bir gün adını bilmediğim bir rütbeli, yakaladığımız beş Almanı dışarı çıkardı ve beylik tabancasıyla bacaklarından tek tek vurmaya başladı. Müdahale etmeyi başardım ve silahı elinden kaptıktan sonra 'Yoldaş! Bunları harpte öldürmen gerekiyordu. Geç kaldın. Başkomutanlığın emri var: Esirlere kesinlikle dokunulmayacak! Seni rapor ederim, divanı harbe çıkarsın' dedim."*

Kızıl Ordu askerleri için Almanya topraklarında birçok ganimet bulunmaktaydı... Özellikle de yiyecek! Sovyet askerleri terk edilmiş mahzen ve depolarda buldukları ve o zaman için eşi benzeri görülmemiş kalitede olan ev yapımı konservelerin yanı sıra, komposto, reçel ve güveçlerle dolu kavanozları da büyük bir memnuniyetle alıyordu. Esirlerin vurulmasına müsaade etmeyen savaş gazisi L. Tsenz, Alman erzaklarıyla ilgili şu sözleri dile getiriyordu: *"Prusya'da adeta devasa bir açık büfede gibiydik. Almanların bırakıp gittiği depo ve mahzenlerden gelen yiyecekler inanılmaz derecede kaliteli ve lezzetliydi."* Almanların terk ettiği evlerde yiyecekten başka, savaşın harabeye çevirdiği Sovyetler Birliği'nde artık bulunamayan pek çok ürün de vardı. Bunlar arasında giysi, kumaş, ayakkabı ve deri en başta geliyordu. Prusya'ya giren Kızıl Ordu askerleri tüm bu ganimetleri eve gönderme imkânına sahipti. Askerlerin ayda 5, subayların ise 10 kiloya kadar ganimeti eve göndermelerine izin verilmişti. Ama Königsberg yolunda kaybedecek bir dakikası bile bulunmayan Kızıl Ordu'nun savaş ganimeti toplamak için zamanı ve fırsatı yoktu. Askerlerin ancak çok az bir kısmı evine bir veya iki koli göndermeyi başarabildi.

Kızıl Ordu askerlerinin ve bunlara komuta eden subayların sivil halkla olan ilişkileri, farklı düzeylerde gelişim seyri izlemekteydi. Muhaberat subayı Y. Koryakin bu durumu şöyle anlatıyordu: *"Almanya sınırını geçmeden hemen önce birliğin siyasi komiseri bizleri topladı ve 'Yoldaşlar, artık Almanya topraklarına giriyoruz. İşgalci Wehrmacht ordularının ülkemizde işlediği tüm suçları biliyoruz. Biz işte bu suçluları cezalandırmak için bugün onların topraklarına girmekteyiz. Bu bağlamda sizlerden çok*

önemli bir isteğim var: Yerel halkla temasa geçmeyiniz. Daha sonra sıkıntı yaşamamak için de hiçbir binaya yalnız girmeyin. Bakınız, Alman sivillere ve bilhassa kadınlarına yönelik suçlara en ufak bir tolerans dahi gösterilmeyecektir. Suçlular derhal cezalandırılacaktır.' diye uyarılarda bulundu."

Sovyet birliklerinin Ocak 1945'te Doğu Prusya'ya girmesiyle birlikte, Başkomutan Stalin, sivillere yönelik olası suçların önüne geçebilmek adına tüm askeri personeli doğrudan ilgilendiren bir emir imzaladı. Söz konusu emir, cepheler nezdinde oluşturulan askeri konseyler üzerinden ordu ve tümen komutanlarına, onlardan da alt birimlere iletildi. Örneğin, 2. Belarus Cephesi Askeri Konseyi, bizzat Konstantin Rokossovski'nin imzaladığı direktif ile yağmacıların ve tecavüzcülerin suç mahallinde hemen vurulmasını emretti. Her ne kadar yağma vakaları çoğu zaman göz ardı edildiyse de, tespit edilen tecavüz suçları affedilmiyordu. Öyle ki, 1945 yılının ilk aylarında 4 binden fazla subay ve çok sayıda er ve erbaş, sivil halka karşı işlenen suçlar nedeniyle askeri mahkemeler tarafından mahkûm edildi ve halka açık olarak yapılan yargılamaların çoğu ölüm cezasıyla sonuçlandırıldı.

Gündönümü Harekâtı

Kırım'ın Yalta kentindeki Livadya Sarayında tertip edilen konferansta bir araya gelen ABD, İngiltere ve SSCB liderleri, savaştan mağlup çıkacağı artık ayan beyan ortada olan Almanya'nın kaderini tayin ederken, akli dengesini yitirmek üzere olan Heinrich Himmler ise Berlin'in hemen yanı başında bulunan yerleşimlerdeki gidişatı kendi lehine çevirmek için çırpınmakla meşguldü. Pomeranya'da bulunan karargâhında kurmayları ile birlikte "Gündönümü" (Almanca "Unternehmen Sonnenwende") kod adını verdikleri bir operasyon planladılar. Mümkün olan en yüksek sayıdaki SS tümeninin katılımıyla tertip edilecek geniş çaplı bir karşı saldırıyı öngören planın tatbiki için deneyimli SS komutanı Felix Steiner tercih edildi. Buna göre, Varta Nehri'nin kuzeyinde konuşlu Sovyet birliklerinin kanadını hedef alan ani bir taarruz ile Mareşal Jukov'un 1. Belarus Cephesinin ağır bir yenilgiye uğratılması gerekiyordu.

16 Şubat 1945'te başlayan ani Alman saldırısı, ilk etapta başarılı neticeler vermesine rağmen, Pavel Belov komutasındaki 61. Ordu ve Mihail Bogdanov'un 2. Tank Ordusu, kanatlardaki Sovyet unsurlarının

yardımına yetişti ve SS'lerin darbesini geri püskürttü. Himmler'in "öz evlatlarım" dediği fanatik SS'ler sayesinde görkemli bir zafer elde etmeye yönelik umutları başka bir bahara kalmış olsa da, bu şiddetli taarruz, Sovyet komutanlığının Berlin'e yönelik saldırı planlarını yeniden gözden geçirmesine vesile oldu. SS'lerin taarruzunu Mareşal Jukov'un misillemesi izledi. 1. Belarus Cephesi'nin her iki tank ordusunu Pomeranya'ya konuşlandıran muzaffer komutan, 1 Mart'ta hücum emri verdi. Alman kurmaylarının beklemedikleri yerden gelen bu darbe SS'lerin savunma sisteminin hızla çökmesine sebep oldu.

Berlin'e yakın stratejik köprübaşlarını müdafaa etmeye çalışan Almanlar, geleneksel silahlara ek olarak, en son teknoloji ürünü tasarımları da kullanmıştı. 1 Mart 1945'te Luftwaffe Genel Müfettişi Albay Baumbach'a, Oder ve Neisse koridorlarına saldırmasını emreden Hitler, bu hava taarruzunda gizli olarak geliştirilen silahların da kullanılmasını istedi. 6 Mart'ta havalanan Dornier-217 tipi uçaklar, o dönem için yepyeni bir teknoloji olan Henschel-293 güdümlü füzelerin de yardımıyla Sovyetlerin 8. Muhafız Ordusu'nun Geritz yakınlarında tuttuğu köprüyü vurmayı başardı. Daha önce, müttefik gemilerine karşı da kullanılan Henschel-293 füzelerinden bir tanesi, bahsi geçen saldırı esnasında suya düşmüş ve infilak etmemişti. Sovyet Hava Kuvvetleri komutanlığının büyük ilgisini çeken bu güdümlü füze derhal sudan çıkarılarak paketlendi ve incelenmek üzere Moskova'ya gönderildi.

Almanların tüm çabalarına rağmen Mihail Katukov'un ve Mihail Bogdanov'un tankçıları Baltık Denizi'ne ulaşmış ve SS ordusunun sağ kalan unsurları Doğu Pomeranya'dan Oder'in batı yakasına tahliye edilmişti. Böylece, Berlin istikametinde pozisyon alan Sovyet birliklerinin kanadına yönelik olası Nazi tehdidi de ortadan kaldırıldı. Pomeranya'daki felaketin ardından Hitler, 20 Mart'ta Himmler'i Vistül Ordu Grubu komutanlığından azletti. Görünüşe göre, Himmler'in siyasi fanatizmi ve cellatlara özgü vicdansızlığı, askeri profesyonellik gerektiren hassas konularda işe yaramamıştı.

Königsberg Kuşatması

1945 itibarıyla devasa bir festunga (kaleye) dönüştürülen Doğu Prusya'da konuşlu Alman birlikleri, Ocak ayının son günlerinde şimdiki

adı Kaliningrad Körfezi olan Frisch-Gaff'ta Kızıl Ordu'nun başarıyla gerçekleştirdiği çıkarma harekâtının ardından tamamen izole edilmişti. Öyle ki, kapana kısılan Naziler, Wehrmacht'ın ana kuvvetleriyle sadece deniz yoluyla iletişim kurabiliyordu. Fakat abluka altındaki Königsberg'teki Almanları intikal esnasında ezmeye yönelik Sovyet girişimi de başarısızlıkla sonuçlanmıştı. Mareşal Aleksandr Vasilevski bu olayı şöyle anlatıyordu: *"Stalin, Doğu Prusya'da konuşlu düşmanın en kısa zamanda imha edilmesinin, Berlin istikametindeki intikali güçlendireceğini vurgulayarak bir an önce Doğu Prusya'ya gitmemi tavsiye etti. Oraya gittim ve kurmaylarımla yaptığım değerlendirmede cepheden bir hücum ile doğrudan düşman kalesine yapılacak saldırının müspet sonuç vermeyeceği kanısına vardım. Kuşatma altındaki kaleye yönelik nihai saldırı planını hazırlamak için neredeyse üç haftalık bir ara verdik."* Hazırlıklar için verilen aranın ardından Kızıl Ordu'nun ilk taarruzu, Mart ayının sonunda Königsberg'in güneybatısında mevzilenmiş bir grup Alman askerinin denize dökülmesiyle başladı. Takvimler Nisan ayının ilk gününü gösterdiğinde çanlar bu sefer Königsberg için çalıyordu.

Tarih boyunca büyük savaşlara sahne olan Doğu Prusya'da ilk yerleşimlerin ortaya çıkışı 5. ve 6. yüzyıllara rastlar. 13. yüzyılda Töton Şövalyeleri tarafından ele geçirilen bölgede 1255 yılında bir kale olarak kurulan Königsberg (günümüzde Rusya'nın Kaliningrad kenti), kuvvetli bir tahkimat noktası olarak işlev görmüştür. 14. yüzyılda dünyanın en büyük hazinelerine sahip olan Töton Tarikatı, bu dönemde altın çağını yaşamaktaydı. Oldukça seyrek Alman nüfusun bulunduğu bölgede hâkimiyetlerini sağlamlaştıran Tötonlar, Prusya topraklarında birbiri ardına köyler ve kentler inşa etmiştir. I. Friedrich Wilhelm'in izlediği akılcı politika sayesinde 18. yüzyılın başında Polonya'dan ayrılmayı başaran Königsberg ve Doğu Prusya, başkenti Spree Nehri'nin taşkın yatağındaki Berlin olan Brandenburg-Prusya devletine dâhil oldu ve Prusya Krallığı olarak tanındı. Polonya-Litvanya Birliği'nin 18. yüzyılın sonunda bölünmesiyle toprakları genişleyen Prusya, Almanya'nın 1871'de birleşmesi ve Alman İmparatorluğu'nun ortaya çıkışı ile Doğu Prusya eyaletine dönüştü ve başkenti de Königsberg oldu. Tahkimat inşa sistemlerinde tarih içinde gözlemlenen değişikliklere uygun bir şekilde gelişen ve büyüyen Königsberg Kalesi, 1872'den itibaren inşa edilen kademeli sur duvarlarının içinde kalmaya başladı.

Yaklaşık sekiz metre yüksekliğinde halka şeklinde bir yapı olan bu kale, beşgen şeklindedir ve her tarafı hendekle çevrilidir. Olası düşman taarruzuna cepheden bakan dik hendek duvarları ise taşla kaplıdır. Surların inşaatı için gereken toprağın bir kısmı beşgen yapının iç kısımlarından alındığı için de kalenin avlusu çevredeki ortalama alan seviyesinden daha alçaktadır.

Königsberg'te birbirlerinden 2 ila 4 kilometre uzaklıkta yer alan ve aralarında görsel temas bulunan toplamda 12 büyük ve 5 küçük kale inşa edildi. Tüm büyük kalelerine, ünlü Alman kral ve komutanlarının isimleri verilen bu dev savunma halkasının çapı yaklaşık 13 kilometre, uzunluğu ise 40 kilometre civarındaydı. Ayrıca 19. yüzyılın sonunda, bu kalelerin duvarları ek beton, kum ve toprak katmanlarıyla önemli ölçüde güçlendirilmişti. Zamanla kullanım amaçları da değişikliğe uğramıştı: İlk başlara ağır topların atışlarına dayanabilecek müstahkem mevziler olarak inşa edilmişlerse de yüksek kalibreli topların kale arazisinin hemen yanındaki kanatlara yerleştirilmesiyle yakın muharebelerde birer taarruz noktası olarak işlev görecek hale geldiler.

Birinci Dünya Savaşı'nın patlak vermesiyle Doğu Prusya toprakları pek çok muharebe ve çatışmaya sahne oldu. Sınırı geçen Rus İmparatorluk Ordusu kısa sürede bölgenin önemli bir bölümünü ele geçirse de Königsberg'e ulaşamadı. SSCB ile savaşın arifesinde gelindiğinde Doğu Avrupa'nın gelecekteki toprak düzenini planlayan Nazi üst yönetimi, söz konusu siyasi ve ekonomik konsept çerçevesinde bu bölgeye kilit bir misyon yükledi. Sovyetler Birliği topraklarını III. Reich'a katmak için harekete geçen Hitler, Doğu Prusya'yı Baltıklardan Karadeniz'e kadar devam eden ekonomik bölgenin merkezi yapmayı planlamıştı. Ayrıca, Hitler'in doğu cephesindeki ana karargâhı olan Kurt İni de burada bulunmaktaydı.

Königsberg, Wehrmacht unsurlarının tesis ettiği iki savunma halkası tarafından müdafaa ediliyordu. 50 kilometre uzunluğundaki dış savunma hattı güçlendirilmiş kaleler ile direniş merkezlerinden teşkildi. Burada çeşitli tahkimatlar, tanksavar hendekleri, dikenli tel ve mayın tarlaları ile çevrili 12 ana ve 3 ek kale bulunuyordu. Her kalenin ayrı birer komuta ve gözlem noktası, piyade rezerv alanı, saha iletişim merkezi, cephe mühimmat istasyonu ve yaralılar için cephe toplama noktası olarak kullanılması amaçlanmıştı.

İç savunma hattı ise 10 km. uzunluğundaydı ve görev yapacak personel için özel olarak hazırlanmış pek çok tüfek atış yuvası ve sığınağı da içeren 24 kaleden oluşuyordu. Şehrin tam göbeğinde bulunan taş binaları da savunma için uyarlayan Almanlar, her binayı küçük çaplı bir hisara dönüştürmeyi başarmıştı. Buna göre tüm sokaklarda iki kademeli bir savunma sistemi oluşturuldu ve ana kalelere olan yaklaşımlar ve bunların aralarındaki boşluklar blokaj-hendek-barikat taktiği ile kapatıldı. Pek çok sokak ve avluya 150 binden fazla tanksavar ve anti-personel mayını yerleştirildi. Yukarıda ana hatlarını izah etmeye çalıştığımız müdafaa sistemi, tüm cephe boyunca devam ediyor ve tam derinliğe kadar uzanıyordu. Dolayısıyla önden ve kanatlardan geçilemezdi. Tüm bunlara ek olarak, bölgenin coğrafi nitelikleri de işi zorlaştırmaktaydı: Dik yamaçlı kıyılar ve geniş bataklıklar taarruza hazırlanan Kızıl Ordu için ciddi birer sorundu.

Doğu Prusya'nın başkentine yapılacak taarruz için hazırlık aşamasında olan Kızıl Ordu'da en kritik görevlerden birini askeri mühendislik faaliyetlerinden sorumlu istihkâm tugayları üslenmişti. Şöyle ki, Königsberg'in çevresindeki düşman savunmasının hemen önünde kalan tarafsız bölgede çok sayıda sığınak, betonarme ve tuğla yapı bulunmaktaydı ve bunların varlığı, Sovyet saldırısı için ciddi bir riskti. Çünkü topçu hazırlık ateşi esnasında Almanlar söz konusu yapılara mevzilenebilir ve hücuma kalkan Sovyet askerini sürpriz bir ateşle karşılayabilirdi. Bu nedenle, istihkamcılardan oluşturulmuş özel görevli müfrezeler, saldırıdan birkaç gün önce, siperler arası boşlukta ve düşman müdafaasının ön kısmında kalan tüm bu yapıları itinayla havaya uçurdu.

1945'in Nisan ayının ilk günlerinde, yani zırhlı destekli piyade taarruzundan hemen önce, şehrin ana kalesinin kademeli müdafaasını oluşturan hisarların kırılması maksadıyla topçu ateşine başlandı. Elverişsiz hava koşulları nedeniyle Sovyet komuta kademesi hava bombardımanı seçeneğini en sona bırakmıştı. Geriye kalan tek mantıklı çözüm, düşmanın tüm tahkimatlarını yoğun topçu ateşine maruz bırakmaktı. Öte yandan, Königsberg'e getirilen tüm Sovyet batarya ve obüsleri, savaştan çok kısa bir süre önce tasarlanan, tahrip gücü yüksek son model silahlardı. Tek istisna ise 1915 model 305 mm. kalibreli obüslerdi. Bu devasa canavarlar, 8 ve 10 numaralı kaleler olarak da bilinen "Kral I. Friedrich" ve "Kanitz" hisarlarını vuruyordu.

Doğu Prusya'nın başkentine yapılacak taarruz için bir araya gelen 137 bin kişilik Sovyet ordusuna, 5 binden fazla ağır silah ve 500 tank ile KMT eşlik ediyordu. Saldırı öncesinde havadan dikkatlice fotoğraflanan Königsberg'te Sovyet istihbaratına göre, 60 bin kişilik bir Alman garnizonu bulunmaktaydı. Ancak kısa süre sonra, kenti savunan Nazilerin sayılarının çok daha yüksek olduğu anlaşıldı. Kızıl Ordu kurmayları, şehre güney istikametinden yapılacak bir taarruzun daha müspet sonuçlar vereceği hususunda hemfikirdi. Çünkü Almanlar, cephane, yakıt ve diğer malzemeleri tedarik ettikleri Zemland Yarımadası'ndaki Pillau limanının bulunduğu kuzey kesimindeki müdafaa sistemiyle çok daha ilgiliydi. Pillau tedarik yolunu her ne pahasına olursa olsun elde tutma isteği, Wehrmacht kurmaylarının Königsberg savunmasının güney cephesini göz ardı etmesine neden olmuştu.

Kızıl Ordu'nun geniş katılımlı Königsberg Taarruzu 6 Nisan 1945 sabahı başladı ve tahrip gücü yüksek ağır toplar, ana saldırı yönündeki kaleleri yoğun bombardımana tabi tuttu. Üç saat devam eden topçu hazırlık ateşinin ardından, ağır sınıf ISU-152 tipi KMT'ler, hedefteki kalelerin atış gücünü bastırmak maksadıyla bunlara doğru ilerledi. Ancak ilginç bir durum söz konusuydu: İnatçı bir Nazi direnişinin beklendiği bu dış savunma kalelere ölüm sessizliği hâkimdi. Aralarındaki boşluklardan Alman savunmasını aşan Sovyet tankları ve piyadeleri hızla şehre doğru ilerlemeye başladı. Bu operasyonun müspet bir şekilde başlamış olmasının temel nedeni, gruplar halinde kademeli bir şekilde faaliyet gösteren istihkâm unsurlarının işlerini mükemmel bir şekilde yapmasıydı. Kente intikal eden birliklerin muharebe unsurlarına dâhil olan bulunan birinci kademe gruplar, mühendislik faaliyetleri için gerekli keşif görevlerini yerine getirdikten sonra ilk saldırı operasyonlarına katılıp, birliklerin düşman bariyerlerinden rahatça geçebilmesi için güvenli koridorlar açmıştı. Ardından topçu bataryalarının ve diğer ağır teçhizatın su bariyerlerinden geçmesine olanak tanıyan kurulumları yaparak, tankların geçiş yolunu emniyete almış, bu suretle de çok kritik bir hamleye imza atmışlardı. Taarruzu başlatan öncü birlikleri takip eden ikinci kademe de yolları temizlemiş ve koridorlardaki engelleri tamamen kaldırarak bunları genişletmişti. Üçüncü kademe ise yedek birlikler için altmış tona kadar taşıma kapasiteli köprüleri inşa ederek, kentteki mayınları temizlemişti.

Harekâta iştirak eden öncü saldırı grupları, kendilerini takip eden birliklerin yolunu açmakla mükellefti. Her biri bir piyade müfrezesi, bir ağır makineli tüfek müfrezesi, bir 82 mm. havan topu, bir veya iki tank ya da KMT, bir tanksavar tüfeği ve bir alev makinesi ve iki veya üç istihkâmcıdan teşkildi. Ayrıca saldırı gruplarında görev alan piyadelerin tamamı makineli ve hafif makineli tüfeklerle donatılmıştı ve kalelerin önündeki hendeklerde bulunan dikenli telleri kesmek için özel makasları, seyyar merdivenleri ve kürekleri vardı.

Saldırının başlamasıyla birlikle, topçu ve havan atışlarıyla desteklenen öncü gruplar, hedeflerindeki Alman tahkimatlarına mümkün olduğunca yaklaştı. Ardından bu gruplarda görev yapan istihkâmcılar, etkisiz hale getirilecek yapılara gerekli miktarlarda patlayıcı düzenekleri yerleştirdi. Onların güvenliği de saldırı gruplarındaki ağır silahlarla sağlanıyordu. Ayrıca sis bombalarıyla tahkimatların mazgal ve makineli tüfek yuvaları fiilen körleştirildi. Açılan koridorlardan geçen Sovyet tankları Nazi tahkimatlarına yaklaşıp, bunların atış güçlerini bastırınca, özel görevli saldırı grupları düşmanın müstahkem yapılarına el bombaları atıp açılan boşluklardan hisar tipi garnizonlara makineli tüfeklerle hücum ettiler. Elbette bu tahkimatlara girmek son derece zordu. Bu nedenle, bahsi geçen hedefler çoğunlukla patlayıcılar ve alev makineleri ile imha edildi.

Kızıl Ordu saldırı gruplarının ve her şeyden evvel bu gruplarda görev yapan istihkâmcıların son derece önemli bir görevi daha vardı: Ele geçirilen tahkimatların güvenliğini sağlamak. Bu kritik öneme haiz görev, esas olarak, ilgili mevzi civarındaki düşman unsurların tamamen etkisiz hale getirilmesinden sonra değil, bizzat muharebe ve sıcak çatışma devam ederken realize ediliyordu. Zira ellerindeki tahkimatı kaybeden Almanlar, en yakın konumdaki garnizonu devreye sokarak kaybettikleri mevzileri geri kazanmaya çalışıyor ve bazen de başarılı oluyordu. İşte bu nedenle, istihkâmcılar ele geçirilen tahkimatları mümkün olan en kısa sürede savunma pozisyonuna geçirerek, etraflarını anti-personel mayınları ile kaplamıştı.

Königsberg Taarruzunda görev yapan 13. Muhafız Piyade Kolordusunun 51. Müstakil İstihkâm Taburu, cesareti ve kahramanlığı ile öne çıktı. Taburun N. Galibin komutasındaki bir müfrezesi, ağır düşman ateşine rağmen, ilerleyen birliklerin yolunu açarak Alman bariyerlerinde yeni koridorlar oluşturuyordu. Nazilerin tahrip gücü yüksek

atış noktası ile karşılaştıklarında, ağır düşman ateşine karşın, üç silah arkadaşıyla birlikte sürünerek atış noktasına ulaşan Galibin, tüm garnizonu patlayıcılarla havaya uçurdu. Aynı taburunun bir başka müfrezesine komuta eden Asteğmen A. Roditelyev ise 7 Nisan'da iştirak ettiği taarruz esnasında 8 askeriyle birlikte düşman uçaksavar bataryalarının atış pozisyonlarına ulaştı ve ani bir baskında tam 15 uçaksavarı ele geçirdi. Burada vuku bulan göğüs göğüse çarpışmada 6 Nazi askerini etkisiz hale getirip ve 5'ini de esir almışlardı. Fakat birkaç dakika sonra Almanlar, bu uçaksavarları geri almak için taarruz etti. Bu şekilde tam üç karşı saldırıyı püskürten Asteğmen A. Roditelev ve askerleri, ana kuvvetler yetişene kadar mevzilerini korumayı başardı.

Kısmen tahrip edilen 8 ve 10 numaralı kalelerde artık ciddi bir mukavemetten bahsetmek mümkün değildi. Fakat kentin merkezine yakın sektörlere girildiği esnada Sovyet taarruzu yavaşlamaya başlamıştı. Sovyet istihbaratının Wehrmacht merkez garnizonunun potansiyeli hakkında harekâttan önce yanıltıcı nitelikte rapor vermesinin ve hava desteğinden yoksun olmanın menfi etkileri hissediliyordu. Kötü hava koşulları nedeniyle Kızıl Ordu uçaklarının hava üslerine çakılı kaldığı bu anlarda, operasyonun başarısı muğlak bir hal almıştı. Çünkü Sovyet birliklerini yavaşlatan Almanlar yedek birliklerin kuzeyden güneye aktarabilir ve şehrin bütünleşik savunma sistemini yeniden tesis edebilirdi. Neyse ki 7 Nisan'da düzelen hava koşulları Sovyet uçaklarının havalanmasına imkân tanıdı. Öğleden sonra Königsberg semalarında belirlen 500'den fazla bombardıman uçağı, gökyüzünü adeta kaplamıştı. Filoda bulunan düşük hızlı İl-4 ve B-25 Mitchel tipi bombardıman uçakları, Alman avcı uçakları için kolay yem olduğu için savaşın ilk yıllarında genellikle gece karanlığında görev yapmışlardı. Fakat 1945'te şartlar çok farklıydı: Yakıtsız kalan düşman avcıları, üslerine zincirliydi ve herhangi bir tehdit söz konusu değildi. İşte gündüz vakti realize edilen bu hava taarruzunda Doğu Prusya'nın başkentine yaklaşık 4 bin bomba isabet etti. İl-4 mürettebat komutanı V. Pşenko o günü şöyle anımsıyordu: *"Gün ortasında uçtuğumuz Königsberg üzerinde o kadar çok uçağımız seyir halindeydi ki, görüntü ilk başta oldukça korkutucu gelmişti. Herkes diğer uçaklardan birine çarpacağımızı söylüyordu. Mürettebattan bir asker bana yaklaştı ve 'Yoldaş komutan, bakın bombalar adrese teslim yola çıktı' dedi. Daha sonra gözlem kapağını açarak bombaların düştüğü yere baktı tekrar bana dönerek 'Tam isabet!' diye bağırdı. O gün çocuklar gibi şendik!"*

Sovyet bombardıman uçaklarının ana görevi, Königsberg'teki Wehrmacht unsurları, siperlere ve her biri birer kaleye dönüştürülen yapılara mevzilenmeden önce Alman rezervlerinin tamamını yok etmekti. Başarıyla icra edilen bombardımanın ardından şehre kaos hakim oldu ve garnizon karargahı ile birlikler arasındaki bağlantı tamamen koptu. 8 Nisan itibarıyla hayatta kalan Naziler ise kentin doğu kesimine doğru püskürtüldü. Şehir merkezinde mahsur kalan Alman birliklerinin Pillau Limanı ile bağlantısı kesildi. Bu, erzak ve mühimmat ikmalinin sonu demekti. Dolayısıyla, direniş Almanlar için tümüyle manasız bir hale gelmişti. 9 Nisan akşamı Königsberg kalesinin komutanı General Otto von Lasch, Sovyet piyade alaylarından birinin komuta noktasına yaverlerini göndererek ateşkes talep etti ve 10 Nisan gecesi geldiği 11. Muhafız Tümeni komuta noktasında teslim oldu. Ertesi sabah saat 09.00'da Wehrmacht askerleri Oberteich Gölü yakınlarındaki Don kulesine beyaz bayrak çekti ve böylece operasyon sona erdi. Doğu Prusya'nın başkentinin teslim olduğunu öğrendiğinde deliye dönen Hitler, General Otto von Lasch'ı gıyabında ölüm cezasına çarptırdı. Hitler'e göre, Königsberg komutanı ya çarpışarak ölmeliydi ya da benzer bir durumu Poznan'da deneyimlemek zorunda kalan Tuğgeneral Gonell'in yaptığı gibi kendi kafasına sıkmalıydı.

Sovyet Enformasyon Bürosu'nun 10 Nisan 1944 tarihli bülteninde geniş yer bulan Königsberg Operasyonu'na ilişkin önemli bilgiler de aktarılmıştır. Buna göre, kentteki Alman garnizonuna mensup Wehrmacht askerlerinin 42 bini etkisiz hale getirilmiş ve 92 bini de esir alınmıştı. Fakat mevzubahis rakamlar, bilhassa esir sayısı, o tarihte teyit edilmemişti. Daha sonra yapılan sayımlarda Alman esirlerin içinde tedbir maksatlı tutulan sivillerin de yer aldığı anlaşıldı. 3. Belarus Cephesi'nin resmi raporuna göre, Königsberg'te yakalanan ve teslim olan Alman asker ve subayların sayısı yaklaşık 70 bindir. Königsberg ile birlikte tamamlanmak üzere olan Doğu Prusya mücadelesinde başta toplar olmak üzere, tahrip gücü yüksek silahlar yoğun bir biçimde kullanılmıştır. Mareşal Aleksandr Vasilevski de daha sonra yayımlanan anılarında bu hususa özellikle şu ifadelerle temas etmiştir: *"Doğu Prusya'da icra edilen operasyonlarda kullanılan mühimmat miktarı, savaş tarihindeki tüm operasyonlar arasında eşi benzeri olmayan bir düzeye ulaşmıştır."*

BERLİN'İN DÜŞÜŞÜ

Kustrin ve Frankfurt üzerinden geçip 31 Ocak 1945'te Oder'e ulaşan 1. Belarus Cephesi'nin tankçıları, kendilerini 30 ila 50 kilometre geriden takip eden piyadelerin yetişmelerini beklemeden nehri geçerek buradaki köprübaşlarını ele geçirdiler. 400 kilometrelik Polonya hattını, 35 imha edilmiş Alman tümenini ve 150 binden fazla savaş esirini ardında bırakan galip Kızıl Ordu'nun cesur tankçılarının artık yeni bir hedefi vardı: Sadece ve sadece 100 kilometre ilerideki "faşist canavarın ini" Berlin. Görünüşe göre, son bir darbe ile savaş sona erecekti. Fakat Şubat ayında sahadan gelen istihbarat raporlarını hassasiyetle tetkik eden Başkomutanlık Karargâhı, III. Reich'ın başkentine gerçekleştirilecek taarruz operasyonunu askıya aldı. Çünkü cephe gerisinin sağlamlaştırılarak güvence altına alınması, kanatların takviye edilmesi ve intikal halinde olan bazı birliklerin topyekûn yenilenmesi gerekmekteydi. Bu plana uygun bir şekilde harekete geçen 2. Belarus Cephesi, Şubat ve Mart aylarında Pomeranya'yı, 1. Ukrayna Cephesi ise Silezya'yı Alman birliklerinden temizledi. Böylece Kızıl Ordu unsurları, herhangi bir kuşatama tehdidine maruz kalmadan Berlin Taarruzuna devam edebilirdi.

Sovyetlerin Almanya topraklarındaki ilerleyişi, Hitler'in şiddetli ve korkutucu öfke patlamalarını tetiklemekteydi. Örneğin, Reich Şansölyeliğinin yeraltı sığınağında 28 Mart 1945'te düzenlenen üst düzey askeri istişare toplantısı oldukça ilginç anlara sahne olmuştur... Tüm cephelerde alınan seri yenilgiler göz önünde bulundurulduğu takdirde, Rusların elindeki köprübaşını imha etmenin mümkün olmadığı ve Berlin'e 100 kilometreden daha az bir mesafede bulunan Kustrin civarındaki karşı taarruzun da başarısızlıkla sona erdiğinin belirtildiği bu toplantıda duydukları karşısında deliye dönen Hitler çığlık atmış,

gözleri yuvalarından fırlarcasına bağırmış ve şakaklarındaki damarlar patlayacakmışçasına şişmişti. Wehrmacht 9. Ordu komutanı Theodor Busse ve diğer generalleri beceriksizlikle suçlayan Hitler, silah arkadaşlarını savunmaya çalışan Genelkurmay Başkanı Heinz Guderian'ı da zorunlu izne yollamış, yani dolaylı yoldan azletmişti. Böylece "Hızlı Heinz" lakaplı generalin yerine Nazi Genelkurmay Başkanlığı'na 47 yaşındaki Tümgeneral Hans Krebs atanmıştı.

Sovyet birliklerinin III. Reich'ın başkentine saldıracağını bilen ve söz konusu taarruzu mutlak suretle püskürtmek isteyen Almanlar, Oder'den Berlin'e kadar derinlemesine bir müdafaa hattı sistemini çoktan tesis etmişlerdi. Buna göre, kademeli savunmanın birinci hattı çok sayıda personel ve ağır silahla donatılırken, operasyonel derinlikte ise güçlü rezervler oluşturuldu. Öte yandan, kentin banliyölerinde de Volkssturm taburlarından teşkil çok sayıda milis grup konuşlandırıldı. Savunmadaki birliklerinin psikolojik dayanıklılığını artırmak maksadıyla 15 Nisan'da Doğu Cephesi askerlerine seslenen Hitler, geri çekilme emri veren veya herhangi bir emir olmaksızın geri çekilecek herkesin rütbesine bakılmaksızın olay yerinde derhal vurularak infaz edileceğini söyledi.

Bu esnada Moskova'ya giden Belarus Cephesi komutanı Mareşal Jukov, Berlin'e yönelik taarruz planlarını görüşeceği Stalin ile bir araya gelmişti. Tali sektörlerde birkaç hafta boyunca süren çatışmalar en sonunda tamamlanmış ve Berlin cephenin ana hedefi haline gelmişti. Stalin ile yapılacak toplantı için iki ayrı saldırı planı hazırlayan Jukov, zaferden emindi. A planına göre Kustrin'deki, B planında ise Frankfurt'taki köprübaşı kullanılacaktı. Başlangıçta her iki bölgeye de yığınak yapılacak ve Nazi mevzilerini savunan unsurların dikkati dağıtılmak suretiyle Berlin'e intikal kolaylaştırılacaktı. Fakat Jukov'u Kremlin'de pek de hoş olmayan bir haber bekliyordu. Mareşal, o günü şöyle anlatıyordu: *"Uçaktan indim ve çalışma ofisime geçtim. Aynı günün akşamı geç saatlerde Stalin beni Kremlin'e çağırdı. Toplantı salonuna girer girmez bana, 'Almanların batıdaki cephesi tamamen çöktü. Naziler, Normandiya'dan saldıran müttefiklerin ilerlemesini durdurmak için de herhangi bir önlem almak istemiyor.' dedi."*

1945'in Mart ayında Reni'i geçen İngiliz ve Amerikan kuvvetlerinden teşkil müttefik unsurlar, Ruhr civarında büyük bir Alman grubunu kuşatmıştı. Bu müspet gelişmenin ardından intikallerine devam eden

Amerikan ve İngiliz tankları doğuya, Berlin'e doğru süratle ilerledi. Şubat ayında düzenlenen Yalta Konferansında bir araya gelen müttefikler, her ne kadar Berlin'in Sovyet işgal bölgesine devredilmesi hususunda mutabakata varsalar da, batıda kazandıkları başarı gerçekten baş döndürücüydü. Zafer sarhoşluğuna çoktan kapılan İngiltere Başbakanı Churchill, o günlerde ABD Başkanı Roosevelt'e hitaben kaleme aldığı mektupta şu ilginç ifadeleri kullandı: *"Sayın Başkan, görünüşe göre, güneyde konuşlu Rus orduları kesinlikle Viyana'ya girecek... Bakınız! Kolaylıkla ulaşabileceğimiz bir mesafe içinde olan Berlin'i kasten onlara bırakırsak, o takdirde savaşta bütün işleri kendilerinin yaptıklarına dair inançları pekişebilir. Buradan hareketle şöyle bir önerim var: Şayet erişebilirsek kesinlikle Berlin'i ele geçirmeliyiz."* Bu mektupla Mareşal Jukov'un çok seçenekli operasyon planı kendiliğinden tasfiye olmuştu. Artık mümkün olan en kısa sürede Kustrin köprüsü üzerinden ivedilikle taarruza geçilmesi elzemdi.

Moskova'da olaylar çok hızlı gelişiyordu. 1 Nisan'da Başkomutanlık Karargâhına çağrılan 1. Ukrayna Cephesi komutanı İvan Konev, savaştan sonra kaleme aldığı hatıralarında, o günden şöyle bahsediyordu: *"Toplantıda söz alan Genelkurmay Başkanı, istihbarattan gelen kısa bir telgrafı yüksek sesle okudu: 'İngiliz-Amerikan müşterek komutanlığı Berlin'i bir an önce ele geçirmek maksadıyla geniş çaplı bir operasyon hazırlıyor.' Mesajı dinleyen Stalin bana ve Jukov'a dönerek 'Peki, Berlin'i kim alacak, biz mi yoksa müttefikler mi?' diye sordu. Bu soruya ilk yanıtı ben verdim: 'Berlin'i biz alacağız. Göreceksiniz, müttefiklerden önce alacağız.'*

İlerleyen günlerde Kızıl Ordu Genelkurmay Başkanlığı'nın operasyon planlarından sorumlu dairesinde oldukça yoğun çalışmalar gerçekleştirildi. Bu istişarelerin ardından 1. Belarus Cephesi'ne gönderilen direktifte Berlin'e kuzey ve kuzeydoğu istikametlerinden yaklaşılarak kademeli savunma hattında açılacak koridordan tank ordularının ana saldırı yönünde taarruz etmesinin uygun olacağı belirtilerek, ilgili hususa yönelik hazırlık emri verildi. Söz konusu manevra, batıdan ilerlemekte olan müttefiklerin Alman başkentine çıkışını engelliyordu. Bununla birlikte, tank darbesi seçeneği Berlin Savaşı'nın taarruz planlarından çıkarıldı. Mevzubahis kararı memnuniyetsizlikle karşılayan Mareşal Jukov ise büyük umutlar beslediği zırhlı taarruzundan yoksun kalmış olsa da, cephe komutanlığından alınma riski söz olduğu için

Stalin'in nihai kararına açıktan karşı çıkamadı. Bunun yerine, siyasi nitelik taşıyan kararla hemfikirmiş gibi görünerek sahada kendi yöntemleriyle hareket etmeye karar verdi.

Cepheye dönen Jukov, Mart ayında Moskova'da geliştirdiği stratejiye bağlı kalmaya karar verdi. Böylece ana darbe, General Helmut Weidling'in panzerleri tarafından savunulan Seelow Tepeleri üzerinden vurulacaktı. Buna göre, Alman savunmasını yarıp geçen tank ordularının öne çıkıp Berlin'in banliyölerinde bariyerler oluşturması ve Oder'e yakın mevkilerde konuşlu düşman birliklerinin çekilmelerine mani olmaları gerekmekteydi.

Mareşal Konev de emrindeki birliklerin Berlin taarruzunun dışında bırakılmasından dolayı huzursuzdu. Zira Başkomutanlık Karargâhı ve bizzat Stalin tarafından kendileri için belirlenen tüm hedefler "faşist canavarın saklandığı inin" ya güneyinde ya da batısında kalıyordu. Başkomutana açıkça karşı çıkamayan mareşal, cephe karargâhına aynı anda iki ayrı taarruz planı hazırlanmasını emretti. Planlardan ilki Moskova'nın direktifine uygun olacak, ikincisi ise Berlin'e yapılacak bir atılımı mümkün kılacaktı. İşte Pavel Rıbalko'nun 3. Muhafız Tank Ordusuna bağlı "özel müfreze" fikri böylece ortaya çıktı. Alman savunmasının başarılı bir atılımla yarılması durumunda, tankçılar hızla Berlin'e intikal edecek ve düşmanın başkentini ele geçirmek maksadıyla komşu cephenin önüne geçecekti. Sovyet tanklarının sokaklarda yanmasını önlemek için de zırhlı müfrezesi piyadelerle takviye edilecekti.

Hitler tarafından azledilen Heinz Guderian eşyalarını toplarken, Tümgeneral Semyon Krivoşein ise emrindeki tank birliklerini yeni taarruza hazırlamakla meşguldü. Aslında Guderian ve Krivoşein birbirlerini çok iyi tanıyordu: Brest'in Sovyetler Birliği'ne devri vesilesiyle 1939'un Eylül ayında düzenlenen geçit törenini yan yana izlemişlerdi. Büyük Atayurt Savaşı'nın patlak vermesiyle bir tank tugayına komuta etmeye başlayan Krivoşein, şimdi 1. Mekanize Kolordu'nun başında Oder'in doğu yakasındaki ormanlık alanda kurmaylarıyla birlikte saldırı planı üzerinde çalışmaktaydı. Sadece geceleri hareket eden Kızıl Ordu askerleri, nehrin batı yakasına geçerek, taarruz esnasında kullanacakları siperleri kazıp, ağır silah platformlarını hazırladılar ve sabahın erken saatlerinde de birliklerine geri döndüler. 15 Nisan gecesi harekete geçen 1. Mekanize Kolordu, Lend and Lease ile tahsis edilmiş

Amerikan yapımı Sherman tipi tanklar da dâhil olmak üzere, tüm zırhlıları ile Oder'i geçti ve önceden hazırlanan pozisyonlara konuşlandı.

III. Reich'ın ana kalesini zapt etmenin hiç de kolay olmadığını bilen Kızıl Ordu kurmayları, operasyon için çok kapsamlı bir hazırlık programını hayata geçirmişti. Berlin semalarında sürekli olarak görev yapan Sovyet keşif uçakları, kentin havadan 15 bin fotoğrafını çekti. Bahsi geçen fotoğraflarda şehre çıkan tüm yaklaşımlar ve savunma hatları en ince detayına kadar görünüyordu. Bu fotoğraflara ek olarak savaş esirlerinin verdikleri bilgiler ve muharebelerde ele geçirilen harita ve belgeler ışığında ayrıntılı planlar hazırlandı. Hatta 1. Belarus Cephesi Askeri Topografya Dairesi, genel taarruzun organizasyonu ve şehir merkezindeki çatışmalarla ilgili konuların tatbik edilebilmesi için küçük ölçekli bir Berlin modeli dahi imal etti.

Taarruz öncesindeki iki ay boyunca, Berlin'e sadece 70 kilometre uzaklıkta bulunan Oder'de konuşlu cephe hattı istikrara kavuşurken, Berlinliler de kapının eşiğindeki düşmanın varlığıyla uzlaşmayı başarmıştı. Doğudan gelen top gürlemelerini bile içselleştiren şehir, ölmekte olan bir devletin başkenti ne kadar yapabilirse, o kadar sıradan bir hayat yaşıyordu. 12 bin polis memurunun halen görevde olduğu Berlin'de postacılar çalışıyor, gazeteler günlük olarak çıkıyor, telefon ve telgraf iletişimi bir şekilde sağlanıyor, çöpler atılıyor, sinemalar, tiyatrolar ve hatta ünlü Berlin Hayvanat Bahçesinin bir kısmı bile çalışıyordu. Metro ve tramvayın da faal olduğu kentte, bombardımanlardan zarar görmemiş bar ve restoranlar ise dolup taşıyordu.

1945 itibarıyla dünyanın en büyük şehirlerinden biri olan Berlin, bu alanda Londra'dan sonra ikinci sırada yer alıyordu. Fakat geniş yüzölçümüne rağmen, yalnızca % 15'i binalardan teşkildi ve kentin geri kalanı bahçe ve parklarla kaplıydı. İşte bu devasa şehir, dokuz sektörlü üç kademeden oluşan çok yönlü bir müdafaa sistemi ile savunulacaktı. Dış kontur, Berlin şehir merkezinden 15 ila 18 kilometre uzaklıktaki otoyol hattı boyunca uzanırken, bu halkanın ardında yer alan ve dama tahtası düzeninde organize dilmiş koruganlarla bağlı festung sistemleri, bol miktarda göl, nehir ve gölet gibi tabii engelleri içeriyordu. Yine Alman başkentini müdafaa için tesis edilen savunmanın dış ve orta hatları arasındaki tüm banliyö mahallelerinde bulunan bina ve yazlık evlere makineli tüfek yuvaları yerleştirilmişti. Ayrıca bunların aralarındaki sokak ve caddeler taş

ve metal kirişlerden yapılmış tanksavar engelleriyle dolduruldu. Ortadan geçen çevre yolu, doğudan Spree Nehrine dayanıyor, güneydoğudan ve güneyden ise Teltow Kanalı boyunca uzanıyordu. Nehir ve kanal üzerindeki köprülerin çoğu kullanılmaz hale getirilmişti. Örneğin, kuzeydeki Berlin-Spandauer-Schiffarts kanalı üzerindeki tüm köprüler havaya uçurulmuştu. Bu yüzden 3. Şok Ordusu ve 2. Muhafız Tank Ordusu birlikleri intikal esnasında seyyar köprüler inşa etmek zorunda kalacaktı.

Şehir merkezindeki devlet dairelerinin etrafından geçen iç savunma halkası, üzerinde pek çok güçlendirilmiş korugan barındıran bir sistemdi. Ayrıca tüm binalar olası çok yönlü taarruz ve bombardımanlar dikkate alınmak suretiyle birer kaleye dönüştürülmüş ve dikkatlice hazırlanmıştı. Bilhassa bodrum ve zemin katların pencereleri kum torbalarıyla aralarında atış ve gözlem noktaları bırakılarak dolduruldu. Üst katlarda ise makineli tüfekler ve faustpatron tipi bombaatarlarlar ile donatılmış gruplar mevzilenmişti. Binaların dış köşelerine de tanksavar silahlar ve havan topları için özel siperler inşa edilmiş ve tüm sokaklarda metal kiriş, tuğlalar, otobüs ve kamyonlarla oluşturulan barikatlar hazırlanmıştı. Berlin'in diğer semtlerinde bulunan birçok bina da festunga dönüştürüldü. Sonuçta A'dan H'ye kadar harflerle kodlanan sekiz savunma sektörü ortaya çıktı. Dokuzuncu sektör ise Z sektörüydü ve şehir merkezinde bulunuyordu. Burada saklanan Hitler'in SS muhafızlarından teşkil kendi özel garnizonu vardı.

Berlin Savaşı'nın bugüne kadar en fazla tartışılan gizemlerinden biri de kentin orta kesiminde Spree Nehri ve Landwehr Kanalı üzerinde yer alan birçok köprünün hangi maksatla havaya uçurulmadığıdır. Özellikle Spree Nehrinin kıyılarının taşlarla kaplı olduğu düşünülürse, köprüler olmadan Kızıl Ordu'nun bu tabii su engelini geçmesi son derece zor bir görev olacaktı. Ancak bahsi geçen köprüler ilginç bir şekilde havaya uçurulmamış, Sovyet tankları bunların üzerinden geçmişti. Aslında bu soru işareti, esir düşen Wehrmacht generali Helmuth Weidling'in sorgulama esnasında verdiği şu ifadeyle büyük ölçüde aydınlığa kavuşturulmuştur: *"Bu köprülerin hiçbiri ordu tarafından havaya uçurulmayacaktı. Çünkü Goebbels, köprüler askeri mühimmat kullanılarak havaya uçurulduğunda çevredeki mülkler ekonomik açıdan zarar göreceği için bu işi Maden Arama ve İşletme Dairesine emanet etmişti. Fakat köprüleri kullanılmaz hale getirmek için tahsis edilen tüm ekipman,*

mühimmat ve malzeme, devlet kurumlarının tahliyesi sırasında Berlin'den çıkarılmıştı. Biz bunu çok geç fark ettik."

Nazilerin gizli manevralarının icrası için büyük önem arz eden metro ve kanalizasyon ağları, bu operasyonları gerçekleştirecek askerleri Sovyet bombardımanından koruyacaktı. Şehrin etrafına konuşlandırılan radar ağı ise 1. Uçaksavar Tümeni tarafından tesis edilen güçlü bir hava savunma sistemine sahipti. Bu sistemde yer alan ana kuvvetler, flakturm tipi üç ayrı dev hava savunma kulesine konuşlandırılmıştı.

Ana hatları ile ele alındığı takdirde, Berlin müdafaasına ilişkin hazırlık çalışmalarının, esas olarak barikat inşası ve bina güçlendirilme faaliyetlerinden teşkil olduğu söylenebilir. Endüstriyel bir mantıkla inşa edilen Nazi barikatları 2 ila 2,5 metre yüksekliğinde ve 2 ila 2,2 metre kalınlığındaydı. Yapımında taş, kereste, işlenmiş demir, tuğla ve briket gibi malzemelerin kullanıldığı bu barikatlarla sokakların büyük kısmı kapatılırken, barikatlara olan yaklaşımlar ise mayınlandı. Ayrıca pek çok panzer ve KMT de kavşak noktalarında kazılan hendeklere gömülerek sabit atış noktası olarak kullanıldı. Askeri üniformalı çok fazla direnişçinin bulunmadığı Berlin'i müdafaa edenlerin büyük kısmı sivil kıyafetli Volkssturm milisleriydi ve sadece taşıdıkları kol bantları onları ele veriyordu. Bunların silahları oldukça zayıftı. Çoğunda İtalyan ya da Danimarka yapımı hafif tüfekleri vardı. Fakat buna karşın, Faustpatron tipi bombaatarların sayısı yeterli düzeydeydi.

Berlin'de çok az sayıda Wehrmacht askeri bulunmasına rağmen, III. Reich'ın başkentine doğru intikal eden Mareşal Jukov'un birliklerinin önünde, General Busse'nin komutasındaki 200 bin kişilik 9. Ordu konuşluydu. Yaklaşık 500 panzer ve KMT'si bulunan 9. Ordu'nun komutanı Busse, kurmaylarıyla müdafaa olasılıklarını değerlendirirken son derece ilginç şu tespitleri yapıyordu: *"Beyler! Şayet Amerikan tankları bizi geriden vurursa, o takdirde görevimizin başarıyla tamamlanmış olduğunu kabul edeceğiz."* Her biri profesyonel askeri uzman olan Alman generaller, Berlin'in kaderinin Oder Cephesinde belirleneceğine samimiyetle inanıyordu. Bu sebeple Kızıl Ordu ile muharebelerde tutunabilirlerse, Reich'ın başkentini de kurtaracaklardı. Aksi takdirde, şehri müdafaa etmek için gösterilen tüm çabalar boşa çıkacaktı. İşte söz konusu faktörün etkisiyle Berlin garnizonu başlangıçta oldukça zayıftı ve gerçekten de zayıf bir şekilde silahlandırılmıştı. Böylelikle Almanlar

ellerindeki tüm güçleri Oder Cephesine yoğunlaştırdı.

Doğu Prusya'da cereyan eden muharebeleri başarıyla tamamlayan galip Sovyet orduları ivedilikle yeni savaşlara sevk edilebilselerdi, 1945'in Nisan ayında Wehrmacht 9. Ordu ve benzeri yapılardan bahsetmek mümkün olmayabilirdi. Zira bunların hemen hepsi kolayca imha edilebilirdi. Sınırlı sıcak çatışma deneyimi ile Berlin'e gelen yedek unsurların komutanlarını başkentin eteklerinde toplayan Hitler, en azından hâlâ güvenebileceği az sayıdaki generaller sayesinde rejimini sürdürebileceği inancındaydı. İşte bu duygularla kaleme aldığı şu mesajı 15 Nisan 1945 Pazar günü, Oder Cephesindeki tümenlere okundu: *"Doğu Cephesinin Askerleri! Ölümcül bir nefretle taarruz eden Bolşevizm, son bir saldırı daha başlattı. Bu kızıl canavarın tek bir emeli var, o da Almanya'yı ve tüm halkımızı yok etmek! Berlin Almandır, Alman kalacak! Avrupa asla Rus olmayacak! Ülkenin başkenti için değil, çocuklarınız, eşleriniz ve dolayısıyla kaderiniz için yakın bir dayanışma ve işbirliği oluşturun. Omuz omuza çarpışın! Ulusumuzun kaderin tayin edileceği bu kritik saatlerde tüm vatandaşlarımız size güveniyor."*

Hitler'in *"Berlin Alman kalacak!"* şeklindeki çıkışı, Nazi propaganda aygıtı tarafından hemen sloganlaştırıldı. Öyle ki, Hitler Gençliği ve Alman Gençlik Birliğine üye çocuklar ellerine aldıkları beyaz boya ve fırçalarla Kızıl Ordu kuşatması altındaki Berlin'de ne kadar duvar varsa, hepsini bu sloganla donatmaya başladı.

Seelow Tepeleri Muharebesi

Hitler'in mesajının okunduğu saatlerde karşı cephede konuşlu Kızıl Ordu'nun askerleri ise, 1. Belarus Cephesi Yüksek Askeri Konseyi'nin şu mesajını dinlemekteydi: *"Cephemize mensup tüm birlikler Büyük Atayurt Savaşı boyunca çok zorlu ama şan ve şeref dolu bir yolu geride bırakmıştır. Ordularımızın sancakları bugün Stalingrad'da, Kursk'ta, Dinyeper'de, Belarus'ta, Varşova'da, Pomeranya'da, Brandenburg'da ve Oder'de düşmana karşı kazanılan büyük zaferlerin görkemiyle dalgalanmaktadır. Kanımız ve alın terimizle kazandığımız şanlı zaferlerimizin görkemi bize Berlin'e saldırma ve oraya ilk giren ordu olma hakkını vermektedir. Alman işgalcileri cezalandıracak halkımızın sert sözlerini ilk söyleyen biz olacağız. İlk hedefiniz Berlin'dir! İleri!"*

Fakat Wehrmacht 9. ve 4. Panzer Ordularının Berlin'den sadece birkaç kilometre uzakta bulunmasından mütevellit bu görevi muvaffakiyetle icra etmek oldukça güçtü. Alman unsurların geri çekilme rotası üzerinde bir bariyer oluşturma zorunluluğu da ortaya çıkmış, Mareşal Jukov'un silah arkadaşı Mareşal Konev'in komutasındaki 1. Ukrayna Cephesi'nin birlikleriyle temas sağlamak için çok az bir zamanı kalmıştı. İşte bu şartlar altında Jukov, ana taarruzu Seelow Tepeleri üzerinden yönlendirmek durumunda kaldı. Bu, gerçekten de Alman birliklerinin Berlin'e çekilmesini engellemeyi olanaklı kılan en kısa yoldu. Öte yandan, söz konusu yönde ilerlemeyi tercih eden Jukov, o esnada yolda olan ve ancak dört gün sonra harekâta iştirak edecek 2. Belarus Cephesi'nin sorumlu olduğu bölgede kanattan vurulma tehlikesinden de kurtulmuş oluyordu. Tıpkı daha sonra ortaya çıktığı gibi, Almanlar bu istikametten Sovyet birliklerine güçlü bir darbe vurmayı planlamaktaydı. Alman Silahlı Kuvvetleri Yüksek Komutanlığı Operasyon Dairesi başkanı General Jodl, daha sonra verdiği bir ifadede şunları söylemiştir: *"Berlin Savaşının kaderinin Oder'de tayin edileceğini bizim Genelkurmay anlamıştı. Bu sebeple Berlin'i savunmakla mükellef 9. Ordu bünyesindeki birliklerin büyük kısmı, kentin sınırındaki yaklaşımlara kaydırıldı. Çünkü ivedilikle oluşturulan rezerv unsurların daha sonra Mareşal Jukov'un birliklerinin kanadını hedef alacak bir karşı saldırı başlatmak için Berlin'in kuzeyinde yoğunlaşması elzemdi."*

Oder'den yaklaşık 17 kilometre uzakta bulunan Seelow Tepeleri üzerinden Kustrin yakınlarında bulunan cephe hattının her iki yakası da mükemmel bir şekilde görünüyordu. Bu tabii kalenin Berlin'in anahtarı olduğunu çoktan anlayan Almanlar, başkentlerinin ikinci müdafaa hattını buraya konuşlandırmıştı. Seelow Tepeleri'nin Kızıl Ordu tarafından ele geçirilmesi halinde, 4. ve 9. Panzer Orduların arkasına geçecek Sovyet birlikleri, onları şehirden izole edecekti. Bu görüşü doğrulayan Wehrmacht 56. Panzer Kolordusu Karargâhı Operasyon Dairesi başkanı Siegfried Knappe, savaştan sonra verdiği bir demeçte, *"Berlin önlerinde vuku bulacak muharebenin, nihai ve belirleyici bir savaş olacağını biliyorduk"* şeklinde konuşmuştu.

Sovyet saldırısının her an başlayabileceğinin bilincinde olan Almanlar, Kızıl Ordu'nun genellikle erken saatlerde başlattığı topçu hazırlık ateşinden kaynaklanacak yüksek kayıpları önlemek için her gecenin

sonunda birliklerini savunma hattının derinliklerine çekiyordu. Fakat kendisine gelen keşif-istihbarat raporlarını kurmayları ile birlikte dikkatle tetkik eden Jukov, ilgili taktiği çoktan çözmüştü. Bu sebeple topçu hazırlık ateşini Berlin yerel saatiyle 03.00 itibarıyla başlatmaya karar verdi. Böylece gündüz savaşında düşmanın ikinci savunma hattını ele geçirmek için çok değerli zamanlar da kazanılacak ve tabiri caizse bir taşla iki kuş vurulacaktı. 16 Nisan gecesini tıpkı beyaz bir örtü gibi kaplayan sisin içinden parlayan beyaz spot ışığı, dikey olarak aniden göğe yükseldi. Kilometrelerce uzaklıktan dahi net görülebilen bu göz kamaştırıcı ışın kılıcı, Kızıl Ordu topçu hazırlık ateşinin başladığını haber veriyordu.

Sadece 20 dakika süren topçu hazırlığı, kısa olmasına rağmen çok güçlüydü. 76,2 milimetre ve üzeri kalibreye sahip 6 bin 500 adet topun yanı sıra, 1100 adet çoklu roketatar sistemi koordineli bir şekilde gürlemiş ve Alman mevzilerini cehenneme çevirmişti. Berlin'den bakınca uzakta patlayan kızıl bir fırtına gibi görünen bu taarruz, kent merkezinde yaşayan çok az başkentlinin dikkatini çekti. Bununla birlikte, ön cephe hattına yaklaştıkça, top ateşinin korkunç gücü giderek artan bir şiddetle hissediliyordu. Cephe hattından sadece beş kilometre uzaklıkta bulunan Müncheberg kasabasındaki kilisenin çanı, şok dalgaları ile yerinden çıkarak düşerken, çevre kasaba ve köylerdeki evlerin pencere camları da paramparça olmuştu. Bilhassa 34. Müstakil Topçu Taburunun 280 milimetre kalibreli 6 ayrı canavar ile ateşlediği mühimmatların patlamaları, düştükleri yerde açtıkları kraterler ve kulakları sağır edici gürültüleri ile dikkat çekiyordu.

Topçu hazırlığı ile başlayan ateş fırtınası durur durmaz, Kustrin Köprüsü üzerine kurulan yaklaşık 150 uçaksavar projektörü aynı anda parladı. Jukov, bu projektörlerin yardımıyla ilerlemeye karar vermişti. Aydınlatma desteği ile gerçekleştirilen taarruzlar, yeni keşfedilmemişti. Barbarossa'nın başlangıcından itibaren Almanlar, genelde karanlıkta projektör yardımıyla saldırıyordu. Örneğin, Dinyeper üzerindeki Kremençug geçiş koridoru bu şekilde ele geçirilmiş ve hemen ardından Kiev kuşatılmıştı. Aralık 1944'te Ardenler'de tatbik edilen Wehrmacht taarruzu da projektörlerle başlatılmıştı. Bu taktiğin temel amacı, operasyonun ilk ve en önemli gününü olabildiğince uzatmaktı. Fakat Kızıl Ordu'nun tahrip gücü yüksek mühimmatlarının patlamaları sebebiyle

yükselen toz ve duman bulutu, projektörlerin ışınlarının etkisini kısıtlamıştı. Dolayısıyla Almanları parlak ışıkla kör etmek artık mümkün değildi. Mareşal Çuykov o günü şöyle anlatıyordu: *"Eğitim alanlarında ve poligonlarda icra ettiğimiz tatbikatlarda projektörlerin gücüne ve etkinliğine hayran kalmıştık. Fakat hiçbirimiz projektörlerin gerçek bir savaşta nasıl performans göstereceğini tam olarak tahmin edemedik. Berlin yakınlarında projektörlerin güçlü ışınlarının duman perdesine çarptığını gördüm. Düşman mevzileri üzerinde yükselen toz ve dumanı aşamadık ve muharebe alanını istediğimiz gibi gözlemleyemedik."* Her ne kadar projektörler istenilen verimi sağlamasa da, 16 Nisan saldırısı mevsim şartlarının öngördüğü zamandan önce başlatılmıştı. Almanlar, Sovyet topçularının ilk saldırısı esnasında ana kuvvetlerini acilen ikinci savunma hattına geri çekmiş, yarı yarıya boş kalan Nazi mevzileri ele geçirilirken, projektörler çok işe yaramıştı. Kısa mesafeli de olsa, aydınlatmaya sahip Kızıl Ordu piyadeleri, ciddi bir direnişle karşılaşmadan 1,5 ila 2 kilometre ilerlemeyi başardı. Bu arada güneş yükselmiş ve dumanla kaplı muharebe alanını loş bir şekilde aydınlatmıştı. Parıldayan spot ışıkları kapatıldı.

İlk etapta kaydedilen başarılara rağmen, öğlen saatlerinde işler değişti ve intikal halindeyken düşman müdafaasını kırmanın o gün için mümkün olmadığı anlaşıldı: Kızıl Ordu'nun zırhlıları Berlin civarındaki sulama kanalı ağına saplanıp kalmıştı. Bu kanalların üzerindeki tüm köprüler Almanlar tarafından havaya uçurulmuş ve sınırlı sayıdaki geçit noktalarına yaklaşımlar da yoğun bir şekilde mayınlanmıştı. Mareşal Çuykov, anılarında o günü şu sözlerle anlatıyordu: *"Düşman, özellikle Haupt Kanalı'nda çok inatçı bir mukavemet gösterdi. Bu kanal, yeraltı kaynak sularıyla besleniyordu ve çok derindi. Dolayısıyla, tanklarımız ve KMT'lerimiz için fiilen geçilmez durumdaydı. Tempomuz ciddi bir şekilde yavaşlamıştı."* Bu durumu ancak Nazilerin kafasına tepeden indirilecek güçlü bir çekiç darbesi değiştirebilirdi. Zaten Jukov da Başkomutanlık Karargâhından yalnızca son model Tu-2 tipi bombardıman uçaklarından oluşan devasa bir filoyu boşuna istememişti. Fakat projektörlerin gücünü sınırlayan faktörler, olası hava operasyonlarını da menfi yönde etkiledi. Öğlene kadar geçen zaman zarfında, Alman mevzilerinin bulunduğu hedef bölge sis ve pusla kaplı kaldı ve bombardıman uçaklarının icra edeceği büyük hava taarruzu mecburen ertelendi.

Söz konusu gelişme üzerine Jukov, ana kozu olan tank ordularını ileri sürdü. Mareşal bu kararını şöyle açıklamıştır: *"Saat 13.00 itibarıyla, düşmanın müdafaa sistemindeki ateş gücünün sağlam olduğunu net bir şekilde idrak ettim. Taarruz eden unsurlarımızın darbesini güçlendirmek ve Alman savunmasını mutlak bir şekilde yarıp geçmek için kurmaylarımla birlikte her iki tank ordusunu da harekete geçirmeye karar verdik."* Lakin Jukov'un tank ordularının bölgedeki dar köprübaşına girmesi yüzünden beklenen katkı sağlanamadı. O esnada Mareşal Çuykov, savaş günlüğüne sıkıntıyla şu notları düşüyordu: *"Bu dar bölgeye son sürat intikal eden tanklar, toplarımızı çeken zırhlı araçlara kelimenin tam anlamıyla çarptı. Böylece tümenlerin ve kolorduların ikinci kademelerinin manevra kabiliyeti büyük ölçüde kısıtlandı."* Alman savunmasını ilk gün kırmaya yönelik teşebbüsler müspet sonuç vermedi. Sovyet saldırısının bu başarısızlığında, bahsi geçen mevzilerin General Helmut Weidling'in komutasındaki kolordu tarafından tutulması büyük rol oynamıştır. Çünkü Weidling, Rjev savunma muharebelerinde büyük deneyim kazanmış bir subaydı. Öte yandan, burada derslerine iyi çalışan Almanlar, Berlin'den çıkarılanlar da dâhil olmak üzere, en iyi birliklerini Seelow Tepeleri'ne konuşlandırmıştı. Harekâta katılan Kızıl Ordu piyadesi N. Safonov o günlerde yaşadıklarını şöyle anlatıyordu: *"Seelow Tepeleri'ne saldırdık. Gerçekten korkunç bir manzaraydı! Benim de dâhil olduğum özel görevli müfrezenin 120 mevcudundan sadece 20 kişi sağ kalabildi. Uzun süredir savaşan bütün askerler, Seelow'daki durumun Stalingrad'dakinden bile daha kötü olduğunu söylüyordu."*

Tankların Başkomutanlık Karargâhının öngördüğü şekilde kuzey istikametine ilerlemek yerine Seelow Tepeleri'ne intikal etmesi, Georgi Jukov'un gizli planını ortaya çıkarmıştı. Başarı kaydedilmesi halinde herkes onu affederdi, ancak başlangıç etabının menfi neticelerle tamamlanması liderin öfkesini tetiklemişti. Mareşal Jukov bu askeri operasyonla ilgili olarak Stalin ile girdiği diyaloğu şu sözlerle anlatıyordu: *"Akşam Stalin aradı. Gün içinde yaptığımız görüşmelerdeki sakin ses tonundan eser yoktu. '1. Muhafız Tank Ordusunu talep edilen yönde harekete geçirmeniz gerekiyordu' dedikten sonra sert bir şekilde sordu 'Seelow hattını yarın alacağınıza inanıyor musunuz?' Sakin kalmaya çalışarak şu cevabı verdim: 'Yoldaş Stalin! Yarın Seelow hattındaki tüm savunmalar aşılacak."* Mareşal Jukov bu yanıtı verirken, emrindeki tank ordularının hava desteği ile

birlikte yapacağı atılımların Alman savunmasını yarıp geçmeyi mümkün kılacağını düşünüyordu. Ancak kötü hava koşullarının ertesi gün de düzelmeye niyeti yoktu. Dolayısıyla, Kızıl Ordu uçaklarının büyük bir kısmı pistten teker kesemedi ve ilerleme yine birkaç kilometre ile sınırlı kaldı. Seelow Tepelerinde intikal halinde olan Çuykov'un ve Katukov'un orduları gerçekten güç durumdaydı. Bu arada silah arkadaşları Berzarin'in 5. Şok Ordusu ve Bogdanov'un 2. Tank Ordusu da nehirler ve sulama kanalları sebebiyle duraklamıştı. Mevzilerini korumayı başaran Alman birliklerine Vistül Ordu Grubunun rezervlerinin de eklenmesiyle 1942'de Rjev'de vuku bulan başarısız saldırı girişiminin habis gölgesi Kustrin Köprüsündeki Sovyet askerinin üzerine düştü. Bu arada Kızıl Ordu yedeklerinin ve ikinci kademelerinin hücum sıralarının gelmesiyle harekete geçen Semyon Krivoşeyn'in 1. Mekanize Kolordusu, ön cephe hattına vardığında, pozisyonlarını değiştiren topçu birliklerinin yarattığı yoğun trafiği güç bela aşabildi.

1. Ukrayna Cephesi'nin birlikleri de 16 Nisan'da saldırıya geçmişti. Berlin'in güneydoğusundaki Lusatian Neisse Nehri kıyısındaki ormanlık alanlar, bu cephenin yüksek mevcutlu unsurlarının kolayca konuşlanmasını destekleyecek nitelikteydi. Bölgedeki Kızıl Ordu varlığından haberdar olan Almanlar ise bu mevkiden Dresden istikametine, yani Almanya'yı ikiye bölecek bir taarruz bekliyorlardı. Bu sebeple Neisse'den direkt Berlin yönünde gelişen Sovyet saldırısı, Naziler için kötü bir sürprizdi. Mareşal İvan Konev'in askerlerinin icra ettiği bu atılım, Kustrin Köprüsündekine nazaran çok daha hızlı vuku buluyordu. Yakıt krizi nedeniyle büyük zorluk yaşayan Alman rezervleri, 1. Ukrayna Cephesi'nin hücumunu göğüslemek zorunda kalan silah arkadaşlarının yardımına yetişemedi. Taarruzun ikinci gününün akşamı Konev ile Stalin arasında bir telefon görüşmesi gerçekleşti. Bu konuşmayı Mareşal Konev şöyle anlatıyordu: *"Harekâtla ilgili olarak bilgi verdiğim esnada Stalin aniden sözümü kesti ve 'Ama Jukov için işler iyi gitmiyor. Halen savunmayı kırmakla meşgul' dedi ve ardından sustu. Fırsattan istifade ederek hemen kendi düşüncemi söyledim: 'Genel manada cephedeki tüm gelişmeler, bizim için müspet sonuçlara gebe... Bakınız, elimizde yeterince kuvvet var. Yani, her iki tank ordumuzu da Berlin'e yönlendirebiliriz' dedim. Kısa bir aradan sonra Stalin cevap olarak: 'Pekâlâ; kabul ediyorum... Tank ordularının istikametini Berlin olarak güncelleyin' dedi."*

Başkomutan Stalin'in iznini alan Konev, birlikleri için derhal yeni emirler kaleme aldırdı. Fakat cephede işler pek de yolunda değildi. 1. Ukrayna Cephesi birliklerinin ilerleme hızı planlanandan çok daha düşüktü. Bu esnada galiplerin deneyimi ve yaratıcılığı devreye girdi. Nazi müdafaa hattının en uzak yaklaşımını yarmayı başaran Rıbalko'nun tankçıları, kendilerini nehrin kıyısında havaya uçurulmuş bir köprünün yanında bulmuştu. Bu geçidin derinliği sadece bir metreydi ve oldukça basit ve orijinal bir yöntem tatbik edildi: Tanklar, tüm kapakları kapalı konumda kör bir şekilde sürülmek suretiyle nehri geçti. Bu şekilde iğne deliğinden geçmeyi başaran üç ayrı zırhlı birliği, kısa bir süre sonra Berlin'e doğru son sürat ilerlemeye başladı.

Stalin'in kafasında Berlin'i ele geçirecek komutan, farklı bir taarruz planını tatbik ederek liderini hayal kırıklığına uğratan Jukov olamazdı. III. Reich'ın başkentine ilk girecek birlik olarak Rokossovski'nin komutasındaki 2. Belarus Cephesi avantajlı bir konumdaydı. İlk başta Berlin'in kuzey istikametinde yardımcı bir görev üstlenen bu cephe, Başkomutanlık Karargâhının emriyle Alman başkentine yönlendirildikten sonra, çatışmaların ikinci gününde Rokossovski'ye şu talimat gönderildi: *"Oder'i geçtikten sonra, en geç 22 Nisan günü ana kuvvetlerinizin güneybatı yönünde bir taarruz geliştirmek suretiyle Berlin'i kuzeyden vurmaları gerekmektedir."* Ancak 2. Belarus Cephesi unsurlarının önceden ele geçirilmiş köprübaşları ya da koridorları yoktu. Bu yüzden Oder'i farklı yönlerden zorlamaları gerekiyordu. Bu, gerçekten çok zor bir işti. Dolayısıyla Rokossovski'nin askerleri istenilen tarihte Berlin Savaşı'na iştirak etmekten uzak bir görüntü çiziyordu. Fakat Stalin'in nezdinde Alman başkentini fethetme hususunda şansı olan tek kişi Rokossovski değildi: Mareşal Konev'in 1. Ukrayna Cephesi'nin tank orduları muharebenin 3. gününde harekât alanına girdi ve Wehrmacht'ın mağlup unsurlarından ve Volkssturm'un dağınık müfrezelerinden teşkil direnişi kolayca kırarak Berlin'e koştu.

Muharebe esnasında komuta kademesinde yapılan ani değişiklikler, harp tarihinde hep olumsuz sonuçlarla birlikte anılmıştır. Nitekim Mareşal Konev'in tankçılarının Berlin'e hareket ettikleri gün Helmuth Weidling, Wehrmacht 9. Hava İndirme Tümeni komutanı General Bruno Breuer'i görevden almıştı. Şayet Oder Cephesi savunmasında Breuer'in komutasındaki sektör, tam derinliğe kadar kırılmamış

olsaydı belki bu karar alınmayabilirdi. Ancak Krivoşeyn'in mekanize birliklerinin savaşa iştirak etmesi, bardağı taşıran son damla olmuştu. Çatışmanın ikinci gününde, Platkow kasabası yakınlarındaki Alte Oder üzerindeki köprüyü ele geçiren Sovyet birlikleri, söz konusu görevi öyle hızlı icra etmişti ki, Almanlar köprüyü havaya uçurmaya dahi fırsat bulamamıştı. Mekanize birlikler sürekli ilerliyor, devasa Alman savunmasını ince bir tığ misali delen tankçılar da dar koridordan ileriye doğru atılıyordu.

1945 yılında pek çok yeni taarruz tekniği geliştiren Kızıl Ordu, bilhassa İğne Oyası metodunda inanılmaz düzeyde bir ustalığa erişmişti. Aynı taktiği Berlin'de kullanan Krivoşeyn'in mekanize birliklerini izleyen Bogdanov'un tank ordusu da Alman savunmasında açılan boşluğa koştu. Burada kaydedilen başarı, komşu cepheleri müspet yönde etkiledi. Mareşal Mihail Katukov savaş anında aldığı sorumluluğu şu sözlerle anlatıyordu: *"Sağ kanatta bulunan Zeelovo yakınlarındaki oldukça dolambaçlı bir yol işaretlendi. Ben burada ciddi bir sorumluluk üstlendim ve topçuların desteği ile taarruza devam ettim. İki tugayı Yoldaş Çuykov'a bıraktım ve ona 'Ben gidiyorum. Eğer uç mevkide işler iyi gider de canlı kalırsam, o takdirde peşimden gel' dedim."* Sovyetlerin 1. Muhafız Tank Ordusu, Seelow Tepelerini geçmekteydi. Helmuth Weidling mevzubahis yerde yaşadığı zorluğu şöyle anlatıyordu: *"Önceki muharebelerde büyük kayıplar vermiş, aşırı derecede moralsiz ve yorgun birliklerimiz, 20 Nisan itibarıyla artık bizden çok üstün olan Rus ordusunun güçlü saldırılarına dayanamayacak durumdaydı."* Gerçekten de Weidling'in ordusu tarafından tutulan mevziler her iki kanattan da aşılmış ve bu unsurların ana birliklerle olan teması izole edilmişti.

Akşam saatlerinde Semyon Bogdanov'u arayan Georgi Jukov, silah arkadaşından Alman başkentine bir an önce girmesini şu sözlerle talep etti: *"Yoldaş Mareşal! 2. Muhafız Tank Ordusuna bugün tarihi bir görev emanet edilmiştir: Berlin'e ilk giren ve Zafer Sancağını çeken ilk birlik olmak! Bu kutlu görevi organize etmeniz için size bizzat talimat veriyorum."* Bu konuşmadan iki gün sonra, Berlin'in Weissensee banliyösüne giren Semyon Krivoşeyn'in tankçıları, III. Reich'ın başkentine adım atan ilk Sovyet unsurları olarak tarihe geçti. T-34'lerin paletlerinin Berlin sokaklarını arşınlamaya başladığı esnada, 1. Belarus Cephesinin ana kuvvetleri de Weidling'in parçalanmış birliklerini her yönden kuşatmakla

meşguldü. Hırçın dalgalar misali akın akın gelen Kızıl Ordu unsurları, Berlin'e kuzeydoğu ve güneydoğu istikametlerinden intikal etti.

Mareşal Konev'in başkent sokaklarına hızlı çıkış yapmaya yönelik planları ise Berlin civarında kısa bir süre önce inşa edilen müdafaa çemberinin sahip olduğu harp potansiyeli hafife alındığı için gerçekleşmeyecek gibiydi. Özellikle Barut ve Zossen arasındaki ormanlık arazide bariyer, hendek, mayın tarlası ve korugan gibi çok fazla sayıda engelle karşılaşan tankçıların taarruz hızları kesilmiş ve 1945 model son teknoloji ürünü Alman jetleri tarafından havadan vurulmuşlardı. Her ne kadar İvan Konev'in birliklerinin Berlin'e yönelik bu saldırısı, mareşale "Alman başkentinin fatihi" unvanını getirmese de, şehir sokaklarında vuku bulan çatışmalarda müspet bir rol oynamıştı. Zira bu birliklerin cephe derinliğinde icra ettikleri manevralar, iki Sovyet cephesinin bitişik kanatlarını Almanların Oder Cephesinin gerisinden kapatmayı olanaklı kılmıştı. Bu, Wehrmacht için büyük bir felaketti ve 1941'in Ağustos ayında Kızıl Ordu'nun Uman Muharebesinde düştüğü kaynar kazanla çok benziyordu. Kuşatmaya maruz kalan 32. SS Tümeninden Ebergard Baumgart, bir görgü tanığı olarak yaşananları *"Küçük bir alanda böylesine büyük bir ölü kitlesini tüm savaş boyunca çok nadir gördüm"* sözleriyle açıklamıştı. Sovyet taarruz müfrezeleri harabeye dönen Berlin sokaklarından Reichstag'a doğru ilerlerken, III. Reich'ın başkentinin güneydoğusunda küçük bir köy olan Halbe'de Almanlar için büyük bir trajedi yaşanıyordu. 1. Belarus Cephesinin 3. Ordusu ile 1. Ukrayna Cephesinin 28. Ordusunun intikal ettiği kavşak noktasında bulunan bu köye akın eden on binlerce asker, Halbe'nin batı çıkışına yakın sokaklarında tabiri caize "iğne deliğinden" geçerek kaçmaya çalışırken kimi zaman izdiham sebebiyle ezilerek, kimi zaman ise Sovyet topçu ateşiyle can vermişti.

Wehrmacht'ın 11. SS Panzer Kolordusu, 5. SS Dağ Kolordusu, Frankfurt Festung Garnizonu ve 5. Ordu Kolordusu, Berlin'in güneydoğusunda kuşatılmıştı. Spreewald'daki kaynar kazanda ise 13 piyade ve 1 panzer tümeninin yanı sıra, birçok müstakil birliğin kalıntıları da vardı. Bu şekilde Kızıl Ordu tarafından kuşatılan Almanların sayısının 150 ila 200 bin arasında olduğu düşünülmekle birlikle, kesin sayıları bilinmemekteydi. Wehrmacht 9. Ordu'nun kurmaylarından Tümgeneral Friedrich-Gustav Bernhart'a göre, Spreewald'da sadece 9.

Ordu'dan 50 bin asker ve subay, 10 bin Volkssturm milisi ve diğer birliklerden de yaklaşık 90 bin asker Sovyet ablukasına maruz kalmıştı. Tamamen kuşatılmış olan Alman unsurlarının elinde, aralarında 502. SS Ağır Tank Taburunun envanterindeki Tiger II'lerin de bulunduğu 150 ila 200 civarında panzer vardı. 502. SS Taburunun çalışır durumda kalan son 14 Tiger II'si, 9. Ordu'nun kalıntılarıyla birlikte 24 Nisan'da harekete geçti ve Halbe'yi aşabilmek için bir koçbaşı fonksiyonu icra etmeye çalıştı.

General Theodor Busse'nin komutasındaki Alman 9. Ordusu'nun canlı kalan unsurlarının batıya doğru intikali sırasında, kuşatılmış Nazilerin etkisiz hale getirilmesinde en önemli rolü Kızıl Ordu topçusu oynamıştı. Bilhassa müstakil Alman gruplarının intikal rotaları üzerinde bulunan bariyerlerde ve düşmanın beyhude atılımları sırasında aldığı pozisyonlarla göze çarpan Sovyet topçusu, hedefindeki tüm Wehrmacht personelini ve teçhizatını acımasızca biçmişti. Bu, 1941-1942 yıllarında Sovyetler Birliği topraklarında büyük katliamlar yapan Nazilerin birbiri ardına oluşturduğu kaynar kazanların bir intikamıydı. Spreewald kazanından canlı çıkmayı başaran 12. SS Panzer Tümeni askerlerinden Günther Kuhne orada yaşadıklarını şu sözlerle anlatıyordu: *"İçinde bulunduğumuz ortamın mezbahadan farkı yoktu. Kelimelere tarif bile edemem. Bakınız! Rusların orada ne kadar kaybı olduğunu bilmiyorum ama bizim kayıplarımız korkunç düzeydeydi. Halbe yakınlarındaki ormanlık alanda en az bir metre yüksekliğinde parçalanmış ceset yığınları vardı."* Halbe'de sıkışan Alman birlikleri göz göre göre eriyip giderken, Berlin Garnizonunun söz verdiği takviye hiçbir zaman gerçekleşmedi. Öte yandan, Seelow Tepeleri'ni hedef alan Sovyet saldırısında Kızıl Ordu'ya mensup 5 bin personel hayatını kaybederken, 15 bin kişi de yaralanmıştı. Fakat Wehrmacht 9. Ordusuna mensup ana kuvvetlerinin buradaki tasfiyesi, Berlin Fırtınası sırasında Sovyet birliklerini çok daha yüksek kayıplar vermekten kurtarmıştı.

Kuzey ve doğu istikametlerinden taarruz eden 1. Belarus Cephesi birlikleri, kuşatma halkasını sıkıştırıp düşmanı batıya doğru sürerken, 1. Ukrayna Cephesi birlikleri ise ablukayı yarmak isteyen Alman tümenlerinin çarptığı bir demir duvar işlevi gördü. Mareşal Konev'in komutasındaki birlikler, sadece 25-27 Nisan tarihlerinde toplam derinlikleri 15 ila 20 kilometre olan üç ayrı savunma hattı oluşturmuştu.

Panik içinde kaçan Almanlar, hava taarruzları ve topçu ateşi altında kısa bir süre önce hazırlanan mayın tarlalarına sürüldü. 26 Nisan'dan 30 Nisan'a kadar geçen sürede oldukça iyi çalışan 1. Ukrayna Cephesinin istihkam müfrezeleri, düşman gruplarının tüm kaçış yollarına 18 bin mayın ve 12,5 kilometrelik mayınlı blokaj döşemişti.

Sovyet resmi kayıtlarına göre; silahlı Alman grubunu Halbe civarında imha etmeye yönelik operasyon sırasında, 120 bin civarında Nazi esir alınırken, 60 bin kadar da Alman etkisiz hale getirildi. Savaş esirleri arasında 7 üst düzey general de vardı. 9. Ordu komutanı Busse ise hayatta kalmayı başaran askerleriyle birlikte General Wenck'in ordusuna sığınmayı başardı ve 1945'in Temmuz ayında Almanya'nın teslim olmasının ardından müttefikler tarafından tutuklandı. Berlin'in güneydoğusunda oluşturulan kaynar kazandaki Almanların etkisiz hale getirilmesi operasyonuna iştirak eden iki Kızıl Ordu birliği 304 panzer ve KMT, 1500'den fazla sahra topu, 17600 araç ve diğer birçok askeri teçhizatı savaş ganimeti olarak ele geçirmişti. Sonuç olarak, Seelow Tepeleri Muharebesi zaferle sonuçlanmış, Berlin'in kaderi Oder'de tayin olmuştu.

Son Taarruz

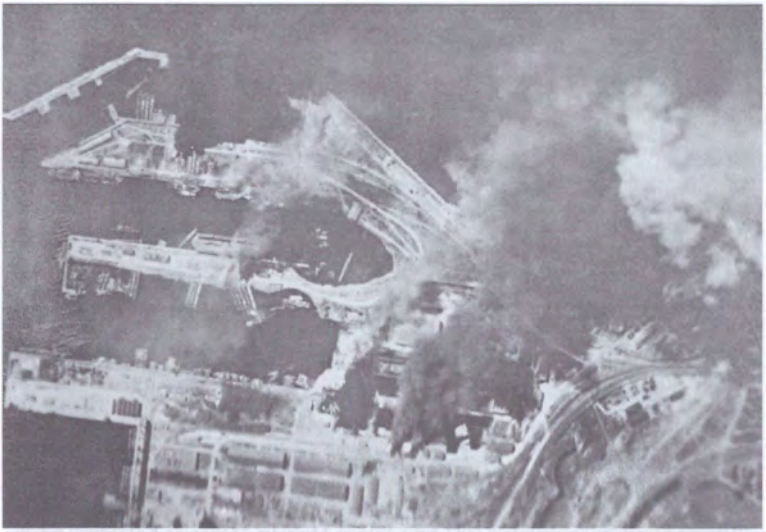
Cepheden birbiri ardına gelen kötü haberlerle sarsılan Adolf Hitler, başkentte kalma ya da Almanya'nın güneyindeki dağlık bölgede inşa edilmiş bir sığınak sistemi olan "Alpenfestung'a-Alp Kalesi'ne" ne kaçma ikilemiyle karşı karşıya kalmıştı. 56. doğum günü olan 20 Nisan'da kötü gidişatın hâlen düzeltilebileceğine inanan Hitler, Felix Steiner komutasındaki SS-Obergruppenführer'e bel bağladı. Sözüm ona "ordu grubu" olarak adlandırılan bu unsur, aslında bir avuç askerden oluşuyordu ve Berlin'in kuzeyinde konuşluydu. SS generali Steiner, 21 Nisan'da Hitler'den şu sözleri içeren bir telgraf aldı: *"Steiner ordu grubunun öncelikli görevi, düşmana karşı kuzeyden icra edilecek bir saldırıdır. Alman İmparatorluğu'nun kadim başkentinin kaderi, bu görevi başarıyla tamamlamanıza bağlıdır."* Telgrafın ilgili birime ulaşmasından iki gün sonra, verdiği emrin henüz yerine getirilmediğini öğrenen Hitler, öfke krizine girip, tüm orduyu lanetlemiş ve komutanların tamamını da yolsuzluk, korkaklık, zayıflık ve yalancılıkla suçlamıştı. Hemen akabinde *"Her şey bitti ve geriye sadece ölüm kaldı!"* diye bağıran Milenyum

Reich'ının Führeri, her ne olursa olsun Berlin'de kalacağını ve ölümü Reich Şansölyeliği'nin merdivenlerinde karşılayacağını ilan etti.

Hitler'in artık tek bir umudu kalmıştı: Helmut Weidling'in komutasındaki zırhlı kolordu... Bu birliğin bir an önce Berlin'e gelmesini ısrarla talep etti. Kolordunun topçu subaylarından Albay Wellerman, kendi karargâhlarında 22 Nisan'da yapılan kritik toplantıyı şöyle anımsıyordu: *"General Weidling onlara mevcut durumu bildirdi. İki arada bir derede kalmıştı. 9. Ordu komutanı, derhal ordusuna katılmamızı istiyor, aksi takdirde generali vurmakla tehdit ediyordu. Diğer taraftan Hitler, kolordunun hemen Berlin'e girmesini talep ediyor, bu gerçekleşmezse generali ölüm cezası ile tehdit ediyordu. Ancak, bir şekilde hayatta ve sağlam kalmayı başarmış bir zırhlı birliğini Berlin harabelerine çekmenin son derece manasız ve kaçınılmaz bir ölüm anlamına geleceğini istisnasız hepimiz biliyorduk."* Weidling, Hitler'in emrine itaat etti ve Oder Cephesindeki pozisyonlarını bırakarak başkente doğru harekete geçti. Böylece 13 ila 15 bin civarında personele sahip kolordu ile Volkssturm milisleri, polis güçleri, hava savunma unsurları ve diğer müstakil müfrezelerden teşkil Berlin Garnizonu takviye edilmiş oldu. Sovyet saldırısının başlangıç etabında Berlin'i müdafaa eden asker sayısının söz konusu takviye ile birlikte toplamda 120 bine ulaştığı tahmin ediliyor. Elbette bu rakam III. Reich'ın başkenti gibi devasa bir şehri savunmak için yeterli değildi. Bu sebeple Almanlar öncelikli olarak, mahalleler nezdinde oluşturulan ve kilit öneme sahip binaların bulunduğu müstakil alanları müdafaa etmek durumunda kaldı.

1945'in Nisan ayında, Luftwaffe filosunda savaşa hazır bir şekilde pistten teker kesebilecek durumda 3331 askeri uçak kalmıştı. Bunların neredeyse yarısına tekabül eden 1524 uçak, General Robert Ritter von Greim'in komutasındaki 6. Hava Filosunda toplandı. Münih'te konuşlu Luftwaffe 6. Filosundaki hareketliliği gören Jukov ise hemen Stalin ile görüşerek, Başkomutandan 1. Belarus Cephesindeki hava gücünün 2 bin uçaktan 3 bine çıkarılmasını istedi. Jukov'un bu talebi kabul edildi ve Berlin semalarındaki hava giderek ısınmaya başladı.

Berlin operasyonunun başlangıcına iştirak eden Sovyet avcı-bombardıman uçaklarının asıl görevi, Oder üzerindeki geçişleri korumaktı. Çünkü bu köprübaşları yok edilirlerse, Berlin'e ilerleyen Kızıl Ordu unsurlarının mühimmat ve yakıt ikmalinden yoksun kalma tehlikesi

Sovyetlerce bombalanan Köstence Limanı'nın havadan görünüşü, 1944.

Sovyet güçleri Bükreş'e giriyor,
31 Ağustos 1944.

Belgrad Harekâtı öncesinde Kızıl Ordu 4'üncü Muhafız Mekanize Kolordusu'ndaki genç acemiler eğitimde. Romanya-Yugoslavya sınırı, 1944 Eylül.

Ele geçirilmiş bir Alman Panther tankı, Macaristan, 1945 Mart.

Kızıl Ordu Hava Kuvvetleri Komutanı Mareşal A. A. Novikov,
4. Hava Filosu karargâh subaylarıyla birlikte.

Wehrmacht'ın seçkin mekanize piyade tümeni
"Grossdeutschland"a ait imha edilmiş bir Panther, 1945 Ocak.

Breslau yakınlarındaki bir gece muharebesinde ele geçirilen *Faustpatrone*'yi (*Panzerfaust*'un öncülü) ateşleyen Kızıl Ordu askeri, 1945.

Sovyet SU-76 kundağı motorlu topçularından oluşan bir kol, Thüringen'in Mühlhausen kasabasına giriyor, Doğu Almanya, 1945 Mart.

Schneidemühl'den ilerleyen Sovyet birlikleri,
1945 Şubat.

SU-76 kundağı motorlu topçuları tarafından desteklenen Sovyet piyadeleri
Königsberg yakınlarındaki Alman mevzilerine taarruz ediyor, 1945 Nisan.

1. Beyaz Rusya Ordu Grubu Komutanı Georgi Jukov,
Seelow Tepeleri önündeki komuta merkezinde, 1945 Nisan.

"Berlin'e!" Studebaker şasisi üstüne yerleştirilen Sovyet roketleri,
1945 Nisan.

Reichstag'ın çatısındaki muzaffer Sovyet askerleri, 1945 Mayıs.

Altta: Berlin'deki Brandenburg Kapısı'nın havadan görünüşü.

Mareşal Jukov, Mareşal Montgomery, General Sokolovski,
Mareşal Rokkosovski ve General Malinin Berlin sokaklarında.

Alfred Jodl (*ortada*), 7 Mayıs 1945 saat 02:41'de Reims'teki Müttefik karargâhında
Üçüncü Reich'ın kayıtsız şartsız teslim belgesini imzalıyor.
Jodl'un solunda Büyük Amiral Hans Georg von Friedeburg oturuyor.

baş gösterecekti. Savaş pilotları bu görevi hakkıyla yerine getirdi ve sadece tek bir geçiş noktası hasar gördü. Hava muharebesinin ilk gününde Alman avcı uçaklarının etkinliği de oldukça yüksekti. Hataları kesinlikle affetmiyorlardı. Örneğin avcı uçağı desteği olmadan havalanan 21 adet Tu-2 tipi bombardıman uçağından teşkil bir grup, 6 Alman avcı uçağının saldırısına uğramış ve içlerinden ikisi düşürülmüştü. Lakin yaşanan tüm bu olumsuzluklara karşın, Kızıl Ordu Hava Kuvvetleri, düşman başkentinin semalarında vuku bulan son hava savaşını da kazanmayı bildi ve Büyük Atayurt Savaşı'nda geliştirilen Lavoçkin La-7 tipi avcı uçağıyla görev icra eden birçok Sovyet pilotu mücadelenin son günlerinde yüksek skorlara ulaştı. Bunlardan Pilot Üsteğmen V. Gromakovski bir günde 5, Pilot Teğmen V. Aleksandryuk ise 7 düşman uçağını düşürmüştü.

25 Nisan'da Hitler, 6. Hava Filosu komutanı Robert Ritter von Greim'e acilen Reich Şansölyeliğine gelmesini emretti. Sovyetlerin tamamen kuşattığı Berlin'e ulaşabilmek artık çok zor olsa da, von Greim ve metresi, ünlü test pilotu Hanna Reitsch, çift kişilik uçaklarıyla başkent semalarında göründü. Yerden açılan ateş sonucu uçakları hasar görmüş ve Ritter von Greim bacağından yaralanmıştı. Buna rağmen Reitsch, uçağı Brandenburg Kapısı'nın hemen yanındaki derme çatma bir piste indirmeyi başardı. Kendisinin ve metresinin hayatını tehlikeye atma pahasına Führer'inin emrini yerine getiren von Greim, mareşalliğe terfi ettirildi ve vatana ihanet şüphesiyle tüm görevlerinden azledilen Hermann Goering'in yerine atandı. Takvimler 28 Nisan'ı gösterdiğinde Berlin şehir merkezinde yer alan Tiergarten Parkındaki pistten bir başka uçak havalandı. Uçağı gören Sovyet 3. Şok Ordusunun askerleri, Hitler'in kaçmaya çalıştığını düşünse de, kokpitte oturanlar çiçeği burnunda Mareşal Robert Ritter von Greim ve metresi Hanna Reitsch'ti. Tıpkı Goering gibi Himmler'in de vatana ihanet suçundan tutuklanmasını isteyen Hitler, von Greim'e Kriegsmarine komutanı Amiral Karl Doenitz'in Flensburg'daki karargâhına uçmasını emretmişti. Fakat Hitler'in özel elçilerini Flensburg'da kötü bir sürpriz bekliyordu. Uçağı pistte Naziler değil, Amerikalılar karşıladı. Teslim oldular ve bir ay sonra Ritter von Greim zehirlendi. Bir söylentiye göre ölüm döşeğindeki son sözleri şunlar oldu: *"Ben Luftwaffe'nin komutanıyım, ama Luftwaffe'm yok...*

Berlin'e taarruz eden Kızıl Ordu'nun birliklerinin personel sayısı 400 bini aşmıştı. III. Reich'ın başkentine intikal eden Sovyet unsurları, bilhassa kent kuşatmaları hususunda artık ciddi bir deneyime sahipti. Bu sebeple, Berlin sokaklarına giren Semyon Krivoşeyn'in mekanize birliği, hemen kentin kuzeybatı eteklerine gitti ve burada Spree'yi geçerek, birkaç gün sonra bölgeye intikal eden Pavel Rıbalko'nun tank ordusu ile temas sağladı ve böylece Berlin'in etrafındaki abluka çemberi kapatılmış oldu.

Berlin'in ele geçirilmesine sadece kara kuvvetleri değil, aynı zamanda denizciler de iştirak etti. Kentin stratejik öneme haiz savunma sektörlerinden birinin kanat kısmı Spree Nehri'ne dayanıyordu. Buradaki kanalın yer yer 100 ila 200 metre genişliğe ulaşmasından mütevellit, Kızıl Ordu'nun bu mevkide hızlı bir geçiş tatbik edemeyeceğini düşünen Almanlar, kıyıda zayıf bir direnç noktası inşa etmişti. Ancak nehri çoktan gözüne kestiren 5. Şok Ordusunun envanterinde Dinyeper Filosuna ait 10 adet sürat teknesi vardı. Maxim tipi makineli tüfeklerle donatılmış bu hafif tekneler, sisli gecenin karanlığında asgari seyir hızında sessizce nehri geçti. Hemen akabinde gerçekleştirilen çıkartma operasyonu Almanları gafil avladı ve kıyıdaki mevzilerin tamamı Sovyet müfrezelerinin eline geçti. Güvenliğin sağlanmasına müteakiben köprübaşına yönelik yoğunlaşma hızla realize edildi ve topçuları taşıyan feribotlar da birbiri ardına bu noktaya yanaştı. Şehir müdafaası için kritik önem arz eden bir Wehrmacht sektörü topyekûn Kızıl Ordu'ya geçmişti. Kuşatma tehdidi altında alelacele geri çekilen Almanlar, aynı anda birkaç büyük mahalleyi ya çok az direnerek ya da hiç savaşmadan bırakıp kaçtı. Weidling, bu sektörü savunan SS komutanını görevden alsa da, eli kolu bağlıydı. Gidişatı değiştirebilecek bir hamle yapması fiilen mümkün değildi.

Berlin sokaklarında ilerleyen Kızıl Ordu unsurları, 19. yüzyılın sonunda Alman Parlamento binası olarak kullanılmak üzere kent merkezine inşa edilen devasa Reichstag'ı hedef aldı. Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra kurulan Weimar Cumhuriyeti'nin siyasi merkezi haline gelen Reichstag, 1933 yılında kimliği belirsiz kişiler tarafından kundaklanmış, Naziler de bu yangından komünistleri sorumlu tutarak, kısa sürede kitlesel siyasi baskılara hız vermiş ve Alman vatandaşlarının hak ve özgürlüklerine ciddi kısıtlamalar getirmişlerdi. Aslında, Reichstag

yangınından sonra, Alman Parlamentosunun varlığı fiilen sona ermişti. Dolayısıyla, 1945'te Reichstag'ın bir hükümet binası olarak önemi yok denecek kadar azdı. Çünkü III. Reich'ın beyin takımı o sıralarda başka bir yere konuşlanmıştı: 77 Wilhelmstrasse Caddesi'ndeki Reich Şansölyeliği'ne çok yakın bir noktada inşa edilmiş Führerbunker'e... Hitler ve yandaşları için özel olarak yer altında tesis edilen bu sığınak kompleksinin kesin konumu Sovyet istihbaratı tarafından bilinmiyordu. 30 Nisan gecesi İmparatorluk Şansölyeliğine yaklaşan tanklar, binayı vurmaya başladığında orada bulunan kolordu komutanlarından General Amazasp Babacanyan yaşananları şöyle anlatıyordu: *"44. ve 45. Muhafız Tank Tugaylarının tankları, 30 Nisan gecesi İmparatorluk Şansölyeliğine doğrudan ateş açtı. İnanın o esnada Hitler'in, Goebbels'in, Bormann'ın ve Nazi Almanya'sının diğer liderlerinin orada, yer altındaki çelikten zindanlarda saklandıklarını, sebep oldukları trajedinin final sahnesinin oynanmakta olduğunu ve işlerin bu şekilde sona ereceğini hiçbirimiz bilmiyorduk."*

Dünya savaş tarihinde o ana kadar imal edilmiş en büyük tank olan Panzerkampfwagen VIII Maus, Reich Şansölyeliğini korumakla mükellefti. Devasa cüssesi ve ağırlığı nedeniyle, hızlı manevraların icra edildiği cephe muharebelerinde kullanılamayan bu panzer, Sovyet birliklerinin giderek yaklaştığını gören mürettebatı tarafından havaya uçuruldu. Fakat gerek personel gerekse silah ve teçhizat bakımından bariz üstünlüğe sahip olan Sovyet birlikleri, düşman tarafından zapt edilemez bir kaleye dönüştürülen devasa kentin bazı mahallelerinde bu avantajlarını etkin bir biçimde kullanamıyordu. Bahsi geçen durumun öncelikli nedenleri arasında, yeterli düzeyde hava desteğinin bir türlü sağlanamaması yer almaktaydı. Fakat asıl sorun, Kızıl Ordu zırhlıları için çok az manevra alanı bulunan dar Berlin sokaklarında Faustpatron tipi anti-tank silahların Naziler tarafından yoğun kullanımıydı. 1.Muhafız Tank Ordusu komutanı Mihail Katukov, bu durumu şu şekilde izah ediyordu: "*Faustpatron ve mayın tehdidine karşı, hafif makineli tüfeklerle donanmış özel harekât müfrezelerimiz önden ilerleyerek tanklar için yolu temizliyordu. Ancak o esnada çok az sayıda hafif makineli nişancımız vardı ve bu sebeple tankçılar genellikle yollarını bizzat kendileri açmak durumunda kalıyordu. Bazı sokaklar çok dar olduğu için bunlardan aynı anda sadece iki zırhlı geçebiliyordu. Öncü tanklar ateş*

ederek yolu açıyor, diğerleri bunun arkasından tek sıra halinde ilerliyordu. Ancak öncü ve veya konvoydakilerden biri isabet aldığında, arkadan gelen sağlamlarla değiştirilmeleri çok zamana mal olmaktaydı."

Sokak savaşlarında yaşanılan sıkıntıların üstesinden gelebilmek için Stalingrad'ın harabelerinde rüştünü ispatlayan "özel görevli taarruz grupları taktiği" devreye girmişti. Bunu göre 2 ila 3 tank, 1 KMT, 1 nişancı piyade mangası, 1 istihkâm mangası,1 muhaberat ekibi ve topçudan teşkil saldırı birlikleri Berlin sokaklarına dağıldı ve Kızıl Ordu zırhlıları için büyük sorun teşkil eden Nazileri seri bir şekilde etkisiz hale getirdi. Öte yandan, Berlin Taarruzuna iştirak eden piyadelerin herhangi bir destek olmadan bizzat uyguladıkları müstakil taktikler de vardı. Söz konusu yöntemleri tatbik eden piyade müfrezelerinden birine komuta eden M. Bondar Nazilerle girdikleri çatışmayı şu sözlerle anlatıyordu: *"Birkenstrasse'nin sağ kısmında ilerlemeye başladık. Kısa süre sonra bir düşman keşif-sabotaj grubu gerimize sızarak civardaki bir eve girdi. Binayı derhal festunga çevirip bize ateş etmeye başladılar. Harabelerin arasına mevzilendik. Almanca bilen Kazantsev'i keşfe gönderdik. Yarım saat sonra döndü ve iki makineli tüfeğe ve çok sayıda faustpatrona sahip 20 civarında Nazinin eve konuşlanarak tüm sokağı ateş altında tuttuğunu, ancak sokağın sol tarafındaki bu eve güvenli bir yaklaşım bulunduğunu söyledi. Hemen destek birlikleriyle iletişime geçip koordinatları verdik ve koruma ateşi istedik. Bizimkilerin destek atışları ile kaldırıma atladık ve caddede sürünerek hedef evin bulunduğu sokağa çıktık. Daha sonra binaya gizlice yaklaşıp Nazilere el bombaları attık. Kısa bir mücadelenin ardından tamamını etkisiz hale getirdik."*

Nazilerin konuşlandığı binaları temizlemek için bir başka yöntem daha kullanılıyordu: Topçu hazırlık ateşinden sonra havaya yükselen duman ve toz bulutundan yararlan taarruz müfrezeleri festunga dönüştürülen evlerin çevrelerindeki diğer binalara sızıyor ve buralardan sokağa yoğun miktarda sis bombası atıyorlardı. Yoğun dumandan göz gözü görmediği anlarda Almanların mevzilendiği binanın etrafına büyük miktarda kuvvet konuşlanıyor, sis bulutu kalkar kalkmaz da hızla saldırıya geçiyorlardı. Yine bazı durumlarda da Alman barikatları topçu ateşi ile imha ediliyor veya patlayıcılarla havaya uçuruluyordu.

Kentte adım adım ilerleyen özel görevli saldırı gruplarındaki piyadeler, bilhassa mahzenleri, avluları ve duvarlarda açtıkları gedikleri

kullanıyordu. Böylece Nazi barikatları ve diğer benzer bariyerler kolayca aşılıyordu. Yolu açan piyadeyi takip eden artçı unsurlar da nihai temizliği yapıyor ve hedef bölgeler ele geçiriliyordu. Fakat Berlin'deki metro ve kanalizasyon ağı için Sovyet askerlerinin kesin bir planı yoktu. Bu sebeple, yeraltı bağlantıları, Kızıl Ordu tarafından pek kullanılamadı. Ayrıca, metro duraklarının girişleri moloz yığınlarıyla tıkanmıştı ve sığınak olarak kullanılan tüneller bombardımanlardan kaçan sivil Berlinlilerle tıka basa doluydu. Elbette Almanlar konuşlandıkları tüm binaları, ilerleyen Sovyet piyadelerini durdurmak için pusu maksadıyla kullanmaktan çekinmiyordu. Fakat buna rağmen, bazen kendi silahlarıyla vuruldukları da oluyordu. Kızıl Ordu piyadesi P. Vinnik bu hususta şahit olduğu bir anı şöyle anlatıyordu: *"Bize gösterilen merkez caddeyi temizlememiz gerekiyordu. Naziler tüm binaları rahatça kullanabilmek için sığınaklara giden vatandaşlara dairelerinin kapılarını açık bırakma emri vermişti. Biz bundan istifade ettik. Bir silah arkadaşım ile birlikte komutanın gösterdiği binaya girip, en üst kattaki bir daireye çıktık. Gizlice pencereden aşağıya baktım. Avluda sahra mutfakları ve çok sayıda mayın sandığı vardı. Almanlar ise bunların etrafında öylece oturuyordu. Arkadaşım bizimkilere haber vermek için gitti ve ben orada 40-50 dakika kadar yalnız kaldım. Yoldaşım tüm müfrezeyi yanında getirmişti. 3. kata indik, çaktırmadan pencereleri açtık ve Almanların kafasına bolca el bombası attık. Patlamaların ardından Nazilerden geriye pek bir şey kalmamıştı ve artık sokak da bizimdi."*

Kentsel alanlarda ilerleyen piyade, lokal operasyonlarda KMT'leri de sıklıkla kullanıyordu. Özel olarak tahsis edilmiş bu KMT'ler kavşak noktalarına kadar ilerliyor ve çevredeki tüm binaların pencerelerine, sundurmalarına ve bodrum katlarına ateş açıyordu. Asla tek bir KMT kullanılmıyor, mutlaka takım halinde koordineli bir intikal realize ediliyordu. Yani, bir topçu ateş ederken, diğeri hareket ediyor, böylece piyadenin bunların ardından rahatça ilerlemesi mümkün hale geliyordu. Almanların morali bozuk, savunma sistemleri çökmüş ve organizasyonları dağılmıştı. Bu topçu müfrezelerinden birine komuta eden Sovyetler Birliği Kahramanı Nişanı sahibi İ. Kloçkov, bizzat yönlendirdiği bir taarruzu şu sözlerle dile getiriyordu: *"Mevzilendiğimiz Köprünün altındaki silahları diğer tarafa taşıdıktan sonra, çok katlı yüksek binaların olduğu geniş bir cadde gördük. Bu caddede ciddi bir hareketlilik vardı.*

Bir de Alman asker ve subaylar, sanki kentte hiçbir şey olmuyormuşçasına dikkatsizce otomobil ve bisiklet kullanıyordu. Çok şaşırmakla beraber durumdan istifade etmeye karar verdik. Hemen pusuya yattık. Bir grup Naziyi gafil avlamayı başardık. Hatta Başçavuş Pogorelov, seyir halindeki bir otomobili durdurup biri albay olmak üzere, üç Nazi subayını esir aldı. Tabi kısa bir süre sonra Almanlar bizim pusuyu keşfetti ve yakın binalardan ateş açmaya başladılar. Biz de yoğun topçu ve makineli tüfek ateşiyle karşılık verdik. Düşman aceleyle geri çekilmeye başladı."

Alay ve taburlar tarafından icra edilen sokak çatışmalarının koordinasyonu, telsiz ve telefon iletişimini sağlayan haberciler aracılığıyla gerçekleştiriliyordu. Taarruz grupları mesafe kat ettikçe, sokaklar ve caddeler boyunca kablo çeken bu haberciler, neredeyse hiç dinlenmeden evlerin ve binaların altından, üstünden, yanından ve ortasından gire çıka iletişim kanallarını hayatları pahasına canlı tutmaktaydı. Habercilerin ne kadar önemli bir iş yaptığını bilen Almanlar ise Sovyet saldırı gruplarını birbirleriyle uyum içinde hareket etme fırsatından mahrum edebilmek maksadıyla öncelikli olarak muhaberat askerlerini hedef alıyordu. Zafer Nişanı sahibi haberci B. Zamanskiy bu durumla ilgili yaşadığı çatışma anını şöyle anlatıyordu: *"Önceden çektiğim bir kabloyu topladığım anda sokağın karşı tarafındaki evden bana ateş açtılar. Tam olarak nereden ateş ettiklerini gördüm ve önünde bulunduğum binanın girişine kendimi attım. Makineli tüfeğimle karşılık verdim ve yaklaşık 20 dakika direndim. Yanımda makineli tüfeğimin iki yedek şarjörü ve birkaç da el bombası vardı. Tanrı yardım etti ve ben bu Almanları destek gelene kadar o evde tutmayı başardım ve birkaç tanesini de yere serdim. Sonra yoldaşlarım yardımıma koştu ve bu aşamanın ardından Almanlar, elleri havada birer birer evi terk etmeye başladı. O evden 20'den fazla Nazi çıktı."*

Reichstag Üzerindeki Zafer Sancağı

Savaş tarihinde büyük ödüller genellikle onlara ulaşmak için yola çıkanlara değil de, herhangi bir ödüle ihtiyaç duymadan görevlerini en iyi şekilde yapmaya çalışanlara kalır. İlginçtir, Sovyetlerin 3. Şok Ordusu, ne Berlin operasyonunun orijinal planında ne de Mareşal Jukov'un alternatif planında Reichstag'ın potansiyel fatihleri arasında kesinlikle yer almıyordu. 22 Haziran 1941'de Grodno yakınlarında taarruz eden

işgalci Nazilerin cehennem ateşini ilk göğüsleyen unsurlardan biri olan 3. Orduyu o tarihte Wehrmacht ablukasından çıkarmayı başaran General Vasili Kuznetsov, şimdi Berlin'deki muzaffer 3. Şok Ordusuna komuta ediyordu. Her ne kadar Baltık Cephesi yardımcı komutanlığına atandığında, savaşın kendisi için artık tamamlandığı yönünde yorumlar yapılsa da, 1945'in Mart ayında Jukov, görüş ayrılığına düştüğü General Nikolay Simonyak'ın yerine Kuznetsov'u atamıştı. Berlin Operasyonunun başlamasına sadece iki hafta kala, emrindeki birliklerle Oder Cephesinde çok başarılı bir atılımı tatbik eden Kuznetsov, hem ciddi bir mesafe kaydetti hem de elindeki tüm rezervleri korumayı başardı. Berlin'in dış mahallelerine ulaştıktan sadece bir hafta sonra, Reichstag'a 800 metre uzaklıktaki son ciddi engel olan Spree Nehri üzerindeki Moltke Köprüsüne ulaşan 3. Şok Ordusu, 29 Nisan itibarıyla ilk saldırıyı gerçekleştirdi. Meşakkatli bir mücadelenin ardından binaya yaklaşmayı başaran askerler, Reichstag'ın hemen önündeki Königsplatz Meydanında bulunan Kroll Opera binasının arkasına pusu kuran Almanların ateşine hedef oldu ve geri çekilmek durumunda kaldı. Ertesi gün yeniden taarruza geçen Kuznetsov'un askerleri, bu sefer Kroll Operasını da hedef aldı ve buraya mevzilenen Nazileri etkisiz hale getirdi. Böylece Reichstag'a giden yol tamamen açılmış oldu.

5 bin kişilik bir garnizonla korunan Reichstag'ı intikal esnasında ele geçirmeye yönelik ilk girişim başarısızlıkla sonuçlandı. Zira yapının kalın ve mukavemetli duvarlarında gedik açabilecek kalibreye sahip büyük toplar henüz kente getirilememişti. Ağır kayıplara rağmen, silah tutabilecek durumda olan bütün Kızıl Ordu askerleri, son belirleyici saldırı için ilk taarruz hattında konsolide olmuş taburlar şeklinde bir araya geldi. V. Ustyugov o anları şöyle hatırlıyordu: *"Binaya taarruz etmeden evvel, birinci kademe alayları içinde sadece bir tane taburumuz kalmıştı. Tabur komutanımız yanındaki askerlerle hücuma kalktı. Biz de peşi sıra takip ettik. Bu arada Reichstag'ın kuzeybatı duvarında yaklaşan 171. Tümen'in askerleri ise yanlarındaki patlayıcılarla duvarda bir delik açtı ve bir silah arkadaşımız binaya girdi. Bunun hemen ardından 150. Piyade Tümeni askerleri de arkalarındaki topçu desteğiyle ana girişten bir baskın düzenledi."* Devamını M. Bondar şu cümlelerle anlatıyordu: *"Reichstag'a koşuyorduk. Zinçenko ve Plehodanov Alaylarının askerleri de bizimle beraber koşuyordu. Binaya neredeyse varmıştık. Burada her şey*

karman çorman... Net bir şekilde tanımlanmış oluşumlar yok. Naziler üzerimize ateş açıyordu. Ama buna rağmen baskımız hız kesmeden devam ediyordu. Geniş bir cephedeki askerlerin tamamı ileri atıldı. İşte 50, 30, ve 20 metre kaldı ve sonunda Reichstag'ın ana girişine ulaşan geniş merdivene eriştik. Tüm arkadaşlarımız ve komutanlarımız inanılmaz derecede enerjik ve hareketliydi. Yaralılar sağlıkçıları çağırıyordu. Ağır yaralananlar sırt üstü düşüyordu. Yoldaş Lyadov, binanın önündeki dev sütuna koşan ve sancağımızı buraya asan ilk arkadaşımız oldu. Kapılarda inanılmaz bir kalabalık birikti. Kapıyı omuzlarıyla zorluyorlar ama bir türlü kıramıyorlardı. Askerler büyük bir kütük getirdi. Ardından kapının önündeki askerler onu bir koçbaşı misali kullanmaya başladı. Koçbaşı ekibine Makov'un grubundan Çavuş Bobrov liderlik etti. Birkaç güçlü darbenin ardından kapı büyük bir gürültüyle açıldı ve zafer naralarımız binanın girişinde gürledi."

30 Nisan günü saat 11:30'da başlayan ve kenti hedef alan ağır topçu hazırlık ateşinin ardından Sovyet piyadeleri saldırıya geçti. Bundan iki saat sonra, Reichstag'a yönelik taarruz için güçlü bir topçu hazırlığı daha başlatıldı ve saat 14:20 itibarıyla 380. ve 525. Alayların 1. Taburlarına mensup askerler, Reichstag'a ilk giren savaşçılar olarak, zemin kat pencerelerine kızıl bayrakları astı. Aynı gün Reichstag'ın üst katları da ele geçirildi. Ancak bodrum kata sığınan Naziler bir süre daha direnmeye devam etti. Almanların beyhude çabalarına rağmen, Kızıl Ordu'nun Şanlı Zafer Sancağı 1 Mayıs sabahının erken saatlerinde Reichstag'ın üzerinde dalgalanmaya başladı. Sancağı göndere çekme görevi için iki piyade seçilmişti: Çavuş Mihail Yegorov ve Çavuş Meliton Kantariya. Reichstag operasyonu esnasında silah arkadaşlarıyla birlikte canları pahasına üst katlara tırmanan bu askerler, Kızıl Ordu 150. Piyade Tümeni 756. Piyade Alayı'nın taarruz sancağını taşımakla mükellefti. Bu özel görevli gruba komuta eden Teğmen Aleksey Berest ise kahraman neferlerine siper oluyordu.

Reichstag'ın kubbesine sadece birkaç adım kala üzerinde bulundukları taş merdiven kopmuştu. Fakat Kızıl Ordu'nun muzaffer kahramanlarının kafa karışıklığı çok kısa sürdü. Çavuş Kantariya *"Şimdi hallederim!"* diye bağırdı ve bir anda gözden kayboldu. Dakikalar içinde yanında tahta bir merdivenle geri döndü ve yollarına kaldıkları yerden devam ettiler. Çatıya çıktıklarında, aşağıda puslu bir alacakaranlığa

gömülmüş binaları gördüler. Kubbeye dayadıkları merdiven birkaç yerinden kırılmış ve sendelemişti. Buna rağmen ilk hedeflerine ulaştılar. Şimdi kırık camlı kısmın altından dışarı çıkıp binanın dışından son tırmanışı yapmaları gerekiyordu. Demirlere tüm güçleriyle tutunup, yavaşça tırmandılar. En sonunda tepe platforma ulaşmışlardı. Taarruz Sancağını bir kemer kullanarak çapraz bir şekilde metal direğe bağladılar. 150. Piyade Tümeni komutanı Tuğgeneral Vasili Şatilov, o anları şöyle hatırlıyordu: *"Yegorov ve Kantariya, komutanları Neustroyev'e tekmil verdikten beş dakika sonra, Zinçenko bana telefon açtı ve 'Yoldaş General, Askeri Konseyin Şanlı Sancağı, Moskova saatiyle 21:50'de Reichstag'ın kubbesinde göndere çekilmiştir. Arz ederim!' dedi."*

Üzerinde artık Kızıl Ordu Sancağı dalgalanan Reichstag için gerçekleştirilen operasyon, ertesi gün boyunca da devam etti ve binayı savunan Nazi garnizonu ancak 2 Mayıs gecesi teslim oldu. Cephe Askeri Konseyi'nin ilgili emir-bilgilendirme metninde şu ifadeler yer alıyordu: *"Korgeneral Kuznetsov'un komutasındaki 3. Şok Ordusu'nun birlikleri, inatla saldırıya devam ederek düşmanın direnişini kırmış ve Reichstag'ın ana binasını ele geçirmiştir. Bugün, 30 Nisan itibarıyla binanın üzerinde Sovyet Bayrağımız dalgalanmaktadır. İlgili bölge ve Reichstag'ın ana binası için yapılan muharebelerde, Tuğgeneral Perevertkin'in 79. Piyade Kolordusu, Albay Negoda'nın 171. Piyade Tümeni ve Tuğgeneral Şatilov'un 150. Piyade Tümeni kahramanlıklarıyla öne çıkmıştır."*

Üçüncü Reich'ın Izdırabı

29 Nisan 1945 günü öğle saatlerinde Berlin'in merkezi savunma sektöründen sorumlu komutan Tuğgeneral Wilhelm Mohnke'yi arayan Hitler, telefonun diğer ucunda kendisini dinleyen sadık subayına *"Ne kadar dayanabilirsin?"* diye sordu ve *"Maksimum 20 ya da 24 saat Führerim"* yanıtını aldı. Akşam geç saatlerde Walther Wenck'e de bir mesaj gönderen III. Reich'ın lideri, Wehrmacht 12. Ordusunun konumu hakkında bilgi istedi. 29 Nisan'ı 30 Nisan'a bağlayan gece saat 01:00 sularında Wenck'ten gelen mesajla adeta yıkılan Hitler, aynı gün öğleden sonra silahla kendini vurarak intihar etti. Potasyum siyanür alan eşi Eva Braun da onunla birlikte yaşamına son verdi. Cansız bedenleri Hitler'in talimatlarına uygun olarak aynı gün sığınağın acil çıkışındaki

merdivenlerden yukarı çıkarılarak Reich Şansölyeliğinin bahçesine taşındı. Burada Kızıl Ordu 34. Müstakil Topçu Taburunun 280 mm. kalibreli silahından çıkan bir merminin açtığı derin kraterde benzinle iyice ıslatılan bedenler, ateşe verilerek yakıldı. Hitler'in ölümü, Berlin'de devam eden muharebelerin hızla sona erdirilmesine yol açtı ve kentteki Alman komutanlığı tarafından Vasili Çuykov'un komutasındaki 8. Muhafız Ordu'ya bir ateşkes talebi gönderildi. Talebin kabul edilmesine müteakiben Führerbunker'den çıkan General Hans Krebs başkanlığındaki bir heyet, 8. Ordu Karargâhına yöneldi. Çuykov o anı şöyle anlatıyordu: *"Boynunda Demir Haç Nişanı, kolunda Nazi gamalı haçı olan bir Alman generali odaya girdi. Kendisine şöyle bir baktım: Orta boylu, biraz tıknaz ve dazlaktı. Yüzünde de yara izleri vardı. Sağ elini havaya kaldırmak suretiyle kendince faşistlere özgü bir selamlaşma hareketi yaptı."*

Karargâhta kendisini kabul eden Çuykov'a Adolf Hitler'in öldüğünü söyleyen Krebs, hâlihazırda Amiral Karl Doenitz başkanlığında yeni bir Alman hükümetinin kurulmasının planlandığı bilgisini de verdi. Ancak Sovyet kurmayları yeni hükümetle müzakere etmeyi kesin bir dille reddetti. Kızıl Ordu'nun teklifi oldukça kısa ve özdü: *"Berlin garnizonu koşulsuz ve şartsız olarak derhal teslim olmalıdır."* Sovyetlerin teklifi reddedildi ve kentteki çatışmalar yeniden başladı. Bu esnada Tiergarten Parkına doğru harekete geçen General Krivoşeyev'in mekanize birlikleri, hayvanat bahçesinde konuşlu Nazileri hedef alan bir baskın düzenledi. İstihkâmcılar tarafından patlayıcılarla havaya uçurulan kalın duvarlarda açılan gediklerden içeriye giren taarruz müfrezeleri kısa sürede bölgeyi ele geçirdi. Mareşal Katukov, savaştan sonra kaleme aldığı hatıralarında, söz konusu operasyonu şöyle anlatıyordu: *"Güçlü topçu bombardımanından sonra oluşan yoğun duman perdesinden istifa eden kahraman askerlerimiz, hayvanat bahçesinin tuğla duvarına doğru sürünerek ilerlediler ve dibine yüklü miktarda patlayıcı yerleştirdikten sonra birkaç yerde büyük delikler açmayı başardılar. Hemen ardından civarda pusuya yatan birliklerimiz hücuma geçti ve hayvanat bahçesi yeniden toz ve dumanla kaplandı. O kadar kuvvetli bir ateş gücümüz vardı ki, birbiri ardında patlayan mühimmatlarımızın infilak seslerinden çok alçaktan uçan bombardıman uçaklarının motor sesleri bile duyulmuyordu."*

Kızıl Ordu'nun şanlı zafer sancağı, Reichstag'ın üzerinde dalgalanmasına rağmen, Berlin'in çeşitli mahallelerindeki sokak çatışmaları

halen devam etmekteydi. 1 Mayıs 1945'te Çuykov'un karargâhında gerçekleşen görüşmeden eli boş ayrılan Tümgeneral Hans Krebs, aynı gün intihar ederken, Nazi Almanyası başkentinin son komutanı olarak tarihe geçecek Helmut Weidling, mevcut kuvvetlerle kenti müdafaa hususunda en başından beri muhalif görüşe sahip kurmaylarıyla birlikte bu manasız direnişe son vermekle meşguldü. Weidling, savaş esiri olarak sorgulanırken bu konuyla ilgili olarak şunları söylemişti: *"Ruslara teslim olup olunmayacağına karar vermek maksadıyla 1 Mayıs günü saat 21:30'da tüm kurmaylarımı bir araya getirdim. Daha fazla direnmenin beyhude olduğunu ve çevremizdeki ablukayı yarıp geçsek bile bunun bir kaynar kazandan bir başka kaynar kazana geçmek anlamına geleceğini söyledim. Tüm karargâh benimle aynı yönde görüş bildirdi."*

Sovyet komutanlığına telsizle ulaşan Almanların mesajı Rusça olarak da seslendirildi: *"Merhaba! Merhaba! Sizlerle 56. Panzer Kolordusu konuşuyor. Lütfen ateşi kesin. Berlin yerel saatiyle 24:50'de resmi ateşkes talebimizi iletecek temsilcilerimizi Potsdam Köprüsü'ne göndereceğiz. Kendilerini hemen tanıyabilmeniz için kırmızı zemin üzerine beyaz renkte bir bayrak taşıyor olacaklar. Sizlerden yanıt bekliyoruz."* Weidling'in kurmay başkanı Albay von Dufving'in liderliğindeki Alman delegasyonu, 1 Mayıs'ı 2 Mayıs'a bağlayan gece saat 02:00'da Klukk bölgesindeki köprüye geldi. Buluşmanın ardından gerçekleştirilen kısa müzakerede, Alman garnizonunun aynı günün sabahı erken saatlerde teslim olması yönünde mutabakata varıldı ve 06:00'da cephe hattını geçen Nazi garnizon karargâhı, koşulsuz teslim oldu.

Fiilen savaş esiri olan Weidling, birliklerine şu son emrini verdi: *"30 Nisan 1945 günü intihar eden Führer, kendisine yeminle bağlı olan bizleri, kaderimizle baş başa bırakmıştır. Dolayısıyla, içinde bulunduğumuz bu hal ve şartlar daha fazla direnmeyi anlamsız kılmaktadır. Bu saatten sonra girişeceğimiz her bir silahlı mücadele, Berlin'de yaşayan sivil halkın ve yaralı askerlerimizin zaten büyük olan acılarını daha da artıracaktır. Sizleri, direnişi derhal durdurmaya davet ediyorum."* Kentteki her bir hoparlörden yayılan bu çağrının ardından, Berlin Garnizonunun örgütlü direnişi 2 Mayıs'ta sona erdi.

Dünya savaş tarihinin en geniş katılımlı muharebesi olan Berlin Savaşına, cephenin her iki tarafından toplamda 3 buçuk milyon subay, asker ve milis iştirak etmişti. Alman başkentini ele geçirmek için

verilen bu büyük harpte belirleyici rolü ise Kızıl Ordu'nun sıradan piyadeleri; yani, er, erbaş ve küçük rütbeli subaylar oynamıştı. Berlin Stratejik Taarruz Operasyonu sırasında Sovyet birliklerinden yaklaşık 80 bin personel hayatını kaybederken, 270 bin asker de yaralanmıştı. Alman birliklerinin kayıpları 400 bin ölü ve 380 bin esir olarak kayıtlara geçti. Bugün Zafer Günü olarak kutlanan ve Almanya'nın tamamen teslim olacağı 9 Mayıs gününe bir haftadan daha az bir süre kalmıştı. Weidling'in çağrısına rağmen zaman zaman vuku bulan çatışmalar ise zaten mağlup olan Üçüncü Reich'ın son çırpınış ve ızdırapları olmuştu.

Berlin'de direnen Alman grupların tamamını etkisiz hale getiren Sovyet birlikleri, stratejik taarruzlarına devam etmek suretiyle Elbe'ye kadar ulaşıp, burada Amerikan ve İngiliz unsurları ile ilk teması sağladı. Berlin Operasyonu bilhassa müttefiklere Kızıl Ordu'nun ana kuvvetleri olan piyadelerin yüksek savaş etkinliğini kanıtlamıştır. Bu durum, ABD ile Büyük Britanya arasında zaman zaman istişare edilen ve Almanya'nın düşmesinden sonra SSCB'ye karşı topyekûn bir savaş geliştirmeye yönelik müşterek planın iptal edilmesinin en önemli nedenlerinden biri olmuştur. Berlin'in tamamen ele geçirilmesinden sonra, Almanya örgütlü bir direnişi devam ettirebilme imkânından yoksun kalmıştır. Bu arada esir ve toplama kamplarını da birbiri ardına özgürleştiren Sovyet birlikleri, 200 binden fazla yabancı ülke vatandaşı da dâhil olmak üzere, yüz binlerce mahkûmu kurtarmıştır. Bahsi geçen esirler arasında eski Fransa Başbakanı Edouard Herriot ve Norveç Ordusu Başkomutanı General Otto Ruge'nin yanı sıra, Belçika'nın tüm üst düzey askeri komuta heyeti de bulunmaktadır.

Almanya'nın Koşulsuz Teslimiyet Belgesi, 7 Mayıs günü Fransa krallarının asırlardır taç giydiği Reims kentinde, General Walter Smith, Tuğgeneral İvan Susloparov ve General François Sevez'in huzurunda Korgeneral Alfred Jodl tarafından imzalandı. Susloparov'un gerekli yetkilere sahip olmaması nedeniyle, Sovyetler Birliği başka bir teslimiyet belgesi imzalamak için ısrar etmiş ve 8 Mayıs günü yerel saatle 22:43'te (Moskova saati ile 9 Mayıs 00:43'te) Mareşal Wilhelm Keitel, Korgeneral Hans-Jurgen Stumpf ve Amiral Hans-Georg von Friedeburg, Almanya'nın Koşulsuz Teslimiyet Belgesini imzalamışlardır.

Kızıl Ordu'nun Avrupa'daki özgürleştirme faaliyetleri hız kesmeden devam etmiştir. 9 Mayıs'ta Prag'ı düşman işgalinden kurtaran

Sovyet birlikleri, 10 Mayıs'ta Polonya'nın Hel kentini kurtarıp buradaki köprübaşını kontrol altına aldı. 11 Mayıs'ta Almanların Kurlandiya birlikleri Baltık ülkelerinde teslim olurken, 14 Mayıs'ta ise Belgrad ve Yugoslavya garnizonları esir alınmıştı. Böylece 9 Mayıs'tan 14 Mayıs'a kadar geçen süre zarfında 1 milyon 230 binden fazla Alman asker ve subayı ile 101 Wehrmacht generali, tüm cephelerde Sovyet birliklerine teslim olmuş, Sovyet Enformasyon Bürosunun 15 Mayıs tarihli bülteninde de tüm cephelerde Almanların teslim olma süreçlerinin sona erdiği duyurulmuştu.

Nazi Almanya'sına karşı kazanılan büyük zafer vesilesiyle tertip edilen ilk Zafer Geçidi, 24 Haziran 1945 günü Sovyetler Birliği'nin başkenti Moskova'daki Kızıl Meydan'da gerçekleştirildi. Mareşal Konstantin Rokossovski'nin komuta ettiği geçit töreni, alana beyaz atı üzerinde giren Mareşal Georgi Jukov'un resmi onay ve kabulünün ardından devam etti. Muzaffer alayların uygun adım yürüyüşleri, mağlup Alman ordularının 200 sancağını baş aşağı bir şekilde tutan Kızıl Ordu muhariplerinin meydana intikali ile tamamladı. Ardından, kasvetli davul ve trampet sesleriyle mağlup III. Reich ordularının sancakları; başta Adolf Hitler'in flaması olmak üzere, Sovyetler Birliği'nin kurucusu Vladimir Lenin'in mozolesinin hemen önüne yerleştirilen özel bir platforma birer paçavra misali atıldı. Şimdi sırada başka bir rakip vardı: Avrasya'da konuşlu Kızıl Ordu birliklerinin karşısına Mançurya'da çıkan Japon Kwantung Ordusu.

GOBİ VE HİNGAN ÜZERİNDEN

1945'in Nisan ayında düşmanın Doğu Prusya'daki inine girilmiş ve öldürücü darbenin nihai hazırlıklarına başlanmıştı. Bu arada tüm gelişmeleri an be an takip eden 3. Belarus Cephesi komutanı Mareşal Aleksandr Vasilevski, askerlerinin icra ettiği görevlerde elde edilen başarılardan dolayı oldukça memnun olmakla birlikte, kendisinden başka sadece kurmaylarının bildiği yeni bir harekâtın planlarını da kafasında kurmaya başlamıştı. Savaştan sonra kaleme aldığı anılarında Mareşal Vasilevski o günleri şöyle anlatıyordu: *"Ordumun başında Uzak Doğu'ya intikal etmem gerekeceğini ilk olarak 1944'ün yazında öğrendim. Belarus Operasyonu'nun tamamlanmasından sonra Stalin, kendisi ile yaptığımız bir sohbette, militarist Japonya'ya karşı girişilecek harpte görev üstlenecek Uzak Doğu birliklerinin komutasının bana emanet edileceğini söyledi. Fakat benim bu yönde bazı tahminlerim zaten mevcuttu. Zira Stalin başkanlığındaki Sovyet delegasyonu, 1943'ün son günlerinde tertip edilen Tahran Konferansı'ndan döndüğünde böyle bir savaş olasılığının gündeme geleceği konuşulmaya başlanmıştı."* Kızıl Ordu'nun Japonya'ya karşı başlattığı Uzak Doğu Harekâtı, bilhassa batı tarih yazımında Stalin'in emperyalist hırslarının bir tezahürü olarak açıklansa da, aslında bu hususta müttefiklerin daha Tahran Konferansı'nda mutabakata vardıkları bilinmektedir. Dolayısıyla SSCB'nin Japon ordusuna yönelik bu taarruzu, müttefiklerin talep ve teşvikleri ile gerçekleştirilmiştir diyebiliriz.

Königsberg sokaklarında şiddetli çatışmaların devam ettiği 5 Nisan 1945 günü Sovyet Hükümeti'nin aldığı kararla, Japonya ile imzalanan

1941 tarihli tarafsızlık antlaşması feshedildi. Moskova ile Tokyo arasında karşılıklı güven ilişkisi tesis edilebilmesi için imzalanan bu mutabakat, mevcut sürece herhangi bir katkı sağlayamamış ve SSCB 1941'den 1945'e kadar Uzak Doğu'da yaklaşık 40 tümenden teşkil bir ordu grubunu sürekli olarak konuşlandırmak durumunda kalmıştır. Söz konusu antlaşmanın feshiyle Japonlara yaklaşmakta olan Kızıl Ordu taarruzu ile ilgili bir uyarı yapılıyordu. Elbette Japonya'ya karşı başlatılacak operasyonlar için Uzak Doğu'da konuşlu birliklerin önemli ölçüde takviye edilmesi elzemdi. Bu sebeple Mareşal Vasilevski, emri altındaki 3. Belarus Cephesi unsurlarını mercek altına aldı ve Doğu Prusya'daki Nazi birliklerinin imha edilmesinin ardından serbest kalan 5. ve 39. Ordular derhal Uzak Doğu istikametinde harekete geçirilerek Transbaykal'a nakledildi. Ardından Çekoslovakya'yı kurtaran 53. Ordu ve 6. Muhafız Tank Ordusu da Transbaykal'a gönderildi. Romanya, Macaristan ve Avusturya'nın dağlık bölgelerinde icra edilen taarruz operasyonlarına katılmış ve ciddi harp deneyimine sahip olan bu unsurlar, Uzak Doğu'da gerçekleştirilecek harekât için en uygun birliklerdi.

II. Dünya Savaşı'nda mağlup olan III. Reich'ın koşulsuz teslimiyeti kabul etmesi, Hitler'e karşı kurulan uluslararası koalisyonun sahip olduğu gücün ve potansiyelin ikna edici bir göstergesiydi. Bahsi geçen başarının elde edilmesinden itibaren, müttefikler sürekli olarak Japonya'yı silah bırakmaya davet etmiş, 26 Temmuz 1945'te toplanan Potsdam Konferansı'nda Amerika Birleşik Devletleri, İngiltere ve Çin, Japon Hükümetine "teslim ol" çağrısı yapmıştı. Fakat Japonlar bu öneriye tepkisiz kalmış ve hatta Başbakan Kantaro Suzuki, *"İlgili çağrının yer aldığı metni görmezden geliyoruz. Savaşı muvaffakiyetle tamamlayabilmek için yılmadan ilerlemeye devam edeceğiz"* demişti. Japonya başbakanı, ülkesinin ne tür sonuçlarla karşı karşıya kalacağını bilseydi, belki de çok daha uzlaşmacı bir tutum takınırdı.

16 Temmuz 1945'te; yani, yukarıda ana hatlarına temas ettiğimiz Postdam Deklarasyonu'ndan sadece birkaç gün önce, dünyanın ilk atom bombası denemesi büyük bir gizlilik içinde tamamlanmıştı. New Mexico'da başarıyla gerçekleştirilen denemeden tam 10 gün sonra Tinian Adası'nda konuşlu Amerikan üssüne intikal eden Indianapolis Kruvazörü, "Little Boy" adı verilen atom bombasını üs komutanlığına teslim etti ve nükleer silahların savaşta kullanılmasına ilişkin emir, 28

Temmuz'da Genelkurmay Başkanı George Marshall tarafından imzalandı. Amerikalıların gerçekleştireceği nükleer bomba taarruzunun ana hedefi Hiroşima, tali hedefleri ise Kokura ve Nagazaki'ydi. Fakat bu nükleer saldırılar, Japonya'nın teslim olmasını ve mütareke sürecini hızlandırmadı. Çünkü Hiroşima ve Nagazaki'de yaşayan siviller dışında, Japon halkının bombalamanın yıkıcı etkilerinden haberi yoktu ve radyasyonun insanlar üzerindeki etkileri hakkında henüz hiçbir şey bilinmiyordu. Dolayısıyla, nükleer silahlar hakkında Japon hükümetinden savaşın sonuna kadar herhangi bir açıklama ya da protesto gelmemişti. Bununla birlikte, Japonların o esnada uğraşmak durumunda kalacağı istihbarat gibi bir başka önemli sorun daha ortaya çıkıyordu. Kızıl Ordu, asker ve teçhizatları ile yüklü vagonlarının özellikle Trans-Sibirya Demiryolu boyunca yoğun bir şekilde hareket etmekte olduğunu bildirmişti. Bu, Sovyetler Birliği'nin savaşa hazırlandığının açık bir işaretiydi.

II. Dünya Savaşı'nın muhariplerinden Japonya'nın yenilgiye uğrayacağı 1945 itibarıyla kesinlik kazanmış olsa da, müttefik orduları Tokyo'dan halen çok uzaktaydı. Bu nedenle Japonlar, kabul edilebilir mütareke koşulları üzerine düşünmeye başlamıştı. Nisan 1945'te ABD'den 1000 kilometre uzaklıktaki Okinawa'da savaşan Amerikan ordusu büyük kayıplar veriyor, sert direniş sergileyen Japonlar ise bu adalara yapılacak çıkartma operasyonlarının zor ve kanlı geçeceğini tüm dünyaya gösteriyordu. Kızıl Ordu birliklerinin benzer çıkartma harekâtlarını icra etme olasılığını değerlendiren Sovyet stratejisiler, Amerikalıların kayıplarını göz önünde bulundurarak, söz konusu seçenekleri derhal devre dışı bıraktı. Bununla birlikte, Japon işgali altındaki Çin'e saldırmak da hızlı bir başarı vaat etmiyordu. Fakat Çin'in kuzeydoğusunda yer alan Mançurya'da durum çok farklıydı. Çünkü Mançurya, tıpkı Kore gibi, sömürgeci Japon İmparatorluğu için büyük askeri ve iktisadi öneme sahipti.

Kömür, demir cevheri ve diğer madenler bakımından oldukça zengin olan Mançurya, yıllar içinde Japon İmparatorluğu'na önemli miktarda çelik ve elektrik sağlayan devasa bir sanayi bölgesine dönüşmüştü. Askeri fabrikaları stratejik hammadde ve elektrik kaynaklarına yaklaştırmak isteyen Japonlar, bu önemli tesisleri aşamalı olarak Mançurya ve Kore'ye taşımıştı. Üstelik Japon sentetik yakıt üretiminin yarısından fazlası Mançurya'da gerçekleştiriliyor ve Amerikalıların Japon adalarını ele

geçirmesi durumunda imparatorluk ailesinin taşınacağı sığınak kompleksi de burada yer alıyordu. Sonuç olarak Mançurya'yı kaybetmeleri halinde, Japonlar mecburen teslim olmak durumunda kalabilirdi.

Mançurya Operasyonu

Kızıl Ordu karargâhında bulunan operasyon haritası, kapsadığı muazzam alan bakımından oldukça dikkat çekiciydi. Zira Almanya ve İtalya'nın toplam yüzölçümüne eşit bir yüzölçümüne sahip olan Mançurya'nın orta kesiminde yer alan büyük ova ve düzlükler, sıradağlardan teşkil tabii bir sur duvarı ile çevriliydi ve bu sebeple III. Reich'ı ezip geçen Kızıl Ordu unsurlarının Japonlara karşı kolay bir zafer kazanması çok da mümkün görünmüyordu. Sovyetler Birliği'nin Uzak Doğu bölgesi, ülkenin geri kalanına taşıma kapasitesi oldukça sınırlı, az sayıdaki karayoluyla bağlanmaktaydı. Dolayısıyla, devasa askeri unsurların ihtiyaç duyacağı tedarik süreçlerinin bu yollar üzerinden yürütülmesi teknik açıdan mümkün değildi. Mançurya'nın kendi karayolu ağı ise Sovyet karayollarından çok daha zayıftı.

Mançurya'da konuşlu Japon silahlı birlikleri, kendilerini Kwantung Ordusu adı verilen bir oluşumun parçası olarak göstermekteydi. Teçhizat ve personel sayısı bakımından bir Sovyet cephesine denk gelen Kwantung Ordusu, Ağustos 1945'te yaklaşık 700 bin kişiden oluşuyordu. Ayrıca Japonların Mançukuo ve İç Moğolistan Ordusu adında 200 bin kişilik müttefik unsurları da vardı. Bunların dışında Güney Kore, Güney Sahalin ve Kuril Adaları'nda yaklaşık 280 bin Japon askeri daha teyakkuz halindeydi. Mareşal Vasilevski'nin "enerjik ve zeki" olarak nitelendirdiği 64 yaşındaki General Otozo Yamada, bahsi geçen Kwantung Ordusuna komuta ediyordu. İstihbarat tarafından kendisine iletilen raporları kurmaylarıyla değerlendiren Yamada, Japon Başkomutanlığına verdiği brifingde, Sovyetler Birliği ve Moğolistan ile sınır hattının çok uzun olması nedeniyle hudut müdafaasının manasız olacağını ifade etti ve üstlerinin onayı ile birlikte ordusunu derhal Mançurya'nın orta kesimlerine sevk etti. Sınır bölgesindeki müstahkem mevzilerde ve dağlık arazide kalan çok az sayıdaki Kwantung unsuruna ilerleyen Sovyet birliklerini yıpratıp, orta kesimlere ilerlemelerini geciktirmeleri emri verildi. Böylece, merkez sektörde vuku bulacak bir muharebeyi tercih

eden Japonların ana kuvvetleri Orta Mançurya'daki stratejik ana yol kavşaklarının bulunduğu bölgelerde yoğunlaşmaya başladı.

Almanya Muharebesi'nde ciddi harp deneyimi kazanan Sovyet komutanlığı, Mançurya için de benzer bir strateji geliştirdi: Buna göre, kuşatma operasyonunun ardından hedef bölgeye yakınlaşan istikametlerde taarruza geçilecekti. Çünkü Sovyet-Mançurya sınırının yeniden yapılandırılmasıyla, mevzubahis planı uygulamak oldukça mümkün görünüyordu. Tıpkı Almanya'da olduğu gibi eşzamanlı iki ana saldırı gerçekleştirilecek, bunlardan biri Moğolistan'ın doğu kesiminden, diğeri ise Sovyetlerin Primorskiy Krayı'ndan başlatılacak, böylece Mareşal Rodion Malinovski'nin komutasındaki Transbaykal Cephesi batıdan, Mareşal Kirill Meretskov'un emrindeki 1. Uzakdoğu Cephesi de doğu istikametinden intikal edip Japonları imha edecekti. Fakat iki şok grubu arasındaki mesafe yaklaşık 3 bin kilometre idi ve birbirleriyle teması sağlamadan önce yaklaşık 1500 kilometre yol kat etmeleri gerekiyordu.

Çita ve Primorya bölgelerini birbirine bağlayan Doğu Çin Demiryolu boyunca ilerlemek, Sovyet birlikleri açısından en uygun seçenekti. Buradaki Büyük Hingan Sıradağları ise kötü havalarda bile gevşemeyen şose üzerinden geçilecekti. Fakat bu rota, Japonların önceden tesis ettikleri müstahkem mevzilerle sıkı bir şekilde korunmaktaydı. İşin kötü tarafı, SSCB ve Japonya birbirlerine karşı henüz savaş ilan etmemişti. Bu yüzden düşman mevzilerine ilişkin keşif uçuşları yapılamıyordu. Sınırdan izinsiz geçiş, çok ciddi bir ihlal olurdu. Bu sebeple, Japon müstahkem mevzilerine neredeyse körü körüne saldırılacak ve harekâtın selameti Avrupa'da iyice pişen Kızıl Ordu piyadelerinin tecrübe ve cesaretine bağlı olacaktı. Primorya'da rahat bir manevra alanı bulunmadığı için tek çıkış yolu Doğu Çin Demiryolundaki tahkimatları zorla kırmaktan geçiyordu. Mançurya'nın batısında ise ciddi tehlike arz eden müstahkem bölgelerin etrafından dolaşılacak ve zorlu arazi şartlarının bulunduğu bölgelerde tanklarla düşmana güçlü darbeler indirilecekti.

Mançurya'yı hedef alan Sovyet taarruz operasyonunu sevk ve idare edecek komutanlar, plandaki görevlerin gerektirdiği niteliklere göre belirlendi. Güney Avrupa'nın dağlık bölgelerinde ilerlemeyi başarmış Mareşal Malinovski, manevra savaşlarında büyük deneyim kazanmıştı. Üstelik savaşın efsane birlikleri arasında yer alan 6. Muhafız Tank Ordusu da O'nun cephesine nakledilmişti. Mareşal Meretskov ise

1939-1940 Sovyet-Finlandiya Savaşından itibaren müstahkem savunma hatlarını kırma konusunda tanınmış bir uzman olarak öne çıkmaktaydı. Yine Doğu Prusya ve Kurlandiya'da vuku bulan muharebelerin galip muharipleri olan A. Beloborodov, İ. Çistyakov ve A. Luçinski gibi generaller de Transbaykal ve Primorya'ya gönderilmişti. Sonuç olarak Mareşal Vasilevski'nin son derece güçlü ve deneyimli bir ekibi olduğunu söylemek mümkündür.

1 milyon 600 bin personel, 3 bin 700 tank, 1900 KMT ve 3 bin 900 savaş uçağından teşkil Sovyet ordu grubu, 1945'in Ağustos ayının ilk günlerinde Uzak Doğu'daki intikal bölgelerine yoğunlaşmaya başladı. Durum Japonya açısından oldukça sıkıntılı bir hal almıştı. Buna rağmen, Kızıl Ordu'yu Mukden yakınlarında kuşatıp yenmeyi düşünen Kwantung Ordusu'nun kurmay kademesi, gelecek konusunda oldukça iyimserdi. Çünkü 1905'te vuku bulan muharebede, Rus İmparatorluk Ordusunu burada geri çekilmeye zorlamışlardı. Dahası, Kwantung Ordusu Başkomutanı General Yamada, Kızıl Ordu'nun ana taarruz yönlerini oldukça isabetli bir şekilde tahmin etmişti. Fakat Japon komutanın fena halde yanıldığı çok mühim bir husus daha vardı: Mareşal Vasilevski'nin komutasındaki unsurlar niteliksel ve niceliksel bakımdan öngördükleri rakamların oldukça üzerindeydi.

Adını savaş tarihine Avrupa'da elde ettiği galibiyetlerle yazdıran 6. Muhafız Tank Ordusu'nun taarruz rotasında Transbaykal ve Moğolistan'ı Mançurya Ovası'ndan ayıran Büyük Hingan Sıradağları bulunuyordu. Şayet Japon birlikleri bu tabii hudut hattı üzerindeki stratejik müdafaa pozisyonlarını zamanında tutmayı başarırsa, o takdirde Sovyet taarruz planı daha başlamadan çökebilirdi. Bunu çok iyi tahmin eden Kravçenko, emrindeki 6. Ordu'nun taarruzunu değerlendirdiği günlüğüne *"Büyük Hingan'ın üstesinden gelebilmek ve onu aşmak için operasyonun başlamasından itibaren en fazla 5 günümüz var"* notunu düşüyordu. Tankçı komutanın nihai olarak belirlediği bu kritik sürenin aşılması, gerçekten de tüm harekâtın başarısız olmasına yol açabilirdi.

1945'in Şubat ayında düzenlenen Yalta Konferansı'na katılan Stalin, Avrupa'daki savaşın sona ermesine müteakiben üç ay içinde Kızıl Ordu'nun Japonya ile savaşa gireceğine dair mevkidaşlarına söz vermişti. İlginçtir, 9 Mayıs gecesi Almanya'nın kayıtsız şartız teslimi anlamına gelen mütareke imzalanmış ve bundan tam üç ay sonra da Primorya'da

konuşlu Sovyet birlikleri Japonya'ya karşı savaşa girmiştir. Ağustos ayında genellikle şiddetli yağmurların görüldüğü Mançurya'da 8 Ağustos'ta başlayan gök gürültülü sağanak yağış, nehirlerdeki su seviyesini 2 ila 4 metre yükseltmiş ve vadiler sular altında kalmıştı. Elini çabuk tutmak isteyen Kızıl Ordu, derhal harekete geçti ve Japonları gafil avlamak için geleneksel topçu hazırlığından vazgeçerek, yağmurla yıkanan tepelerden hızla ilerlemeye başladı. İntikal halindeki Kızıl Ordu askerlerinin Japonların mevzilendiği beton koruganlardan açılacak ateşle karşılanacağı biliniyordu. Bu sebeple Almanya Savaşı deneyimlerinden istifade edildi ve tümenler nezdinde ağır sınıf ISU-152 KMT'leri tarafından desteklenen güçlü saldırı müfrezeleri oluşturuldu. Buna göre, ani bir gece saldırısıyla, düşman koruganları bloke edilecek ve Japonların kendi tahkimatlarına intikal etmeleri engellenecekti. Gece taarruzunu icra edecek saldırı müfrezelerinde görev yapacak askerler makineli tüfek ve bıçaklarla donatıldı ve her birine 6 ila 8 adet el bombası verildi. Karanlıkta birbirlerini tanıyabilmeleri için miğfer ve üniformalarına beyaz bez parçaları dikildi. *"Kimsin?"* şeklindeki soruya ise tüm savaşçılar aynı yanıtı verecekti: *"Petrov!"*

Sovyetlerin 1. Uzakdoğu Cephesi'ne mensup birliklerin bünyesinde oluşturulan öncü müfrezeler, 9 Ağustos günü devam eden gök gürültülü fırtınada çakan şimşeklerin aydınlattığı karanlıkta, saat 01:00'da mümkün olan en sessiz vaziyette taarruza geçti. Bölgeyi iyi öğrenen izciler önden giderken arkalarından gelecek saldırı timleri için kılavuz olacak bir telefon kablosunu da beraberinde taşımaktaydı. İşte bu andan itibaren Kızıl Ordu subay ve askerleri için iki saatlik gergin bekleyiş başladı. Çünkü Japonların ilk tahkimatlarına ulaşabilmek için en az iki saate ihtiyaç vardı. Şayet gece saldırısı çıkmaza girerse, o takdirde orijinal plana geri dönülmesi ve dört saatlik bir topçu hazırlığının ardından taarruza geçilmesi kararlaştırılmıştı. Fakat sürpriz saldırıya ilişkin tüm tahminler tuttu: Sağanak yağmurun sesi altında başlatılan taarruzun ilk saatinde sadece bazı kesimlerde makineli tüfek ve el bombası patlamaları duyuldu. Zaman zaman da ISU-152 tipi KMT'lerin ağır topları gürlüyordu. Sovyetlerin öncü müfrezeleri düşman koruganlarını, müstahkem mevzilerini ve kamplarını yanlardan ve geriden fark edilmeden aşmayı başarmış, Japon garnizonlarının büyük bir kısmı kışlada uyurken yakalanmış ve müstahkem bölgelerdeki mevzilere

gidecek fırsatı bulamamıştı. Bazı Japon unsurları atış noktalarına geçmeyi başarsa da, hemen bloke edildiler ve ardından patlayıcılar ve alev makineleriyle imha edildiler.

Japonların mukavemet merkezleri arasında yer alan bağlantı noktalarına sızan Kızıl Ordu ileri müfrezeleri, birkaç saat içinde düşman bölgesinde 15 ila 20 kilometre kadar mesafe kat etti. Ardından sabah 08:00 itibarıyla 1. Uzakdoğu Cephesi'nin ana kuvvetlerinin iştirak ettiği harekât başlatıldı. Bölgede görev yapan 3. Japon Ordusu'nun eski kurmay başkanı daha sonra verdiği bir demeçte o anları şöyle anlatmıştı: *"Sovyet birliklerinin intikali o kadar beklenmedik ve ani olmuştu ki, bizim karargâh 9 Ağustos günü öğlen saatlerine kadar sınırda neler olup bittiğini dahi anlamamıştı."* Aslında Japon Komutanlığı, Kızıl Ordu'nun saldırısını 1945 sonbaharından önce beklemiyordu. Öyle ki, Kwantung Ordusu komutanı General Yamada, taarruzun başladığı 9 Ağustos günü karargâhında değil, Dalian şehrinde bir gezideydi.

Transbaykal Cephesi'nin şafakla birlikte başlayan taarruzunu öncekilerden farklı kılan bir özelliği vardı: Tek bir stratejik sektörde toplanan devasa ekipman yığınları. Sadece Kravçenko'nun tank ordusunda 75 bin personel, 6 bin motorlu araç, yaklaşık 800 tank ve 200 adet de KMT vardı. Söz konusu zırhlıların arasında son model orta sınıf T-34 ve T-85'lerin yanı sıra, Amerikan yapımı M4A2 Sherman ile yine Sovyet tasarımı olan hafif sınıf BT-5 ve T-26'lar da yer alıyordu. Savaş boyunca Wehrmacht'a karşı girişilen mücadelelerin ağır yüküne göğüs geren bu tanklar, artık son muharebelerine giriyordu. 9 Ağustos sabahı erken saatlerde harekete geçen devasa personel ve ekipman kitlesi, önlerindeki küçük Japon müfrezelerinin zayıf direncini kolayca kırarak günde 110 ila 120 kilometre kadar mesafe kat etti.

Sovyet taarruzunun başlangıcına dair Tokyo'ya ulaşan ilk haberler, Japonya'yı idare eden kadroların mevcut tutumunda herhangi bir değişikliğe neden olmadı. Silahlı kuvvetlerinin başkomutanı olan İmparator, 9 Ağustos'ta Kwantung Ordusu'na şu emri gönderdi: *"Japon birliklerinin fiilen mevzilenmiş olduğu kesimlerde inatçı bir savunma başlatılacak ve bu esnada geniş çaplı askeri operasyonlar hazırlanacaktır. Müdafaa operasyonu, karargâh planına uygun bir şekilde yürütülecektir."* Fakat kötü haberler peş peşe geliyordu. Amerika'nın Hiroşima'ya attığı atom bombasının sebep olduğu katliamdan tam iki gün sonra,

nükleer patlamayla yeryüzünden silinen şehri incelemek üzere bir hükümet komisyonu kente geldi ve sarsıcı bir rapor kaleme aldı. Müttefiklerin uzun zamandır vaat ettikleri "son yıkıcı darbeler", Japonya lider kadrosunu adeta şoke etmişti. Yüksek Savaş Konseyi toplantısında söz alan Başbakan Suzuki şunları söylüyordu: *"Hiroşima'ya atılan atom bombası, üzerimizde büyük bir şok etkisi yaratmıştır. Sovyetler Birliği'nin bu sabah savaşa girmesi de bizleri tamamen umutsuz ve müşkül bir duruma sokuyor ve harbi daha fazla devam ettirmemizi imkânsız kılıyor. Mevzubahis şartlar altında, Potsdam Deklarasyonu'nun şartlarını hemen kabul etmemiz gerekmez mi?"* Akşam saatlerinde imparatorun huzurunda devam ettirilmesi kararlaştırılan toplantı, bütün gece sürdü ve 10 Ağustos sabah saat 10:00'da sona erdi. Japon hükümeti, "müttefiklerin imparatoru egemenlik haklarından mahrum bırakan maddeleri dâhil etmemeyi kabul etmesi durumunda" Potsdam Deklarasyonu'nun şartlarını kabul etmeye karar verdi. Tarafsız İsviçre aracılığıyla bu teklif müttefiklere iletilse de, hemen reddedildi ve Japonya'ya koşulsuz ve şartsız teslim olması yönünde bir resmi talep daha gönderildi. Bu talep üzerine 12 Ağustos'ta canlı yayına geçen Tokyo radyosu şu mesajı yayınladı: *"En yüksek düzeyde verilen emirlere uygun hareket eden imparatorluk ordusu ve donanması, tüm cephelerde aktif muharebe pozisyonlarına geçmiştir."*

Doğu Çin Demiryolu boyunca ilerleyen Transbaykal Cephesi'nin 36. Ordusu, Japon müstahkem mevzilerinin yoğun olarak yer aldığı Hailar'da düşman birliklerinin inatçı mukavemeti ile karşılaştı. Bu müstahkem bölgeye konuşlanmış Japon unsurlarını bloke ederek, etkisiz hale getirmek birkaç gün sürdü. Kalelerin direnişini baskılamak için de hava taarruzundan istifade edildi. Kızıl Ordu pilotu N. Belousov orada yaşadıklarını şöyle anlatıyordu: *"Bize verilen hedef, dört bir yandan birliklerimizce kuşatılmış 800'e 800 metre ölçülerinde müstahkem bir alandı. Filo lideri olarak hedefin merkezini işaretlemekle mükelleftim. Bunun için de uçağıma 1 ton ağırlığında mühimmat yüklendi. 81 uçaktan oluşan tüm filo beni takip etti. Toplamda 120 ton bomba attık. Görevi dikkatlice yerine getirdik ve işaretli noktaları yüksek isabet oranıyla bombaladık. Bakınız, o kadar etkin bir hava taarruzuydu ki, müstahkem bölge sınırının ötesine tek bir bomba dahi düşmedi. İki saat sonra Japonlar beyaz bayrak çekti ve teslim oldu."*

1945 itibarıyla Sovyet piyadeleri, bilhassa koruganlara saldırma teknikleri üzerinde uzmanlaşmıştı. Buna göre, hedefe önce molotof kokteylleri ve birkaç tanksavar bombası atılıyor ve duman ve alevler yüzünden kör olan korugan hemen kuşatılıyordu. Daha sonra ağır zırhlı kapı, patlayıcı mühimmatla havaya uçuruluyor ve genellikle alt katlara kaçan düşman askerlerinin ardından koruganın içine birkaç ton patlayıcı daha atılarak bu yapılar beton bir harabe yığınına, bir nevi samuray mezarına dönüştürülüyordu. Fakat koruganlarda görev yapan bazı Japonlar, tıpkı efsane Ninja savaşçıları gibi hayatta kalmayı başarıyor ve toprak altından köstebek gibi kazdıkları oyuklardan geçip, Sovyetlerin geriden gelen unsurlarına ateş açıyordu. Fakat bu saldırıların çok da etkili oldukları söylenemez. Hailar müstahkem bölgesinin koruganları, Kızıl Ordu'nun piyade saldırı gruplarına ek olarak, doğrudan topçu ateşiyle de vuruldu. Almanya'yı fetheden deneyimli avcılar, Japonların gelişmiş mayın tarlalarının bulunmadığını da hemen fark etmişti. Mayınlar, koruganların önüne gelişigüzel dağıtılmıştı ve Kızıl Ordu'nun tank, KMT ve piyadeleri için ciddi bir engel oluşturmuyordu. Bu arada, Uzakdoğu'daki Sovyet birliklerinin icra ettiği taarruzun ana istikametlerinde de Japon koruganları bloke edilerek havaya uçuruluyordu. 11 Ağustos'ta Sahalin Adası'nın kuzey ve güney kısımlarını ayıran Koton müstahkem sektörüne bir taarruz başlatan 16. Ordu, ilk hattaki mevzileri hemen ele geçirdi. Takvimler 14 Ağustos'u gösterdiğinde, 1. Uzakdoğu Cephesi, muharebeler sonucunda yer yer 120 ila 150 kilometre ilerlemişti. Böylece Japon komutanlığının Sovyet saldırısını geciktirme ve hudutlardaki müstahkem bölgelerde Kızıl Ordu birliklerine ağır kayıplar verdirmeye yönelik umutları suya düşmüştü.

Arazi şartlarından kaynaklanan çeşitli arızalar sebebiyle neredeyse tüm BT ve T-26 filosunu kaybeden 6. Muhafız Tank Ordusu, 10 Ağustos'ta Büyük Hingan'a ulaştı. Burada oldukça zorlu koşullara maruz kalan Sovyet tankçıları, kadim zamanların kervan yollarından ilerleyerek, 800 ila 1200 metre yüksekliğe sahip sırtları insanüstü bir gayretle aştı. Yolların dar patikalara dönüştüğü yerlerde ise istihkâmcılar devreye girdi ve patlayıcılarla yolu genişletti. Sovyetler Birliği Kahramanı Nişanı sahibi Albay Dmitri Loza, Hingan geçitlerini şu sözlerle hatırlıyordu: *"Şimdi efendim biz bu operasyonun yüksek geçit manevralarını icra ederken, birbirine bağlı iki tank çekicisinden istifade ettik. Bunlardan*

biri vinç, diğeri ise çapa işlevini yerine getiriyordu. Tank geçidin tepesine ulaştığında, çekicilere bağlı çelik halatının ucunu arka tarafına bağlıyor ve birinci vitesteki tankı dik yokuştan bayır aşağı salıyorduk. Arkasında gergin ve güçlü bir halat olan tank, onca ağırlığına rağmen yavaşça aşağı iniyordu. Bu suretle, iniş esnasında ortaya çıkabilecek kaza ve arızaların önüne geçtik."

12 Ağustos'ta Büyük Hingan Sıradağları aşılmış, Andrey Kravçenko'nun en fazla 5 gün içinde gerçekleştirilmesi gerektiğini söylediği intikal, 4 günde tamamlanmıştı. 7. Mekanize Kolordu komutanı General Katkov'un talimatıyla mekanik sorun yaşayan BT tanklarından biri Sagan-Dabo geçidine bir anıt misali sabitlendi ve tankçılar bu anıt tankın taretine oksijen kaynağı ile şu güzel notu düştü: *"Sovyet tankları 1945 yılında tam buradan geçti."* Ovalık araziye çıkan Kravçenko'nun tanklarının üzerinde bir anda Japon uçakları belirdi. Konvoylara saldıran bu uçaklar, kimi zaman kamikaze taarruzları da gerçekleştirdi. Fakat Japon pilotların tüm çabalarına karşın, Sovyet tankçıları ciddi bir kayıp vermeden ilerlemeye devam etti. Ancak bu sefer de başka bir sorunla yüz yüze geldiler: Sağanak yağmurlarla derin balçık tarlalarına dönüşen kötü yollarda ilerleyiş, aşırı yakıt tüketimine neden oluyordu. Dolayısıyla, düşmanın sıradağlara ulaşmasını engelleyen General Kravçenko'nun tankçılarının yakıtı tükenmişti. Kahramanların yakıt sıkıntısı 12. Hava Kuvvetleri Ordusu'nun günde 160 ila 170 sorti yapan askeri nakliye uçaklarıyla çözülmeye çalışıldı. Sadece 10-22 Ağustos tarihleri arasında Kızıl Ordu nakliye uçakları, 940 ton yakıt ve madeni yağı birliklerine teslim etti. Ancak Kravçenko'nun ve askerlerinin günlük ihtiyaçları, havadan atılandan çok daha fazlaydı.

Japonya'nın teslim olmaya karar verdiği 14 Ağustos günü Japon hükümeti tarafından Amerika Birleşik Devletleri, Sovyetler Birliği, Büyük Britanya ve Çin hükümetlerine gönderilen resmi mesajda, Potsdam Deklarasyonu şartlarının kabul edildiğini belirten emrin İmparator Hirohito'nun imzasıyla yayınlandığı belirtildi. Bu andan itibaren üst düzey Japon askeri ve sivil yetkililerin başlattığı intihar dalgası, ülkeyi adeta kasıp kavurdu. 15 Ağustos'ta intihar eden Savaş Bakanı Anami'yi eski Başbakan Konoe ve Suzuki kabinesinin bakanları Konzumi ve Hasida izledi. Fakat Kızıl Ordu'ya karşı Mançurya'da savaşan Kwantung Ordusu'na mütareke ile ilgili olarak herhangi bir talimat iletilmemişti.

Sadece Yamada'ya 14 Ağustos akşamı Genelkurmaydan bir telgraf gönderilmiş ve *"Tüm afişleri, imparatorun portrelerini, imparatorluk kararnamelerini ve önemli gizli belgeleri derhal yakın"* denilmişti. Dolayısıyla Mançurya'da değişen bir şey yoktu ve kanlı çatışmalar devam ediyordu.

Sovyet birlikleri tarafından ele geçirilen çok sayıda Japon mayını arasında, iki kulplu bir küp şeklindeki ahşap kutular dikkat çekiyordu. Bu kutuların içlerindeki patlayıcı mühimmatın miktarı 6 ila 10 kilogram arasında değişmekteydi ve söz konusu sıra dışı patlayıcılar Japon intihar bombacıları için özel olarak tasarlanmıştı. Bu mühimmatı taşıyan personelin, fitil mekanizmasını ateşleyip yaklaşan Kızıl Ordu tankının altına yatıp kendisiyle beraber tankı da infilak ettirmesi gerekiyordu. Fakat ilginçtir, Mançurya'nın doğusunda bu tür mayınların kullanıldığı tek bir vaka dahi Kızıl Ordu harp günlüklerinde yer almamaktadır. Anlaşılan o ki, Japon intihar bombacıları kendilerini tankların altına atmak yerine mayınlarını bir kenara atıp teslim olmayı tercih ediyordu. Öte yandan, 1. Uzakdoğu Cephesi'nin ilerlediği batıda ise durum çok farklıydı. Buradaki intihar bombacıları, Sovyet Birlikleri açısından süreklilik arz eden bir tehdit unsuru haline gelmişti. Özellikle Teğmen Kobayaşi komutasındaki 1700 kişiden oluşan özel intihar timi Mudanjiang yakınlarında faaliyet göstermiş ve yedek birliklerin bölgeye intikali için gereken zamanı kazanma umuduyla savaşmıştır. General Beloborodov, Japon intihar bombacılarını şöyle anlatıyordu: *"Yeşil ceketli Japon askerleri arazide iyi kamufle edilmiş tilki yuvasını andıran deliklerinden aniden çıkıp bizim tanklara doğru koşuyordu. Paraşütçü komandolarımız onları makineli tüfeklerle yakın mesafeden vuruyor veya el bombası ile etkisiz hale getiriyordu. Bazen de tanklardaki makineli tüfeklerle vuruluyorlardı. Fakat zaman geçtikçe, bahsettiğim deliklerden daha fazlası çıkıp gelmeye başladı."* Gözünü karartıp kendilerini tankların altına atmaya çalışan intihar bombacılarından oluşan Kobayaşi müfrezesi, birkaç gün süren çatışmalardan sonra büyük darbe almış ve 1700 olan mevcudu yaklaşık 100'e düşmüştür.

Sovyetlerin 5. Ordusuna mensup birlikler 15 Ağustos'ta Mudanjiang'a yakın kasabalara ulaştı ve bu gelişmenin ardından şehir savaşlarındaki güç dengesi radikal biçimde değişti. 16 Ağustos'a gelindiğinde Mudanjiang'ın birkaç kilometre güneyindeki sağlam köprüler de ele geçirildi. Yeni birlikler oluşturmak isteyen Japonlar, taze kuvvetlerin

bölgeye intikali için kullanmayı planladıkları bu köprüleri imha etmemişti. Kızıl Ordu unsurlarının Mudanjian Nehrini geçmesi, bölgedeki Japon garnizonunun kaderini nihai olarak tayin etti. Fakat Sovyet Genelkurmay Başkanlığı tarafından 16 Ağustos'ta yapılan açıklamada, tüm müspet gelişmelere karşın, yine de ihtiyatlı olunması gerektiği şu sözlerle belirtiliyordu: *"Bizzat Japon imparatoru tarafından imzalanan 14 Ağustos tarihli duyuru, genel bir kayıtsız şartsız teslim beyanı olsa da, Japon silahlı kuvvetlerine ateşkes emri henüz verilmemiştir. Dolayısıyla Japonların silahlı unsurları direnmeye devam etmektedir. Bu nedenle, cephedeki düşmanın fiili bir teslimiyeti henüz söz konusu değildir."*

Kirill Meretskov'un emrindeki birliklerin kontrol altına aldığı bölgenin üzerinde 19 Ağustos günü beliren bir Japon uçağı, Kwantung Ordusu 1. Cephe Karargâhı tarafından kaleme alınmış ateşkes çağrısının ekli olduğu beyaz flama attı. Flama ile birlikte yere inen haber, Mareşal Vasilevski için sürpriz değildi. Çünkü birkaç saat önce General Otozo Yamada telsizle kendisine ulaşmış ve emri altındaki Japon birliklerine savaşı derhal durdurma ve silahlarını Kızıl Ordu birliklerine teslim etme emri verdiğini söylemişti. Nitekim 18 Ağustos'ta bazı Japon birlik ve unsurları teslim olmaya başlamış, Doğu Çin Demiryolunu bloke eden Hailar müstahkem bölgesinde faaliyet gösteren garnizon da silah bırakmıştı. Ancak, bazı cephelerdeki çatışmalar halen devam etmekteydi. Bu sebeple Mareşal Vasilevski, Kwantung Ordusu komutanına şöyle bir yanıt verdi: *"20 Ağustos günü saat 12:00'den itibaren tüm cephelerde Sovyet birliklerine karşı yürütülen askeri operasyonları durdurmanızı, silah bırakmanızı ve teslim olmanızı öneriyorum."*

Sağanak yağmur sebebiyle bataklığa dönüşen yolları kullanamayan 6. Muhafız Tank Ordusu'nun ilerleyebilmesi için tek seçenek demiryoluydu. Bu hat üzerinde gerçekleştirilen iki günlük intikal ise hem ekipman hem de personel için çok zorlu bir teste dönüştü. Konvoydaki zırhlılardan herhangi birinin arıza yapması, tüm araçların durmasına neden oluyordu. Bu yüzden bozulan tanklar, tıkanıklığa sebebiyet vermemeleri için hemen demiryolunun dışına çıkartılıp öylece bırakılıyordu. Örneğin, Sovyetler Birliği Kahramanı Nişanı sahibi A. Fadin'in komutasındaki dokuz tanktan beşi bu şekilde kaybedilmişti. Öte yandan, Kravçenko'nun ordusunun yakıt sıkıntısı da giderilememişti. Bu sebeple 6. Muhafız Tank Ordusu 5. Kolordusunun envanterindeki 200

tanktan sadece 70'i yakıt ikmali yapabildi. Durumu kurmaylarıyla değerlendiren Mareşal Vasilevski, ivedilikle şu yeni emri imzaladı: *"Birliklerin dikkatine! Japonların direncinin ciddi ölçüde kırılması ve yolların kötü durumu göz önünde bulundurulduğunda, Changchun, Mukden, Kirin ve Harbin şehirlerinin derhal ele geçirilebilmesi için bu kentlere birliklerimizin ana kuvvetleri nezdine özel olarak oluşturulmuş, hızlı hareket edebilen ve iyi donanımlı müfrezeler gönderilecektir."*

Sovyet komutanlığı savaş boyunca ender görülen kararlarından birini almıştı: Japonların elindeki stratejik öneme haiz endüstriyel ve askeri tesisleri kontrol altına alıp, garnizonların resmi teslimiyetini kabul edecek özel müfrezeler, uçaklarla taşınıp kilit noktalara indirilecek ve bu suretle ulaşım sıkıntısından kaynaklanan gecikme bertaraf edilecekti. İlk özel görevli müfreze Harbin'e uçtu. 19 Ağustos günü öğle saatlerinde ise Yarbay D. Krutskih komutasındaki 175 Kızıl Ordu askeri Girin şehrindeki piste indirildi. Japon komutanlığı söz konusu intikale ilişkin olarak önceden uyarılmasına rağmen, ekibi taşıyan uçaklardan biri iniş esnasında saldırıya uğradı. Yarbay D. Krutskih o anları şöyle aktarıyordu: *"Uçağın kokpitindeydim ve piste iniş esnasında infilak eden bir mühimmattan dağılan şarapnellerle yüzümden hafifçe yaralandım. Benimle birlikte dört silah arkadaşım daha yaralandı. Tepenin arkasında pusu kurmuş bir Japon birliği ateşkesi çiğneyip bize ateş açmıştı. Bunlara yönelik hemen bir karşı taarruz organize ettik ve operasyona katılan paraşütçülere bizzat komuta ettim. Japonların 8 adet Hotchkiss tipi makineli tüfeğini savaş ganimeti olarak ele geçirdik. 80 askerle birlikte 2 subayı da esir aldık. Bunların dışında kalan Japonların tamamı etkisiz hale getirildi. Çünkü mutabakata vardığımız halde bize ateş etmişlerdi."*

Andrey Kravçenko'nun muzaffer tank ordusunun motorize piyade tugayları nezdinde oluşturulan özel görevli müfrezeler de uçaklara binerek yola çıkmıştı. 19 Ağustos'ta Mukden ve Changchun'a inen 200 kadar Kızıl Ordu askeri, bölgedeki Japon pistlerini kontrol altına aldı. Tankların öncü birlikleri de bir gün sonra Mukden'e girdi ve böylece Kwantung Ordusu'nun topyekûn teslim süreci başladı. Bu aşamanın ardından Sovyet Birliklerinin ana görevi, teslim sürecinde görev alacak özel görevli müfrezelerin ilgili bölgelere intikalini sağlamak oldu. Böylece 20 Ağustos günü Sahalin'in güneyindeki Maoka limanına bir piyade tugayı ve bir denizci taburu çıkarma yaptı ve 25 Ağustos itibarıyla

adadaki çatışmalar sona erdi. Sadece burada 18 bin Japon askeri ve subayı esir alındı. Kwantung Ordusu'nun teslim olmasını hızlandırmak ve önemli stratejik unsurların Japonlar tarafından imha edilmesini önlemek için bir hamle daha yapıldı ve Kravçenko'nun tanklarının bir kısmı trenlere yüklenerek Port Arthur ve Dalnıy bölgelerine gönderildi. Müstahkem bölgeler arasındaki bazı iletişim noktalarında direnmeye devam eden Japonlar ise Kwantung Ordusu karargâhından gelen ve Sovyet subayların eşlik ettiği Japon subaylarca ikna edildi. Harekât sonucunda 148'i general olmak üzere toplamda 594 bin Japon asker ve subayı Kızıl Ordu'ya teslim oldu. Tıpkı Avrupa'da olduğu gibi Mançurya'da da tarih yazan 6. Muhafız Tank Ordusu, 27'si general olmak üzere 125 bin Japon'u ele geçirip silahsızlandırdı. Bu süreçte Kravçenko'nun ordusunun toplam kaybı ise 20 personel olarak kayırlara geçti.

Kuril Çıkarma Operasyonu

Müttefiklerle varılan mutabakata göre, Japonya ile savaşa girmesi karşılığında Sovyetler Birliği'nin Kuril Adalarını ve Güney Sahalin'i alması, buna ek olarak Hokkaido Adasını da işgal etmesi gerekiyordu. Ancak, İmparator Hirohito'nun Japonya'nın teslim olduğunu açıkladığı 14 Ağustos günü müttefiklerin planları bahsi geçen mutabakata rağmen değişti ve Pasifik'teki Amerikan birliklerine komuta eden General Douglas MacArthur, Almanya'da vuku bulan senaryonun uzak doğudaki işgal bölgelerinde de tekrarlanmasına mani olma yönünde bir emir aldı. Bu sebeple Kızıl Ordu, adalar üzerinde kazanmış olduğu meşru hakkını silahla savunmak zorunda kalmıştır. Olağanüstü gelişmelerin yaşandığı kritik anlarda her saat başı yeni bir hadise vuku buluyordu. Konjonktürü iyi analiz eden Sovyet komutanlığı derhal harekete geçti ve 15 Ağustos gecesi sorumluluk alan Mareşal Vasilevski, birliklerine Kuril Adaları'nı ele geçirmelerini emretti. Sabah erken saatlerde Kızıl Ordu Kamçatka Müdafaa Bölgesi komutanına, 2. Uzakdoğu Cephesi karargâhından gönderilen direktifte Şumşu, Paramuşir ve Onekotan adalarına yönelik bir çıkarma kuvveti hazırlaması bildirildi. İlk plana göre, çıkarma gemilerinin aynı günün akşamında denize açılması gerekiyordu. Fakat bahsi geçen hazırlık faaliyetleri için öngörülen birkaç saatlik süre çok azdı. Bu yüzden harekâtın başlangıcı bir gün ileri alındı.

Çıkarma kuvvetlerinin ana vurucu gücü Tuğgeneral Dyakov komutasındaki 101. Piyade Tümeni idi. 1945 kışından itibaren bu tümen bünyesinde görev yapan unsurlar; özellikle de 138. Piyade Alayı, düşman koruganlarının ele geçirilip imha edilmeleri de dâhil olmak üzere, korunaklı müdafaa hatlarına yönelik çıkarma ve taarruz taktikleri üzerine sürekli tatbikat yaparak uzmanlaşmıştı. 101. Tümene ek olarak, müşterek çıkarma kuvveti nezdinde sınır muhafızları ve denizcilerden teşkil özel harekât müfrezeleri de bulunmaktaydı. Sonuç olarak, adalara yönelik operasyon için tahsis edilen Kızıl Ordu kuvvetlerinin toplam personel sayısı 10 bine yaklaştı. Sadece 32 saat gibi kısa bir süre içinde tamamen hazır hale gelen birlikler gemilerle yola çıktı. Hazırlık aşamasının son derece süratli bir şekilde tamamlanması sayesinde adalardaki Japonlar gafil avlanacaktı. Operasyonun ana hedefi, Kuril Adaları'nın Kamçatka'ya en yakın adası olan Şumşu idi. Yılın büyük bölümünde yoğun bulutlarla kaplı olan bu ada hakkında Sovyet komutanlığının elinde detaylı bir istihbarat raporu yoktu. Önemli bir sığınak ağının yanı sıra, onlarca kilometrelik hendek ve birçok yer altı yapısını içeren güçlü bir müdafaa sistemi de bulunan adanın en mukavemetli kıyı yapıları ise güney ve kuzeydoğu burunlarında konuşlanmıştı. Japonların Kataoka adını verdikleri deniz üssü tam donanımlı iskelelerle, adanın kuzeydoğu ucu ise koruganlarla ve 1943'te burada karaya oturan Sovyet bandıralı Mariupol adlı tankerin güvertesindeki uçaksavar bataryasıyla korunuyordu. Tuğgeneral Tsutsumi Fusaki komutasındaki Şumşu Garnizonu 8 bin 500 personelden teşkildi ve envanterinde Japon ordu standartlarına göre önemli miktarda zırhlı bulunmaktaydı: 64 adet tank ve KMT.

Şimdiki adı Kurbatova olan Kokutan-Saki Burnu, Sovyet kurmayları tarafından ilk çıkarma alanı olarak tespit edilmişti. Zira Kataoka'da bulunan güçlendirilmiş deniz üssü ciddi bir direniş noktası olduğu için, buranın sahilden bir çıkarma ile alınması pek mümkün görünmüyordu. Dolayısıyla, önce Şumşu Adası'nın kuzeydoğusunda bulunan Kokutan-Saki'ye çıkmak, daha sonra da hedef üsse karadan taarruz etmek en mantıklı seçenek olarak öne çıkmaktaydı. Tabi bu hamle büyük bir riski de beraberinde getiriyordu: Kızıl Ordu'nun çıkarma operasyonunu haber alacak Japonlar, komşu Paramuşir Adası'nda konuşlu 16 adet Tip 2 Ka-Mi amfibi tankı, ek birlik ve donanım

ile birlikte Kataoka üzerinden Şumşu'ya transfer edilebilirdi. Böyle bir senaryonun uygulanması halinde, adadaki Japon birliklerinin personel sayısı 23 bine yükselir ve yarı büyüklükteki Sovyet çıkarma kuvvetleri, kolayca denize dökülüp imha edilebilirdi.

Kuril Çıkarma Operasyonuna iştirak eden Kızıl Ordu unsurlarını taşıyan gemiler 17 Ağustos sabah saat 04:00'de Petropavlovsk-Kamçatski'den demir alarak, yoğun sisin içine daldı ve Şumşu'ya kadar neredeyse bir gün boyunca yol aldı. Toplamda 42 gemiden teşkil çıkarma grubu içerisinde telsiz kullanımı kesinlikle yasaktı ve gemiler arasındaki iletişim, dar şekilde odaklanmış projektörler ve bayraklarla sağlanıyordu. 18 Ağustos sabah saat 02:00'da Lopatka Burnu yakınlarındaki toplanma alanına ulaşan birlikler, çıkarma esnasında oldukça zorlandı: Gelgit sebebiyle kıyıdan 150 ila 200 metre uzaklıkta demir atan çıkarma teknelerinin bulunduğu yerdeki derinlik 2 metre, su sıcaklığı ise sadece +4 derece idi ve çok kuvvetli bir yan akıntı da mevcuttu. Zor koşullara rağmen sabah 04:30'da çıkarma harekâtına başlayan öncü müfrezeler, yarım saat sonra adanın içlerine doğru ilerlemeye başladı. Bu esnada adanın Lopatka Burnu'nun düzenli aralıklarla bombalanması Japonların dikkatini dağıtmıştı. Böylece öncü müfrezenin sahile çıkışı esnasında hiçbir şeyden şüphelenmediler. Kızıl Ordu'nun operasyonel unsurları çıkarmanın başlamasından ancak bir saat sonra fark edilebildi. Fakat o ana kadar geçen süre zarfında, Sovyet askerleri adanın 2,5 kilometre kadar içlerine girmişti. Japonların kıyı bataryaları bombardımana başlasa da, artık çok geçti. Operasyona iştirak eden bir topçu müfrezesine komuta eden V. Lakunin, harekâtı şöyle anımsıyordu: *"Düşman ateşi altında uzun namlulu tanksavar tüfeklerimizle suya atladık. Silahların nasıl ve ne zaman kuruduklarını inanın hatırlamıyorum… Ortalık hemen ısındı ve Japonlar tüm güçleriyle çıkarma birliklerimizi okyanusa dökmeye kalktı. Ancak bizim yüksek isabetli atışlarımız sayesinde yürüyen tek bir tankları bile kalmamıştı. Bu arada Sovyet deniz topçusu da adadaki deniz fenerini havaya uçurmayı başardı ve buradan çıkan yoğun duman, arkamızdan gelen gemiler için mükemmel bir rehber oldu."*

Çıkarma operasyonunun ikinci dalgasına iştirak eden askerler doğrudan denize inip, yüzerek kıyıya ulaştı. Filoda Lend and Lease antlaşması kapsamında alınan Amerikan DS-9 çıkarma mavnaları bulunmasına rağmen, bunların intikalinde yaşanan gecikme yüzünden yüzlerce asker

güçlü akıntıya kapılarak Ohotsk Denizi'ne doğru sürüklendi. Bununla birlikte, Sovyet operasyonunun ana kuvvetleri sahile ulaşmayı başardı ve çıkarmanın ikinci aşaması sabah 09:00 itibarıyla tamamlandı. Şumşu fiilen bulutlarla kaplı olduğu için havacılık desteği sınırlıydı. Bu yüzden çıkarma kuvveti harekât bölgesinde tek başınaydı. Bu tür sıkıntılı koşullarda çok değerli olan topçular, bir süre daha gemilerde kaldı. Japon tanklarının taarruzunda devreye giren tanksavar tüfekleri ise Şumşu'ya çıkan Sovyet askerlerinin en değerli silahı oldu. SSCB tasarımı bu tüfekler seri bir şekilde üretiliyordu ve bu yüzden Sovyet-Alman cephesinde çok yaygın olarak kullanılmışlardı. Fakat savaşın ikinci yarısında ortaya çıkan yeni Alman panzerlerinin kalın zırhlarına karşı etkisiz kaldılar. Bununla birlikte, 1945'in yaz aylarında hafif zırhlı Japon tanklarına karşı ise tabiri caizse tarih yazıyorlardı. Bu şekilde pek çok Japon tankı imha edildi ve ardından koruganlara yönelik metodik taarruzlar başladı.

İbre Sovyet kuvvetlerinin tarafını göstermeye başlamıştı. 19 Ağustos sabah saat 11:00'de mavnalarla kıyıya çıkarılan seyyar toplar, Kızıl Ordu mevzilerindeki yerlerini aldı. Ancak o esnada ateşkes müzakereleri çoktan başlamıştı. Ertesi sabah İkinci Kuril Boğazı'na giren Sovyet çıkarma gemilerine kıyı bataryalarından ateş açılsa da, bunlar karşı ateş ile bastırıldı. Aynı günün ilerleyen saatlerinde Sovyet uçakları Kataoka deniz üssüne bir baskın düzenledi ve 101. Piyade Tümeni birlikleri de adanın 3 kilometre derinliğinde savaşarak Şumşu'nun güney kısmına taarruz etmek için hazırlıklara başladı. Bu son hamlenin Japonlar üzerinde çok ciddi etkisi oldu. Ertesi gün Tümgeneral Fusaki tek taraflı ateşkes ilan etti ve 22 Ağustos sabahı Japonların Şumşu garnizonu silah bıraktı. Yukarıda ana hatları ile izah edilen muharebe, Kuril Çıkarma Operasyonunun tek sıcak çatışması olarak kayıtlara geçti. Çünkü Şumşu muharebesinin sona ermesi ile Japonya'nın koşulsuz teslim olması aynı zamana denk gelmişti.

Şumşu'yu 24 Ağustos'ta ele geçiren çıkarma kuvvetlerinin boşa çıkan müfrezeleri, Kuril Takımadalarının tamamının kontrol altına alınabilmesi için diğer adalara sevk edildi. Bu suretle, Onekotan Adası'nda konuşlu düşman garnizonu 25 Ağustos'ta teslim olurken, ertesi gün de Matsuwa Adası ele geçirildi. Bir deniz üssü ve bir havaalanı bulunan Matsuwa, Kurillerdeki en mukavemetli tahkimat sistemiyle donatılmış olmasına rağmen, Sovyet birlikleri karaya çıktığında tüm bu tesisler işlevsiz

durumdaydı. 29 Ağustos'ta teslim olan Uruppo garnizonunun toplam personel sayısı 5 bin 600 kişiydi. Bir başka büyük Japon garnizonu olan Etorofu ise 1 Eylül'de esir alındı. Kuril Adaları'na yönelik operasyonlar, Japonların mütarekeyi imzalamasından sonra bile devam etti ve son garnizonlar 7 Eylül itibarıyla silahsızlandırıldı. Japonya'nın ikinci büyük adası olan Hokkaido'yu hedef alan çıkarma harekâtı ise olası kayıpların çok yüksek olacağı gerekçesiyle bizzat Stalin tarafından iptal edildi.

Şumşu'ya çıkan Sovyet müfrezelerinin belirleyici hamleleri sayesinde, Kuril Adaları birkaç haftada tamamen ele geçirildi. İşin ilginç tarafıysa Japonların kendilerine saldıran Sovyet unsurlarının tam sayısını ancak teslim olduktan sonra öğrenebilmesiydi. Öyle ki, Kuzey Kuril birliklerinin komutanı Tümgeneral Tsutsumi Fusaki, emri altındaki 25 bin kişilik Şumşu ve Paramuşir garnizonlarının sayıları 9 binden daha az olan Sovyet askerince ele geçirildiğini öğrendiğinde küçük çaplı bir sinir krizi geçirmişti. Lakin Avrupa harp standartlarına göre bu kısacık harekâtın kayıpları yine de yüksekti: 674 ölü, 397 kayıp. Özellikle son yıllarda Kuril operasyonuna katılan askerlerin boşu boşuna hayatlarını kaybettikleri, gerçek kayıpların da aslında 5 bin civarında olduğu yönünde bazı söylentiler, belirli çevrelerce kasıtlı olarak yayılmaktadır. Mevzubahis bakış açısını savunan tarihçiler ve siyasetçiler, bu çıkarma operasyonunun gerçekleştirilmemesi halinde, Kuril Adaları'nın tamamının Amerikan birlikleri tarafından işgal edilebileceğini iyice düşünmeleri gerekmektedir.

Hitler'e ve temsil ettiği hastalıklı ideolojiye karşı kurulan koalisyondaki ilk çatlak Kuril'de meydana gelmiş olsa da, o esnada çok az kişi Soğuk Savaş'ın başlamak üzere olduğunu ve kısa zaman önce Nazilere karşı kader birliği yapan silah arkadaşlarının karşı karşıya geleceğini tahmin edebilirdi. Zira sadece beş yıl sonra, Kore semalarında karşılaşacak Sovyet ve Amerikan pilotları artık müttefik değil, düşman kampların mensupları olacaktı. Savaşa büyük beklentilerle giren Japonya, Tokyo Körfezi'ne demirli USS Missouri gemisinde 2 Eylül 1945'te Koşulsuz Teslim Mütarekesini imzaladı. SSCB'yi temsilen Başkomutan Stalin adına Tümgeneral Kuzma Derevyanko da söz konusu belgeyi imzalayanlar arasındaydı. Bu tarihi ana iştirak etme hakkını tabiri caizse söke söke alan Kızıl Ordu'nun Mançurya'da konuşlu Kwantung Ordusunu mağlup etmesi, Japonya'nın direnişini zaten manasız hale getirmişti.

ZAFERİN BEDELİ

Dönem itibarıyla dünya üzerinde var olan 73 egemen devletin 62'sinin iştirak ettiği ve insanlık tarihinin en büyük savaşı olarak tarihe geçen İkinci Dünya Savaşı 1945'in Eylül ayında sona erdi. Üç kıtanın topraklarında ve dört okyanusun sularında vuku bulan muharebeler, 70 milyondan fazla insanın hayatına mal oldu. Savaşa iştirak ettiği andan itibaren büyük bedeller ödeyen Sovyetler Birliği ise bu harpten bir süper güç olarak çıktı. Tarih sahnesinden silinen Rusya İmparatorluğu'nun topraklarının büyük bir kesiminde konumlanan ve 1920'li ve 1930'lu yıllarda dünya siyasetinin merkezinden oldukça uzakta bulunan SSCB, Berlin sokaklarında devriye gezen Sovyet tankları ve 1945'in yaz aylarında Mançurya'da gerçekleştirilen başarılı taarruz sayesinde uluslararası gündeme yön veren devletlerden birine dönüştü.

Bir Başkomutan Olarak Stalin

Rusya tarihine ve 20. yüzyıla damgasını vuran devlet adamlarından biri olan Josef Stalin, yakın geçmişte ülkemizin deneyimlediği gelişim süreçleri üzerinde büyük etki yaratmış bir siyasetçidir. Elbette 1920-1940 dönemi, hem Sovyetler Birliği'nin hem de dünyanın diğer önde gelen devletlerinin tarih yazımları bakımından pek çok "siyah" ve "beyaz" sayfayı barındırdığı için Stalin dönemine ilişkin şiddetli tartışmalar halen devam etmektedir. Kendisinin bir lider olarak sergilediği performans, bilhassa Sovyet ordusunu yöneten komutanların savaştan sonra kaleme aldıkları hatıralarda şu veya bu şekilde dile getirilmiştir. Söz konusu meseleye ilişkin olarak kendisi de bazı değerlendirmelerde bulunmuş ve Büyük Atayurt Savaşı'nın başlangıcında, bilhassa askeri hususlarda

yeterli bilgiye sahip olmadığını çeşitli vesilelerle ifade etmiştir. Ancak 1943-1944 döneminde Başkomutanlık rolüne yavaş yavaş alıştığını belirten Stalin, zamanla daha yetkin hale geldiği inancındadır. Fakat biraz daha yakından incelediğimizde, bahsi geçen evrimsel transformasyona ilişkin açıklamanın yeterince sağlam temeller üzerinde şekillenmediğini görürüz. Şöyle ki: Savaşın özellikle ikinci yarısında Sovyet-Alman cephesindeki stratejik durum ve güç dengesi Kızıl Ordu lehine değişmiş ve birçok müspet gelişme de bununla doğrudan ilgili olmuştur. Yani, III. Reich ile girişilen askeri mücadeledeki asıl dönüm noktası, Stalin'in bizzat dile getirdiği "yetersizlik" dönemine denk gelmiştir. Tabi burada bir mühim detayı daha dile getirmekte fayda var: 1918-1920 Rus İç Savaşı'nın en aktif aşamalarında gidişatı değiştiren önemli stratejik kararlara doğrudan katkı yapan Stalin, SSCB'nin kuruluşu esnasında yönetsel bakımdan zaten deneyim kazanmıştı. Büyük Atayurt Savaşı'nın gelecekteki mareşalleri ise o dönem iştirak ettikleri çatışmalarda taktik seviyelerde savaşmış, kılıçlarıyla harp deneyimi kazanmışlardı. Buna karşılık Stalin, Çarlık yanlısı Beyaz Ordu generali Anton Denikin'in Moskova'ya karşı yürüttüğü harekâtın 1919'da çökmesiyle sonuçlanan Kızıl Ordu karşı taarruzunun beyin takımı içinde yer alıyordu. Yani Stalin, büyük askeri birliklerin stratejik idaresi ve kontrolü noktasında cephe komutanlarından çok daha önce deneyim sahibi olmuştu.

Büyük Atayurt Savaşı esnasında Stalin'in asıl faaliyet konuları stratejik yönetim, rezerv birliklerin oluşturulması ve bunların etkin bir şekilde kullanılması olmuştur. Başkomutan, bu alanlarda yetkin ve öngörüsü kuvvetli bir lider olduğunu, daha 1941-1942 döneminde kanıtlamıştır. Zira Nazi savaş makinesinin SSCB topraklarını çok hızlı bir biçimde işgal ettiği süreçte Kızıl Ordu'nun hayatta kalmasını sağlayan yegâne unsur, yedek orduların sonsuz bir döngü misali devamlı olarak geriden gelip çöken Sovyet müdafaasını defalarca kez yeni baştan kurmasıdır. Yine çok yaygın bir galat-ı meşhurun aksine, Stalin hiçbir zaman Rus İç Savaşı'nın taktik ve stratejilerine fanatizm derecesinde bağlı kalmamış, her daim yeni birlik ve taktik tiplerine ilgi duymuş, özellikle de mekanize orduların kurulmasına ve askeri havacılığa büyük önem vermiştir.

Askeri lider olarak Stalin'in en mühim özelliği, herhangi bir başarısızlık durumunda asla pes etmemek ve krizden çıkış yollarını ısrarla

aramaktır. Stalin'in ölümünden sonra başa geçen Nikita Kruşçev döneminde haklı olduğu kadar pek çok haksız eleştiriye de maruz kalan Stalin, iddia edildiği gibi Alman işgalinin ilk günlerinde başkentten ayrılmamış, her ne pahasına olursa olsun Moskova'yı elinde tutabilmek için büyük çaba sarf etmiştir. Stalin'in o dönem cephe komutanlarıyla yaptığı görüşmelerin artık yayımlanmış olan tutanaklarında, hem içinde bulunulan mevcut duruma hem de genel askeri meselelere ilişkin hâkimiyeti net bir şekilde görülebilir. Bu sebeple, Wehrmacht'a karşı bir dizi küçük saldırıdan ziyade büyük bir karşı saldırı fikrini oldukça tutarlı bir şekilde savunmuş ve dağınık bir taarruz stratejisini uygulamaya çalışan cephe komutanı Vatutin'e seri uyarı, eleştiri ve kınamalar göndermiştir. Kendisinin sahip olduğu kararlılık ve askeri içgüdüsü, 1943/44 kışında Batı istikametinde yaşanan bir dizi başarısızlık ve göreceli başarıdan sonra, bilhassa 1944'ün yaz mevsiminde Belarus'ta icra edilen müspet taarruzun suretinde kendini göstermiştir.

Öte yandan, bir başkomutan olarak Stalin'in idealleştirilmesi de yanlış olacaktır. Çünkü her şeyden önce bir politikacı olan Stalin, siyasi çıkarlar uğruna pek çok kez askeri çıkarları feda etmiştir. Eylül 1941'de Kiev'i elde tutma hususundaki ısrarı veya Berlin Operasyonu planlanırken müttefiklerle bir temas hattı oluşturmak maksadıyla tank ordularını kullanma arzusu, söz konusu siyasi çıkarlara örnek teşkil edebilir. Yine kendisinin zaman zaman generallere verdiği bazı tavsiyeler de ciddi manada şaşkınlığa sebep olmaktadır. Mesela, Stalingrad Savaşı'nın en kritik anlarının yaşandığı 23 Ağustos 1942 günü Almanlar Volga'ya ulaştığında, Başkomutandan şehrin muhafızlarına şöyle bir öneri gelmişti: *"Zırhlı trenlerin tamamını seferber edin. Stalingrad'ın etrafını çevreleyen demiryolu boyunca hiç durmadan hareket etsinler. Düşmanın kafasını karıştırmak için de trenlerden bolca duman yayın."* Elbette zırhlı trenler ve duman, son model panzerlere sahip Wehrmacht zırhlı birliklerinin atılımlarına karşı çok zayıf bir çareydi. Moskova civarındaki karşı saldırıda Nazilere karşı kazanılan ilk zaferlerin ve 1942'nin Alman işgalcilerin Sovyetler Birliği topraklarından kovulma yılı olarak ilan edilmesinin ardından Stalin'in bazen başarıdan kaynaklanan güç zehirlenmesinden ciddi manada etkilendiğini söylemek mümkündür. Yine Harkov amiral gemisinin ve iki muhribin kaybının ardından Karadeniz'de büyük tonajlı gemilerin kullanımına ilişkin yasak da aceleci

Stalinist kararlar arasında gösterilebilir. Ama yine de genel manada, bilhassa Büyük Atayurt Savaşı'nın en başından itibaren, Stalin'in askeri konularda bir devlet lideri ve başkomutan için oldukça yeterli bir performans sergilediği kabul edilmelidir.

Bir Askeri Lider Olarak Hitler

Savaşta Stalin'in rakibi olan Adolf Hitler'in 30 Nisan 1945 günü Reich Şansölyeliği'nin altında bulunan bir sığınakta intihar etmesi, Nazi Almanyası silahlı kuvvetleri Wehrmacht'ın üst düzey komuta kademesi için paha biçilmez bir fırsat yaratmıştı. Böylece Batı ve Doğu cephelerinde elde edilen başarısızlıkların ve uğranılan büyük hezimetlerin tüm faturası ölü Hitler'e kesildi. Bununla birlikte, III. Reich'ın sözüm ona kudretli liderinin "muhteşem sezgisi", "insanüstü dehası" ve Avrupa'da icra edilen Blitzkrieg Harekâtlarının zaferle sonuçlanmasını sağlayan "cesur kararları" gibi şehir efsaneleri ise Propaganda Bakanı Dr. Joseph Goebbels'in ideolojik mirasları olarak uzun yıllar boyunca varlıklarını korumuştur. Mesela Hitler'e atfedilen 1940 Fransa harekâtının dâhice hazırlanmış taarruz planı, aslında Mareşal Erich von Manstein ve diğer yetkin Alman kurmay subayların sarf ettikleri yoğun emeklerin bir ürünüdür. Aynı durum, Hitler'in 1941/42 kışında verdiği "ne pahasına olursa olsun devam etme" emri için de söylenebilir: Tarihi çok iyi bilen Wehrmacht komutanları, Napolyon'un devasa ordusunun Rusya'da deneyimlediği sıkıntıları bire bir yaşayabileceklerinin farkındaydı. Bu sebeple Doğu Cephesinde kazandıkları tüm konumları korumakla mükelleftiler. Dolayısıyla, Hitler'in o dönem için kesinlikle doğru olan, "geri çekilmeye asla izin vermeme" emrini destekleyip uyguladılar.

Alman Yüksek Komutanlığı tarafından alınan kritik kararların objektif analizi, bizi son derece basit ve yalın bir neticeye sevk ediyor: Mevzubahis kararlar sadece Hitler tarafından değil, III. Reich liderinin hoşuna giden stratejileri içtenlikle destekleyen yüksek rütbelilerle işbirliği ve uyum içinde alınıyordu. Tam da bu nedenle, Kızıl Ordu'nun 1944 yazında icra ettiği topyekûn taarruzun olası istikametleri hususunda Hitler ile birlikte bu kadrolar da yanılmıştır. Benzer şekilde, 1940'ta vuku bulan Dunkirk Muharebeleri sırasında bizzat Hitler'in verdiği "dur" emri, esasen von Rundstedt'in ekibi tarafından önerilen

çözümün tatbikinden başka bir şey değildi. Yine SSCB ile savaşa girildiği esnada Kızıl Ordu'nun seferberlik potansiyeli değerlendirilirken yapılan büyük hata da Hitler tarafından değil, Barbarossa Plânının fikir babası olan Friedrich Paulus tarafından yapılmıştır. Yani, Hitler'in direktifleri, sadece tepeden inerek değil, aynı zamanda aşağı kademelerden aldıkları desteklerle hayata geçebiliyordu. Bu yüzden başarılar ve hezimetler konusunda tüm Alman general ve mareşalleri en az Hitler kadar sorumludur.

Geri çekilme konusundaki katı tutumu ve inatçılığı ile tanınan Hitler'e yöneltilen en geleneksel suçlama, Alman birliklerinin yetenek ve potansiyelinin objektif analizi göz önünde bulundurulduğu takdirde, büyük ölçüde boşa çıkmaktadır. Çünkü cihan harbine giren Alman ordusunun büyük bir kısmı, gerçekten de hızla geri çekilme yeteneğinden yoksun ve ön cephe hattını bir türlü düzeltemeyen piyadelerden teşkildi. Dahası, Hitler'in en başta oldukça saçma gibi görünen bazı kararları da daha sonra kurmaylarının cansiperane bir şekilde sarıldıkları çözüm yolları haline gelmişti. Örneğin, 1943-1944 döneminde bizzat Hitler tarafından önerilen ve önemli yol kavşaklarını izole edilmiş garnizonlarla tutmayı öngören Festung-Kale stratejisi, başlangıçta Alman generaller tarafından kabul edilmemiş, ancak 1945 yılında bu kaleler Wehrmacht'ın tatbik ettiği stratejinin en önemli parçası haline gelmiştir. Bahsi geçen Festunglar, özellikle savaşın son aylarındaki operasyonların gidişatı üzerinde önemli bir rol oynamıştı.

Elbette savaş tarihi bütün bunlarla birlikte, Hitler'in hastalık derecesinde inatla bağlı kaldığı son derece tartışmalı bazı kararlarını da bizlere gösteriyor. Bunlar arasında hiç şüphesiz en anlaşılmaz olanı, 1944 sonbaharında ve 1945'in başında Macaristan'ı müdafaa etmek için gönderilen birliklerin sayısıdır. Zira bölgenin iktisadi ve siyasi açıdan arz ettiği önemle çok orantısız bir şekilde tatbik edilen askeri yığınak söz konusudur. Aynı durum, 1944'ün son aylarında Ardenler'de icra edilmesi planlanan taarruz için de söylenebilir. Burada Mareşal Walter Modeli'nin realist ve ayakları yere basan önerileri yerine, çok daha iddialı ama fiilen uygulanamaz bir plan seçilmişti. Zoraki ve tatbik edilemez kararlara bir başka örnek de, 1944 sonbaharında hayata geçirilen ve Almanya'daki yaşlı ve gençlerden oluşan milyonluk bir Volkssturm ordusu yaratma girişimidir. Malum olduğu üzere bunlara silah

ve mühimmat sağlanmamış, Nazi Partisi'nin himayesinde alternatif bir örgüt olan Volkssturm'un kurulması, ordu ve toplumda iki başlılığa yol açmıştır. Volksturm'a nazaran Sovyet milis unsurlarının işleyiş ve organizasyonu ise çok daha dengeli ve istikrarlıydı.

Genel olarak, Hitler'in askeri konulardaki "dehası" ve "becerik-sizliği" oldukça yaygın olan şehir efsaneleri ve yanlış anlaşılmalarla doğrudan ilgilidir. Belirli yeteneklere sahip bir siyasetçi olan Hitler, askeri süreçlerle ilgili kararlarını alırken, harp sanatlarında uzmanlaşmış profesyonellerin görüşlerinden de istifade ediyordu. Bununla birlikte, Hitler'in yıllar içinde orduya karşı giderek artan güvensizliği, deneyimli siyasetçiyi bu destekten yavaş yavaş mahrum etti ve III. Reich'ın askeri, siyasi ve iktisadi çöküşüne büyük ölçüde zemin hazırladı.

Savaşın En Başarılı Komutanı

Adını dünya harp tarihine altın harflerle yazdıran efsane komutan Mareşal Georgi Jukov (1896-1974), Büyük Atayurt Savaşı döneminin tartışmasız en başarılı Sovyet kumandanıydı. Emri altındaki kitleleri sevk ve idare hususunda askeri bir liderin sahip olması gereken güçlü irade ve yüksek akıl gibi niteliklere en üst seviyede hâkim olan Jukov, bir taraftan cephedeki gelişmeleri akıllıca değerlendirip anlamlandırırken, diğer yandan da kendi özgün stratejisini oluşturup uygulama kararlılığını defalarca kez göstermiştir. Halhin Gol'de vuku bulan Bain-Tsagan Muharebesinde, Güneybatı Cephesindeki Hudut Muharebesinde, Smolensk Muharebesinde ve iştirak ettiği diğer tüm muharebelerde karşı karşıya kalınan tehlikeleri iyi sezmiş ve kararlı hamlelerle düşmanın planlarını uygulamasını engellemeye çalışmıştır. Bir komutan olarak sahip olduğu üstün zihinsel yetenekleri, tehlikelerin kaynağını ve düşmanın zayıf noktalarını görmesine imkân tanırken, güçlü iradesi ise taarruz, intikal, teyakkuz ve harbe hazırlık gibi eylemlerde ortaya çıkan zaman açıklarını kapatma ve süreçlerdeki zorlukların üstesinden gelme gibi hususlarda kendisine yardımcı olmuştur.

Yeri gelmişken bir önemli detaya daha değinmekte fayda var: Savaş boyunca en karmaşık, en sıkıntılı ve en fazla sorumluluk gerektiren operasyonlar hep Jukov'a emanet edilmiştir. Bu duruma verilebilecek en tipik örnek, sayıca ve teçhizat bakımından çok daha üstün olan

Wehrmacht Merkez Ordu Grubuna karşı Moskova yakınlarında verilen mücadeledir. Nazi savaş makinesini 1942 itibarıyla büyük bir yenilgiye uğratıp ona sağlam bir darbe vurmak hiç de kolay bir iş değildi.

Jukov'un kana susamış bir komutan olduğu yönünde bazı çevreler tarafından kasıtlı olarak dile getirilen söylentilerin gerçekle uzaktan yakından ilgisi bulunmamaktadır. Bu gerçeği somut bir şekilde ortaya koyabilmek için istatistiklere göz atmak yeterlidir. Tüm veriler, Jukov'un meslektaşlarına nazaran daha az asker kaybettiğini kanıtlamaktadır. Örneğin Moskova yakınlarında icra edilen karşı saldırı operasyonunda komutası altındaki Batı Cephesi Ordularının telafisi mümkün olmayan kayıpları, toplam asker sayısının % 13,5'ini teşkil ederken, Jukov'un silah arkadaşı olan Konev'in komutasındaki komşu Kalinin Cephesi'nin kayıpları ise % 14,2 olarak gerçekleşmiştir. Rjev-Vyazemski Operasyonunda ise Jukov'un %20,9'luk kayıplarına karşın Konev'in %35,6'lık kayıp oranı dikkat çekmektedir. Aynı tabloyu savaşın son evrelerinde de görmek mümkündür. Mesela, Vistül-Oder Operasyonunda Jukov'un komutasındaki 1. Belarus Cephesi'nin kayıpları % 1,7 iken, 1. Ukrayna Cephesi'nin kayıpları % 2,4 olmuştu. Yine Wehrmacht'ın büyük gayretle direndiği Berlin Operasyonunda 1. Belarus Cephesi'nin kayıpları %4,1, 1. Ukrayna Cephesi'nin kayıpları da % 5 olmuştur. Bir başka hususu da bu vesileyle ifade etmek gerekiyor: Malinovski'nin komutasındaki 2. Ukrayna Cephesi'nin Budapeşte Operasyonundaki kayıpları, Jukov'un fiilen yön verdiği ve Kızıl Ordu'nun teori ve pratikte zirvede olduğu Berlin Operasyonundaki kayıplarından bir buçuk ila iki kat daha fazladır.

Sovyet-Alman cephesinin merkez sektöründe ve diğer istikametlerinde (örneğin Leningrad yakınlarındaki Volkhov Cephesinde) ortaya çıkan lokal harp koşullarında cesurca inisiyatif alan Jukov, Kızıl Ordu piyadelerinin yeni saldırı taktikleri geliştirebilmeleri için istikrarlı birtakım politikaları ısrarla uygulamaktan asla vazgeçmemiştir. Bu durum, düşman müdafaasının derinliklerine sızıp, karşı tarafın stratejik atış mevzilerini tespit etmek suretiyle Kızıl Ordu topçu hazırlığının etkisini en üst düzeye çıkarmayı mümkün kılmıştır. Zira 1944-1945 döneminde Sovyet savaşçıların düşman müdafaa sistemlerine sızmasına imkân tanıyan taktikler, 1942-1943 döneminde yaşanan muharebeler esnasında geliştirilmişti. Öte yandan, askeri teçhizat, silah ve mühimmat

konularındaki derin bilgi birikimiyle de Kızıl Ordu'nun diğer komutanları arasında göze çarpan Jukov, birliklerinin kullandığı silahların teknik özelliklerini, mühimmat menzillerini ve isabet oranlarını çok iyi biliyordu. Komutanın söz konusu meziyeti, operasyonlar için gerekli silah ve teçhizatın tedarik süreçlerinin planlanmasına ve kazanılan zaferlere ciddi katkı sağlamıştır. Örneğin, Sovyetler Hava Kuvvetleri envanterindeki en iyi durumdaki Tu-2 tipi bombardıman uçaklarını Berlin Operasyonu için Stalin'den ısrarla istemesi, bu durumun açık bir tezahürüdür. Zira III. Reich'ın başkentindeki stratejik noktaların imha edilmesi görevine en uygun uçan kaleler bilhassa Tu-2'lerdi.

Jukov'u diğer büyük komutanlarla özdeş kılan bir diğer niteliği de muharebe alanındaki gidişatı doğrudan izleme arzusudur. Tıpkı rakipleri Model, Guderian ve Rommel gibi, Jukov da savaş boyunca cephe hattına en yakın konumdaki gözlem noktalarını tercih etmiş ve birliklerine komuta eden subaylarına da cephe hattına olabildiğince yakın olmalarını ve gidişatı bizzat kontrol etmelerini emretmiştir.

Yukarıda bahsi geçen tüm bu nitelikler, Mareşal Georgi Jukov'un Büyük Atayurt Savaşı'nın en büyük ve en önemli muharebelerinde kazanılan haklı zaferlere imzasını atan muzaffer bir kumandan olmasını sağlamıştır.

Savaşta Yaşanan Kayıplar

Kayıpsız bir harbin vuku bulması mümkün değildir. 1918 yılında İngiltere Başbakanı olarak görev yapan Lloyd George'un talimatıyla Fransa Başbakanı Georges Clemenceau'yu ziyaret eden bir İngiliz generalin, bazı Fransız meslektaşlarının harpte kayıp vermeden taarruz etmenin yöntemini keşfettiklerinin doğru olup olmadığını Başbakana sorduğu ve Clemenceau'nun da *"Lütfen Lloyd George'a kendisinin bir aptal olduğunu söyleyin"* şeklinde yanıt verdiği anlatılır. Taarruz ya da savunma harekâtlarının ideal bir şekilde planlanması ve yürütülmesi halinde dahi çeşitli kayıplar yaşanır. Öte yandan, organizasyon esnasında ortaya çıkabilecek küçük hatalar ve hesaba katılmayan faktörler de can kayıplarını arttırabilir. Tüm bu hususlar da komutanların büyük bir kısmının gaddar ve kana susamış oldukları yönündeki çeşitli spekülasyonların ve suçlamaların temelini teşkil eder. Fakat savaşlarda genellikle kendiliğinden

ortaya çıkan zaman ve bilgi eksikliğinin yarattığı menfi koşullarda karar alabilmek için çok inatçı bir mücadele vermek gerekmektedir. Zira kâğıt üzerinde kusursuz görünen ve en ince detayına kadar planlanmış operasyonlar bile, ilerlemelerin yalnızca birkaç yüz metre ile sınırlı kaldığı "kıyma makinelerine" dönüşebilmektedir. Birinci Dünya Savaşı sırasında Fransa, İngiltere, Almanya ve Rusya'nın, Büyük Atayurt Savaşı sırasında da SSCB'nin birçok kumandanı bu tür kanlı muharebelerin yarattığı cehennemi deneyimlemek durumunda kalmıştı.

Dönem itibarıyla Avrupa'nın en büyük sanayi gücü olan Nazi Almanyası ile girişilen savaş, bir devlet olarak Sovyetler Birliği'nin endüstriyel potansiyelini, yönetim sisteminin etkinliğini ve nüfusunun siyasi birliğini en uç noktalarda test etmiştir. 1941 yılının yaz aylarında alınan ağır yenilgilere rağmen, Kızıl Ordu yalnızca harp kabiliyetini korumakla kalmamış, aynı zamanda Doğu Cephesini III. Reich'ın kara kuvvetleri olan Heer için "ana cephe" haline getirmiştir. Öyle ki, 1941'den 1945'e kadar geçen zaman zarfında ana cephe hattı niteliğini koruyan Doğu Cephesi, süreçte Almanlar için bir cehenneme dönüşmüş ve Wehrmacht'ın kayıplarının dörtte üçü de Kızıl Ordu'ya karşı giriştikleri muharebelerde yaşanmıştır. Devasa kayıplar, cepheyi sürekli olarak takviye etmeyi zorunlu kılmanın yanı sıra, yeni birliklerin topyekûn silahlanmaları ve donatılmaları manasına da gelmekteydi. Bu durum, yönetsel düzeyde pek çok farklı sıkıntıyı beraberinde getiriyordu. Savaşın gidişatı üzerine çeşitli planlar üretmekle mükellef teorisyenler, o zamanın gereksinimlerini karşılayacak panzer ve tank kuvvetlerinin kullanımına ve büyük zırhlı birliklerini savaşa sokabilecek komutanların yetiştirilmesine ilişkin genel bir teori geliştirmeye çalışmışlardı. İşte Almanya'dan beklenen tüm bu fikri atılımlar, Sovyetler Birliği'nde kaydedilmiş ve Alman ordusu Doğu Cephesinde büyük mağlubiyetler almıştır. Yine Almanya'nın savaştaki müttefikleri olan Macaristan ve Romanya'nın birlikleri de Kızıl Ordu'ya karşı büyük yenilgiler yaşamıştı. Bu arada, III. Reich ve müttefikleri ile SSCB'nin insan kaynakları potansiyelleri arasındaki farkın, Kızıl Ordu açısından net bir avantaj sağlamadığı da ayrıca vurgulanmalıdır. Savaş boyunca SSCB birliklerinde 34 milyon, Wehrmacht unsurlarında ise 20 milyon insan görev yapmıştır.

Büyük Atayurt Savaşı tarihi ile ilgili en tartışmalı konular arasında, Sovyetler Birliği'nin harp boyunca uğradığı askeri ve sivil kayıplar

meselesi yer almaktadır. "Zaferin Bedeli" yani yaşanan kayıpların elde edilen neticeye oranı hakkında fikir beyan etmek, bugün tarih yazımında bir gelenek haline gelmiştir. Fakat meselenin böyle bir formülasyonla ele alınması bir bakıma da manasızdır. Zira oranın ya da ölçeğin bir tarafında Nazi ideolojisine karşı kazanılan zafer varken, diğer tarafında ise bir ulusun topyekûn tasfiyesi bulunmaktadır. Daha açık bir ifadeyle, SSCB'nin 1941-1945 koşullarında alacağı bir yenilginin maliyeti fazlaca yüksek olur ve bir nevi devlet ile milletin fiziksel bakımdan yok edilmesi anlamına gelirdi. Doğu Cephesinde kazanacakları zaferden sonra Nazilerin muazzam derecede güçlenecek olmaları da cabası... Alternatif bir realite olarak ülkenin ve ulusun ölümü mevzubahis olduğunda, nüfusun bir kısmının kaybı ve hatta en ağır askeri kayıplar bile kabul edilebilir. Bu durum, elbette kayıpların hesaplanmasıyla iştigal halinde bulunmanın gereksiz bir faaliyet olduğu anlamına gelmez. Kayıpların hesaplanması işi, savaş tarihçiliğinin en mühim görevlerinden biridir.

Maalesef kayıplar meselesi yakın zamana kadar ideolojik nedenlerden ötürü yasaklanmış ve bilimsel tartışmaların dışına çıkarılmıştır. Elbette, burada kayıpların halka açık bir ortamda tartışılmasının yasaklanmasından bahsediyoruz... Kayıpların ya da kayıplar üzerinde yürütülen çalışmalarının önemsenmemesi gibi bir durum asla söz konusu değildir. Yani, kayıplar üzerine yapılan araştırmalar kapalı bir şekilde yürütülmüştür. Böylece 1945'in Haziran ayında ilk çalışmayı tamamlayan Kızıl Ordu Genelkurmay Başkanlığı, ilgili verileri özetlemiş ve kesin olmayan ilk rakamlar elde edilmiştir. Ancak ne 1945'te ne de 1953'te bu veriler kamuoyu ile asla paylaşılmadı. Yayımlanan resmi harp tarihinde de bu hususla ilgili hiçbir bilgi yer almamıştır. Kayıplar konusu hem Kruşçev hem de Brejnev dönemlerinde bir tabu olarak kalmaya devam etmiş, buna rağmen, Genelkurmay Ana Teşkilat ve Seferberlik Daire Başkanlığı 1968 yılında SSCB Silahlı Kuvvetleri Personelinin Muharebe Kayıpları adlı istatistik çalışmasını tamamlamıştır. O dönem çok az sayıdaki yetkilinin erişebildiği bu eser, daha sonra savaş tarihçisi Grigori Krivoşeyev liderliğindeki bir ekip tarafından hazırlanan ünlü "Gizlilik Kaldırıldı" adlı çalışmaya temel teşkil etmiştir.

Bilimsel faaliyetler bakımından elzem olan çok yönlü araştırma, veri tasnifi ve açık tartışma gibi aşamalar, uzunca bir süre hakkıyla yerine getirilemediği için Büyük Atayurt Savaşı esnasında SSCB'nin yaşadığı

askeri kayıplar, bilim insanları ve araştırmacılar tarafından istenilen ölçüde irdelenememiştir. Öte yandan, ilgili arşivlere son derece kısıtlı olan erişim de, 1941-1945 dönemini çalışmak isteyen Sovyet tarihçilerin işini çok zorlaştırmaktaydı. Bu durum, bilhassa Perestroyka döneminde ortaya atılan ve gerçeklerle uzaktan yakından alakası bulunmayan fantastik rakamların telaffuz edilmesine ve çok sayıda spekülasyona da yol açmıştır. Bu arada, arşivlerin erişime açılmasının, araştırmalar için gereken tüm hesaplamaları kolayca yapmayı mümkün hale getirdiği görüşü de gerçekleri tamamen yansıtmamaktadır. Şöyle ki; gerçekten de, Kızıl Ordu unsurları tarafından harp esnasında kaleme alınan raporlar, muharebe ve operasyonlarda yaşanan kayıpların genel bir görüntüsünü çizmeye yardımcı olmaktadır. Ancak bununla birlikte, bazı durumlara, özellikle de Kızıl Ordu'nun ve ülkenin çok zor bir sınav verdiği 1941-1942 dönemine ilişkin çalışmalarda referans alınan salt rapor temelli analizler, bizi çok yanlış noktalara sürükleyebilmektedir. Zira muharebeler esnasında personel sayısına ve kayıplara ilişkin olarak tanzim edilen belgeler genellikle kaybedilmiştir. Bu hakikat, zaten çok zor olan ölü ve yaralı sayılarını hesaplama görevini daha da karmaşık bir hale getirmektedir. Ayrıca, büyük askeri felaketler, hem abartılı kayıp rakamları oluşturma hem de gerçek kayıpların üzerini örtme bakımından her iki yönde de yanlış veri üretmeye zemin hazırlayabilmektedir. Bakınız, burada çok mühim bir hususun altını çizmek lazım: Özellikle, kuşatma altındaki kaynar kazanlarda sıkışıp kalan askerlerin durumu çok hassastır. Çünkü bunlar kendi başlarına ablukadan çıktıkları zamanlarda bile evrak üzerinde çoğunlukla "ölü" olarak gösterilmiştir. İşin ilginç yanı, yeniden oluşturulan birliklere iştirak eden bu askerlerin ikinci ya da üçüncü kez "kayıp" olarak kayıtlara geçmeleri de kuvvetle muhtemeldir. Belge kaybı ve tahmini hesaplamalar yalnızca Kızıl Ordu'yu değil, aynı zamanda düşmanı olan Wehrmacht'ı da doğrudan ilgilendiren konulardır. Alman birlikleri için Doğu Cephesindeki savaşın son dönemini ifade eden Endkampf sürecinde Naziler de çok fazla rapor ve belge kaybetmiştir. İşte bütün bu unsurlar, muharebelere iştirak eden silahlı kuvvetlerin güç dengesine ve potansiyeline göre, ortaya çıkan kayıpları yeniden hesaplama ihtiyacını ortaya çıkarmaktadır.

Peki, elde edilen son veriler ışığında bu hesaplamalar nasıl görünüyor? Barbarossa Harekâtı'nın başladığı 22 Haziran 1941 itibarıyla Kızıl

Ordu ve SSCB Deniz Kuvvetleri'nin toplam personel sayısı 4 milyon 704 bin olarak kayıtlara geçmiştir. Bu rakama, sadece ordu ve donanmaya mensup askerlerin maaş bordroları ile değil, aynı zamanda Halk Savunma Komiserliği'nin sivil bölüm ve oluşumlarında görev yapan askerlerin (74 bin 95 personel) maaş bordroları da göz önünde bulundurulmak suretiyle ulaşılmıştır. Henüz savaş patlak vermeden eğitim birliklerine çağrılan 805 bin vatandaş da dâhil olmak üzere, savaş esnasında (1 Mayıs 1945'e kadar), 29 milyon 574 bin kişi seferberlik kapsamında silahaltına alınmıştır. Savaş sürerken silahaltına alınanların yukarıda ifade edilen sayısına kuşatmalardan bir şekilde çıkıp, daha sonra kurulan birliklere yeniden katılan 939 bin kişi dâhil değildir. Böylece, savaş öncesi mevcut da dikkate alındığında, harp sırasında SSCB Silahlı Kuvvetleri saflarında toplamda 34 milyon 279 bin personelin görev yaptığını söylemek mümkündür.

Sonuç olarak 34 milyonluk bir tabana sahibiz ve nihai zayiat rakamına ulaşabilmek için de söz konusu 34 milyondan çeşitli askeri personel kategorilerinin mevcutlarını çıkaracağız. Her şeyden evvel, savaş sırasında 3 milyon 614 bin kişi ağır sanayi tesislerinde çalıştırılmak üzere fabrikalara gönderilmiştir. Bu, oldukça normal bir sayıdır. Çünkü Büyük Atayurt Savaşı'nda cephede görev yapan pek çok vatandaş, düzenli aralıklarla sanayi kuruluşlarına sevk edilmiştir. Örneğin, 11 Mayıs 1943'te askere alınmaya uygun 12 bin vatandaş, Halk Savunma Komiserliği'nin emriyle Tank Sanayi Halk Komiserliği'ne nakledilmiştir. Ulusal iktisadi sisteminin yanı sıra, NKVD'nin birlik ve organlarına da bir sevk durumu söz konusudur. Harp boyunca 1 milyon 425 bin personel, cepheden NKVD organlarına transfer edilmiştir. Öte yandan, 3 milyon 798 bin kişi, çeşitli derecelerde yaralanma veya hastalık nedeniyle ordudan ayrılmıştır. Diğer bir kategori ise belirli suçlardan hüküm giymiş askeri personel ve kimliği belirsiz asker kaçaklarıdır. Bunların toplamı da yaklaşık 855 bindir. Bu veriye cezasını çektikten sonra silahlı kuvvetlere geri dönenlerin sayısı dâhil değildir. Avrupa'daki muharebelerin nihai olarak sona erdiği Haziran 1945'e kadar Kızıl Ordu ve Donanmada 10 milyon 549 bin personel sürekli hizmette kalmış, 1 milyon 46 bin asker hastanelerde tedavi altına alınırken, 403 bin kişi de diğer bölümlerde tesis edilen oluşumlarda görev yapmak üzere orduya dâhil olmuştur.

Yukarıda listelenen kategorilerin mevcutlarını 34 milyonluk toplamdan çıkarttıktan sonra elde edeceğimiz 12 milyon 587 bin sayısı için Sovyet-Alman cephesinde meydana gelen muharebelerde hayatını kaybeden ve kaybolan Sovyet vatandaşlarının toplam sayısıdır diyebiliriz. Bu veriye, Alman işgalinden kurtarılan topraklarda yeniden askere alınıp hayatını kaybeden 939 bin kişiyi, Uzak Doğu'daki 12 bin kaybı ve sınır muhafızlarıyla asayiş birliklerinin uğradığı 159 bin kaybı da eklemek gerekmektedir. Böylece Büyük Atayurt Savaşı sırasında hayatını kaybeden, kaybolan ve esir düşen Sovyet vatandaşlarının nihai toplamı 13 milyon 698 bindir. Fakat bu sayı, tüm savaş kayıplarını ifade etmektedir. Bu sebeple harpten sonra esaretten dönenleri (1 milyon 836 bin kişi) ve işgalden kurtarılan bölgelerde yeniden orduya alınanları (939 bin kişi) bu sayıdan çıkarmamız icap eder. Dolayısıyla SSCB'nin demografik kayıplarını 10 milyon 921 bin olarak tespit ediyoruz. Bu sayı, hayatını kaybedenlerin yanı sıra, akıbeti bilinmeyenleri de kapsamaktadır. Bu bağlamda dikkate alınması gereken ilginç bir veri de SSCB Dışişleri Bakanlığı tarafından 1956'da açıklanmıştır. Buna göre, o esnada yurt dışında yaşayan 500 binden fazla Sovyet vatandaşı vardır ve bunların yarısı da eski savaş esiridir.

Mevzubahis verilerden de anlaşılacağı üzere elde edilen nihai sayı, G. Krivoşeyev liderliğindeki ekibin "resmi kayıpların toplamı" olarak yayımladığı 8 milyon 668 binden daha yüksektir. Sayılar arasındaki tutarsızlığın temel nedeni, orijinal verilerin etraflı bir bakış açısıyla yeniden değerlendirilmemesinden kaynaklanmaktadır. Çünkü 1994-1999 döneminde çok kapsamlı bir çalışma gerçekleştiren Rusya Federasyonu Savunma Bakanlığı Askeri Tarih Enstitüsü İstatistik Bölümü, Haziran 1941'den ve Haziran 1945'e kadar SSCB Silahlı Kuvvetlerinde görev yapan personellerin sayısını kategorik olarak netleştirmiştir. Öte yandan Krivoşeyev'in ekibi, çeşitli suçlardan hüküm giydikten sonra ceza olarak cepheye gönderilen 422 bin kişiyi hesaba katmamıştır. Şayet SSCB'nin kayıplarına ilişkin olarak gerçekleştirilen bu çalışma, tıpkı Büyük Atayurt Savaşı tarihi üzerine Sovyetler Birliği döneminde yapılan diğer bazı çalışmalar gibi şanssız bir döneme denk gelmemiş olsaydı, o takdirde tüm bu hatalar daha 1970'li yıllarda düzeltilebilirdi.

10 milyon 900 bin kişilik askeri kayıp, elbette Sovyetler Birliği için çok ağır bir darbe idi. Peki, bahsi geçen bu kayıplar hangi amaç ve ideal

uğruna verildi ve neden bu kadar yüksekti? Kızıl Ordu, her şeyden önce endüstriyel çağın öncü teknolojilerinin çığırlar açmaya başladığı bir dönemde, o zamanlar için en son ve en gelişmiş silah ve askeri teçhizatla donanmış milyonlarca askerin binlerce kilometrelik bir cephede karşı karşıya geldiği büyük bir harp yürütmüştür. Ayrıca, orduların ve hatta tüm cephelerin topyekûn kuşatılmasına imkân tanıyan mekanize birliklerin derin atılımları da Büyük Atayurt Savaşı'nın en tipik hakikatlerinden biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Yakın zamanda gerçekleştirilen bilimsel araştırmalar sonucunda elde edilen verilerin ışığında, SSCB Silahlı Kuvvetlerinin telafisi mümkün olmayan kayıplarının %60'ını savaşın ilk 18 aylık döneminde verdiğini görüyoruz. 1944-1945 dönemindeki kayıplar ise Kızıl Ordu'nun Dinyeper ve Leningrad'dan Elbe ve Avusturya'ya geçmesiyle elde edilen sonuçlarla ve düşmana verdirilen kayıplarla oldukça orantılıdır. Alman tarihçi Rudiger Overmans'a göre, Wehrmacht'ın 1944 itibarıyla Doğu Cephesinde gerçekleşen ve telafisi mümkün olmayan kayıpları, 1941-1944 döneminde verdiği kayıpların %45'idir. 1944'ün III. çeyreğindeki kayıpları ise genel manada tüm savaş boyunca bir dönemde verdiği mutlak maksimum kayıplarıdır. Bu insanlar herhangi bir vadinin kenarına alelade dizilmiş silahsız bir kalabalık değildi. Ellerinde silahlarla savaşa girmişlerdi. Dolayısıyla, büyük ordulardan teşkil Alman kuvvetlerinin imha edilmesi, kaçınılmaz olarak Kızıl Ordu saflarında da devasa kayıplara yol açmıştır. Ayrıca, 1945 savaşlarının şiddetli düşman direnişinin bulunduğu ve gelişmiş tahkimat sistemlerinin tesis edildiği "festung-kale" tipi kentlerde vuku bulduğunu da unutmamak lazım gelir. Yani, 1944-1945 dönemindeki Alman Ordusu, kesinlikle çürümeye yüz tutmuş bir ceset değildi. Aksine, son derece canlı ve tehlikeliydi. Kızıl Ordu ve müttefik birlikleri tarafından ezilmesi de kaçınılmaz olarak insan ve teçhizatta büyük kayıplara yol açmıştır.

Şayet Kızıl Ordu askerleri, tıpkı yerli film yapımcılarının son zamanlarda çektikleri filmlerde sık sık gösterdikleri gibi, Alman panzerlerine karşı göğüslerini siper etselerdi, o takdirde SSCB'de ilan edilen seferberlikle silahaltına alınan asıl ve yedek birliklerin tamamı daha 1943 yılında, yani Dinyeper'e ulaşmadan çok daha önce tükenmiş olurdu. Bu vesileyle, biraz da cephede yapılan hatalardan bahsetmek gerektiği kanaatindeyiz. Lakin her şeyden önce, hata olgusunun Kızıl

Ordu hiyerarşisinin her seviyesinde bolca görüldüğünü ifade etmek gerekir. Dolayısıyla, kayıpları sadece generallere mal etmek oldukça yanlıştır. İnsanların ölümüne yol açan hatalar genelde erbaşlar, astsubay ve subaylar tarafından yapılmıştır. Ancak verilen kayıpların asıl nedeni, beşeri hatalar değil, düşmanın yürüttüğü askeri faaliyetleridir. Büyük Atayurt Savaşı, Baltıklardan Karadeniz'e kadar devasa bir cephede uzun bir süre boyunca günlük olarak yaşanan harp kayıplarına sebep olmuş ve toplamda korkutucu bir sayıya ulaşmıştır. Güçlü ve sanayileşmiş bir devlet olan III. Reich'ı ezmek, bilhassa Nazi rejiminin korunması şartıyla yürütülecek barış müzakerelerinin de henüz gündeme gelmediği zamanlarda, önemli ölçüde zaman ve çaba gerektirmiştir. Zira Alman liderler, Hitlerizmin tamamen çöküşüne kadar onurlu bir teslimiyetin peşinden koşmuş ve bunu elde edebilmek için de en yanıltıcı umutlara dahi sarılmaktan çekinmemiştir.

Büyük Atayurt Savaşı ve harp sonunda elde edilen Şanlı Zafer, ülkemiz için önemli bir askeri başarının yanı sıra, büyük bir gurur kaynağı olmuştur ve olmaya da devam edecektir. Dönemin Alman Hava Kuvvetleri olan Luftwaffe esas olarak Batılı Müttefikler tarafından mağlup edilmiş, lâkin düşmanın ana gücü olan kara ordusu ise büyük ölçüde Sovyetler Birliği tarafından yenilgiye uğratılmıştır. Yani, Wehrmacht'ın toplam kayıplarının % 75'i Doğu Cephesinde gerçekleşmiştir. İktidarları değiştirmek, yeni rejimler kurmak, eski putları kaidelerinden yıkmak ve ideolojileri çürütmek mümkündür. Ancak muzaffer Sovyet savaşçılarının düşman başkentinin yıkıntıları üzerine diktikleri Kızıl Sancak, solmayan bir başarı simgesi olarak sonsuza dek gönüllere ve hafızalara kazınmıştır. 1941-1945 döneminde insanüstü bir mücadele veren Kızıl Ordu'nun kayıpları, dedelerimiz ve onların babaları için dünyanın en güçlü düşmanının darbelerine direnmenin ve savaşta koşulsuz ve mutlak bir zafer kazanmanın ne kadar güç olduğunun trajik bir tezahürüdür.

İNDEKS

A

Alman İstihbaratı 261
Amerika 61, 420, 423, 543, 549, 552
Antonescu, Ion 426, 432, 435-6
Avrupa 9, 19, 21-3, 28, 37-8, 52, 59, 61, 69, 71, 128, 184, 186, 262, 264, 341, 347, 368, 375, 410, 453, 456, 504, 517, 540, 546-7, 556, 560, 564, 569, 572
Azak Denizi 202, 213-4, 271, 350, 400

B

Babi Yar 163-4
Bagration 4, 8, 329, 430, 463-7, 476, 479, 481
Baltık Denizi 230, 236, 244, 462, 479-80, 502
Baltık Filosu 235, 237-8, 240
Barbarossa Planı 5-6, 56, 63, 66, 165, 168, 230
Baumbach, Werner 210, 502
Belçika 19, 298, 324-5, 493, 540
Belgrad 437-9, 541
Berlin 13, 18, 23, 29-31, 34-7, 50, 56, 62, 68-70, 82-3, 96, 139, 142, 144, 146, 173, 177, 243, 262, 275, 287, 309, 319, 322, 324, 336, 346, 348, 359-60, 371, 409, 414, 419, 422, 431, 433, 452-5, 460, 469, 475, 482, 488, 490-1, 493, 498, 501-3, 510-35, 537-40, 561, 563, 567-8
Besarabya 35, 120, 124, 432
Beyaz Deniz 265-6
Blau (Operasyon) 7, 222, 297, 298, 337
Blitzkrieg 43, 57, 64, 67, 139, 176, 189, 211, 270, 303, 347, 362, 379, 433, 436, 564
Bogdanov, Mihail 197, 410, 411, 501-2, 522, 524
Boris Şapoşnikov 33, 154-5, 173, 178
Brest Kalesi 5, 19, 22, 92-6, 131
Brodi 430-1
Budyonnıy, Semyon 129, 145, 155-6, 170, 175

C-Ç

Churchill, Winston 22, 27, 45, 456, 465, 483, 512
Çek Cumhuriyeti 454-6
Çekoslovakya 8, 21-5, 27, 68, 88, 262, 454, 456-9, 543

D

Danimarka 101, 516
Demyansk 185
Dinyeper 7, 62, 70, 97, 119, 123-6, 145, 149, 151-6, 158-9, 161, 201-2, 272, 360, 399-406, 408, 411, 414, 460-1, 472, 517, 519, 530, 574
Dnepropetrovsk 6, 161-2, 361
Doenitz, Karl 426-7, 497, 529, 538

Donbass 63, 271-3, 357, 360, 369, 392-3, 401

E

Elbrus 342
Estonya 20, 27, 35, 120, 123, 134, 236-7, 480
Ewald von Kleist 63, 110, 112, 123, 140, 144, 146-7, 275-6, 297, 338, 342, 345-7, 427

F

Feodosia 202, 206, 208-10
Finlandiya 7, 46-51, 100, 116, 134, 231, 233, 236-7, 242, 246, 264, 418, 421-4, 547
Fransa 19, 21, 23, 25-8, 31-2, 36-7, 43, 57, 60-1, 67, 101, 116, 122, 130, 139-40, 190, 213, 265, 298, 323, 329, 339, 343, 415, 433, 460, 493, 540, 564, 568-9
Franz Halder 60, 107, 121, 124, 138, 145, 148, 187, 206, 211, 232-3, 275, 287, 303, 308-9

G

Govorov, Leonid 258, 331
Grossdeutschland 358, 393, 486
Grozni 297, 338
Guderian, Heinz 45, 58, 63-4, 84, 95, 113-5, 118-20, 123, 127, 131, 135-8, 151-7, 161, 170, 172, 183, 187, 371, 380, 441-2, 446, 474, 480, 490, 511, 513, 568

H

Halbe 525-7
Halder, Franz 60, 63, 107, 121, 124, 138-9, 145, 148-9, 187, 206, 211, 232-3, 275, 287, 303, 308-9
Halhin Gol 5, 28, 38-43, 566
Hayat Yolu 245, 248, 263, 331
Hazar 338
Heer 21, 103, 121, 135, 138, 141, 143, 148-9, 165, 169-70, 175, 178, 183, 187, 194, 197, 201, 218-9, 222, 234, 236, 242, 266, 268, 291, 325, 330, 417, 442, 446, 569
Hermann Göring 209, 326
Hermann Hoth 63-4, 87, 90, 115, 118-9, 126-7, 135, 165, 303-4, 310-1, 318, 338, 365
Hollanda 19, 298, 493

İ

İngiltere 17, 60-1, 130, 166, 265, 344, 423-4, 456, 465, 501, 512, 543, 568-9
İşbirlikçi 163-4, 222, 258, 260, 262, 279, 324, 430, 439, 445, 450, 455, 457, 459, 485

J

Japonya 28, 30-1, 38, 42, 61, 66, 542-4, 546-50, 552, 556, 559-60
Jodl, Alfred 360, 518, 540
Ju-87 57, 197, 306, 313-4, 366
Jukov, Georgi 17, 40-2, 72, 74, 98, 176-7, 179, 188, 210, 234-5, 285-7, 289-92, 309, 319, 331, 333, 369, 385, 398, 404, 410-1, 453, 461, 469, 487, 491, 501-2, 511-3, 516, 518-24, 528, 534-5, 541, 566-8

K

Kafkasya 15, 64, 69, 205, 211, 225-8, 271, 273, 297-8, 301, 310, 335-9, 341-5, 347-50, 355-6, 367, 369
Karadeniz Filosu 199-200, 206-7, 218, 225-6, 427-8
Karpatlar 86, 432, 436, 466, 482, 484
Katukov, Mihail 9, 167-8, 171-2, 182-3, 290-1, 380-1, 393-4, 396-7, 415, 474, 491, 493, 502, 522, 524, 531, 538
Keitel, Wilhelm 60, 190, 540

Kırım Cephesi 6, 210-5, 217-8
Kış Savaşı 5, 46, 49-51, 231
Kiev 6-7, 21, 44, 54-6, 63, 68, 72-5, 80, 85, 96-8, 104, 110, 123, 137, 141-4, 147-64, 166, 168, 201, 279, 402, 406-8, 433, 519, 563
Kirill Meretskov 257, 331, 546, 554
Konev, İvan (Mareşal) 169, 173, 175, 191-2, 194-7, 282, 286-7, 289-90, 292, 395, 397-8, 453, 455, 458, 483, 489, 512-3, 518, 522-3, 525-6, 567
Korsun 7, 407-11, 414-5
Korsun-Şevçenkovski 7, 407-11, 414-5
Königsberg 8, 488, 500, 502-9, 542
Kravçenko, Andrey 10, 381-2, 402-3, 406-11, 415, 433-4, 436, 440, 454, 547, 549, 552, 554-6
Kriegsmarine 21, 236, 426, 428-9, 529
Kursk 7, 14, 18, 130, 294, 298, 335, 349, 357, 368-85, 387-8, 390-2, 398-400, 402, 425, 477, 517
KV-1 51, 108, 231
KV-2 51, 107-8, 110

L

Ladoga Gölü 6, 46-7, 135, 232, 245, 247, 263-4, 331, 333-4, 367
Leningrad Kuşatması 232, 248, 331, 334, 416, 420, 425
Litvanya 27, 33, 35, 44-5, 88, 89-90, 107, 478-9, 503
Londra 22, 25, 35-8, 43, 45, 60, 66, 166, 243, 370, 514
Luftwaffe 21, 25, 54, 58, 59, 64, 75, 79-81, 86, 90, 96-7, 101, 113-5, 118, 121, 125, 150, 166-7, 170, 174, 186, 210, 212-3, 219-20, 223-4, 235-6, 241, 243, 263, 266, 270, 274, 290, 301-2, 308, 313, 322, 326-7, 342, 349, 355, 366, 368, 371, 380, 391, 440, 488, 491, 502, 528-9, 575
Lukin, Mihail 123, 136-7, 181
Lüksemburg 298, 493

M

Malaya Zemlya 14, 354-6
Malinovski, Rodion 276, 323-4, 433, 454-5, 546, 567
Mançurya 8, 38-9, 541, 544-8, 552-3, 556, 560-1
Mars Operasyonu 289-90, 292-3
Minsk 5, 74, 87, 99-100, 103-4, 112-21, 127-8, 132, 179, 239, 241-2, 463, 471-5
Model, Walter 194-5, 282, 285-8, 290-3, 296, 371, 374, 383-5, 391, 420, 462, 472-3, 476, 568
Mogilev 5, 123-7, 473
Molotov, Vyaçeslav 29, 99, 238
Molotov-Ribbentrop Paktı 21, 25, 28, 34, 37-8, 44, 56, 72
Motorize Piyade 328

N

Narva 421, 479-80
Nikolay Vatutin 74, 98, 373-4, 380-2, 386-7, 390, 397, 403, 406
Norveç 19, 266, 270, 424, 540
Novgorod 4, 133-5, 155, 170, 260, 419
Nürnberg 190

O

Obüs 144
Oder Cephesi 523
Oktyabrski, Filipp 199, 205-7, 210, 221, 225, 350, 351, 428
Olenino 193-4, 197, 291
Ordu Grupları 194

P

Paulus, Friedrich 7, 62, 225, 294, 296, 302-3, 305, 308-10, 313, 317-9, 322, 324-5, 327-8, 330, 334-5, 348, 357, 409-10, 412, 436, 448, 565

Pavlov, Dmitri 74, 104, 112, 114-9, 131-2
Peiper, Joachim 366
Pilsen 458-9
Polonya 19, 24, 26-7, 30-3, 35-7, 43-6, 57, 61, 66, 68, 70, 74, 76, 85, 101, 115, 129-30, 139, 190, 298, 431, 461, 481-2, 484, 487-8, 493, 503, 510, 541
Prag 455-9, 540
Primorski Ordusu 199-200, 205-6, 218-9, 224-6, 229
Propaganda 68, 335, 360, 564
Prusya 33-4, 139, 151-2, 274, 280, 392, 478, 482, 488, 492, 499-509, 517, 542-3, 547

R

Rjev 6-7, 15, 191-8, 280-3, 285-96, 371, 396, 462, 521-2, 567
Rokossovski, Konstantin 110, 122, 138, 168, 210, 293-5, 324, 373, 383, 463-4, 470-1, 474, 486-8, 501, 523, 541
Romanov, Mihail 33, 125-6, 358
Romanya 26, 35, 44, 151, 200-1, 228, 321, 329, 336, 426, 432-3, 435-7, 439, 461, 543, 569
Roslavl 169, 172
Rusya 11, 18, 20, 24, 27, 29-30, 32-3, 38, 46, 49, 51, 56, 58-62, 64-5, 69-71, 76, 96, 124, 138, 184-5, 200, 207, 249, 256, 262, 283, 390, 455, 461, 486, 503, 561, 564, 569, 573

S-Ş

Schörner, Ferdinand 454, 457-9
Seferberlik 6, 101-2, 130, 136, 570
Sepp Dietrich 453
Sivastopol 6, 18, 202-11, 215, 217-29, 427-8, 461
Sorge, Richard 28, 66, 70
Sovyet-Fin Savaşı 48
Stalin Kalesi 207, 221-2
Şok Ordusu 6, 188, 255-60, 279, 293, 420, 515, 522, 534-5, 537
Şumilov, Mihail 83, 304, 311, 330

T

T-26 51, 90, 106, 108, 110, 215, 344, 549, 551
T-34 50-3, 55, 88, 89-90, 92, 107-8, 110-2, 120-1, 167, 171-3, 182, 212, 214, 301, 308, 321, 344, 348, 367, 373, 381-2, 383, 389, 394, 396, 407, 410, 427, 432, 434, 443, 459, 467, 474, 479, 487-8, 524, 549
Tahran Konferansı 465, 542
Tallinn 6, 235-7, 239-42, 480
Tayfun (Operasyon) 168, 281
Tolbuhin, Fyodor 433, 435, 437
Topçu Bataryası 221
Transkafkasya Cephesi 206, 339-40, 343-4, 347
Türk Duvarı 214
Türkiye 26, 342, 426

U-Ü

Uçaksavar 214, 516
Ukrayna Cephesi 408, 414, 430, 433, 435, 437, 440-2, 446-9, 452-5, 458-9, 481, 483, 488, 510, 512, 518, 522-3, 526, 567
Uranüs Operasyonu 289, 320, 330

V

Varşova 22, 44, 46, 57, 62, 431, 446, 476, 482-4, 488, 517
Vasilevskiy, Aleksandr 474
Vasili Kuznetsov, General 74, 90, 104, 112, 117-9, 127, 153, 165, 535
Vistül-Oder Taarruzu 8, 482
Volga 69, 83, 192, 281, 283, 287, 295, 300-3, 305-18, 320, 323, 326, 330, 367, 425, 563.
Von Bock, Fedor 61, 181-2

Von Rundstedt, Gerd 63, 564
Von Kluge, Hans Günther 289, 294
Von Leeb, Wilhelm Ritter 242, 249
Von Manstein, Erich 134, 206, 213, 221, 224, 323, 325, 363, 393, 402, 412
Voroşilov, Kliment 33-4, 45, 129, 200, 219, 238, 269, 331
Vyazma 18, 168, 172-8, 181, 183, 186-7, 192, 195, 197, 285, 295

Y

Yalta Konferansı 547
Yaş-Kişinev Operasyonu 8, 433-4
Yugoslavya 8, 19, 339, 437, 439, 541

Z

ZPT (Zırhlı Personel Taşıyıcı) 111, 175, 179, 182-3, 190, 406, 413, 415, 441-2, 471

SOVYET GÖZÜNDEN İKİNCİ DÜNYA SAVAŞI...

80 milyon civarı insanın hayatını kaybetmesine yol açan, tarihin en ölümcül askerî mücadelesi olan ve bu zamana kadar genellikle Batılı Müttefiklerin gözünden okuduğumuz İkinci Dünya Savaşı, **Türkçede ilk kez** cephenin diğer tarafından, Sovyetler Birliği'nin gözünden okurlarla buluşuyor.

Rusya'nın önde gelen tarihçileri Aleksey İsayev ve Artyom Drabkin tarafından kaleme alınan ***Büyük Vatanseverlik Savaşı***, 20. Yüzyıl titanlarının girdikleri amansız mücadelenin kalbine iniyor ve savaşı çok yabancı olduğumuz bir pencereden takip etme şansı sunuyor. Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra gizliliği kaldırılan arşiv belgeleri ve dönemin tanıklarıyla yapılan mülakatlar neticesinde ortaya çıkan bu kitap, dört yıl süren dehşetengiz mücadeleyi tüm çıplaklığıyla anlatıyor.

Molotov-Ribbentrop Paktı nasıl ortaya çıktı?

Sovyetler Birliği, Alman işgaline gerçekten hazırlıksız mı yakalandı?

22 Haziran 1941'de Stalin nasıl bir güne uyandı?

Kızıl Ordu'nun durumu nasıldı?

Almanlar Moskova önlerinde nasıl durduruldu?

Stalin, Churchill ve Roosevelt'le nasıl anlaştı?

İngiliz ve Amerikan yardımları Sovyet savaş çabasına nasıl etki etti?

Kızıl Ordu Mançurya'da Japonları nasıl mağlup etti?

Bu ve benzer pek çok soruyu ustalıkla yanıtlayan ***Büyük Vatanseverlik Savaşı***, okurları Doğu Polonya'dan Kiev'e, Leningrad'dan Barents Denizi'ne, Kırım'dan Stalingrad'a ve Berlin'den Mançurya'ya götürürken dünyanın dört bir yanına sıçrayan savaş alevlerini yerinde görme şansı sunuyor. ***Büyük Vatanseverlik Savaşı***, İkinci Dünya Savaşı'na bambaşka bir pencereden bakmak isteyenler için önemli bir başvuru kitabı.

THQ
0935870
VFA

Kronik

kronikkitap.com kronikkitap

ISBN: 978-625-6774-06-3